

DE

RE SACRAMENTARIA

DE

RE SACRAMENTARIA

PRAELECTIONES
SCHOLASTICO-DOGMATICAE

QUAS

IN COLLEGIO SS. CORDIS JESU AD WOODSTOCK

MAXIMA STUDIORUM DOMO SOC. JESU IN FOED. AMERICAE SEPT. STATIBUS

HABEBAT

AEMILIUS M. DE AUGUSTINIS S. J.

THEOL. DOGMATICAE PROFESSOR

LIBRI DUO PRIORES

De Sacramentis in Genere — De Baptismo
De Confirmatione — De Eucharistia

EDITIO ALTERA

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA
S. C. DE PROPAGANDA FIDE
1889.

ROBERTUS BRADY

PRAEPOSITUS PROVINCIAE MARYLANDIAE SOC. IESU.

Cum librum, cui titulus DE RE SACRAMENTARIA, PRAELECTIONES etc., a P. AEMILIO DE AUGUSTINIS nostrae Societatis Sacerdote conscriptum recognoverint et in lucem edi posse probaverint quatuor eiusdem Societatis theologi, quibus id commisimus; potestate ab A. R. P. N. PETRO BECKX Praeposito Generali nobis facta, concedimus facultatem ut idem liber typis mandetur, si illis ad quos pertinet, ita videbitur.

In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, et sigillo officii munitas dedimus.

L. S.

ROBERTUS BRADY, S. I.
PRAEPOSITUS PROV. MARYLAND.

Baltimorae, die 12 Aprilis 1878.

LIBER PRIMUS

De Sacramentis in Genere

De Baptismo

De Confirmatione

DE SACRAMENTIS IN GENERE

NOTIO ET DIVISIO TRACTATUS

Divinus Redemptor generis humani Christus Iesus, qui vere, condigne ac superabundanter pro peccatis omnium hominum satisfecit, promeruit eis tum auxilia actualia, quibus ad bonum salutariter operandum illuminarentur, excitarentur, atque adiuvarentur; tum sanctificantem gratiam, qua veram iustitiam, ceu primam stolam, reciperent pro illa quam Adam sua inobedientia sibi et eis perdiderat [1], Deique amici, filii et haeredes secundum spem fierent vitae aeternae [2]. Haec pretiosissima dona et maxima Dei beneficia homines accipiunt per visibilia quaedam signa, nempe per Ecclesiae Sacramenta, per quae « omnis vera iustitia », ut Concilium Tridentinum (sess. 7. decr. de sacram. prooemio) loquitur, « vel incipit, vel coepta augetur, vel amissa reparatur ».

Itaque sacramenta sunt media quibus Christus sanctificat Ecclesiam suam, eamque exhibet sibi gloriosam, « non habentem maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi » [3]: ac per sacramenta ille qui est caput, Christus, « secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis sui (mystici, seu Ecclesiae) facit in charitate » [4].

Quamobrem, Patres, et post eos Theologi appellaverunt ea, *dominicae Incarnationis reliquias, — vasa pretiosa in quibus Christi sanguis et merita continentur, — canales per quos innumera beneficia ad nos defluere Christus sancivit, — medicamenta sauciatae naturae humanae, — fontes aquarum salientium in vitam aeternam, per quos lapsi homines eriguntur, curantur et ad beatitudinem perducuntur.*

[1] Conc. Trid. sess. 6. c. 7.
[2] Ad Tit. III. 7.
[3] Ad Eph. V. 26. 27.
[4] Ad Eph. IV. 15. 16.

De his sanctificationis nostrae mediis in universum spectatis tractatio praesens instituitur, cuius dignitas ex dictis apparet, cuius utilitas est manifesta cum versetur circa media salutis, quae etiam contra inimicorum insectationes et subdolas fraudes defendere tenemur.

Tractatio dividitur in tres partes; quarum prima spectat essentiam et existentiam, secunda causas, tertia efficaciam sacramentorum: in prima quaeritur *quid sint, an sint, et quot sint Sacramenta;* in secunda, *a quo instituta sint, quomodo perficiantur, cuius ministerio conficiantur;* in tertia, *quid conferant, quomodo illud conferant, quibus adhibitis conditionibus.*

PARS PRIMA

DE ESSENTIA ET EXISTENTIA SACRAMENTORUM

ARTICULUS PRIMUS

De ratione generica Sacramenti sensu latiori.

Apud profanos auctores, *sacramenti* nomen, quod est a *sacro,* latissima acceptione, rem sacratam significat seu ad religionem spectantem quocumque modo. Sic priscis latinis *sacramentum* fuit pecunia a duobus contendentibus in loco sacro ea conditione deposita, ut qui iudicio vinceret suam reciperet, victi aerario cederet [1]. Sic *sacramentum* etiam significabat iuramentum quo milites sese obligabant ad fidem et obedientiam militarem praestandam. T. Livius, Iulius Caesar, Cicero, Tacitus et alii latini scriptores id frequenter commemorant: et Livius discrimen inter *sacramentum* et *iusiurandum* militare assignat, tradens illud iurationem fuisse ab ipsis militibus inter se sponte factam, hoc legitimam iurisiurandi adactionem singulorum militum coram tribunis suis [2]. Quandoque figurate pro ipsis militibus significandis *sacramenti* no-

[1] « Ea pecunia quae in iudicium venit in litibus, *sacramentum* a sacro. Qui petebat et qui inficiabatur, de aliis rebus uterque quingentos aeris ad Pontificem deponebant; de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat suum sacramentum a sacro auferebat: victi ad aerarium redibat ». Varro (de ling. lat. l. 4.). Ex hoc more litigantium factum est ut *sacramentum* pro causa ipsa, seu controversia usurparetur. Cic. (pro Mil. c. 27.), habet: « Qui non calumnia litium, non iniustis vindiciis, ac *sacramentis* alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat ».

[2] L. 22. c. 38; « Milites tunc, quod numquam antea factum erat, iure iurando ab tribunis militum adacti, iussu consulum conventuros, neque iniussu abituros. Nam ad eam diem nihil praeter *sacramentum* fuerat.... Id ex voluntario inter ipsos foedere a tribunis ad legitimam iuris iurandi adactionem translatum ».

men usurpatum fuit, et hoc sensu Iuvenalis (sat. 16. vers. 35.) ait:

> Praemia nunc alia atque alia emolumenta notemus
> Sacramentorum,

idest militum, qui sacramento se obstrinxerint apud Imperatorem, bonam se Reipublicae navaturos operam. Demum, ex iuramento a militibus facto, *sacramentum* extensum fuit ad significandum quidquid, iurisiurandi sanctione interposita, actum est. Apud Quintilianum (de Instit. Oratoria, l. 12. c. 2.), legimus: « Sed haec inter ipsos, qui velut *sacramento* rogati (seu *iureiurando adacti*), vel etiam superstitione constricti, nefas ducunt a suscepta semel persuasione discedere ».

Ex usu ecclesiastico, *sacramenti* vocabulum idem significat ac *Mysterium:* nam latini dixerunt *sacramentum,* quod graece est μυστήριον. Mysterium autem sive a verbo μύω deducatur, quod est oculos claudo, labia comprimo, quasi mysteria sint occulta, et silentio honoranda, sive a μυέω, quod est doceo quae ad sacra pertinent aut in sacris instituo, significat id quod arcanum et secretum est, sive profanum sit, sive sacrum. Ita de re profana, in libro Tobiae (XII. 7.), habetur « *sacramentum* regis (μυστήριον) abscondere bonum est »; et in Apocalypsi (XVII. 3–7.), de muliere scelesta legimus: « Et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiae, habentem capita septem et cornua decem. Et mulier erat circumdata purpura et coccino, et inaurata auro et lapide pretioso et margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione et immunditia fornicationis eius: et in fronte eius nomen scriptum: *Mysterium...* Et miratus sum, quum vidissem illam, admiratione magna. Et dixit mihi Angelus: Quare miraris? Ego dicam tibi *sacramentum* mulieris et bestiae quae portat eam, quae habet capita septem et cornua decem ». Similiter veritates fidei et divinae bonitatis ineffabiles erga homines dispositiones saepe in Scripturis Sanctis sacramenta vocantur. In Epistola ad Ephesios, (I. 9.), Apostolus ait: « Ut notum faceret nobis (Deus) *sacramentum* voluntatis suae (τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ) secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo. In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quae in coelis et quae in terra sunt, in ipso ». In eadem Epistola (III. 3–6.) legitur: « Quoniam secundum revelationem notum mihi factum est *sacramentum* (κατὰ

ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον) quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis eius et prophetis in Spiritu, Gentes esse cohaeredes et concorporales et comparticipes promissionis eius (Dei) in Christo Iesu per Evangelium ». Et in Epistola ad Colossenses (I. 26-27.): « Mysterium quod absconditum fuit a saeculis et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius. Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae *sacramenti* huius (τοῦ μυστηρίου τούτου) in Gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriae ». Vide etiam I. Tim. (III. 16.); Sap. (II. 22. et VI. 24.).

In eadem significatione *sacramenti* nomen occurrit apud Patres, etiam vetustissimos. Tertullianus (de Praescript. cap. 20.) fidei regulam et omnem Christianam institutionem appellat *eiusdem sacramenti* traditionem [1]: S. Cyprianus, (epistola 51.), dum Maximo presbytero, Urbano, Sidonio atque Machario de eorum in Ecclesiam reditu, ex schismate, gratulatur, *unitatem* commemorat *evangelici sacramenti* [2], ad illam unitatem significandam in Ecclesia Christi quae evangelicae fidei et apostolicae traditioni respondeat.

Attamen ex hac latissima significatione vox *sacramentum* contracta est ad denotandum quodlibet rei sacrae signum. « Signa », ait S. Augustinus (epistola 138., ad Marcellinum, n. 7.), « cum ad res divinas pertinent, sacramenta appellantur ». Et iuxta hanc acceptionem, Tertullianus V. T. typos *figurarum sacramenta* vocat (contra Marcionem, l. 5. c. 1.), S. Ambrosius, (l. 1. de Sacram. c. 4.), transitum Iudaeorum per mare rubrum, manna et alias similes in V. T. figuras *sacramenta* dicit [3], nec aliter loquitur

[1] « Itaque tot ac tantae Ecclesiae, una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes prima, et apostolicae, dum una omnes probant unitatem; dum est illis communicatio pacis, et appellatio fraternitatis, et contesseratio hospitalitatis; quae iura non alia ratio regit, quam *eiusdem sacramenti* una traditio ». Tertul. (de Praesc. c. 20. in fine).

[2] « Nunc vero et vos congruentem fidei vestrae tenorem atque individuae caritatis et concordiae legem Dominica pace tenuistis, et exemplum ceteris dilectionis et pacis vestro itinere fecistis, ut Ecclesiae veritas et *evangelici sacramenti* unitas, quae a nobis tenebatur, vestro etiam consensu ac vinculo necteretur ». S. Cyp. ep. 51. n. 1. — Confer etiam ep. 63. n. 3. et 14.

[3] Vide S. Aug. l. 2. contra adv. legis et proph. c. 9. — L. 8. de Genes. ad Litteram c. 4. et 5. — L. 2. de Pecc. Mer. et Rem. c. 26., et alibi passim, praesertim in libris contra Faustum Manichaeum.

S. Cyprianus, libro de Oratione Dominica, n. 34.: « In orationibus vero celebrandis », inquit « invenimus observasse cum Daniele tres pueros, in fide fortes et in captivitate victores, horam tertiam, sextam, nonam, *sacramenta scilicet Trinitatis,* quae in novissimis temporibus manifestari habebat ». Et n. 35. prosequitur: « Sed nobis, fratres dilectissimi, praeter horas antiquitus observatas, orandi nunc et spatia et *sacramenta* creverunt. Nam et mane orandum est ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur ».

Eodem sensu sacrificia etiam appellari potuerunt sacramenta, nam « sacrificium visibile invisibilis sacrificii sacramentum, idest sacrum signum est » [1]; et eadem ratione omnes caeremoniae cultus externi, S. Augustinus sacramenta nuncupavit, dicens: « In nullum autem nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel *sacramentorum* visibilium consortio colligentur: quorum *sacramentorum* vis inenarrabiliter valet plurimum, et ideo contempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas » [2].

ARTICULUS SECUNDUS

De ratione generica Sacramentorum strictiori sensu.

Sacramenti nomen, quod ex acceptione latissima contrahitur ad *signum sacrum* significandum, adhuc ad specialia quaedam signa coarctatur usu ecclesiastico, ad ea nempe, quae sanctitatem quamdam conferunt, seu aliquo modo sanctificant homines quibus applicantur. Ut autem id intelligi possit, nonnulla praemittenda sunt et declaranda.

« Signum », ait S. Augustinus [3], « est res praeter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire ».

Dividitur in:

a) *Signum sensibile* et *signum spirituale,* prout percipi per se potest vel non potest sensu externo:

[1] S. Aug. de Civ. Dei l. 10. c. 5.
[2] Contra Faustum Manichaeum. l. 19. c. 11. in fine.
[3] De Doctr. Christ. l. 2. c. 1.

b) *Signum naturale,* quod natura sua ad rem significatam refertur, ut, ex. gr., fumus ad ignem; et *signum ad placitum* seu *arbitrarium,* quod nonnisi ex institutione significat:

c) *Signum symbolicum,* quod similitudinem quamdam habet cum re significata; et *signum purum,* quod nullam talem exhibet similitudinem:

d) *Signum rememorativum* significans rem praeteritam, *demonstrativum* praesentem ostendens, et *prognosticum* futuram annuntians:

e) *Signum speculativum,* quod rem significat, sed non causat; et *practicum,* illam rem causans quam significat.

Cum in signo duo considerari possint, res significans et significatio ipsa, quae est habitudo signi ad rem significatam, signum potest esse sacrum ex alterutro capite, nimirum: vel ex eo quod res significans, in se spectata, non sacra, sacrum significet [1]; vel ex eo quod res sacrum quid significans, sit etiam in se sacra, ad cultum Dei aliquo modo pertinens et ad animae sanctitatem. At, quo sensu signa haec, in se sacra, cultum Dei spectant et hominum sanctificationem?

Sanctitas, si consideratur in Deo, est divina essentia, quatenus est essentialis et necessaria norma omnis moralis rectitudinis, boni infiniti infinitus amor, atque in hoc infinito bono conquiescentia perfectissima et beatitudo [2]. In creatura, sanctitas est sanctitatis divinae participatio quaedam per specialem coniunctionem creaturae cum ipso Deo: nam « in quantum creatura aliqua », ait S. Thomas [3], magis ad Deum accedit, in tantum de bonitate eius magis participat ». Hinc, amplissima divisione, duplex sanctitas in creaturis distingui debet, sicut et sanctificatio duplex, per quam sanctitas participatur. Una est *interior, spiritualis* et proprie dicta, quae susceptione sanctificantis gratiae et donorum perficitur, et supernaturalem transformationem ac deiformitatem effi-

[1] Valeat ad exemplum transitus maris rubri, significans et praefigurans christianorum baptismum. Sicut enim mare rubrum transitum Hebraeis praebens Aegyptiorum manibus eos eripuit, Aegyptios autem submersit et perdidit; ita baptismus nos salvos facit, demersis et extinctis hostibus nostris, id est peccatis. Confer S. Aug. Tract. 11. in Ioan. n. 4.

[2] Vid. Card. Franzelin, Tractatus de Deo Uno secundum naturam, thesim 29.

[3] Comp. Theol. c. 214.

cit in creatura, eam reddit adoptivam Dei filiam, et summo bono coniungit, cognitione et amore proportionatis unioni illi ineffabili, quae in coelesti gloria per visionem et fruitionem Dei beatificam consummabitur. Alia est *sanctificatio externa, legalis* et secundum quid, quae nonnisi imperfectissimam sanctitatem conferens, consistit vel in passiva quadam consecratione ad divinum cultum, et convenire potest etiam rebus inanimatis specialiter ad Dei servitium deputatis; vel in munditia legali, quae iuxta legem requiri potest ut aliquis idoneus fiat ad divinum cultum et ad ministerium sacrum peragendum.

His ergo praemissis, quaeritur utrum quaedam signa sacra instituta fuerint a Deo ad hominum sanctificationem, utrum haec signa pro varietate temporum diversimode homines sanctificarent; utrum sub generica ratione omnia conveniant, et ideo recte sacramenta possint appellari; utrum specifica definitione distinguantur ea sacramenta quae ante institutionem a Christo factam extiterunt, ab iis quae in nova lege a Christo Domino instituta sunt, et proprio ac strictissimo sensu sacramenta vocantur? Circa has quaestiones Decretum pro Armenis in Bulla Eugenii IV. « *Exultate Deo* » sic habet:

« Novae legis... sunt sacramenta... quae multum a sacramentis differunt antiquae legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant: haec vero nostra et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt ».

In Decreto pro Iacobitis, sive Bulla Eugenii IV. « *Cantate Domino* » legitur:

« Sacrosancta Romana Ecclesia, Domini et Salvatoris nostri voce fundata... firmiter credit, profitetur et docet, legalia Veteris Testamenti, seu Mosaicae Legis, quae dividuntur in caeremonias, sacra, sacrificia, sacramenta, quia significandi alicuius futuri gratia fuerant instituta, licet divino cultui illa aetate congruerent, significato per illa Domino nostro Iesu Christo adveniente cessasse, et Novi Testamenti sacramenta coepisse ».

Et Concilium Tridentinum, sessione septima, postquam in canone primo definiverit omnia sacramenta novae legis a Iesu Christo Domino nostro instituta fuisse, in canone secundo ait: « Si quis dixerit, ea ipsa novae legis sacramenta a sacramentis antiquae legis non differre, nisi quia caeremoniae sunt aliae, et

alii ritus externi, anathema sit». In canone autem sexto: « Si quis dixerit non continere gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel iustitiae, et notae quaedam christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit ».

Igitur iuxta doctrinam fidei constat: — 1. fuisse ante legem evangelicam signa quaedam sacra, non modo ratione rei significatae, sed etiam in se et ratione rei significantis — 2. Eadem signa, aliquo sensu et generica appellatione sacramenti, convenire cum signis in Novo Testamento institutis, quae tamen *vere* et *proprie* [1] (stricto et specifico sensu) sacramenta vocantur — 3. Haec novae legis sacramenta essentialibus et specificis notis a veteribus sacramentis distingui.

Has veritates, sequentibus thesibus, vindicabimus, simulque ostendemus, quandonam vetera sacramenta instituta fuerint, quomodo cum sacramentis a Christo institutis generice definiri possint, quomodo novae legis sacramenta specifice definiantur: circa quae sententia Theologorum non semper est una. Cum autem tempus omne quod ab hominis creatione ad Christum defluxit quatuor epochas complectatur, nimirum: primam, protoparentum innocentium in paradiso; secundam, a lapsu Adami usque ad Abraham; tertiam, ab Abraham ad Moysen; quartam, a Moyse ad Christum; de his tractabimus singillatim.

THESIS I.

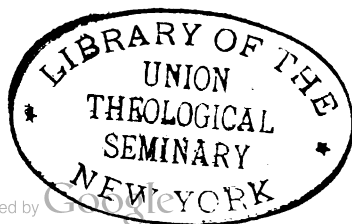
In statu naturae innocentis nullum sacramentum extitit.

In hac thesi, quae, duce Sancto Thoma, communiter defenditur a Theologis, non est sermo, ut patet, de sacramento latissima significatione sumpto, sed prout signum sacrum significat institutum a Deo ad sanctificationem hominum. Adversam sententiam tenent cum Fulgentio Bellelli [2], nonnulli ex ordine Erem. S. Augustini; quibus non omnino repugnat Laurentius Berti [3].

[1] « Si quis dixerit..... aliquod horum septem (sacramentorum) non esse vere et proprie sacramentum, anathema sit ». — Conc. Trid. sess. 7. c. 1.

[2] L. 1. Mentis Aug. c. 20.

[3] De Theologicis disciplinis, l. 30. c. 2.

Paucis probationem thesis absolvimus. Et in primis, hoc pacto ratiocinamur:

Nec in Scripturis, nec quidem in Traditione indicium aliquod est, ex quo deduci possit probabile saltem argumentum de existentia sacramentorum pro protoparentibus ante lapsum. Ergo nequit admitti existentia sacramentorum in statu naturae innocentis.

Antecedens constat, nam ea quae a theologis adversae sententiae afferuntur, eis nullo modo favent, ut inferius declarabitur.

Consequentia patet: etenim existentia eorum quae pendent a solo Dei instituentis arbitrio, ut sunt signa sacramentalia, non potest admitti nisi nobis innotescat per revelationem, quae continetur in Scripturis et in Traditione. Si ergo in his, nihil prorsus dicitur de sacramentis ante lapsum Adami, horum sacramentorum existentia non potest admitti.

Fatemur sane, argumentum, rigorosa deductione, probare tantum opinionem illam esse reiiciendam quae asserit sacramenta quaedam fuisse in innocentiae statu; non autem valere per se ad positive demonstrandum ea in tali statu non extitisse. Attamen si huic argumento, iam ex se gravissimo, additur: nullum inter Patres, non solum ut testes Traditionis sed ut doctores loquentes, putasse aliquod institutum fuisse pro statu naturae innocentis sacramentum, sensu quo intelligitur in thesi; si ex alia parte attendantur maximi ponderis congruentiae quae pro illo tempore excludunt institutionem cuiuslibet sacramenti: hoc ipsum argumentum ex verbo Dei scripto et tradito desumptum validius evadet, et thesis demonstratio certa erit, etiam prout absolute negat sacramenta extitisse ad sanctificationem hominis in paradiso. Deus enim, qui suaviter omnia disponit, pro singulis statibus suppeditat homini quae ei sunt consentanea.

Congruentiae porro desumuntur tum ex tempore quo duravit status innocentiae, tum ex illius status perfectione. Ex tempore, nam brevissimum fuit; et ideo frustra pro eo tempore institutum fuisset sacramentum a Deo, qui instantem lapsum hominis praesciverat, et subitam status illius amissionem.

Ex perfectione eiusdem status, nam ipsa postulabat ut homo non ex sensibilibus sanctificaretur. Etenim, in statu innocentiae rectitudine omnimoda fruebatur homo, et superiora in eo inferioribus dominabantur. Sed huic omnimodae rectitudini sacramenta non conveniebant. Ergo congruum erat non institui sacra-

menta in statu innocentiae. Unde et certo etiam concludi potest sacramenta tunc temporis non extitisse.

Rectitudini autem status hominis ante peccatum adversari sacramenta probat S. Thomas, 3. p. q. 61. a. 2.; nam « contra hunc ordinem esset », ait, « si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam, vel quantum ad gratiam, per aliquid corporale, quod fit in sacramentis ». Quae ratio manifesta est, si animadvertitur: 1. S. Thomam hic, dum loquitur de perfectione animae quantum ad scientiam, non significare qualemcumque scientiam naturalium, sed scientiam supernaturalium quae ad sanctificationem necessaria est; in nullo enim statu sanctificatur homo sine aliqua cognitione supernaturalium: 2. Sacramentum esse signum corporale ad sanctificationem, idcirco rectissime S. Doctorem dicere, animam per aliquid corporale perfici quantum ad scientiam supernaturalium et gratiam, quando ex usu sacramentorum sanctificatur: 3. merito concludere sacramenta ordini ac rectitudini status innocentiae protoparentum non respondere imo adversari; nam ille status requirebat corporalia subiici animae, et per sacramenta anima corporalibus, a quibus perfici posset quoad sanctificationem, subiici debuisset.

Nec valet obiectio, quam S. Thomas iam sibi proposuerat: Homo in statu innocentiae materialis erat, et ex sensibilibus cognitionem accipiens, propter quod etiam in paradiso dicitur positus ad operandum, ut naturales vires experiretur ».

Etenim S. Doctor respondet: « In statu innocentiae superiores partes hominis omnino inferioribus dominabantur: et ideo quamvis homo haberet sensus, et materialis esset, non tamen intellectus ex sensibilibus cognitionem accipiebat, sed ex influentia divini luminis habebat. Sed quia experientia etiam eorum quae prius sciebamus delectabilis est, ideo operabatur ad experiendum naturae vires, non ut ex hoc habitum scientiae acciperet, sed ut ex visione experimentali eorum quae sciebat delectaretur » [1].

Et haec responsio illustrat aliud argumentum quod idem Angelicus Doctor proponit in solutione citata: « Utilitas sacramentorum est eruditio et curatio. Quantum autem ad curationem omnibus patet quod non erant necessaria sacramenta in statu innocentiae, cum tunc morbus non esset. Sed quidam dicunt quod

[1] In 4. Sent. dist. 1. q. 1. a. 2. solut. 2. ad 2.

erant necessaria quantum ad eruditionem: quia homo in statu etiam illo sensibilibus utebatur, et ita ex sensibilibus spiritualia significari congruebat. Sed hoc non videtur conveniens: quia significatio est ad acquirendam cognitionem de eo quod significatur. Quamvis autem in primo statu sensibilia cognosceret, et in eis etiam spiritualium similitudines inspiceret, non tamen ex sensibilibus spiritualium cognitionem accepit, sed magis ex influentia divini luminis; et ideo sacramentis ad eruditionem non indigebat »[1].

Superest ut momenta quibus opinio adversa innititur perpendantur.

1. Auctoritas affertur S. Augustini in l. 19. contra Faustum, c. 11. Verba obiecta superius citavimus et declaravimus[2].

S. Augustinus ibi de sacramento latissimo sensu accepto loquitur, prout significat quodcumque signum sacrum, quinimo prout etiam falsi cultus caeremonias complectitur. « In nullum nomen religionis, seu verum, *seu falsum* », inquit, « coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur ».

2. Citantur eiusdem S. Doctoris haec alia verba (l. 8. de Gen. ad lit. c. 4. n. 8.): « Nec sine mysteriis rerum spiritualium corporaliter praesentatis voluit hominem Deus in paradiso vivere. Erat ei ergo in lignis ceteris alimentum, in illo autem *(ligno vitae)* sacramentum ». Et in eodem opere c. 5. n. 10. « potuisse per lignum, id est, per corpoream creaturam, tamquam sacramento quodam, significari sapientiam in paradiso corporali ». Praeterea, aiunt adversarii, S. Augustinus postquam affirmaverit lignum vitae fuisse sapientiae visibile symbolum illo ipso capite 5. n. 11. addit: « Quamquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem praestitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, non sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta ».

Eadem responsione, dicimus haec omnia loca nullam facessere difficultatem, cum sermo sit in eis de sacramento amplissime sumpto, quatenus rem arcanam designat, illamque sacram. Et revera docet S. Augustinus in locis illis obiectis, significatum

[1] L. c. in corpore.
[2] Vid. pag. 8.

fuisse in ligno vitae Christum, qui vera sapientia est, sicut et in petra de qua fluxerunt aquae. « Erat ergo », ait, « et lignum vitae, quemadmodum petra Christus, nec sine mysteriis rerum spiritualium », etc. Petra autem, quae significavit Christum, non fuit sacramentum, significatione de qua in praesenti loquimur. Quod S. Doctor addit de *occulta salubritatis inspiratione* qua lignum vitae conferebat stabilem sanitatem, non ostendit collatam animae sanctificationem, sed firmitatem tributam corpori, occulta quadam et mirabili vi, sicut apparuit in subcinericio pane, cuius virtute sustentatus Elias quadraginta dierum itinere pervenit ad montem Horeb [1]. Hoc exemplum S. Augustinus refert loco citato.

3. Obiicitur: In statu innocentiae matrimonium fuit inter Adam et Evam. Sed matrimonium est sacramentum, iuxta illud Pauli ad Eph. v. 32.: « Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia ». Ergo etc.

Respondetur: Matrimonium in lege christiana vere et proprie est sacramentum. In statu innocentiae, et post peccatum ante Christum, adumbrabat utique coniugium futurum inter Christum et Ecclesiam, sed erat institutum non ad hoc ut homines per illud sanctificarentur, verum ut multiplicarentur; idcirco erat in officium naturae, non sacramentum, nisi sensu lato iuxta quem omnia signa sacra sacramenta vocantur. Quapropter si Apostolus, in verbis citatis. dum ait *sacramentum hoc,* matrimonium significat in lege nova, tunc utique *sacramenti* nomen sumitur in sensu stricto, sed obiectio cessat, quia non agitur amplius de sacramento quod extitit in lege naturae. Si vero pronomen *hoc,* in sententia Apostoli, demonstrat matrimonium Adami et Evae, vel potius matrimonii institutionem in connubio Adami et Evae, vox *sacramentum* adhibetur a S. Paulo in sensu lato ad significandum hanc primam matrimonii institutionem, omneque deinceps matrimonium magnum esse typum rei sacrae, idest coniunctionis Christi cum Ecclesia. Uterque tamen sensus coniungi potest [2], quasi dicat Apostolus: matrimonium Adae et aliorum ante Christum fuisse sacramentum, id est, typum futurae unionis Christi cum Ecclesia sua; matrimonium vero fidelium, in nova lege, sacramentum, id

[1] III. Reg. XIX. 8.
[2] Vid. A Lapide, Comm. in ep. ad Ephesios c. v.

est, signum esse perfectissimum unionis iam factae, ex opere operato conferens gratiam. Sed de hoc celeberrimo loco Apostoli ex professo agitur in tractatu de Matrimonio [1].

[1] Huic quaestioni, quae spectat factum institutionis alicuius signi sacramentalis in statu innocentiae, alia nectitur a Theologis, quae respicit conditionatum futurum. Quaerunt, si status innocentiae durasset, futurane fuissent sacramenta in illo statu, annon; et in varias abeunt sententias. Quidam, cum Soto, sic repugnantiam propugnant sacramentorum cum innocentis naturae perfectione, ut absolute negent illa fuisse futura. Gotti, Billuart et Thomistae communiter dicunt sacramentorum institutionem « aliquam oppositionem habere cum statu innocentiae, non secundum Dei potentiam absolutam, sed secundum suavem et connaturalem providentiam », quare et ipsi negant sacramenta, eo statu perdurante, instituta fore. Toleto et aliis probabile est fuisse tunc futura aliqua sacramenta gratiae perfectionem conferentia. Suarez respondendum putat cum distinctione. « Si quis sentiat », ait (3. p. D. Thomae q. 61. disp. 3. sect. 3.), « non existente peccato, Deum non fuisse futurum hominem, probabilius existimabit, nulla tunc fuisse futura sacramenta sensibilia.... At vero si supponamus, homine non peccante, Christum fuisse venturum, dicendum ulterius est, credibilius esse, nullum tunc fuisse instituendum sacramentum, antequam ipse in carne veniret..... Ultimo, tamen probabiliter credi potest, post Christi incarnationem futurum fuisse tunc aliquod sacramentum, quod maxime videtur probabile de sacramento Eucharistiae ». Idem, aliqua probabilitate, affirmat de matrimonio et de sacramento Ordinis.

Quid in hac opinionum varietate nobis dicendum esse videtur?

1. Sacramentorum institutio, ut fere omnes fatentur, non habet *absolutam* rupugnantiam cum perfectione status innocentiae. Ratio quam ex S. Thoma in thesi declaravimus ad probandum non fuisse instituta sacramenta in statu innocentis naturae, non arguit, ut per se patet, *omnimodam* impossibilitatem illius institutionis.

2. Non eodem modo diiudicandum est de statu innocentiae qui brevissimo temporis intervallo duravit, ac de statu naturae innocentis qui per longam aetatem esset perseveraturus. In hoc congruentiae quaedam inveniri possunt ad sacramentorum institutionem suadendam, quae in illo desunt. Etenim, perdurante innocentiae statu, sacramenta potuissent ut signa valere, ex. gr. ad excitandam rerum fidei memoriam et circa eas affectum, ad consensionem et unitatem hominum eiusdem religionis in exteriori Dei cultu; ut sanctificationis instrumenta, potuissent praecipi propter utilitatem obedientiae et humilis subiectionis ad Deum.

3. Nihil certi aut solidae probabilitatis dici potest circa existentiam conditionate futuram sacramentorum in statu innocentiae si hic status diutius permansisset. Ex voluntate divina sacramentorum institutio pendet; ideoque nobis quibus revelatum non est decretum aliquod divinae voluntatis quod ostendat futuram fuisse, vel non fuisse, talem institutionem pro statu naturae innocentis si hic status perdurasset, ignotum prorsus manet, futurane fuissent annon in illo statu. « Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus ». Sap. IX. 13.

THESIS II.

In statu legis naturae, ante Circumcisionis mandatum, remedium aliquod contra peccatum originale pro salute infantium extitit, institutum a Deo; illudque probabilius sacramentum fuit.

Ab Adae peccato usque ad Abraham patriarcham reliquit Deus homines sine lege externa qua determinatae cultus caeremoniae praeciperentur. Regebantur naturali lege in mentibus omnium insculpta, atque divinis inspirationibus movebantur; et ideo fuisse tunc homines in statu legis naturae communiter dicitur. Verum, huius appellationis significatio non est, illam tantum, eo tempore, viguisse legem quae, lumine naturali nota, ad naturalem finem homines ordinaret, et praeceptis solummodo naturalibus eos obstringeret. Huiusmodi statum numquam humana natura habuit, utpote quae ad supernaturalem finem ab initio elevata semper et praecepta et media accepit a Deo, quibus ad eumdem finem assequendum dirigeretur. Dum ergo agitur de statu legis naturae, sub nomine legis huius veniunt omnia praecepta quae naturaliter sequuntur tum naturam rationalem, tum supernaturalem elevationem hominis; seu praecepta illa, quae non tantum ex naturali lumine, sed etiam ex fide supernaturaliter revelata et sufficienter proposita (ut revera fuit Adami posteris per traditionem) intrinsece oriuntur, fidei nempe, spei, caritatis, atque similia.

Status legis naturae pro Israelitis usque ad legem scriptam, per Moysen datam, perduravit: intervallum tamen temporis, quod a praecepto Circumcisionis facto Abrahae usque ad Moysen fluxit, veluti praeparatio fuit ad legem Mosaicam. Pro nationibus, quae extra populum electum ea lege non tenebantur, status legis naturae perseveravit usque ad Christum et legis evangelicae promulgationem.

Instituitne Deus, post lapsum Adae, in statu legis naturae, sacramentum aliquod antequam praeciperet Circumcisionem? Huic quaestioni respondet proposita thesis, quae duas habet partes. In prima dicitur, post lapsum, et ante Circumcisionem, remedium aliquod extitisse pro salute infantium, institutum a Deo. In se-

cunda statuitur, remedium hoc, propter parvulos institutum, fuisse probabilius sacramentum.

Propositio quae in prima parte thesis enunciatur, etsi a quibusdam theologis olim negata fuerit, quos indicat, sed non nominat Vasquesius [1], certa tamen est omnino, et impugnari non posset absque temeritate. Etenim ex clarissimis Scripturae testimoniis eruitur, et a Sanctis Patribus apertissime vindicatur.

Et re quidem vera, ex multis Sacrarum Litterarum locis, praesertim ex insigni testimonio Pauli in I Ep. ad Timotheum, (II. 4.) constat, ut demonstratur proprio loco in tractatu de Deo Uno, voluntatem antecedentem veram, propriam et actuosam esse in Deo salvandi post lapsum Adae omnes homines, nullo excepto; omnes, inquam, quos Deus ipse creavit, quorum naturam Dei Filius assumpsit in suae personae unitatem. Haec igitur voluntas Dei seria et actuosa universalis reparationis, et salutis omnium hominum post peccatum primi parentis et totius humani generis lapsum, se extendit, in quacumque mundi aetate, etiam ad parvulos, qui absque dubio homines sunt, et illam naturam habent quam salvavit Christus. Iam vero, voluntas ista salvifica Dei ad parvulos omnes non se extenderet, si tempore legis naturae, ante Circumcisionem, nullum eis fuisset remedium contra peccatum originis. Ergo admitti debet tunc temporis remedium aliquod institutum fuisse a Deo pro parvulis, quo a culpa originali liberari potuissent, et sic salvari.

Minor argumenti patet. Nam, voluntas Dei salvifica, vera et actuosa, profecto non se extendit ad illos quibus non datur medium absolute necessarium ut salvari possint. Sed si tempore legis naturae, ante Circumcisionem, remedium non fuisset infantibus quo liberari potuissent a labe originis et salvari, Deus non dedisset eis medium absolute necessarium ad salutem. Ergo si hoc remedium illo tempore non adfuisset, voluntas Dei salvifica non se extenderet ad parvulos illa mundi aetate existentes, ac proinde non complecteretur omnes parvulos.

Huc facit celebre effatum Innocentii III. in Decreto adversus Petrobrussianos, Arnaldistas et Waldenses (l. 3. Dec. tit. 42. c. 3. Maiores): « Absit », ait Pontifex, « ut universi parvuli pereant, quorum quotidie tanta multitudo moritur, quin et ipsis miseri-

[1] In 3. p. S. Th. disp. 165.

cors Deus, qui neminem vult perire, aliquod remedium procuraverit ad salutem ». Quae verba, utpote generalia, omnes aeque mundi aetates includunt, ac proinde optime respiciunt etiam infantes qui vixerunt ante Abraham et Circumcisionis praeceptum.

Aliud argumentum ad eandem rem comprobandam, verbis Scripturarum innixum, sic procedit. Antecedenter et ex parte sua voluit Deus ut remedium contra peccatum originale haberent et salutem consequi possent omnes pro quibus Christus mortuus est. Sed Christus mortuus est etiam pro infantibus qui in lucem fuerant editi tempore legis naturae, ante Circumcisionem institutam. Ergo Deus antecedenter et ex parte sua voluit ut illis infantibus remedium aliquod extiterit quo, si morte corriperentur ante usum rationis, liberarentur a peccato et salvarentur; ac proinde hoc remedium pro eis instituit.

Maior est evidens: Christus enim mortuus est pro illis quorum Deus vult salutem. Minor ex verbis Apostoli evincitur, dicentis: « Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est Christus » [1]. Mortuus est Christus, ait Apostolus, pro omnibus illis qui mortui sunt per peccatum originale. Sed certum est per peccatum originale mortuos fuisse omnes infantes natos post praevaricationem Adae et ante epocham institutae Circumcisionis. Ergo pro ipsis etiam omnibus Christus Dominus mortuus est.

Nec aliquid valet contra rationes allatas, argumentum desumptum ex conditione parvulorum decedentium in utero matris; quod sic proponitur. Deus qui salutem vult omnium hominum, pro his tamen parvulis nullum praebuit remedium, quo, iustificati, vitam aeternam consequi possent. Ergo cum voluntate salvifica Dei erga omnes homines componi facile potest nullum fuisse remedium institutum pro parvulis qui vixerant ante legem Circumcisionis. Etenim si ex voluntate salvifica, necessaria deductione, concludi deberet ad institutionem alicuius remedii ad salutem infantium qui in lege naturae e vita excedunt ante usum rationis, eadem conclusione statui deberet remedium adesse parvulis qui nondum ex utero editi moriuntur; quod remedium nec est, nec umquam fuit.

[1] II. ad Cor. v. 14. 15.

Obiectio haec evanescit, si attendatur falsam esse assumptionem in qua fundatur. Deus enim ex infinita benignitate sua, qua vult omnes homines salvos fieri, nullum hominum sine remedio ad salutem reliquit, sed omnibus et singulis providit, modo tamen cuique statui hominum accommodato. Parvulis ergo in utero existentibus Deus ex illa voluntate salvifica universali providit modo eis congruo, nempe ita ut cura et cooperatione aliorum, maxime parentum, tum naturali, tum supernaturali per merita atque pias impetrationes, conservarentur, a noxis omnibus averterentur, ad maturitatem perducerentur, et sic adiumenta haberent quibus a labe originali mundarentur et salvarentur. Quod autem de facto pueris qui in utero conclusi moriuntur non fuerit applicatum remedium quo salutem aeternam consequerentur, id non ex defectu remedii procedit; sed quia non fuit conditio posita, cooperatio nempe parentum et aliorum qui illorum puerorum curam agere debebant; qua cooperatione, pro eorum status exigentia, accipere debebant, iuxta piissimam Dei dispositionem, salutare remedium ad beatitudinem assequendam. Ceterum de hac conditione puerorum decedentium in utero matris, plene agitur in tractatu de Deo Uno. — Nunc solum addimus, Deum, voluntate antecedenti, post praevisum peccatum originale, omnibus, quantum ex ipso est, remedium ad salutem praestitisse; attamen praevidisse in quibusdam adiunctis futurum esse impedimentum, quominus posset illis pueris salutis remedium applicari, et permisisse. Verum haec permissio, seu voluntas Dei consequens, non repugnat voluntati Dei salvificae universali pro omnibus omnino hominibus; repugnaret autem si reliquisset Deus in aliqua mundi aetate aliquam humani generis classem absque sufficienti remedio salutari eidem accommodo.

Sed iam Patres audiantur, qui sine ambiguitate testantur Deum remedium aliquod suffecisse in statu legis naturae pro salute infantium. Citamus ad exemplum aliquos:

S. Augustinus hanc sententiam non ut novam, aut dubiam; sed ut certam, et apud omnes receptam tradit. In libris contra Iulianum (l. 5. c. 11. n. 45.) ait: « Nec ideo tamen credendum est, et ante datam Circumcisionem famulos Dei, quandoquidem eis inerat Mediatoris fides in carne venturi, nullo Sacramento eius (ritu, nempe, protendente futurum Mediatorem) opitulatos fuisse parvulis suis; quamvis quid illud esset, aliqua necessaria

causa Scriptura latere voluerit ». Et in opere *de Nuptiis et Concupiscentia* (l. 2. c. 11. n. 24.), similiter dicit: « Non quod ante Circumcisionem iustitia fidei nulla erat; nam cum adhuc esset in praeputio, ex fide iustificatus est ipse Abraham; sed superioribus temporibus omni modo latuit sacramentum iustificationis ex fide. Eadem tamen fides Mediatoris salvos iustos faciebat antiquos, pusillos cum magnis ».

Auctor librorum *de vocatione Gentium* [1], qui a Gelasio laudatur tamquam Magister Ecclesiae sapientissimus, haec habet (l. 2. c. 23.): « Et cum quaerimus quomodo omnes homines salvos fieri velit (Deus) qui non omnibus illud tempus impertit, in quo per voluntariam fidem percipiendae gratiae sint capaces; non irreligiose arbitror credi, neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiae partem, quae semper universis est impensa nationibus, qua utique si bene eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem iuvarentur. Omnium namque exordia parvulorum, totaque illa principia necdum rationalis infantiae, sub arbitrio iacent voluntatis alienae, nec ullo modo eis nisi per alios consuli potest..... Sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate aut dissimulatione non credunt. Et cum ipsi nec praesentis vitae desiderium habuerint, nec futurae; quam ipsorum factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci ».

S. Gregorius M. (Mor. l. 4. c. 3.) dicit: « Quod vero apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro his qui ex Abraham stirpe prodierant, mysterium Circumcisionis ».

V. Beda (l. 1. in Ev. Lucae c. 2.) inquit: « Qui vel ante tempora Circumcisionis, vel etiam post datam Circumcisionem de exteris gentibus extitere fideles, ut exemplar patientiae Iob et amici liberique illius, sive victimis hostiarum, se suosque ab originali peccato, seu certe sola fide salvabant ». Et disertius in Hom. X. *in die festo Circumcisionis Domini*, ait: « Utraque ergo purificatio, et Circumcisionis videlicet in lege, et in Evangelio baptismatis, tollendae praevaricationis primae gratia posita est. Et ne cui saeculi labentis aetati superni respectus munera deessent, illi quoque qui a mundi exordio usque ad tempora datae

[1] Opus communiter tribuitur S. Prospero.

Circumcisionis, vel post datam Circumcisionem, de aliis nationibus Deo placuerunt, vel hostiarum oblationibus, vel certe sola fidei virtute suas suarumque animas Creatori commendantes, a primi reatus vinculis absolvere curabant »[1].

Tandem, existentia huius remedii in lege naturae adeo certa est ut Suarez dicere non dubitaverit: « Omnino affirmandum est in ea lege fuisse aliquod remedium ad infantium salutem a Deo institutum. Ita docent omnes Theologi in 4. dist. 1. et 2., absque ulla controversia aut opinionum varietate; quod est signum, dogma hoc certum ac indubitatum apud illos fuisse »[2]. Et Vasquez testatur: « Patrum opinio usque adeo in schola iam diu inveteravit et invaluit ut nullus omnino asserere audeat parvulos eo tempore omni remedio suae salutis caruisse »[3].

Sed quodnam fuerat hoc remedium? Quae certa sunt apud omnes statuantur prius, ut deinde ad ea quae in controversiam veniunt accedamus.

Constat ergo, 1. Hoc parvulorum remedium adhiberi non potuisse per propriam ipsorum actionem liberam; de parvulis enim agimus qui nondum pervenerant ad usum rationis, ac proinde incapaces erant cuiuscunque actionis humanae.

2. Applicari debuisse remedium illud per aliquam actionem humanam parentum, seu illorum qui in parvulorum curam incumberent. Nam, ut recte adnotant P. Suarez[4], si, hominibus nihil agentibus, Deus iustificasset parvulos, vel omnes, vel aliquos tantum arbitrio suo iustificasset, vel certe cum dependentia a causis naturalibus necessariis gratiam communicasset, quae omnia admitti non possunt. Praeterea Deus, ut paulo antea adnotavimus, remedium dat hominibus ad salutem prout statui eorum accommodatur; et optime congruit statui infantium, ut a parentibus vel ab aliis sub quorum cura sunt, regantur etiam in his

[1] Vide S. Bernardi epist. 77.; Arnoldi Abbatis Bonae Vallis, Tract. de operibus Christi Cardinalibus (inter opera S. Cypr. aliquando editum), ubi de Circumcisione; et illa PP. tum graecorum tum latinorum testimonia, quae ostendunt Deum ex parte sua et omni tempore post lapsum Adae, voluisse homines salvos fieri, absque exceptione ulla. Habes multa collecta apud P. Petav. Theol. dogm. tom. 1. l. 10. et tom. 4. l. 12.

[2] In 3. D. Th. q. 61. a. 3. disp. 4. sect. 1. n. 5.

[3] In 3. D. Th. disp. 165. c. 1. n. 7.

[4] Loco citato, sect. 2. n. 2.

quae ad animam spectant, sicut similiter factum est in remediis parvulorum a Deo institutis in Veteri et Nova Lege. — Nec potest dici, remedium istud constitutum fuisse in sanctitate habituali parentum, aut in alia simili conditione, ob quam filii ex talibus parentibus orti iustificarentur; nam sicut sanctitas, vel alia similis conditio quae in parentibus inveniebatur, non poterat impedire quominus cum peccato originali et filii irae nascerentur; ita certe non poterat illa conditio per se facere ut ipsi infantes ab hoc peccato liberarentur et iustificarentur.

3. Actio sive parentum, sive aliorum qui parvulorum curam gerebant, ut eximeret hos parvulos e culpa originis, debebat esse aliqua protestatio fidei in futurum Reparatorem, Christum Dominum, et actus aliquis cultus quo parvulus dedicabatur Deo ex fide et intentione eorum per quos remedium istud adhibebatur. Etenim praeter Iesu Christi nomen « non aliud nomen est sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri » [1]; et Christus est « quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius.... ut sit ipse iustus et iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi » [2]. Quare, parvuli in Adamo mortui resurgere ad vitam nequibant et salvari nisi, renati in eum qui secundus est Adam, ei tamquam membra capiti coniungerentur. Unde Patres, quos supra commemoravimus, de hac fide loquuntur tamquam de medio in lege naturae concesso parvulis ad salutem; et S. Thomas Patrum in hac re doctrinam recolligens, ait: « Peccatum originale est peccatum naturae: natura autem reparari non poterat nisi per Christum; et ideo numquam poterat remitti peccatum originale alicuius nisi facta relatione, et quadam continuatione illius qui curari debebat ad Christum, quod per fidem fiebat; et ideo fides Mediatoris semper fuit efficax ad curandum ab originali; in illis quidem qui usum liberi arbitrii habebant, propria; in aliis vero aliena, ut nec eis omnino deesset divinum remedium » [3].

Fides autem parentum vel aliorum non debebat necessario cum caritate coniungi ut posset prodesse parvulo, nam ad salutem fides illa operabatur non virtute actus eliciti, sed virtute

[1] Act. IV. 12.
[2] Ad Rom. III. 25. 26.
[3] In 4. sent. dist. 1. q. 2. art. 6. sol. 1.

obiecti crediti, idest Christi, qui venturus erat in mundum [1]: requirebatur tamen non modo habitualis fides, sed actualis, videlicet illa qua Deo actu parvulus offerebatur.

At sufficiebatne illa fides, si sola erat et mere interna? consistebatne in ea sola remedium parvulis comparatum a Deo in lege naturae ut peccato originis expertes fierent et salvarentur? an potius illa fides manifestari debebat per aliquod sensibile signum, quod valeret ad sanctificationem infantium, proindeque sacramentum esset? — Tres circa praesentem quaestionem praecipuas sententias invenio apud Theologos. Prima tenet non fuisse tunc temporis institutum a Deo pro parvulis sacramentum, sed eis contra originale peccatum valuisse, sine ulla actione externa, fidem internam parentum vel aliorum. Id docuit S. Bonaventura [2], idque cum Soto et aliis defendit Vasquez [3]. Secunda sententia admittit quidem sacramentum pro infantibus institutum in lege naturae; sed illud contendit fuisse devotionis non necessitatis. Hanc sententiam proposuit Hugo a S. Victore in opere *de Sacramentis christianae fidei* [4]. Tertia sententia communior, quam

[1] « Fides aliena non iuvabat in quantum erat actus personae, sed ex parte illa qua respiciebat obiectum suum, scilicet Christum, quod erat medicina totius naturae ». S. Th. loc. cit. ad 2, « Formatio et informatio fidei sunt conditiones eius ex parte operantis, non autem ex parte obiecti; et ideo informitas fidei in parente non impediebat effectum salutis in filio: impediebat autem in ipso, quia informitas illa proveniebat ex aliquo quod erat contrarium saluti, scilicet ex peccato mortali ». Ibidem, ad 3.

[2] « Conclusio. Fidei professio, qualitercumque fieret sive signo, sive verbo, sive actu cordis, dum tamen fieret a parentibus, et haberetur respectus ad parvulum, sufficiebat ad remissionem originalis peccati puerorum ». S. Bonav. sentent. l. 4. dist. 1. p. 2. a. 1. q. 2.

[3] In 3. S. Th. disp. 130. c. 4. a. 3. n. 36; et disp. 165.

[4] « Sacramenta ab initio ad restaurationem et curationem hominis instituta sunt; alia sub lege naturali, alia sub lege scripta, alia sub gratia. Et in his semper quae tempore posteriora fuerunt, effectu gratiae spiritualis digniora inveniuntur.... Si quis igitur sacramenta priora effectum sanctificationis habuisse negaverit, non mihi recte sentire videretur ». Hugo a S. Victore, De sacram. l. 1. p. 11. c. 1. « Quae sit differentia inter Sacramenta N. T., et illa quae sub lege naturali, vel sub scripta lege sacramenta fuerunt attendenda consideremus. Prima igitur differentia quod sacramenta Novi Testamenti primo loco gratiae spiritualis signa sunt et ad ipsam gratiam sanctificandis conferendam infusa sibi benedictione principaliter instituta. Illa vero signa horum tantum; et mediantibus his quorum signa fuerunt, ne sine salute essent, qui tempus redemptionis praecesserunt, gratiam in sustentationem contulerunt....

S. Thomas docuit, quamque sequuntur Scotus, Cano, Suarez, de Lugo et alii, affirmat signum aliquod sacramentale fuisse tunc statutum a Deo ut infantes iustificari ac morti aeternae subtrahi potuissent. Institutio autem huius signi intelligitur facta a Deo primitus per internam saltem inspirationem, aliis deinde traditione manifestatam: signi non ab ipso Deo in specie determinati, sed in genere; ita ut caeremonia, seu actio sensibilis ad significandum imposita, ex hominum arbitrio ad certum actionis modum definiretur, et esset vel precatio quaedam, vel benedictio, vel oblatio infantis facta Deo, vel aliquid id genus.

Hanc tertiam sententiam amplectimur, eamque asserimus in secunda parte thesis propositae.

Probatur 1. *Auctoritate S. Augustini,* qui in locis iam citatis remedium quo in lege naturae parvuli originis labem evadere poterant, sine dubio fuisse sacramentum adstruit.

2. *Rationibus theologicis.* Nam *a*) oportebat ut illud remedium pro parvulis quo cultui divino consecrari debebant, esset genus aliquod cultus debitum Deo, hominique magis accommodatum. Hoc autem non interior tantum cultus est, sed etiam exterior; quare oportuit consecrare parvulos Deo per sensibilem actionem, seu per externum signum sanctificans, idest per sacramentum. *b*) Hominibus non solum necessaria est ad salutem fides, sed etiam professio fidei: utrumque igitur eo modo cuius infantes erant capaces, ab ipsis requirebatur; quapropter utrumque pro ipsis et circa ipsos exerceri debebat, fides nempe et signum sensibile quo manifestaretur: et hoc signum, cum valeret eis ad remissionem originalis culpae et ad sanctificationem, sacramentum erat pro tempore legis naturae. *c*) Per illud remedium quod applicabatur infanti, hic populo Dei adiungebatur et Ecclesiae visibili: remedium ergo quo illud novum membrum corpori visibili uniebatur, visibile debebat esse, seu sacramentum. Etenim constare debebat Ecclesiae, unionem istam fuisse peractam, et remedium ad salutem parvuli certe fuisse adhibitum, ne semper inutiliter repeteretur; quod tamen constare non poterat si ad li-

Tertia differentia est quod sacramenta naturalis legis non ex praecepto indicta videntur, sed ex consilio ad votum proposita; sacramenta vero scriptae legis et gratiae necessitatem quamdam executionis inducere propterea quod non ex consilio tantum, sed ex praecepto esse instituta noscuntur ». Ibid. c. 4. et 5. Lege totum c. 6. egregium.

berandum parvulum a culpa originis nullum signum externum, quod sacramentum esset, requirebatur [1]. His rationibus aliam addit, non minoris ponderis, Cardinalis de Lugo. « Me maxime movet », ipse ait, « quod si sufficeret fides interna, non video cur non posset illud remedium applicari parvulis absentibus, cum actio interna non indigeat propinquitate sui obiecti, ut feratur in illud; unde posset unus homo quotidie applicare suam fidem omnibus parvulis totius orbis et eos omnes iustificare, quia, ut postea videbimus, non soli parentes hoc remedium poterant valide adhibere, saltem in casu necessitatis; quare potuisset quilibe applicare suam fidem pro omnibus parvulis existentibus in casu necessitatis, et illos omnes liberare ab originali, ita ut nullus unquam periret ex defectu remedii: imo nec video cur non posset prodesse existentibus in utero, nam sicut distantia, vel interpositio parietis non impediret efficaciam illius remedii mere intentionalis; sic nec interpositio uteri materni. Haec autem omnia videntur manifeste absurda, nec ab auctoribus contrariae sententiae conceduntur » [2].

3. *Ex doctrina Angelici.* Et certe S. Thomas in 3. p. q. 61. a. 3. cum quaerat, « utrum post peccatum ante Christum sacramenta debuerint esse », respondet, nulla facta distinctione temporum: « Dicendum quod sacramenta necessaria sunt ad humanam salutem, in quantum sunt quaedam sensibilia signa invisibilium rerum quibus homo sanctificatur. Nullus autem sanctificari potest post peccatum, nisi per Christum.... Et ideo oportebat ante Christi adventum esse quaedam signa visibilia, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro Salvatoris adventu. Et huiusmodi signa dicuntur sacramenta ». Ibidem, in responsione ad 2., comparat sacramenta quae fuerunt in lege veteri cum illis quae fuerant ante legem, et ait: illa idest legis scriptae, « comparantur ad sacramenta quae fuerunt ante legem, sicut determinatum ad indeterminatum, quia scilicet ante legem non fuit determinate praefixum homini quibus sacramentis uteretur, sicut fuit per legem ». Et in q. 70. a. 2. ad 1. inquit: « Immediate post peccatum primi parentis, propter doctrinam ipsius Adae, qui plene instructus fuerat de divinis, adhuc fides et ratio naturalis

[1] Confer Suarez, in 3. p. q. 61. a. 3. disp. 4. sect. 2. n. 5.
[2] De Lugo, De sacramentis, disp. 3. sect. 2. n. 30.

in tantum vigebat in homine, quod non oportebat determinari hominibus aliqua signa fidei et salutis; sed unusquisque pro suo libito fidem suam aliquibus signis protestabatur ».

Nec obiiciatur, S. Thomam in 4. sent. dist. 1. q. 2. a. 6. docuisse in statu legis naturae interiorem parentum fidem, sine ullo signo externo, ad salutem parvulorum suffecisse [1]. Ibi non *signum quodcumque externum* negat, sed *signum ab ipso Deo determinatum*. Profecto Sanctus Doctor in eodem libro, in eadem quaestione, a. 1, solutione 1., ait: « Circumcisio primo et principaliter necessaria fuit ad expressiorem significationem, quam sacramenta praecedentia fuissent ». Eodem loco, in responsione ad 1. dicit: « Has utilitates habuit Circumcisio prae sacramentis legis naturae; et ideo post illa institui debuit ». Deinde, articulo 3., solutione 1. ad 1., prosequitur: « remedium quod praecessit Circumcisionem computatur simpliciter inter sacramenta legis naturae, quae non habebant tantam determinationem secundum Hugonem de Sancto Victore (l. 1. de sacram.), quantam habent sacramenta legis scriptae, ad quam quodammodo pertinet Circumcisio ». Demum, ad excludendam omnem possibilem dubitationem, in articulo 2. quaestionis 1. quaestiuncula 3., ubi rem praesentem ex professo tractat, S. Thomas hanc sibi obiectionem proposuerat, secundo loco: « Sacramenta, quando instituta sunt, necessaria sunt ad salutem, ut patet Ioan. III. 5.: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Sed ea quae ante legem scriptam videntur esse sacramenta erant voto celebrata, et non necessitate, ut Hugo de sancto Victore dicit (lib. de Sacr., part. 10. cap. 3. 4. 5.). Ergo non erant sacramenta, et per consequens nec necessaria ». Et respondet: « Ad secundum dicendum, quod ante legem scriptam erant quaedam sacramenta necessitatis, sicut illud fidei sacramentum quod ordinabatur ad deletionem originalis peccati; et similiter poenitentia, quae ordinabatur ad deletionem actualis; et similiter matrimonium, quod ordinabatur ad multiplicationem humani generis. Sed sacrificia et oblationes et huiusmodi erant necessitatis in communi, ut scilicet aliquid facerent in protestationem fidei suae,

[1] Haec sunt eius verba: « Alii probabilius dicunt, quod parvulis sufficiebat sola fides sine omni exteriori signo; non autem habitus fidei solum, sed motus eius relatus ad salutem pueri in vi cuiusdaam professionis interioris fidei ». In 4. sent. disp. 1. q. 2. a. 6. solut. 2.

qua Deo per latriae religionem subiecti erant; sed in speciali erant voluntatis, utrum scilicet deberent sacrificia exhibere, vel oblationes, vel aliquid huiusmodi »[1].

Habes ex modo dictis unde solutionem petas alius praecipuae difficultatis.

S. Gregorius Magnus, Beda, S. Bernardus dicunt parvulis profecisse et suffecisse solam parentum fidem aut aliorum: sed nomine fidei comprehendunt externam eiusdem fidei professionem. Cum distinguunt parvulos ab adultis, et aiunt illis *solam fidem* satis fuisse, hos autem sacrificiis fuisse mundatos, intelligunt ad salutem parvulorum tunc necessaria omnino non fuisse sacrificia, sed utique *fidei professionem,* factam per actum externum, qui significaret futurum Liberatorem, et ratione obiecti crediti valeret ad sanctificationem.

Alia difficultas contra sententiam quam defendimus exurgit ex determinatione signi quam dicimus fuisse tunc factam in ultima specie secundum hominis placitum, non secundum praescriptum Dei. Etenim, remedium eo facilius et generalius est quo minorem habet determinationem: si ergo minus determinatum signum statuit Deus in lege naturae, quo salvarentur parvuli, ac nunc in lege gratiae; sequeretur meliorem fuisse parvulorum conditionem relate ad salutem, in lege naturae, quam in lege gratiae: id autem admitti nequit.

Solvitur obiectio, negando remedium illud in lege naturae maiori facilitate, et universalitate applicari potuisse. Nam, etsi nunc ritus ad parvulorum regenerationem determinatus sit et omnino necessarius, tamen remedium istud rem requirit omnibus obviam; et cum notius sit omnibus, facilius applicari potest quam olim posset remedium legis naturae.

Ad complementum doctrinae dicimus, sacramentum quod fuit pro parvulis in lege naturae ante Circumcisionis institutionem, perseverasse pro omnibus populis usque ad sufficientem promulgationem legis Christi. In gente Iudaica similiter permansisse videtur usque ad legem Evangelicam, pro feminis quae Circumcisionem non poterant accipere, et probabiliter pro pueris qui circumcidi non poterant et in mortis periculo versabantur.

[1] Similiter in q. 4. *de Malo,* a. 8. ad 12., ait: « Fides ergo antiquorum cum aliqua protestatione fidei valebat parvulis ad salutem ».

Et haec de parvulis. Quoad adultos, utrum etiam ad eorum utilitatem et salutem, tempore legis naturae, sacramenta instituta fuerint ignotum est. Attamen S. Thomas videtur in affirmantem sententiam concessisse. In 4. sent. disp. 1. q. 1. a. 2. sol. 3. in corp. et ad 2., agnoscit signum aliquod poenitentiae quo uterentur adulti contra peccata actualia; et matrimonium inter sacramenta illius aetatis commemorat. Insuper in Summa Th. 3. p. q. 65. a. 1. ad 7., « oblationes, » ait, « et decimae erant tam in lege naturae, quam in lege Moysis ordinatae.... in figuram; et ideo erant sacramenta ».

THESIS III.

Veram sacramenti rationem habuit Circumcisio, quae ex divina institutione descendentes ex Abrahamo consignabat Dei cultui, Christianorum baptisma praefigurabat, et remedium erat quo originale peccatum masculini sexus infantibus remittebatur. Praeter Circumcisionem, extiterunt etiam alia sacramenta in Lege Veteri, scilicet esus agni paschalis et panum propositionum, figura Eucharistiae, — purificationes et expiationes, figura Poenitentiae, — consecratio Sacerdotum, figura Ordinis sacri.

Duas partes prorsus distinctas complectitur thesis, sed quae merito simul coniunguntur; nam etsi Circumcisio instituta fuerit a Deo ante Legem Mosaicam et Abrahamo primitus data [1], tamen in illa Lege perseveravit [2], et, inter ritus V. T. sollicite custodita, signum fuit quo Iudaei distinguerentur ab aliis gentibus.

Partes thesis seorsum probabimus; et de prima, quae spectat Circumcisionem, dicere exordientes, ostendimus tria — 1. nempe, Circumcisionem fuisse signum foederis inter Deum et Abraham cum posteris suis; quibus Deus, tamquam populo specialiter electo ad verum cultum custodiendum, singularem promittebat benevolentiam et protectionem. — 2. Significasse futurum baptisma, et spiritualem Circumcisionem per Christum venturum. — 3. Remedium fuisse quo infantibus Hebraeorum masculini sexus ori-

[1] Gen. XVII. 10.
[2] Levit. XII. 3.

ginale peccatum remissum erat. — Haec cum probaverimus, nullo negotio concludendum erit, Circumcisionem veri sacramenti rationem habuisse, id est signi sacri a Deo ad sanctificationem instituti. Et bene notetur, ex tribus quae demonstrare proposuimus, duo tantum priora satis esse ad hanc conclusionem stabiliendam; nam, etsi illud tertium modo propositum non probaretur, nempe Circumcisionem remedium fuisse parvulis Hebraeorum ad remissionem culpae originalis; semper tamen verum esset Circumcisionem institutam fuisse a Deo ut sacramentum, cum constaret eam et significasse rem sacram, seu futurum baptismum ac spiritalem Circumcisionem; et quamdam saltem contulisse sanctitatem homines Dei cultui consecrando. Quare veteres doctores scholastici et theologi posteriores fatentur omnes Circumcisionem fuisse sacramentum, quamvis non omnes concordes sint in admittenda peccati originalis remissione in V. T. per infantis Circumcisionem.

Sit ergo probatio primi enunciati, ex ipsa Circumcisionis institutione. In Libro Genesis (XVII. 7. et seqq.) legimus: « Et statuam pactum meum inter me et te (dixit Deus ad Abraham), et inter semen tuum post te in generationibus suis, foedere sempiterno, ut sim Deus tuus, et seminis tui post te.... Et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum quod observabitis inter me et vos, et semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum: et circumcidetis carnem praeputii vestri, ut sit in signum foederis inter me et vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris: tam vernaculus quam emptitius circumcidetur, et quicumque non fuerit de stirpe vestra: eritque pactum meum in carne vestra in foedus aeternum. Masculus, cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit ».

Ex his verbis, manifeste apparet: — ritum Circumcisionis fuisse signum foederis inter Deum et posteros Abrahae, — *hoc est pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis:* — Deum eis promisisse vi istius foederis specialem benevolentiam et protectionem, — *ut sim Deus tuus, et seminis tui post te:* — et vicissim per Circumcisionem Israelitas in unum populum electum a Deo coaluisse, cultui veri Dei se mancipasse

et fidem Abrahae professos esse, — *et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis* [1].

Apostolus pluribus in locis veritatem hanc ut notissimam supponit, ita ut ex ea, tamquam ab omnibus admissa, ratiocinetur. Valeat ad exemplum sequens testimonium desumptum ex Ep. ad Romanos, c. II. a v. 25. ad finem: « Circumcisio quidem prodest », ait S. Paulus, « si legem observes: si autem praevaricator legis sis, Circumcisio tua praeputium facta est. Si igitur praeputium iustitias legis custodiat, nonne praeputium illius in Circumcisionem reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura est praeputium, legem consummans, te, qui per litteram et Circumcisionem praevaricator legis es? Non enim, qui in manifesto, Iudaeus est; neque quae in manifesto, in carne, est Circumcisio: sed qui in abscondito, Iudaeus est; et Circumcisio cordis in spiritu, non littera; cuius laus non ex hominibus sed ex Deo est ». — Reprimit hic Apostolus arrogantiam Iudaeorum qui de sua Circumcisione gloriabantur, et Gentiles, non circumcisos, quos *praeputium* vocabant, detestabantur. Utique, ait, Circumcisio prodest, est enim signum distinctivum populi electi, qui verum Deum colit, et verum cultum observat [2]; sed eis tantum prodest qui legem custodiunt, quam observare tenentur ratione eiusdem signi [3]: ideoque, si circumcisus es Iudaeus, et tamen legem violas, perinde es ac si incircumcisus Gentilis esses. Et contra, si Gentilis legem observet, iusta opera exercendo, apud Deum reputabitur ut circumcisus, quia nimirum rem Circumcisione significatam exhibet opere, et corde est circumcisus, licet non carne.

Stat igitur, ex Scripturis, primum illud quod probandum assumpsimus, nempe Circumcisionem fuisse signum religiosum, conferens posteris Abrahae externam et legalem saltem sanctificationem.

Quod secundo loco probandum erat nobis, nempe Circumci-

[1] « Vos eritis mihi in regnum sacerdotale et gens sancta ». Exodi XIX. 6. — « Populus sanctus es Domino Deo tuo. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram ». Deut. VII. 6. — Ad hunc populum nemo admittebatur, nisi per Circumcisionem.

[2] « Quorum adoptio est filiorum, et gloria et testamentum, et legislatio, et obsequium et promissa: quorum Patres, et ex quibus est Christus secundum carnem ». Ad Rom. IX. 4-5.

[3] « Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universae legis faciendae ». Ad Gal. V. 3.

sionem carnis apud Iudaeos praefigurasse baptismum, similiter eruitur ex Scripturis.

Etenim in Ep. ad Colossenses II. 11-12. legimus: « Circumcisi estis Circumcisione non manu facta in expoliatione corporis carnis, sed in Circumcisione Christi; consepulti ei in baptismo ». Opponit igitur S. Paulus Circumcisionem spiritualem, quae fit in N. T. per baptismum, Circumcisioni corporali quae praecipiebatur in V. L. Age iam, oppositione ista ostendit, Circumcisionem se habuisse ad baptismum sicut figuram ad figuratum, et in carne repraesentasse (ut postulabat oeconomia Legis, quae *paedagogus* Iudaeorum erat in Christo [1]) Circumcisionem in anima per Christum futuram, quae non carnem tantum demeret, instrumentum peccati, sed peccatum ipsum praecideret.

Quae figuralis repraesentatio baptismi facta in Circumcisione, clarescit etiam ex eo quod sicut nunc in baptismo profitemur fidem et adiungimur fidelium coetui, tunc Circumcisione Hebraei confitebantur fidem, et ad populum Dei aggregabantur: — sicut nunc baptismus, qui est sacramentum fidei, signat in anima Christianos, tunc Circumcisio, signaculum fidei [2], obsignabat Iudaeos in membro carnis.

Idipsum docemur auctoritate Patrum. Et quidem S. Augustinus, non uno in loco, uti rem certam declarat Circumcisionem fuisse signum baptismatis et regenerationis. « Circumcisio quippe », ait [3], « fuit illius temporis sacramentum quod praefigurabat nostri temporis baptismum ». Et adversus Iulianum [4], « sacramentum Circumcisionis », inquit, « in figura praecessisse baptismatis, quis vel mediocriter sacris litteris eruditus ignoret, cum apertissime de Christo dicat Apostolus, *Qui est caput principatus et potestatis, in quo etiam circumcisi estis Circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis*... Huius ergo Circumcisionis non manufactae, quae nunc fit in Christo, similitudo praemissa est illa Circumcisio manufacta quae data est Abrahae » [5].

[1] Ad Gal. III. 24.
[2] Ad Rom. IV. 11.
[3] L. 2. de anima, c. 11. n. 15.
[4] Contra Iulianum l. 6. c. 7. n. 18.
[5] Confer S. Aug. de nupt. et concup. l. 2. c. 11. n. 24. — Contra Faustum l. 19. c. 9. — De peccato originali c. 30. n. 35. — De Civ. Dei, l. 16. c. 27.; et alia loca mox citanda.

Haec doctrina tam nota erat et sine dubitatione apud omnes admissa, ut S. Optatus Milevitanus, in controversiis cum Donatistis, ex repraesentatione baptismatis facta in Circumcisione eos revinceret. « De Circumcisione Iudaica », scribit [1], « quasi fundamentum iactare voluisti, quod baptisma Christianorum in Hebraeorum Circumcisione fuerat adumbratum: defendisti Catholicam (veritatem) dum impugnas... Circumcisio autem ante adventum baptismatis in figura praemissa est, et a te tractatum est apud Christianos duas esse aquas: ergo et apud Iudaeos duas Circumcisiones ostende, alteram meliorem, peiorem alteram. Hoc si quaeras, non poteris invenire. Abrahae prosapia, qua Iudaei censentur, hoc sigillo se insigniri gloriantur: ergo talis debet veritas sequi, qualis eius imago praemissa est. Nam et Deus, qui voluit ostendere rem singularem post esse debere insequente veritate, non de auricula, non de digito voluit aliquid tolli; sed ea pars corporis electa est, unde peritomen semel ablatum salutare in illis faceret signum, quod non potest iterum fieri ».

Iam duobus fere saeculis ante S. Augustinum, alterum Ecclesiae Africanae lumen, S. Cyprianus, nomine Patrum Concilii Carthaginensis tertii sub eo coacti, dixerat: « Quod in iudaica Circumcisione carnali octavus dies observabatur, sacramentum est, in umbra atque in imagine ante praemissum, sed veniente Christo veritate completum. Nam qui octavus dies, idest post sabbatum primus dies, futurus erat quo Dominus resurgeret, et nos vivificaret et Circumcisionem nobis spiritalem daret; hic dies octavus, id est, post sabbatum primus et Dominicus praecessit in imagine » [2].

Cum iam citatis concinunt et alii Latini Patres [3].

Ad Graecos quod attinet satis sit aliquos in exemplum subiicere.

Iustinus, cum Thryphone disputans, inquit: « Praeceptum illud Circumcisionis ut infantes octava die omnino circumcidantur, figura erat verae Circumcisionis, qua ab errore et nequitia per eum qui a mortuis resurrexit una sabbatorum die Iesum Christum Dominum nostrum circumcisi sumus » [4].

Origenes praeclara haec habet: « Requirere volo si omnipo-

[1] De schismate Donatistarum, l. 5. c. 1.

[2] Ep. 59. ad Fidum, Migne P. L. t. 3. p. 1053.

[3] V. S. Ambr. l. 2. in Luc. n. 56. — S. Zenonis Veronensis l. 1. tract. 13. c. 11. — Ven. Bedae, in Gen. c. XVIII.

[4] In dialogo cum Tryphone n. 41.

tens Deus, qui caeli ac terrae dominatum tenet, volens testamentum ponere cum viro sancto, in hoc summam tanti negotii collocabat, ut praeputium carnis eius ac futurae ex eo sobolis circumcideretur. *Erit enim,* inquit, *testamentum meum super carnem tuam.* Hoccine erat quod caeli ac terrae Dominus ei, quem e cunctis mortalibus solum delegerat, aeterni testamenti munere conferebat?... Nos ergo imbuti per Apostolum Paulum dicimus quia sicut multa alia in figura et imagine futurae veritatis fiebant, ita et Circumcisio illa carnalis Circumcisionis spiritualis formam gerebat. De qua et dignum erat, et decebat Deum Maiestatis praecepta mortalibus dare » [1].

S. Epiphanius dicit: « Lex Christum nuntiabat idcirco venientem, ut legem libertatis afferret, et Circumcisio carnis non amplius tempore Christi locum haberet. Venit enim per Christum vera, cuius illa figuram expressit... Est igitur bona quidem lex, bonaque Circumcisio: per quas Christum Christique perfectiorem legem ac Circumcisionem cognovimus » [2].

Demum S. Cyrillus Alexandrinus Circumcisionis significationem sic declarat: « Quid autem hic lateat arcani, denuo dispiciamus. Beatus ait Paulus: *Circumcisio nihil est et praeputium nihil est* (I. Cor. VII. 19.). Ergone rem, quae nulla est observari omnium Deus per sapientissimum Moysen mandavit, poena transgressoribus simul indicta? Aio enimvero. Nam Circumcisio, si rei ipsius natura spectetur, nihil omnino est; sed mysterii typum continet. Namque octava hebdomadae die et resurrexit Christus a mortuis, et spiritualem nobis fecit Circumcisionem. Praecepit enim sanctis Apostolis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (Matth. XXVIII. 19.). Fieri vero dicimus spiritalem Circumcisionem tempore potissimum sancti baptismi quo nimirum participes nos efficit Christus Sancti Spiritus » [3].

Gradum facimus ad probandum quod tertio loco proposuimus, scilicet Circumcisionem fuisse parvulis Iudaeorum masculini

[1] In Genesim hom. 3. n. 4.

[2] Adversus haereses l. 1. tom. 3. Haeres. 42. refut. 8. Migne P. G. t. 40. p. 778.

[3] In Lucam II. 22. — V. etiam in Ioan. Evangelium l. 4. c. 7. — et contra Iulianum l. 10. (ed. Migne. P. G. t. 76. p. 1046.).

Confer S. Ioan. Chrys. Hom. 39. in cap. 17. Gen. n. 5. — S. Irenaei, Contra haereses l. 4. c. 16. — S. Andreae Cretensis, in Circumc. Domini, Orat. 6. — S. Ioan. Damasceni, De fide orthodoxa l. 4. c. 25.

sexus medium quo ab originali labe mundari poterant et iustificari. Adversarios habemus Vasquez, Bellarminum, Tournely, et alios: sed quam tuemur sententiam Scholastici doctores tali consensione secuti sunt, ut visum fuerit Suaresio eam non sine aliqua temeritate negari posse.

Profecto Sacrarum Scripturarum extant loca quae, primo intuitu, difficultatem ingerere possent: at ea, ut patebit inferius, facile explicantur; cum peccatum originale remissum in Circumcisione fuisse non negent, sed solum id effectum fuisse propria Circumcisionis efficacitate et operis ipsius virtute. Ex alia vero parte, verba quibus Deus eiusdem Circumcisionis mandatum dederat aperte ostendunt fuisse eam in remedium etiam adversus peccatum originis institutam.

Etenim, legitur Gen. XVII. 14.: « Masculus, cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit ».

Ex quo loco, ita arguimus. Haec verba docent tenellos Iudaeorum pueros in Circumcisione mundatos fuisse a culpa originis. Ergo Circumcisio instituta etiam fuit in remedium contra peccatum originale. Consecutio patet, nam si in Circumcisione pueruli illi ab originali labe liberati fuerant, — de modo autem quo id factum fuerit hic non quaerimus, — Circumcisio erat contra originalem culpam remedium quod pro ipsis Deus instituerat in salutem.

Antecedens constat, quia textus sacer *a*) parvulos respicit, *b*) eos, si mundati non fuerint Circumcisione, pronuntiat exclusos a beatitudine, *c*) huius exclusionis causam dicit esse peccatum quod commiserant in Adamo. Hanc triplicem assumptionem probamus per partes.

1. Testimonium Genesis iam citatum illos parvulos spectat; nam verba universalia sunt: *masculus cuius, etc.*; et in contextu agitur etiam de pueris circumcidendis: v. 12. *Infans octo dierum circumcidetur in vobis.* — Et hic diligenter adnotari debet, sensum istum erui etiamsi lectio Vulgatae teneatur, quae invenitur in Codicibus Hebraicis, in versione tum Syriaca, tum Arabica, et in paraphrasi Chaldaica [1]: verum, si oculos vertimus ad versiones

[1] Gen. XVII. 14. *Textus Hebraicus:*

וערל זכר אשר לא־ימול את־בשר ערלתו
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את־בריתי הפר

alias antiquissimas, idem sensus tam clarus evadet ut omnem prorsus excludat dubitationem. Graeca LXX Interpretum expressim reddit: « Masculus qui non fuerit circumcisus *octavo die* » [1]. An voculae illae *octavo die* per errorem in versionem LXX Interpretum irrepsisse dicendae sunt? Nonne appositae fuerunt ut referrent traditionalem citati testimonii intelligentiam apud Hebraeos, et absque ulla ambiguitate exprimerent sensum Hebraici textus? De hac Graeca versione, quam usu suo consecrarunt Apostoli, et Patres omnes laudaverunt, ipse Bellarminus aiebat: « Certissimum esse debet LXX Interpretes optime transtulisse, et peculiari modo Spiritum Sanctum assistentem habuisse, ne qua in re errarent, ut non tam interpretes, quam prophetae fuisse videantur » [2]. Insuper, in Pentateucho Samaritano, longe ante Christum natum exarato, simili, ne dicerem etiam clariori sententia, habemus: « cuius non circumcisa fuerit caro praeputii sui in die octavo » [3]. Demum, in Ecclesia occidentali eadem lectio, absque ulla controversia, obtinuit quarto et quinto saeculis, nam eam adhibuit S. Ambrosius [4], eamdemque contra hostes versutissimos, Pelagianos nempe, quos impugnabat, inculcavit S. Augu-

Et praeputiatus masculus, cum non circumcidetur caro praeputii eius, et excidetur anima illa de populis suis: foedus meum fregit.

Versio Syriaca: Et praeputiatus masculus cuius praeputii caro minime circumcidetur, peribit anima illa de populo suo: foedus *enim* meum irritum fecit.

Versio Arabica: Et si cuius praeputium habentis ex masculis, non circumcisum fuerit praeputium de corpore ipsius, abscindetur talis anima a gente sua, eo quod iam violaverit pactum meum.

Paraph. Chald. (Targum Onkelos): Et masculus habens praeputium, qui non circumciderit carnem praeputii sui, peribit homo ille de populo suo: quoniam pactum meum irritum fecit.

[1] Καὶ ἀπερίτμητος ἄρσην, ὃς οὐ περιτμηθήσεται τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς· ὅτι τὴν διαθήκην μου διεσκέδασεν.

Et qui non fuerit circumcisus, masculus qui non circumcidetur carnem praeputii sui octavo die, interibit anima illa de genere suo; quia testamentum meum dissipavit.

[2] Bellarm. de Controv. christ. fidei t. 1. l. 2. c. 6.

[3] Textus Hebraeo-Samaritanus: « Praeputium autem masculi, cuius non circumcisa fuerit caro praeputii sui in die octavo, istius exterminabitur anima de populis suis: foedus meum fregit ».

[4] De Abraham, l. 2. n. 83. — Hic abs re non erit adnotasse, latinam versionem ab ipso fere aevo apostolico adornatam fuisse ex ea V. Testamenti a

stinus [1]. Imo, saeculo VIII., Ven. Beda verba Genesis, de quibus loquimur, eodem pene modo, citat: « Qui non circumcidetur octava die, peribit anima illa, quia pactum meum irritum fecit » [2].

Ceterum, (et id repetimus ne locus sit evasioni, qua defensores adversae sententiae utuntur ad enervandam S. Augustini auctoritatem in praesenti re) [3] interpretatio, iuxta quam versus 14. cap. XVII. Genesis complectitur parvulos recenter natos, non innititur solo illo commate « *octavo die* », sed firma manet, etiamsi dematur, et textus ut in vulgata legitur retineatur.

septuaginta interpretibus confecta, et graeco textu N. Testamenti. Haec latina versio, quam S. Hieronymus *communem* et *vulgatam* appellavit, S. Augustinus *Italam*, S. Gregorius M. aliique *veterem*, primatum semper obtinuit in Ecclesia, donec S. Hieronymus, ex hebraico fonte libris V. T. in latinum sermonem translatis, aliam versionem Bibliorum Ecclesiae dederit; quae primo *vulgatae novae* denominationem nacta est, habita comparatione *veteris vulgatae*, nempe *Italae*, deinde communiter latinae Ecclesiae in usu fuit et ipsa *vetus* evasit.

Editio vulgata latina, quam Concilium Tridentinum (sess. 4. Decreto de Canonicis Scripturis) approbavit, maxima ex parte constat versione Hieronymiana, et libris illis quos sanctus Hieronymus saltem recensuit et castigavit. Approbatio autem Tridentini haec fuit: « Insuper eadem sacrosancta Synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quaenam pro authentica habenda sit, innotescat; statuit, et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, et expositionibus pro authentica habeatur; et ut nemo illam reiicere quovis praetextu audeat, vel praesumat ».

Tridentina ergo Synodus vulgatam editionem *ex omnibus latinis* editionibus quae circumferebantur *authenticam* declaravit, ideoque sub anathematis poena statuit, « libros integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis esse suscipiendos ». Sed non fuit haec mens Synodi ut vulgatam editionem super textus hebraicum et graecum efferret, aut alias antiquas versiones reiiceret, aut impediret quominus quae in eis leguntur attendantur ad pleniorem sensus intelligentiam. — V. Pallavicini, Storia del Conc. di Trento, l. 6. c. 17.

Decretum Tridentini renovavit Concilium Vaticanum, Constit. dogm. de fide catholica, c. 2.

[1] De nuptiis et concup. l. 2. c. 11.

[2] In pentateuchum comm. Gen. XVII. ed. Migne P. L. t. 91. p. 237.

[3] Bellarminus, de controv. fidei, t. 3. l. 2. c. 17. ait: « Ob illa duo verba, *in die octavo,* S. Augustinus coactus est hunc locum exponere de parvulis.... At si removeamus a textu duo illa verba '*in die octavo*', ut vere removenda sunt, totum argumentum concidet ».

2. In eodem textu, comminatio apposita, « *delebitur anima eius de populo suo* » significat, parvulum non circumcisum ab aeterna vita exclusum iri, ideoque significat eum per Circumcisionem, remedium afferentem peccato originis, quod unum ei caelorum aditum praecludebat, potuisse caelorum ingredi beatitatem. Aliis verbis, sensus illius comminationis est, qui non susceperit Circumcisionem, in originalis culpae remedium institutam, evadere damnationem numquam poterit. Etenim, quicumque dicatur esse sensus immediatus hebraicae phrasis « *perire de populo suo* », quae usurpatur ad significandam vel mortem temporalem, vel excisionem a populo Dei; hic sensus, saltem mediatus, eiusdem phrasis est de morte spirituali animae, in qua propter originalem culpam manet incircumcisus, ac de comminatione aeternae mortis a Deo facta incircumciso.

Et re quidem vera, sicut nuper demonstratum fuit, et admittitur ab adversariis, Circumcisio, data in signum, demonstrabat necessariam ad salutem consequendam fuisse expiationem peccati originalis meritis futuri Redemptoris; simulque circumcisum inserebat populo Dei, seu illis quibuscum Deus foedus inierat, quibus divinas promissiones de futuro humani generis Reparatore custodiendas committebat, quique per illius merita liberari a peccato sperabant, et a morte aeterna. Qui ergo, iuxta Dei mandatum, ad haec significanda, signum gestare debuissent Circumcisionis, et eo carebant, re ipsa ad populum a Deo electum pertinere non censebantur, sed existimandi erant quasi necessariam non agnoscentes pro peccatis omnium hominum Redemptionem futuram, nec fidem in Christum habentes, nec multo minus in eo sperantes; ac proinde, dum in illo statu manebant, liberari ab originali labe non poterant et salvari. Paucis, incircumcisus puer morte aeterna peribat, quia adhuc labe originis inquinabatur: hac autem inquinabatur adhuc, quia, ut ab ea mundaretur, Christo Salvatori coniungi debebat per Circumcisionem, et Circumcisione carebat. Constat ergo sensum commatis « *delebitur anima eius de populo suo* » esse puerum qui non susceperit Circumcisionem, in remedium peccati originalis institutam, damnationem evadere non potuisse.

3. Ultima pars textus rationem reddit comminationis ibidem denunciatae de aeterna ruina parvuli qui signaculo careret Circumcisionis. *Peribit, quia pactum meum irritum fecit;* et iuxta textum

hebraicum aut alias versiones, omnes eumdem omnino sensum transferentes, quia *foedus meum, testamentum meum violavit.* Utique, illud minime violavit parvulus octo dierum incircumcisus *actione sua personali libera,* sed *actione aliorum* qui pro ipso servare pactum, et conditionem testamento appositam implere debebant, nempe Circumcisionem. Cum parvulum non circumciderint, *in eo incircumciso* verificata non fuit conditio requisita, et ideo parvulus ille partem non habebit in testamento Dei ad salutem posterorum Abrahae. Obligatio foederis cum eis a Deo initi violata fuit ex parte parvuli, in quo Deus non vidit signum Circumcisionis, quod statuerat; et ideo irritum factum est foedus, et foederis benedictiones super puerum incircumcisum non descendent. At, si incircumcisus parvulus a divino foedere et a testamento Dei excludebatur, eo ipso manebat ut per naturalem generationem natus erat ex Adamo, peccato originali infectus, atque, huius peccati causa, violator fiebat alterius foederis quod Deus cum protoparente sanxerat initio mundi.

Ergo, *immediate et proxime violatum fuit in parvulo foedus quod cum Abrahamo Deus inierat; mediate vero et remote illud aliud quod Deus statuerat cum Adamo: propter violationem pacti cum Abrahamo initi, parvulus incircumcisus a promissionibus Abrahae factis; propter violationem pacti cum Adamo firmati, a regno caelorum excluditur, et sic peribit* [1].

[1] Praestat hic subiicere verba S. Augustini, qui dum intelligit *pactum,* de quo agimus, pro illo cum primo parente a Deo inito, non renuit interpretationem aliam quae tenet nomine *pacti* fuisse *immediate* significatum foedus quod Deus cum Abrahamo constituerat.

En textus S. Doctoris:

« Item potest movere, quomodo intelligi oporteat quod hic dictum est, *Masculus qui non circumcidetur carnem praeputii sui octavo die, interibit anima illa de genere eius, quia testamentum meum dissipavit;* cum haec nulla culpa sit parvuli, cuius dixit animam perituram; nec ipse dissipaverit testamentum Dei, sed maiores qui eum circumcidere non curarunt; nisi quia etiam parvuli, non secundum suae vitae proprietatem, sed secundum communem generis humani originem, omnes in illo uno testamentum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt. Multa quippe appellantur testamenta Dei, exceptis illis duobus magnis, vetere et novo, quod licet cuique legendo cognoscere. Testamentum autem primum, quod factum est ad hominem primum, profecto illud est: *Qua die ederitis, morte moriemini.* Unde scriptum est in libro, qui Ecclesiasticus appellatur, *Omnis caro sicut vestis veterascit. Testamentum enim a saeculo, Morte morieris.* Cum enim lex evidentior postea data sit, et dicat Apostolus,

Quod Circumcisionis sacramentum fuerit divinitus institutum ad delendum originale peccatum, et quod verba Geneseos quae perpendimus id ostendant, probatur ulterius auctoritate Patrum.

Saeculo IV., S. Ambrosius (de Abraham l. 2. c. 11. n. 81.) inquit: « Egregie autem infantiae in primis vagitibus circumcidi mares lex iubet, etiam vernaculos: quia sicut ab infantia peccatum, ita ab infantia Circumcisio. Nullum tempus vacuum debet esse tutelae, quia nullum est culpae vacuum ».

Saeculo V., S. Augustinus (de nuptiis et concup. l. 2. c. 11.) ait: « Ex quo instituta est Circumcisio in populo Dei, quae erat tunc signaculum iustitiae fidei, ita ad significationem purgationis valebat et in parvulis originalis veterisque peccati, sicut et baptismus ex illo valere coepit ad innovationem hominis, ex quo est institutus ». Et in Ep. ad Dardanum (187. al. 57. c. 11.) scribit: « Circumcisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur ». — Insuper, contra Iulianum (l. 2. c. 6. n. 18.) affirmat: « Quod est octavo die non circumcidi, hoc est in Christo non baptizari; et

Ubi autem non est lex, nec praevaricatio, quo pacto quod legitur in Psalmo verum est, *Praevaricatores aestimavi omnes peccatores terrae;* nisi quia omnes legis alicuius praevaricatae sunt rei, qui aliquo peccato tenentur obstricti? Quamobrem si etiam parvuli, quod vera fides habet, nascuntur non proprie, sed originaliter peccatores, unde illis gratiam remissionis peccatorum necessariam confitemur; profecto eo modo quo sunt peccatores, etiam praevaricatores legis illius, quae in paradiso data est, agnoscuntur; ut verum sit utrumque, quod scriptum est, et, *Praevaricatores aestimavi omnes peccatores terrae:* et, *Ubi lex non est, nec praevaricatio.* Ac per hoc, quia Circumcisio signum regenerationis fuit, et non immerito parvulum propter originale peccatum, quo primum Dei dissipatum est testamentum, generatio disperdet, nisi regeneratio liberet, sic intelligenda sunt haec divina verba, tanquam dictum sit: Qui non fuerit regeneratus, interibit anima illa de populo eius, quia testamentnm Dei dissipavit, quando in Adam cum omnibus etiam ipse peccavit. Si enim dixisset: Quia hoc testamentum meum dissipavit; nonnisi de ista Circumcisione intelligi cogeret; nunc vero, quoniam non expressit cuiusmodi testamentum parvulus dissipaverit, liberum est intelligere de illo testamento dictum, cuius dissipatio pertinere possit ad parvulum. Si autem quisquam hoc nonnisi de ista Circumcisione dictum esse contendit, quod in ea testamentum Dei, quoniam non est circumcisus, dissipaverit parvulus; quaerat locutionis aliquem modum, quo non absurde possit intelligi, ideo dissipasse testamentum, quia licet non ab illo, tamen in illo est dissipatum. Verum sic quoque animadvertendum est, nulla in se negligentia sua iniuste interire incircumcisi animam parvuli, nisi originalis obligatione peccati ». De Civ. Dei, l. 16. c. 27.

quod est perire de populo suo, hoc est non intrare in regnum caelorum ». In eodem opere (l. 6. c. 7. n. 19.), loquens de originali vitio, dicit: « Quod nisi esset in semine, ad parvulos, quibus Circumcisione illa corporis auferendum esset, nullatenus perveniret ». Et contra litt. Petil. (l. 2. c. 72.): « Certe antiquus populus Dei Circumcisionem pro baptismo habebat ».

Saeculo VI., S. Fulgentius Ruspensis, in libro de Incarnatione et Gratia nomine suo et aliorum quindecim Episcoporum Africanorum dato Petro diacono et aliis qui ex oriente in causa fidei Romam missi fuerant, ait (Ep. 17. Migne P. L. t. 65. p. 470.): « Sancto quoque Abrahae videat Circumcisionis sacramentum non sine tremenda parvuli comminatione mandatum. Ibi quippe Deus fidelis et iustus, qui non infert iram ubi culpam non invenit, patri nostro Abrahae sic loquitur: *Masculus qui non fuerit circumcisus carnem praeputii sui octavo die, exterminabitur anima illa de populo suo; quia testamentum meum transgressus est* (Gen. XVII. 14.). Quisquis itaque negat in parvulis secundum carnem nascentibus originale peccatum, dicat in quo potuit infans octo dierum testamentum Dei transgredi, si non in illo transgressus est in quo omnes peccaverunt ».

S. Gregorius Magnus (Moralium, l. 4. c. 3.) inquit: « Quisquis regenerationis unda non solvitur, reatu primi vinculi ligatus tenetur. Quod vero apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres... pro his qui ex Abrahae stirpe prodierant, mysterium Circumcisionis ».

Saeculo VII., S. Isidorus Hispalensis (Quaest. in V. T. in Gen. XIII.) quaerit: « Illud autem quid sit, quod dictum est: *Masculus qui non circumcidetur octavo die, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit?* Cur enim pereat anima parvuli incircumcisi, dum ipsa pactum Dei irritum non fecit, sed qui eum circumcidere neglexerunt? nisi ut significaret quod parvuli, non secundum opus, sed secundum originem, in primo homine pactum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt. Nascitur enim omnis non proprie, sed originaliter peccator. Quem nisi regeneratio liberet, peribit anima eius de populo suo, quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originaliter etiam ipse peccavit ».

Saeculo VIII., idem docuit Venerabilis Beda, in commentariis super Pentateuchum, Gen. XVII.; et copiose in Homilia X., die

festo Circumcisionis Domini habita. « Scire enim debet vestra fraternitas », dicit, « quia idem salutiferae curationis auxilium Circumcisio in Lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod nunc baptismus agere revelatae gratiae tempore consuevit, excepto quod regni caelestis ianuam necdum intrare poterant, donec adveniens benedictionem daret qui legem dedit, ut videri possit Deus deorum in Sion, tantum in sinu Abrahae post mortem beata requie consolati, supernae pacis ingressum spe felici expectabant. Qui enim nunc per Evangelium suum terribiliter ac salubriter clamat: *nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei* (Ioan. III.); ipse dudum per legem suam clamabat: *Masculus cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit* (Gen. XVII.), idest, quia pactum vitae in paradiso hominibus mandatum Adam praevaricante transgressus est, in quo omnes peccaverunt: peribit de coetu sanctorum, si non ei fuerit remedio salutari subventum. Utraque ergo purificatio, et Circumcisionis videlicet in lege, et in Evangelio baptismatis, tollendae praevaricationis primae gratia posita est ».

Saeculo IX., Rabanus Maurus, Archiepiscopus Moguntinus, scribens commentaria in Genesim, l. 2. c. 19., ad illud « *Masculus, qui non circumciditur,* etc. », suam facit et ad verbum repetit sententiam S. Isidori mox citatam.

Nec aliter, saeculo X., S. Remigius Antissiodorensis intelligit comma illud Genesis, v. 14., *peribit de populo suo.* « Id est », ait, « de coetu sanctorum... Pactum scilicet illud quod Adae in paradiso datum est, *in quo omnes peccaverunt* (Rom. III. 12.). Omnes enim causaliter in Adam fuimus, et ideo originalis peccati rei sumus ». Et ibid. in v. 23., S. Remigius addit: « Quaeri potest, si mares Circumcisione salvabantur, feminae quomodo salvabantur, quae non circumcidebantur? Utique fide et hostiarum oblatione, quomodo et per ante dictum praeceptum Circumcisionis sancti homines mundabantur, iuxta quod Paulus dicit: *fide purificans corda* » (Act. x. 9.).

Saeculo XI., Radulphus Ardens (hom. XV. in Circumc. Domini) cum ritus et effectus Circumcisionis explicat, ait: « Fiebat in virili membro, per quod genus humanum in concupiscentia propagatur, quia erat remedium contra originale peccatum, quod per carnalem concupiscentiam traducitur... Utilitatem vero con-

ferebat tempore suo Circumcisio, eamdem quam nunc confert baptismus » [1].

Demum, saeculo XII., ut finem faciam, Hugo a S. Victore (de Sacram. l. 1. p. 12. c. 2.), docet: « Ut ostenderetur igitur sacramentum Circumcisionis, non quemadmodum priora sacramenta ad voluntatem propositum, sed ex necessitate exequendum, praeceptum comminatione firmatur cum dicitur: *Masculus, cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, peribit anima illa de populo suo* (Gen. XVII.). Causa quoque subinfertur, cum dicitur: *Quia pactum meum irritum fecit* (ibid.). Si ergo per pactum Dei irritum factum praevaricationem primorum parentum intelligimus, cum incircumcisus ob praevaricationem pacti periturus dicitur, manifeste datur intelligi sacramentum Circumcisionis ad hoc institutum ut per ipsum homo a debito primae praevaricationis liberaretur ».

Et eodem saeculo S. Bernardus (serm. 1. de coena Domini, n. 2.) inquit: « Quae est gratia, unde per baptismum investimur? Utique purgatio delictorum... Huius quidem gratiae sacramentum prius erat Circumcisio, ut originalis rubiginem culpae, quae manaverat a parentibus primis, cultellus eraderet ».

His omnibus constantis numquam interruptae traditionis testimoniis accedit auctoritas Ep. Decretalis dogmaticae Summi Pontif. Innocentii III. [2], adversus Catharos qui necessitatem et effectum baptismi negabant in infantibus. « Cum Circumcisio tam adultis quam parvulis ex praecepto Domini conferretur, ne baptismi, *qui successit loco ipsius,* et generalior tamen existit, cum tam viri, quam feminae baptizantur, minoris videatur effectus, tam adultis, quam parvulis est conferendus. Sicut enim sine distinctione qualibet Mosaica lex clamabat: *Anima cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, peribit de populo suo;* ita nunc indistincte vox intonat Evangelica: *nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non intrabit in regnum Dei:* ab hac generalitate nec sexum nec aetatem excludens. Caute tamen notandum est, quanto plus baptismus hodie conferat Christianis, quam quondam Iudaeis Circumcisio contulisset. Dictum est in fine praedictae auctoritatis inductae de veteri lege, *peribit de populo suo:* in Evangelica vero veritate subiunctum est: *non intrabit in regnum Dei;* quoniam etsi

[1] V. Migne P. L. t. 155. p. 1725.
[2] L. 3. Dec. tit. 42. c. 3. Maiores.

originalis culpa remittebatur per Circumcisionis mysterium, et damnationis periculum vitabatur, non tamen perveniebatur ad regnum caelorum, quod usque ad mortem Christi fuit omnibus obseratum; sed per sacramentum baptismi Christi sanguine rubricati culpa remittitur, vitatur periculum, et ad regnum caelorum etiam pervenitur, cuius ianuam Christi sanguis fidelibus suis misericorditer reseravit ». Sane, Pontifex his verbis non definit esse fide tenendum, Circumcisionem in remissionem peccati originalis fuisse institutam, cum de ea solum indirecte et per comparationem cum effectu baptismi loquatur; sed profecto hac in re traditionem Ecclesiae refert, atque suprema auctoritate sua confirmat [1].

Quamobrem S. Thomas de eadem re tamquam de illa quae extra omnem erat dubitationis aleam pronuntiat: « ab omnibus communiter ponitur quod in Circumcisione peccatum originale remittebatur » [2]; S. Bonaventura ait: « Circumcisio fuit etiam data in remedium contra originale peccatum; unde dicitur in Genesi (XVII. 14.): *Masculus, cuius caro praeputii circumcisa non fuerit, peribit etc.* » [3]; Scotus dicit: « Supponendum tamquam certum, quod per Circumcisionem peccatum originale delebatur, quod patet per auctoritates Sanctorum » [4]; Durandus affirmat: « Circumcisio instituta fuit contra originale peccatum non solum ad effectum remissionis, sed in signum traductionis »; et addit « Circumcisionem non contulisse gratiam, falsum est et contra dictum omnium Sanctorum et Doctorum » [5].

Maneat ergo Circumcisionem institutione divina peccato originali fuisse remedium. Illud signum quod in lege naturae, ut superiori thesi probavimus, pro lubito usurpari poterat in prote-

[1] His, quae declaravimus, rite perpensis, quisque per se dicat quodnam iudicium ferendum sit de illis qui opinione sua praeoccupati atque abrepti, ausi sunt asserere Pontificem in hoc decreto infirmam rationem attulisse ad firmandam doctrinam fidei.

[2] 3. p. q. 70. a. 4.

[3] S. Bonaventura quoad istud testimonium notat: « Dicendum quod secundum translationem LXX habetur; *cuius praeputii caro octavo die circumcisa non fuerit.* Et quamvis in nostra translatione non repetatur, tamen intelligitur repeti sub ea conditione, in qua fuit praeceptum ». In 4. sent. dist. 1. p. 2. a. 2. q. 2.

[4] In 4. sent. dist. 1. q. 6.

[5] In 4. sent. dist. 1. qq. 5. et 6.

stationem fidei futuri Redemptoris ad salvandos parvulos, determinatum fuit a Deo pro Israelitis masculini sexus Circumcisione; adeoque ordinarie, seu seclusa speciali gratia, et extra periculum mortis, — quo instante, ante octavum diem a nativitate parvuli remedio legis naturae perpetuae damnationis ruinam evadere poterant, — per Circumcisionem, protestatio fidei, et eiusdem applicatio ad salutem debebat fieri. Omnis alius ritus fuisset tunc superstitiosus, et ad emundationem a peccato originis prorsus inutilis.

Quod si quis petat cur Deus ritum Circumcisionis nonnisi tempore Abrahae, et pro posteris eius determinare voluerit uti necessarium, cur caeremoniam statuerit pro maribus tantum, et non pro feminis cum uterque sexus originali noxa infectus fuerit peccato protoparentis, cur diem octavum indixerit ad Circumcisionem, cum remedium adversus peccatum originis debuerit esse tale quo potuissent uti homines quocumque tempore a nativitate ne decedentes perirent aeterna morte: respondemus primo cum S. Thoma: « Circumcisio quoddam signum fidei est institutum a Deo, cuius sapientiae non est numerus. Determinare autem convenientia signa, est sapientiae opus. Et ideo concedendum est quod ritus Circumcisionis fuit conveniens » [1]. — Deinde ex eodem Sancto Doctore, iuxta Patrum doctrinam optimas congruentias adducimus ut propositis quaestionibus satis faciamus.

Quod ad primam attinet, « dicendum quod immediate post peccatum primi parentis, propter doctrinam ipsius Adae, qui plene instructus fuerat de divinis, adhuc fides et ratio naturalis in tantum vigebat in homine, quod non oportebat determinari hominibus aliqua signa fidei et salutis; sed unusquisque pro suo libito fidem suam aliquibus signis protestabatur. Sed circa tempus Abrahae diminuta erat fides, plurimis ad idololatriam declinantibus: obscurata etiam erat ratio naturalis per augmentum carnalis concupiscentiae usque ad peccatum contra naturam. Et ideo convenienter tunc, et non ante, fuit instituta Circumcisio ad profitendam fidem, et ad minuendam carnalem concupiscentiam » [2]. « Habet autem Circumcisio expressam similitudinem ablationis originalis peccati quantum ad quatuor. Primo quantum ad membrum generationis, per quam originale transfunditur. Secundo

[1] 3. p. q. 70. a. 3.
[2] Ibid. a. 2. ad 1.

quantum ad figuram circularem, in qua significatur circulus, qui est in processu originalis infectionis, secundum quod persona corrumpit naturam, et natura personam. Tertio quantum ad poenam, quae erat in Circumcisione contra delectationem concupiscentiae, in qua praecipue viget fomitis virtus. Quarto quantum ad sanguinis effusionem, in quo significatur passio Christi, per quam pro originali satisfaciendum erat. Et quantum ad hanc utilitatem definitur Circumcisio, quod *est signaculum curationis ab originali.* Sed ex consequenti fuit alia utilitas Circumcisionis, scilicet distinctio fidelis populi ab infideli propter fidem eius cui data fuit Circumcisio; et quantum ad hoc definit Damascenus (ubi supra) Circumcisionem sic: *Circumcisio est signum determinans Israel a gentibus, cum quibus conversabatur.* Habuit etiam mysticam significationem; et moralem, quia erat signum castitatis servandae; et allegoricam, in quantum significabat purgationem per Christum futuram; et quasi anagogicam, in quantum significabat depositionem corruptibilitatis carnis et sanguinis in resurrectione » [1].

Quoad secundum, « dicendum quod Circumcisio instituta est ut signum fidei Abrahae, qui credidit se patrem futurum Christi sibi repromissi; et ideo convenienter solis maribus competebat. Peccatum etiam originale, contra quod specialiter Circumcisio ordinabatur, a patre trahitur, non a matre, ut in secunda parte dictum est, 1. 2. q. 81. art. 5. in corp., et ad 2 » [2].

Quoad tertium, « dicendum quod octavus dies determinabatur Circumcisioni tum propter mysterium, quia in octava aetate, quae erit aetas resurgentium, quasi in octavo die perficietur per Christum spiritualis Circumcisio, quando auferet ab electis non solum culpam, sed etiam omnem poenalitatem; tum etiam propter teneritudinem infantis ante octavum diem... Non tamen erat de necessitate sacramenti, quia si aliqui omittebant octavum diem, postea poterant circumcidi » [3]. « Populus in deserto praetermittens mandatum Circumcisionis excusabatur, tum quia nesciebant quando castra movenda erant, tum quia, ut Damascenus dicit, lib. 4. orth. Fid., cap. 26. in princ., non necesse erat eos aliquod signum distinctionis habere, cum seorsum ab aliis populis habitabant; et tamen, ut Augustinus dicit in lib. QQ. in Iosue,

[1] S. Th. in 4. dist. 1. q. 2. a. 1. solut. 1.
[2] S. Th. 3. p. q. 70. a. 2. ad 4.
[3] Ibid. a. 3. ad 3.

q. 6., a med., inobedientiam incurrebant qui ex contemptu praetermittebant. Videtur tamen quod nulli incircumcisi mortui fuerint in deserto, quia, ut in psal. 104. dicitur, *non erat in tribubus eorum infirmus;* sed illi soli videntur mortui in deserto qui fuerant in Aegypto circumcisi; si tamen aliqui incircumcisi mortui sunt, eadem ratio est de his uti de illis qui moriebantur ante Circumcisionis institutionem, quod etiam intelligendum est de pueris qui moriebantur ante octavum diem tempore legis » [1].

Demum S. Thomas occurrit obiectioni desumptae ex conditione adultorum qui Circumcisionis remedium adhibebant, quae sic se habet: « Peccatum originale non dimittitur sine actuali, quia *impium est a Deo dimidiam sperare veniam*, ut Augustinus dicit (alius Auctor, in lib. de vera et falsa poenit. c. 9.). Sed nusquam legitur quod per Circumcisionem remitteretur actuale peccatum. Ergo etiam neque originale per eam dimittebatur ».

Respondet: « Adulti, quando circumcidebantur, consequebantur remissionem non solum originalis, sed etiam actualium peccatorum; non tamen ita quod liberarentur ab omni reatu poenae, sicut in baptismo in quo confertur copiosior gratia » [2]. Supponitur tamen adultos cum dispositione debita ad Circumcisionem accessisse.

Superest ut verbum dicamus de difficultatibus quas proponunt adversarii testimoniis S. Pauli innixi, in quibus non solum non indicatur, sed potius excluditur iustificatio tamquam effectus Circumcisionis. Sint haec ad exemplum: ad Rom. IV. 9–10.: « *Dicimus enim quia reputata est Abrahae fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in Circumcisione, an in praeputio? non in Circumcisione, sed in praeputio* ». III. 30.: « *Unus est Deus qui iustificat Circumcisionem ex fide, et praeputium per fidem* » III. 1.: « *Quid ergo amplius Iudaeo est? aut quae utilitas Circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei* ».

Ut obiectiones solvantur, sufficit habere prae oculis scopum et mentem Apostoli in locis citatis. Etenim iis unum ostendere vult, nimirum iustitiam non haberi per Circumcisionem carnaliter consideratam, quasi abscissio illa carnis per se valeret ad iustifi-

[1] Ibid. a. 4. ad 3.
[2] Ibid. q. 4. ad 5.

cationem, sed per fidem Christi, cuius carnale signum Iudaicum erat professio.

In Ep. ad Gal. (v. 6.) dum dicit: « *In Christo Iesu neque Circumcisio aliquid valet, neque praeputium* », redarguit eos quorum doctrina erat Mosaicos ritus post promulgatam legem Evangelicam adhuc vigere et necessarios esse ad salutem. In Christo, ait, seu in Christiana Religione, nihil ad iustitiam consequendam, sive Circumcisio sive praeputium, valet, idest sive circumcisus sis, sive non; sed « *fides quae per caritatem operatur* ».

Eodem pacto solvuntur obiectiones ex Patribus. Locutiones quae apud eos, maxime apud graecos, inveniuntur de inutilitate Circumcisionis ad salutem, prolatae sunt tum contra Iudaeos qui gloriabantur signo illo corporali, et in eo fiduciam habebant quasi eo solo materialiter sumpto salvarentur, tum contra Iudaizantes qui illud ipsum necessarium omnino dicebant, et non abolitum per legem Christi.

Decreta Eugenii IV. supra citata [1] docent Sacramenta V. L. figurasse et non dedisse gratiam quam conferunt Novae Legis sacramenta; id autem differentiam inter utriusque foederis sacramenta adstruit, et declarat antiqua sacramenta sanctificantis gratiae causam non fuisse: sed nullo modo dicit homines in eorum susceptione hanc gratiam a Deo virtute fidei passionis Christi non obtinuisse.

Et haec satis superque sint quoad primam partem theseos. Secundam breviter expediam.

Plures in Veteri Lege fuisse, praeter Circumcisionem, caeremonias sacras, quae sanctificationem quandam atque munditiam legalem conferebant, et gratiam quae per Christum danda erat significabant, manifeste ostenditur Sacris Litteris.

Et quidem ritus Mosaicos a Deo institutos sanctificationem legalem contulisse passim legimus in Libris V. T. praesertim Exodi, Numerorum et Levitici [2]: et docemur ab Apostolo Paulo

[1] V. pag. 10.

[2] V. Exodi XXIX. 1. et seq.: « Sed et hoc facies, ut mihi in sacerdotio consecrentur, etc. ».

Num. VIII. 6. et seq.: « Tolle Levitas de medio filiorum Israel, et purificabis eos iuxta hunc ritum, etc. ».

Levit. IV. V. VI. — Exempli gratia, VI. 6-7: « Pro peccato autem suo offert arietem immaculatum de grege, et dabit eum sacerdoti, iuxta aestimationem

qui de purificationibus legalibus ait: (Epist. ad Heb. IX. 13.) « Sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulae aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis ». Eosdem ritus spiritualem sanctificationem per Christum futuram significasse constat *generaliter* ex Apostolo dicente (I. ad Cor. X. 11.) « Omnia in figura contingebant illis »: et (Heb. X. 1.) « Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum »: — *specialiter* vero quoad agnum paschalem, patet ex illo (I. ad Cor. V. 7.) « Pascha nostrum immolatus est Christus »; quoad sacerdotium et expiationes, ex Epistola ad Hebraeos VIII. IX. X. [1].

mensuramque delicti: qui rogabit pro eo coram Domino, et dimittetur illi pro singulis, quae faciendo peccavit ».

Exodi XII. 24-27.: « Custodi verbum istud legitimum tibi et filiis tuis usque in aeternum. Cumque introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis, ut pollicitus est, observabitis caeremonias istas. Et cum dixerint vobis filii vestri: Quae est ista religio? dicetis eis: Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios, et domos nostras liberans. Incurvatusque populus adoravit ».

Lev. XXIV. 5-10.: « Accipies quoque similam, et coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas, quorum senos altrinsecus super mensam purissimam coram Domino statues: et pones super eos thus lucidissimum, ut sit panis in monimentum oblationis Domini. Per singula sabbata mutabuntur coram Domino suscepti a filiis Israel foedere sempiterno: eruntque Aaron et filiorum eius, ut comedant eos in loco sancto: quia Sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini iure perpetuo ». — Sanctificatus panis quaedam adumbratio erat Sacramenti quod sub specie panis in N. L. participamus, et quamdam sanctificationem legalem conferebat illis qui eiusdem panis esu cibi sanctificati participes fiebant. « Legitimum ac sempiternum erit in generationibus vestris de Sacrificiis Domini: omnis qui tetigerit illa sanctificabitur ». Lev. VI. 18.

[1] Sint haec ad exemplum: (VIII. 4-6.) « Si ergo esset (Christus) super terram, nec esset sacerdos, cum essent, qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbrae deserviunt caelestium. Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum: Vide (inquit), omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte. (Exod. XXV. 40. Act. VII. 44.) Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est ». (IX. 6-12.) « In priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes; in secundo autem semel in anno solus pontifex non sine sanguine, quem offert pro sua et populi ignorantia: (Lev. XVI. 2.) hoc significante Spiritu Sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum; quae parabola est temporis instantis, iuxta quam munera et hostiae offeruntur, quae non possunt iuxta conscientiam perfectum facere ser-

Patres de sacramentis V. T., quae cum nostris comparant, saepe loquuntur; et ne testimonia pro re manifesta multiplicem, unum solum afferam, notissimum illud S. Augustini: « Prima sacramenta, quae observabantur et celebrabantur ex lege, praenuntiativa erant Christi venturi: quae cum suo adventu Christus implevisset, ablata sunt; et ideo ablata, quia impleta; non enim venit solvere legem, sed adimplere: et alia sunt instituta, virtute maiora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tamquam iustitia fidei revelata, et in libertatem vocatis filiis Dei, iugo servitutis ablato, quod duro et carni dedito populo congruebat » [1].

Sacramenta legis plura fuisse quam nostra S. Augustinus pronunciat, quia variae purificationes ab immunditiis legalibus, nec non variae expiationes a peccatis unum figurabant Poenitentiae Sacramentum: et similiter agni paschalis et panum propositionis esus Eucharistiae mysterium adumbrabant. Sed ut ex citatis Scripturarum locis, iuxta communem Doctorum sententiam, eruitur, sacramenta vetera, quae nostra praefigurabant, haec tantummodo enumerabantur, nempe, Circumcisio, figura baptismi; esus agni paschalis et panum propositionum, figura Eucharistiae; purificationes et expiationes, figura Poenitentiae; consecratio sacerdotum, figura sacri Ordinis. Cur autem cetera sacramenta novae legis correspondentia sibi in lege veteri sacramenta figurativa non habuerint, S. Thomas [2] his verbis declarat: « Sacramento confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiae, non potest respondere in veteri lege aliquod sacramentum, quia nondum advenerat tempus plenitudinis, eo quod *neminem ad perfectum adduxit lex*. Hebr. VII. 19. Similiter autem et sacramento extremae unctionis, quod est quaedam immediata praeparatio ad introitum gloriae, cuius aditus nondum patebat in veteri lege, pretio non-

vientem, solummodo in cibis et in potibus, et variis baptismatibus et iustitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. Christus autem, assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius creationis: neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa ».

[1] Contra Faustum Manichaeum, l. 19. c. 13.

[2] 1. 2. q. 102. a. 5. ad 3. — Lege totum articulum, in quo egregie causae sacramentorum veterum tum litterales, secundum quod ordinabantur pro illo tempore ad Dei cultum, tum figurales, secundum quod ordinabantur ad figurandum Christum, exponuntur.

dum soluto. Matrimonium autem fuit quidem in veteri lege, prout erat in officium naturae, non autem prout est sacramentum coniunctionis Christi et Ecclesiae, quae nondum erat facta. Unde et in veteri lege dabatur libellus repudii, quod est contra sacramenti rationem ».

THESIS IV.

Sacramenta ante Legem Evangelicam instituta non habebant in se virtutem qua operarentur ad conferendam gratiam sanctificantem; sed significando Passionem Christi et effectus eius, protestationes quaedam fidei erant, quas cum in eorum susceptione homines exhiberent, internam ac spiritualem sanctificationem a Deo, propter futura merita Redemptoris, accipiebant.

Duabus praecedentibus thesibus demonstravimus sacramenta a Deo instituta fuisse tum in lege naturae, tum in lege scripta; et parvulis remedium in sacramentis adfuisse contra peccatum originis: nunc ulterius procedentes quaerimus utrum sacramenta illa vetera, praeter externam et legalem sanctitatem, vim habuerint ad veram et internam sanctificationem efficiendam, ideoque ad conferendam sanctificantem gratiam; aut saltem, si non omnia, utrum hanc efficacitatem habuerint legis naturae pro parvulis sacramentum, et Circumcisio, per quae, peccato originali deleto, homines ante usum rationis vita decedentes iustificari poterant et salvari.

Porro, de Mosaicae legis sacramentis, Circumcisione exclusa, Magister Sententiarum tenuisse videtur nihil omnino ea ad salutem animae profecisse; affirmat enim ex operibus legis neminem iustificatum fuisse, etiamsi in fide et caritate fierent; et addit rationem: « Quare? quia imposuit ea Deus in servitutem non in iustificationem, et ut figura futuri essent; volens sibi ipsi potius offerri ea quam idolis » [1]. — Paludanus censuit in sacramentis illis gratiam fuisse collatam non modo ex merito operantis, sed etiam praeter illud ex virtute operis [2]. Hugo a S. Victore, quem secutus est S. Bonaventura, docuit sacramenta V. L., excepta Cir-

[1] 4. sent. dist. 1. p. 1.
[2] In 4. dist. 1. q. 5.

cumcisione, instituta fuisse primo *ad significandum vel Passionem Christi Redemptoris, vel etiam nostra sacramenta, et ad efficiendum nonnisi exterius,* hoc est ad sanctitatem legalem conferendam; sed, addebat Hugo, « quia significant id quod fides credit, in eorum perceptione est professio fidei, non tantum verbo, sed et facto. Et quia talis fides disponebat ad iustificationem, ideo sacramenta illa per accidens iustificabant » [1]. Durandus distinguendum esse putavit inter sacramenta ad effectum ordinata qui sine gratia obtineri poterat, et alia ad effectum instituta qui gratiam requirebat: illa gratiam non contulisse, ista vero ex pactione et institutione divina eam dedisse. « Non enim », ait, « Deus deficit in necessariis; et talia videntur fuisse Circumcisio, quae ordinabatur ad deletionem peccati originalis, quae fieri non potest sine gratia, et Unctio sacerdotalis, quae ordinabatur ad sacramentorum administrationem, quae non poterat bene fieri sine gratia » [2].

At, horum Doctorum verbis explicatis, nullum vel certe minimum inter eos in re fuisse discrimen, animadvertit Berti [3]. Etenim singuli, dum dicunt sacramenta legis significasse dumtaxat, non contulisse salutem; vel e contra docent ea gratiam dedisse praeter meritum operantis, ex virtute operis; dum affirmant sacramenta illa non contulisse gratiam per se propriaque virtute; aut tenent eadem iustificasse ratione fidei adiunctae; hoc unum, ut videtur, intendunt, gratiam non esse tribuendam antiquorum sacramentorum efficacitati, sed fidei, cuius confessio ad salutem fiebat usu ipso sacramentorum. Atque idipsum S. Thomas defendit, inquiens: « sacramenta V. L. non habebant in se aliquam virtutem qua operarentur ad conferendam gratiam iustificantem; sed solum significabant fidem per quam (antiqui patres) iustificabantur »: dixerat autem paulo antea: « sacramenta Veteris Legis erant quaedam illius fidei protestationes, in quantum significabant passionem Christi et effectus eius » [4]. Et alibi ait: « Poterat autem mens fidelium tempore legis per fidem coniungi Christo incarnato et passo; et ita ex fide Christi iustificabantur; cuius fidei quaedam protestatio erat huiusmodi caeremoniarum observatio, in quantum erant figura Christi. Et ideo pro peccatis of-

[1] S. Bonav. in 4. sent. dist. 1. p. 1. a. 1. q. 5.
[2] In eamdem dist. 1. q. 5.
[3] De theol. discip. l. 30. c. 19.
[4] 3. p. q. 62. a. 6.

ferebantur sacrificia quaedam in veteri lege, non quia ipsa sacrificia a peccato emundarent, sed quia erant quaedam protestationes fidei, quae a peccato mundabat. Et hoc etiam ipsa lex innuit ex modo loquendi. Dicitur enim (Lev. IV. et V.), quod *in oblatione hostiarum pro peccato orabit pro eo sacerdos, et dimittetur ei;* quasi peccatum dimittatur non vi sacrificiorum, sed ex fide et devotione offerentium » [1].

Quod autem Circumcisionem spectat, S. Thomas in Summa Theologica plures refert sui temporis auctorum sententias, easque refutat: « Dicendum quod de Circumcisione multiplex fuit opinio. Quidam enim dixerunt quod per Circumcisionem non conferebatur gratia, sed solum auferebatur peccatum. Sed hoc non potest esse, quia homo non iustificatur a peccato nisi per gratiam, secundum illud (Rom. III. 24.): *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Et ideo alii dixerunt quod per Circumcisionem conferebatur gratia quantum ad effectus remotivos culpae, sed non quantum ad effectus positivos gratiae. Sed hoc etiam videtur esse falsum, quia per Circumcisionem dabatur pueris facultas perveniendi ad gloriam, quae est ultimus effectus positivus gratiae; et praeterea, secundum ordinem causae formalis, priores sunt naturaliter effectus positivi quam privativi, licet secundum ordinem causae materialis sit e converso; forma enim non excludit privationem, nisi informando subiectum. Et ideo alii dicunt quod Circumcisio conferebat gratiam etiam quantum ad aliquem effectum positivum, qui est facere dignum vita aeterna; non tamen quantum ad hoc quod est reprimere concupiscentiam impellentem ad peccandum, quod et aliquando mihi visum est, 4. dist. 1. q. 2. a. 4. q. 3. » [2]. Deinde, retractata priori opinione, quam tenuerat in Commentariis in libros sententiarum, contrariam quam, re melius perpensa, adoptat, his verbis aperit: « Sed diligentius consideranti apparet hoc etiam non esse verum, quia minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiae, et mereri vitam aeternam. Et ideo melius dicendum videtur quod Circumcisio, sicut et alia sacramenta veteris legis, erat solum signum fidei iustificantis ».

[1] 1. 2. q. 103. a. 2.

[2] 3. p. q. 62. a. 6. ad 3. — Haec etiam fuit sententia S. Bonaventurae. In 4. sent. dist. 1. p. 2. a. 2. q. 3., concludit: « Circumcisio conferebat gratiam habilitantem ab bonum, licet tam parvulam, quod solum merebatur dici deletiva culpae, et non habilitativa potentiae ».

Et postea, eamdem sententiam declarans atque confirmans, ait: « In Circumcisione conferebatur gratia quantum ad omnes gratiae effectus; aliter tamen quam in baptismo. Nam in baptismo confertur gratia ex virtute ipsius baptismi, quam habet in quantum est instrumentum passionis Christi iam perfectae; in Circumcisione autem conferebatur gratia non ex virtute Circumcisionis, sed ex virtute fidei passionis Christi, cuius signum erat Circumcisio; ita scilicet quod homo qui accipiebat Circumcisionem, profitebatur se suscipere talem fidem, vel adultus pro se, vel alius pro parvulis. Unde et Apostolus dicit (Rom. IV. 11.), quod *Abraham accepit signum Circumcisionis signaculum iustitiae fidei,* quia scilicet iustitia erat ex fide significata, non ex Circumcisione significante »[1].

Hanc doctrinam, tamquam certam, defendimus in thesi. Eidem repugnare videntur inter antiquiores S. Bonaventura, et Scotus, inter recentiores Estius[2], Circumcisioni virtutem ex divina institutione tribuentes ad collationem gratiae[3]. — Cum autem dicimus sacramenta vetera fuisse protestationes quasdam fidei, quas in eorum susceptione exhibebant homines, quibusque positis, Deus ob futura Christi merita sanctificantem gratiam conferebat, omnia prorsus sacramenta quae ante legem Evangelicam extiterant complectimur; sed non ideo significamus eodem semper modo in illis omnibus fuisse fidei testificationes exhibitas, gratiamque acceptam.

Nam, si de infantibus loquimur qui remedium legis naturae ad delendam originis labem susceperant, aut de Iudaeorum infantibus masculini sexus qui Circumcisionis signaculo obsignati erant, manifestum est eos non per se ipsos, sed nomine suo per alios fecisse professionem aliquam fidei; hac autem ut necessaria conditione posita, Deus ex misericordi sua promissione infanti infudisse gratiam et remisisse peccatum.

[1] 3. p. q. 70. a. 4.

[2] In 4. sent. dist. 1. sect. 30.

[3] Billuart tenet Circumcisionem contulisse gratiam parvulis *ex opere operato passive:* sed, etsi verbis, re tamen a S. Thomae sententia non recedit. « Gratiam conferri ex opere operato passive », ait, « est eam conferri ad positionem operis, eo tamen non concurrente effective, sed solo Deo operante ultra meritum recipientis et ministrantis.... Non Circumcisio ipsa, solus Deus ad positionem Circumcisionis vi pacti et promissionis efficiebat gratiam, ultra meritum infantis recipientis, erat enim incapax, et ultra meritum ministrantis ». T. 16. dissert. 3. a. 6. dico 2.

Si vero adultos consideramus qui inter Israelitas suscipiebant Circumcisionem, ipsi propriis actibus supernaturalibus fidei tum explicitae in verum Deum, tum saltem implicitae in Christum futurum, spei, et dilectionis Dei perfectae cum contritione peccatorum, disponere se debebant ad iustificantem gratiam recipiendam; quae, ut videtur probabilius, ultra meritum et dispositionem operantis non dabatur. Circumcisionem tamen recipere tenebantur, quae ad remissionem peccati originalis obtinendam, ut conditio sine qua ille effectus non dabatur, necessaria erat; quia hoc signo voluit Deus ut omnes, etiam adulti Israelitae, suam fidem et devotionem internam profiterentur, adeoque sine tali signo sive re exhibito, sive saltem in voto concepto, non poterat peccatum originale remitti adulto » [1].

Quoad circumcisos adultos qui, adhuc in peccato existentes, aliis sacramentis utebantur, dicimus, eos gratiam nonnisi secundum dispositionem et meritum recepisse: nam, ut supra adnotavimus ex D. Thoma, « pro peccatis offerebantur sacrificia, non quia ipsa sacrificia a peccato emundarent, sed quia erant protestationes fidei, quae a peccato mundabat ». Id autem praestabat quia, si fides cum contritione coniuncta erat et cum dilectione Dei perfectà, adulti, de quibus loquimur, illam ultimam dispositionem habebant, qua posita, Deus infundebat eis gratiam sanctificantem. Denique homines iusti sacramentis V. T. utentes, de condigno augmentum gratiae merebantur, cum ex parte operantium vera iustitia adesset, et ex parte operum bonitas, quandoquidem a Deo praecepta erant et ad eius cultum pertinebant.

His autem declaratis, probatur thesis.

Relate ad sacramentum legis naturae, quo parvuli ab originali labe mundari poterant, iam ex thesi secunda luculenter constat, eos non virtute propria sacramenti, sed fidei, cuius sacramento illo protestatio fiebat, sanctificari.

Ad sacramenta legis scriptae quod attinet, id liquet:

I. *Ex Scripturis*. Etenim diserte docent, — *a*) observationes, quae opera legis vocantur ab Apostolo, non ex sese, sed ex fide, homines iustificasse. Ad Rom. III. 20.: « Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo ». — Ad Galat. III. 11.: « Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum

[1] V. Suarez, in 3. D. Thomae, q. 62. a. 6. disp. 10. sect. 1. n. 18.

est: quia iustus ex fide vivit ». — Ibid. 21–22.: « Si enim data esset lex quae posset vivificare, vere ex lege esset iustitia, sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus ».

b) Legem praeceptis suis onerasse homines, non iuvisse; esse legem mortis, et ministrationem mortis. Ad Rom. IV. 15.: « Lex enim iram operatur ». — Ad Galat. III. 19.: « Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est ». — Ad Rom. VII. 6.: « Nunc autem soluti sumus a lege mortis in qua detinebamur ». — II. ad Cor. III. 7–8.: « Quod si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysis propter gloriam vultus eius quae evacuatur, quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria? » Hae autem locutiones verae non essent si gratia sanctificationis spiritualis, propria efficacitate sacramentorum veteris legis, collata fuisset.

c) Legem fuisse infirmam et inutilem ad sanctificationem internam hominum coram Deo, et ideo abrogatam. Ad Heb. VII. 18.: « Reprobatio quidem fit praecedentis mandati, propter infirmitatem eius et utilitatem ». — Ibid. IX. 9–10.: « Munera et hostiae offeruntur quae non possunt iuxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis et in potibus, et variis baptismatibus, et iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis ».

d) Legem, instar paedagogi, Iudaeos tamquam parvulos praeparasse et duxisse ad Christum, verum iustitiae auctorem, ut ex fide eius iustitiam consequerentur. Ad Galat. III. 23–24.: « Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quae revelanda erat. Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur ».

e) Vetus Testamentum praefiguratum fuisse per Agar ancillam, quae serva fuit et filios in servitutem generavit; novum vero per Saram liberam, quae per repromissionem genuit Abrahae haeredem. Ad Gal. IV. 21–28.: « Dicite mihi, qui sub lege vultis esse: legem non legistis? Scriptum est enim: Quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera (Gen. XVI. 15. – XXI. 2.). Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem; quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo Testamenta. Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quae est Agar; Sina enim mons est in

Arabia, qui coniunctus est ei, quae nunc est Ierusalem, et servit cum filiis suis. Illa autem, quae sursum est Ierusalem, libera est, quae est mater nostra. Scriptum est enim: Laetare sterilis, quae non paris: erumpe et clama, quae non parturis, quia multi filii desertae, magis quam eius, quae habet virum. (Isai. LIV. I.). Nos autem fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus ».

Haec autem loca, et similia quae commemorari adhuc possent, Circumcisionem etiam respiciunt quia, quamvis ante legem Mosaicam instituta fuerit, tamen in lege Moysis, ut adnotavimus, praecepta fuit [1]; imo et ipsa veluti professio legis extitit, ac aliorum V. L. sacramentorum quasi ianua, cum nemo potuerit ad alia sacramenta accedere, nisi prius fuerit circumcisus. Caeterum, Apostolus locis mox citatis ex Epistolis ad Romanos et ad Galatas, in quibus de inefficacia veteris legis ad iustificandum loquitur, potissimum spectat Circumcisionem.

II. *Ex Patribus.* Nam una voce omnes diserte docent, sacramenta V. L. non fuisse per se efficacia ad sanctificationem veram et internam; praenuntiasse Salvatorem, non contulisse gratiam salutis; fuisse tantummodo adumbrationes quasdam rerum spiritualium.

S. Iustinus (Dialogi cum Tryphone, n. 44.) ait: « Ac vos quidem ipsi decipitis, qui eo quod semen Abrahae sitis secundum carnem, omnino bonorum, de quibus nuntiatum est fore ut a Deo per Christum dentur, haereditatem accepturos esse putetis. Nemo enim, ne ex illo quidem semine, quidquam accipere potest, praeter eos qui animo assimilati fuerint Abrahae fidei, et mysteria omnia agnoverint; id est, alia quaedam praecepta ad Dei cultum et iustitiae observationem esse data, alia autem praecepta et opera vel ad Christi mysterium, vel ob duritiam cordis populi vestri similiter esse descripta ». Et nn. 42. et 43. postquam de mysterio agni paschalis, de oblatione similae, et de aliis legis ritibus disputaverit, dixerat: « Ac cetera quidem prorsus omnia, o viri, a Moyse instituta enumerans demonstrare possum, imagines et signa et praenuntiationes fuisse tum eorum quae Christo eventura erant, tum eorum, qui in eum credituri praenoscebantur, tum eorum etiam similiter quae Christus ipse facturus erat... Ac nos quidem qui per eum (Christum) ad Deum accessimus, non istam carnis Circumcisionem accepimus, sed spiritualem, quam

[1] Lev. XII. 3. — Ioan. VII. 22.

Enoch eiusque similes custodierunt; atque hanc per baptismum, quia in peccatis fueramus, misericordia Dei consecuti sumus ».

S. Irenaeus (Contra haereses, l. 4. c. 16.) inquit: « Quoniam autem et Circumcisionem non quasi consummatricem iustitiae, sed in signo eam dedit Deus, ut cognoscibile perseveret genus Abrahae, ex ipsa Scriptura discimus... Et quia non per haec iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit quod ipse Abraham sine Circumcisione et sine observatione sabbatorum *credidit Deo, et reputatum est illi ad iustitiam, et amicus Dei vocatus est* ».

S. Ioannes Chrysostomus (in c. 8. Gen. Hom. 27.) dicit: « Attende quomodo postea tempore procedente, voluerit (Deus) Circumcisionem pro lege statui, non quod ad animae salutem perficere haec possit aliquid, sed ut grati animi indicium, quasi signum et sigillum circumferrent Iudaei, et ne liceret eis commisceri gentium congressibus. Hinc beatus Paulus signum hoc vocat, dicens: *Et signum dedit Circumcisionis, sigillum* (Rom. IV. 11.). Nam quod ad iustitiam nihil conducat, ecce et hic iustus, nondum statuta Circumcisione, ad eamdem pervenit virtutem ». Et alio in loco (in Ep. ad Heb. VII., Hom. 13. n. 2.): « Et recte vocavit illud mandatum carnale: omnia enim quae statuebat carnalia erant. Nam dicere circumcide carnem, unge carnem, lava carnem, munda carnem, tonde carnem, alliga carnem, nutri carnem, otium da carni: haec annon, quaeso, carnalia sunt?... *Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Quid est, *nihil ad perfectum adduxit?* Neminem fecit perfectum cum ei non obediretur: quamquam nec si audita esset, perfectum reddidisset et virtute praeditum. Interim autem non hoc dicit, sed quod vim non habuerit; et merito: ita enim sitae erant litterae: hoc fac, et illud non fac: solum proponentes, non etiam vim et potestatem afferentes... Nihil ergo lex profuit? Profuit quidem, et valde profuit, sed ad reddendum perfectos nihil profuit. Lex enim nihil reddidit perfectum. Ideo dicit, *nihil lex profuit:* omnia enim erant typi, omnia umbra, Circumcisio, sacrificium, sabbatum, quae non potuerunt ad animam pervadere: propterea cedunt et abscedunt » [1].

S. Basilius (lib. de Spiritu Sancto c. 14. n. 32.): « Quid confers », inquit, « lavacra cum lavacris, quae solam nominis appel-

[1] V. etiam in eamdem Ep. c. 9., Hom. 16. n. 2.; c. 10., Hom. 17. n. 3., et Hom. 19. n. 1. — In Gen. XVII., Hom. 39.

lationem habent communem, rerum vero tanta est differentia, quanta est inter somnia et veritatem, inter umbras et imagines, et ea quae revera sunt »[1].

Iam ex Latinis, Tertullianus (lib. adv. Iudaeos, c. 3.) ait: « Acceperat (Abraham) Circumcisionem, sed quae esset in signum temporis illius, non in salutis praerogativam »; et deinde prosequitur (c. 6.): « Igitur cum manifestum sit et Sabbatum temporale ostensum, et Sabbatum aeternum praedictum, Circumcisionem carnalem praedictam, et Circumcisionem spiritalem praeindicatam, legem quoque temporalem, et legem aeternalem denuntiatam, sacrificia carnalia et sacrificia spiritalia praeostensa; sequitur ut praecedenti tempore datis omnibus istis praeceptis carnaliter populo Israel, superveniret tempus quo legis antiquae et caeremoniarum veterum praecepta cessarent, et novae legis promissio et spiritalium sacrificiorum agnitio, et Novi Testamenti pollicitatio superveniret, fulgente nobis *lumine ex alto, qui sedebamus in tenebris et in umbra mortis detinebamur* » (Luc. II. 78–79.).

S. Hilarius (Tract. de titulo Ps. 91. n. 1. — Migne P. L. t. 9. p. 494.): « Post legis tempora », dicit, « et cognitionem veritatis, convenit corpus ipsum potius, quam umbram corporis contueri. Lex enim eorum quae in Domino nostro Iesu Christo implenda erant, speciem complectitur. Non ipsa veritas, sed in ea meditatio veritatis, utilis fide potius quam effectu, imitatione quam genere. Ea enim quae observari praecepta sunt, non virtute efficientiae ipsius utilia erant, sed observantium fide salutaria, ut sacrificiorum diversitates, et holocaustomatum religiones, et Circumcisionis cura, et sabbati otium. Haec enim omnia et praetermissa culpam habebant, et gesta sub futurorum fide proderant, sicut ait beatus Apostolus: « *Prius autem quam veniret fides, sub lege conclusi custodiebamur in ea fide quae incipiebat revelari...* Ergo quotiescumque aliquid ex lege relegitur in opere praesentium mandatorum, speculum futurorum est contuendum. Et erat quidem congruum de singulis superius comprehensis afferre rationem, ut secundum Apostoli doctrinam universa intelligerentur fide futurorum potius quam virtute ipsius efficientiae profuisse ».

S. Ambrosius (Ep. 75. ad Clementianum, nn. 3. 4. 5. 6.)

[1] Idem docent Origenes, l. 2. contra Celsum; S. Cyr. Alex. contra Iulianum l. 10.; S. Ioan. Dam. l. 4. de fide cc. 10. 14. 26.; Teophylactus in c. 2. ad Rom.; et alii.

postquam exposuerit Apostoli sententiam in Ep. ad Gal. III., magnifice prosequitur: « Sed occurrit adhuc ei, qui poterat etiam Iudaeus dicere: Et ego haeres sum: quoniam sub lege sum: Lex autem Vetus dicitur Testamentum: ubi autem Testamentum, ibi haereditas. Et licet ad Hebraeos ipse dixerit (Heb. IX. 16-17.), quia Testamentum non valet... quamdiu vivit testator, sed eius morte firmatur; tamen quia in Ieremia Dominus locutus est de Iudaeis, et ait: *Facta est haereditas mihi sicut leo* » (Ierem. XII. 8.) haeredes eos negare noluit. Sed sunt haeredes sine re, sunt et cum re, et dicuntur haeredes testatore vivente, qui scripti sunt, sed sine re. Sunt etiam haeredes parvuli, qui nihil differunt a servulo, quoniam sub curatoribus sunt et actoribus... Ergo dedit illis (Iudaeis) speciem haereditatis (Rom. edit., dedit illis spem haereditatis), possessionem negavit. Habent nomen haeredis, usum non habent; quia sicut parvuli haeredes nomen nudum haereditatis, non auctoritatem usurpant, iubendi ius et utendi non habent; quia plenitudinem suae aetatis expectant, ut a curatoribus liberentur: sicut ergo parvuli, ita et Iudaei sub paedagogo sunt. Lex paedagogus est: paedagogus ad magistrum ducit; magister noster solus est Christus... Paedagogus timetur, magister viam salutis ostendit. Timor ergo ad libertatem perducit, libertas ad fidem, fides ad caritatem, caritas acquirit adoptionem, adoptio haereditatem... Si igitur ubi fides, ibi libertas; ubi libertas, ibi gratia; ubi gratia, ibi haereditas; Iudaeus autem littera, non Spiritu, in servitute est; qui non habet fidem, non habet spiritus libertatem. Ubi autem nulla libertas, nulla gratia; ubi nulla gratia, nulla adoptio; ubi nulla adoptio, nulla successio ».

Cum Patribus hucusque citatis concordat omnino S. Augustinus. In Ps. LXXIII. n. 2., ait: « Sacramenta non eadem (in utroque Testamento) quia alia sunt dantia salutem, alia promittentia Salvatorem. Sacramenta Novi Testamenti dant salutem, sacramenta Veteris Testamenti promiserunt Salvatorem... Mutata sunt sacramenta, facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora ». In lib. Num. q. 25., dicit: « Si per se attendantur (sacramenta vetera) nullo pacto possunt mederi: si autem res ipsae, quarum haec sacramenta sunt, inquirantur, in eis inveniri poterit purgatio peccatorum ». Et in Ep. 82. ad S. Hieronymum, n. 14.: « Cur autem non dicam », inquit, « praecepta illa veterum sacramentorum nec bona esse, quia non eis homines iustificantur, umbrae

enim sunt praenuntiantes gratiam, qua iustificamur; nec tamen mala, quia divinitus praecepta sunt, tempori personisque congruentia; cum me adiuvet etiam prophetica sententia, qua dicit Deus se illi populo dedisse praecepta non bona? (Ezech. xx. 25.). Forte enim propterea non dixit mala, sed tantum non bona, id est non talia ut illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant » [1].

Huc etiam spectat illud quod S. Augustinus ait, et communiter Patres repetunt: « eadem fides Mediatoris salvos iustos faciebat antiquos, pusillos cum magnis; non Vetus Testamentum quod in servitutem generat, non lex quae non sic est data quae possit vivificare, sed gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum » [2]; et hoc aliud eiusdem S. Doctoris, nimirum antiquos Patres ratione legis, eiusque symbolorum pertinere ad *Vetus Testamentum,* ratione vero fidei ad *Testamentum Novum* [3].

III. *Ex doctrina Concilii Florentini et Tridentini* inefficacia ostenditur omnium sacramentorum quae ante nostra Novi Testamenti instituta fuerant. Etenim, Eugenius IV., in Decreto pro Armenis et in alio pro Iacobitis [4], declarat sacramenta novae legis multum a sacramentis antiquae legis differre, quia nostra continent gratiam, eamque digne suscipientibus conferunt, illa vero non conferebant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant. Concilium autem Tridentinum (sess. 7. can. 2.) dum definit sacramenta nostra non solo ritu externo differre a veteribus, implicite docet illa ab his virtute differre et efficacia, et consequenter sacramenta non valuisse virtute sua propria ad sanctificandum, cum ad id valere nostra Concilium eadem sessione definiat, canone sexto [5].

Nec dicatur, Decreta Eugenii IV., et definitiones Concilii Tridentini Circumcisionem et sacramentum legis naturae non comprehendere, nam haec iam instituta fuerant ante legem antiquam, seu Mosaicam, et de ea solum Decreta illa et Tridentini canones

[1] Confer S. Aug. Ep. 196. ad Asellicum Episcopum, et Ep. 140 ad Honoratum.

[2] De nupt. et concup. l. 2. c. 11. n. 24. — V. etiam, l. 2. de pecc. origin. c. 32.

[3] V. Ep. cit. ad Honoratum.

[4] V. p. 10.

[5] V. p. cit.

loquuntur: quinimo, etsi Circumcisio fuerit praescripta in lege Moysis, tamen sub duplici etiam respectu considerari potest, nempe ut sacramentum veteris legis, et ut convenientiam quamdam habebat cum sacramento legis naturae; idem enim munus obtinebat, et loco illius pro masculis Iudaeorum instituta fuerat: verum, sub hoc secundo respectu non reputatur inter sacramenta legis, ideoque a declarationibus mox citatis minime attingitur.

Evasio haec ingeniosa est, sed non solida. Status legis naturae imperfectior fuit, secundum id quod ei proprium erat, statu legis scriptae: si ergo sacramenta huius legis non habebant virtutem qua operarentur ad conferendam gratiam sanctificantem, multo minus talem virtutem sacramentum legis naturae habebat. Praeterea, scopus Concilii Florentini et Tridentini fuit excellentiam docere sacramentorum legis christianae super sacramenta vetera; ergo non modo utrumque Concilium docet sacramenta christiana longe praestare virtute Mosaicis, sed etiam antiquioribus sacramentis.

IV. *Ex ratione theologica,* sacramenta quae extiterunt ante legem Evangelicam, non poterant moraliter continere gratiam, eamque conferre, quia nondum erat eiusdem gratiae pretium solutum per mortem Christi. Haec autem ratio non inepte illustratur exemplo hominis qui ad obtinendam mercedem, chirographum exhibeat in quo promissio futurorum laborum scripta ac obsignata fuerit. Profecto illud chirographum de se non valet ad obtinendum pretium, quamvis ex benignitate et speciali concessione facta a domino pretium aliquando poterit anticipari. Similiter sacramenta vetera, dum futuram Christi passionem significabant, divinae Maiestati veluti ostendebant signa rei promissae, quae futurum pretium erat ad obtinendam totius humani generis liberationem a servitute peccati, et ad omnes gratias comparandas pro sanctificatione hominum. Exhibitio haec signorum de se movere non poterat Deum ut sanctificationis gratias infunderet hominibus eadem signa proferentibus; pretium enim quod obtinere eas debebat solutum adhuc non erat: sed in exhibitione illorum signorum, ratione pretii, quod Christus erat daturus, Deo placuit ex benignissima liberalitate sua elargiri gratias: — sicque « Mediator etiam prius quam venisset in carne », ut loquitur S. Augustinus, « antiqua sua membra liberavit suae Incarnationis fide » [1].

[1] L. 2. De pecc. orig. c. 32.

Ut difficultatibus occurramus, dicimus 1. — Caeremoniis Mosaicis annexa legitur promissio remissionis peccatorum, et peccata dicuntur expiari per sacrificium et orationem sacerdotis; sed promissio spectabat remissionem peccati externam seu legalem, et sacrificia vi sua sanctificabant sanctitate et munditia externa, non interna animae. Id constat ex argumentis ex Scriptura desumptis, quibus probavimus thesim: et confirmatur etiam ex eo quod sacrificia ac expiationes non pro omnibus, sed pro quibusdam praecipiebantur peccatis et valebant. Certe si habuissent vim expiandi peccata quoad culpam, et poenam aeternam peccatis debitam, omnia simul peccata expiassent; nam peccatum unum sine altero coram Deo remitti non potest, et gratia sanctificans, cuius infusione peccata remittuntur, stare nequit cum peccato aliquo. Remissio autem legalis a peccato erat illa, qua fiebat ut peccatum homini non imputaretur ad poenam lege sancitam: quapropter illi qui praescriptis a lege caeremoniis et sacrificio se purgabant, exempti erant a poena temporali et maledictionibus comminatis [1]. Peccatum etiam legale dicebatur immunditia quaedam corporis, quae etiamsi esset sine culpa, reddebat Iudaeos inhabiles ad colendum Deum caeremoniis legalibus, ac proinde species quaedam erat irregularitatis: ab ea sanctificatio legalis Iudaeum liberabat, et eum reddebat cultui. — Praeterea, sacrificia Mosaica, sicut antea declaravimus, homini nondum iustificato valere poterant ad obtinendam remissionem peccatorum per modum impetrationis; ad quem finem, nempe ad impetrandum a Deo auxilium quo peccator se disponeret ad iustificationem, multum iuvare etiam poterat Sacerdotis oratio.

2. — Inane prorsus est argumentum quod, ut ostenderet parem fuisse efficaciam sacramentorum veteris ac novae legis, Calvinus deducebat ex I. Cor. x. 3-4., et magni faciebat. Apostolus loquens de manna Hebraeorum et de aqua scaturiente ex petra, ait: « Eamdem escam spiritalem manducaverunt et eumdem potum spiritalem biberunt ». Et Calvinus concludebat: « Ergo primum in sacramentis pares nobis facit, nec ullam praerogativae

[1] Deut. xxviii. 15. et seq.: « Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias, et facias omnia mandata eius et caeremonias quas ego praecipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istae, et apprehendent te. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro. Maledictum horreum tuum, et maledictae reliquiae tuae..... »

particulam nobis relinquit »[1]. — Sed S. Paulus comparat ibi Hebraeos inter se, qui omnes illud manna comederunt, et aquam biberunt ex eadem petra; non comparationem instituit inter nos et Hebraeos, quasi diceret: Hebraeos comedisse eamdem escam, et bibisse eumdem potum in deserto, quae nos comedimus et bibimus in Eucharistia. Escam autem spiritalem et potum spiritalem appellat non ob vim causandi sanctitatem internam, sed ratione spiritalis significationis. Etenim manna de caelo datum Christum figurabat caelitus missum, et in Eucharistia praesentem ut alimentum vitae aeternae praeberet fidelibus suis; rupes percussa adumbrabat Christum in cruce lancea vulneratum; aqua, baptismum.

3. — Patres qui Circumcisioni virtutem iustificandi tribuere videntur, hoc unice sibi volunt, nempe Circumcisionem institutam fuisse ad remissionem peccati originalis pro masculis Iudaeorum. Si dicunt Circumcisionem iustificasse, — et tamen, ut probavimus, iidem Patres, aliis in locis, hoc negant apertissime — id faciunt quia nos quandoque solemus etiam conditioni tribuere effectum, qui causae suae est proprius, quum causa in productione effectus alligata est conditioni sine qua non, sive huic conditioni causa se alligaverit sponte ac liberaliter, ut in praesenti re Deus, sive alligata aliunde fuerit.

THESIS V.

Vetera sacramenta divinitus instituta fuerunt ad homines divino cultui consecrandos, et ad significandam gratiam in nova lege conferendam per merita Christi. Sacramenta igitur sive nova, sive vetera, quatenus in generica ratione sacramenti, strictiori sensu accepti, conveniunt, apte definiuntur: signa sensibilia, sacra, a Deo permanenter instituta ad significandam gratiam, et ad homines, qui rite ea susciperent, sanctificandos.

Apertissime constat ex hucusque dictis, sacramenta vetera, seu quae extiterant ante legem christianam, sacra signa fuisse, non solum ratione rei significatae, sed etiam in se et ratione rei significantis: significabant enim futurum Liberatorem, gratiamque

[1] L. 4. Instit. c. 14.

per ipsum conferendam in nova lege; et homines ea suscipientes sanctificabant sanctitate externa, ac consignabant divino cultui. Differebant ergo vetera a sacramentis institutis in lege nova, quia sanctificantem gratiam, ut ista, non conferebant; attamen cum istis, sub ratione sacramenti strictiori sensu accepti, conveniebant, quia, sicut ista, a Deo ad sanctificationem hominum instituta fuerant. Quamobrem sacramenti rationem prout convenit novis atque veteribus considerare possumus, atque sacramenti in genere sumpti tradere definitionem: et id praestamus in hac thesi.

Verum, prius quam definitio proponatur ac vindicetur, quaedam dubia occurrunt, quae solvi debent. Et primo, dubitatur utrum sacramentum definiri possit necne: nam, sacramentum unum per se non est, sed aggregatum ex multis, et quidem tale ut significet et sanctificet; significare autem et sanctificare ad diversa praedicamenta pertinent, Relationis nempe et Actionis, ac proinde in unam eamdemque rationem sacramenti coniungi nequeunt.

Respondemus, sacramentum *physice* non esse unum, utpote constans ex rebus saltem et significatione; sed unum esse *moraliter et in genere signi*. Etenim si in sacramento spectamus significationem et rem significantem, haec duo per modum actus et potentiae coniuncta videmus; si vero rem ipsam consideramus ad significandum impositam, etsi haec interdum non sit una tantum sed componatur ex multis, adhuc tamen in eis aliquam certam habitudinem, aliquem certum ordinem invenimus quo unum sacramentum componunt sub ratione signi. Ad eumdem fere modum unitas reperitur in exercitu, in civitate, in familia, in regno; et ratione unitatis eiusdem theologi definiunt Ecclesiam, Concilia et alia id genus, quae si considerentur *physice* entia sunt per aggregationem.

Praeterea ex duabus illis rationibus quae in quolibet sacramento, strictiori sensu accepto, inveniuntur, sanctificationem nempe conferre, et significare; altera requiritur ex parte materiae, seu rei ad significandum impositae, altera ex parte rationis formalis: ac proinde coniungi possunt ad unum, quod definiri valeat, efficiendum. Etenim res quae ad significandam gratiam assumitur, ait Suarez [1], supponi, vel institui debet ut caeremonia sacra aliquam conferens sanctificationem: haec autem res veluti

[1] In 3. p. D. Thomae q. 60. a. 3. disp. 1. sect. 2. n. 13.

materia habetur, cui significatio accedit tamquam ultima sacramenti constitutiva quaedam forma.

Secundo loco, dubitatur utrum univoca definitio competat necne sacramentis utriusque legis, antiquae et novae; nam sacramenta vetera tantum distare videntur a ratione sacramenti, quae invenitur in aliis legis Evangelicae, quantum sanctitas externa et legalis quam illa conferebant distat a sanctitate interna et gratiae habitualis, quae istorum est effectus proprius. Porro legalis sanctitas non univoce, sed analogice tantum sanctitas est relate ad sanctitatem gratiae habitualis: sicut ergo sacramenta antiquae legis, non univocam, sed analogicam tantum afferebant sanctitatem, si haec sanctitati comparetur quam nova sacramenta efficiunt; ita non univoce, sed analogice videntur sacramenta vetera esse relate ad nova, atque utriusque definitio univoca competere non videtur.

Respondemus, quamvis sanctitas analogice dicatur de sanctitate gratiae habitualis et sanctitate legali; possumus tamen a sacramentis utriusque legis conceptum univocum et communem abstrahere, quem declaramus nomine *sanctificationis,* prout valet, latiori significatione, specialem creaturae cum Deo coniunctionem, et consecrationem alicuius rei factam Deo. Etenim sacramenta vetera, ut vidimus, vere homines Deo consecrabant ac peculiariter coniungebant; licet multo excellentior coniunctio hominis cum Deo fiat per gratiam sanctificantem ac proinde per sacramenta novae legis, quae eam conferunt. Nobilior atque perfectior cum Deo coniunctio profecto non impedit quominus alia inferior et imperfectior coniunctio vera fuerit, et cum ea communem rationem habeat sub conceptu generico et praecisivo coniunctionis cum ipso Deo.

Concilium Florentinum, in Decretis pro Armenis et Iacobitis saepe citatis, et Concilium Tridentinum, sessione 7., sacramenta vetera supponunt *veri nominis* esse sacramenta et *generice* convenire cum nostris: quod etiam docuerunt Patres, ut evidentur apparet ex thesibus praecedentibus. — S. Thomas in 4. dist. (1. art. 1. quaest. 3. ad 5.), dixit: *Sacramentum non dividitur per sacramenta veteris et novae legis, sicut genus per species, sed sicut analogum in suas partes* [1]*;* verum in Summa Theologica tradidit contrarium, ostendens sacramenta *proprie* dici illa quae extiterant in veteri lege.

[1] Dom. Soto, Cabrera, Ioannes a S. Th., Sylvius et alii fatentur Angelicum Doctorem hanc sententiam, re attentius inspecta, retractasse in Summa. Billuart vero conatur declarare verba S. Thomae sequenti pacto:

In 1. 2. (q. 102. a. 5.), ait: « Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, qu. 101. art. 4., sacramenta proprie dicuntur illa quae adhibebantur a Dei cultoribus ad quamdam consecrationem, per quam scilicet deputabantur quodammodo ad cultum Dei. Cultus autem Dei generali quidem modo pertinebat ad totum populum, sed speciali modo pertinebat ad sacerdotes et Levitas, qui erant ministri cultus divini. Et ideo in istis sacramentis veteris legis quaedam pertinebant communiter ad totum populum, quaedam autem specialiter ad ministros ». — In 3. parte (q. 60. a. 2.), ubi de sacramenti definitione agit, respondet: « Proprie dicitur sacramentum quod est signum alicuius rei sacrae ad homines pertinentis, ut scilicet proprie dicatur sacramentum, secundum quod nunc de sacramentis loquimur, quod est *signum rei sacrae in quantum est sanctificans homines* ». Et in responsione ad 2. prosequitur: « Quaedam ad Vetus Testamentum pertinentia significabant sanctitatem Christi, secundum quod in se sanctus est; quaedam vero significabant sanctitatem eius, in quantum per ea nos sanctificamur; sicut immolatio Agni Paschalis significabat immolationem Christi, qua sanctificati sumus: et talia dicuntur proprie veteris legis sacramenta ».

Difficultatibus explanatis, sacramenti *generice* sumpti definitionem proponimus et declaramus. Itaque sacramentum in genere est signum sensibile, sacrum, a Deo permanenter institutum ad significandam gratiam, et ad homines qui illud rite suscipiunt, sanctificandos.

Dicimus

1. — *Signum,* nam omne sacramentum in cognitionem rei sacrae, quam significat, ducit: et quamvis omnibus sacramentis commune sit etiam aliquam conferre sanctificationem, sive perfectam, sive imperfectam, sacramentum tamen rectius in genere

« Sed absque eo quod recurramus ad retractationem, respondeo, secundo, S. Thomam ibi agere vices commentatoris, variasque sacramentorum definitiones explicare, quae cum continerent nedum quod in sacramentis est formale, scilicet rationem signi, sed etiam id quod est materiale et adiunctum, scilicet rationem causae; iuxta illas dixit S. D. rationem sacramenti, nimirum quoad materiale et formale, compleri per rationem causae et signi, et id quod significat tantum, non esse sacramentum nisi secundum quid, et analogice convenire cum sacramentis novae legis. Hic autem partes magistri agens, et tradens definitionem sacramenti secundum id quod in eo formale est tantum, aliter locutus est ». T. 16. dissert. 1. a. 1.

signi ponitur, quam causae; quia omnia, tam antiqua quam nova eamdem gratiam significant, dum illam sanctificationem non efficiebant vetera, quam nova efficiunt.

2. — *Sensibile,* seu quod potest per se percipi sensu externo: et intelligitur, non modo de materiali substantia, sed etiam de actione sensibili.

3. — *Sacrum,* tum *obiective* idest ex parte rei significatae, tum *subiective,* idest ex parte rei significantis.

4. — *A Deo institutum,* nempe ex *libera institutione Dei:* nulla enim res sensibilis natura sua significare potest gratiam: et sicut est Dei solius, ut causa principalis, eam conferre; ita et eiusdem est solius, auctoritate propria, instituere signa quae certo gratiam significent.

5. — *Permanenter,* hoc sensu, ut eousque lege stabili, similique semper ritu quoad substantiam conferatur, quousque durabit status et forma religionis pro qua institutum fuit. Sacramenta enim caeremoniae praecipuae sunt, quibus homines in unam uniuntur religionem, in unitate fidei ac conformitate divini cultus continentur, et distinguuntur ab aliis qui verum cultum non observant: permanere igitur tandiu debent, quamdiu permanebit religio pro qua instituta fuerant.

6. — *Ad significandam gratiam et ad homines qui rite illud suscipiunt sanctificandos;* nam sacramenta omnia ad significandam gratiam ordinata fuerunt, et ad aliquam sanctificationem ea rite suscipientibus conferendam.

Haec autem definitio, quam exposuimus, omni ut patet sacramento convenit, et soli, quia illis quae sacramenta strictiori sensu non sunt aptari nequit. Sic 1. — e sacramentorum censu in lege veteri excludendae sunt res et actiones quae gratiam Novi Testamenti praefigurabant, sed nec permanenter institutae fuerant a Deo pro toto Mosaicae legis statu, nec ad hominum sanctificationem; adhibitae vero fuerunt ad alicuius emolumenti temporalis, ut curationis, refectionis, terrenae felicitatis elargitionem. Talia fuerunt ex. gr., transitus per mare rubrum, serpens aeneus in deserto erectus, aqua de petra manans, manna. 2. — Pariter, in lege nova recenseri non debent inter sacramenta descensus columbae in baptismo Christi; verba Christi ad Magdalenam dicentis: *remittuntur tibi peccata;* lotio pedum in coena Domini, de qua postea longior erit sermo; cum ritus religiosi non fuerint,

qui lege stabili ex Christi institutione adhiberentur in Ecclesia ad sanctificandos homines. 3. — Ab albo sacramentorum excluduntur quaevis caeremoniae sacrae ab Ecclesia institutae, ut benedictio abbatum, unctio regum, exorcismi, applicatio salis et salivae, unctio cum chrismate et alii ritus in solemni administratione baptismi, professio religiosa; etc. — 4. Sacrificium etiam, *qua tale*, excluditur, cum ex se principaliter ad cultum Deo exhibendum referatur, sacramentum vero ad sanctificandos homines Dei cultores. Nihil tamen obstat quominus sub ratione diversa, idem et sacrificium esse queat, et sacramentum.

ARTICULUS TERTIUS

De ratione specifica sacramentorum legis novae.

Sacramenta novae legis digne suscipientibus gratiam sanctificantem conferunt, quam significant. Hanc specificam sacramentorum nostrorum rationem negaverunt Protestantes, ea tantummodo esse dicentes vel actiones symbolicas quibus Christiani fidem confitentur, vel signa quae fidem excitant roborantque, vel divinarum promissionum pignora atque sigilla. Etenim, Zwinglius sacramenta esse aiebat: « Signa vel caeremonias quibus se homo Ecclesiae probat aut candidatum, aut militem esse Christi » [1]. — Iuxta Calvinum, « sacramentum est externum symbolum, quo benevolentiae erga nos suae promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustentandam fidei nostrae imbecillitatem: et nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo et Angelis, quam apud homines testamur » [2]. Quapropter « hoc unicum esse sacramentorum officium », Calvinus docuit, « ut Dei promissiones oculis nostris spectandas subiiciant, et eorum nobis sint pignora » [3]. — Lutherus dixit: « Sacramenta sunt signa quae habent annexum verbum promissionis, quod fidem exigit...... Ideo sunt signa seu sacramenta iustificationis, quia sunt *sacra-*

[1] De ver. et fals. relig. Op. t. 2. f. 198. p. 2.
[2] Instit. l. 4. c. 14.
[3] Ibid. § 12.

menta iustificantis fidei et non operis; unde et tota eorum efficacia *est ipsa fides, non operatio* [1]. — Socinianis et Rationalistis sacramenta sunt unice ritus quibus Christiani a Iudaeis et Gentilibus distinguuntur, et solum paganorum ritibus ideo praestantiores, quia illis homines Christi doctrinae initiantur et in ea profitenda confirmantur.

Hos omnes errores Concilium Tridentinum (sess. 7.), damnavit; his opposuit canones quos supra nos retulimus [2]; et definivit, (can. 8.): « Si quis dixerit per ipsa novae legis sacramenta *ex opere operato* non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere: anathema sit ».

Quinam est sensus verus istius formulae, in quam tam acriter invehunt adversarii nostri, ipsam etiam enunciationis formam carpentes, quasi Tridentina Synodus regulas verborum ignoraverit, quae grammatici appellant *deponentia?*

Modus hic loquendi theologicus quo *opus operatum* ab *opere operantis* distinguitur, et ipsum opus quod efficitur designatur, iam in usu fuerat Doctoribus saeculo XII [3]. Cum autem esset aptissimus ad dogma revelatum de sacramentorum efficacitate brevissime exprimendum, Concilium Tridentinum illum sancivit et veluti Catholicae veritatis tesseram fecit adversus Protestantium aberrationes, qui et dogma ipsum negabant et verba quibus exprimi solebat calumniabantur. In hac ergo Tridentini formula, « per sacramenta novae legis *ex opere operato* confertur gratia », sine ullo dubio vox *operatum* passiva significatione adhibetur pro opere ipso, seu pro sacramentali signo effecto: at *operatum* passive accipitur a Lactantio (de Inst. div. VII. 27.), *inoperatum* idem est ac *non factum* apud S. Ambrosium (de Incarn. c. 9.); in Vulgata versione Scripturae similiter passive usurpantur verba *promereri, exhortari, consolari, interpretari* [4]. Et si adhuc mussant grammatici, sciant passive Ennium apud Ciceronem usurpasse

[1] De capt. Babyl. Opp. ed. c. t. 2. f. 75. p. 2.

[2] V. p. 10.

[3] Baptizatio dicitur actio illius (ministri) qua baptizat, quae est aliud opus quam baptismus, quia est *opus operans,* sed baptismus est *opus operatum, ut ita liceat loqui ».* Petrus Pictaviensis, Sent. p. 5. c. 6. — Confer Innoc. III. de myst. Missae, l. 3. c. 5.; S. Bonav. 4. dist. 1. p. 1. a. 1. q. 5.; S. Th. 4. dist. 1. a. 5.

[4] Ad Heb. XIII. 16.; II. ad Cor. 1. 4. 6.; Ioan. 1. 42. IX. 7. etc.

dominor[1], et etiam passiva positione *ulciscor* Sallustium adhibuisse[2].

Sed haec hactenus. Ad rem quod attinet, *opus operatum* in sacramentis opponitur *operi operantis*, seu operationi meritoriae, qua ipse operans sibi vel alteri aliquid meretur aut impetrat. « Quando igitur », ait P. Franzelin[3], « sacramenta dicuntur valere *ex opere operato* ad conferendam gratiam; significatur *a*) *positive*, ipsum sensibile signum iuxta Christi institutionem adhibitum valere ad gratiam conferendam; significatur *b*) *negative*, hanc virtutem sacramenta habere, et gratiam sacramentalem conferri *non ex opere operantis*, quod sit sive ab administrante sive a suscipiente, h. e. non ex aliquo actu quatenus *meritorio*, quo ille ministrando, hic suscipiendo sacramentum gratiam mereatur. At *c*) illa formula non significatur excludi, sed immo significatur includi actus liberos ministrantis, quia sine his opus operatum nec esse nec intelligi potest; et adsignificantur liberi aliqui actus suscipientis adulti, partim ut ipsum opus operatum valide ponatur, partim ut removeantur impedimenta, quae collationi gratiae ac proinde actuali exsertioni valoris in opere operato ad conferendam gratiam obstarent. Quia igitur opus operatum valet quidem ad conferendam gratiam, actualis tamen exsertio huius virtutis potest in adultis impediri indispositione repugnante infusioni gratiae; ideo explicite additur in Concilio Tridentino: 'sacramenta conferre gratiam *non ponentibus obicem*' (sess. 7. can. 6.); vel ut habet (can. 7.): 'dari gratiam per sacramenta semper et omnibus, *quantum est ex parte Dei*' ».

Quod ut clarius appareat, et tergiversationibus praecludatur aditus, recolatur doctrina eiusdem Concilii de iustificatione. Plures ad eam causas concurrere Concilium docet[4]: *finalem*, quae est gloria Dei et Christi, ac vita aeterna; *efficientem*, quae est Deus misericors, qui gratuito abluit et sanctificat; *meritoriam*, nempe Unigenitum Dei Filium, qui pro peccatis nostris satisfecit divinae iustitiae, et nobis promeruerit iustificationem; *instrumentalem*, scilicet sacramenta; *formalem*, nimirum iustitiam Dei, non qua ipse

[1] « O domus Anci, heu quam dispari domino dominaris! » de Off. 1. 39.

[2] « Quidquid sine sanguine civium ulcisci nequitur, iure factum sit ». In Iugurt. c. 31.

[3] De sacram. in genere, p. 65.

[4] Sess. 6. c. 7.

est iustus, sed qua nos iustos facit. Praeter has *causas,* Concilium *dispositiones* enumerat [1] quae in adultis requiruntur ut iustificari possint, videlicet: *fidei,* qua ipsi libere moventur in Deum, credentes vera esse revelata et promissa divinitus, « *atque illud imprimis, a Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem quae est in Christo Iesu* »; *timoris,* quo peccatores se esse intelligentes, utiliter concutiuntur; *spei,* qua se ad Deum erigunt fidentes ipsum sibi propter Christum propitium fore; *amoris,* quo Deum tamquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt; *detestationis peccati* cum proposito inchoandi novam vitam, et suscipiendi baptismum seu poenitentiam.

Sacramenta itaque, iuxta catholicam doctrinam, sunt *a*) *instrumenta Christi,* cuius merita sunt principalis et prima causa moralis omnis gratiae: *b*) *instrumenta Dei* per quae ipse nos iustificat. Et in horum instrumentorum usu duo distinguimus, *actionem* nempe *externam,* qua sacramentale signum perficit minister probus aut improbus, eamque applicat subiecto sive rite disposito, sive non; et *internam atque ineffabilem actionem Dei,* qua ipse, *non intuitu probitatis ministrantis, aut dispositionis suscipientis, sed ob dignitatem illius signi sacramentalis exhibiti,* in quo divina misericordia et merita Christi relucent, elargitur gratiam, quae, modo pravae voluntatis obicem non inveniat — ut autem illum non inveniat faciunt dispositiones praedictae, — suscipientes mundat, innovat, sanctificat.

Calumniantur ergo vel miserrime saltem decipiuntur Protestantes quando, formulam catholicam de efficacia sacramentorum *ex opere operato* perperam exponentes, sensus falsos et absurdos eidem affigunt, et dicunt Deum iuxta nostram doctrinam « extrinsecis symbolis resignasse vices suas »; quasi faber serrae vices suas resignet dum serra secat: aut nos abstrahere homines a Christo et ab eius passione, « mentesque hominum alligare rebus corporalibus, ita ut in eis potius acquiescant quam in ipso Deo »; quasi sacramenta dicere instrumenta Christi et Dei, et urgere homines ut a peccatis mundentur, ac per sacramenta sanctificentur a Deo et Christo, ab eis homines retrahat, et alliget terrae. — Mentiuntur pariter, aut certe falluntur quando dicunt « gratiam conferre *ex opere operato* idem esse ac eam conferre pecca-

[1] Ibid. c. 6.

tori sine fide aut bono cordis motu »; vel asserunt nos illa formula significare gratiam dari « omnibus recipientibus solam sacramenti externi actionem, licet alioquin sint fide et pietate vacui, dummodo non ponant obicem peccati mortalis »: cum Concilium Tridentinum (sess. 6. cc. 6. et 7.) *de necessitate praeparationis ad iustificationem in adultis et de modo illius praeparationis* egerit et statuerit eos ad iustitiam in primis disponi fide, quam excitati divina gratia et ab ea adiuti concipiunt. — Nec a veritate minus abscedunt adversarii dum affirmant nos ut dogma fidei tenere sacramenta novae legis per virtutem sibimetipsis inhaerentem *physice* conferre gratiam. Concilium dixit sacramenta esse *instrumenta Dei,* non declaravit quomodo sint talia; quaestio de modo quo ipsa causae sint instrumentales ad conferendam gratiam, an, scilicet, *physice* attingendo effectum, an *moraliter* tantum, ad fidem non spectat, libere inter Catholicos Doctores disputatur, et suo loco de ea loquemur. Unum quod modo contendimus, definitionem fidei a Concilio Tridentino latam vindicantes, est, sacramenta, sensu iam exposito, veras esse causas instrumentales iustificationis.

Sit igitur

THESIS VI.

Sacramenta novae legis non ponentibus obicem, ex opere operato, idest vi et efficacitate sua propria instrumentali, sannctificantem gratiam conferunt, quam significant.

Probatur *ex Scripturis.* — *a*) Ioan. (III. 5.), legimus: « Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei ». — Unde sic argumentamur:

Hoc loco Christus loquitur de spirituali regeneratione hominis per gratiam sanctificantem. Atqui regeneratio ista tribuitur aquae, seu baptismo, ut effectus causae instrumentali. Ergo baptismus est causa instrumentalis ad spiritualem hominis regenerationem efficiendam, et ad collationem gratiae sanctificantis.

Maior ex sententia Salvatoris clara est: nativitatem enim spiritualem per sanctificantem gratiam ibi significatam fuisse, demonstrant verba *renatus ex Spiritu Sancto,* quae nequeunt intelligi

de nova nativitate secundum carnem; et alia *non potest introire in regnum Dei,* quibus sicuti *non renatis* exclusio a regno Dei denuntiatur, ita *renatis* promittitur salus aeterna, quam nonnisi iustificati et sanctificati per gratiam consequi possunt. — Illustratur etiam Maior ex contextu; nam Iesus Nicodemo dixerat (v. 3.): « Nisi quis renatus fuerit denuo non potest videre regnum Dei »; et Nicodemus qui, adhuc carnalis, carnaliter intellexerat verba Magistri, interrogaverat (v. 4.): « Quomodo potest homo nasci cum sit senex ». Tunc, ut ostenderet spiritaliter esse intelligendum id quod a se dictum fuerat, et declararet quid esset, Iesus respondit: « Amen, amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit », etc.: et in confirmationem, docens se nullo modo locutum fuisse de generatione carnali, in qua Nicodemus haerebat, cum haec nihil valeat ad regnum Dei consequendum, plurimum vero impediat, dixit (v. 6.): « Quod natum est ex carne, caro est; quod natum est ex spiritu, spiritus est »: et addidit (v. 7.): « Non mireris quia dixi tibi: oportet vos nasci denuo »; nimirum, de spirituali loquor generatione ex Spiritu per gratiam sanctificantem; non, ut putas, de carnali, de qua si loquerer mirari posses.

Minor probatur, quia particula causalis *ex* certe designat Spiritum Sanctum ut causam regenerationis huius spiritualis. Sed illa particula non refertur solum ad Spiritum Sanctum, sed ad complexum « ex aqua et Spiritu Sancto ». Ergo et aqua etiam designatur ut causa eiusdem regenerationis; non utique aliter ac ut instrumentalis causa sub operatione Spiritus Sancti: quod per se patet.

Neque potest dici, locutionem hanc, *renasci ex aqua,* significare *renasci ex fide, quam excitat aqua.* Etenim, ut egregie adnotaverat Bellarminus [1]: primo, debuisset potius Christus dicere: nisi quis renatus fuerit ex verbo et Spiritu Sancto, quam ex aqua et Spiritu Sancto; cum principalior causa excitandae fidei sit verbum, quam aqua. Secundo, sermo Christi fuisset omnino inintelligibilis: nihil enim dixerat antea de fide. Tertio, falsa esset propositio: *nisi quis renatus fuerit ex aqua:* nam si fides sola iustificat, et nonnisi ad excitandam fidem valet aqua baptismi; prorsus impertinens ad salutem est unde fides excitetur, sive ex aqua, sive ex alia re: et constat multis modis eam excitari absque baptismo aquae.

[1] Disput. de Controv. Christ. fidei, t. 3. l. 2. c. 3.

Unicum ergo effugium, ad eludendam vim argumenti pro re nostra desumpti ex verbis Christi mox citatis, est in interpretatione metaphorica vocis *aqua,* ita ut non agatur in textu de vero baptismo aquae, sed figurate de interiori renovatione per Spiritum Sanctum; et significetur Spiritum Sanctum mundare instar aquae, seu sicut aqua mundat corpus. Et hoc effugium novatores saeculi XVI. excogitaverunt, afferentes ut exemplum similis locutionis figuratae illud Matt. (III. 11.): « Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto et igni ».

Sed effugium est vanum. Etenim, praeterquam quod huic interpretationi, vel melius Scripturarum perversioni, opponitur constans, universalis traditio Ecclesiae, quae ab initio semper hunc textum Evangelii Ioannis intellexit de baptismo aquae [1], respondetur: 1. — Si textus iste intelligi debet metaphorice, ideoque non de baptismo aquae, sed de Spiritu Sancto; eodem modo poterunt omnes Scripturarum textus similes intelligi, et sic negari posset baptismum aquae institutum fuisse in Ecclesia Christi. 2. — Certe locutio Christi, iuxta sensum adversariorum, coacta prorsus esset et Scripturis inusitata; nam quod affertur exemplum ex Matt. (III. 11.) non valet, — tum quia per *ignem,* proprio sensu et ad litteram, *ignis ille externus et visibilis* intelligi potest, qu in die Pentecostes descendit super Apostolos, ut nonnulli Patres exponunt; — tum quia in textu S. Matthaei *ignis postponitur* Spiritui Sancto, sicque non absurde sumi potest sive pro ipso Spiritu Sancto, sive pro igne caritatis, cum absurdum non sit post unum vocabulum aliud poni, quo declaretur; at in textu S. Ioannis *aqua praeponitur* Spiritui Sancto, et declaratio non praeponitur ei quod declarari debet: — tum quia verba Scripturae intelligenda sunt obvio sensu si nihil obstet, et nullum profecto inconveniens erit si intelligatur baptismus aquae conferendus: secus vero si baptismus ignis: — tum demum, quia Ecclesia baptizavit in aqua semper, numquam in igne, et hac praxi probavit verba Evan. Ioan. (III. 5.) intelligenda esse litteraliter, et metaphorice ea quae legimus apud Matt. (III. 11.). 3. — Si aqua in testimonio Ioannis non poneretur nisi ad explicandum effectum Spiritus Sancti, recte coniungi non deberet cum verbo renascendi, et as-

[1] V. S. Iustin. Apol. 1. n. 61.; Tertull. L. de bapt. c. 12.; Origen. in Ep. ad Rom. l. 5. n. 8.; S. Cyprian. l. 3. ad Quirinum c. 35.; Didym. Alex. de Trin. l. 2. c. 12.; S. Ambr. l. 3. de Spiritu Sancto, c. 10.; etc., etc.

sumi ad significandam, metaphorice, spiritualem hominis regenerationem: aqua non gignit, et Christus dicere non debuisset: nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto.

b) Baptismo dicuntur *ablui* peccata: ergo baptismo ut causae attribuitur effectus supernaturalis, qui nonnisi per infusionem gratiae sanctificantis obtineri potest. — Antecedens constat ex libro Act. (XXII. 16.): « Baptizare et ablue peccata tua invocato nomine ipsius (Christi) ». — Consequentia patet, nam illa locutione apertissime significatur, per aquam baptismi, tamquam per causam veram et propriam, quamvis instrumentalem, peccata supernaturaliter ablui, sicut per aquam tamquam per causam veram et propriam, in ordine naturali, abluuntur sordes corporis.

Calvinus dicit, abluere peccata baptismo nihil aliud esse nisi accipere testimonium acceptae iustificationis. Sed merito Bellarminus respondet: « Quis non miratur novum istum tropum..... Inauditum est enim ut actio significata ponatur ad significandum signum: et quod actio futura ponatur ad significandam praeteritam... Si imperatori revertenti cum victoria diceretur: *vince hostes;* idque diceretur ad significandum: *accipe triumphum in signum praeteritae victoriae,* absurdissima esset locutio. Non enim recte dicitur, vince hostes, ei qui iam pugnavit et vicit » [1].

c) Simile argumentum deducitur ex Epistolis S. Pauli. Ad Titum (III. 5.), ait. « Secundum suam misericordiam (Salvator noster Deus) salvos nos fecit *per lavacrum regenerationis et renovationis* Spiritus Sancti »; et ad Eph. (V. 26.): « Mundans (Christus) *lavacro aquae* in verbo vitae ». His locis explicite relatio sacramenti ut causae instrumentalis ad gratiam ut eius effectum significatur: *per* illud enim lavacrum Deus nos salvat: *illo* suam Ecclesiam Christus mundat.

d) Optima ratio ad thesim nostram evincendam desumitur etiam ex Act. (II. 37. 38.): « His autem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et ad reliquos Apostolos: quid faciemus, viri fratres? Petrus vero ad illos: Poenitentiam (inquit) agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum ». Hi, quos Petrus alloquitur, iam, compuncti corde, credebant et tamen per fidem non erant iustificati, cum imposuerit eis Petrus poenitentiam agere, nobis

[1] L. c.

utique necessariam *non quia obtenta est peccatorum remissio, sed ut impetretur:* ipsi ergo, ut iustificationem consequerentur *per baptismum,* baptizari debebant; et hoc patenter ostendunt verba Petri « *in remissionem peccatorum vestrorum* ». Sane si medicus aegro praescribat balneum in sanitatem, quis est qui non intelligat balneum esse medium ad sanitatem recuperandam, aegrum huius balnei virtute curari posse?

e) Tandem, argumenta proposita confirmantur ex comparatione testimoniorum quae in Scripturis habentur de baptismate Ioannis cum aliis quae respiciunt baptismum institutum a Christo. Baptismus Ioannis dicitur *baptismus poenitentiae*, vel, quod idem sonat, « *poenitentiae in remissionem peccatorum* », quia incisum « in remissionem peccatorum » immediate pendet a nomine *poenitentiae* [1]: — baptismus a Christo institutus est *in remissionem peccatorum.* Ioannes baptizavit aqua, — Christus baptizat in Spiritu Sancto. Ioan. (I. 26. 27.): « Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est, cuius ego non sum dignus, ut solvam eius corrigiam calceamenti »; et (33.): « Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu Sancto ».

f) Quod vero alia novae legis sacramenta, praeter baptismum, sanctificantem gratiam conferant *ex opere operato,* ostenditur etiam ex Scripturis. De *Confirmatione* enim dicitur, Act. (VIII. 17.): « Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum »; — De *Eucharistia,* Ioan. (VI. 57.): « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo »: haec autem mansio non fit nisi per gratiam sanctificantem, iuxta illud Ioan. (XIV. 23.): « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus,

[1] « Fuit Ioannes in deserto baptizans, et praedicans *baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum* ». Marc. I. 4.

« Et venit in omnem regionem Iordanis, praedicans *baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum* ». Luc. III. 3.

« Praedicante Ioanne ante faciem adventus eius *baptismum poenitentiae* omni populo Israel ». Act. XIII. 24.

« Dixit autem Paulus: Ioannes baptizavit *baptismo poenitentiae* populum dicens, in eum qui venturus esset post ipsum ut crederent, hoc est, in Iesum ». Act. XIX. 4.

et mansionem apud eum faciemus »; — De *Poenitentia,* Ioan. (XX. 22. 23.): « Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt »; — De *Extrema Unctione,* Iac. (V. 14. 15.): « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei » — De *Ordine,* II. ad Tim. (I. 6.): « Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum »; — denique *Matrimonium* Christianorum esse sacramentum conferens *ex opere operato* gratiam demonstratur ex Ep. ad Eph. V., et ex Ioan. II. 1-11., simul cum perpetua traditione Ecclesiae. Sed de his suis locis.

II. Probatur thesis *ex Traditione,* cuius locupletissimos proferre testes in promptu est. Eos redigimus in quasdam classes, et eorum aliquos subiicimus ad exemplum.

Patres docent *a*) Baptismum [1] esse admiratione dignissimum, quia *signum illud visibile producit stupendum effectum sanctificationis.*

Tertullianus (de baptismo, c. 2.) ait: « Nihil adeo est quod tam obduret mentes hominum quam simplicitas divinorum operum quae in actu videntur, et magnificentia quae in effectu repromittitur; ut hic quoque, quoniam tanta simplicitate, sine pompa, sine apparatu novo aliquo, denique sine sumptu, homo in aqua demissus, et inter pauca verba tinctus, non multo vel nihil mundior resurgit, eo incredibilis existimetur consecutio aeternitatis... Proh! misera incredulitas, quae denegas Deo proprietates suas, simplicitatem et potestatem. Quid ergo? Nonne mirandum est lavacro dilui mortem? Atquin eo magis credendum, si, quia mirandum est, idcirco non creditur. Qualia enim decet esse opera divina, nisi super omnem admirationem? Nos quoque ipsi miramur, sed quia credimus ».

S. Cyr. Hieros. (Catech. 20. Mystagogica 2. c. 4.) dicit: « Postea ad sanctam divini baptismatis piscinam deducti estis uti Christus a cruce ad positum coram sepulcrum. Et interrogatus est unusquisque utrum crederet in nomen Patris et Filii et Spiritus Sancti. Confessique estis salutarem confessionem, ac demersi estis

[1] Quod de baptismo dicitur, de aliis sacramentis dicendum est; et suis locis testimonia quae ad caetera sacramenta pertinent afferemus.

tertio in aquam, rursumque emersistis, atque hic in imagine et symbolo triduanam Christi significastis sepulturam. Sicut enim Salvator noster tres dies et noctes tres in ventre terrae egit: sic et vos in prima emersione primam quam in terra Christus exegit diem, et immersione noctem, imitati estis... eodemque momento *et mortui et nati estis, illaque unda salutaris* et sepulchrum vobis et mater effecta est... O novum inauditumque rerum genus! Non sumus vere mortui nec vere sepulti, nec vere crucifixi resurreximus: verum earum rerum per imaginem *imitatio expressa est, at veritate parta hinc salus.*

b) Aquae in sacramento baptismi vim inesse divinitus insitam ad homines sanctificandos.

Tertullianus (de baptismo, c. 4.) habet: « Igitur omnes aquae... sacramentum sanctificationis consequuntur, invocato Deo. Supervenit enim statim Spiritus de coelis, et aquis superest, sanctificans eas de semetipso, et *ita sanctificatae vim sanctificandi combibunt.* Quamquam ad simplicem actum competat similitudo, ut, quoniam vice sordium delictis inquinamur, aquis abluamur. Sed delicta, sicut non in carne comparent, quia nemo super cutem portat maculam idololatriae, aut stupri, aut fraudis; ita eiusmodi in spiritu sordent, qui est auctor delicti. Spiritus enim dominatur, caro famulatur; tamen utrumque inter se communicant reatum, spiritus ob imperium, caro ob ministerium. Igitur medicatis quodammodo aquis per angeli interventum, et *spiritus in aquis corporaliter diluitur, et caro in eisdem spiritaliter mundatur* ».

S. Ambrosius (de sacramentis, l. 1. c. 3.) inquit: « Ingressus es, vidisti aquam, vidisti sacerdotem, vidisti Levitam. Ne forte aliquis dixerit: Hoc est totum? Imo est totum. Vere totum, ubi tota innocentia, tota pietas, tota gratia, tota sanctificatio. Vidisti quae videre potuisti oculis tui corporis, et humanis conspectibus: non vidisti illa quae operantur, quia non videntur. Illa multo maiora sunt quae non videntur, quam quae videntur; quoniam quae videntur, temporalia sunt; quae non videntur aeterna ». Et (c. 4.): « Miramur mysteria Iudaeorum, quae patribus nostris data sunt... Illud promitto quod diviniora et priora sacramenta sunt Christianorum quam Iudaeorum. Quid praecipuum quam quod per mare transiit Iudaeorum populus? ut de baptismo interim loquamur. Attamen qui transierunt Iudaei, mortui sunt omnes in deserto. Ceterum qui per hunc fontem transit, hoc est

a terrenis ad caelestia; hic est enim transitus, ideo pascha, hoc est transitus eius, transitus a peccato ad vitam, a culpa ad gratiam, ab inquinamento ad sanctificationem: qui per hunc fontem transit, non moritur, sed resurgit ». Demum (c. 5.), in historia leprosi Naaman signatam esse aquam illam baptismi, quae Christi gratiam habeat, docens, ait: « Tunc ille ivit in Iordanem, mersit, et surrexit sanus. Quid ergo significat? Vidisti aquam: sed non aqua omnis sanat: sed *aqua sanat, quae habet gratiam Christi.* Aliud est elementum, aliud consecratio: aliud opus, aliud operatio. Aqua opus est, operatio Spiritus Sancti est. Non sanat aqua, nisi Spiritus descenderit et aquam illam consecraverit; sicut legisti quod cum Dominus noster Iesus Christus formam baptismatis daret, venit ad Ioannem, et ait illi Ioannes: 'Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me! Respondit illi Christus: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam' (Matth. III. 14-15.). Vide quia omnis iustitia in baptismo constituta est » [1].

[1] S. Cyprianus (Ep. 63. ad Caecilium, de Sacramento Dominici calicis) baptismum appellat *aquam fidelem, aquam vitae aeternae, aquam salutarem:* dicit *per baptismum accipi Spiritum Sanctum:* dicit Deum per Isaiam prophetam (XLIII. 18-21.) praenuntiasse « quod apud gentes, in locis quae inaequosa prius fuissent, flumina postmodum redundarent, et electum genus Dei, id est, *per generationem baptismi filios Dei factos,* adaquarent ». — In libro *De habitu virginum* (c. 22.) ait: « Omnis quidem qui ad divinum lavacrum baptismi sanctificatione perveniunt, *hominem illic veterem gratia lavacri salutaris exponunt,* et innovati Spiritu Sancto, a sordibus contagionis antiquae iterata nativitate purgantur ». — In Epistola ad Donatum (Ep. I. nn. 3. 4.) gratiam Dei per baptismum collatam, commendat his verbis:

« Ego cum in tenebris atque in nocte caeca iacerem, cumque in salo iactantis saeculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitae meae nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum, pro illis tunc moribus, opinabar quod in salutem mihi divina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquae salutaris animatus, quod prius fuerat exponeret, et, corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret. Qui possibilis, aiebam, est tanta conversio, ut repente ac perniciter exuatur quod vel genuinum situ materiae naturalis obduruit, vel usurpatum diu senio vetustatis inolevit? Alta haec et profunda penitus radice sederunt. Quando parcimoniam discit qui epularibus coenis et largis dapibus assuevit? et qui pretiosa veste conspicuus in auro atque in purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus et honoribus, esse privatus et inglorius non potest. Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, poenam putat esse cum solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, ut solebat, vino-

c) Pari virtute renasci hominem spiritaliter per baptismum, qua carnaliter nascitur per naturam.

S. Gregorius Nyssenus (Orat. in bapt. Christi) habet: « Baptisma peccatorum expiatio est, remissio delictorum, renovationis et regenerationis causa..... aqua cum nihil aliud sit quam aqua, superna gratia benedicente ei, in eam, quae mente percipitur, hominem renovat, generationem. Quod si quis mihi dubitando et ambigendo negotium exhibeat, interrogans et sciscitans qua ratione *aqua, ea quae per illam peragitur initiatione, regeneret,* dicam optimo iure ad eum: ostende mihi modum nativitatis quae sit secundum carnem, et ego tibi vim regenerationis quae secundum animam fit, exponam. Dices fortasse, quasi quamdam rationem reddens: semen causa est effectrix hominis: audi igitur contra a nobis, quod *aqua, quae benedicitur, purgat et illuminat hominem;* quod si mihi rursus subiicias, quomodo? Clamabo contra te vehementius: quomodo humida atque informis natura homo fit? Atque de omni creatura ita oratio progrediens, in unaquaque re exercebitur. Qui coelum, qui terra, qui mare, qui res singulares?..... Ubique divina vis et efficacitas incomprehensibilis est ».

S. Ioan. Chrysost. (In Ioan. hom. 26. al. 25.) exclamat: « Iure dixit Paulus: ' O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! ' (Rom. XI. 33.). Non ultra mater, non ultra partus, non somni, non concubitus et amplexus; sursum tandem naturae nostrae texitur opificium ex Spiritu et aqua. Aqua autem assumpta est, partus genito facta. *Quod est matrix embryoni, hoc est aqua fideli:* in aqua enim fingitur et formatur. Primum dicebatur: ' Producant aquae reptile animae viventis ' (Gen. I. 20.); ex quo autem Iordanis fluenta ingressus est Dominus, non amplius reptilia ani-

lentia invitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido praecipitet. Haec egomet saepe mecum. Nam, ut ipse quamplurimis vitae prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitiis adhaerentibus obsecundans eram, et desperatione meliorum, malis meis veluti iam propriis ac vernaculis offavebam. Sed, postquam, *undae genitalis auxilio* superioris aevi labe detersa, in expiatum pectus serenum ac purum desuper se lumen infudit; postquam coelitus spiritu hausto, in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod prius difficile videbatur, geri posse quod impossibile putabatur, ut esset agnoscere terrenum fuisse quod prius carnaliter natum delictis obnoxium viveret, Dei esse coepisse quod iam Spiritus Sanctus animaret ».

marum viventium, sed *animas rationales Spiritum Sanctum ferentes aqua producit.* Ac quod de sole dictum est, 'Tamquam sponsus procedens de thalamo suo' (Psal. XVIII. 6.); id longe magis de fidelibus iam dici potest, qui splendidiores quam sol emittunt radios. Sed quod in vulva formatur, tempore opus habet; in aqua vero non sic, sed uno temporis momento fiunt omnia »[1].

d) Aquam baptismi a Spiritu Sancto virtutem habere ad sanctificandum hominem, sicut aqua in olla, si ignis supponatur, vim habet ad calefaciendum.

S. Cyrillus Alexandrinus (In Ioan. l. 2., Migne P. G. t. 73. p. 243.), ait: « Cum enim homo sit compositum quid, non simplex natura, ex duobus attemperatus, corpore nimirum sensibili et anima intelligente, gemino quoque opus erit ei ad regenerationem remedio utrique quodammodo affini et amico. Spiritu namque sanctificatur hominis spiritus: aqua vero sanctificata, corpus. Quemadmodum enim infusa lebetibus aqua, si admoveatur

[1] Omnino non possum praeterire silentio magnificum aliud S. Chrysostomi in idem Evangelium testimonium (Hom. 25. al. 24.), quod sic se habet:

« De alia inquit (Christus) loquor generatione, O Nicodeme; cur sermonem ad terram detrahis? cur naturae necessitati rem illam subiicis? Hic partus vulgari illo superior est, nec quid commune nobiscum habet. Haec quoque generatio vocatur, sed nomine tantum communis, re differt. Abscede a vulgari more: alium induco partum in mundum: alio modo gigni homines volo: novum procreationis modum affero. Formavi ex terra et aqua; non utile figmentum fuit, sed vas deterius factum est. Non ultra ex terra et aqua efformare volo, sed ex aqua et Spiritu. Quod si quis interroget, quomodo ex aqua? interrogabo et ego illum, quomodo ex terra? quomodo lutum varias in partes distributum est? quomodo unius speciei erat illud quod subiectum est? Terra tantum erat; quae autem ex illa facta sunt, diversae sunt speciei. Unde ossa, nervi, arteriae, venae? unde membranae, vasa organica, cartilagines, tunicae, hepar, splen, cor? unde pellis, sanguis, pituita, bilis? unde tot operationes? unde varii colores? haec enim non ex terra vel luto proficiscuntur. Quomodo terra accepto semine germinat, caro autem haec accepta corrumpit? quomodo terra iacta semina nutrit, caro autem ab illis nutritur, non illa nutrit? Exempli causa, terra aquam excipiens, vinum fecit; caro saepe vinum accipiens, in aquam convertit. Unde ergo liquet haec ex terra esse, cum terra contrariam exhibeat operationem, ut dixi? Id ratiocinio assequi nequeo; sola fide accipio. Si ergo illa quae quotidie fiunt et tanguntur, fide opus habent: multo magis illa admodum arcana et spiritualia. Quemadmodum enim terra inanimata, immota, Deo sic volente virtutem accepit, ut tam mirabilia ex illa prodirent: ita ex Spiritu et aqua simul haec mirabilia et rationem superantia omnia facile parantur ».

igni vehementi, vim eius concipit: ita Spiritus efficacitate, sensibilis aqua ad divinam quamdam et ineffabilem vim transformatur omnesque demum in quibus fuerit sanctificat ».

e) Virtutem supernaturalem concessam aquae, ad sanctificationem hominis efficiendam, similem esse illi qua fecunda fuit beatissima Virgo Maria ad pariendum hominum Salvatorem.

S. Leo (serm. 5. in nativ. Dom.) dicit: « Factus est (Filius Dei) homo nostri generis, ut nos divinae naturae possimus esse consortes. Originem quam sumpsit in utero virginis, posuit in fonte baptismatis; dedit aquae, quod dedit matri; virtus enim Altissimi et obumbratio Spiritus Sancti quae fecit ut Maria pareret Salvatorem, eadem facit ut regeneret unda credentem. Quid autem sanandis aegris, illuminandis caecis, vivificandis mortuis aptius fuit, quam ut superbiae vulnera humilitatis remediis curarentur? »

f) Baptismum non ex meritis ministrantis vel suscipientis, sed propria virtute, propter Christi institutionem, sanctificare hominem.

S. Augustinus (tract. 80. in Ioan. n. 3.) baptismi efficaciam admirans, interrogat: « Unde ista tanta *virtus aquae*, ut corpus tangat et cor abluat? » Et docet (contra Cresconium, l. 4. c. 16. n. 19.): « Non eorum meritis a quibus ministratur, nec eorum quibus ministratur constat baptismus, sed propria sanctitate et veritate, propter eum a quo institutus est, male utentibus ad perniciem, bene utentibus ad salutem ».

g) Demum simpliciter enuntiant Patres, finem et effectum signi sacramentalis esse gratiam sanctificantem in anima producendam.

Tertullianus (de bapt. c. 7.) inquit: « Carnaliter currit *unctio*, sed spiritualiter *proficit*; quomodo et ipsius baptismi *carnalis actus*, quod aqua mergimur, *spiritualis effectus*, quod delictis liberamur ». Et alio in loco (de resurrect. carnis, c. 8.) dicit: « Caro abluitur ut anima emaculetur, caro ungitur ut anima consecretur, caro signatur ut anima Spiritu illuminetur, caro Corpore Christi et sanguine vescitur ut anima de Deo saginetur ».

Praeterea, fides Ecclesiae de sacramentorum efficacitate elucet in Symbolis, et definitionibus Conciliorum quae spectant baptismum infantium. Symbolo enim Constantinopolitano confitemur « unum baptisma in remissionem peccatorum »: et in Concilio Milevitano II. (can. 2.) legimus: « Parvuli in remissionem vera-

citer baptizantur, ut in iis regeneratione mundetur quod generatione traxerunt ».

Contra catholicum dogma quod modo vindicavimus, adversarii multa congerunt argumenta: principaliora proponemus et confutabimus.

a) Scripturae fidei iustificandi virtutem tribuunt, non autem baptismati, aut aliis sacramentis. Ita 1. S. Petrus ait, (I. Petr. I. 23-25.): « Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, *per verbum* Dei vivi et permanentis in aeternum... Verbum autem Domini manet in aeternum: hoc est autem verbum quod evangelizatum est in vos » [1]. — 2. S. Iacobus dicit (I. 18.): « Voluntarie enim genuit nos (Deus) *verbo* veritatis ». — 3. S. Petrus iterum (Act. XV. 8. 9.) declarat: « Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis (ad christianam professionem ex Gentilitate conversis) Spiritum Sanctum sicut et nobis. Et nihil discrevit inter nos et illos, *fide purificans corda eorum* ». — 4. S. Paulus aperte pronuntiat (ad Rom. I. 17.): « Iustitia enim Dei... revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem *ex fide* vivit ». — 5. Similiter (v. 1.): « *Iustificati* ergo *ex fide,* pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum ». — 6. Aliis locis generaliter fidei promittitur iustificatio, ut (Ioan. III. 14. 15.): « Exaltari oportet Filium hominis, ut *omnis qui credit* in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam »; — (Act. X. 43.): « Remissionem peccatorum accipere per nomen eius *omnes qui credunt* in eum (Iesum) » — (Act. XIII. 38. 39.): « Per hunc (Iesum) vobis remissio peccatorum annuntiatur; et ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi iustificari, In hoc *omnis qui credit, iustificatur* ». — (Ad Rom. III. 22.): *Iustitia* autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes et *super omnes qui credunt* in eum ».

Respondemus distinguendo in primis inter *fidem obiectivam* et *fidem subiectivam.* Nomine *fidei obiectivae,* Religio Christiana, vel Oeconomia nova intelligitur; ac proinde dogmatum, praeceptorum et institutorum divinorum est complexus, qui omnia salutis

[1] Simile huic est illud Pauli testimonium (I. ad Cor. XV. 1-2.): « Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod praedicavi vobis, quod et accepistis. . . . per quod et salvamini ». Salus, aiunt adversarii nostri, adscribitur Evangelio praedicato, cui respondet fides.

media, et sacramenta omnia comprehendit. Sane, haec *fides obiectiva* iustificat, sanctificat et salvat; attamen iustificationem *per sacramenta* tamquam per *instrumenta Dei et Christi* non excludit, sed omnino postulat et includit.

Fides subiectiva est actus vel habitus fidei: et haec fides iterum considerari potest vel ut *informis,* vel ut *formata.* Informatur autem a caritate, non quasi fides in sua formali ratione fidei constituatur a caritate: sed ita ut fides sine caritate esse possit, et non sit ipsa iustitia, nec ad eam ultima dispositio; caritas vero sine fide esse non possit, perficiat quod fides inchoat, impleat quod fides ostendit; ideoque sit forma non intrinseca fidei, sed extrinseca. Quamobrem *fides formata* spem etiam et caritatem complectitur: imo et cum ipsa gratia sanctificante intelligitur coniuncta; habitualis enim gratia infunditur, posita caritate actuali, et ab habitu caritatis, quem in iustificatione accipit homo, perpetuo manet inseparata. *Fides* ergo *formata,* aliquo vero sensu, iustificat et salvat, *non quia est fides,* sed quia, *ut formata,* cum caritate et sanctificante gratia coniuncta est. Haec igitur fides, sicut alia quae *obiectiva* nuncupatur, nullo modo officit efficacitati instrumentali sacramentorum, per quae sanctificantem gratiam et habitus virtutum supernaturalium infusarum accipimus; sed eam supponit.

Fides informis, seu nondum formata per caritatem, ea est qua ad iustificationem per sacramenta obtinendam disponimur. Etenim fide salutariter cognoscitur Deus ultimus finis supernaturalis, fide Christus cognoscitur Salvator omnium; et nonnisi fide cognoscuntur media salutis a Christo instituta, inter quae maxime sacramenta: — idcirco fides est pariter quae ad salutarem timorem disponit animam, fides quae eam praeparat ad orationem, ad poenitentiam, ad emendationem vitae, ad observationem mandatorum Dei, ad caritatem, et, ut Concilium Tridentinum loquitur, « fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustificationis » [1].

Iustificatio ergo tribuitur fidei, non quia *formaliter* iustificat et iustificationem *per sacramenta* excludit, quam potius includit; illam enim ut divinitus institutam ostendit, et ad eam obtinendam hominem praeparat; sed tribuitur fidei, quia *dispositive* est iusti-

[1] Conc. Trid. sess. 6. c. 8.

ficationis nostrae causa, cum iustitia in fide habeat initium, innitatur fide, et ab ea continuo sustentetur.

Itaque quum ad negandam efficacitatem sacramentorum adversarii loca Scripturarum allegant in quibus causa iustificationis, expressa per particulas causales *ex, per,* tribuitur fidei; — praeterquam quod argumentum merito contra eos retorqueri possit, quia neque pauciora sunt, neque minus clara, Sacrarum Litterarum testimonia in quibus iustificatio nostra tribuitur sacramentis, — dicimus utique Scripturas docere *fidem esse causam iustificationis nostrae,* et quidem multiformiter, ut declaravimus, si sermo sit *de fide obiectiva,* aut *etiam de fide subiectiva formata:* si vero agatur de *fide subiectiva informi,* dicimus eam, iuxta Scripturas, esse iustificationis causam *non formaliter,* aut *efficienter,* sed *dispositive.* Particulae illae *ex, per,* retinent suam significationem *causalem* in utroque casu, nimirum cum agitur de fide et de sacramentis; sed in locis quae spectant sacramenta significant *causalitatem instrumentalem ex opere operato* ad producendam gratiam; in aliis quae *fidem subiectivam adhuc informem* respiciunt, *causam* indicant *dispositivam.*

Ex testimoniis supra citatis, duo priora spectant *fidem obiectivam:* — tria sequentia, vel intelliguntur de *fide formata,* et tunc nullam difficultatem habent, quia fides haec iustificat et salvat ratione gratiae sanctificantis cui coniungitur; vel *de fide informi,* et tunc iustificatio tribuitur ei ut causae dispositivae, non formali, aut efficienti: — cetera, affirmant credentes in Christum fide salvari, sed illa fide qua non modo revelatis a Christo assensum intellectus praebent, sed simul omnia quae mandavit Christus faciunt, ac proinde sacramenta recipiunt quae ipse instituit ad nostram sanctificationem.

b) Ex verbis Christi (Marc. XVI. 16.): « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur », adversarii sic arguunt: Illi tantum adscribenda est salus, cuius contemptum aeterna damnatio est secutura. — Atqui propter solius fidei contemptum Christus comminatur damnationem aeternam; non enim dixit: « Qui non crediderit, et baptizatus non fuerit », sed: « qui non crediderit, condemnabitur ». Ergo. —

Respondemus negando praemissas. — Maior est falsa, nam quando ad unum finem plura necessario requiruntur, satis est quod ex illis unum omittatur, ut finis attingi nequeat. Ex eo igitur

quod non credenti damnatio aeterna denuntietur, non sequitur, peccatorum remissionem, iustificationem, et salutem a sola fide pendere. — Certe si quis simili pacto ita concluderet: qui cucurrerit in stadio et modo praescripto attigerit metam, accipiet bravium, qui vero non cucurrerit in stadio, non accipiet bravium; ergo acceptio bravii tribuenda est soli cursui, non autem assecutioni metae; nonne, notat P. Franzelin [1], ridicula plane foret eius argumentatio? Cursus est necessarius, quia sine eo meta debito modo attingi nequit; sed ratio cur bravium obtineatur, est debita assecutio metae.

Minor argumenti ab adversariis propositi est etiam falsa. Falso enim supponit Christum non dixisse, eum qui baptizatus non fuerit, fore condemnandum, cum aperte iam id antea pronuntiaverit (Ioan. III. 5.) illis verbis: « *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei* ». Hic utique expresse non repetit eamdem comminationem, et non dicit: *qui non fuerit baptizatus, condemnabitur;* at necesse non erat, et ex verbis praecedentibus, *qui non crediderit, condemnabitur,* nexu necessario id sequebatur, nam qui non credit, non vult baptizari; et etiamsi vellet, baptismus, sine fide susceptus, nihil ei proficeret ad salutem.

c) In I. Epistola Petri (III. 20. 21.) legitur: « In qua (arca Noe) pauci, id est, octo animae, salvae factae sunt per aquam. Quod et vos nunc similis formae salvos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi ». Ex hoc loco adversarii nostri contendunt, baptismum non salvare hominem per externam lotionem, sed ratione bonae conscientiae et interioris fidei.

Respondemus I. — S. Petrus in illis verbis, « *vos similis formae* (Graece: ἀντίτυπον, id est typo respondens, exemplar) *salvos facit baptisma* », docet veritatem fidei, quam defendimus. Etenim sacramento attribuit quod salvos nos facit: et ait, quemadmodum illa aqua diluvii ab interitu corporali servabat eos, qui in arca erant; sic aqua, illo typo significata, nimirum antitypon eius quod est baptisma, nunc salute spiritali salvos nos facit [2].

[1] Op. cit p. 68.

[2] Aquae diluvii baptismum significabant; arca Ecclesiam, vel secundum alios crucem Christi: nam ut arca fabricata ex ligno fuit, ita crux ex ligno, et per utrumque salus. Rursus familia Noe arca inclusa significat eos, qui sunt

2. — In sequentibus verbis sane id non negat quod mox docuerat; sed solum explicat unde baptismus habeat salutarem effectum, vel quibus dispositionibus suscipi debeat ut ille effectus obtineatur. Nam, quin de aliis huius loci catholicis interpretationibus dicam, dupliciter haec sententia « *non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum* », intelligi potest. α) Vel de dispositionibus hic loquitur Petrus ad baptismum necessariis, et sensus est iste: non sufficit ad sanctificationem per baptismum obtinendam, ut sola illa externa ablutio adhibeatur — quae si *per se* spectetur, et non consideretur virtus eidem collata per institutionem sacramenti factam a Christo, valet tantum ad sordes corporis auferendas; — sed, ut quis *per illam salvetur,* necesse est ut nullum obicem gratiae opponat, ac proinde habeat *conscientiae bonae interrogationem in Deum* [1]. Iuxta hanc interpretationem, Apostolus alludit ad *interrogationem,* quae fit in caeremoniis baptismi, dum interrogatus is, qui baptizari vult, an credat in Christum et abrenuntiet Satanae et pompis eius; bona conscientia, id est ex animo, respondet, se credere et abrenuntiare. Additur autem: *in Deum,* sive quia res agitur coram Deo, sive quia conscientiam respondentis, an bona sit et sincera, solus videt Deus. β) Vel de ipso effectu salutari Apostolus loquitur, et tunc citata phrasis hunc exprimit sensum: baptismus salvat, non quatenus abluit corpus, et corporales maculas lavat, sed quatenus remittendo peccata, nihil relinquit quo quis conscientia torqueri debeat. Haec expositio respondet versioni Syriacae, quae sic habet: « Et vos servamini per baptismum, non abluentes corpus a sordibus, sed gratias agentes Deo cum pura conscientia: » et Arabicae, quae legit: « Cuius rei typus nunc est baptisma, salvans nos non amovendo sordes carnis tantum, sed exhilarando conscientiam bonam erga Deum »..

in Ecclesia; qui extra arcam, eos qui extra Ecclesiam: et sicut extra arcam nemo salvatus fuit, ita nec salus est extra Ecclesiam. V. S. Aug. contra Faustum l. 12, c. 14. et seq.; de Civ. Dei, l. 15. cc. 26. 27.

[1] Ven. Beda, in hunc locum, (Migne P. L. t. 93. p. 60.) ait: « Hic apte subiungitur: *non carnis depositio sordium,* etc. Ubi enim est conscientia bona, nisi ubi est et fides non ficta. Docet namque Paulus quia *finis praecepti est caritas de corde puro, et conscientia bona et fide non ficta* (I. Tim. 1.). Quod ergo aqua diluvii non salvavit extra arcam positos, sed occidit, sine dubio praefigurabat omnem haereticum, sicut habentem baptismatis sacramentum, non aliis, sed ipsis aquis ad inferna mergendum, quibus arca sublevatur ad coelum ».

3. — Quod in testimonio allato additur: « *per resurrectionem Iesu Christi* », exhibet Christum ut causam exemplarem iustificationis nostrae et resurrectionis a morte peccati, ut S. Paulus docet (ad Rom. VI. 4.): « Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus ».

d) Obiiciuntur quaedam sententiae Patrum, in quibus homines iustificari *sola* fide dicuntur: sed in illis nunquam, absolute aut in comparatione cum aliis causis aut dispositionibus, *soli fidei* tribuitur iustificatio, ut causae; sed tantum in comparatione cum actibus, qui vel generatim, vel in aliquo speciali casu non concurrunt ad iustificationem. Sic Origenes (in Ep. ad Rom. III. 28.), opera mere naturalia et opera legis antiquae caeremonialis excludebat et commendabat solam fidem ad iustificationem: — S. Basil. eadem ratione aiebat (hom. 20. de hum. n. 3.): « Haec est perfecta ac integra in Deo gloriatio, cum quis non *propter iustitiam suam effertur,* sed novit destitui se quidem vera iustitia, verum sola in Christum fide iustificatum esse »: — et S. Bernardus dicebat (Tract. de baptismo ad Hugonem de S. Victore, c. 2. n. 8.): « *Solam interdum fidem sufficere ad salutem* »; sed opponebat solam fidem sacramento actu suscepto, cum, urgente necessitate, illud suscipi non potuerit. In eodem enim numero Epistolae citatae, immediate ante illam phrasim, legitur: « Ab his ergo duabus columnis, Augustinum loquor et Ambrosium... difficile avellor. Cum his, inquam, me aut errare, aut sapere fateor: credens et ipse *sola fide* hominem posse salvari, *cum desiderio percipiendi sacramentum: si tamen pio adimplendi desiderio mors anticipans, seu alia quaecumque vis invincibilis obviarit* ».

e) Sancti Patres sacramenta quandoque appellant *signacula, sigilla* et *pignora gratiae;* sed hi longe alia significatione locutiones istas usurpant, quam Protestantes. Sacramenta enim dicunt esse signacula, vel quia obsignant fideles ac separant ab iis qui non sunt de grege aut de exercitu Domini [1]: vel quia claudunt inter se rem sacram, idest invisibilem gratiam [2]: vel quia, si sermo sit de baptismo, is qui baptizatur, eo signo, et se credere testifi-

[1] S. Hieronym. in c. 4. ad Eph.; S. Aug. contra Faustum, lib. 18. c. 11.; S. Greg. Naz. Orat. 40. de baptismo, n. 4.

[2] S. Aug. De catechiz. rudibus, c. 26.

catur, et veluti publicam approbationem accipit fidei, quam profitetur [1].

S. Augustinus ait (in Ioan. tract. 26. n. 12.), sacramenta Iudaeorum « *in signis a nostris diversa quidem sunt, at in re quae significatur, paria* »; verum sacramenta illa vetera nostris paria fuisse intelligit in re quam significant, non in modo significandi et operandi. Et S. Bernardus (serm. de coena Dom. n. 2.): « Sicut », inquit, « investitur canonicus per librum, abbas per baculum, episcopus per annulum... sic et divisiones gratiarum diversis sunt traditae sacramentis »: at S. Doctor haec exempla non proponit ut cum eis comparet modum agendi sacramentorum; sed ut ostendat varias esse in sacramentis gratiarum divisiones, sicut varii sunt in Ecclesia dignitatum gradus, quarum insignia quaedam sunt liber, baculus, annulus, etc. Imo commendans ibi (n. 3.) efficaciam sacramenti, ait, post baptismum adhuc motus exurgere concupiscentiae, sed « confidite quia in hoc gratia subvenit, et ut securi sitis, sacramenti Dominici corporis, et sanguinis pretiosi investituram habetis ». Et addit, si quis motus concupiscentiae tam acerbos, ut ante, non sentit « gratias agat Corpori et sanguini Domini, quoniam *virtus sacramenti* operatur in eo ».

f) Tandem, ex adversariis recentioribus, aliqui contendunt sensum genuinum doctrinae catholicae de efficacitate sacramentorum *ex opere operato* a Scoto primum fuisse propositum, eum ipsum quem Protestantes Catholicis tribuunt, et quo necessitas omnis boni motus ad iustificationis gratiam consequendam excludatur: eumque sensum fuisse a theologis catholicis deinceps retentum, et sancitum a Tridentino. Id probant verbis Scoti dicentis (4. dist. 1. q. 6. n. 10.): « Sacramentum ex virtute operis operati confert gratiam; non requiritur bonus motus qui mereatur gratiam »: et citant etiam sententiam similem Gabrielis Biel (4. dist. 1. q. 3.): « Praeter exhibitionem signi foris exhibiti, non requiritur bonus motus interior in suscipiente ».

Sed in primis sensum, quo Concilium Tridentinum intellexerit collationem gratiae *ex opere operato* sacramentorum, nihil opus est ex Scoto colligere cum declarationes Concilii ipsius, quas retulimus [2], sint manifestissimae. Ex theologis autem qui

[1] V. Tertull. l. de poenit. c. 6.; S. Basil. contra Eunom. l. 3. n. 5.; de Sp. S. c. 12. n. 28.

[2] V. supra p. 71.

floruerunt ante Concilium Tridentinum, possunt quidem aliqui citari qui videantur exegisse dispositionem tam perfectam, ut iam per se sufficeret ad iustificationem consequendam, etiam extra sacramentum; nullus vero unquam catholicus theologus, sive ante sive post Concilium, docuit, peccatorem adultum sine ullo bono motu, sine fide, aversione a peccato et conversione ad Deum, per sacramentum posse iustificari.

Quoad testimonium Gabrielis Biel, dicimus, post illa citata verba sequi, quae mentem auctoris clarissime patefaciunt. Haec sunt: « non requiritur bonus motus, *quo de condigno, vel de congruo gratiam mereatur; sed sufficit, quod suscipiens non ponat obicem* » [1]. Ad Scotum quod attinet, negat is quidem, ut negant Doctores omnes Catholici, ad effectum gratiae, quae confertur per sacramenta, requiri opus operantis *tamquam meritum,* cui gratia retribuatur; sed simul docet, requiri bonum motum *tamquam dispositionem,* qua obex gratiae removeatur.

Loco obiecto ab adversariis, Doctor subtilis, ut accurate animadvertit P. Franzelin [2], comparat collationem gratiae in sacramentis Veteris Testamenti *ex opere operantis* et ex merito suscipientis, cum sanctificatione per sacramenta Novi Testamenti *ex opere operato,* dummodo obex non ponatur: « Sacramentum novae legis ex virtute operis operati confert gratiam, ita quod non requiritur ibi bonus motus interior, *qui mereatur gratiam;* sed sufficit quod suscipiens *non ponat obicem.* Sed in illis actibus (in sacrificiis et sacramentis veteris legis) non conferebatur ex hoc solo, quod offerens non poneret obicem, sed *tantum conferebatur ex virtute boni motus interioris tamquam meriti* » (Scot. l. c.). Qui bonus motus interior tamquam meritum non requiratur, et qui requiratur tamquam dispositio ac remotio obicis ad iustificationem, nominatim per sacramentum poenitentiae, declarat Scotus, 4. dist. 14. q. 4. nn. 6-9. Distinguit ibi duplicem viam iustificationis, unam extra actualem susceptionem perfectam tamquam « dispositionem completivam » et tamquam « per virtutem meriti de congruo »; alteram deinde viam esse docet, quando peccator habet solum « dispositionem praeviam » per attritionem, et peccatum remittitur per

[1] V. Bellarm. de Controv. chr. fidei, t. 3. l. 2. c. 1. — Ibi locutiones quorumdam aliorum veterum Theologorum contra calumnias Kemnitii vindicat.

[2] Op. cit. p. 69.

absolutionem « non quidem ex merito, quia *dispositio interior non erat sufficiens per modum meriti,* sed ex pacto Dei assistentis sacramento suo ad effectum illum, ad quem instituit sacramentum ». Unde ad obiectionem, quod Lazarus primum a Christo suscitatus est a mortuis et postea eductus e monumento; videri ergo necessariam vitam gratiae iam ante confessionem et susceptionem sacramenti, respondet subtilis: « Concedo, quod ante perceptionem dignam Poenitentiae oportet suscitari vel simpliciter, et tunc per Poenitentiae sacramentum non deletur peccatum sed gratia, quae infuit, augetur; vel *suscitari secundum quid,* scilicet ut habeat aliqualem displicentiam de peccatis (h. e. attritionem) et propositum cavendi de cetero, et velit suscipere sacramentum Poenientiae, in quo *attritio fit contritio* (quoad effectum per habitum caritatis infusum), et tunc suscitatur simpliciter per sacramentum ». Apparet ergo, quam falsum sit, a Scoto doceri iustificationem per sacramentum ex opere operato sine bono motu interno; quamvis sit verissimum, gratiam sacramentalem conferri per ipsum opus operatum sacramenti, et non obtineri per opus operantis tamquam ex merito; nam opus operantis tantum constituit dispositionem necessariam, atque haec dispositio est *conditio, sine qua non* confertur, non autem meritum, *propter quod* confertur illa gratia.

Scholion. — Cum sacramenta novae legis *signa practica* sint, utpote quae efficiunt gratiam quam significant, signa sunt etiam *demonstrativa, commemorativa, prognostica* [1]; significant enim gratiam praesentem quam efficiunt, merita Christi, quae nobis applicantur per sacramenta, et futuram gloriam, cuius pignus habemus in collatione gratiae sanctificantis. « Sacramentum », ait S. Thomas [2], « proprie dicitur quod ordinatur ad significandam nostram sanctificationem, in qua tria possunt considerari; videlicet ipsa causa sanctificationis nostrae, quae est passio Christi; et forma nostrae sanctificationis, quae consistit in gratia et virtutibus, et ultimus finis sanctificationis nostrae, qui est vita aeterna. Et haec omnia per sacramenta significantur. Unde sacramentum est et signum rememorativum eius quod praecessit, scilicet passionis Christi; et demonstrativum eius quod in nobis efficitur per Christi

[1] V. supra p. 9.
[2] 3. p. q. 60. a. 3.

passionem, scilicet gratiae; et prognosticum, id est, praenuntiativum futurae gloriae ».

Triplicem hanc significationem in baptismo inesse docet Apostolus (Rom. VI. 4. 5.): « Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem (veteris hominis)... Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus », et (v. 22.): « Nunc vero, liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam ». Eamdem significationem S. Augustinus pulchre illustrat (serm. 363. Migne P. L. t. 39. p. 1635.), simul declarans fuisse impletum in nova lege quod Vetus Testamentum praefiguraverat: « Hinc itaque, dilectissimi, nullus fidelium dubitaverit, transitum illius populi per mare Rubrum figuram fuisse Baptismi nostri: ut a diabolo et angelis eius, qui nos, tamquam Pharao et Aegyptii, luto carnis obnoxios velut laterum operibus atterebant, duce Domino nostro Iesu Christo, cuius tunc figuram Moyses gerebat, per baptismum liberati, *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est; equum et equitem proiecit in mare.* Nobis enim mortui sunt, qui nobis iam dominari non possunt: quoniam ipsa delicta nostra, quae nos illis subditos fecerant, lavacro gratiae sanctae liberatis nobis, tamquam in mari submersa atque deleta sunt ». Deinde ostendit in baptismo significatam esse mortem Domini: « Haec omnia submersa sunt in Rubro mari, quia illi consepulti sumus per baptismum in mortem (Rom. VI. 4.), qui pro nobis flagellatus, exhonoratus, et occisus est. Ita Rubro pelago omnes hostes operuit, qui cruenta morte, qua nostra peccata consumerentur, baptismum consecravit ». Demum demonstrat nos futurae gloriae pignus in baptismo accipere: « Neque intelligit inimicus vim dominici sacramenti, quae est in baptismo salutari, eis qui credunt et sperant in eum: et adhuc putat etiam dominari baptizatis posse peccata, quoniam carnis fragilitate tentantur; nesciens ubi, et quando, et quomodo perficiatur plena totius hominis renovatio, quae in baptismo inchoatur, et praesignatur, et spe certissima iam tenetur. Tunc enim et mortale hoc induet immortalitatem, et evacuato penitus omni principatu et potestate, erit Deus omnia in omnibus ».

Apertissima est triplex significatio de qua loquimur in sacramento Eucharistiae, quod Ecclesia vocat, « sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens

impletur gratia et futurae gloriae nobis pignus datur »[1]. Scripturae hanc significationem revelant; nam Apostolus (I. ad Cor. XI. 26.) declarat: « Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat »; et Christus ipse (Ioan. VI. 57-59.): « Qui manducat », inquit, « meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo... et qui manducat me, et ipse vivet propter me... Qui manducat hunc panem vivet in aeternum ». De hac autem promissione loquens S. Cyrillus Alex. (In Ioan. l. 4., Migne P. G. t. 73. p. 582.), dicit: « Fieri enim prorsus nequit ut qui, secundum naturam, vita est, incorruptionem non superet, ac vincat mortem. Proinde licet mors, quae per praevaricationem nos invasit, humanum corpus corruptionis necessitati subiiciat; tamen quia Christus per suam ipsius carnem in nobis est, omnino resurgemus: incredibile enim est, imo vero impossibile, ut vita eos in quibus fuerit non vivificet. Quemadmodum enim scintillam multis paleis inserimus ut semen ignis servemus, sic etiam Dominus noster Iesus Christus per carnem suam in nobis vitam integit, ac veluti quoddam semen immortalitatis inserit, quod totam, quae in nobis est, corruptionem abolet... Cibus enim manna, ad breve admodum temporis spatium, necessitate corporis delinita, et damno famis amoto, factus est rursus invalidus, cum vitam aeternam non infunderet manducantibus. Non erat igitur cibus verus..... sanctum autem Christi corpus ad immortalitatem et vitam aeternam nutriens, cibus profecto verus erit. Sed illi quoque de petra biberunt aquam. Quid autem inde consecutum est?... mortui enim sunt. Illud igitur non erat verus potus; sed verus, ut vere loquamur, potus esse comperitur pretiosus sanguis Christi, qui totam radicitus extirpat corruptionem, et mortem, in humana carne inhabitantem, subvertit ».

Cetera etiam sacramenta suo modo sunt signa praesentis gratiae demonstrativa, meritorum Christi commemorativa, et praenuntiativa gloriae: quamobrem sacramenta novae legis sunt media inter vetera, quae fuerunt merae promissiones gratiae ac futurorum bonorum; et ipsa futura bona coelestia, quorum pignora sunt et praeparationes. Idque oeconomiae respondet Novi Testamenti, quod exhibet promissa veteri, et in coelestem haereditatem

[1] In 2. vesp. fest. Corp. Christi, ad Magnif. Ant.

homines introducit. Quare S. Dionysius Areopagita, triplici hierarchia distincta, *legali, coelesti et ecclesiastica* [1], de nostra, seu ecclesiastica, ait: « Perfectiorem vero mysteriorum disciplinam Sacra Scriptura nostram vocat hierarchiam, cum hanc illius (legalis) consummationem, sacrumque finem nominat. Est autem eadem (nostra) etiam coelestis et legalis, communione quadam mediae conditionis suae, qua communicat extremis; cum illa nimirum in spiritalibus contemplationibus (in rebus quae subsunt visibilibus signis), cum hac vero sensibilium varietate signorum, per quae etiam ad divinum Numen adducitur ».

ARTICULUS QUARTUS

De numero sacramentorum.

Concilium Tridentinum (sess. 7. can. 1.). statuit: « Si quis dixerit, sacramenta novae legis non fuisse omnia a Iesu Christo Domino nostro instituta; aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum; anathema sit ».

Hac definitione Concilium damnavit novatores saeculi XVI., qui sicut alia dogmata pervertere, sic etiam numerum sacramentorum, quae Christus instituit, coarctare ausi fuerant. Hi autem, concordes ad impugnationem veritatis, tam discordes variique fuerunt in placitis suis de illo numero; ut neque inter se, neque singuli secum ipsis consenserint: hoc vel uno argumento ostendentes se a regula fidei esse alienos, quae *una omnino est, sola immobilis et irreformabilis* [2].

Lutherus initio libri (de cap. Babyl.) scripsit: « Principio neganda mihi sunt septem sacramenta, et tantum tria pro tempore ponenda, baptismus, poenitentia, panis »: et in fine eiusdem libri: « Si rigide loqui volumus, tantum duo sunt in Ecclesia Dei sacramenta, baptismus et panis ». Postea in alio opere (de Missa privata), et in assertionibus contra Lovanienses, dixit: « Poeni-

[1] De Eccl. Hierarch. c. 5. § 2.
[2] Tertull. de velandis virg. c. 1.

tentiam, cum virtute clavium absolventium sacramentum, libenter confitemur; habet enim promissionem et fidem remissionis peccatorum propter Christum ». — Melanchton in *locis communibus* (anno 1522.) duo tantum agnovit sacramenta, baptismum et Eucharistiam; in *Apologia Confessionis Augustanae* anno 1530., adiungit tertium, poenitentiam; in *locis* iterum editis ann. 1536. et 1559. admisit quatuor: « Mihi maxime placet », inquiit, « etiam addi ordinationem, ut vocant, id est, vocationem ad ministerium Evangelii, quia haec etiam evangelico mandato praecipitur, et addita est promissio ». — Zwinglius duo statuit esse sacramenta, baptismum et Coenam; similiter Calvinus his etiam solis contentum se esse voluit; nam *manuum impositionem* sacramentum esse testatus est, sed noluit *tertium* sacramentum dici, quia « non ordinarium, nec commune apud omnes fideles ». — Posteriores Protestantes modo plura, modo pauciora sacramenta admiserunt, usque dum in binario numero tandem, in *baptismo* scilicet et *S. Coena,* communiter conquieverint [1].

[1] If the word sacrament be taken in the wide sense in which it was used in the early Church for any significant religious rite, it is obvious that no definite limit can be set to their number. If the word be confined to such divine ordinances as answer the conditions which characterize baptism and the Lord's Supper, then it is evident that they are the only sacraments under the Christian dispensation; and such is the view taken by all Protestants. It is true that in the Apology for the Augsburg Confession it is said: « Vere sunt sacramenta, baptismus, Coena Domini, absolutio, quae est sacramentum poenitentiae. Nam hi ritus habent mandatum Dei et promissionem gratiae, quae est propria Novi Testamenti ». The last was soon dropped out of the list of sacraments, although the Lutherans retained confession as a distinct Church institution. The confession however was to be general, an enumeration of sins not being required, and the absolution wich followed was simply declarative, and not iudicial, as among the Romanists. The Reformed symbols required private confession to be made to God, and general confession in the congregation of people; and recommended in extraordinary cases, where the conscience is burdened or the mind perplexed, private confession to the pastor or spiritual adviser. The Romanists have seven sacraments, adding to baptism and the Lord's Supper, matrimony, orders, penance, confirmation, and extreme unction. Matrimony, however, although a divine institution, was not ordained for signifying, sealing, and applying to believers the benefits of redemption, and therefore, is not a sacrament. The same may be said of orders. And as to confirmation, penance, extreme unction, in the sense in which Romanists use those terms, they are not divine institutions at all ». Hodge, Systematic theol. Vol. 3. p. 492.

Catholicam fidem, iuxta Concilii Tridentini definitionem, vindicandam suscipimus thesi insequenti.

THESIS VII.

Sacramenta novae legis, a Iesu Christo Domino nostro instituta, nec plura sunt, nec pauciora quam septem, videlicet: Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Poenitentia, Extrema Unctio, Ordo et Matrimonium.

Septenarius numerus sacramentorum dupliciter demonstrari potest: *directe* testimoniis divinae revelationis in verbo Dei scripto vel tradito contentis, quae unumquodque sacramentum seorsim spectant; et *indirecte* praescriptionis argumento, quod omnibus sacramentis commune est. Directa demonstratio fiet cum sermo erit de singulis in specie sacramentis: modo indirectam damus, quae huius tractatus est propria, brevior, ac sicut alia, evidens ad rem conficiendam.

Argumentum est huiusmodi: —

Eo tempore, quo Novatores saeculi XVI. negare coeperunt septem sacramenta Christum in Ecclesia sua instituisse ad sanctificationem hominum et salutem; dogma hoc ita per omnes Ecclesias pervulgatum erat, ut evidenter constaret ipsum semper et ubique fuisse creditum. Ergo dogma hoc est revelatum, et nec plura nec pauciora sunt sacramenta quam septem in Ecclesia Christi.

Consequentia certissima est ex Tractatu de Traditione. Hic tantum referre iuvat regulam quam Tertullianus dederat, et omnes Patres ab initio constanter tenuerunt ad dignoscendas veritates fidei: « Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum »[1]. Eamdem regulam explicans Vincentius Lirinensis, aiebat: « In ipsa autem Catholica Ecclesia, magnopere curandum est, ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est; hoc etenim vere, proprieque catholicum, quod ipsa vis nominis, ratioque declarat, quae omnia fere universaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fiet si sequamur uni-

[1] L. De praescript. c. 28.

versitatem, antiquitatem, consensionem: sequemur autem universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia; antiquitatem vero ita, si ab his nullatenus sensibus recedamus, quos sanctos maiores et patres nostros celebrasse manifestum est; consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate, omnium, vel certe pene omnium sacerdotum pariter et magistrorum, definitiones sententiasque sectemur » [1].

Antecedens probatur. — Quod Ecclesia Catholica definivit in Concilio Tridentino, id in Decreto pro Armenis Florentina Synodus, saeculo XIV., docuit dicens: « Novae legis septem sunt sacramenta: videlicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Poenitentia, Extrema Unctio, Ordo et Matrimonium »: et, eodem saeculo, Concilium Constantiense septenarium numerum agnovit, ut eruitur ex damnatione Articuli 8. Ioannis Hus, et ex articulis (16-25.) de quibus interrogandi erant suspecti haereseos [2].

Saeculo XIII. (anno 1274.), in Concilio Oecumenico Lugdunensi II., Michael Paleologus Gregorio X. confessionem fidei obtulit, in qua legimus: « Tenet etiam et docet eadem sancta Romana Ecclesia, septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptisma, de quo dictum est supra, aliud est sacramentum confirmationis, quod per manuum impositionem Episcopi conferunt, chrismando renatos; aliud est poenitentia, aliud eucharistia, aliud sacramentum ordinis, aliud est matrimonium, aliud extrema unctio, quae secundum doctrinam beati Iacobi infirmantibus adhibetur ». — Eiusdem saeculi anno 37., celebratum fuit Concilium Londinense, quod eamdem fidem expressit, dicens: « Sacramenta principalia [3], quae sunt et quot, propter simpliciores duximus exprimenda: sunt enim Baptismus, Confirmatio, Poenitentia, Eucharistia, Extrema Unctio, Matrimonium et Ordo ». — Huc spectat quod in Constitutionibus suis ex Concil. Britanniae recitat Spelmannus apud Labbeum (t. 13. Conc. ad annum 1217.). Fuerunt autem Constitutiones istae editae a Richardo Poore Episcopo Sarum; et Constitutione 13. totidem enumerat sacramenta, quot nos ex Concilio Tridentino profitemur. — Aliud gravissimum pro

[1] Common. c. 2.

[2] V. Denzinger, Enchirid. symb. et definit. pp. 190. 195.

[3] *Principalia* sacramenta appellat ea quae nos nominamus *sacramenta vere, proprie et specifice dicta.*

.re nostra documentum exhibet professio fidei quae praescripta fuit, anno 1210., Waldensibus ad Ecclesiam reducibus ab Innocentio III., et sic se habet: « Corde credimus et ore confitemur unam Ecclesiam non haereticorum, sed sanctam, Romanam, catholicam et apostolicam, extra quam neminem salvari credimus. Sacramenta quoque, quae in ea celebrantur, inaestimabili atque invisibili virtute Spiritus Sancti cooperante... Approbamus ergo baptisma infantium », etc. Septem quae confitemur sacramenta singillatim ibi commemorantur.

Enumeratio eorumdem sacramentorum pariter invenitur, saeculo XII., in « Synodicis Constitutionibus » Odonis Episcopi Parisiensis [1]: et praeclare in catechesi habita circa annum 1127. a S. Brunone Bambergensi, Apostolo Pomeranorum, prout refertur a teste synchrono et apostolici viri socio. S. Episcopus iam discessurus fidelibus a se institutis, inter caetera, sic loquitur:

« Discessurus a vobis trado vobis, quae tradita sunt nobis a Domino, arrham fidei sanctae inter vos et Deum, septem scilicet sacramenta Ecclesiae, quasi septem significativa dona Spiritus Sancti... Videte ergo et tenete, ut sciatis diligenter enumerare, quae tradimus vobis discedentes a vobis. Primum ergo sacramentum est, quo iam imbuti estis, sacrosanctus Baptismus... Secundum sacramentum est Confirmatio, id est unctio chrismatis in fronte. Hoc sacramentum victuris est necessarium, videlicet ut Spiritus Sancti corroboratione muniantur et armentur... Tertium sacramentum est Unctio infirmorum, quod ideo morituris est necessarium, quia in illa unctione per virtutem Spiritus Sancti remissio datur peccatorum, et ipse qui moriturus est, contra spirituales nequitias i. e. contra malignos spiritus in exitu vitae animabus insidiantes eadem Spiritus Sancti virtute pugnaturus armatur... Quartum sacramentum est Eucharistia, id est corpus et sanguis Domini... Quod si non potestis, quia carnales estis, huic tam sanctissimae rei per vos ad omnes Missas participari, saltem per mediatorem vestrum, scilicet sacerdotem, qui pro vobis communicat, fideliter, reverenter ac devote Missas audiendo communicate. Oportet tamen et vos ipsos ter vel quater in anno, si amplius fieri non potest, et confessionem facere atque ipsi sacramento communicare... Quintum sacramentum est per poenitentiam

[1] V. Mansi, t. 22. p. 677. et seq.

Reconciliatio lapsorum... Sextum sacramentum est Coniugium... Septimum sacramentum est Ordinatio sive consecratio Clericorum... Ita ergo septem sacramenta quae iterum vestri causa enumerare libet, Baptismum, Confirmationem, infirmorum Unctionem, Eucharistiam, lapsorum Reconciliationem, Coniugium et Ordines, per nos humiles suos paranymphos, sponsus coelestis in arrham verae dilectionis vobis Ecclesiae suae transmittere dignatus est... docete ea filios vestros, ut memoriter teneant et diligenter observent in omnes generationes »[1].

Aliud argumentum in re praesenti exhibent Theologi veteres, qui a primis Scholae exordiis de septem sacramentis tractant quasi de illis quae vulgatissima erant in Ecclesia, in communi usu et ab auctore accepta ipsius Ecclesiae. Ita Hugo a S. Victore, initio saeculi XII., et paulo post Petrus Lombardus, Petrus Pictaviensis et ceteri.

Quae omnia evidentem demonstrationem absolvunt fidei Ecclesiae Catholicae circa septenarium numerum sacramentorum, non solum eo tempore quo primum Novatores apparuerunt, saeculo XVI.; sed etiam longe ante eos, multis saeculis praecedentibus. — Sed et eamdem veritatem confirmant vetustissima Latinorum sacramentalia, Graecorum euchologia a Iacobo Goario, Isaaco Habert, et Leone Allatio collata; quae dum septem sacramentorum ritus exponunt, et in eis differentias aliquas ostendunt non essentiales, sed non omnino leves, a nostris ritibus; magis magisque demonstrant sacramenta illa quae numeramus, ad nos, ex apostolica, iuxta institutum Christi, traditione, descendisse.

Insuper, quoties actum est de extinctione schismatis, quo Ecclesia Graeca divulsa est ab Ecclesia Romana, omnium matre, numquam de sacramentorum numero disputatum fuisse legimus. Pertinacissimi et vaferrimi schismatis defensores omnia, etiam minima, dissentionum capita exposuerunt; at ne vestigium quidem accusationis invenire est apud eos circa numerum sacramentorum, quae in Ecclesia Romana frequentabantur. Theologi graeci schismatici de sacramentis scripserunt, et omnes, sine controversia, de solemni sacramentorum numero in sua Ecclesia plane consentiunt. Inter eos eminet Simon Tessaloni-

[1] In vita S. Ottonis, 2. Iulii apud Boll. t. 1. mensis Iulii.

censis, ante Concilium Florentinum, mense Septembris 1429., defunctus [1].

Huic demonstrationi de fide Graecorum circa septem sacramenta Ecclesiae robur accrescit ob solemnia quaedam facta quae saeculis XVI. et XVII., contigerunt. Cum enim Protestantes Tubigenges Patriarchae Constantinopolitano schismatico Ieremiae Confessionem Augustanam misissent, ut Graecos pertraherent in suas partes; Patriarcha, acceptam haereticam Confessionem, omni argumentorum genere, anno 1576. et iterum 1578. et 1581. refutavit, fidemque Ecclesiae suae de sacramentis his verbis confessus est; « Dicimus.... *septem divina sacramenta esse:* Baptismum scilicet, sacri Chrismatis unctionem, sacram Communionem, Ordinem, Matrimonium, Poenitentiam et Extremae Unctionis oleum. Nam cum dona Spiritus Sancti, teste Isaia, septem sint, septem item sacramenta, quae ab eodem Spiritu Sancto vim efficiendi habent, sicut oportet; *non plura nec pauciora esse....* Et haec quidem omnia salutis nostrae remedia *ipse Iesus Christus Deus et Dominus noster tradidit et sancti eius Apostoli* » [2].

Ieremiae, quoad vixit, Graecorum nemo qui contradixerit est repertus, nemo qui hanc ab eo expressam doctrinam non probaverit: at, non multo post, saeculo XVII., Cyrillus Lucaris Ieremiae successor, calviniana lue imbutus, calvinianam fidei professionem promulgavit, in qua (art. 15.) asseruit: « Graecorum perpetuam et constantem esse doctrinam duo tantum esse sacramenta, baptismum et Eucharistiam, a supremo legislatore Christo sancita ». Verum, huic doctrinae, statim, tamquam haereticae pravitati restiterunt Episcopi orientales et universus clerus; eamque damnarunt in Synodis Constantinopolitana 1638. sub Cyrillo Contaru antea Berrhoensi Metropolita et tum Lucaris successore in Sede Constantinopolitana, in altera Constantinopolitana 1642. sub Parthenio, in Hierosolymitana 1672. sub Dositheo.

In Synodo Constantinopoli habita, anno 1638., quae fuit trium Patriarcharum, Constantinopolitani nempe, Alexandrini et Hierosolymitani, unius supra viginti Episcoporum et Metropolitarum, et viginti trium magnae Ecclesiae officialium, editus est canon qui sequitur: « Anathema Cyrillo nova dogmata fabricanti et

[1] V. Arcudium, l. 1. de Concordia Orient. et Occid. Eccles. c. 2.

[2] Perp. fid. t. 5. l. 1. c. 3.

credenti non esse ex institutione Iesu Christi, neque ex Apostolorum traditione, praxique perpetua septem Ecclesiae sacramenta, Baptismum, scilicet, Chrisma, Poenitentiam, Eucharistiam, Sacerdotium, Extremam Unctionem et Matrimonium: sed falso asserenti duo tantum a Christo in Evangelio data esse aut instituta, Baptismum et Eucharistiam ». — In Synodo sub Parthenio, cui praeter Patriarcham et Petrum Mogilam, Metropolitam Kioviensem totius Russiae, subscripserunt Metropolitae et Episcopi 22., Archimandritae et praesules alii 21., quoad rem praesentem dicitur: « In decimo quinto capitulo (Lucaris in sua Professione) negat Ecclesiae sacramenta quinque, Sacerdotium, sacram Unctionem, sacrum Oleum (τὸ εὐχελαιων, extremam Unctionem), Confessionem cum poenitentia, et honorabiles Nuptias, quae omnia ut sacra et divinam gratiam conferentia (θειας χαριτος μεταδοτικα) nobis antiqua reliquit traditio. Duo vero alia sacramenta admittens, duobus deinde capitibus eorum virtutem non recte exponit. Nam baptismo ita iustificari putat baptizatum, ut perire in nullo modo possit..... Divinam autem Eucharistiam ita convellit, ut nihil ipse aliud nisi nudam figuram ei relinquat, quasi adhuc in umbra veteris legis serviremus. Negat enim eum, qui videtur et comeditur, panem iam sanctificatum esse verum Christi corpus, sed spiritualiter tantum intellectum, aut potius imaginando fictum; quod omni impietate plenum est.... Quapropter et haec capitula et interrogationes (quatuor subnexas a Lucari capitulis) communi suffragio plene subvertimus..... omnibus declarantes, eorum scriptorem falso nos criminari, dum ait, privatam suam fidem esse orientalem christianae fidei Graecorum professionem, cum sit calvinica, non nostra » [1].

Demum extat « Confessio orthodoxae fidei » adversus Confessionem calvinianam Cyrilli Lucaris scripta a Metropolita totius Russiae Kioviensi Petro Mogila, et, an. 1643., a quatuor Patriarchis Parthenio Constantinopolitano, Ioannicio Alexandrino, Macario Antiocheno, Paisio Hierosolymitano, ab aliis Metropolitis, Episcopis et Clericis graecis approbata, atque iterum in Synodo Hierosolym. 1672. confirmata velut genuina expressio fidei totius Ecclesiae orientalis (schismaticae). Agitur ibi de sacramentis a quaestione 98. usque ad q. 119. et singulorum usus, natura, san-

[1] V. Labbei Conc. t. 15. p. 1716. et seq.

ctitas et efficacia declaratur. Ad 10. fidei articulum: « Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum », subdit Confessio statim in ingressu tractationis, q. 98.: « Quoniam (hic fidei articulus) baptismatis mentionem facit, locum nobis opportunum praebet, ut explicemus *septem sacramenta Ecclesiae,* quae sunt haec: Baptisma, Unguentum Chrismatis, Eucharistia, Poenitentia, Sacerdotium, honorabile Coniugium, et sacrum Oleum (το εὐχέλαιον). Haec septem sacramenta respondent septem donis Spiritus Sancti, quoniam per ea Spiritus Sanctus dona sua et gratiam suam infundit animis eorum, qui sicut oportet ea suscipiunt »[1].

Nestoriani et Monophysitae, iam a saeculo V. extra Ecclesiam reiecti, nostram de septenario sacramentorum numero fidem retinent ac profitentur[2]: — et P. Ioan. Bapt. Sollerii S. I. dissertatio egregia[3] demonstrat eadem apud Coptos in Aegypto, specie ac numero, sacramenta recenseri quae a Catholicis numerantur. Haec sunt: 1. — Sacramentum *Baptismi,* qui Coptis est *Tansir.* 2. — *Confirmatio,* quam dicunt *Tetbit* vel *Meirun,* quod est *Chrisma.* 3. — *Confessio,* quam *Eteraf* appellant. 4. — *Missa,* quae non unum sortitur nomen, nam pro oblatione audit *il Korban,* pro sanctificatione *Koddas,* pro sacrificio *Seeide.* 5. — *Matrimonium,* quod vocatur *Zauage.* 6. — *Ordo,* qui dicitur *Kahanut.* 7. — Denique *Extrema Unctio,* quae vel appellatur Oleum lampadis *Zeit-il-Kandil,* vel Oleum aegrorum sub nomine *Zeit-il-marade*[4]. Animadversione dignum est id quod addit P. Sollerius. « Neminem unum, etiam inter Sacerdotes, reperias, qui septem sacramenta ordine enumeret.... Itaque si ea mysteria ab eis percuncteris, unum, alterum et forte tria edisserent aliqui, alii haerebunt ferme ad singula. Si quaeras ulterius, utrum quae ab eis omissa sunt, v. g. Confirmatio aut Matrimonium, sacramenta sint; mox respondebunt affirmative, tandemque fatebuntur septem esse numero. Coptorum, ut alias dixi, infortunium est, quod catechismis careant, seu brevibus Christianorum dogmatum compendiis, qualia nobis abunde suppetunt. Quod autem alicubi me legere memini, Coptos non credere sacramenta esse institutionis divinae,

[1] Ed. Lipsiae, 1695. p. 154.
[2] Perp. fid. t. 3.
[3] V. Act. Sanct. pro mens. Iunii, t. 7. ed. Palmé, 1867.
[4] V. t. cit. p. 117.

ab Europaeis gratis fingitur: quaestionis terminos certe non intelligunt: verum si de Auctore sacramentorum distinctius sciscitteris, incunctanter reponent, non alium quam Christum Dominum eorum esse institutorem »[1].

Colligentes ergo in unum quae diximus, concludamus: — quando, saeculo XVI., Protestantes septenarium numerum sacramentorum negaverunt, ut ab ipso Auctore et consummatore fidei nostrae constitutum; illum numerum, non tantum Ecclesia Catholica per universum orbem diffusa, iam multis ante saeculis confitebatur; sed et Graeci schismatici et haeretici orientales omnes admittebant; illum ab antiquo per traditionem accepisse dicebant; illum consequenter in universa Ecclesia fuisse etiam tum creditum attestabantur quum primum a centro veritatis, a Petri sede, divulsi fuerant. — Proinde stat antecedens argumenti quod ad vindicandam thesim proposuimus; simulque eiusdem argumenti conclusio manet, scilicet, nec plura, nec pauciora sacramenta esse quam septem in Ecclesia Christi.

Ut solvantur difficultates quae moveri possent ab adversariis, haec sequentia prae oculis habenda sunt:

1. — Frustra petunt Protestantes ut ostendamus in Scripturis

[1] Paucos quosdam mediae aetatis orientales scriptores e sectis Monophysitarum et Nestorianorum in assignandis singulis sacramentis errasse, non infitior. Sic Vartanus Armenus Monophysita confundit sacrum oleum cum poenitentia, et ut expleat numerum septenarium, ponit septimum sacramentum « funus super defunctos ». Ebed-Iesu Nestorianus non commemorat Extremam Unctionem et Matrimonium, sed eorum loco numerat « sacrum fermentum et signum vivificae crucis ». Similiter enumerationem sacramentorum erroneam, duo Graeci monachi, Iob et Damascenus Thessalonicensis, exhibent, coniungentes oleum infirmorum cum Poenitentia, et assignando habitum sacrum, seu monasticum, ut sacramentum sextum.

At errores huiusmodi particulares infirmare nequeunt demonstrationem factam de Orientalium, qui a catholica communione separati sunt, fide circa numerum sacramentorum. Hunc numerum, ita certum atque ex Traditione solemnem habebant omnes, ut illi iidem memorati scriptores pro quibusdam sacramentis veris, quae in eorum enumeratione omittebant, alia supposuerint ad septenarium numerum custodiendum. Quod autem inter se dissentientes, in diversas abeant sententias, et modo, ut sacramentum, assignent habitum monasticum, modo caeremonias funebres, modo fermentum aut signum crucis; id nullo pacto communem traditionem illarum Ecclesiarum ostendit, sed individuales aberrationes a vero. V. Franzelin de sacram. in genere, th. 20.

nomen septenarii numeri sacramentorum: nam nec ipsi ostendere possunt nomen binarii, vel ternarii, vel quaternarii. Id autem, non est proprium sacramentis, sed commune aliis rebus, cum Scripturae doctrinam, praecepta, miracula Christi tradant, non catechismum. — Praeterea, etiamsi supponeretur ex Scripturis nihil erui quod numerum spectet sacramentorum, nullum argumentum ex hoc contra thesim nostram deduci posset; nam credere tenemur multa ex verbo Dei tradito, cuius eadem auctoritas est, quae scripti. Attamen, in re praesenti, Scripturae septenarium numerum conceptis verbis non commemorant; sed signa quaedam sensibilia, sacra, divinitus instituta, conferentia gratiam sanctificantem digne suscipientibus indicant, quae certissime ut, septem numero, vere et proprie N. L. sacramenta dignosci debent. Illis signis utique Scripturae non tribuunt *sacramenti* nomen; sed neque hoc nomen tribuunt Baptismo, aut Eucharistiae, quae ex adversariorum consensu sacramenta sunt; et solum Matrimonium hoc insignitur nomine, quod e censu sacramentorum adversarii omnes expungunt. Nomen sacramenti, ut plenissime articulis praecedentibus demonstravimus, iuxta varias acceptiones usurpatum est in Scripturis, et per se non sufficit ad indicandum signum divinitus institutum in nova lege ad conferendam rite dispositis gratiam sanctificantem: nos autem, in praesentiarum, non de nomine horum signorum disputamus, sed de signis ipsis.

2. — Patres antiqui licet septenarium numerum diserte non adstruant, et seiunctim singuli de omnibus non loquantur; tamen nullum est ex septem sacramentis, quod verum sacramentum esse non testentur. — Porro veteres illi Patres aliqua sacramenta ideo recensere solebant non omnia, quia vel tunc eorum scopus particularis id non exigebat; vel sacramenta in duas veluti classes dividebant, et de una tantum loqui volebant; vel occultiora quaedam palam facere vetabat *disciplina arcani*. — Sed haec paulo fusius sunt explicanda.

Et primo quidem dicimus, Patres aliqua, non omnia, quandoque sacramenta commemorasse, quia id ferebat eorum scopus. Ita Tertullianus [1] unitatem naturae humanae et resurrectionem carnis evincit ex sanctificatione per sacramenta sensibilia, ut videre est in testimonio, quod supra citavimus. Etenim postquam

[1] De resurrect. carnis, c. 8.

(c. 7.) dixerit: « Ita caro, dum ministra et famula animae deputatur, consors et cohaeres invenitur. Si temporalium, cur non et aeternorum? » prosequitur (c. 8.): « Et haec quidem, velut de publica forma humanae conditionis in suffragium carni procuraverim. Videamus nunc de propria etiam Christiani nominis forma, quanta huic substantiae, frivolae ac sordidae, apud Deum praerogativa sit: et si sufficeret illi, quod nulla omnino anima salutem possit adipisci, nisi dum est in carne crediderit: adeo caro salutis est cardo. Denique cum anima Deo allegitur, ipsa est quae efficit ut anima allegi possit. Scilicet caro abluitur, ut anima emaculetur; caro ungitur, ut anima consecretur; caro signatur, ut et anima muniatur; caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur; caro Corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur. Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit ». — S. Iustinus [1] ideo duorum solummodo meminit, quia, ut de singulis tractaret, nec scribendi, nec temporis ferebat ratio. Respondebat enim gentilibus, qui duo obiecerant Christianis: 1. eos esse atheos, quod Deos non colerent: 2. in conventibus suis eos vesci pueruli alicuius carnibus, ideoque neminem eos, praeter suos, suam ad synaxin admittere. Cuius calumniae in Christianos coniectae etiam Tertul. in Apologet., Athenagoras in Apol., Minutius in Octavio testes sunt. Ad primum Iustinus respondet eos atheos non esse, cum tres divinas personas colant. Deinde de Christianorum synaxi agit, ac veluti cursim Baptismi meminit, ut doceat, nonnisi baptizatis permissum esse synaxi accumbere; tum, quid Christiani in synaxi agant, rationem reddit, ubi de Eucharistia necessum habebat disserere, utpote synaxeos mysterio praecipuo, ob quod, scilicet corpus Christi, putabantur carnibus vesci mactati pueruli. Igitur de sacramentis aliis ut scriberet, nec necessum fuit, cum haec ignota essent adhuc gentilibus; nec proinde consultum, ne ex his divulgatis ampliorem causam sumerent adversus Christianos. — S. Irenaeus [2] ex professo de sacramentis non tractat, sed pro data occasione nunc Eucharistiae, nunc Baptismi meminit. De priore (lib. 4. cap. 18.) disputat, ut Marci cuiusdam errores refellat circa eamdem; de Baptismo, autem (l. 1. c. 21.) ut rursus haeretico-

[1] Apol. 1.
[2] Contra haereses, l. 1. et 4.

rum aliorum circa eumdem ineptias confutet. — S. Basilius ut demonstret non omnem christianam disciplinam in Scripturis contineri, sed multa per traditionem haberi, in exemplum adducit ritus aliquot sacramentorum, et ait: « Invocationis verba, cum conficitur panis Eucharistiae et poculum benedictionis, quis Sanctorum in Scripturis nobis reliquit? neque enim his contenti sumus quae commemorat Apostolus aut Evangelium.... Benedicimus et aquam baptismi, et oleum unctionis, et insuper ipsum baptizatum; ex quibus Scripturis? [1] » — S. Augustinus, saepe ut validitatem sacramentorum quae ministrantur ab haeretico ostendat, aliqua commemorat, ad hominem arguens contra adversarios: « Si ad hoc valet », ait, « quod dictum est in Evangelio, Deus peccatorem non audit, ut per peccatorem sacramenta non celebrentur; quomodo exaudit homicidam deprecantem vel super aquam baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum, quibus manus imponitur? Quae omnia tamen et fiunt et valent etiam per homicidas, id est per eos, qui oderunt fratres, etiam in ipsa intus Ecclesia » [2]. — Demum S. Isidorus de etymologia nominis *sacramenti* agit, et ut definitionem sacramenti illustret, affert tria sacramenta, quae ad scopum suum sufficerent: « Sunt autem sacramenta Baptisma, et Chrisma, Corpus et Sanguis, quae ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur; unde et a secretis virtutibus vel a sacris sacramenta dicuntur » [3]. — S. Cyrill. Hieros. et S. Ambrosius [4] de sacramentis institutionem suppeditant, sed pro catechumenis et recenter baptizatis, quibus tria sacramenta simul tradi solebant, Baptismus nempe, Confirmatio et Eucharistia; ac proinde de his tribus tantum loquuntur, in operibus quae adversarii nobis obiiciunt: nec aliter intelligenda sunt haec verba auctoris librorum de sacramentis, qui Ambrosio tribuuntur: « Ergo accepisti de sacramentis, plenissime cognovisti omnia » [5]. — Si quando Patres dicunt, « sacramenta Ecclesiae e latere Christi

[1] De Spiritu Sancto c. 27.
[2] De baptismo, l. 5. c. 20.
[3] Etymolog. l. 6. c. 19.
[4] S. Cyril. Hier. in catechesibus Mystagogicis, et S. Amb. l. de Mysteriis, et l. 6. de sacramentis.
[5] De Sacram. l. 6. c. 2.

manasse pendentis in cruce »[1], et ideo Baptismum solum numerant et Eucharistiam; id faciunt tum quia de aedificatione Ecclesiae loquuntur, ad quam concurrunt *Sanguis* quo redempti sumus, et *baptismus*, per quem Ecclesiam Christi ingredimur: — tum etiam quia *baptismus* primum sacramentum est quo regeneramur et per eum ad cetera sacramenta accedere possumus, *Eucharistia* vero *finis* et *consummatio est omnium sacramentorum*, ut ait S. Dionysius (de Eccles. hierarch. c. 3.).

Secundo loco, animadvertimus Patres veteres interdum sacramenta quaedam peculiariter commemorasse, quia mysteria nostra in duplicem veluti classem dividebant, in ea nempe quae *consecrantia* aut *perficientia* dicuntur et in *medicinalia*. « Sacramenta novae legis », ait S. Thomas[2], « ad duo ordinantur, scilicet in remedium peccati et ad cultum divinum. Est autem omnibus sacramentis commune quod per ea exhibetur aliquod remedium contra peccatum, per hoc quod gratiam conferunt. Non autem omnia sacramenta ordinantur directe ad divinum cultum, sicut patet de poenitentia, per quam homo liberatur a peccato; non autem per hoc sacramentum exhibetur homini aliquid de novo pertinens ad divinum cultum, sed restituitur in statum pristinum. Pertinet autem aliquod sacramentum ad divinum cultum tripliciter: uno modo per modum ipsius actionis; alio modo per modum agentis; tertio modo per modum recipientis. Per modum quidem ipsius actionis pertinet ad divinum cultum Eucharistia, in qua principaliter divinus cultus consistit..... Sed ad agens in sacramentis pertinet sacramentum Ordinis, quia per hoc sacramentum deputantur homines ad sacramenta aliis tradenda. Sed ad recipientes pertinet sacramentum Baptismi, quia per ipsum homo accipit potestatem recipiendi alia Ecclesiae sacramenta.... ad idem etiam ordinatur quodammodo Confirmatio ». — Hinc Patres frequentissime quatuor haec sacramenta per excellentiam *consecratoria* simul commemorant; nec solent eis adiungere alia, quae potius sunt *medicinalia*. Et haec etiam ratio est cur S. Dionysius, in opere *de ecclesiastica hierarchia*, cum tractatum scriberet de hierarchicis consecrationibus et initiationibus, sacramenta illa solum explicet, nempe Baptismum, Chrisma, Eucharistiam et Or-

[1] S. Aug. Tract. 120. in Ioan.
[2] 3. p. q. 63. a. 6.

dinem. His autem pro scopo suo addit consecrationem altarium, solemnem dedicationem monachorum, benedictionem et ritus funebres super corpora fidelium defunctorum. De professione vero monastica cum aliis Ecclesiae sacramentis specialiter locuti sunt Patres, eamque mysterium et sacramentum appellavere, non proprio, sed lato sensu; quia ex opere operantis, propter fervorem caritatis eius qui mundo renuntiat, peccata remittit, et sic aliquo modo assimilatur baptismo. « Rationabiliter autem, inquit S. Thomas [1], dici potest quod etiam per ingressum religionis aliquis consequatur remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis, homo potest statim satisfacere de peccatis suis, secundum illud Daniel. 4. 24.: 'Peccata tua eleemosynis redime', multo magis in satisfactionem pro omnibus peccatis sufficit quod aliquis se totaliter divinis obsequiis mancipet per religionis ingressum, quae excedit omne genus satisfactionis, etiam publicae poenitentiae, ut habetur in Decret. 33. quaest. 1. art. *Admonere;* sicut etiam holocaustum, excedit sacrificium, ut Gregorius dicit super Ezech., hom. 20. a med. Unde legitur in Vitis Patrum, l. 6. libello 1. n. 9., quod eamdem gratiam consequuntur religionem intrantes quam consequuntur baptizati ».

Tertio loco causam cur aliqui Patres antiquiores de sacramentis quasi obiter tractarent, et singuli de omnibus non loquerentur, fuisse diximus *legem arcani,* seu religiosi silentii de mysteriis fidei: quod tam graviter inculcatum erat primis Ecclesiae saeculis, et tam fideliter servabatur, ut Patres in publicis concionibus, et in scriptis libris, potius quaedam innuerent de sacramentis nostris, quam explicarent. Sub finem saeculi IV., S. Ioannes Chrys. (hom. 40. in I. Ep. ad Cor. n. 1.), de baptismo loquens, ait: « Volo quidem aperte hoc dicere, verum non audeo propter eos qui non sunt initiati: ii enim expositionem nobis faciunt difficiliorem, ut qui nos cogant vel non aperte dicere, vel eis arcana enuntiare ». — Quapropter apud eum frequentissime illa formula occurrit « norunt initiati »; quae similiter saepe repetita est in operibus S. Augustini, et aliorum Patrum: quinimo S. Augustinus sacramenta dixit, appellata fuisse mysteria, idest occulta, secreta, quia solis communicanda erant initiatis, efferre vero in publicum nefas esset [2]. Saeculo V., Innocentius I.

[1] 2. 2. q. 189. a. 3. ad 3.
[2] V. l. de catechiz. rudib. c. 9.

(Ep. 25.) Decentio Episc. Eugubino consulenti quaedam respondet de sacramento Chrismatis, sed formam verborum non audet consignare litteris: « verba vero », inquit, « dicere non possum, ne magis prodere videar, quam ad consultationem respondere »[1].

3. — Lotio pedum Apostolorum, quam refert S. Ioannes in Evangelio (XIII. 5.), et verba Christi (v. 14.): « Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes: exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis »; non spectant institutionem sacramenti proprie et stricte accepti. Id manifestum fit ex eo quod lotio neque *praecepta a Domino* fuerit *ut perpetuo,* sicut veri nominis sacramentum, *in Ecclesia maneret;* neque *promissionem,* tamquam *signum practicum,* habuerit *gratiae sanctificantis.*

Etenim, *non fuit a Domino praecepta ut perpetuo in Ecclesia maneret;* nam, etsi ablutio pedum in quibusdam Ecclesiis particularibus, ut e. g. in Mediolanensi, adhibita fuerit, dum conferretur baptismus; nec semper tamen, nec ubique locorum, nec in ipsa Romana Ecclesia obtinuit: et ubicumque viguit, habita fuit ut caeremonia quae mutabilem respiceret disciplinam. Extat can. 48. Concilii Illiberitani qui statuit: « Neque pedes eorum (qui baptizantur) lavandi sunt a sacerdotibus, vel clericis ». S. Augustinus ait, « sed ne ad ipsum sacramentum baptismi videretur pertinere (lotio pedum) multi hoc in consuetudine recipere noluerunt. Nonnulli etiam de consuetudine auferri non dubitaverunt. Aliqui autem, ut et hoc sacratiori tempore commendarent, et a baptismi sacramento distinguerent, vel diem tertium octavarum.... vel etiam ipsum octavum, ut hoc facere elegerunt »[2]. Et ipse S. Ambrosius fatetur: « Non ignoramus quod Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cuius typum in omnibus sequimur, et formam: hanc tamen consuetudinem non habet, ut pedes lavet »[3]. Postea inquit se, in lotione pedum adhibenda, a Romana Ecclesia recedere, scribens: « In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam; sed tamen et nos homines sensum habemus, ideo quod alibi rectius servatur, et nos rectius custodimus »: et his, aperte dicit, praxim illam disciplinam spectare, non dogmata, caeremoniam quamdam, non sacramentum: nam in iis solum

[1] Denzinger, Enchiridion, p. 22.
[2] Ep. 55. ad Ianuarium n. 33.
[3] L. 3. de sacram. c. 1. n. 5.

quae non dogmata, sed meram disciplinam respiciunt, non violata, imo agnita, Romanae Ecclesiae auctoritate suprema, possunt Episcopi Ecclesiarum suarum tenere consuetudinem.

Quod *lotio pedum non habuerit, tamquam signum practicum, promissionem gratiae sanctificantis,* iam patet ex dictis: signum enim gratiae practicum a Christo Domino institutum, non adhibetur ut caeremonia accidentalis in ritibus Ecclesiae, nec mutatur, secundum disciplinam variam et temporarias Ecclesiarum particularium consuetudines. Sed et verba ipsa Salvatoris docent lotionem pedum discipulorum ad exemplum et exercitationem humilitatis, non ut efficax symbolum esset gratiae, fuisse peractam. « Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister; et vos debetis alter alterius lavare pedes » [1]. — Quum autem dicit: « Nisi lavero te, non habebis partem mecum », non promittit Christus *omnibus* gratiam, sed minatur *Petro* poenam ob inobedientiam: quare longe differt sententia haec ab alia (Ioan. 3.): *Nisi quis renatus fuerit* etc.: ista universalis omnino est, respiciens omnes, absque ulla conditione; illa particularis, reluctantiam Petri spectat, cui, nisi obediat, comminatur poenam. Verbis (v. 10.): « Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet », Christus ostendit, lotionem pedum figuram esse lotionis internae, qua etiam *loti,* idest iusti, indigent ut levioribus maculis, seu peccatis venialibus se mundent: quae interna lotio, per externam figurata, contritione, Poenitentiae sacramento, humilitate, aliisque virtutum actibus peragitur. Hac itaque ratione ablutio pedum dicitur *sacramentum,* quatenus nempe remissionem peccatorum venialium significat; quae quotidie humilitate, caritate, aliisque remediis ipsa lotione pedum expressis, lavari debent.

Hinc facile solvitur difficultas, quae oritur ex S. Bernardo [2].

[1] « De lavandis vero pedibus », ait S. Augustinus, « cum Dominus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam venerat, commendaverit, sicut ipse consequenter exposuit, quaesitum est.... ». — Ep. 55. ad Ianuarium, c. 18. n. 33.

[2] « Nam ut de remissione quotidianorum minime dubitemus, habemus eius *sacramentum,* pedum ablutionem.... Vis autem nosse, quia *pro sacramento illud est,* non pro solo exemplo factum? Illud attende quod Petro dictum est: ‘ Si non lavero te non habebis partem mecum ’. Aliquid igitur latet, quod necessarium est ad salutem, quando sine eo nec ipse Petrus partem haberet in regno Christi et Dei.... Et unde scimus quia *ad diluenda peccata, quae non sunt ad mortem,* et a quibus plene cavere non possumus ante mor-

Affirmat utique mellifluus Doctor (serm. de Coena Domini) pedum lotionem esse *sacramentum* pro remissione peccatorum venialium; sed de sacramento loquitur sub *generica ratione* accepto, non autem sub *specifica,* quae septem solummodo competit signis practicis gratiae in nova lege. Hanc certe fuisse mentem S. Doctoris ex citati sermonis contextu et scopo agnosci potest.

Etenim, quo sensu sacramentum ibi accipiat, declarat initio cum *multa sacramenta* dicat esse recolenda ultimis diebus maioris hebdomadae in quadragesima, et *de tribus* tantum *illorum* verba faciat: « Hi sunt dies quos observare debemus, dies pleni pietate et gratia, quibus etiam sceleratorum hominum mentes ad poenitentiam provocantur. Tanta siquidem est vis *sacramentorum* eorum quae diebus istis recoluntur, ut possint ipsa quoque lapidea scindere corda, et pectus omne, licet ferreum, emollire sufficiant..... At vero quoniam sic est in spiritualibus cibis, sicut et in corporalibus, ut in quibusdam statim praesto sit sapor, in aliquibus oporteat laborare: quae manifesta sunt, nostro non indigent ministerio; quae vero clausa sunt, diligentem volunt habere considerationem (*alias* consideratorem). Neque enim tradit mater parvulo nucem integram, sed frangit eam, et nucleum porrigit. Sic et ego vobis, fratres charissimi, si possem, *sacramenta quae clausa sunt,* aperire debueram; sed, quia minus possum, rogemus ut vobis pariter et mihi mater sapientia frangat nuces istas..... *Multa* quidem sunt *sacramenta,* et scrutandis omnibus hora non sufficit. Fortassis etiam aliqui vestrum imbecilles sunt ad tanta simul capienda. *De tribus itaque sacramentis, quae satis congrua sunt huic tempori,* dicendum erit quod Dominus ipse donaverit ». — Et ad excludendam omnem dubitationem circa sensum iuxta quem in illa concione vocem sacramenti accipere vult, idem S. Doctor declarat (n. 2.): « Sacramentum dicitur sacrum signum, sive sacrum secretum. Multa siquidem fiunt propter se tantum; alia vero propter alia designanda, et ipsa dicuntur signa, et sunt. Ut enim de usualibus sumamus exemplum, datur annulus absolute propter annulum, et nulla est significatio: datur ad investiendum de haereditate aliqua, et signum est, ita ut iam

tem, *ablutio ista pertineat?* Ex eo plane quod offerenti manus et caput pariter ad abluendum, responsum est: ‘ qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet ’. Lotus enim est qui gravia peccata non habet ». S. Bernardus, serm. de Coena Dom. n. 4.

dicere possit qui accipit: Annulus non valet quidquam, sed haereditas est quam quaerebam. In hunc itaque modum appropinquans passioni Dominus, de gratia sua investire curavit suos, ut invisibilis gratia signo aliquo visibili praestaretur. Ad hoc instituta sunt omnia sacramenta, ad hoc Eucharistiae participatio, ad hoc pedum ablutio, ad hoc denique ipse baptismus ». Demum, postquam declaraverit ablutionem pedum fuisse sacramentum (generica huius vocis acceptione) ad significandam internam ablutionem a venialibus, concludit: « Verumtamen haec nemo contemnet, aut parvipendat.... Nemo inquam, perniciosa securitate dormitet.... Nec ideo tamen pro eis necesse est nimis esse sollicitos; ignoscit facile, imo et libenter, si modo nos agnoscamus.... Hinc est quod in oratione quam ipse instituit, quotidie pro peccatis illis voluit nos orare ».

S. Ambrosii verba quaedam obscura sunt et difficilia, quae indigent declaratione. Etenim scribit (l. de Myst. c. 6. n. 32.). « Mundus erat Petrus, sed plantam lavare debebat; habebat enim primi hominis de successione peccatum: quando eum supplantavit serpens, et persuasit errorem. *Ideo planta eius abluitur, ut haereditaria peccata tollantur;* nostra enim propria per baptismum relaxantur ». Et (l. 3. de Sacram. c. 1. n. 5.) refellens eos, qui asserebant, non in mysterio lavari pedes baptizatorum, sed in signum humilitatis, veluti dum hospites excipiuntur, ait: « Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est, et sanctificatio: Nisi lavero tibi pedes, non habebis mecum partem ». In fine eiusdem capitis (n. 7.): « Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis ». — At S. Ambrosius per baptismum omnia peccata dimitti docuit non solum lib. 3. de off. c. 18.; Ps. 36. n. 63. et l. 2. in Luc. n. 79.; verum etiam in libro *de mysteriis* [1] et in ipso loco obiecto ex l. 3. *de sacramentis*, inquiens « omnis culpa diluitur in baptismo » [2]. Quomodo ergo iuxta Ambrosium in lotione pedum est mysterium sanctificationis, quomodo abluitur planta pedis ut tollantur haereditaria peccata, quomodo lavantur pedes, ut laventur venena serpentis? Profecto non alio sensu, nisi quatenus concupiscentia, serpentis fraude ingenerata, per quam quotidie in plura peccata prolabimur, lo-

[1] c. 4.
[2] c. 1. n. 7.

tione pedum, et exercitatione humilitatis fraenatur; atque ita ablutio pedum aliquod sanctificationis subsidium nobis tribuit. Explicat enim seipsum Ambrosius scribens in Ps. 48. n. 9.: « Lavemus et pedes, ut calcanei lubricum possimus auferre, quo fida statio possit esse virtutum, et ne paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito: et non metuat lubricum haereditatis, qui cupit vestigium tenere virtutis ». Atque eodem libro 3. de Sacram. n. 7.: « In baptismate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa; sed quia Adam supplantatus a diabolo est, et venenum ei effusum super pedes, ideo lavas pedes, ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit ut in mysterio non erubescamus, quod dedignamur in obsequio ». Ob eandem rationem, nimirum ex eo quod lotio pedum significet auferendum calcanei lubricum, et corroborandam exercitatione virtutum haereditariam infirmitatem; scripserat Ambrosius (n. 5.) in lotione pedum latere mysterium sanctificationis, nec esse illam eodem loco tenendam, quo habetur ablutio hospitum facta ad honestatem hospitii.

ARTICULUS QUINTUS

De convenientia sacramentorum.

Quum sacramentorum institutor sit ipse Deus, qui « attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter » [1], sacramenta convenienter ad hominum salutem instituta esse patenter constat. Verum, ut Dei sapientia, benignitas ac providentia, in sacramentis instituendis, splendidiore luce nobis appareant; iuvat, ex doctrina Maiorum, quasdam huius institutionis congruentias hic exponere, quae tum naturam, tum numerum spectant sacramentorum: ideoque proponimus sequentem thesim.

[1] Sap. VIII. 1.

THESIS VIII.

Aptissimae in sacramentorum institutione, pro sanctificatione hominum et salute, convenientiae splendere cernuntur, sive eorumdem sacramentorum natura spectetur, sive numerus.

I. Convenientia sacramentorum, *spectata eorum natura,* quatenus sensibilia signa sunt pro hominum sanctificatione, tripliciter, ad mentem Angelici [1], ostendi potest: *a*) — Ex conditione naturae humanae: nam eius proprium est ut per corporalia et sensibilia ad spiritualia et intelligibilia capienda deveniat; sed divinae providentiae magnopere congruit ut unicuique rei provideat secundum modum suae naturae accommodatum: ergo magnopere divinae providentiae congruit homini auxilia salutis conferre sub corporalibus et sensibilibus quibusdam signis, quae sunt sacramenta. « Si incorporeus esses », aiebat S. Ioan. Chrysostomus [2], « nuda tibi illa et incorporea dona tribuisset; sed quia corpori coniuncta est anima, in sensibilibus, spiritualia tibi largitur ».

b) Ex statu hominis lapsi. Etenim corporalibus rebus homo peccando adhaesit; sapiens autem medicus in illis aegroto convenienter exhibet medicinam, quibus aegrotus adhaeret, ut libentius ab eo sumatur: ergo, aptissima congruentia, Deus per corporalia signa, idest per sacramenta, homini spiritualem medicinam praebuit contra peccatum. « Quae tamen medicina », recte adnotabat Hugo a S. Victore [3], « quantum ad suam naturam spectat (nimirum, si corporea res, ut naturaliter est, consideretur) augere morbum habuit, non curare, quia terrena omnia (quantum ad illorum qualitatem, et nostram infirmitatem pertinet) corruptionem animarum operari solent potius quam curationem. Per quae tamen Deus cum nostram sanitatem perficit, quid aliud quam suae virtutis potentiam evidenter ostendit: cum in eodem nostrum procurat remedium a quo infirmitatis et corruptionis traximus morbum? »

[1] S. Th. 3. p. q. 61. a. 1.
[2] Hom. 82. alius 83. in Matth. n. 5.
[3] De sacram. lib. 1. p. 9. c. 5.

c) Ex studio actionis humanae, « quae praecipue », ait S. Thomas [1], « circa corporalia versatur; ne ergo esset homini durum, si totaliter a corporalibus actibus abstraheretur, proposita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, quibus salubriter exerceatur ad evitanda superstitiosa exercitia, quae consistunt in cultu daemonum, vel qualitercumque noxia, quae consistunt in actibus peccatorum ». — Quapropter « per sacramentorum institutionem homo convenienter... eruditur per sensibilia; humiliatur se corporalibus subiectum cognoscens, dum sibi per corporalia subvenitur; praeservatur etiam a noxiis actionibus per salubria exercitia sacramentorum ».

Praeterea, convenienter sacramenta instituta sunt ut notae quaedam et symbola essent, quibus christianae fidei cultores inter se noscerentur et ab infidelibus dignoscerentur: — ut signa essent quibus christiani fidem in conspectu hominum profiterentur, simulque bonorum coelestium spem, quam nutriunt, firmissimam manifestarent; — et ut media essent efficacia quibus fideles ad servandam unionem inter se arctissimam, et ad mutuam dilectionem provocarentur, dum unius corporis membra se esse agnoscerent, ex sacrorum eorumdem mysteriorum participatione.

II. Rationes, seu congruentias propter quas *septem*, nec plura, nec pauciora, *nobis data sunt sacramenta*, Doctores catholici declaraverunt.

Prima et vulgatissima est illa, quam S. Thomas proposuit, et est ex similitudine deducta inter corporalem vitam et spiritualem. —

« Sacramenta Ecclesiae », ait S. Doctor [2], « ordinantur ad duo, scilicet ad perficiendum hominem in his quae pertinent ad cultum Dei secundum religionem christianae vitae, et etiam in remedium contra defectum peccati. Utroque autem modo convenienter ponuntur septem sacramenta. Vita enim spiritualis conformitatem aliquam habet ad vitam corporalem, sicut et cetera corporalia conformitatem quamdam spiritualium habent ».

« In vita autem corporalidu pliciter aliquis perficitur: uno modo quantum ad personam propriam; alio modo per respectum ad totam communitatem societatis in qua vivit, quia homo naturaliter est animal sociale. — Respectu autem sui ipsius perficitur

[1] Loco citato.

[2] 3. p. q. 65. a. 1.

homo in vita corporali dupliciter: uno modo per se, acquirendo scilicet aliquam vitae perfectionem; alio modo per accidens, scilicet removendo impedimenta vitae, puta aegritudinis, vel aliquid huiusmodi. Per se autem perficitur corporalis vita tripliciter: — primo quidem per generationem, per quam homo incipit esse et vivere; et loco huius in spirituali vita est *baptismus,* qui est spiritualis regeneratio, secundum illud (Tit. III. 5.): 'Per lavacrum regenerationis', etc. — Secundo, per augmentum quo aliquis perducitur ad perfectam quantitatem et virtutem; et loco huius in spirituali vita est *confirmatio,* in qua datur Spiritus Sanctus ad robur. Unde dicitur discipulis iam baptizatis (Luc. ult., 49.): 'Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto'. — Tertio per nutritionem, qua conservatur in homine vita et virtus; et loco huius in vita spirituali est *Eucharistia.* Unde dicitur (Ioan. VI. 54.): 'Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis'. — Et hoc quidem sufficeret homini, si haberet et corporaliter et spiritualiter impassibilem vitam. Sed quia homo incurrit interdum et corporalem infirmitatem, et spiritualem, scilicet peccatum, ideo necessaria est homini curatio ab infirmitate; quae quidem est duplêx: — una quidem est sanatio, quae sanitatem restituit; et loco huius in spirituali vita est *poenitentia,* secundum illud (Ps. XL. 5.): 'Sana animam meam, quia peccavi tibi'; — alia autem est restitutio valetudinis pristinae per convenientem diaetam et exercitium, et loco huius in spirituali vita est *extrema unctio,* quae removet peccatorum reliquias, et hominem paratum reddit ad finalem gloriam. Unde dicitur (Iacob. V. 15.): 'Et si in peccatis sit, dimittentur ei'».

« Perficitur autem homo in ordine ad totam communitatem dupliciter: — uno modo per hoc quod accipit potestatem regendi multitudinem, et exercendi actus publicos; et loco huius in spirituali vita est sacramentum *ordinis,* secundum illud (Hebr. 7.) quod sacerdotes hostias offerunt non solum pro se, sed etiam pro populo. — Secundo quantum ad naturalem propagationem; quod fit per *matrimonium* tam in corporali quam in spirituali vita, eo quod est non solum sacramentum, sed naturae officium ».

« Ex his etiam patet sacramentorum numerus, secundum quod ordinantur contra defectum peccati. Nam *baptismus* ordinatur contra carentiam vitae spiritualis; *confirmatio* contra infirmitatem animi, quae in nuper natis invenitur; *Eucharistia* contra labilitatem

animi ad peccandum; *poenitentia* contra actuale peccatum post baptismum commissum; *extrema unctio* contra reliquias peccatorum, quae scilicet non sunt sufficienter per poenitentiam sublatae, aut ex negligentia, aut ex ignorantia; *ordo* contra dissolutionem multitudinis; *matrimonium* in remedium contra concupiscentiam personalem, et contra defectum multitudinis, qui per mortem accidit » [1].

[1] Quam apte sacramenta humanae vitae conditionibus respondeant, eloquenter Goethe ita demonstrat:

« Voici un jeune couple qui se donne la main... Le prêtre prononce sa bénédiction sur lui et le lien est indissoluble. Après un temps qui n'est pas long, nos deux époux reviennent au pied de l'autel et y apportent une image d'eux-mêmes. Le petit enfant est purifié avec l'eau sainte et incorporé à l'Eglise, grand bienfait qu'il ne perdra qu'à force d'étourderies et d'égarements. Il se forme de lui-même dans la vie aux choses de la terre; quant aux choses du ciel, il a besoin qu'on les lui enseigne. A peine, soumis à un examen, a-t-il fait preuve d'une instruction suffisante, qu'aussitôt il est admis désormais dans le sein de l'Eglise comme citoyen actif, comme confesseur véritable et volontaire, non sans un signe extérieur qui marque le prix de la dignité reçue. Dès lors il est définitivement chrétien, il connait maintenant les avantages et les devoirs d'un chrétien. Dans l'intervalle il a rencontré sur son chemin mainte chose digne d'admiration. L'instruction et la correction lui ont ouvert les yeux sur les mystères de son cœur. Il sera encore question pour lui de leçons et de transgressions, mais non de châtiment. Cependant il se trouve engagé dans cette mêlée terrible où les exigences opposées de la nature et de la religion se combattent; comment s'en tirera-t-il? Un moyen, un secours admirable lui a été donné: il confiera ses actions, ses fautes, ses crimes et ses doutes à un homme digne de recevoir cette confidence et établi exprès pour cela; et cet homme le tranquillisera, l'avertira, le fortifiera, et, lui imposant une peine symbolique, il lui rendra la paix par l'effacement complet de sa faute; enfin, cet homme après l'avoir reçu avec une conscience noircie, souillée, tourmentée, le renverra avec une conscience entièrement calme, candide et pure. Ainsi préparé et purifié par plusieurs actions sacramentelles, qui vues de plus près se ramifient en plusieurs pratiques plus petites, le chrétien vient s'agenouiller pour recevoir l'hostie; et afin que le mystère de cette action si haute soit encore relevé, il n'aperçoit le calice que dans le lointain. Ce n'est point ici un manger et un boir vulgaire qui rassasient, c'est un aliment du ciel qui ne fait qu'augmenter la soif du breuvage céleste.

» Ce n'est pas tout. Nous finissons par nous familiariser avec les affaires de ce monde, et par marcher seuls dans cette voie, bien que nos connaissances, notre intelligence et notre caractère n'y suffisent pas toujours: dans les choses célestes, nous n'avons jamais fini de nous instruire. Notre jugement qui n'est pas toujours droit par lui-même, est encore si souvent faussé par des influences extérieures, que nous ne pouvons guère trouver dans notre propre fonds ce dont nous avons besoin en fait de conseil, de consolation et de secours. Dieu y a pourvu; voici un homme sage et pieux dont la vocation

Convenientias etiam alias, quoad septenarium numerum sacramentorum, prosequitur S. Bonaventura [1]. — « Principium nostrum », ait, « reparativum, et curativum nostrorum morborum,

et l'ordre consiste à remettre les égarés dans le droit chemin, à soulager ceux qui souffrent. Ces moyens de consolation dont il a éprouvé tant de fois durant sa vie l'efficacité salutaire, le chrétien, arrivé aux portes de la mort, les retrouvera dix fois plus efficaces encore. Avec une confiance entière et que lui procure une habitude qui date de sa jeunesse, le chrétien, près de quitter cette vie, reçoit avec ferveur des gages simboliques et significatifs qui le rassurent pour son avenir. Au moment même où toute garantie terrestre s'évanouit, voici qu'une garantie céleste l'assure pour l'éternité d'une existence de bonheur. Il se sent décidément convaincu qu'aucun élément ennemi, aucun esprit malveillant ne pourra l'empêcher de se revêtir d'un corps glorifié, pour jouir, en union immédiate avec la divinité, des délices inénarrables dont elle est la source. Pour conclusion, afin que l'homme soit tout entier sanctifié, les pieds eux-mêmes reçoivent l'onction sainte. Ils doivent eux-mêmes, en cas de guérison, fouler à regret de nouveau ce sol de la terre si dur, si inhospitalier. Il faut qu'ils soient animés de la vive impatience de repousser loin d'eux la motte de terre qui les a jusque-là portés. Ainsi le berceau et la tombe, si éloignés qu'ils puissent être, se trouvent renfermés dans le cercle radieux des saintes et religieuses pratiques dont nous venons de signaler l'admirable beauté.

» Mais ces merveilles spirituelles ne naissent pas comme les autres fruits sur le sol de la nature, ils ne sauraient y être ni semés, ni plantés, ni cultivés. Il faut les demander à une autre région qui n'est pas accessible pour tout chacun ni toujours. Ici la tradition nous prête le secours de la foi. Nous entendons dire qu'un homme peut être favorisé d'en haut, béni, sanctifié plutôt qu'un autre. Afin qu'elle ne paraisse pas être un don de la nature, il faut que cette grande faveur, liée à un devoir pénible, passe d'un privilégié à un autre, et que le plus grand bien qu'un homme puisse desirer, sans pouvoir l'acquérir par lui-meme, se perpétue sur la terre par un héritage spirituel. Oui, la consécration du prêtre comprend tout ce qui est nécessaire pour accomplir efficacement ces opérations saintes qui comblent tous les hommes des faveurs d'en haut, sans qu'ils aient besoin d'autre disposition que de croire et d'avoir confiance. Ainsi représentant de Celui qui est par excellence l'auteur de la bénédiction, le prêtre dans la série de ses devanciers et de ses successeurs et dans le cercle de ceux qui partagent son onction sainte se montre avec d'autant plus d'éclat, que ce n'est pas lui que nous honorons, mais son ministère; que ce n'est pas devant son commandement que nous fléchissons le genou, mais devant la bénédiction qu'il dispense, bénédiction qui parait d'autant plus sainte et plus immédiatement venir du ciel, que celui qui en est l'instrument ne saurait l'affaiblir ni l'énerver par une conduite coupable ou même criminelle.

« Combien cet ensemble admirable par son harmonie n'a-t-il pas été mutilé par le protestantisme qui n'en conserve que la moindre partie et rejette le reste comme apocryphe! » Oeuvres, t. 18. p. 262.

[1] Beviloquii. p. 6. c. 3.

Christus Dominus, Verbum incarnatum, cum sit Dei virtus, et sapientia, et misericordia nostra, sic potenter, sic sapienter, sic clementer, sic decenter sua debet instituere sacramenta in lege gratiae, ut nihil prorsus desit curationi nostrae, quantum competit statui vitae praesentis. Ad perfectam autem curationem aegritudinis concurrunt haec tria, scilicet expulsio aegritudinis, introductio sanitatis, et conservatio introductae salutis. Primum igitur, quoniam ad perfectam curationem perfecta et universalis requiritur morbi expulsio; et morbus est septiformis; triplex culpabilis, scilicet culpa originalis, mortalis et venialis; et quadruplex poenalis, scilicet ignorantia, malitia, infirmitas et concupiscentia; et non sanat oculum, quod sanat calcaneum, sicut dicit Hieronymus: hinc est, quod oportuit adhiberi contra haec septenarium medicamentorum ad hunc septiformem morbum plenius expellendum, scilicet contra originalem, baptismum; contra mortalem, poenitentiam; contra venialem, unctionem extremam; contra ignorantiam, ordinem; contra malitiam, Eucharistiam; contra infirmitatem, confirmationem; et contra concupiscentiam, matrimonium, quod eam temperat et excusat.

Rursus, quia perfecta curatio non potest esse sine restitutione integrae sanitatis, et sanitas animae integra consistit in usu septem virtutum, trium scilicet theologicarum, et quatuor cardinalium; hinc est, quod ad harum usum sanum restituendum, institui oportuit septiforme sacramentum. Nam baptismus sanando disponit ad fidem, confirmatio ad spem, Eucharistia ad caritatem, poenitentia ad iustitiam, unctio extrema ad perseverantiam, quae est fortitudinis complementum et summa, ordo ad prudentiam, matrimonium ad temperantiam conservandam, quam maxime persequitur infirmitas carnis, sed honestas remediat nuptiarum.

Postremo, quoniam perfecta curatio esse non potest sine conservatione salutis introductae, et salus introducta conservari non potest in conflictu certaminis, nisi in acie Ecclesiae, quae est 'terribilis ut castrorum acies ordinata', et hoc quidem fit per septiformis gratiae armaturam; hinc est, quod necesse est septem esse sacramenta. Nam ut haec acies sit perfecte et continue communita, cum constet ex partibus corruptibilibus, indiget sacramentis munientibus, relevantibus et renovantibus; munientibus pugnantes, relevantibus cadentes, et renovantibus morientes. Sacramentum autem muniens, aut munit ingredientes, et sic est ba-

ptismus; aut stantes, et sic est confirmatio; aut exeuntes, et sic est extrema unctio. Sacramentum autem relevans, aut relevat a casu veniali, et sic est Eucharistia; aut a mortali, et sic est poenitentia. Sacramentum autem renovans, aut renovat in esse spirituali, et sic est ordo, cuius est administrare sacramenta, aut in esse naturali, et sic est matrimonium... Unde, quia baptismus est ingredientium, confirmatio pugnantium, Eucharistia vires resumentium, poenitentia resurgentium, extrema unctio exeuntium, ordo novos milites introducentium, matrimonium novos milites praeparantium, patet ex his sufficientia et ordo medicamentorum sacramentalium, et armorum ».

ARTICULUS SEXTUS

De ordine sacramentorum ad invioem.

Duplex ordo attenditur in sacramentis, numerationis, et dignitatis: considerari enim possunt vel quatenus unum in serie praecedit numero aliud, vel quatenus unum aliud, aut cetera omnia dignitate praecellit. — Si numeralis praecedentia spectetur, non omnes eodem modo semper sacramenta recensuerunt, ut apparet ex documentis ecclesiasticis quae ante retulimus [1]; sed ordo quem legimus in Decreto Eugenii IV. pro Armenis, et Concilium Tridentinum [2] adoptavit videtur optimus. Si vero dignitatis ordo consideretur, unum esse altero dignius Tridentina Synodus (canone 3. sess. 7.), his verbis definivit: « Si quis dixerit, haec septem sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius; anathema sit » : et (sess. 13. cap. 3.) excellentiam sanctissimae Eucharistiae super sacramenta reliqua declaravit. Sed quamvis Eucharistia longe omnibus excellat, nullum tamen est sacramentum quod alicui alteri secundum specialem quandam rationem non praestet.

Thesis sequens brevissime haec omnia dilucidabit.

[1] p. 101. et seq.
[2] V. supra, p. 98.

THESIS IX.

Sacramenta recte numerantur ordine quem Tridentina Synodus probavit, Sessionis septimae canone primo. Inter sacramenta vero Eucharistia longe, dignitate, ceteris antecellit: licet, secundum rationes alias uniuscuiusque sacramenti proprias, nullum sacramentorum sit quod non praestet alicui alteri.

Tres partes sunt in thesi: prima respicit ordinem secundum quem sacramenta numerantur a Tridentino; secunda, excellentiam Eucharistiae super sacramenta reliqua; tertia, rationes alias iuxta quas unum sacramentorum alteri praestat.

Probatur 1ª *pars.* — Sacramenta, quae ordinantur ad perfectionem unius personae, recte in numeratione praecedunt ea quae ordinantur ad perfectionem multitudinis: unum enim prius est quam multitudo. Sed quinque priora, prout a Tridentino, canone primo sessionis septimae, recensentur, ad perfectionem unius personae ordinata sunt, duo ultima ad perfectionem multitudinis. Ergo recte haec duo, Ordo nempe et Matrimonium, ultimo loco veniunt in numeratione: Matrimonium autem post Ordinem collocatur, « eo quod minus », ait S. Thomas [1], « participat de ratione spiritualis vitae, ad quam ordinantur sacramenta ». Inter ea vero quae ad unius personae perfectionem ordinantur, recte numerantur prius quae *per se* ordinantur ad perfectionem vitae spiritualis, quam illa quae ad eamdem perfectionem ordinantur *per accidens.* Sed huiusmodi sunt Poenitentia et Extrema Unctio, utpote quae ordinantur ad remotionem peccati post baptismum supervenientis. Ergo recte Poenitentia et Extrema Unctio post tria priora ponuntur in serie sacramentorum: et quia Extrema Unctio perficit quod Poenitentia fecit, ante illam haec quarto loco ponitur. — Demum, si tria priora sacramenta ad invicem comparentur, manifestum erit, Baptismum praecedere alia, quia est spiritalis regeneratio hominis; et Confirmationem praecedere Eucharistiam, quia per Confirmationem divina gratia augemur et roboramur, Eucharistia vero, tamquam coelesti cibo animae nostrae

[1] 3. p. q. 65. a. 2.

alimur et sustentamur. Quod si dicatur, Confirmationem potius numerandam esse post Eucharistiam, quia Eucharistia nutrimentum praebet, Confirmatio dat augmentum, et istud post illud intelligitur; respondet S. Thomas [1], « quod nutrimentum et praecedit augmentum, sicut causa eius; et subsequitur augmentum, sicut conservans hominem in perfecta quantitate et virtute. Et ideo potest Eucharistia praemitti Confirmationi, ut Dionysius facit (de Eccl. Hierarch. cc. 3. 4.), et potest postponi, sicut Magister facit in 4. sent. (dist. 7. et 8.) ». Magistrum secuti sunt Scholastici, eorumque ordinem in his duobus sacramentis numerandis merito approbaverunt Eugenius IV., Decreto ad Armenos, et Tridentinum; quia Eucharistia videtur cibus esse perfectorum, et quasi virorum, quos effectu suo proprio Confirmatio facit.

Probatur 2ª pars thesis. — *a*) In Eucharistia, ut S. Thomas hac in re arguit, substantialiter continetur Christus; in aliis vero sacramentis efficacitas quaedam est instrumentalis participata a Christo. Semper autem quod est per essentiam, potius est eo quod est per participationem. Ergo.

b) Illud est inter sacramenta dignissimum ad quod cetera ordinantur tamquam ad finem: sed alia sacramenta ad Eucharistiam ordinantur ut ad finem. Ergo. — Minor probatur, quia per sacramentum baptismi homo ordinatur ad Eucharistiae susceptionem: sacramento Confirmationis christianus perficitur ac roboratur, et ita optime disponitur ad Eucharistiam: per Poenitentiam et Extremam unctionem homo praeparatur ad dignam Eucharistiae sumptionem; sacramentum Ordinis confertur ad Eucharistiae consecrationem et ministrationem: Matrimonium etiam, saltem significatione sua, ait S. Thomas [2], hoc sacramentum attingit, « in quantum significat coniunctionem Christi et Ecclesiae, cuius unitas per sacramentum Eucharistiae figuratur ». Quod si aliqua difficultas circa hanc ordinationem sacramentorum ad Eucharistiam, tamquam ad finem, ex sacramento Extremae unctionis oriatur, ultimum enim est sacramentorum, et post cetera omnia in extremo vitae periculo accipitur; difficultati occurrit Caietanus, dicens Extremam unctionem ordinari etiam quodammodo ad Eucharistiam, ratione effectus; nam tollit reliquias peccatorum, et perfecte mun-

[1] Art. cit. ad 3.
[2] Loco citato.

dans animam, optime disponit ad unionem cum Christo, quae sacramento Eucharistiae efficitur.

Probatur 3ª pars thesis. — Baptismus excellit omnibus sacramentis quoad effectum, remittendo peccata: nam remittit peccatum originale, quod nullo sacramento alio remittitur; et etiam peccata omnia actualia remittit, et omnem poenam eis debitam, quod non faciunt sacramenta cetera. Confirmatio excellit omnibus, ait Bellarminus [1], quoad effectum gratiae ad bene operandum: nam hoc sacramento confertur plenitudo gratiae Spiritus Sancti, per quam in christiana professione perficimur et roboramur. Poenitentia, necessitate, ceteris sacramentis praestat, Baptismo excepto, cum quo praerogativam hanc habet communem. Extrema unctio aliquo modo Poenitentiae excellit, nam praesupponit Poenitentiae effectum, et abundantiorem addit gratiam; delet enim peccata si adhuc adsint, aufert reliquias peccatorum, et proxime animam disponit ut assequi valeat beatitudinem. Ordo ceteris praestat quia ad sublimiorem gradum in Ecclesia Christi elevat eos, qui hoc sacramentum suscipiunt. Demum, Matrimonium omnibus excellit ratione significationis, quae est Christi unio cum Ecclesia quam ipse sibi desponsavit.

[1] De controv. christ. fidei, t. 3. l. 2. c. 28.

PARS SECUNDA

DE CAUSIS SACRAMENTORUM

ARTICULUS PRIMUS

De Auctore sacramentorum.

Ex causa efficiente sacramentorum secundae Tractatus partis initium ducimus: et e vestigio declaramus quaenam sit causa efficiens, de qua loquimur in hoc articulo. Etenim sacramenta, utpote signa quae non ex natura sua, sed ex institutione significant et efficiunt gratiam, duplicem requirunt causam: unam primam et quasi remotam, quae significationem imponat rebus sensibilibus assumptis ut signa sint sacramentalia, eisque virtutem conferat ad sanctificationem efficiendam; alteram ministerialem, quae proxime sacramentale signum, iam institutum, efficiat et applicet.

De hac posteriori postea acturi, priorem modo inquirimus, quae est causa sacramenta instituens. Sed haec est etiam duplex, *principalis* nempe, cui potestas competit *auctoritatis,* et alia in qua potestas est *excellentiae.* Potestas *auctoritatis* ex sese esse intelligitur, quae non subsit alteri, omnino independens, et cui omnis alia potestas, quae ad efficientiam sacramentorum concurrat, subiecta sit ac maneat. Potestas *excellentiae* est potestas *principalis ministerii.*

Iam vero *auctoritatis* potestate sacramenta instituere, quae conferant gratiam, solius Dei est; solus enim Deus impertire potest homini gratiam, quae ineffabilis participatio est naturae divinae; solus auctoritate sua propria et independenti rebus corporalibus tribuere valet vim sanctitatis significandae et efficiendae, ita ut homo ex iniusto iustus, ex inimico amicus, ex servo filius per adoptionem ac coelestis beatitudinis haeres fiat secundum spem. « Gratiam et gloriam dabit Dominus » (Ps. 83. v. 12.). — Patet

ergo, Deum *auctoritatis* potestate auctorem esse et institutorem nostrorum omnium sacramentorum.

Potestas autem *excellentiae,* seu *principalis ministerii* in sacramentis instituendis competit Christo homini. Etenim « Mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus »[1], caput est Ecclesiae [2], et Salvator corporis sui (mystici), ita ut nulla sit gratia, nullum supernaturale donum, quod ab ipso eiusque meritis non pendeat. Ab hoc capite originem et consistentiam habent omnis potestas, omne ministerium, omnia media salutis in Ecclesia, sicut ab eo pendent passionis suae meritorum applicatio, institutio mediorum quibus merita sua applicantur hominibus in salutem, et perpetua horum mediorum in Ecclesia ministratio ac dispensatio, iuxta illud Apostoli « crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate » [3].

Quapropter S. Thomas, loquens de praecellenti auctoritate quam habuit Christus in institutione sacramentorum, ait [4]: « Interiorem sacramentorum effectum operatur Christus, et secundum quod est Deus, et secundum quod est homo; aliter tamen et aliter. Nam secundum quod est Deus, operatur in sacramentis per auctoritatem: secundum autem quod est homo, operatur ad interiores effectus sacramentorum meritorie et efficienter, sed instrumentaliter. Dictum est enim (q. 48. et 49.) quod passio Christi, quae competit ei secundum humanam naturam, causa est nostrae iustificationis et meritorie et effective; non quidem per modum principalis agentis, sive per auctoritatem, sed per modum instrumenti, in quantum humanitas est instrumentum divinitatis eius, ut supra dictum est (q. 13. a. 1. et 3.). Sed tamen quia est instrumentum coniunctum divinitati in persona, habet quamdam principalitatem et causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiae, ut ex supra dictis patet (a. 1. hui. q.). Et ideo sicut Christus, in quantum Deus, habet

[1] I. ad Tim. II. 5. 6.
[2] Ad Eph. V. 23.
[3] Ad Eph. IV. 15. 16.
[4] 3. p. q. 64. a. 3.

potestatem auctoritatis in sacramentis, ita in quantum homo habet potestatem ministerii principalis, sive potestatem *excellentiae* ».

Haec autem potestas excellentiae, ut S. Thomas docet [1], consistit in quatuor:

Primum est, quod meritum et virtus Passionis Christi operetur in sacramentis: nam, « sacramentum », ait S. Thomas, « operatur ad gratiam causandam per modum instrumenti. Est autem duplex instrumentum: unum quidem separatum, ut baculus; aliud autem coniunctum, ut manus. Per instrumentum autem coniunctum movetur instrumentum separatum, sicut baculus per manum. Principalis autem causa efficiens gratiae est ipse Deus, ad quem comparatur humanitas Christi sicut instrumentum coniunctum; sacramentum autem sicut instrumentum separatum. Et ideo oportet quod virtus salutifera a divinitate Christi per eius humanitatem in ipsa sacramenta derivetur. Gratia autem sacramentalis ad duo praecipue ordinari videtur: videlicet ad tollendos defectus praeteritorum peccatorum, in quantum transeunt actu, et remanent reatu; et iterum ad perficiendam animam in his quae pertinent ad cultum Dei secundum religionem vitae christianae. Manifestum est autem ex his quae supra dicta sunt, (q. 48. et 49.) quod Christus liberavit nos a peccatis nostris praecipue per suam passionem, non solum sufficienter et meritorie, sed etiam satisfactorie. Similiter etiam per suam passionem initiavit ritum christianae religionis, 'offerens seipsum oblationem et hostiam Deo', ut dicitur (Eph. 5.). Unde manifestum est quod sacramenta Ecclesiae specialiter habent virtutem ex passione Christi, cuius virtus quodammodo nobis copulatur per susceptionem sacramentorum; in cuius signum de latere Christi pendentis in Cruce fluxerunt aqua et sanguis, quorum unum pertinet ad baptismum, aliud ad Eucharistiam, quae sunt potissima sacramenta ».

Secundum est, quod sacramenta in nomine Christi sanctificentur et per invocationem nominis eius conferri debeant. Huc pertinet illud Ioannis Baptistae [2]: « Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descenden-

[1] 3. p. q. 62. a. 5.
[2] Ioan. 1. 33.

tem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto »; Itemque hoc alterum Pauli [1]: « Unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollo: ego vero Cephae: ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis » [2].

Tertium est, quod Christus sacramenta instituerit; ita ut nulla sint quae instituta non fuerint dependenter a voluntate eius humana: utrum immediate an mediate, mox declarabitur.

Quartum demum est, quod potuerit etiam sine sacramentis, effectum sacramentorum conferre, idest remittere peccata et largiri gratiam. Sic solo motu voluntatis suae paralyticum Deo reconciliavit, ut legimus apud Matth. (IX. 2-7.): « Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili: remittuntur tibi peccata tua. Et ecce, quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere: Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge et ambula? Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et surrexit et abiit in domum suam ».

Quaeritur a theologis, utrum haec potestas excellentiae, quae propria Christi est, potuerit Apostolis, aut aliis Ecclesiae ministris communicari; et communius, contra Scotum, Vasquez, paucosque alios, — qui tamen potius in verbis, quam in re a communiori sententia differre videntur, — respondetur affirmative. At intelligitur responsio prout eam potestatem spectat quae totam quam, ut homo, Christus habet in sacramentis instituendis, potestatis plenitudinem non adaequet. Haec enim, qua gaudet, quia humanitas eius est instrumentum divinitati coniunctum, et « virtus salutifera », ut loquitur S. Thomas, « a divinitate per humanitatem in sacramento derivatur », nemini communicari potuit. Potestas vero excellentiae, quae eminentem potestatem Christi hominis non attingit, potuisset puro homini communicari; ideoque

[1] I. ad Cor. I. 12. 13.

[2] « Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum ». Act. II. 38. — « Quum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres ». Ibid. VIII. 12.

potuisset Christus ministris suis dare potestatem, qua rem aut actionem aliquam sensibilem tamquam certum et infallibile signum practicum gratiae instituere possent, seu sacramentum. « Christus in sacramentis », ait S. Thomas [1], « habuit duplicem potestatem: unam auctoritatis, quae competit ei secundum quod Deus, et talis potestas nulli creaturae potuit communicari, sicut nec divina essentia; aliam potestatem habuit excellentiae, quae competit ei secundum quod homo, et talem potestatem potuit ministris communicare; dando scilicet eis tantam gratiae plenitudinem, ut eorum meritum operaretur ad sacramentorum effectus, ut ad invocationem nominum ipsorum sanctificarentur sacramenta, et ut ipsi possent sacramenta instituere, et sine ritu sacramentorum effectum sacramentorum conferre solo imperio. Potest enim instrumentum coniunctum, quando fuerit fortius, tanto magis virtutem suam instrumento separato tribuere, sicut manus baculo ». Eam vero potestatem, si Christo placuisset illam alicui communicare, plenitudine potestatis excellentiae, quam ut homo habuit, inferiorem futuram, in eodem articulo S. Thomas declarat in responsione ad 3., his verbis: « si tamen communicasset, ipse (Christus) esset caput (Ecclesiae) *principaliter*, alii vero *secundario* ».

Sed possibilitatem relinquentes, inquiramus factum. Communicata ne fuit, an non, potestas instituendi sacramenta, Apostolis, aut Ecclesiae; fuit ne Christus sacramentorum nostrorum immediatus auctor et institutor, an mediatus tantum eorum, saltem aliquorum? Ut autem omnem vitemus aequivocationem, notamus Christum omnium sacramentorum immediatum institutorem esse dicendum, si per se ipsum gratiam unicuique sacramento propriam decreverit, eamque signo cuidam sensibili, saltem in genere determinato, alligaverit; mediatum vero dumtaxat esse sacramentorum institutorem, si haec minime statuens per se ipsum, Apostolis aut Ecclesiae potestatem reliquerit, gratiam singulorum, vel aliquorum saltem sacramentorum signis quibusdam sensibilibus, pro lubito suo eligendis, annectendam: ita ut inter signa sacra legis evangelicae, quae significant et efficiunt gratiam sanctificantem, saltem quaedam instituta fuerint quoad substantiam, seu quoad ipsam rationem signi practici conferentis omnibus rite dis-

[1] 3. p. q. 64. a. 4.

positis gratiam sanctificantem, ab Apostolis, vel post aetatem apostolicam, ab Ecclesia.

Non defuerunt ante Concilium Tridentinum theologi qui aliqua sacramenta instituta fuisse assererent ab Apostolis. Ita de Extrema unctione docuisse videntur Hugo a S. Victore [1], et Petrus Lombardus [2]. Alexander Alensis dixit [3] sacramentum Confirmationis, post Apostolos, « institutum fuisse Spiritus Sancti instinctu in Concilio Meldensi, quantum ad formam verborum et materiam elementarem, cui etiam Spiritus Sanctus contulit virtutem sanctificandi » [4]. S. Bonaventura censuit sacramentum

[1] De sacram. l. 2. p. 15. c. 2.

[2] Lib. 4. dist. 23. « Hoc sacramentum unctionis infirmorum ab Apostolis institutum legitur. Ait enim Iacobus, cap. ult.: 'Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiae', etc. ».

[3] p. 4. q. 9. m. 1.

[4] Concilium Meldense celebratum fuit anno 845. 15. Kalendas Iulias, indictione 7. In Capitulis huius Synodi 44. 45. 46. de Confirmatione agitur, et in eis Concilium ad auctoritatem Summi Pontificis Innocentii I. appellat, qui, saeculo V. ineunte, de Confirmationis sacramento responsum dederat Decentio Episcopo Eugubino, sicut diximus, p. 109.

Ecce Capitula, quae legi possunt apud Labbé, Conc. t. 7. p. 1833.

Cap. 44. — « Ut chorepiscopus modum suum, iuxta canonicam institutionem teneat, et nec sanctum Chrisma, nec Sanctum paraclitum Spiritum, solis Episcopis, iuxta Decreta Innocentii tribuere debitum, tradere tentet, nec ecclesias consecret, neque ecclesiasticos, qui per impositionem manus tribuuntur, id est nonnisi usque ad Subdiaconatum, et hoc iubente Episcopo, et in locis quibus canones designant, agere praesumant. Impositioni autem poenitentiae, aut poenitentium reconciliationi, per parochiam secundum mandatum Episcopi sui inserviat. Si vero civitatis Episcopus obierit, nihil ex episcopali ministerio specialiter Episcopis debito attentet: quia ex hoc magnum scandalum, et divisionem rerum ecclesiasticarum, atque dilationem in canonice ordinandis Episcopis, Dei ecclesiis accidisse conspeximus. Nam si Episcopus civitatis propter desidiam, aut saecularem pervagationem, vel propter infirmitatem, modum suum chorepiscopis transcendere consenserit, sententiam canonicam debet attendere, qua decretum est, ut qui contra dicta canonum fecerit, gradus sui periculo sine retractatione subiaceat ».

Cap. 45. — « Ut nemo Episcoporum, vel quilibet minister ecclesiasticus, propter sacrum Chrisma aliquid muneris accipiat, neque denarios, vel quaelibet munuscula, quae per ministros Episcoporum, a presbyteris inordinabiliter exiguntur. Decet tamen presbyteros, cum voluntariis eulogiis, tempore congruo, visitare et venerari suos Episcopos ».

Cap. 46. — « Ut nemo sacrum Chrisma, nisi in quinta feria Maioris septimanae, id est in Coena, quae specialiter appellatur Dominica, conficere praesumat ».

Extremae unctionis per Apostolos, Confirmationis vero post mortem Apostolorum, per Ecclesiam Spiritum Sanctum instituisse. De Confirmatione ait [1]: « Potest dici, et melius (ut credo) quod illud sacramentum Christus nec dispensavit, nec instituit; quia post ascensionem suam decebat Apostolos confirmari, et Spiritum eis ad robur dari. Unde 'Spiritus Sanctus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus'. Non, inquam, datus in plenitudine, vel ad robur; sed hoc quidem fuit in die Pentecostes. Unde confirmati sunt a Spiritu Sancto immediate sine ministerio et sacramento: et ideo ipsi alios confirmabant etiam sine verbo. Sed postquam bases Ecclesiae, Apostoli scilicet, qui a Deo, non per homines erant ordinati, praelati et confirmati, defecerunt, instituit Spiritus Sanctus huius sacramenti formam, cui etiam virtutem sanctificandi dedit ». Et de Extrema Unctione loquens [2], « aliqui dicere voluerunt », inquit, « omnia sacramenta instituta fuisse a Christo, quoniam ipse fuit legislator. Unde, quamvis non expresse legatur de Confirmatione et Extrema unctione, tamen credendum est ipsum instituisse. Et hoc aliquo modo innuitur de Confirmatione, cum manus pueris imposuerit; de Extrema unctione, cum discipulos ad praedicandum misit, qui 'oleo ungebant infirmos, et curabantur', sicut dicitur, Marc. (VI. 13.): nec dubium est, quin per mandatum ipsius hoc fecerint. Si autem Apostoli dicuntur aliqua instituisse, hoc est quia institutionem promulgaverunt, sicut beatus Iacobus confessionis et unctionis. Sed tamen cum in Evangelio sufficienter lex evangelica exprimatur, et evangelica lex contineat Christi statuta et facta, et magis statuta quam facta; quomodo probabile est, ut omnes evangelistae sic sub silentio tam nobilia sacramenta pertransissent, si Christus instituisset, cum ex his nostrae salutis adminiculum eliciatur? Et ideo probabilius alii dicunt, et Magister videtur hoc sentire, imo aperte dicit, quod Spiritus Sanctus per Apostolos hoc sacramentum instituit, sicut supra dictum est de sacramento Confirmationis ».

Postquam vero Tridentina Synodus (sess. 7. can. 1.) definivit *sacramenta novae legis fuisse omnia a Iesu Christo Domino nostro instituta* [3], nemo est inter catholicos theologos qui fas esse putet

[1] L. 4. dist. 7. a. 1. q. 1.
[2] Dist. 23. a. 1. q. 2., v. etiam Breviloq. p. 6. c. 4.
[3] V. supra p. 95.

negare institutionem omnium sacramentorum immediate factam fuisse a Christo Domino. Verum an *immediata haec institutio* definita fuerit a Tridentino ut veritas quae *fide catholica* credi debeat, non consentiunt Doctores. Affirmant quippe Bellarminus [1], Vasquez [2], Becanus [3], Gonet [4], Isambertus [5], et alii: at non minoris auctoritatis ex alia parte sunt theologi qui id negant, ut, ex. gr. Dominicus Soto [6], Suarez [7], Gotti [8], Tournely [9], Berti [10], Billuart [11].

Primo loco ergo demonstranda est immediata institutio facta a Christo omnium novae legis sacramentorum; deinde determinari debet qua certitudine haec veritas tenenda sit. Thesis sequens, duplicem complectens partem, praestabit utrumque.

THESIS X.

Omnia novae legis sacramenta instituta fuerunt immediate a Christo Domino: haec veritas, etsi definita adhuc non sit ut dogma fidei; certo tamen tenenda est, et nonnisi magna temeritate impugnari posset.

Demonstratio primae partis thesis haud difficulter *ex ipsis Sacris Litteris* colligi potest. — Profecto, si potestas instituendi aliquod sacramentum in Ecclesia Christi supponeretur alicui ex ministris Christi et Ecclesiae communicata, eam datam fuisse Apostolis existimari deberet. Sed Scripturae dicunt Apostolos esse sacramentorum dispensatores, non institutores. Ergo nemini in Ecclesia, praeter Christum, potestas fuit instituendi sacramentum aliquod, ac proinde Christus immediate per seipsum omnia sacramenta instituit. — Maior videtur aperta ex locis in quibus

[1] t. 3. l. 1. c. 23.
[2] In 3. p. S. Thomae, disp. 135. c. 1.
[3] De sacram. in com. c. 5.
[4] disp. 5. a. 1.
[5] q. 64. disp. 1. a. 1.
[6] In 4. sent. dist. 1. q. 5. a. 2. conc. 3.
[7] In 3. p. q. 64. disp. 12. s. 1. n. 3.
[8] q. 6. dub. unic. § 2.
[9] De sacram. in genere q. 5. a. 1.
[10] De theol. discipl. l. 30. c. 8. p. 2.
[11] De sac. in com. dissert. 5. a. 1.

Apostoli sub Christo angulari lapide et primario fundamento, dicuntur fundamenta Ecclesiae. In Epistola ad Ephesios (II. 19. 20.) legitur « estis cives sanctorum et domestici Dei, superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu ». Et in Apocalypsi (XXI. 14.) ubi describitur nova civitas Ierusalem a Deo descendens, dicitur: « Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni ». — Minor probatur ex verbis Pauli Apostoli (I. Cor. IV. 1.): « Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei ».

Praeterea, in Scripturis clare institutio traditur immediate facta a Christo duorum sacramentorum, Baptismi scilicet et Eucharistiae (Matth. XXVI. XXVIII.). De duobus aliis non adeo aperte, sed indubie institutio similiter significatur, de Poenitentia, nempe, illis verbis (Ioan. XX. 23.): « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt »; et de Ordine dum dixerat (Luc. XXVI. 19.): « Hoc facite in meam commemorationem ». Ergo ex paritate concludi licet, alia sacramenta omnia eodem modo, seu immediate instituta fuisse a Christo Domino. Quae conclusio legitima omnino videtur, cum ex una parte non possit ostendi institutio aliquorum sacramentorum facta ab Apostolis, et multo minus ab Ecclesia post Apostolorum aetatem; et ex alia parte constet omnia novae legis sacramenta in hoc esse aequalia quod gratiam ex opere operato conferant, et tamquam media salutis praecipua pertineant ad Ecclesiae fundamenta, quae immutabilia esse oportuit.

Nec praeteriri debet illud quod in Actibus Apostolorum legimus (I. 3.), nimirum discipulis post resurrectionem suam Christum apparuisse, et cum eis locutum fuisse de regno Dei, idest de Ecclesia aedificanda et administranda. Porro ad aedificationem et administrationem Ecclesiae maxime pertinent sacramenta. Ergo valde credibile est Christum, si prius id non fecerat, tunc, illo temporis intervallo, sacramenta reliqua instituisse, et dedisse Ecclesiae. Apposite S. Leo [1], « non ii dies », inquit, « dilectissimi, qui inter resurrectionem Domini, Ascensionemque fluxerunt, otioso transiere decursu; sed magna in his confirmata sacramenta, magna sunt revelata mysteria ».

[1] Serm. I. de Ascens. n. 2.

Secundo, thesis probatur *ex Traditione*. Etenim, inaudita prorsus apud Patres fuit illa distinctio inter immediatam et mediatam institutionem sacramentorum factam a Christo; sed semper ac de sacramentis loquuntur, sine discrimine ea omnia divina appellant, et tradita Ecclesiae suae a Christo: quare S. Ambrosius [1] absolute pronuntiat: « Auctor sacramentorum quis est, nisi Dominus Iesus? De coelo ista sacramenta venerunt ».

Sed est insigne testimonium S. Augustini, quoad rem nostram, in Ep. 54. ad Ianuarium, cap. 1.; quod sic se habet: « Primo itaque tenere te volo..... Dominum nostrum Iesum Christum.... levi iugo suo nos subdidisse, et sarcinae levi. Unde sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione praestantissimis, societatem novi populi colligavit, sicuti est Baptismus Trinitatis nomine consecratus, communicatio Corporis et sanguinis ipsius, et si quid aliud in Scripturis Canonicis commendatur; exceptis iis, quae servitutem populi veteris pro congruentia cordis illorum, et prophetici temporis onerabant, quae et in quinque libris Moysis leguntur. Illa autem quae non scripta (nempe in Sacris Litteris), sed tradita custodimus, quae quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque instituta retineri ».

Quae verba nullo pacto significant, duo tantum sacramenta, Baptismum et Eucharistiam, fuisse a Christo immediate instituta; cetera vero instituta postea ab Apostolis, vel a Conciliis generalibus: sed, si recte intelligantur, evidenter probant, ut merito animadvertit P. Vasquez [2], Christum proxime, seu immediate omnia Ecclesiae sacramenta instituisse, neque ullum illorum ab Ecclesiae institutione duxisse exordium. Etenim S. Augustinus duo sacramenta, Baptismum et Eucharistiam, nominat ad exemplum, cetera vero indicat dum ait « et si quid aliud in Scripturis canonicis commendatur »: ita ut sensus sit, sacramenta, quorum sarcinae levi et iugo suavi Christus nos subiicere voluit, esse Baptismum et Eucharistiam, et alia quae in Scripturis commemorantur; non esse verum et proprie dictum novae legis sacramentum, quod in Scripturis aliquo modo non indicetur; et ea

[1] De sacram. l. 4. c. 4.
[2] Disp. cit. c. 1. n. 9.

quae in Scripturis commemorata sunt, ab ipso Ecclesiae Capite immediate esse instituta, absque ullo ministrorum Ecclesiae praecepto et auctoritate. Quod autem nullum sit ex septem novae legis sacramentis quod in Scripturis, aliqua mentione, non commendetur, patet ex iis quae diximus in prima parte, thesi 6 [1].

Addidit S. Doctor: « illa quae non scripta (nempe in Sacris Litteris), sed tradita custodimus..... vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis..... commendata atque instituta retineri », ut ab iis, quae Christus per se ipsum instituit, distingueret ea quae auctoritate solum Apostolorum, aut Ecclesiae constant; et non dixit ea omnia quae in Scripturis scripta non sunt, esse ecclesiastica tantum, non revelata divinitus, neque praecepta; sed docere voluit quasdam alias caeremonias, quas Scriptura non refert nec praecipit, universa vero servat Ecclesia, ut sunt celebratio Paschalis et aliae similes, quarum ad exemplum commemoratio fit in loco citato, ab hominibus immediate institutas esse et non a Christo.

Duo alia loca S. Augustini idem testimonium reddunt. In libro 3. *de doctrina christiana* (c. 9.) loquens de sacramentis novae legis, ait: « Quaedam pauca pro multis eademque factu facillima, et intellectu augustissima, et observatione castissima, ipse Dominus, et Apostolica tradidit disciplina ». Nimirum ipse Dominus auctor eorum fuit, Apostoli tradiderunt ea ut promulgatores. — Et in libro *de vera religione* (c. 17. n. 33.) inquit: « Populus timore constrictus tempore servitutis in veteri lege multis sacramentis onerabatur. Hoc enim talibus utile erat ad desiderandam gratiam Dei, quae per Prophetas ventura canebatur. Quae ubi venit, *ab ipsa Dei sapientia homine assumpto,* a quo in libertatem vocati sumus, *pauca sacramenta saluberrima constituta sunt,* quae societatem christiani populi, hoc est sub uno Deo liberae multitudinis, continerent ». Quae verba clara sunt, sensu locutionis obvio, ad significandam institutionem sacramentorum immediate factam a Christo; et clariora evadunt in contextu: nam de iis S. Augustinus ibi loquitur, quae Verbum incarnatum egerat quando « in terris visus est et cum hominibus conversatus est ». In ultimo capitis praecedentis numero (cap. 16. n. 32.) ait: « Tota itaque vita eius in terris per hominem quem suscipere dignatus

[1] V. p. 77.

est, disciplina morum fuit »: et post haec, initio capitis 17. (n. 33.) prosequitur: « Iamvero ipse totius doctrinae modus, partim apertissimus, partim similitudinibus, in dictis, in factis, in sacramentis, ad omnem animae instructionem exercitationemque accommodatus, quid aliud quam rationalis disciplinae regulam implevit? »

Concilium Tridentinum gravissima momenta ad probationem huius primae partis thesis adiicit. Equidem verba canonis, quo definivit *sacramenta novae legis omnia fuisse a Iesu Christo Domino nostro instituta,* de immediata institutione intelligi debent. Nam — *a*) communi usu loquendi, ille institutor dicitur qui per se ipsum quidquam statuit, et auctor eius est immediatus: quapropter si alicuius sacramenti institutio immediate fuisset ab auctoritate humana, haec eiusdem sacramenti institutrix appellari posset, imo deberet; Concilium vero nonnisi Christo tribuit nomen institutoris omnium sacramentorum. — Quod argumentum summe clarescit ex consideratione eorum, quibus universitas institutionum generalium in Ecclesia vigentium plene absolvitur: complectitur enim tria, videlicet, ea quae sunt ex personali institutione et mandato Christi, cum visibilis in terra fundaret Ecclesiam; et insuper ea quae ab Apostolis statuta sunt secundum potestatem a Christo habitam; et ea tandem, quae Ecclesia post mortem Apostolorum per se ipsam constituit ex auctoritate similiter a Christo accepta. Iam vero quum agitur de his quae ultimo loco commemoravimus; instituta et praecepta haec dicuntur non iuris divini, sed ecclesiastici, ab Ecclesia esse dicuntur, et non a Christo: instituta vero quae tradita fuerunt Ecclesiae ab Apostolis post Ascensionem Domini, — sive in iis meri promulgatores fuerint legis divinae acceptae per revelationem, sive fuerint ipsi, potestate apostolica, legislatores sub directione Spiritus Sancti, — non tribuuntur Iesu Christo, qua homo est, sed Spiritui Sancto, illis exceptis tantum, in quibus Christus homo se praesentem sistebat, ut in vocatione Pauli ad Apostolatum. Quum ergo Concilium Tridentinum docet omnia sacramenta instituta fuisse a Iesu Christo Domino nostro, eum declarat auctorem et institutorem immediatum omnium sacramentorum fuisse dum visibilis erat in terris, et cum Apostolis suis loquebatur de regno Dei.

b) Concilium agens de sacramentis in specie, et loquens de institutione Poenitentiae ac de Sacerdotio collato Apostolis, haec tribuit Christo; et quamvis expresse non addat clausulam, quae

immediatam institutionem exprimat, clausula illa subintelligitur: — ergo cum in primo canone de sacramentis in genere Concilium Christo tribuat institutionem omnium sacramentorum, hanc institutionem intelligamus oportet fuisse immediatam. Consecutio legitima videtur ex similitudine locutionis a Concilio adhibitae sine ullo addito quod declararet diversam significationem in alterutro casu. — Antecedens patet ex verbis eiusdem Concilii. In sessione 14. capite primo, quoad Poenitentiam ait: « Dominus autem sacramentum poenitentiae tunc praecipue instituit, cum a mortuis excitatus, insufflavit in discipulos suos, dicens: accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt ». In sessione 22., loquens de sacrosancto missae sacrificio, capite primo, haec habet: « Corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri (Christus) obtulit: ac sub earumdem rerum symbolis Apostolis, *quos tunc Novi Testamenti Sacerdotes constituebat,* ut sumerent, tradidit »; et canone secundo: « Si quis dixerit, illis verbis, 'Hoc facite in meam commemorationem', *Christum non instituisse* Apostolos Sacerdotes: aut non ordinasse, ut ipsi, aliique sacerdotes, offerrent corpus et sanguinem suum; anathema sit ».

c) Idem Concilium sessione 14., canone primo, definit Extremam unctionem, — de qua maxime oriri potuisset dubitatio — « esse vere et proprie sacramentum, *a Christo Domino nostro institutum, et a beato Iacobo Apostolo promulgatum* ». Sed Concilium dum distinguit institutionem a promulgatione, et hanc solam tribuit Iacobo Apostolo, institutionem autem Christo; aperte docet Dominum nostrum fuisse illius sacramenti immediatum institutorem, et excludit mediatam institutionem factam a Iacobo; alioquin hic non solum Extremae unctionis sacramentum *promulgasset,* sed etiam *instituisset.* Ergo Concilium docet Christum Dominum immediate instituisse hoc sacramentum: et consequenter idem de aliis sacramentis, ex doctrina Concilii, tenendum est.

d) Denique Tridentina Synodus, sess. 21. capite secundo, declarat: « Hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut *in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia,* ea statueret, vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu pro ipsorum sacramentorum veneratione, pro rerum, temporum et locorum varietate, magis expedire iudicaret. Ergo Concilium diserte affirmat Ecclesiam accepisse potestatem ad instituendos aut mutandos ritus

sacramentorum accidentales, nullam vero potestatem ei traditam fuisse circa *substantiam sacramentorum.* At hanc potestatem traditam a Christo Ecclesiae supponi sane debuisset, si Ecclesia instituere potuisset, et de facto instituisset quodcumque sacramentum. Ergo in verbis citatis Concilium Tridentinum affirmat nullum sacramentum institutum ab Ecclesia fuisse, sed omnia eam accepisse a Christo Domino immediate instituta et immutabilia.

Tandem duas his subiungo *rationes,* quas suggerit S. Thomas. Prima desumitur ex utilitate fidelium. « Christus », ait S. Thomas [1], « non ex invidia praetermisit potestatem excellentiae Ecclesiae ministris communicare, sed propter fidelium utilitatem, ne in hominem spem ponerent, et ne essent diversa sacramenta, ex quibus divisio in Ecclesia oriretur; sicut apud illos qui dicebant: 'Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae', ut dicitur I. ad Cor. (1. 12.) ».

Quam rationem Angelicus Doctor acceperat a S. Augustino [2] dicente: « Potuit autem Dominus Iesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui servo suo, ut daret baptismum suum tanquam vice sua, et transferre a se baptizandi potestatem, et constituere in aliquo servo suo: et tantam vim dare baptismo translato in servum, quantam vim haberet baptismus datus a Domino. Hoc noluit ideo, ut in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo servum ponere spem in servo. Ideoque clamabat Apostolus, cum videret homines volentes ponere spem in seipso: 'Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? (I. Cor. 1. 13.) Baptizavit ergo Paulus tamquam minister, non tamquam ipsa potestas: baptizavit autem Dominus tamquam potestas. Intendite. Et potuit hanc potestatem servis dare, et noluit. Si enim daret hanc potestatem servis, id est, ut ipsorum esset quod Domini erat, tot essent baptismi quot essent servi..... Ergo ne tot baptismata dicerentur, quot essent servi qui baptizarent accepta potestate a Domino; sibi tenuit Dominus baptizandi potestatem, servis ministerium dedit ».

Secunda ratio desumitur ex ipsa oeconomia Christianae Religionis; nam Christus in terra visibilis suam visibilem Ecclesiam fundavit, et in hac fundatione ipsemet instituit et ordinavit quae

[1] 3. p. q. 64. a. 4. ad 1.
[2] Tract. 5. in Ioan. n. 7.

essent essentialia elementa Christiani cultus. Cum igitur ad haec sacramenta pertineant, per semetipsum, immediate, Christus sacramenta instituit. « Apostoli et eorum successores », inquit S. Thomas [1], « sunt vicarii Dei quantum ad regimen Ecclesiae constitutae per fidem et fidei sacramenta. Unde sicut non licet eis constituere aliam Ecclesiam; ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituere alia sacramenta: sed per sacramenta, quae de latere Christi pendentis in Cruce fluxerunt, dicitur esse fabricata Ecclesia Christi ».

In secunda parte thesis defendimus institutionem immediatam omnium et singulorum sacramentorum factam a Christo esse omnino tenendam, sed non adhuc esse definitum ut dogma fidei. Et sane definitionem hanc Tridentinam Synodum tulisse affirmare non possumus, cum hoc ipsum pronuntiare ausi non sint doctissimi ac sapientissimi viri, imo contrarium docuerint. Ut ex illis, quos supra commemoravimus, citemus unum: « Christus Dominus », ait Suarez [2], « immediate ac per se ipsum instituit omnia sacramenta novae legis. Conclusio est omnino certa ex definitione Concilii Tridentini (sess. 7. can. 1.)..... Praetermisit Concilium illam particulam *immediate, et per se ipsum,* et ideo non dixi absolute conclusionem esse de fide; tamen hanc fuisse Concilii mentem vix potest dubitari ». — Ratio autem quae hic indicatur a Suarez magni ponderis est: nam omissio illius vocis declarativae, cum supponi nequeat ex inadvertentia processisse, sufficienter ostendit Concilium noluisse fidelibus sub anathemate institutionem sacramentorum immediate factam a Christo proponere *de fide* credendam. Quod manifestius adhuc apparebit, si scopus Concilii spectetur in definitione hac condenda; et praxis, quam constanter secutum fuerat, attendatur. Scopus erat, damnare Novatorum errorem, qui sacramenta quaedam reiiciebant, eaque dicebant humanam habuisse originem, imo, diabolicam, ac impetebant scommis atque dicteriis. Adversus huiusmodi blasphemias definitum fuit omnia sacramenta a Christo Domino esse instituta: ac proinde nullum esse *inutile figmentum,* aut *imposturam,* aut *superstitiosam caeremoniam;* sed omnia sanctissima, et augustissima. Praxis vero Concilii fuerat infestantes Pseudoreformatorum hae-

[1] 3. p. q. cit. a. 2. ad 3.
[2] In 3. p. q. 64. disp. 12. § 1. n. 3.

reses damnare; non catholicorum quorumdam opiniones expressa definitione pronuntiare haereticas. Quis credibile esse putabit, Concilium ab hac regula, quam constanter secutum fuerat, tum deflectere voluisse cum tamquam haeresis damnanda esset opinio S. Bonaventurae, doctoris gravissimi, in cuius sacra familia multi ex Patribus et theologis eiusdem Concilii educati fuerant? — Sed, et testimonium positivum habemus hac in re duorum magni nominis theologorum, Ioduci Ravestein, et Ruardi Tapper [1], qui Concilio interfuerunt, et post canones de sacramentis a Concilio editos scripserunt Sacrosanctam Synodum nullam fidei definitionem tulisse circa immediatam institutionem sacramentorum.

Verum enimvero cum mens Concilii, quamvis non expressa definitione manifestata, clara tamen sit; et institutio a Christo immediate facta omnium sacramentorum indubitanter demonstretur, ut constat ex praecedentibus; et iam theologi hanc institutionem fateantur unanimes; evidens est, eam revocari in dubium non posse absque temeritate.

ARTICULUS SECUNDUS

De materia et forma sacramentorum.

Ordo ac perspicuitas tractationis postulant ut, postquam de Auctore sacramentorum locuti sumus, de iis, ex quibus sacramenta componuntur et constant statim dicamus.

Et in primis animadvertimus sermonem non esse de compositione quae in omni signo inest, prout ex re sensibili significante, *quae* est signum, et significatione *per quam* res illa est signum, constituitur; de hac compositione egimus in prima parte [2]: modo compositionem alteram spectamus quasi physicam in sacramentis, considerando signum ipsum sensibile, prout constat partibus sensibilibus. Hae partes essentiales duae sunt, materia nempe et forma. Quamvis enim sacramentum non sit unum compositum physicum, partibus constans inter se physice unitis, sed compositum morale, constans rebus et verbis, morali unione sibi cohaerenti-

[1] V. Berti, l. c. n. 10.
[2] V. p. 65.

bus; quandam tamen similitudinem habet cum composito physico; et iuxta hanc similitudinem, materia et forma constare dicitur. Nam quemadmodum in composito physico materia, ex sese indeterminata et indifferens, ad certam speciem determinatur a forma; similiter in sacramento res aliqua in ratione significandi indeterminata adhuc et indifferens, quippe quae assumi potest ad diversas significationes, determinatur per verba, seu per ea quae « inter homines », ut S. Augustinus loquitur [1], « obtinuerunt principatum significandi » : sicut in composito physico materiae imperfectae accedit forma quae eam perficit, dans esse rei; ita in sacramento rei materiali accedit verbum, quod eam perficit et determinat ad *esse sacramentale.* Exemplum habes in baptismo. Res ut materia remota est aqua, ut materia proxima est ablutio: forma sunt verba, quae dum ablutio externa fit baptizantis, pronuntiantur a ministro: « ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Si adest intentio debita in ministro, quae omnino requiritur, ut inferius declarabitur, illa duo, res et verba, tamquam materia et forma, concurrunt ad sacramentum baptismi a Christo institutum perficiendum; ita ut signum sacramentale exurgat ex utriusque unione, et ablutio per aquam indeterminata ad significandam ablutionem, quae mundat animam a peccato originis, determinationem suam ad eam solum significandam accipiat a verbis, et sic efficere valeat quod significat. Unio autem quae in sacramentis habetur inter rem et verba, ut materiam et formam, cum sit moralis, ad unum morale compositum constituendum, nimirum ad unum signum practicum gratiae pro sanctificatione hominum; talis procul dubio requiritur et sufficit qualis *secundum hominum aestimationem* adesse debet ut intelligatur pars utraque *ad unam concurrere significationem et unum, in ratione signi, efficere quod significet.*

Quum vero dicitur sacramentum constare re tamquam materia, et verbis tamquam forma, nomine rei venit etiam actio minus determinatae significationis; et verba intelliguntur sive proprie et formaliter, sive virtualiter et aequivalenter, quae valeant significationem rei adhuc indeterminatam ad *esse* sacramenti determinare. « Ut sacramenta constare dicantur rebus et verbis, non est necesse », ait Bellarminus [2], « ut res non sint verba, et verba non

[1] De doctrina Christ. l. 2. c. 3.
[2] De controv. christ. fid. t. 3. l. 1. c. 18.

sint res; sed sat est si aliquid fungatur vice rei, aliud vice verbi ». Certe in sacramento poenitentiae potest fieri, ut nulla sint alia signa praeter verba. Ex communi enim consensu theologorum, in hoc sacramento, forma est absolutio; materia remota sunt peccata; materia proxima sunt actus poenitentis, idest, contritio, confessio et satisfactio, quatenus signo externo produntur. Potest autem fieri, ut quis non habeat nisi peccata verbo commissa: et tunc materia remota erunt sola verba: potest etiam fieri, ut non ostendat signa contritionis, confessionis et satisfactionis, nisi verbis; cum de essentia sacramenti non sit ut poenitens ploret, suspiret, flectat genua etc., sed si tantum verbo dicat sua peccata, et dicat se esse contritum, et velle satisfacere, posset absolvi et tunc materia etiam proxima non erunt, nisi verba. Vere tamen dicuntur esse in eo sacramento res et verba, quia peccatum verbo commissum, non ut verbum, sed ut peccatum est materia confessionis: peccatum autem formaliter non est verbum, sed res a verbi ratione valde distincta. Sic etiam confessio non est proprie materia sacramenti, ut oratio quaedam, sed ut actio poenitentis. Nam ut eleganter docet S. Thomas (in 4. dist. 13. q. 1. a. 1.), singulare est in hoc sacramento, ut actio suscipiendi sit sacramenti pars essentialis. Ut enim, ait, inter corporalia medicamenta, quaedam sunt omnino extrinseca, ut emplastra, quae applicantur aegrotis, et non requirunt eius actionem ut partem medicamenti; quaedam alia partim sunt extrinseca, ut quaedam potiones, quae requirunt ut partem medicamenti, ambulationem; sic etiam quaedam sacramenta omni ex parte applicantur et conferuntur a ministro, ut Baptismus, Eucharistia etc., sed sacramentum Poenitentiae partim applicatur a ministro per absolutionem, partim requirit ipsius aegroti actionem, nimirum confessionem etc. Idem iam de forma ostendi potest; nam in sacramento Matrimonii, loco verborum sufficiunt nutus, aut litterae: modo sufficienter per haec exprimatur consensus utriusque partis.

Ad modum loquendi quod attinet, notandum est veteres Ecclesiae scriptores, sacramentorum partes, quas nos materiam et formam dicimus, *sacramentorum res* nuncupasse. « Diaboli partes sunt », ait Tertullianus [1], « intervertendi veritatem, qui ipsas quoque *res sacramentorum divinorum* idolorum mysteriis aemulatur.

[1] L. de praescript. c. 40.

Tingit et ipse quosdam, utique credentes et fideles suos: expositionem delictorum de lavacro repromittit».... — Inveniuntur utique apud Patres testimonia in quibus de *forma* sacramentorum loquuntur, sed vocem istam latiori sensu fuisse tum usurpatam ad significandum totum ritum observari solitum in sacramenti administratione, liquido discere possumus ab Augustino. Etenim S. Doctor contra Pelagianos probans dari in parvulis nondum per baptismum renatis peccatum originale, id deducit ex caeremoniis quae ante baptismum parvulorum adhibentur, et aperte ostendunt in iis pueris, ante salutaris lavacri ablutionem, inhabitare diabolum per peccatum. « Quid », inquit [1], « de ipsa *forma* sacramenti loquar? Vellem aliquis istorum qui contraria sapiunt, mihi baptizandum puerum afferret. Quid in illo agit exorcismus meus, si in familia diaboli non tenetur? Ipse certe mihi fuerat responsurus pro eodem parvulo quem gestaret, quia pro se ille respondere non posset. Quomodo ergo dicturus erat, eum renuntiare diabolo, cuius in eo nihil esset? Quomodo converti ad Deum, a quo non esset aversus, credere inter cetera remissionem peccatorum, quae illi nulla tribueretur? » — Iuxta hanc significationem vox *forma* adhibita fuit a Patribus Concilii Milevitani (can. 2.), quorum haec sunt verba: « Placuit ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur; unde sit consequens, ut in eis *forma* baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit » [2]. Haec verba, recte Cardinalis de Lugo animadvertit [3], cum ab Augustino ibi praesente, et eo argumento saepe utente, desumpta fuerint, non est dubium, quin in eodem sensu fuerint usurpata sumendo *formam* pro *formula,* seu ritu baptismi. Unde etiam constat eadem verba quae ex Canone transcripta sunt et usurpata a Patribus in Conc. Trid. sess. 5. (Decreto de peccato originali), debere etiam in eodem sensu intelligi; nam licet tempore Concilii Tridentini apud Scholasticos iam nomine *formae* intelligerentur verba essentialiter requisita ad valorem sacramenti, cum tamen Patres ibi transcripserint canonem integrum Concilii Milevitani, retentis

[1] L. 1. de peccat. merit. et remis. c. 34.
[2] V. Denzinger, Enchirid. p. 24.
[3] De sacram. disp. 2. sect. 2. n. 26.

eis verbis, non expediebat illa verba in alia diversa significatione accipere, sed in illa eadem, qua a Patribus Milevitanis usurpata fuerant. Et hunc loquendi modum usurpavit etiam Innocentius IV. in commentariis super cap. *Presbyter,* de sacramentis non iterandis: ait enim, tempore Apostolorum *formam,* qua ordinabantur ministri, fuisse manuum impositionem, nec aliam formam fuisse tunc servatam; ubi per formam intelligit modum ordinationis, non id, quod nunc intelligimus: nam, ut patet, impositio manuum magis erat materia, quam forma.

Primus qui ad explicandas partes intrinsece et essentialiter sacramentum constituentes appellationem *materiae* et *formae* usurpaverit, communiori consensu auctorum, citatur Gulielmus Antissiodorensis circa annum 1215., si tamen ipse est auctor Summae Theologiae quae ei tribuitur [1]. Iuxta paucos tamen, hoc loquendi modo primum usus fuisse videtur B. Alanus Magnus, qui in Regulis de sacra Theologia [2] panem, Eucharistiae *materiam;* verba, *formam* diserte appellat. Ab illa vero aetate, constanti theologorum approbatione, usu Conciliorum Generalium firmata, modus hic loquendi communis evasit: nec ab eo, qui breviter ac optime relationem exprimit inter sacramenti partes, res nempe et verba, recedere licet.

His itaque praenotatis, in sequenti thesi ostendimus, omnia novae legis sacramenta confici et constare rebus tamquam materia, et verbis tamquam forma.

[1] Libro IV. fol. 283. col. 4 de Extrema unctione agens, ita loquitur: « Dicimus, quod sicut de essentia baptismi dicuntur esse tria, scilicet *materia* et *forma verborum* et intentio baptizandi; similiter de essentia Eucharistiae dicuntur esse tria, scilicet ordo sacerdotalis et *forma verborum* et *materia,* scilicet panis et vinum; eodem modo de essentia huius sacramenti (Extremae unctionis) dicuntur esse tria, scilicet ordo sacerdotalis et oratio fidei et *materia,* scilicet oleum consecratum ab Episcopo; non est autem ipsa oratio, ipsa unctio vel pars eius, sed hoc modo dicitur esse de essentia, quia per ipsam habet unctio, quod sit sacramentum, h. e. quod similitudinem eius gerat, quod figurat ».

[2] V. Tournely de sacram. in gen. a. 4. in not. 1. edit. Ven. 1790.

THESIS XI.

Sacramenta novae legis conficiuntur et essentialiter constant duplici parte signi sacramentalis, una quae est res vel actio minus determinatae significationis, altera quae est vel proprie et vocaliter, vel saltem virtualiter et aequivalenter verbum, determinans significationem: unde merito confici et constare sacramenta dicuntur rebus tamquam materia et verbis tamquam forma.

Prima pars thesis innuitur in Scripturis, clarius et quasi expressis verbis traditur a Patribus, sancitur in Conciliis, et rationibus theologicis confirmatur.

Etenim, ex Script. habemus Christum Apostolis praecepisse ut baptismum aquae conferrent *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (Ioan. III. 3.; Matth. XXVIII. 19.). Hinc Apostolus Paulus utrumque elementum coniungit dum loquitur de Baptismo: « Mundans (Ecclesiam) lavacro aquae in verbo vitae » (ad Eph. V. 26.). — Pro sacramento Eucharistiae legimus Christum panem et vinum, verbis additis, consecrasse; et Apostolis mandatum dedisse ut eumdem ritum servarent, quem ipse observaverat (Matth. XXVI. 26.; Luc. XXII. 19.; I. ad Cor. XI. 23–25.). — De Confirmatione refertur: « Qui (Petrus et Ioannes) quum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum Sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum » (Act. VIII. 15–17.). — Quoad Poenitentiae sacramentum, Christus Dominus dixit Apostolis: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* (Ioann. XX. 22. 23.); et ex his verbis semper intellexit Ecclesia, datam fuisse a Christo Sacerdotibus auctoritatem dimittendi peccata post baptismum commissa, vero et proprie dicto sacramento: hanc autem auctoritatem exerceri non posse nisi ex praevia poenitentis confessione, et subsequente absolutione sacerdotis suo loco probabitur. — De sacramento Extremae unctionis loquens S. Iacobus utrumque elementum verborum et olei commemorat: *Et orent* (presbyteri Ecclesiae) *super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini* (Iac. V. 14.). — Ad Or-

dinem quod attinet, in actibus Apostolorum dicitur: « Et cum constituissent illis per singulas Ecclesias presbyteros, et orassent cum ieiunationibus, commendaverunt eos Domino in quem crediderunt » (XIV. 22.): et ibidem, cum ordinatio refertur diaconorum: « Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum; et orantes imposuerunt eis manus » (VI. 6.). — Demum in Matrimonio rem et verba sive vocalia, sive virtualiter talia, adesse ad signum sacracramentale constituendum, patet ex ipsa natura contractus matrimonialis a Christo elevati ad rationem sacramenti, et ex Traditione Ecclesiae.

Patres idem docent: quaedam eorum testimonia afferam selecta ex multis.

Tertullianus, locis iam superius citatis [1], haec pro thesi quam vindicamus, habet: « Nihil adeo est quod tam obduret mentes hominum, quam simplicitas divinorum operum quae in actu videntur, et magnificentia quae in effectu repromittitur ut hic quoque, quoniam ... homo *in aqua demissus et inter pauca verba tinctus* ..... non multo vel nihil mundior resurgit, eo incredibilis existimetur consecutio aeternitatis ». Et haec alia: « Igitur omnes aquae.... sacramentum sanctificationis consequuntur, *invocato Deo* ».

S. Cyrillus Hierosolymitanus [2], de sacro Chrismate loquens, ait: « Ceterum vide ne nudum et vile suspiceris unguentum hoc esse. Nam sicut panis Eucharistiae, post invocationem Sancti Spiritus, non est communis panis sed corpus Christi; ita et sanctum istud unguentum, non amplius nudum, neque si quis ita appellare malit, commune unguentum est post invocationem: sed Christi donarium et Spiritus Sancti, praesentia divinitatis eius, efficiens factum. Quod quidem symbolice fronti aliisque sensibus tuis illinitur. Ac dum unguento visibili inungitur corpus, sancto et vivifico Spiritu anima sanctificatur ».

S. Ambrosius [3], de augustissimo sacramento Eucharistiae verba faciens et plurimis exemplis ostendens victam atque mutatam naturam fuisse virtute benedictionis, inquit: « Forte dicas: Aliud video, quomodo tu mihi asseris quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis? Probemus non hoc esse quod natura formavit, sed

[1] V. p. 78.
[2] Catech. myst. 3. n. 3.
[3] L. de mysteriis c. 9. n. 50-52.

quod benedictio consecravit: maioremque vim esse benedictionis quam naturae; quia benedictione etiam natura ipsa mutatur ». Et adductis ex Moyse et Eliseo propheta exemplis, prosequitur: « Advertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quam naturam, et adhuc tamen propheticae benedictionis numeramus gratiam. Quod si tantum valuit hamana benedictio, ut naturam converteret; quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis Christi sermone conficitur. Quod si tamen valuit sermo Eliae, ut ignem de coelo deponeret: non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: 'Quia ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt' (Psal. CXLVIII. 5.): sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quae sunt, in id mutare, quod non erant? Non enim minus est novas rebus dare, quam mutare naturas ».

Innocentius I. ad Decentium scribens, circa poenitentiae sacramentum, dicit[1]: « De pondere aestimando delictorum sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem poenitentis et ad fletus et lacrymas corrigentis, et tunc iubere dimitti cum viderit congruam satisfactionem ». — In celeberrimo apud graecos libello poenitentiali Ioannis Ieiunatoris patriarchae Constantinopolitani[2] iniungitur sacerdoti, ut ita peccatorem alloquatur: « Spiritualis fili ego confessionem tuam primario et praecipue non recipio, nec tibi absolutionem concedo, sed per me Deus (illius enim est opus huiusmodi) peccatorum tuorum confessionem suscipit et per nostram vocem horum remissionem dispensat et largitur...... Revela igitur et declara coram sanctis angelis, nihilque me cela eorum, quae a te clam facta sunt, velut si Deo occulta cordium cognoscenti confitereris » etc. — Similis exhortatio repetitur in poenitentiali Andegavensi sec. XI.: « Cum dixeris sacerdoti peccata tua, non sacerdoti sed Christo, qui est verus sacerdos. Ideo debes, carissime frater vel carissima soror, compunctione et gemitu cordis peccata tua Deo confiteri et sacerdoti tuo, qui vice Christi officium gerit, et non debes quidquam celare de infirmitate animae tuae, ut possis sanari ».

[1] Ep. 25. c. 7.
[2] Ap. Morin. antiq. poenit. p. 77. 8.

S. Augustinus [1], inquit: « Quare non ait, mundi estis propter Baptismum quo loti estis; sed ait, *propter verbum quod locutus sum vobis;* nisi quia et *in aqua verbum* mundat? Detrahe verbum, et quid est aqua, nisi aqua? *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum,* etiam ipsum tamquam visibile verbum..... Unde tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo?.... Mundatio igitur nequaquam fluxo et labili tribueretur elemento nisi adderetur *in verbo* ».

S. Gregorius Nyssenus [2] eleganter et aperte veritatem, quam defendimus, confirmat dicens: « Compositus est homo et non simplex, ut certo scimus. Atque idcirco duplici coniunctoque cognata similiaque medicamenta ad curationem destinata atque attributa sunt; corpori quidem quod apparet, aqua quae sub sensum cadit; animae vero, quae visum effugit, Spiritus, qui non apparet, *qui fide vocatur,* qui ineffabiliter accedit. *Spiritus* enim, *ubi vult, spirat; et vocem eius audis, sed nescis unde veniat, et quo vadat:* corpus quod baptizatur, et aquam quae baptizat benedicit..... Panis item, panis est initio communis; sed ubi eum mysterium sacrificaverit, corpus Christi fit et dicitur. Sic mysticum oleum, sic vinum, *cum sint res exigui pretii ante benedictionem,* post sanctificationem, quae a Spiritu procedit, utrumque eorum excellenter operatur. Eadem item *verbi vis* etiam sacerdotem augustum et honorandum facit, *novitate benedictionis* a communitate vulgi segregatum. Cum enim heri ac tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur praeceptor, praeses, doctor pietatis, mysteriorum latentium praesul: eaque contingunt ei, cum nihil vel corpore, vel forma mutatus; sed quod ad speciem externam attinet ille sit qui erat, invisibili quadam vi ac gratia invisibilem animam in melius transformatam gerens ».

Nec minus diserte, hanc unanimem doctrinam Patrum et universalis Ecclesiae fidem [3] profitetur Algerus [4], dum respondet quaestioni utrum sacramenta rite fiant, si solemnibus verbis aliqua vel incuria vel haeresi interserantur: « Quaeritur autem », ait, « cum

[1] Tract. 80. in Ioan. n. 3.

[2] In baptismum Christi Orat. — Migne, P. G. t. 46. p. 582.

[3] « Fidei esse Catholicae », observat Dominicus Soto (in 4. dist. 1. q. 1. a. 6.), « sacramenta constare rebus et verbis; quod sine manifesta haeresi negari non posset ».

[4] De sacram. Corporis et Sanguinis Dominici, l. 3. c. 13.

solemnia verba et invocatio divini nominis tantae virtutis sint, *ut omnia Ecclesiae sacramenta perficiant,* si in ipsis ex industria vel negligentia proferentis aliquod erroris vitium sonet, utrum etiam tunc sacramenta rite perficiant? Unde sciendum est, quia qui tacendo vel male proferendo quod debent in solemnibus verbis perfide peccant, eorum sacramenta ita damnat Ecclesia, ut ea vel pro nullis reputando iteret, vel pro imperfectis consummet ».

Concilia, quae statuerunt sacramenta novae legis constare rebus et verbis, mox citabimus, cum ad demonstrandam etiam secundam partem thesis proferri debeant.

Ratio cur novae legis sacramenta constent rebus et verbis sane posita est in voluntate Christi sacramenta instituentis; verum pro hac institutione congruentias optimas S. Thomas attulit [1], quas desumpserat tum ex parte Christi, tum ex parte hominis, tum ex parte significationis. Ex parte Christi, quia sacramentum aliquo modo repraesentare decebat suum institutorem; hic autem est Christus, Verbum Patris sensibili carni unitum: ergo sacramentum ut eum repraesentaret confici decuit ex verbo sensibili rei coniuncto. — Ex parte hominis, quia compositus cum sit ex anima spirituali corpori unita sensibili, conveniens erat ut sanctificaretur per medium quod ex invisibili verbo constaret sensibili rei unito. — Ex parte significationis, quia sacramenta novae legis perfecta signa esse debebant rerum quas significabant: sed per verba distinctius et perfectius significamus quod mente concepimus: ergo ad perfectionem signorum in nova lege necesse fuit ut significatio rerum sensibilium per aliqua verba determinaretur.

Secunda pars thesis nullo negotio ex probatione evincitur primae partis. — Etenim in omni composito illud habet rationem materiae quod de se indeterminatum et imperfectum determinari ac perfici per aliud debet; illud vero rationem formae quod est determinans atque perficiens: sed in omnibus sacramentis res de se indifferentes ad plura significanda, per verba determinantur ad unum. Ergo res in sacramentis se habent ut materiam, verba ut formam.

Atque idipsum, non conceptis utique verbis, sed re docetur a Patribus, testimoniis quae dedimus pro prima parte thesis; quum dicunt, ex. gr., *aquam sacramentum sanctificationis consequi, invocato*

[1] 3. p. q. 60. a. 6.

Deo; aut tradunt *sacramentum Eucharistiae confici sermone Christi;* aut ostendunt *mysticum oleum, ac vinum res esse exigui pretii, ante benedictionem; at post eam, utrumque eorum excellenter operari;* aut similiter declarant *vim verbi facere sacerdotem augustum et honorandum, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum;* aut demum generaliter pronuntiant *verbum quum accedit ad elementum, fieri sacramentum;* et *solemnia verba tantae virtutis esse ut perficiant omnia sacramenta Ecclesiae.*

Quam doctrinam Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis statuit dicens: « Haec omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum ». — Et Concilium Tridentinum eamdem supponit doctrinam, imo aperte confirmat, dum in sessione 14. differentiam docens (cap. 2.) inter Baptismum et Poenitentiam ait, hoc sacramentum multis rationibus ab alio differre, a quo « *materia et forma, quibus sacramenti essentia perficitur,* longissime dissidet ». Postea (cap. 3.) Poenitentiae materiam et formam assignat his verbis: « Docet praeterea sancta Synodus, sacramenti Poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: Ego te absolvo etc..... Sunt autem quasi materia huius sacramenti ipsius poenitentis actus ». Et, canone quarto, definit: « Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente quasi materiam sacramenti Poenitentiae, videlicet, contritionem, confessionem et satisfactionem, quae tres Poenitentiae partes dicuntur... anathema sit ».

Particula « *quasi* materia », quam post Concilium Florentinum [1], Tridentina Synodus adhibuit cum de sacramento poenitentiae ageret, non negat vere poenitentis actus nempe contritionem, confessionem et satisfactionem, veluti partem, pertinere intrinsece ad sacramentum constituendum; sed solum declarat in hoc sacramento materiam non eodem modo se habere ut in aliis. In Catechismo Concilii Tridentini [2], iussu S. Pii V. Pontificis

[1] « Quartum sacramentum est Poenitentia, cuius *quasi materia* sunt actus poenitentis, qui in tres distinguuntur partes... ». Conc. Flor. in Decreto pro Armenis.

[2] p. 2. de Poenitentiae sacramento, c. 17.

Maximi promulgato, legitur: « Iam quoniam nihil fideli populo notius esse debet quam *huius sacramenti materia;* docendum est, in eo maxime hoc sacramentum ab aliis differre, quod aliorum sacramentorum materia est res aliqua naturalis, vel arte effecta: sacramenti vero poenitentiae *quasi materia* sunt actus poenitentis, nempe contritio, confessio et satisfactio, ut a Tridentina Synodo declaratum est...... Neque vero hi actus *quasi materia* a Sancta Synodo appellantur, quia vere materiae rationem non habeant; sed quia *eius generis materia non sint, quae extrinsecus adhibeatur,* ut aqua in Baptismo et chrisma in Confirmatione ». Et hanc certo certius fuisse mentem Concilii Tridentini ex eo etiam constat quod eodem prorsus modo « *quasi* materiam » dixerat actus poenitentis, ac Florentina Synodus in Decreto pro Armenis; hanc autem particulam, cum his quae de poenitentiae sacramento in Decreto Concilii Florentini habentur, fere ad verbum legimus in opusculo Sancti Thomae *de articulis fidei et septem sacramentis Ecclesiae ad Archiepiscopum Panormitanum* [1]. Iam vero S. Thomas apertissime declarat [2] significationem particulae « quasi materiam » dum agit de materia sacramenti poenitentiae. Ad difficultatem quam sibi proposuerat: « Videtur quod poenitentia non sit sacramentum. In omni enim sacramento novae legis est aliquod materiale quod est causa gratiae.... Sed nihil tale est in poenitentia. Ergo etc. »; respondet: « In illis sacramentis quae sine actu nostro complentur est materia quae constat et significat, quasi medicina externe apposita. In illis autem sacramentis quae actum nostrum requirunt, non est *talis materia;* sed ipsi actus externi apparentes *hoc idem faciunt quod materia in aliis sacramentis* ».

[1] Haec sunt verba S. Thomae. « Quartum sacramentum est Poenitentia, cuius *quasi materia* sunt actus poenitentis, qui dicuntur tres poenitentiae partes: quarum prima est cordis contritio, ad quam pertinet, quod homo doleat de peccato commisso et proponat se de cetero non peccaturum. Secunda pars est oris confessio, ad quam pertinet ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter non dividens ea diversis sacerdotibus. Tertia pars est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis, quae quidem praecipue fit per ieiunium et orationem et eleemosynam. Forma autem huius sacrameuti sunt verba absolutionis, quae sacerdos profert, cum dicit, Ego te absolvo. Minister huius sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam, vel ex commissione Superioris. Effectus huius sacramenti est absolutio a peccato ». Opusc. 4. p. 2.

[2] 4. dist. 14. q. 1. a. 1.

Et alibi [1] idem S. Doctor: « In sacramento poenitentiae actus humani se habent *per modum materiae.* Et ideo cum plures actus humani requirantur ad poenitentiae perfectionem, scilicet contritio, confessio et satisfactio, ut infra patebit (art. seq.); consequens est quod sacramentum poenitentiae habeat partes ». Declarans autem has poenitentiae partes (art. 2.), subiungit: « Duplex est pars, ut dicitur in 7. Metaph. text. 33. et 34., scilicet pars essentiae, et pars quantitatis. Partes essentiae sunt naturaliter quidem forma et materia, logice autem genus et differentia. Hoc autem modo *quodlibet sacramentum distinguitur in materiam et formam, sicut in partes essentiae.* Unde et supra dictum est (q. 60. a. 5. et 6.) quod sacramenta consistunt in rebus et verbis. Sed quia quantitas se tenet ex parte materiae, partes quantitatis sunt partes materiae. Et hoc modo *sacramento poenitentiae specialiter assignantur partes,* ut dictum est articulo praecedenti, *quantum ad actus poenitentis, qui sunt materia huius sacramenti* ».

Priusquam thesim praesentem absolvam, difficultati respondebo, quae adversus eam ex mysterio sanctissimae Eucharistiae posset oriri. Etenim nulla prorsus materia in hoc sacramento videtur adesse; nam in eo instanti, quo sacramentum Eucharistiae conficitur, panis et vinum in corpus et sanguinem Christi per transubstantiationem conversa sunt; corpus autem et sanguis, cum non cadant sub sensibus, haberi certe non possunt loco materiae. Praeterea, verba ministri Eucharistiam conficientis sacramentum hoc intrinsece constituere non videntur; nam ex una parte non significant gratiam per sacramentum conferendam, quia non ad suscipientem, ut in aliis sacramentis fit, diriguntur, sed tantum ad significandum corpus et sanguinem Christi Domini; et ex alia parte, ipsis transeuntibus et desinentibus, sacramentum manet.

Has difficultates, quae in Tractatu de Eucharistia, tamquam in proprio loco, copiosa plenaque discussione dilucidantur, paucis modo solvimus quantum satis sit, pro re praesenti.

Eucharistiae sacramentum est, permanens, in cuius confectione verba a Christo instituta immediate significant et efficiunt conversionem materiae sacramentalis, hoc est panis et vini in corpus et sanguinem Christi, in statu cibi ac potus sub iisdem panis et

[1] 3. p. q. 90. a. 1.

vini permanentibus speciebus, ad spiritualem refectionem et sanctificationem nostram. —

Hinc Eucharistia cum ab aliis differat sacramentis, quae transeuntia sunt, solumque durant, quamdiu durat usus, dupliciter in assignandis materia eius et forma spectari debet, nempe *in fieri* et in *facto esse.* Si Eucharistia sumatur *in fieri* et in actu prolationis verborum, quibus conversio panis et vini efficitur et significatur; *materia* sunt panis et vinum; *forma* vero verba consecratoria. Si autem sumatur *in facto esse,* sacramentum sunt *species panis et vini, ut consecratae;* ita ut species sint *materia* sacramenti, et consecratio moraliter permanens sit *forma* determinativa specierum ad *esse sacramenti.* Et re quidem vera, sicut dicitur aliquid formaliter cognitum a cognitione quae praeteriit; sic etiam species manent determinatae ad sacramentalem significationem, quamdiu moraliter substant *illi formae,* nempe verbis consecrationis: substant autem non solum pro tempore quo verba consecrationis proferuntur, sed quamdiu retinent eamdem habitudinem ad illam formam: — quae habitudo est veluti unio materiae cum forma; quia nos non intelligimus species esse consecratas, et significare Christum sub eis praesentem, nisi quatenus intelligimus verba consecrationis iam prius fuisse prolata [1]. Dum autem species consecratae, seu quatenus substant verbis consecrationis, significant Christum, quem continent; eum significant ut sanctificantem homines per modum spiritualis alimoniae, adeoque significant gratiam sanctificantem.

ARTICULUS TERTIUS

De verbo sacramentali consecratorio.

Ex thesi nuper vindicata necessario sequitur verba, quae in sacramentis conficiendis proferuntur, et materiae sacramenti accedunt ut forma esse consecratoria; consecratorium enim vocamus verbum quo res aliqua consecratur tum ut sacra Deo sit, tum ut simul cum verbo unum fiat gratiae sanctificantis signum practicum. Nulla ergo hac de re disquisitio specialis esse deberet,

[1] V. Suarez, in 3. p. q. 74. disp. 42. sect. 2. n. 7.

si refutandus non esset error Protestantium, qui verbum sacramenti dicunt esse solummodo concionale et promissorium. Hic autem error cum fundamentali eorum haeresi connectitur qua tenent iustitiam hominis supernaturalem esse ipsam formalem iustitiam Christi, quae singulis hominibus imputatur, dum eam apprehendunt *speciali fide* credentes propter eamdem Christi iustitiam peccata eorum non imputari. In hac doctrina fides sola est quae iustificat; et fides excitatur per verbum Dei praedicatum: sacramenta non habent virtutem *ex opere operato* conferendi gratiam, et nihil aliud sunt aut esse possunt nisi signa quae obiective fidem excitent, aut obsignent: verba, quibus sacramenta perficiuntur, promissionis sunt, et concionis, seu doctrinae [1].

Verbum promissionis appellant illud quod divinas promissiones aut expresse continet, ut sunt haec pro sacramento Baptismi: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non

[1] « Deus qui ordinavit », ait Chemnitzius inter theologos Lutheranos praecipuae auctoritatis, « ut fides esset quasi manus nostra, qua quaeramus, apprehendamus et accipiamus gratiam Dei in Christo; idem Deus etiam certum medium seu organon ordinavit, per quod beneficia Filii mediatoris velit offerre seu exhibere. Tale ergo medium seu instrumentum Dei est verbum Evangelii praedicatum, auditum, cogitatum, fide apprehensum... Quod ad Deum attinet, verbo promissionis offert et exhibet illam suam gratiam, quae ad salutem necessaria est, ita ut fides in illo obiecto seu medio (i. e. in verbo) invenire possit, quidquid necessarium est. Sed carnalis infirmitas fidem impedit, turbat, distrahit et debilitat... Praeterea fides, etiam quando statuit promissionem Dei in genere veram esse, angitur tamen de hac praecipue quaestione, an privatim etiam ad me pertineat. Deus igitur non uno tantum modo per nudum scilicet verbum, gratiam suam nobis exhibere voluit; sed *infirmitatem nostram voluit certis adminiculis sublevare,* institutis scilicet et promissioni Evangelii annexis sacramentis, h. e. certis signis, ritibus seu caeremoniis in sensus incurrentibus, ut illo commoveret, erudiret et certos nos redderet, quod foris in specie visibili geri cernimus, illud intus virtute et potentia Dei in nobis effici. *Sicut enim verbum incurrit in aures et ferit corda, ita ritus sacramentorum incurrit in oculos, ut moveat corda, ut non dubitemus, Deum nobiscum agere, et velle iuxta verbum efficacem esse ad salutem...* Non alia est gratia, quae in verbo promissionis, et alia quae in sacramentis exhibetur, nec alia est promissio in verbo Evangelii, alia in sacramentis, sed eadem est gratia, *unum et idem verbum: nisi quod in sacramentis per signa divinitus instituta verbum quasi visibile redditur... Verbum enim promissionis est obiectum illud, quod fides in sacramentis intuetur et in illo (verbo promissionis) apprehendit ea, quae verbo in sacramentis promittuntur, offeruntur et exhibentur* ». Chemnitzius Exam. Conc. Trid. P. II. p. 15. ed. Genev. 1614.

potest introire in regnum Dei » (Ioan. III. 5.); et pro Eucharistia: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem; non habebitis vitam in vobis » (Ioan. VI. 54.): aut ad eas promissiones factas mentem revocat, ut pro baptismo dicunt esse verba haec: « Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », et pro Eucharistia haec alia: « Hoc est corpus meum », etc. — Verbum autem concionis, seu doctrinae illud vocant, quod alta voce et intelligibili lingua prolatum, promissiones divinas refert, ac fidem audientium movet et excitat, aut saltem ex sese movere et excitare potest. « Cum de verbo sacramentali », aiebat Calvinus [1], « fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus, quae, clara voce a ministro, praedicata, plebem eo manu ducat, quo signum tendit, ac nos dirigit ». Similiter in « Confessione Augustana » legitur: « Art. 4. — Docent quod homines... gratis iustificentur propter Christum per fidem, cum credunt se in gratiam recipi et peccata remitti propter Christum.... Art. 5. — Ut hanc fidem consequamur institutum est ministerium docendi Evangelii et porrigendi sacramenta..... Art. 13. — De usu sacramentorum docent, quod sacramenta instituta sint, non modo ut sint notae professionis inter homines; sed magis ut sint signa et testimonia voluntatis Dei erga nos, ad excitandam et confirmandam fidem in his qui utuntur, proposita. Itaque utendum est sacramentis ita ut fides accedat, quae credat promissionibus, quae per sacramenta exhibentur et ostenduntur [2].

Differunt tamen Lutherani a Calvinistis in eo quod illi dicunt fidem excitari susceptione sacramentorum, per virtutem divinam insidentem ipsi verbo praedicato; hi vero tenent Spiritum San-

[1] L. 4. inst. c. 14.

[2] V. The Creeds of Christendom, by Ph. Schaff. vol. 3. p. 10. 15. New York 1877. In eodem volumine, p. 824, habes articulos in tertio conventu Reformatae Ecclesiae Episcopalis in America, anno 1875., sancitos. In eis haec inveniuntur: Art. 11...

« Simply by faith in Christ are we justified and saved ». Art. 25. — « By the word sacrament this Church is to be understood as meaning only a symbol or sign divinely appointed... In such only as worthily receive Baptism, and the Lord's Supper are they of spiritual benefit; and yet not that of the work wrought *(ex opere operato)*, as some men speak. Which word, as it is strange and unknown to Holy Scripture, so it gendereth no godly, but a very superstitious sense. In such as receive them rightly, faith is confirmed and grace increased by virtue of prayer to God ».

ctum, dum verbum praedicatur, excitare immediate fidem in praedestinatis, eisque singuli applicare aeternum decretum praedestinationis; dicunt enim alios, qui praedestinati non sunt, nullum fructum percipere in praedicatione verbi et in sacramentis [1].

[1] Lutherans are wont to refer to the analogy between the Word and sacraments. The difference between them and the Reformed as to the sacraments, is analogous to the difference between the two churches as to the Word. The Reformed refer the supernatural power of the Word, not to the literal Word as written or spoken; not to the mere moral truth therein revealed, but to the coöperation, or as Paul calls it, the demonstration, of the Spirit. The Lutherans, on the other hand, teach that there is inherent in the divine Word (not in the letters or the sound but in the truth), a supernatural, divine virtue, inseparable from it, and independent of its use; and which is the same to believers and unbelievers; sanctifying and saving the former, because of their faith, and not benefiting the latter, because of their voluntary resistance. So the sacraments have an inherent, divine power, certain of producing saving effects, if they meet with faith in those who receive them. « The Lutheran Church », says Guerike, « regards the sacraments as actions, wherein God, through external signs by Him appointed, offers and confers his invisible and heavenly gifts; they see in the sacraments visible signs, which in virtue of the divine word of promise pronounced over them, in such sense contain the invisible divine gifts they signify, that they communicate them (mittheilen) to all who partake of them, although only to believers to their good ». This inherent divine virtue of the sacraments does not reside in the elements; nor does it flow from him who administers them; nor is it due to the concurrent operation of the Holy Spirit; but to the Word. The elements employed are in themselves mere elements; with the Word, they are divinely efficacious, because the divine Word, wherever it is, is fraught with this divine, supernatural, saving, and sanctifying power which always takes effect on those who have faith to receive it.

Dr. Schmid of Erlangen, however, admits that there is a difference of view on this subiect, between the earlier and later theologians of his Church. The former made the sacrament consist of the element of the Word, and referred its supernatural effect to the inherent divine power of the latter, agreeably to Luther's representation of his Larger Catechism, where, when speaking of baptism, he says, in words already quoted: « non tantum naturalis aqua sed etiam divina, coelestis, sancta et salutifera aqua (est)... hocque nonnisi verbi gratia, quod coeleste ac sanctum verbum est ». The later theologians, however, from the time of Gerhard, did not make the sacrament consist of the element and the Word; but of something terrestrial and something celestial. The former is the element or external symbol, « quod est res corporea visibilis... ordinata ad hoc; ut sit rei coelestis vehiculum et medium exhibitivum ». The latter, or « res coelestis », is « res invisibilis et intelligibilis, re terrena visibili, tanquam medio divinitus ordinato exhibita, a qua fructus sacramenti principaliter dependet ». According to this view the efficacy of

Ex his, quae exposuimus, verus sensus controversiae inter Catholicos et Protestantes aperitur. Non quaerimus utrum aliquo pacto verba sacramentalia sint promissionum divinarum signa, pignora, atque sigilla: nam id ultro fatentur Catholici si non intelligatur ad mentem Protestantium de promissione fidei iustificantis, qua quis iustificatur per fidem, seu per fiduciam in imputatam sibi iustitiam Christi; sed iuxta alias significationes explicetur, ut declaravimus in prima huius Tractatus parte [1]; et praeterea dicatur sacramenta esse signa practica, quae effectum infallibilem habent gratiae conferendae, secundum divinam promissionem et institutionem, rite ea signa suscipientibus. — Non quaerimus utrum verba sacramentalia sint concionalia, quatenus concio quaedam ad explicationem promissionum divinarum sit de essentia sacramenti; nam hoc, saltem multi, si non omnes inter Protestantes, non admittunt. — Non quaerimus utrum verba illa consecratoria sint, quatenus per ea elementum, seu res aliqua a profano usu, transferatur ad sacrum. « Facile admittimus », inquit Turrettinus [2], « verbum sacramentale institutionis praedicatum, esse etiam consecratorium respectu signorum, quatenus per illud ab usu communi et profano transferuntur ad usum sacrum ». — Quaestio est utrum verbum sacramentale sit consecratorium quatenus rei sensibili ut formale elementum iuxta divinam sacramenti institutionem, coniunctum, efficax cum ea signum constituat ad conferendam, vi et efficacitate ipsius signi sacramentalis, gratiam sanctificantem: seu aliis verbis, ut ait Turrettinus [3], « an sit ita consecratorium, ut sit etiam operativum ».

the sacrament does not depend upon the Word, but upon this « res coelestis », of which the « res terrena » is the vehicle and medium. The office of the Word is to unite the two. It is called the « αἴτιον ποιητικόν, hoc est, efficere, ut duae illae partes essentiales unum sacramentum constituant in usu sacramentorum » (Schmid, *Die Dogmatik der evängelishlutherishen Kirche*. Frankfort and Erlangen, 1853. pp. 415-417.)... So far as the efficacy of the sacraments is concerned, the main point of difference between the Lutherans and the Reformed is, that the latter attribute their sanctifying power to the attending influences of the Spirit; the former to the inherent, supernatural power of the Word which is an essential part of these divine ordinances ». Hodge, Syst. theol. vol. 3. p. 305.

[1] V. supra, p. 92.

[2] De sacram. q. 6. n. 2.

[3] Ibid. n. 3.

Id affirmant Catholici, Protestantes vero negant omnes; horum errorem Concilium Tridentinum damnavit, quum sessione septima anathemate percussit eos qui dixerint: « Sacramenta novae legis esse tantum externa signa acceptae per fidem gratiae vel iustitiae »; et « haec sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse » [1]. — Contra hunc specialem Protestantium errorem dirigitur thesis sequens.

THESIS XII.

Verba sacramentorum non sunt promissoria dumtaxat et concionalia ad mentem Protestantium; nec solum consecratoria quatenus res aliquae sensibiles iuxta Christi institutionem, ab usu profano et communi per ea traducuntur ad usum sacrum et religiosum: sed vere et proprie consecratoria sunt, quia iuncta rebus, ut formale elementum, unum cum eis sacramentale signum, efficax ad conferendam gratiam rite dispositis, constituunt atque absolvunt.

Probatur thesis I. *ex Scripturis* quoad duo sacramenta, quae Protestantes admittunt, Baptismum et Eucharistiam. Etenim verba horum sacramentorum a Christo Domino usurpata et instituta nullam concionem prae se ferunt; nec significatione sua directe exhibent aut in mentem revocant divinas promissiones; sed materiam quam afficiunt, ita consecrant ut unum signum re et verbis constans conficiatur efficax ad hominum sanctificationem. Ergo. —

Antecedens constat; nam verba Baptismi sunt: « Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti »; verba vero Eucharistiae: « Hoc est corpus meum; hic est sanguis meus »: quae nec promissionem directe significant, nec ullam portendunt concionem. — Confirmatur autem ex eo quod si verba, in sacramentis conficiendis adhibita, instituta fuissent ad excitandam divinae promissionis fidem, et non efficiendum signum practicum gratiae, haec potius in Baptismo conferendo adhiberi deberent: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei » (Ioan. III. 5.); et pro Eucharistiae confectione: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis

[1] Can. 5. et 6.

eius sanguinem non habebitis vitam in vobis » (Ioan. IV. 54.); aut: « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die » (Ibid. 55.).

Preterea, aliud est ministerium baptizandi, aliud evangelizandi, iuxta illud Apostoli dicentis: « Non misit me Christus baptizare, sed evangelizare » (I. ad Cor. I. 17.). Sed si forma baptismi esset concionatoria, non consecratoria, idem esset ministerium baptizandi et evangelizandi. Ergo.

2. *Ex Traditione.* Documenta Patrum quae citavimus pro thesibus VI. et XI., in plenissima luce collocant veritatem quam demonstramus. Sed ad abundantiam quaedam alia hic proferimus:

S. Irenaeus ait [1]: « Quando et mixtus calix et factus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis et sanguinis Christi ».

S. Iustinus [2] inquit: « Neque enim ut communem panem, neque ut communem potum ista sumimus; sed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Iesus Christus Salvator noster et carnem et sanguinem habuit nostrae salutis causa; sic etiam illam, in qua per precem ipsius verba continentem gratiae actae sunt, alimoniam ... incarnati illius Iesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus ».

S. Ioannes Chrysostomus: « Adest Christus », ait [3], et nunc is qui mensam illam apparavit, hic ipse hanc nunc exornat. Non homo est qui facit ut proposita efficiantur corpus et sanguis Christi; sed ipse Christus qui pro nobis crucifixus est. Figuram implens stat sacerdos verba illa proferens: virtus autem et gratia Dei est. ' Hoc est corpus meum ', inquit. Hoc verbum transformat ea quae proposita sunt ».

S. Ambrosius dicit: [4] « Quomodo potest qui panis est corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio autem quibus verbis est et cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam et reliqua omnia, quae dicuntur in superioribus, a Sacerdote dicuntur ..... ubi venitur, ut conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus utitur sacerdos, sed utitur sermonibus Christi ». Et infra: [5] « Et

[1] Adv. haereses, l. 5. c. 2.
[2] Apol. I. n. 66.
[3] Hom. I. de prodit. Iudae n. 6.
[4] De sacram. l. 4. c. 4. n. 14.
[5] Ibid. c. 5. n. 23.

ante verba Christi, calix est vini et aquae plenus: ubi verba Christi *operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur,* qui plebem redemit ».

S. Augustinus [1]: « Deus adest », inquit, « evangelicis verbis suis, sine quibus Baptismus Christi consecrari non potest; et ipse sanctificat sacramentum suum, ut homini, sive antequam baptizetur, sive cum baptizatur, sive postea quandoque ad se veraciter converso, idipsum valeat ad salutem, quod ad perniciem, nisi converteretur, valeret ».

Porro ex allatis testimoniis Patrum argumentum, ad firmandam thesim evidens, sic proponitur: — Illa verba non sunt promissoria dumtaxat et concionalia, ad mentem Protestantium, sed vere et proprie iuxta catholicam significationem consecratoria, quae materiae applicata eam ita faciunt e communi sacram, ut statim cum ea unum sensibile signum efficiant efficax virtute sua ad producendam gratiam. Atqui, ut Patres docent in locis mox citatis, talia sunt verba sacramentorum; siquidem, verbis sacramentorum prolatis, panis fit corpus Christi, et calix mixtus fit sanguis qui pro nobis effusus fuit; aqua vero baptismi ad salutem suo tempore habendam valet, quamvis in ipsa prolatione verborum nec ministri, nec suscipientis fides excitetur, imo uterque tunc pessime sit dispositus. — Ergo.

Ratio etiam perspectissima ad refutandum figmentum adversariorum, deducitur *ex baptismo infantium.* Etenim si verba sacramentalia proferrentur ad hunc solum salutarem effectum, ut adversarii contendunt, nempe ad revocandas in memoriam Dei promissiones, et ad fidem excitandam qua iustitia Christi apprehendi posset, et salus obtineri; profecto quotiescumque promissiones divinae bonitatis et misericordiae intelligi non possent, et fides actualis excitari nequiret, nullum verba illa sacramentalia habere deberent effectum. Atqui contrarium omnino constat: nam verba sacramenti prolata in coniunctione cum materia ad unum signum, seu ad baptismum constituendum, efficacia sunt et sanctificant infantes, qui promissionum divinarum intelligentiam habere nequeunt, nec concipere valent actualem fidem. Ergo. —

Quod argumentum adhuc nova luce perfunditur ex consideratione tentaminum inutilium quae experti sunt adversarii ut eius

[1] De baptismo, l. 6. c. 25.

vim evaderent. — Lutherus dixit in infantibus ad fidem excitandam et sigillandam valere verba Baptismi, quia miraculose ipsi credunt cum baptizantur, et id patrini declarant, dum nomine infantis respondent: *Credo*. Sed nemo non videt, miraculosam illam fidem actualem infantibus concessam, esse vanum commentum, sine ullo prorsus fundamento, excogitatum a Luthero pro necessitate causae. « Absit ut ego dicam », inquit S. Augustinus [1], « non credentes infantes »; at statim addit: « Iam superius disputavi, credit in altero, qui peccavit in altero ». Et in alio loco [2] ait: « Accommodat mater Ecclesia (infantibus) aliorum pedes ut veniant; aliorum cor ut credant; aliorum linguam ut fateantur ». — Dixit Calvinus, etsi Baptismus tunc non prosit infantibus, ipsum tamen profuturum suo tempore, cum ad rationis usum pervenerint, in illius ritus significationem intelligere potuerint. Sed si concionale verbum esset de essentia baptismi, deberet sic actu percipi ab infantibus, ut eos actu aqua debet attingere: et insuper, multi infantes moriuntur antequam ad rationis usum perveniant, ac proinde antequam intelligere possint significationem illorum verborum sacramentalium; in iis ergo deberet admitti nullum effectum habuisse baptismum, eosque, etsi rite iuxta mandatum Domini baptizatos, perpetuo exclusos manere a coelorum beatitudine; quod ipsi adversarii fateri repugnant. — Nec magis hoc aliud effugium valet, nimirum asserere verba sacramentorum concionalia, si non prosunt infantibus, saltem prodesse adstantibus: nam, ut omnibus perspectum est, 1. — sacramenta non conficiuntur pro iis qui ea non recipiunt, sed ad suscipientium utilitatem; 2. — posset Baptismus ministrari privatim, absque ullo teste, et obtinere effectum sanctificationis; 3. — etiamsi admitteretur verba sacramenti pro utilitate adstantium prolata esse; deberet semper dici nullum fructum percipere infantem ex prolatione verborum cum debita eorum applicatione ad materiam sacramenti; et inutiliter baptizari infantes; quod prorsus est falsum, et generatim non admittitur ab adversariis. — Demum, nihil etiam Protestantes proficiunt quum reponunt, infantes baptizari in fide Ecclesiae; nam etsi Ecclesia infantibus, ut audivimus ab Augustino, *accommodet aliorum pedes ut veniant,*

[1] Serm. 14. de verbis Apost. (alias serm. 294. c. 18. n. 17.).
[2] Serm. 10. de verbis Apost. (alias serm. 176. n. 2.).

aliorum cor ut credant, aliorum linguam ut fateantur; ex hac tamen veritate nequeunt emolumentum aliquod adversarii desumere pro doctrina quam defendunt. Etenim iuxta ipsos verba sacramentalia baptismi ad hoc adhibentur ut excitent fidem *in suscipiente* iustificativam; sed haec ut ipsi contendunt, non est fides Ecclesiae communis, verum personalis, cuique propria et actualis, qua quis credit remissa sibi esse peccata, seque per imputationem iustitiae Christi iustum esse: perperam igitur, dum agitur de baptismo infantium, ab adversariis nostris fit recursus ad fidem Ecclesiae [1].

[1] Id, velint nolint, Protestantes fateri coguntur: In *secunda Confessione Helvetica, c. 19. de sacramentis Ecclesiae Christi,* n. 3. legitur: « Praeterea habent symbola promissiones adiunctas, quae requirunt *fidem*. Fides autem solo Dei Verbo innititur. Et Verbum Dei habetur instar tabularum vel litterarum, sacramenta vero instar sigillorum: quae litteris Deus adpendit solus... adeo ut fideles, cum a ministris sacramenta percipiunt, *agnoscant* operari Deum in suo instituto ». Et hoc declarant Novatores, quamvis postea dicant, c. 20.: « Damnamus Anabaptistas, qui negant baptizandos esse infantulos recens natos a fidelibus ». V. Schaff. op. cit. vol. 3. p. 286. 291. — Hodge ait: « Baptism, however, is not only a sign and seal; it is also a means of grace, because in it the blessings which it signifies are conveyed, and the promises of which it is the seal, are assured or fulfilled to those who are baptized, provided they believe. The Word of God is declared to be the wisdom and power of God to salvation; it is the means used by the Holy Spirit in conferring on men the benefits of redemption. Of course all who merely hear or read the Word of God are not saved; neither do all who receive the baptism of water experience the baptism of the Holy Ghost; but this is not inconsistent with the Word's being the means of salvation, or with baptism's being the washing of regeneration. Our Lord says we are sanctified by the truth. Paul says we put on Christ in baptism (Gal. III. 27.). When a man receives the Gospel with a true faith, he receives the blessing which the Gospel promises; when he receives baptism in the exercise of faith, he receives the benefits of which baptism is the sign and seal ». Et paulo post addit: « Infants are the objects of Christ's redemption. They are capable of receiving all its benefits. Those benefits are promised to them on the same conditions on which they are promissed to their parents. It is not every one who says Lord, Lord who shall enter into the kingdom of God. It is not every baptized adult who is saved: nor are all those who are baptized in infancy made partakers of salvation. But baptism signs, seals, and actually conveys its benefits to all its subjects, whether infants or adults, who keep the covenant of which it is the sign. As a believer who recalls some promise of the Scriptures which he has read or heard, receives the full benefit of that promise; so the infant when arrived at maturity receives the full benefit of baptism, if he believes in the promises signified and sealed to him in that ordinance. Baptism, therefore, benefits infants just as it does adults, and on the same condition ». V. op. cit. p. 589.

Ceterum, probavimus antea, effectum Baptismi, seu regenerationem spiritualem per sanctificantem gratiam, Scripturam et Patres, non fidei Ecclesiae attribuere, sed ipsi signo visibili, nimirum ablutioni cum prolatione verborum sacramentalium.

Postremo, etiam in adultis efficacia sacramentorum non desinit si verborum significatio ab eis non intelligatur; quinimmo validus est Baptismus cum verba sacramenti falso et haeretico sensu proferuntur et a suscipiente falso et haeretico sensu intelliguntur; etsi effectum sanctificationis suscipienti, qui culpabiliter in fide errat, actu non conferat, propter obicem quo homo incapacem se reddit gratiae. Haec autem, quae proprio suo loco vindicaturi sumus, omnino consistere nequeunt cum doctrina Reformatorum.

Duo loca Patrum, S. Augustini et S. Ambrosii, declaratione aliqua indigent: illa enim opponuntur nobis ab adversariis. Quoad Augustinum attinet, obiectio sic procedit: In Tractatu 80. in Ioannem, S. Doctor in illa verba Christi: « Iam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis »; inquit: « Quare non ait, mundi estis propter Baptismum quo loti estis; sed ait propter verbum, quod locutus sum vobis, nisi quia et in aqua verbum mundat? » Sed verbum hoc quod Christus Apostolis praedicavit, certe fuit verbum concionis et instructionis. Ergo iuxta S. Augustinum tota vis mundandi peccata quae est in aqua, est a verbo concionis et instructionis. Praeterea, in eodem Tractatu, « Unde », ait, « ista tanta virtus aquae... nisi faciente verbo; non quia dicitur, sed quia creditur »? At verbum quod mundat quia creditur, haud dubie verbum est concionis quod fidem excitat, et excitando mundat. Ergo. — Et subdit: « Hoc est verbum fidei quod praedicamus, ait Apostolus, quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, et credideris in corde tuo quia Deus illum suscitavit a mortuis salvus eris »; quae rursus verbum concionale ad fidem excitandam designant.

Ut plene solvatur difficultas, animadvertimus: 1. — textus S. Augustini nullatenus intelligi posse ita ut ad mentem adversariorum significent verba, quibus sacramenta conficiuntur, esse concionalia ad excitandam fidem, non consecratoria ad constituendum signum sacramentale quod dat gratiam. Ibi enim ait: « in aqua verbum mundare; — accedere verbum ad elementum et fieri sacramentum; — aquam habere tantam vim ut corpus

tangat et cor abluat; — mundationem in verbo tribui fluxo et labili elemento; baptismum verbo consecrari ut mundare possit »; quae omnia et verbo concionali dici non possunt, et consistere nequeunt cum sententia Novatorum, qui negant verbum consecrare elementum, illudque elevare ad *esse* sacramentale, ut mundet animam: bene vero cum catholica veritate congruunt, et praeclare eam illustrant.

2. — Ad intelligentiam testimoniorum, quae proferuntur ex S. Augustino, esse prae oculis habendum scopum S. Doctoris in locis obiectis; hunc autem scopum esse ostendere verbum fidei generatim virtutem habere mundandi animam. Hinc ait, verbum fidei non solum mundare extra baptismum, excitando fidem et dispositionem necessariam, ut Christus dixit: « mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis »; sed etiam in baptismo, nam sine accedente verbo fidei, sacramentum quod mundat, non consistit. In hoc autem verbo fidei, quod accedit ad aquam, et cum ea sacramentum efficit, distinguit S. Doctor sonum materialem, « quia dicitur »; et sensum verborum, qui fide tenetur, « quia creditur »: unde docet verbo generatim tum extra baptismum ut respondeat fides, tum in baptismo et cum elemento constituat unum sacramentum, efficaciam non competere ratione soni materialis, « quia dicitur »; sed ratione rei significatae per verbum, quae est obiectum fidei, « quia creditur ». Invocatio SS. Trinitatis quae fit in baptismo et quae est forma baptismi, appellatur a S. Augustino verbum fidei quod praedicamus, quia omnis fides nostra tamquam ad caput ad hoc mysterium reducitur, quod est veluti compendium symboli et professionis christianae. — Ad Minorem ergo primi argumenti ex S. Augustino in forma propositi, responderi debet: Dist. Verbum, quod Christus praedicavit Apostolis revelando veritates fidei, fuit verbum doctrinae et concionale C. Verbum institutum a Christo ut baptismi forma, mundans in aqua baptismi animam a sorde peccati, fuit verbum doctrinae et concionale N. — Ad secundum argumentum distinguitur sensus verborum S. Augustini, quae habentur in Maiori. *Non quia dicitur* (verbum), *sed quia creditur*. Dist. 1. p. *non quia dicitur,* h. e. secundum exteriorem sonum vocis C. Non quia dicitur, h. e. secundum quod est verbum consecrans et cum aqua constituens sacramentum N. Dist. 2. p. *sed quia creditur,* h. e. actu et formaliter N. Obiective, quatenus nempe est obiectum fidei

nostrae C. — Ad ultimam instantiam: iuxta S. Augustinum efficax in sacramento est verbum, Dist. Verbum formae continens summam fidei nostrae, et consecrans aquam, cum qua sacramentum unum efficit quod mundat a peccatis C. Verbum concionale, proponens doctrinam et excitans fidem, ut volunt Protestantes N.

S. Ambrosius in libro *de Mysteriis* (c. 3. n. 14.) habet: « Merrha fons amarissimus erat; misit in eum Moyses lignum, et dulcis est factus (Exod. xv. 23. et seq.); aqua enim sine praedicatione dominicae crucis ad nullos usus futurae salutis est: cum vero salutaris fuerit crucis mysterio consecrata, tunc ad usum spiritalis lavacri et salutaris poculi temperatur. Sicut ergo in illum fontem Moyses misit lignum, hoc est, propheta; ita et in hunc fontem sacerdos praedicationem dominicae crucis mittit, et aqua fit dulcis ad gratiam ». — Ex hoc loco obiectio sic proponitur: Aqua baptismi, quae sine praedicatione crucis ad nullos usus inservit, et per praedicationem crucis fit dulcis ad gratiam, habet efficacitatem suam a verbo concionatorio. Atqui, ex S. Ambrosio, talis est aqua baptismi. Ergo — Respondemus dist. mai. Aqua baptismi, quae sine praedicatione crucis *per concionem ad excitandam fidem* ad nullos usus inservit, *et per hanc praedicationem* fit dulcis ad gratiam, efficacitatem suam habet a *verbo concionatorio* C. Aqua baptismi quae sine praedicatione crucis *per verbum formae* accedens aquae, eamque consecrans ad nullos usus inservit, et *per hanc praedicationem* fit dulcis ad gratiam, efficacitatem suam habet *a verbo concionatorio* N. Eodem pacto minorem distinguimus: iuxta S. Ambrosium aqua baptismi efficacitatem suam habet a praedicatione crucis quae fiat per concionem ad excitandam fidem N. A praedicatione crucis quae fit per verbum formae quod consecrat aquam C. Et ex distinctionibus factis negamus argumenti consecutionem.

Itaque praedicatio crucis in administratione baptismi de qua loquitur S. Ambrosius, duplici sensu sumi posset, pro ea nempe praedicatione quae fit dum populus mysterium et efficaciam crucis edocetur; vel pro alia quae habetur cum aliquid efficitur quod a cruce vim suam trahens eam exaltat. Hoc secundo sensu ministri Ecclesiae, dum verba formae pronuntiant, et sacramentum baptismi conficiunt virtutem crucis praedicant, a qua verba sacramentalia, et totum sacramentum habent suam efficacitatem: et de hac praedicatione S. Ambrosium loqui dubium esse non potest

verba ipsa attente consideranti atque contextum. In toto capite, praesentiam atque operationem divinitatis in aqua baptismi pluribus figuris docet, quibus mysterium hoc praenuntiatum fuerat: in verbis vero obiectis, ad miraculum appellat in figuram baptismi patratum, quo amaritudo aquarum conversa est in dulcedinem a Moyse, cum lignum in aquas mitteret ex mandato Domini. In illa conversione, iuxta S. Ambrosium, praefigurata fuit virtus crucis Christi, ex qua baptismus habet efficaciam; virtus enim passionis Christi operatur in sacramentis: et nunc eamdem virtutem commemorat sacerdos cum pronuntiat verba formae, quae consecrando aquam, eam elevant ad esse sacramentale, et cum ea efficiunt unum signum collativum gratiae. Hinc S. Doctor: « Sicut in illum fontem », inquit, « Moyses misit lignum . . . ita et in hunc fontem sacerdos praedicationem dominicam mittit »: — concio non in aquam mittitur, sed ad adstantes dirigitur. Ceterum legant adversarii, post locum mox commemoratum, haec alia verba S. Ambrosii [1], et intelligant quam longe aberrent a fide Sancti Doctoris: « Ideo tibi ante praedictum est, ut non hoc solum crederes quod videbas; ne forte et tu diceres: Hoc est illud magnum mysterium, *quod oculos non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit?* Aquas video, quas videbam quotidie: istae me habent mundare, in quas saepe descendi, et numquam mundatus sum? Hinc cognosce quod aqua non mundat sine Spiritu. . . . Nec iterum sine aqua, regenerationis mysterium est. . . . Credit autem etiam catechumenus in crucem Domini Iesu, qua et ipsa signatur: sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiae munus haurire ».

ARTICULUS QUARTUS

De materiae formaeque sacramentorum determinatione.

Quum sacramenta novae legis instituta fuerint a Christo Iesu, ab eo, sine ulla controversia, habent determinationem suam quoad materiam et formam, quibus constant essentialiter. Sed haec determinatio *in genere,* vel *in specie* potuit fieri. *In genere* materiam

[1] c. 4. n. 19.

et formam uniuscuiusque sacramenti Christus determinavit, si pro unoquoque statuit eligendum esse signum idoneum ad gratiam, quam sacramentum conferre deberet, significandam; electionem vero huiusmodi signi reliquit Ecclesiae: *in specie,* si ipsemet Christus, inter ea quae apta essent ad significandam sacramenti gratiam, signum aliquod elegit, idque immutabiliter permansuram in Ecclesia voluit. Ut duplicem modum determinandi materiam et formam in sacramentis illustremus exemplo, supponamus Christum praescripsisse sacramentum ordinis esse conferendum signo aliquo sensibili, quod spiritualem potestatem eodem signo traditam et gratiam ad eam potestatem exercendam significaret, quin hoc vel illud signum inter ea, quae possent ad talem significationem assumi, determinasset; profecto *in genere* tantum Christus materiam ac formam sacramenti ordinis determinasset, et determinatio *in specie* utriusque partis signi, quoad hoc sacramentum, relicta fuisset Ecclesiae, quae auctoritate sua elegisset postea signum pro ut nunc usurpatur et sanctificat. — Sin autem ipse Dominus immediate statuisset Ordinem esse conferendum e. g., per manuum impositionem, et correspondentia verba, tamquam per ritum nominatim ad significandam et conferendam spiritualem potestatem ac gratiam praescriptum; determinatio *in specie* facta fuisset materiae et formae pro sacramento ordinis.

Verum determinatio *in specie* sic intelligitur facta ut manere idem, vel mutari dicatur specifice signum secundum moralem hominum aestimationem; ac proinde ipsa forma sacramentalis determinata sit non secundum materialem sonum verborum, neque secundum phrasim grammaticam, sed secundum significationem. Quare, adnotat Bellarminus [1] « utcumque varientur verba, addendo, detrahendo, mutando, transponendo, corrumpendo, interrumpendo, semper manet integritas substantialis, dum manet idem sensus:... e contra minima etiam variatio destruit integritatem substantialem, si pereat sensus ».

Iam vero indubium est Christum materiam et formam Baptismi et Eucharistiae in specie determinasse; utrum id fecerit relate ad reliqua omnia sacramenta, controvertitur: nonnulli doctores arbitrati sunt materiam et formam quorumdam sacramentorum, praesertim sacramenti ordinis, nonnisi in genere fuisse a

[1] De controv. fidei chr. t. 3. l. 1. c. 21.

Christo constitutas; alii vero communius tenent eum omnium sacramentorum essentiales partes in specie, constituisse [1]. Cum his defendimus sequentem thesim.

THESIS XIII.

Probabilius Christus in specie determinavit omnium novae legis sacramentorum materiam et formam.

I. — Primum argumentum desumimus ex verbis Concilii Tridentini (sess. 21. c. 2.), quae retulimus pro thesi X [2]. Etenim Sancta Synodus opponit substantiam sacramentorum ritibus ac caeremoniis quae in eorum dispensatione observantur; et docet circa haec Ecclesiam auctoritate pollere, non circa illam; ideoque mutare ritus accidentales qui sacramentum non constituunt posse, substantiam non posse. At substantiales partes, quibus sacramentum constat, sunt materia et forma. Ergo Tridentina Synodus docet Ecclesiam non habere potestatem circa materiam et formam sacramentorum, et mutare eas non posse. — Iam vero si Christus vel unius sacramenti materiam et formam *in genere* tantum determinasset, et Ecclesiae potestatem dedisset constituendi eas *in*

[1] Immerito citatur Bellarminus inter eos qui putant Christum materiam et formam quorumdam sacramentorum in genere tantum determinasse. In *prima Controversia generali de sacramentis in genere* (l. 1. c. 21.) demonstrans « res et verba sacramentorum ita determinata esse ut nihil addere, minuere aut mutare liceat », duas has propositiones statuit, ac defendit: « 1. Res certae et determinatae *ab ipso Deo* in sacramentis esse debent. — 2. Non solum res, sed etiam verba in sacramentis novae legis *a Deo* determinata sunt, *ut non liceat quidquam immutare* ». Determinationem fuisse *in specie* ipsa enunciatio propositionum ostendit, et rationes quas Bellarminus affert ad eas vindicandas confirmant. Deinde, agens de sacramento ordinis (l. 1. c. 2.), demonstrat in ordinatione tria inveniri quae requiruntur ad sacramentum, symbolum nempe externum, promissionem gratiae, et mandatum seu divinam institutionem: et quoad mandatum, ait: « non *legimus* quidem disertis verbis Christum dixisse, ' Ordinate ministros per manus impositionem ', sed *evidenter id colligimus* ex Sacris Litteris. Nam, ut diximus de aliis sacramentis, non potest ullus homo gratiam alligare certo signo... Atqui secundum Scripturas *alligata est gratia manus impositioni* in ordinatione... Cum igitur gratia sit alligata *ordinationi per manus impositionem, necesse est Deum esse auctorem et institutorem illius caeremoniae* ». — Confer etiam l. 1. c. 9.

[2] V. p. 137.

specie, profecto Ecclesia potestatem habuisset circa materiam et formam illius sacramenti, — auctoritate enim sua, et libera electione determinasset prae ceteris rebus et verbis ea quae de facto sacramentum constituunt, — et eadem libertate, qua usa est ad substantiales partes signi sacramentalis, materiam nempe et formam, constituendas, uti posset ad unam et aliam, vel alterutram immutandam: ac proinde potestatem haberet circa materiam et formam sacramentorum, easque posset immutare [1]. Ergo.

II. — Ut asserere possimus Ecclesiam, potestate sibi a Christo commissa, determinasse *in specie* quoad materiam et formam sacramentum aliquod, deberemus determinationis huius et exercitae potestatis documentum, vel indicium saltem in monumentis Ecclesiasticis invenire: secus, illum dicere debemus omnium sacramentorum essentiales partes, idest materiam et formam constituisse, qui immediatus auctor et institutor fuit eorumdem sacramentorum; hic autem est Christus. Atqui nullum huiusmodi potestatis a Christo traditae et ab Ecclesia exercitae vestigium invenire est vel in Conciliorum definitionibus, vel in scriptis Patrum. Ergo. — Minor constat quia nihil umquam ex Traditione in medium afferri potuit a defensoribus alterius sententiae, quod ostenderet materiam aut formam alicuius sacramenti *auctoritate ecclesiastica* fuisse primo praeceptam, aut immutatam.

III. — Confirmatur autem et illustratur praecedens argumentum hac ratiocinatione. Qui tenent Christum Dominum aliquorum sacramentorum non *in specie,* sed *in genere* tantum materiam et formam determinasse, hac una ratione maxime moventur, quod

[1] Cardinalis Toleto (in 3. p. q. 64. a. 2.) ait: « Tota Ecclesia, quae non minorem auctoritatem habet, quam Apostoli, *non potest mutare formam vel materiam alicuius sacramenti, ut indubitata res est:* ergo nec potest instituere nec instituit; nam cuius est facere, est etiam mutare ».

Et Adrianus VI. (in 4. p. 6. col. 4.) ut citatur a Berti (*de theol. disciplinis,* l. 30. c. 10. n. 4.): « Ecclesia », inquit, « non posset novam formam baptismi, *aut alterius sacramenti instituere aut institutam quovis modo mutare:* quia ut solius Dei est animam a labe peccati emundare, iuxta illud Isaiae (XLIII.): 'Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me'; ita solus quae sanctificant animam potest instituere: unde noverit se Ecclesia non esse dominam sacramentorum, sed ministram; nec posse magis formam aliquam sacramentorum destituere, aut novam instituere, quam legem aliquam divinam abolere; vel ad tempus ab obligatione hominum suspendere, vel novum aliquem articulum fidei instituere, qui aliter non est de fide ».

discrepans videatur in Ecclesia Latina et Graeca praxis in collatione sacramenti Ordinis; siquidem manuum Episcopalium impositio est apud graecos sola materia in ordinatione Diaconi et Presbyteri, dum in Decreto Concilii Florentini pro Armenorum institutione, praescribitur Traditio libri Evangeliorum in ordinatione diaconi, et calicis et patenae cum hostia et vino pro presbyteratu. Atqui in Tractatu de Ordine demonstratur discrepantiam illam nullatenus essentiales partes sacramenti, seu materiam et formam afficere, nullamque circa eas in Ecclesia mutationem factam fuisse. Ergo.

Diximus doctores oppositam nostrae sententiam propugnantes moveri *maxime* ex varietate rituum qui in Ecclesia usurpati fuerunt et usurpantur pro sacramento Ordinis; quia pro materia Confirmationis nullo modo requiritur ut recurramus ad determinationem factam in specie ab Ecclesia, ut generatim concedunt adversarii, et patebit in Tractatu de Confirmatione. Difficultas vero quae ex sacramento Matrimonii oriri posset facillime solvitur. Id fatetur ipse Cardinalis de Lugo [1], qui tamen videtur admittere materiam et formam Ordinis Christum *in genere* tantum constituisse. — In sacramento matrimonii, ait, Ecclesia « videtur variasse materiam faciendo, quod consensus contrahentium absque praesentia Parochi, quae prius erat materia valida, iam non sit materia valida huius sacramenti. Respondetur facile, Ecclesiam non variasse ibi formaliter loquendo materiam sacramenti, sed solum materialiter; nam materia, quam Christus voluit ad sacramentum matrimonii, non erat qualiscunque consensus contrahentium, sed consensus legitimus, et validus ad translationem iuris in corpora; Ecclesia autem potuit reddere invalidum, et illegitimum consensum praestitum absque tali solemnitate, sicut respublica reddit illegitimum, et invalidum consensum pupilli ad transferendum dominium absque auctoritate tutoris; quare consequenter non poterit esse materia sacramenti, quae deberet esse consensus legitimus, et validus ».

IV. — Praeterea, ex doctrina Patrum [2], circa validitatem aut

[1] De sacram. in genere, disp. 2. sect. 5. n. 84.

[2] Cardinalis Franzelin (de sacr. in genere, thesi V. p. 46.) haec habet: « Si determinatio materiae et formae inter se comparentur, ex doctrina et usu universali Ecclesiae colligitur, materiam sacramentorum ab institutore determinatam esse *in specie,* — iuxta opinionem *aliquorum theologorum* excipienda

nullitatem sacramentorum, quae apud haereticos frequentabantur, recte potest novum argumentum deduci pro thesi nostra. Ut enim hac in re adnotat P. de Valentia [1], Patres ex verbis quae usurpata fuerant, *iuxta Christi institutionem,* iudicabant de veritate aut falsitate sacramentorum, quae per haereticos conficerentur. Ergo persuasum omnino erat Patribus sacramenta *confici verbis a Christo statutis,* utique non materialiter, et secundum sonum vocum, sed formaliter et secundum significationem verborum. Antecedens constat, quia, ut idem P. de Valentia animadvertit, etsi Patres de Baptismo potissimum disputaverint, de eo tamen tunc agebant non ut baptismus est, sed ut est sacramentum institutum a Christo. Duo tantum loca afferam ad exemplum. — S. Basilius [2] ait:

esset materia sacramenti Ordinis, quae *ex eorum doctrina* voluntate antecedente solum *in genere* et voluntate demum consequente *in specie* determinata censeri deberet, ut ex paulo ante dictis patet, — prout unitas speciei in quotidiano usu vitae humanae intelligitur, non autem prout de ea philosophi vel definiunt vel disputant; ex quo ipso intelligitur, materiam in aliis sacramentis strictius determinatam esse, in aliis minus stricte. Haud absimili ratione *forma* ab institutore determinata est non secundum materialem sonum verborum (non enim, inquit Augustinus in Io. tract. 80. n. 3., verbum sanctificat, quia dicitur, sed quia creditur, et aliud in eo est sonus transiens, aliud virtus manens), neque determinata est secundum phrasin grammaticam, sed secundum significationem pro diversitate sacramentorum vel distinctam vel saltem in confuso. Sic distincta requiritur expressio personarum SS. Trinitatis cum *nominis* tamquam essentiae unitate in Baptismo ut sacramento et initiatione christianae fidei. Sufficienter autem in sacramento Confirmationis particulare donum gratiae exprimitur sive verbis usurpandis in Ecclesia latina: « signo te signo crucis, confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », sive verbis Ecclesiae graecae: « sigillum doni Spiritus Sancti σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου; significatio enim formae in coniunctione praesertim cum materia utrimque eadem est, licet modus significandi sit diversus. Adhuc evidentius locutione solum grammatica differt, quod enuntiant latini: « *Ego te baptizo* in nomine etc. », et quod dicunt orientales: « *Baptizatur servus Dei N.* in nomine etc. ». Similiter inter formam indicativam in sacramento Poenitentiae et formam deprecativam, quae apud orientales, aliquando etiam apud occidentales viguisse dicitur, et argumentum suppeditavit prolixis eruditorum dissertationibus, equidem non nisi grammaticum discrimen esse existimo. Profecto enim etiam in modo illo deprecativo non simplex deprecatio, sed significatio sententiae iudicialis nomine et auctoritate Dei pronuntiatae continetur; unde etiam in plerisque illis formulis mentio fit verborum Salvatoris Io. XX. 23.: ' quorum remiseritis peccata etc. ' ».

[1] De sacram. in gen. d. 3. q. 1. p. 2.

[2] De Spiritu Sancto, c. 12.

« Videtur tamen interdum Apostolus etiam solius Spiritus fecisse mentionem in baptismate. 'Omnes enim', inquit, 'in uno corpore in unum Spiritum baptizati sumus' (I. ad Cor. XII. 13.). His et illud consonat, 'vos autem baptizabimini in Spiritu Sancto' (Act. I. 5.); et 'Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto' (Luc. III. 16.). At non ideo quis dixerit perfectum esse baptisma, in quo solum Spiritus nomen invocatum est. Oportet enim *inviolabilem semper manere Traditionem,* quae in vivifica gratia data est. Nam vitam nostram de corruptione qui liberavit, potestatem nobis renovationis dedit: quae potestas causam habet ineffabilem, et in mysterio reconditam, sed magnam animabus salutem conferentem, ut quidquam addere aut detrahere plane sit ab aeterna vita excidere ». — Et S. Augustinus [1]: « Quomodo », quaerit, « aquam mundat et sanctificat homicida? quomodo benedicunt oleum tenebrae? Si autem Deus adest sacramentis *et verbis suis,* per qualeslibet administrentur, et sacramenta Dei ubique recta sunt, et mali homines quibus nihil prosunt, ubique perversi sunt ».

V. — Insuper thesis, quam vindicamus, auctoritate fulcitur S. Thomae, qui « non potest negari », ait S. Alphonsus de Liguori [2], « esse pro hac sententia, siquidem hanc tradit rationem: quia ergo sanctificatio hominis est in potestate Dei sanctificantis, non pertinet ad hominem suo iudicio assumere res quibus sanctificetur: sed hoc debet esse ex divina institutione determinatum. Et ideo in sacramentis novae legis, quibus homines sanctificantur, secundum illud (I. ad Cor. VI. 11.), *abluti estis, sanctificati estis,* oportet uti rebus ex divina institutione determinatis ». Et auctoritatem suam addens auctoritati S. Thomae, idem praeclarus Auctor, Ecclesiae Doctoris honore nuper insignitus, sic prosequitur: « Nec S. Doctor explicari potest de determinatione in genere, quae posset per diversa signa significari; nam ad 1. expresse docet oppositum, dicens: 'Etsi idem potest per diversa signa significari (en qualis esset determinatio in genere), determinare tamen quo signo sit utendum (en determinatio in specie) pertinet ad significantem; Deus autem est qui significat spiritualia' ». Hucusque S. Alphonsus; sed praestat addere etiam sequentia verba S. Thomae: « Deus autem est qui nobis significat

[1] De baptismo cont. Donatistas, l. 5. c. 20.
[2] Theol. Moral. l. 6. tract. 1. c. 1. n. 12.

spiritualia per res sensibiles in sacramentis, et per verba similitudinaria in Scripturis. Et ideo sicut iudicio Spiritus Sancti determinatum est quibus similitudinibus in certis Scripturae locis res spirituales significentur, ita etiam *debet esse divina institutione determinatum quae res ad significandum assumantur in hoc vel in illo sacramento* » [1]. — Deinde ad difficultatem [2]: « Videtur quod sacramenta non sint *solum* ex institutione divina. Ea enim quae sunt divinitus instituta, traduntur nobis in Sacra Scriptura. Sed quaedam aguntur in sacramentis, de quibus nulla fit mentio in Sacra Scriptura, puta de chrismate, quo homines confirmantur, et de oleo quo sacerdotes inunguntur, et de multis aliis tam verbis quam factis, quibus utimur in sacramentis. Non ergo sacramenta sunt *solum* ex institutione divina ». Respondet: « Illa quae aguntur in sacramentis, per homines instituta, non sunt de necessitate sacramenti, sed pertinent ad quamdam solemnitatem, quae adhibetur sacramentis ad excitandam devotionem et reverentiam in his qui sacramenta suscipiunt; ea vero quae sunt de necessitate sacramenti, ab ipso Christo instituta sunt, qui est Deus et homo. Et licet non sint omnia tradita in Scripturis, habet tamen ea Ecclesia ex familiari Apostolorum Traditione, sicut Apostolus dicit. (I. ad Cor. XI. 34.): *Cetera, cum venero, disponam* ».

VI. — Omnia sacramenta veteris legis immediate instituta fuerunt a Deo non in genere, sed in specie, ut perspectum est ex thesi III. Sed si sacramenta illa divinam habuerunt determinationem quoad ultimam speciem, id multo magis admitti debet, quamdiu contrarium non probatur, pro omnibus novae legis sacramentis, cum haec illis longe sint perfectiora, gratiam non tantum significent, sed conferant, non Christum praefigurent futurum, sed actu operantem exhibeant per ministros suos. Ergo.

Nec silentio praeteriri debent duae aliae congruentiae, quas indicat Suaresius [3]. Prima deducitur ex unitate Ecclesiae; nam

[1] 3. p. q. 60. a. 5. ad 1.

[2] q. 64. a. 2. ad 1.

[3] In 3. p. q. 60. a. 8. disp. 2. Eximius Doctor subiungit: « Quaeres an haec determinatio materiae et formae sit aequalis, seu eiusdem rationis in omnibus sacramentis. Respondetur non esse id necessarium; in quibusdam autem certum est, materiam esse determinatam in quadam specie ultima, ut est aqua in baptismo, et oleum in extrema unctione; in aliis sufficit unitas generica ». Sed loquitur de unitate specifica aut generica prout philosophi defi-

ad maiorem Ecclesiae unitatem et consensionem necessarium fuit ut in sacramentis et Sacrificio, in quibus consistit essentialis ritus exterior colendi Deum, tota Ecclesia conspiraret, et conveniret; sicut oportuit, ut unum esset baptisma, quod est ianua Ecclesiae, ad unitatem commendandam: non posset autem haec unitas, omni tempore, in universa Ecclesia servari, nisi essent *a Christo determinatae materia et forma sacramentorum.* Altera congruentia oritur ex reverentia quae adhibenda est erga haec media salutis, nam addit Suarez « hoc maiorem reverentiam conciliat ipsis sacramentis, quando intelligimus *ritu ab ipso Christo tradito, et verbis eiusdem Christi confici* ».

Scholion. Innuimus in praenotatis eam mutationem in forma sacramenti esse substantialem quae variat sensum, accidentalem vero esse eam quae sensum servat integrum: sed iuvat hanc regulam paululum declarare, distinguendo modos varios mutationum quae contingere possunt in verbis formae.

Et primo, modus mutationis prorsus accidentalis est idiomatis; quinimmo, et ipsa mixtio vocum diversorum idiomatum, etiamsi in eadem numero forma fiat, non est contra substantiam sacramenti, dummodo singulae voces eiusdem significationis sint cum verbis formae, et in unam coniunctae sententiam eumdem sensum formae referant. — Si mutatio fiat substituendo alias eiusdem idiomatis voces illis, quas Ecclesia adhibere consuevit, ut ex. gr., si loco Patris, et Filii dicatur genitoris et geniti, aut loco verbi baptizo, adhibeatur abluo; diligenter considerari debet utrum voces quae usurpantur vere synonymae sint, an non: accidentalis enim mutatio erit si synonymae sunt, secus substantialis. Id autem intelligitur solum de synonymis, quae significationem aliarum vocum eodem modo clare atque distincte referant; quare

niunt, non prout in quotidiano usu vitae moraliter intelligitur: et in hoc sensu, non illo controversia agitatur inter theologos. Declarat Suaresius mentem suam afferendo exempla: « ut v. g. confessio dolorosa est materia sacramenti poenitentiae, sive sit dolorosa per attritionem, sive per contritionem, quae specie differunt, et sive sit de peccato veniali sive mortali, et sive verbo, sive nutibus explicetur ». Et concludit: « de singulis sacramentis disputantes... occurremus difficultatibus, quae hic obiici poterant de aliquibus mutationibus, quae in materiis et formis sacramentorum factae sunt in Ecclesia: ostendemus enim *omnes fuisse accidentales, et non substantiales* ».

mutatio essentialis esset si in forma Baptismi pro illis verbis: « In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », diceretur « in nomine Trinitatis ».

Alter modus mutationis potest haberi per repetitionem verborum sacramentalium. In hac repetitione, si legitimus sensus formae non vitiatur, sacramentum est validum, secus non. Quare Stephanus III. ut validum probavit baptismum a quodam sacerdote his verbis collatum: « In nomine Patris te baptizo, et Filii te baptizo, et Spiritus Sancti te baptizo »: dum e contra dubium saltem Innocentius IV. iudicavit baptismum quem adhibuit quidam Sacerdos cum hac prolatione verborum: « Ego te baptizo in nomine Patris, in nomine Filii, in nomine Spiritus Sancti »: cum enim dixerit ter « in nomine », formae sensum corrupit, ex eo quod illud « in nomine » unam essentiam, unamque auctoritatem divinam significat, et per repetitionem significari posset in tribus divinis personis diversa auctoritas.

Si verbis sacramentalibus superstitiosa additio fiat, quandoque haec irritat sacramentum, quandoque non, prout verborum sensum tollit, aut non tollit. Utriusque superstitiosae clausulae exemplum, sub Urbano VIII. videre fuit, ait Serry [1]. Prioris, in ignaro quodam Parocho, qui pro sua in B. Virginem inconsulta pietate, baptizavit: « In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti et B. Mariae Virginis ». Baptismus iudicatus fuit nullus, ac propterea iterandus; nam germanus facti additamenti sensus erat, baptismum vim suam perinde repetere ex invocatione Deiparae ac ex invocatione Sanctissimae Trinitatis. Alterius superstitiosae formae exemplum fuit in hac collatione baptismi: « Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, et B. Virgo te adiuvet ». Baptismus pronuntiatus fuit validus; admonitus tamen fuit sacerdos ut ab his additionibus absisteret in posterum.

Eadem norma habenda est ut iudicetur nullum, aut validum sacramentum, cum verbis formae additio fit non modo superstitiosa, sed talis quae vel formaliter haeretica sit, vel sapiat haeresim. Si huiusmodi sit additio ut verba sacramentalia vere et proprie afficiat, quia ad illa vere et proprie refertur; tunc sensum mutat, ac proinde invalidam reddit sacramenti formam; si vero verbis sacramentalibus veluti ab extrinseco adiungatur ac illorum

[1] De sacram. praelect. 5.

sensum non immutet, sacramento non officit. Hinc a S. Pio V., ut narrat Serry [1], valida iudicata fuit eucharistica Consecratio nonnullorum Ubiquistarum, qui haec verba adhibebant: « Hoc est corpus meum, quod est ubique locorum ». Etsi impia et sacrilega fuerit haec forma, tamen error, quem continebat, impertinens omnino erat formae, et significatum eius non destruebat. Et similiter sub Alexandro VIII. validus Romae declaratus fuit baptismus viri cuiusdam Calviniani ad catholicam fidem conversi, qui quondam in sua secta sic a ministro baptizatus fuerat: « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti auctoritate mihi a Calvino concessa ». At Concilium Nicaenum I. nullum pronunciavit baptismum Paulianistarum, baptizantium: « In nomine Patris maioris, Filii minoris et Spiritus Sancti » : error enim ille sacramentalibus verbis insertus, quo Pater dicitur maior et Filius minor, baptismi formam omnino afficit, eiusque significationem destruit, ut patet.

Quid autem dicendum de mutatione quae formae sacramentalis verba ipsa corrumperet? Tribus modis, ait Suarez [2], potest se habere minister in hac mutatione. Primo ut bona fide operetur, nullam se existimans mutationem efficere, sed ex imperitia verba ita corrumpens quia putat ita solere proferri. In hoc casu tum solum corruptio irritum reddit sacramentum cum iam verba iuxta communem aestimationem hominum nequeunt sensum referre formae sacramentalis.

Secundo fieri potest ut minister sciens et volens huiusmodi mutationes inducat, non animo novum ritum introducendi, sed alio motivo: et in eo casu, aliqui sine distinctione affirmaverunt mutationem esse substantialem, et putaverunt sic docuisse S. Thomam; verum Suarez aperte pronunciat falsam hanc sententiam; nam si minister habeat intentionem conficiendi sacramentum, etsi sciens et volens verba corrumpat quae communiter in Ecclesia pronuntiari solent; quia tamen, ut supponitur, adhuc retinent eumdem sensum, ad conficiendum sacramentum valent. S. Thomas (qu. 60. art. 7. ad 3.) non dicit simpliciter per illam verborum alterationem *non perfici* sacramentum; sed solum *non videri perfici sacramentum*: et ratio est, quia ille qui scit in forma

[1] Loco citato.
[2] In 3. p. q. 60. a. 8. disp. 2. sect. 6.

baptismi esse dicendum, *in nomine Patris* et voluntarie corrumpens verbum dicat *in nomine Patrias*, videtur potius per iocum, aut per contemptum velle proferre formam; ac proinde *videtur*, ait S. Thomas, *illum non intendere facere quod facit Ecclesia*. Hoc autem signum probabile quidem est, sed non certum.

Tertio fieri potest ut minister non modo ex certa scientia verba sacramentalia corrumpat, sed per hanc alterationem verborum intendat novum ritum et errorem introducere in Ecclesia. In hoc casu, diversum responsum dederunt doctores quoad sacramenti validitatem. Multi dixerunt formam esse invalidam, sacramentum nullum, quia tunc minister non potest intendere quod Ecclesia facit: alii vero putaverunt non esse simpliciter et in omni casu sacramentum nullum, sed de eius valore aut nullitate diiudicandum secundum communem regulam, attendendo scilicet ad significationem verborum quae proferuntur, non ad intentionem proferentis; nam etiamsi minister intendat novum ritum in Ecclesia, dummodo intendat facere sacramentum, — et hae duae intentiones possunt simul componi — quando non destruitur iuxta communem aestimationem legitima significatio, erronea forma prolata est valida, si vero destruitur, forma nulla est, et sacramentum invalidum. Egregie P. Suarez [1] ex utraque sententia quod indubium videtur seligit, et utramque sententiam veluti redigit in concordiam. Quando per mutationem, inquit, non variatur sensus formae, mutatio nequit esse substantialis propter solam intentionem ministri volentis introducere novum ritum. Etenim vere cum illa intentione potest adesse intentio conficiendi sacramentum; et quia in forma ponitur quidquid Christus instituit, per hanc generalem intentionem faciendi sacramentum corrigitur privatus error, et exhibetur signum quod Christus voluit. At quando per mutationem formae sensus ambiguus redditur, tunc, si minister intendat introducere novum ritum, et errorem suum per talem formam significare, mutatio erit substantialis, et sacramentum nullum, non solum ex defectu intentionis, potest enim minister ea carere, sed etiam ex defectu verae formae: nam in eo casu formaliter et proprie aliud est signum quod minister exhibere intendit, quam quod Christus instituit. Sane, ut declaravimus antea, non materialis sonus verborum attendi debet, sitne

[1] Loco citato n. 7.

idem an diversus, sed significatio: hic autem, licet verba, quoad materialem sonum sint eadem, vel parum diversa, tamen significatio, quae intenditur, alia longe est, et per intentionem proferentis determinantur verba ad talem significationem.

Ex dictis facile intelligitur genuinus sensus doctrinae traditae a summo Pontifice Zacharia in Epistola ad Bonifacium (Migne, P. L. 89. p. 929.).

« Detulerunt (nuncii tui) quod fuerit in eadem provincia sacerdos, qui latinam linguam penitus ignorabat: et dum baptizaret, nesciens latine eloqui, linguam infringens dixerit: Baptizo te in nomine Patria et Filia et Spiritu Sancta; et per hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare. Sed, sanctissime frater, si ille qui baptizavit non errorem inducens aut haeresim, sed pro sola ignorantia romanae locutionis infringendo linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire, ut denuo baptizentur ».

Mutatio facta in verbis formae a presbytero non ex perversa intentione, sed ex errore latini idiomatis, pronuntiata fuit accidentalis, non reddens sacramentum nullum: sed si eadem mutatio facta fuisset animo inducendi errorem in Ecclesia, nullam reddidisset formam, ex eo quod verba per se aequivoca, a ministro determinata fuissent ad sensum prorsus diversum ab illo quem instituit Christus tamquam necessarium ad sacramentum conficiendum. Hanc ipsam interpretationem dederat D. Algerus [1] his verbis: « Qui enim baptizavit in nomine Patria et Filia et Spiritua Sancta, si ita ut sonant verba credidisset, procul dubio errasset, et sic errando nomine veritatem sacramenti annullasset. Si enim in habitatione alicuius patriae, sicut donatistae africanam tantummodo Ecclesiam credebant esse catholicam, et iudaei Iudaeam locum sanctificationis, et in filiae alicuius coniugio, et in sancta aliqua crederet baptismi constare sanctitatem et salutem, quis hoc haeresim esse non iudicaret? Quis his tam profanis verbis baptismum consecrari crederet? Et tamen haec verba contra fidem prolata, quia simplicitas proferentis et fides excusavit, concedente Zacharia, baptismi veritas rata permansit ».

[1] De sacram. corp. et sang. Dominici, l. 3. c. 13.

ARTICULUS QUINTUS

De sacramentorum ritibus seu caeremoniis.

Caeremoniae nomen significat latiori sensu omnem Dei cultum externum, qui certo ac definito modo seu ritu peragitur: strictiori tamen sensu, — et ita sumitur hic a nobis, — coarctatur ad designandas quasdam actiones, vel circumstantias, quas in sacramentorum administratione Ecclesia observat, praeter ea quae essentialia sunt ut sacramenta conficiantur.

Hae caeremoniae dividi possunt multipliciter: ratione *modi* quo fiunt, aliae in verbis consistunt, ut oratio; aliae in actionibus, ut genuflectiones, oscula, signa crucis; aliae in usu quarumdam rerum externarum, ut vestium et luminarium; — ratione *loci* sunt caeremoniae generales, quae ubique terrarum ab Ecclesia catholica adhibentur, et particulares, quae apud quasdam Ecclesias tantum vigent: — ratione *temporis,* aliae omnes anni dies spectant, aliae quaedam in anno statuta tempora; — ratione *originis,* aliae sunt ab Apostolis, aliae ab eorum successoribus; — ratione *finis,* aliae institutae fuerunt ad daemones coercendos, ut exorcismi, aliae ad ornatum et significationem spiritualem, ut vestis alba neophytorum, etc.

Circa caeremonias Protestantes fatentur aliquas necessarias esse ad sacramentorum administrationem, praeter eas quae ad ipsam sacramentorum essentiam requiruntur: fatentur etiam illas caeremonias esse adhibendas quae habent in Scripturis mandatum aut exemplum, ut orationes, gratiarum actiones, psalmodiam; et concedunt Ecclesiam posse ordinem aliquem statuere in his caeremoniis usurpandis: at negant, praesertim Calvinistae, Ecclesiam ius habere alias caeremonias in sacramentorum dispensatione statuendi, easque immutandi.

Concilium Tridentinum (sess. 21. c. 2.) hanc potestatem docuit perpetuo fuisse in Ecclesia, et expressa definitione fidei (sess. 7. can. 13.) statuit: « Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in solemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris

pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit ».

Priusquam demonstremus potestatem, qua Ecclesia a Christo instructa est, instituendi caeremonias et ritus spectantes ad sacramentorum administrationem, simulque obligationem qua ministri sacramentorum tenentur eas observandi; non abs re erit, quae sint commoda atque utilitates harum caeremoniarum paucis exponere.

Et primo quidem ad maiestatem et reverentiam mysteriis religionis nostrae conciliandam inserviunt; nam, notat Suarez [1], cum horum mysteriorum substantia in paucis verbis et rebus, quae externa specie minimi pretii sunt et vulgares consistat, nisi caeremoniarum apparatu et significatione elevaretur mens ad ea cogitanda quae sub signis contenta sunt et ad concipiendam reverentiam illis debitam, facile vilescerent et a rudioribus praesertim hominibus, qui fere sensibus ducuntur, despicerentur.

Secundo, caeremoniae conferunt ad maiorem intelligentiam mysteriorum fidei. Sic, ex. gr., frequens est signum crucis in sacramentorum administratione, ut eo signo admoneantur fideles passionem Christi operari in sacramentis ad salutem: similiter baptismo praemittuntur exorcismi et insufflationes, ut doceantur fideles, puerum, antequam baptizetur, esse sub potestate daemonis ob peccatum originale.

Tertio, iuvant caeremoniae ad pietatem fidelium excitandam, fovendam et augendam. « Ad ipsum ignem amoris nutriendum et flandum quodammodo », ait S. Augustinus [2], « quo tamquam pondere sursum vel introrsum feramur ad requiem, ista omnia pertinent, quae nobis figurate insinuantur: plus enim movent et accendunt amorem, quam si nuda sine ullis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cuius rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet ut aliquid per allegoricam significationem intimatum plus moveat, plus delectet, plus honoretur, quam si verbis propriis diceretur apertissime. Credo quod ipse animae motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur: si vero feratur ad similitudines corporales, et inde referatur ad spiritualia, quae illis similitudinibus figurantur, ipso quasi

[1] 3. p. q. 65. a. 4. disp. 15. sect. 2.
[2] Ep. 55. c. 11.

transitu vegetatur, et tamquam in facula ignis agitatus accenditur, et ardentiore dilectione rapitur ad quietem ».

Demum, utiles sunt caeremoniae ad divini cultus maiestatem, cum id religioni sint, ait Bellarminus [1], quod sal carnibus et cortex medullae; et valeant multum ad distinguendos catholicos ab haereticis: hi enim, etiamsi quaedam sacramenta retineant, in ritu tamen ea ministrandi valde differunt a catholicis.

His praemissis, sequitur

THESIS XIV.

Ecclesia potestatem habet instituendi caeremonias in sacramentorum administratione; quapropter ritus, quos in sacramentis celebrandis statuit et adhibere consuevit, nequeunt a quocumque ministro omitti sine peccato, aut immutari.

Ad probationem primae partis theseos potest argumentum desumi *ex ipsa Scriptura.* Etenim Apostolus, cum de Eucharistiae sacramento in I. ad Cor. plura scripsisset, concludit (XI. 34.) his verbis: « Cetera, cum venero, disponam ». — Sed haec nequeunt dici fuisse ea quae Christus praeceperat, et ad valorem sacramenti necessaria sunt; quia ista omnia probe noverant iam Corinthii, qui sacram communionem frequentabant. Ergo verba Apostoli spectant ea, quae ipse se dispositurum pollicetur ad maiorem augustissimo sacramento venerationem conciliandam, et ad uberiorem fructum ex illo a fidelibus percipiendum. Huc refert S. Augustinus [2] morem nonnisi ieiunis Eucharistiam administrandi; nam postquam citaverit verba Apostoli, addit: « Unde intelligi datur.... ab ipso ordinatum esse quod nulla morum diversitate variatur ».

Probatur secundo potestas haec in Ecclesia ex irrefragabili *testimonio Patrum,* qui a primis temporibus caeremonias in administratione sacramentorum usurpatas commemorant. Duo tantum loca, speciminis gratia, referam, animadvertens sacramentale S. Gregorii M., Euchologia Graecorum, scripta Rabani Mauri, Al-

[1] De controv. christ. fidei, vol. 3. l. 5. c. 31.
[2] Ep. 54. ad Ianuarium c. 6.

cuini, S. Isidori Hispalensis, etc., plenissime demonstrare ritus, quos nunc Ecclesia observat, fuisse iam diu ante IX. saeculum observatos.

En verba Tertulliani[1]: « Ut a baptismate ingrediar, aquam adituri, ibidem, sed et aliquanto prius in Ecclesia sub antistitis manu contestamur nos renuntiare diabolo, et pompae, et angelis eius; dehinc ter mergitamur, amplius aliquid respondentes, quam Dominus in Evangelio determinavit. Inde suscepti, lactis et mellis concordiam praegustamus: exque ea die, lavacro quotidiano per totam hebdomadem abstinemus. Eucharistiae sacramentum, et in tempore victus, et omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis coetibus, nec de aliorum manu quam praesidentium sumimus: oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus: die Dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschae in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad calciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quaecunque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. (Cap. 4.) Harum et aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam invenies: Traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix ».

Et S. Basilius[2], ait: « Nam si consuetudines quae scripto proditae non sunt, tamquam haud multum habentes momenti aggrediamur reiicere, imprudentes Evangelium in ipsis rebus praecipuis laedemus, imo potius praedicationem ad nudum nomen contrahemus. Verbi gratia, ut eius quod primum est et vulgatissimum primo loco commemorem: ut signo crucis eos qui spem collocant in Christo signemus, qui scripto docuit? Ut ad Orientem versi precemur, quae nos docuit Scriptura? Invocationis verba cum conficitur panis Eucharistiae et poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quae commemorat Apostolus aut Evangelium, verum alia quoque et ante et post dicimus, tamquam multum habentia momenti ad mysterium, quae ex Traditione non scripta accipimus.

[1] Lib. de Corona, c. 3.
[2] De Spiritu Sancto, c. 27.

Benedicimus autem et aquam baptismatis, et oleum unctionis, imo ipsum etiam qui baptismum accipit. Ex quibus scriptis? Nonne a tacita secretaque Traditione? Ipsam vero olei unctionem, quis sermo scripto proditus docuit? Iam ter immergi hominem, unde haustum? Reliqua autem quae fiunt in baptismo, veluti renuntiare Satanae, et angelis eius, ex qua Scriptura habemus? »

Tertio probatur ex *potestate legislativa,* quam Christus vicario suo in terris concessit ad Ecclesiam regendam, et ad ea statuenda quae externum Dei cultum promoverent et in bonum animarum cederent: in hac enim potestate, aliam, de qua nunc agimus, contineri necesse est, cum declaratum fuerit quantum ad duplicem illum finem assequendum caeremoniae valeant. — Confirmatur etiam argumentum et illustratur exemplo societatis civilis: nam si in omni republica bene ordinata, admitti debet potestas statuendi ea, quae pro rerum, locorum ac temporum varietate necessaria sunt vel utilia ad eius conservationem, atque prosperitatem, civiumque commodum et salutem temporalem; multo magis eadem potestas attribui debet Ecclesiae in ordine spirituali; ac proinde eidem ius decernendi et immutandi caeremonias in sacramentorum administratione denegari nequit.

Et iam ex his probationibus veluti sponte sua oritur demonstratio pro secunda parte thesis. Etenim si Ecclesia potestatem habet determinandi caeremonias sacramentales, easque suis subditis praescribendi, cum severe praecipiat omnibus harum caeremoniarum observantiam, sine peccato omitti certe nequeunt, aut immutari. Praeterea, quis est qui non videat, perturbationem et confusionem magnam fore in Ecclesia, unitatemque in divino cultu pessumdatum iri si ritus ubique communiter servati possent a quolibet ministro, vel etiam a Pastoribus Ecclesiarum particularium, aboleri aut immutari? — Et hic locum habet illud Augustini [1]: « Si quid horum (rituum) tota per orbem frequentat Ecclesia, et hinc quin ita faciendum sit, disputare insolentissimae insaniae est ».

Quae ex Scripturis adversarii obiiciunt facillime diluuntur. In Deut. (IV. 2.) legimus: « Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo »; sed hoc praecepto solum cavetur ne

[1] Ep. 54. ad Ianuarium, c. 5.

in libris canonicis a Moyse conscriptis mutilatio aut interpolatio fiat; et nullo modo attinguntur ritus ab Ecclesia praescripti. Verba Christi (Matt. xv. 9.): « Sine causa colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum », spectant praecepta, quae, sine violatione divini mandati servari non poterant, ut erant illae Scribarum et Pharisaeorum praescriptiones de quibus Christus (v. 6.) dixerat: « et irritum fecistis mandatum Dei, propter traditionem vestram ». — Apud Ioannem (iv. 23.) Christus ait Samaritanae: « venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate »: sed haec adoratio opponitur cultui Iudaico, qui principaliter externus erat ac corporalis in figura praenuntians cultum spiritualem, et cultui Samaritanorum qui erroribus inquinabatur; at cultui Ecclesiae catholicae non opponitur; quinimmo adoratio de qua Christus loquitur est hic cultus, *in spiritu et veritate,* quia spiritualis est et ab omni errore immunis, actu exhibens ea quae praefigurata fuerant in veteri lege. Cultus autem spiritualis in hac mortali peregrinatione sine corporali esse non potest et ideo sacramenta et caeremonias admittit, quae deserviant cultui spirituali.

Incassum auctoritas opponitur S. Augustini. S. Doctor in Ep. 55. ad Ianuarium (c. 19.) scribit: « Ipsam religionem, quam paucissimis et manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, servilibus oneribus (quidam) premunt, ut tolerabilior sit conditio Iudaeorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverunt, legalibus tamen sarcinis, non humanis praesumptionibus subiiciuntur ». At de quibus caeremoniis loquitur Augustinus? In eodem capite, in praecedentibus verbis responsum habetur, simulque solutio difficultatis. « Quod autem instituitur praeter consuetudinem, ut quasi observatio sacramenti sit, approbare non possum...... Omnia itaque talia, quae neque Sanctarum Scripturarum auctoritate continentur, nec in Conciliis episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universae Ecclesiae roborata sunt, sed pro diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino numquam inveniri possint causae, quas in eis instituendis homines secuti sunt, sine ulla dubitatione resecanda existimo ».

Caeremoniae, quibus Ecclesia catholica utitur, desumptae sunt, aiunt, ex ritibus Gentilium et Iudaeorum. Respondet optime Bel-

larminus[1]: « Dico tertio, non debere mirum videri si nostrae caeremoniae habent aliquam similitudinem cum iudaicis; nam illae erant figurae nostrarum, ut I. Cor. x. legimus. Eadem ratione non debet esse mirum, si interdum nostrae similes sunt ritibus Gentilium. Diabolus enim, qui semper simia Dei esse voluit, imitari conatus est iudaicos ritus a Deo institutos, ut Tertullianus notat, quos rerum nostrarum figuras esse diximus. Dico quarto, licet in externo symbolo sit aliqua similitudo inter nostros ritus et ritus Gentilium, et Iudaeorum; absolute tamen maximum esse discrimen. Nam a fine et intentione sumunt externae actiones speciem suam. Ritus Gentilium fiebant ad cultum daemoniorum, nostri fiunt ad colendum verum Deum; ideo tantum interest inter illos et nostros, quantum inter sacrum et sacrilegium, quantum inter pietatem et impietatem, et quantum inter Deum et diabolum. Nam etiam sacrificia erant eadem Gentilium et Iudaeorum, et tamen erant illa idololatrica, ista pia et religiosa. Et hoc modo respondent Hieronymus Vigilantio (libro contra Vigilantium), et Augustinus Manichaeis (l. 2. contra Faustum c. 4.). Ritus autem iudaici boni erant, sed Christum venturum praenuntiantes; nostri item sunt boni, sed ab illis diversi, quia partim in memoriam rerum praeteritarum, partim ad significandam gloriam futuram ».

Scholion. — Sapienter institutum est ut in Ecclesia latina latine sacramenta administrentur: nulla enim ratio cogit ad deserendum latinum idioma in ritibus Ecclesiae cum desierit esse lingua vulgaris, et gravissima incommoda orirentur ex sacramentorum ministratione in lingua vernacula.

a) Nulla ratio cogit latinam linguam deserere: nam non est cur immutatio fiat si spectetur Deus, ad quem orationes diriguntur, aut si spectentur res materiales quae verbis consecrantur: nec rationem mutationis invenire est ex parte suscipientium sacramenta, cum ex *opere operato* conferant sacramenta gratiam omnibus non ponentibus obicem, ac proinde etiam illis qui non callent latinam linguam. Praeterea non est putandum rudes aliquo saltem emolumento privari ex ignorantia sermonis qui adhibetur in caeremoniis Ecclesiae: nam, iuxta constantem praxim, fideles instrui solent circa earum significationem; et si non omnium

[1] Loco cit. c. 32.

omnino caeremoniarum et verborum sensum capiunt, id tamen certe non impedit quominus cum Ecclesia mente et corde coniuncti sint dum ecclesiastici ritus peraguntur, eumdem ac Ecclesia finem sibi proponant, et cum ea orent, sperent, ac confidenter a Deo expectent quod ipsa petit. « Turbam », aiebat S. Augustinus [1], « non intelligendi vivacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit ».

b) Gravissima incommoda orirentur ex sacramentorum administratione in lingua vernacula, nam 1. — Id multum obesset unitati quae in Ecclesiae membris arctissima requiritur: non enim esset amplius coniunctio omnium Ecclesiarum in unico ritu communiter a pastoribus, et saltem a potiore parte fidelium intellecto; sed secundum varias linguas ac regiones libri rituales diversi multiplicarentur, et liturgiarum varietati nullus esset finis. 2. — In hac varietate non levis esset difficultas ad obtinendam conformitatem in precibus, imo in ipsis formis sacramentalibus, quae possent ex alteratione verborum et sensus irritae fieri. 3. — Rituales libri et liturgiae in lingua vernacula constanter observari non possent, sed indesinenter deberent mutari, propter linguarum viventium inconstantiam, qua plurimae voces lapsu temporis obsolescunt, ignotae fiunt, aut penitus mutant significationem. — 4. Latissima aperiretur porta ignorantiae, et oblivioni darentur pretiosissima doctrinae ac pietatis documenta, quae latina lingua exarata fuerunt a Patribus et theologis.

ARTICULUS SEXTUS

De ministro sacramentorum.

« Omnia sacramenta », ait Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis, « tribus perficiuntur, videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: quorum si aliquod desit, non perficitur Sacramentum ». — De materia et forma locuti sumus, de tertio ad valorem sacramenti requisito agendum superest.

[1] L. contra Epist. fundamenti c. 4.

Et primum animadvertimus duplicem esse ministrum sacramentorum, *primarium* nempe et *secundarium*. Minister *primarius* Christus est, qui ut homo ministerii principalis potestatem habet[1]: sacramenta enim, ut loquitur S. Augustinus, « per eum sancta sunt cuius sunt », et « invisibiliter per eos (ministros bonos et malos) ille baptizat, cuius est et visibile baptisma, et invisibilis gratia »[2]. Minister *secundarius* est ille, qui ex commissa sibì dispensatione, nomine Christi, conficere sacramentum valide potest. De hoc ministro secundario, qui communi appellationis consuetudine, simpliciter sacramentorum *minister* dicitur, quaerimus.

Est autem minister vera causa ministerialis relate ad effectum sacramentalem, nempe transubstantiationem in sacramento Eucharistiae et gratiam in sacramentis reliquis; nam istorum effectuum actio sacramentalis est causa, ac proinde eorumdem effectuum causa est ille qui sacramentalem actionem perficit, nempe minister. Discrimen est inter Eucharistiam et cetera sacramenta, quia pro his, quae actione transeunte perficiuntur, minister immediate concurrit ad collationem gratiae per sacramentum; dum in Eucharistia minister conficiens sacramentum permanens, actione sua, immediate est causa transubstantiationis, et nonnisi mediate est causa gratiae. Qui vero Eucharistiae sacramentum porrigit nequit dici ministerialis causa gratiae, quia non solum porrectio sacramenti, sed ipsa sacramenti susceptio conditio tantum est ad effectum gratiae, quem ex opere operato Eucharistia producit in anima suscipientis. Sed sive in hoc sacramento permanente, sive in sacramentis reliquis, ideo solum causa est minister, quia actionem sacramentalem ponit, quae per merita Christi, ex divina institutione, virtutem habet sanctificationis: quare influxus ministri in collationem gratiae nullus alius est praeter positionem signi efficacis eiusdem gratiae.

Quis vero est minister sacramentorum Christi? — Duo falsa et ad invicem repugnantia docuit Lutherus: primum, omnes omnino esse ministros, non modo homines et angelos sed etiam daemones; secundum, omnes solosque homines baptizatos habere potestatem sacramenta omnia ministrandi, tametsi ad vitandam confusionem non oporteat ut omnes potestate hac utantur, sed

[1] V. p. 125.
[2] Cont. Ep. Petiliani, lib. 2. c. 37., et cont. Cresconium l. 2. c. 21.

solum ii qui ad tale munus exercendum constituuntur; tribus exceptis casibus, nempe quando quis est in loco privato, ut domi, quando nullus alius adest et urget necessitas, quando alius, qui adest, non tam bene ministrare potest. — Calvinus, in contrariam sententiam concedens, voluit quosdam legitime vocatos hanc potestatem habere ita exclusive ut nec in necessitate laicis aut foeminis baptizare permissum sit.

Catholica veritas, his erroribus opposita, docet: 1. — Ministrum hominem esse, non angelum; et quamvis id expresse definitum non fuerit ab Ecclesia, pro certo tamen teneri debet. Ita sentiunt Doctores omnes scholastici. — Illud vero notandum est cum S. Thoma [1], nempe, si quando accideret, ut Angelus bonus in humana forma assumpta ministraret sacramentum aliquod, id ut ratum et firmum existimandum esset, non quia ordinariam habeat ad hoc potestatem, sed quia eo ipso, quod illud ministrasset, credendum esset, id iussu Dei fecisse, et Deum, qui est auctor sacramentorum, voluisse sacramentum tunc per Angelum ministratum firmum, et ratum esse. Hoc ipsum notavit Scotus, idemque dixit fore de Angelo malo, si manifeste constaret eum praecepto Dei sacramentum ministrasse, alioquin pro nullo habendum esse. In quo etiam cum S. Thoma convenit, quamvis S. Doctor, et Thomas de Argentina (in 4. dist. 6. q. 1. a. 1. in fine) absolute dicant, et merito, sacramentum ministratum a daemone nunquam habendum esse pro firmo, et rato; neque enim existimandum est Deum illi hoc ministerium committere voluisse, cum boni Angeli ipsi non desint. Porro sacramentum a bono Angelo ministratum ratum in Ecclesia habendum esse illud confirmat, quod Nicephorus lib. 11. historiae, cap. 20. memorat de Amphiloquio, qui cum in solitudine ob maximam ipsius sanctitatem ab Angelo in Episcopum consecratus esset, deinde vero alii Episcopi ad eumdem eligendum, et ordinandum convenissent, statim ac noverunt ipsum ab Angelo in Episcopum consecratum, noluerunt eum iterum consecrare, sed Angeli consecrationem ratam habuerunt. Et quamvis dicat Nicephorus ipsum intellectuali modo fuisse consecratum, — in quo denotare videtur, non externa olei consecratione, et caeremoniis aliis fuisse ordinatum, — inde tamen multo magis id, quod diximus, confirmari potest. Nam si ordi-

[1] 3. p. q. 64. a. 7.

natio sine materia, et forma corporali, solo intellectuali modo ab Angelo facta censetur rata, quia creditur Deum voluisse cetera supplere; eadem ratione firma, et rata existimari deberet, si adhibita materia, et forma tribueretur.

2. — Deinde catholica fides docet, ad ministranda sacramenta, excepto Baptismo, et Matrimonio, non quemlibet hominem baptizatum, sed eum solum, qui rite ordinatus est, potestatem habere.

Haec doctrina aperte est definita in Concilio Tridentino, sessione septima, canone de sacramentis in genere decimo, qui sic se habet: « Si quis dixerit Christianos omnes in verbo et omnibus sacramentis administrandis habere potestatem; anathema sit ». Et sensus huius definitionis est, neminem non ordinatum in omnia, seu in quaelibet sacramenta habere potestatem; siquidem non ordinatus nequit Eucharistiae sacramentum conficere, neque absolvere a peccatis poenitentem, neque ordinis sacramentum conferre, neque sacramentum Unctionis aut Confirmationis. Baptismus vero, propter summam eius necessitatem, potest a quolibet homine valide conferri; et sacramentum matrimonii cum in legitimo matrimoniali contractu consistat, qui a Christo elevatus fuit ad conferendam gratiam sanctificantem, contrahentes ipsos habet ministros.

Sit itaque pro catholica doctrina contra haereticorum errores vindicanda

THESIS XV.

Minister sacramentorum homo est, non angelus, sive bonus, sive malus. Attamen, Baptismo et Matrimonio exceptis, non quilibet homo, etiam baptizatus, potestatem habet ut valide sacramenta conficiat, sed is solum qui rite in Ecclesia ordinatus est.

Prob. 1^{a} *pars.* Ex Scripturis constat Christum potestatem sacramenta ministrandi seu conficiendi dedisse hominibus, non angelis. Ergo. — Ant. patet, nam ad solos homines Christus dixit: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos » (Matt. XXVIII. 19.): « Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis » (Ioan. XX. 22.); « hoc facite in meam commemora-

tionem » (Luc. XXII. 19.). Item Apostolus (I. ad Cor. IV. 1.) non alios sacramentorum ministros, quam homines designat: « Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei »; et in Epistola ad Ephesios postquam de Christo dixerit (IV. 8.): « Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus », subiungit (V. 11.), « et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi ».

Traditionis testimonia afferre opus non habemus; res enim est apertissima, et pro omnibus Chrysostomus [1] loquitur: « Qui terram incolunt, in eaque commorantur, ad ea quae in coelis sunt dispensanda, commissi sunt, potestatemque acceperunt quam neque angelis, neque archangelis dedit Deus ».

Convenienter autem homines constitutos fuisse, non angelos, ad sacramentorum ministrationem, ostendi potest 1. — quia Christus ut homo institutor est sacramentorum et minister primarius; ideoque decet eum ministros secundarios in sacramentis conficiendis habere in natura conformes, ut ipse melius in ministerio repraesentetur, 2. — quia cum hominibus ministranda sint sacramenta, ad proportionem servandam requiritur ut eorum ministri sint solum homines.

Prob. 2da *pars*, brevissime, utpote quae speciali demonstratione evincitur in Tractatu de Ordine et in Tractatibus specialibus de sacramentis singulis, Baptismo et Matrimonio exceptis.

Et iam *ex citatis Scripturarum* locis deduci potest. Etenim non ad fideles omnes sed ad Apostolos tantum verba illa Christi diriguntur: « Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt »; similiter Apostolis, non omnibus Christianis, mandavit Christus ut Eucharistiam consecrarent in sui commemorationem: et S. Paulus diversa officia, diversaque dona in opus ministerii, ad consummationem sanctorum in aedificationem corporis Christi docet non omnibus promiscue fidelibus, sed aliquibus tantum esse concessa. Eamdem doctrinam inculcat Apost. in Ep. ad Rom. XXII., ubi ex comparatione inter corpus quod natura habemus, et corpus Christi

[1] De sacerdotio, l. 3. n. 5.

mysticum seu Ecclesiam, statuit homines in Ecclesia Christi diversa ministeria habere et diversas potestates. « Sicut enim », ait (XII. 4-8.), « in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem, alter alterius, membra. Habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differentes: sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui praeest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate ». Et in Ep. I. ad Corinthios, (XII. 14-20.) utens eadem similitudine ait: « Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus: ubi auditus? Si totum auditus: ubi odoratus? Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus »; et concludit: « Vos autem estis corpus Christi et membra de membro... Numquid omnes Apostoli? Numquid omnes Prophetae? Numquid omnes Doctores? »

Concilium Nicaenum I., canone 18. ait: « Pervenit ad Sanctum Magnum Concilium, quod in quibusdam locis et civitatibus Presbyteris gratiam sacrae Communionis Diaconi porrigant; quod nec regula, nec consuetudo tradit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi, illi qui offerunt, Christi corpus accipiant ». Et Concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. cap. I. de fide catholica, habet: « Hoc itaque sacramentum (Eucharistiae) nemo potest conficere, nisi sacerdos qui fuerit rite ordinatus secundum claves Ecclesiae, quas ipse concessit Apostolis et eorum successoribus Iesus Christus ».

Probatur demum ex *perpetua praxi* Ecclesiae, quae innumeris factis apparet; ex quibus pro re praesenti haec tantum omnibus notissima commemorasse satis erit. Immanissima saeviente persecutione presbyteri cum maximo periculo vitae submittebantur in carceres ut sacrum ibi peragerent et sanctos fidei athletas communione corporis et sanguinis Christi reficerent, ac roborarent: et semper ac de sacramentorum valore dubium oriebatur, baptismo

et matrimonio exceptis, sollicite praesules inquirebant utrum qui sacramenta contulerant, rite in Ecclesiae ordinati fuerint, necne.

Contra catholicam fidem, quam defendimus, obiiciebat Lutherus verba Petri qui (Ep. I. II. 5.) christianos appellat *sacerdotium sanctum,* et (v. 9.) ad omnes Christianos haec alia verba dirigit: « Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis; ut virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum ». — Sed S. Petrum loqui de spirituali sacerdotio, quo offertur Deo spirituale sacrificium, nempe quodcumque opus bonum, quod latiori significatione sacrificium dicitur, manifestum est 1. ex ipsis verbis Apostoli in locis obiectis; ait enim (v. 5.): « Et ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum ». — 2. Quia ea ratione qua omnes fideles vocantur sacerdotes, dicuntur etiam reges; et tamen omnes proprie non sunt reges, sed lato sensu, quatenus ad coelestis regni haereditatem vocati sunt, et in hac vita pravis cupiditatibus dominari debeant. Multis saeculis ante exortam Lutheranam haeresim, S. Augustinus exponens hunc locum Apocalypsis (xx. 6.): « Erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis », aiebat [1]: « Non utique de solis episcopis et presbyteris dictum est, qui proprie iam vocantur in Ecclesia sacerdotes; sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum Chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius sacerdotis: de quibus Apostolus Petrus, 'Plebs', inquit, 'sancta, regale sacerdotium' ».

Difficultas ex libro *de Exhortatione Càstitatis,* quem Tertullianus cum iam in haeresim dilapsus fuerat conscripsit, in Tractatu de Ordine solvitur. Et similiter ceteris, quae obiici possunt, responsum suo loco dabimus de sacramentis in specie tractaturi.

[1] De Civ. Dei l. 20. c. 10.

ARTICULUS SEPTIMUS

De fide et probitate ministri.

Sacramentorum minister, potestate sibi a Christo collata, et nomine Christi, conficit sacramenta; verum, ut hanc potestatem habeat, et valide sacramenta conficiat, debetne minister versari in statu gratiae, vel cum Christo coniungi saltem per fidem, ita ut nonnisi iustis, vel saltem fidelibus, valida sacramentorum Ecclesiae ministratio a Christo commissa fuerit? Huic quaestioni mox respondebimus, nonnullis ex historia praemissis ad rectam definitionum fidei intelligentiam et ad praecavendas difficultates necessariis.

Anno 255., consultus a decem et octo episcopis Numidiae de haereticis et schismaticis ad Ecclesiam redeuntibus, utrum denuo baptizari deberent, S. Cyprianus, cum triginta et uno episcopis in Synodo congregatis, respondit: « Neminem foris baptizari extra Ecclesiam posse, cum sit Baptisma unum in Ecclesia sancta constitutum »; indeque docuit: « Quare qui cum Domino sumus, et unitatem Domini tenemus, et secundum eius dignationem sacerdotium eius in Ecclesia administramus, quaecumque adversarii eius et Antichristi faciunt repudiare et reiicere et pro prophanis habere debemus; et eis qui de errore et pravitate venientes, agnoscunt unius Ecclesiae veram fidem, dare illis per omnia divinae gratiae sacramenta, unitatis et fidei veritatem ». — S. Cyprianum, aliosque Africanos antistites cum Cypriano sentientes, praeter rationes quasdam speciem veri praeseferentes [1], movebat ad hanc sententiam amplectendam, auctoritas Agrippini Carthaginiensis Episcopi: hic enim antea eamdem doctrinam « cum ceteris coepiscopis suis, qui illo tempore in provincia Africa et Numidia

[1] S. Augustinus non diffitetur firmas aliquando visas sibi fuisse rationes quibus S. Cyprianus opinionem suam defendebat. « Quid ad Iubaianum », inquit (l. 3. de Baptismo, c. 4.), « scripserit Cyprianus, iam legi et profecto iissem in eamdem sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem revocaret tanta auctoritas Ecclesiae ».

Ecclesiam Dei gubernabant, statuit, et librato Concilii communis examine firmavit » [1].

Verum responsioni datae a Cypriano non omnes in Africa Episcopi acquiescebant; quapropter Quinto in Mauritania Praesuli iterum de eadem re interroganti, alteram Cyprianus epistolam mittit, et regulam a se praescriptam confirmari procurat nova septuaginta et unius episcoporum declaratione [2]: imo et ad Stephanum summum Pontificem synodicam Epistolam scribit, et duos episcopos legatos mittit, nihil dubitans quin sententiae suae Pontifex accederet, et suprema auctoritate, qua in Ecclesia pollebat, quod actum fuerat roboraret.

Ut legati pervenerunt Romam, Stephanus doctrinae fidei et antiquae Traditionis custos, de controversia quae in africana Ecclesia agitabatur summopere dolens, eos neque auditu neque aspectu dignatus, repulit, Cypriano, eiusque episcopis rescribens celeberrimum illud effatum: « *Si quis ergo a quacumque haeresi venerit ad nos, nihil innovetur* (nihil scilicet erga eum de novo fiat) *nisi quod traditum est, ut manus illi imponantur in poenitentiam* » [3].

[1] S. Cyp. Ep. 71. ad Quintum.

[2] V. S. Cyp. Ep. 72. ad S. Stephanum.

[3] V. Cyp. Ep. 74. ad Pompeium.

Non defuerunt qui, praeter catholicos, cum Launoio, Dupinio, aliisque e gallicanorum numero auctoribus, arguerent ex hac Pontificis responsione illum in oppositum errorem fuisse lapsum, haereticorum baptismum dicendo validum, sive illorum qui legitimam formam servarent, sive aliorum qui verba formae corrumperent et sensum.

At prorsus immerito; nam Stephanum per haec: *ex quacumque haeresi, etc.* in suo decreto non eos comprehendisse haereticos, qui formam, sive expressam SS. Trinitatis invocationem, in Baptismo non retinerent, 1. — ex Firmiliano et Cypriano perspicuum fit; ex priore, quia Firmilianus (Ep. ad Cyp. num. 9.) de Stephani decreto ait: « Illud quoque absurdum quod non putant quaerendum esse quis sit ille qui baptizaverit, eo quod qui baptizatus sit gratiam consequi poterit invocata trinitate nominum Patris, et Filii, et Spiritus Sancti ». Ex altero, quia idem asserit Cyprian. Ep. ad Pompeium n. 5. loquens de Stephano: « Aut si effectum Baptismi maiestati nominis (scilicet invocationi SS. Trinitatis) tribuunt, ut qui in nomine (sive auctoritate) Iesu Christi, ubicumque et quomodocunque baptizantur, innovari et sanctificari iudicentur ». Ergo utroque Stephani quidem adversario teste, eius decretum de omnibus loquitur haereticis, at formam retinentibus, ut ratum velit Baptisma, quicumque haereticus illud contulerit, modo formam servarit. 2. — Ex S. Augustino, qui passim in Libris contra Donatistas ait, a S. Stephano antiquam Ecclesiae consuetudinem vindicatam fuisse; at nunquam ea Ecclesiae fuit consuetudo, ut

Quinimmo Cypriano, et episcopis ei adhaerentibus minatus est excommunicationem, nisi resipiscerent; et similiter mandavit Firmiliano Caesareensi, aliisque episcopis Orientalibus qui in eodem errore Cypriano erant socii.

Verba Stephani Pontificis non continebant definitionem fidei, sed praeceptum *traditae disciplinae* inviolabiliter servandae, quae pro fundamento habet doctrinam fidei postea directe definitam. Tunc enim, ut ait S. Augustinus, « nondum erat diligenter illa baptismi quaestio pertractata, sed tamen *saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia* in ipsis quoque schismaticis et haereticis corrigere quod pravum est, non iterare quod datum est » [1]. Hanc saluberrimam consuetudinem Romanus Pontifex servari praecepit, quin per se definiret non esse in ministro fidem necessariam ad baptismi validitatem.

Nec S. Cyprianus tamquam fidei veritatem declaraverat in Synodis hac de re habitis nullum esse baptismum haereticorum; aut definitionem dogmatis a S. Stephano petierat: sed solum sententiam suam circa id quod nondum ab omnibus fide credendum erat proposuit, disciplinarem regulam in africana Ecclesia servandam praescripsit, et approbationem eiusdem regulae obtinere speravit a sede apostolica.

Id evincitur clarissime ex ipsa Epistola synodica S. Cypriani [2] ad Papam S. Stephanum: « Haec ad conscientiam tuam », ait, « frater carissime, et pro honore communi, et pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuae et fidei

baptizatos ab haereticis formam non servantibus reciperet, sine Baptismi collatione nova. 3. — Ex eo quod tota Stephanum inter et rebaptizantes controversia nonnisi de fide ministri fuit, nullatenus de Baptismi forma, ut constat ex rebaptizantium argumentis, quae infra referemus; ergo decretum Stephani tantum fidem ministri, non formam sacramenti respicit. 4. — Ex ipsis Stephani verbis, *nihil innovetur, nisi quod traditum est;* ex quibus sic argumentamur: semper in Ecclesia traditum fuit non promiscue omnium haereticorum baptismum validum esse, sed illum unice qui baptismi praeceptis a Christo verbis collatus fuerit. Ergo comma illud quod in responso Pontificis invenitur « *ex quacumque haeresi* » limitatur per hoc aliud comma « *quod traditum est* »; et Stephani verba catholicum sensum referunt, nimirum, baptismum ab illis haereticis datum esse validum, qui verborum formam a Christo pro baptismo institutum retinent, nullum vero esse baptismum ab haereticis collatum, in cuius administratione forma integra non servatur.

[1] De Bapt. l. 2. c. 7. n. 12.

[2] S. Cyp. Ep. 72. apud Migne P. L. t. 3. p. 1087.

veritate placere, quae et religiosa pariter et vera sunt. Ceterum scimus quosdam quod semel imbiberint nolle deponere, nec propositum suum facile mutare, sed *salvo inter collegas pacis et concordiae vinculo,* quaedam propria quae apud se semel sint usurpata retinere. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus, cum habeat in Ecclesiae administratione voluntatis suae arbitrium liberum unusquisque praepositus, rationem actus sui Domino redditurus ». Et similiter S. Antistes de baptismi quaestione loquens in Concilio Carthaginiensi tertio, quod ipse post decretum summi Pontificis convocaverat, « superest », inquit, « ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus proferamus, neminem iudicantes, aut a iure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes ». — Idem sensus Firmiliani fuerat; qui, Epistola ad Cyprianum [1], dum probare conatur Stephanum iniuste excommunicationem comminatum fuisse, apppellat (n. 6.) ad consuetudines Ecclesiarum differentes, quae servari possunt in vinculo pacis, inter quas adnumerandam esse putabat illam de baptismo redeuntibus ab haeresi conferendo. « Eos autem qui Romae sunt non ea in omnibus observare », dicit, « quae sint ab origine tradita: et frustra Apostolorum auctoritate praetendere scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies paschae et circa multa alia divinae rei sacramenta videat esse apud illos aliquas diversitates, nec observari illic omnia aequaliter quae Hierosolymis observantur, secundum quod in ceteris quoque plurimis provinciis multa pro locorum et nominum diversitate variantur, nec tamen propter hoc ab Ecclesiae catholicae pace atque unitate aliquando discessum est ».

Anno 257., S. Stephanus in persecutione Valeriani martyrio coronatus fuit, et eodem anno ad Cathedram Romanam Sixtus II. evectus est.

Paulo post, anno 258., ipse Cyprianus palmam martyrii retulit, et *merito,* ait S. Augustinus [2], *in Ecclesia catholica tanti honoris celsitudinem meruit, cuius concordissimum vinculum tanta humilitate servavit.* Quin etiam forte, ut idem S. Augustinus docet [3], tanto viro non recte fieri quod contendebat « propterea Dominus non aperuit, ut eius pia et humilitas et caritas in custodienda

[1] Migne, P. L. t. cit. p. 1202.
[2] Serm. 312. n. 6.
[3] De baptismo l. 2. c. 18.

salubriter Ecclesiae pace patesceret, et non solum illius temporis Christianis, sed etiam posteris ad medicinalem, ut ita dicam, notitiam signaretur... Minus ergo ille penetravit, ut cerneret secretum abditum sacramenti: sed si sciens omnia sacramenta, caritatem non haberet, nihil esset. Cum autem minus illud perspiciens, hanc tamen humiliter, fideliter, fortiter custodivit, ad martyrii coronam meruit pervenire: ut si qua in eius lucidam mentem ex humana conditione nebula irrepserat, gloriosa serenitate fulgentis sanguinis fugaretur».

S. Cyprianus videtur errorem suum ante mortem deseruisse; quamvis id non sit omnino certum, cum correxisse falsam sententiam, quam defenderat, in suis aut in Concilii litteris, ut S. Augustinus fatetur [1], non inveniatur. «Non incongruenter tamen», addit, «de tali viro existimandum est quod correxerit, et fortasse suppressum sit ab eis, qui hoc errore nimium delectati sunt, et tanto velut patrocinio carere noluerunt». Verum «et si litterae tacent, merita clamant; si Epistola non invenitur, corona testatur; si Concilium non indicat Episcoporum, consortium indicat Angelorum» [2]. — Idem affirmari debet de Firmiliano, quem Ecclesia graeca inter sanctos constanter coluit.

Post mortem S. Cypriani ferme omnes Africani Episcopi victas dederunt manus, et S. Hieronymus [3] diserte asserit: «Illi ipsi Episcopi qui rebaptizandos haereticos cum eo (Cypriano) statuerant, ad antiquam consuetudinem revoluti, novum emisere decretum».

Iam in Africa rebaptizantium nullum amplius fuisset vestigium initio saeculi IV., nisi Donatistae eorum errorem renovassent et illi novos addidissent. Donatistae enim, nomine sumpto a celebri sectae patrono, Donato a Casis nigris, contendebant sacramenta ab improbis, vel saltem, doctrinam nonnihil in fine emollientes, a peccatore publico collata, esse prorsus nulla.

Concilium Arelatense I. anno 314. habitum, canone 8. decrevit: «De Afris, quod propria lege sua utuntur, ut rebaptizent, placuit, ut si ad Ecclesiam aliquis de haeresi venerit, interrogent eum symbolum; et si perviderint eum in Patre et Filio et Spiritu Sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat

[1] Ep. 93. alias 48. ad Vincentium c. 10.
[2] S. Augustinus, de baptismo, l. 2. c. 5.
[3] Dial. adversus Luciferianos, n. 23.

Spiritum Sanctum. Quod si interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur ». — Synodus Oecumenica Nicaena I. anno 325., can. 8. statuit: « De his qui se Catharos, id est puros quandoque nominant, ad Catholicam autem et Apostolicam Ecclesiam accedunt, sanctae magnae Synodo visum est, ut impositis eis manibus sic in clero maneant ». Et canone 19.: « De Paulianistis, qui deinde ad Ecclesiam confugerunt, statutum est, ut ii omnino rebaptizentur. Si qui vero, tempore praeterito, in clericorum numero erant, si quidem a culpa et reprehensione alieni visi fuerint, rebaptizati ordinentur a catholicae Ecclesiae episcopo »[1]. Rationem discriminis Paulianistas inter et Catharos (Novatianos) assignat Innocentius I., Ep. 17. ad Episcopos Macedoniae. « Idcirco distinctum esse », inquit, « ipsis duabus haeresibus, ratio manifesta declarat, quia Paulianistae in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti minime baptizant; et Novatiani iisdem nominibus tremendis venerandisque baptizant, nec apud istos de unitate potestatis divinae, hoc est Patris et Filii et Spiritus Sancti quaestio aliquando mota est » [2].

Donatistarum doctrinam, quam simul cum aliis erroribus instauraverant, saeculo XII., Waldenses, Ioannes Wicleff, oxoniensis, saeculo XIV. professus est, docens: « Si Episcopus, vel sacerdos existat in peccato mortali non ordinat, non conficit, non baptizat ». Haec autem propositio, quarto loco extat inter articulos Wikleffii damnatos a Concilio Constantiensi et Martino V. per Bullam: « Inter Cunctas », 8. Calend. Martii 1418., et Bullam « In eminentis » eiusdem diei [3].

Concilium Tridentinum, quoad ministri sacramentorum fidem, sessione septima, de Baptismo, canone quarto, definivit: « Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum baptismum, anathema sit ». — Hinc fidem ministri non esse necessariam ad sacramenti valorem, certum est certitudine fidei si agitur de baptismo; si vero de aliis sacramentis est sermo, non idem pro omnibus est responsum. Quoad valorem Confirmationis et Ordinationis fidem non esse

[1] V. Denzinger, Enchirid. p. 12. et 13.
[2] V. Denzinger, op. cit. p. 23.
[3] V. op. cit. p. 186.

necessariam in ministro certum quidem est, ait Sardagna [1], adeo ut erroneum ac temerarium merito censeatur id negare; sed certum non est certitudine fidei, cum in nullo Concilio id clare definitum fuerit, atque nonnulli ex antiquioribus theologis, — quibus suffragantur Maldonatus pro sacramento Confirmationis et Morinus etiam pro sacramenro Ordinis — de eorum validitate dubitaverint, vel etiam asseruerint haec sacramenta ab haereticis Episcopis collata irrita fuisse ex lege Ecclesiae.

Ad poenitentiae sacramentum quod attinet, id ab haereticis manifestis et excommunicatis vitandis administrari valide nequit extra casum necessitatis: nam ad modum iudicii institutum est a Christo, ac proinde ministro tamquam iudici, ad iudicium ferendum et ad absolvendum poenitentem, necessaria est iurisdictio, qua penitus destitutus est manifestus haereticus. Verum in casu necessitatis ab haeretico etiam et excommunicato ministro recipi potest sacramentum poenitentiae, quia, ut ait Tridentinum, « in Ecclesia Dei semper custoditum fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis » [2], et nequit cedere in detrimentum suscipientium, quod est tantummodo poena ministrantium. — Relate ad Matrimonium diligenter adnotetur sacramentum hoc in contractu matrimoniali consistere, a Christo Domino evecto ad dignitatem signi sacramentalis; quare matrimonii sacramentum tum est validum quando conditiones ad validitatem contractus matrimonialis necessariae impletae sunt. Porro Ecclesia, si id expedire videretur, sicut sanxit invalidum esse matrimonialem contractum usque ad quartum gradum inter consanguineos, statuere posset irritum fore si inter catholicam foeminam, ex. gr. et haereticum celebraretur. In hoc casu necessaria foret ministri fides ad sacramenti valorem, nam matrimonii ministri sunt contrahentes.

Quidam scholastici veteres, inter quos Magister Sententiarum (l. 4. dist. 13.), censuerunt Eucharistiam ab haereticis manifeste notatis et ab excommunicatis non posse confici: sed hanc paucorum antiquiorum doctorum sententiam, communiter iam ante Tridentinum Concilium improbatam, sancta Synodus omnino falsam et reiiciendam pronuntiavit, dum docuit (sess. 22. cap. 1.) hostiam, quae in altari offertur, nulla indignitate aut malitia of-

[1] De sacram. in gen. a. 1. controv. 7.
[2] Sess. 14. c. 7.

ferentium inquinari posse: ea de re tamen explicitam non edidit fidei definitionem. Et similiter expressa definitio fidei lata non fuit quae declararet necessariam in ministro non esse fidem ut valide sacramentum Unctionis extremae conficere possit.

Haec haereticos sacramenta conficientes spectant: quoad illos vero, qui, fide non negata, in statu peccati sacramenta conficerent, Concilium Tridentinum in sessione septima, canone duodecimo de sacramentis in genere, clarissima definitione fidei, pro omnibus omnino sacramentis, decrevit: « Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quae ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum, anathema sit ».

Thesi unica probamus simul probitatem aut fidem in ministro ad conficienda valide sacramenta non esse necessariam; utraque enim veritas iisdem argumentis defendenda est: quinam autem gradus certitudinis alterutri attribui debeat, ex nuperrime dictis intelligitur.

THESIS XVI.

Nec gratiae status in ministro nec fides requiritur ut valide sacramentum conficere possit.

I. Argumentum ad thesim demonstrandam non minus efficax quam apertum ex *Traditione* eruitur, et sic se habet: — Ecclesia ab initio semper tenuit sacramentorum valorem non pendere a fide et sanctitate ministri. Ergo.

Antecedens invictissimis Patrum testimoniis et documentis ecclesiasticis comprobatur. Itaque citamus primo ipsum decretum Stephani Papae I. qui nonnisi Traditionem perpetuam appellat adversus errorem rebaptizantium: « Si quis a quacunque haeresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in poenitentiam ». Addit etiam Pontifex: « Cum et ipsi haeretici proprie, alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum »: quasi dicat, tam altas egit radices Traditio non rebaptizandi, tantaque ab omnibus veneratione recepta est, ut ne ipsi quidem haeretici infringere illam audeant.

S. Augustinus universalem Ecclesiae Traditionem passim et disertissime commemorat in libris suis contra Donatistas. Pauca referam ex libro 2. de Baptismo. « Saluberrimam consuetudinem », ait S. Doctor [1], « tenebat Ecclesia in ipsis quoque schismaticis et haereticis corrigere quod pravum est, non iterare quod datum est; sanare quod vulneratum est, non curare quod sanum est. Quam consuetudinem credo ex apostolica Traditione venientem (sicut multa quae non inveniuntur in litteris eorum, neque in Conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, nonnisi ab ipsis tradita et commendata creduntur): hanc ergo saluberrimam consuetudinem per Agrippinum praedecessorem suum dicit sanctus Cyprianus quasi coepisse corrigi. Sed sicut diligentius inquisita veritas docuit, quae post magnos dubitationis fluctus ad plenarii Concilii confirmationem perducta est, verius creditur per Agrippinum corrumpi coepisse, non corrigi ».

Consuetudinem Ecclesiae immutari coepisse ab Agrippino fatetur ipse Cyprianus, ut S. Augustinus [2] animadvertit. « Hanc autem fuisse », inquit, « consuetudinem Ecclesiae, quae postea multis discussis ambagibus perspecta veritate plenario Concilio confirmata est, satis ostenditur et ipsius beati Cypriani verbis in eadem ad Iubaianum Epistola, quae in Concilio lecta memoratur. Ait enim: ' Sed dicit aliquis, Quid ergo fiet de iis qui in praeteritum de haeresi ad Ecclesiam venientes, sine Baptismo admissi sunt? ' Ubi certe quid fieri soleret, etsi non fieri vellet, satis ostendit; et eo ipso quod Concilium Agrippini commemorat, aperte indicat fuisse aliam consuetudinem Ecclesiae. Neque enim opus erat hoc Concilio velle statuere, si iam consuetudine tenebatur: et in ipso Concilio nonnullae sententiae omnino declarant, eos contra Ecclesiae consuetudinem decrevisse, quod decernendum esse arbitrati sunt ».

Et merito S. Augustinus dicit in Concilio Carthaginiensi, a S. Cypriano tertia vice in causa rebaptizantium convocato, sententias nonnullas inveniri quae fidem faciunt de Traditione antiquissima Ecclesiae pro valore sacramenti ab haeretico aut ab improbo ministro accepti, quia in eodem opere, libro tertio [3],

[1] c. 7. n. 12.
[2] L. cit. c. 9. n. 14.
[3] cc. 5. 6. 7. 8. 9.

quorumdam Episcoporum in illo Concilio considentium collectis sententiis, ostendit eos compulsos fuisse ex evidentia veritatis eamdem traditionem confiteri. Sic, ex. gr. refert verba Libosi Vagensis, et ex illis testimonium obtinet pro veritate catholica. Haec sunt S. Doctoris verba: « Dicit et Libosus Vagensis: *In Evangelio Dominus 'Ego sum' inquit, 'veritas': non dixit, ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata, cedat consuetudo veritati* ». Plane quis dubitet veritati manifestatae debere consuetudinem cedere? Sed de manifestata veritate mox videbimus: nunc tamen et iste aliam consuetudinem fuisse manifestat ».

Huius consuetudinis testis est auctor libri *de rebaptismate* anonymus, Cypriano coaevus. « In quo genere », inquit [1], « quaestionis, ut mihi videtur, nulla omnino potuisset controversia aut disceptatio emergere, si unusquisque nostrum contentus venerabili Ecclesiarum omnium auctoritate et necessaria humilitate nihil innovare gestiret, cum locum contradictioni non quemlibet animadverteret. Namque omne quod et anceps et ambiguum et in diversis sententiis prudentium ac fidelium virorum constitutum est, contra priscam et memorabilem cunctorum emeritorum sanctorum et fidelium solemnissimam observationem iudicatur, damnari utique debet ».

Sed et ipse Firmilianus haereticorum baptizandi morem apud Afros novum ultro agnoscit. Quod autem », ait [2], « pertinet, ad consuetudinem refutandam, quam videntur opponere veritati, quis tam vanus sit ut veritati consuetudinem praeferat, aut qui, perspecta luce, tenebras non derelinquat? Nisi si et Iudaeos, Christo adventante, id est veritate, adiuvat in aliquo antiquissima consuetudo, quod, relicta nova veritatis via, in vetustate permanserint. Quod quidem adversus Stephanum vos dicere, Afri, potestis, cognita veritate, errorem vos consuetudinis reliquisse ». — Addit utique in regione sua consuetudinem aliam invaluisse, imo eam esse a Christo et ab Apostolis; sed assertionem hanc Firmilianus eo minus probatione firmat, quod ipsemet eam, paucis verbis interiectis, statim infirmat. « Plane », inquit, « quoniam quidam de eorum baptismo dubitabant qui, etsi non ut nos prophetas recipiunt, eosdem tamen Patrem et Filium nosse nobiscum vi-

[1] Migne P. L. t. 3. p. 1233.
[2] Ep. ad Cyp. Migne P. L. t. 3. p. 1318.

dentur, plurimi simul convenientes in Iconio, diligentissime tractavimus et confirmavimus repudiandum esse omne omnino baptisma quod sit extra Ecclesiam constitutum ». At si in Oriente tamquam res a Christo et ab Apostolis tradita tenebatur, haereticorum baptisma repudiandum esse; unde illa nonnullorum dubitatio circa baptismum Montanistarum, qui iam longe antea audiebant haeretici, et eo nomine damnati fuerant? Certe nulla ad nos pervenerunt veterum scripta, quae traditionis a Firmiliano assertae veritatem testarentur.

Tantum Dionysius Alexandrinus loquens de haereticorum baptismo recipiendo: « Didici », ait [1], « non ab Afris solis hunc morem nunc primum invectum fuisse, sed et multo antea, superiorem Episcoporum temporibus, in Ecclesiis populosissimis, et in Conciliis apud Iconium et Synnada, et apud alios plurimos idem sancitum fuisse ». Sed his verbis, quamvis nihil omittat, studiosus pacis vir ut moris ab Afris inducti antiquitatem exaggeret, nihil tamen profert Iconiensi Concilio, quod Synnadense subsecutum est, vetustius. — Quin etiam in eadem Epistola ad Philemonem, Ecclesiae Romanae presbyterum, *de baptismo* scripta, ex qua verba citata desumuntur, statim subiungit quae mentem suam patefaciunt: « Quorum sententias (rebaptizantium episcoporum) et statuta subvertere, eosque ad iurgia et contentiones excitare equidem nolim ». Quis haec dixisse S. Antistitem putabit, quaeso, si vere per Apostolos a Christo traditum fuisse Dionysius credidisset rebaptizandos esse haereticos qui, reiecta haeretica pravitate, ad Catholicam venirent Ecclesiam?

Ipse Eusebius, qui litteras S. Dionysii refert, rebaptizantium originem sic enarrat: « Ad hunc Stephanum Dionysius primam earum quae de baptismo conscriptae sunt epistolam exaravit, cum per id tempus non mediocris controversia exorta esset, utrum eos qui ex qualibet haeresi convertuntur, baptismo purgari oporteret. Quippe antiqua consuetudo invaluerat, ut in eiusmodi hominibus sola manuum impositio cum precationibus adhiberetur. (Cap. 3.). Primus omnium Cyprianus, qui tunc temporis Carthaginiensem regebat Ecclesiam, non nisi per baptismum ab errore prius emundatos, admittendos esse censuit. Verum Stephanus nihil adversus traditionem, quae iam inde ab

[1] Apud Euseb. Hist. Eccles. l. 7. c. 7.

ultimis temporibus obtinuerat, innovandum ratus, gravissime id tulit » [1].

Concludamus ergo demonstrationem factam apostolicae traditionis de valore baptismi, atque, ex pari ratione, aliorum sacramentorum, quae ab improbo aut etiam haeretico ministro conferuntur, verbis vere aureis Vincentii Lirinensis [2] hic adiectis: — « Quondam igitur venerabilis memoriae Agrippinus Carthaginiensis Episc., primus omnium mortalium contra divinum canonem, contra universalis Ecclesiae regulam, contra sensum omnium consacerdotum, contra morem atque instituta maiorum, rebaptizandum esse censebat. Quae praesumptio tantum mali invexit, ut non solum haereticis omnibus formam sacrilegii, sed etiam quibusdam Catholicis occasionem praebuerit erroris. Cum ergo undique ad novitatem rei cuncti reclamarent, atque omnes quaquaversum sacerdotes pro suo quisque studio reniterentur, tunc beatae memoriae Papa Stephanus Apostolicae Sedis antistes, cum ceteris quidem collegis suis, sed tamen prae ceteris, restitit, dignum, ut opinor, existimans si reliquos omnes tantum fidei devotione vinceret quantum loci auctoritate superabat. Denique in Epistola quae tunc ad Africam missa est, his verbis sanxit: ' Nihil novandum nisi quod traditum est '. Intelligebat etenim vir sanctus et prudens nihil aliud rationem pietatis admittere, nisi ut omnia, qua fide a patribus suscepta forent, eadem fide filiis consignarentur; nosque religionem, non qua vellemus ducere, sed potius qua illa duceret sequi oportere; idque esse proprium Christianae modestiae et gravitatis, non sua posteris tradere, sed a maioribus accepta servare. Quis ergo tunc universi negotii exitus? Quis utique nisi usitatus et solitus? Retenta est scilicet antiquitas, explosa novitas. Sed forte tunc ipsi novitiae adinventioni patrocinia defuerunt? Imo vero tanta vis ingenii adfuit, tanta eloquentiae flumina, tantus adsertorum numerus, tanta verisimilitudo, tanta divinae legis oracula, sed plane novo ac malo more intellecta, ut mihi omnis illa conspiratio nullo modo destrui potuisse videatur nisi sola tanti moliminis causa ipsa illa suscepta, ipsa defensa, laudata novitatis professio destituisset. Quid postremo?

[1] Euseb. Caesar. Hist. Eccles. lib. 7. cap. 2. et 3. — Notentur haec praesertim verba: « Ἀλλ' ὅ γε Στέφανος μὴ δεῖν τι νεώτερον παρὰ τὴν κρατήσασαν ἀρχῆθεν παράδοσιν ἐπικαινοτομεῖν οἰόμενος, ἐπὶ τούτῳ διηγανάκτει ».

[2] Commonitorii primi c. 6.

Ipsius Africani Concilii sive decreti quae vires? Donante Deo, nullae; sed universa tamquam somnia, tamquam fabulae, tamquam superflua, abolita, antiquata, calcata sunt. Et, o rerum mira conversio! Auctores eiusdem opinionis catholici, consectatores vero haeretici iudicantur; absolvuntur magistri, condemnantur discipuli; conscriptores librorum filii regni erunt, adsertores vero gehenna suscipiet. Nam quis ille tam demens est qui illud sanctorum omnium et Episcoporum et martyrum lumen beatissimum Cyprianum cum ceteris collegis suis in aeternum dubitet regnaturum esse cum Christo? Aut quis tam contra sacrilegus qui Donatistas et ceteras pestes, quae illius auctoritate Concilii rebaptizare se iactitant, in sempiternum neget arsuros esse cum diabolo? »

II. Demonstratio altera catholicae veritatis de validitate sacramenti ab haeretico collati extat in *decretis Summorum Pontificum,* quae hac in re traditioni novum exhibent testimonium, et iuxta eam quid tenendum sit docent. Praeter decretum Innocentii I. quod supra retulimus, satis ad exemplum erunt sequentia: — S. Siricius Papa, Epist. 1. ad Himerium Episcop. Tarraconen. (c. 1.) scribit: « Prima paginae tuae fronte signasti baptizatos ab impiis Arianis plurimos ad fidem catholicam festinare, et quosdam de fratribus nostris eosdem denuo baptizare velle: quod non licet, cum hoc fieri et Apostolus vetet, et canones contradicant, et post cassatum Ariminense Concilium missa ad provincias a venerandae memoriae praedecessore meo Liberio generalia decreta prohibeant ». — S. Leo M.[1] ait: « Hanc regulam (ut scitis) servandam in omnibus Ecclesiis praedicamus ut lavacrum semel initum nulla iteratione violetur, dicente Apostolo: 'Unus Dominus, una fides, unum baptisma'. Cuius ablutio nulla iteratione temeranda est, sed (ut diximus) sola sanctificatio Sancti Spiritus (per impositionem manuum) invocanda est, ut quod ab haereticis nemo accipit, a catholicis sacerdotibus consequatur ». — S. Gregorius M.[2] interogatus, an Nestoriani ad Ecclesiam redeuntes baptizari deberent, respondit: « Ab antiqua Patrum institutione didicimus, ut, qui apud haeresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut impo-

[1] Epist. 79. ad Nicet. c. 7.

[2] L. 9. Epist. 61.

sitione manus, aut sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiae revocentur..... quia sanctum baptisma, quod sunt apud haereticos consecuti, nunc in eis vires emundationis recipit, cum vel illi per impositionem manus Spiritum Sanctum acceperint, vel isti propter professionem verae fidei, sanctae et universalis Ecclesiae visceribus fuerint uniti. Hi vero haeretici, qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiani et Cataphrygae et alii tales, cum ad Ecclesiam veniunt, baptizantur, quia baptisma non fuit, quod in errore positi in Trinitatis nomine minime perceperunt ».

III. *Conciliorum* ad thesim confirmandam testimoniis, quae dedimus in praenotatis, addimus tantum, brevitatis causa, Concilium Florentinum, quod in Decreto pro Armenis habet: « In causa necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, immo etiam paganus et haereticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiae et facere intendat quod facit Ecclesia ».

IV. *Patres* ut ostenderent sacramenta ab haereticis aut improbis fidelibus collata valida esse rationes et similitudines optimas adhibuerunt, ex quibus nonnullas subiungere placet.

a) Urgebat S. Augustinus contra Donatistas illud (Ioan. I. 33): « Hic est qui baptizat in Spiritu Sancto », et ex illo arguebat Christum operari in sacramentis, ipsum per sacramenta homines sanctificare: ideoque nullo modo obesse sacramento malitiam ministri, qui nonnisi nomine Christi agit et bona Christi distribuit, non sua. « Cum enim », inquit [1], « dicimus Christus baptizat, non visibili ministerio dicimus, sicut putat vel putari cupit nos dicere Petilianus; sed occulta gratia, occulta potentia in Spiritu Sancto, sicut de illo dictum est a Ioanne Baptista, 'Hic est qui baptizat in Spiritu Sancto' (Ioan. I. 33.). Nec, sicut Petilianus dicit, iam baptizare cessavit; sed adhuc id agit, non ministerio corporis, sed invisibili opere maiestatis. Quod enim dicimus, Ipse baptizat, non dicimus, Ipse tenet, et in aqua corpus credentium tingit: sed, Ipse invisibiliter mundat, et hoc universam prorsus Ecclesiam... ubi ministri corporaliter videntur operari, ipse abluit, ipse mundat. Nemo ergo sibi arroget quod Dei est: sic certa spes hominum, cum in illo figitur qui fallere non potest:

[1] Contra litteras Petiliani l. 3. c. 49.

quoniam, 'Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine' (Ierem. XVII. 5.); et, 'Beatus cuius est Dominus Deus spes ipsius' (Psal. XXXIX. 5.). Nam dispensator fidelis mercedem accipiet vitam aeternam: dispensator autem infidelis, cum cibaria dominica distribuit conservis, absit ut per suam infidelitatem cibaria inutilia faciat ».

b) Argumentum aliud desumebat S. Augustinus ex verbis Apostoli: « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus (I. Cor. III. 7.); et simul respondens cavillationi Donatistarum aiebat [1]: « Quod ego ex Apostolo cum in meis litteris posuissem, ita tu respondere voluisti, ut diceres: 'Dei quidem dare est incrementum; sed sicut qui plantat et rigat, non nisi colonus fidelis et diligens quaeritur, sic etiam in sacramento Baptismatis nonnisi fidelis et iustissimus operarius adhibetur'. Quasi vero quod infidelis colonus plantaverit, propter eius infidelitatem non germinet vir seminis; et fecunditas terrae coelique temperies hanc efficaciam divinitus non acceperint, ut ad propagandos fructus plantatorem vel rigatorem operarium tantummodo expectent, qua mente operetur, qua laboret intentione non curent, utrum dominum agri fideliter diligat, an sua non illius lucra conquirat ».

c) Eleganti similitudine S. Gregorius Nazianzenus [2] declarat efficaciam sacramentorum non pendere a bonitate vel a fide ministri: « Sint », ait, « duo annuli, unus aureus, alter ferreus, atque ambo eamdem Imperatoris imaginem insculptam habeant, ac deinde ceram imprimant. Quid tandem hoc signum ab illo signo differet? Nihil. Materiam in cera internosce.... Dic utrum e duobus signis, aureo scilicet annulo an ferreo expressum sit, quoque modo unum idemque signum existat. Discrimen enim in materia est, non in signo. Sic tibi quoque omnes, qui baptizandi munere funguntur, idonei habeantur. Quamvis enim alius alium vitae probitate antecellat, eadem tamen baptismi vis est ». — Aliis similitudinibus eamdem veritatem illustrat S. Augustinus [3]: « Qui fuerit superbus minister, cum zabulo computatur. Sed non contaminatur donum Christi, quod per illum fluit purum, quod per illum transit liquidum, venit ad fertilem terram; puta, quia ipse

[1] Contra Cresconium Donatistam, l. 3. c. 8,

[2] Orat. 40. in S. Bapt. n. 26.

[3] Tract. 5. in Ioan. n. 15.

lapideus est, quia ex aqua fructum ferre non potest, et per lapideum canalem transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generat, sed tamen hortis plurimum fructum affert. Spiritualis enim virtus sacramenti ita est, ut lux, et ab illuminandis pura excipitur, et si per immundos transeat, non inquinatur ». — Nec minus apta est alia imago, quae in re, de qua agimus, adhibetur a Pontifice Nicolao I. [1]: « Mali bona ministrando se tantummodo laedunt; et cerea fax accensa sibi quidem detrimentum praestat, aliis vero lumen in tenebris administrat, et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium praebet ».

V. Demum *ratione* probamus thesim. Hic autem non contendimus bonitatem aut malitiam eius qui conficit sacramentum, in nulla hypothesi et praescindendo etiam ab institutione Christi, nihil posse ad sacramenti veritatem et valorem; nam dubium non est, notat Suarez [2], potuisse Christum ita instituere sacramenta ut ad eorum valorem, tamquam necessariam conditionem postulaverit ministri sanctitatem, aut fidem; nulla enim in hoc est repugnantia. Sed sapientissimam, misericordem et maxime benevolam erga homines voluntatem Christi in sacramentorum institutione consideramus, et ostendimus ex ea voluntate Christum potestatem dedisse ministris suis ut valide conficiant sacramenta independenter ab eorum malitia vel bonitate.

Prima igitur ratio est, quia si secus fecisset perpetua esset hominum incertitudo et anxietas amarissima relate ad sanctificationem et salutem aeternam. « Quomodo », quaerit S. Augustinus [3], « securi erunt, si conscientia dantis attenditur, quae latet oculos accepturi? » Nec dicatur, rationem hanc probabilem quidem esse si peccatores occultos spectet, sed vi carere si respiciat publicos peccatores, praesertim si sint haeretici et schismatici et ab Ecclesia praecisi, nam hi facile vitari possunt, et satis potest Ecclesiae constare sacramenta ab eis data irrita esse. Sane, si potestas ministrandi sacramenta pendere non debet ex gratia et fide ministri in peccatoribus occultis, neque etiam pendere debet ex fama, vel notitia infidelitatis aut improbitatis ministri, — tum quia haec notitia valde accidentalis est atque extrinseca; — tum quia quod delictum sit occultum saepe aggravat malitiam propter

[1] Ad consulta Bulgarorum, c. 71.
[2] 3. p. q. 64. a. 10. disp. 13. s. 4.
[3] Contra litt. Petil. l. 1. c. 3.

simulationem et hypocrisim; — tum quia de hoc ipso maxima esset perplexitas, scilicet qualis deberet esse delicti publicatio, qua posita iam non posset minister valide sacramenta conficere; — tum denique quia interdum accidit peccatum ministri etiam publicum latere eum qui bona fide accedit ad sacramentum.

Sed iterum audiatur S. Augustinus [1] qui ex alio capite demonstrat inanem quoad rem praesentem esse distinctionem inter ministrum *publice* indignum et ministrum *occulte* indignum. « Cum iste (minister) occultus est malus, dic mihi, a quo fit ille (suscipiens sacramentum) innocens? dic mihi, cuius erit arboris fructus? dic mihi, de cuius cordis thesauro sanctificabitur baptizatus? Aut si tunc effectorem innocentiae suae, tunc arborem de qua fructus bonus nascatur, non hominem ministrum baptismi meretur habere, sed Christum; felicius incidit in ministrum latentem malum, quam si incidisset in manifestum bonum. Quod si absurdissime atque insanissime dicitur, Christi fructus est qui eius baptismo sanctificatur, cuiuslibet ministri opere baptizetur ».

Secunda et praecipua ratio haec est. Si peccator aut haereticus privaretur potestate conficiendi valide sacramenta, id esset, vel quia hac potestate est indignus: — vel quia Deus non potest, aut Deum non decet, uti homine iniquo ut instrumento ad supernaturalem effectum producendum, nempe ad conferendam gratiam; — vel quia illis, qui recepturi sunt sacramenta, non expedit huiusmodi homines sacramentorum esse ministros. Atqui nihil horum dici potest. Ergo.

Probatur minor per partes. *a*) Nequit primum dici, nimirum ministrum, quia indignus est, privari potestate valide conficiendi sacramenta, nam peccator, arguit Suarez [2], indignus est fide, et haereticus indignus est baptismali charactere et vita et bonis omnibus, quibus iuste privari possent et non privantur. Ergo non ideo quia minister est indignus dici debet privatus potestate conficiendi sacramenta valide: praesertim si attendatur potestatem hanc esse ministro collatam propter aliorum utilitatem, et Deum non infrequenter peccatoribus, non obstante eorum indignitate, gratias gratis datas elargiri ex eo quod ad aliorum utilitatem ordinatae sint.

[1] Contra Cresconium, l. 3. c. 11. n. 14.
[2] l. c. n. 8.

b) Neque secundum dici potest, nempe peccatorem et haereticum carere potestate ad conferenda valide sacramenta, quia Deus non potest, vel eum non decet, uti homine iniquo tamquam instrumento ad gratiam conferendam. Etenim quod possit Deus per malum ministrum sanctificare homines, facile declaratur a S. Thoma [1]: « Ministri Ecclesiae instrumentaliter operantur in sacramentis, eo quod quodammodo eadem ratio est ministri et instrumenti. Sicut autem supra dictum est, q. 62. a. 1. et 4., instrumentum non agit secundum propriam formam aut virtutem, sed secundum virtutem eius a quo movetur. Et ideo accidit instrumento, in quantum est instrumentum, qualemcumque formam vel virtutem habeat, praeter id quod exigitur ad rationem instrumenti; sicut quod corpus medici, quod est instrumentum animae habentis artem, sit sanum vel infirmum; et sicut quod fistula, per quam transit aqua, sit argentea vel plumbea. Unde ministri Ecclesiae possunt sacramenta conferre, etiamsi sint mali ».

Et si obiiciatur, malos esse a Christo praecisos, ideoque non posse instrumenta esse Christi ad sanctificationem, S. Doctor respondet [2]: « Potest aliquis operari per instrumentum carens vita, et a se separatum, quantum ad corporis unionem, dummodo sit coniunctum per quamdam motionem; aliter enim operatur artifex per manum, et aliter per securim. Sic igitur Christus operatur in sacramentis, et per bonos tamquam per membra viventia, et per malos tamquam per instrumenta carentia vita ».

Quod autem absolute Deum non dedeceat uti ministro iniquo ad aliorum sanctificationem, patet; quia contra divinam bonitatem non est, imo maxime eam commendat, et cum ea divinam sapientiam atque potentiam, uti quorumdam malitia in bonum multorum; et sic Deus saepe per verbum hominis peccatoris alios convertit. Praeterea Deus, dum malo ministro utitur, apertissime ostendit efficaciam sacramenti a Christo esse, non a ministro, qui tantummodo est veluti alveus per quem fluenta gratiarum Christi ad nos decurrunt.

c) Tertium, nempe non expedire suscipientibus sacramenta ut haec valide conferri possint a ministro iniquo, nuper falsum esse probavimus; quinimmo demonstravimus quam maxime in bonum

[1] 3. p. q. 64. a. 5.
[2] Ibid. ad 2.

hominum cedere potestatem valide sacramenta ministrandi non esse alligatam, tamquam conditioni, ministri bonitati aut fidei.

Difficultates in expositione thesis et in eius probationibus magna ex parte praeoccupavimus: quae supersunt, et potiores videntur, breviter expediemus.

Obiicitur. — 1. Haereticos nullum ius habere in sacramenta, cum extra Ecclesiam maneant, cui concredita fuerunt sacramenta. — *Respondetur,* haereticos illegitime quidem, sed vere sacramenta Christi possidere, sicut illegitimus possessor rei alienae ius detinendi illam rem non habet, et tamen vere eam detinet.

2. — Quotquot baptizantur Christum induunt. At qui in haeresi baptizatur induere Christum nequit. Ergo. — *Respond. disting. maiorem,* Christum induunt vel, ut aiebat S. Augustinus, usque ad perceptionem sacramenti, vel usque ad sanctificationem in sacramenti susceptione C. Semper usque ad sanctificationem in susceptione sacramenti N. — *Ad minorem, Dist.* qui baptizatur in haeresi nequit induere Christum usque ad perceptionem sacramenti N. Nequit induere Christum usque ad sanctificationem in susceptione sacramenti, *Subd.* Si et ipse sit haereticus, quia tunc obicem ponit gratiae, quam secus per sacramentum reciperet, et quam recipiet, remoto obice C. Si haereticus non sit, et nullum obicem gratiae ponit N. — Sub datis distinctionibus, negatur Cons. — Semper ergo ille qui ab haeretico baptizatur sacramentum recipit; gratiam vero sacramenti in ipsa baptismi susceptione tum solum non recipit cum obicem ponit; at sacramentum tunc quoad suscipientis sanctificationem effectu frustratur non ratione haeretici ministri, verum ratione peccati eiusdem suscipientis, quo remoto, sacramentum habet etiam effectum suum sanctificationis.

3. — Sicut unus est Deus, una fides et una Ecclesia, ita unus est baptismus. — Ergo extra Ecclesiam verus non est baptismus. Prob. conseq. Si esset verus extra Ecclesiam baptismus, vel hic esset idem baptismus qui est in Ecclesia, vel esset diversus a baptismo Ecclesiae; at nequit esse diversus, secus iam duo forent baptismi; nequit esse idem, quia Ecclesia est *hortus conclusus,* et *fons signatus,* ac proinde qui foras est minime potest illum hortum ingredi et bibere ex illo fonte, seu habere baptismum Ecclesiae. Ergo. — *Resp. Conc. Ant., neg. Cons.* Ad probationem, dicimus baptismum haereticorum, si ritu praescripto administretur, eumdem

esse ac catholicorum, numero tantum diversum: uterque enim eumdem habet auctorem Christum et pertinet ad eamdem Ecclesiam Christi, quae hortus quidem conclusus est et fons signatus, habita ratione effectus salutaris qui obtineri extra illam non potest ab iis qui haeresi aut schismati consentiunt, sed non ratione habita ipsius sacramenti. Bibere de illo fonte, quatenus per hoc significatur valida collatio sacramenti, possunt etiam haeretici et schismatici, extra Ecclesiam, sicut peccatores intra Ecclesiam.

4. — Script. dicit: « Ab immundo quis mundabitur? » Eccl. XXIV. 4.); et « Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius? » (ibid. 30.). — *Resp. ad primum textum,* et similes qui obiiciuntur, ab immundo nemo utique mundari posset si virtute et merito illius mundari deberet; sed non ita res se habet, cum immundus minister non virtute sua mundet sed Christi, qui per eum operatur ac eo utitur ut instrumento, non quidem prout immundus, seu peccator est, sed ut est homo. *Ad secundum testimonium,* respondemus illud nullo modo attingere rem praesentem. Sermo ibi est de caeremoniis, quibus Iudaei in lege veteri utebantur ad detergendas immunditias legales; quocirca sensus testimonii obiecti est, qui baptizatur ut mundetur ab immunditia quam contraxit ex contactu mortui, et iterum tangit mortuum, nihil ei prodest ablutio.

5. — Obiicitur auctoritas Canonum Apostolicorum, quorum 45. sic praecipit: « Episcopum vel presbyterum, qui haereticorum baptismum vel sacrificium admiserit, deponi iubemus ». Et canon 46.: « Episcopus vel presbyter eum qui vere habet baptismum, si de integro baptizaverit, vel si eum qui ab impiis pollutus est non baptizaverit, deponatur ». — *Resp.* Canones qui vocantur Apostolici, non fuerunt ab Apostolis editi, sed collecti ex quibusdam Conciliis particularibus; illi autem qui obiiciuntur probabilius decerpti fuerunt ex rebaptizantium Synodo Iconiensi, aut Synnadensi. — De Canonibus Apostolicis, S. Isidorus Hispalensis [1], saeculo VII. aiebat: « Canones qui dicuntur Apostolorum, seu quia eosdem nec sedes Apostolica recepit, nec Sancti Patres illis assensum praebuerunt, pro eo quod ab haereticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quamvis in eis utilia inveniantur, tamen ab auctoritate canonica, atque aposto-

[1] Apud Gratianum, dist. 16. c. 1.

lica eorum gesta constat esse remota, atque inter apocrypha deputata ». — Sed nec praeteriri debet, Beveregium (l. 2. Codicis canonum primitivae Ecclesiae vindicati et illustrati, c. 12.; et in adnot. ad Can. 47.) sensisse in canonibus Apostolorum irritum non pronuntiari omnem baptismum collatum ab haereticis sine discrimine, sed illum qui ministratus fuerit ab haereticis formam vitiantibus.

6. — Pontifices Romani plurimi nullas dixerunt ordinationes factas ab haereticis, aut schismaticis. — *Resp.* nullas non quoad *valorem Ordinis* sed *quoad honorem in Ecclesia et exercitium accepti Ordinis.* Etenim illi qui ab haereticis aut ab excommunicatis recipiebant sacros ordines, cum ad Catholicam Ecclesiam redibant, nolebant Pontifices ex veteris disciplinae rigore ut inter clericos reciperentur, sed ad laicorum communionem redacti erant, et ecclesiastica munia, quae responderent ordini accepto, obire non poterant, quin prius fuissent a legitima ecclesiastica auctoritate in pristinum gradum restituti et absolutionem a suspensione, in quam inciderant, obtinuissent. — Adnotari etiam debet, reconciliationem clericorum qui ab Episcopis haereticis, schismaticis, simoniacis aut depositis ordinati fuerant, specie tenus verae ordinationi simillimam fuisse. Sic in reconciliatione sacerdotis, ut colligitur ex Ep. 25. Fulberti Carnutensis, saeculi XI. scriptoris, manus imponebantur, invocabatur Spiritus Sanctus, et Episcopus dicebat: « Reddo tibi gradum sacerdotii, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti »: deinde benedictio addebatur his verbis: « Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti descendat super te, ut sis confirmatus in Ordine sacerdotali, et offeras placabiles hostias omnipotenti Deo, cui est gloria in saecula saeculorum ». Hinc mirum esse non debet, hanc reconciliandi caeremoniam modo novam *ordinationem, modo sanctiorem ordinationem* aut *consecrationem* a Pontificibus et Patribus appellari.

7. — Patres negant haereticos habere verum baptismum, et docent illum quem dant haeretici non mundare sed polluere. *Resp.* — Quum Patres dicunt baptismum haereticorum non esse verum, loquuntur de fructu baptismi, seu de gratia sanctificante, quam non percipiunt qui haereticis consentiunt, vel cum iis communicant; et cum addunt haereticorum baptismum polluere, de iis etiam loquuntur qui propter culpabilem cum haereticis communionem ipsa susceptione baptismi novo peccato coinquinantur.

— S. Optatus Milevitanus [1] distinguit inter haereticos et schismaticos; de haereticis ait eos habere « varia et falsa baptismata, quibus inquinatus non possit abluere, immundus emundare », de schismaticis autem asserit eos habere cum catholicis « vera et communia sacramenta ». Sed S. Optatus nomine haereticorum eos vocat, qui integram non servabant baptismi formam; nam ibidem eos fuisse dicit « verissimi symboli desertores »; et *symboli* nomine tunc temporis invocatio SS. Trinitatis quae fit in baptismi forma intelligebatur, unde S. Augustinus [2] aiebat « quis nesciat non esse baptismum Christi, si verba evangelica, *quibus symbolum constat,* illic defuerint ». Ceterum S. Optatus in eodem opere [3], clarissime profitetur: « In quo baptizarentur gentes, a Salvatore mandatum est: per quem baptizarentur, nulla exceptione discretum est. Non dixit Apostolus: *vos facite, alii non faciant;* quisquis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti baptizaverit, Apostolorum opus implevit ».

8. — Saltem admitti debet cum Morino et Maldonato datum fuisse in Ecclesia sacramentum confirmationis iis qui iam ab haereticis aut schismaticis Confirmationem acceperant. — *Neg.* — Saepissime apud Patres et in decretis Pontificum invenimus, manus episcopalis impositionem fuisse praescriptam ab haeresi ad Ecclesiam Catholicam venientibus, ut hi virtute Spiritus Sancti confirmarentur. Sed illa impositio manus non erat ad roborandos fideles sacramento confirmationis, verum ad reconciliandos reduces ad Ecclesiam et ad conferendum eis sacramentum poenitentiae [4]. « Manus autem impositio, si non adhiberetur ab haeresi

[1] L. 1. adversus Parmenianum. c. 12.
[2] L. 6. de bapt. c. 47. n. 25.
[3] L. 5. c. 7.
[4] In Epistola 1. Siricii Papae ad Himerium Tarraconensem, c. 1., habetur: « Nos cum Novatianis aliisque haereticis, sicut est in Synodo constitutum, per invocationem solam septiformis Spiritus episcopalis manus impositione catholicorum conventui (baptizatos ab Arianis) sociamus; quod etiam totus Oriens, Occidensque custodit ». — Huius autem ritus, quem a toto Oriente et Occidente custoditum Siricius tradit, usum exhibet Codex Gellonensis aetate Caroli Magni exaratus, in quo legitur: « Benedictio super eos, qui de diversis haeresibus veniunt. — Sancte Pater Omnipotens, qui famulum tuum ab errore haereseos dignatus es eruere, et ad Sanctam ecclesiam revocare; quaesumus te Domine, immitte in eum Paraclitum Spiritum tuum septiformem, Spiritum sapientiae et intellectus, Spiritum consilii et fortitudinis, Spiritum scientiae et

venienti » inquit S. Augustinus [1], « tamquam extra omnem culpam iudicaretur; propter caritatis autem copulationem, quod est maximum donum Spiritus Sancti, sine quo non valent ad salutem quaecumque alia sancta in homine fuerint, manus haereticis correctis imponitur ».

9. S. Basilius, epistola canonica I. ad Amphilochium, canone I. ait [2]: « Existimo itaque, quoniam nihil de illis (Encratitis) aperte dictum est, eorum baptisma a nobis reiiciendum esse ». Et in canone 47., epistolae secundae canonicae [3], dicit: « ipsos in Ecclesiam non admittimus nisi in nostrum baptisma fuerint baptizati. Etenim ne dicant: *In Patrem et Filium et Spiritum Sanctum baptizati sumus;* qui videlicet Deum esse effectorem malorum existimant, exemplo Marcionis et reliquarum haeresum ». — *Resp.*, 1. non recte explicant S. Basilium qui putant eum ibi dixisse solum haereticos illos esse baptizandos cum ad Ecclesiam venirent, qui formam baptismi iam corruperant. Haec interpretatio ipsis verbis modo citatis refutatur; nam in eis agitur de haereticis qui baptizabant *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti;* et S. Basilius erroneam formam baptismi in eis non reprehendit, sed doctrinam haereticam. Praeterea rebaptizari vult eos qui non rebaptizabantur apud Romanos, — « quod si apud vos », ait, « prohibita est rebaptizatio, sicut et apud Romanos, oeconomiae alicuius causa, nostra tamen ratio vim obtineat »; — at Ecclesia Romana numquam approbavit baptismum sine praescripta forma collatum: ergo non est sermo in locis obiectis de illis qui nullum receperant in haeresi baptismum propter vitium formae. — 2. Quaenam est vera interpretatio illorum canonum? S. Basilius locis citatis: *a*) distinguit inter haereticos et schismaticos, et dicit hanc Patrum antiquiorum fuisse praxim ut haereticorum sacramenta reiicerent, schismaticorum vero admitterent [4]: *b*) Pepuzenos censet

pietatis, et adimple famulum tuum Spiritu timoris Domini ». — V. Thesaur Theol. t. 10. op. 7. § 5.

[1] De bapt. l. 5. c. 23. n. 33.

[2] Migne, P. G. t. 32. p. 670.

[3] Ibid. p. 731.

[4] « Visum est ergo antiquis haereticorum quidem baptisma penitus reiicere; schismaticorum vero, ut adhuc ex Ecclesia existentium, admittere ». — Schismaticos dicit adhuc *ex Ecclesia existentes,* non quasi ab Ecclesia separati non essent, sed quia fidem Ecclesiae cum adhuc retinerent, in eis S. Basilius vestigium quoddam agnoscebat necessitudinis cum Ecclesia.

aperte haereticos, et eorum baptismum omnino invalidum [1]: *c*) affirmat S. Cyprianum et Firmilianum in eodem censu quoad nullitatem sacramentorum habuisse haereticos et schismaticos: *d*) Sed ait nonnullis Asiaticis baptismum schismaticorum visum fuisse suscipiendum; et ipse id etiam concedit [2]: *e*) Encratitarum vero baptismum, etsi in forma nihil differat a catholico, praecipit non esse admittendum [3]; et hoc statuit quia *nihil de his aperte* (in canonibus Ecclesiae) *dictum est;* addit tamen regulam praescriptam mutandam fore si communi utilitati adversa erit [4]. — Ex his ergo aperte constat S. Basilium putasse 1. baptismum collatum ab eis qui in fide errabant, praesertim circa SS. Trinitatem, fuisse invalidum: baptismum vero collatum ab aliis extra Ecclesiam admitti posse vel reiici secundum consuetudinem variam Ecclesiarum particularium, et utilitates diversas pro temporum et circumstantiarum varietate. 2. Nullam definitionem fidei fuisse hac in re adhuc latam, imo nullam generalem normam disciplinarem, quae spectaret omnes sive haereticos sive schismaticos ad Ecclesiam venientes. 3. Desiderasse hanc communem normam a legitima auctoritate quantocius praescribendam, ut eruitur ex verbis quibus concludit canonem 47.: « Quamobrem, si hoc placuerit, oportet episcopos plures in unum convenire, et ita demum canonem edere, ut et is qui agit, periculo careat, et qui respondet, in dando eiusmodi quaestionibus responso, auctoritatem habeat ». — Forsan quaeres, quomodo S. Basilius haec dicere potuerat cum rebaptizantium doctrina iam fuerat duobus Conciliis Areletensi I. et Nicaeno I. explosa? Respondemus, Concilium Arelatense I., etsi ignoratum non fuerit, saltem ex parte, ab orientalibus, canon octavus eiusdem Concilii poterat tamen ab iis credi pro re disciplinari conditus et pro Ecclesia occidentali: canones vero Nicaeni, nullum exhibent expressum ac generale decretum de hae-

[1] « Pepuzeni ergo sunt aperte haeretici: nam in Spiritum Sanctum blasphemaverunt, Montano et Priscillae Paracliti appellationem nefarie, impudenterque attribuentes.... Qua igitur ratione eorum baptisma admittatur? »

[2] « Quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est eorum baptisma, pluribus consulendi causa, suscipiendum esse, suscipiatur ».

[3] « Quoniam nihil de illis aperte dictum est, eorum baptismum a nobis reiiciendum esse; ac si quis ab eis acceperit, accedentem ad Ecclesiam, baptizandum ».

[4] « Quod si hoc generali oeconomiae impedimentum erit, rursus consuetudine utendum est ».

reticorum baptismo, sed solum ex duobus canonibus, 8. nempe et 19., in quibus discrimen est inter Paulianistarum baptismum et Novatianorum, doctrina Ecclesiae colligitur, et sententia rebaptizantium demonstratur falsa. Cum ergo explicite in Concilio Nicaeno dogma de validitate baptismi collati a quocumque ministro, qui formam servaret integram, expresse non fuerit definitum, poterat S. Basilius putare decreta Concilii spectare solum disciplinam variabilem pro varietate regionum, et novum Concilium ad rem definiendam et communem praxim stabiliendam, desiderare. Ea de causa S. Epiphanius, post Basilium, affirmabat: « Aliquos esse, qui praeter Ecclesiae consuetudinem, ac citra Concilii generalis decretum, eos qui ab Arianis ad suas partes transeunt, iterum baptizari nihil verentur; cum nondum ea res universalis Synodi iudicio decisa sit [1] ».

Potiores difficultates solvimus: aliis, quae sacramenta quaedam in specie respiciunt, et ex historia desumuntur, opportuno loco respondebimus.

Nota. — Etsi sacramentorum valor non pendeat a fide aut a probitate ministri, in eo tamen ut sacramenta licite conficiat statum gratiae requiri non est dubium, saltem si sermo sit de ministro, qui speciali consecratione ad sacramentum conficiendum deputatus sit. Certe, si Deus in veteri lege sacerdotibus mandabat [2]: « Sint ergo sancti quia et ego sanctus sum, Dominus, qui sanctifico eos », multo magis sanctitatem exigit in ministris novi Testamenti, qui dignitate, potestate, gratiis acceptis sacerdotes mosaica lege constitutos antecedunt. Quare S. Thomas ait [3]: « Ministri debent Domino conformari..... Et ideo non est dubium quin mali exhibentes se ministros Dei et Ecclesiae ad irreverentiam Dei et contaminationem sacramentorum, quantum est ex parte ipsius peccatoris (licet sacramenta secundum seipsa incontaminabilia sint), consequens est quod tale peccatum ex genere suo sit mortale ».

Gravissima sunt hac in re verba Ritualis Romani Pauli V. iussu editi: « Cum igitur in Ecclesia Dei nihil sanctius, aut utilius, nihilque excellentius, aut magis divinum habeatur, quam

[1] Exposit. fidei cath. c. 13.
[2] Lev. XXI. 8.
[3] 3. p. q. 64. a. 6.

sacramenta ad humani generis salutem a Christo Domino instituta, Parochus, vel quivis alius Sacerdos, ad quem eorum administratio pertinet, meminisse in primis debet, se sancta tractare, atque omni temporis momento ad tam sanctae administrationis officium paratum esse oportere. Quamobrem illud perpetuo curabit, ut integre, caste, pieque vitam agat; nam etsi sacramenta ab impuris coinquinari non possint, neque a pravis ministris eorum effectus impediri, impure tamen et indigne ea ministrantes in aeternae mortis reatum incurrunt ».

Verum per accidens excusatur a culpa minister qui in statu peccati mortalis conficit sacramentum, si statum suum invincibiliter ignoret, aut ob urgentem necessitatem sacramentum conficere debeat, quin spatium habeat cum Deo se prius reconciliandi. — Id autem fusius declarare, aliasque quaestiones attingere, quae spectant licitam sacramentorum administrationem hic non vacat; a doctoribus enim qui moralem theologiam pertractant ea omnia discutiuntur.

ARTICULUS OCTAVUS

De intentione ministri.

« Intentio nominat, S. Thomas ait [1], actum voluntatis, praesupposita ordinatione rationis ordinantis aliquid in finem »: proinde intentio ministri sacramentorum est actus voluntatis, quo minister vult sacramentum conficere, seu illud agere quod Christus instituit et in Ecclesia fieri consuevit. Intentio haec dicitur *explicita* et *immediata* si illud quod agere vult minister est conficere sacramentum, *ut tale:* si vero agere vult quod frequentatur in Ecclesia, sed hoc ipsum non attingit actu voluntatis suae sub formali ratione sacramenti, intentio dicitur *implicita* et *mediata*. Nonnulli theologi intentionem explicitam ministri vocant *directam,* implicitam autem *reflexam.*

Multiplex partitio est intentionis sive explicitae et directae, sive implicitae et reflexae: potest enim intentio esse vel *actualis,* vel *virtualis,* vel *habitualis,* vel *interpretativa.* — *Actualis* intentio habetur si actu voluntas conficiendi sacramentum elicitur eo tem-

[1] 1. 2. q. 12. a. 1. ad 3.

pore quo reapse conficitur. — *Virtualis* intentio adest cum intentio actualis antecedenter ad operis executionem ita habita fuerit ut vi illius intentionis opus nunc peragatur, et actualis intentio non actu, sed *virtute* permaneat atque influat in operis executionem. — *Habitualis* est intentio quae aliquando fuit actualis, et non fuit postea per actum contrarium revocata, hic et nunc tamen, dum actio sacramentalis ponitur, neque actu neque virtute existit influens in opus quod peragitur. Intentionem hanc habitualem, theologi antiquiores communiter vocabant virtualem. — *Interpretativa* dicitur illa intentio quae numquam extitit, at praesumi potest existere, vel extitura esse, si operans ad circumstantias eiusdem actionis adverteret.

Requiriturne aliqua intentio in ministro ut conficiat sacramentum? — Lutherus dixit nullam esse requisitam, adeo ut sacramenta etiam ioco et irrisorie collata valeant, quia etiam hoc modo excitare fidem possunt in suscipiente, qua iustificetur. At Concilium Tridentinum damnavit hanc doctrinam ut haereticam et decrevit necessariam esse in ministro ad sacramentum valide conficiendum saltem intentionem faciendi quod facit Ecclesia.

Verum circa id quod Ecclesia facit, seu ritum quem Ecclesia frequentat duplex dari potest intentio, *externa* et *interna*. *Externa* dicitur ea, per quam minister exterius, et quidem serio, actionem peragit quae in Ecclesia usurpatur, tametsi interne hanc ipsam actionem vere nolit peragere, sed tantum fingere et simulare. Vocatur haec intentio externa, non quia interne non concipitur, sed quia obiectum eius est positio solummodo ritus externi et materialis. *Interna* vero intentio illa est qua minister non modo exterius, sed intus, in animo vult serio illud agere quod agit Ecclesia; quidquid tandem vere is sentiat de sacramento, de effectu eius, de ipsa Ecclesia. Probe igitur distinguenda est *fides* ab *intentione.* Etenim potest aliquis nullam habens fidem de efficacitate sacramenti ad conferendam gratiam, putansque haereticam suam sectam esse veram Christi Ecclesiam, velle serio et vere facere id quod Ecclesia catholica facit dum sacramentum aliquod ministrat; ac proinde habere sine fide intentionem internam conficiendi sacramentum. — Ex alia parte potest minister, vel sine fide, vel fidem retinens, ex perversitate animi, aut mimice et aperta ludificatione simulare sacramentum, et sic nullam habere intentionem illud conficiendi; aut externam tantum actionem

serio intendere, dum in animo contrariam prorsus voluntatem gerit; ideoque habere intentionem externam sacramentum conficiendi.

Nonnulli theologi affimaverunt ministri intentionem externam tantum requiri ut sacramentum valide conficiatur; quapropter nihil sacramento obesse si minister intendat animo irrisorie sacramenta conficere, dummodo intendat facere externum ritum, idest adhibere materiam et serio proferre formam. Hanc sententiam, ab ipsis propugnatam, nomen et auctoritatem habebat ab Ambrosio Catharino, O. P., in Concilio Tridentino magni nominis theologo, et Minorensi, deinde Campsensi Praesule. « Quid ergo », interrogat Catharinus in opusculo de intentione ministri, « facit Ecclesia per ministros baptizando? nisi quod legitima utitur materia adhibens suam verborum formam: hoc igitur si facit minister, profecto illud facere intendit, si sit mente sanus. Quis enim vigilans faciat aliquid, quod facere non intendat? » Sed arbitrantur quidam non aliam fuisse Catharini mentem, quam asserere ratum sacramentum esse quod fiat cum intentione celebrandi Ecclesiae ritum, etiamsi ministrans non intendat spiritualem effectum illius ritus, quinimo eos irrideat qui putant huiusmodi ritum esse sacrum, numquam tamen Catharinum docuisse sacramentum esse validum, si minister intendat animo ritum externum simulare. Profecto si haec fuisset Catharini sententia, vel nihil omnino vel parum a communi theologorum doctrina discrepasset. Attamen non ita opinionem Catharini alii intellexerant: et qui eam vindicandam susceperunt, propugnaverunt sacramentum validum esse etiamsi ministrans, dum externe ritum perficit, apud se irrisoriam voluntatem habeat, et dicat, ex. gr. nolo baptizare, nolo consecrare, nolo hunc ritum facere, ut perficitur in Ecclesia.

Cardinalis Bellarminus de hac opinione dixit [1]: « Non video quid differat a sententia Kemnitii et aliorum haereticorum, nisi quod Catharinus in fine opusculi subiicit se Apostolicae Sedi et Concilio, illi autem irrident utrumque ». Sed a doctrina Novatorum damnata longe reapse distat opinio quae attribuitur Catharino quaeque admissa videtur a. P. Salmerone S. I., et defenditur a Contensonio, Duhamel, Juenin, Serry, aliisque. Lutherus

[1] De controv. christ. fidei, t. 3. de sacram in genere, l. 1. c. 27.

enim contendebat validum fore sacramentum cum externa irrisione collatum: id negant assertores sententiae Catharini. Lutheri errorem Concilium Tridentinum damnavit, et tamen non pronuntiavit, directe saltem, decretum aliquod contra eos qui tenent validum sacramentum *cum interna irrisione* administratum. Quinimmo Cardinalis Pallavicini, quamvis falsam existimet hanc sententiam, aperte tamen fatetur eam nec definitionibus Concilii Tridentini diserte damnatam, nec Patribus congregatis fuisse suspectam [1] ».

[1] Haec sunt verba Pallavicini: « Io per me stimo, che la sentenza del Caterino sia falsa, ma non però condannata espressamente da' canoni tridentini: onde egli potè lecitamente difendere ch' ella non contradiceva al concilio.... Io posso affermare, che essendo nate non so quali differenze litterarie fra il Caterino e il maestro del sacro palazzo, sopra cui litigavano con vicendevoli opposti libretti, i legati pregarono il papa, che rimovesse il secondo da travagliare il primo: affermando, che la vita e la dottrina del Caterino era approvata da tutti. Dal che si coglie, che nel concilio non erano in sinistro concetto le opinioni difese dal Caterino, nè s' ebbe quivi intenzione di condannarle. E nel vero, se questo fosse avvenuto, non l' avrebbono, come narrammo con le universali acclamazioni fatto promuovere al vescovado; nè dipoi un pontefice che avea preseduto al concilio, gli avrebbe posta un' altra più nobile mitra in fronte. Adunque io m' avviso, che la sentenza proscritta in Trento sia quella che Leon decimo nella sua costituzione dannò in Lutero, cioè: che il sacramento sia instituito da Cristo in maniera che conseguisca l' effetto, benchè il ministro l' eserciti con modo apertamente beffatore e giocoso: la quale instituzione è manifestissimo quanto sarebbe lungi e dal decoro della chiesa, e dal sentir de' fedeli, e dalla natura di tutte le altre azioni legitime umane. Là dove i prenominati dottori cattolici consentono in ricercar al valore del sacramento l' intenzion non pure di far quell' atto esteriore materialmente considerato che fa la Chiesa, la qual intenzione è altresì in chi l' amministra per giuoco; ma di farlo con quella sembianza esteriore d' operar da senno che usa la Chiesa; e con apparenza d' indirizzarla a quel fine a cui l' indirizza la Chiesa ». — Istoria del Concilio di Trento, t. 2. l. 9. c. 6. n. 2. Idem clarissimus auctor, l. 8. c. 9. n. 1. ait: « Si proseguì dunque l'esaminazione sopra il dogma proposto (della giustificazione), nel quale s' era fervidissimamente lavorato sin a quel tempo e da' padri, e da' minori teologi. Fra questi io ritrovo che singolar soddisfazione si ricevette del Caterino: imperciochè spargendosi voce nella congregazion generale, che un vescovo fosse annegato nell' Adice; tutti gridarono, che dovea sostituirsi nel vescovado il Caterino, per esser uomo sì raro, e di pari odioso agli eretici, ed amato da' cattolici. E benchè la voce riuscì falsa intorno alla morte dell' uno, ebbe forza di verità nell' esaltazione dell' altro; perochè i legati, i quali frequentemente raccommandavano al papa gli uomini meritevoli del concilio, significarongli allora, ed approvarono quell' universal desiderio. Ed egli il creò poco appresso vescovo di Minori ».

Inter defensores autem sententiae Catharini, non desunt qui eam limitant ad aliquos tantum casus particulares, nimirum sentiunt ministrum, nisi vel in loco sacro praesens sit, vel ad sacramenti confectionem fuerit invitatus, nihil operari; eo ferme modo, aiunt, quo iudex ratam sententiam profert si sedeat pro tribunali; secus vero si loquatur e loco ubi personam iudicis gerere non intelligatur.

In sequenti thesi defendimus intentionem esse in ministro necessariam ad sacramentum valide conficiendum, eamque non habitualem, et multo minus interpretativam, sed saltem virtualem, qua velit non modo externe, sed ex animo absque interna simulatione, facere quod facit Ecclesia. Et quum necessariam dicimus intentionem in ministro faciendi quod facit Ecclesia, non significamus eum debere ad validitatem sacramenti intentionem habere faciendi quod facit Catholica et Romana Ecclesia, sed tenemus sufficere ut velit facere quod facit vera Christi Ecclesia, quamcumque demum in mente ille pro vera habeat, sive Arianam, sive Lutheranam, sive Calvinisticam, sive aliam. Etenim licet ille falso credat sectam aliquam esse veram Ecclesiam institutam a Christo, tamen error iste privatus non destruit veritatem intentionis quam habet faciendi quod Ecclesia Christi facit, adeoque veritatem sacramenti non destruit. Si autem minister intenderet non facere quod Romana Ecclesia facit, etiamsi esset vera Christi Ecclesia, profecto, ut recte adnotat Sylvius [1], sacramentum esset nullum quia tunc revera non haberet intentionem faciendi quod Christus instituit. Similiter valide baptizaret iudaeus aut paganus si intentionem habuerit faciendi quod audierat fieri ab Ecclesia Christi, quia vellet et ipse facere quod facit Ecclesia.

[1] In 3. p. q. 64. a. 8. concl. 6. ad 8.

THESIS XVII.

Ut valide sacramentum conficiat omnino requiritur in ministro intentio qua velit facere quod facit Ecclesia, quaecumque tandem de Ecclesia, de sacramento, eiusque effectu sentiat: et non sufficit ut haec intentio sit habitualis, et multo minus interpretativa; sed necessario debet esse, si non actualis, saltem virtualis, et non modo externa, sed interna.

Thesim hanc dividimus in quatuor partes: — in 1. dicimus necessariam esse in ministro, qui sacramentum conficit, intentionem faciendi quod Ecclesia facit; — in 2. declaramus ad hoc non oportere ut minister intendat vel effectum sacramenti, vel ritum Ecclesiae formaliter ut sacramentum est, vel etiam facere quod Ecclesia Catholica Romana facit; — in 3. ostendimus intentionem requiri non interpretativam aut habitualem, sed si actualis non adsit, virtualem; — in 4. propugnamus intentionem mere externam non sufficere ut ritus sit sacramentum, sed necessariam esse internam.

I. *Prima pars thesis* est *de fide,* definita in Concilio Tridentino (sess. 7. can. 11.) his verbis: « Si quis dixerit, in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit ». — In sess. 14. sancta Tridentina Synodus similiter (can. 9.) statuit: « Si quis dixerit absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum; aut sacerdos non serio, sed ioco absolvat; aut dixerit non requiri confessionem poenitentis, ut sacerdos eum absolvere possit, anathema sit ».

Probatur I. *Ex Scripturis.* Etenim Apostolus ait (I. ad Cor. III. 4. 5.): « Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus? Ministri eius cui credidistis »: et iterum (in eod. Ep. IV. 1.): « Sic nos existimet homo ut ministros Christi ». Unde sic argumentamur: Ex his locis, — idque iam superius non semel declaratum fuit, — constat ministros sacramenta conficere nomine Christi, et ex potestate mi-

nisteriali a Christo accepta; proinde ad sacramentum aliquod conficiendum omnino necessarium esse ut minister, quicumque sit, agat nomine Christi, et uti velit potestate a Christo accepta ad ea conficienda. Atqui minister qui non habet intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, non agit nomine Christi, nec uti vult potestate ab eo accepta ad sacramentum conficiendum. Ergo ad sacramentum conficiendum necessaria omnino est in ministro intentio saltem faciendi quod facit Ecclesia. — Prob. min. Ille solum agit nomine Christi, et uti vult potestate ab eo accepta ad sacramentum conficiendum, qui dum sacramentum conficit, vult saltem illam actionem sacram perficere quam novit fieri a ministris sacramentorum in Ecclesia Christi. Atque id est habere intentionem faciendi saltem quod facit Ecclesia. Ergo ille solus qui hanc intentionem saltem habet, agit nomine Christi et utitur potestate a Christo accepta ad sacramentum conficiendum; ideoque non agit nomine Christi et non utitur potestate ministeriali pro sacramentis conficiendis qui illam intentionem minime habet.

Argumentum quod proposuimus evidentius evadit exemplo. Sicut non censetur Legatus nomine Principis agere si nonnisi mimice de bello aut pace paciscitur; neque status negotia transigere Minister qui nulla deliberatione, intentione nulla, in ebrietate, casu, aut ioco quae fieri deberent a subditis statueret: multo minus minister Christi censeri potest ille qui non habet intentionem ullam ministrandi sacramenta ut fit in Ecclesia Christi, aut iculariter ea ministrat.

Praeterea, ex aliis Scripturae locis adhuc colligitur Christum ita sacramenta instituisse ut ea ab intentione ministri perpetuo dependerent. Etenim pro institutione sacramenti poenitentiae Christus dixit: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis » (Ioan. xx. 23.), et his verbis potestatem dedit ministris sacramenti absolvendi poenitentes a peccatis post baptismum commissis, usumque eiusdem potestatis reliquit arbitrio illorum ministrorum: necesse est ergo ad absolutionem poenitentis in poenitentiae sacramento ut minister deliberatione et iudicio, ac proinde intentione praehabita, velit illa facultate uti et reapse absolvere. Simili pacto intentio ministri requisita intelligitur ad validam collationem baptismi, ex verbis: « Baptizantes eos, etc., » in quibus significatur potestas baptizandi data ministris huius sacramenti et eorum commissa arbitrio. Ex paritate idipsum constat pro sacra-

mento Confirmationis. Quoad cetera sacramenta evidentior etiam apparet necessitas intentionis. Nam pro sacramento Extremae unctionis forma est deprecatoria, et minister debet orare super infirmum, iuxta illud: « Inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum » (Iac. 5.). Sed oratio non fit cum verba proferuntur absque animo orandi, seu absque intentione. Ergo. — Verba pro Eucharistiae institutione: « hoc facite in meam commemorationem » (Luc. 22.), aperte significant Eucharistiam consecrari quando minister in augustissima actione illa Christum repraesentat; ideoque non consecrari ab eo qui verba: « hoc est corpus meum » et « hic est sanguis meus », materialiter tantum profert, et multo minus ab eo qui in illis verbis proferendis ioculatoris agit partes. Matrimonium nullum est sine intentione ministri, quia ministri sunt contrahentes, et fictio etiam interna contrahentis vitiat contractum. Demum in sacramento Ordinis cum potestas spiritualis conferatur, haec profecto ab eo non datur qui nullam voluntatem habet eam conferendi, et actionem quam peragit ostendit esse ludificationem.

II. *Authenticum Ecclesiae Magisterium* sine ulla ambiguitate necessariam declaravit intentionem in ministro ad sacramenti validitatem. Et sane, iam ante definitionem Concilii Tridentini, quam retulimus, Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis dixerat: « Omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus.... verbis.... et persona ministri conferentis sacramentum *cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, quorum si aliquod desit non perficitur sacramentum* ». — Martinus V. in Constitutione quae legitur ad calcem Concilii Constantiensis, inter articulos, de quibus iubet suspectos in fide interrogari, hunc 22. recenset: « Utrum credat, quod malus sacerdos cum debita materia et forma, *et cum intentione faciendi quod facit Ecclesia;* vere conficiat, vere absolvat, vere baptizet, vere conferat alia sacramenta ». — In Professione fidei ab Innocentio III. Waldensibus praescripta, habetur: « Ad officium (consecrandi Eucharistiam) tria sunt, *ut credimus,* necessaria: scilicet certa persona, id est presbyter ab Episcopo, ut praediximus, ad illud proprie officium constitutus, et illa *solemnia verba* quae a Sanctis Patribus in canone sunt expressa, *et fidelis intentio proferentis* ».

III. Eiusdem veritatis antiquissimum documentum invenitur in epistola S. Cornelii Romani Pontificis ad Fabium Antiochenae

Ecclesiae Patriarcham, quam refert Eusebius [1]. Inter cetera sic loquitur Summus Pontifex: « Mirabilem quamdam, frater carissime, conversionem in eo (Novato) mutationemque brevi temporis articulo factam conspeximus. Nam egregius ille vir, qui tremendis quibusdam sacramentis affirmaverat se episcopatum non concupiscere, repente tamquam ex machina quadam in medium proiectus, episcopus apparuit. Et is qui se doctorem et ecclesiasticae disciplinae propugnatorem ferebat, cum episcopatum sibi a Deo minime concessum rapere ac vindicare conaretur, duos deploratae salutis homines sibi socios adiunxit, ut eos in exiguam ac vilissimam Italiae partem mitteret, atque illinc accitos tres episcopos, homines plane rudes ac simplices, fraudulenta quadam molitione deciperet; constantissime affirmans ipsos quamprimum Romam proficisci oportere, ut omnis undecunque orta discordia, ipsorum una cum aliis episcopis interventu atque arbitrio sedaretur. Qui cum advenissent, homines, ut iam diximus, simplicioris ingenii, nec in his perditorum hominum artibus ac fallaciis, satis triti: eos ille a quibusdam sui simillimis quos ad id comparaverat, inclusos hora decima, temulentos et crapula oppressos, adumbrata quadam et inani manuum impositione episcopatum sibi tradere per vim cogit: eumque nullo sibi iure competentem per fraudem atque insidias vindicat ».

IV. Consensus unanimis scholasticorum confirmat veritatem quam vindicamus et simul ostendit eam fuisse semper ab omnibus admissam et creditam in Ecclesia. Sufficit hic referre tantum auctoritates S. Thomae, et S. Bonaventurae, qui etiam pro re praesenti theologicas rationes exhibent.

Itaque S. Thomas, quaerens utrum intentio requiratur ad sacramentum perficiendum, ait [2]: « Respondeo dicendum quod quando aliquid se habet ad multa, oportet quod per aliquid determinetur ad unum, si illud effici debeat. Ea vero quae in sacramentis aguntur, possunt diversimode agi, sicut ablutio aquae, quae fit in baptismo, potest ordinari et ad munditiam corporalem, et ad sanitatem corporalem, et ad ludum, et ad multa alia huiusmodi; et ideo oportet quod determinetur ad unum, id est, ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis; et haec

[1] Hist. Eccles. l. 6. c. 43.
[2] 3. q. 64. a. 8.

intentio exprimitur per verba quae in sacramentis dicuntur, puta cum dicit: *Ego te baptizo in nomine Patris, etc.* ». — Et ad difficultatem [1]: « Videtur quod intentio ministri non requiratur ad perfectionem sacramenti. Minister enim in sacramento instrumentaliter operatur. Sed actio non perficitur secundum intentionem instrumenti, sed secundum intentionem principalis agentis. Ergo intentio ministri non requiritur ad perfectionem sacramenti ». Respondet: « Dicendum quod instrumentum inanimatum non habet aliquam intentionem respectu effectus, sed loco intentionis est motus, quo movetur a principali agente. Sed instrumentum animatum, sicut minister, non solum movetur, sed etiam quodammodo movet seipsum, in quantum sua voluntate movet membra ad operandum; et ideo requiritur eius intentio, qua se subiiciat principali agenti, ut scilicet intendat facere quod facit Christus et Ecclesia ».

S. Bonaventura [2] vero sic loquitur: « Dicendum quod in omni sacramento necessaria est intentio. Ratio autem huius est, quia sacramentum non habet esse suum a natura, sed ab institutione: unde si ante institutionem immersus esset quis in aquam sub forma verborum, non esset sacramentum. Dicunt ergo quidam, sicut magister Hugo de Sancto Victore, quod sacramenta instituta sunt ut fiant rationabiliter et ex intentione; et ideo, si non sit intentio, non est sacramentum. Ait enim sic: ' Sacramenta Dei non sic instituta sunt, ut operandi nullam rationem admittant, aut tumultuosa quadam, et violenta, atque irrationabili pertinacia, sine omni intentione, aut voluntate operantium ad effectum procedant. Vide ergo et considera, quia rationabile oportet esse omne opus ministrorum Dei, nec per solam formam possunt dare, ubi agendi intentio nulla est'. Potest tamen et alia ratio assignari, quia ad sacramentum necessaria est intentio, et institutio. Ad hoc enim quod sit sacramentum, necesse est quod forma et elementum ad unum ordinentur: hoc autem non est ex se, cum forma et elementum indifferentia sint ad multa: ideo supervenit institutio Christi, quae formam et elementum ordinavit ad aliquem effectum determinatum et signatum. Sed tamen institutio, etsi verba ordinavit ad unum, non tamen arctavit, quia ad alios usus

[1] L. c. ad 1.
[2] In 4. sent. dist. 6. p. 2. a. 20. q. 1.

possunt sumi et sumuntur: et ideo ad hoc quod ordinentur, necessarium est intervenire intentionem ministri, qua intendit illo actu et verbo talem effectum dare, vel saltem quod facit Ecclesia facere, vel saltem quod Christus instituit dispensare: alioquin verbum et elementum, ut disiunta, vel ad aliud iuncta, talem effectum non faciunt ».

In *secunda parte thesis* declaratur non esse necessariam, ut sacramentum confici possit, intentionem qua minister velit sacramentum, ut tale; aut intendat effectum sacramenti, seu gratiam conferendam; aut velit agere quod Romana Ecclesia agit; sed sufficere intentionem faciendi sacram eam actionem quam Ecclesia vera facit, quaecumque sit Ecclesia quam minister veram reputet. — Haec pars ad fidem pertinet, et constat ex praecedenti thesi, in qua demonstravimus non esse fidem ministri necessariam ad valorem sacramentorum. Valet baptismus ab haeretico, a Iudaeo vel a Pagano collatus, dummodo materia et forma debita sit adhibita; et hi intentionem certe non habent vel gratiam conferendi per Sacramentum, vel faciendi quod Ecclesia Romana facit.

In *tertia parte thesis* dicimus non sufficere ad valorem Sacramenti intentionem interpretativam aut habitualem ministri, sed requiri intentionem vel actualem, quae est optima, vel saltem virtualem. Hoc enunciatum est iuxta omnes certissimum, et nullo negotio demonstratur. Etenim intentio interpretativa cum neque in praesenti existat, neque unquam physice extiterit, nullo modo influit in actionem sacramentalem quae perficitur, ideoque non potest efficere ut actio haec sacramentalis ab ea procedat, idest eius imperio perficiatur. Similiter intentio habitualis nequit sufficere ad conficiendum sacramentum, quia non est efficax ad actionem sacramentalem determinandam: etenim ab intentione solum habituali non procedit actio deliberata, et illa potest adesse intentio etiam in ebriis aut dormientibus. Intentio autem actualis, quamvis omnibus suadenda sit, non necessario requiritur, et sufficit virtualis, nam 1. intentio actualis saepissime non est, moraliter loquendo, in potestate nostra, cum plerumque, praesertim in diuturna actione, moraliter impossibile sit vitare omnes animi evagationes quae actualem intentionem praepediunt. Si ergo intentio actualis necessario in administratione sacramentorum requireretur ardua nimis et anxia res esset haec admini-

stratio a qua communiter homines refugerent; imo et sacramenta non raro invalide administrarentur, dubie frequentissime. Quis autem sanus sibi persuadere valeat ita Christum sacramenta instituisse? 2. Illa intentio requiritur et sufficit ad sacramentum conficiendum quae influit in actum, et eum reddit humanum et ad finem qui intenditur determinatum: sed talis profecto est intentio virtualis quae per aliquam sui relictam virtutem vere in actum influit. Ergo. 3. Intentio virtualis sufficit in contractibus, in orationibus, in votis, aliisque maximi momenti actibus. Ergo etiam a pari in sacramentorum administratione.

Quarta parte thesis exhibet doctrinam, quam cum S. Alphonso[1] communem dicimus, et ut sequendam propugnamus, nimirum *externam* ministri intentionem *non sufficere* ad validitatem sacramenti, sed *necessariam esse internam.*

Probatur 1. Ex natura ministerii. Etenim in sacramentis conficiendis requiritur intentio, qua minister agat nomine Christi et « se subiiciat », ut loquitur S. Thomas, « principali agenti ». Atqui si minister non habet internam intentionem, sed solum externam, *nullo modo* agit nomine Christi eique in sacramenti ministratione minime subiicitur. Ergo. *Prob. min.* Cum illa sola intentione externa minister non intendit ex animo ritum sacrum peragere quem Christus instituit, imo et hunc ritum interne irridet. Atqui ille qui talem habet intentionem nullo modo agere vult nomine Christi, nullo modo intendit se subiicere Christo et opere implere id quod institutum est a Christo. Ergo.

2. Ex Concilio Florentino: nam in Decreto saepius citato statuitur Sacramenta perfici tribus, materia nempe, forma et *intentione faciendi quod facit Ecclesia.* Ergo *praeter materiam* et *formam,* requiritur ad validam collationem sacramenti *intentio* ministri. Sed nomine intentionis hic nequit intelligi sola intentio ministri externa. Ergo ex Concilio Florentino haec non sufficit, et requiritur interna. Prob. subs. Intentio ponendi ritum externum, ut scribit ipse Catharinus, ab actu quo forma profertur est inseparabilis: « quis enim », ait, « vigilans facit aliquid quod facere non intendat ». Ergo si *praeter illam prolationem formae,* quae habet secum inseparabilem intentionem externam, intentio dicitur necessaria, haec debet esse intentio interna, nimirum rem sacram

[1] Theol. mor. de sacram. in genere, l. 6. c. 2. dub. 1. n. 12.

peragendi, quae intentio ab externo ritu seiungi posset. Et quod agatur de hac intentione separabili ab ea qua externus ritus ponitur patet adhuc clarius ex aliis verbis eiusdem Decreti: « In causa autem necessitatis », inquit Concilium, « non solum sacerdos..... etiam paganus et haereticus baptizare potest, *dummodo formam* servet Ecclesiae (en unum quod requiritur), et *facere intendat* (en aliud a prolatione formae distinctum) quod facit Ecclesia. — Nec praeteriri debet aliud argumentum quod deducitur ex hac formula a Conciliis usurpata, videlicet: *ut intendat minister facere quod facit Ecclesia.* Certe qui animo suo statuit dumtaxat fingere et simulare externe quod Ecclesia facit, quod ipsa facit facere non intendit: intentio enim, ut audivimus a S. Thoma initio huius articuli, est actus voluntatis ordinantis aliquid in finem; ergo ille qui vult externe fingere quod Ecclesia facit, habet quidem actum voluntatis qua ordinat operationem suam externam ad simulandam actionem quae fit in Ecclesia, ac proinde habet intentionem *simulandi* quod fit in Ecclesia, non vero intentionem *faciendi* illud.

3. Concilium Tridentinum (sess. 14. cap. 9.) momentum gravissimum suppeditat pro thesi nostra. « Quamvis autem absolutio sacerdotis », Concilium docet, « alieni beneficii sit dispensatio, tamen non est solum nudum ministerium vel annunciandi evangelium, vel declarandi remissa esse peccata, sed ad instar actus iudicialis, quo ab ipso, veluti a iudice, sententia pronunciatur; atque ideo non debet poenitens adeo sibi de sua ipsius fide blandiri, ut etiamsi.... sacerdoti *animus serio agendi et vere absolvendi* desit, putet tamen se.... vere et coram Deo esse absolutum ».

Iam vero ex hoc loco multifariam ostenditur falsa sententia quam impugnamus. — Nam *a*) si minister solum intendit nudam impositionem manus, et materialem pronuntiationem verborum formae absolutivae, imo haec agat expressa intentione interna ut sint mere signa externa et profana, quomodo absolutio erit, sicut esse debet iuxta Concilium, divini beneficii dispensatio? — *b*) Quomodo absolutio haec erit actus iudicialis? An iudex qui, volens condemnare reum, profert verba absolutoria, absolvit ex animo et agit quasi iudex qui, deliberato consilio, sententiam suam, prout vere iudicat, profert? Et tamen, iuxta Tridentinum, absolutio sacerdotis, seu actus ministri sacramenti poenitentiae debet

esse *actus iudicialis,* debet esse *sententia veluti a iudice pronuntiata, qui habeat animum vere absolvendi.* — *c*) Praeterea Concilium dicit poenitentem non esse absolutum coram Deo, seu sacramentum poenitentiae non confici, si sacerdoti *animus serio agendi* desit. Porro hic animus absque controversia deest illi qui *animo* statuit mendaciter et per meram externam simulationem absolvere.

Reponunt adversarii *serio agere* nihil aliud significare in textu Concilii, nisi *speciem seriam externam, vere* autem *absolvere* in actione illa seria contineri; ideoque Concilium docens necessarium esse *animum vere* absolvendi, solum postulare animum serio agendi: et hanc genuinam esse, aiunt, interpretationem Concilii, constare, ex scopo, quia agebat contra Lutherum asserentem validam fore absolutionem manifeste per iocum datam; et ex contextu, nam post verba citata Concilium addit in fine capitis: « Nec is esset nisi salutis suae negligentissimus, qui sacerdotem *iocose* absolventem cognosceret, et non alium serio agentem sedulo requireret ».

At evasio haec ingeniosa est, non vera. Si unus idemque est conceptus qui a Concilio exprimitur, his duobus incisis « sacerdoti animus serio agendi et vere absolvendi desit », ut contendunt adversarii, certe, adnotat merito P. Franzelin [1], per animum vere absolvendi, quod est incisum declarans, debet explicari qualis sit ratio *serio* agendi quae requiritur; ideoque, etiam admissa intelligentia illius phrasis iuxta mentem adversariorum, quatenus unum solum conceptum referat duobus incisis declaratum et non duos distinctos conceptus; etiam, dico, admissa hac intelligentia, Concilium declararet eam actionem *esse seriam* ad sacramentum poenitentiae conficiendum per quam sacerdos *vere* vult absolvere. Porro iam ostendimus sacerdotem *nullam habere voluntatem absolvendi,* si habet solam voluntatem externam, seu pronuntiandi materialiter verba absolutionis, et interius eorum significationem non intendat, imo repudiet. — Deinde quomodo evadent adversarii vim illius locutionis, sacerdos, nempe, habere debet *animum serio agendi,* seu absolvendi? An de illo qui habet *animum simulata serietate* absolvendi id dici posset?

Verum est, atque id fatemur libentissime, Concilium definitionem fidei explicitam tulisse contra Lutherum, non contra Ca-

[1] De sacram. in genere, p. 228.

tharinum; sed ex hoc sequitur solum sententiam Catharini non esse haereticam, non autem obstat quominus ex modo loquendi Tridentinae Synodi argumentum deducatur ad diiudicandum, utrum sententia quae nomine Catharini defenditur, conformis sit an non doctrinae Concilii; praesertim cum argumentum desumatur ex capitibus, in quibus doctrina catholica exponitur, non ex canonibus, in quibus expressa veritatum fidei definitio continetur, et haereses contra quas Concilium directe agit anathemate damnantur. Quin etiam, quia noluit Sancta Synodus sententiam Catharini expressa declaratione damnare, non eadem omnino verba in canone 9. scripta forte voluit, quae legimus in capite sexto sessionis 14.

Demum, neque ratio contextus prodest adversariis ut infringant vim argumenti quod eruitur ex verbis Concilii Tridentini iam citatis.

Profecto in sequentibus verbis, quae nobis opponuntur, Concilium loquitur de re alia distincta consequente tamen ex doctrina praemissa. Prius enim Concilium statuerat necessariam in sacerdote intentionem quae esset ex animo, ad serio agendum, ad vere absolvendum; exinde vero Concilium infert officium poenitentis, qui non sit propriae salutis prorsus incuriosus. Id autem est, ut si *cognoscat* sacerdotem serio non agentem, et non habentem ex animo voluntatem vere absolvendi alium requirat qui *serio* agat et *vere* absolvat. Sed poenitens nequit id cognoscere nisi certis argumentis mens sacerdotis perversa exterius se prodat, seu nisi argumentis indubiis *cognoscat sacerdotem iocose absolventem;* proinde Concilium declarat poenitentem debere in illo casu alium confessarium *serio* agentem sedulo requirere. Quapropter ex hac ultima praescriptione Concilii non limitatur praecedens declaratio, quae spectat intentionem ministri, ita ut significet eam intentionem solam esse necessariam, quae excludat externam ludificationem; sed ex facta declaratione de interna intentione in ministro requisita ad validitatem sacramenti, deducitur legitima illatio quae ligat poenitentem, in casu de sacramento quod etiam externe ostenditur fuisse per iocum administratum.

Nec quidquam prodest defensoribus sententiae oppositae comparatio quam afferunt inter sacerdotem qui poenitentem absolvit et iudicem qui in iudicio forensi pronuntiat sententiam: sicut

valet, inquiunt, sententia quam publici iuris formulis servatis, iudex pro tribunali sedens pronuntiat absolvendo reum, etiamsi forte aliud animo intendens detrectet eum absolvere; ita, iuxta Concilii Tridentini doctrinam, valet sententia sacerdotis ministerium sacrum exercentis, qui cum externa intentione poenitentem absolvat, quin habeat internam. — Respondemus non esse sententiam sacerdotis conficientis sacramentum poenitentiae assimilandam sententiae praetoris absolventis reum; nam haec in foro externo pronuntiatur et vim habet apud homines, illa in foro interno fertur, et valet coram Deo. Sed praeterea, differentia hac admissa duarum sententiarum, iam ipsa similitudo iudicii forensis falsitatem ostendit opinionis quam impugnamus. Etenim in foro externo iudex qui, nolens interna voluntate absolvere, externe contra mentem pronuntiat verba absolutionis, coram hominibus *videtur*, et *censetur* reum absolvere, attamen vere et coram Deo voluntatem non habet absolvendi, sed simulandi absolutionem; idcirco *non absolvit*, sed simulat absolutionem. A pari ergo sacerdos qui contra internam suam voluntatem, qua non vult absolvere, externe ritum absolutionis perficit super poenitentem, coram Deo voluntatem non habet absolvendi poenitentem, sed simulandi absolutionem; ideoque non eum absolvit, sed simulat absolutionem. Iam vero sacerdos sacramentum conficit *cum absolvit*, non cum simulat absolutionem; nam Christus non dixit: Quorum videmini peccata remittere remittuntur eis, aut: quodcumque videtur a vobis solutum esse super terram, erit solutum et in coelis; sed quorum *remiseritis* peccata, remittuntur eis, et quodcumque *solveritis* super terram, erit solutum et in coelis. Ergo sacerdos qui nolens in animo absolvere poenitentem servat totum ritum externum et impertit poenitenti absolutionem profecto non perficit sacramentum.

4. Confirmatur thesis nostra ex damnatione propositionis 28. inter damnatas ab Alex. VIII. die 7 Decembris anno 1690. « Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero, in corde suo, apud se resolvit, non intendo facere quod facit Ecclesia ». Sane propositio haec videtur omnino enunciare doctrinam auctorum quos impugnamus: et eorum responsiones, quibus censuram illam evadere conantur, solidae non videntur. Aiunt propositionem ideo fuisse damnatam, quia summa generalitate quemlibet ritum comprehen-

debat, etiamsi fieret manifesto ioco, ut Lutherus contendebat, aut extra debita adiuncta, ut si quando domi mater lavaret infantem, et simul ex devotione diceret: lavo te in nomine Patris etc., qua externi ritus observatione sacramentum non conficitur. — At uterque casus in propositione videtur exclusus: nam, ne verbum quidem est de externa ludificatione, et e contra sermo est de voluntate, qua minister *intus, in corde suo, apud se resolvit:* annon est haec voluntas secreta, animo delitescens, non prodiens in actum externum? Praeterea, videtur agi in propositione de ministratione sacramenti, quae debitis adiunctis, ut solet in Ecclesia, fiat; nam in ea ministratione dicitur minister observare *omnem ritum externum, formamque baptizandi.*

Quod autem addunt adversarii, nempe propositionem fuisse damnatam in sensu Lutheri, cum spectaret eos qui in Belgio eamdem Lutheri de intentione ministri sententiam renovabant, aut renovare dicebantur, nulla probatione fulcitur, et positive refutatur ex confessione P. Henno theologi belgae, (de sacr. disp. 4. q. 2. prob. 3.) qui testatur, sibi notum imo familiarem olim fuisse Doctorem, ex cuius scriptis illa propositio desumpta est. Hic autem catholicus Doctor, ait P. Henno, non sententiam Lutheri sed « praecise adversariorum sententiam sustinebat ».

5. Argumenta alia, nec levia, afferri possent contra hanc sententiam: sed hic sufficiat unum solum addere, quo praecipuum fundamentum eius evertitur.

Ideo ad valorem sacramenti intentio externa in ministro sufficit, iuxta adversarios, quia per illam, etiamsi non adsit intentio interna, necessario materiae applicatur forma, sacramentum conficitur, et fit quod facit Ecclesia: eo modo quo in compositis artificialibus, quaecumque sit intentio agentis, necessario compositum resultat ex externa eius actione, ut ex. gr. qui applicat colores telae telam pingit, aut sigillum cerae imprimit sigilli imaginem in cera videt impressam. Sed non ita res se habet in sacramentis. Ergo. — Minor patet: etenim actus externus, qui a ministro peragitur, per se indifferens est ad multa, et nonnisi per intentionem internam determinatur ad *esse* sacramenti. Verba utique in sacramentis constituunt elementum determinans, cum habeant rationem formae in composito sacramentali; sed verba quae proferuntur non habent rationem formae, nisi a ministro cum interna intentione proferantur faciendi quod Christus instituit; quia

efficaciam ad constituendum signum productivum gratiae non habent *ex se,* prout sunt verba *materialiter* prolata, sed prout *instituta sunt* a Christo ad constituendum sacramenti formam. Ergo tunc unice ut forma proferuntur et efficiunt cum materia compositum sacramentale, quando non *materialiter,* sed *formaliter* prout a Christo instituta sunt proferuntur; et ut sic ea proferantur, determinatio requiritur intentionis internae.

Exempla de applicatione colorum ad telam, et similia, ad rem non pertinent: nam illae res iam ex se, seu natura sua, determinatae sunt ad suos effectus; verba autem sacramentorum non ex se et natura sua, sed ex institutione Christi determinata sunt ad producendum signum sacramentale dum rite materiae coniunguntur; ac proinde effectum hunc non producunt, cum super materiam proferuntur ut natura sua sunt, seu *materialiter,* sed cum dicuntur ut a Christo instituta sunt, seu *formaliter.*

Demum quod ritus externus determinetur ex circumstantiis loci, temporis ac personarum, sine ullo fundamento asseritur, et aperte est falsum: non enim ex circumstantiis habet ritus ut sit sacramentum, sed solum ex institutione Christi; et illae circumstantiae, quaecumque sint, numquam per se solae prohibent quominus ritus ad unum vel ad alium finem dirigi, unum vel aliud significare possit.

Adiiciam hic pauca ut occurram quibusdam difficultatibus.

1. Sacramenta non pendent a ministri malitia aut bonitate, quando iam in suo esse constituta sunt, sed pendent a ministro ut conficiantur; et ideo sicut ab eius improbitate, aut ignorantia pendet, ut sacramentum non sit, dum materiam aut formam rite non adhibet, ita ab eius improbitate pendet ut, defectu intentionis debitae, sacramentum non conficiatur.

2. Praelatos Ecclesiae, cum de validitate sacramentorum quae administrata fuerant ab haereticis diiudicabant, non legimus interrogasse de interna intentione ministri, sed de legitima forma et materia adhibita, quia dubium non occurrebat circa illam intentionem, quae semper praesumitur nisi contrarium evidenter constet.

3. Ad difficultatem, quam exaggerant adversarii, — nempe, si sacramentum dependeret ab intentione ministri, iam scrupulorum, sollicitudinum, dubitationum circa valorem sacramentorum,

circa peccatorum remissionem, imo circa ipsum legitimum Ecclesiae regimen nullus esset finis futurus, — responsio datur obvia. Aliquam incertitudinem, quasi dicerem metaphysicam, in administratione sacramentorum inveniri non est inconveniens; nam in actionibus, quae per homines et humano modo exercendae sunt, nonnisi certitudo moralis haberi potest; sufficit autem ad pacem conscientiae in negotio salutis certitudo haec moralis. Praeterea, incertitudo et anxietas, quoad validam sacramentorum administrationem, non minus ob vitiatam materiam aut formam oriri possent, quam ob intentionis defectum in ministro; et nemo putat vitium sive in materia sive in forma essentiale non obesse sacramento. Recurrendum est ergo ad divinam providentiam, quae solum permittit ut haec in casibus rarissimis eveniant, et, quantum necessitas fert, atque iustissima Dei misericordia statuit, id quod deest suppeditat, ne homo ex ministri culpa salutis remedio destituatur, aut ne ordo Ecclesiae perturbetur. — Nulla autem paritas est inter incommoda quae exurgere possunt ex necessitate intentionis internae, et ea quae necessario sequerentur si valor sacramenti penderet ex interna sanctitate ministri: haec enim multo magis incerta est et multo frequentius abest, quam intentio quae nonnisi rarissime et in hominibus perditissimis deesse potest. Si status gratiae ad conficiendum valide sacramentum requireretur, non modo in sacramentorum ministratione metaphysica certitudo de eorum validitate, sed etiam moralis frequenter non haberetur.

4. Facta quae allegantur ad ostendendum validum esse baptismum ioco acceptum, si ut vera admitti debent, facile explicantur. Etenim per iocum aliquid dupliciter potest fieri: vel, animo illud vere efficiendi, quamvis extrinsecus finis sit iocus, aut animi oblectatio; et haec intentio iocose agendi non obest validitati sacramenti, quia non est contra intrinsecum finem qui haberi debet in sacramenti collatione, sed addit iocum ut finem extrinsecum: — vel aliquid fit per iocum, animo simulandi actionem sacramentalem; et haec intentio est contra veritatem sacramenti, quia est contra sacramenti institutionem. In factis ergo quae opponuntur, validum sacramentum habitum fuit, quia sufficientibus signis et praesumptionibus compertum erat, intentionem iocose agendi fuisse prioris modi, seu cum animo et seria voluntate actionem sacramentalem efficiendi.

5. S. Augustinus in fine librorum de baptismo contra Donatistas (lib. 7. c. 53.) plures proponit quaestiones quae ministrationem spectant sacramenti. α) « Utrum approbandum sit (seu validum sit) baptisma, quod ab eo qui non accepit, accipitur, si forte hic curiositate aliqua didicit quemadmodum dandum sit ». β) Utrum valeat si ille cui datur « accipiat cum simulatione ». γ) Si autem accipit cum simulatione, num perinde sit, utrum accipiat « *fallens,* sicut in Ecclesia, vel in ea quae putatur Ecclesia; an *iocans,* sicut in mimo ». δ) « Quid sit sceleratius, in Ecclesia *fallaciter* accipere, an in haeresi vel schismate *sine fallacia,* id est animo non simulato; et utrum in haeresi *fallaciter*, an *in mimo cum fide,* si quisquam inter agendum repentina pietate moveatur ». ε) « Arbitremur », S. Doctor prosequitur, « aliquem etiam fallaciter dantem, *cum et tradens et accipiens fallaciter agant in ipsa unitate catholica,* utrum hoc magis baptisma sit acceptandum, an *illud quod in mimo datur, si quis existat, qui fideliter subito commotus accipiat?*... Si enim nihil interest ad integritatem sacramenti in ipsa Catholica, utrum id aliqui fallaciter an veraciter agant, cum tamen hoc idem utrique agant; cur extra intersit non video, quando ille qui accipit, non simulatione palliatus sed religione mutatus est. An plus valent ad confirmandum sacramentum illi veraces, inter quos agitur, quam ad frustrandum illi fallaces, a quibus agitur et in quibus agitur? Et tamen si postea prodatur, nemo repetit; sed aut excommunicando punitur illa simulatio, aut poenitendo sanatur ».

Porro in responsione S. Aug. imprimis statuit catholicum principium: « Nobis tutum est, in ea (in eas quaestiones) non progredi aliqua temeritate sententiae, quae nullo in catholico regionali Concilio coepta, nullo plenario terminata sunt; *id autem fiducia securae vocis asserere, quod in gubernatione Domini Dei nostri et Salvatoris Iesu Christi universalis Ecclesiae consensione roboratum est* ». — Tum ad quaestiones ipsas ait: 1. si in Concilio, ubi talium rerum quaestio versaretur, constitutus esset, auditurum se libenter, quid alii Episcopi sentirent; interim si eo modo affectus esset, quo erat cum ista dictaret, se responsurum, « habere eos baptismum, qui ubicumque et a quibuscumque illud verbis evangelicis consecratum sine sua simulatione et cum aliqua fide accepissent, quamquam eis ad salutem spiritualem non prodesset, si caritate caruissent, qua catholicae insererentur Ecclesiae; si enim

habeam, inquit (Apostolus), 'fidem, ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum'». 2. «Iam praeteritis maiorum statutis, Augustinus non dubitat, etiam illos habere baptismum, qui quamvis fallaciter id accipiant, in Ecclesia tamen accipiunt, vel ubi putatur esse Ecclesia ab eis, in quorum societate id accipitur». 3. Ubi totum ludicre et mimice et ioculariter ageretur, non audet quidquam vel tamquam probabile proponere de valore huiusmodi baptismi, sed putat «divinum iudicium per alicuius revelationis oraculum concordi oratione et impensis supplici devotione gemitibus in Concilio implorandum fore». Tum concludit: «Quanto magis ergo nunc sine praeiudicio diligentioris inquisitionis vel maioris auctoritatis illud dixisse accipiendus sum!»

Constat igitur S. Augustinum aliter de baptismo mimice collato pronuntiasse, aliter de eo qui *fallaciter* daretur. — Quoad baptismum in cuius collatione «totum ludicre et mimice et ioculariter ageretur» cum nihil Augustinus affirmaverit, et expectandam dixerit sententiam Ecclesiae; non modo Protestantes nihil ex hoc loco proficiunt, sed e contra apertissime ex Sancto Doctore erroris, rebellionis ac detestabilis pertinaciae revincuntur: Ecclesia enim a multis retro saeculis solemniter declaravit necessariam esse intentionem saltem faciendi quod ipsa facit. — Insuper, sedulo animadverti debet, incertum esse, in quo dubius haeserit S. Augustinus, nimirum, an dubitaverit num valeat baptismus ludicre collatus sine intentione faciendi quod facit Ecclesia? an vero dubitaverit, — et hic potius videtur sensus fuisse Sancti Doctoris, — utrum mimice, ludicre baptizans *possit habere simul intentionem faciendi quod facit Ecclesia?* sicuti hanc intentionem dicitur habuisse Athanasius baptizans, puer cum adhuc esset, pueros puerili ludo.

Quod autem ad sententiam attinet S. Augustini de validitate baptismi *fallaciter* collati, dicimus immerito ex ea defensores opinionis Catharini argumentum pro se desumere; nam S. Doctor supponit baptismum validum esse fallaciter datum *non fallacia intentionis,* sed *fallacia fidei.* Et re quidem vera *fallacem* hic Augustinus intelligit eum, qui non habens de veritate et virtute sacramentorum rectam fidem, hanc tamen conferendo sacramentum simulat, quasi crederet ipsum sacramentum verum esse et productivum gratiae; quae vero simulatio non obstat, quominus ge-

neralem habere intentionem possit faciendi, quod fit in Ecclesia. Ratio responsionis est *a*) quia de hac simulatione fidei tantum erat Augustinum inter et Donatistas disputatio; nulla vero unquam de intentione. *b*) Quia id palam facit totus contextus et Augustini argumentatio; hinc fallaciam hic diserte opponit fidei: *an plus,* ait, *distet inter credentem in mimo, et irridentem in Ecclesia:* item opponit fallaces *veracibus*, et per hos coetum credentium intelligit subdens: *ubi autem neque societas ulla esset ita credentium; neque ille, qui acciperet, ita crederet*, etc. Quin toto in cap. cit. et libro nihil prorsus reperire est, unde colligi posset S. Augustinum de intentione loqui.

Nec obstat, quod S. Doctor fallaces esse dicat in ipsa Ecclesia catholica; e contra veraces dari in haeresi: « *quid sit sceleratius in Ecclesia fallaciter accipere, an in haeresi, vel schismate sine fallacia?* » — in Ecclesia vero catholica non sunt fallaces fallacia fidei, sicut nec in haeresi veraces veritate fidei.

Nam dicit esse fallaces in Ecclesia catholica interne C. Externe, et quoad corpus Ecclesiae externum N. Pariter dicit esse veraces in haeresi fide, non supernaturali, sed solum humana. Licet enim, qui in uno haereticus est, amittat supernaturalem habitum fidei, et nullum aliud fidei mysterium fide supernaturali possit credere; potest tamen mysteriis aliis fide humana et naturali assensum praebere, et hac fide naturali esse naturaliter verax. Sic quoque possunt esse in Ecclesia catholica haeretici occulti, interne tales, qui cum haeresim externe non prodant, et cum Ecclesia externam unitatem servent, sunt in unitate catholica adhuc, sed tantum externe et apparenter, non interne et vere.

6. S. Thomas (3. q. 64. a. 8. ad 2.) de intentione interna ministri in conficiendis sacramentis sic loquitur. « Circa hoc est duplex opinio: quidam enim dicunt quod requiritur mentalis intentio in ministro, quae si desit non perficitur sacramentum... Alii melius dicunt quod minister sacramenti agit in persona totius Ecclesiae, cuius est minister; in verbis autem quae profert, exprimitur intentio Ecclesiae, quae sufficit ad perfectionem sacramenti, nisi contrarium exterius exprimatur ex parte ministri, vel recipientis sacramentum ». — Idipsum antea expresserat in 4. dist. 6. q. 1. a. 2. ad 2.: « In baptismo et in aliis sacramentis, quae habent in forma actum exercitum, non requiritur mentalis intentio; sed sufficit expressio intentionis per verba ab Ecclesia instituta.

Et ideo si forma servatur, nec aliquid exterius dicatur, quod intentionem contrariam exprimat, baptizatus est ». — Ex his auctores sententiae adversae S. Thomae auctoritatem sibi favere fidenter affirmant.

Sed non recte Angelicum Doctorem interpretantur. Et re quidem vera, S. Thomas respondet, loco ex Summa theologica citato, obiectioni desumptae, ad ostendendum intentionem ministri non esse necessariam, ex incertitudine quam secus haberemus nostrae salutis; intentio enim hominis interna est nobis occulta, ac proinde veritas, seu validitas sacramenti, si ex illa intentione penderet, nobis esset ignota. Loquitur ergo S. Thomas in responsione illa non de veritate sacramenti absolute et in se, sed relate ad nos; quasi dicat, quotiescumque per verba ministri serio prolata exprimitur intentio Ecclesiae, et contrarium exterius non declaratur, sumus moraliter certi in ministro intentionem non deesse, et verum nobis conferri sacramentum. Simili modo qui videt hostiam publicae adorationi expositam, est moraliter certus eam esse consecratam, et tenetur eam adorare, quamvis absolute contingere possit reapse non esse consecratam. Ita verba Summae exponunt Caietanus, Soto, Suarez, Gotti, aliique [1]: et iuxta hanc expositionem intelligi debent difficiliora verba S. Doctoris, quae citata sunt ex 4. sent. dist. 6. qu. 1.

[1] Cardinalis de Lugo (de sacram. in genere, disp. 8. s. 4.) aliter intelligit mentem S. Thomae: « Facilius », ait, « fortasse dici posset, S. Thomam non agere in his duobus locis de vero defectu intentionis internae, nec concedere sacramentum validum, quando vere deesset omnis intentio interna, et multo minus, quando esset contraria intentio interna; sed solum agere de necessitate intentionis internae expressae, et explicitae; quae si requireretur, videretur posse reddi dubium valorem sacramentorum, saltem apud alios, qui ignorarent, an minister talem intentionem specialem habuerit.... Verba (S. Thomae) videntur posse habere hunc sensum, scilicet, quamvis minister non recordetur alicuius intentionis habendae, qua intendat facere sacramentum; eo tamen ipso, quod accedit ad operandum ut minister Ecclesiae, iam vult implicite id quod vult Ecclesia, quod sufficit absque omni alio ad valorem sacramenti; nam licet non velit conferre sacramentum, nec eius effectum, si tamen vult operari iuxta intentionem Ecclesiae, confert verum sacramentum; et haec intentio semper est in ministro accedente ut ministro; et operatur, nisi forte addat aliquid in verbis, vel in actione, per quod destruat intentionem Ecclesiae; tunc enim licet velit operari ut minister Ecclesiae, non operabitur; ut si v. g. dicat per errorem, vel ignorantiam: 'ego non te baptizo', etc. tunc enim intentio Ecclesiae a ministro habita non sufficit, quia destruitur per verba contrarium exprimentia ».

Tria loca clarissima omnino excludunt sensum quem in locis obiectis adversarii attribuunt S. Thomae.

In Summa theologica, (3. q. 64. a. 10.) tractans de perversa intentione ministri in collatione sacramenti, ait « intentio ministri potest perverti dupliciter: uno modo respectu ipsius sacramenti, puta cum aliquis non intendit sacramentum conferre, sed derisorie aliquid agere; et *talis perversitas tollit veritatem sacramenti, praecipue quando suam intentionem exterius manifestat* ». Praecipue nullum est sacramentum, inquit S. Thomas, cum exterius intentio derisoria manifestatur, quia tunc nullum est coram Deo et coram hominibus; sed quando illa intentio non apparet exterius, validum est sacramentum coram hominibus, qui non vident cor, at nullum coram Deo.

In opusculo 4. ad archiepiscopum Panormitanum, p. 2. de sacramentis, docet: « Requiritur etiam in quolibet sacramento persona ministri conferentis sacramentum *cum intentione conferendi et faciendi quod facit Ecclesia.* Quorum trium si aliquid desit; idest si non sit debita forma verborum, et si non sit debita materia, et si minister sacramenti *non intendit sacramentum conficere, non perficitur sacramentum* ». Hic S. Doctor aperte dicit necessariam intentionem non modo *faciendi* actum externum, sed *conferendi* sacramentum.

In 4. sent. dist. 30. q. 1. a. 3. S. Thomas, quaerens « utrum matrimonium possit esse ex consensu alicuius in aliquam propter causam inhonestam », sibi obiicit: « In aliis sacramentis si non servetur (a ministro) intentio Ecclesiae, non est verum sacramentum. Sed intentio Ecclesiae in sacramento matrimonii non est ad aliquam turpem causam. Ergo si ex aliqua turpi causa matrimonium contrahatur, non erit verum matrimonium ». Respondet: « Intentio Ecclesiae quae *intendit tradere sacramentum,* est de necessitate cuiuslibet sacramenti, ita quod *ea non observata nihil in sacramentis agitur;* sed intentio Ecclesiae, quae intendit utilitatem ex sacramento provenientem, est de bene esse sacramenti et non de necessitate eius; unde si non observetur nihilominus est verum sacramentum... Similiter ille qui *intendit matrimonium contrahere,* quamvis matrimonium *non ordinet ad illum finem quem Ecclesia intendit,* nihilominus verum matrimonium contrahit ». — Ex qua responsione diserte constat ex S. Thoma necessariam esse ad veritatem sacramenti intentionem in ministro *tradendi sacra-*

mentum (intentionem internam faciendi quod facit Ecclesia), etsi non requiratur intentio *ordinandi sacramentum ad finem quem intendit Ecclesia* (intentio specialis conferendi effectum sacramenti, seu gratiam).

PARS TERTIA

DE EFFICACITATE SACRAMENTORUM

ARTICULUS PRIMUS

De modo quo sacramenta conferunt gratiam.

Sacramenta novae legis esse signa practica gratiae ex divina institutione probavimus in prima parte huius Tractatus: in secunda quomodo et cuius ministerio perficiantur ostendimus; nunc tertiam partem aggredientes, quae sacramentorum efficacitatem spectat, primo consideramus qua ratione sint causae gratiae instrumentales, et inquirimus an *physice* vel *moraliter* efficiant gratiam. Ut autem in quo quaestio sita sit probe innotescat, eaque prout fieri potest elucidetur, philosophicae ac theologicae notiones quaedam in mentem revocandae sunt, et declarandae.

Causa, ut verbis utar S. Thomae [1], « importat influxum aliquem ad *esse* causati »; *conditio* vero *sine qua non* est id quod necessario requiritur ad productionem effectus, sed in eum non influit, et eius existentiae rationem sufficientem non continet. Causa duplex est, *physica* et *moralis:* utraque *principalis* et *instrumentalis.* Causa *physica* per realem influxum effectum producit, et *principalis* est si eum virtute propria attingit, *instrumentalis* si solum virtute causae principalis sibi transeunter communicata: sic pictor causa physica principalis est imaginis quam in tabella effingit, pennicillus eiusdem imaginis depictae causa physica instrumentalis. — Causa *moralis* est ea quae movet causam efficientem physicam ad effectum producendum, ita ut iuxta hominum existimationem ipsi attribuatur quod causa efficiens effectum producat. Hinc causa moralis *vere* est causa, et *aequivalenter* physica, quia

[1] In lib. V. Metaph. lec. 1.

efficax est, et « ad *esse* causati » vere influit: immo effectus aliquando magis imputatur causae morali, quam physicae, ut patet in domino imperante famulo ut aliquem interficiat. Causa moralis *principalis* merito et dignitate sua propria causam physicam movet ad effectum producendum; *instrumentalis* vero id praestat ex efficacitate principalis causae moralis sibi communicata: quare impetratio, exempli gratia, filii regis, quae tanti valet apud regem ut moveat eum ad concedendam veniam reo, est causa moralis principalis huius veniae; et epistola a filio regis conscripta, qua venia impetratur pro reo et quae movet regem ad veniam concedendam ex eo quod impetrationem filii sui dilectissimi contineat, profecto est causa moralis instrumentalis veniae quae conceditur.

Iam vero sacramenta esse causam moralem gratiae a Deo conferendae ex principiis fidei certissimis, et ex communi doctrina Patrum ac theologorum, in decursu Tractatus expositis ac vindicatis, manifeste constat.

Etenim demonstravimus Christum esse institutorem et ministrum primarium sacramentorum; homines horum sacramentorum ministros esse secundarios, agentes non nisi nomine et auctoritate Christi; qui proinde perpetuo sacros sacramentales ritus peragit in Ecclesia per ministros suos, « non ministerio corporis, sed invisibili opere maiestatis » [1]: vidimus etiam moralem hanc gestionem personae Christi ex parte ministri maxime in sacramenti Eucharistiae consecratione manifestari, quae perficitur verbis Christi. Itaque sacramenta dum fiunt, moraliter sunt actiones Christi, quas ad passionis suae fructum singulis hominibus applicandum, ipse instituit et per ministros suos iugiter exequitur; et hac ratione, ut loquuntur Patres, sacramenta continent pretium salutis nostrae, ac rubescunt sanguine Christi [2]. Ex his autem sequitur, sacramenta esse morales causas instrumentales in collatione gratiae. Nam si sunt moraliter actiones Christi Redemptoris, qui in eis iugiter operatur, et in eis veluti exhibet Patri pretium nostrae salutis et merita passionis suae, quae movent infallibiliter Deum ad gratiam largiendam, vere iuxta definitionem causae moralis superius datam, causae morales gratiae sunt sa-

[1] S. Aug. contra Ep. Petil. l. 3. c. 49.
[2] S. Aug. in Ioan. tract. 11. n. 4., S. Chrys. hom. 84. in Ioan. etc. etc.

cramenta; et causae morales instrumentales, utpote quae non ex se, sed a Christo et ab eius passione dignitatem et efficaciam habent ad obtinendam gratiam. Simili modo prorex, causa moralis eorum quae iussione sua fiunt a subditis, operatur ut instrumentum regis, propterea quod auctoritas, quam habet, et virtus qua movet subditos, sibi est a rege communicata.

Hic tamen, antequam ulterius procedamus, difficultas non levis occurrit. Christus non est amplius in statu merendi; quapropter dum per ministros suos agit, et sacramenta confert nihil meretur, sed solum applicat nobis merita sua. Sacramenta ergo, etsi sint moraliter actiones Christi, non habent tamen meritum et vim movendi Deum, ideoque non sunt causae morales gratiae, sed conditiones, quibus positis, applicantur nobis merita Christi praeterita, quae vere sunt causa moralis conferendae gratiae. — Respondemus: operationes, quas per legatos suos Christus exercet in administratione sacramentorum, sane non ideo movent Deum ad conferendam gratiam, quia nova merita per eas Christus acquirit, sed quia applicant singulis, quibus sacramenta conferuntur, merita passionis Christi: at eo ipso quod haec merita rite sacramenta suscipientibus *applicent,* non merae conditiones sunt exhibentes Deo id quod eum moveat ad dandam gratiam, sed causae, quae vere eum movent ut det gratiam *illi* qui suscipit sacramentum. Dum actio sacramentalis perficitur, merita Christi infinita, quae in actu primo valent ad obtinendam a Deo gratiam omnibus iis quibus applicata sint, in actu secundo *ei cui sacramentum confertur,* applicantur; et *prout ei applicantur,* movent Deum infallibiliter ad elargiendam huic gratiam. Si ergo *applicatio* ista meritorum Christi actu *movet* Deum ut gratiam conferat *ei cui* merita Christi *applicantur,* actio sacramentalis, qua fit huiusmodi applicatio, Deum movet *ut causa moralis, et non est mera conditio.*

Nec dicatur ex his sequi sacramenta esse quidem instrumenta respectu Christi, a quo accipiunt dignitatem et vim movendi Deum ad collationem gratiae, sed non esse instrumenta Dei; adeoque falsum esse Deum per sacramentales actiones tamquam per instrumenta dare nobis gratiam, quod tamen iuxta catholicam doctrinam affirmari debet.

Negamus sequelam, quia Deus est qui per Christum dedit nobis haec media salutis, quibus meritum redemptionis singulis applicatur: ideoque Deus est qui per sacramenta aeternam salu-

tem nostram operatur. « Principalis causa efficiens gratiae, ait S. Thomas [1], est ipse Deus, ad quem comparatur humanitas Christi sicut instrumentum coniunctum; sacramentum autem sicut instrumentum separatum. Et ideo oportet quod virtus salutifera a divinitate Christi per eius humanitatem in ipsa sacramenta derivetur ».

Sed ut clarius pateat, et melius intelligatur doctrina, quam exponimus, praestat penitius inquirere, qua ratione S. Doctor dicat Deum *efficienter* per passionem Christi, et per sacramenta, quae virtutem habent ex passione Christi, conferre gratiam.

Sensus autem S. Thomae fit manifestus ex his quae docet in eadem parte Summae, q. 48. a. 6.: « Respondeo dicendum quod duplex est efficiens, principale et instrumentale. Efficiens quidem principale humanae salutis est Deus. Quia vero *humanitas Christi est divinitatis instrumentum*... ideo ex consequenti *omnes actiones et passiones Christi instrumentaliter operantur in virtute divinitatis ad salutem humanam*. Et secundum hoc passio Christi causat salutem humanam ». — Ad difficultatem vero: « non videtur eiusdem esse operari per modum meriti et per modum efficientiae, quia ille qui meretur expectat effectum ab alio. Sed passio Christi operata est nostram salutem per modum meriti. Non ergo per modum efficientiae ». Respondet: « Passio Christi secundum quod comparatur ad divinitatem eius agit per modum efficientiae; in quantum vero comparatur ad voluntatem animae Christi agit per modum meriti ».

Distinguit igitur S. Thomas in passione Christi rationem causae, ut est *meritoria* et ut est *efficiens* nostrae salutis: non ita tamen ut dicat *passionem Christi per physicam efficientiam* operatam fuisse salutem nostram. Etenim his nominibus, merito adnotat P. Franzelin [2], S. Thomas non tam designat duplicem modum efficientiae in ipsa passione, prout est causa salutis nostrae, quam potius diversam relationem ad subiectum, quod per passionem est salutis nostrae causa. Si ergo passio Christi refertur ad Deum absolute spectatum, qui per eam vult nos salvare, passionem appellat *causam instrumentalem per modum efficientiae,* non meritoriam; Deus enim absolute spectatus profecto salutem nostram

[1] 3. q. 62. a. 5.
[2] De sacram. in genere, p. 108. in nota.

non meretur, sed efficit. Quando autem passio refertur ad Christum hominem, qui nostram salutem per passionem suam meretur, eam ita spectatam dicit causam *per modum meriti.*

Quam doctrinam Angelicus Doctor ex Apostolo collegerat qui ait [1]: « Omnia ex Deo qui nos reconciliavit sibi per Christum... quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi ». Et iterum [2]: « Reconciliati sumus Deo per mortem filii eius... sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem iusti constituentur multi ». Nam ut ait idem Apostolus ad Hebraeos [3], Christus: « Ingrediens mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocautomata pro peccato non tibi placuerunt; tunc dixi: ecce venio: in capite libri scriptum est de me: ut faciam, Deus, voluntatem tuam... In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi semel... Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos ». — Singulis tamen hominibus, in actu secundo, seu in effectu ipso, qui est remissio peccatorum et sanctificatio, meritum Christi quibusdam intervenientibus conditionibus et causis subordinatis applicari debet. « Quia passio Christi praecessit », inquit S. Thomas [4], « ut causa quaedam universalis remissionis peccatorum... necesse est quod singulis adhibeatur ad deletionem propriorum peccatorum. Hoc autem fit per baptismum et poenitentiam, et alia sacramenta, quae habent virtutem ex passione Christi ».

Quae hucusque diximus valent ad aliam enodandam difficultatem. Etenim videri possent sacramenta non esse causae morales gratiae, quia causa moralis movet causam physicam, non autem causa physica movet moralem ad effectum producendum; ac proinde causa moralis agit per causam physicam, non haec per illam: sacramenta vero non agunt per Deum, immo e contra Deus per sacramenta operatur, seu gratiam confert.

Verum causa dicitur agere per aliam ratione subordinationis huius causae sibi, sive sit causa moralis, sive sit physica. Deus ergo absolute spectatus per causam moralem, seu per merita passionis Christi liberavit nos a morte et nobis dedit vitam sempi-

[1] II. ad Cor. v. 18. 19.
[2] Ad Rom. v. 10-19.
[3] c. 10. v. 5. et seq.
[4] 3. q. 49. a. 1. ad 4.

ternam, quia haec causa meritoria, ac proinde moralis, subordinata est Deo, et ordinata ab ipso ad effectum quem misericorditer statuit obtinendum; et similiter Deus gratiam confert *per sacramenta,* quia haec a Deo instituta sunt et ordinata ad nostram sanctificationem.

Posset adhuc quis urgere difficultatem, et ita arguere: sacramenta, si essent causae morales, quae moverent Deum ad gratiam conferendam, deberent aliquid in Deum efficere, et esse causae gratiae *mediatae* non *immediatae:* at repugnat ut sacramenta quidquam in Deum efficiant; et non mediatae causae sunt gratiae, sed immediatae. Ergo. Huic instantiae respondet egregie P. Franzelin [1].

Et primo, si verum esset quod sacramenta nequeunt esse causae morales gratiae a Deo conferendae quia deberent iuxta hanc doctrinam, in Deum agere, iam etiam neganda esset causalitas moralis omnibus meritis tam Christi ipsius quam nostris. Constat tamen certo, merita Christi valoris infiniti et opera nostra bona per gratiam facta esse Deo rationem conferendi nobis beneficia et praemia multiplicia, atque ideo veras esse causas morales beneficiorum ac praemiorum.

Directe deinde respondetur: — In Deo nihil efficitur aut effici potest; divina enim intellectio et volitio, ut est in se, et substantialiter, est ipsamet divina essentia infinita et immutabilis. Potest tamen esse huius divini actus alia atque alia relatio, alius atque alius respectus ad extra, cui diverso respectui ad extra, si est practicus et operans, respondet diversus effectus in rebus. Talem respectum divinae intellectionis et volitionis substantialiter ad extra appellamus divinam operationem, divinam volitionem creantem, efficientem, sanctificantem etc. pro diversitate terminorum, ad quos refertur. Neque vero haec operatio aliquid superaddit Deo ut in se est, sed superaddit aliquid creaturae ad quam refertur.

Hinc quando bonitas aliqua in creatis postulat aliud bonum et cum alio bono connexa est tamquam ratio ipsius, ut dignitas meritorum Christi et ex eis derivata dignitas sacramentorum postulat gratiam conferendam; illa bonitas est causa alterius huius boni, et moraliter causat in creatura hoc bonum, non autem ali-

[1] Op. cit. p. 117.

quid efficit in ipso Deo. Quia tamen voluntas divina vult hunc ipsum ordinem unius ad alterum, et ut unum sit tamquam effectus propter alterum tamquam causam moralem, causa moralis potest dici Deo ipsi esse ratio producendi physice effectum; quae productio, ut diximus, nihil mutat in Deo sed mutat aliquid in creatura [1]. Quamvis ergo dignitas sacramentorum habens ordinem ad conferendam gratiam contineat in se rationem collationis gratiae a Deo efficiendae, et ita dici possit Deo ipsi ratio conferendi gratiam, sacramenta tamen nihil efficiunt in Deo, sed efficiunt moraliter in homine sanctificationem.

Quod vero opponitur, sacramenta si sint causae morales, non fore causas immediatas, distinguendum est: quatenus sunt causae morales, non attingunt immediate *operatione physica* effectum gratiae sed solum sua supernaturali dignitate exigunt sanctificationem hominis per infusionem gratiae, quae *physice* producitur a Deo, *concedo;* hoc enim ipsum dicitur, quando dicuntur causae morales. Non sunt causae immediatae ipsius gratiae sed solum fidei vel dispositionis, per quam deinde obtineatur gratia, sive ex opere operantis, sive tamquam per manum apprehendentem iustitiam Christi, ut docent Protestantes, *nego.* Dicuntur scilicet sacramenta immediatae causae gratiae et iustificationis in oppositione ad doctrinam Protestantium, qui docent effectum sacramentorum, quatenus aliquem eis adscribunt, non esse immediate iustificationem sed solum mediate, quia sacramenta, iuxta haeresim de fide iustificante, pertinent ad fovendam et confirmandam fidem, per quam solam iustificamur.

Contra doctrinam propositam item obiicitur: si in sacramentis conficiendis Christus operatur, et actiones sacramentales ipsi sunt propriae, dum poenitens de peccatis homo confitetur, dici posset Christus dolere, ac confiteri; dum sponsi matrimonium con-

[1] « Voluntas Dei cum sit libera (ab omni influxu causae extrinsecae) magis etiam quam quaevis voluntas, non habet causam nisi finem voluntatis suae. Finis autem voluntatis suae est sua bonitas, quae est ipsemet. . . . Sed tamen effectus voluntatis eius, scilicet ipsum volitum ordinatum ad bonitatem suam, potest procedere ex aliqua causa, quam Deus praescivit ab aeterno; et istum ordinem causae ad causatum Deus vult, et vult quod effectus sit quia causa est, non autem ita quod causalitas referatur ad voluntatem (quae est ipsa Dei essentia) sed ad volitum, et ista causa voliti, non volendi, dicitur ratio quaedam voluntatis ex parte effectus ». S. Thomas 1. dist. 41. q. 1. a. 3.

trahunt, Christus contraheret: haec autem manifeste sunt absurda. Ergo.

Respondemus: actiones sacramentales Christi nomine peraguntur, prout sunt *ritus sacri* instituti ad conferendam gratiam et prout a *ministro* sacramenti perficiuntur: cum igitur sub hac ratione actiones Christi sint, et non sub alia, nullo pacto ex doctrina quam vindicamus sequuntur absurda. Etenim dolor et confessio peccatorum sunt actus poenitentis, seu suscipientis sacramentum, non ministri: matrimonium autem in fieri cum sit contractus legitimus simulque actio sacramentalis significans coniunctionem Christi cum Ecclesia atque significans et efficiens gratiam; sub ea ratione, qua est positio signi sacramentalis, a Christo est per ministros ab eo deputatos, qui sunt ipsi contrahentes. Quare non contrahit Christus, sed illo contractu per contrahentes repraesentat unionem suam indissolubilem cum Ecclesia: et haec repraesentatio unionis, ex ipsius Christi institutione, est signum practicum gratiae, quia per illud Christus applicat merita passionis suae fidelibus legitime matrimonium contrahentibus.

Demum, obiicientes aiunt: minister quandoque in ipsa administratione sacramentorum peccat, quomodo ergo ministratio illa mala potest dici moraliter actio Christi? Sed solutio difficultatis est obvia. Ministratio sacramenti, quae peccando peragitur a ministro, bona est quatenus moraliter est *actio* Christi, mala ut est *praecise* ministri actio. Sane eadem actio bona moraliter et mala esse non potest si ab eodem agente imperetur, et executioni mandetur: sed potest esse et non raro bona est simul et mala, si ab uno imperetur, et per alium tamquam per ministrum exerceatur. Actio sacramentalis quae a ministro perficitur quatenus est *actio sacramentalis,* moraliter actio Christi est agentis per ministrum, quatenus mala est a ministro, qui utique *non prout formaliter est minister Christi* circumstantiam peccati addit actioni sacramentali sed pro ut est *peccator.*

Itaque certum est sacramenta esse causas morales gratiae. Sed sunt ne etiam causae, quae *physica efficientia* producant gratiam?

Quaestio haec variam habet solutionem, iuxta varium sensum quo sacramenti nomen intelligitur. — Et imprimis potest sacramentum sumi *omnino adaequate,* nimirum secundum totum quod includit in ratione sacramenti: et hoc sensu concurrit vere ad gratiam *physice* conferendam, nam sacramentum sic acceptum in-

cludit etiam divinam institutionem, a qua formaliter habet esse signum gratiae practicum infallibile. Institutio divina, ait Cardinalis de Lugo [1], « est actus, seu decretum aliquod divinae voluntatis quod aliquo modo concurrit physice ad ponendam gratiam: ab illo enim decreto suo movetur voluntas divina vel sicut ab intentione, vel sicut ab actu imperante, vel alio simili modo ad voluntatem producendi gratiam hic et nunc; qui modus concurrendi est physicus, ut constat: nam intentio non concurrit solum moraliter, sed physice ad electionem mediorum, et actus imperans ad actum imperatum; sive ille concursus sit proprius causae efficientis, sive in genere causae formalis seu dispositionis: semper tamen est in aliquo genere physico. Ergo sacramentum, ex ea saltem parte, qua includit divinam institutionem, potest dici quod concurrat physice ad gratiam ponendam ».

Praeterea si intelligimus nomine sacramenti *complexum ex signo sensibili et ex divina omnipotentia quae ei, tamquam virtus appropriata inest ad gratiam conferendam*, merito dici potest sacramentum esse *physice* causa gratiae. — Ut hoc recte percipiatur, considerandum est Deum, licet in omnibus creatis rebus insit per praesentiam, potentiam et essentiam, habere tamen alios peculiares modos inexistendi in creaturis, secundum peculiares effectus divinae praesentiae, atque potentiae. Sic speciali modo Deus apparebat in theophaniis, erat in templo Salomonis [2], est in iustis, in quibus inhabitat, est in beatis quibus intuitive se manifestat. Si ergo sacramenta, propterea quod sunt moraliter actiones Christi applicantis per eas hominibus merita passionis suae, exigunt ut Deus conferat gratiam iis qui sacramenta rite suscipiunt, profecto Deus speciali modo, ut sanctificator, sacramentis unitur et operatur in sacramentis. Quare dicitur divina virtus, et Spiritus Sanctus, cui per appropriationem attribuitur hominum sanctificatio in sacramentis inexistere, hisque uniri tamquam virtus propria, non quasi Deus uniatur physice cum sacramentis; nec etiam solum quia cum sacramenta conficiuntur, seu ad eorum praesentiam operatur Deus gratiam conferens; sed quia *moraliter* unitur sa-

[1] De sacram. in gen. disp. 4. sect. 4. n. 32.

[2] « Dixitque Dominus ad eum: Exaudivi orationem tuam et deprecationem tuam, quam deprecatus es coram me: sanctificavi domum hanc, quam aedificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum, et erunt oculi mei et cor meum ibi cunctis diebus ». — III. Reg. IX. 3.

cramentis, tamquam actionibus Christi Domini exigentibus divinam operationem ad conferendam gratiam sanctificationis. Quapropter et virtus divina unitur sacramentis, atque in eis inexistit ad sanctificandos eos qui sacramenta suscipiunt; et ratio cur eis coniungatur et in eis inexistat est excellentia supernaturalis sacramentorum, quatenus sunt moraliter actiones Christi, ac proinde infallibiliter movent Deum ad gratiam elargiendam.

Hic modus intelligendi divinam virtutem in sacramentis existentem, prius ab Henrico Gandavensi, deinde a Dominico Viva egregie propugnatus, plane admittitur a Cardinale Franzelin, cui solum non arridet appellatio, iuxta quam sacramenta, ratione inexistentis virtutis divinae, seu Dei in eis operantis, et physice producentis gratiam, causae physicae instrumentales ad gratiam conferendam vocarentur.

Idem re, licet aliis verbis, videtur admisisse Berti qui, amplectens Aegidii Romani sententiam, sacramentum esse contendebat *causam gratiae instrumentalem physicam indirectam*: appellabat enim causam instrumentalem indirectam illam, « quae non attingit effectum, sed propria actione producit aliquid, cui, aut naturali virtute, si effectus sit naturalis, aut virtute supernaturali, si effectus supernaturalis sit, effectus ipse coniungitur ».

Respondimus quaestioni de physica efficientia sacramentorum, considerando simul cum sensibili signo instituto ad gratiam producendam, tum divinam institutionem, tum divinam virtutem conferentem gratiam: — nunc inspiciamus oportet solum signum sensibile, et inquiramus utrum sacramentum sit *physice* causa gratiae, non *adaequate* et *formaliter* sumptum, sed *materialiter;* seu non prout est institutum a Deo ad conferendam gratiam, et divina omnipotentia, dum conficitur, gratiam infallibiliter confert, si nullum adsit impedimentum ex parte subiecti cui conferri debet; sed supposita divina institutione, prout componitur rebus ac verbis constituentibus unum signum, et hoc signum a divina omnipotentia consideratur distinctum. Quaeritur ergo, et quidem *de facto,* non *de possibili,* utrum *sacramentum, seu elementum sensibile et sensibile verbum,* quae sacramentum tamquam partes essentiales componunt, *sic a Deo supernaturaliter eleventur, ut per veram actionem physicam concurrant ad sanctificandos homines:* et quaestio his terminis coarctata a theologis communiter intelligitur, cum de morali aut physica sacramentorum causalitate loquuntur.

Negaverunt hanc *physicam* causalitatem inter scholasticos antiquiores Alexander Alensis, Ricardus, Durandus, Scotus, aliique: inter discipulos Scoti nullus hac in re a sententia magistri recessit. Idem tenuerunt Melchior Cano, Martinus et Bartholomeus Ledesma, Vasquez, Becanus, Coninck, de Lugo, Pallavicinus, Duhamel, Tournaly, Wirceburgenses, cum magno numero recentiorum; quibus adhaesit P. Franzelin.

Propugnant vero *physicam* sacramentorum causalitatem communiter omnes Thomistae, vix uno vel altero excepto. Accesserunt Thomistis, Salmanticenses, Valentia, Suarez, Bellarminus, et alii. At in explicanda hac causalitate eius defensores magnopere inter se discrepant. Quidam putaverunt per sacramenta immediate non produci gratiam sanctificantem, sed dispositionem, qua mediante, producitur gratia: et hanc dispositionem in tribus sacramentis aiebant esse characterem, nimirum in Baptismo, Confirmatione et Ordine; in aliis esse ornatum quemdam. Dixerunt nonnulli sacramenta sanctificare hominem non efficiendo gratiam, sed unionem eius cum anima. Tertius modus principalis « proprie ac rigorose », inquit Suarez qui eum adoptavit [1], explicandi hanc sacramentorum efficientiam fuit asserendo « sacramenta efficere gratiam, quia ipsamet actio physica, per quam gratia fit et educitur de potentia obedientiali animae, vere ac realiter physice pendet ab ipsis sacramentis ». — Attamen qui hunc modum efficientiae concordes tuentur in sacramentis inter se iterum dividuntur in assignanda ratione, qua gratia physice iuxta ipsos dependet in sui productione a signis sacramentalibus. Sunt qui volunt sacramenta producere gratiam per qualitatem inhaerentem, et hanc alii dicunt esse spiritualem, alii vero materialem. Sunt qui affirmant qualitatem sacramentis communicatam, per quam physice efficiunt gratiam instrumentaliter, non esse completam et permanentem, sed incompletam et fluentem. Alii tenent sacramenta producere gratiam per motionem Dei transcendentem quae elevet signum sensibile ad rationem instrumenti physici gratiae. Alii autumant sacramentum constitui instrumentum physicum gratiae per solam subordinationem extrinsecam ad Deum, et specialem eius assistentiam. Alii recurrunt ad potentiam obedientialem, quae iuxta hos auctores cuivis rei inest, et elevari potest a Deo ad

[1] 3. q. 62. a. 4. disp. 9. sect. 2. n. 13.

qualemcumque effectum producendum, eo ipso quod Deus cum ea concurrere velit concursu proportionato ad talem effectum. Alii alia dicunt.

Quid autem nobis, pro modulo nostro, in re tam varie acriterque inter theologos disputata, sentiendum videatur, thesis, quam hic subiicimus, aperiet.

THESIS XVIII.

In sacramentis, quae verae causae morales sunt collationis gratiae, potest equidem dici divina virtus, speciali modo, et ratione huius moralis sacramentorum causalitatis, inexistere operans hominum sanctificationem; sed tamen admitti non posse videtur efficacitas qua signa ipsa sensibilia physico suo influxu concurrant ad producendum effectum sacramentalem.

Influxus physicus signorum sacramentalium ad producendam gratiam non evincitur ex Scripturis, non docetur a Patribus, et gravissimis rationibus impetitur. Ergo non est admittendus.

Antecedens probatur per partes.

I. Influxus physicus signorum sacramentalium *non evincitur ex Scripturis*. Etenim Scripturae docent, ut probavimus thesi VI., sacramenta esse causas gratiae, sed modum operationis signorum visibilium, utrum physicus sit an moralis, non docent. Dicimur in Scripturis « renasci *ex aqua,* salvari *per lavacrum* regenerationis, mundari *lavacro* aquae » : sed particulae quae in his locis adhibentur, *ex, per,* et verba quae ibi usurpantur, causam utique significant, non causam physicam; nam eaedem particulae, iidem omnino locutionis modi in Scripturis aeque frequenter, immo frequentius, ad designandam causam moralem inveniuntur. Sic e. g., legimus: « Renati non *ex semine* corruptibili sed *incorruptibili per verbum Dei vivi* » (I. Petr. I. 23.); — « Habemus *redemptionem per sanguinem* eius, remissionem peccatorum » (Eph. I. 7.); — « Sanguis Iesu Christi *emundat* nos ab omni peccato » (I. Ioan. I. 7.); — « Qui dilexit nos et *lavit* nos *a peccatis nostris* in sanguine suo » (Apoc. I. 5.); et similia. — Nihil ergo ex modo loquendi Scripturarum erui potest quod faveat adversariis.

Sed potius e contra, secundum indubitatam regulam interpretationis, ex illis Scripturarum locutionibus argumentum efficax

desumitur pro sententia eorum, qui signorum efficacitatem physicam reiiciunt. Etenim verba Scripturae intelligi debent iuxta loquendi modum, usitatum et convenientem naturae rei de qua agitur, non autem iuxta modum, qui vel prorsus est repugnans, vel saltem non posset sine novis miraculis admitti, et captu esset difficillimus. Atqui modus loquendi Scripturarum, et intelligitur de morali causalitate sacramentorum est in Sacris Litteris usitatus atque in communi usu hominum frequentissimus; nec non conveniens naturae rei de qua agitur: dum e contra intelligendo loca Scripturarum iuxta sententiam adversariorum sensus horum locorum vel esset prorsus repugnans, vel saltem nonnisi suppositis aliis miraculis admitti posset, et captu esset difficillimus. Ergo. — Prob. min. — Quod modus ille loquendi in Scripturis usurpetur ad designandam causam moralem iam ostendimus ex testimoniis nuper allatis: quibus adhuc unum addere iuvat: « Eleemosyna a morte liberat », legimus in libro Tobiae (XII, 9.), « et *ipsa est quae purgat peccata* », profecto non causalitate physica, sed morali. — Quod idem modus loquendi in quotidiana hominum conversatione adhibeatur, nemo est qui ignoret, cum apud omnes, et omni lingua, istae vel similes occurrant locutiones: precibus obtinetur gratia, mandato principis tributum solvitur, per iustas et providas leges augetur prosperitas civitatis. — Quod modus loquendi scripturarum, si intelligatur de morali causalitate, conveniens sit rei de qua agitur, nempe sacramentis, constat, quia omnes illam causalitatem admittere tenentur ut declaratum est in praenotatis. — Demum quod causalitas physica signorum sacramentalium vel impossibilis sit, vel saltem supponat nova miracula, et in hac hypothesi difficillima sit intellectu, certum est, quia multi ac gravissimi theologi illam causalitatem repugnare affirmant, et alii, qui eam propugnant incomprehensibilem esse fatentur, et ut aliquo modo declarent in multas et diversissimas sententias abeunt.

II. Influxus physicus signorum sacramentalium *non docetur a Patribus.*

Et re quidem vera, omnia testimonia Patrum, quae ad praesentem quaestionem elucidandam possent afferri in duas classes dispescuntur: omnes vero physicam causalitatem, ut defenditur ab adversariis, non solum non propugnant sed potius diserte excludunt.

In prima classe testimonia habemus, quae exaltant efficientiam sacramentorum, et exemplis eam illustrant: praeclariora retulimus ad thesim VI. stabiliendam. Porro haec optime intelliguntur in sententia de causalitate morali, quia in eis Patres tradunt doctrinam fidei, qua tenemus sacramenta vere et proprie esse causam gratiae non disserunt de *modo* quo illam efficiunt; et multo minus loquuntur de efficientia physica signorum visibilium, prout distinguitur a virtute divina, quae moraliter eis coniungitur et in eis inexistit, ut declaravimus, ad producendum effectum sanctificationis. Sane docent Patres virtutem propriam sanctificantem sacramenti visibilis, quando dicunt undam esse salutarem, aquam regenerare hominem, visibile elementum combibere vim sanctificandi, eique esse insertam virtutem ad emundandam animam: sed haec verissima sunt, si sacramentis ex meritis Christi inest supernaturalis dignitas exigens collationem gratiae; et proprietate maxima locutionis sumuntur, si praesertim attenditur virtus divina, quae, sacramentis coniuncta sanctificationem hominum operatur; sed nullo modo exprimunt elevationem ineffabilem signi visibilis qua, ut loquuntur defensores causalitatis physicae, ipsum elementum materiale, etsi instrumentaliter, physice tamen produceret supernaturalem gratiam in anima.

In his testimoniis Patres sacramentum considerant non *materialiter,* sed *formaliter,* non prout visibile *signum* tantum attenditur *quod institutum est ad producendam gratiam,* sed *signum quod producit gratiam:* porro quaestio praesens non est de signo formaliter inspecto, sed materialiter, non prout cum divina omnipotentia coniunctum gratiam producit, sed prout a divina omnipotentia distinctum spectatur. — Ceterum, comparationes sacramentorum cum aquis producentibus pisces, cum utero materno, cum virtute supernaturali B. Virginis ad generandum Christum, nequeunt sine manifesto errore ultra scopum urgeri ad explicandum *modum* causalitatis.

S. Gregorius Nyssenus ait virtutem et efficaciam baptismi esse *incomprehensibilem, nullaque ratione vel arte explorari posse:* S. Augustinus eamdem virtutem dicit esse *inenarrabilem,* et similiter alii Patres loquuntur; sed haec non favent opinioni nobis adversae. Immerito prorsus ex illis verbis adversarii nostri arguunt: si baptismus foret causa moralis tantum collationis gratiae, et non physica, non esset virtus baptismi incomprehensibilis, neque ine-

narrabilis; non esset locus admirationi et exclamationi; « nihil enim est », ait Billuart [1], « intellectu facilius, et inter homines usitatius quam quod exhibitione chyrographi regis tale beneficium, seu talis pecuniae summa conferatur ». — At nonne incomprehensibilis, atque prorsus ineffabilis est divina virtus qua Deus iustificat impium, et eum de potestate tenebrarum, et de statu in quo nascitur filius irae, in statum transfert gratiae et adoptionem filiorum Dei? nonne admirabile est, supra omnem captum hominis carnalis, ita ut solum fide credi possit, Christum Dominum per ministros suos in sacramentis agere, eisque applicare merita passionis suae, et haec signa visibilia, quae ex se communia sunt, et minimi valoris, tantam ex institutione divina supernaturalem dignitatem habere ut Deum infallibiliter moveant ad gratiam conferendam, et sibi infallibiliter coniunctam et operantem habeant divinam virtutem? nonne in his admirationi locus est, nonne stupenda excellentia sacramentorum omnibus, prout possumus, modis exaltanda est, dum attenditur eorum effectus? — Exemplum quod afferunt adversarii minime eis prodest. Actio sacramentalis non est mera exhibitio chyrographi ad obtinendum beneficium, sed est moraliter actio Christi Salvatoris; et huic actioni unita est, ratione dignitatis suae, ipsa omnipotentia summi regis, ad producendum effectum sanctificationis: — sed etiamsi esset sola exhibitio veluti chyrographi ad impetrandam gratiam a Deo, an non et hoc ipsum esset admirandum quod actiones, nullius dignitatis per se spectatae, actiones quae nullo modo per se, ut naturalis ordinis sunt, valerent non dico ad impetrandam et obtinendam gratiam supernaturalem, sed neque ad dispositionem quamdam remotam inducendam, qua posita, deinde gratia gratuito conferretur, iam ex institutione divina habeant, ut sint chyrographa ad postulandam gratiam eamque obtinendam efficacissima?

Ad secundam classem pertinent testimonia Patrum, qui dum agunt de modo quo sacramenta causam conferunt, illum explicant attribuendo efficientiam physicam *virtuti divinae* quae in elemento sensibili inexistens operatur, et aperte excludendo causalitatem

[1] Dist. 3. art. 2. Eadem ratiocinatio invenitur passim apud auctores qui tenent causalitatem physicam sacramentorum; immo est unum ex praecipuis eorum argumentis. V. Gotti, q. 4. dub. 3. § 1. n. 3. Drouin, de sacram. in gen. q. 4. c. 2.

physicam elementorum sensibilium ad producendum effectum sacramentalem.

Citamus ad exemplum quaedam:

S. Ambrosius (l. 2. de sacramentis, c. 5.) ait: « Venit sacerdos, precem dicit ad fontem, invocat Patris nomen, praesentiam Filii et Spiritus Sancti: utitur verbis caelestibus. Caelestia verba quae? Christi sunt quod baptizemus in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Si ergo ad hominum sermonem, ad invocationem sancti aderat praesentia Trinitatis, *quanto magis ibi adest,* ubi sermo operatur aeternus? » — Et in libris de Spiritu Sancto (l. 1. c. 6.): « In illo aquarum sepelimur elemento, ut renovati per Spiritum resurgamus. In aqua enim imago mortis, in Spiritu pignus est vitae; ut per aquam moriatur corpus peccati, quae quasi tumulo corpus includit; et per virtutem Spiritus renovemur a morte peccati, renati in Deo.... Si qua ergo *in aqua gratia,* non est natura aquae, sed *ex praesentia est Spiritus Sancti* ».

S. Cyrillus Hierosol. (Cath. 17. de Spiritu Sancto 2., n. 35.): « Tu itaque ad baptizantem accede, accede vero ad vultum visibilis hominis nullatenus attendens; sed memor esto huius Spiritus Sancti de quo nunc dicimus. *Hic enim paratus adest, qui animam tuam consignet;* dabitque tibi caeleste quoddam et divinum, quod daemones contremiscunt, signaculum ». — Et in Cathech. 21., mystagogica 3. (n. 3.): « Et sanctum istud unguentum non amplius nudum, neque si quis ita appellare malit commune unguentum est post invocationem: sed Christi donarium et Spiritus Sancti, *praesentia divinitatis eius,* efficiens factum...... Dum unguento visibili inungitur corpus, *sancto* et *vivifico Spiritu anima sanctificatur* ».

S. August. (ep. 23. alias 98. ad Bonifacium episcopum, n. 2.) inquit: « *Aqua* igitur exhibens *forinsecus sacramentum gratiae,* et *spiritus* operans *intrinsecus beneficium gratiae,* solvens vinculum culpae, reconcilians bonum naturae, *regenerat hominem* in uno Christo, ex uno Adam generatum ». — Et in I. Ep. Ioan. tract. 6. n. 11.: « Aqua sacramenti visibilis est, aqua Spiritus invisibilis. *Ista abluit corpus et significat quod fit in anima per illum Spiritum* ipsa anima mundatur et saginatur ».

S. Gregorius Nazianzenus (Orat. 40. in sanctum baptisma, n. 8.), ait: « Quandoquidem autem duabus partibus, hoc est animo et corpore, constamus quarum altera in aspectum cadit, altera

oculorum sensum fugit: duabus quoque rebus constat baptismus, aqua scilicet et Spiritu, illa visibili et corporeo modo accepta, hoc vero incorporeo et invisibili concurrente: illa typica, hoc vero, et intimos animi fines purgante. Qui primae nativitati opem et adiumentum ferens, ex veteribus novos, ex humanis divinos efficit, absque igne nos rursus conflat, et absque confractione rursus effingit ».

S. Basilius clarissime loquitur (de Spiritu Sancto, c. 15.): « Quapropter qui nostram vitam dispensat Dominus, baptismatis pactum nobis statuit, mortis ac vitae typum habens: mortis quidem imaginem explente aqua, Spiritu vero vitae arrham praebente. Hinc itaque nobis perspicuum est quod quaerebatur, quamobrem aqua coniuncta fuerit Spiritui. Cum enim duo scopi propositi sint in baptismo, tum videlicet ut aboleatur corpus peccati, ne postea fructificet morti, tum ut vivatur Spiritu, et fructus habeatur in sanctificatione; aqua mortis exhibet imaginem, corpus velut in sepulcro recipiens; Spiritus vero vim vivificam immittit, a morte peccati renovans animas nostras in pristinam vitam. Hoc igitur est denuo nasci ex aqua et Spiritu: quippe quia mors perficitur in aqua, vitam vero nostram Spiritus operatur. Tribus igitur demersionibus, ac totidem invocationibus, magnum baptismatis mysterium peragitur, ut et mortis figura exprimatur, et per traditionem divinae scientiae animus illustretur eorum qui baptizantur ».

Nec minus diserte S. Greg. Nyssenus (Orat. in baptismum Christi) ait: « Baptisma igitur peccatorum expiatio est, remissio delictorum, renovationis et regenerationis causa; regenerationem autem intellige eam quae cogitatione cernitur, oculis non videtur..... Hoc autem beneficium non aqua largitur (esset enim omni creatura sublimior) *sed Dei praeceptum et Spiritus,* qui mystice ad nostram libertatem venit, *accessus. Aqua vero subservit ad ostendendam purgationem.* Quoniam enim sordibus et coeno foedatum corpus aqua lavantes purum reddere solemus, propterea etiam in mystica actione eam adhibemus, re sub sensum cadente incorporeum splendorem significantes ».

Demum auctor sermonis *de baptismo Christi* (inter opera S. Cypriani) inquit: « Remissio peccatorum sive per baptismum, sive per alia sacramenta donetur, propria Spiritus Sancti est, et *ipsi soli huius efficientiae privilegium manet.* Verborum so-

lemnitas, et sacri invocatio nominis et signa institutionibus apostolicis sacerdotum ministeriis attributa, visibile celebrant sacramentum, rem vero sacramenti (effectum) Spiritus Sanctus format et efficit ».

Nec ad eludendam vim horum testimoniorum valet quod asserit Suarez, nimirum, per has locutiones solum negari sacramentis influxum physicum causae principalis, non vero causae instrumentalis. Id, animadvertit de Lugo, videtur manifestam vim inferre verbis adductis; nam non ita universaliter negaretur causae instrumentali omnis influxus, ut faciunt testimonia mox citata. Exemplum habemus in sententia ipsius Suarez, qui docet intellectum et voluntatem ea ratione concurrere cum habitibus infusis ad actus supernaturales, ut habitus sit causa principalis, intellectus autem et voluntas, quia concurrunt per potentiam obedientialem, habeant solum concursum causae instrumentalis; et tamen nemo dicet voluntatem nostram, quando elicimus actum supernaturalis dilectionis Dei, nihil omnino agere, sed totam actionem tribuendam esse soli gratiae Dei; haec enim propositio damnatur in Tridentino sess. 6. c. 5. et can. 4.: ergo similiter falsum est dicere, Spiritum Sanctum solum efficere gratiam, sacramentum autem eam non producere, si sacramentum concurreret physice, tamquam causa instrumentalis physica, et immediata; et consequenter Patres per illas locutiones voluerunt procul dubio explicare veram causam physicam gratiae, quae est solus Deus, sine ullo concursu physico ipsius sacramenti.

Argumentum aliud speciale ex illis Patrum documentis desumitur, quibus docent sacramentum cum obice receptum effectum habere et conferre gratiam ablato obice. Sic, speciminis gratia, S. Augustinus [1] ait: « Tunc incipit valere idem baptismus ad dimittenda peccata, cum ad Ecclesiae pacem venerint, non ut iam dimissa non retineantur, neque ut ille baptismus quasi alienus, aut alius improbetur, aut aliter tradatur; sed ut idem ipse, qui propter discordiam foris operabatur mortem, propter pacem intus operetur salutem ». — Et alio loco a nobis superius citato [2]: « Ipse (Deus) sanctificat sacramentum suum, ut homini, sive antequam baptizetur, sive cum baptizatur, sive postea quandoque

[1] Lib. 3. de bapt. contra Donat. c. 13.
[2] p. 160.

ad se veraciter converso, *idipsum* valeat ad salutem, quod ad perniciem nisi converteretur, valeret ». — Iam vero ex hac doctrina ita licet arguere: Patres dicunt baptismum eodem modo conferre gratiam quando homo cum debitis dispositionibus, sine peccati obice actu baptizatur, ac quando ille, qui baptizatus fuerat cum obice ad gratiam, obicem removet. Sed communiter adversarii fatentur loca Patrum, in quibus sermo est de gratia baptismi, quae confertur baptizato cum obice, quando obicem aufert, significare causalitatem moralem baptismi, non physicam. Ergo admitti debet et alia loca, in quibus Patres loquuntur de gratia quae confertur in baptismo collato sine obice ex parte suscipientis, intelligenda esse secundum eamdem moralem causalitatem. — Ad demonstrandam minorem huius argumenti, audiatur ipse Suarez [1]. « Aliqui Thomistae conantur defendere effectum sacramenti, qui datur recedente fictione, fieri effective et physice a sacramento praeterito, et putant esse posse instrumentum physicum ac reale, id quod praeteriit, licet nunc non sit neque in se, neque in aliqua reali virtute, quam reliquerit. Sed haec doctrina est falsa, ut late ostendi in praedicta disput. 1. tomi, et ideo in ea impugnanda hic amplius non immorabor. Alii ergo dicunt, effectum fieri proprie et physice a virtute reali relicta a sacramento, quod praeteriit, et ratione illius tribui hanc efficientiam ipsi sacramento; hanc autem virtutem dicunt esse characterem in his, quae imprimunt illum: nam cum sit res et sacramentum simul, mirum non est, quod efficere possit rem tantam, quae est gratia. In aliis vero fortasse dicerent esse ornatum, vel aliquid simile. Sed hoc de ornatu in superioribus est satis improbatum.... De charactere vero non est dubium, quin possit Deus, si velit, uti illo, ut instrumento ad infundendam gratiam, recedente fictione: tamen certum est primo et per se non infundi characterem ad hunc finem, ut postea videbimus: unde sine fundamento dicitur Deum uti illo, ut instrumento. Quando enim a principio infunduntur simul character et gratia, non fit gratia a charactere, sed utrumque fit immediate a sacramento: ergo, quando gratia confertur post characterem propter priorem obicem, non est cur gratia fiat a charactere. Item si gratia baptismalis semel habita per peccatum amittatur, et postea per poenitentiam

[1] Disp. 9. sect. 2. n. 20.

reparetur, non fit physice a charactere: ergo neque quando primo acquiritur, et quasi reparatur, recedente fictione. Denique cum hoc non sit connaturale characteri, nec per se pertineat ad finem, propter quem datur, non est hoc asserendum sine fundamento: imo cum character non sit quasi virtus instrumentalis baptismi, neque ad hoc detur, ut suppleat efficientiam baptismi in absentia eius, parum videtur conferre ut Baptismus dicatur efficere gratiam, quod character elevetur ad illam efficiendam, necne: quia hoc est mere accidentarium baptismo. Atque eisdem fere rationibus refellitur alia responsio, quae excogitari potest, scilicet fictionem semper tolli per aliquem actum hominis, contritionis vel attritionis, et illum actum efficere gratiam in virtute prioris sacramenti. Nam, licet hoc fieri possit volente Deo, tamen gratis dicitur: tum, quia ille actus non est pars sacramenti praecedentis: tum etiam, quia si simul concurreret cum ipso sacramento, v. g. baptismi, non haberet hanc efficientiam: tum denique, quia ille actus non est virtus, vel instrumentum prioris sacramenti. Respondetur ergo, in eo casu sacramentum praeteritum non concurrere per physicam efficientiam ad gratiam praestandam ».

III. Prima et urgens ratio quae contra physicam efficientiam sacramentorum adducitur sic se habet: — sacramenta, excepta Eucharistia, quando producunt gratiam, physice non sunt. Sed id quod physice non est non potest operari physice: operari enim supponit esse. Ergo sacramenta non possunt physice producere gratiam. Maior probatur quia omnia sacramenta, praeter Eucharistiam, consistunt in aliqua ratione quae est res successiva et secundum quamcumque sui partem simul fere ac est, esse desinit.

Reponunt adversarii gratiam per sacramentum produci in instanti ultimo terminativo prolationis verborum, dummodo non ponatur obex. Sed si tunc conferatur gratia quando nihil sacramenti physice existit, nisi sonus ultimae syllabae formae sacramentalis, nullo modo potest dici gratiam conferri quando sacramentum ipsum physice existit; quia ille syllabae sonus non est profecto sacramentum.

Et iam ex hac ipsa adversariorum responsione reiicitur eorum sententia. Nam si tota causalitas physica sacramenti reducitur ad ultimam sacramenti partem, non omnes partes sacramenti causant *physice* gratiam, sed solum *moraliter;* ideoque non datur

physica efficientia in signo sacramentali, sed moralis: efficientia enim gratiae *non est in ultima indivisibili parte sacramenti, sed in sacramento.*

Aiunt totum sacramentum gratiam efficere per illam ultimam sui partem, eodem fere modo ac dicitur homo ipse videre licet per oculum videat, et qui tangit superiorem partem tabulae recte dicitur tangere tabulam. Respondetur: denominationes illae tribuuntur toti, quia denominationes sunt suppositorum; dici autem nequit totum sacramentum *physice* efficere gratiam per ultimam syllabam quae pronuntiatur, quia prolatio verborum non est suppositum, cum non sit unum per se subsistens, sed aggregatum ex diversis vocibus. — Nec obiiciatur, ex illis vocibus, etsi non resultet unum ens per se, resultare tamen unum successivum in ratione unius orationis completae, in qua possunt etiam praedicata unius partis tribui toti. Instantiam refutat de Lugo, animadvertens hanc unitatem non esse maiorem, *physice loquendo,* cum vocibus eiusdem formae sacramentalis, quam cum praecedentibus orationibus; ac proinde si, ex. gr. in Eucharistiae consecratione verba formae quae praecedunt ultimam syllabam, dicuntur *physice* causare consecrationem, sic etiam possemus de tota Missa dicere, vel saltem de aliis verbis et orationibus immediate praecedentibus. Quocirca si potior aliqua causalitas tribuenda est verbis consecrationis praecedentibus prolationem ultimae syllabae, illa *non est physica, sed moralis,* fundata in maiori unitate morali quam inter se habent verba consecrationis, et in vi, qua gaudent prout moraliter coniunguntur inter se, et cum materia unum compositum morale efficiunt, ut Deum moveant ad effectum sanctificationis producendum: haec autem vis profecto non est in aliis verbis formam sacramenti praecedentibus.

Alia ratio contra physicam causalitatem sacramentorum procedit ex eo quod, in quibusdam saltem casibus, desit signo sacramentali conditio requisita ad physicum influxum causae physicae instrumentalis. Etenim omnis causa physica attingere debet contactu physico, saltem virtutis a se profluentis, subiectum in quod agit. Sed nullo modo in quibusdam saltem casibus sacramenta attingere possunt subiectum in quod agunt. Ergo. — Minor est evidens in casu matrimonii inter absentes celebrati per procuratores. Quis enim, quaeso, admittere vellet cum Thomi-

stis [1] Deum, qui est ubique praesens, praesentem reddere subiecto distanti solam virtutem sacramenti, quae instrumentaliter concurrit iuxta ipsos ad gratiam efficiendam, quia praesens ibi reddat physice ipsum sacramentum, in quo illa virtus invenitur? Quid, etiamsi possibile foret, cogeret nos ad id admittendum ut explicaremus sacramentorum causalitatem?

Praeterea, — et hoc est novum argumentum quod afferunt defensores moralis causalitatis — ut sacramentum physice agat in animam ad efficiendam gratiam, debet elevari supernaturaliter ad talem effectum producendum. Quomodo elevatur? Qui causalitatem physicam propugnant, maximopere, ut adnotavimus, inter se dissentiunt in elevatione illa explicanda. Tres sententiae sunt magis receptae. Thomistae communiter admittunt aliquam virtutem esse in sacramentis communicatam, quam dicunt pertinere reductive ad genus qualitatis: alii etiam inter Thomistas dicunt sacramenta elevari supernaturaliter per motionem quamdam divinam, qua instrumentaliter producunt gratiam: Suarez negat elevationem signorum sacramentalium fieri per quid eis superadditum, et ait *ipsammet entitatem rei, hoc ipso quod creata est et subordinata primo agenti, esse in potentia obedientiali activa ad efficiendam gratiam.*

Sed ad primam sententiam quod attinet, ut omittam multa, quibus impugnatur a Suarez, contra eam est primo, quod signum sacramentale cum virtute communicata, de qua loquuntur Doctores qui eam defendunt, non haberet se per modum instrumenti, sed ageret ut causa principalis: sicut intellectus una cum lumine gloriae non producit visionem beatificam ut instrumentum Dei, sed ut causa principalis, quemadmodum aliae causae secundae suos producunt effectus. — Secundo, si esset aliqua qualitas quae posset producere gratiam, vel maxime id faceret actus caritatis, sicut actus naturales producunt suos habitus: vel una gratia produceret aliam, sicut calor calorem: nulla enim causa creata potest supponi magis proportionata ad effectum producendi gratiam quam supra dictae. Ergo cum hae id non possint, sine fundamento aliae qualitates dicuntur id posse. Tertio, vel dicta qualitas haberet ex natura sua in se sufficientem vim ad gratiam in anima producendam simul cum sacramento, sicut

[1] V. Gotti, l. c. n. 18.

lumen gloriae una cum intellectu habet vim producendi visionem beatificam: vel non. Si primum dicatur, sequetur aliquam creaturam, scilicet compositum illud ex sacramento et illa qualitate, posse naturaliter hominem iustificare, sive habere ex natura sua sufficientem vim ut peccata dimittat, et hominem iustificet, et ex filio diaboli faciat filium Dei: praesertim in sententia Thomistarum, qui tenent gratiam physice expellere peccata, sicut lux expellit tenebras. Haec tamen consecutio est omnino absurda, et inter catholicos inaudita, qui dicunt solum Deum ut causam principalem posse hominem iustificare. Si secundum dicitur, tunc debebit haec qualitas ulterius elevari ad gratiam producendam, et res ibit in infinitum.

Secunda sententia docet sacramenta elevari ad producendam gratiam per quandam divinam motionem: sicut instrumenta ab artifice moventur ad producendum opus artificiale. Sed intelligi nequit qua ratione hic motus det sacramentis vim producendi gratiam. Nam si velimus argumentari ab instrumentis artificum, contrarium probabimus; haec enim ut mota ab artifice proprie nihil producunt, quemadmodum serra, securis, ascia, etc., tantum secant et dividunt materiam, penicillus tantum imbibit colores, iisque suo affrictu tabulam inficit, et similiter fit in ceteris, adeoque proprie nihil agunt, ad quod naturalem vim non habent. Sane securis fortuito decidens posset findere lignum, aut penicillus imbutus colore inficere tabulam: artifex autem ea dirigendo tantum efficit, ut certo modo et ratione secundum artem ea faciant, quae alias casu allisa inordinate facerent. Hinc eadem directio potest fieri per agentia mere naturalia certo modo disposita: ut patet in aqua vertente molam et per eam movente serram, qua ligna secantur, eodem modo ac si ab artifice moveretur. Secundum autem sententiam quam impugnamus Deus movendo sacramenta daret eis vim producendi gratiam, ad quem effectum ex se sunt ineptissima, sicut si quis vellet uti securi ad intelligendum. Quare per solum motum non possunt ad illum effectum aptari, sicut nec securis ad intelligendum. Confirmatur. Quia vel hic motus habet in se aliquam intrinsecam vim activam proportionatam tali effectui; vel non. Primum videtur per se absurdum: quomodo enim motus habebit vim, quomodocumque inchoatam, activam producendi nobilissimum effectum seu gratiam? Deinde ex eo sequerentur incommoda contra primam sententiam allata. Si se-

cundum dicatur, quomodo motus poterit talem vim communicare sacramento, quam in se non habet? Quod si praeter motum Deus debet alia ratione sacramentum elevare, eique hanc vim tri buere; explicandum erit qua ratione id fiat, et frustra erit ille motus.

Tertia sententia, quam defendit Suarez, docet cuivis rei inesse potentiam quamdam, quae possit a Deo elevari ad producendum quidquid non implicat contradictionem; ac proinde illam esse quae in sacramento elevatur ad gratiam producendam. Sed ut res aliqua elevata a Deo vere physice aliam producat, non sufficit ut Deus ad eius praesentiam rem alteram producat; sed necesse est, ut ipsa etiam tamquam causa partialis in rem illam influat per vim activam sibi intrinsecam: sicut intellectus per vim sibi connaturalem et intrinsecam influit in visionem beatificam, eamque ut causa partialis una cum lumine gloriae producit. Nisi enim res elevata influat vere in effectum, non poterit dici hunc producere; et nisi habeat vim aliquam intrinsecam activam aliquo modo proportionatam huic effectui, ita ut simul cum concursu, sive virtute concurrente causae elevantis, sit nata constituere integram causam proportionatam effectui, intelligi nequit quomodo in eam influit. Nam actio non solum supponit agens esse, sed etiam habere vim agendi: ideoque sicut quod non est, nequit elevari ad agendum: sic nec id quod nullam habet vim agendi, ad hoc elevari potest.

Praeterea ad hoc ut res aliqua elevata a Deo physice aliam producat non solum requiritur ut ipsa in eam vere influat per vim activam sibi intrinsecam, sed insuper debet esse ei aliquo modo proportionata, ita ut ex se cum concursu generali possit producere aliquem effectum, qui saltem analogiam quamdam habeat cum effectu supernaturaliter producendo. Quare requiritur ut effectus differat a causa ut imperfectum a perfecto, idque vel intra eandem speciem sicut calor ut duo a calore ut octo, vel ita ut effectus perfectior sit diversae speciei ac altioris ordinis, ita tamen ut uterque sit aliqua ratione eiusdem generis, ratione nempe ordinis quem dicunt ad eamdem potentiam: qualis analogia est inter cognitionem Dei naturalem et visionem beatificam. Non esse autem in qualibet re talem potentiam respectu cuiusque effectus, patet, quia quantitas ex. gr. nihil potest per se producere, quod habeat talem analogiam cum gratia.

Dices, haec potentia non est talis ut possit aliquid per se producere, sed essentialiter exigit singularem Dei concursum, ut possit exire in actum. Verum hoc dici nequit, tum quia contrarium videtur sequi ex dictis; tum, quia cum omnis potentia activa tendat naturaliter in aliquem actum, exigit naturaliter omnia ea, quae necessaria sunt, ut possit exire in actum. Hinc omnis vis agendi exigit concursum generalem ut sibi connaturalem. Quare si daretur in omnibus rebus vera potentia activa, quae sine singulari illo Dei concursu non possit exire in actum, et cum eo possit, hic concursus ei foret connaturalis, non secus ac concursus universalis: effectus foret naturalis, quia secundum exigentiam et inclinationem creaturae; immo et concursus foret potius ex natura rei universalis quam particularis, quia rebus omnibus secundum naturalem earum inclinationem debitus erit. His accedit, quod secundum sententiam de qua loquimur videretur posse brutum elevari ad intelligendum et videndum Deum ipsum, quod absurdissimum est.

Respondent aliqui. — Propositionem illam, *Quodlibet potest a Deo elevari ad quodlibet producendum,* intelligendam esse, nisi hoc implicet per illud produci: implicare autem brutum intelligere, quia sic esset rationale. Sed etsi dicta propositio ita intellecta sit per se clara, nec possit negari, tamen nihil facit ad praesens propositum. Quia inde non magis sequetur sonum vel lotionem posse producere gratiam, quod illi contendunt, quam eius contradictorium, aut quam brutum posse intelligere: quare tunc probandum erit illud non implicare contradictionem, dandaque erit ratio cur corpori minus repugnet gratia, ac actio omnino spiritualis, quam bruto repugnet ratio ac imaginationi intellectio. Nam si communem sensum consulamus, imaginatio videtur magis proportionata intellectioni, quam sonus productioni gratiae.

Respondent alii. — Posse quidem imaginationem bruti elevari ad producendam intellectionem, eiusque oculum ad producendam visionem beatificam (quia id necessario ex illo principio sequitur), non tamen brutum ideo intellecturum aut visurum Deum. Sed e contra videre ac intelligere nihil est aliud quam intellectionem ac visionem sibi inhaerentes vitaliter producere, nec concipi potest quid aliud praeterea requiratur; quia hoc ipso quod potentia ita producit intellectionem, tendit per eam in rem intellectam, eamque sibi repraesentat. Nec dicas imaginationem posse

quidem producere intellectionem, non tamen eam in se recipere, aut vitaliter producere; quia nulla ratio potest reddi cur unum magis implicet quam alterum: imo facilius potest intelligi corporale posse in se recipere aliquid spirituale, quam hoc producere. Et rursus cum imaginatio sit potentia vitalis, nulla potest reddi ratio cur si possit intellectionem sibi inhaerentem producere, non possit id vitaliter facere, Deo singulariter concurrente. Si dicas hoc repugnare eius naturae, similiter dicam, repugnare rei corporali producere aut recipere in se aliquid spirituale.

Praeterea secundum communiorem sententiam implicat oculo corporeo videri sonum, aut rem mere spiritalem. Ergo implicat corpus producere aliquid spiritale: hoc enim videtur multo magis extra obiectum potentiae activae rei corporalis, quam spiritus sit extra obiectum potentiae visivae oculi, quae ratione animae est aliquo modo spiritalis; et difficilius est producere rem spiritalem, quam circa illam agere [1].

Sed supponamus rationes a nobis propositas non omnino evincere absolutam repugnantiam causalitatis physicae sacramentorum, certum semper manet, ex confessione ipsius Suaresii, opinionem, quae hanc causalitatem defendit, esse « *valde incertam, et ad hominum sanctificationem non multum conferre* »; manet ex eiusdem Doctoris sententia « *causalitatem moralem sufficere ut sacramentum dicatur conferre gratiam ex opere operato* » [2]. Ergo cum opinio de causalitate physica signorum sacramentalium in Scripturis non fundetur, non deducatur ex Patribus, et certe reddat explicationem dogmatis difficillimam, si non prorsus inintelligibilem, omnino videtur reiicienda. — Caveamus, ut monuit Vasquesius, ne hoc modo virtutem sacramentorum explicemus, ut haereticis praebeamus occasionem irridendi mysteria nostrae fidei, atque iactandi ad angustias maximas non esse redactos pro defendenda sacramentorum efficacia ad conferendam gratiam; quam tamen efficaciam iuxta doctrinam de morali causalitate, accurate, perspicue, solide ac invincibiliter ex Scriptura et Patribus tueri possumus.

Scholion I. — Etsi sacramenta novae legis non physica, sed

[1] Vide de hac quaestione P. Coninck, de sacram. q. 62. a. 4.
[2] q. 62. a. 6. disp. 10. sect. 2. n. 7.

morali efficientia gratiam conferant, differunt tamen prorsus quoad efficacitatem a sacramentis ante legem evangelicam institutis. Haec *non erant causae gratiae,* quia vim non habebant qua Deum moverent ad gratiam conferendam; sed conditiones erant, quibus positis, Deus eam dabat propter merita futuri Liberatoris: sacramenta vero novae legis sunt *causae gratiae,* quia sunt actiones quas moraliter per ministros suos ad passionis suae fructum applicandum Christus peragit, et vim habent qua Deus infallibiliter movetur ad gratiam elargiendam. Confer quae diximus in 1. parte, articulo 2. cum iis quae nuper articulo praecedenti adnotavimus circa moralem sacramentorum nostrorum causalitatem. — « Quia mysterium Incarnationis et passionis Christi nondum erat realiter peractum, veteris legis coeremoniae non poterant », ait S. Thomas [1], « in se continere realiter virtutem profluentem a Christo incarnato et passo, sicut continent sacramenta novae legis; et ideo non poterant a peccato mundare ».

SCHOLION 2. — Auctoritas S. Thomae tum a patronis causalitatis physicae, tum ab eorum adversariis invocatur: quinam vero sint qui merito id faciant, sequentia ostendunt.

1. Nullibi Sanctus Doctor *nominat* causalitatem physicam sacramentorum.

2. Constanter defendit virtutem aliquam supernaturalem esse in sacramentis, qua vere fiunt instrumentales causae gratiae, non ut adstruat causalitatem physicam, sed ut reiiciat, tamquam doctrinae fidei repugnantem, sententiam illorum qui sacramenta assimilabant meris signis aut *conditionibus sine quibus* effectus non producitur.

In 4. sent. dist. 1. q. 1. a. 4. sol. 1. ait: « Omnes coguntur ponere, sacramenta novae legis aliquo modo causas gratiae esse, propter auctoritates quae hoc expresse dicunt. Sed diversi diversimode eas causas ponunt. Quidam enim dicunt, quod *non sunt causae* quasi facientes aliquid in anima, sed *causae sine quibus non...* Sed hoc non videtur sufficere ad salvandum dicta sanctorum. Causa enim sine qua non, si *nihil omnino faciat ad inducendum effectum...* quantum ad rationem causandi, nihil habebit supra causas per accidens... et secundum hoc sacramenta essent causae per accidens tantum sanctificationis ».

[1] 1. 2. q. 103. a. 2.

In Summa Theologica (3. q. 62. a. 1.) refutando eamdem sententiam loquitur de exemplo de quo egerat in loc. cit. ex libro 4. sent., nempe de denario plumbeo. « Quidam dicunt », inquit, « quod *non sint causa* gratiae (sacramenta) aliquid operando... et ponunt exemplum de illo qui afferens denarium plumbeum, accipit centum libras ex regis ordinatione: *non quod denarius ille aliquid operetur* ad habendam praedictae pecuniae quantitatem; sed hoc operatur *sola voluntas* regis... Secundum hoc igitur sacramenta novae legis nihil plus essent quam signa gratiae; cum tamen... sacramenta novae legis *non solum significant,* sed *causant* gratiam ». Deinde efficacitatem sacramentorum nostrorum per virtutem a Deo participatam adstruit his verbis: « Et ideo aliter dicendum quod duplex est causa agens, principalis et instrumentalis... Causa vero instrumentalis non agit per virtutem suae formae, sed solum per motum quo movetur a principali agente... Et hoc modo sacramenta novae legis gratiam causant: *adhibentur* enim ex divina ordinatione hominibus ad gratiam in eis causandam... Hoc autem proprie dicitur instrumentum per quod aliquis operatur » [1].

3. S. Thomas saepissime docet sacramentorum virtutem derivari ex passione Christi, eamque in eo consistere quod nobis singulis, dum suscipiuntur, meritum passionis applicant. « Sacramenta Ecclesiae specialiter habent virtutem ex passione Christi, cuius virtus quodammodo nobis copulatur per susceptionem sa-

[1] Billuart (disp. 2. a. 2.) qui conatur physicam efficientiam signorum sacramentalium vindicare auctoritate Angelici refert quae citavimus verba Summae (a. 1. q. 62.), ubi S. Thomas docet sacramenta non esse solas *conditiones* ad conferendam gratiam, ut denarius plumbeus est *conditio sine qua non* datur pecunia; et addit: « En ipsissima sententia adversariorum ». Deinde citat sequentia verba S. Doctoris, dicens: « Reiecta itaque hac sententia (quae excludit physicam causalitatem sacramentorum), nostram sic adstruit ». Et concludit: « Sit caecus aut praeiudiciis occupatus qui hic non agnoscit causalitatem physicam sacramentorum esse de mente S. Thomae; sic enim et non aliter loquimur Thomistae ». — Sed ex una parte, quos Billuart impugnat, repudiant exemplum de denario plumbeo, prout valeret ad efficacitatem sacramentorum elucidandam: ex alia vero parte S. Thomas in verbis citatis solum adstruit *sacramenta, ut causas instrumentales causare gratiam: adhibentur enim,* inquit, *ex divina ordinatione ad gratiam in hominibus causandam; et hoc proprie dicitur instrumentum per quod aliquis operatur.* — An amor nimius erga scholam, in qua theologicis disciplinis initiatus fuerat, impedivit, quominus theologus ille egregius aequius et verius iudicaret?

cramentorum ». 3. q. 62. a. 5. — « Necessarium fuit exhiberi hominibus quaedam remedia per quae eis beneficium mortis Christi quodammodo coniungeretur. Huiusmodi autem esse dicuntur Ecclesiae sacramenta ». Contra Gentes, l. 4. c. 56. — « Sacramenta habent virtutem instrumentalem ad spiritualem effectum... per coniunctionem ad Christum crucifixum et passum ». Quodlib. 12. q. 10. a. 14. — « Sanguis Christi pro nobis effusus habuit vim ablutivam peccatorum et sic humanitas Christi est instrumentalis causa iustificationis: quae quidem causa nobis applicatur spiritualiter per fidem, et corporaliter per sacramenta... ad hoc scilicet ut effectum sanctificationis, quae est Christi, in nobis percipiamus. Unde illud est perfectissimum sacramentum in quo corpus Christi realiter continetur, scilicet aliorum consummativum... Alia vero sacramenta participant aliquid de virtute illa qua humanitas Christi instrumentaliter ad iustificationem operatur, ratione cuius sanctificatus baptismo sanctificatus sanguine Christi dicitur ab Apostolo, Heb. x. Unde passio Christi in sacramentis novae legis dicitur operari; *et sic* sacramenta novae legis *sunt causa gratiae quasi instrumentaliter operantia ad gratiam* ». De Veritate, q. 27. a. 4. — Et eodem articulo, responsione ad 14.: « Sacramenta novae legis non sunt infirma elementa, sed valida, *in quantum* eis passio Christi operatur. Sacramenta vero legis, quae *passionem Christi praecesserunt*, dicuntur infirma, ut patet Gal. IV. 9. ».

4. Sanctus Doctor declarat virtutem instrumentalem sacramentorum totam esse ex motione Dei et Christi, et hanc motionem esse reponendam in *institutione, sanctificatione* et *applicatione* signorum sacramentalium: quatenus nempe actio sacramentalis divinitus instituta fuit et ordinata ad hominum sanctificationem, per applicationem meritorum Christi ei qui suscipit sacramentum. « Sacramenta operantur ad gratiam prout sunt quasi mota a Deo ad hunc effectum, qui quidem motus attenditur secundum *institutionem, sanctificationem et applicationem* ad eum qui accedit ad sacramentum ». De veritate, q. 27. a. 4. ad 4. — « Vis spiritualis est in sacramentis, *in quantum ordinantur* a Deo ad effectum *spiritualem* ». 3. q. 62. a. 4. ad 1. « Virtus instrumentalis acquiritur instrumento ex hoc ipso quod movetur ab agente principali, ita et sacramentum consequitur spiritualem virtutem *ex benedictione Christi* et *applicatione ministri* ad usum sacramenti ». Ibid. ad 3. —

« Huiusmodi res visibiles salutem spiritualem operantur... ex institutione Christi, *ex qua* virtutem instrumentalem consequuntur ». Contra Gentes, l. 4. c. 56. — « Congruum fuit ut remedia quibus universalis causae virtus pertingit ad homines illius causae similitudinem haberent, ut scilicet in eis *virtus divina* invisibiliter operaretur *sub visibilibus signis* ». Ibid.

5. S. Thomas docet sacramenta *significando conferre gratiam.* Sed *significatio* in signis sacramentalibus non potest intelligi ut virtus physica aliquid physica operatione efficiens. Ergo. — Minor est aperta: Maior vero constat ipsis verbis Angelici. « Sacramentum secundum propriam formam significat, vel natum est significare effectum illum ad quem divinitus ordinatur; et *secundum hoc* est conveniens instrumentum, *quia sacramenta significando causant* ». De verit. art. cit. ad 13.

6. Ex doctrina S. Thomae, *solus* Deus est qui gratiam in sacramentorum ministratione operatur; signa vero sacramentalia non operantur nisi instrumentaliter, iuxta sensum istius locutionis superius a nobis ipsius Sancti Doctoris verbis explicatae. « Solus Deus operatur interiorem effectum sacramenti, tum quia solus Deus illabitur animae, in qua sacramenti effectus existit: non autem potest aliquid immediate operari ubi non est; tum quia *gratia,* quae est interior sacramenti effectus, *est* a *solo Deo* ». 3. q. 64. a. 1. — « Nulla res potest agere ultra suam speciem, quia semper oportet quod causa potior sit effectu. Donum autem gratiae excedit omnem facultatem naturae creatae, cum nihil aliud sit quam quaedam participatio divinae naturae, quae excedit omnem aliam naturam. Et ideo impossibile est quod aliqua creatura gratiam causet. Sic enim necesse est quod solus Deus deificet, communicando consortium divinae naturae per quamdam similitudinis participationem, sicut impossibile est quod aliquid igniat nisi solus ignis ». 1. 2. q. 112. a. 1. — « Humanitas Christi non causat gratiam propria virtute, sed *virtute divinitatis adiunctae,* ex qua actiones humanitatis Christi sunt salutares... Sicut in ipsa persona Christi humanitas causat salutem nostram per gratiam *virtute divina* principaliter *operante,* ita etiam in sacramentis novae legis, quae derivantur a Christo, causatur gratia instrumentaliter quidem per ipsa sacramenta, sed principaliter *per virtutem Spiritus Sancti in sacramentis* operantis ». Ibid. ad 1. et 2. — « Manus impositio non causat Spiritus Sancti adventum, sed *simul cum ma-*

nus impositione Spiritus Sanctus advenit. Unde non dicitur in textu quod Apostoli imponentes manus, darent Spiritum Sanctum, sed quod imponebant manus, et illi accipiebant Spiritum Sanctum. Si tamen *impositio* manus dicatur *aliquo modo* causa acceptionis Spiritus Sancti per modum quo sacramenta sunt causa gratiae, ut post dicetur, hoc non habebit manus impositio in quantum est ab homine, sed ex institutione divina ». De veritate, q. 27. a. 3. ad 16.

7. Demum quibusdam theologis videtur S. Thomas in commentariis ad 4. sent. admisisse sacramenta *physica efficientia non gratiam, sed aliquam in anima immediate dispositionem efficere,* quam sequeretur gratia, nempe characterem in tribus sacramentis, in aliis ornatum quemdam. Verum verba S. Doctoris nos non cogunt ut instrumentalis actio signorum sacramentalium, de qua loquitur, ad huiusmodi dispositionem inducendam, pro causalitate physica intelligatur: et si hunc illa verba haberent sensum, retractata fuerunt in Summa, ubi S. Thomas docens omnem interiorem effectum sacramentorum produci non a sensibilibus signis, sed a solo Deo, non modo de gratia loquitur, sed etiam de charactere. « Character etiam », ait, « qui est interior quorumdam sacramentorum effectus, est virtus instrumentalis, *quae manat a principali agente, quod est Deus* ». 3. q. 64. a. 1.

ARTICULUS SECUNDUS

De gratia quam sacramenta conferunt.

Omnia novae legis sacramenta conferre rite ea suscipientibus gratiam sanctificantem seu habitualem constat ex hactenus disputatis, et de fide tenendum est; de eadem enim gratia Trident. Synodus loquitur dum definit sacramenta novae legis continere et conferre gratiam. Haec autem gratia in sacramentis Baptismi et Poenitentiae, — quae pro spiritualiter mortuis instituta sunt, seu pro iis qui vel regenerandi, vel resuscitandi sunt spiritualiter — vitam spiritualem confert; in reliquis incremento hanc adauget; et ideo illa *gratia prima,* haec vero *secunda* appellatur, atque Baptismus et Poenitentia *sacramenta mortuorum,* reliqua *sacramenta*

vivorum dicta sunt. — Sacramenta mortuorum per accidens gratiam secundam conferre, si suscipientem inveniant ope contritionis perfectae iam iustificatum, communis omnium doctorum sententia est, et evidenter sequitur ex definitione Concilii Tridentini, sess. 7. can. 7., qua statuit sacramenta semper et omnibus suscipientibus dare gratiam si non ponant obicem: patet autem eum qui iustificatus accedit ad sacramentum suscipiendum, non ponere obicem.

At quid de sacramentis vivorum dicendum est? possuntne illa pariter conferre aliquando per accidens gratiam primam? Porro variis modis evenire potest ut quis in statu peccati mortalis constitutus, bona tamen fide recipiat sacramentum vivorum: — 1. si invincibiliter ignoret se esse in statu peccati mortalis; — 2. si peccati quidem mortalis conscientiam habeat, sed invincibiliter existimet se perfecte contritum, rite confessum, debite absolutum, cum non sit; — 3. si infirmitate praeventus procurare nequeat statum gratiae, et extreme inungatur; — 4. si invincibiliter putet ad sacramenti susceptionem non requiri dispositionem aliam quam attritionem. In his ergo casibus, si quis cum sola attritione, sed bona fide, suscipit sacramentum vivorum, obtinetne per illud gratiam primam quae peccatum mortale remittat et iustificet?

Praeterea supernaturales virtutum tum theologicarum, tum moralium habitus et dona Spiritus Sancti infundunturne, vel augentur per sacramenta? — Demum, quodlibet sacramentum effectum specialem habet, sibi proprium; sacramenta enim propter diversos fines, ut vidimus, sunt instituta, et gratiam conferunt ad hos fines obtinendos necessariam: quinam est iste effectus specialis cuiuscumque sacramenti, seu quaenam est gratia haec propria sacramentalis? Consistitne in aliquo habitu ad eos actus ordinato, ad quos exercendos sacramentum ipsum ordinatum est, ut antiquiores quidam theologi statuerunt; an potius, ut communiter recentiores docent, reponenda est non in speciali aliquo habitu, sed in exigentia quadam, fundata in solo divino decreto, auxiliorum specialium promoventium homines ad proprios fines singulorum sacramentorum?

His quaesitis respondet

THESIS XIX.

Quamvis sacramenta mortuorum per se instituta sint ad conferendam primam gratiam sanctificantem, et sacramenta vivorum secundam; per accidens tamen ut sacramenta mortuorum conferre possunt gratiam secundam, ita et sacramenta vivorum primam: virtutes etiam et dona Spiritus Sancti infunduntur vel augentur per sacramenta, modo per se, modo per accidens. Gratia vero sacramentalis a gratia habituali, et a virtutibus et donis infusis non est habitus distinctus; sed pro unoquoque sacramento est ipsa gratia habitualis connotans auxilia gratiae actualia promoventia homines ad finem specialem eiusdem sacramenti; ad quae auxilia suo tempore accipienda sacramentum ex institutione divina quoddam ius tribuit suscipienti.

Prima pars thesis, nempe, sacramenta vivorum conferre quandoque per accidens gratiam primam, probabilior et longe receptior sententia est.

Prob. 1. De Extrema Unctione, de qua Iac. v. 15. absolute dicitur: « Et si in peccatis fuerit, remittentur ei ». Cui concordat huius sacramenti forma: « Indulgeat tibi Dominus, quidquid ex. gr. per visum deliquisti »; et Conc. Trid. sess. 14. can. 2. S. Iacobi verba referens, et docens iis explicari rem, seu effectum huius sacramenti. « Res etenim », ait S. Synodus, « haec gratia est Spiritus Sancti, cuius unctio delicta, si qua sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit ».

Neque obiiciatur, singula illud intelligi posse 1. — de sola venialium remissione; vel 2. — de mortalium etiam, sed quoad reatum solum residuae temporalis poenae; vel 3. — etiam de remissione mortalium quoad culpam, sed mediate; quatenus scilicet per Extremam Unctionem impetrantur actuales gratiae ad perfectae contritionis actum eliciendum. Nam 1. relati textus indefinite loquuntur nullo facto discrimine peccata mortalia inter et venialia. 2. Etsi in Scriptura sacra vox *peccatum* sumatur metonymice pro poena; per remissionem tamen peccatorum principaliter remissio culpae intelligitur, ut ex absolutione sacramentali patet, et Ioan. 20.: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ». 3. Postremum minime subsistit; gratiam enim, quam sacramenta dicuntur con-

ferre, semper ex opere operato, immediate causant; sed hic ipsi sacramento remissio peccatorum tribuitur, nec solum venialium; ergo et gratiam mortalium remissivam per se ipsum producit. Quare quoad hoc sacramentum ita cum S. Thoma nunc docet sententia communissima.

Prob. 2. De Eucharistia ex SS. Patribus, iuxta quos, apud Suarez in 3. p. disp. 63. sect. 1., Eucharistia simpliciter dicitur tollere peccata, sanare vulnera, abluere sorditiem, idque pronuntiant nulla omnino adhibita distinctione, ut S. Damascen. qui l. 4. de Orthod. fid. c. 13. ait (opp. t. 2. p. 272. B. edit. Venet.): « Corpus et sanguis Christi est (Eucharistia), in nostri, tum animi, tum corporis vegetationem cedens... in substantiam nostram et conservationem, omnigenae labis propulsationem, omnisque spurcitiei detersionem ». S. Iustinus Resp. 44. ad Orthod. — « Quem enim vidit Propheta carbonem labiis suis non puris admotum ad expurgationem iniquitatum et peccatorum, is indicium habebat Dominicae carnis, quae conscientias comedentium expurgat ab omni iniquitate. Corpus Domini in hoc sacramento habet vim, ut omnem immunditiam et spurcitiam tollat ». Similia habent alii. Sed iuxta Patres dici nequit, quod hunc effectum Eucharistia praestet per se; ergo saltem per accidens. Doctor Angelicus vero ipsum hunc casum controversum nobiscum resolvit qu. 79. art. 3. « Potest hoc sacramentum operari remissionem peccati... perceptum ab eo qui est in peccato mortali, cuius conscientiam et affectum non habet; forte enim primo non fuit sufficienter contritus, sed devote, et reverenter accedens consequetur per hoc sacramentum gratiam caritatis, quae contritionem perficiet, et remissionem peccati ». Imo in 4. dist. 9. q. 1. a. 3. sol. 2. « Talis », inquit, « non peccat, imo magis ex vi sacramenti remissionem consequitur ».

Neque dici potest S. Thomam velle solum, quod ita recipienti sacramentum conferantur gratiae auxiliantes, quibuscum is contritionem perfectam concipiat, per quam deinde iustificetur; nam 1. latum discrimen est inter gratias auxiliantes, et gratiam caritatis, de qua loquitur Angelicus q. 79. a. 3.; 2. gratiae actuales auxiliatrices nequeunt per se efficere, ut attritio fiat contritio; 3. si Eucharistia ipsa hoc in casu non praestet gratiam remissivam peccati, quo fundamento dicetur, quod ex opere operato has gratias actuales causet, cum subiectum non sit rite dispositum?

Eamdem responsionem adhibe, si similis exceptio quoad textus Patrum fiat. 4. In 4. Sent. (dist. 9. q. 1. a. 3.) diserte ait: « Ex vi sacramenti ».

Prob. 3. De Confirmatione idem rursus diserte S. Thomas enuntiat 3. q. 72. a. 7. ad 2.: « Si aliquis adultus in peccato existens, cuius conscientiam non habet, vel si etiam non perfecte contritus accedat, dummodo non fictus accedat, per gratiam collatam in hoc sacramento consequetur remissionem peccatorum ». Patrum vero de Confirmatione, Ordine et Matrimonio non habentur tam diserta testimonia, sed ex allatis hactenus, cum sit par ratio, ad haec sacramenta vivorum deducitur argumentum; et praeterea generaliter.

Prob. 4. Ratione theologica. Iuxta Trid. sess. 7. c. 6. omnia sacramenta novae legis conferunt infallibiliter gratiam non ponentibus obicem: atqui peccator cum ignorantia invincibili peccati sui, bona fide, et attritione generali de omnibus peccatis suis, ad sacramenta vivorum accedens, non ponit gratiae obicem. Ergo. Patet minor, non enim 1. ponit obicem ratione peccati actualis, quia accedit bona fide; non 2. ratione peccati habitualis, quia peccatum habituale invincibiliter ignoratum, et generali attritione retractatum non est obex gratiae; sicut iuxta communissimam hodie sententiam non est gratiae obex in Extrema Unctione.

Secunda pars thesis, scilicet virtutes et dona Spiritus Sancti infundi vel augeri cum gratia ipsa habituali, communis doctorum sententia est. Itaque si per sacramentum infunditur prima gratia per se, vel per accidens, similiter infunduntur virtutes supernaturales theologicae et morales et Spiritus Sancti dona, ea mensura qua gratia infunditur: idem dicendum est de augmento.

Prob. — *Ex Tridentina Synodo,* quae docet (sess. 6. cap. 7.): « Iustificatio... non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum »: deinde (eod. cap.) enumerando causas iustificationis, ait eiusdem instrumentalem causam esse baptismum: et in sessione 7. generatim definit omnia sacramenta conferre gratiam, intelligendo gratiam iustificationis et sanctificationis. Docet ergo Sancta Synodus per sacramenta cum gratia habituali, qua iustificamur, infundi etiam virtutes et dona.

Ex Ratione, quia virtutes infusae tum theologicae tum morales

et dona Spiritus Sancti sunt veluti proprietates connaturales consequentes gratiam. Ergo quando gratia confertur per sacramentum, virtutes pariter et dona infunduntur; qui enim dat formam, dat etiam ea quae formam, ut connaturales proprietates, consequuntur.

Tertia pars thesis, videlicet gratiam sacramentalem non distingui ut habitum diversum ab habituali gratia et virtutibus, sed esse ipsam habitualem gratiam cum connotatione auxiliorum specialium iuxta specialem finem singulorum sacramentorum, communiter etiam, ut praenotavimus, a recentioribus docetur theologis.

Et 1. — *Sacramentalem gratiam non esse habitum distinctum* ab aliis qui in iustificatione infunduntur, probatur, quia vel hic habitus esset in essentia animae ad sanctificationem, vel in potentiis ad operationem supernaturalem; at neutrum admitti potest. Non primum, quia ad sanctificandam animam sufficit gratia habitualis quae in essentia animae infunditur: non secundum quia per virtutes infusas theologicas et morales et Spiritus Sancti dona potentiae animae disponuntur ad omnes actus supernaturales eliciendos, nec aliquis actus assignari potest qui ad aliquam illarum virtutum infusarum, aut ad aliquod Spiritus Sancti donum non pertineat.

2. — *Sacramentalem gratiam esse ipsam gratiam habitualem cum connotatione auxiliorum specialium,* constat, quia ex una parte certum est quodvis sacramentum ad finem peculiarem ordinari a Deo: ad hos autem fines varios et distinctos sacramentorum gratiam sacramentalem propriam et distinctam esse in unoquoque sacramento perspicuum est; nam ipsa iuxta divinam ordinationem infunditur ad fines peculiares sacramentorum consequendos, ac proinde si finis est specialis pro unoquoque sacramento, specialis sit gratia sacramentalis, quae in uniuscuiusque susceptione infunditur, necesse est. — Ex alia parte, cum demonstratum sit gratiam hanc sacramentalem non esse habitum aliquem a gratia habituali, virtutibus ac donis infusis distinctum, superest ut dicatur esse pro unoquoque sacramento ipsa gratia habitualis, seu sanctificans, connotans auxilia actualia ex divina ordinatione suo tempore conferenda ei qui sacramentum rite suscipit ut finis obtineatur pro quo illud institutum fuit et susceptum est. Sic in Baptismo praeter gratiam habitualem regenerativam ius actu con-

fertur ad auxilia specialia tempore opportuno conferenda tum ad servandam divinam legem, cuius quaedam professio est Baptismus, tum ad suscipienda digne sacramenta alia, quorum Baptismus ianua est. In Confirmatione praeter augmentum gratiae sanctificantis datur ius ad auxilia specialia ad profitendam fortiter et constanter fidem, cuius professio finis est Confirmationis. In Eucharistia speciales dantur gratiae ad exercendos caritatis actus, quibus anima nutritur spiritualiter; quae nutritio caritatis est proprius Eucharistiae finis. In Poenitentia conferuntur gratiae ad detestanda efficacius peccata, pro commissis satisfaciendum plenius, vitandaque facilius futura. In Extrema Unctione conferuntur auxilia, quibus roboretur homo ad superandum languorem ex aegritudine corporis oriri solitum, resistendum daemoni, erigendamque spem, firmamque fiduciam de divina misericordia. In sacramento Ordinis conceduntur gratiae ad cuiusque Ordinis ministerio rite fungendum. In Matrimonio demum ad vivendum convenienter statui caste, servandam coniugalem fidem, fovendum amorem mutuum, pie ac christiane educandam prolem.

Nec aliam differentiam inter gratiam sacramentalem et non sacramentalem agnoscere videtur Doctor Angelicus, dum 3. q. 72. a. 7. ad 3. de Confirmatione ita inquit: « Per hoc sacramentum non confertur aliqua alia gratia, quam per Baptismum, sed quae prius inerat, augetur ». Et ibid. qu. 62. a. 3. — « Gratia sacramentalis addit supra gratiam communiter acceptam... quoddam auxilium divinum ». — Proinde dum eodem articulo ad 3. ait, gratiam sacramentalem habere se ad gratiam communiter dictam, sicut ratio speciei ad genus, paritatem in eo ponit, quod, sicut species superaddit aliquid generi, ita et gratia sacramentalis superaddat aliquid gratiae communiter dictae; non in hoc, quod sicut species superaddit praedicatum essentiale intrinsecum, sic quoque gratia sacramentalis superaddat vim et exigentiam intrinsecam, quam non habeat gratia habitualis ut sic.

Adversus primam partem propositionis vindicatae potiores difficultates proponimus cum responsionibus.

1. Effectus sacramentorum probari debent vel ex Scriptura, vel ex Traditione et Magisterio Ecclesiae. — Atqui ex his non probatur sacramenta vivorum conferre per accidens gratiam primam. — Ergo.

Resp. D. M. probari debent evidenter, quum conclusio theologica non ut certa proponitur *N.* Probabiliter, seu fundamentum aliquod in eis ostendendo, quum proponitur tamquam probabilis *C.* — *Ad min.* Ex Scriptura et Traditione illud non probatur certo *C.* Non probatur probabiliter, neque confirmatur auctoritate theologorum gravissima *N.* — Quod autem sic probabiliter probetur assertum nostrum constat ex superius dictis.

2. Sacramenta ex doctrina Conciliorum et Patrum conferunt gratiam quam significant. — Sed sacramenta vivorum non significant gratiam primam. — Ergo eam non conferunt.

Resp. D. min. non significant gratiam primam per se et principaliter *C.* Secundario et per accidens *N.* S. Thomas sic eamdem difficultatem solvit loquens de sacramento Extremae Unctionis (in suppl. q. 30. a. 1.). — « Quodlibet sacramentum est institutum principaliter ad unum effectum, quamvis etiam alios ex consequenti inducere possit. Et quia sacramentum efficit quod figurat, ideo ex ipsa significatione sacramenti debet accipi eius principalis effectus. Adhibetur autem hoc sacramentum secundum modum cuiusdam medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis. Medicina autem est ad pellendam infirmitatem. Unde principaliter hoc sacramentum est institutum ad sanandam infirmitatem peccati. Unde sicut baptismus est quaedam spiritualis regeneratio, et poenitentia quaedam spiritualis suscitatio, ita et extrema unctio est quaedam spiritualis sanatio, vel medicatio. Sicut autem corporalis medicatio praesupponit corporalem vitam in medicato; ita spiritualis spiritualem. Et ideo hoc sacramentum non datur contra defectus quibus spiritualis vita tollitur: scilicet contra peccatum originale, vel mortale; sed contra illos defectus quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitae gratiae vel gloriae... Sed quia hoc robur gratia facit, quae secum non compatitur peccatum, ideo ex consequenti si invenit peccatum aliquod vel mortale, vel veniale, quoad culpam tollit ipsum; dummodo non ponatur obex ex parte recipientis; sicut etiam de Eucharistia et confirmatione supra dictum est... Et ideo etiam Iacobus de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: 'Si in peccatis sit, dimittentur ei', scilicet quoad culpam: non enim semper delet peccatum, quia non semper invenit; sed semper remittit quoad debilitatem praedictam, quam quidam *reliquias peccati* dicunt ».

3. Concilium Florentinum in Decreto ad Armenos, Tridentinum, sessione 13., et Catechismus Romanus, § 49., dum Eucharistiae effectus describunt, eam alimoniae spiritali comparant. — Sed cibus mortuis nihil prodest, neque per accidens. — Ergo.

Resp. Dist. min. Cibus materialis nihil prodest mortuis, neque per accidens *C.* Cibus spiritualis *N.* Cibus materialis in se non est vitalis et convertitur in substantiam aliti, proinde hoc supponit vivum: cibus autem spiritalis, ut est Eucharistia, vitalis est, utpote continens fontem vitae, nec convertitur in substantiam aliti, sed e contra alitum in se convertit, ideoque hoc vivificare potest. — Praeterea in spiritualiter mortuo adhuc spiritualis vitae semina et initia quaedam manent, fides nempe, spes, attritio; quapropter is ad Eucharistiam accedens vivificari potest. — Catechismus Romanus de effectu Eucharistiae ex institutione primario loquitur, et de dispositione per se requisita.

4. Ex sententia quam defendimus sequeretur eum, qui originale simul et personale peccatum habet, si invincibiliter ignorans obligationem suscipiendi baptismum ad Eucharistiam accederet cum attritione, obtinere gratiam iustificationis. — Atqui hoc admitti nequit. — Ergo.

Resp. N. M. Baptismus enim ex institutione sua est ianua omnium sacramentorum, ideoque cum ex divina dispositione nullum aliud sacramentum, sine baptismo praevio, suscipere homo queat, nullius sacramenti, sine baptismo, fructum percipere potest.

5. Obex ad effectum sacramenti vivorum est peccatum mortale. — Sed hoc non tollitur per attritionem, quae contritio existimetur. — Ergo.

Resp. D. M. Obex ad effectum sacramenti vivorum est peccatum mortale, spectata primaria et directa eius institutione *C.* Spectata institutione secundaria et indirecta, *Sub.* Est peccatum cognitum et non retractatum, saltem per attritionem quae contritio existimetur *C.* Ignotum, vel hoc modo retractatum *N.* — *Ad min. D.* Peccatum mortale non tollitur per attritionem solam, quae contritio existimetur *C.* Cum sacramento *N.*

6. Effectus proprius alicui causae non potest ab alia causa produci. — Atqui prima gratia est effectus proprius sacramentorum quae dicuntur mortuorum. — Ergo prima gratia nequit ab aliis sacramentis produci.

Resp. D. M. effectus proprius alicui causae nequit ab aliis

produci si agatur de causis naturalibus, *Transeat.* Si sermo sit de causis quae ex libera institutione sunt *N.* — Christus enim, sicut instituit sacramenta mortuorum ut per se primam gratiam conferrent, et per accidens secundam, sic ea quae sunt vivorum voluit ut per se secundam, per accidens tamen darent primam gratiam. Quare prima gratia non est omnimode et absolute effectus proprius sacramentorum mortuorum et secunda vivorum, sed solum quum illa, seu mortuorum, non inveniunt subiectum iam iustificatum, et ista, seu vivorum, ab eo qui iustificatus est, suscipiuntur.

Adversus tertiam partem thesis obiici posset:

1. — Omnis habitualis gratia, cum ab intrinseco exigat habitus virtutum per se infusos, exigit etiam gratias actuales suo tempore conferendas ad actus illarum virtutum exercendos. — Nisi ergo aliunde dicantur gratia sacramentalis et non sacramentalis differre, nulla prorsus erit inter utramque differentia, quae tamen aliquo modo admitti omnino debet et communiter admittitur.

Resp. D. Ant. Omnis habitualis gratia exigit auxilia actualia suo tempore largienda tam copiosa quam ea, quae gratia sacramentalis, non quidem intrinseca, sed extrinseca exigentia, ex divina ordinatione exigit *N.* non ita copiosa *C.*

Responsio clarescit, et doctrina quam propugnamus in tota sua luce collocatur, quum attenditur exigentiam auxiliorum specialium ad actus supernaturales exercendos iuxta finem specialem uniuscuiusque sacramenti explicari non posse per exigentiam quamdam physicam et intrinsecam gratiae sacramentalis, secundum quam differret a gratia habituali non sacramentali; ac proinde explicandam esse per exigentiam extrinsecam, ex divina libera ordinatione, sensu superius declarato.

« Non potest explicari », ait de Lugo [1], « qualis sit illa specialis exigentia intrinseca huic gratiae; nam vel exigit gratia sacramenti Confirmationis, ex. gr. quod adveniente occasione, et interrogatione tyranni, hic homo habeat auxilium efficax ad confitendam fidem: et hoc non potest dici, quia experientia constat, non deberi ex sacramentis talia auxilia efficacia; multi enim post accepta sacramenta deficiunt. — Vel solum exigit, quod in illa

[1] Disp. 4. sect. 3. n. 26.

occasione detur auxilium sufficiens; et hoc est quidem commune omni gratiae habituali; nam eo ipso, quod elevat hominem, et constituit in statu supernaturali, exigit quod quoties proponitur sufficienter obiectum, et adest occasio operandi, detur illi concursus proportionatus ad hoc, ut operetur circa illud per actus supernaturales; et per consequens ut excitentur motiva fidei sufficienter ad movendum, et omnia, quae requiruntur in actu primo: ergo illa exigentia auxilii sufficientis non est praedicatum proprium solius gratiae sacramentalis. — Vel denique exigit illa gratia auxilia, non quidem determinate efficacia, sed tamen abundantiora, et intensiora, quam alias deberentur. Et quidem nec hoc potest esse connaturale, et intrinsecum gratiae habituali; quia cum gratia sit quasi prima essentia, et natura in ordine supernaturali, a qua fluunt alii habitus, quasi eius passiones, consequens est, ut exigat eos in eadem mensura intensionis, in qua est ipsa gratia, non in maiori; unde etiam operationes, seu actus supernaturales non potest exigere ex natura sua in maiori intensione, quia cum non ordinetur ad actus, nisi mediis potentiis, seu habitibus infusis non potest ex natura sua exigere actus intensiores, quam habitus: ergo solum exigit auxilia eiusdem intensionis, et proportionis, atque adeo non intensiora, sed qualia iuxta vires, et attentionem praesentem possunt elici ab intellectu, et voluntate circa obiecta proposita: non ergo apparet, qualis sit illa exigentia physica, et intrinseca gratiae sacramentalis. — Si autem ponatur exigentia extrinseca ex decreto divino, potest bene explicari dicendo, quod gratia sacramenti Confirmationis, ex. gr. licet ipsa in se sit ut duo; prout tamen collata est per tale sacramentum a Deo exigit, ex ordinatione divina, quod homini confirmato dentur, occurrente occasione, auxilia abundantiora, et intensiora ad profitendam fidem; nam licet ex se, et intrinsece non habeat talem exigentiam, potest tamen illam habere extrinsece ex suppositione ordinationis divinae ».

2. — Gratia unius sacramenti, puta Baptismi, exigit, habetque gratias adnexas actuales alias ab iis quas habet alterius sacramenti gratia. — Ergo et gratia sacramentalis baptismi intrinsece differt a gratia alterius sacramenti. — Item gratia Baptismi remittit omnem culpam et poenam, non autem gratia Poenitentiae, quae stat cum poena temporali: ergo gratia unius sacramenti intrinsece differt ab alia.

Resp. D. Ant. 1. *arg.* Exigit illas gratias ratione sui *N.* Ratione sacramenti *C.* Hoc est illas gratias exigit non prout est quaedam perfectio ipsi entitati gratiae sacramentalis intrinseca, sed prout libera Dei institutione ad specialem effectum sacramentum ordinatum est, et habet ex hac Dei ordinatione gratias illas speciales adiunctas, quas de se, intrinseca perfectione sua, non exigit. — Quoad 2. *arg.* ex data modo responsione *Neg. conseq.*, nam ex eodem divino placito est quod gratia baptismalis, *qua talis,* etiam reatum poenae temporalis tollat, — haec enim poena secundum se cum baptismali gratia consistere potest, — secus ac gratia quae confertur in sacramento Poenitentiae: — in solo namque sacramento baptismi ad hunc effectum, remissionis nempe omnis culpae et poenae, applicavit Christus merita sua.

ARTICULUS TERTIUS

De requisitis ad sacramentorum susceptionem.

Qui sacramentum suscipere potest et eius effectus capax est, seu subiectum sacramenti, solus est homo viator, cum nec Angelis utpote incorporeis signa visibilia gratiae applicari possint, nec creaturis ratione carentibus, quibus conferri nequit gratia, nec hominibus mortuis, qui in termino sunt, ac proinde sacramentorum fructum percipere iam non valent. Non tamen omnes homines omnium sacramentorum sunt capaces: etenim non baptizatus nullum suscipere potest, quia baptismus est ceterorum ianua; femina non est capax sacramenti Ordinis; religiosus, aut ille qui ad Ordinem sacrum promotus fuit in Ecclesia latina, sacramentum matrimonii suscipere non potest; homo sanus Extremae Unctionis non est subiectum; pueri ante usum rationis et perpetuo amentes nequeunt Poenitentiam, Matrimonium, Extremam Unctionem recipere, ut patebit in tractatibus particularibus.

At, in eo qui suscipere sacramentum potest, requiriturne dispositiones aliquae tum ut valide tum ut fructuose sacramentum percipiat? — Et in primis quoad infantes, aut perpetuo amentes, constat nullam in eis requiri dispositionem ad sacramenta, quo-

rum sunt capaces. — Quoad adultos distinguamus oportet inter dispositiones quae in eis requiruntur ut *valide* sacramentum suscipiant, et eas quae necessariae sunt ut *fructuose* id percipiant, nempe cum collatione gratiae.

Iam vero ad validam sacramentorum susceptionem requiri intentionem aliquam vera sententia est, quam defendimus contra paucos qui putaverunt sufficere intentionem *neutram,* ut aiebant, eam scilicet qua sacramenta suscipiens nec repugnaret, nec positivum praeberet consensum; immo validum dixerunt Ordinem collatum invito penitus et reluctanti. Fides ad valorem sacramenti in suscipiente adulto non requiritur, excepto Poenitentiae sacramento, cuius partialis materia est supernaturalis dolor, qui supponit fidem. — Ad percipiendum fructuose sacramentum, requiritur in adulto, si ad sacramenta mortuorum accedat, dispositio quae sit saltem attritio supernaturalis actualis vel virtualis: si autem ad sacramenta vivorum, non requiritur necessario dispositio actualis vel virtualis, sed solum per se requiritur et sufficit status gratiae: — diximus *per se,* quia, ut demonstratum est thesi praecedenti, sacramenta vivorum possunt aliquando per accidens conferre gratiam primam.

Haec igitur sequenti thesi vindicamus.

THESIS XX.

In adultis, ad validam susceptionem sacramenti, Eucharistia et Poenitentia exceptis, requiritur et sufficit intentio aliqua illud suscipiendi; quae intentio, non necessario debet esse actualis aut virtualis, sed potest esse habitualis, immo, pro sacramento Extremae Unctionis, interpretativa: fides autem non requiritur necessario, sacramento Poenitentiae excepto. — Ad fructuosam vero susceptionem sacramenti, seu ad gratiam per sacramentum percipiendam, requiritur et sufficit in adultis, pro sacramentis mortuorum, attritio supernaturalis actualis vel virtualis, quin contritio perfecta requiratur; quamvis pro sacramento Poenitentiae confessio sit etiam necessaria; pro sacramentis vivorum per se solum requiritur habitualis gratiae dispositio, seu quod recipiantur in statu gratiae.

Prima pars thesis duo complectitur, unum spectat intentionem, aliud fidem. *Quoad intentionem,* — ut valide suscipiatur sa-

cramentum *intentionem aliquam illud suscipiendi esse necessariam*, probatur argumentis mox referendis. Excipitur tamen Eucharistia, quia sacramentum hoc ante susceptionem confectum est, et manet verum sacramentum, etsi invito obtruderetur; quod autem Poenitentiam attinet, actus poenitentis, contritio, confessio, cum sint partes materiales essentiales sacramenti, simul cum intentione suscipiendi sacramentum, in subiecto requiruntur ad validitatem.

a) Concilia aperte declarant, baptismum aut poenitentiam adultis qui usum loquelae amiserunt non esse conferenda nisi constet, ex suis nutibus aut ex aliorum testimonio, eos sacramenta illa accipere velle. Ita Concilium Carthaginiense III. cap. 34. (Labb. tom. 2. pag. 1172.): « Aegrotantes si per se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium ii qui sui sunt dixerint, baptizentur ». Et Concilium Arausicanum I. can. 12. (t. 3. p. 1449.): « Subito obmutescens, prout status eius est, baptizari aut poenitentiam accipere potest, si voluntatis aut praeteritae testimonium aliorum verbis habet, aut praesentis in suo nutu ». — Porro quod Concilia docent de baptismo et poenitentia, id de aliis sacramentis a fortiori tenendum est, utpote minus necessariis.

b) Innocentius III. Decreto adversus Petrobrussianos, aliosque (l. 3. Decr. tit. 42. c. 3. *Maiores*), primo expresse reiicit opinionem eorum « qui dicunt quod sacramenta quae per se sortiuntur effectum, ut Baptismus et Ordo, ceteraque similia, non solum dormientibus et amentibus, sed etiam invitis, et contradicentibus, etsi non quantum ad rem (gratiam nempe percipiendam), quantum tamen ad characterem (valide) conferuntur ». — Deinde rationem assignat, quoniam « qui fuissent inviti, vel reluctantes immersi (baptizati), saltem ratione sacramenti, ad iurisdictionem Ecclesiasticam pertinerent; unde ad servandam regulam fidei Christianae forent rationabiliter compellendi: verum id est religioni Christianae contrarium, ut semper invitus et penitus contradicens ad recipiendam et servandam Christianitatem compellatur ». — Declarat censendos non esse absolute coactos et invitos « qui ad suscipiendum baptismum terroribus atque suppliciis violenter attrahuntur » illumque suscipiunt « ne detrimentum incurrant »; sunt enim « conditionaliter volentes ». — Demum statuit: « Ille qui numquam consentit, sed penitus contradicit,

nec rem, nec characterem suscipit sacramenti...... Dormientes autem et amentes, si prius quam amentiam incurrerent, aut dormirent, in contradictione persisterent, quia in eis intellligitur contradictionis propositum perdurare, etsi fuerint sic immersi, characterem non suscipiunt sacramenti; secus autem si prius catechumeni extitissent et habuissent propositum baptizandi ».

c) S. Augustinus (l. 4. de bapt. c. 24.) postquam de parvulis dixerit: « Ex aetatis indigentia nec corde credere ad iustitiam possunt, nec ore confiteri ad salutem. Ideo cum alii pro eis respondent, ut impleatur erga eos celebratio sacramenti, valet utique ad eorum consecrationem, quia ipsi respondere non possunt », statim addit de adultis: « At si pro eo, qui respondere potest, alius respondeat, non itidem valet. Ex qua regula illud in Evangelio dictum est, quod omnes cum legitur naturaliter movet: aetatem habet, ipse pro se loquatur ».

d) In Rituali Romano iussu Pauli V. edito, de baptismo adultorum praescribitur: « Si quis adultus sit baptizandus, debet prius, secundum Apostolicam regulam, in christiana fide ac sanctis moribus diligenter instrui.... eiusque voluntas et propositum saepius explorari, et nonnisi sciens et volens baptizari ». Et deinde statuitur de amentibus: « Si antequam insanirent, suscipiendi Baptismi desiderium ostenderint,..... baptizentur ». Et additur: « Idemque dicendum est de eo qui lethargo aut phrenesi laborat, ut tantum vigilans et intelligens baptizetur, nisi periculum mortis impendeat, *si in eo prius apparuerit Baptismi desiderium* ».

e) Ratio potissima quare intentio requiratur in adulto ad susceptionem validam sacramenti est voluntas Christi sic instituentis; sed praeterea ratio altera addi potest priori innixa, nempe, sacramentorum susceptionem esse initiationem quamdam, et religionis professionem, quae sine motu voluntatis fieri nequit. S. Thomas, de baptismo loquens (3. q. 68. a. 7.), ait: « Per baptismum aliquis moritur veteri vitae peccati, et incipit quamdam vitae novitatem..... Et ideo sicut ad hoc quod homo moriatur veteri vitae requiritur, secundum Augustinum...... in habente usum liberi arbitrii voluntas, qua eum veteris vitae poeniteat; ita requiritur voluntas qua intendat vitae novitatem, cuius principium est ipsa susceptio sacramenti ».

Ad validam susceptionem sacramenti, — *non requiri necessario intentionem* in adulto *actualem* aut *virtualem, sed sufficere habitua-*

lem, imo et *pro Extrema Unctione interpretativam,* constat ex testimoniis mox citatis, in quibus sacramentum amentibus, dormientibus, moribundis usu rationis destitutis collatum dicitur valere, modo constet de intentione praeterita subiecti illud suscipiendi non retractata; et ex praxi Ecclesiae, quae in sacramenti Extremae Unctionis administratione, dum agitur de moribundo usu sensuum destituto, praesumit eum voluntatem saltem generalem habere ut sibi omnia salutis media applicentur, nec requirit testimonium voluntatis eius praeteritae de hoc sacramento suscipiendo.

Quod ad fidem attinet, eam, ut sacramentum valide suscipiatur, *necessario non requiri,* sacramento Poenitentiae excepto, — in quo actus poenitentis qui necessario fidem includunt requiruntur ad validitatem, utpote constituentes materiam ipsam sacramenti, — probatur, quia Ecclesia admisit baptismum in haeresi susceptum ab Arianis, Macedonianis, Nestorianis aliisque haereticis; imo nec rebaptizat paganum, aut atheum, si tamen cum intentione suscipiendi Baptismum Christianorum, eum suscepisset.

Hinc S. Augustinus (l. 3. de bapt. c. 14.), ait: « Nec interest, cum de sacramenti integritate et sanctitate tractatur, quid credat, et quali fide imbutus sit ille, qui accipit sacramentum. Interest quidem plurimum ad salutis viam, sed ad sacramenti quaestionem nihil interest: fieri enim potest, ut homo integrum habeat sacramentum, et perversam fidem ».

Et S. Thomas (3. q. 68. a. 8.), quoad sacramentum baptismi valide suscipiendum, ait: « Recta fides baptizati non requiritur ex necessitate ad Baptismum, sicut nec recta fides baptizantis, dummodo adsint cetera, quae sunt de necessitate sacramenti. Non enim sacramentum perficitur per iustitiam hominis dantis, vel suscipientis Baptismum, sed per virtutem Dei ».

Idem quoad cetera sacramenta, Poenitentia excepta propter rationem superius datam, constat ex eadem praxi Ecclesiae, quae semper ratum habuit quod sub legitima forma in haeresi recepit haereticus.

Secunda pars thesis similiter duo complectitur, unum spectat fructuosam susceptionem sacramentorum quae dicuntur mortuorum, alterum eamdem fructuosam susceptionem eorum quae appellantur vivorum.

Pro sacramentis *mortuorum* dicimus *requiri* et *sufficere,* quin necessaria sit contritio perfecta, *attritionem supernaturalem actualem, vel virtualem,* cui tamen coniungi debet ad sacramentum Poenitentiae suscipiendum confessio, quae, ut saepius dictum est, pars aliqua materialis essentialis est ipsius sacramenti. — Quod *requiratur* saltem *attritio* constat ex Concilio Tridentino; nam describens, sess. 6., iustificationem adultorum quae fit per baptismum, et tractans, sess. 14., de ea quae fit per sacramentum poenitentiae, ad utrumque requirit dispositionem in suscipiente per motum liberi arbitrii in Deum cum detestatione peccati. Etenim, sess. 6. c. 6., ait: « Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati divina gratia et adiuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum credentes...... et dum peccatores se esse intelligentes..... moventur adversus peccata per odium aliquod, et detestationem, hoc est, per eam poenitentiam, quae ante baptismum agi oportet ». Et sess. 14. c. 3. statuit: « Sunt autem quasi materia huius sacramenti ipsius poenitentis actus, nempe contritio, confessio et satisfactio. Qui quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione Poenitentiae partes dicuntur ».

Ratio a priori est, quia homo peccando voluntarie avertitur a Deo, et ad creaturam convertitur: et ideo quacumque via, aut ratione iustificandus sit, sive extra sacramentum, sive per illud, merito ab eo exigitur ut necessaria dispositio, ut voluntarie peccatum deserat, et ad Deum aliquo modo convertatur: idque non fit, nisi per aliquem actum. Quae ratio sufficiens est respectu primae gratiae, quando infunditur ad delendum peccatum mortale: si vero contingeret infundi homini adulto ad delendum solum originale peccatum, praedicta ratio non valeret, quia originale peccatum non est propria voluntate commissum; hic vero casus admodum raro accidit, quia non contigit hominem post usum rationis multo tempore esse in peccato originali, quin aliquando in mortale peccatum labatur. Verumtamen si talis casus reapse contingeret, tunc etiam dicendum est, quamvis in illo homine non requiratur dispositio, qua formaliter detestetur peccatum, propter rationem mox allatam, requiri tamen aliquam conversionem in Deum, ut voluntarie iustificationem, et divinam amicitiam amplectatur.

Quod vero *attritio sufficiat*, patet 1. — quia iuxta Concilium Tridentinum sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem. — Atqui attritus non ponit obicem gratiae, sed e contra positum removet. Ergo. 2. — Quia si contritio requireretur ad sacramenta mortuorum, numquam conferrent primam gratiam, ideoque non essent sacramenta mortuorum, nec instituta ad delendum peccatum. Consequentia est manifesta; contritio enim numquam est sine gratia sanctificante, cum sit ad illam ultima dispositio. — Sed de hoc fusius in Tractatu de Poenitentia.

Quod sufficiat *attritio virtualis* constat ex iis quae diximus de intentione virtuali in sacramentis conficiendis (p. 228.): eaedem namque rationes valent pro re praesenti.

Pro sacramentis *vivorum* per se solum requiritur *habitualis gratiae dispositio* [1]. Et quidem pars affirmativa huius conclusionis non indiget probatione, quia gratiae augmentum supponit gratiam primam. Probatur autem pars negativa, nimirum aliam non requiri dispositionem in suscipiente adulto, quia, sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem; sed ille qui sacramentum suscipit in statu gratiae non ponit obicem augmento gratiae; ergo id accipit per sacramentum. Minor perspecta est: etenim ad hoc augmentum, ex opere operato efficiendum, non necessaria est aliqua bona dispositio, et illud impediri non potest per pravam dispositionem actualem quae peccatum mortale non sit, cum gratia et augmentum eius non habeant formalem repugnantiam cum actu, qui non sit peccatum mortale. Unde sequitur actuale peccatum veniale non esse obicem ad hunc effectum sacramenti percipiendum, nempe ad augmentum gratiae. Id expresse

[1] Status gratiae ab eo qui suscepturus est Eucharistiam comparari antea debet per praeviam confessionem, si copia confessarii haberi possit, ita statuente Tridentina Synodo, sess. 13. c. 7., iuxta illud Apostoli: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat.* Si deesset copia confessarii, et recipienda esset Eucharistia, puta a Sacerdote cui celebrandum incumberet, contritio perfecta sufficeret, Sacerdos vero qui necessitate urgente, absque praevia confessione celebraret, *quamprimum* postea ex praecepto eiusdem Concilii confiteri teneretur. Pro reliquis vivorum sacramentis etsi confessio praevia praecepta non fuerit, et vere probabilis sit Theologorum sententia, quae tenet ad ea sacramenta fructuose suscipienda sufficere si homo peccati sibi conscius contritionem perfectam eliciat, cum et haec vim habeat iustificandi, suadenda tamen in praxi potius confessio est, ut medium facilius, securiusque recuperandi statum gratiae.

docuit S. Thomas de Eucharistia (3. q. 79. a. 8.), et a fortiori de ceteris sacramentis, quae minus digna sunt, admitti debet [1]. Haec sunt verba S. Doctoris: « Secundo modo (actu exercito) peccata venialia non ex toto impediunt huius sacramenti effectum, sed in parte: dictum est enim quod effectus huius sacramenti non solum est adeptio habitualis gratiae vel caritatis, sed etiam quaedam actualis refectio spiritualis dulcedinis; quae quidem impeditur, si aliquis accedat ad hoc sacramentum per peccata venialia mente distractus: non autem tollitur augmentum habitualis gratiae, vel caritatis ».

Ad solvendas difficultates contra conclusionem quae spectat *intentionem* necessariam in adultis ad sacramentum valide suscipiendum, pauca haec prae oculis habeantur.

1. — Concilia, cum ad valorem sacramenti tantum requirunt materiam, formam, et ministri intentionem, loquuntur de iis quae absolute et essentialiter requiruntur in omnibus sacramentis conficiendis: intentio autem suscipientis non ad omne sacramentum valide conficiendum requiritur, ut patet in eis quae parvulis conferuntur.

2. — Facta quae ex historia ecclesiastica desumuntur ad ostendendum sacramenta, praesertim Baptismi et Ordinis, fuisse aliquando collata invitis, generatim suscipientes respiciunt qui ad sacramenta accesserant coacti, coactione quae non excludebat omne voluntarium; si vero in aliquo casu particulari demonstrari posset contrariam omnino, vel etiam nullam adfuisse intentionem in suscipiente, sacramentum dici deberet fuisse tunc invalidum.

3. — Etsi religiosus possit invitus ad munus Superioris promoveri, et civis ad publicum Magistratum, non ideo sequitur posse fidelem invitum, si id postulet bonum Ecclesiae, promoveri ad Ordines sacros. Disparitas est 1. ex voluntate Christi sic sacramenta instituentis, 2. ex eo quod promotio in exemplis allatis religiosi et civis non est nisi deputatio hominis ad opus externum, et ad actiones externas exequendas homo hominem cogere potest: ordinatio vero sacramentalis operatur in ipsa anima gratiam, characterem, spiritualis potestatis collationem: ad haec autem recipienda Ecclesia a Christo non accepit potestatem cogendi

[1] V. Suarez, disp. 7. sect. 4. n. 9.

voluntatem hominis. Quare, exigente necessitate, posset Ecclesia deputare invitum ad ministerium sacrum, isque obedire teneretur, ita ut reluctando peccaret; sed si consentire omnino nollet, eius ordinatio esset nulla.

4. — Si obiectio proponitur ex hoc capite quod recipiens sacramentum se habet sicut patiens, et intentio non requiritur ex parte patientis sed agentis, respondet S. Thomas (3. q. 68. a. 7. ad 1.): « In iustificatione quae fit per Baptismum, non est passio coacta, sed voluntaria; et ideo requiritur intentio recipiendi id quod ei datur ». Nam, addit idem S. Doctor (3. q. 69. a. 9.): « Deus non cogit hominem ad iustitiam: et ideo ad hoc quod aliquis iustificetur per Baptismum, requiritur quod voluntas hominis amplectatur Baptismum et Baptismi effectum ».

5. — Non est eadem ratio, ut patet, pro parvulis, et adultis, quoad sacramenti susceptionem. Adulti capaces sunt consensus proprii, secus parvuli, qui proinde per alios consentiunt. Nec dicas, illud quod est necessarium ad essentiam sacramenti, vel semper est tale, vel numquam. Distinguitur haec propositio: Quod est necessarium ad modum partis essentialis, et intrinsece constituentis *C.* Tantum ad modum dispositionis ex parte suscipientis *Subd.* Si eadem sit ratio subiecti, quod capax est huius dispositionis *C.* Secus *N.* — Parvulos huius dispositionis incapaces Christus, a cuius libera voluntate institutio pendebat sacramentorum, ab ea lege exemptos voluit, ita ut absque eorum personali voluntate applicari eis possit remedium salutis.

Adversus aliam conclusionem, quae negat fidem esse necessariam in suscipiente, ut sacramentum valide recipiat, si excipiatur Poenitentia, obiicitur:

1. — S. Augustinus (de bapt. l. 7. c. 53. — V. supra p. 237.) dicit valere baptismum receptum sine simulatione et *cum aliqua fide.*

Respondetur: — S. Augustinus loquitur de fide latissime sumpta, qua intendat suscipiens Baptismum accipere a Christo Domino institutum. Ad rem S. Thomas (3. q. 68. art. 8. ad 3.) ait: « Etiam non habens rectam fidem circa alios articulos, potest habere rectam fidem circa sacramentum baptismi, et ita non impeditur quin possit habere intentionem suscipiendi sacramentum baptismi. Si tamen etiam circa hoc sacramentum non recte sentiat, sufficit ad perceptionem sacramenti generalis intentio, qua

intendit suscipere baptismum, sicut Christus instituit, et sicut Ecclesia tradit ».

2. — Concilium Arelatense 1., can. 8., statuit Afros ad Ecclesiam redeuntes esse iterum baptizandos « si interrogati non responderint Trinitatem ».

Respondetur: — Concilium voluit Afros ad Ecclesiam revertentes esse interrogandos non an crederent Trinitatem, sed an baptizati essent in Trinitate, ut idem canon expresse declarat: « Et si perviderint eum in Patre et Filio et Spiritu Sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum Sanctum ».

3. — Nihil frustra in sacramentis Ecclesiae agitur: sed secundum ritum Ecclesiae ille qui ad Baptismum accedit de fide interrogatur, his verbis: « Credis in Deum Patrem », etc. Ergo fides ad Baptismum requiritur.

Respondetur: — Ecclesia intendit homines baptizare ut a peccato mundentur, quod sine fide obtineri nequit; ideoque de fide interrogat eum qui accedit ad baptismum. Hinc ille qui absque fide vera et interna baptizatur, non percipit baptismum ad salutem, sacramentum baptismi tamen valide percipit. S. Thomas (4. dist. 6. q. 1. a. 3. ad 1.) inquit: « Baptismus dicitur fidei sacramentum, quia per eum homo coetibus fidelium aggregatur: et ideo qui accipit Baptismum ostendit se fidem habere: et si non habet, reputatur fictus, et rem sacramenti cum sacramento percepto non percipit ».

Demum contra ultimam conclusionem in qua asseritur pro sacramentis vivorum non esse necessariam ad augmentum gratiae obtinendum actualem dispositionem, sed sufficere statum gratiae, opponitur.

1. — S. Thomas (4. dist. 2. q. 2. a. 1. q. 3.) dicit: « Cum hoc sacramentum (Eucharistiae) perficiat coniungendo fini, ad hoc quod effectum suum plene habeat in sumente oportet quod adsit actualis devotio... Absque peccato mortali potest effectus huius sacramenti impediri; ita quod aliquis augmentum gratiae non consequatur, nec tamen reatum peccati mortalis incurrat ».

Resp. — Vel cum quibusdam tenendum est S. Thomam in Summa mutasse sententiam: vel potius cum aliis idem in Summa docuisse, sed clarius. In loco obiecto S. Doctor dicit actualem devotionem requiri ut Eucharistiae *plene* effectum habeat in sa-

cramento: plene autem habere effectum suum est conferre non modo gratiam habitualem, sed etiam actualem dulcedinis spiritualis refectionem. Unde cum addit « absque peccato mortali potest effectus huius sacramenti impediri, ita quod aliquis augmentum gratiae non consequatur », non de quocumque augmento gratiae loquitur, sed de eo quod refertur ad augmentum spiritualis dulcedinis.

2. — S. Thomas (q. 80. a. 8. ad 6.) requirit « maximam devotionem » in sumptione sacramenti Eucharistiae, quia tunc percipitur, inquit, sacramenti effectus. Similiter Patres videntur requirere devotionem actualem in eo qui ad illud ineffabile mysterium accedit.

Resp. — S. Thomas et Patres loquuntur de actuali dispositione requisita ex reverentia quae debetur Sacramento altaris, et omnino necessaria est ad consequendum effectum eius *adaequatum,* nempe augmentum gratiae habitualis et spiritualem refectionem actualem.

3. — Qui se praebet indignum gratia, non crescit in gratia. Atqui peccans venialiter se praebet indignum gratia. Ergo.

Resp. — *Dist. M.* Qui se praebet indignum gratia indignitate mortali, non crescit in gratia *C.* Indignitate veniali *Subd.* ex opere operantis *C.* Ex opere operato *N.* « Gratia habitualis », ait Suarez loco supra citato, (disp. 7. sect. 4. n. 9.), « in homine manens, tantae est dignitatis apud Deum, ut vincere possit ac superare leves omnes defectus, ac negligentias, et ideo ipsa sola est sufficiens dispositio ad hunc sacramenti effectum ».

ARTICULUS QUARTUS

De proportione iuxta quam gratia per sacramenta confertur.

Cum de proportione secundum quam gratia confertur per sacramenta agitur, quaeri potest: 1. — Utrum sacramenta specie inter se diversa, inaequalem gratiam habitualem conferant? Et fateri debet id esse plane incertum; pendet enim a libera Dei voluntate et Christi, de qua nihil in Scripturis, in Conciliis, aut in scriptis Patrum nobis est traditum. « Licet propter Christi prae-

sentiam », ait Suarez [1], « videatur probabile, sacramentum Eucharistiae (stante aequali dispositione subiecti) maiorem gratiam conferre, quam cetera; tamen aliunde, quia hoc sacramentum institutum est veluti ad continuam nutritionem, et consequenter ut saepius ac frequentius recipiatur, ideo non videtur necessarium, ut quoties recipitur, toties maiorem gratiam conferat quam Baptismus semel susceptus, vel quam Confirmatio, aut Ordo. Est itaque res incerta ».

2. — Quaeri ulterius potest utrum sacramenta solo numero diversa, ut sunt, ad exemplum, baptismi duobus administrati, vel Eucharistia pluribus vicibus sumpta, semper aequalem gratiam conferant, an inaequalem; et si inaequalem, utrum eam conferant etiamsi eadem sit dispositio ex parte suscipientium, an iuxta horum diversam dispositionem?

Paludanus putavit parvulos, qui cum sola gratia baptismi morituri sunt, inaequaliter eam accipere; nam supponebat homines futuros esse aequales in numero Angelis beatis, et quia hi pares non sunt in gloria, aiebat etiam omnes homines ad inaequalem gloriam esse praedestinatos, ac proinde semper inaequalem gratiam esse accepturos. Alii inaequalem gratiam collatam parvulis in baptismo deducebant non solum ex numero Angelorum supplendo, sed etiam ex eo quod praedestinati essent ad occupandas sedes in gloria inaequales, quas Angeli mali amiserant. At utraque opinio, ex praedestinatione parvulorum statuens mensuram gratiae diversam in baptismo conferri, caret solido fundamento, et generatim habetur ut improbabilis [2].

Nec magis probatur doctrina eorum qui asseruerunt, ut Ca-

[1] In 3. p. q. 65. a. 3. n. 2.

[2] « In primis non est cur dicamus homines beatos aequales esse futuros in numero, et gradu beatitudinis Angelis; et multo minus fundamentum est ad dicendum, homines electos esse ad eamdem gloriam, et in eodem gradu, qui debebatur Angelis praevaricatoribus; quid enim si Angeli non peccassent? ideone homines non fuissent beati? imo iam Deus decreverat homines creare, et ad beatitudinem Angelis communem elevare; idque Angelis ipsis manifestaverat, ut suppono ex materia de Angelis. Deinde ad quemcumque gradum gloriae Deus aliquem praedestinaverit, potest ad illum gradum eum facile conducere per media ordinaria absque eo, quod detur gratia contra communem legem: potest enim per sacramenta, et rursus per merita condigna illum finem consequi, providente Deo tum auxilia efficacia, tum longitudinem vitae, donec ad eum gradum gratiae perveniat ». — De Lugo, disp. 9. s. 2. n. 20.

ietanus, dari quandoque maiorem uni gratiam quam alteri in sacramento ratione sanctitatis ministri, aut etiam parentum pro baptismo infantium: augmentum vero gratiae tunc conferri non virtute sacramenti, sed ut promeritum ei qui sacramentum suscipit ex aliorum impetratione.

Et sane, quamvis unus alteri de congruo mereri possit gratiam praevenientem, nullus tamen alteri mereri potest immediate gratiam iustificantem. Hoc enim est solius Christi: — imo ne quidem propter Christi merita ulli, de lege ordinaria, datur gratia sanctificans, nisi aut hic ad eam suscipiendam per proprios actus se disponat, aut suscipiat aliquod sacramentum. — Praeterea huc etiam faciunt testimonia Patrum, qui negant maiorem efficaciam sacramentis propter maiorem bonitatem ministrorum. Sufficiant ad exemplum duo loca, quae subiicimus.

S. Augustinus (de bapt. l. 5. n. 16.), ait: « Neque omnium (ministrorum) aequalis est gloria, nec ministrant omnes aequaliter, nec aequali prudentia sunt omnes praediti, et in evangelizando alius alio melius operatur, et ideo potest dici alius alio doctior in doctrina salutari; alius autem alio *magis minusve baptizatus* dici non potest sive ab inferiore, sive a maiore baptizetur ». — S. Ioan. Chrysostomus (hom. de reditu suo ex Asia) sic loquitur: « Multi me absente baptizati sunt, et quid tunc? nihil minus habet gratia, non claudicat donum Dei; absente me baptizati sunt, sed praesente Christo sunt baptizati ».

Itaque communiter doctores tenent sacramentum aequalem effectum gratiae semper in subiecto habere aeque disposito, meliorem vero in eo qui melius sit dispositus.

Iuxta hanc sententiam statuitur

THESIS XXI.

Sacramenta eiusdem speciei conferunt ex opere operato aequalem gratiam aequaliter dispositis; inaequalem dispositis inaequaliter.

Prob. 1. — Ex *Concilio Tridentino,* sess. 6. c. 7. ubi, cum descripsisset causas iustificationis, ait: « Iustitiam in nobis recipientes unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem ». Docet ergo Concilium,

iustitiam, quae per sacramentum confertur, dari secundum propriam suscipientis dispositionem; ac proinde magis disposito maior iustitia, seu gratia, aequalis vero aequaliter dispositis.

Nec dicatur Concilium loqui de gratia quae extra sacramentum confertur; nam id nullo fundamento asseritur, et contradicit contextui. Etenim postquam de causis extrinsecis iustificationis locutum fuerit, et inter illas enumeraverit sacramentum, uti causam instrumentalem, statim subiungit causam formalem intrinsecam, utpote causarum extrinsecarum effectum, nempe iustitiam, seu gratiam habitualem, eamque recipi dicit secundum propriam dispositionem: haec ergo gratia habitualis, de qua loquitur, est, iuxta totam seriem orationis, illa quae per saciamenta confertur tamquam per causam instrumentalem.

Prob. 2. — Ex *auctoritate Patrum.* Ita S. Cyrillus Hierosolymitanus (Catechesi 1. c. 5.) adhortans eos qui baptismum suscepturi erant ut optime se disponerent ad sacramentum recipiendum, ait: « Omnem humanam sollicitudinem ex cogitatione tua deleas... Relinque praesentia et in futura fidem habe... Omitte plura inutilia loqui... sed potius ad preces promptus paratusque esto... Munda vas tuum, ut gratiam capiat abundantiorem: remissio enim peccatorum ex aequo datur omnibus; communicatio vero Spiritus Sancti secundum proportionem uniuscuiusque fidei conceditur. Si parum laboraveris, parum accipies; si vero multa operatus fueris, multa erit merces. Tibi ipsi curris, tibi convenientia prospice ».

Et S. Ioannes Damascenus (de fide orthodoxa, lib. 4. c. 9.) inquit: « Quamvis autem peccatorum remissio omnibus per aquae baptismum detur: Spiritus tamen gratiae pro fidei et praeviae purgationis modo conceditur ».

Quare S. Thomas (3. q. 69. a. 8.) hanc doctrinam absque ulla controversia, quasi perpetuo in Ecclesia admissam tradens, dicit: « Effectus baptismi est id ad quod baptismus est institutus, scilicet ad regenerandum homines in spiritualem vitam; et hunc effectum aequaliter facit in omnibus qui aequaliter se habent ad baptismum. Unde quia omnes pueri aequaliter se habent ad baptismum (quia non in fide propria, sed in fide Ecclesiae baptizantur), omnes aequalem effectum percipiunt in baptismo. Adulti vero, quia per propriam fidem ad baptismum accedunt, non aequaliter se habent ad baptismum: quidam enim cum maiori, qui-

dam cum minori devotione ad baptismum accedunt; et ideo quidam plus, quidam minus de gratia novitatis accipiunt, sicut etiam ab eodem igne accipit plus caloris qui plus ei appropinquat; licet ignis, quantum est de se, aequaliter ad omnes suum calorem effundat ».

Prob. 3. — *Ratione,* quae desumitur ex congrua gratiae retributione: si enim ad impetrandam et obtinendam in sacramento gratiam, requiritur dispositio ex parte suscipientis adulti, consentaneum est, et ad iustissimam ac suavissimam Dei providentiam omnino pertinet, meliori dispositioni abundantiorem gratiam retribuere. — Addas quod et hoc expediens fuit ut homines ad sacramenta suscipienda cum maiori reverentia et devotione excitarentur, saltem propter spem maioris fructus. — Demum si « quando homo iustificatur extra sacramentum », ait de Lugo (disp. 9. sect. 2. n. 12.), « certum est contritioni et dispositioni magis ferventi correspondere maiorem gratiam, ei enim qui minus diligit minus dimittitur; cum attritio in sacramento suppleat locum contritionis, debet etiam maiori attritioni maior gratia correspondere ».

Adversus thesim vindicatam obiici potest:

1. — Iuxta Concilium Tridentinum, superius citatum, gratia datur *secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis, prout vult;* ergo datur uni mensura gratiae maior quam alteri pro libera voluntate Dei.

R. *N. Cons.* Illud enim, *prout vult,* accipi debet de divina voluntate antecedente, qua Deus libere pro mensura dispositionis cuiuslibet fixit, et statuit certam gratiae mensuram, sicut cuilibet operi meritorio certum decrevit praemium et gradum gloriae; alias Concilium eodem textu vel contradiceret sibimet, vel frustra addidisset: *Et secundum cuiusvis dispositionem et cooperationem.*

2. — Deus homines aequales praedestinat ad inaequalem gloriam; ergo etiam aequaliter dispositis dat inaequalem gratiam.

R. *Tr. Ant. N. Cons.* Adultos, quos ad gloriam inaequalem praedestinat, antea ad dispositionem inaequalem praedestinat; qui enim ad maiorem gloriam praedestinati sunt, et maiora media habent per quae gratiam sanctificantem sibi maiorem comparent. Parvulos vero ante usum rationis decedentes, supposito quod baptizentur, ad gloriam inaequalem non praedestinat.

Neque dicas, parvuli occupabunt sedes Angelorum rebellium

inaequales, ac proinde habebunt inaequalem gloriam: respondetur: occupabunt illas sedes quoad gloriae substantiam, non vero quoad sublimitatis diversitatem.

3. — Sacramenta conferunt gratiam quam significant: sed eamdem significant gratiam: ergo eamdem gratiam suscipientibus conferunt, etsi inaequalis sit suscipientium dispositio.

R. *Dist. min.* Significant gratiam indivisibilem *N.* Divisibilem, seu intensionis capacem *C.* Quapropter, et quia signa practica sunt, et conferunt gratiam ad modum causarum naturalium, quae vocantur necessariae, magis intensam, in eis qui magis sunt dispositi, significant et causant gratiam.

4. — Iis qui aequaliter dispositi sacramenta susceperunt, conferuntur postea gratiae actuales inaequales. Ergo et gratia sanctificans inaequalis collata fuit.

R. *Trans. Ant. N. Cons.* Gratiae actuales, tempore opportuno, conferuntur a Deo sub conditione, nimirum nisi interea gratia sanctificans, quacum ius ad gratias illas actuales connexum est, amittatur, aut nisi ex quotidianis peccatis venialibus, homo a Deo iudicetur indignus ut tali aut tali mensura gratiae illae actuales conferantur. At gratia sanctificans quae per sacramenta infunditur, absolute cum respectu ad praesentem subiecti dispositionem commensuratur.

Scholion. — Inter dispositiones ad fructum sacramenti percipiendum, meliores sunt actuales quam habituales. Inter actuales vero, illae praestant quae perfectius a peccato ad Deum convertunt; et haec conversio ex parte hominis perfecta habetur per actus caritatis et contritionis. Quo autem quisque actus est intensior, eo est melior.

ARTICULUS QUINTUS

De sacramentis ficte susceptis.

Nomine fictionis hic non venit simulata susceptio, quippe quae invalidum redderet sacramentum; sed simulata dispositio intelligitur, quae tum habetur cum in anima mortale peccatum adest, quod obex est gratiae. Quoties ergo sacramentum valide

quidem, sed infructuose suscipitur, dicitur ficte, seu cum fictione, suscipi, quasi suscipiens fingat se ad sacramenti fructum dispositum esse, et non sit. Sacramentum sic receptum appellatur validum et informe, dum e contra formatum, si cum sacramento fructus eius percipitur a suscipiente. Quando suscipiens ad sacramentum accedit sine peccati mortalis conscientia, fictio adest privativa, seu negativa et inculpabilis; positiva vero et imputabilis fictio habetur quum sciens volensque quis cum peccato suscipit sacramentum.

Iam vero quaeritur utrum sacramentum, valide sed ficte susceptum, perpetuo infructuosum maneat; an gratiam, quam propter obicem, dum susceptum fuerat, conferre non poterat, postea conferat, quando dispositionem, qua caruit, ille, qui sacramentum susceperat, habeat, et tollat gratiae obicem: ac proinde an, remoto obice, sacramentum, ut aiunt, reviviscat.

Baptismum ficte susceptum reviviscere communiter docent theologi, praeter Vasquez, aliosque paucos. Alii cum Suarez, de Lugo, Coninck, Viva reviviscentiam hanc sacramenti extendunt ad Confirmationem, et Ordinem, quae ut Baptismus, imprimunt characterem, imo etiam probabiliter ad Extremam Unctionem et Matrimonium. Communius Eucharistia cum fictione positiva, seu sacrilege, suscepta dicitur non reviviscere. An autem Poenitentia reviviscat necne pendet a quaestione de possibilitate sacramenti poenitentiae validi atque informis.

Sit ergo

THESIS XXII.

Baptismus cum fictione susceptus, remoto per subsequentem dispositionem obice, reviviscit, gratiamque ex opere operato confert. Probabilius idem de aliis sacramentis admitti debet; exceptis Eucharistia, quae cum sacrilege suscepta fuerit non reviviscit, et Poenitentia, de qua in Tractatu proprio disputatur.

Probatur primo thesis quoad Baptismum. — *a*) Regenerationem spiritalem et primam iustificationem consequitur ille qui, post baptismum ficte susceptum, obicem gratiae removet, contritionem perfectam concipiendo, aut cum attritione supernaturali sacramentum Poenitentiae suscipiendo. — Atqui hanc regenera-

tionem et primam iustificationem, remoto peccati obice, ille non obtinet vi contritionis, aut Poenitentiae sacramenti; sed vi Baptismi quem susceperat. — Ergo Baptismus remoto obice reviviscit, et ex opere operato tunc confert gratiam.

Prob. min. — 1. Iuxta illud Ioan. III.: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua », etc. omnes regenerari debemus ex sacramento Baptismi; et iuxta Conc. Trid. sess. 6. c. 4.: « Translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae... sine lavacro regenerationis, aut eius voto fieri non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus », etc. Ergo ille qui post Baptismum ficte susceptum regenerationem consequitur, et a statu peccati in quo nascimur ad statum gratiae transfertur, id virtute Baptismi prius suscepti obtineat necesse est. — 2. Sacramentum Poenitentiae numquam originale peccatum remittit; illud enim non subiicitur clavibus Ecclesiae, cui sicut non competit in nondum baptizatum iurisdictio, ita neque competit in peccata commissa ante Baptismum; quare Concilium Tridentinum diserte docet (sess. 14. cc. 1. 2.), sacramentum Poenitentiae nonnisi pro peccatis post baptismum commissis institutum esse; et conferre gratiam non ad regenerandos homines, sed ad fideles post lapsum reconciliandos. — 3. Contritio perfecta hominem ficte baptizatum regenerare non potest, quia hunc effectum producere non valet sive votum baptismi includat, sive non. Etenim nequit dici, contritionem, prout includit votum baptismi, conferre ficte baptizato primam iustificationem, quia Baptismus semel susceptus iterari non potest, ac nonnisi sacrilege haberi potest votum, seu propositum, suscipiendi iterum hoc sacramentum. Similiter dici nequit contritionem, sine voto baptismi, conferre regenerationis gratiam homini qui ficte fuerat baptizatus, quasi Baptismus iam susceptus, conditio esset praerequisita, qua posita, iam contritio valeret ad primam iustificationem conferendam; quia regenerationis, seu primae iustificationis, Baptismus numquam est *conditio*, sed *causa;* ideoque semper vi et efficacitate sua debet effectum producere regenerationis spiritualis, ut vera sint verba Salvatoris: « Nisi quis renatus fuerit », etc.

b) S. Augustinus reviviscentiam baptismi cum obice recepti non modo ut certissimam habuit, sed ex eadem revincebat Donatistas, qui eum urgebant hoc dilemmate. Vel Baptismus noster dimittit peccata, vel non. Si dimittit; ergo datur apud nos Spi-

ritus Sanctus, ac proinde sumus in vera Ecclesia. Si non dimittit; ergo denuo baptizandi sumus. — Respondebat Augustinus valere Baptismum eorum ad peccati remissionem, non quando culpabiliter extra veram Ecclesiam illum recipiebant, sed quando convertebantur et peccatum in susceptione Baptismi commissum detestabantur.

Iam, occasione thesis XVIII., dedimus clarissima S. Doctoris testimonia, in quibus ea praesertim attendantur verba: « *Tunc incipit valere idem Baptismus ad dimittenda peccata* », et alia « *Deus sanctificat sacramentum suum, ut homini..... postea ad se veraciter converso idipsum valeat ad salutem* ». — His addas quod (de bapt. l. 1. cap. 12.), ait: « Non iterum baptizandus est; quia ipsa ei reconciliatione ac pace praestatur, ut ad remissionem peccatorum eius in unitate iam *prodesse incipiat sacramentum,* quod acceptum in schismate prodesse non poterat ».

Eodem modo loquitur Auctor Sermonis *de Passione,* inter opera S. Cypriani: « Et licet indigni sint qui accipiunt, sacramentorum tamen reverentia, et propinquiorem ad Deum parat accessum, et ubi redierint ad cor, constat ablutionis donum, et redit effectus munerum ».

S. Thomas (3. p. q. 69. art. 10.) quaerens « utrum fictione recedente Baptismus suum effectum consequatur », conclusionem affirmantem statuit auctoritate S. Augustini, et ratione confirmat. Iuvat utrumque referre: —

« Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 1. de bapt. cont. Donatist., c. 12. parum a princ.: 'Tunc valere incipit ad salutem baptismus, cum illa fictio veraci confessione recesserit, quae corde in malitia vel sacrilegio perseverante, peccatorum abolitionem non sinebat fieri'.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quaest. 66. art. 9. baptismus est quaedam spiritualis regeneratio. Cum autem aliquid generatur, simul cum forma recipit effectum formae, nisi sit aliquid impediens, quo remoto, forma rei generatae perficit suum effectum, sicut simul cum corpus grave generatur, movetur deorsum, nisi sit aliquid prohibens, quo remoto, statim incipit moveri deorsum. Et similiter quando aliquis baptizatur, accipit characterem quasi formam, et consequitur proprium effectum, qui est gratia remittens omnia peccata. Impeditur autem quandoque per fictionem. Unde oportet quod re-

mota ea per poenitentiam, baptismus statim consequatur suum effectum ».

Probatur secundo thesis quoad sacramenta Confirmationis, Ordinis, Extremae Unctionis et Matrimonium.

Et quidem pro sacramentis Confirmationis et Ordinis, sic procedit argumentum. — Ideo reviviscere Baptismus dicitur, quia Christus, qui hoc sacramentum instituit contra peccatum originale, statuit ut conferret gratiam regenerationis, etsi tantum post sacramenti susceptionem haberetur dispositio necessaria ad consequendum eius effectum; ne homo, gratia illa baptismali, et huic adnexis actualis gratiae auxiliis perpetuo privaretur, cum Baptismus iterari nequeat. — Atqui haec ratio similiter valet pro Confirmatione et Ordine. — Ergo admitti debet reviviscentia horum sacramentorum.

Minor patet: nam haec etiam sacramenta iterari non possunt; ac proinde qui ea ficte suscepissent, non tantum in perpetuum privati mansissent gratia sanctificante, quam ab illis recipere potuissent, sed et iure ad gratias actuales, quae tempore opportuno vi illorum sacramentorum conceduntur, et quae tam necessariae sunt, sive *confirmatis* ut fidem etiam cum vitae dispendio fortiter profiteri possint, sive *ordinatis* ut munus suum sancte et fideliter adimplere valeant.

Reviviscentiam sacramenti Ordinis S. Augustinus diserte docuit, (l. 2. contra Cresconium, c. 10.) de sacerdotibus in haeresi consecratis haec dicens: « Christiana sane sacramenta in vobis agnosco.... Apud vos quidem aliena sunt; sed cum vos correctos recipit cuius sunt, fiunt ea salubriter vestra, quae perniciose habebatis aliena ». Ideo *salubria* quia utique reviviscunt et sanctificant illos qui ea susceperant cum peccato.

Iam age, ex hac ipsa argumentatione ostendi etiam potest reviviscentia Extremae Unctionis et Matrimonii. Etenim tria sacramenta, de quibus locuti sumus, ideo dicuntur sublata fictione reviviscere, quia iterari non possunt, et nisi reviviscerent, numquam gratia his sacramentis propria posset obtineri. — Atqui Extrema Unctio et Matrimonium, etsi talia non sint ut absolute numquam iterari possint, secundum quid tamen iterari nequeunt. — Ergo et haec sacramenta videntur pariter reviviscere. — Minor constat, quia Matrimonium durante eodem coniugio iterari ne-

quit; Extrema vero Unctio durante eadem infirmitate semel tantummodo conceditur, id intelligendo iuxta verba Ritualis Romani: « In eadem infirmitate hoc sacramentum iterari non debet, nisi diuturna sit, ut si, cum infirmus convaluerit, iterum in periculum mortis inciderit ».

Sed tertio, rationes quas modo dedimus pro aliis sacramentis non valent pro Eucharistia; ergo ille qui sacrilege eam suscepit non potest suscepti sacramenti percipere fructum, ablato obice. — Et re quidem vera, Eucharistiae sacramentum, ex sua institutione, reiterari potest, et alia sacramenta, de quibus egimus, iterari nequeunt vel absolute, vel saltem secundum quid. — Praeterea si admitteretur reviviscentia sacramenti Eucharistiae sacrilege suscepti sequeretur absurdum; nimirum sacerdotem omnibus diebus sacrilege Missam celebrantem, si in fine vitae cum remissa attritione confiteretur, recipere augmentum gratiae ex opere operato correspondens illis omnibus communionibus, ac proinde sanctissimum fieri propter frequentissima sacrilegia quae commisit, et eo sanctior quo plura fuissent sacrilegia, et multo sanctior si contra Ecclesiae leges singulis diebus pluries celebrasset. Quis umquam haec omnia, quaeso, audire vellet ut probabilia?

Obiectionibus satisfit: —

Obi. 1. — S. Aug. loco citato (l. 1. de bapt. c. 12.) remissionem peccatorum tribuit poenitentiae, seu *piae correctioni et veraci confessioni.* Ergo reviviscentiam non tribuit Baptismo.

R. D. Ant. — Tribuit poenitentiae tamquam removenti prohibens, seu obicem fictionis *C.* Tamquam causae effectrici *N.*

Obi. 2. — Opus mortuum, h. e. in statu peccati mortalis factum non reviviscit, sicut opera bona, licet de cetero meritoria sint, si tamen in statu peccati mortalis exercita fuerint numquam reviviscunt ad meritum gratiae et gloriae; atqui sacramentum ficte susceptum est opus mortuum; ergo.

R. *C. M. D. min.* — Sacramentum ficte susceptum, ut opus hominis, est opus mortuum *C.* Ut est opus Dei vel Christi *N.* Hinc est disparitas quoad alia opera mortua. Opus aliud meritorium in statu peccati mortalis exercitum est mortuum simpliciter; proinde reviviscere numquam potest. At licet indigna sacramenti susceptio sit opus mortuum, imo mortiferum; ipsum

tamen sacramentum, ut est opus Christi, in se vivum et sanctum est, habetque ex Christi meritis vim sanctificandi, ubi obex vitae et sanctitatis recesserit; ad instar causae meritoriae, vel sicut corpus grave, cessante impedimento, causat motum. Quare neque tenet hic Reg. 18. I. in 6.: *Quod ab initio vitiosum est, tractu temporis non convalescit;* quia sacramentum in praesenti casu est validum ab initio, ideoque etsi non exerat virtutem suam dum confertur, exeret tamen postea, recedente impedimento.

Obi. 3. — Si post Baptismum ficte susceptum homo peccet, et deinde cum attritione accedat ad sacramentum Poenitentiae, in hoc casu deberet conferri gratia tam a sacramento Poenitentiae praesente, quam a Baptismo reviviscente: at hoc dici non potest. *Prob. min.* Quia gratia a Baptismo collata est incompossibilis non solum cum peccatis quae animam commaculant ante, sed etiam post Baptismum; ergo Baptismus deleret peccata post Baptismum admissa, quod dici non potest. Pari ratione, gratia collata vi sacramenti Poenitentiae est incompossibilis etiam cum peccatis ante Baptismum commissis, et ipso originali; ergo et hoc sacramentum illa deleret, quod certo falsum est.

R. *N. min. Ad prob. N. Cons.* — Etsi quilibet gradus gratiae sit incompossibilis cum quolibet peccato gravi; Deus tamen in hoc casu, eodem signo concurret cum utroque sacramento ad conferendam eamdem realiter gratiam; ita ut, quatenus est a Baptismo, deleat directe solum originale ac peccata Baptismum praecedentia; quatenus vero est a Poenitentia, remittat directe solum peccata post Baptismum admissa. Sicuti enim dicimus, visionem beatificam, ex. gr. realiter esse tam ab intellectu, quam a lumine gloriae, sed formalitatem vitalitatis respondere intellectui, formalitatem supernaturalitatis lumini gloriae, quatenus sine intellectu non haberetur vitalitas, nec supernaturalitas sine hoc lumine; ita eadem gratia conferretur a sacramento utroque, ut tamen, qua deletiva peccati originalis est aliorumque ante Baptismum, respondeat Baptismo; qua deletiva peccati est post Baptismum commissi, sacramento Poenitentiae.

Obi. 4. — Quando in sacramento poenitentiae tollenda esset fictio formalis, hoc sacramentum prius natura produceret effectum suum, quam Baptismus; ergo adhuc peccata remitteret ante Ba-

ptismum contracta. *Prob. Ant.* — Prius natura debet tolli fictio formalis, ut Baptismus operetur gratiam, quia recessus impedimenti prius natura intelligitur, quam introductio formae: sed fictio formalis non potest tolli, nisi per gratiam; est enim peccatum mortale sacrilegii: ergo si sacramentum Poenitentiae tollat fictionem, prius natura producet gratiam.

R. *N. Ant. Ad prob. D. Ant.* — Prius natura debet tolli fictio in ratione voluntarii, ut operetur Baptismus *C.* In ratione maculae *N.* Et sic *D. min.* Fictio in ratione culpae et maculae non potest tolli, nisi per gratiam *C.* In ratione voluntarii *N.* Ad rationem allatam *D.* Recessus impedimenti negativi prius natura intelligitur, quam introductio formae *C.* positivi *N.* Nimirum sicut in physicis, et in exemplo dato fit, carentia dispositionis ultimae est impedimentum negativum, et prius natura abesse debet ad introductionem novae formae, forma autem prior in materia est impedimentum positivum; attamen prior natura est introductio formae novae, quam veteris expulsio: ita hic peccatum fictionis est impedimentum positivum, si spectetur secundum maculam, et se habeat ut formam praecedentem in materia; secundum rationem voluntarii habet se ut est carentia dispositionis ultimae ad formam subsequentem, scilicet gratiam, sive ut impedimentum negativum; quo proinde natura prius sublato, pro eodem signo utrumque sacramentum gratiam efficit.

SCHOLION. I. — Ad sacramentorum reviviscentiam subinde sola supernaturalis attritio sufficit; subinde vel attritio cum sacramento Poenitentiae, vel perfecta contritio.

1. Ut Baptismus, quando cum obice negativo susceptus fuit, reviviscat ad remissionem peccati originalis, aliorumque personalium ante Baptismi susceptionem commissorum, sola sufficit attritio, si post Baptismum homo non peccaverit mortaliter; quia in hoc casu impedimentum adaequatum gratiae baptismalis est carentia illius dispositionis necessario praerequisitae, quae requirebatur ad percipiendum cum fructu sacramentum; ideoque si postea ea dispositio ponitur, omne tollitur gratiae impedimentum: — sed dispositio requisita et sufficiens in peccatore adulto ad obtinendam baptismalem gratiam est attritio; — ergo. Insuper peccata personalia ante baptismum commissa eatenus solum sunt obex gratiae, quatenus manent voluntaria: atqui per attritionem

tolluntur in ratione voluntarii; haec enim illorum retractatio est: ergo.

2. Ut reviviscat sacramentum Baptismi, et tollatur obex negativus in eo, qui post Baptismum peccavit lethaliter, non sufficit ad obtinendam baptismalem gratiam ponere dispositionem antea omissam, seu attritionem; sed requiritur necessario vel contritio perfecta, vel attritio cum sacramento Poenitentiae; ut Theologorum communis sententia docet post S. Thomam, quaest. 69. artic. 10. ad 3. Ratio est, quia ad delendum peccatum mortale post Baptismi susceptionem commissum necessitate medii requiritur sacramentum Poenitentiae vel in re, vel in voto, cum Baptismus institutus non sit ad delenda peccata post ipsum commissa, et haec clavibus seu iurisdictioni Ecclesiae subdita sint.

3. Similiter sufficiens non est attritio, ut tollatur obex culpabilis, seu formalis, quocum susceptus fuit Baptismus, — quod autem de Baptismo dicimus, de aliis sacramentis reviviscentibus dicendum est. Tunc contritio perfecta, vel sacramentum Poenitentiae requiritur, quia obex fuit mortale peccatum sacrilegii, et illud auferri nequit nisi per contritionem perfectam, aut per attritionem cum sacramento. — Nec dicas obicem in eo casu non esse aliquod peccatum quod post baptismum commissum fuit, ac proinde tolli posse per reviviscentiam ipsius sacramenti baptismi, elicita attritione sola quae ad baptismum tamquam dispositio in subiecto requiritur, nec ut removeantur, necessariam esse contritionem perfectam aut sacramentum Poenitentiae. Etenim, — et loquimur de fictione non inchoata, sed perfecta, de ea nempe quae perduraret usquedum sacramentum in suo esse perficeretur, — si quis culpabili fictione accipit Baptismum, haec fictio quamvis sacramento valide suscepto tempore non sit posterior, est tamen natura, nam consummatur in illo ultimo instanti quo prior natura est Baptismus quam fictio; quae non impedit quominus sacramentum sit validum et characterem in anima imprimat indelebilem, sed quominus gratia, quae conferri deberet, reapse conferatur. At per sacramentum susceptum fit homo subditus Ecclesiae: ergo Ecclesiae clavibus subiicere debet fictionem suam culpabilem, propter quam sacramentum salutifero caruit effectu.

Scholion 2. — Quaeri potest utrum sacramenta, ablato obice,

conferant semper aequalem gratiam; et hac de re duplex est sententia Theologorum. Prima, quam amplectitur Suarez, tenet semper dari aequalem et, cum agitur de Baptismo, illam conferri quae infunditur parvulis: ratio autem est quia gratia, recedente fictione, datur a sacramento solo, et non secundum dispositionem subiecti, nam nulla in eo dispositio fuit quando Baptismum acceperat, et attritio subsequens nequit esse dispositio Baptismi iam suscepti. — Secunda sententia, quam defendit Cardinalis de Lugo, docet gratiam inaequalem conferri secundum inaequalem bonitatem actus, quo fictio tollitur. Momenta praecipua huius sententiae sunt, 1. verba Concilii Tridentini, sess. 14. c. 4. ubi de detestatione et retractatione peccatorum dicitur: « Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius »: ergo, concludit de Lugo, illa detestatio concurrit ad effectum baptismi, ut meritum de congruo; sed maiorem vim ad merendum habet melior ac perfectior dolor de peccatis, quam minus perfectus: ergo effectus Baptismi inaequalis erit secundum perfectionem istius doloris. 2. Iuxta doctrinam eiusdem Concilii, sess. 6. cap. 7. gratia confertur adultis secundum propriam cuiusque dispositionem: porro actus, quo aufertur obex, est vera dispositio ad gratiam Baptismi recipiendam, et probatur, — tum quia Baptismus antea acceptus non habet vim remittendi peccata maiorem quam Baptismus praesens; sed hic non remittit peccata absque dispositione suscipientis, ergo nec ille: — tum quia Baptismus antea susceptus conferre non potuit gratiam propter defectum dispositionis; ac proinde expeditus fieri nequit ad eam conferendam nisi posita dispositione; actus igitur, quo per remotionem obicis, Baptismus iam valet effectum sanctificantis gratiae conferre, vera est dispositio. — Confer, si lubet, de Lugo, de sacramentis in genere, disp. 9. sect. 5.

ARTICULUS SEXTUS

De charactere sacramentali.

Character Graece idem est ac Latine figura, signaculum, nota, qua res quaelibet insignitur: et quamvis id primo intelligatur de rebus sensibilibus, ita ut dicamus pecora, exempli gratia, chara-

ctere esse notata cum signum aliquod particulare distinctivum inustum habent; in spiritualibus tamen characteris nomen etiam adhibetur ad expressam imaginem significandam. « Character », ait S. Thomas (3. q. 63. a. 1. ad 2.), « vel signaculum dici potest, per quamdam similitudinem, omne quod configurat alicui, vel distinguit ab alio, etiamsi non sit sensibile: sicut Christus dicitur *figura,* vel *character paternae substantiae,* secundum Apostolum, Heb. I. ». — Usu ecclesiastico character est signaculum spirituale per sacramentum animae perpetuo impressum, quo homo specialiter deputatur ad ea quae sunt divini cultus [1].

[1] In sacramentis novae legis Doctores scholastici distinguere solent *sacramentum tantum, rem,* et *rem ac sacramentum;* in hac vero enumeratione, sacramenti nomen accipitur non stricto sensu, seu non id solum significat quod est signum practicum gratiae, sed latiori acceptione indicat signum ad sacramentum pertinens, licet non sit pars intrinseca sacramenti, sed potius eius effectus. Similiter quum Theologi aliquid in sacramentis appellant *sacramentum tantum* non ideo dicunt in eo solo consistere adaequatam rationem sacramenti, sed illud ita esse signum, ut simul non sit res per signum significata. Volunt ergo Scholastici hoc loquendi modo declarare in sacramentis aliquid esse quod significat et non significatur, atque hoc vocant *sacramentum tantum;* rursus aliquid esse quod significatur et non significat, vocantque istud *rem;* demum esse quod significat et significatur; et hoc dicunt esse *rem et sacramentum.*

In Baptismo, Confirmatione et Ordine, materia et forma dicuntur *sacramentum tantum,* significant enim gratiam, characterem et alios effectus; gratia *res sacramenti* dicitur, quia significatur et non significat; character autem dicitur *res et sacramentum,* quia significat gratiam et significatur ab ipso sacramento.

In Eucharistia eadem tria distinguuntur: species sunt sacramentum tantum, quia significant corpus Christi et gratiam, sed non significantur; gratia est quae significatur et non significat; et corpus Christi, quia significat gratiam et significatur a verbis et speciebus, res est simul et sacramentum. — In Matrimonio etiam communiter distinguunt Doctores verba contrahentium, quae sunt sacramentum tantum; gratiam sacramentalem, quae est res; et vinculum, seu peculiaris indissolubilitas, quam participat matrimonium fidelium ex eo quod sacramentum sit, quod indissolubile vinculum dicunt esse rem et sacramentum.

Difficultas invenitur dum haec eadem tria quaeruntur in sacramentis Poenitentiae et Extremae Unctionis. De Extrema Unctione duas opiniones refert Suarez, (disp. 41. sect. 3.); et prima quidem affirmat *rem et sacramentum* esse hilaritatem mentis, et roborationem internam, quae appellatur etiam a quibusdam interna unctio: alia opinio dicit *rem et sacramentum* esse sanitatem corporis, quam illud sacramentum affert, si ad salutem animae expedierit. — De Poenitentia, postquam multas opiniones retulerit, Cardinalis de Lugo (disp. 2.

Tria novae legis sacramenta, Baptismum nempe, Confirmationem et Ordinem, valide suscepta, characterem imprimere, adeoque iterari non posse docuit semper Ecclesia; et contra Novatores XVI. saeculi, qui post Wicleft ausi sunt asserere id fuisse Innocentii Papae III. novum inventum, ut dogma fidei definivit in Concilio Tridentino, sess. 7. c. 9.: — « Si quis dixerit, in tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit ». — In Decreto ad Armenos a Concilio Florentino idem antea declaratum fuerat: « Inter haec sacramenta (novae legis) tria sunt: Baptismus, Confirmatio et Ordo, quae characterem, id est, spirituale quoddam signum, a ceteris distinctivum, imprimunt in anima indelebile. Unde in eadem persona non reiterantur. Reliqua vero quatuor characterem non imprimunt, et reiterationem admittunt ».

Valde discrepant inter se Theologi cum de natura disserunt characteris. Scotus eam reponit in relatione reali; alii ad figurae speciem characterem revocant; quidam dixerunt eum esse patibilem qualitatem; alii asseruerunt esse habitum; alii potentiam. Durandus putavit characterem non esse quid reale distinctum ab anima, sed esse dumtaxat relationem rationis, seu denominationem externam, per quam homo deputatur ad sacras functiones, eo fere modo quo reges deputant cives ad publica munera exer-

sect. 8. num. 166.) sic concludit: « Igitur, ut defendamus illam communem divisionem in omnibus sacramentis, et assignemus aliqua ratione quidquam, quod in sacramento poenitentiae sit res et sacramentum simul, possumus id aliquo modo deducere ex doctrina Concilii Tridentini sess. 14. c. 3. ubi de re huius sacramenti sic dicitur: ' Sane vero res, et effectus huius sacramenti, quantum ad eius vim, et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis, et cum devotione hoc sacramentum suscipientibus, conscientiae pax ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet'. In quibus verbis videtur Concilium eodem modo loqui de hac conscientiae pace in ordine ad hoc sacramentum, sicut postea agendo de Extrema Unctione in eadem sess. c. 2. dixit, sanitatem corporis esse illius effectum et rem.... Sic eodem fundamento dicere possumus, in sacramento poenitentiae pacem illam internam esse rem et sacramentum, quia et significat et significatur; significat quippe pacem restitutam cum Deo per gratiam, et remissionem peccati: significatur autem per partes huius sacramenti, nempe per materiam et formam ».

cenda, quin hac deputatione eis entitas aliqua intrinsece superaddatur.

Hanc Durandi sententiam Bellarminus (lib. 2. cap. 19.) dixit vix differre a doctrina haereticorum, et Suarez (disp. 11. sect. 2.) putavit iam non posse vindicari ab errore in fide. Vasquez (disp. 134. c. 2.), vero aliique, etsi fateantur eam esse omnino reiiciendam, vindicant tamen a censuris, et conantur ostendere posse cum definitionibus Concilii Tridentini conciliari.

Thesi sequenti dogma catholicum propugnabimus, deinde in scholio de characteris natura aliquid attingemus.

THESIS XXIII.

Datur character sacramentalis; isque per tria dumtaxat sacramenta, Baptismum, Confirmationem et Ordinem, imprimitur.

I. Primum argumentum, idque per se solum sufficiens ad firmandam thesim, desumitur ex universali consensu Ecclesiae in hac profitenda doctrina de charactere sacramentali.

Etenim, diu ante exortas haereses saeculi XVI., immo et longe ante Wicleffi rebellionem [1], ut indubitata res ab omnibus in Ecclesia admittebatur per sacramenta quaedam imprimi in anima characterem. — Atqui consensus iste, ut declaravimus thesi VII., indubitanter ostendit Apostolicam traditionem illius doctrinae; eamque revelatam esse manifestat. — Ergo.

Probatur maior, tum Concilii Florentini apertissima, in Decreto ad Armenos, professione quam retulimus: tum ex Decretalibus Gregorii IX. et Innocentii III. — Gregorius, anno 1228., Archiepiscopo Baranensi (Decret. lib. 1. t. 11. cap. 16.) scribebat: « Consultationi tuae taliter respondeo quod eos qui extra tempora statuta sacros Ordines receperunt, *characterem* non est dubium recepisse; quos pro transgressione huiusmodi (primo eis poenitentia imposita competenti) sustinere poteris in susceptis Ordinibus ministrare ». — Et Innocentius III., Decreto adversus Petrobrussianos, a nobis pro thesi XX. superius citato, de charactere, qui per baptismum imprimitur, diserte agit. — Interro-

[1] Wicleff obiit anno 1384.

gabat Summum Pontificem Archiepiscopus Arelatensis « utrum dormientibus et amentibus sacramenti saltem character imprimatur, ut excitati a somno, aut ab aegritudine liberati, non sint denuo baptizandi ». — Et Innocentius, anno 1250., respondet: qui est invitus, non absolute sed secundum quid, « talis et is qui ficte ad baptismum accedit, *characterem* suscipit Christianitatis impressum..... Ille vero qui numquam consentit, sed penitus contradicit, *nec rem, nec characterem* suscipit sacramenti ». Amentes porro et dormientes, prosequitur summus Pontifex, qui prius, compotes sui, erant inviti « si fuerint sic immersi, *characterem* non suscipiunt sacramenti: secus autem si prius catechumeni extitissent, et habuissent propositum baptizandi ». Et concludit: « Tunc ergo *characterem* sacramentalis imprimit operatio, cum obicem voluntatis contrariae non invenit obsistentem ». — Qua responsione evidenter patet fuisse tunc in Ecclesia notissimam de charactere doctrinam, iuxta quam sacramenta quaedam, si rite et fructuose suscipiantur *rem,* seu *gratiam* conferunt et imprimunt characterem; sin autem cum obice ad gratiam, solum imprimunt characterem.

II. Sed et hanc eamdem doctrinam docuisse a primis Christianae religionis saeculis Ecclesiam constat ex celeberrima concertatione habita in Africa, saec. V., adversus errores Donatistarum, quos nomine omnium Catholicorum Praesulum impugnavit S. Augustinus. In quaestione tunc non erat utrum sacramenta tria haec, Baptismus, Confirmatio, seu Chrisma, et Ordo, valide collata, iterum conferenda essent eis qui ab haeresi redirent ad Ecclesiam; sed concessa ab omnibus traditione Apostolica de sacramentis illis non repetendis, Donatistae contendebant ritum sacramentalem, adhibitum etiam iuxta Christi institutionem, sed a ministro fide carente, aut statu gratiae, nullum esse, adeoque nullum producere effectum; catholici vero docebant una cum dogmate de non iteratione illorum sacramentorum, aliud quod intime cum eo coniungebatur, et eius veluti ratio erat et fundamentum, nempe sacramenta haec tria, si semel ubicumque, servatis institutionis a Christo factae ritibus, conferantur, habere aliquem effectum in initiatis, independentem a gratia, perpetuo manentem etiam in rebellibus et fugitivis a Deo et ab Ecclesia; qui effectus, per tria sacramenta collatus, et permanens etiam in malis, est character. — Catholicam hanc doctrinam tam saepe in-

culcat S. Augustinus, tam mirifice et copiose evolvit ac declarat, ut impossibile sit omnia, vel saltem praeclariora referre testimonia Sancti Doctoris. Contentus ero paucis, quae speciminis gratia, hic subiunguntur.

Enarratione in Ps. 39. n. 1. ait: « Sicut patribus nostris adversus leonem opus erat patientia, sic nobis adversus draconem vigilantia. Persecutio tamen sive a leone, sive a dracone numquam cessat Ecclesiae: et magis metuendus est cum fallit, quam cum saevit. Illo tempore cogebat Christianos negare Christum; isto tempore docet Christianos negare Christum: tunc cogebat, nunc docet... Modo enim quid dicitur ab haereticis hominibus (Donatistis) christiano catholico? Veni, esto christianus... Et ille mirabili voce percussus, si nondum veneno penetratus est, respondet: Plane christianus sum. Si autem movetur, et dente draconis captus est, respondet: « Quare mihi dicis, Esto christianus? quid enim, non sum christianus? Et ille, Non. Ergo non sum? Non. Ergo nunc fac me christianum, si non sum. Veni. Sed cum interrogari coeperis ab episcopo quis sis, noli dicere, Christianus sum, aut Fidelis sum, sed dic non te esse, ut possis esse. Cum enim audierit confessionem christiani fidelis, rebaptizare non audet: cum autem audierit quod non sit, dat illi tanquam quod non habebat; ut quasi ipse sit extra culpam, quia secundum vocem eius facit. Ubi quaero abs te, haeretice, cur te extra culpam putas? Quid hac voce audio? quia non tu negas, sed ille negat? Si habet culpam qui negat, quid qui docet negare eum qui negat? Itane vero tu extra culpam es, quia facis docendo christianus, quod faciebat minando paganus? Et quid agis? Numquid tollis quod habet, quia negavit quod habet? Non facis ut non habeat, sed ut ad poenam habeat. Quod enim habet, habet. Baptismus ille tamquam character infixus est: ornabat militem, convincit desertorem. Quid enim facis? Christum imponis super Christum ».

In libro 2. contra Parmenianum (c. 13. n. 28.) de baptismo simul et de Ordinatione loquens, dicit: « Sicut Baptismus in eis, ita Ordinatio mansit integra: quia in praecisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est; non in sacramentis, quae ubicumque sunt, ipsa sunt. Et cum expedire hoc iudicatur Ecclesiae, ut praepositi eorum venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent; non eis tamen ipsa Ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos. Ideoque non eis in

populo manus imponitur, ne non homini, sed ipsi sacramento fiat iniuria ». Et deinde veritatem quam defendit confirmans exemplis, (n. 29.) addit: « Si enim aliquid furtim et extra ordinem, in monetis publicis aurum, vel argentum, vel aes percutiendo signaverint; cum fuerit deprehensum, nonne illis punitis, aut indulgentia liberatis, cognitum regale signum thesauris regalibus congeretur? Aut si quisquam, sive desertor, sive qui numquam omnino militavit, nota militari privatum aliquem signet; nonne ubi fuerit deprehensus, ille signatus pro desertore punitur, et eo gravius quo probari potuerit nunquam omnino militasse, simul secum punito, si eum prodiderit, audacissimo signatore? Aut si forte illum militiae characterem in corpore suo non militans pavidus exhorruerit, et ad clementiam imperatoris confugerit, ac prece fusa, et impetrata iam venia, militare iam coeperit; numquid, homine liberato atque correcto, character ille repetitur, ac non potius agnitus approbatur? An forte minus haerent sacramenta christiana, quam corporalis haec nota, cum videamus nec apostatas carere baptismate, quibus utique per poenitentiam redeuntibus non restituitur, et ideo amitti non posse iudicatur? »

In libro 2. contra litteras Petiliani (c. 104. n. 239.) de Confirmatione inquit: « In hoc argumento sacramentum Chrismatis vultis interpretari: quod quidem in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus: sed potest esse in hominibus pessimis, in operibus carnis vitam consumentibus, et regnum coelorum non possessuris ».

In Symbolo (c. 8. n. 15.). « Quomodo desertor habet characterem, et isti baptismum: habent sed unde damnentur, non unde coronentur; et tamen si desertor ipse correctus incipiat militare, numquid audet quisquam characterem mutare? » — In I. Ioan. tract. 5. n. 6.: « Ecce accepit sacramentum nativitatis homo baptizatus; *sacramentum habet,* et magnum sacramentum, divinum sanctum, ineffabile..... attendat tamen in cor.... videat si habeat caritatem.... Si autem non habet, *characterem quidem impositum habet,* sed *desertor vagatur* ». — Et haec sufficiant.

III. Quod autem S. Augustinus tam strenue adversus Donatistas defendebat, alii Patres illi aetati suppares aut anteriores in catechesibus, in libris de mysteriis fidei nostrae tractantibus, et speciatim de sacramentis, in expositione Sacrarum Scripturarum,

in concionibus, unanimiter docebant, et aptissimis comparationibus illustrabant.

S. Ambrosius (de Spiritu Sancto, c. 6. nn. 78. 79.) loquens de effectibus baptismi, et de ineffabili operatione Spiritus Sancti per aquam, in sacramento regenerationis, ait: « Numquid in aqua vivimus, sicut in Spiritu? numquid in aqua signamur, sicut in Spiritu? In ipso enim vivimus, et ipse est pignus haereditatis nostrae, sicut Apostolus scribens ad Ephesios ait: 'In quo credentes signati estis Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus haereditatis nostrae' (Eph. 1. 13. 14.). Sancto igitur Spiritu signati sumus, non natura, sed a Deo, quia scriptum est: 'Qui unxit nos Deus, et qui signavit nos et dedit pignus Spiritum in cordibus nostris' (II. Cor. 1. 21. 22.)... Spiritu signamur, ut splendorem atque imaginem eius et *gratiam tenere possimus,* quod est utique spirituale signaculum; nam etsi specie signamur in corpore, veritate tamen in corde signamur, ut Spiritus Sanctus exprimat in nobis imaginis coelestis effigiem ». — S. Doctor duplicem hic baptismi effectum distinguit, gratiam et signaculum: et hoc non esse inquit sacramentum externe susceptum, sed quod significatur quidem exterius a sacramento; verum interius, in anima, a Spiritu Sancto imprimitur per sacramentum. — De signaculo Confirmatiouis loquitur S. Ambrosius in libris de sacramentis (l. 3. c. 2. Conf. etiam, de mysteriis, c. 8.).

S. Cyrillus Hierosolymitanus praeclara testimonia de charactere habet sacramentali: imo et propriis notis distinguit eum qui per baptismum imprimitur ab eo qui est per sacramentum Confirmationis. Characterem Confirmationis vocat (Catechesi 18. n. 33.) *signaculum communicationis Spiritus Sancti,* baptismalem dicit (Catech. 1. n. 2.) esse illum quo *in lavacri regeneratione* rationabili Christi gregi accensemur: illum docet (Catech. 22. n. 7.) animae imprimi dum foris oleo chrismatis fidelis inungitur: hunc (Catech. 3. n. 4.) appellat signaculum per aquam, τὴν δι᾽ ὕδατος σφραγῖδα: unum, seu Confirmationis, significat (Catech. 18. n. 33.) post Baptismum esse collatum: alterum in ipso Baptismo impressum, ita ut uno eodemque tempore aqua corpus abluat, et Spiritus signet animam (Catech. 3. n. 4–12.). Ne nimius sim, referam duo tantum loca: —

In Protocatechesi, (n. 16.) declarat baptismi effectus: « Magna res est sane quod verbis proponitur baptisma: captivis pretium,

peccatorum remissio, mors peccati, animae regeneratio, luminosum indumentum, *signaculum sanctum indissolubile* (σφραγὶς ἁγία ἀκατάλυτος), vehiculum ad coelum, paradisi deliciae, regni obtinendi causa, adoptionis donum »: deinde sub finem orationis hortatur catechumenos ad susceptionem sacramenti his verbis: « Firmemus mentem, contendamus animam, praeparemus cor... Deleat ille (Deus) chyrographum quod contra vos est, oblivionem autem tribuat vobis priorum delictorum; atque in Ecclesiam vos inserat, sibique milites allegat, arma vobis iustitiae circumponens: coelestibus Novi Testamenti rebus repleat, et *Spiritus Sancti concedat signaculum indelebile in saecula* (καὶ Πνεύματος Ἁγίου σφραγῖδα δῴη ἀνεξάλειπτον εἰς τοὺς αἰῶνας) ». — In Catechesi 1. (n. 2.): « Accedite », inquit, « ad mysticum signaculum, ut ab hero favorabiliter agnosci possitis »; et (n. 3.) prosequitur: « Salutare et admirabile sigillum confert, quod contremiscunt daemones et agnoscunt Angeli; ita ut illi quidem fugitent abacti, hi vero ut familiarem et cognatum circumplectantur ».

S. Basilius (Homilia in S. Baptisma n. 4.) haec habet ad rem egregia: « Angeline te suscipient, an detinebunt qui iam tenent? In acie duces tesseram tribuunt sub se militantibus, ut et amici facile se invicem inclament, et si in conflictu fuerint cum hostibus commixti, queant citra confusionem seiungi. Agnoscet te nemo, nosterne sis, an hostium, nisi mysticis signis necessitudinem affinitatemque ostenderis, nisi signatum sit super te lumen vultus Domini. Quomodo vindicabit te angelus? quomodo eripiet ex hostibus, nisi agnoverit signaculum? Quomodo dicturus es tu, Dei sum, si notas ac insignia non exhibeas? An ignoras, exterminatorem domos signatas praeteriisse, in his vero quae signatae non erant, primogenita occidisse? Thesaurus non obsignatus diripi a furibus facile potest: ovi signo carenti tuto struuntur insidiae ». — Et (n. 5.) effectus Baptismi enumerat dicens: « Baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animae, indumentum lucidum, *sigillum quod nullo conatu frangi potest*, vehiculum ad coelum ».

S. Gregorius Nazianzenus (Orat. 40. in S. Baptis. n. 4.) multiplices appellationes baptismi enumerat quia « multiplex huius beneficii utilitas, multas quoque appellationes nobis peperit »; has autem vocat: « Donum, gratiam, baptismum, unctionem, illuminationem, incorruptionis indumentum, regenerationis lava-

crum, sigillum» et significans qua ratione sigillum vocetur, ait: «quia conservatio est, ac dominationis obsignatio».

S. Ioannes Chrysostomus (hom. 3. in II. ad Cor. n. 7.): «Quemadmodum», inquit, «nota quaedam militibus, ita fidelibus quoque Spiritus imponitur. Quo fit ut, si ordinem deserueris, perspicuus omnibus fias. Iudaei enim signi loco circumcisionem habebant, nos autem pignus Spiritus». — S. Ephrem Syrus (in Bib. Orient. Assemani, t. 1. p. 94.): «Spiritus Sanctus», ait, «per oleum imprimit signum suum ovibus suis. Sicut annulus in cera imprimit suum sigillum, ita etiam signum occultum Spiritus per oleum imprimitur personis, quando unguntur in baptismo».

Porro ex hoc modo loquendi communiter a Patribus usurpato, ad significandum characterem tribus sacramentis impressum in anima fidelium, clarescit etiam sensus illorum testimoniorum, quae in vetustioribus ecclesiasticis documentis eamdem veritatem brevius atque obscurius tradiderunt. Sic characterem intelligere debemus quando baptismus a Clemente Romano (Epist. II. ad Cor. cc. 7. 8.) exhibetur ut *sigillum immaculatum*, in Constitutionibus Apostolicis (l. 2. cap. 39.) ut *sigillum infrangile*, in actibus Theclae (cap. 8.) ut *signaculum in Christo*, a Tertulliano (de spect. cc. 4. 24.) ut *signaculum nostrum, signaculum fidei*. — Et in excerptis ex Theodoto apud Clementem Alexandrinum (n. 86.), haec diserta de charactere nobis servata sunt: «Cum Domino numisma oblatum esset, non dixit: cuius est possessio, sed cuius est imago et superscriptio? Caesaris: ut cuius esset, illi redderetur. Sic et fidelis Dei nomen per Christum sibi superscriptum habet, Spiritum autem veluti imaginem ἀπογραφην μεν ἐχει δια Χριστου το ὀνομα του θεου, το δε πνευμα ὡς εἰκονα). Quandoquidem et muta animalia per signaculum ostendunt cuius unumquodque pecus sit, et ex signo hoc vindicantur: sic et anima fidelis, quae veritatis sigillum accepit, stigmata Christi portat (οὗτω και ἡ ψυχη ἡ πιστη τὸ τῆς ἀλητειας λαβουσα σφραγισμα τα στιγματα του χριστου περιφερει)». — Verba autem S. Dionysii (de Eccl. Hier. cap. 2. p. 3. § 4.) si cum allatis hucusque testimoniis comparentur, similiter spectant characterem: «Sic adductum (eum, qui suscepturus est Baptismum) divina beatitudo ad sui admittit communicationem, propriaeque lucis, instar signi cuiusdam».

IV. Nec omnino desunt loca Scripturarum, in quibus, posita constanti doctrina Patrum, videri possit adumbratus character sacramentalis. Paulus enim ad Cor. (II. Cor. I. 21.) scribit: « Qui unxit nos Deus; qui et signavit nos (ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς), et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris » : — et ad Eph. (I.13.): « Et credentes signati estis Spiritu promissionis Sancto (καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθετε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ) ». Et in eadem Epist. (IV. 30.): « Et nolite contristare Spiritum Sanctum Dei: in quo signati estis in diem redemptionis (ἐν ᾧ ἐσφραγίσθετε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως) ». — Non utique contendimus his Pauli sententiis, per se solis inspectis, demonstrari dogma de charactere sacramentali impresso in anima ex susceptione trium novae legis sacramentorum; sed illud propugnamus, quod recte adnotat P. Franzelin, (de sacr. in gen. p. 155.) nempe, « supposita in Apostolis sententia de charactere sacramentali, qualis ex Traditione demonstratur, non potuisse Paulum Apostolum *sigillum cum gratia* ita, ut videmus, coniungere et distincte exprimere, quin ea sententia ipsa menti scribentis obversata et illis verbis expressa esse censeri debeat ».

V. Ex non iteratione trium sacramentorum aliud communiter Theologi desumunt argumentum ad probandum per ea imprimi in anima characterem. Audiatur Bellarminus, (de sacram. in genere, l. 2. c. 22.): « Baptismus non potest repeti, si fuerit semel rite collatus, ut etiam Confirmatio et Ordo: cetera possunt repeti, ut notum est de Eucharistia et Absolutione. Sed vera causa non potest assignari huius discriminis, nisi character: igitur necesse est fateri imprimi per sacramenta quaedam characterem. Maior propositio est recepta ab omnibus, etiam haereticis huius temporis, exceptis Anabaptistis. Minor probatur; nam in primis si ponatur character, perspicua erit ratio discriminis. Ideo enim quaedam sacramenta non possunt repeti, quia semel data semper manent in suo effectu: alia repetuntur, quia non manent nec in se, nec in suo effectu; gratia enim, quae est effectus solus aliorum sacramentorum, facile potest amitti, et saepe amittitur. Praeterea etiamsi aliquando non amittatur, tamen augeri potest, et sic sacramentum potest repeti, ut gratia augeatur. At character non potest augeri per iterationem sacramenti eiusdem. Adde, quod gratia non est sacramentum, sed effectus sacramenti tantum: character autem sacramentum est, et sacramenti effectus.

Haec igitur ratio recte ostendit, cur sacramenta illa non repetantur, et alia repetantur, ut Concilium Florentinum et Tridentinum docent. Si autem haec ratio non admittatur, nulla alia sufficiens reddi potest ». — Nec arduum est ostendere nullam solidam rationem afferri ab adversariis ad explicandam non reiterationem illorum sacramentorum, quae iuxta fidem catholicam imprimunt characterem.

Etenim si, negando characterem, dicunt non iterationem eorum oriri ex divina prohibitione, recte interrogat Bellarminus, undenam ipsi sciunt Deum id prohibuisse? Scripturae aperte hoc non dicunt; et traditio, ut vidimus, utrumque docet, nimirum, Deum voluisse tria sacramenta non iterari et hoc quia voluit per illa sacramenta characterem imprimi.

Si Calvinus (Institut. lib. 4. c. 18. § 19.) ait: Baptismum non repeti, quia est ingressus in Ecclesiam et initiatio quaedam fidei, respondetur: — 1. qui ab haereticis baptizantur, culpabiliter eis adhaerentes, non initiantur ad fidem, nec membra fiunt Ecclesiae, cum apud haereticos neque Ecclesia sit, neque fides; et tamen ad frugem conversi, ad veram Ecclesiam venientes, non iterum baptizantur. 2. Qui in Ecclesia baptizantur, et postea ab ea discedunt per haeresim, aut apostasiam, cum debeant iterum venire ad Ecclesiam ut salventur atque iterum initiari fidei, deberent etiam, si vera esset ratio a Calvino allata, iterum baptizari, et tamen baptizari non possunt. 3. Ordinatio non est initiatio fidei, neque in Ecclesiam ingressus, et nihilominus non iteratur.

Si Chemnitius (2. p. Exam.) asserit Baptismum non iterari ex eo quod hoc sacramento repraesentatur mors quam Christus pro nobis semel tantum sustinuit; omnino infirma est haec ratio, nam quod semel fit potest saepius repraesentari, et Eucharistia, quae etiam significat mortem Domini, repeti potest. Ceterum, Ordinatio non est repraesentatio mortis Christi, et tamen non potest repeti. — Si dicit, Baptismus est unicus quia institutus est ad delendum peccatum originis, quod est unicum; inanis etiam apparet haec ratio cum baptismus attenditur collatus ei qui ficte suscipit sacramentum; nam ille non mundatur a culpa originis, non accipit gratiam regenerationis, et tamen postea poenitens non poterit rebaptizari: — et praeterea ratio quam dat Chemnitius nullo modo aptari potest sacramentis Confirmationis et Or-

dinis, quae, ut Baptismus, non iterantur. — Si asserit pactum nobiscum a Deo initum esse perpetuum in Baptismo, ideoque Baptismum non esse iterandum: praeter alia, respondere sufficit, Eucharistiam non minus continere pactum Dei et promissionem vitae aeternae, et repeti tamen posse.

Neque iuvat adversariis, adversus rationem desumptam ex non iteratione trium sacramentorum, opponere vitium argumenti, quasi diceremus sacramenta quaedam ideo characterem imprimere quia iterari nequeunt, et vicissim probaremus sacramenta illa ideo iterari non posse quia imprimunt characterem.

Etenim rationem *a priori, cur quaedam sacramenta iterari non possint, immediatam, et proximam* dicimus esse characterem: rationem vero *a priori cur detur character* esse voluntatem Christi, quam perpetua traditio Ecclesiae nobis ostendit. Deinde *characterem* probare solemus etiam *a posteriori, ex eo quod sacramenta quaedam iterari nequeant;* sed citra vitium argumenti, quia probatio ex diverso causae genere deducitur, sicut aliquando effectus per causam, et causa per effectum probari potest. Sed et illud notetur, si de Baptismo sit sermo, obiectio afferri nullo pacto potest ab adversariis contra quos pugnamus: nam circulus vitiosus est in argumento, quando unum per aliud probatur, et vicissim hoc per illud, *adversus eum qui neutrum concedit:* at vero Protestantes non utrumque negant, sed Baptismum iterari non posse plane fatentur.

Demum congruentia characteris impressi in tribus tantum sacramentis desumitur ex iis quae fiunt in exercitu, vel familia principis; nam si ibi peculiaribus notis discernuntur ii, qui ad specialia munera vel obsequia deputantur; congruum erat sane ut etiam in familia Christi Regis, eius famuli, milites et ministri, peculiaribus signis notarentur; idque fit in tribus sacramentis, Baptismo, Confirmatione, et Ordine. Revera in sacramentis ceteris homo non deputatur ad specialia munera in familia Christi, sed solum gratiam sacramentalem obtinet iuxta speciales fines illorum sacramentorum: in sacramento enim Poenitentiae accipit gratiam ut liberetur a peccatis; in Eucharistia ut spiritualiter nutriatur et crescat; in Extrema Unctione ut a reliquiis peccatorum mundetur ac fortiter luctetur in extremo agone; in Matrimonio ut onera coniugii sancte et fideliter perferre queat.

Ut solvantur difficultates, haec, quae sequuntur, teneantur oportet.

1. — Sigillum dicitur dupliciter, *proprie* signum ipsum impressum, *metonymice* id quod signum imprimit, derivatione nominis ab effectu ad causam, ut saepe fit. Patres ergo sigillum quandoque appellant, vel sacramentum imprimens characterem; — vel formam sacramentalem in baptismo, quae dat esse sacramento, per quod character imprimitur; — vel Christum Dominum, et ipsam Sanctissimam Trinitatem. In hoc ultimo sensu S. Thomas (3. q. 63. a. 3.) ait: « Character est distinctio a *charactere aeterno* impressa animae rationali, secundum imaginem consignans trinitatem creatam (animam cum suis facultatibus) Trinitati creanti et recreanti ».

2. — Si quando Patres docent characterem exterius agnosci, et probari agnitum, id aiunt quia etsi character in se ipso immediate nequeat ab hominibus percipi, in causa tamen potest, nempe in sacramento valide suscepto, quod imprimit characterem.

3. — S. Augustinus, ait: (serm. ad plebem Caesar. n. 2.) « Si Donatus in nomine Donati baptizaret, desertoris characterem infigeret », sed ex hypothesi loquitur impossibili, qua utitur ut ostendat Donatistis valorem sacramentorum a fide et probitate ministri non pendere. Quare ex verbis S. Doctoris nullo modo sic concludi potest: Augustinus comparat characterem Christi cum charactere Donati, et ait, Donatus, si baptizasset nomine suo, characterem suum impressisset; sed hic Donati character procul dubio non fuisset internus et spiritualis; ergo etiam character, qui imprimitur in Baptismo, iuxta Christi institutionem collato, non est internus et spiritualis. — E contra, verba S. Augustini potius confirmant doctrinam quam vindicamus, et sensus eorum est: Si per absurdam hypothesim existeret aliquis baptismus Donati haeretici, efficacia similis baptismo Christi ad imprimendum characterem, talis baptismus datus in nomine Donati exprimeret characterem Donati desertoris, non Christi imperatoris; proinde in redeuntibus ad Ecclesiam ille character exterminandus esset, et character Christi imprimendus per baptismum Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. At haeretici non suum, sed Christi baptismum conferunt; non in nomine Donati, sed in no-

mine sanctissimae Trinitatis, iuxta institutionem Christi, baptizant. Ergo sigillum impressum, character baptizati, non est character Donati, sed Christi, non desertoris, sed imperatoris; ac proinde etiam in errante extra Ecclesiam est agnoscendus, et redeunti ad Ecclesiam baptismus rite collatus non est iterum conferendus. « Ipse desertor (haereticus) characterem fixit », ait Augustinus, « imperatoris sui. Ego.... attendo...[!]. fidem in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Iste est character imperatoris mei. De isto charactere militibus suis vel potius comitibus suis, ut hunc imprimerent eis quos congregabant castris suis, praecepit dicens: 'Ite baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti' ».

4. — Veteres Scholastici non de existentia characteris, sed de eius natura disputant, ac de genere probationis unde certo demonstrari possit illum per quaedam sacramenta imprimi. — Magister sententiarum non adhibuit nomen characteris, sed rem hoc nomine significatam agnovit, cum, 4. sent. dist. 7., docuit Baptismum, Confirmationem et Ordinem iterari non posse ex eo quod consecratione quadam conferantur, et id auctoritate probavit Sancti Augustini. Petrus vero Pictaviensis, Magistri sententiarum discipulus, eiusque primus Commentator, et successor in Cathedra Theologica Parisiensi, dist. 24., de charactere impresso aperte loquitur; sicut et Gulielmus Episcopus Parisiensis, qui floruit anno 1240., et alii aetate Magistri posteriores. — Durandus (4. dist. 4. quaest. 1.) fatetur admittendum esse characterem: « Omnes moderni », inquit, « profitentur illum imprimi in aliquibus sacramentis ». — Scotus (4. dist. 6. q. 9.) describit characterem ut « quoddam spirituale impressum a Deo suscipienti sacramentum non iterabile ». — Gabriel Biel affirmavit existentiam characteris impressi, et solum addidit (4. dist. 6. qu. 2. a. 1. Concl. 1.): « Characterem esse *qualitatem absolutam* animae impressam nec ratio necessaria demonstrat, nec evidens auctoritas probat ».

5. — In Concilio Tridentino, dum de sacramentis definitionum schemata trutinae subiiciebantur, quidam, teste Pallavicino [1],

[1] Haec sunt verba Pallavicini: « E specialmente è notabile un luogo di Santo Agostino prodotto del Seripando, il quale vivamente pugnò che l' articolo si ricevesse non per più probabile, come alcuni volevano, ma per certo ». Istoria del Concilio di Trento, lib. 9. c. 5. n. 3.

malebant doctrinam de charactere sacramentali, ut probabiliorem tantum, a Concilio esse proponendam; sed traditio Ecclesiae non ex privata unius vel alterius theologi opinione diiudicatur: et illi quidem, quos indicat Pallavicinus, inspecta veritate, communem aliorum Concilii Patrum sententiam amplexi sunt, simulque cum eis definitionem fidei tulerunt de charactere.

6. — Male contra argumentum, quo in praesenti quaestione ex non iteratione trium sacramentorum desumimus existentiam characteris per haec impressi, obiicitur: consecratio Ecclesiarum et calicum iterari nequit, character tamen in eis nullus imprimitur; idque dicendum est etiam de tonsura, et de Abbatum benedictione quae non iterantur: quinimmo et de Matrimonio quod cum eadem persona iterari nequit. — Responsio est obvia: — Consecratio Ecclesiarum et calicum amitti potest per execrationem et fractionem, ac postea repeti: praeterea nulla paritas est inter has rerum materialium consecrationes, quibus, ut patet, nulla spiritualis potestas conferri potest, et consecrationes, quae fiunt per sacramenta characterem imprimentia, hominemque signant famulum, militem, et ducem Christi imperatoris. — Prima tonsura nec sacramentum est, nec absolute repugnat eam iterari, ac proinde sola consuetudo Ecclesiae facit ut non iteretur. Idem dicendum est de benedictione Abbatum, quae similiter non est sacramentum, et ex Ecclesiae institutione non iteratur. — Matrimonium quamvis cum eadem persona iterari nequeat, sublato tamen priori vinculo, iterari cum alia potest.

7. — Gratia habitualis charactere nobilior habet sui contrarium, et demeritorie destructivum, nempe peccatum; et sicut homini liberum est peccatum, ita libera est ei conservatio gratiae. Sed character nihil sui contrarium et destructivum habet; ideoque in ipsa sacramenti susceptione impressus, nullo postmodum peccato deleri potest.

8. — Character in damnatis manet ad confusionem, in beatis vero ad gloriam, « sicut etiam », ait S. Thomas (3. q. 63. a. 5. ad 3.), « militaris character manet in militibus post adeptam victoriam, et in his qui vicerunt ad gloriam, et in his qui sunt victi ad poenam ».

9. — Nullum argumentum ad impugnandum dogma de charactere sacramentali deduci potest ex sacramentis veteris legis in animam non imprimentibus characterem. « Sacramenta veteris legis », inquit Doctor Angelicus (quaest. cit. art. 1. ad 3.), « non habebant in se spiritualem virtutem ad aliquem spiritualem effectum operandum; et ideo in illis sacramentis non requirebatur aliquis spiritualis character, sed sufficiebat ibi corporalis circumcisio, quam Apostolus signaculum nominat. Rom. 4. ».

SCHOLION — Quod si natura characteris sacramentalis inquiratur, illud in primis videtur uti certum esse statuendum, nimirum characterem non constitui, ut contendebat Durandus, mera rationis relatione, quam nos propter susceptum sacramentum inesse concipimus suscipienti, sed esse aliquid omnino reale inhaerens animae. — Atque id sane eruitur ex ipsa doctrina Patrum et Conciliorum, quam in thesi nuper vindicata, proposuimus ac declaravimus.

Etenim cum Patres affirmant sacramenta, quae characterem imprimunt, perpetuo *inesse, manere, haerere* eis qui semel ea susceperint; cum veritatem hanc illustrant ex notis nummo, ovi, aut militi realiter impressis; cum aiunt hanc notam in animam imprimi Sancti Spiritus operatione interna et ineffabili; cum denique dicunt animam, per hanc Spiritus Sancti operationem, veluti effigiem exprimere Christi imperatoris, quam praevaricatores Angeli timent, fugiuntque, boni vero Angeli laetantes agnoscunt et venerantur; profecto docent characterem esse aliquid realiter in anima permanens, non extrinsecam tantummodo deputationem, et relationem rationis, quae ex praeterito sacramento suscepto mente concipiatur. — Similiter, verba Summorum Pontificum, Concilii Florentini in Decreto ad Armenos, et praesertim Concilii Tridentini, sess. 7. can. 9., nonnisi violenta et arbitraria prorsus detorsione intelligi de denominatione mere extrinseca, et de relatione rationis posse videntur. « Imprimi », ait Tridentina Synodus, « characterem *in anima* »; et quid vere sit explicat, addens: « hoc est, *signum* quoddam *spirituale et indelebile* ». — Praeterea relatio rationis ex susceptione cuiuslibet sacramenti resultat; et tamen sacramentum quodlibet characterem non imprimit, sed ex sacramentis solum tria illum imprimunt. — Insuper Tridentina Synodus voluit existentiam characteris definire quam negabant

Novatores; at credibile non est eos negasse ex susceptione sacramenti oriri denominationem quandam extrinsecam, et relationem rationis, quae per se ex deputatione alicuius ad quodvis munus semper resultat; ergo dicendum est Tridentinam Synodum dum characteris sacramentalis veritatem definivit, docuisse illum non esse meram relationem rationis et extrinsecam denominationem.

Rationes ex doctrina Patrum desumptae et ex definitione Concilii Tridentini valent etiam contra sententiam quae placuit Scoto, scilicet, characterem quidem esse realem, non tamen absolutum quid, sed solum relationem: — nam characterem imprimi et produci, non de relatione, quae positis fundamento et termino resultat, proprie dicitur, sed de qualitate aliqua supernaturali ab anima realiter distincta, et divinitus ei infusa. — Sed aliunde et relationis realis, de qua loquitur Scotus, aliquod fundamentum assignari nequit, et sine fundamento tamen non potest intelligi. Etenim nec anima, nec eius facultates dici possunt fundamentum huius relationis, quia secus nemo non haberet characterem: nec gratia, nec alia dona divinitus infusa, quia sine his, in eis qui ficte ad sacramentum accedunt, imprimitur character; nec demum sacramentalis ipsa actio dici potest relationis fundamentum, quia character manet post actionem sacramentalem transactam, et relatio realis sine suo proximo fundamento remanere nequit.

Iam constat characterem ad categoriam qualitatis pertinere: at ad primamne speciem qualitatis revocari debet, an ad secundam? Estne dispositio vel habitus, non quidem talis qui frequentatione actuum facilem reddat potentiam, sed qualitas permanens, quae subiectum in suo esse convenienter disponat, sine ullo ordine ad operationem; an potius dicendum est esse potentiam?

Primum defenditur a Suaresio (in 3. dist. 9. sect. 3. n. 14.), alterum ab aliis, qui sequuntur sententiam S. Thomae, (3. q. 63. a. 2.) quam et nos amplectimur et operis pretium ducimus hic referre verbis eiusdem S. Doctoris:

« Sed contra est quod Philosophus dicit in 2. Ethic., cap. 5. in princ.: 'Tria sunt in anima, potentia, habitus et passio'. Sed character non est passio, quia passio cito transit; character autem indelebilis est, ut infra dicetur, art. 5. huius quaest. Similiter etiam non est habitus, quia nullus habitus est qui se possit ad bene et male habere; character autem ad utrumque se habet;

utuntur enim eo quidam bene, alii vero male: quod in habitibus non contingit: nam habitu virtutis nullus utitur male, et habitu malitiae nullus bene. Ergo relinquitur quod character sit potentia.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. praec., sacramenta novae legis characterem imprimunt, in quantum per ea deputantur homines ad cultum Dei secundum ritum Christianae religionis. Unde Dionysius in cap. 2. Eccles. Hierarch., a med., cum dixisset quod 'Deus in quodam signo tradit sui participationem accedenti ad Baptismum'; subiungit: 'Perficiens eum divinum et communicatorem divinorum'. Divinus autem cultus consistit vel in recipiendo aliqua divina, vel in tradendo aliis. Ad utrumque autem horum requiritur quaedam potentia: nam ad tradendum aliquid aliis requiritur quaedam potentia activa; ad accipiendum autem requiritur potentia passiva. Et ideo character importat quamdam potentiam spiritualem ordinatam ad ea quae sunt divini cultus. Sciendum tamen quod haec spiritualis potentia est instrumentalis, sicut etiam supra, quaest. praec., a. 4., dictum est de virtute quae est in sacramentis. Habere enim sacramenti characterem competit ministris Dei: minister autem habet se per modum instrumenti, ut Philosophus dicit in 1. Politic. c. 3. ad princ. Et ideo sicut virtus quae est in sacramentis, non est in genere per se, sed per reductionem, eo quod est quiddam fluens et incompletum, ita etiam character non proprie est in genere vel specie, sed reducitur ad secundam speciem qualitatis ».

Praeterea cum quaeritur in quo subiecto immediate resideat, iuxta sententiam quam amplexi sumus de natura characteris, cum eodem Doctore Angelico (3. q. 63. art. 4.) consequenter concludimus: « Character est quoddam signaculum quo anima insignitur ad suscipiendum vel aliis tradendum ea quae sunt divini cultus. Divinus autem cultus in quibusdam actibus consistit. Ad actus autem proprie ordinantur potentiae animae, sicut essentia ordinatur ad *esse*. Et ideo character non est sicut in subiecto in essentia animae, sed in eius potentia ». — Et si adhuc quaeratur in qua sit animae potentia, respondebimus (ibid. ad 3.), « character ordinatur ad ea quae sunt divini cultus, qui quidem est quaedam fidei protestatio per exteriora signa. Et ideo oportet quod character sit in cognitiva potentia animae, in qua est fides ».

Ex hucusque de charactere disputatis perspicuum est per eum homines Christo Summo Sacerdoti quodantenus assimilari. Character secundum propriam sui rationem est, ait S. Thomas (3. q. 63. a. 3. ad 2.) « signum configurativum alicui principali, apud quem residet auctoritas eius ad quod aliquis deputatur, sicut milites qui deputantur ad pugnam insigniuntur signo ducis, quo quodammodo ei configurantur. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum christianum, cuius auctor est Christus, characterem accipiunt, quo Christo configurantur ». Haec autem configuratio in eo est quod ii quibus character imprimitur aliquam potestatem recipiant, circa ea quae ad divinum cultum pertinent, participatam a sacerdotio Christi, ita ut « potestas sacerdotii eius », iuxta S. Thomam, (ead. quaest. a. 5.) « comparetur ad characterem, sicut id quod est plenum et perfectum ad aliquam sui participationem ». — Hinc etiam patet characterem sacramentalem, quamvis non sit donum per se sanctificans, habere tamen cum gratia connexionem, quatenus Deus, quantum ex se est, potestati spirituali et characteri gratiam semper vult esse coniunctam, et si aliquando eidem non coniungatur id provenit solum ex culpa suscipientis. — Et inde est pariter quod Patres dicant characterem esse signaculum ad habendum splendorem imaginis Dei, ad obtinendum praesidium Angelorum, ad munimen et custodiam consequendam adversus tentationes: — exinde est adhuc quod Theologi characterem appellant *rem et sacramentum,* scilicet visibilis sacramenti effectum, et signum sanctificantem gratiam simul significans.

Christo Summo Sacerdoti, Redemptori nostro ac Regi, qui signaculo suo infragili obsignavit nos, honorem, laudem, gratias reddimus sempiternas.

DE BAPTISMO

Sacramentis N. L. in genere inspectis, ad ea in specie consideranda animum advertimus, ac primum de baptismo, per quem spiritualiter renati sumus, inquirentes, generales quasdam de eo notiones trademus, eiusdemque materiam, formam, necessitatem, ministrum, subiectum, atque effectus pertractabimus.

ARTICULUS PRIMUS

De baptismo generatim inspecto.

Baptismi nomen graeco verbo βάπτω, vel βαπτίζω, derivatum, quamlibet immersionem vel ablutionem generatim significat, et in Scripturis tum pro communi et profana lotione, tum pro sacra purificationis caeremonia usurpatur. Sic de Iudith (xii. 7.) legitur: « Et exibat noctibus in vallem Bethuliae, et baptizabat se in fonte aquae »; — de Iudaeis, tempore Christi, et praesertim de Pharisaeis, in Evangelio Marci (vii. 3. 4.) scriptum est: « Nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: et a foro, nisi baptizentur, non comedunt: et alia multa sunt, quae tradita sunt illis servare, baptismata calicum et urceorum et aeramentorum, et lectorum »; — et S. Paulus (ad Hebr. ix. 10.) purificationes legales commemorat dicens: « Munera et hostiae offeruntur, quae non possunt iuxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis et in potibus, et variis baptismatibus, et iustitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis ».

Sensu metaphorico idem baptismi nomen adhibetur in Scripturis ad significanda sive mala, sive bona, quae nos undique veluti circumdant, et in quibus mergimur. Priori sensu Christus aiebat (Marc. x. 38.): « Potestis bibere calicem, quem ego bibo,

aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? » — posteriori autem (Act. I. 5.): « Baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies ».

In praesenti tractatione, ut patet, baptismus sumitur pro ritu sacro ablutionis, qui unum ex septem N. L. sacramentis vere constituit.

Variis nominibus sacramentum hoc in Scriptura et a Patribus designatur; communius, a *materia* dicitur *aquae lavacrum,* vel *sacramentum aquae;* — a *forma,* quae in se continet expressam SS. Trinitatis invocationem, et solemnem professionem fidei, vocatur *sacramentum Trinitatis,* vel *sacramentum fidei; — ab effectibus* appellatur *regenerationis et renovationis lavacrum, sacramentum illuminationis.*

Baptismus, iuxta Catechismum Concilii Tridentini « recte et apposite definitur, sacramentum regenerationis per aquam in verbo »; — et sane ea quae ad essentiam huius sacramenti pertinent, et quibus ab aliis N. L. Sacramentis discernitur, per hanc definitionem sufficienter exprimuntur. Distinctius vero his verbis definiri potest: « Sacramentum novae legis a Christo Domino institutum ad spiritualem hominis regenerationem, per externam aquae ablutionem cum expressa SS. Trinitatis invocatione ». His verbis « sacramentum novae legis a Christo Domino institutum », genus proximum omnibus novi foederis sacramentis commune exprimitur: verba vero sequentia differentiam ultimam exhibent, qua baptismus a ceteris sacramentis distinguitur: solus enim est qui ad delendum peccatum originale, quod generatione carnali contraximus, institutus sit, et ad conferendam nobis, cum infusione gratiae sanctificantis, spiritualem regenerationem, per quam ex statu filiorum irae filii Dei adoptivi et membra Christi efficimur atque Ecclesiae. Dum autem in definitione dicitur « per externam aquae ablutionem » designatur duplex huius sacramenti materia; remota, nempe, quae est aqua, et proxima, quae in ablutione per aquam consistit: — et dum additur: « cum expressa SS. Trinitatis invocatione » forma declaratur.

Hanc esse materiam et formam baptismi patebit inferius; eum vero novae legis esse sacramentum a Christo institutum, pluries in superiori Tractatu demonstravimus, praesertim de ratione specifica N. L. sacramentorum agentes, et de eorum numero septenario (Conf. de Sacram. in gen., p. I. aa. 3. et 4.): — ceterum ea quae dicemus, eamdem veritatem iterum confirmabunt.

Hic tamen animadverti debet, aliud esse de veritate institutionis sacramenti baptismi quaerere; et aliud de tempore quo facta fuerit haec institutio. Licet enim fide credamus, et meridiana luce clarius appareat, Christum instituisse sacramentum baptismi; circa tempus huius institutionis Theologi inter se non conveniunt. Alii cum Estio (4. dist. 3. § 11) putant baptismum institutum fuisse quando Christus Nicodemo dixerat (Ioan. III. 5.): « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei »: — alii cum Scoto (in 4. dist. 3. quaest. 4.) tenent Christum baptismum instituisse ante passionem suam, et fatentur ignotam prorsus esse aliam temporis determinationem: — et alii sunt qui cum Alexandro Alensi (de sacram. q. 8. m. 2. art. 4.) docuerunt institutionem baptismi factam fuisse quando Christus Apostolis praecepit (Matth. XXVIII. 19.), ut docerent omnes gentes, easque baptizarent in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. — Communior autem est sententia S. Thomae (3. qu. 66. art. 2.), iuxta quam baptismus institutus eo tempore dicitur, quo Christus ipse baptizatus fuit in Iordane.

Haec sententia, praesertim prout a Suaresio (q. 66. a. 2. disp. 19. s. 2 n. 3.) exponitur, nimirum in eo sensu, quo statuat in baptismo Christi *indicatam fuisse materiam et formam huius sacramenti, ita ut paulo post, tempore oppportuno, vel facto, vel verbo, vel utroque simul dicat, tradidisse Christum hanc institutionem,* conformior videtur testimoniis Patrum. Sufficiat eorum tria hic citasse, speciminis gratia. S. Ambr. (in Lucam lib. 2. n. 83.) ait: « Baptizatus est ergo Dominus non mundari volens, sed mundare aquas; ut ablutae per carnem Christi, quae peccatum non cognovit, baptismatis ius haberent. Et ideo, qui ad Christi lavacrum venerit, peccata deponit ». — S. Ioannes Chrysostomus (in Matth. hom. 12. n. 3.) inquit: « Ideo Iudaicum quidem baptisma abrogatur, nostrum autem exordium habet: atque idipsum quod in paschate, in baptismate quoque contigit. Nam cum utrumque Pascha celebraverit, unum abrogavit, alteri vero principium dedit; et hic rursum cum Iudaicum baptisma implevit, tunc et Ecclesiae baptismatis ianuas aperit: sicut tunc in una mensa, sic nunc in uno flumine, et umbram delineans, et veritatem addens ». — Et in sermone 135. (alias 36. de tempore), inter opera S. Augustini edito, legimus: « Quale, inquam, Salvatoris est baptismum,

in quo purgantur potius fluenta quam purgant? Novo enim sanctificationis genere, Christum non tam lavit unda, quam lota est. Nam ex quo Salvator in aqua se mersit, ex eo omnium gurgitum tractus, cunctorumque fontium venas mysterio baptismatis consecravit: ut ubi quisque in nomine Domini baptizari voluerit, non tam illum mundi aqua diluat, quam Christi unda purificet».

ARTICULUS SECUNDUS

De materia remota baptismi.

Res quae ad sacramentum conficiendum assumitur, et vocatur *materia remota,* pro baptismo est aqua: — Idque tam evidenter in Scripturis revelatur, tam manifeste constat ex Traditione, ut nullum hac de re dubium videtur oriri potuisse. Nihilominus multae etiam atque perniciosissimae circa materiam baptismi haereticorum aberrationes recenseri debent. Etenim praeter Marcosianos, Quintillianos aliosque antiquiores haereticos, qui omnia sensibilia signa gratiae reiiciebant; et praeter Manichaeos, qui aquam, a principio malo conditam esse somniabant, et a baptismo aquae abhorrebant; — Seleuciani et Herminiani ignem pro baptismo adhibendum esse statuebant; Flagellantes, saeculo XIII., contendebant unumquemque proprio sanguine, per flagellationem sibimetipsi inflictam, baptizari debere — incertum tamen manet utrum et ipsi baptismum aquae prorsus reiecerint, necne; — et Quakeri eum tamquam ritum Iudaicum, omnino repudiant.

Ex alia parte, non defuerunt qui, retenta aqua pro communi baptizandi usu, putaverunt, in casu necessitatis, baptismum alio liquore conferendum esse. Sic in Norvegia quidam, ut ex responsione Gregorii IX. ad Archiepiscopum Nidrosiensem constat, baptizabant, penuria aquae, in *cervisia*; — inter Armenos, ut refert Valdensis, baptizabant *quidam in vino, quidam in lacte;* — et Lutherus, in colloquiis symposiacis, c. 17., ad quaestionem, utrum deficiente aqua liceret baptizare in lacte, respondit: *Quidquid balnei loco esse potest, illud aptum esse ad baptizandum.* — Pallavicinus autem (Hist. Conc. Tr. l. 9. c. 7.) hanc refert inter varias Lutheranorum et Calvinistarum propositiones: « *Aqua vera et natu-*

ralis non est de necessitate baptismi; atque ideo verba illa Domini nostri ' Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto', ad metaphoram detorqueri debent».

Hanc haeresim Tridentina Synodus, sessione 7. canone 2., damnavit, et perpetuam Ecclesiae fidem, nova definitione, confirmavit, statuens: « Si quis dixerit, aquam veram et naturalem non esse de necessitate baptismi, atque ideo verba illa Domini nostri Iesu Christi: 'Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto', ad metaphoram aliquam detorserit, anathema sit».

Subiungitur ergo

THESIS I.

Materia baptismi remota est omnis et sola aqua naturalis.

Prob. 1. — *Ex verbis Christi,* quae referuntur apud Matth. (XXVIII. 18.): « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti.... Et ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi» — Etenim his verbis mandavit Christus ut omnes gentes baptizentur: — sed baptizare, βαπτίζειν, iuxta vim vocis, et communem Scripturarum usum, immersionem in aquam, vel per aquam ablutionem significat: et in loco citato, iuxta obviam significationem sumi debet, quia neque res de qua agitur, neque contextus locutionis, neque loca parallela ostendunt metaphorice fuisse ibi usurpatum. — Ergo.

Argumentum istud illustratur adhuc et confirmatur ex aliis Redemptoris verbis, quae leguntur apud Ioannem (III. 5.): « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei» ; — hic enim expresse aqua, per quam in vitam spiritualem renascimur, nominatur.

Nec adversarii nostri dicant illud *et* vim quandoque habere particulae expositivae, et poni pro *id est;* ac proinde sensum verborum Christi sic esse intelligendum: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua, — idest ex Spiritu Sancto mundante instar aqua, per magisterium doctrinae spiritualis, — non potest introire in regnum Dei». — Responsio est in promptu: — non ex eo quod particula copulativa *et* pro particula explicativa quandoque sumatur, ubi subiecta materia, et contextus aperte id exigunt, ideo eodem sensu in aliis etiam casibus, et in verbis Christi mox citatis, accipi

debet. Testimonium quod adversarii afferunt ex Matth. (III. 11.): « Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto et igni », minime eis patrocinari demonstravimus, tractatu *de Sacramentis in genere* (pag. 75.).

Praeterea, iuxta interpretationem adversariorum, *baptizare* significaret *doctrinam spiritualem docere, hac doctrina aliquem imbuere*:— at praepostera interpretatio haec evidenter refutatur ab Apostolo Paulo. Etenim (I. ad Cor. I. 14-17.) S. Paulus scribit se omnibus Corinthiis Evangelium praedicasse, neminem vero eorum baptizasse, praeter Crispum et Caium et Stephanae domum; se missum non fuisse a Christo «*baptizare, sed evangelizare*» (οὐ γάρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι): — baptismum ergo a predicatione Evangelii omnino distinguit.

Prob. 2. *Ex praxi Apostolorum*, quae luculenter constat ex Sacris Litteris. Petrus namque accersitus a Cornelio Centurione, cum cognoverit Spiritum Sanctum descendisse super «omnes, qui audiebant verbum», exclamavit (Act. X. 47.): «Numquid *aquam* quis prohibere potest ut non baptizentur hi, qui Spiritum Sanctum acceperunt sicut et nos». — Aqua igitur necessaria erat ad baptismum; et hi, qui iam praedicationem doctrinae fidei audierant, immo et Spiritum Sanctum acceperant, baptismo aquae, iuxta Christi mandatum, mundari debebant.

Similiter de Philippo, qui eunuchum Reginae Candacis baptizavit, legimus (Act. VIII. 35.-38.): «Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Iesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam; et ait eunuchus: Ecce aqua: quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo, Filium Dei esse Iesum Christum. Et iussit stare currum; et descenderunt uterque in aquam, Philippus et eunuchus; et baptizavit eum». — Profecto aquam, de qua hic est sermo, naturalem esse et non metaphoricam, non ambigitur.

Prob 3. *Ex perpetua Traditione.* Et quia supervacaneum foret pro re manifesta multa testimonia Patrum exscribere, duo solum hic referam.

S. Iustinus Martyr, in Apologia I. pro christianis, quam circa annum 150. Antonino Pio Imperatori, iusque filiis adoptivis M. Aurelio et Lucio Vero, necnon Senatui populoque Romano obtulit

— baptismum, quo omnes Christifideles, iuxta mandatum Domini initiabantur, describens, ait (n. 61.): « Quicumque persuasum habuerint et crediderint vera esse, quae a nobis docentur et dicuntur, seque ita vivere posse promiserint, ii precari et ieiunantes priorum peccatorum veniam a Deo petere docentur, nobis una precantibus et ieiunantibus. Deinde eo ducuntur a nobis, ubi aqua est, et eodem regenerationis modo regenerantur, quo et ipsi sumus regenerati. Nam in nomine Parentis universorum ac Domini Dei ac Salvatoris nostri Iesu Christi et Spiritus Sancti lavacrum in aqua tunc suscipiunt. Dixit enim Christus: ' Nisi regenerati fueritis, non intrabitis in regnum coelorum ' ».

Et Tertullianus adversus Quintillam, quae Carthagine haeresim Caianitarum disseminaverat, et necessariam in baptismo aquam non esse docuerat, sic *de baptismo* tractatum incipit: «Felix sacramentum aquae nostrae, qua abluti delictis ptistinae caecitatis, in vitam aeternam liberamur». Deinde de Quintilla loquens, mox subiungit: «Nuper conversata istic quaedam de Caiana haeresi vipera venenatisima, doctrina sua plerosque rapuit, imprimis baptismum destruens. Plane secundum naturam: nam fere viperae et aspides, ipsique reguli serpentes arida et inaquosa sectantur. Sed nos pisciculi secundum **ΙΧΘΥΝ** nostrum Iesum Christum in qua nascimur, nec aliter quam in aqua permanendo salvi sumus. Ita Quintilla monstrosissima..... optime norat pisciculos necare, de aqua auferens». — Confer alios Patrum textus, quos attulimus *de Sacramentis in genere* loquentes (p. 79. et seq.).

Traditionem omnium aetatum libri liturgici Orientalis et Occidentalis Ecclesiae, Conciliorum, et Summorum Pontificum Decreta pariter ostendunt. Exempli gratia, in Concilio Lateranensi IV. (an. 1215.) legitur: «Sacramentum baptismi, quoad ad invocationem individuae Trinitatis, videlicet Patris et Filii et Spiritus Sancti consecratur in aqua .... proficit ad salutem». — In Concilio Florentino, Decreto pro Armenis, statuitur: «Materia huius sacramenti (baptismi) est aqua vera et naturalis». — Gregorius IX., anno 1241., in rescripto ad Archiepiscopum Nidrosiensem (apud Raynaldum ad annum 1241. n. 42.) ait: «Cum sicut ex tua relatione didicimus, nonnumquam propter aquae penuriam infantes terrae tuae contingat in cervisia baptizari; tibi tenore praesentium respondemus, quod cum secundum doctrinam evangelicam oporteat ex aqua et Spiritu Sancto renasci, non debent

reputari rite baptizati, qui in cervisia baptizantur». — Et Innocentius IV., an. 1250. (Decr. Greg. 1. 3. tit. 42. c. 5.), inquit: Postulasti, utrum parvuli sint pro christianis habendi, quos in articulo mortis constitutos, propter aquae penuriam, et absentiam sacerdotis, aliquorum simplicitas in caput ac pectus, ac inter scapulas, pro baptismo, salivae conspersione linivit. Respondemus, quod cum in baptismo duo semper, videlicet verbum et elementum necessario requirantur, iuxta quod de verbo Veritas ait: « Euntes in mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae, et baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti; eademque dicat de elemento: 'Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non intrabit in regnum coelorum'; dubitare non debes, illos verum non habere baptismum, in quibus non solum utrumque praedictorum, sed eorum alterum est omissum».

Responsum Stephani II., quo approbasse dicitur baptismum in vino collatum, suppositium esse constat, cum e tribus codicibus, qui responsum illud continent, duo idipsum Stephano II. adscribant, unus Siricio; et inter se iidem codices circa facti narrationem non conveniant.

Scholion — Quum aqua naturalis dicitur materia baptismi, intelligitur ea quae verae usualis aquae nomine inter homines venit, sive marina sit, sive fluvialis, sive putei, sive paludis, limpida sit, vel turbida, frigida, vel calida: quidquid vero usualis aquae rationem non participat, baptismi materia esse nequit.

Praeterea, curandum est, ut qui baptizant, dum possunt, aqua benedicta utantur; non quasi de necessitate sacramenti id requiratur, sed quia rituales libri id praescribunt, et antiquissima praxis Ecclesiae idipsum docet.

ARTICULUS TERTIUS

De materia proxima baptismi.

Materia proxima alicuius sacramenti consistit in usu, seu in applicatione eiusdem sacramenti materiae remotae: hinc materia proxima baptismi consistit in ablutione per aquam illius qui ba-

ptizatur. Cum autem ablutio haec, *immersione* in aquam, aquae *aspersione* aut *infusione* fieri possit, quaeritur quinam ex his abluendi modis ad validitatem baptismi sit necessarius. Antequam huic quaestioni, thesi apposita, respondeamus, ad meliorem eius intelligentiam, quaedam praemittimus.

Immersionem trinam in collatione baptismi primis XII. saeculis communiter fuisse in Ecclesia usurpatam, constat tum ex Patribus, tum ex antiquissimis Graecorum Euchologiis et Latinorum Ritualibus: immo saeculo XIII. S. Thomas (3. q. 66. a. 7.) aiebat: «Tutius esse baptizari per modum immersionis, quia hoc habet usus communior»; et relate ad trinam immersionem addebat (a. 8.) «graviter peccaret aliter baptizans, quasi ritum Ecclesiae non observans». In Hispania tamen ritus immersionis *trinae* initio saeculi VII. nonnihil immutatus fuit: cum enim Ariani, qui SS. Trinitatem dividebant, tres asserendo distinctas naturas, ad id significandum ter immergerent baptizandos, Catholici ad indivisam in Trinitate unitatem et consubstantialitatem divinarum Personarum significandam unica immersione uti coeperunt.

A saeculo XIV. in tota latina Ecclesia, abrogato immersionis ritu, alter per infusionem invaluit; quamvis hic illic adhuc immersio quandoque permissa et in usu fuerit. Hunc infusionis ritum, qui communiter in Ecclesia latina modo servatur, nonnulli schismatici graeci post Concilium Florentinum damnarunt, asserentes trinam in aquam immersionem esse ad validitatem baptismi necessariam. Similiter necessitatem huius immersionis in baptismi collatione *Baptistae* asserunt, qui saeculo XVII., ab Anabaptistis ortum habuerunt, et nomen a ritu quo baptizabant.

De valore baptismi, per infusionem, vel per aspersionem collati, definitio specialis fidei lata non fuit: — in Rituali tamen Romano, Pauli V. iussu edito, legitur: «Baptismus, licet fieri possit aut per infusionem aquae, aut per immersionem, aut per aspersionem; primus tamen, vel secundus modus, qui magis sunt in usu, pro Ecclesiarum consuetudine retineantur; ita ut trina ablutione caput baptizandi perfundatur, vel immergatur in modum Crucis uno et eodem tempore, quo verba proferuntur, et idem sit aquam adhibens et verba pronuntians»: et a Concilio Tridentino (sess. 7. can. 3.) definitur: «Si quis dixerit in Ecclesia Romana, quae omnium Ecclesiarum mater est et magistra,

non esse veram de baptismi sacramento doctrinam, anathema sit ».

His praemissis, statuitur

THESIS II.

Ad valorem baptismi, quin necessaria sit trina vel unica immersio, sufficit exterior corporis ablutio a ministro facta per infusionem aut aspersionem.

I. Primum argumentum ad vindicandam thesim, desumitur, nec immerito, ex ipsa significatione vocis, quae mandatum Domini nobis exhibet. Etenim βαπτίζειν lotionem dicit, modum vero quo fiat non determinat; ac proinde asseri minime potest, in verbis Christi: « baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », divinum praeceptum contineri, quo baptismus nonnisi per immersionem, eamque trinam, administretur [1].

[1] Ever since the Reformation and the rise of the Baptists as a distinct denomination, who hold that « baptizing is dipping, and dipping is baptizing », the meaning of the Greek words in question has been a matter of dispute, on wich hundreds of volumes have been written. It is evidently impossible to enter on that discussion in these pages. All that can be attempted is a brief statement of the conclusions believed to be established, while the proofs, on which those conclusions rest, must be sought in works devoted to the subject. As to the classic use of the words in question, it is clear that βάπτω means, 1. To dip. 2. To dye by dipping. 3. To dye without regard to the mode in which it is done; as a lake is said to be baptized (i. e. dyed) by the blood shed in it; a garment is spoken of as baptized by colouring matter dropping on it. 4. It also means to gild; also to glaze, as when earthenware is covered with any vitreous matter. 5. To wet, moisten, or wash. 6. To temper, as hot iron is tempered; this may be done by plunging or pouring. « Tempered, ὑπὸ ἐλαίου », does not mean plunged into oil. 7. To imbue. The mind is said to be baptized with fantasies; not plunged into them, for it is ὑπό τῶν φαντασίων.

As to the classic use of βαπτίζω, it means, 1. To immerse, or submerge. It is very frequently used when ships are spoken of as sunk or buried in the sea. They are then said to be baptized. 2. To overflow or to cover with water. The sea-shore is said to be baptized by the rising tide. 3. To wet thorougly, to moisten. 4. To pour upon or drench. 5. In any way to be overwhelmed or overpowered. Hence men are said to be baptized with wine (οἱ βεβαπτισμένοι are the intoxicated), with opium, with debts, with puzzling questions. Wine is said to be baptized by having water poured into it ». — Hodge, *Systematic Theology,* vol. 3. p. 527.

II. Apostolorum exemplum aliud non leve argumentum thesi nostrae suppeditat. Et sane in Actibus Apostolorum (II. 41.) legitur tria hominum millia die Pentecostes fuisse ab Apostolis baptizata: «Qui ergo receperunt sermonem eius (Petri), baptizati sunt: et appositae sunt in die illa animae circiter tria millia». Porro incredibile omnino videtur illam hominum multitudinem unica die a duodecim Apostolis baptizatam fuisse per immersionem. — In iisdem Actibus Apostolorum (XVI. 25–33.) haec habentur: «Media autem nocte Paulus et Silas orantes, laudabant Deum; et audiebant eos, qui in custodia erant. Subito vero terraemotus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, et universorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, et videns ianuas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, aestimans fugisse vinctos. Clamavit autem Paulus voce magna dicens: Nihil tibi mali feceris: universi enim hic sumus. Petitoque lumine, introgressus est, et tremefactus procidit Paulo et Silae ad pedes; et producens eos foras ait: Domini, quid me oportet facere, ut salvus fiam? At illi dixerunt: Crede in Dominum Iesum, et salvus eris tu et domus tua. Et locuti sunt ei verbum Domini cum omnibus, qui erant in domo eius. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum; et baptizatus est ipse, et omnis domus eius continuo». — Iam vero, quisnam, perpensis circumstantiis huius narrationis, credibile putabit custodem carceris ceterosque de domo sua, fuisse media nocte in carcere baptizatos per immersionem?

III. Tertio, evincitur thesis ex antiquissimis Ecclesiae monumentis. Etenim ex actis S. Laurentii martyris constat Romanum ab eo in palatio Decii, *aqua ex urceo effusa,* baptizatum fuisse: et similem ritum non raro adhibitum fuisse apparet ex actis S. Bacchi iunioris, S. Gratiliani, et S. Lindgeri Episcopi, qui exhortabatur mulieres ut morituros infantes baptizarent *intinctos aqua, et superinfusos* [1]. Accedunt veteres picturae et sarcophagi in quibus collatio baptismi per infusionem expressa cernitur.

Et baptismi ita collati validitatem confirmat praxis Ecclesiae, quae *Clinicos* in lectis suis urgente mortis periculo baptizatos, si

[1] V. Martene, de ant. Eccl. rit. l. 1. c. 1. a. 14.

quando sanitatem recuperassent, numquam iterum baptizandos esse sancivit.

IV. Confirmatur probatio nostra ex doctrina Patrum. Et primo quidem ex responso S. Cypriani ad Magnum, quod spectat Clinicos.

« Quaesisti etiam, fili carissime », scribit S. Cyprianus (ep. 76), « quid mihi de illis videatur qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi Christiani, eo quod aqua salutari non loti sint, sed perfusi. Qua in parte nemini verecundia et modestia nostra praeiudicat, quo minus unusquisque quod putat sentiat et quod senserit faciat. Nos, quantum concipit mediocritas nostra, aestimamus in nullo mutilari et debilitari posse beneficia divina, nec minus aliquid illic posse contingere, ubi plena et tota fide et dantis et sumentis accipitur quod de divinis muneribus hauritur.... Unde apparet aspersionem quoque aquae instar salutaris lavacri obtinere, et quando haec in Ecclesia fiunt, ubi sit et accipientis et dantis fides integra, stare omnia et consummari et perfici posse, maiestate Domini et fidei veritate ». — In hoc autem testimonio, illud quod S. Cyprianus addit, nimirum liberum esse cuilibet sentire quod vellet circa doctrina quam proponit, non dubitationem Sancti Antitistis arguit; sed moderationem et humilitatem eius commendat, qui ne videretur affectare dominatum, praescribere noluit, quae nondum Ecclesiae totius iudicio et praxi erant eliquata. Sed insuper, animadvertatur oportet, quaestionem tunc motam fuisse non circa valorem baptismi Clinicis collati, sed circa mensuram gratiae, quae in tali susceptione sacramenti, recipiebatur. Omnes concedebant illos esse baptizatos, nemini dubium erat illos rebaptizari nec debuisse nec potuisse; unum tantum quaerebatur, nempe, an pari gratia et iuribus iisdem qui ita baptizati fuerant fruerentur ac ceteri, qui iuxta communem illius temporis consuetudinem per immersionem baptizabantur. Hac de re interrogatus fuerat S. Cyprianus, et solutionem quaestionis modeste quidem, sed quantum ad se indubitanter prompserat. « Si autem baptizari non possunt », in eadem Ep. (n. 13. et 14.) prosequitur, « qui iam baptismo ecclesiastico sanctificati sunt, cur in fide sua et Domini indulgentia scandalizantur? An consecuti sunt quidem gratiam Dominicam, sed breviore et minore mensura muneris divini ac Spiritus Sancti, ut habeantur quidem christiani, non sint tamen ceteris adaequandi? Quin imo

Spiritus Sanctus non ad mensuram datur, sed super credentem totus infunditur ».

S. Augustinus (tract. 80. in Ioan.) ait: « Hoc verbum fidei (invocatio SS. Trinitatis) tantum valet in Ecclesia Dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicentem, tingentem etiam *tantillum*, mundet infantem ». — Ergo iuxta S. Augustinum sufficit etiam *tantillum* aqua tingere infantem, cum debita prolatione formae baptismi, ut validum sit sacramentum, et effectus baptismi obtineatur; ac proinde sufficit ablutio quae fiat per aspersionem, multoque magis per infusionem.

S. Gregorius Magnus, epist. ad Leandrum episcopum Hispalensem (l. 1. ep. 43.) docet *trinam* immersionem esse *ex consuetudine Ecclesiae*. « De trina vero mersione baptismatis, nihil responderi verius potest quam ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit Ecclesiae sanctae consuetudo diversa. Nos autem, quod tertio mergimus triduanae sepulturae sacramenta signamus, ut dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quod si quis forte etiam pro Summae Trinitatis veneratione aestimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere, quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum Trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari ».

Et Walafridus Strabo, saeculo IX., in opere *de Rebus Ecclesiasticis,* cap. 26., aperte tradit ipsam immersionem, quae communiter tunc in Ecclesia etiam Latina servabatur, non esse de necessitate sacramenti, sed iuxta ecclesiasticam consuetudinem. « Notandum autem », ait, « non solum mergendo, verum etiam desuper fundendo, multos baptizatos fuisse, et adhuc posse ita baptizari si necessitas sit, sicut in passione Beati Laurentii quemdam urceo allato legimus baptizatum. Hoc etiam solet evenire cum perfectiorum granditas corporum in minoribus vasibus hominem tingi non patitur ».

Hinc S. Thomas, iuxta hanc Ecclesiae traditionem, et perpetuum eius magisterium, quamvis ratione consuetudinis illa aetate vigentis docuerit (3. q. 66. art. 8.): « Et ideo graviter peccaret aliter (ac trina immersione) baptizans »: — continuo tamen addidit: « Nihilominus tamen esset baptismus: » Et in arti-

culo praecedenti quaerens « utrum immersio in aqua sit de necessitate baptismi », respondet: « quod aqua assumitur in sacramento baptismi ad usum ablutionis corporalis per quam significatur interior ablutio peccatorum. Ablutio autem fieri potest per aquam, non solum per modum immersionis, sed etiam per modum aspersionis vel effusionis...... Et ideo dicendum est quod immersio non est de necessitate baptismi ».

V. Non pauci inter ipsos Orientales scriptores docent, deficiente sufficientis aquae copia, posse baptismum administrari per infusionem, ut videre est apud Renaudotium [1]: quinimmo ritus quem Graeci, Goario teste [2], in infantulis adhibent, non tam in aquam immersio, quam aquae infusio censendus est.

VI. Demum adnotare non vacat divinae pietati ac benignissimi cordis Iesus misericordiae ineffabili consonum omnino fuisse ut ablutio materia proxima sacramenti baptismi sive in immersione, sive in infusione, sive etiam in aspersione, constitueretur; sicque omni aetati, et conditioni hominum, necessitatis et instantis periculi casibus, longe melius provideretur, ac si deberet baptismus per solam immersionem, et quidem trinam, ex necessitate sacramenti administrari.

Ad solvendas difficultates,

Adnot. 1. — Quando Patres tradunt immersionis ritum ex Christi praecepto originem habuisse, praeceptum illud non referunt ad necessitatem trinae immersionis in aquam ut quis baptizetur, sed ad necessitatem baptizandi cum invocatione SS. Trinit.: trinam vero immersionem nonnisi per congruentiam addunt, ac si dicerent ex praecepto baptizari debemus in nomine SS. Trinitatis; nos igitur convenit ter mergi in aquam ad baptismum suscipiendum. — Hic est sensus Pelagii II. Papae in ep. ad Gaudentium, cuius verba referuntur in cap. *Multi* dist. 4. de consecratione, haecque sunt: « Evangelicum vero praeceptum, ipso Deo et Domino Salvatore nostro Iesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis trina etiam mersione Sanctum Ba-

[1] Perpétuité de la foi de l'égl. Cath. sur les Sacr. liv. 2. ch. 4.
[2] V. Euchologs. In Bapt. off. not. n. 24.

ptisma unicuique tribuere ». In illa enim epistola ad Gaudentium Pelagius Papa reiicit baptismum Bonosianorum, qui formam vitiabant, baptizantes non in nomine SS. Trinitatis, sed in *mortem Christi;* propter quod etiam contendebant baptizandos semel tantum esse in aquam mergendos dum baptizabantur, nam Christus semel tantum mortuus est. — Contra illos tam longe a veritate aberrantes, Pelagius ait *praeceptum evangelicum nos admonere* ut baptismus conferatur in nomine Trinitatis; et ex hoc deducit baptismum *convenienter* ministrari trina immersione; non unica, ut docebant Bonosiani. Ceterum Pontifex declarat per solam poenitentiam eos Ecclesiae reconciliari, si *in nomine SS. Trinitatis* baptizati fuerint; quin trinam mersionem in baptismo abhibitam commemoret, atque requirat.

Adnot. 2. — Patres nonnulli trinam immersionem dicunt esse ex apostolica Traditione: ita, ex. gr., S. Basilius de Spiritu Sancto, cap. 27. n. 66., ait: « Alia quidem habemus e doctrina scripto tradita, alia vero nobis in mysterio tradita recipimus ex Traditione Apostolorum..... Iam ter immergi hominem unde haustum? Reliqua autem quae fiunt in baptismo, veluti renuntiare Satanae et angelis eius, ex qua scriptura habemus? » — Et S. Hieronymus, dialogo contra Luciferianos, num. 8.: « Multa, » inquit, « quae per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptae legis usurpaverunt, velut in lavacro ter caput mergitare ». — Sed isti Patres, et alii qui eodem modo loquuntur, trinae immersionis legem aiunt esse non ex Traditione *apostolica divina,* sed *mere apostolica.* Quae enim ab Apostolis tradita sunt, alia spectant fidem et mores, ac substantiam sacramentorum, dicunturque *traditiones apostolico-divinae,* quas numquam licet immutare, cum fides, et ea quae ad fidem pertinent, reformari nequeant. Alia spectant disciplinam, Ecclesiae regimen, ac ritum sacramenta administrandi, et appellantur *traditiones mere apostolicae,* ab Apostolis tamquam Ecclesiae pastoribus profectae, quae iustis de causis mutationi sunt obnoxiae. Sic quamvis traditio sit mere apostolica, ut bigami et neophyti a sacris ordinibus excludantur, ut Eucharistia non nisi a ieiunis sumatur, atque ut fideles a sanguine et suffocato abstineant; Ecclesia tamen semper sibi integrum esse putavit ea vel retinere, vel in eis iustis gravibusque de causis dispensare, vel etiam leges illas abrogare. Has inter traditiones secundi generis, nempe mere apostolicas,

merito numeratur ritus immersionis in baptismo, utpote extrinsecus, accidentarius, et ad sacramenti solemnitatem tantummodo pertinens. Et ita Patres mox citatos sensisse contextus ipse ostendit.

Adnot. 3. — Poenae contra eos, qui semel tantum immergebant baptizandos, ideo antiquitus latae fuerunt, quia ii a recepta tunc temporis disciplina recedebant: Eunomianorum vero baptismus non ob unicam immersionem, sed propter corruptam formam, declaratus fuit invalidus. — Demum si de baptismo *Clinicorum* nonnulli dubitaverunt, ut Cornelius Papa de baptismo Novatiani, dubium non spectabat baptismi validitatem, cum numquam baptismus eorum iteratus fuerit; sed dispositiones quas Clinici ad baptismum afferebant, ac proinde fructuosam baptismi susceptionem.

Adnot. 4. — Licet immersio expressius significet nos per baptismum consepultos esse cum Christo, expressior haec significatio ad substantiam sacramenti non pertinet, ad quam satis est significatio efficax ablutionis internae a sorde peccati, per gratiam sanctificantem; quam ablutionem significat et efficit ablutio externa rite cum prolatione formae administrata, sive per infusionem, aut aspersionem, sive per immersionem. — Ceterum huic difficultati respondens S. Thomas (3. q. 66. a. 7. ad 2.) aiebat: « In immersione expressius repraesentatur figura sepulturae Christi. . . . Sed in aliis modis baptizandi repraesentatur aliquo modo, licet non ita expresse: nam quocumque modo fiat ablutio, corpus hominis, vel aliqua pars eius aquae supponitur, sicut corpus Christi sub terra fuit positum ».

Adnot. 5. — Causae quare ritus immersionis mutatus est in Ecclesia latina praecipuae fuerunt sequentes: a) Mulierum pudicitia, praesertim postquam desiit in Ecclesia diaconissarum ministerium. *b*) Magnus non raro baptizandorum numerus. *c*) Incommoda, quae in septentrionalibus regionibus cum ritu immersionis coniuncta erant. — Et hic etiam contigit, quod in eiusmodi mutationibus plerumque recurrere solet, nempe quod perfusionis ritus primum usu invaluerit, deinde lege ecclesiastica sanciretur.

ARTICULUS QUARTUS

De forma baptismi.

A primis Ecclesiae saeculis, gravissimi prodierunt errores circa formam baptismi. Etenim Gnostici baptizabant *in nomine Patris ignoti universorum, in veritate matre omnium, in eo qui in Iesum descendit,* etc.; Montanistae seu Cataphryges, baptismum conferebant *in nomine Patris et Filii et Montani et Priscillae;* Sabelliani haeresim Sabellii, asserentis unicam esse in divinis personam, in collatione baptismi exprimebant; et similiter Paulianistae, seu sectatores Pauli Samosateni, et Photiniani agebant.

Ex Novatoribus vero saeculi XVI. Lutherus aiebat, formam in Ecclesia consuetam non esse ad valorem baptismi necessariam, et « baptismum esse ratum quibuscumque verbis collatum, modo non in nomine hominis, sed in nomine Dei detur »: — Zwinglius similiter negavit certam in administratione baptismi requiri formam: — Socinus vero asseruit, baptizari *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti,* prout legitur apud Matth. XXVIII. 19. non esse baptizari cum invocatione seu expressione personarum SS. Trinitatis, sed idem esse ac doceri, instrui, initiari in fide Patris, Filii et Spiritus Sancti.

Praeter hos errores, quos Ecclesia semper detestata est, hic commemorari debent opiniones paucorum quorumdam Catholicorum. Putarunt enim nonnulli theologi antiquiores, inter quos Magister Sententiarum (lib. 4. dist. 3.), baptismum in solo nomine Christi collatum esse validum; et hanc ipsam sententiam Caietanus in Commentariis suis expressit, ex his tamen, iussu S. Pii V., in editione altera Romana expuncta fuit.

Quod isti doctores pro omni tempore asserebant, alii, numero plures, limitabant ad breve quoddam tempus, et dicebant Apostolos ex dispensatione divina baptizasse in nomine Christi: postea vero, sublata hac dispensatione, baptismum, nisi expresse invocatis tribus divinis Personis, non esse validum. Hanc sententiam amplexi sunt Albertus Mag., Altissiodorensis, Alensis, Scotus; nec aliter sensit S. Thomas, qui (3. q. 66. a. 6.) postquam dixerit ex Christi institutione « sacramentum baptismi dari cum

invocatione Trinitatis », addidit (in resp. ad 1.): « Ex speciali Christi revelatione Apostoli in primitiva Ecclesia in nomine Christi baptizabant, ut nomen Christi, quod erat odiosum Iudaeis et Gentilibus, honorabile redderetur per hoc quod ad eius invocationem Spiritus Sanctus dabatur in baptismo ».

Adnotari hic etiam debet baptismi formam a Graecis usurpatam ab ea qua utuntur Latini differre, sed grammatica tantum locutione: hi enim dicunt: « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti »; Graeci vero: « Baptizatur servus (vel serva) Dei in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti ». [1] In utraque forma exprimitur actus ablutionis, apud Latinos per verbum *ego baptizo,* apud Graecos per verbum *baptizatur* (βαπτίζεσται); designatur persona baptizandi a Latinis per pronomen *te,* a Graecis per nomen substantivum, *servus,* vel *serva;* indicatur unitas divinae naturae, dicendo *in nomine;* et tres divinae Personae expresse et singillatim enuntiantur.

His positis ut veram de forma baptismi doctrinam distincte statuamus, primo probabimus actum baptismi esse necessario exprimendum, deinde ostendemus distinctam Trium Divinarum Personarum enuntiationem requiri ad validitatem baptismi, et tertio demonstrabimus hanc enuntiationem semper fuisse necessariam, nec ullam fuisse hac in re Apostolis concessam divinitus dispensationem.

Sit igitur.

[1] Quidam inter Scholasticos olim putaverunt Graecos uti forma deprecatoria, « *baptizetur* servus, vel serva Christi »; et de valore huius formae disputatum fuit. Sed in omnibus ritualibus, et in perpetuo usu Graecorum est forma indicativa non deprecativa, βαπτίζεσται, non βαπτιζέσθω. Valor autem formae a Graecis adhibitae, et nullo modo quoad substantiam a forma Latinorum discrepantis, indubius est ex approbatione Conc. Florentini, in Decreto pro Armenis, et ex definitione Leonis X. in Bulla « Accepimus nuper », an. 1521., necnon Clementis VII., Bulla « Provisionis nostrae », an. 1526.

THESIS III.

In forma, ad sacramenti validitatem, exprimi est necesse ipsum baptismi actum, ideoque verba te baptizo, aut baptizatur servus (vel serva) Dei, aut aequivalentia de essentia sunt formae: necessaria pariter est ad sacramenti valorem, Trium SS. Trinitatis Personarum distincta expressio; et ab hac expressione nulla umquam concessa fuit dispensatio, proinde baptismus in solo Christi nomine collatus, numquam in Ecclesia validus fuit.

I. Prima pars thesis, omnino certa, immo iuxta Suarez (disp. 26. sect. 2. n. 1.) de fide censenda est, contra sententiam paucorum saec. XII. theologorum, idest, Praepositivi, Stephani Tornacensis et quorumdam aliorum, qui asserebant verba illa « Ego te baptizo » esse ad sacramenti solemnitatem, ideoque baptismum sine illis collatum esse validum.

Probatur autem conclusio nostra ex Decretali Alexandri III., qui (cap. *Si quis* 1. Extra. de Baptismo). « Si quis, » inquit, « puerum ter in aqua immerserit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen; et non dixerit: ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen, non est puer baptizatus ». — Equidem post decretalem hanc adhuc Theologorum aliqui sunt oppositum tuiti; at excusandi sunt, eo quod hanc Decretalem ignoraverint, quae tempore Greg. IX. primum in collectione Raymundi circa medium saec. XIII. iuris publici facta est. — Responsum Alexandri confirmavit Concilium Florentinum in Decreto, et Alexander VIII. inter plures propositiones damnans hanc ordine 27.: « Valuit aliquando baptismus sub hac forma collatus, in nomine Patris et Filii, et Spiritus Sancti, praetermissis istis: Ego te baptizo ». — Adde perpetuam Ecclesiae tum Occidentalis tum Orientalis praxim, semper adhibentis in collatione sacramenti baptismi verba quae baptismi actum exprimunt, nempe *baptizo*, vel *baptizatur.*

Rationem vero theologicam, ad veritatem quam defendimus confirmandam, indicat Angelicus 3. qu. 66. a. 5. ad 2.; et haec est. Ablutio hominis in aqua cum variis de causis fieri possit, oportet, ut in baptismo determinetur per verba formae: — sed per

haec tantum verba: « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti », nondum sufficienter illa ablutio determinatur, ut sacramentalis sit; quia in nomine Trinitatis, ut pleraeque actiones, etiam ablutio, sanitatis causa fieri potest; imo ut omnia hoc invocato nomine faciamus, nos hortatur Apostolus ad Coloss. 3.; — ergo in sacramenti forma actus baptismi debet exprimi.

II. Secunda pars thesis, ut certa, probatur ex verbis Christi « baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Quod enim per haec verba Christus significare voluerit baptismum conferri debere expresse et distincte nominando Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, constat ex perpetua doctrina et praxi Ecclesiae. Nam

a) Ecclesia semper ut nullum habuit baptismum eorum, qui aliter ac illa expressa personarum divinarum invocatione baptizati fuerant, et iussit eos esse rebaptizandos.

Ita Concilium Arelatense I., an. 314. habitum, can. 8. quoad Afros, seu Arianos, statuit ut illi rebaptizentur, « qui baptizati non fuerint in Patre et Filio et Spiritu Sancto ». — Concilium Nicaenum I., anno 325., iussit, canone 8., non esse rebaptizandos Catharos, et, canone 19., rebaptizandos esse Paulianistas: ratio autem discriminis declaratur a Papa Innocentio I. (ep. 17. ad Episcopos Macedoniae), qui « idcirco distinctum esse », inquit, « ipsis duabus haeresibus.... quia Paulianistae in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti minime baptizant; et Novatiani iisdem nominibus tremendis venerandisque baptizant ». (Vide *de Sacram. in Gen.* p. 198.).

Ita pariter Romanorum Pontificum Decreta semper definierunt. Pelagius II. Papa ad Gaudentium scribit (Decr. 3. p. de Consec. dist. 4. cap. 30.); « Si revera hi de haereticis, qui in locis tuae dilectioni vicinis commorari dicuntur, solummodo se in nomine Domini baptizatos fuisse forsan confitentur, sine cuiusquam dubitationis ambiguo eos ad catholicam fidem venientes in SS. Trinitatis nomine baptizabis. Sin vero apud dilectionem tuam eorum, qui converti volunt, manifesta confessione claruerit, quod in nomine Trinitatis fuerint baptizati, sola reconciliationis impensa gratia, catholicae sociare fidei maturabis ».

S. Gregorius Magnus Quirico et ceteris in Hiberia Episcopis (lib. 9. ep. 67., al. 61., — Migne P. L. tom. 77. p. 1205). mandat:

« Ab antiqua Patrum institutione didicimus ut quilibet apud haeresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut impositione manus, aut sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiae revocentur. Unde Arianos per impositionem manus Occidens, per unctionem vero sancti chrismatis ad ingressum sanctae Ecclesiae catholicae Oriens reformat. Monophysitas vero et alios ex sola vera confessione recipit, quia sanctum baptisma, quod sunt apud haereticos consecuti, tunc in eis vires emundationis recipit, cum vel illi per impositionem manus Spiritum Sanctum acceperint, vel isti propter professionem verae fidei sanctae et universalis Ecclesiae visceribus fuerint uniti. Hi vero haeretici qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiaci et Cataphrygae, quia et illi Christum Dominum non credunt, et isti Sanctum Spiritum perverso sensu esse quemdam pravum hominem Montanum credunt, quorum similes multi sunt alii, cum ad sanctam Ecclesiam veniunt, baptizantur, quia baptisma non fuit, quod in errore positi in SS. Trinitatis nomine minime perceperunt. Nec potest hoc ipsum iteratum dici baptisma, quod, sicut dictum est, Trinitatis nomine non erat datum ».

S. Zacharias Bonifacio Episcopo (epist. 11. ad Bonifacium, Migne P. L. t. 89. p. 943.) dicit: « In illa (Synodo Anglorum) tale decretum et iudicium firmissime praeceptum et diligenter demonstratum esse dignoscitur, ut quicumque sine invocatione Trinitatis lotus fuisset, sacramentum regenerationis non haberet. Quod omnino verum est, quia si mersus in fonte baptismatis quis fuit sine invocatione Trinitatis, perfectus non est, nisi fuerit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti baptizatus . . . Hoc quoque observasse in dicta Synodo sacerdotes, ut qui vel unam de Trinitate personam in baptismo non nominaret, illud baptisma verum esse non posset: quod pro certo verum est, quia qui unam ex SS. Trinitate confessus non fuerit, perfectus Christianus esse non potest. Qui enim confitetur Patrem et Filium, si confessus non fuerit Spiritum Sanctum, nec Patrem habet, nec Filium: et qui confessus fuerit Patrem et Spiritum Sanctum, et Filium non fuerit confessus, nec Patrem habet, nec Spiritum Sanctum, sed vacuus est a gratia divina ».

b) Patres omnium aetatum apertissime docent formam ba-

ptismi a Christo institutam continere Trium Personarum Divinarum enuntiationem, et sine ea baptismum esse invalidum.

S. Iustinus, Apologia I. pro Christianis (n. 61.), de ritu baptismi loquens, ait: « Super eo, qui regenerari voluerit, et peccatorum poenitentiam egerit, Parentis omnium et Domini Dei nomen pronuntiatur..... Sed in nomine Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi, et in nomine Spiritus Sancti, qui per prophetas omnia ad Iesum spectantia praenuntiavit, is qui illuminatur, abluitur ».

Tertullianus (lib. de bapt. cap. 13.) ait: « Lex tingendi imposita est, et forma praescripta: Ite, inquit, docete nationes, tingentes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ».

Et adv. Prax. (c. 26.) inquit: « Novissime mandans, ut tingerent in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum non in unum; nam nec semel, sed ter ad singula nomina in Personas singulas tingimur ».

Origenes (in Ep. ad Rom. lib. 5. num. 8.) ita loquitur: « Requiras fortassis etiam hoc, quod, cum ipse Dominus dixerit ad discipulos, ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris et Filli et Spiritus Sancti, cur hic Apostolus solius Christi in baptismo nomen assumpserit dicens: 'Quicumque baptizati sumus in Christo'; cum utique non habeatur legitimum baptisma, nisi in nomine Trinitatis ».

S. Cypr. (ep. 73. n. 12.) ad Iubaianum scribit: « Ubi post resurrectionem a Domino Apostoli ad gentes mittuntur, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti baptizare gentiles iubentur. Quomodo ergo quidam dicunt foris extra Ecclesiam, imo et contra ecclesiam, modo in nomine Iesu Christi, ubicumque et quomodocumque gentilem baptizatum remissionem peccatorum consequi posse, quando ipse Christus gentes baptizari iubeat in plena et adunata Trinitate ».

Ad haec trium priorum saeculorum testimonia, ne nimii simus, quaedam tantum ex Graecis Latinisque Doctoribus sequioris aetatis selecta adiicimus:

S. Athanasius (ep. 4. ad Serapion. num. 12.) haec habet: « Quod si sanctum lavacrum in nomine Spiritus Sancti tantum daretur, iure diceretur, baptizatos in Spiritum Sanctum dumtaxat peccare. Cum autem in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti detur, sicque singuli, qui baptizantur, initientur, consen-

taneum prorsus est, ut qui post baptisma praevaricantur, in sanctam et indivisam Trinitatem blasphement ».

S. Gregorius Nazianzenus (Orat. 33. num. 17.) dicit: « Confessionem tuam memoria tene. In cuius nomine baptizatus es? Patris? recta; verum id adhuc iudaicum: Filii? praeclare; hoc iam minime iudaicum, sed nondum tamen plenum et perfectum; Spiritus Sancti? optime; numeris omnibus absolutus est hic baptismus ».

S. Ioannes Chrysostomus (hom. 20. in epist. ad Eph. n. 2.) in illud « Mundans lavacro aquae in verbo vitae », ait: « Lavacro lavat eius immunditiam; in verbo, inquit quonam? in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ».

Et ex Latinis Doctoribus, S. Ambrosius (de Mysteriis c. 4. nn. 20. 21.): « Credit etiam », inquit, « catechumenus in crucem Domini Iesu, qua et ipse signatur: sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiae munus haurire... Tu autem baptizatus es in nomine Trinitatis, confessus es Patrem, recordare quid feceris, confessus es Filium, confessus es Spiritum Sanctum ». — S. Augustinus, de baptismo (l. 6. cap. 15. et 47.) scribit: « Deus adest evangelicis verbis suis, sine quibus baptismus Christi consecrari non potest.... Ceterum quis nesciat non esse baptismum Christi, si verba evangelica, quibus symbolum constat, illic defuerint? » Quid vero per verba evangelica intelligat, iam dixerat l. 3. de bapt. (cap. 15.) scribens: « Si evangelicis verbis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Marcion baptisma consecrabat integrum erat sacramentum ». — Et S. Isidorus Hispalensis (l. 2. de Officiis Eccl. c. 25.), ait: « Si, omissa qualibet Trinitatis persona, baptisma detur, manifeste in regenerationis solemnitate nihil agitur, nisi tota Trinitas invocetur ».

c) Insuper, constans Ecclesiae Orientalis et Occidentalis consensus quoad expressam Trium Divinarum Personarum invocationem in baptismo faciendam, ut valide conferatur, apparet tum ex omnibus ritualibus Latinorum et Euchologiis Graecorum; tum ex Decreto Eugenii IV. in Decreto pro Armenis, in quo explicite declaratur: « Forma autem (baptismi) est: Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Non tamen negamus, quia et per illa verba: Baptizetur (baptizatur) talis servus

Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti; vel, baptizatur manibus meis talis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti; verum perficiatur baptisma: quoniam si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum, cum SS. Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum ».

Demum et hoc adnotari liceat, nimirum, congruentiam formae baptismi a Christo praescriptae si natura et effectus sacramenti huius spectentur, manifestam esse. Cum enim in baptismo, qui est sacramentum fidei et Ecclesiae ianua, professio fiat evangelicae fidei, oportuit ut in eo expressa invocatio fieret SS. Trinitatis, quae est primarium obiectum et fundamentum totius fidei, et principalis causa tam ipsius baptismi, quam omnium mysteriorum legis novae.

III. Tertia pars thesis, in qua defendimus numquam validum fuisse baptismum, in solo Christi nomine collatum, quamque ut probabiliorem saltem vindicamus, evincitur — *a*) evertendo fundamentum adversariorum. Etenim auctores, qui asserunt Apostolos, ex divina dispensatione, in solo Christi nomine baptizasse, quibusdam Scripturae locis innituntur in quibus legimus multos baptizatos fuisse *in nomine Christi*. Ita, Act. II. 38. legitur: « Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi »; — et VIII. 12.: « In nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres »; — et ibid. v. 16.: « Baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu »: — et similiter aliis in locis.

Sed respondetur 1. — *baptizari in nomine Christi*, non significat, in locis mox citatis, baptizari *invocato hoc nomine*, sed in fide virtute et auctoritate Christi, ac baptismo ab eo instituto baptizari; et id videtur erui ex Act. (XIX. 2-5.): « Dixitque (Paulus) ad eos: Si Spiritum Sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed, neque si Spiritus Sanctus est, audivimus. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus: Ioannes baptizavit baptismo poenitentiae populum, dicens: In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est in Iesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu ». His verbis dicitur, *illos baptismo quem instituit Christus baptizatos fuisse*, qui antea solo baptismo Ioannis baptizati fuerant. — Vel 2. *baptizari in nomine Christi* significat nomen Domini nostri Iesu Christi prolatum fuisse in

forma baptismi, at non exclusis nominibus Patris et Spiritus Sancti. Exclusio enim haec nullatenus ex citatis testimoniis deduci potest, sicut ex eo quod Act. II. et VIII. legitur Apostolos praedicasse Iesum Christum, admitti nequit illos fidem in Patrem et Spiritum Sanctum non inculcasse; et ex eo quod Apostolus I. ad Cor. I. 5. dicat nos baptizatos esse in Spiritu Sancto non concludimus baptismum esse conferendum, vel etiam aliquando fuisse collatum nomine solius Spiritus Sancti in baptismi forma expresso.

b) Quod nulla facta fuerit dispensatio pro Apostolis in forma sacramenti baptismi a Christo Domino instituta, quodque Scripturarum loca, ab adversariis allata, intelligenda sint iuxta ea quae modo diximus, Patres sine ambiguitate docent: nam et nullam exceptionem pro Apostolis factam commemorant; — et generatim ac absolute dicunt baptismum ex Christi mandato esse conferendum cum invocatione expressa SS. Trinitatis Personarum; — et verba Scripturae quae in specie contraria videri possunt diligenter, iuxta sententiam quam tuemur, exponunt.

Praeter testimonia, quae adduximus ad demonstrandam secundam partem thesis, haec attendantur.

S. Cyprianus, epist. 73., ad Iubaianum, n. 17., postquam citaverit verba Petri (Act. II. 38.): « Poenitemini et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Iesu Christi in remissionem peccatorum » eadem explicans, addit: « Iesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi Pater omitteretur, sed ut Patri quoque Filius adiungeretur ».

S. Basilius, libro de Spiritu Sancto, c. 12., contra eos agit « qui dicunt sufficere baptismum tantum in nomine Domini », et refutat argumentum quod desumitur ex locutionibus Scripturarum, in quibus baptizati dicuntur fideles *in nomine Christi*. « Neminem vero in fraudem inducat », ait S. Doctor, « illud Apostoli, quod Patris et Spiritus Sancti nomen in baptizatis commemoratione frequenter omittit: neque ideo putet indifferentem esse nominum invocationem. 'Quicumque', inquit, 'in Christum baptizati estis, Christum induistis'; et rursus: 'Quicumque in Christo baptizati estis, in mortem illius baptizati estis' . . . . . Videtur tamen interdum Apostolus etiam solius Spiritus fecisse mentionem in baptismate. *Omnes* enim, inquit, *in uno corpore in unum Spiritum baptizati sumus*. His et illud consonat, *Vos autem*

baptizabimini in Spiritu Sancto; et, *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto.* At non ideo quis dixerit perfectum esse baptisma, in quo solum Spiritus nomen invocatum est. Oportet enim inviolabilem semper manere traditionem, quae in vivifica gratia data est.... Proinde si in baptismo separare Spiritum a Patre et Filio, ut periculosum est baptizanti, ita baptismum accipienti inutile; quomodo nobis tutum fuerit a Patre et Filio distrahere Spiritum? Fides autem et baptisma duo sunt modi parandae salutis, inter se cognati et inseparabiles. Nam fides perficitur per baptismum, baptismus vero fundatur per fidem, et utraque res per eadem nomina impletur. Sicut enim credimus in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, sic et baptizamur in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ac praecedit quidem professio ad salutem perducens; sequitur autem baptisma consignans assensum nostrum ».

S. Augustinus Maximinum haereticum Arianum, dicentem Spiritum Sanctum non esse creatorem, quoniam de Filio dictum est, « *Omnia per ipsum facta sunt* », — quasi diceretur, « *omnia per ipsum facta sunt absque Spiritu Sancto* » — argumento hoc (l. 3. c. 17. n. 1.) perstringit: « Si autem quia non est nominatus, quod etiam per illum facta est creatura, quando de Filio dictum est, 'omnia per ipsum facta sunt', ideo putas Dei Spiritum non esse Creatorem; procul dubio nec in eius nomine poteris baptizatos dicere quibus ait Petrus 'agite poenitentiam et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Iesu Christi'; quia non ait 'et Spiritus Sancti'; nec in Patris nomine, quia nec ipse ibi est nominatus. Si autem etiam non nominatis Patre et Spiritu Sancto, in nomine Iesu Christi iussi sunt baptizari, et tamen intelliguntur non baptizati nisi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti: cur non sic audis de Filio Dei 'omnia per ipsum facta sunt', ut et non nominatum intelligas ibi etiam Spiritum Sanctum? » — Quibus verbis S. August. et ut certum supponit, atque Maximino etiam persuasum, Apostolos numquam in solo Christi nomine baptizasse; et hac veritate supposita, sic ratiocinatur: ex eo quod in Actibus Apostolorum legatur Apostolos baptizasse *in nomine Christi* non sequitur eos baptizasse non nominatis Patre et Spiritu Sancto; ergo ex eo quod in c. 1. Ioannis scriptum sit « *omnia facta esse per Verbum* » non sequitur facta simul non esse a Patre et Spiritu Sancto.

S. Ioannes Chrysostomus (in II. ad Cor. hom. 30. n. 2.) ait: « Ad Corinthios (Paulus) scribens his verbis utitur: 'Sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Iesu Christi, et in Spiritu Dei nostri' (I. Cor. VI. 11.). Quid ergo, heus tu, annon isti in Patris nomine baptizati sunt? Ergo nec abluti nec sanctificati sunt. Atqui baptismo vere tincti fuerant. Cur ergo non dixit, Abluti estis in nomine Patris? Quia perinde illi erat, modo illius, modo alterius personae meminisse: idque ipsi in plerisque epistolarum locis in usu fuisse reperies. Etenim in epistola ad Romanos ait: 'Obsecro igitur vos per miserationes Dei' (Rom. XII. 1.); atqui Filii quoque miserationes sunt: et, 'Obsecro autem per caritatem Spiritus' (Rom. XV. 30.); cum tamen Patris quoque sit caritas. Cur ergo nec Filii, cum de miserationibus loquitur, nec Patris, cum de caritate, mentionem fecit? Quod haec perspicua atque indubitata essent ».

Seriem testimoniorum, quae ad exemplum protulimus, claudant S. Ioannis Damasceni sequentia verba (de fide lib. 4. cap. 9.): « Qui in Sanctam Trinitatem baptizati non sunt, hi denuo baptizentur necesse est. Etsi enim Apostolus dicit: 'In Christum et in mortem ipsius baptizati sumus' (Rom. VI. 3.); non tamen hoc vult, baptismi invocationem ex his verbis constare debere, verum hoc demum, baptismum mortis Christi figuram praeferre... Quare in Christum baptizatum esse nihil aliud indicat, quam in illum credendo salutifera aqua tingi. Fieri non potest ut in Christum credamus, nisi Patris et Filii et Spiritus Sancti confessione imbuti simus. Christus enim est Filius Dei vivi, quem Pater unxit Spiritu Sancto, quemadmodum ait divinus David: 'Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis' (Ps. XLIV. 3.). Isaias quoque ex Domini persona loquens: 'Spiritus Domini super me, propter quod unxit me' (Isa. LXI. 1.). Enimvero quaenam verborum forma adhibenda esset, Dominus discipulis suis exposuit: 'Baptizantes eos', inquiens, 'in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti' » (Matth. XXVIII. 19.).

Adversus thesim, obiicitur

1. — S. Hilarius (l. de Synod. n. 85.): « Ne postremo », inquit, « Apostoli reperiantur in crimine, qui baptizare in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti iussi, tantum in nomine Iesu baptizaverunt ».

Resp. S. Hilarius invocationem aliarum personarum non excludit, nam in loco citato affert Evangelii et Actuum Apostolorum textus, sibi quoad apparentiam circa formam baptismi repugnantes, et contendit, non ideo eliminandos esse, quod apparens antilogia possit perversum sensum ingerere; indeque infert, nec ideo vocem ὁμοούσιος proscribendam esse, quod in pravum sensum detorqueri possit; — utrum vero Apostoli in *solo* baptizarint Christi nomine, hanc quaestionem ibidem non attingit. En textum integrum: « Pereant quoque, si videtur (quod non ego dixerim, sed responsionis necessitas), omnia divina illa et sancta Evangelia salutis humanae, ne se invicem contraria dictorum opinionem compugnent: ne missurus Dominus Spiritum Sanctum ipse de Spiritu Sancto natus legatur: ne mortem gladio denuntiaturus usuris, emi gladium passurus indicat: ne ad inferos descensurus, in paradiso sit cum latrone: ne postremo Apostoli reperiantur in crimine » etc. — Quare sensus S. Doctoris est: etsi antilogia videatur esse Evangelium inter et Actus Apostolorum quoad baptismi formam, vera tamen antilogia non est; quia, etsi dicantur Apostoli in Christi baptizasse nomine, non tamen dicitur, aut sequitur, quod in hoc *solo* nomine baptizarint.

2. — S. Ambrosius (lib. 1. de Spiritu Sancto, cap. 3. nn. 43. 44.) ait: « Cum enim dicitur: 'In nomine Domini nostri Iesu Christi' per unitatem nominis impletum mysterium est; nec a Christi baptismate, Spiritus separatur... Nunc consideremus utrum quemadmodum in Christi nomine plenum esse legimus baptismatis sacramentum; ita etiam Sancto tantum Spiritu nuncupato, nihil desit ad mysterii plenitudinem. Rationem sequamur; quia qui unum dixerit Trinitatem signavit ».

Resp. S. Ambrosius in verbis citatis non agit de forma baptismi, sed de eius effectu, qui toti Trinitati, ac proinde Spiritui Sancto etiam convenit; et alludit ad fidei professionem quam adulti antequam baptizarentur pronuntiare solebant; ita ut haec mens sit Sancti Doctoris, nempe, declarare validum baptismum eorum qui de una solum persona SS. Trinitatis interrogati essent, et respondissent, dummodo rectam de eadem SS. Trinitate fidem haberent. Hinc ait: « Plenum est (baptismi sacramentum) si Patrem et Filium et Spiritum Sanctum fatearis, si unum neges totum subrues. Et quemadmodum si unum *in sermone* comprehen-

das, aut Patrem, aut Filium, aut Sp. S.: fide autem nec Patrem, nec Filium, nec Sp. S. abneges, plenum est fidei sacramentum: ita etiam quamvis et Patrem et Filium et Spiritum Sanctum dicas, et aut Patris, aut Filii, aut Spiritus Sancti minuas potestatem, vacuum est omne mysterium ». Vacuum sane recipit mysterium (hoc est, absque sanctificationis effectu) qui unam e tribus divinis personis negat, at vacuum mysterium (hoc est, invalidum, nullum) non confert qui in nomine trium divinarum personarum baptizat, etsi in SS. Trinitatem fidem non habeat.

3. — S. Bernardus consultus ab Henrico Archidiacono Aurelianensi, ratusne baptismus esset periclitanti infanti sub hac forma datus: « Baptizo te in nomine Dei, et sanctae et verae crucis »? respondit, epistola 403., affirmative, additque: « Ut enim taceam, quod in nomine Dei unam expressit substantiam Trinitatis, in eo ipso quod addidit, sanctae et verae crucis, manifeste commendavit Dominicam passionem ».

Resp. 1. — Multi epistolam citatam S. Bernardo abiudicant. 2. — Supposita eius authenticitate, S. Bernardus sententiam suam tamquam probabilem profert, sed meliori iudicio corrigendam: addit enim: « Breviter vobis de proposita quaestione respondemus, sine praeiudicio tamen sanius sapientis ».

4. — S. Stephanus I. decrevit valere baptismum collatum in Christi nomine, et approbavit baptismum Marcionis qui in hoc nomine baptizabat: utrumque colligitur ex ep. S. Cypr. 73. ad Iubaianum, n. 18.

Resp. 1. — Ex ep. citata non certo constat S. Cyprianum unum et aliud S. Stephano tribuisse, ait enim, dum illa refert, « quidam dicunt », at quinam illi sint non explicat. 2. — Si S. Stephano tribui debent, is non de baptismo in *solo* Christi nomine loquebatur, sed de baptismo collato *iuxta ritum a Christo praescriptum,* seu cum SS.Trinitatis invocatione: — et cum baptismum Marcionis approbavit, id conditionate fecit, nempe, si Marcionitae cum necessaria trium divinarum personarum invocatione baptizaverint, quo sensu idem aliquando asseruit ipse S. Augustinus, l. 3. contra Donatistas. — Conf. etiam quae diximus in tractatu *de Sacram. in Gen.* p. 194. nota 3.

5. — Nicolaus I. in responso ad consulta Bulgarorum, cap. 104., de baptismo a quodam Iudaeo collato respondit: « Hi profecto si in nomine SS. Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actis Apostolorum legimus, baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut Sanctus exponit Ambrosius) constat eos non esse denuo baptizandos ».

Resp. Huic difficultati duplex a theologis solutio traditur. Multi enim respondent, Nicolaum non ut Pontificem definientem, sed ut privatum doctorem illud asseruisse; cum non de forma baptismi interrogatus fuerit, sed de ministro, utrum nempe baptismus valeret a Iudaeo collato, aut a pagano. — Respondent alii, et merito, ut videtur, in verbis Pontificis, duas partes esse distinguendas, quarum prior fidem spectat baptizandi, altera ministrum; testimonium autem quod obiicitur ad partem quae *baptizandi fidem* respicit esse referendum.

Et revera *a*) Nicolaus I. ad Actus Apostolorum (cc. II. VIII. etc.) et ad S. Ambrosium appellat; — illi vero non de forma baptismi agunt, sed de fide suscipientium, ut demonstravimus.

b) Idem Nicolaus I. ab iisdem consultus Bulgaris, num essent rebaptizandi, qui a Graeco quodam se presbyterum fingente fuerant baptizati, respondet respons. 15. (Labb. tom. 8. pag. 523.): « Si in nomine summae ac individuae Trinitatis baptizati fuere, Christiani profecto sunt et eos... iterato baptizare non convenit ». Hic Summus Pontifex certo de baptismi forma loquitur, nec addit valere etiam baptismum collatum « in nomine Christi »; — ergo sola illa verba evangelica Matth. ult.: « In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti » censebat Pontifex constituere baptismi formam; et dum resp. 104. haec addidit: « *vel tantum in nomine Christi* », ea cum S. Ambrosio ad suscipientium fidem retulit.

c) In eodem resp. 104., de ministro agens, verbis perspicuis significat, sibi aeque ac S. Augustino non aliud probari baptisma, quam quod verbis evangelicis consecratum. « Iam satis », inquit ex S. Augustino, ostendimus, ad baptismum, qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere cuiusquam vel dantis vel accipientis errorem, sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu Sancto aliter sentiat, quam doctrina coelestis insinuat ». Verba autem evangelica sunt illa notissima Matth. ult. « In nomine Patris », etc. Non vero haec: « In nomine Christi ». — Quomodo igitur paucis ante lineis idem S. Pontifex de forma dixerit, ad hanc sufficere

ista: « Vel in nomine Christi tantum? » Concludamus itaque oportet in parte priore S. Pontificem de suscipientis fide locutum esse; ac proinde, dum inquit: « Hi profecto, si in nomine SS. Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actis Apostolorum legimus, baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut Sanctus exponit Ambrosius) constat eos non esse denuo baptizandos »; sensus huius sententiae est: — Hi profecto, si christiano more ac ritu abluti sunt, hoc est, si in baptismo interrogati se in Trinitatem credere confessi sint, vel tantum in Christum, sicut in Actis Apostolorum de Eunucho reginae Candacis legimus, aliisque, unum enim idemque est iuxta S. Ambrosium, non sunt rebaptizandi.

Nec dicatur, Pontificem de ministri fide interrogatum fuisse, non de fide suscipientis, ideoque de huius fide verba obiecta non posse intelligi. — Respondemus, non raro fieri ut plus in gratiam interrogantis dicatur quam petitur; quamobrem Nicolaus Pontifex in responsione sua ad Bulgaros, pro pleniori instructione gentis recentissime ad fidem conversae, recte prius docuit quo ritu Bulgari profiteri debebant fidem, nimirum dicendo se credere in SS. Trinitatem, vel se credere in Christum, — quod sufficiebat si alias personas non negabant; — et deinde definivit ministrum, quicumque esset, valide, *verbis evangelicis* conferre baptismum.

ARTICULUS QUINTUS

De necessitate baptismi.

Duplici ratione potest aliquid necessarium esse ad salutem consequendam, necessitate nempe *medii* vel *praecepti*. Necessarium *necessitate medii* est illud, quo inculpabiliter etiam omisso, salus obtineri nequit, cum statuerit Deus hominem sine hoc medio aeternam beatitudinem non adipisci: necessarium vero *necessitate praecepti* est illud quod *citra peccatum*, quo impeditur salus, omitti non potest; sed a peccato excusat tum praecepti ignorantia, tum impotentia implendi quod est praeceptum; ideoque si istud *inculpabiliter* omittatur, absque eo salus etiam obtineri potest.

Necessarium esse baptismum, praeter haereticos quosdam antiquiores, quos superius commemoravimus, negaverunt Pelagiani,

utpote qui peccati originalis dogma inficiati sunt; et ut vim argumentorum effugerent, quibus a catholicis premebantur, necessarium baptismum esse dixerunt ad ingressum in regnum coelorum, non autem ad vitae aeternae assecutionem.

Ex recentioribus haereticis baptismi necessitatem negaverunt Wiclefus, ut constat ex sess. 16. Concilii Constantiensis, Zwinglius, Bucerus, ac Sociniani omnes. Calvinus, lib. 4. Inst. c. 16., necessarium quidem baptismum esse fatetur; sed ad delendum originale peccatum omnibus sive adultis sive parvulis necessarium non esse contendit: non adultis, quia sola fide iustificantur; non parvulis, quia si a parentibus christianis progeniti, aut de numero sunt praedestinatorum, virtute foederis quod Deus cum Christianis pepigit, sancti sunt etiam sine baptismo, nec originaria labes eis imputatur. Idem cum Calvino sentiunt Lutherani, ut ex eorum Catechismis aperte colligitur.

Ex catholicis Caietanus docuit parvulos fidelium, ex lege Dei, si baptismo non possunt ablui, precibus parentum et desiderio conferendi eis baptismum salvari posse, maxime si votum istud parentum exterius signo aliquo manifestetur. At S. Pius V. Pontifex Maximus ex Commentariis Caietani articulos quibus is hanc sententiam tuebatur expungi iussit.

Praeterea nonnulli antiquiores Doctores, inter quos adnumerari etiam debet S. Bonaventura (in 4. dist. 6. p. 2. a. 2. q. 1.), dixerunt de lege ordinaria parvulos etiam fidelium sine baptismo ex hac vita decedentes non salvari; sed probabiliter putari posse Deum clementissimum vel exaudire fidelium parentum vota pro salute parvulorum, vel supplere defectus essentiales baptismi, si qui sint ex parte materiae, formae et intentione ministri.

Verum, iuxta catholicam doctrinam, baptismus agnosci debet pro omnibus, pro infantibus aeque ac pro adultis, necessarius necessitate medii ad salutem; pro adultis vero necessarius etiam necessitate praecepti. — At, iuxta eamdem doctrinam catholicam animadverti etiam debet baptismum quamvis omnibus necessarium necessitate medii, suppleri tamen posse duobus modis, scilicet per contritionem, aut caritatem perfectam, quae saltem virtualiter et implicite continet votum, seu desiderium suscipiendi baptismum aquae; et per martyrium pro fide Christi toleratum. — Et sane baptismus, licet necessarium sit salutis medium, non est tamen medium eiusdem salutis *internum,* ut est gratia sanctificans,

sed solummodo *medium externum* a Christo institutum ad huius gratiae consecutionem. Cum ergo Deus non sit exterioribus signis necessario alligatus, et gratia sanctificans per contritionem perfectam cum voto baptismi obtineri queat, baptismus aquae suppleri potest per contritionem perfectam, ac multo magis per martyrium.

Hinc baptismi divisio in baptismum aquae, flaminis et sanguinis, quae usurpata invenitur non tantum apud Scholasticos, sed etiam a Patribus ut, ex. gr., a S. Gregorio Nazianzeno, Orat. 39. in Sancta Lumina, a S. Augustino, lib. 4. de Baptismo, a S. Bernardo, ep. 77. ad Hugonem Victorinum, et ab aliis. Per hanc vero divisionem, non asseritur tres *proprie* esse baptismos, nam *proprie* unus baptismus est, scilicet ille quo a peccatis abluimur « per aquam in verbo » ; sed alii, quae sacramenta non sunt, *improprie* tantum et *analogice* sic vocantur, quatenus baptismi aquae vices supplent quoad principalem eius effectum, nempe gratiam et remissionem peccatorum.

Quamobrem, iuxta catholicam doctrinam, baptismus aquae, extra casum martyrii, parvulis est in re necessarius necessitate medii, quia neque desiderii, seu baptismi flaminis, neque praecepti alicuius capaces sunt; ac proinde originalis maculae emundationem, et vitam aeternam consequi parvuli non possunt nisi actu collatus ipsis fuerit baptismus aquae: — adultis vero baptismus aquae vel in re, vel saltem in voto ac desiderio, necessarius est non tantum necessitate medii, sed etiam necessitate praecepti divini, quia ex divino praecepto quilibet homo rationis capax adhibere tenetur omnia media ad salutem consequendam necessaria. Si quis itaque adultus baptismi legem aut invincibiliter ignoraret, aut ipsi obsequi non posset ob defectum, ex. gr., aquae, vel ministri, haud equidem reus foret violati praecepti; gratiam tamen sanctificantem non perciperet, nisi in casu martyrii, aut contritionis perfectae, in qua saltem implicite includitur desiderium et voluntas servandi omnia Dei praecepta; et si mori tunc illum contingeret, aeterna felicitate excludendus foret propter defectum gratiae sanctificantis, quae sola filios Dei adoptivos et haeredes regni constituit, et propter peccatum sive originale, sive personale nondum remissum.

Vindicationem huius doctrinae catholicae, perspicuitatis gratia, divisim aggredimur et distinctis paragraphis demonstrabimus

primo necessarium esse baptismum pro omnibus in re, vel saltem in voto; — secundo baptismum flaminis, seu perfectam cordis contritionem et quemcumque caritatis perfectae actum, in quo saltem implicite baptismi votum continetur, supplere in adultis vices baptismi aquae, quoad effectum eius primarium, seu gratiam sanctificantem, quae peccata remittit; — tertio, martyrium tum in infantibus, tum in adultis, supplere baptismum aquae quoad effectum remissionis culpae ac poenae.

§. 1

Omnibus baptismus aquae necessitate medii est necessarius in re, vel saltem in voto; et adultis est etiam necessarius necessitate praecepti.

Ex documentis ecclesiasticis doctrinam Ecclesiae circa necessitatem baptismi spectantibus seligimus quae in Concilio Tridentino statuta fuere, eaque hic proferimus.

In sessione 5. Tridentina Synodus iterans, fere iisdem verbis definitionem Concilii Milevitani II. contra Pelagianos, et Concilii plenarii Carthaginiensis an. 418., decrevit, can. 4.: « Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint a baptizatis parentibus orti; aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam; unde fit consequens ut in eis forma baptismatis, in remissionem peccatorum, non vera sed falsa intelligatur; anathema sit: quoniam non aliter intelligendum est id quod dixit Apostolus: ' Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt ', nisi quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit: propter hanc enim regulam fidei ex Traditione Apostolorum etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei ».

In sessione 6. cap. 4. docuit: « Translatio ab eo statu, in quo

homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae, et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Iesum Christum Salvatorem nostrum..... post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut eius voto, fieri non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei ».

Demum in sessione 7. canone 5. de baptismo, ait: « Si quis dixerit, baptismum liberum esse, hoc est non necessarium ad salutem, anathema sit ».

Porro ex his definitionibus patet *de fide* esse credendum baptismum in re, aut saltem in voto, ad salutem assequendam medium esse omnino necessarium; ac proinde nos ut dogma fidei propugnare thesim, quam subiungimus; si tamen eo sensu intelligatur, quo non excludat extraordinariam providentiam Dei erga fidelium parvulos, quam nonnulli catholici scriptores, ut superius adnotatum fuit, admiserant. Quamvis enim horum doctorum sententia falsa sit, et iisdem argumentis, quibus necessitas ipsa baptismi defenditur, confutetur; ab Ecclesia tamen *conceptis verbis, ut haeretica,* damnata non fuit.

His adnotatis subiungitur

THESIS IV.

Baptismus, in re vel in voto, necessarius est adultis necessitate medii et praecepti, parvulis vero, extra casum Martyrii, est necessarius necessitate medii ad salutem.

Baptismum omnibus, sive adultis, sive parvulis, necessarium esse necessitate medii ad salutem, probatur.

1. Ex apertissima sententia Salvatoris (Ioan III. 5.): « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei ». — Etenim illud est necessarium necessitate medii ad salutem, sine quo, etiamsi inculpabiliter omissum fuerit, obtineri non potest salus: — sed, ex verbis mox citatis, regeneratio ex aqua et Spiritu Sancto, seu baptismus, ita ad salutem ordinatus est ut eo inculpabiliter etiam omisso salus obtineri nequeat. — Ergo.

Minor huius argumenti patet; sententia namque Christi generalis est, neminem excipiens, complectens aeque parvulos at-

que adultos, et singulis imponens necessitatem regenerationis ex aqua et Spiritu Sancto ut regnum Dei ingredi possint, ac salvi fieri. Agitur ergo de re, quae tam necessaria sit, ut sine ea, etiamsi inculpabiliter omissa fuerit, salutem assequi non possimus. — Sane, qui neque in re, neque saltem in voto, baptismum suscepit, etiamsi inculpabiliter id contigerit, nullo tamen pacto regeneratus fuit « *ex aqua* (baptismi) *et Spiritu Sancto* ». Cum igitur Christus dixerit: « Si quis non est ex illa aqua et Spiritu Sancto regeneratus non potest assequi salutem » ; etiam ille qui licet inculpabiliter, reapse tamen regenerationem non habuerit « ex aqua et Spiritu Sancto », pervenire ad regnum Dei non poterit et salvari.

Praeterea necessitas regenerationis, quae ex verbis citatis imponitur omnibus, parvulis aeque ac adultis, nequit dici necessitas sola praecepti, parvuli enim, praecepti prorsus incapaces necessitate praecepti ligari nequeunt; — ergo necessitas regenerationis, a Christo imposita, non praecepti tantum, sed etiam necessitas medii pro omnibus dicenda est.

Demonstratio desumpta ex verbis Christi quae apud Ioannem referuntur (III. 5.), confirmatur ex verbis ibidem (vers. 6.) sequentibus: « Quod natum est ex carne caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet nasci denuo ». In his verbis declaratur quare renasci debeat homo ex aqua et Spiritu Sancto ut regnum aeternae beatitudinis ingredi possit; et ratio quae assignatur a Christo est, quia « quod natum est ex carne, caro est », seu quia homo, carnali generatione, carnalis nascitur et peccator, ideoque incapax regnum Dei ingrediendi: — at omnes homines, carnali generatione procreati, ita nascuntur: — ergo omnes homines carnali generatione nati, sive adulti iam sint, qui praecepti obligatione ligari etiam possint, sive parvuli qui praecepti sunt incapaces, per regenerationem « ex aqua et Spiritu Sancto » necessariam necessitate medii ad salutem a peccatis emundari debent et spirituales fieri, ut admittantur in regnum Dei.

2. Altera probatio thesis desumitur ex Traditione, quae perpetuo invariata elucet ex Conciliis, ex Patribus, et ex praxi totius Ecclesiae.

Etenim dogma catholicum, quod vindicamus, et in Conc. Tri-

dentino pluries fuisse definitum iam adnotavimus, definierunt adversus Pelagianos Concilium Milevitanum II. et Concilium Plenarium Carthaginiense: ideoque canon, qui inter horum Conciliorum definitiones sub numero 2. ponitur, fuit fere ad verbum transcriptum a Concilio Tridentino in canone 4. sess. 5. (vide Denzinger, Enchiridion symb. definit. Wirceb. 1865. p. 24.). — Concilium autem Milevitanum II. in epistola synodica ad Innocentium I. Pontificem Maximum scripsit (vid. epist. inter August. 176. al. 92.): « Pueros quoque parvulos, etsi nullis innoventur christianae gratiae sacramentis, habituros vitam aeternam, nequam praesumptione (Pelagiani) contendunt, evacuantes quod dicit Apostolus: « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt ». — Et Innocentius I. in sua ad Patres Milevitanae II. Synodi epistola (inter August. 182. al. 93.), approbans damnationem ab eis latam adversus errores Pelagianorum, inter cetera, ait: « Illud vero quod eos (Pelagianos) vestra Fraternitas asserit praedicare, *parvulos aeternae vitae praemiis etiam sine baptismatis gratia posse donari,* perfatuum est... Qui autem hanc (vitam aeternam) in eis sine regeneratione defendunt, videntur mihi ipsum baptismum velle cassare; cum praedicant eos habere, *quod in eis creditur nonnisi baptismate conferendum* »

Concilium Florentinum, Decreto pro Armenis; « Primum omnium », inquit, « Sacramentorum locum tenet sanctum baptisma, quod vitae spiritualis ianua est; per ipsum enim membra Christi, ac de corpore efficimur Ecclesiae. Et cum per primum hominem mors introierit in universos, *nisi ex aqua et Spiritu renascimur, non possumus, ut inquit Veritas, in regnum coelorum introire* ». — Et in Decreto pro Iacobitis: « Circa pueros vero propter periculum mortis, quod potest saepe contingere, *cum ipsis non possit alio remedio subveniri, nisi per sacramentum baptismi,* per quod eripiuntur a diaboli dominatu et in Dei filios adoptantur, admonet » etc. — Definitiones Conc. Tridentini supra retulimus.

Patres uno ore ab initio eidem fidei testimonium reddiderunt. Tertullianus (lib. de baptismo c. 12.) ait: « Praescribitur, *nemini sine baptismo competere salutem,* ex illa maxime pronuntiatione Do-

mini, qui ait: Nisi natus quis ex aqua fuerit non habet vitam ». —

S. Irenaeus (lib. 3. adv. haeres. cap. 17. n. 2.) dicit: « Sicut de arido tritico massa una fieri non potest sine humore, neque unus panis: ita nec nos multi unum fieri in Christo Iesu poteramus sine aqua, quae de coelo est. Et sicut arida terra, si non percipiat humorem, non fructificat: sic et nos lignum aridum existentes primum, numquam fructificaremus vitam, sine superna voluntaria pluvia. Corpora enim nostra per lavacrum illam, quae est ad incorruptionem, unitatem acceperunt; animae autem per Spiritum. Unde et utraque necessaria, cum utraque proficiunt in vitam Dei, miserante Domino nostro ».

S. Cyrillus Hierosolymitanus (Catech. 3. de bapt. n. 10.) inquit: « Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet, solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum recipiunt. Qui enim orbem per crucem redemit Salvator, latus transfixus sanguinem et aquam emisit; ut alii quidem pacis tempore per aquam, alii vero persecutionum temporibus propriis sanguinibus baptizarentur. »

S. Basilius (hom. 13. in sanctum bapt. n. 2.) adhortans ad baptismi susceptionem dicit: « Iudaeus circumcisionem non differt propter comminationem illam: 'Omnis anima quae non circumcidetur die octavo, peribit de populo suo' (Gen. XVII. 14.): tu vero circumcisionem non manu factam, sed quae per baptisma in exspoliatione carnis perficitur, differs, posteaquam Dominum ipsum audivisti: 'Amen, amen dico vobis, nisi quis natus fuerit per aquam et Spiritum, non intrabit in regnum Dei' (Ioan. III. 5.)...... Adoras eum qui pro te mortuus est? Sine igitur una cum ipso sepeliri te per baptisma. Si ei non fueris insertus per similitudinem mortis eius, quomodo resurrectionis eris socius?... Ingressus est ille (Israel) ad terram promissionis propter baptisma: tu vero quomodo reverteris in paradisum nisi sis baptismate obsignatus ».

S. Ambrosius (de Mysteriis c. 4.) haec habet: « Credit Catechumenus.... sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiae munus haurire ». Et de Abraham (l. 2. c. 11. n. 79.): « Nemo ascendit in regnum coelorum, nisi per sacramentum baptismatis ». Et ibid. (n. 84.), exponens Christi verba: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non

potest introire in regnum Dei », dicit: « Utique nullum excipit, non infantem, non aliqua praeventum necessitate. »

S. Augustinus (l. 3. de orig. anim. c. 9.) inquit: « Noli credere, nec dicere, nec docere, infantes, antequam baptizentur, morte praeventos pervenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, si vis esse Catholicus ». Et Ep. 166. al. 28. (c. 7. n. 21.) ad Hier. scribit: « Quisquis dixerit, quod in Christo vivificabuntur et parvuli, qui sine sacramenti eius (baptismi) participatione de vita exeunt, hic profecto et contra apostolicam praedicationem venit, et totam condemnat Ecclesiam, ubi propterea cum baptizandis parvulis festinatur et curritur, quia sine dubio creditur, alias eos in Christo omnino vivificari non posse ». — Similiter in op. de pecc. merit. et remis. (l. 1. c. 16. n. 21.): « Quisquis ex concupiscentia carnis et lege peccati et mortis carnaliter generatur, regenerari spiritualiter opus habet, ut non solum ad regnum Dei perducatur, sed etiam a damnatione peccati liberetur ».

Quapropter Gennadius (de Eccl. dogm. c. 74.) inter firmissima Ecclesiae dogmata veritatem quam defendimus recenset, dicens: « *Baptizatis tantum iter salutis esse credimus* »: — et S. Fulgentius (de fide cap. 3. num. 41.) dixit: « Ex illo tempore, quo Salvator noster dixit: « Si quis renatus non fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei, absque sacramento baptismatis, praeter eos qui in Ecclesia catholica sine baptismate pro Christo sanguinem fundunt, nec regnum coelorum potest quisquam accipere, nec vitam aeternam ». — Et deinde in eodem libro (c. 30.) regulam fidei proponens: « Firmissime tene », inquit, « et nullatenus dubites, exceptis illis qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur, nullum hominem accepturum vitam aeternam, qui non hic a malis suis fuerit per poenitentiam fidemque conversus et per sacramentum fidei et poenitentiae, id est per baptismum, liberatus. Et maioribus quidem necessarium esse, et poenitentiam de malis suis agere, et fidem catholicam secundum regulam veritatis tenere, et sacramentum baptismatis accipere; parvulis vero, qui nec propria voluntate credere, nec poenitentiam pro peccato quod originaliter trahunt agere possunt, sacramentum fidei et poenitentiae, quod est sanctum baptisma, quamdiu rationis aetas eorum capax esse non potest, sufficere ad salutem ».

Hinc perpetua praxis Ecclesiae, quae semper sollicita fuit ut infantibus, praesertim iis quibus mors instaret, baptismus quam citissime conferretur: et licet ad solemnem baptismi administrationem statuta fuerint quaedam in anno tempora, provisum tamen ab Ecclesia semper fuit ut quolibet tempore, si periculum immineret, per baptismi sacramentum aegrotantibus subveniretur « ne », ut ait S. Siricius Papa in epistola ad Himerium Tarraconensem, c. 2., « ad nostrarum perniciem tendat animarum, si negato desiderantibus fonte salutari, exiens unusquisque de saeculo et regnum perdat et vitam ».

3. Demum stabilitur thesis argumento quod desumimus ex S. Thoma. In tertia parte Summae Theologicae, qu. 68. art. 1., quaerens: « Utrum omnes teneantur ad susceptionem baptismi », respondet: « Dicendum quod ad illud homines tenentur sine quo salutem consequi non possunt. Manifestum est autem quod nullus potest salutem consequi nisi per Christum. Unde et Apostolus dicit (Rom. v. 18.): 'Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitae'. Ad hoc autem datur baptismus ut aliquis per ipsum regeneratus incorporetur Christo, factus membrum ipsius; unde dicitur Gal. (III. 27.): 'Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis'. Unde manifestum est quod omnes ad baptismum tenentur, et sine eo non potest esse salus hominibus ».

Demonstravimus baptismum esse pro omnibus necessarium necessitate medii, superest ut ostendamus eum esse *adultis necessarium etiam necessitate praecepti;* — et hoc breviter cuique patebit in primis ex verbis Christi, quae legimus apud Matthaeum XXVIII. 19. — Etenim Christus obligat sub praecepto Apostolos ad baptizandas gentes — « Euntes docete omnes gentes baptizantes eos » : — ergo et praecipit gentibus ut baptismum suscipiant; unum namque et aliud correlativa sunt, sicut eodem loco, dum Apostolis mandat ut gentes doceant, his praeceptum imponit ut illos audiant.

Accedit ratio, nam si baptismus est ad salutem necessarius omnibus necessitate medii, sequitur eum etiam necessarium esse necessitate praecepti 1. naturalis, cum quilibet ex praecepto na-

turali charitatis erga se ipsum teneatur adhibere media ad salutem necessaria: — 2. divini, cum omne id, quod ex ordinatione divina est medium ad salutem absolute necessarium, etiam hoc ipso, si est in potestate nostra, sit ex praecepto divino necessarium; nihil enim potuit praecipi magis, quam illud, sine quo obtineri salus non potest: — 3. etiam ecclesiastici, quod ex Traditione et constanti Ecclesiae praxi intelligitur.

Adversus thesim mox vindicatam, obiicitur

1. — Illud Christi (Marc. XVI. 16.): « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit; qui vero non crediderit condemnabitur ». — Sed horum verborum Christi sensum exposuimus in tractatu *de Sacramentis in genere* p. 86.

2. — Apud Ioan. VI. 54. legitur: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis »; et ex his verbis non deducitur Eucharistiam esse necessariam necessitate medii. — Ergo a pari nequit omnimoda necessitas baptismi deduci ex illis verbis: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei ».

Resp. *N. Cons.* — Disparitas eruitur ex diversa forma utriusque sententiae, ex diversitate rerum de quibus agitur, ex modo quo semper Ecclesia illas duas sententias intellexit. — Haec tamen fusius declarabuntur in tractatu *de Eucharistia.*

3. — Filii parentum fidelium, hoc ipso quod ex fidelibus nascuntur filii adoptivi Dei sunt, nam ii dicuntur semen Abraham (ad Roman. IV. 11., et ad Gal. III. 8.); Deus vero, Gen. XVII. promisit Abrahae se Deum et ipsius et eius seminis futurum. « Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis foedere sempiterno, ut sim Deus tuus et seminis tui post te ».

Resp. *N. Assert.* et ad prob. *Dist.* — Dicuntur semen Abrahae secundum carnem, sive ratione nativitatis corporalis *N.* secundum spiritum, vel ratione nativitatis spiritualis per baptismum *C.* Sic et Deus promisit se futurum Deus seminis Abrahae, non secundum carnem sed secundum spiritum, id est eorum, qui haberent fidem Abrahae, quam, sicut olim per circumcisionem,

sic nunc infantes habitualiter habent per baptismum. Responsio in doctrina fundatur ipsius Apostoli ad Rom. IX. 6. dicentis: « Non enim omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitae; neque qui semen sunt Abrahae, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen: id est, non qui filii Dei; sed qui filii carnis, hi filii sunt promissionis aestimantur in semine ». Filii autem promissionis sunt, qui habent fidem patris Abrahae, ut idem docet Apost. ad Rom. IV. 10. et seqq.

4. — Apostolus ait (I. Cor. VII. 14.): « Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem; alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt ». — Ergo filii fidelium sunt Deo grati ante baptismum, et nihil obstat quominus absque baptismo etiam salventur.

Resp. *Neg. Conseq.* — S. Paulus non loquitur de sanctitate proprie dicta, interna, quae est ex gratia sanctificante nobis a Deo infusa. — Et sane, « non opinor », ait S. Augustinus (de pecc. mer. et rem. l. 2. c. 26.), quisquam tum infideliter intelligit, quodlibet in his verbis intelligat, ut ob hoc existimet etiam maritum non christianum, quia christiana fuerit uxor eius, neque iam baptizari oportere, et ad peccatorum remissionem iam pervenisse, et in regnum coelorum esse intraturum, quia sanctificatus dictus est in uxore ». — Loquitur ergo Apostolus vel, iuxta plures interpretes, de sanctitate in eo posita quod inter fidelem et infidelem matrimonium validum sit, et filii ex hac unione legitimi: — vel melius de sanctificatione, quae sit praeparatio quaedam ad veram et internam. Sanctificatus ergo dicitur ab Apostolo vir infidelis per uxorem fidelem, quatenus haec virum suum sensim ad conversionem disponit; et sancti dicuntur filii, quatenus coniux fidelis docet eos idola aversari, et eis veri Dei cognitionem et christianae religionis amorem suaviter infundit, sicque eos precibus, adhortationibus, et exemplis, paulatim adducit ad assecutionem verae ac internae sanctificationis. — Quod ait Paulus respondet exhortationi quae in I. Petri III. 1. 2. legimus: « Mulieres subditae sint viris suis: ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore castam conversationem vestram ».

5. — Quod necessarium est necessitate medii non potest suppleri: sed baptismus, ut catholici fatentur, potest suppleri. Ergo.

Resp. *Dist. Min.* — Quod est necessarium necessitate medii summa, vel stricta; sive, ut aliis loqui placet, tamquam medium salutis internum, non potest suppleri per aliud *C.* Quod est necessarium necessitate medii minus stricta, ut externum salutis medium *N.* Necessaria autem necessitate medii summa, vel stricta ad salutem sunt fides et gratia sanctificans, quia iuxta praesentem Dei ordinationem requiruntur in re, nec in alio sui vicario haberi vel suppleri possunt: baptismum vero Deus suppleri posse voluit per votum ipsius, et martyrium; unde huius necessitas medii comparative ad priorem minus stricta est.

6. — Doctrina de absoluta necessitate baptismi, quae in thesi defenditur, divinae iustitiae et sincerae voluntati, qua Deus omnes homines vult salvos fieri, repugnat: multi enim infantes, ex hac vita sine baptismo decedentes, iuxta hanc de absoluta baptismi necessitate doctrinam, in aeternum absque sua culpa, beatitudine, privarentur.

Resp. *N. Ass. et probat.* — Etenim parvuli, qui absque baptismo moriuntur, *propter originalem culpam,* generatione carnali contractam, et regeneratione supernaturali non deletam, excluduntur ab aeterna beatitudine, quae *supernaturalis est et humanae naturae prorsus indebita;* quare nihil est quod dogma a nobis defensum divinae iustitiae repugnare dicatur. Nec divinae voluntati salvificae necessitas baptismi contradicit: nam parvulorum parentibus, vel aliis qui curam illorum infantium gerere debent, Deus auxilia confert, quibus si ii obsequuntur, parvuli ad baptismum adeoque ad salutis aeternae obtinendae medium certo perveniunt. Sed difficultas haec abundantius solvitur in Tractatu *de Deo.* — Ad statum vero parvulorum sine baptismo decedentium quod attinet, hic adnotare satis est ex Sancto Thoma (quaest. 5. de Malo, a. 3. ad 4.): « Quod pueri in originali decedentes, sunt quidem separati a Deo perpetuo, *quantum ad amissionem gloriae quam ignorant; non quantum ad participationem naturalium bonorum , quae cognoscunt* ». Et, iuxta eumdem Doctorem (in 2. sent. dist. 33. qu. 2. art. 2. ad 5.): « Quamvis pueri non baptizati sint separati a Deo, quantum ad illam coniunctionem, quae est per gloriam, non tamen ab eo penitus separati

sunt. Imo ipsi coniunguntur per participationem naturalium bonorum: et ita etiam de ipso gaudere poterunt, naturali cognitione et dilectione ». — Hac de re specialis tractatio habetur cum agitur de peccati originalis effectibus in futura vita. Conf. P. Cam. Mazzella S. I. *de Deo Creante* disp. 6. art. 6.

7. — Per Christum via salutis hominibus non est arctata. Ergo sicut ante Christi adventum poterant homines salvari sine baptismo, ita etiam post Christi adventum.

Resp. *N. Cons.* — Ad rem optime S. Thomas (3. q. 68. a. 1. ad 1.): « Dicendum quod numquam homines potuerunt salvari etiam ante Christi adventum, nisi fierent membra Christi, quia, ut dicitur Act. IV. 12., 'non est aliud nomen datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri'. Sed ante adventum Christi homines Christo incorporabantur per fidem futuri adventus, cuius fidei signaculum erat circumcisio, ut Apostolus dicit Rom. IV.; ante vero quam circumcisio institueretur, sola fide, ut Gregorius dicit, l. 4. Moral., c. 3. a princ., cum sacrificiorum oblatione, quibus suam fidem antiqui patres profitebantur, homines Christo incorporabantur. Post adventum etiam Christi homines per fidem Christo incorporantur, secundum illud Ephes. III. 17.: 'Habitare Christum per fidem in cordibus vestris'. Sed alio signo manifestatur fides rei iam praesentis, quam demonstraretur, quando erat futura, sicut etiam aliis verbis significatur praesens, praeteritum et futurum ».

Nota I. — De Apostolorum baptismo Patres dubitare non sinunt, et S. Aug. ait (ep. 263. ad Seleuc., n. 4.) oppositam sententiam credi non posse absque erroris culpa. Evodius immediatus S. Petri in Ecclesia Antiochena successor in epistola, cuius fragmentum profert Nicephorus in Historia Ecclesiae lib. 2. cap. 3.: « Christus », inquit, « manibus ipse suis Petrum tantummodo baptizavit. Petrus porro Andream et filios Zebedaei, ii deinceps reliquos Apostolos. Septuaginta autem illos Petrus et Ioannes theologus dictus baptizarunt ». Ex eadem epistola Evodii Clemens Alex. Tertulliano coaevus l. 5. Hypotyposeon, explicans illud apostolicum dictum, Gratias ago Deo, quia neminem vestrum baptizavi: « Christus », ait, « dicitur Petrum solum baptizasse, Petrus Andream Iacobum et Ioannem, illi autem reliquos ». Cf. hoc

fragmentum apud Ioan. Moschum in Prato spirituali cap. 176., ex quo illud refert Ioan. Potterus episcopus Oxoniensis in sua edit. opp. Clementis Alexandr. Ven. 1756. t. 2. pag. 1016. Ad hanc Evodii et Clementis traditionem alludit Eutymius dum in verba Ioan. III. 22.: « *Venit Iesus* » etc., dicit viros Apostolis proximos scripsisse, Petrum a Christo baptizatum.

Quod ad Beatiss. Virginem Mariam spectat, non defuerunt qui negarunt eam baptismum suscepisse; sed alii id factum fuisse affirmaverunt, nam etsi a peccati originalis labe ex singulari privilegio concepta fuerit immunis, et nulla vel levissima actualis noxa peccati se commaculaverit, potuit, et tamen iuxta quosdam debuit, baptismum suscipere ad profitendam Christi fidem et ad cetera sacramenta percipienda. Confer Vasquez in 3. p. S. Thomae, disp. 119. cap. 7. num. 65.; et Trombelli — *Mariae SS. vita et gesta,* t. 4. p. 1. dis. 34. q. 1.

NOTA II. — Si in prioribus Ecclesiae saeculis plurimi usque ad provectam aetatem, immo ad senium et ad extremum vitae terminum, baptismi susceptionem protrahebant, perniciosissimus ille baptismum differendi abusus ab Ecclesiae Pastoribus semper improbatus fuit, et acriter reprehensus, ut videre est apud S. Cyrillum Hierosolymitanum (catech. 3.) S. Gregorium Nyssenum (Orat. adversus eos qui differunt baptisma), S. Gregorium Nazianzenum (orat. 40. de baptismo), aliosque. — Quod autem in Ecclesia pro Catechumenis, ante baptismum defunctis, sacrificia oblata fuerint, id factum est, non quasi baptismum ad salutem esse necessarium Ecclesia non reputaverit, sed quia credidit baptismum aquae suppleri posse per baptismum flaminis, de quo mox dicturi sumus, et in illis catechumenis contritionem perfectam praesumpsit cum baptismi voto.

§ II.

Baptismus flaminis supplet in adultis baptismum aquae.

Baptismus flaminis dicitur perfecta caritas et cordis contritio, includens saltem implicitum baptismi votum: locum autem habet in adultis tantum, quia ut superius adnotavimus, et per se patet, actus caritatis et desiderii suscipiendi baptismum aquae

parvuli non sunt capaces. — Diximus *includens saltem implicitum votum* suscipiendi baptismum aquae, tum quia in caritate perfecta, qua Deum super omnia propter infinitam eius bonitatem diligimus, generale propositum implendi omnia quae statuta sunt a Deo continetur; tum quia *expressum* baptismi desiderium certe non requiritur in eo qui legem baptismi invincibiliter ignorat, nec etiam, iuxta sententiam Suaresii (disp. 27. sect. 2. n. 8.) necessarium est pro eo qui iam habet baptismi fidem.

« Sicut is, qui caret notitia baptismi », inquit eximius doctor, « excusatur ab hoc expresso proposito propter ignorantiam; ita, qui habet iam fidem huius sacramenti, poterit excusari ab expresso desiderio propter actualem inconsiderationem. Fieri enim potest, ut subito excitetur ad considerationem divinae bonitatis, et suorum peccatorum, quibus illam offendit, nihil prorsus tunc de baptismo considerans, atque ita movetur in Deum per veram conversionem, et poenitentiam. Ergo tunc iustificabitur sine alio explicito desiderio baptismi. Quin potius excogitari potest casus, in quo etiam si baptismus memoriae occurrat, non oporteat propositum seu desiderium explicitum eius concipere, ut si huiusmodi homo in extremo mortis articulo constituatur, in quo iudicet sibi iam esse impossibile baptizari, ille certe tunc non tenetur absolutum propositum suscipiendi baptismum habere. Est enim illud impossibile, quia iam hic et nunc res iudicatur impossibilis: neque etiam videtur necessarium, ut habeat propositum conditionale, scilicet, propono baptizari, si hoc periculo eripiar, vel aliter, vellem baptizari, si possem. Nam huiusmodi actus nullius fere momenti aut fructus sunt in eo casu, in quo apprehenditur conditio, ut impossibilis, et nunquam exequenda. Erit ergo tunc utilius in Dei amore, et peccatorum detestatione prorsus occupari. Non est ergo alius actus necessarius, neque afferri potest fundamentum sufficiens huius necessitatis. Quocirca etiam extra praedictum necessitatis articulum, et posita cognitione et cogitatione baptismi, non videtur specialiter necessarius hic actus ex vi alicuius specialis praecepti, aut institutionis, propter quam, per se loquendo, sit necessarius hic actus ad iustificationem, sicut sunt amor Dei, et dolor de peccatis, et propositum non peccandi de cetero. Quamvis moraliter vix fieri possit, quin homo iam credens, et amans Deum, et proponens illi placere in omnibus, si simul actu cogitet de baptismo, eiusque necessitate,

statim illum desideret, ac proponat suscipere, cum primum possit. Haec tamen moralis necessitas magis oritur ex propensione voluntatis suppositis prioribus actibus, quam ex speciali institutione, aut praecepto habendi statim talem actum, ut dixi: quia hoc revera neque est expresse traditum aut scriptum, nec necessario sequitur ex institutione ac necessitate baptismi, ut ostensum est ».

His igitur praemissis, sequentem thesim proponimus, et tamquam certam propugnamus.

THESIS V.

Baptismus flaminis, seu perfecta in Deum charitas, vel perfecta contritio, vices baptismi aquae in adultis supplet ad iustificationem ac remissionem originalis peccati et actualium quae cum eo coniuncta fuerint, obtinendam.

Prob. 1. — *Ex Scripturis.* Etenim, post sancitam necessitatem baptismi (Ioan. III. 5.) Christus generaliter omnibus, qui caritatem et contritionem perfectam haberent, infallibiliter promisit gratiam sanctificantem. — Ergo caritas et perfecta contritio supplent vices baptismi in adultis, ad obtinendam primam gratiam ac remissionem peccati originalis et actualium quae cum eo coniuncta sint.

Antecedens constat, nam in cap. 14. Ioannis, vers. 21., Christus ait: « Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum »; — et vers. 23.: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus ».

Consequentia patet, quia per gratiam sanctificantem homo fit Deo gratus, eique ineffabiliter coniungitur: et gratia sanctificans tantam cum peccato repugnantiam habet, ut non modo natura sua peccatum expellat, sed etiam impossibile de potentia Dei absoluta sit eam infundi et peccatum non remitti. — Id demonstratum hic supponimus ex *Tractatu de Gratia.*

Praeterea thesis evincitur ex aliis Scripturae locis in quibus ei, qui caritatem et perfectam contritionem habet, promittitur cum remissione peccatorum sanctificatio. Sic, ad exemplum, Ezech. XVIII. 21. dicitur: « Si impius egerit poenitentiam ab

omnibus peccatis suis.... vita vivet et non morietur »; vers. 27.: « Cum averterit se impius ab impietate sua quam operatus est, et fecerit iudicium et iustitiam: ipse animam suam vivificabit»; et vers. 30.: « Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas ». — et Luc. VII. 47.: « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum ».

Prob. 2. — *Ex Patribus.* Celebre hac in re est testimonium quod nobis exhibet S. Ambrosius, in oratione habita pro obitu Valentiniani II., qui antequam baptismum susciperet, adhuc catechumenus, impie necatus fuit. « Audio vos dolere », ait S. Ambrosius, « quod non acceperit sacramenta baptismatis. Dicite mihi, quid aliud in nobis est nisi voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc votum habuit, ut, antequam in Italiam venisset, initiaretur, et proxime baptizari se a me velle significavit, et ideo prae ceteris causis me accersendum putavit. Non habet ergo gratiam, quam desideravit? non habet, quam poposcit? certe quia poposcit, accepit.... Quod si (Martyres) suo abluuntur sanguine, et hunc sua pietas abluit et voluntas ».

S. Augustinus perspicue ac plenissime totam doctrinam, quam tuemur, exponit. In libro 4. de baptismo (c. 22.) inquit: « Invenio, non tantum passionem pro nominè Christi id, quod ex baptismo deerat, posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest ». Tum, adducto boni Latronis exemplo, sic pergit: « Quantum itaque valeat etiam sine visibili sacramento baptismi, quod ait Apostolus: 'Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, in illo Latrone declaratum est. Sed tunc impletur invisibiliter, cum ministerium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit ». Et ibid. (cap. 25. nu. 32.) scribit: « Aliud esse sacramentum baptismi, aliud conversionem cordis, sed salutem hominis ex utroque compleri: nec si unum horum defuerit, ideo putare debemus consequens esse, ut et alterum desit, quia et illud sine isto potest esse in infante, et hoc sine illo potuit esse in latrone', complente Deo sive in illo, sive in isto, quod non ex voluntate defuisset. Cum vero ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominem involvit; et baptismus potest qui-

dem inesse, ubi conversio cordis defuerit (in infante): conversio autem cordis potest quidem (adulto) inesse non percepto baptismo, sed contempto baptismo non potest. Neque enim ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur ».

S. Bernardus (ep. 77. ad Hugonem Victor., seu tract. de baptismo c. 2. n. 6.) ait: « Si quis voluerit et petierit baptizari, sed mortis praeoccupatus articulo forte obtinere nequiverit, dum non desit fides recta, spes pia, caritas sincera, huic ego ob solam aquam, si defuerit, nequaquam omnino possum desperare salutem, nec vacuam credere fidem, nec confundere spem, nec excidere caritatem, tantum si aquam non contemptus, sed sola, ut dixi, prohibeat impossibilitas ». Productis deinde testimoniis S. Ambrosii et S. Aug., ait n. 8.: « Ab his duabus columnis difficile avellor; cum his, inquam, me aut errare aut sapere fateor, credens et ipse, sola fide posse hominem salvari cum desiderio percipiendi sacramenti, si tamen pio implendi desiderio mors anticipans, seu alia quaecumque vis invincibilis obviaverit ».

Prob. 3. — *Ex Decretis Romanorum Pontificum.* Innocentius III. (l. 3. Decretal. Tit. 42. c. 4.) interrogatus, quid sentiendum esset de quodam Iudaeo, qui morti proximus seipsum baptizaverat, respondit, quod cum inter baptizantem et baptizatum debeat esse discretio, Iudaeus hic denuo sit baptizandus ab alio: tum addit: « Quamvis, si talis continuo decessisset, ad coelestem patriam protinus evolasset propter sacramenti fidem, etsi non propter fidei sacramentum ». Et ibid. (tit. 43. c. Apostolicam) de presbytero non baptizato sic loquitur: « Presbyterum, quem sine unda baptismatis extremum diem clausisse significasti, quia in S. Matris Ecclesiae fide et Christi nominis confessione perseveravit, ab originali peccato solutum et coelestis patriae gaudium esse adeptum, asserimus incunctanter ». — S. Pius V. et Gregorius XIII. has damnarunt Baii propositiones — 31.: « Caritas perfecta et sincera, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in Catechumenis, quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum ». 32.: « Caritas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum ». 33.: « Catechumenus iuste, recte et sancte vivit, et

mandata Dei observat ante obtentam remissionem peccatorum, quae in baptismi lavacro demum percipitur ».

Prob. 4. — *Ex Concilio Tridentino.* Siquidem sessione 6. de iustificatione c. 4. declaravit: « Post Evangelium promulgatum numquam fieri translationem a statu veteris Adam ad statum gratiae sine lavacro regenerationis, *aut eius voto* ». Ergo cum *lavacri votum,* quando contritio et caritas perfecta adest, translatio illa fit de qua Concilium loquitur, seu, cum peccatorum remissione, iustificatio habetur. — Hinc idem Conc. sess. 7. can. 4. ait: « Si quis dixerit, sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis, *aut eorum voto,* per solam fidem homines a Deo gratiam iustificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit ». — Denique sess. 14. cap. 4. docet, per contritionem perfectam iustificari peccatorem iam baptizatum ante realem sacramenti poenitentiae susceptionem. Ergo etiam peccator non baptizatus per contritionem perfectam iustificatur ante realem susceptionem baptismi, cum eadem sit pro utroque sacramento ratio; de sacramento enim poenitentiae Trid. Synodus (sess. 14. cap. 2.) dicit: « Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus ».

§ III.

Baptismus sanguinis supplet baptismum aquae tum in adultis tum in infantibus.

Baptismus sanguinis est martyrium, quod iuxta vim vocis testimonium significat, et ex usu Ecclesiae definitur *perpessio mortis, aut lethalis cruciatus ob catholicam fidem, vel ob alicuius christianae virtutis exercitium patienter tolerata.*

Dicitur 1. *perpessio mortis, vel cruciatus lethalis:* — quia stricte loquendo martyribus non accensentur qui solum fervens pro Christi fide moriendi desiderium habent, aut cruciatum non lethalem perpetiuntur, aut etiam ex charitate, ministrando eis qui peste infecti iacent, mortem oppetunt [1]. Ex alia parte, martyrium adest

[1] V. Benedictum XIV., de Serv. Dei Beatificatione, l. 3. c. 11. n. 7.

si a tortore causa ponatur quae certam inferat mortem, et hanc Deus impediat per miraculum: quare Ioannem Evangelistam ut martyrem Ecclesia colit, quia in ferventis olei dolio, in quo immersus fuerat in odium fidei, naturaliter occumbere debebat.

Dicitur 2. *ob catholicam fidem:* — quia iuxta celeberrimum S. Augustini effatum (serm. 2. in Ps. 34. num. 13.): « Martyres non facit poena, sed causa »; et illi qui assertores fidei sunt, in nullo a recta fide pertinaciter dissentire debent: unde haereticus, etsi pro aliquo fidei articulo vitam profundat, haud tamen est martyr.

Dicitur 3. *vel ob alicuius christianae virtutis exercitium:* — quia inter martyres coluntur qui vel ob asserta Ecclesiae iura, ut S. Thomas Cantuariensis, fortes vitae iacturam fecerunt; vel ob servatum sacramentale sigillum, ut S. Ioannes Nepomucenus; vel, ut innumerae virgines, ob castitatis amorem, passi sunt mortem. Hi omnes testimonium Christo exhibent, quatenus legem eius, et doctrinam ab eo de virtutibus traditam, sanguine signant.

Dicitur 4. — *patienter tolerata:* — quia ut gloria martyrii coronetur, non debet martyr vi a tyranno illatae resistere, ac vitam suam defendere; Christus enim, martyrum exemplar « sicut ovis ad occisionem ductus est »: — et Tertullianus (contra Marcionem, lib. 4. cap. 39.): « Nemo », inquit, « oves appellat eos qui in bello armati, et ipsi eadem feritate certantes cadunt; sed qui in sua proprietate, atque patientia, dedentes potius semetipsos quam vindicantes, trucidantur ».

Porro, martyrium tum quoad adultos, tum quoad parvulos supplere vicem baptismi aquae, seu praestare id quod baptismus aquae si susciperetur conferret, ablutionem nempe ab omni culpa et poena, inferius demonstrabimus. Nunc paucis declarare praestat quo sensu veritas quam defendimus intelligi debeat.

Et primo animadverti debet martyrium in parvulis non spectari ut actum virtutis, — hunc enim actum elicere nequeunt parvuli, — sed quatenus est ipsa mors quam parvuli pro Christo patiuntur, quaeque ex Christi promissione in eis, quoad peccati originalis remissionem et gratiae sanctificantis infusionem, operatur effectum baptismi aquae.

Quod vero ad adultos attinet, cum dicitur martyrium in eis supplere baptismi vices, non affirmatur voluntarie hunc omitti posse ex eo quod necessitas martyrium sustinendi immineat;

nam certum est, adultum teneri, si in eius potestate sit, antequam mori pro Christo cogatur, ad suscipiendum baptismum aquae; et si hunc negligat, quamdiu in hac voluntate perseveret, ad martyrium non est idoneus, et fructum eius non recipiet. — Privilegium martyrii pro adultis ad consequendam remissionem peccatorum et salutem, tunc unice locum habet, cum ille qui iam Christi fidem confitetur, ad martyrium pro hac fide rapitur, antequam baptismo aquae possit ablui.

At in eo dispositiones quaedam requiri ad obtinendum martyrii effectum indubium est. Hae autem consistunt in acceptatione mortis pro Christo, saltem *habitualiter* voluntaria, ex motivo supernaturali, absque voluntate se defendendi; et insuper in poenitentia quae sit *saltem* attritio, includens detestationem omnium peccatorum et propositum servandi omnia mandata Dei, adeoque *implicitum etiam votum baptismi aquae.* Attritio haec certe *requiritur,* quia ut adultus iustificetur per propriae voluntatis actum, a peccato se avertere et ad Deum se convertere debet (cf. *de Sacr. in Gen.,* p. 289.): — et dicimus attritionem *saltem* requiri ad effectum martyrii consequendum; quia, iuxta communiorem et probabiliorem Theologorum sententiam, martyrium per se, et independenter ab actu charitatis vel contritionis perfectae, *quasi per modum operis operati,* ex singulari privilegio, vim habet iustificandi adultos. Et sane, Patres martyrium aequiparant baptismo aquae, ut mox patebit; — ergo sicut baptismus non requirit perfectae charitatis actum ut deleat in adultis, ceteroquin rite dispositis, culpam et poenam omnem, ita et martyrium. Nec distinguendus esset baptismus flaminis a baptismo sanguinis, si semper ad obtinendum effectum martyrii pro remissione peccatorum et iustificatione, contritio perfecta requireretur: — tunc enim mors pro Christo fortiter perpessa nihil, quod haberet rationem baptismi, superadderet actui charitatis, cum per martyrium non aliter peccata delerentur, quam per quodcumque aliud bonum ex charitate peractum.

Sed iam ad efficacitatem martyrii vindicandam, sit —

THESIS VI.

Baptismus sanguinis seu martyrium supplet vices baptismi aquae in infantibus et in adultis quoad remissionem omnis culpae et poenae.

Prima pars thesis, quae infantes respicit, probatur —

1. *Ex promissione Christi* (Matth. x. 32. 39.): « Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est.... Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam ». — Ex his namque verbis S. Augustinus (de Civ. Dei, l. 13. c. 7.) doctrinam Ecclesiae totius tradens, deducebat: « Quicumque, etiam non recepto regenerationis lavacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum in eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur fonte baptismatis. Qui enim dixit: 'Nisi quis renatus fuerit', etc., alia sententia istos fecit exceptos, ubi non minus generaliter dixit: 'Qui me confessus fuerit', etc.; et 'Qui perdiderit animam suam' », etc.

Nec dicatur, verba Christi non spectare infantes, quia hi eum nequeunt confiteri; — nam utique infantes *ore* Christum non confitentur, verum *opere* id faciunt; et de infantibus ab Herode occisis Ecclesia dicit eos esse « *qui non loquendo, sed moriendo Christum confessi sunt* ».

2. *Ex doctrina Patrum et praxi Ecclesiae.* Etenim semper, ut martyres, Ecclesia coluit Bethlemiticos pueros ab Herode interfectos, et Patres victoriam eorum cumulatis laudibus celebrarunt. « Horum memoria », scribebat Origenes, tertio aerae christianae saeculo, « semper, ut dignum est, in Ecclesiis celebratur ». Et eadem aetate S. Cyprianus ad Thiberitanos (ep. 56.): « Christi nativitas a martyriis infantum statim coepit, ut ob nomen eius a bimatu et infra qui fuerant, necarentur. Aetas, necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam ».

His testimoniis, addantur cetera multa posterioris aetatis, pro quibus valeant ad exemplum sequentia S. Augustini, S. Leonis Magni et S. Bernardi. — S. Augustinus (de Symb. serm. 3. c. 4.) ita loquitur: « Necdum loquuntur, et Christum confitentur. Necdum motibus membrorum valent suscipere pugnam, et victoriae iam efferunt palmam.... Praestitit eis Christus, ut pro Christo

morerentur; praestitit, ut suo sanguine ab originali peccato diluerentur. Nati sunt ad mortem, sed continuo mors eos reddidit vitae ». — S. Leo M. (serm. 1. de Epiph. cap. 3.) ait: « Necari omnes Bethlehemi pueros iubet.... Sed quod rex impius eximit mundo, Christus inserit coelo, et quibus nondum sanguinis sui impendit redemptionem, iam martyrii tribuit dignitatem ». — S. Bernardus (ser. de Innoc. n. 2.) inquit: « Ille pro Christo trucidatos infantes dubitet inter martyres coronari, qui regeneratos in Christo non credit inter adoptivos filios numerari ».

Obiicies, parvulos Bethlemiticos in caede Innocentium trucidatos per circumcisionem, non per mortis perpessionem obtinuisse emundationem a peccato originali et sanctificationem; sed huic sententiae apertissima testimonia Patrum, quae attulimus, atque alia his similia et sensus Ecclesiae contradicunt. Pueri enim occisi in persecutione Herodis dicuntur salutem consecutos fuisse et gloriam, non quia circumcisi fuerant, sed quia Christum *moriendo* confessi sunt, et *sanguine suo* a peccato originali emundati fuerunt. — Praeterea nisi illi propter martyrium adepti fuissent sanctificationem et gloriam, Ecclesia non potuisset eos *omnes,* ut vere beatos, colere; cum inter illos pueros aliqui inveniri potuissent, et id admodum probabile est, qui nondum acceperant circumcisionem. Si ergo Ecclesia illos *omnes* generatim, sine ulla exceptione colit, ut reapse colit; non ob circumcisionem, nec ob gratiam, quam in ea acceperant, nec quia putat iam eos per circumcisionem a peccato originis fuisse purgatos, sed ob mortem pro Christo susceptam eos veneratur; haec enim sola causa, et titulus venerationis erat illis omnibus communis.

Ex hoc autem facto Innocentium pro Christo occisorum, recte deducitur efficacia martyrii pro omnibus pueris ad delendum in eis peccatum originale, ad eos sanctificandos, et beatorum coetibus inserendos: — eadem est enim ratio in ceteris infantibus ac fuit in illis Innocentibus, quin immo qui postea in odium fidei Christi et christianae religionis fuerunt occisi, videntur quodammodo magis expresse ac Innocentes, qui necati fuerunt dum puer Iesus a persecutore quaerebatur, sanguine suo esse Christum confessi.

Secunda pars thesis, quae spectat adultos, et statuit in eis martyrium supplere vices baptismi quoad remissionem omnis

culpae et poenae, constat 1. — *Ex promissione Christi* (Matth. x. 32. 39.) quae procul dubio adultos comprehendit: — et *ex locis Patrum mox citatis*, qui dum extollunt gloriam martyrii et eius efficacitatem loquendo de parvulis pro Christo occisis, a fortiori thesim nostram confirmant quoad adultos.

2. — *Ex aliis testimoniis* Patrum innumeris, in quibus effectus, quem defendimus, martyrio tribuitur. Ita, e. g., Tertul. (l. de bapt. c. 16.) ait: « Est quidem nobis etiam secundum lavacrum, unum et ipsum, sanguinis scilicet... hic est baptismus, qui lavacrum et non acceptum repraesentat, et perditum reddit ». Et (in Scorpiaco, c. 6.): « Posuit (Deus) secunda solatia, et extrema praesidia, dimicationem martyrii, et lavacrum sanguinis exinde securum... proprie enim martyribus nihil iam reputari potest, quibus in lavacro ipsa vita deponitur ».

S. Cyprianus (epist. 73. n. 15. ad Iubian.) scribit: « Numquid potest vis baptismi esse maior aut potior, quam passio, ut quis coram hominibus Christum confiteatur et sanguine suo baptizetur?... Sciant, Catechumenos (pro fide occisos) non privari baptismi sacramento, utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis baptismo, de quo et Dominus dicebat, se habere aliud baptisma baptizari. Sanguine autem suo baptizatos et passione sanctificatos consummari et divinae sollicitationis gratiam consequi, declarat in Evangelio idem Dominus ».

Eusebius Caesar. (Hist. Eccles. l. 6. c. 4.) de martyribus loquens ait: « Sed et ex mulierum numero Herais quaedam adhuc catechumena, per ignem baptismum adepta ex hac luce migravit ».

S. Cyrillus Hier. (Catech. 3. n. 10.) inquit: « Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet praeter solos martyres, qui etiam sine aqua regno coelesti potiuntur. Redimens enim terram Salvator per crucem et in latere vulneratus sanguinem et aquam emisit, ut alii quidem pacis tempore in aqua baptizarentur, alii vero tempore persecutionis in propriis sanguinibus abluantur ».

S. Basilius (l. de Spir. Sanc. ad Amphil. c. 15. n. 36.) dicit: « Sunt nonnulli, qui in certaminibus pro pietate revera non imitatione mortem pro Christo perpessi, nihil symbolis, quae sunt in aqua, opus habuerunt ad salutem nimirum in proprio baptizati sanguine ».

S. Ioannes Chrysostomus (hom. in S. Mart. Lucian. n. 2.) ita loquitur: « Non miremini, quod baptismum martyrium nun-

cuparim: nam et hic Spiritus advolat cum multa ubertate, ac peccatorum abolitio et animae fit purgatio quaedam mirabilis ac stupenda; et sicut ii, qui baptizantur aquis, ita qui martyrium patiuntur, proprio sanguine abluuntur ».

Et S. Prosper (epigr. 86.) canit:

« Fraudati non sunt sacro baptismate Christi
Fons quibus ipsa sui sanguinis unda fuit.
Et quidquid sacri fert mystica forma lavacri
Id totum implevit gloria martyrii ».

3. — Ex perpetua praxi Ecclesiae eos colendi, qui antequam baptizarentur, martyrium pro Christi nomine passi sunt: — pro eis nec preces funduntur, nec sacrificia offeruntur, his enim non indigent, sed potius eos in coelo corona fulgentissima redimitos laudibus in terris efferimus, eorumque auxilium apud Deum pro nobis effusis precibus flagitamus. « Iniuria », aiebat S. Augustinus (serm. 17. de Verbis Apost.), « est pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari ». Et alibi (tr. 84. in Ioan.): « Ideo quippe ad ipsam mensam non sic eos (martyres) commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis inhaereamus ».

4. — Demum congruentia optima, qua intelligamus martyrii excellentiam et gratias ex divino beneplacito illi adnexas, invenitur in maxima operis arduitate, et in eo quod per illud homo non in signo aliquo, sed re Christo configuratur.

Concludamus verbis Sancti Cypriani Martyris (lib. de Laude Mart. c. 23.): « Nihil itaque tam magnum atque venerandum quam quod liberat a morte et facit vivere et dat perpetuo regnare. Sanctis Dei hoc aptum, miseris necessarium, omnibus gratum, quo laetantur boni, relevantur abiecti, coronantur electi. Etenim Deus omnium cultor velut quoddam martyrio remedium vitae dedit, quando aliis illud pro merito eorum tribuit, aliis pro misericordia sua tradidit. Vidimus quippe ad hunc nominis titulum fide nobiles venisse plerosque, ut devotionis obsequium mors honestaret. Sed et alios frequenter aspeximus interritos stetisse, ut admissa peccata redimentes, cruore suo loti haberentur in sanguine, et reviviscerent interempti qui viventes computabantur occisi. Mors quippe integriorem facit vitam, mors amissam invenit gloriam. Nam hoc spes iam amissa percipitur, hoc salus cuncta

reparatur. Sic cum arentibus campis sementa defecerint, et herbis terra morientibus aestuarit, supinis e collibus fluvium iuvit elicere et scaturientibus rivis arva sitientia temperare, quo se in uberes culmos victa agri ieiunitas funderet, et pluviali imbre mentito seges densior inhorreret ».

Scholion — Quaestioni de necessitate baptismi altera coniungitur de tempore quo coepit baptismus ad salutem esse necessarius. Et quidem S. Bernardus refert (epistola 77.), quosdam suo tempore asseruisse baptismum tum coepisse ad salutem esse necessarium cum Christus dixit Nicodemo: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei ». — Sed haec opinio, falsa omnino est; nam certe baptismus coepit esse necessarius, necessitate medii, ab eo tempore quo coepit Evangelium esse sufficienter promulgatum. Id in epist. mox citata docet S. Bernardus, et colligitur ex verbis ipsis Concilii Tridentini (sess. 6. c. 4.) ubi ait: « Quae quidem translatio (in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei), *post Evangelium promulgatum,* sine lavacro regenerationis, aut eius voto, fieri non potest, sicut scriptum est: « Nisi quis renatus fuerit », etc.

Ratio vero a priori est, quia baptismus non incepit esse medium ad salutem necessarium, antequam fuerit, ut tale, iuxta legem Christi promulgatum; promulgatio enim de intrinseca ratione legis est, sive de essentia eius dicatur, sive necessaria conditio eius sit ad obligationem inferendam. Promulgatio autem baptismi, facta non fuit ante promulgationem Legis Evangelicae, cum verba illa « Nisi quis renatus fuerit », etc. Christus non protulerit ut promulgaret legem pro omnibus, sed, ut privato colloquio, ostenderet regenerationis per aquam et Spiritum Sanctum necessitatem, non quidem pro tempore quo ipse tunc loquebatur, sed pro tempore futuro in lege nova, postquam caeremoniae cessarent legis antiquae.

Porro promulgationem legis Evangelicae factam fuisse in die Pentecostes communiter cum S. Thoma, Bellarminus (controv. de Bapt. l. 1. c. 5.), Suarez (de Bapt. disp. 27. s. 4., et de Legibus, l. 10. c. 4.) aliique docent. Revera lex Evangelica solemniter promulgari non debuit nisi completis omnibus mysteriis redemptionis; et concioni primae, quam S. Petrus habuit ipso die Pentecostes, conveniunt omnes conditiones solemnis promulga-

tionis legis novae; cum habita fuerit in urbe regia Hierusalem, praesentibus ex omni regione hominibus, ut S. Lucas testatur, a praecone summo Evangelii atque Vicario Christi in terris, annunciante capita religionis christianae praecipua. Hinc statim ab illo die coepit usus Sacramentorum.

Quod si dicatur, morte Christi legem veterem cessasse, et circumcisionem non amplius profuisse, ac proinde ex illo die necessarium fuisse baptismum, secus nullum tunc adfuisset remedium a Deo institutum et necessarium ad delendum originale peccatum: — respondetur: — lex vetus ideo in morte Christi cessavit, quia ex illa morte manavit ablatio veteris legis, et tunc posita fuit causa huius effectus; hic vero non unico momento sed paulatim perfectus fuit, ut lex illa vetus cum honore, ut aiunt Patres, sepeliretur: circumcisio itaque, quamdiu lex vetus mortua *mortifera* non fuit, ad deletionem peccati originalis adhuc ut antea vim habere, prout declaravimus in tractatu *De Sacramentis in Genere,* et prodesse potuit. Similiter sacramentum legis naturae, ut remedium ad emundationem a peccato originis, permansisse dicendum est usque ad promulgationem legis Evangelicae pro eis qui non erant ex gente Iudaica, et inter Iudaeos pro feminis, ac pro pueris, qui circumcidi non poterant et in periculo mortis versabantur.

Sed iam ulterius inquirendum est, utrum in die Pentecostes lex evangelica, tunc primo promulgata, statim obligaverit omnes Iudaeos, idest non tantum eos qui erant Hierosolymis, — eos enim certum est obligari illa lege tunc coepisse, — sed etiam omnes qui vel in Iudaea, vel in diversis orbis regionibus, dispersi erant. Aliqui affirmant, sed nihilominus, « verius », ait Suarez (De Legibus, lib. c. n. 15.), « censeo, hanc legem non simul obligasse Iudaeos ubique existentes, sed incoepisse tunc obligare, et postea successu temporis obligationem fuisse diffusam per totam Iudaeam, Samariam et alias provincias ». Hanc vero sententiam, Patribus consentaneam, confirmat Suarez ex necessitate promulgationis legis Evangelicae, quae promulgatio, ut pro omnibus sufficiens esset, tempus sufficiens erat opus ut notitia legis, seu eius promulgatio ad longinqua loca deferretur.

Ad gentes vero quod attinet, certum est, ex dictis, legem evangelicam non obligasse Gentiles ante diem Pentecostes, ideoque

eos non obligatos fuisse ante illum diem ad baptismum suscipiendum; — sed incoepitne eodem tempore in die Pentecostes lex nova obligare Gentiles sicut et Iudaeos? — Huic quaestioni respondet idem eximius doctor, statuendo in primis Apostolos numquam ignorasse legem gratiae universalem esse pro omnibus gentibus, sed tamen ipsos Apostolos, iuxta ea quae in Scripturis V. T. legebantur, et ex divina inspiratione hunc ordinem servasse in promulgatione Evangelii, nempe per aliquot annos legem Christi Iudaeis praedicasse et non gentibus, usque ad revelationem factam Petro, quae refertur in capite x. Actuum Apostolorum.

Hoc autem semel statuto, Suarez infert (n. 23.) « legem novam non incepisse obligare Gentiles per se, ac proprie usque ad revelationem Petro factam Actor. 10. ». Et conclusionem istam probat, « quia lex non promulgata aliquibus, seu pro aliquibus, eos non obligat, sed lex nova non fuit promulgata gentibus usque ad illud tempus: ergo neque illos obligavit. Consequentia evidens est, et utraque praemissa sufficienter est in superioribus probata. Dices, esto verum sit, Apostolos illo tempore non praedicasse directe gentibus, nihilominus fieri non potuisse, quin multi Gentilium habitantes, vel peregrinantes inter Iudaeos, eorum doctrinam audirent, et signa viderent; ergo hoc satis erat, ut obligarentur legem Christi suscipere. Respondeo, potuisse fortasse aliquos Gentiles illo modo obligari ad credendum, et colendum verum Deum, vel etiam Christum, et ad sperandum salutem per ipsum, et consequenter ad illa omnia moralia, quae lex nova praecipit, quatenus per rationem fide illustratam necessaria esse ostenduntur. Nihilominus tamen non obligabantur per se, ac proprie ad observationem legis novae, ut est positiva divina, quia non solum non proponebatur illis necessitas baptismi, verum etiam neque offerebatur, quia tunc nullus Gentilium habens praeputium admittebatur ad baptismum, usque ad Cornelium; ergo fieri non poterat, ut obligarentur ad illum: ergo nec ad reliqua praecepta huius legis, cum baptismus sit reliquorum fundamentum ».

Demum ex praemissis infert etiam (n. 24.), « ex eo tempore quo facta est Petro dicta revelatio, coepisse Apostolos libere praedicare Evangelium gentibus, ipsosque Gentiles coepisse per hanc legem obligari, non tamen fuisse obligatum totum orbem, sed successive prout Evangelium promulgabatur. Prior pars manifesta est ex dictis, quia accedente promulgatione nihil amplius deside-

rari potest ad talem obligationem. Altera vero pars patet etiam ex dictis proxime de modo, quo haec lex obligavit populos Iudaeorum: nam eadem est proportionalis ratio de populis gentium ».

At cum eodem Suaresio hic diligenter animadverti debet potuisse quidem evenire ut notitia Evangelii, in die Pentecostes et deinceps ab Apostolis promulgati, per longum tempus non pervenerit ad multas mundi provincias; sed hoc non obstitisse quominus lex Christi totum mundum obligaverit, postquam sufficiens tempus ad notitiam illius legis diffundendam elapsum fuerit. « Unde etiam distinguendum est », prosequitur idem doctor (n. 25.) id quod est per se, ab eo, quod est per accidens, et distinguenda est excusatio a carentia obligationis. Per se enim promulgatio publica cum tempore sufficiente ad integram divulgationem est necessaria ad integram obligationem; per accidens autem potest illa divulgatio, aut notitia impediri, inde tamen non impedietur obligatio, quamvis oriri possit excusatio. Et ita concedo, potuise plures gentes excusari multo tempore a transgressione huius legis, quia licet lex de se iam eos obligaret, ignorantia poterat a culpa excusare. Non tamen potuit ignorantia impedire necessitatem baptismi, nec irritationem alterius remedii: nam hunc effectum lex per se ipsam operatur independenter a notitia subditorum. Quod non est inconveniens, nec contra divinam providentiam, quando solum per accidens contingit, et sufficiens promulgatio cum necessaria temporis amplitudine praecessit, quia omnibus legibus hoc commune est, ut ex dictis in superioribus constat ».

ARTICULUS SEXTUS

De ministro baptismi.

Duplex distinguenda est sacramenti baptismi administratio, una publica et solemnis, olim certis affixa temporibus Paschatis et Pentecostes; altera privata quae ex necessitate, quovis tempore et loco sine caeremoniis ecclesiasticis fieri potest. Hinc duplex baptismi minister, *solemnitatis* et *necessitatis;* ille qui cum ritibus ab Ecclesia statutis baptismum confert, iste, qui urgente necessitate, praetermissis caeremoniis, baptizat.

Baptismi solemniter conferendi potestatem feminis attribuerunt Marcionitae, aliiqui haeretici, quos S. Epiphanius commemorat (haeres. 42. 49. 79.); Calvinus vero (lib. 4. Inst. c. 15. § 20.) laicum baptizare nec in necessitate posse contendit. — Inter hos contrarios errores immota manet catholica veritas, quae in sequenti thesi proponitur et vindicatur.

THESIS VII.

Omnis et solus sacerdos est minister solemnitatis ordinarius pro baptismo, et minister extraordinarius ex delegatione est diaconus: — at quilibet homo ratione utens, sive vir, sive mulier, catholicus sit, haereticus, aut infidelis, adhibitis essentialibus, nimirum materia, forma et intentione, semper valide, et in necessitate licite, baptizat.

Tres partes sunt in hac thesi, prima spectat ministrum *solemnitatis* ordinarium, secunda ministrum *solemnitatis* extraordinarium et ex delegatione, tertia ministrum *necessitatis.*

Prob. 1. pars. Et primo Episcopos esse ministros ordinarios baptismi evidenter constat ex verbis Christi Matth. XXVIII.: « Docete... *baptizantes* » : — haec enim spectant Apostolos et Episcopos Apostolorum successores. — Hinc semper in Ecclesia baptizandi ius primarium Episcopis adiudicatum fuit. « Non licet sine Episcopo », scribebat S. Ignatius Martyr, (epist. ad Smyr. n. 8.) « neque baptizare, neque agapem celebrare » : et Tertullianus (de bapt. c. 17.) « Dandi quidem (baptismi) habet ius summus sacerdos, qui est episcopus, dehinc presbyteri, et diaconi ».

Sed quamvis ministri baptismi ordinarii sint episcopi, in dubium tamen revocari non potest presbyteros etiam huius sacramenti ministros esse ordinarios. Etenim vi ordinationis sacerdotalis presbyter potestatem accipit ad consecrandam Eucharistiam, et in eo statu ponitur, ut pastor ordinarius animarum esse possit: — ergo vi ordinationis suae eamdem potestatem accipit ad sacramentum regenerationis conferendum, quo ius acquiritur ad Eucharistiam. — Verum presbyteri non aeque ac Episcopi, ministri sunt ordinarii, nam ex iure divino in ministeriis sacris episcopi presbyteris antecellunt, ac proinde hi illis, quoad usum potestatis quam habent, subordinantur.

Confirmatur doctrina quam defendimus ex perpetuo usu Ecclesiae, quae etiam in Concilio Florentino, decreto pro Armenis, apertis verbis declaravit: « Minister huius sacramenti (baptismi) est sacerdos, cui ex officio competit baptizare ».

Prob. 2. pars thesis, ostendendo prius diaconos ordinaria potestate baptizandi minime pollere. Id unanimiter docent Patres. Ita S. Epiphanius (haeres. 79. n. 4.) inquit: « Neque Diacono ullum in ecclesiastico ordine sacramentum perficere conceditur: sed hoc dumtaxat, ut eorum, quae (ab Episcopis, vel Presbyteris) perficiuntur, sint ministri ». S. Gelasius I. (ep. ad Episc. Lucaniae c. 7.) ita loquitur: « Diaconos constituimus propriam servare mensuram, nec ultra tenorem a paternis Canonibus deputatum quidpiam tentare permittimus... Absque Episcopo, vel Presbytero baptizare non audeant, nisi praedictis ordinibus fortasse longius constitutis, necessitas extrema compellat ». S. Isidorus Hisp. (l. 2. de offic. c. 24. n. 9.) scribit: « Constat baptisma solis sacerdotibus esse tractandum; eiusque ministerium nec ipsis Diaconis explere est licitum, absque Episcopo vel Presbytero, nisi his procul absentibus, ultima languoris necessitas cogat ».

Ratione theologica S. Thomas (3. qu. 67. art. 1.) idipsum ostendit: « Sicut coelestium ordinum proprietates et eorum officia ex eorum nominibus accipiuntur, ut Dionysius dicit, c. 7. coelest. Hierarch., in princ., ita etiam ex nominibus ecclesiasticorum ordinum accipi potest quid ad unumquemque pertineat ordinem. Dicuntur autem diaconi, quasi ministri, quia videlicet ad diaconos non pertinet aliquod sacramentum principaliter et quasi ex proprio officio praebere, sed adhibere ministerium aliis maioribus in sacramentorum exhibitione. Et sic ad diaconum non pertinet, quasi ex proprio officio, tradere sacramentum baptismi, sed in collatione huius sacramenti et aliorum assistere, et ministrare maioribus. Unde Isidorus dicit in epist. ad Laudefred.: 'Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus et ministrare in omnibus quae aguntur in sacramentis Christi, in baptismo scilicet, in chrismate, in patena et in calice' ».

Quod autem diaconi baptismi ministri sint ex delegatione extraordinarii, patet tum ex testimoniis Patrum iam citatis, tum ex usu Ecclesiae, tum ex verbis, quae in ordinatione diaconi episcopus ex Pontificali Romano dicit: « Cogitate magnopere ad

quantum gradum Ecclesiae ascenditis: diaconum enim oportet ministrare ad altare, baptizare et praedicare ».

In tertia thesis parte, probari solum debet laicum virum, vel etiam mulierem ministrare baptismum *valide,* et in casu necessitatis *licite:* — nullam enim fidem in ministro necessariam esse ad valorem sacramenti probavimus in Tract. *de Sacram. in Gen.* p. 2. a. 7.

Iam vero enunciatum, quod probandum assumimus, ex Traditione perpetua et constanti praxi Ecclesiae constat.

Tertullianus (de bapt. c. 17.), inquit: « Baptismus aeque Dei census ab omnibus exerceri potest »; quod de necessitatis casu intelligit, ut ex eodem libro et cap. evincitur, ubi in casu necessitatis de laico inquit: « Reus erit perditi hominis, si supersederit praestare, quod libere potuit ».

S. Hieronymus Dial. adversus Luciferian. n. 9.: « Si necessitas cogit, scimus etiam licere laicis (baptizare); ut enim accipit quis, ita et dare potest ».

S. Augustinus lib. 2. cont. epist. Parmeniani cap. 13. n. 29.: « Etsi laicus aliquis pereunti dederit (baptismum) necessitate compulsus, quod cum ipse acciperet, quomodo dandum esset addidicit, nescio, an pie quisdam dixerit esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris usurpatio est: si autem necessitas urgeat, aut nullum, aut veniale delictum est. Set etsi nulla necessitate usurpetur, et a quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit non potest dici non datum, quamvis recte dici possit illicite datum ». Nec obest, ut Calvinus putat, illa disiunctiva, « nullum, aut veniale delictum »; nam et venialiter peccare possunt laici, non eo quod baptizent in necessitate, sed ob non adhibitam omnem diligentiam in inquirendo, vel accersendo presbytero; hac vero adhibita, non peccant.

S. Nicolaus I. in resp. ad consulta Bulgarorum (cap. 104.) ait: « A quodam Iudaeo, nescitis, utrum Christiano an Pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid de his sit agendum consulitis. Hi profecto, si in nomine SS. Trinitatis... baptizati sunt, constat, eos non denuo esse baptizandos ». Urbanus II. epist. ad Vitalem (ap. Gratian. cap. *super quibus,* causa 30. q. 3.) haec habet: « Super quibus consuluit nos tua Dilectio, hoc videtur nobis ex sententia respondendum, ut et baptismus

sit, si instante necessitate femina puerum in nomine Trinitatis baptizaverit ». S. Gelasius Epist. ad Episc. Lucan. (cap. 7.) cum dixisset, diaconos solum in extremae necessitatis casu licite baptizare, addit: « Quod et laicis christianis facere plerumque conceditur ». S. Isidorus Hisp. (l. 2. de offic. eccl. c. 24.) docet, solis episcopis et presbyteris licitum esse baptizare; « nisi illis procul absentibus ultima languoris necessitas cogat; quod et laicis fidelibus plerumque permittitur, ne quisquam sine remedio salutari de saeculo evocetur ».

Praeterea veritatem quam defendimus, Concilia definierunt. Etenim in Conc. Lateranense IV. c. *Firmiter,* legitur: « Sacramentum baptismi quod ad invocationem individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti consecratur in aqua, tam parvulis quam adultis in forma Ecclesiae a quocumque rite collatum, proficit ad salutem »; quibus verbis validus declaratur baptismus, a *quocumque,* ergo etiam a laico, imo et ab haeretico, vel infideli rite collatus. Et Conc. Florentinum, decreto pro Armenis, clarissime docet: « Minister huius sacramenti est sacerdos cui competit ex officio baptizare, in casu autem necessitatis non solum sacerdos, vel diaconus, sed etiam laicus, vel mulier, imo etiam paganus et haereticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiae, et facere intendat, quod facit Ecclesia ».

Demum etsi ratio a priori qua quilibet homo minister constitutus fuerit pro valida, et in casu necessitatis etiam licita, collatione baptismi, reponenda sit in voluntate Christi, ita instituentis; congruam tamen huius voluntatis rationem ex ipsa necessitate baptismi oriri quisque intelligit. — « Ad misericordiam eius qui vult omnes salvos fieri pertinet », ait S. Thomas (3. q. 67. a. 3.), « ut in his quae sunt de necessitate salutis, homo de facili remedium inveniat. Inter omnia autem sacramenta maximae necessitatis est baptismus, qui est regeneratio hominis in vitam spiritualem, quia pueris aliter omnino subveniri non potest, et adulti non possunt aliter quam per baptismum plenam remissionem consequi et quantum ad culpam et quantum ad poenam. Et ideo ut homo circa remedium tam necessarium defectum pati non possit, institutum est ut et materia baptismi sit communis, scilicet aqua, quae a quolibet de facili haberi potest, et minister baptismi etiam sit quicunque non ordinatus, ne propter defectum baptismi homo salutis suae dispendium patiatur.

Ea quae thesi obiiciuntur facile purgabimus.

1. — Christus Dominus *solum* Apostolis, eorumque in sacerdotio successoribus potestatem atque mandatum dedit baptizandi. — Ergo eos solos instituit baptismi ministros.

Resp. *Dist. Ant.* — Baptizandi potestate ordinaria *solemniter C.* Baptizandi *exclusive* tum *solemniter* tum *privatim,* in omni casu *N.* — Et *Dist. Cons.* Ergo omnes et soli sacerdotes instituit ministros *solemnitatis* ordinarios *C.* Sacerdotes instituit *exclusive* ministros in omni casu *N.* — Secus, nec diaconi ullo modo baptizare possent, et e contra Act. VIII. Philippum diaconum baptizasse legimus. — Sicut igitur, non obstantibus his verbis Domini (Matth. ult.): « Euntes docete », laicus potest res fidei docere privatim alios, ita et baptizare.

2. — Plerique Patres antiquiores feminas a ministerio sacro, et in specie baptismi, absolute excludunt. — Sic Tertull. lib. de bapt. cap. 17. in eas invehitur: « Petulantia mulieris, quae usurpavit docere, utique non etiam tingendi ius sibi pariet? nisi si quae nova bestia evenerit similis pristinae (Quintillam intelligit), ut quemadmodum illa baptismum auferebat, ita aliqua per se eum conferat ». S. Epiph. haer. 79. n. 3. ut feminas a baptismi ministerio contra Collyridianos repellat, inquit: « Si sacerdotium mulieribus mandatum foret, aut canonicum quiddam praestare in Ecclesia liceret, nulli potius quam Mariae, illud in Novo Testamento committi..... debuit; cui tantus honor est habitus, ut gremio, sinuque suo regem omnium, ac coelestem Deum, Deique Filium exciperet..... verum longe aliter Deo est visum: ac ne baptizandi quidem potestas est illi facta ».

Resp. *Dist.* — Excludunt feminas a ministerio sacro exercendo publice, solemniter, in Ecclesia *C.* Ab omni functione sacra, quae privatim, in necessitate fieret *N.* — Excluduntur utique feminae a ministerio baptismi, sicut a functione docendi, nimirum, solemni publica ut ait Apostolus, *in Ecclesia:* at feminis prohibitum etiam esse, ne quempiam privatim in rebus ad salutem pertinentibus instruant, nemo hactenus theologorum opinatus est. Et sane Act. XVIII. Aquila et Priscilla uxor eius, Iudaeo cuidam, Apollo nomine, *diligentius exposuerunt viam Domini.*

Tertullianus in eas solas invehitur feminas, quae baptizandi publice, citra necessitatis casum, more sacerdotum, sibi ius et

munus arrogabant. Has quippe ubique persequitur, uti lib. de Praescript. cap. 41.: « Ipsae mulieres haereticae, quam procaces, quae audeant docere, contendere, exorcismos agere, forsitan et tingere » nimirum sacerdotii munia exercentes apud Marcionitas, Cataphrygas et Pepuzianos, qui, testibus S. Epiph. haer. 42. et 49. ac Aug., lib. de haer. cap. 27. dabant « tantum mulieribus principatum, ut sacerdotio quoque apud eos honorarentur ». Idem mulieribus apud Collyridianos concessum fuit; ideoque S. Epiph. haer. 79. eas perstringit, ut probant ipsa eius verba quae in obiectione citantur.

3. — S. Hieronymus, (dial. adv. Luciferianos n. 11.) tanquam certum supponit, baptismum a laicis datum esse nullum; ex hoc enim, ceu fundamento, evincit contra Luciferianos, qui negabant Arianos habere veros sacerdotes, ipsos etiam ex paritate rationis reiicere debere Arianorum baptisma, quod tamen Luciferiani admittebant, vel pariter admittere et habere ratas Arianorum ordinationes. — Ergo.

Resp. *N. Ant.* — S. Hieronymus impugnat Luciferianos ex eorum principio, et contra eos arguit *ad hominem.* Haec est enim Sancti Doctoris ratiocinatio: — vos Luciferiani non admittitis baptisma laicorum, et tamen admittitis Arianorum baptisma; ergo ex principio vestro Arianorum sacerdotes non sunt laici; ergo vel eorum simul admittatis ordinationes oportet, vel simul reiiciatis baptisma. Itaque nullo modo Hieronymus, loco citato, negat *absolute* laicis conferendi baptismum potestatem.

4. — S. Gregorius M. (l. 1. ep. 33.) hortatur Romanum, tum temporis Italiae Exarcham, ut ad suam dioecesim remittat Blandum episcopum, quem Ravennae detinebat; et rationem adducit ne infantes moriantur sine baptismo. — Ergo.

Resp. *N. Cons.* — Si ex verbis S. Doctoris posset deduci quod inferunt adversarii, sequeretur etiam presbyteros, qui certe in dioecesi, cuius episcopus erat Blandus, inveniebantur, baptizare non potuisse infantes; quod evidenter est falsum. — Ratio ergo cur S. Gregorius urget reditum episcopi ad suam dioecesim, allegando necessitatem baptizandi pueros, est quia tunc temporis episcopi sibi reservabant munus solemniter baptizandi, et quidem in festo Paschatis et Pentecostes: parentes vero cu-

pientes ut baptismus parvulis suis solemniter administraretur, differebant spiritualem regenerationem illorum parvulorum, eosque exponebant periculo moriendi absque baptismo.

5. — Concilium Eliberitanum (an. 305. c. 38. — Labbe, t. 1. p. 974.) declarat posse « fidelem .... baptizare in necessitate infirmitatis positum catechumenum », sed addit si, « lavacrum suum integrum habeat, nec sit bigamus ». Ergo.

Resp. — Concilium illud statuit quia, si plures aderant qui baptizare poterant, fidelis praeferri debebat, qui vita et moribus dignior fuerat; ac proinde de eo loquitur qui inter laicos non tantum valide, sed et licite et digne baptismum valeat administrare.

Tandem adnota rebaptizantes, seu qui baptismum haereticorum reiecerant, reiecisse etiam baptismum laicorum: — sed eorum errores ex iisdem principiis profluentes, Patres, Romani Pontifices, et Ecclesia damnavit universa. — Confer etiam quae habentur *de Sacramentis in genere,* pag. 205. n. II. et seq.

Nota. — Licet omnis sacerdos vi ordinationis suae potestatem habeat baptizandi, non potest tamen ea *licite* uti, etiam privatim, extra casum necessitatis, nisi iurisdictionem ordinariam, vel delegatam habeat. — In casu vero necessitatis, hic ordo inter ministros baptismi servandus est, ad licitam sacramenti administrationem: si adsit sacerdos, diacono praeferatur, diaconus subdiacono, clericus laico, et vir feminae, nisi pudoris gratia deceat feminam, potius quam virum baptizare infantem non omnino editum, vel melius femina sciret formam et modum baptizandi. — Haec ex Rituali Romano, *de ministro baptismi.*

ARTICULUS SEPTIMUS

De subiecto baptismi.

Ex demonstrata necessitate baptismi tamquam medii ad salutem, perspicuum fit omnes homines capaces esse baptismi recipiendi, ideoque subiectum sacramenti baptismi esse omnem hominem nondum baptizatum, sive adultum, sive infantem. Quia

tamen errores haereticorum hac etiam in re confutari debent, et praeterea nonnullae quaestiones de parvulorum baptismo sunt elucidandae, specialem de eorum baptismo tractationem habebimus, eamque sectione duplici distinctam.

§ I.

An baptizandi sint pueri?

Infantes ad suscipiendum baptismum non esse idoneos dixerunt, inter antiquiores haereticos, Petrobrussiani, Waldenses, aliique; et saec. XVI. Nicolaus Storckius, Balthazar Pacimontanus et Thomas Munzerus, qui nullum esse docebant puerorum baptismum, ideoque iterum in adulta aetate baptizandos esse contendebant illos qui iam in infantia baptizati fuerant. Hinc origo Anabaptistarum. Baptistae cum eis in hoc conveniunt: discrepant vero ab eis Episcopales, Presbyteriani et Methodistae, qui fatentur pueros baptizari posse.

Concilium Tridentinum, ut Anabaptistarum profligaret errores, sess. 7., statuit sequentes canones. Can. 12.: « Si quis dixerit, neminem esse baptizandum, nisi ea aetate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo; anathema sit ». Can. 13.: « Si quis dixerit, parvulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto baptismo inter Fideles computandos non esse; ac propterea, cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos; aut praestare omitti eorum baptisma, quam eos, non actu proprio credentes, baptizari in sola fide Ecclesiae; anathema sit ».

Quamobrem, iuxta perpetuam Ecclesiae traditionem, atque Tridentinae Synodi definitionem, statuitur sequens

THESIS VIII.

Infantes non modo capaces sunt baptismi, sed et eos baptizari expedit, et necesse est.

Prob. 1. — *Ex Scripturis.* — Etenim, qui capaces sunt regni coelorum, ii quoque capaces sunt baptismi, sine quo ad regnum coelorum nequeunt pervenire. Atqui infantes capaces sunt regni coelorum. Ergo. — Maior patet; demonstravimus enim baptismum

esse necessarium necessitate medii ad salutem. — Minor constat, 1. generatim ex omnibus Scripturae locis, quibus, ut in Tractatu *de Deo* plenissime ostenditur, voluntas Dei salvandi omnes homines, — nulla exceptione facta pro parvulis — demonstratur. — 2. Speciatim ex verbis Christi (Matth. XIX. 14.): « Sinite parvulos venire ad me, et nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum coelorum ». Idem legitur apud Marc. (x. 14.) et Luc. (XVIII. 16.).

Nec dicant Anabaptistae, in illis verbis sermonem esse de parvulis non aetate, sed humilitate et innocentia; nam etsi Christus, in persona puerorum, innocentem vitam commendare voluerit; significavit tamen, et quidem primario, infantilem aetatem capacem esse regni coelorum. Sane, ex historia evangelica, locis citatis, evidenter apparet eos fuisse a parentibus Christo oblatos, qui *aetate* erant *parvuli,* ut ipsis benediceret. Etenim in Evangelio S. Lucae vocantur βρέφη, βρέφος autem est infans tenellus (Luc. I. 41-44.); et idem Evangelista notat illos puerulos non per se venisse ad Christum, sed parentes eos attulisse (προσέφερον δέ αὐτῷ και τα βρέφη): — insuper iuxta eamdem historiam evangelicam benedictione illa, quam Christus peramanter eis impertivit, significatur infantes gratiae esse capaces et regni coelorum. « Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos » (Marc. x. 16.). — Quare verba Christi, ut recte in hunc locum adnotat a Lapide, intelligenda sunt quasi Magister dicat: Mea dignitate indignum non est pueris benedicere, quia per meam benedictionem apti fiunt regno coelorum, cum vos, o Iudaei adulti, qui toties me docentem audistis, ob superbiam, aliaque vitia in quibus occalluistis, ad illud adhuc inepti sitis. Ut apti fiatis, hos parvulos imitandos vobis statuo; omnis enim animi volentis se praeparare ad regnum coelorum per gratiam meam obtinendam, exemplar esse debet puerilis simplicitas.

Praeterea ex alio N. L. testimonio S. Thomas (3. qu. 68. a. 9.) probat thesim quam defendimus: — « Sicut Apostolus dicit, Rom. v. 17.: 'Si unius delicto mors regnavit per unum', scilicet per Adam, 'multo magis abundantiam gratiae, et donationis, et iustitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Iesum Christum'. Pueri autem ex peccato Adae peccatum originale contrahunt; quod patet ex hoc quod sunt mortalitati subiecti, quae per peccatum primi

hominis in omnes pertransiit, ut Apostolus ibidem dicit. Unde multo magis pueri possunt per Christum gratiam accipere, ut regnent in vita aeterna. Ipse autem Dominus dicit, Ioan. III. 5. quod 'nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei'. Unde necessarium fuit pueros baptizari, ut sicut per Adam damnationem incurrerunt nascendo, ita per Christum salutem consequantur renascendo ».

Demum, in lege veteri infantes circumcidi debebant; — ergo et in nova lege recte baptizantur; baptismus enim successit circumcisioni, quae baptismum praefigurabat, ut ex doctrina Apostoli (ad Col. II. 11. 12.) et ex communi interpretatione Patrum, in tractatu *de Sacramentis in genere,* p. 1. art. 2. pag. 32. et seq., demonstravimus. — Et si in V. L. aetas puerilis impedimentum non fuit quominus remedium contra originale peccatum parvulis applicaretur, atque illo posito, gratia eis conferretur; multo minus in lege gratiae aetas impedimentum esse in parvulis potest ne applicetur eis ad delendum peccatum originis remedium, quod non amplius ut circumcisio per modum *conditionis* requisitae ad infusionem gratiae, sed tamquam vera causa *ex opere operato* mundat animam et gratiam confert.

Prob. 2. — *Ex perpetua Ecclesiae Traditione.* Ad eam demonstrandam sufficiant, ex innumeris, sequentes testes.

S. Irenaeus (l. 2. adv. haereses, c. 22. n. 4.) ait: « Omnes venit (Dominus) per semetipsum salvare; omnes, inquam, qui per eum renascuntur in Deum, infantes et parvulos et pueros, et iuvenes et seniores. Ideo per omnem venit aetatem, et infantibus infans factus, sanctificans infantes, in parvulis parvulus sanctificans hanc ipsam habentes aetatem ».

Origenes (in ep. ad Rom. l. 5. n. 9.) inquit: « Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit, etiam parvulis baptismum dare. Sciebant enim illi quibus secreta mysteriorum commissa sunt divinorum, quod essent in omnibus genuinae sordes peccati, quae per aquam et Spiritum Sanctum ablui deberent ».

S. Cyprianus, nomine suo et LXVI. episcoporum qui in Conc. Carthaginiensi, anno 253. congregati fuerant, scribit (epist. 59.) ad Fidum Episcopum, et ait: « In hoc quod tu putabas esse faciendum, (infantes ante octavum diem post nativitatem non esse baptizandos), nemo con ensit, sed universi potius iudicavi-

mus, nulli hominum nato misericordiam Dei et gratiam denegandam »: et cum varias huius sententiae rationes adduxisset, concludit: « Haec fuit in Concilio nostra sententia, a baptismo atque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa universos observandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos et recens natos observandum putamus ».

Hanc autem sententiam, tamquam testimonium perpetuae Ecclesiae fidei redditum, esse agnoscendam, S. Augustinus, ea de re ad Hieron. scribens (ep. 166. al. 28. n. 23.), testatus est. « B. Cyprianus », ait, « non aliquod decretum condens novum, sed Ecclesiae fidem firmissimam servans, ad corrigendum eos, qui putabant ante octavum diem nativitatis non esse parvulum baptizandum .... mox natum rite baptizari posse cum suis quibusdam coepiscopis censuit ». — Et de hac Ecclesiae fide circa baptismum infantibus conferendum, idem S. Augustinus passim in concertationibus adversus Pelagianos loquebatur, et ex ea argumentum etiam deducebat invictum ad revincendos illos haereticos qui pervicaciter peccati originalis existentiam negaverant. « Quia parvulos », ait S. Doctor (de pecc. merit. et remis. lib. 1. c. 26.), « baptizandos esse concedunt (Pelagiani), qui contra auctoritatem universae Ecclesiae, procul dubio per Dominum et Apostolos traditam, venire non possunt; concedant oportet eos egere illis beneficiis Mediatoris, ut abluti per sacramentum, charitatemque fidelium, ac sic incorporati Christi corpori, quod est Ecclesia, reconcilientur Deo, ut in illo vivi, ut salvi, ut redempti, ut illuminati, fiant ».

S. Ioan. Chrysost. (hom. 40. in Gen. n. 4.) sic est elocutus: « Nostra circumcisio seu baptismatis gratia medicinam habet citra dolorem, innumeraque bona nobis affert, Spiritus Sancti gratia nos implet, et nullum definitum tempus habet sicut illic (id est, octavum diem in V. T.); sed licet et *in prima* et in media et in ultima aetate hanc non manufactam circumcisionem recipere, in qua non sustinetur labor, sed peccatorum deponuntur onera ». — Et in hom. ad Neophytos (ap. S. August. l. c. Iulian. c. 6.): « Hac de causa etiam infantes baptizamus, quamvis peccata (personalia) non habeant, ut eis addatur sanctitas, iustitia, adoptio, haereditas, fraternitas Christi, ut eius membra sint ».

Accedunt his testimoniis Decreta summorum Pontificum et

Conciliorum, quae baptizandos esse infantes constanter docent atque praecipiunt. Ut ad exemplum pauca proferamus, S. Siricius, in epistola ad Himerium, superius citata: « Infantibus », inquit, « qui necdum loqui poterunt per aetatem . . . sacri unda baptismatis omni volumus celeritate succurri ». — Et Innoc. III. adver. Petrobrussianos decreta statuens (l. 3. Decr. tit. 42. c. 3., *Maiores*), dicebat: « Asserunt parvulis inutiliter baptisma conferri . . . Absit, ut universi parvuli pereant, quorum quotidie tanta multitudo moritur, quin et ipsis misericors Deus, qui neminem vult perire, aliquod remedium procuraverit ad salutem ».

Ad Concilia vero quod attinet, Milevitanum II., can. 2. sancivit: « quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat . . . anathema sit ». — Concilium Gerundense, anno 517. canone 5. statuit: « De parvulis, qui nuper materno utero editi sunt, placuit constitui, ut si infirmi, ut assolet, fuerint, et lac maternum non appetunt, etiam eadem die, qua nati sunt (si oblati fuerint) baptizentur ». Conc. Bracarense II. an. 572. can. 7. inquit: « Placet, ut unusquisque Episcopus per Ecclesias suas hoc praecipiat, ut hi, qui infantes suos ad baptismum offerunt, si quid voluntarie pro suo offerunt voto, suscipiatur ab eis: si vero per necessitatem paupertatis aliquid non habent, quod offerant, nullum illis pignus violenter tollatur a Clericis; nam multi pauperes hoc timentes filios suos a baptismo retrahunt ». — Concilium Lateranense IV. cap. *Firmiter*, definivit: « Sacramentum baptismi . . . tam parvulis, quam adultis in forma Ecclesiae a quocumque rite collatum proficit ad salutem ». — Concilium Viennense, anno 1311. pronuntiavit (Denzinger, Enchirid. p. 173.): « baptisma . . . . credimus esse, tam adultis quam parvulis communiter, perfectum remedium ad salutem ». — Conc. Flor., decreto pro Iacobitis (op. mox cit. pag. 211.) sancivit: « Circa pueros propter periculum mortis, quod potest saepe contingere, cum ipsis non possit alio remedio subveniri, nisi per sacramentum baptismi, per quod eripiuntur a diaboli dominatu et in Dei filios adoptantur admonet, non esse per quadraginta, aut octoginta dies, seu aliud tempus iuxta quorumdam observantiam, sacrum baptisma differendum; sed quamprimum fieri potest, debere conferri: ita tamen, quod mortis imminente periculo mox sine ulla dilatione baptizentur, etiam per laicum vel mulierem, in forma Ecclesiae, si desit sacerdos, quemadmodum in decreto

Armenorum plenius continetur ». — Conc. Trident. definitiones dedimus supra, p. 396.

Prob. 3. — *Ex ratione theologica,* quae sic se habet: — si infantes incapaces baptismi essent, id proveniret vel ex parte Dei, eos baptizare prohibentis; vel ex parte sacramenti; vel ministri; vel subiecti, seu infantis; vel Ecclesiae, quae per baptismum ius acquirit in baptizatos. Atqui nullum ex his obstat. Ergo. — Minor probatur per partes. Non obstat 1. prohibitio divina, talis enim nulla exstat; sed potius contrarium ex Scriptura et traditione colligitur, ut antea dictum est. 2. Non sacramentum, quod, quantum est de se, ex opere operato producit effectum. 3. Non minister; is enim materiam et formam eodem modo applicat parvulo, ac adulto. 4. Non subiectum; nam quod in adultis requiratur dispositio, est partim quia sicut hi, ob peccata eorum actualia, se actualiter a Deo averterunt, ita et actualiter se ad eum debent convertere; partim quia Deus se creaturis, et harum naturae atque exigentiae accommodat, cum causis necessariis agens necessario, cum liberis libere, ac proinde adultos, ratione ac arbitrio libero pollentes, sine horum consensu in amicitiam suam non recipit: — sed parvuli et peccatorum actualium, et actualis consensus incapaces sunt; sicut igitur habitualiter solum aversi a Deo sunt, ita, citra dispositionem actualem, ad Deum *habitualiter* converti possunt. 5. Non demum obligatio, et subiectio, quae ex baptismo respectu Ecclesiae contrahitur; nam ad hanc contrahendam per se obligarentur infantes, cum ad sufficientem rationis usum pervenirent; praeceptum enim fidei generale est, et eo mediante omnes Ecclesiae submittere se tenentur.

Contra thesim, obiicitur

1. — Baptismus iis conferri debet qui instructi sint, credant, et poenitentiam agant, nam dixit Christus (Matth. ult.): « Docete omnes gentes, baptizantes eos »; et (Marc. ult.): « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit »; Petrus vero in prima Evangelii praedicatione (Act. II.): « Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum ». Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* — Si sermo sit de adultis, ut *fructuose* baptismus recipiatur, sic conferri debet *C.* — Ut ab adultis *valide* recipiatur, et ut cuicumque conferri possit *N.* — Textus citati spectant adultos: quae enim habentur, Matth. ult. et Marc., dicta

sunt cum Apostoli mittebantur ad convertendos Gentiles populos ad fidem Christi, et eos necesse erat prius doceri; Petrus vero illos alloquebatur qui concione eius et gratia Dei compuncti petebant: « Quid faciemus viri fratres ». — Cum autem de fide sermo sit, illud etiam non est praetermittendum, quod de parvulis aiebat Sanctus Augustinus (de verbis Apost. serm. 14. cap. 18.): Absit ut ego dicam non credentes infantes ». — Quomodo credentes? quia, iuxta eiusdem S. Doctoris, loco citato, declarationem, « credit in altero, qui peccavit in altero ». Atque id sane congruum est, addidit Augustinus; sic enim: « Per verba aliena salvatur, quia per factum alienum vulneratur ».

2. — Christus baptismum suum distulit ad annum aetatis suae trigesimum. — Ergo.

Resp. *Neg. Cons.* — Christus enim, qui solum baptismum Ioannis accepit, nulla indigebat sanctificatione, qua egent parvuli. — Praeterea si Anabaptistae ad exemplum Christi recurrunt, quare non attendunt Iesum infantem qui voluit circumcidi?

3. — In Scripturis nullum habemus exemplum be baptismo parvulorum. — Ergo.

Resp. *Trans. Ant.* — *N. Cons.* — In Actibus Apost. (XVI.) narratur Lydiam purpurariam, et custodem carceris cum tota familia, a Paulo baptizatos fuisse; porro longe verisimilius est aliquos infantes inter illos qui tunc baptizati fuerant extitisse. Sed etiamsi nullum hac in re apertum exemplum Scriptura suppeditaret, nihil exinde adversus thesim deduci posset: praxis enim baptizandi parvulos constat ex perpetua Traditione.

4. — Tertullianus ait (de bapt. cap. 18.) differendum esse baptismum parvulis, et S. Greg. Nazianzenus (orat. 40. n. 28.) censuit non esse eis conferendum antequam ad tertium aetatis annum perveniant. — Ergo.

Resp. Neutrum validum esse baptismum parvulis collatum negabant, nec singularem suam propriam opinionem, ab aliis communiter reiectam, extendebant ad casus in quibus vita infantium periclitaretur.

5. — S. Hieronymus, in c. 28. Matth. vers. 19., ait: « Non

potest fieri, ut corpus baptismi recipiat sacramentum; nisi ante anima fidei receperit veritatem». Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* — Id profert loquens de adultis *C.* Absolute, de omnibus qui baptismum suscipere valeant *N.* — Aliud S. Hieronymus sensisse quoad parvulos patet tum ex ipsius epistola 107. ad Laetam, in qua parentes graviter monet, ut curent infantes suos sine mora baptizari: tum ex lib. 3. contra Pelagianos, ubi ex baptismo parvulorum existentiam probat peccati originalis.

6. Per baptismum infantes graves incurrunt obligationes. — Atqui iniquum est eas imponere non consentientibus, et tales sunt parvuli. — Ergo.

Resp. *N. Min.* Iugum enim Christi, ceteroquin omnino suave, inevitabile est omnibus qui salvari cupiunt: hinc nulla iniuria fit parvulis, sed potius magnum beneficium eis confertur, cum baptizantur. — Hinc etiam attendatur exemplum circumcisionis, quae baptismum praefigurabat. Infantes circumcisi non censebantur passi iniuriam, nec liberi ab observatione legis Mosaicae.

Verum ad pleniorem evolutionem responsionis nostrae, et ad abundantiorem solutionem difficultatis, quae magni fit ab adversariis, — immo movit Erasmum ut diceret homines in infantia baptizatos ubi adoleverint, interrogandos esse an ratum habeant, quod in eorum nomine promissum fuit, et si ratum non habeant, suo arbitrio esse dimittendos; contra quem errorem, anathema pronuntiavit Concilium Tridentinum (sess. 7. de Baptismo, can. 14.) — praestat verba exscribere Bellarmini (Controv. de Baptismo, l. 1. c. 8. in fine):

« Denique non obstat obligatio, quae nascitur ex baptismo. Nam imprimis non obligatur nisi ad ea, ad quae alioqui obligatus, vel obligandus erat. Nam ad legem divinam servandam, ad abrenunciandum diabolo et pompis eius, omnes tenentur, etiam sine baptismo. Rursus omnes tenentur suscipere baptismum, idque divino mandato, et proinde omnes tenentur se subiicere Ecclesiae, et eius praeceptis. Hoc solum inter adultos et infantes interest, quod illi, quia sui iuris sunt, debent propria voluntate se Ecclesiae subiicere; et nisi faciant, peccant: isti quia non sunt iuris sui, sed parentum, possunt eorum voluntate Ecclesiae subiici. Itaque est illis aliena voluntas loco rectae rationis, quam

habere deberent si essent adulti: proinde nulla eis fit iniuria, sed ingens beneficium, cum baptizantur, licet inde consequatur obligatio obediendi Ecclesiae. Sed neque infantes illi, qui carent parentibus et tutoribus, et ab aliquo extraneo baptizantur, queri postea possunt. Nam qui illos baptizant, agunt eorum causam; sicut si quis incideret in hominem laethaliter vulneratum, qui usu linguae et rationis careret, eumque in domum aliquam portari, et a medicis curari iuberet, certe non posset ille postea queri de isto homine, quod eum obligasset ad solvendam medicis mercedem: et si quereretur, ac solvere nollet, ab omni iusto iudice damnaretur ».

§ II.

An baptizandi sint pueri invitis parentibus?

Obstaculum nullum in aetate infantium inveniri quominus aqua baptismi regenerari possint, demonstravimus: — at potest ne voluntas obstare parentum illorum, non quominus *valide* baptizari possint, — nam si baptismus eis cum debita materia et forma, a quocumque habente saltem intentionem faciendi quod facit Ecclesia, conferatur, omnibus gaudet quae ad validitatem sacramenti requiruntur, ideoque validus est [1] — sed quominus *licite* baptizentur?

[1] Durandus (in 4. dist. 4. q. 7. art. 13.) contendit baptismum collatum hebraeorum aut infidelium filiis absque parentum consensu esse irritum: — sed, ut loquitur Bened. XIV. in Decr. De Bapt. Iudaeorum, (n. 23.) data 28 Februarii 1747, singularis opinio haec Durandi « numquam aut plausum, aut existimationem nacta est; quod revera constet baptismum esse ratum, ac validum, quotiescumque baptizantis voluntas cum forma et materia necessaria accedat. Quamobrem Durandi sententiam, Suarez falsam, Caietanus a ratione alienissimam esse affirmant. Praefati argumenti, validitatem baptismi collati sine consensu patris contra Durandum comprobantis, Silvius auctor est, doctissimus S. Thomae sectator in 4. tom. in 3. part. S. Thomae q. 68. a. 10.: '*Si filiis quorumque infidelium conferatur baptismus, erit validus etiamsi parentes sint inviti, quia subiectum est capax, et minister cum debita intentione adhibet ei materiam et formam. Nihil autem aliud requiritur, ut baptisma parvulorum teneat; nam intentio parentum est impertinens*'. Et Frassen eximius Scotista tom. 10. sui Scoti Academici, tr. 10. disp. 1. a. 2. q. 3., Durandi sententiam refellens, et eiusdem argumento, hoc est, in baptismo infantium voluntatem deesse, si parentum vel offerentium voluntas desit, respondens ad-

Quaestioni huic respondebimus, distinguendo, ut par est, varios casus qui occurrere possunt, — nam supponi possunt infantes natos ex parentibus fidelibus vel infidelibus; ex illis qui a suscepta iam fide catholica recesserunt, vel ab eis qui numquam fidem amplexi sunt; et insuper supponi potest uterque parens invitus, vel unus tantum.

Itaque dicimus

1. — Si agatur de pueris fidelium, patet, eos baptizari posse invitis parentibus: parentes enim cum sint Ecclesiae subditi, cogi possunt ut infantes suos offerant baptismo, ac proinde a fortiori infantes, parentibus renitentibus, baptizari.

2. — Filios haereticorum posse, absolute loquendo, invitis parentibus, baptizari constat, quia et ipsi parentes ratione baptismi suscepti, et infantes ratione nativitatis ex parentibus baptizatis, Ecclesiae subiiciuntur.

monet, Ecclesiae voluntatem semper inesse: ' *Quid si nullus offerat, sed solus minister baptizet? Recte intelligitur respondere tota Mater Ecclesia, quae in sanctis est; quia tota omnes, tota singulos parit per voluntatem ministri, suo, et Christi nomine baptizantis* '. Quae quidem responsio S. Augustino auctoritatem debet, qui in memorata epistola ad Bonifacium sic scribit: ' *Offeruntur ad percipiendam spiritalem gratiam non tam ab eis, quorum gestantur manibus, quam ab universa societate sanctorum, atque fidelium. Ab omnibus namque offerri recte intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, et quorum sancta, et individua charitate ad communionem Sancti Spiritus adiuvantur. Tota ergo Mater Ecclesia, quae in sanctis est, pueros gestat, et offert, quia tota omnes, tota singulos offert* ' ».

Idem Pontifex in citata Decretali validitatem baptismi collati filiis infidelium, invitis parentibus, confirmat plurimis Congregationis Sancti Officii responsionibus.

Sed iam ex hac validitate baptismi semel statuta, corollarium quoddam non mediocris momenti deduci debet. Etenim, baptizatus puer, etiamsi *illicite* collatus ei baptismus supponatur, membrum effectum fuit Ecclesiae catholicae et iuribus gaudet quibus in Ecclesia Christi frui licet: manifestum est igitur ecclesiasticam auctoritatem ius habere adhibendi media quibus periculum perversionis illius pueri amoveat, eumque custodiat ita ut iuxta characterem indelebilem, quem accepit per baptismum in anima impressum, vivere possit. — Hinc patet quam iniuste, ac sacrilege debacchati sint illi qui viginti ab hinc annis invictissimum Pontificem Pium IX. magnis clamoribus impetierunt eo quod iudaeum puerulum Edgardum Mortara, iam in periculo mortis, ab ancilla baptizatum, curaverit, postquam certitudo baptismi rite collati habita fuerit, auferendum e domo paterna, et Romae in domo catechumenorum educandum. — Vide, si lubet, quoad hoc factum, ephemeridem, cui titulus *La Civiltà Cattolica,* an. 9. 1858., s. 3. v. 12. p. 385,

3. — Licitus est baptismus filiorum quorumcumque infidelium, invitis parentibus, si iam rationis usu praediti baptismum petant; nam in his quae ad religionem pertinent, iam sunt sui iuris.

4. — Si vero agatur de pueris infidelium, communiter Theologi docuerunt filios infidelium qui Christianorum essent mancipia, potuisse invitis parentibus baptizari: licet enim, aiunt, dominium quod habet quis in servum non det illi ius directum et immediatum in ordine ad supernaturalia, ius tamen tribuit ad separandos filios a parentibus, qua separatione posita, nihil obstat quominus pueri illorum mancipiorum baptizari possint. Confer Suarez (de Baptismo, disp. 25. sect. 4.); et Sylvium (in D. Thomae, q. 68. a. 11. concl. 7.).

5. — Si puer, a parentum custodia ablatus fuerit, ita ut nulla sit pro eo spes reditus ad illos, baptizari potest; nam tunc parentes censentur mortui relate ad parvulum, et in eum amisisse saltem usum iuris paterni, quo uti nequeunt. — Si vero puer a parentibus derelictus fuit, tunc potiori etiam ratione baptizari potest: ait enim Greg. IX. cap. 1. de *infantibus, et languidis expositis:* « Si a Patre, sive ab alio, sciente ipso, aut ratum habente (relegato pietatis officio), infans expositus extitit hoc ipso a potestate fuit patria liberatus ».

6. — Licite baptizantur pueri infidelium, si alteruter parentum ad fidem conversus in baptismum prolis consentiat. Id colligitur ex decreto Gregorii IX. cap. 2. *ex litteris, de conv. infid.* Ratio est quia tunc consensus datur ab eo qui habet ius naturale in puerum: et quamvis alter repugnet, praevalere debet consensus, qui cedit in favorem fidei, et in utilitatem pueri. — Idem dicatur si mortuo patre pueri, avus consentiat, reclamante matre.

7. — Si puer in proximo mortis periculo versetur, potest secreto baptizari, parentibus inconsultis: tunc enim nec puer periculo apostasiae, moraliter loquendo, exponitur; nec iniuria, in tali casu, saltem secundum prudentum existimationem, videtur parentibus irrogari. Benedictus XIV. in Decr. superius citata, n. 8., licitam omnino, immo rem oppido laudabilem, Deoque gratissimam hanc esse expresse docet, et S. Francisci Xaverii praxi ac monitis confirmat.

8. — Quod vero ad pueros attinet eorum infidelium, qui aut legibus suis vivunt, aut christianorum imperio civiliter tan-

tum subiecti sunt, disputatum in utramque partem olim fuit inter Scotisticam scholam et Thomisticam, doctoribus illius scholae affirmantibus — huius vero scholae negantibus — licitum baptismum eis collatum: — sed rem extra dubitationem iam positam fuisse videtur, Decretali Benedicti XIV. saepius citata, qua declaravit Pontifex illicitum omnino esse pueros illorum infidelium, extra periculum mortis, parentibus non consentientibus, baptizare.

Etenim postquam Pontifex dixerit, praevaluisse in ecclesiasticis Tribunalibus sententiam Sancti Thomae, et quasdam Sacrarum Romanarum Congregationum resolutiones commemoraverit, ita (num. 31.) prosequitur: « In quibusdam praefatis resolutionibus innuitur, eum, qui Hebraeorum filios sine parentum consensu baptismo lustrare ausus fuerit, exceptis iis casibus, in quibus hoc liceat, eum, inquam, poena mulctandum esse; baptismum autem unius testimonio comprobari. Ut primae parti huius nostrae instructionis extrema manus accedat, nihil aliud restat, quam praedictarum resolutionum iudicium confirmare; et quidquid in eisdem continetur, nostra quoque sententia stabilire. Baptizantis mentem esse sanctam, rectamque non dubitamus: modus autem omnino illicitus habendus est; et ea quicumque facit, quae Ecclesia fieri vetat, pro Iudicis prudentia mulctari debet, poena scilicet aut mitiori, vel severiori, iuxta circumstantias ».

Haec vero Pontificis declaratio respondet praxi et sensui Ecclesiae, unde argumentum optimum S. Thomas deducebat ad suam sententiam confirmandam. In 2. 2. qu. 10. art. 12. haec docet Angelicus: « Maximam habet auctoritatem ecclesiae consuetudo, quae semper est in omnibus aemulanda; quia et ipsa doctrina catholicorum doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet. Unde magis standum est auctoritati Ecclesiae quam auctoritati vel Augustini, vel Hieronymi, vel cuiuscumque doctoris. Hoc autem Ecclesiae usus numquam habuit quod Iudaeorum filii invitis parentibus baptizarentur; quamvis fuerint retroactis temporibus multi catholici principes potentissimi, ut Constantinus et Theodosius, quibus familiares fuerunt sanctissimi episcopi, ut Sylvester Constantino, et Ambrosius Theodosio; qui nullo modo praetermisissent ab eis impetrare, si hoc esset consonum rationi ».

Et idem Angelicus Doctor duabus aliis rationibus invictis eamdem conclusionem confirmat.

In articulo citato, « huius », inquit, « ratio est duplex: una quidem propter periculum fidei. Si enim pueri nondum usum rationis habentes baptismum susciperent, postmodum cum ad perfectam aetatem pervenirent, de facili possent a parentibus induci ut relinquerent quod ignorantes susceperunt; quod vergeret in fidei detrimentum.

Alia vero ratio est, quia repugnat iustitiae naturali. Filius enim naturaliter est aliquid patris; et primo quidem a parentibus non distinguitur secundum corpus, quamdiu in matris utero continetur; postmodum vero, postquam ab utero egreditur, antequam usum liberi arbitrii habeat, continetur sub parentum cura, sicut sub quodam spirituali utero; quamdiu enim usum rationis non habet puer, non differt ab animali irrationali; unde sicut bos vel equus est alicuius, ut utatur eo cum voluerit, secundum ius civile, sicut proprio instrumento; ita de iure naturali est quod filius, antequam habeat usum rationis, sit sub cura patris. Unde contra iustitiam naturalem esset, si puer antequam habeat usum rationis, a cura parentum subtrahatur, vel de eo aliquid ordinetur invitis parentibus. Postquam autem incipit habere usum liberi arbitrii, iam incipit esse suus; et potest quantum ad ea quae sunt iuris divini vel naturalis, sibi ipsi providere; et tunc est inducendus ad fidem non coactione, sed persuasione; et potest etiam invitis parentibus consentire fidei, et baptizari; non autem antequam habeat usum rationis. Unde de pueris antiquorum patrum dicitur, quod salvati sunt in fide parentum; per quod datur intelligi, quod ad parentes pertinet providere filiis de sua salute, praecipue antequam habeant usum rationis ».

Nec dicas — *a*) Ecclesia accepit potestatem baptizandi quoscumque, non exclusis infantibus infidelium, etiamsi parentes obsistant, nam in illis verbis: « Docete omnes gentes, baptizantes », praeceptum generale invenitur, sicut collata potestas baptizandi. Si ergo parentes obstent quominus eorum pueri baptizentur, contra Christi praeceptum hoc faciunt et contra potestatem Ecclesiae concessam; et hac de causa merentur ipsi privari potestate quam habent in filios.

Respondemus: — verba illa « Docete omnes gentes, baptizantes

eos », directe ac primario respiciunt adultos, qui sunt capaces doctrinae, per quam trahendi sunt ad baptismum: infantes vero, qui per se capaces non sunt doctrinae, per parentes trahendi sunt, quorum voluntati sunt commissi, ut per eam gubernentur. Atque ita, licet baptismus respectu illorum sit medium necessarium, applicandum tamen eis est convenienti modo, et servato iustitiae ordine. Similiter quamvis praeceptum baptismi sit generale, directe tamen non cadit in infantes ante usum rationis, quia pro illo tempore non sunt capaces praecepti: pertinet ergo ad illos, mediis parentibus, qui tenentur et fidem suscipere, et filios suos in ea instituere, et per baptismum eos fidei initiare. Licet autem parentes hoc praeceptum violent, non possunt ab Ecclesia puniri, aut ad illud servandum cogi; quia cum non sint subditi Ecclesiae, in illos non habet Ecclesia vim coactivam.

b) Dominus (Luc. XIV. 23.) praecepit servo « compelle intrare ut impleatur domus mea »; nomine autem Domini et domus significatur Deus et Ecclesia. — Ergo infideles compelli possunt ad procurandum pueris suis baptismum, quo Ecclesiam ingredi valeant.

Respondemus: — parabola respicit adultos, et illud « compelle » non significat gentes vi cogendas esse ad fidem, sed monet eas, praedicationis efficacia, ad Ecclesiam adducendas esse.

c) Parentes nullum ius habent impediendi suorum infantium baptismum: — ergo parentibus invitis, infantes baptizari possunt.

Responsio in promptu est: — licet parentes ius non habeant impediendi quominus baptismus conferatur infantibus suis, et, hunc impediendo, agant contra ius supernaturale; ius tamen parentes habent ut liberi, quos genuerunt, quamdiu rationis usu non fruuntur, sub eorum cura et potestate maneant.

d) Quilibet homo magis est Dei, a quo habet animam quam patris carnalis, a quo habet corpus. Iniustum ergo non est si filii infidelium carnalibus parentibus auferantur, et Deo per baptismum consecrentur.

Respondet S. Thomas (art. cit. ad 4.): « Homo ordinatur ad Deum per rationem, per quam eum cognoscere potest. Unde puer, antequam usum rationis habeat, naturali ordine ordinatur in Deum per rationem parentum, quorum curae naturaliter subiacet; et secundum eorum dispositionem sunt circa ipsum divina agenda ».

e) Magis debet homini subveniri circa periculum mortis aeternae, quam circa periculum mortis temporalis. Sed si aliquis videret hominem in periculo mortis temporalis, et ei non ferret auxilium, peccaret. Cum ergo filii Iudaeorum et aliorum infidelium sint in periculo mortis aeternae, si parentibus relinquuntur, qui eos in sua infidelitate informant, videtur quod sint eis auferendi, et baptizandi, et in fide instruendi.

Huic etiam difficultati respondet Angelicus (ad 2.): « Dicendum quod a morte naturali non est aliquis eripiendus contra ordinem iuris civilis: puta si quis a suo iudice condemnetur ad mortem temporalem, nullus debet eum violenter eripere; unde nec aliquis debet rumpere ordinem iuris naturalis, quo filius est sub cura patris, ut eum liberet a periculo mortis aeternae ».

Scholion. — Cum de subiecto baptismi agunt, quaerunt doctores utrum in periculo mortis baptizari possit infans in utero matris: — et quidem quaestio non in eo posita est, nimirum utrum valere possit pro baptismo infantis ablutio matris: infans enim in utero adhuc manens, persona cum sit a matre distincta, certe per ablutionem, immo per baptismum matri collatum, non baptizatur. — Agitatur ergo quaestio pro casu in quo, reserato uteri ostio, nulla quidem pars corporis infantuli in lucem prodierit, infans tamen in utero positus aqua baptismi profundi posset.

Negant plures id non solum licite, sed etiam valide posse fieri; et adducunt pro se tum verba Christi (Ioan. III. 5.): « Nisi quia *renatus* fuerit », tum auctoritatem Sancti Augustini, Sancti Isidori Hispalensis et Sancti Thomae; tum demum Rituale Romanum, in quo, cap. *de baptizandis pueris,* legitur: « Nemo in utero matris clausus baptizari debet ». — Verum, his theologis nec numero pauciores nec auctoritate minores contradicunt; inter quos adnumerari debet Suarez, et etiam, ut videtur, Benedictus XIV., immo et Sanctus Alphonsus de Liguori (lib. 6. tom. 2. cap. 1. num. 107.). — Et argumentis adversariorum satisfaciunt, quia 1. vere dici potest *natus* non solum is qui egreditur ex utero, sed etiam ille, qui sufficienter in utero maturus, reserato uteri ostio, aqua baptismi attingi valet, cum dici possit, saltem aliquo modo, in lucem editus: — 2. Quia in Conc. Trid. (sess. 5. c. 4.) textus Ioannis (III. 5.) declaratur, dum dicitur baptismus omnino necessarius esse parvulis: « Ut in eis regenera-

tione mundetur, quod generatione contraxerunt ». Sicut igitur peccatum originale per solam generationem contrahitur; ita pariter, ut homo per gratiam regeneretur, sufficit, ut sit iam generatus; et ideo a Concilio baptismus vocatur *regeneratio.* — 3. Quia S. Augustinus et alii Patres, quos citant adversarii, immo ipsum Rituale Romanum, negando puerum posse in utero *clausum* baptizari, loquuntur de infante, qui in utero ita sit clausus, ut aqua baptismi attingi nequeat. Quod si ablui aliquo modo queat manu, aut instrumento, baptizari eum posse certe non negant.

Ad praxim quod attinet, cum S. Alphonso (loco citato) dicimus: « In casu necessitatis omnino infantem (sub conditione tamen) baptizandum esse ».

ARTICULUS OCTAVUS

De effectibus baptismi.

Hominem baptizatum amplius non peccare Iovinianus, saeculo IV., asseruit, et saec. XVI., Calvinus Iovinianum saltem ex parte secutus est, dicens veram fidem semel habitam amitti non posse, baptismo autem, tamquam Dei chirographo certum reddi baptizatum de perpetua adoptionis gratia. Eidem doctrinae assensit Lutherus, et in libro de captivitate Babylonica, capite de baptismo, docuit baptizatum non posse gratiam amittere, quantumcumque peccet, nisi nolit credere. — His erroribus, Novatores posteriores addiderunt alios, et statuerunt, vel baptismum liberare ab observantia legis divinae, eo quod baptizato transgressio illius legis, etsi peccatum sit, non imputatur, si modo fidem habeat; vel baptismum, in memoriam revocatum, delere peccata post eius susceptionem admissa. — Refutatio harum haeresum fit propriis locis, in aliis Theologiae partibus.

Nos, iuxta fidem catholicam, veros baptismi effectus, de quibus iam multa hucusque diximus, sequenti thesi recensemus.

THESIS IX.

Baptismus, secluso obice, 1. — *omnia peccata delet, tam originale, quam personalia;* 2. — *poenam peccatis debitam remittit;* 3. — *gratiam sanctificantem, virtutes ac dona supernaturalia infundit, simulque imprimit characterem in anima, et baptizato ius ad specialia gratiae actualis auxilia confert ut assequatur baptismi finem;* 4. — *Christo tamquam capiti baptizatum ut membrum coniungit, et eum potestati Ecclesiae subiicit.*

Prob. 1. pars thesis. Ex Scripturis. — Effectum istum baptismi, qui indicatur verbis Christi « Nisi quis renatus fuerit », expressum etiam habemus sequentibus Scripturae locis. — Act. II. 38. legimus: « Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum ». — Act. XXII. 16., Paulo dicitur: « Exurge et baptizare, et ablue peccata tua ». — I. ad Cor. VI., post enumerationem gravissimorum peccatorum, Apostolus subiungit (vers. 11.): « Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis ». — Et testimoniis his alia addi possent.

Ex Patribus habeas pauca. — Tertullianus (de Bapt. c. 1.): « Felix », ait, « Sacramentum aquae nostrae, qua abluti delictis pristinae caecitatis, in vitam aeternam liberamur ».

Origenes in Genesim, hom. 13. num. 4.: « Si delinquas, ipse tibi conscribis peccati chirographum. Sed vide quia cum semel accessisti ad crucem Christi, et ad gratiam baptismi, chirographum tuum cruci affixum, et in fonte baptismatis deletum est ».

S. Zeno Veronensis (l. 2. tract. 42.): « Salvete hodie, nati fratres in Christo, acceptaeque indulgentiae regale beneficium diligenter, fortiter ac fideliter custodite; etenim vester contractus omnis (debitum scilicet culpae et poenae) ablatus; securi gaudete; nihil iam saeculo debetis ».

S. Hier., ep. 69. ad Oceanum (n. 3. 4.). « Omnia scorta », inquit, « et publicae colluvionis sordes, impietas in Deum, parricidium, et incestus in parentes, atque in extraordinarias voluptates utriusque sexus mutata natura, Christi fonte purgantur .... Omnia nobis baptismate condonata sunt crimina; nec post

indulgentiam, Iudicis metuenda est severitas, dicente Apostolo: Et haec quidem fuistis, sed abluti estis », etc.

S. Augustinus in Enchiridio ad Laurentium, cap. 64.: « Baptismatis munus », inquit, « contra originale peccatum donatum est, ut quod generatione attractum est, regeneratione detrahatur; et tamen activa quoque peccata quaecumque corde, ore, opere commissa invenerit, tollit. Hac ergo excepta magna indulgentia, unde incipit hominis renovatio, in qua solvitur omnis reatus », etc. Et l. 3., seu serm. de Symbolo ad catechumenos, c. 10.: « Omnia », inquit, « prorsus delicta delet sanctum baptisma, et originalia et propria; dicta, facta, cogitata, cognita, incognita, omnia dimittuntur. Innovat hominem, qui fecit hominem; donat delicta, qui non quaerit merita ». Denique, l. 2. de peccatorum Meritis et Remissione, c. 28.: « Si », inquit, « continuo post baptismum sequatur ex hac vita emigratio, non erit omnino quod obnoxium hominem teneat, solutis omnibus quae tenebant ».

Merito igitur Concilium Tridentinum, sess. 5. can. 5. definivit: « Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit non tollit totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet; sed illud dicit tantum radi, aut non imputari; anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem; qui non secundum carnem ambulant, sed, veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Dei dilecti effecti sunt, haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur ».

Prob. 2. pars. — *a*) Ex Conc. Tridentino, verbis modo citatis, definiente *nihil prorsus* esse in renatis per baptismum, quod *eos ab ingressu coeli remoretur:* — ex Conc. Florentino, Decreto ad Armenos, ubi ait: « Effectus (baptismi) est remissio omnis culpae originalis et actualis, omnis quoque poenae ».

b) Ex testimoniis Patrum quae pro 1. parte attulimus: dicunt enim *omnem contractum debitum* (culpae scilicet et poenae) *per baptismum fuisse ablatum;* et *si continuo* (post baptismum) *consequatur ex hac vita emigratio, non esse omnino quod obnoxium hominem teneat.*

c) Ex perpetua praxi Ecclesiae. Licet enim, primis saeculis, ante baptismum varia arduaque virtutis exercitia Ecclesia indiceret catechumenis, sive ut probarentur magis, sive ut melius dispositi uberiorem gratiam in sacramenti susceptione reciperent; numquam tamen eis, pro peccatis ante baptismum commissis, opera satisfactoria iniunxit; et si quis ob mortis periculum baptizatus, postea convaluisset, nulli satisfactioni subiiciebatur, quamvis catechumenatus spatium non percurrisset. E contra poenitentes in periculo mortis reconciliati, recuperata valetudine, tenebantur in eam revertere poenitentium classem, in qua eos morbus deprehenderat.

Prob. 3. pars. — Quoad characterem, videsis quae habentur in tractatu *de Sacr. in Gen.* p. 3. a. 6.; quoad ius in baptismo collatum ad auxilia specialia obtinenda, confer etiam quae tradidimus, *eod. tract.* p. 3. a. 2. — Quoad infusionem gratiae sanctificantis, virtutum ac donorum supernaturalium, Concilium Tridentinum, sess. 6. c. 7. ait, iustificationis, « *quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum .... causa .... instrumentalis est sacramentum baptismi* ». Idipsum tradunt Patres in testimoniis, supra citatis; — illis addere liceat unum pulcherrimum.

In cat. 1. ad Illum. S. Io. Chry. (n. 3.) ait: « Quemadmodum scintilla mediam in pelagi voraginem incidens, statim extinguitur et evanescit, aquarum vi demersa: sic et omnis humana nequitia, cum in piscinam divinorum fluentorum inciderit, citius faciliusque quam scintilla demergitur et deletur. At cur, inquies, si peccata nobis omnia lavacrum remittit, non lavacrum remissionis peccatorum, non lavacrum purgationis, sed lavacrum regenerationis vocatur? Quia non solum nobis peccata remittit, neque solum delicta purgat, sed ita id praestat ac si denuo generati essemus. Etenim nos denuo creat, et format, non ex terra rursum effingens, sed ex alio elemento, aquarum scilicet natura, creans; non enim vas simpliciter abstergit, sed totum conflat denuo .... Quemadmodum si quis auream statuam, tempore, fumo, pulvere, rubigine foedatam, denuo conflaverit, eam nobis purissimam atque fulgentem restituit; sic et naturam nostram Deus, peccati rubigine foedatam multoque affectam delictorum

fumo, illa pulchritudine destitutam, quam ipsi ab initio indiderat, denuo conflavit, et in aquas ceu in conflatorium iniiciens, et pro igne Spiritus gratiam immittens, hinc renovatos, cum solaribus radiis splendore decertantes educit, contrito veteri homine, novo autem splendidiore, quam vetus erat, condito ».

Prob. 4. pars. — In Epist. ad Gal. III. 27. legimus: « Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis »; — et in ep. I. ad Cor. VI. 15.: « Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? » — De illis vero qui post primam concionem Petri baptizati fuerant, ait Scriptura (Act. II. 41.): « Qui receperunt sermonem eius (Petri) baptizati sunt; et (hac ratione) appositae sunt (Ecclesiae) animae circiter tria millia ».

Dicamus itaque cum S. Greg. Nazianz. (orat. 40. n. 3.): « Baptismus carnis est abiectio, spiritus assectatio, Verbi participatio, figmenti correctio, peccati diluvium, lucis communicatio, tenebrarum oppressio. Baptismus vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Christo, fidei adminiculum, mentis perfectio, coelestis regni clavis, vitae commutatio, servitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conversio. Quid plura commemorare attinet? Baptismus omnium Dei beneficiorum praeclarissimum est et praestantissimum ».

DE CONFIRMATIONE

Renatos aqua baptismatis, Sacramentum Confirmationis roborat, eosque perfectos reddit Christi milites, augens gratiam et tribuens eis ut tentationibus contra fidem irruentibus viriliter resistant, eamdemque fidem, spretis minis ac blanditiis saeculi, libere ac strenue profiteantur. De hoc Sacramento agentes, eius existentiam vindicabimus, materiam, formam ac ministrum eius ostendemus, et in fine quaedam breviter addemus quae ad complementum tractationis requiri possent.

ARTICULUS PRIMUS

De sacramenti confirmationis existentia.

Variis in Ecclesia nominibus, Sacramentum, de quo loquimur, appellatum fuit: — a materia, apud Patres, praesertim antiquiores, vocatur *Impositio manuum,* et *Unguenti mysterium, Sacramentum chrismatis, Chrisma Sanctum, Chrisma salutis:* — ratione characteris, quem in anima imprimit, et signi crucis, quo Sacramentum suscipicens, dum ungitur, signatur in fronte, dicitur *Sigillum Domini, Signaculum Dominicum, spirituale, regium :* — ratione effectus nominatur *perfectio, consummatio, plenitudinis gratiae Sacramentum.* — Ipsum quoque vulgatum nomen *Confirmationis* apud antiquissimos ecclesiasticos scriptores, non modo aequivalenter, sed expresse etiam invenitur.

Confirmationem e Sacramentorum albo expunxerunt omnes saeculi XVI. Novatores, et acerrime Calvinus, qui eam nonnisi conviciis, cachinnis et blasphemiis designavit. Quoniam vero negari non poterat Confirmationis ritum a remotissima aetate in Ecclesia viguisse, illum Protestantes dixerunt fuisse meram cae-

remoniam, qua adolescentes solemniter coram Episcopo rationem fidei suae reddebant, et deinde benedictione ab Episcopo accepta dimittebantur.

Hanc haeresim Concilium Tridentinum, sess. 7. canone 1. de Confirmatione, speciali definitione confixit, — statuens: « Si quis dixerit, confirmationem baptizatorum otiosam caeremoniam esse, et non potius verum et proprium sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse quam catechesim quamdam, qua adolescentiae proximi fidei suae rationem coram Ecclesia exponebant; anathema sit ».

Hoc itaque dogma fidei, de sacramenti Confirmationis existentia, a Tridentina Synodo definitum, vindicat

THESIS I.

Confirmatio est verum ac proprie dictum N. L. Sacramentum.

Prob. 1. *Ex Scriptura.* — Etenim in Actibus Apostolorum (c. VIII. vv. 14. 15.) legimus: baptizatis a Philippo diacono Samaritanis « cum audissent Apostoli, qui erant Ierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Ioannem; qui, cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum Sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat; sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum ». Et (Act. XIX. 6.): « Cum imposuisset illis (duodecim discipulis recens baptizatis) manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos, et loquebantur linguis et prophetabant ».

Iam vero, hac posita narratione, ita argumentamur: — Ad verum et proprie dictum N. L. Sacramentum, requiritur signum sensibile, collativum gratiae, institutum divinitus et permanenter.— Atqui signum tale est impositio manuum super baptizatos, de qua scriptor sacer in testimoniis allatis loquitur. Ergo impositio illa manus super baptizatos est verum et proprie dictum N. L. Sacramentum; ideoque Confirmatio, quae eumdem ritum designat, est vere et proprie Sacramentum.

Maior constat ex his quae exposuimus in tractatu *De Sacramentis in Genere,* p. 1. aa. 2. et 3. — Minor probatur: et 1. — Constat impositionem manuum super baptizatos, de qua loquun-

tur Acta Apostolorum, esse signum sensibile. 2. — Hoc signum esse gratiae collativum apparet ex verbis citatis; dicitur enim baptizatos *accepisse Spiritum Sanctum,* ideoque gratiam sanctificantem, — et dicitur eos accepisse Spiritum Sanctum, *vi* illius signi; nam legitur « *imponebant* (Petrus et Ioannes) *manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum »;* et « *cum imposuisset illis manus* (Paulus), *venit Spiritus Sanctus super eos* » 3. — Impositionem manuum signum esse divinitus institutum patet, quia apostoli non habebant potestatem instituendi signa collativa gratiae; et ideo imponebant manus « ut daretur Spiritus Sanctus », quia institutionem illius signi a Domino factam cognoscebant, atque ab eo acceperant per illud signum baptizatos esse perficiendos et roborandos. — Demum idem signum fuisse a Domino permanenter institutum, et idem nomine Confirmationis in Ecclesia designari, patebit ex testimoniis Traditionis mox afferendis.

Ut demonstratio, quam ex Scripturis deducimus, magis clarescat, et argumentum, modo propositum, plenius evolvatur; ex his quae diximus duo paulo fusius elucidanda sunt, nempe, — 1um *gratiam sanctificantem* esse in textibus citatis significatam illa locutione « accipiebant Spiritum Sanctum »; — et 2um baptizatos, de quibus Scriptura loquitur, illam gratiam accepisse *ex virtute signi,* quod habebat rationem causae instrumentalis relate ad illum effectum.

Primum evincitur ex animadversionibus Doctoris Angelici. — « Divinae personae », ait S. Thom. (1. p. q. 43. a. 3.), « convenit mitti, secundum quod novo modo existit in aliquo; dari autem, secundum quod habetur ab aliquo; neutrum autem horum est nisi secundum gratiam gratum facientem. Est enim unus communis modus quo Deus est in omnibus rebus per essentiam, potentiam, et praesentiam sicut causa in effectibus participantibus bonitatem ipsius. Super istum modum autem communem est unus specialis, qui convenit naturae rationali, in qua Deus dicitur esse sicut cognitum in cognoscente, et amatum in amante. Et quia cognoscendo et amando creatura rationalis sua operatione attingit ad ipsum Deum, secundum istum specialem modum Deus non solum dicitur esse in creatura rationali, sed etiam habitare in ea sicut in templo suo. Sic igitur nullus alius effectus potest esse ratio quod divina persona sit novo modo in rationali creatura,

nisi gratia gratum faciens. Unde secundum solam gratiam gratum facientem mittitur et procedit temporaliter persona divina. Similiter illud solum habere dicimur quo libere possumus uti, vel frui. Habere autem potestatem fruendi divina persona est solum secundum gratiam gratum facientem. Sed tamen in ipso dono gratiae gratum facientis Spiritus Sanctus habetur, et inhabitat hominem. Unde ipsemet Spiritus Sanctus datur et mittitur.... Operatio miraculorum est manifestativa gratiae gratum facientis sicut et donum prophetiae, et quaelibet gratia gratis data. Unde I. Cor. XII. gratia gratis data nominatur manifestatio Spiritus.... Si autem daretur solum signum gratiae gratum facientis sine gratia, non diceretur dari simpliciter Spiritus Sanctus; nisi forte cum aliqua determinatione, secundum quod dicitur quod alicui datur spiritus propheticus, vel miraculorum, in quantum a Spiritu Sancto habet virtutem prophetandi, vel miracula faciendi ».

Alterum, quod proposuimus, scilicet, illos quibus Apostoli manus imposuerunt, accepisse Spiritum Sanctum *vi signi* seu impositionis manuum; infertur optime ex particula causali *ut,* quae apponitur in textu (Act. VIII. 15.): « Oraverunt pro ipsis (fidelibus Samariae) *ut* acciperent Spiritum Sanctum »; et ex effectu secuto, posita impositione manuum, « tunc *imponebant manus et accipiebant* Spiritum Sanctum ». In hunc ergo finem ritum illum adhibebant, ut *per illum,* tamquam per signum efficax, instrumentaliter conferens gratiam, fideles eam reciperent. — Atque id egregie confirmatur ex versu immediate sequenti (v. 18.): « Cum vidisset autem Simon, quia *per impositionem manus* Apostolorum *daretur Spiritus Sanctus,* obtulit eis pecuniam dicens: Date et mihi hanc potestatem, *ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum* ». Particula illa *per* veram causalitatem designat; et Simon non deceptus fuit agnoscens in Apostolis potestatem dandi *per signum sensibile gratiam,* sed in hoc quod credidit hanc ipsam potestatem pecunia obtineri posse; quare Petrus istud reprobavit, illud vero, non negavit, sed potius probavit addens, potestatem dandi *per impositionem* manus Spiritum Sanctum esse donum Dei, quod obtineri pecunia nullo modo potest. « Pecunia tua », ait, « tecum sit in perditionem; quoniam donum Dei existimasti pecunia obtineri ».

Praeterea, ut optime notat Estius (in 4. sent. dist. 7. §. 3.)

« ex eo intelligitur fuisse illud signum (ab Apostolis adhibitum) *gratiae operatorium*, et non tantum instar orationis quae fit super hominem, quia Philippus diaconus, illud exhibere non potuit, sed eius administrandi gratia Hierosolymis Apostolos evocari oportuit; cum alioqui nihil prohibebat, diaconum super baptizatos orationem fundere, etiam adhibito ritu aliquo externo ».

Demum verba, quae superius citavimus ex Actibus Apostolorum c. 19. v. 6., vim probationi novam afferunt, si in contextu orationis perpenduntur. Etenim Paulus veniens Ephesum, invenit, ut refertur Act. 19. v. 1., discipulos quosdam, se asserentes esse iam baptizatos: — « Factum est autem ... ut Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, et inveniret quosdam discipulos ». — Quaerit ab eis, num Spiritum Sanctum acceperint postquam baptizati fuerint; poterat enim dubitari utrum illum acceperint necne, eo quod a quovis ministro conferri non possit: — « Dixitque ad eos: Si Spiritum Sanctum accepistis credentes » (et ut hic notat Theod. Beelen, Comm. in Acta Apos., vis locutionis graecae ita redditur: « Num, postquam credidistis, idest facti estis Christiani, Spiritum Sanctum accepistis ».) — Cum autem ex eorum responso rescisset, ipsos ne baptizatos quidem fuisse, primo eos movet ad baptismum suscipiendum, et baptizat: — « His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu ». — Deinde eis *per impositionem manuum* confert gratiam Spiritus Sancti: — « Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos ». — En effectum supernaturalem, nempe gratiam sanctificantem, baptizatis omnibus collatam, per signum externum, seu per impositionem manuum, quae proinde verum et proprie dictum est N. L. Sacramentum.

Prob. 2. *Ex Traditione.* — Tertullianus testimonium clarissimum veritati, quam tuemur, exhibet. In libro de Baptismo, distinguens baptismum a sacramento Confirmationis, quo Spiritum Sanctum baptizati accipiunt, ait (c. 6.): « Non quod in aquis Spiritum Sanctum consequamur, sed in aqua emundati, sub angelo, Spiritui Sancto praeparamur ». Et c. 7. prosequitur: « Exinde egressi de lavacro perungimur benedicta unctione .... Sic et in nobis carnaliter currit unctio, sed spiritualiter proficit: quomodo et ipsius baptismi carnalis est actus, quod in aqua mergimur,

spiritualis effectus, quod delictis liberamur ». Et addit c. 8.: « Dehinc manus imponitur, per benedictionem advocans et invitans Spiritum Sanctum ». — Idem de Resurrect. Carnis, cap. 8., dicit: « Caro abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima consecretur. Caro signatur, ut anima muniatur. Caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur. Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur ». — Igitur sicut ablutioni in baptismo, et sicut sumptioni corporis et sanguinis Christi in Eucharistia, ita unctioni et manus impositioni, — quae utraque occurrit in Confirmatione, — spiritualem effectum, seu collationem gratiae supernaturalis adscribit. — Denique lib. de Praescript. cap. 40., observat, daemonem in idolorum mysteriis aemulari res sacramentorum nostrorum; ait enim: « Tingit et ipse quosdam utique credentes et fideles suos, et expiationem de lavacro repromittit; et si adhuc memini, Mithra signat illic in frontibus milites suos, celebrat et panis oblationem ». — Tertullianus ergo apertissime Confirmationem tam vere et proprie Novae Legis esse Sacramentum agnovit ac baptismum et Eucharistiam.

S. Cyprianus, in epistola 73. ad Iubaianum, dum errorem rebaptizantium propugnat, de Confirmatione, quae in Ecclesia frequentabatur, diserte loquitur. « Illi enim », inquit, « qui in Samaria crediderant, fide vera crediderant, et intus in Ecclesia, quae una est, et cui soli gratiam baptismi dare et peccata solvere permissum est, a Philippo diacono, quem iidem Apostoli miserant, baptizati erant. Et idcirco quia legitimum et ecclesiasticum baptismum consecuti fuerant, baptizari eos ultra non oportebat, sed tantummodo quod deerat, id a Petro et Ioanne factum est, ut oratione pro eis habita, et manu imposita invocaretur et infunderetur super eos Spiritus Sanctus. Quod nunc quoque apud nos geritur; ut qui in Ecclesia baptizantur, praepositis Ecclesiae offerantur, et per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur et signaculo Dominico consummentur ». — Ex his S. Cypriani verbis elucet 1. — Aetate huius sanctissimi Praesulis, saeculo III., in Ecclesia ab Episcopis manus fuisse impositas baptizatis ut acciperent Spiritum Sanctum, eodem modo ac manus impositas ab Apostolis ad eumdem effectum legimus in Actibus: ergo ille ritus non fuit transitorius, sed permanenter institutus et perpetuo

usurpatus in Ecclesia Christi. 2. — Impositione illa manuum, de qua loquuntur Actus Apostolorum, et quae perenniter in Ecclesia adhibebatur, institutum fuisse, ut eis qui renati essent per sacramentum baptismi, plenitudo gratiae Spiritus Sancti conferretur, iidemque Christi milites redderentur. — « Ut qui in Ecclesia baptizantur . . . per nostram orationem ac manuum impositionem *Spiritum Sanctum consequantur, et signaculo dominico consummentur* ».

Ceterum in monumentis quae extant controversiae saeculo III. excitatae de baptismo haereticorum, passim testimonia occurrunt quae ostendunt communem Ecclesiae fidem quoad sacramentum Confirmationis. Unum et aliud hic proferam ad exemplum. — In epistola synodica Concilii Carthaginensis, de baptismo primi, anno 255. sub Cypriano celebrati, legimus (Migne P. L. t. 3. pag. 1078.): « Ungi quoque necesse est eum qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, id est Unctione, esse *unctus Dei et habere in se gratiam Christi* possit ». — Et in ep. S. Cypriani ad Pompeium (t. c. p. 1178.): « Porro autem *non per manus impositionem quis nascitur,* quando accipit Spiritum Sanctum, sed in Ecclesiae baptismo, ut *Spiritum Sanctum iam natum* accipiat . . . . Nec enim potest accipi Spiritus, nisi prius fuerit qui accipiat ».

S. Cyrillus Hierosolymitanus, ex quinque catechesibus mystagogicis, primam et secundam de Baptismo, tertiam de Confirmatione, quartam et quintam de Eucharistia exaravit, tribus illis Sacramentis, quae eodem die percipiebantur a neophytis. Et si iam inde apparet, Cyrillum Confirmationem verum ac proprium Sacramentum habuisse, quoniam eam in eodem numero cum Baptismo et Eucharistia collocat; idem etiam disertis enuntiat verbis, scribens (Catech. 3. num. 1. et 3.): « Vobis quoque similiter, postquam ex sacrorum laticum piscina adscendistis, datum est chrisma, illius antitypum, quo unctus est Christus: quod est nimirum Spiritus Sanctus . . . . Sicut panis Eucharistiae, post invocationem Sancti Spiritus, non est communis panis, sed corpus Christi: ita et sanctum istud unguentum, non amplius nudum, neque commune unguentum est post invocationem; sed Christi donarium, et Spiritus Sancti, praesentia divinitatis eius, efficiens factum. Quod quidem symbolice fronti, aliisque sensibus tuis illinitur. Ac dum unguento visibili inungitur corpus, sancto et vivifico Spiritu anima sanctificatur ».

S. Ambrosius (de Myst. c. 6.) declarat ritum quo conferebatur Sacramentum Confirmationis illis qui mox renati fuerant Sacramento baptismi: « Post haec utique ascendisti ad Sacerdotem: considera quid secutum sit, nonne illud quod ait David: 'Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron' ». Et postea (cap. 7. num. 42.) concludit: « Unde repete quia accepisti signaculum spiritale, spiritum sapientiae et intellectus, spiritum consilii atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sanctum timoris: et serva quod accepisti. Signavit te Deus Pater, confirmavit te Christus Dominus; et dedit pignus Spiritus in cordibus tuis (II. Cor. 9. 2.), sicut apostolica lectione didicisti ». — Et in opere de Sacramentis (l. 3. c. 2. n. 8.): « Sequitur », ait, « spiritale signaculum, quod audistis hodie legi; quia post fontem superest, ut perfectio fiat; quando ad invocationem Sacerdotis Spiritus Sanctus infunditur, Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii atque virtutis, Spiritus cognitionis atque pietatis, Spiritus sancti timoris ».

S. Hieronymus, in dialogo contra Luciferianos (n. 8.), sic huius sectae quemdam loquentem inducit: « *An nescis etiam Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponantur, et ita invocetur Spiritus Sanctus? Exigis, ubi scriptum sit? In Actibus Apostolorum. Etiamsi Scripturae auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar praecepti obtineret* ». Ad haec quid S. Doctor? Rem totam ultro concedit. « *Non quidem* », inquit, « *abnuo, hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos, qui longe a maioribus urbibus per Presbyteros et Diaconos baptizati sunt, Episcopus ad invocationem Spiritus Sancti manus impositurus excurrat* ».

S. Augustinus (l. 3. de Baptismo, c. 16. n. 21.) ait: « Quis nunc hoc exspectat, ut ii, quibus manus ad accipiendum Spiritum Sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed invisibiliter et latenter intelligitur propter vinculum pacis eorum cordibus divina charitas inspirari, ut possint dicere: Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis ». — Et de Trinitate (l. 15. c. 25. n. 46.): « Neque aliquis discipulorum eius dedit Spiritum Sanctum. Orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis Praepositis etiam nunc servat Ecclesia ». — Et contra litt. Petiliani (l. 2. c. 104.): « Sa-

cramentum chrismatis . . . . in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus: sed potest esse et in hominibus pessimis — Discerne ergo visibile Sacramentum, quod esse et in bonis et in malis potest, illis ad praemium, illis (istis) ad iudicium, ab invisibili unctione charitatis, quae propria bonorum est (quam in solis bonis visibile Sacramentum producit) ».

S. Cyrillus Alexandrinus (in Ioel. 2. 23.) dicit: « Data est nobis ceu in pluvia aqua vivens sacri baptismatis, et tamquam in frumento panis vivus, et tamquam in vino sanguis. Accessit item usus olei, qui per S. baptisma in Christo iustificatis ad consummationem conferret ». — Et Theodoretus (in Cant. Cantic. c. 1. v. 2.): « In quo (baptismate) qui initiantur post tyranni abnegationem, et Regis confessionem veluti signo ac nota regia, spiritualis unguenti chrismate inuncti, sub ea visibili unguenti specie invisibilem Sanctissimi Spiritus gratiam accipiunt ».

Demum S. Innocentius I. epistola ad Decentium, c. 3. (Labbe t. 2. p. 1246.): « De consignandis », inquit, « vero infantibus manifestum est, non ab alio quam ab episcopo fieri licere; nam presbyteri, licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Haec autem pontificibus solis deberi, ut vel consignent, vel Paracletum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum et illa lectio Actuum Apostolorum, quae asserit, Petrum et Ioannem esse directos, qui iam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Nam presbyteris (seu extra episcopum, seu praesente episcopo baptizent) chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum Paracletum». — His autem verbis nihil est pro thesi, quam propugnamus, apertius. Etenim Pontifex 1. docet unctionem confirmatoriam distinctam esse ab altera baptismali; cum haec fiat in vertice, et a simplici presbytero; prior vero fieri debeat in fronte, et a solo episcopo. 2. — Unctionem illam esse eamdem Innocentii tempore cum illa Apostolorum Act. 8. 3. — Per illam confirmatoriam unctionem conferri Spiritum Sanctum; hoc autem caeremoniae tantum ecclesiasticae convenire non potest.

Et haec sufficiant: si enim cetera prosequi vellem in immensum series haec excresceret testimoniorum.

Documentis Patrum accedunt Conciliorum definitiones, quarum antiquiores tantum brevitatis causa commemoramus. In Concilio Eliberitano, initio saeculi IV., can. 38. (Labbe, t. 1. p. 974.), statuitur: « Peregre navigantes, aut si Ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem, qui lavacrum suum integrum habet, nec sit bigamus, baptizare in necessitate infirmitatis positum catechumenum, ita ut, si supervixerit, ad episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit. » — In Concilio Laodiceno, circa an. 363., can. 48. (Labbe, t. 1. p. 1524.), rursus decernunt Patres: « Oportet baptizatos, post baptismum chrismatis quoque coelestis et regni Christi participes fieri ». — In Concilio Aurelianensi I. an. 511. (in Decret. c. 6. *Ut ieiun.* de consecrat. d. 5. 3. p.) praecipitur: « Ut ieiuni ad confirmationem veniant perfectae aetatis, ut moneantur confessionem prius facere, ut mundi donum Sanc. Spiritus valeant accipere ».

Definitiones Conciliorum posterioris aetatis, aliaque hac de re monumenta ecclesiastica, invenies in Tractatu *de Sacram. in gen.*, pag. 98. et seq. — Obiectiones vero quae ab adversariis contra Confirmationem proponuntur, in ipsa evolutione argumentorum ad vindicandam thesim, praeoccupavimus.

ARTICULUS SECUNDUS

De materia et forma confirmationis.

Duplex in sacramento confirmationis conferendo ritus externus adhibetur, impositio manus, et chrismatio, seu unctio chrismatis in fronte. Praeterea duplex etiam impositio manus fit: *prima,* quae a chrismatione seiuncta est ac diversa, dum episcopus, extensis super confirmandos manibus, oratione praescripta, Spiritum Sanctum advocat; *secunda,* quae chrismationi coniuncta est, nec ab ea distinguitur, dum episcopus imposita capiti confirmandi manu, pollice frontem signat, ungitque dicens: *Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* — Quaenam ex his materia est essentialis Confirmationis? — Multum, cum quaestioni huic respondent, theologi inter se discrepant; sed praecipuae sententiae quatuor sunt. *Prima* est eorum qui, post Petrum Aureolum, dixerunt solam

impositionem manuum materiam esse Confirmationis, unctionem vero chrismatis ad sacramentum pertinere, sed non essentialiter. — *Secunda* sententia, huic prorsus opposita, tenet, cum Bellarmino, Maldonato, Estio, materiam essentialem Confirmationis in sola chrismatis unctione esse collocandam. — *Tertia,* quae paucorum fuit, docuit manus impositionem et chrismationem materiam esse huius sacramenti; sed nunc utramque simul, nunc alterutram tantum fuisse adhibitam, iuxta variam locorum et Ecclesiarum consuetudinem: ubi vero utraque simul adhibetur, nihil plus conferri, quam si alterutra adhibeatur. — Demum *quarta* utramque statuit materiam esse essentialem Confirmationis, impositionem nempe manus et chrismationis, ita ut si unum ex his praetermissum fuerit sacramentum sit nullum. Haec est sententia quam communiter sequuntur Theologi recentiores; quamvis inter eos etiam dissidium occurrat, nam nonnulli primam manus impositionem, quae a chrismatione distincta est, ad sacramenti valorem necessariam esse censent; alii vero impositionem manus, quae chrismationi adiungitur, tenent solam requiri, et cum chrismatis unctione sacramenti materiam essentialem constituere.

Iuxta diversas has sententias, variae sunt etiam, ut patet, opiniones circa Confirmationis formam.

Nos, communiorem doctrinam amplectentes, sequentem thesim statuimus.

THESIS II.

Materia essentialis confirmationis est chrismatio et impositio manus, quae chrismatis unctionem comitatur: — forma vero sunt verba, quae unctioni respondent; apud Latinos: « Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti »: apud Graecos: « Signaculum doni Spiritus Sancti ».

Prob. 1. pars thesis *de materia confirmationis,*

Quoad *chrismationem.* Ex Traditione PP. et Conciliorum, quorum testimonia, de chrismate in hoc sacramento adhibito, retulimus in thesi praecedenti. — Praeterea, iuxta perpetuam in Ecclesia traditionem, Concilium Florentinum, Decreto pro Armenis, declaravit: « Secundum sacramentum est Confirmatio, *cuius materia est chrisma* confectum ex oleo, quod nitorem signi-

ficat conscientiae, et balsamo, quod odorem significat bonae famae, per episcopum benedicto ». — Et Concilium Tridentinum sess. 7. can. 2. definivit: « Si quis dixerit, iniurios esse Spiritui Sancto eos, qui sacro Confirmationis *chrismati virtutem* aliquam tribuunt, anathema sit ».

His autem verbis Concilium Tridentinum sat clare indicat chrismatis unctionem materiam esse essentialem sacramenti: ideoque eodem sensu cetera Concilia, et Patres, qui de chrismate loquuntur, intelligenda sunt. — Sed et idipsum eos sensisse ex eorum testimoniis *directe* demonstratur, nam

1. Chrismationi *vim* conferendi gratiam tribuunt, ut cuique legenti loca superius citata manifeste apparet.

2. Chrismationem appellant, stricto et proprio sensu, sacramentum et eam baptismo et Eucharistiae aequiparant. Confer textus allatos Tertulliani, S. Cyr. Hierosol., S. Cyr. Alexandrini, S. August., Theodoreti. His addantur, inter ceteros, S. Pacianus (serm. de baptismo): « Lavacro peccata purgantur, chrismate Sanctus Spiritus superinfunditur... atque ita totus homo renascitur et innovatur in Christo ». Et S. Maximus in scholiis ad capit. 2. libri S. Dionysii de ecclesiastica hierarchia, postquam multa praeclara de Confirmatione dixerit, concludit: « Perficit omnia divinum unguentum, cum effunditur, quemadmodum sumptio sancti corporis et sanguinis ».

3. Docent unctionem hanc iterari non magis posse ac baptismum. Ita S. Augustinus, contra ep. Petiliani, iam citatus; et S. Optatus, de schismate Donatistarum (l. 7. c. 4.).

Quoad *impositionem manus*. Hanc esse essentialem evincitur 1. ex eo quod eam adhibuisse Apostolos constat, dum sacramentum Confirmationis conferebant.

2. Ex doctrina PP. et Conc. superius, articulo primo, exposita. — Addas testimonia Ven. Beda (in exposit. Ps. XXVI.): « Illa unctio, quae *per manus impositionem* ab episcopis fit, Confirmatio dicitur » ; — Rabani Mauri (de inst. cleric. l. 1. c. 28.); « Episcopus baptizatum, *per manus impositionem* cum ipso Chrismate, consignat »; — Amalarii Fortunati (de offic. eccles. lib. 1. cap. 27.): « Ut ab episcopis solis inungantur *per manus impositionem,* ab Apostolis assumptum est»; etc. — Addas quoque in professione fidei praescripta Waldensibus ad Ecclesiam reducibus

(anno 1210.), declaratum fuisse: « Confirmationem ab episcopo factam, id est *impositionem manuum,* sanctam et reverende esse accipiendam censemus ». — Et ad recentiora tempora devenientes, Concilium Coloniense, an. 1536. p. 7. cap. 8. (Labbe t. 14. p. 533.) declaravit: « Omnes fideles.... per manus impositionem episcoporum Spiritum Sanctum post baptismum accipere debent, ut pleni Christiani inveniantur ». Cui consonat Conc. Rhemense an. 1583. in c. 9. (Labb. t. 15. p. 891.), de Confirmatione ita disserens: « Quamvis unusquisque per Baptismum catalogo fidelium sit adscriptus... tamen... nonnisi per impositionem manuum episcopi, plus roboris et gratiae recipit ». Et Narbonense an. 1609. cap. 15. (Labb. ibid. pag. 1587.), affirmans, « sanctorum Patrum institutionibus constare... post baptismum in hoc sacramento, quo per impositionem manuum episcopi Spiritus Sanctus diffunditur in corda fidelium, robur atque fortitudinem dari. »

Et haec sufficiant.

Quod *impositio manus,* ad validitatem sacramenti necessaria, sit *illa quae cum chrismatione coniungitur,* patet

1. Ex documentis mox citatis;

2. Ex Pontificali Romano, quod post extensionem manus primam cum oratione *Omnipotens sempiterne Deus,* etc. praescribit, ut « Pontifex sedens super faldistorium, vel etiam, si multitudo confirmandorum exegerit, illis dispositis .... Pontifex stans cum mitra illos confirmat genuflexos.... Et Pontifex inquirat sigillatim de nomine cuiuslibet confirmandi ». Ex quibus verbis recte infertur : ergo antea, post impositionem manus primam non erant confirmati; ac proinde impositio illa manus essentialis non erat.

3. Ex praxi Ecclesiae graecae, quae nullam impositionem aliam manus adhibet, praeter eam, quae est chrismationi annexa, ut constat tum ex eorum Euchologiis tam antiquis, quam recentibus a Goario editis; tum ex Greg. Thessalonicensi, et Mich. Palaeologo, qui in professione fidei, quam anno 1274. ad Gregor. X. misit, diserte ait: « Aliud est sacramentum confirmationis, quod per manuum impositionem episcopi conferunt chrismando renatos ».

Idipsum confirmabitur ex probatione 2. partis theseos.

Prob. 2. pars thesis *de forma confirmationis.*

1. Quia oratio respondens praeviae impositioni manus super

confirmandos nullo modo pertinet ad essentiam formae: — nam *a*) forma materiae respondet, eique coniungitur; sed demonstravimus primam impositionem manus episcopi super ordinandos non esse neque partialem materiam sacramenti confirmationis; ergo oratio quae huic impositioni manus respondet, non est forma. — Praeterea in Ecclesia graeca non habetur nisi impositio manus quae fit cum chrismatione; ac proinde nonnisi huic respondere potest forma. Oratio vero ad invocandum Spiritum Sanctum, in administrando hoc sacramento apud Graecos nulla occurrit.

b) forma non potest proferri ab alio, praeterquam a ministro; — oratio autem praevia, de qua agimus, aliquando recitari consuevit a presbytero baptizante, statim post baptismum, antequam episcopus ad confirmandum accederet. Id ex codicibus antiquissimis ostendit Martene.

2. Quia directe demonstratur formam apud Latinos esse verba haec, quae a ministro, dum chrismate ungit confirmandum, proferuntur: *Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* Etenim *a*) forma sacramenti consistit in verbis quae materiam determinant ad significandum et producendum eiusdem sacramenti effectum: — atqui id faciunt verba citata. Ergo. — *Prob. min.* Effectus confirmationis est roborare fidelem ad christianam militiam, ita ut strenue nomen Christi portet et eius fidem profiteatur: iam vero hunc effectum significant, ut patet, verba praedicta. — *b*) Forma haec « signo te » etc. non solum assignatur a Concilio Florentino, in Decreto pro Armenis, sed invenitur in antiquissimis ritualibus; et quia non legitur ab aliquo Concilio, aut Pontifice invecta atque praescripta, eam fuisse in usu, initio ipso Ecclesiae, dicendum est.

Ad Graecos, quod attinet, forma haec, *signaculum doni Spiritus Sancti,* subintelligendo, *tibi datur,* vel *ecce,* antiquissima est, et approbata a Pontificibus Romanis et a Conciliis. Etenim asseritur in Conc. Const. I. Oecumenico, can. 7. (Labbe t. 2. pag. 952.) ubi inquit: « Arianos.... signatos, sive unctos primum sacro chrismate et frontem, et oculos, et nares, et aures. Et eos eos signantes dicimus: signaculum doni Spiritus Sancti ». Neque hic Concilium de sola haereticorum reconciliatione agit; nam S. Cyrillus (catech. 18. num. 33.) verba illa Confirmationi tribuit:

nec unquam Graeci chrismationem adhibuerunt, nisi in Confirmatione sola, ut ex eorum liquet Euchologiis a Goario divulgatis. Deinde quoties in Conciliis de unione Graecorum actum est, nunquam haec eorum forma vel ad crisin vocata est, etsi Marcus Ephesinus in Conc. Florent. retulisset, Graecos sub ea forma administrare confirmationem. Quin deputata Cardinalium Congregatio ad examen Ritualis Graecorum ab Urbano VIII., quoad Graecorum materiam et formam in Confirmatione nihil censuit innovandum; unde quoad hoc caput recusum fuit Rituale integrum.

Insuper forma haec Graecorum effectum sacramenti exprimit, cum significet gratiam Spiritus Sancti ad profitendam viriliter fidem, sicut decet Christi militem. Hinc etiam, ob rationem allatam, nihil significatione differt forma haec Graecorum a forma quam in Latina Ecclesia solam veram esse propugnavimus.

Difficultates quae urgentur adversus alias circa materiam confirmationis sententias ea quam propugnamus vitat, nec impugnatur nisi argumentis negativis, quibus opponimus positiva atque gravissima. — Aiunt adversarii, Scripturam non memorare unctionem cum chrismate tamquam materiam confirmationis: sed respondemus chrisma esse materiam evidenter constare ex Traditione. Allegant quosdam Patres, qui de confirmatione loquentes, solum nominant impositionem manus; alios Patres afferunt, qui de impositione manus silent, et chrisma confirmationis laudibus extollunt. Reponimus adversariis: Patres unam materiam commemorantes aliam non excludunt; et dum modo unam, modo aliam designant, indubie ostendunt utramque eiusdem sacramenti esse materiam.

ARTICULUS TERTIUS

De ministro confirmationis.

Minister confirmationis alius est *ordinarius*, qui potestatem habet vi Ordinis sui completam ad hoc sacramentum valide conferendum: alius vero *extraordinarius*, qui vi ordinis *nonnisi inchoatam* potestatem habet ad baptizatos confirmandos; quae, proinde, ut hoc facere possit, dispensatione legitima compleri debet.

Ordinarium Confirmationis ministrum esse presbyterum contendit Photius, saeculo nono, Graecorum schismaticorum antesignanus; eumque in hoc errore secuti sunt Waldenses, Wicleffitae, Hussitae, necnon Calvinus et alii, qui licet Confirmationem e sacramentorum numero deleant, cum illis tamen haereticis antiquioribus negant episcopum solum, ut ministrum ordinarium, confirmare posse. — Tridentina Synodus fidei definitionem de Confirmationis ministro tulit, sessione 7. can. 3., his verbis: « Si quis dixerit, sanctae Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem; anathema sit ». Et sess. 23. postquam in capit. 4. declaraverit Episcopos « presbyteris superiores esse; ac sacramentum Confirmationis conferre, ministros Ecclesiae ordinare, atque alia pleraque peragere ipsos posse, quorum functionum potestatem reliqui inferioris Ordinis nullam habent »; in can. 7. statuit: « Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi: vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem.... anathema sit ».

De ministro confirmationis extraordinario lis fuit olim non minima inter doctores, multis cum S. Thoma affirmantibus, sacramentum hoc a presbytero administrari posse, si dispensatio accideret Summi Pontificis, — negantibus paucis, et inter eos erat Estius. Verum communior sententia semper firmior evasit decursu temporis, et nunc eam, si de fide non dicimus, ut Dominicus Soto et Gregorius de Valentia asseruerunt, certam tamen, et omnino tenendam esse propugnamus.

His breviter adnotatis, apponitur

THESIS III.

Minister confirmationis ordinarius est solus episcopus; extraordinarius vero potest esse presbyter ex dispensatione Sedis Apostolicae.

Prob. 1. pars thesis. 1. — *Ex Scripturis.* Etenim, Act. VIII. legimus missos fuisse Petrum et Ioannem Apostolos ut per impositionem manuum Spiritum Sanctum darent illis quos Philippus baptizaverat: et cap. 19. pariter legimus Paulum Apostolum confirmasse eos quos alii baptizaverant. — Atqui nulla ratio assignari potest, cur soli Apostoli manus imposuerint et ex uno loco ad

alium venerint ut baptizatos confirmarent, nisi quia istud munus ad primum ecclesiasticum gradum, idest ad episcopalem, pertinet. Ergo.

Dices, undenam constat Apostolos manus imposuisse ut episcopos, non ut presbyteros? Primo, ex eo quod in Scriptura numquam legimus presbyteros confirmasse: secundo, et certo, ex Traditione.

2. Haec autem *traditio* manifesta apparet in documentis quae citavimus pro thesi I. — Liquet etiam ex sequentibus Summorum Pontificum factis atque Decretis. Cum Photius ordinariam confirmandi potestatem presbyteris tribueret, Nicolaus I. errorem non tulit nec dissimulavit, sed Bulgaros a Photianis presbyteris confirmatos iterum iussit confirmari, quia isti ordinariam potestatem non habuerant, et delegari non poterant a Patriarcha Constantinopolitano, cum Bulgari subessent Occidentali. Hoc factum colligimus ex epistola Photii ad omnes Orientis episcopos, ubi de Nicolai decreto acerbe queritur. Idem factum narratur in epistola synodica ad Adrianum directa a Concilio generali VIII. — Innocentius III. eundem graecorum abusum aetate sua damnavit: etenim in epistola ad Lucium, Legatum Constantinopolitanum, ita loquitur: « Pervenit ad audientiam nostram, quod quidam simplices sacerdotes apud Constantinopolim ea sacramenta praesumant fidelibus exhibere, quae ab Apostolorum tempore rite fuerunt solis Pontificibus reservata, ut est sacramentum Confirmationis, quod chrismando renatos soli debent episcopi per manus impositionem conferre..... Discretioni tuae mandamus, quatenus omnibus Latinis presbyteris apud Constantinopolim constitutis districte prohibeas, ne talia de cetero sua temeritate praesumant ». Gregorius IX. in epistola ad Barensem episc. repetit et confirmat decretum Innocentii III. — Innocentius IV., consultus de ritibus Graecorum, in epist. ad Othonem Card. Legatum in regno Cypri, de Confirmatione sic respondet: « Soli episcopi consignent chrismate in frontibus baptizatos, quia huius unctio non debet nisi per Episcopos exhiberi; quoniam soli Apostoli quorum vices gerunt episcopi, per manus impositionem, quam confirmatio vel frontis chrismatio repraesentat, Spiritum Sanctum tribuisse leguntur ».

3. Ex aptissima convenientia confirmatur thesis. Confirmatio est perfectio baptismi; a primario igitur ministro Ecclesiae est

conferenda: — in confirmatione miles Christi nuncupatur: confirmat ergo episcopus, quia nuncupatio militum summis ducibus reservatur.

Prob. 2. pars thesis. — 1. *Ex Conciliis.* — Nam Concilium Tridentinum, in canone superius citato, et Conc. Florentinum, in Decreto ad Armenos, declarant *Ordinarium* Ministrum Confirmationis esse Episcopum. — Ergo saltem innuunt alium esse ministrum eiusdem sacramenti extraordinarium. Et conclusio roboratur 1. ex eo quod in aliis sacramentis, pro quibus non datur minister extraordinarius, ut in poenitentia, extrema unctione, etc. Concilia citata statuant simpliciter sacerdotem esse ministrum. 2. — Ex clausula, quam Concilium Florentinum apposuit declarationi factae de ministro ordinario confirmationis: « Legitur tamen », addit Concilium, « aliquando per Sedis Apostolicae dispensationem, ex rationabili et urgente admodum causa, simplicem Sacerdotem chrismate per Episcopum confecto hoc administrasse Confirmationis Sacramentum ». — Illud vero quod adversarii adnotant, nempe, Concilium dum ait « *dispensationem legi* », non affirmare eam vere aut legitime fuisse factam, nullius momenti est: — utrumque enim implicite Florentinam Synodum declarare non est dubium, cum dicat *legi id ex rationabili et urgenti causa fuisse factum;* quam causam profecto expenderat, ante promulgationem illius Decreti, quod latum fuit nonnisi « post non mediocrem testimoniorum inspectionem . . . . et earum de quibus agebatur rerum inspectionem ».

2. — *Ex praxi et auctoritate Summorum Pontificum* certo ostenditur presbyteros posse ex dispensatione Sedis Apostolicae conferre Confirmationem. Et revera Romani Pontifices Gregorius M., Nicolaus IV., Ioannes XXII., Urbanus V., aliique quos commemorat Benedictus XIV. (de Syn. l. 7. cap. 7. nn. 5. 6.) dispensationem illam concessere. Exemplum hoc secuti sunt ipse Benedictus XIV. et posteriores Pontifices; et in hac regione, ut refert Kenrick (tract. de Confirm. cap. 3.) eadem potestas Ioanni Carroll S. I. facta fuit, antequam ad Episcopatus honorem primus in Federatis Statibus Americae Septentrionalis eveheretur. Immo nunc ordinarie datur Praefectis Apostolicis, qui non sunt Episcopi.

3. — Demum *ex consuetudine apud Graecos vigente,* quod con-

tendimus, confirmatur: in Ecclesia enim Graeca, longe ante schisma Photianum, consuetudo introducta fuit, ut presbyteri infantibus baptizatis, tamquam ministri extraordinarii, conferrent sacramentum Confirmationis; et Ecclesia Latina praxim hanc Graecorum non reprobavit, cum in Conciliis Oecumenicis Lugdun. II. et Florentino ad suam communionem Graecos admiserit, et confirmationem, a graecis presbyteris collatam, invalidam non pronuntiaverit.

Merito hic citari debent verba Benedicti XIV. (op. cit. c. 9. n. 3.): « Aliis in locis, in quibus chrismatio data a sacerdotibus graecis non est a Sede Apost. expresse improbata, ea pro valida est habenda ob tacitum saltem privilegium a Sede Apostolica illis concessum; cuius quidem privilegii praesumptionem inducit ipsamet conniventia et tolerantia Romanorum Pontificum, qui praedictum morem Graecorum scientes non contradixerunt, nec unquam illum damnarunt ».

Contra thesim difficultates, quae proponuntur, nullo negotio solvi possunt.

Dicitur 1. — Ananias, cum Episcopus non esset, imposuit Saulo manus *ut impleretur Spiritu Sancto* (Act. 9. 17.). — Ergo confirmationis non est solus Episcopus minister ordinarius.

Resp. *Trans. Ant. N. Cons.* — Paulus non erat adhuc baptizatus, ideoque impositio illa manus non potuit esse ad conferendum sacramentum confirmationis. Fuit autem ad baptismi, in quo Paulus impleri debebat Spiritu Sancto, praeparationem; et ad obtinendum visum Paulo, iuxta illud quod in eodem cap. 9. Act. (v. 12.) legimus: « Et vidit (in spiritu) virum Ananiam nomine, introeuntem, et proponentem sibi manus, ut visum recipiant ».

2. — Plura Concilia particularia permittunt presbyteris confirmare baptizatos. — Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* — Ut ministris extraordinariis *C.* secus *N.* — et sic etiam intelligitur quare alia Concilia, quae citavimus, dicat Episcopos solos conferre sacramentum Confirmationis.

3. — Sacerdotibus baptizare licet ex officio et Eucharistiam conficere. Ergo et confirmare: qui enim potest maius, potest et minus.

Resp. — *N. Cons.* Tunc enim valét axioma, quod in obiectione allegatur, quando maius includit minus; id vero locum non habet in re praesenti, quia Eucharistiae consecratio non includit confirmationem; et uti ait S. Thomas (3. p. q. 72. a. 11. ad 2.), licet baptismus efficacior sit quantum ad remotionem mali, Confirmatio tamen est efficacior quantum ad proficiendum in bono.

4. — Innocentius III., et Innocentius IV. in declarationibus, quas supra retulimus, statuunt a solis Episcopis administrandum esse confirmationis sacramentum, et distincte prohibent ne presbiteris hoc munus sibi usurpent. Similiter Clemens VIII. (Instruct. de Ritibus Graecor.) non solum presbyteris confirmare vetuit, sed Episcopis latinis praecepit ut sub conditione confirmarent eos qui a presbyteris graecis Confirmationem acceperant.

Resp. — Innocentii III. decretum spectabat presbyteros latinos qui Constantinopoli degebant, et absque dispensatione Summi Pontificis sibi ius arrogabant conferendi sacramentum chrismatis: — Innocentius IV. pro Cypriis providebat, et solum vetabat, ad iurgia vitanda inter Graecos et Latinos in insula Cypri degentes, ne presbyteri graeci in posterum confirmarent: — demum Clementis VIII. Instructio respicit Italo-Graecos Latinis subiectos, pro quibus merito dubitari poterat an presbyteri qui sacramentum Confirmationis administraverant, legitimam habuerint dispensationem necne.

Scholion 1. — Administratio Confirmationis iure ordinario et ex officio, solius Ordinis, vel consecrationis episcopalis, actus est; iure extraordinario autem et ex delegatione actus est Ordinis presbyteralis, quo confertur presbytero potestas confirmandi inchoata, incompleta, quae delegatione legitima perficitur. Hinc dum ad confirmandum delegatur sacerdos, non ei committitur actus ordinis episcopalis, sed sui proprii sacerdotalis, quatenus per delegationem potestas illa inchoata fit libera, expedita, completa, quae sine delegatione erat quasi ligata, impedita et incompleta. Ex hisce simul fluit (quia potestas confirmandi iure ordinario actus est episcopalis ordinis), episcopum electum, ante consecrationem, confirmare invalide, ut communis Theologorum

sententia docet; e contra validam esse Confirmationem, quam episcopus consecratus administrat in aliena dioecesi.

SCHOLION 2. — Controversum fuit inter Doctores utrum delegatio Summi Pontificis requiratur semper ut presbyter *valide* confirmare possit, an vero sufficiat delegatio Episcopi? — Benedictus XIV. (de Syn. lib. 7. cap. 8.) postquam retulerit rationes quae hinc inde afferuntur a patronis utriusque sententiae, affirmantis et negantis, concludit (n. 7.): « Ceterum, quidquid sit de hac difficili, et valde implexa controversia, omnibus in confesso est, irritam nunc fore Confirmationem a simplici presbytero latino, ex sola Episcopi delegatione, collatam, quia Sedes Apostolica id iuris sibi unice reservavit; quam quidem reservationem non tantum a consuetudine in tota Ecclesia Latina iamdiu recepta tacite inductam arbitramur.... sed iam ante IX. saeculi finem expresse factam colligimus ex epist. 70. Nicolai I. ad Hincmarum, et ceteros Archiepiscopos, atque Episcopos, in Regno Caroli constitutos, in qua legitur, Graecorum Imperatores, qui illis parebant, calumniari sanctam Romanam Ecclesiam, immo omnem Ecclesiam, quae Latina utitur lingua, 'quia Presbyteros sortiri coniuges prohibemus, et quoniam eosdem presbyteros chrismate linire baptizatorum frontes inhibemus' (tom. 5. Coll. Harduini, col. 309.). Posita autem reservatione facultatis, de qua est sermo, a Summo Pontifice sibi facta, nec licite, nec valide potest Episcopus Latinus illa uti: nam, quamvis confirmare sit actus Ordinis Episcopalis, cuius firmitas et validitas a Pontificis nutu non pendet, delegare tamen simplici presbytero potestatem exercendi eiusmodi actum, potius ad iurisdictionem, quam ad Ordinem, pertinet; Episcoporum vero iurisdictio, sive sit immediate a Christo Domino, sive a Summo Pontifice, ita semper huic subest, ut, consentientibus omnibus Catholicis, eiusdem auctoritate, et imperio limitari, atque ex legitima causa omnino auferri possit.... Quamobrem Clemens VI. priusquam ad Catholicam comunionem reciperet Consolatorem, Armenorum Patriarcham, certior fieri voluit, an cum Ecclesia Romana sentiret etiam in hisce articulis, expressis in Apostolicis litteris ad eumdem Patriarcham datis, quae habentur apud Raynaldum ad an. 1331. num. 12. nimirum: 'Primo de consecratione chrismatis, si credis, quod per nullum sacerdotem, qui non est Episcopus,

chrisma potest rite et debite consecrari. Secundo, si credis, quod Sacramentum Confirmationis per alium, quam per Episcopum, non potest ex officio ordinarie ministrari. Tertio, si credis, quod solum per Romanum Pontificem, plenitudinem potestatis habentem, possit dispensatio Sacramenti Confirmationis presbyteris, qui non sunt Episcopi, committi. Quarto, si credis, quod chrismati per quoscumque sacerdotes, qui non sunt Episcopi, neque a Romano Pontifice super hoc commissionem, seu conecssionem aliquam receperunt, iterum per Episcopum, vel Episcopos sint chrismandi'. Quae verba perpendant oportet, qui potestatem, de qua disserimus, Episcopis attribuunt».

ARTICULUS QUARTUS

Quibusdam de confirmatione quaestionibus satisfit.

1. Subiectum Confirmationis est omnis et solus homo baptizatus, nec obstat infantilis aetas, quia «anima», ait S. Thomas (3. q. 72. a. 8.) «ad quam pertinet et spiritualis nativitas et spiritualis aetatis perfectio, immortalis est, et potest sicut tempore senectutis spiritualem nativitatem consequi, ita tempore iuventutis aut pueritiae consequi perfectam aetatem, quia huiusmodi corporales aetates animae non praeiudicant». — Iuxta praesentem disciplinam, pueri non confirmantur ante usum rationis, nisi urgeat mortis periculum, vel gravis ratio suadeat.

2. Quoad necessitatem Confirmationis, certum est apud omnes eam non esse necessariam necessitate medii ad salutem; — an ex praecepto fideles illam recipere teneantur, in dubium a Theologis revocatum fuit. S. Alphonsus (Theol. mor. l. 6. t. 2. c. 2. n. 182.) refert duplicem hac de re sententiam: — sed addit: «Verumtamen postquam haec scripsi invenio declaratum a Benedicto XIV. in Bulla, *Etsi pastoralis* (in bull. t. 1. bull. 57. § 3. n. 4.).... admonendos essse (eos qui invalidam receperant Confirmationem) de obligatione gravi suscipiendi cum possint, Confirmationem ab episcopis. En verba Pontificis: 'Monendi sunt ab ordinariis locorum, eos gravis peccati reatu teneri, si (cum possint) ad Confirmationem accedere renuunt, ac negligunt'.

Quapropter secunda opinio supra relata, nimirum non teneri fideles sub gravi ad Confirmationem suscipiendam, hodie non videtur satis probabilis ».

3. Ad chrisma quod attinet, inter Theologos controvertitur utrum, *necessitate sacramenti,* confici debeat oleo olivarum admiscendo balsamum, an validum chrisma haberi possit etiamsi balsamum omittatur: — indubium tamen est chrisma requiri benedictum ab episcopo, iure saltem ordinario, et necessitate ad minus praecepti.

4. — Confirmatio imprimit characterem, auget gratiam sanctificantem, et confert ius ad auxilia specialia qua fortiter fidem Christi profiteamur.

De his confer ea quae diximus *De Sacramentis in Genere,* p. 1. art. 3.; p. 3. a. 2. et 6.

« Spiritus Sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in Confirmatione augmentum praestat ad gratiam, et quia in hoc mundo tota aetate victuris inter invisibiles hostes et pericula gradiendum est, in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam; in baptismo abluimur, post baptismum roboramur ». S. Euchar. Lugd. hom. in die Pentec.

LIBER SECUNDUS

De Eucharistia

DE EUCHARISTIA

NOTIO ET DIVISIO TRACTATUS

Eucharistia est sacramentum in quo sub speciebus panis et vini corpus et sanguis Christi continentur ad spiritualem animarum nostrarum refectionem. Dum ergo de Eucharistia loquimur, novae legis sacramentum spectamus omnium praestantissimum, quo nihil sublimius, nihil utilius, suaviusque nihil theologicis investigationibus attingi potest.

Et quidem in ceteris sacramentis est virtus a Christo ad homines sanctificandos participata; in Eucharistia adest sanctificationis nostrae Ipse Auctor et Consummator: per sacramenta cetera disponimur, ut docet S. Thomas [1], ad suscipiendam, vel consecrandam Eucharistiam; haec vero, quae spiritualem vitam sustentat, fovet, ac perficit, finis est caeterorum omnium sacramentorum. Nec solum sacramentum est Eucharistia, sed et sacrificium; quo cruentum illud semel in cruce peractum repraesentatur, Deus incruenta oblatione victimae infiniti valoris colitur, et a nobis sacrificii crucis fructus uberrime percipiuntur. Quamobrem in admirationem rapti de augustissimo hoc mysterio exclamare cum Psalmista [2] debemus: « Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors et miserator Dominus »: et cum Patribus Concilii Tridentini profiteri [3], Christum omnes in Eucharistia divitias divini amoris sui erga nos veluti effudisse.

In ea enim magnificentissima divinarum perfectionum manifestatio est. Et primo omnipotentia Dei maxime elucet in Eucharistia: nam ibi et substantias transmutat, et accidentibus alium

[1] 3. q. 73. a. 3.
[2] Ps. 110.
[3] Sess. 13. c. 2.

existendi modum tribuit, et corpus ad similitudinem spiritualis substantiae praesens efficit, illudque constituit in dissitis locis, et tam multa operatur, ut absolutum Dei dominium in res creatas omnes ineffabiliter prorsus reveletur. Quid autem de divina sapientia dicam quae clarissime fulget in mysterio Altaris? Hic, fidelis corpore et sanguine Christi roboratur ut adversus omnes salutis hostes munitus, firmo ac celeri gressu properare possit ad coelum, et ne abhorreat a cruenta carnis Christi comestione, atque a potione rubescentis eius sanguinis, corpus et sanguinem Christi sub earum rerum specie recipit, quarum quotidiano et communi alimento maxime delectatur. In hoc perdifficili mysterio fides nostra exercetur et crescit: in eo spes erigitur, et praesertim caritas inflammatur, dum in eo pignus nobis datur quo nihil maius concipi potest ad ostendendam infinitam Christi erga nos homines dilectionem.

Habet autem Eucharistia multiplicem analogiam cum mysterio Incarnationis, cuius non immerito dici quodantenus posset adumbratio quaedam et continuatio. « Sicut in mysterio Incarnationis », ait Suarez [1], « humana natura proprio supposito caruit, ita hic accidentia privantur subiecto suo; et sicut ibi Verbum sub humanitate latuit factum homo ut nos redimeret, ita Verbum incarnatum sub accidentibus panis continetur, factum cibus et panis coelestis animarum, ut eas reficiat. Unde sicut per Incarnationem factum est ut Verbum in humanitate assumpta sit in tempore genitum, et iniuriis temporis ac hominum expositum, ipso Verbo in se impassibili et immutabili permanente; ita Verbum incarnatum, quatenus sub hoc sacramento continetur, quotidie conficitur, et in loco humili interdum iacet, et a pravis hominibus iniuriis afficitur, ipso nihilominus Verbo, eiusque humanitate gloriosa impassibili ac immutabili permanente ». Demum, ne alias prosequar similitudines, ut Incarnatio nobis exhibet Unigenitum Filium Aeterni Patris in sinu Matris Virginis naturam nostram hypostatica unione sibi copulantem, ita Eucharistia ostendit eum in sinu Ecclesiae singulos fideles sibi arctissime unientem, eisque vitam suam communicantem.

Has mysterii, de quo loquimur, praerogativas, figurae V. T. iam antea praenuntiaverunt, et nomina quibus in Ecclesia decoratum fuit, ut possunt, iudicant.

[1] In 3. p. S. Thomae, disp. 46. sect. 7. n. 7.

Ad figuras quod attinet, Eucharistia, prout est res subiecta sensibus, panis et vini species exhibens, praesignata fuit tum per *oblationem Melchisedech* (Genesis XIV. 18.), tum per *panes propositionis* (Lev.XXIV. 5.), tum per *panem subcinericium* (III. Reg. XIX. 6.). quem Elias manducavit, et quo roboratus ambulavit usque ad montem Dei Horeb: — prout realiter sub speciebus corpus ac sanguinem Christi continet, Eucharistiam adumbraverunt Sacrificia omnia veteris legis: — mirabiles eius effectus, originem, et suavitatem *manna* praefiguravit (Exod. XVI. 14.). Sed praecipua Eucharistiae figura fuit *agnus paschalis; agnus* enim significavit Christum non tantum ut hostiam, sed etiam ut cibum, quia agnus ille non modo immolari debuit sed manducari: *agni sanguis,* quo olim Hebraei a devastante Angelo et ab Aegyptiaca servitute liberati fuerunt, effectum redemptionis Christi nobis per Eucharistiam applicatae designavit: et *panis azymus* quocum agnum ex Dei praecepto Hebraei manducabant, materiam ex qua conficitur sacramentum repraesentavit[1].

Nomina vero varia et praeclara, quibus hoc mysterium in Ecclesia significatur, praestantiam illius ac perfectiones quas complectitur aperte ostendunt. — Frequentius tum a Graecis, tum a Latinis vocatur *Eucharistia* quod latine audit *gratia,* et *gratiarum actio:* sive quia Christum continet, qui « plenus est gratia », et est fons omnium gratiarum; sive quia hoc sacramentum est pignus vitae aeternae, quae, ut ait Apostolus (Rom. VI. 23.), est gratia Dei; sive quia in institutione huius mysterii Christus Deo egit gratias; sive demum quia ad gratias Deo referendas pro omnibus beneficiis ab eo acceptis nihil hoc mysterio dignius est, vel esse potest.

Praeterea, a ritu qui in conficienda Eucharistia adhibetur, vocatur *benedictio* et *fractio panis;* — a materia ex qua conficitur *panis* dicitur, licet etiam sic appelletur sive ratione speciei externae, sive ratione virtutis qua vitam spiritualem conservat et auget. Quinimmo non solum panis, sed et *panis coelestis, panis mysticus, panis animae substantialis, panis Christi, panis Angelorum, panis sanctus vitae aeternae,* frequentissime nuncupatur: — et apud graecos scriptores saepe vocatur *donum,* tum quia ex oblationibus panis et vini, quas fideles ad Ecclesiam afferebant, confici

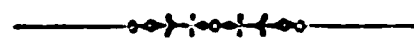
[1] V. S. Thomas, 3. q. 73. a. 6.

solebat; tum quia donum continet, nempe Christum, qui cetera omnia dona longe superat ac antecellit.

A re quae in Eucharistia continetur, sacramentum hoc dicitur *Corpus Christi,* aut *sanguis Christi,* aut *celebratio corporis et sanguinis Christi:* et exinde est quod simul etiam vocetur *sacramentum sacramentorum,* aut *sanctissimum sacramentum,* aut *sanctum Domini;* imo per antonomasiam *sacramentum,* vel *mysterium,* vel, in plurali, *mysteria.* — Ab institutionis tempore et loco, Eucharistiae sacramentum appellatur *coena, coena dominica, mensa Domini, Pascha, Novum Testamentum.* — Ab adiunctis, *Agapa* dictum est, quia convivia caritatis Eucharistiam comitabantur. — Denique ab effectibus vocatur *Communio, synaxis, sacramentum pacis et caritatis, Viaticum, ipsa Vita.*

Est itaque Eucharistia totius Christiani cultus centrum et gloria, sanctificationis nostrae consummatio, peregrinationis nostrae mortalis sustentaculum, praesidium atque solamen. At inimicus homo, eadem de causa, bonum semen coelestis tritici eradicare si umquam posset, vel saltem corrumpere, praesertim his ultimis Ecclesiae temporibus, irrito sed vehementi conatu molitus est.

Nos ad pretiosissimum Christi donum melius intelligendum, ardentius amandum, sapienterque adversus hostium impetus defendendum, hanc de Eucharistia tractationem, quam aggredimur, in tres partes dividimus; quarum prima erit de reali Christi praesentia in hoc mysterio, secunda de eodem prout est sacramentum, tertia de eo ipso ut est sacrificium. In prima parte Eucharistiae veritatem, iuxta catholicam fidem, demonstrabimus; in aliis naturam, proprietates, effectus Augustissimi Sacramenti huius et sacrificii contemplabimur.

PARS PRIMA

DE REALI CHRISTI PRAESENTIA IN EUCHARISTIA

ARTICULUS PRIMUS

De haeresibus et de catholica veritate circa hoc mysterium.

Realem Christi praesentiam in Eucharistia *indirecte* impugnaverunt quotquot fuerunt haeretici qui veritatem carnis Christi inficiati sunt. Tales fuerunt ab initio Ecclesiae Simoniani, Menandriani, Manichaei. His vero et similibus omissis, ille qui *directe* hanc fidem realis praesentiae corporis Christi in Sacramento altaris primus negavisse videtur fuit Ioannes Scotus Erigena, saeculo IX.: scripsit enim de *Eucharistia* librum, et in eo, ut Hincmarus refert [1], docuit: « Sacramentum altaris non esse verum corpus et verum sanguinem Domini, sed tantum memoriam veri corporis et sanguinis ». Idem de Scoti errore narrat Ascelinus in epistola sua ad Berengarium: et certum est, librum Scoti in Vercellensi Concilio, an. 1050., fuisse damnatum, et iterum, circa idem tempus, a Concilio Parisiensi, et tertio a Concilio Romano, an. 1059.

Illa aetate, circa annum 1047., Berengarius, Archidiaconus Andegavensis Ecclesiae, venena haeresis suae circa Eucharistiae veritatem spargere coeperat, nam dixerat *Eucharistiam non esse vere substantialiter Corpus et Sanguinem Domini, sed sola voce sic appellari pro eo quod tamquam umbra et figura significativa sit Corporis et Sanguinis Domini.* Verum realis Christi praesentia in Eucharistia, admissa fuit, ut videtur, a Berengario, et negata transubstantiatio, quia nonnulli Berengarii discipuli, ait Guitmun-

[1] L. de praedest. c. 31.

dus [1], qui docebant corpus Domini vere esse in Eucharistia sed simul cum pane, asserebant hanc Berengarii fuisse *doctrinam subtiliorem*. Damnata pluries fuit eius haeresis, in conciliis nempe Vercellensi, Parisiensi et Romano iam citatis; iterum atque iterum in Concilio Turonensi, an. 1055.; in Romano, an. 1059.; Rothomagensi an. 1073.; Pictaviensi, an. 1075.; in duplici Romano sub Gregorio VII., annis 1078. et 1079.: Berengarius vero poenitens obiit in insula S. Cosmae in Dioecesi Turonensi, die 6 Ianuarii anni 1088.

Saeculis insequentibus pervicaciores haeretici adversus augustissimum Sacramentum insurrexerunt. — Petrus de Bruis, ex quo Petrobrussiani, dixit, anno circiter 1140., Christum Dominum verum corpus et sanguinem suum in ultima coena discipulis suis dedisse, sed deinde meram esse deceptionem in eo quod circa Eucharistiam a sacerdotibus docetur et creditur a fidelibus. — Negaverunt pariter realem Christi praesentiam in sacramento Albigenses, circa annum 1208., Flagellantes, anno 1350. — An idem senserit Wicleffus a quibusdam revocatur in dubium cum modo realem praesentiam, modo potius transubstantiationem impugnare videatur: articulus tamen tertius doctrinae eius, a Concilio Constantiensi damnatus, veritatem praesentiae Christi in Eucharistia indubie negat [2].

Decimosexto saeculo Andreas Carlostadius, Archidiaconus Wirtembergensis, reali Christi praesentiae in Sacramento bellum indixit, in hoc recedens a praeceptore suo Luthero, qui fatetur quidem se diu multumque animo volvisse qua via posset dogma istud convellere, sed evidentia tamen verborum Christi compulsum se fuisse agnoscit ad admittendam realem corporis et sanguinis Christi praesentiam in Eucharistia, quamquam cum panis et vini substantia, — quod huius haeresiarchae in re praesenti constituit specialem errorem. Carlostadio accesserunt Huldricus Zwinglius Tigurinus pastor, et Ioannes Oecolampadius apostata ex monaco birgittano; eosque deinde multi secuti sunt.

Calvinus, in fallendi arte magister, verba sic composuit ut totus aliquando a Zwinglio recedere in doctrina videatur, et ta-

[1] L. I. contra Berengarium.

[2] Articulus damnatus a Concilio haec habet: « Christus non est in eodem sacramento identice et realiter propria praesentia corporali ».

men in modo loquendi sed non in re ab eo differt. Calvini sententia haec complectitur: —

1. Docet in terra esse solum symbola Coenae, corpus autem Christi nonnisi in coelo esse: proinde tanto intervallo abesse Christi corpus a pane et vino quanto a coelo abest terra. — 2. Statuit symbola et corpus Christi, licet inter se loco plurimum distent, coniuncta tamen esse, non solum ratione signi, sed etiam quia Deus vere nobis exhibet corpus Christi et sanguinem, quo anima nostra alatur in vitam aeternam. — 3. Addit, cum haec duo capita doctrinae inter se pugnare videantur, non posse comprehendi, sed fide sola teneri quomodo coniunctio fiat rerum tam distantium, symbolorum nempe Coenae et corporis Christi. « Etsi autem incredibile videatur », ait Calvinus [1], « in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnem ut nobis sit in cibum; meminerimus, quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus Sancti virtus, et quam stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit concipiat fides, Spiritum vere unire quae locis disiuncta sunt ». — 4. Declarat non ipsum Christi corpus nobis copulari, sed quamdam vim ex eius carne et sanguine ad nos derivari per Spiritum Christi: et id illustrat exemplo solis cuius radiis tellus foecundatur. « Vinculum istius coniunctionis », inquit Calvinus [2], « est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur; et quidem veluti canalis, per quem quidquid Christus ipse et est, et habet, ad nos derivatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram emicantem ad generandos, fovendos, vegetandosque eius foetus, suam quodammodo substantiam ad eam traiicere; cur inferior spiritus Christi esset irradiatio ad communionem carnis et sanguinis eius in nos traducendam? » — 5. Communicationem hanc, ex Calvini sententia, dicitur per fidem solum fieri, ideoque solos praedestinatos percipere symbolum cum re per symbolum significata, quia soli praedestinati, iuxta Calvinum, habent veram fidem.

Sociniani et Arminiani, ulterius adhuc progressi, asseruerunt Eucharistiam esse *sterile ac vacuum* signum quod nullam habet annexam promissionem gratiae et ad hoc tantum valet ut mortem

[1] Lib. 4. Instit. c. 17. § 10.
[2] Ibid. c. 17. § 12.

Christi nobis revocet in memoriam. Cum his sentiunt Anabaptistae, Mennonitae et alii: Quakeri ipsum ritum Eucharisticum prorsus reiiciunt.

Adversus hos omnes errores catholica veritas definita fuit in Concilio Tridentino, sess. 13. can. 1. his verbis: « Si quis negaverit in sanctissimae Eucharistiae sacramento contineri *vere, realiter* et *substantialiter* corpus et sanguinem, una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum; sed dixerit tantummodo esse in eo ut *in signo*, vel *figura*, aut *virtute*: anathema sit ». — Haec autem verba, *vere, realiter, substantialiter,* distincte adhibuit Sancta Synodus, ut varia Novatorum placita his damnarentur: dum enim dicit *vere* corpus et sanguinem Christi in Eucharistia contineri, excludit Christi praesentiam in sacramento, quae tantum esset per imaginem ac per figuram; dum addit *realiter,* damnat eos qui contendunt Christum esse in Eucharistia praesentem tantum per fidem; et voce illa *substantialiter* praesentiam corporis et sanguinis Christi in mysterio altaris proscribit, quam Calvinus invexit, nempe per virtutem quamdam e coelo diffusam.

Hoc itaque dogma fidei de reali corporis et sanguinis Christi praesentia in Eucharistia, sequentibus articulis vindicabimus, et primo ex Sacris Litteris.

ARTICULUS SECUNDUS

De promissione Eucharistiae.

In Evangelio Ioannis, capite sexto, communiter Protestantes contendunt sermonem non esse de Eucharistia, sed metaphorice Christum loqui de manducatione corporis sui ac potatione sanguinis, et significare fidem in seipsum, qui se appellat *panem vivum* et *panem coelestem.* Catholici, fere universi, e contra tenent Christum in illo capite promisisse carnem suam vere et proprie ad manducandum, et sanguinem suum ad bibendum, seu promisisse [1] Eucharistiam suo tempore dandam, in qua vere, realiter

[1] Christus de mysteriis et miraculis insignioribus, quae ad salutem omnium patrare decreverat, prius commonefacere discipulos suos solitus fuit, ut facilius ea crederent cum adimplerentur. Sic, antequam baptismum institueret, dixit:

ac substantialiter continerentur corpus et sanguis Domini in cibum et potum fidelium ad nutriendam vitam gratiae. Diximus hanc esse doctrinam *fere* omnium catholicorum, quia paucis quibusdam Doctoribus caput sextum Ioannis exponere placuit de spirituali dumtaxat, non de sacramentali manducatione et potatione corporis et sanguinis Domini in Eucharistia.

Verum hanc paucorum sententiam omnino improbandam communiter censent Theologi, et iudicio subscribunt Maldonati, qui eam declarat temerariam, et gravioribus etiam condemnasset verbis, ait, nisi « compertum haberet homines bene Catholicos, errore magis animi quam vitio, in haereticorum sententiam impegisse ».

Dum autem catholici conveniunt in admittenda promissione Eucharistiae a Domino facta in capite Ioannis sexto, et defendunt a v. 48. illius capitis usque ad finem de sacramentali manducatione et potatione corporis et sanguinis Christi sermonem esse, non omnes tamen admittunt de Eucharistia loqui etiam Christum in 2. parte capitis, quae est a v. 25. ad 48.: — de prima enim parte, quae primos 24. versus complectitur nulla est controversia, cum evidenter spectet miraculum multiplicationis quinque panum, et referat sedulitatem turbarum in conquirendo Iesu. Probabilior nobis videtur sententia quae unicum agnoscit scopum totius contextus a ver. 25. ad finem capitis, ubi eadem fere est phraseologia, et ubi Christus multa de fide disserit, non ut eam dicat esse cibum quem ipse erat daturus, sed ut explicet necessariam esse ad illum cibum coelestem comparandum, quem promittit, nempe Eucharistiam.

Ut appareat nexus totius orationis, et prae oculis habeantur verba Salvatoris, ex quibus argumentum desumimus ad vindicandam realem eius praesentiam in Eucharistia, subiicimus Evangelicae narrationis brevem analysim.

« Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei » (Ioann. III. 5.); antequam morti traderetur saepius mortem suam discipulis praenuntiavit, et dixit: « Filius hominis tradetur. . . . et condemnabunt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget » (Matth. XX., 18. 19.); Ascensionem suam praedixit illis verbis: « Modicum et iam non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me, quia vado ad Patrem » (Ioan. XVI. 16.); Spiritum Sanctum promisit, inquiens: « Ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis ut maneat vobiscum in aeternum » (Ioan. XVI. 16.).

Christus in deserto quinque panibus et duobus piscibus satiat quinque virorum millia; et postea super mare ambulans, transit Capharnaum. Eo convolat multitudo populi, non tam Christi dilectione atque cupiditate salutis ducta, quam potius quia iterum ab eo, a quo iam saturata fuerat, sperabat saturari. — « Quaeritis me », ait Dominus, « non quia vidistis signa sed quia manducastis ex panibus et saturati estis » (v. 26.): ut carnale hoc desiderium arceat, animosque erigat ad excellentiorem cibum inquirendum, addit: — « Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus » (v. 27.). — Quaerunt Iudaei quid operari debeant ad hunc cibum coelestem sibi comparandum, et respondet Iesus necessarium esse ut in se credant: ad hoc Iudaei miraculum aliquod insigne petunt, commemorando prodigia a Moyse patrata, qui cibo de coelo per quadraginta annos in deserto pavit patres eorum. Iesus ait: — « Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de coelo, sed Pater meus dat vobis panem de coelo verum. Panis enim Dei est, qui descendit de coelo et dat vitam mundo » (vv. 32. 33.).

Tunc quaerentibus Iudaeis panem hunc, Dominus dicit se esse illum panem: — « Ego sum », inquit, « panis vitae; qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me non sitiet umquam » (ver. 35.). Reprehendit autem Iudaeorum incredulitatem, et, illis murmurantibus, quia dixerat se esse panem vivum qui de coelo descenderat, iterum confirmat se esse panem qui manducandus est ut vita aeterna obtineatur: immo declarat qua ratione panis ille coelestis sit manducandus, et dicit id fieri manducando carnem suam, seu illud ipsum corpus, quod immolabitur pro salute mundi: — « Amen, amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam aeternam. Ego sum panis vitae. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. Hic est panis de coelo descendens, ut, si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum, et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita » (vv. 47-52.).

Hoc audito, litigare incipiunt Iudaei ad invicem quaerentes quomodo possit Iesus carnem suam dare ad manducandum; Christus vero mentem suam clarius adhuc aperit: — « Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii

hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui manducat me, et ipse vivet propter me. Hic est panis, qui de coelo descendit: non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum» (vv. 54-59.).

Verba Salvatoris multos discipulorum adeo offendunt, ut ea dicerent esse sermonem durum quem nemo posset audire: quare Iesus ad eos: — «Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?» (vv. 62. 63.) — quasi dicat, an tunc etiam illud fieri non posse arbitramini? vel quasi, obiurgans eorum incredulitatem, sensum hunc proferat: hoc vos scandalizat cum adhuc vobiscum sim et facilius intelligi possit me vobis carnem meam dare ad manducandum, praesentem praesentibus? Quid facietis cum videritis me in coelum ascendentem? quanto magis scandalizabimini cum videatis me in coelo, vos esse in terra? Addit ergo: — «Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quidquam: verba quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt» (v. 64.). Id est: humanus et carnalis sensus mysteria divina non assequitur; Spiritus Sanctus est enim qui dat eorum intelligentiam: quae autem verba dixi vobis spiritualia et vivifica sunt, et nonnisi ab homine spirituali apprehendi possunt.

Sed iam multi post illam coelestis cibi revelationem, Dominum relinquunt: Christus, ad Apostolos conversus, eos interrogat: — «Numquid et vos vultis abire?» (vers. 68.) — Respondet Petrus: «Domine ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes. Et nos credidimus, et cognovimus, quia tu es Christus, Filius Dei» (vv. 69. 70.).

His praemissis, demonstramus in sermone, quem Ioannes refert Evangelii sui capite sexto, Christum promisisse se daturum corpus suum sanctissimum et sanguinem suum pretiosissimum in cibum et potum ad spiritualem animarum nostrarum refectionem.

THESIS I.

Institutionem Eucharistiae, in qua vere, realiter et substantialiter caro Christi manducetur, eiusque sanguis bibatur, promissam fuisse verbis Evangelii Ioannis, VI. 48–59., *probatur invicte.*

Omnis probatio thesis ad hoc unicum argumentum reduci potest: — Vera, realis, ac substantialis praesentia corporis et sanguinis Christi in Eucharistia, ad salutarem refectionem fidelium animarum, promissa fuit Ioan. VI. 48–59., si non metaphorico sensu, quo significent « credere in Christum, fide, spe et caritate amplecti Christum pro nobis passum et mortuum », sed vero et proprio sensu intelligi debeant haec verba Christi: « Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita; nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis; caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus; qui manducat me, et ipse vivet propter me ». Atqui vero et proprio sensu debent intelligi. Ergo. — Maior evidens est, et admissa ab omnibus, nam tam perspicua sunt verba illa, ut, si proprio accipiantur sensu, nemo in dubium revocare possit iis annuntiatam fuisse et promissam a Christo veram, realem ac substantialem sumptionem corporis et sanguinis sui. — Minor probatur sequenti pacto.

I. Loquitur Christus, (ver. 52.), de cibo novo futuro, a se exhibendo — « panis, quem ego dabo ». — Atqui fides in Christum, imo in eius passionem ac mortem pro salute hominum, non erat novi quidpiam, quod Christus deinceps exhibendum Iudaeis promitteret: haec enim in Christum fides iam vigebat apud Iudaeos, eamque Christus illis frequenter iam commendaverat. — Ergo non de fide in seipsum, metaphorica locutione, loquitur Christus, sed sine metaphora de pane novo, quem ipse erat daturus, ac proinde de Eucharistia.

II. Eodem versu 52., Christus declarat quinam sit ille cibus futurus, et ait esse *carnem suam,* eam *ipsam carnem, quam daturus*

erat (in cruce) *pro mundi vita.* Ergo loquitur de vera carne, quam daret manducandam sub specie panis. — Evidentior adhuc sensus verborum Christi apparet in textu graeco: — « et panis autem quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita » [1].

III. Christus accurate distinguit inter *manducare carnem*, et *bibere sanguinem*: — « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis » (v. 54.): « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam » (v. 55.): et eamdem distinctionem repetit (v. 56. et 57.). — Atqui, si Christus metaphorice de fide loqueretur, inanis prorsus foret ista cibi potusque distinctio, cum in metaphorica sumptione Christi per fidem unum omnino sit *manducare* et *bibere.* Ergo.

IV. Locutiones istae, manducare carnem, et bibere alicuius sanguinem, non habent translatum sensum nisi in malam partem, et apud Iudaeos, frequenti omnium usu, significabant persecutione, insidiis, calumniis aliquem impetere. — Ergo necessario excludendus est ex illis locutionibus sensus translatus, et unice admittendus sensus proprius et immediatus de vera nempe et reali manducatione carnis et potatione sanguinis. Antecedens constat ex multis locis Scripturarum, et ex communi consensu philologorum. Ut quaedam Sacrarum Litterarum citemus exempla, legimus in Ps. (XXVI. 1. 2.): « Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo? Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt ». — Apud Iob (XIX. 22.) habetur: « Quare persequimini me sicut Deus, et carnibus meis saturamini ». — In Prophetia Michaeae (III. 3.) est: « Qui comederunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoriaverunt ». — In Novo Testamento quod, apud Lucam (XVI. 1.), legitur « diffamatus est », Syrus vertit, « comedebant ei frustra (carnes) eius »; et illud apud Matth. (XXVII. 12.) « cum accusaretur a principibus sacerdotum » in ver-

[1] Καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μοῦ ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.

sione Syriaca similiter redditur « cum frustra (carnes) eius comederent principes sacerdotum » [1].

V. Auditores Christi verba, quibus promiserat carnem suam ad manducandum, intellexerunt in sensu obvio de manducatione vera et reali, quamvis circa modum illius manducationis erraverint; et cum audirent illam realem manducationem carnis Christi, vehementer scandalizati sunt: — Christus vero non correxit opinionem eorum quoad oralem et veram manducationem carnis suae, nec dixit se locutum fuisse metaphorice de fide in eum habenda; sed e contra eumdem sensum manducationis oralis maximopere confirmavit. Atqui, hoc agendi modo, Christus evidenter ostendit verba sua intelligenda esse proprio ac immediato sensu, non tropico ad significandam fidem. Ergo. —

Maior, quoad primum enunciatum, patet ex verbis: « Litigabant ergo Iudaei ad invicem dicentes: quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum » (ver. 53.); ex verbis *discipulorum* Christi paulo infra: « Durus est hic sermo et quis potest eum audire? » (v. 61.) et ex v. 67.: « Ex hoc multi *discipulorum eius* abierunt retro, et iam non cum illo ambulabant ». Propter spiritualem vero manducationem aut potationem per fidem a Christo propositam nullo modo potuissent auditores scandalum pati; et multo minus potuissent spiritualem illam manducationem impossibilem reputare.

Quoad secundum enunciatum, eadem Maior manifesta est cuique legenti verba Christi a ver. 54. ad finem. — Etenim, non

[1] V. Card. Wiseman, Lectures on the real presence etc. L. 2. — Difficultas aliqua oriri posset ex illis Iob XXXI. 31.: « Si non dixerunt viri tabernaculi mei: quis det de carnibus eius ut saturemur? » At huius loci multiplex est interpretatio. Quidam aiunt verba esse odii domesticorum adversum Iob; alii, odium etiam in illis verbis intelligentes, referunt pronomen *eius* ad hostes Iob; quidam non de carnalibus Iob aut inimicorum eius, sed de victu a Iob liberaliter egentibus ac hospitibus eius suppeditato intelligunt, ita ut sensus sit, quis inveniet qui non fuerit ex eius victu saturatus; — et iuxta has varias interpretationes nihil ex versu illo desumitur quod infirmet significationem superius propositam locutionis de qua nunc agimus. Si autem apud aliquos Patres verba citata de flagranti amore erga Iob explicantur; et in Officio de *Corpore Christi* usurpantur ad significandum ardens desiderium suscipiendi illud mysterium, id solum ostendit verba fuisse etiam accepta sensu non metaphorico, sed typico atque prophetico.

modo Dominus noster quod dixerat repetit cum affirmatione emphatica: « Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis » ; sed addit quod horrendum erat Iudaeis [1], nempe debere eos *bibere eius sanguinem;* — « et biberitis eius sanguinem » ; — manducationem hanc carnis et potationem sanguinis proponit sub comminatione mortis spiritualis: « Nisi manducaveritis... non habebitis vitam in vobis » ; — declarat effectus mirabiles illius manducationis, quam iterum atque iterum inculcat; excludit omnem significationem figuratam: « caro enim mea *vere est cibus* et *sanguis meus vere est potus* » (v. 56.); — ait cibum istum esse *manna* praestantiorem, quod non posset dici si de fide ageretur, cum non minus per manna, aut per quemlibet alium cibum, tamquam per nudum signum, fides Christi excitari posset; — opinionem audientium de orali manducatione carnis miraculo suae Ascensionis, ut mox declarabimus in sequenti argumento, firmat, difficultatem maxime corroborans et augens in animis Iudaeorum natam, quomodo nempe posset carnem suam dare ad manducandum; — et demum incredulos discipulos, quibus haec manducatio videbatur impossibilis et horrenda, permittit abire.

Minor argumenti propositi, nimirum, hunc modum agendi ex parte Christi ostendere verba eius intelligenda esse in sensu proprio et non metaphorico, videtur aperta. Num Christus, mitissimus ac misericors Salvator hominum, qui potuisset uno verbo errorem auditorum gravissimum depellere, eum non depulisset? Num illud verbum non solum noluisset proferre, sed etiam magis ac magis inducere voluisset auditores ad sensum quem intellexerant retinendum? Num permisisset potius discipulos suos deficere a sui sequela quam explicare verba quae metaphorice essent intelligenda, sed quae ab eis, propter claram eorumdem verborum significationem ad designandam veram manducationem carnis, proprio et obvio sensu intellecta fuerant? — Et argumentum confirmatur ex modo quo agere solebat Salvator noster cum obscure quid proponeret: illud enim explicabat; ut fecit (Matth. XIII.) quoad parabolas seminantis et zizaniorum; et (Ioan. III.) quoad regenerationem hominis et miram per sacramentum aquae nati-

[1] Iudaei prohibebantur manducare carnes cum sanguine, et bibere sanguinem etiam ex animali mundo. Lev. III. 17.; VII. 26.; XVII. 10. etc. — Confer Sap. XI. 7.; Isa. XLIX. 26.; Apoc. XVI. 6.

vitatem; et (Ioan. x.) quoad parabolas pastoris, ovium, ostii; et simili modo alias [1]. Hic autem non explicuit aliter, sed dixit iis qui non recesserant: « Vultis et vos abire? » quasi diceret, non habeo aliud quod faciam: quod proposui, ut verba sonant, credi debet; qui autem acquiescere non vult, abeat.

VI. In argumento praecedenti diximus Christum confirmasse quod Iudaei crediderant de manducatione non metaphorica, sed vera et reali carnis suae, appellando ad miraculum insigne suae

[1] « From these examples, three whereof, like that under the discussion, refer to images drawn from frood, we may, I think, deduce a very certain corollary, or canon; that whenever our Saviour's expressions were erroneously taken in their literal sense, and he meant them to be figurative, it was his constant practice instantly to explain himself, and let his audience understand, that his words were to be taken figuratively. The eighth chapter of St. Iohn, from which I have quoted three examples, is a striking proof, that even when malice and perverseness were the sources of misinterpretation, he was not to be wearied out by its repeated recurrence, but undeviatingly adhered to this mild, prudent, and conciliating rule, of ever correcting the misapprehensions of his audience.

Let us now examine our Saviour's practice in the opposite case. Secondly, therefore, I say, that when his words were *rightly* understood in their literal sense, and that correcte interpretation gave rise to murmurs or objections, it was his custom to stand to his words, and repeat again the very sentiment which had given the offence. The following instances well demonstrate this rule.

Matth. IX. 2. Iesus « said to the man sick of the palsy; Son, be of good heart, thy sins are forgiven thee ». The hearers took these words in their literal meaning, and vere right in doing so; still they expressed their displeasure with them, saying; « this man blasphemeth ». Our Lord does not abate the least in the expression, which, being rightly understood, had caused the obiections, but in his answer repeats it again and again. « Which is easier to say, *thy sins are forgiven thee,* or to say, rise up and walk. But that you may know that the Son of man hath power on earth *to forgive* sins », etc.

Io. VIII. 56. Our Redeemer said to the Iews: « Abraham your father rejoiced that he might see my day: he saw it and was glad ». His auditors *correctly* took his words in their literal import, as equivalent to an assertion that he was coeval with Abraham; and they murmured accordingly. 'The Iews then said to him; thou art not yet fifty years old, and hast thou seen Abraham?' Our Saviour, though he foresaw that personal violence would be the consequence of is conduct, did not seek to modify his words, but exactly repeated with his usual intrepidity the very sentiment which had caused so much offence. 'Jesus said to them, Amen, amen. I say to you, before Abraham was made, I am' » etc. Wiseman, Lectures on the real prescnce. Lect, 3.

Ascensionis in coelum post resurrectionem; praestat nunc quod innuimus paululum declarare.

Ex vv. 62. et 63. constat Christum, perspecta Iudaeorum repugnantia ad credendum se vere daturum carnem suam in cibum, dixisse eis: « Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? » Porro interrogatio haec, secundum duplicem quam habet expositionem, confirmat thesim.

Et revera, una expositio est, quod voluerit Christus rem mirabilem ab ipso Iudaeis annuntiatam, alia pariter mirabili confirmare, ut alias fecit; et haec expositio thesim confirmat, quia si Dominus non promisisset veram carnem suam se daturum in Sacramento, et noluisset ostendere Iudaeis incredulis et murmurantibus esse omnino admittendum illud quod putabant impossibile, non fuisset opus appellare ad Ascensionem suam futuram, et ex hac potentiam suam eis manifestare, propter quam credere debebant eum efficere posse quod promittebat, etsi illud arduum valde et difficillimum videretur.

Altera vero expositio, et probabilior, est, quod Dominus reprehenderit discipulorum incredulitatem, ac dixerit: Hoc vos scandalizat quod carnem meam vobis ad edendum dare velim? quid ergo facietis, quando in coelum ascendero, et tam procul a vobis abierit corpus meum? si enim hominem hominis in terra degentis carnem manducare non posse putatis, multo minus credere poteritis, utpote longe difficilius, hominem posse hominis in coelum sublati manducare carnem. Ex hac autem expositione, novum argumentum exurgit ad thesis propositae vindicationem. Nam si Dominus solum promisisset corpus suum fide percipiendum, non difficilius profecto, sed facilius, fuisset illud ita sumere post Ascensionem; — Ascensio enim, quae in fide discipulos roboravit, faciliorem non difficiliorem reddebat manducationem carnis Christi per fidem percipiendae; et tamen multo difficiliorem reddebat eiusdem carnis manducationem in terra realem.

VII. Hucusque Evangelica verba perpendimus, et in illis clarissimam vidimus significationem contentam de promissione facta a Christo corporis sui nobis tradendi in cibum et sanguinis sui in potum: hanc ipsam significationem in verbis Christi, absque ulla ambiguitate expressam, agnovit perpetua Ecclesiae traditio, cuius testimonia quaedam hic afferimus.

Concilium Alexandrinum refert S. Cyrilli, eiusdem Concilii praesidis, ad Nestorium Epistolam, in Oecumenica Synodo Ephesina lectam et approbatam, in qua haec habentur: « Ad benedictiones mysticas (Eucharistiam) accedimus, et sanctificamur participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi, omnium nostrum Redemptoris, effecti; non ut communem carnem percipientes (quod absit) nec ut viri sanctificati, et Verbo coniuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem; sed vere vivificatricem et ipsius Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, quia propriae carni unitus est, *vivificatricem eam esse professus est.* Et ideo quamvis ad nos dicat: 'Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem', etc.; non tamen eam ut hominis unius ex nobis existimare debemus.... sed ut vere propriam eius factam, qui propter nos Filius hominis et factus est et vocatur ».

In Concilio Nicaeno II., seu Oecumenico VII., Actione 6., Epiphanius Diaconus sic legit: « Nullus aliquando tubarum Spiritus, sanctorum videlicet Apostolorum, aut illustrium patrum nostrorum, incruentum sacrificium nostrum, quod in commemorationem Christi Dei nostri ac omnis dispensationis eius efficitur, dixit imaginem corporis eius. Neque enim acceperunt a Domino sic dicere vel confiteri, sed audiunt evangelice dicentem eum: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem non intrabitis in regnum coelorum ». Et, « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo ».

Tertullianus revincit haereticos negantes veritatem carnis Christi quibus in Evangelio Ioannis cap. 6. carnem suam promittit ad manducandum; et cum haeretici illi effutirent « carnem factam esse animam ut anima ostenderetur », arguit [1]: « Omnia periclitabuntur aliter accipi quam sunt, et amittere quod sunt dum accipiuntur, si aliter quam sunt cognominantur... In Christo vero invenimus animam et carnem simplicibus et nudis vocabulis editas, id est animam animam, et carnem carnem; nusquam animam carnem, aut carnem animam: quando ita nominari debuissent, si ista fuissent: sed etiam sibi quamque substantiam

[1] L. de carne Christi, c. 13.

divise pronuntiatas ab ipso, utique pro duarum qualitatum distinctione, seorsum animam, et seorsum carnem. Quid 'anxia est', inquit (Matth. XXVI. 37.), 'anima mea usque ad mortem?' et (Ioan. VI.): 'Panis quem ego dedero pro salute mundi, caro mea est'.... Quod si una caro et una anima, illa tristis usque ad mortem, et illa panis pro mundi salute, salvus est numerus duarum substantiarum, in suo genere distantium ».

S. Cyprianus Dominicam Orationem explicans ad verba « panem nostrum », ait[1]: « Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti et non communicantes a coelesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso praedicante et monente: 'Ego sum panis vitae qui de coelo descendi. Si quis ederit de meo pane, vivet in aeternum. Panis autem quem ego dedero caro mea est pro saeculi vita' (Ioan. VI. 51. seqq.). Quando ergo dicit in aeternum vivere si quis ederit de eius pane, ut manifestum est eos vivere qui corpus eius attingunt et Eucharistiam iure communicationis accipiunt, ita contra timendum est et orandum ne, dum quis abstentus separatur a Christi corpore, procul remaneat a salute, comminante ipso et dicente: 'Nisi ederitis carnem Filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis' ».

S. Hilarius Patrem et Filium unum esse natura, non voluntatis tantum consensu, probat ex eo quod vere nos carne Christi vescimur in sacramento; et nos vere coelestem hunc cibum sumere demonstrat ex promissione Christi quae legitur apud Ioannem, VI. 56. 57. Testimonium hoc insigne Sancti Doctoris ita habet[2]: « Eos nunc qui inter Patrem et Filium voluntatis ingerunt unitatem, interrogo utrumne per naturae veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Si enim vere Verbum caro factum est, et vere nos Verbum carnem cibo dominico sumimus; quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui et naturam carnis nostrae iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis suae ad naturam aeternitatis sub sacramento nobis communicandae carnis admiscuit?

[1] L. de Oratione Dominica, c. 18.
[2] L. 8. de Trinitate, nn. 13. 14.

Ita enim omnes unum sumus, quia et in Christo Pater est, et Christus in nobis est.... Si vere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, et vere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque vere sub mysterio carnem corporis sui sumimus (et per hoc unum erimus, quia Pater in eo est, et ille in nobis); quomodo voluntatis unitas asseritur.... Quae scripta sunt legamus, et quae legerimus intelligamus: et tum perfectae fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quae dicimus, nisi ab eo didicimus, stulte atque impie dicimus. Ipse enim ait: 'Caro mea vere est esca, et sanguis meus vere est potus. Qui edit carnem, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo' (Ioan. VI. 56. 57.). De veritate carnis et sanguinis non relictus est ambigendi locus. Nunc enim et ipsius Domini professione, et fide nostra vere caro est, et vere sanguis est. Et haec accepta atque hausta id efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus in nobis sit».

S. Ambrosius [1], ex ipsis verbis Christi in Evangelio Ioannis, VI., ostendit praestantiam Eucharistiae prae manna. « Revera mirabile est », inquit, « quod manna Deus pluerit patribus, et quotidiano coeli pascebantur alimento. Unde dictum est: 'Panem angelorum manducavit homo' » (Ps. LXXVII. 25.). Sed tamen panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt: ista autem esca quam accipis, iste panis vivus qui descendit de coelo, vitae aeternae substantiam subministrat; et quicunque hunc manducaverit, non morietur in aeternum: et est corpus Christi. Considera nunc utrum praestantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quae utique corpus est vitae. Manna illud e coelo, hoc supra coelum: illud coeli, hoc Domini coelorum: illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur; hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religiose gustaverit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis e Christo: illos ad horam satiavit aqua, te sanguis diluit in aeternum. Iudaeus bibit, et sitit: tum cum biberis, sitire non poteris: et illud in umbra, hoc in veritate ».

S. Augustinus, cuius patrocinio adversarii gloriantur, clarissime docet verba Christi quae capite 6. Ioannis referuntur, et ex quibus demonstravimus promissionem Eucharistiae, seu realis

[1] De mysteriis, c. 8. nn. 47. et 48.

et oralis manducationis et potationis corporis et sanguinis Domini, ita esse, obvio et immediato sensu, intelligenda.

Etenim Pelagiani, peccatum originale negantes, conabantur, ut refert S. Augustinus [1], « parvulis non baptizatis innocentiae merito *salutem* ac *vitam* aeternam tribuere; sed, quia baptizati non sunt, eos a *regno coelorum* facere alienos ». Sanctus Doctor hoc effugium haereticis praecludit inquiens: — « Auferatur ergo dubitatio: iam Dominum audiamus, non suspiciones coniecturasque mortalium; Dominum audiamus, inquam, non quidem hoc de sacramento lavacri dicentem, sed de sacramento sanctae mensae suae, quo nemo rite nisi baptizatus accedit: 'Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis'. Quid ultra quaerimus? Quid ad hoc responderi potest, nisi pertinacia pugnaces nervos adversus constantiam perspicuae veritatis intendat? » — Proponit autem sibi S. Doctor adversariorum responsionem, et eam refutat: « An vero quisquam etiam hoc dicere audebit, quod ad parvulos haec sententia non pertineat, possintque sine participatione corporis huius et sanguinis in se habere vitam: quia non ait, Qui non manducaverit, sicut de Baptismo, 'Qui non renatus fuerit'; sed ait: 'Si non manducaveritis', velut eos alloquens qui audire et intelligere poterant, quod utique non valent parvuli? Sed qui hoc dicit, non attendit quia nisi omnes ista sententia teneat, ut sine corpore et sanguine Filii hominis vitam habere non possint, frustra etiam aetas maior id curat.... Et ubi est quod eodem loco de hac ipsa re ait: 'Panis quem ego dedero, caro mea est pro saeculi vita?' (Ioan. VI. 52.). Secundum hoc enim etiam ad nos pertinere illud sacramentum intelligimus, qui tunc nondum fuimus quando ista dicebat; quia non possumus dicere ad saeculum nos non pertinere, pro cuius vita Christus suam carnem dedit ».

Et in eodem libro primo *de peccatorum meritis et remissione* ostendit tam certam apud christianos fuisse interpetrationem, quam defendimus, verborum Christi, ut ex ea nomen *vitae* originem haberet Sacramento datum. « Optime », ait [2], « Punici.... Sacramentum corporis Christi nihil aliud quam *Vitam* vocant....

[1] De peccatorum meritis et remissione, l. I. c. 20.
[2] Ibid. c. 24.

Quid aliud tenent, qui Sacramentum mensae Dominicae Vitam vocant, nisi quod dictum est, 'Ego sum panis vivus qui de coelo descendi'; et 'Panis quem ego dedero, caro mea est pro saeculi vita'; et 'Si non manducaveritis carnem Filii hominis, et sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis' ».

Quod vero S. Augustinus, in his locis citatis, significare noluerit Eucharistiae sumptionem *necessariam* esse *necessitate medii,* et mox patebit in solutione difficultatum, et plenius suo loco, cum de necessitate sacramenti huius ad salutem sermo erit[1].

Duo alia solummodo documenta ex Graecis proferam: — S. Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi 22., ait: « Quare cum omni persuasione tamquam corpus et sanguinem Christi (Eucharistiam) sumamus. Nam in figura panis datur tibi corpus, et in figura vini datur tibi sanguis: ut cum sumpseris corpus et sanguinem Christi, concorporeus et consanguis ipsi efficiaris. Sic enim et Christiferi efficimur, distributo in membra nostra corpore eius et sanguine.... Olim Christus, cum Iudaeis disserens, aiebat: 'Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis ipsis' ».

Demum S. Ioannes Chrysostomus significationem exponens ver. 63. capitis 6. Ioannis, sic praeoccupat ac solvit adversariorum nostrorum difficultates, ut simul nullum possibile dubium relinquat de promissione ibidem nobis a Christo facta verae,

[1] Praeteriri hic non debet aliud S. Augustini testimonium egregium pro thesi quam vindicamns. Adversus eos loquitur, qui verba quaedam V. T., veluti impura exhorrescentes, exagitabant; et ait: « Videte si non sunt isti ex isto genere hominum, qui, loquente Christo de *Sacramento corporis et sanguinis sui,* dixerunt: 'Durus est hic sermo; quis potest eum audire?' Nisi quod excusabiliores sunt qui verba divina quae non intelligebant, non in maledictione, sed in benedictione, horribilia non ferebant. Mirum enim non est, si maledictum, quando auditur, horretur; nec exigendum est ut verbis non horrendis dicatur, quod ad hoc dicitur, ut ab exhorrente timeatur: Dominus autem talia dicebat, quae amari praeciperet non timeri; et tamen quae infidelitas sufferat, 'Caro mea vere cibus est, et sanguis meus vere potus est'; et, 'Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis?' (Ioan. VI. 56. 54.). Si ergo Dei sapientia, verbis *Sacramento* congruis pascens animam credentem, non curavit insipientiam nauseantem; quanto magis eadem ipsa sapientia, ubi locus et tempus timoris fuerat, non amoris, salubrem volens importare terrorem, non curavit insipientis errorem, quamvis eius praevideret horrorem? » Contra Advers. legis et prophet. l. 1. c. 24. n. 52.

realis ac substantialis manducationis carnis suae et potationis sanguinis sui in Eucharistia. Audiatur S. Doctor[1], qui « ob inhaerentem sententiae Sacrorum Librorum explanationem » maxime celebratur: —

« '*Spiritus est'*, inquit '*qui vivificat, caro non prodest quidquam'*: hoc est, Quae de me dicuntur, spiritualiter sunt accipienda: nam qui carnaliter audit, nihil lucratur, nihil proficit. Carnale erat dubitare quomodo de coelo descendisset, putareque ipsum esse filium Iosephi; necnon illud, '*Quomodo potest nobis carnem suam dare ad manducandum?'* Haec omnia carnalia; quae oportebat mystice et spiritualiter intelligere. Et quomodo poterant, inquies, intelligere quid esset carnem comedere? Oportebat certe opportunum tempus expectare et interrogare, nec desistere. '*Verba quae ego loquutus sum vobis, spiritus et vita sunt'*; id est, divina et spiritualia sunt, nihil habent carnale, nec naturalem consequentiam..... Sicut ergo hoc loco spiritum pro spiritualibus dixit, sic cum carnem dicit, non carnalia intelligit; sed carnaliter eos audire subindicat, qui semper carnalia cupiebant, cum oportuisset spiritualia appetere. Si quis enim hoc carnaliter accipiat, nihil lucratur. Quid ergo? an caro eius non est caro? Est certe. Quomodo ergo dixit, '*Caro non prodest quidquam'*? Non de carne sua intelligit, absit; sed de iis qui dicta carnaliter acciperent. Quid est autem carnaliter intelligere? Proposita simpliciter intelligere, neque ultra quidpiam excogitare. Hoc est carnaliter videre. Non oportet autem de iis quae videntur ita iudicium ferre, sed omnia mysteria interioribus oculis perspicere, id est, spiritualiter. An is qui non manducat carnem eius, nec bibit eius sanguinem, non habet vitam in semetipso: quomodo ergo caro non prodest quidquam, sine qua non possumus vivere? Non de carne ipsius hoc dictum esse vides, se de carnali audiendi modo ».

Difficultates praecipuas adversus thesim vindicatam, proponimus hic et solvimus.

1. — Adversarii dicunt: idem est sensus verborum Christi, quae leguntur versu 52.: « Si quis manducaverit ex hoc pane,

[1] In Ioannem, hom. 47. al. 46. n. 2.

vivet in aeternum; et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita »; ac illorum quae habentur eodem capite 6. Ioannis, v. 35.: « Ego sum panis vitae: qui venit ad me non esuriet, et qui credit in me non sitiet unquam ». Sed haec verba intelligenda sunt sensu metaphorico de fide in Christum. Ergo et illa.

R. — Solutio difficultatis diversa est iuxta diversam sententiam quam quis amplectitur circa sensum verborum Christi in Evangelii Ioannis capite sexto a ver. 25. ad 48. — Etenim inter catholicos interpretes Scripturarum alii dicunt, ut praenotavimus, hanc capitis partem intelligendam esse de fide in Christum et non de Eucharistia; alii vero tenent Christum etiam illis versibus, a 25. ad 48., de Eucharistia loqui, quamvis in versibus insequentibus, seu in tertia parte eiusdem capitis, clarius et expressius promittat se hominibus daturum corpus suum in cibum et sanguinem suum in potum.

Qui primam sententiam defendunt, solvunt difficultatem propositam *negando Maiorem* argumenti, etsi Minorem putent esse concedendam. — « Duae sunt », ait P. Franzelin [1], « totius orationis (ver. 35-59.) partes sensu diversae. Sensus diversus in eo est; quod in priori parte *panis vitae* declaratur in sensum metaphoricum, quatenus Christus est obiectum fidei et per fidem nutrit vitam supernaturalem animae ... In parte altera *panis vitae* explicatur in sensum proprium, proprium, inquam, non significatione specifica *panis,* sed significatione generica *cibi:* quamvis ut ex huius promissionis complemento in institutione Eucharistiae elucet, sit ratio cur Christus se potius *panem vitae* dixerit quam solum generice *cibum vitae,* quia sub visibilibus speciebus *panis* se cibum facit ». — Verum, et id probe animadvertendum est, auctores qui hanc sententiam docent, non asserunt duas sermonis Christi partes esse inter se, sine ulla correlatione, prorsus disiunctas; quinimmo aperte fatentur « ad postremam partem totum quod in eodem sermone praecedit referri veluti praeparationem et introductionem ».

Qui autem sententiam alteram sequuntur respondent argumento adversariorum concedendo Maiorem, qua statuitur eumdem esse sensum ver. 52. ac v. 35.; sed *negant Minorem,* in qua dicitur Christum v. 35. de fide in seipsum habenda locutum fuisse.

[1] De Eucharistia, p. 20.

— Christus, aiunt, Iudaeis postulantibus panem alentem in vitam aeternam, illum offert, asseritque esse seipsum, qui in Eucharistia et sub specie panis, animae famem satiat, et, ut panis materialis quoad vitam corporis, supernaturalem animae vitam nutrit, sustentat, exhilarat: hic autem cibus, seu panis de quo loquitur Christus, fide agnoscitur, fide quaeritur, et fidem, ut salubriter suscipiatur, omnino requirit: quare in verbis Christi a v. 35. ad 49., *fides* non est cibus qui promittitur, et qui vocatur panis, sed fides proponitur ut conditio necessaria ad illum cibum salutariter capiendum qui promittitur, nempe Eucharistiam.

« Quia Iudaei », ait S. Cyrillus Alexandrinus[1] exponens verba Christi apud Ioannem VI. 35., « ipsum (Christum) quodammodo spernebant, et singulari fastu Moysen legislatorem identidem iactabant, eiusque praecepta magis quam Christi sequenda esse plerumque asserebant, et Moysen supra omnes ipsumque Salvatorem nostrum Christum honoris obtinere principatum inde maxime probari putabant, quod manna populo praebuisset, et e saxo aquarum scaturiginem eduxisset, necessario demum ad consuetam methodum revertitur: neque vero palam et aperte dicit se Moyse praestantiorem esse, propter auditorum effrenatam audaciam et furorem; sed ad rem ipsam quae admirationem praebebat convertitur, et a comparatione maioris minus indicat: 'Qui enim venit ad me, inquit, non esuriet; et qui credit in me non sitiet unquam'. Esto enim, inquit, ipse quoque vobis assentiar datum esse manna per Moysen: sed qui comederunt, esurierunt. Dicam vero datam esse vobis ex petra aquam 'doloris': sed qui biberunt, sitierunt, et istorum largitio temporarium usum praebuit: 'Qui autem ad me venit, non esuriet unquam: et qui credit in me, non sitiet unquam'. Quidnam ergo Christus pollicetur? Nihil quidem corruptibile, sed *Eulogiam* potius illam, quae est in participatione sanctae carnis ac sanguinis, quae integrum hominem ad incorruptionem revocat, ita ut nullo eorum indigeat quae mortem arcent a corpore, cibo nimirum et potu ».

2. — Christus loquitur de manducatione quae fieri poterat cum loquebatur, et ab iis quibus loquebatur, nam, in praesenti, ait v. 57.: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum san-

[1] In Ioan. Evangelium, lib. 3. (Migne P. G. t. 73. p. 519.).

guinem». — Sed Eucharistia cum adhuc instituta non esset, non poterat manducari. Ergo non loquitur Christus de Eucharistia.

R. — *N. M.* — Christus enim coelestem et vivificum cibum, de quo loquebatur, promittebat pro futuro tempore, ut patet ex his quae antea dixerat versu 52.: — locutio ergo quam adhibet, vv. 57. 58., non indicat praesentem manducationem illius cibi, sed solum mirabiles eius effectus declarat.

3. — Christus, ver. 57., ait: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo ». At mansio haec Christi in nobis corporalis non est, sed spiritualis. — Ergo et manducatio.

R. — *N. min.* — Christus enim per Eucharistiam et corporaliter, dum species incorruptae permanent, et spiritualiter manet in suscipientibus. — Sed praeterea adnotandum est, nullo modo concludi posse ex mansione Christi in nobis spirituali, seu per gratiam sanctificantem et caritatem, ad manducationem carnis Christi spiritualem dumtaxat et metaphoricam: nam in sacramentis institutis a Christo, per actionem externam sensibilem et corporalem effectus internus et spiritalis producitur. Quare sicut male ratiocinaretur qui diceret: talis est ablutio baptismi qualis est regeneratio quae per baptismi ablutionem efficitur; sed haec regeneratio est plane spiritualis: ergo spiritualis est ablutio baptismi; ita pariter male ab adversariis nostris pro Eucharistia illud tamquam principium assumitur ad ratiocinandum: talis est manducatio Christi, qualis mansio eius in nobis est.

4. — Christus de ea manducatione loquitur, quae infallibiliter conferat vitam aeternam. Atqui hoc de Eucharistiae manducatione dici nequit, nam multi sunt qui ore sumunt Eucharistiam, et « iudicium sibi manducant et bibunt ». Ergo. —

R. — *D. M.* — Quae infallibiliter vitam aeternam conferat, spectata rei natura *C.* quaecumque sit subiecti conditio *N.* Verba enim Christi intelligi debent cum conditione, nempe, si rite panis hic vitae manducetur: quia panis iste, quod ad se attinet, utique semper vivificat, et hoc significant verba Salvatoris; sed tamen aliunde impediri potest effectus salutaris, scilicet ex indispositione illius, qui accedit ad Eucharistiam. Id autem commune est promissionibus similibus. In Prophetia Ioelis (II. 32.)

dicitur: « Omnis qui invocaverit nomen Domini salvus erit »; et tamen in libro Proverbiorum habemus (I. 28. 29.): « Tunc invocabunt me, et non exaudiam . . . eo quod exosam habuerint disciplinam, et timorem Domini non susceperint ». Apud Lucam (XI. 10.) Dominus ait: « Omnis qui petit, accipit »; et Apostolus Iacobus (IV. 3.) declarat: « Petitis et non accipitis, eo quod male petatis ». Et apud Marcum (ult. 16.) legimus: « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit »; attamen post baptismum et iustificationem, quis propria sua culpa perire potest.

5. — Christus loquitur de cibo sine quo non potest obtineri salus. Atqui sine Eucharistiae sumptione, vita aeterna obtineri potest, ut patet in parvulis. Ergo Christus non loquitur de Eucharistia.

R. — *D. M.* — Absolute, quasi sit ille cibus de necessitate medii ad salutem et quidem quoad actualem eius sumptionem *N.* A quibusdam, sua culpa contra Domini mandatum Eucharistiam non sumentibus *C.* De necessitate huius sacramenti loquemur inferius: hic solum adnotamus Christum loqui de *manducatione* cibi vivifici, non de medio quo homo supernaturaliter *regenerari* debet, et primo acquirere vitam supernaturalem. Hinc illa verba « non habebitis vitam in vobis » non significant « non acquiretis vitam » sed « non retinebitis vitam, eam amittetis »: ac proinde spectant eos qui iam regenerati fuerant, et acquisierant vitam, quam, si non sustentetur et foveatur, amittere possunt; non autem eos qui nondum regenerati sunt per baptismum, aut regenerati amittere vitam supernaturalem propria culpa non possunt, ut sunt parvuli. — Ceterum, dicant ipsi adversarii, qui contendunt verba illa intelligenda esse de manducatione spiritali per fidem, quomodo infantes cibum, de quo loquitur Dominus, manducabunt per fidem, cuius incapaces prorsus sunt?

Nec prodest quidquam Protestantibus illud quod Augustinus saepe repetit, infantes nempe manducare Domini carnem in baptismo, quatenus fidei communicant; nam S. Doctor non dicit idem esse *baptizari* et *manducare carnem* Christi; sed e contra aperte demonstrat hoc praeceptum: « *nisi manducaveritis* » distingui a praecepto Baptismi etiam in infantibus, ut constat ex testimonio (de peccatorum meritis et rem. l. I. c. 20.) in probatione thesis commemorato. « Dominum audiamus », inquit, « *non*

quidem hoc de sacramento lavacri dicentem, sed *de sacramento sacrae mensae suae,* quo nemo rite nisi baptizatus accedit: 'Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis' ». — Quum ergo S. Augustinus ait infantes manducare carnem Domini in baptismo nec posse vitam aeternam consequi sine illa manducatione, et alludit ad disciplinam tunc temporis in Ecclesia vigentem, iuxta quam sacramentum Eucharistiae cum baptismo infantibus conferebatur; et docet infantes, cum baptizantur, in ipso baptismo comedere carnem Domini, quia ius accipiunt ad Eucharistiam suo tempore percipiendam qua nutriantur et foveantur in vitam aeternam. Sicut omnis qui nascitur naturaliter appetit cibum suo tempore opportune sumendum, sic illi qui in Christo renascuntur, appetunt cibum renatorum.

6. — Si illa Christi verba: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem » de Eucharistia accipi debeant, tunc haec omnibus sub utraque specie esset necessaria. Sed iuxta catholicam doctrinam non omnibus necessaria est Communio sub utraque specie. — Ergo.

R. — *N. M.* — Vis huius praecepti non in modo sumendi, sed in re ipsa est, quae sumi debet: — sed de hoc praecepto loquemur in proprio loco.

7. — Capharnaitae Christi mentem non sunt assecuti; putaverunt enim eum agere de manducatione carnis suae eo modo quo animalium carnes per frusta discissae manducantur: Christus vero eorum errorem non correxit. Ergo non licet inferre eum de orali aliqua manducatione locutum fuisse, ex eo quod Capharnaitas, ita intelligentes eius verba, non correxerit.

R. — *D. A.* quoad 1. membrum, Capharnaitae mentem Christi non sunt assecuti quoad veram et realem manducationem carnis suae *N.* Quoad modum illius manducationis *C.* Quoad 2. *D.* Capharnaitas non correxit Christus quoad realem corporis sui manducationem, et id fuit quia recte intellexerant verba eius *C.* Non correxit carnalem sensum quo intellexerant illam realem manducationem *N.* Et *neg.* conseq. Etenim in verbis Christi duo, ut antea diximus, intellexerant Capharnaitae: primum, manducandam esse Christi carnem realiter; alterum, hanc quidem mandu-

A. B) Realis manducatio carnis.
2 Modus visibilis carnalis manducandi.

candam esse modo visibili, carnali, quo carnes aliae, quae in macello veneunt, concisae vulgariter manducari solent. Primum non correxit Christus, sed sub iuramento firmavit: alterum correxit his verbis: « Caro non prodest quidquam », nimirum manducata solum carnaliter. Quod vero Christus per ea verba corrigere manducationem suae carnis realem in sacramento noluerit, inde patet, quod nihilominus post hanc Christi sententiam capere non possent Iudaei ac discipuli, quomodo dare carnem suam posset ad manducandum, adhuc scandalizarentur, imo a Christo discederent; si enim per haec: « Caro non prodest quidquam », etc. indicare voluisset, carnem suam non realiter, sed spiritualiter dumtaxat per fidem manducandam esse, nihil aliud tunc captu fuisset difficile, nulla amplius ratio, cur scandalizarentur; praeterea, cur a Christo discederent; cum eum iam spiritu per fidem, in ipsum credendo, manducassent.

Egregie responsum confirmant verba S. Augustini[1] in hunc locum: « *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam?* — O Domine, Magister bone, quomodo *caro non prodest quidquam,* cum tu dixeris, *Nisi quis manducaverit carnem meam et biberit sanguinem meum non habebit in se* vitam? An vita non prodest quidquam?.... quid est ergo, *non prodest quidquam caro?* Non prodest quidquam, sed quomodo illi intellexerunt; carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Proinde sic dictum est; Caro non prodest quidquam; quomodo dictum est: Scientia inflat? Iam ergo debemus odisse scientiam? Absit. Et quid est, scientia inflat? Sola, sine caritate; ideo adiunxit: Caritas vero aedificat. Adde ergo scientiae caritatem, et utilis erit scientia, non per se, sed per caritatem. Sic etiam nunc caro non prodest quidquam, sed sola caro: accedat spiritus ad carnem, quomodo accedit caritas ad scientiam, et prodest plurimum. Nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret..... *Spiritus* ergo *est qui vivificat,* caro autem non prodest quidquam: *sicut illi* intellexerunt carnem, *non sic ego do ad manducandum carnem meam* ».

8. — Christus saepius neglexit corrigere errores eorum qui sua verba perperam intellexerunt. Sic petentibus Pharisaeis si-

[1] Tract. 27. in Ioan. n. 5.

gnum eius auctoritatis dixit: «Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudaei: Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc, et tu in diebus tribus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui» (Ioan. II. 19-21.). Sic etiam quum dixisset (Matth. XV. 11.): «Non quod intrat in os, coinquinat hominem»; et Pharisaei, his verbis male intellectis scandalum paterentur; nullam rationem eorum erroris haberi voluit, ac discipulis cupientibus ut offensionis tolleretur occasio, respondit: «Sinite illos: caeci sunt, et duces caecorum»; nec nisi precibus specialibus Petri indulsit, ut mentem suam explicaret.

R. — Necesse non erat ut Christus corrigeret errores auditorum qui ex perversa ipsius verborum interpretatione oriebantur, quando, ex adiunctis mens eius facile colligebatur, nec verba talia erant ut de se errorem deberent ingerere. Loquens de corpore suo, vocavit illud templum, figura non inusitata: anima enim non infrequenter dicitur habitare in corpore veluti in templo, et hunc modum loquendi communem fuisse apud Iudaeos, aliosque populos orientales clare demonstrat Cardinalis Wiseman[1]; quod vero ad Christum attinet, Deus ipse, secunda Trinitatis persona, in corpore, veluti templo sibi electo, hypostatica tamen unione, inhabitabat. Quod Iudaei verba eius ad templum, in quo prolata sunt, retulerint, errore contigit, quem facillime vitare potuissent si attendissent: nec oportebat ut Christus eos corrigeret, quum resurrectionem suam e mortuis indicare, potius quam perspicuo praedicere praestaret. Ceterum non omnino eos latuit eius mens: nam ex huiusmodi dictis sumpserunt occasionem a Pilato postulandi custodiam ne tertia die resurgere crederetur. Discipuli autem post resurrectionem, horum verborum recordati in fide firmati sunt; quod ostendit eos vel vim verborum, quum dicerentur, animadvertisse, vel saltem iis quid arcanum enuntiari intellexisse. Praeterea liquet nullum perniciosum errorem ex illis Christi verbis auditoribus oriri potuisse, et omnem errandi occasionem posteris ademptam explicatione quam Ioannes in Evangelio, eodem loco citato (II. 21.) praebet. At non ita dicendum sane est de concione relata in sexto Ioannis capite: nam verba de se nata sunt ad notionem oralis manducationis ingerendam,

[1] Lectures on the real presence, etc. L. 3.

et Christus ea plurimis vehementioribus confirmavit, et nihil a Sacro Scriptore adnotatum est ut lectores sensum translatum detegere valeant. — Alio loco obiecto sensus facile colligi poterat ex occasione dicendi: nam Scribae et Pharisei murmurabant de discipulis haud lavantibus manus antequam cibum sumerent. Quod igitur dixit Christus: « Non quod intrat in os, coinquinat hominem »; intelligendum erat de cibi immunditia, attactu manuum illotarum; et merito recusavit amplius suam explicare mentem Pharisaeis, qui animo maligno dicta eius omnia et res gestas interpretabantur.

9. — Patres nonnulli, et praesertim S. Augustinus exponunt verba Christi de manducatione metaphorica, seu de unione cum Christo per fidem, spem et caritatem, — Ergo.

R. — *D. Ant.*: admissa prius significatione de vera et reali manducatione carnis Christi et sanguinis potatione in Eucharistia *C.* Illa significatione exclusa *N.* — Quod spectat S. Augustinum, abunde constat ex textibus supra citatis, eum intellexisse verba Christi, ex quibus argumentamur, in sensu proprio non metaphorico.

In tractatibus 25. 26. et 27. in Ioannem hac significatione praesupposita, S. Doctor abundantius de dispositionibus ad fructuosam susceptionem Sacramenti loquitur, et de eius effectibus in suscipiente, ex quibus colligi potest utrum debita cum dispositione hic ad Sacramentum accesserit nec ne. Sine ambiguitate S. Doctor[1] mentem suam aperit expositionem totius capitis concludens his verbis: « Hoc totum quod Dominus de carne et de sanguine suo locutus est, et quod in eius distributionis gratia vitam nobis promisit aeternam, et quod hinc voluit intelligi manducatores et potatores carnis et sanguinis sui, ut in illo maneant et ipse in illis, et quod non intellexerunt qui non crediderunt, et quod spiritualia carnaliter sapiendo scandalizati sunt.... hoc ergo totum ad hoc nobis valeat, dilectissimi, ut carnem Christi et sanguinem Christi *non edamus tantum in Sacramento,* quod et multi mali; *sed usque ad Spiritus participationem manducemus et bibamus,* ut in Domini corpore tamquam membra maneamus, ut eius spiritu vegetemur et non scandalizemur, etiam si modo nobiscum manducant

[1] Tract. 27. in Ioannem, n. 11.

et bibunt temporaliter Sacramenta, qui habebunt in fine aeterna tormenta ». — Manducationem ergo *spiritualem* S. Augustinus non opponit manducationi reali et *corporali,* sed *carnali manducationi,* quae fiat sine debitis dispositionibus.

Eadem ratione, quum manducatio carnis Christi in sacramento, non fiat ut manducatio carnium quae communiter ab hominibus sumuntur pro sustentatione vitae corporalis, illam dicit non esse *propriam,* sed *figuratam.* Hinc, libro 3. de Doctrina Christiana, cap. 16., ait: « *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis...* Facinus vel flagitium videtur iubere: figura ergo est, praecipiens Passioni Dominicae esse communicandum, et suaviter atque utiliter in memoria recondendum, quod caro eius pro nobis crucifixa et vulnerata sit ». Certe verba Christi sensu Capharnaitarum intellecta flagitium et facinus sonant; et hic sensus excluditur a S. Doctore: — sensu vero quem Christus expressit, et Catholici confitentur, non flagitium significant, sed salutiferam manducationem carnis Christi vivificae in sacramento, quae supernaturali fide credi debet; et hic sensus admittitur a S. Augustino, et dicitur *figuratus.*

Quoad alios Patres attinet, citatur ab adversariis Clemens Alexandrinus, qui in libro 1. Paedagogi, c. 6. manducationem carnis Christi et potationem sanguinis figurata significatione explicat: — sed ipse iam prius in eodem capite statuit proprium sensum illius locutionis, qui est de vera et orali corporis ac sanguinis Domini manducatione atque potatione: « Verbum est omnia infanti, et pater et mater, et paedagogus et altor. *Comedite,* inquit, *meam carnem et bibite meum sanguinem.* Haec convenientia alimenta nobis suppeditat Dominus, et carnem praebet et effundit sanguinem; et ad incrementum nihil deest infantulis. O admirabile mysterium! Veterem et carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum et vetus nutrimentum; alterius autem novae Christi diaetae effectos participes, illum, si fieri possit, recipientes, in nobis ipsis reponere et *Salvatorem intra pectus condere,* ut carnis nostrae affectus componamus. At non vis *sic* intelligere, sed fortasse communius. *Hoc quoque* modo audias. Carnem nobis *allegorice* Sanctus significat Spiritus ».

Origenem pro se invocant Protestantes; at etiam ille, etsi mysticarum Sacrorum voluminum expositionum cupidissimus, aperte tamen fatetur Christum loqui in cap. 6. Ioannis de Eucharistia,

seu de vera manducatione carnis suae in sacramento. In eadem homilia XVI. in Numeros, quam citant Protestantes, Origenes ait: « Bibere autem dicimur sanguinem Christi, *non solum sacramentorum ritu,* sed et cum sermones eius recipimus, in quibus vita consistit » : — et hom. VII. in Numeros: « Lex Dei iam non in figuris, et in imaginibus sicut prius, sed in ipsa *specie* veritatis agnoscitur; et quae prius in *aenigmate* designabantur, nunc in *specie* et veritate complentur... Antea in aenigmate fuit baptismus in nube et in mari, nunc autem in *specie* regeneratio est in aqua et in Spiritu Sancto. Tunc in *aenigmate* erat manna cibus; nunc autem in *specie caro Verbi Dei* est verus cibus, sicut et ipse dicit, quia 'caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus' ».

S. Basilius, ep. 8. n. 4. expositionem aliquam verborum Christi in sensu translato, quasi significarent etiam vitam et doctrinam Verbi incarnati, dubitanter proponit: « Et haec est *fortasse illius dicti sententia* »: — sed idem S. Pater in ep. 93. alias 289. [1] sine ulla controversia ait: « Singulis etiam diebus communicare, ac participem esse sancti corporis et sanguinis Christi bonum est et perutile: cum ipse *perspicue* dicat: *Qui comedit meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam.* Quis enim dubitat quin vitae continenter esse participem nihil aliud sit quam multiplici ratione vivere? Nos quidem quater singulis hebdomadibus communicamus, Dominica die, quarta die, in parasceve et Sabbato, et aliis diebus, si Sancti alicuius memoria recolatur ».

S. Hieronymus, ut ceteri Patres, statuta prius veritate verborum Christi de orali manducatione carnis eius, verba mystice exponit de lectione Sacrarum Scripturarum. — « Quia caro Domini », ait [2], « verus est cibus, et sanguis eius verus est potus, iuxta ἀναγωγήν, hoc solum habemus in praesenti saeculo bonum, si vescamur carne eius, et cruore potemur, *non solum* in mysterio (Eucharistia), *sed etiam* in Scripturarum lectione ».

Nota — Concilium Tridentinum noluit *definire* verba Christi, quae in Evangelio Ioannis leguntur, c. 6., intelligenda esse de sacramentali manducatione et potatione corporis et sanguinis Domini in Eucharistia. — Agebatur in sess. 21. de communione sub

[1] Migne P. G. t. 32. p. 483.
[2] Migne P. L. t. 23. p. 1092.

utraque specie recipienda, et decreta statuebantur adversus haereticos, qui contendebant eos etiam, qui non conficiebant Eucharistiam, adstringi iure divino ad communionem sic accipiendam; et ad hunc errorem defendendum innitebantur verbis Salvatoris prout a Ioanne referuntur in Evangelio. Concilium ergo decrevit nullum argumentum, ut praecepta omnibus a Domino ostenderetur communio sub utraque specie, desumi posse ex verbis Christi, Ioan. 6., sive de Eucharistiae sacramento intelligantur; sive aliis mysticis significationibus accipiantur: at *damnare* noluit opinionem paucorum quorumdam Catholicorum, qui contendebant Christum apud Ioannem, capite 6. sacramentum Eucharistiae non promisisse. Ut haec intentio Concilii manifesta fieret, addita fuit, illa sessione, schemati, et tandem approbata clausula declarativa quae in capite primo legitur, quamque nos hic prout est illi inserta capiti, referimus, *typis italicis:* « Sed neque ex sermone illo, apud Ioannem sexto, recte colligitur utriusque speciei communionem a Domino praeceptam esse, *utcumque iuxta varias sanctorum Patrum et Doctorum interpretationes intelligatur:* namque qui dixit: 'Nisi manducaveritis' etc. ». — Conf. Pallavicini, Istoria del Concilio di Trento, t. 3. l. 17. nn. 7. 11. 13. 22.

ARTICULUS TERTIUS

De institutione Eucharistiae.

Quod verbis a Ioanne in capite sexto Evangelii relatis Christus promiserat, id pro fidelitate sua infinita amanter praestitit. In ultima namque Coena, discessurus ex mundo ad Patrem, Salvator noster, postquam agnum paschalem cum discipulis suis manducaverit, atque eorum pedes laverit, mensae iterum accumbens, sacramentum Eucharistiae instituit, in quo fidelibus corpus suum sanctissimum dedit ad manducandum, et sanguinem suum pretiosissimum ad bibendum.

Institutionem Eucharistiae ita refert S. Matthaeus (XXVI. 26-29.): — « Coenantibus autem eis, accepit Iesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite: 'Hoc est corpus meum'. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. 'Hic est enim sanguis

meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum'. Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei». Graecus textus verba consecrationis sic refert: τοῦτό ἐστὶ τὸ σῶμά μου — τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

S. Marcus (XVI. 22–25.) ait: — «Manducantibus illis, accepit Iesus panem; et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, 'Hoc est corpus meum'. Et accepto calice, gratias agens dedit eis: et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: 'Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur'. Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei». Graecus textus: τοῦτό ἐστὶ τὸ σῶμά μου — τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

S. Lucas de eadem re haec habet (XXII. 14–20.): — «Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim Apostoli cum eo. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: 'Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur': hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: 'Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur'». Textus habet: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.

S. Paulus, ad Corinthios scribens (I. Cor. XI. 23–25.), de Eucharistiae institutione dicit: — «Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit: Accipite et manducate: 'Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur': hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: 'Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem». In textu: Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τό ὑπερ

ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν — τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Haec verba Christi Sacramentarii seu Novatores qui saeculo XVI. negaverunt realem corporis et sanguinis Domini nostri praesentiam in Eucharistia, impiissime a sensu obvio et unice vero ad figuratum detorserunt; et hi, qui perspicuitatem Sacrarum Scripturarum iactabant, tot diversas metaphoricas illorum verborum significationes sibi confinxerunt, ut iam anno 1577. Christophorus Rasperger edere potuerit librum cui titulus: *Ducentae verborum*, HOC EST CORPUS MEUM, etc. *interpretationes* ».

Oecumenica vero Tridentina Synodus, sessione 12., « de venerabili et divino Eucharistiae sacramento doctrinam tradens, quam semper Catholica Ecclesia ab ipso Iesu Christo Domino nostro et eius Apostolis erudita, atque a Spiritu Sancto illi omnem veritatem in dies suggerente, edocta, retinuit, et ad finem usque saeculi conservabit », in primo Decreti quod edidit capite, de Eucharistiae institutione sic statuit ac definivit: —

« Principio docet Sancta Synodus et aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctae Eucharistiae sacramento, post panis et vini consecrationem, Dominum Nostrum Iesum Christum, verum Deum atque hominem, vere, realiter ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri;..... ita enim maiores nostri omnes, quotquot in vera Christi Ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc Sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam admirabile Sacramentum in ultima coena Redemptorem nostrum instituisse, cum post panis, vinique benedictionem, se suum ipsius corpus illis praebere, ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est: quae verba a Sanctis Evangelistis commemorata, et a divo Paulo postea repetita, cum propriam illam et apertissimam significationem prae se ferant, secundum quam a Patribus intellecta sunt; indignissimum sane flagitium est, ea a quibusdam contentiosis et pravis hominibus ad fictitios et imaginarios tropos, quibus veritas carnis et sanguinis Christi negatur, contra universum Ecclesiae sensum detorqueri: quae tamquam columna et firmamentum veritatis, haec ab impiis hominibus excogitata commenta, velut Satanica, detestata est, grato semper et memore animo praestantissimum hoc Christi beneficium agnoscens ».

Itaque controversia circa verba institutionis Eucharistiae Catholicos inter et adversarios omnes, qui praesentiam Christi realem in sacramento inficiantur, in hoc uno tantum posita est, nimirum: num in propria, an in metaphorica significatione haec verba Christi intelligi debeant: *hoc est corpus meum, — hic est sanguis meus* [1]. Hinc ad catholicam veritatem demonstrandam statuitur thesis sequens.

THESIS II.

Verba institutionis Eucharistiae, Matth. XXVI., Marc. XIV., Luc. XXII., I. ad Cor. XI., *intelligenda esse sensu proprio, quo affirmatur corpus et sanguinem Christi vere et realiter constitui sub symbolis visibilibus, apertissime constat tum ex ipsis verbis in se inspectis, tum ex omnibus adiunctis rerum ac personarum.*

I. — Thesis probatur primo ex ipsis verbis institutionis Eucharistiae, et sic proponitur argumentum: — Si sensu non proprio, sed metaphorico Christus dixisset, *hoc est corpus meum, hic est sanguis meus,* inepta simul et fallax fuisset eius locutio. Atqui neutrum de Christo, citra blasphemiam, proferri potest aut co-

[1] « The Form of Concord correctly recognizes this as the doctrine of the Reformed Church. It says (VII. 7. — Hase, Libri Symbolici, p. 727.) that the Reformed in rejecting the literal sense of the words 'eat, this is my body', teach: — ut edere corpus Christi nihil aliud ipsis significet, quam credere in Christum, et vocabulum corporis illis nihil nisi symbolum, hoc est signum seu figuram corporis Christi, denotet, quod tamen non in terris in Sacra Coena praesens, sed tantum in coelis sit ». — Hodge Systematic Theology, vol. 3. p. 3. c. 20, p. 668.

Ineptissima autem commenta sunt, quae nulla indigent confutatione, sed ipsa enunciatione per se refutantur, expositiones illae quorumdam inter Sacramentarios, iuxta quas vel Christus dixisset 'hoc, quod videtis et mensae accumbit est corpus meum', — vel 'vos discipuli estis corpus meum', — vel 'hic panis est corpus a me factum, seu creatum'. Sufficit Evangelistarum et Pauli verba legere quae supra retulimus, ut luce clarius appareat Christum noluisse dicere discipulis illud quod videbant mensae assidens esse suum corpus; sed locutum fuisse de re quam discipulis dabat ad manducandum. Ex iisdem verbis patet Christum non dixisse 'hoc corpus est meum', sed 'hoc est corpus meum'; et addidisse 'quod pro vobis datur (traditur)': panis vero etsi a Christo creatus, non fuit tamen pro nobis traditus in remissionem peccatorum.

gitari. Ergo Christus illa verba dixit in sensu proprio, non metaphorico; ideoque significant vere et realiter eum tunc dedisse discipulis suis corpus et sanguinem suum sub symbolis visibilibus.— Minor est manifesta: — Maior vero constabit si demonstrabimus verba illa intelligi non potuisse nisi in sensu proprio: inepte enim quis loquitur dum verba profert, quae nullo modo ab auditoribus suis possunt intelligi in ea significatione quam ipse intendit; et fallaciter loquitur si probe noscens haec eadem verba omnino aliter ac ipse intendit ab auditoribus intelligi, cum nullatenus id quod intendit valeant exprimere; et sciens auditores ex hac significatione verborum in errorem gravissimum induci debere; nihilominus illis verbis eos alloquitur; ipse enim est eis tunc procul dubio errandi causa.

Quare, ut argumentum mox propositum evidenter thesim probet, hoc unum ostendi debet, scilicet, verba quae Christus dixit Apostolis « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus » non aliter quam in obvia et propria significatione ab eis intelligi potuisse: id autem patebit cum demonstrabitur verba illa nullo modo potuisse referre hunc sensum metaphoricum: panis et vinum sunt signa et repraesentationes corporis et sanguinis mei; sed significare solum potuisse: haec quae vobis traduntur, et secundum speciem esse videntur panis et vinum, sunt vere corpus meum et sanguis meus.

At laboriosum nobis non est istud ostendere tum spectando verba Christi iuxta omnium inter se colloquentium consuetudines ac leges, tum considerando vim propriam quae inest in verbis Christi.

Etenim haec est lex recte loquendi, haec est consuetudo semper et ubique inter homines servata, ut si quid enuntietur de aliqua re, quae non ex sese, non usu recepto, non ex speciali et nota antecedente institutione spectatur ab eo cui loquimur ut alterius rei signum, illud quod enuntiatur intelligi debeat convenire rei in se, non prout est signum; sicut e converso, si agatur de re, quae sive ex natura sua, sive ex communi consuetudine, sive ex praecedenti institutione nota ei cui loquimur, ut signum habetur alterius rei; et insuper ipsa locutionis adiuncta ostendunt nos de ea, prout est signum, loqui, illud quod de hac re enunciatur, non rei ut in se est, sed sub ratione signi tribui debeat. Sic, ex. gr. ostensa statua, sine ulla ambiguitate,

recte dicimus ei quem alloquimur, hic est Caesar, aut Plato; sed ineptissime, et ita ut nunquam mentem nostram capere quis posset, loqueremur, si alteri indigitando panem diceremus: hic est Aristoteles, ad significandum eum sana philosophia pascere hominum intellectus. —

Porro, manifestum est panem et vinum non ex sese, nec ex usu recepto, nec ex antecedenti institutione signa fuisse corporis et sanguinis Christi; Christum nullatenus in ultima coena monuisse Apostolos, se velle tunc primum instituere illas res, panem et vinum, ad aliquid significandum, ita ut iuxta evidentem indolem et seriem orationis, debuissent Apostoli expectare a Christo explicationem termini ad quem referenda erant signa iam instituta: — ergo nullo pacto poterant Apostoli in verbis Christi proferentis panem et vinum et dicentis: 'hoc est corpus meum, hic est sanguis meus', intelligere panem et vinum, *ut nuda signa, repraesentare* corpus et sanguinem Christi; sed omnino debebant intelligere Christum Dominum eis declarare voluisse quid *essent* ea quae porrigebat, *nempe vere corpus eius* et *vere sanguis eius.*

Sed attendamus vim propriam verborum Christi. « Hoc est », ait, « corpus meum »: at pronomen *hoc* non potest determinate *panem* significare; est enim *panis,* ἄρτος, masculini generis; *hoc,* τοῦτο, neutrius: — ergo sensus illius sententiae esse non potuit: hic panis significat aut repraesentat corpus meum; sed sensus debuit esse; hoc, quod porrigo vobis, est corpus meum.

Et notetur modus quo exprimitur praedicatum. Dicitur emphatice, cum articulo repetito [1], adeo ut sensus sit: hoc quod trado vobis manducandum est *ipsum* corpus meum, *ipsum* quod pro vobis datur; et id quod bibendum vobis porrigo est *ipse* sanguis meus, *ipse* Novi Testamenti, *ipse* qui pro vobis effundetur: — sed repetitio haec emphatica adhibetur ad excludendam impropriam acceptionem verborum et ad declarandam proprietatem locutionis: — ergo in verbis Christi locutio figurata intelligi non poterat ab auditoribus, et hac omnino exclusa sensus proprius in illis verbis solus intelligi poterat et debebat.

Illustretur res exemplo. Habeo ante me veterem codicem manuscriptum, et dico adstantibus: en, hic est codex Summae

[1] V. supra pp. 476. 477.

Theologicae Doctoris Angelici, ipse codex sua manu exaratus, ipse codex cui commisit fructus elucubrationum et meditationum suarum, ac coelestium illustrationum quas in eo scribendo frequenter recipiebat; quis quaeso, inter adstantes et audientes, quis umquam dubitabit, quin ego loquar de autographo S. Thomae, minime vero de aliquo codice ex illo autographo transcripto? — Si voluissem hoc exprimere, simulque excellentiam declarare transcripti huius codicis, nonne, ut auditores me intelligere possent, dicere debuissem: en codex Summae Aquinatis, qui simillimus est illi qui ab ipso S. Doctore fuit exaratus; vel locutionem aliam adhibere debuissem, quae tamen aequivalens huic omnino esset? — Illa igitur verba Christi: « Hoc est corpus meum, *quod pro vobis* datur »; et alia « hic est sanguis meus, *ipse Novi Testamenti, ipse qui pro vobis effunditur* », debebant, nec aliud poterant, hoc unum in Apostolorum mentibus significare, scilicet, Christum Dominum eis corpus et sanguinem suum vere, realiter, substantialiter tradere.

Insuper, diligenter consideretur in verbis Christi apposita declaratio, et novum, apertissimum argumentum in ea inveniemus pro thesi nostra. Etenim, apud Lucam legimus: « Corpus meum, *quod pro vobis datur* (τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον) », et apud Paulum « *quod pro vobis tradetur* », graece, « *quod pro verbis frangitur* (τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον) »: — quod autem spectat calicem, apud Matthaeum habetur: « *Sanguis meus Novi Testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν); et apud Marcum: « *Sanguis, meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur* (τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς (καινῆς) διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον) » ; et apud Lucam: « *In sanguine meo qui pro vobis fundetur* (ἐν τῷ αἵματί μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.) » — Sed locutiones istae corpus *dari* aut *tradi pro nobis,* et pro nobis sanguinem effundi in *remissionem peccatorum,* nequeunt, iuxta frequentissimum usum Scripturarum [1], aliter intelligi ac de vero Christi corpore, quod solum in sacrificium Deo offertur pro salute nostra; et de vero sanguine qui pro totius mundi vita solus effunditur. — Ergo quod Christus in ultima coena, verbis institutionis Eucharistiae,

[1] Conf. ad Tit. II. 14.; I. ad Tim. II. 6.; ad Gal. I. 4; ad Eph. V. 2. etc.

Apostolis tradebat ad manducandum et ad bibendum erat verum corpus suum et verus sanguis.

Demum, antequam alia demonstrationis momenta perpendamus, considerationem, quam subiungimus, addere hic non piget. Si verba, quibus Christus instituebat Eucharistiam non fuerunt prolata in sensu proprio, sed figurato, id fuit vel quia Christus corpus suum dare non potuit realiter ad manducandum, et sanguinem suum ad bibendum; vel quia etsi id potuerit, tamen noluit. At neutrum dici potest. Non primum, quia Filius Dei vivi, potentia sua infinita, certe valebat illud efficere; nullam enim implicat absolutam repugnantiam, ut patet ex solutione omnium difficultatum, quas ex hoc capite proposuerunt Sacramentarii, et suo loco referemus. — Non secundum, quia cum non potuisset Christus clarioribus uti verbis prae illis quibus usus est, si voluisset corpus suum et sanguinem realiter Apostolis dare in cibum et in potum, non est cur dici, aut suspicari possit eum id noluisse.

II. — Verba institutionis Eucharistiae perpendimus, consideremus nunc oportet adiuncta illius institutionis.

Et in primis circumstantia promissionis Eucharistiae a Christo factae, cogebat Apostolos ad intelligendum verba Magistri, « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus », in sensu obvio, litterali, planissimo. Ipse publica et solemni praenuntiatione promiserat anno superiori se daturum carnem suam ad manducandum, et sanguinem suum ad bibendum, et dixerat carnem suam esse panem vivificum ad vitam supernaturalem in nobis sustentandam et augendam; ex hac declaratione, de vera nempe manducatione carnis et potatione sanguinis, scandalum passi fuerunt multi; Apostoli vero illam simpliciter ac firmissime crediderant; et expectabant impletionem promissionis. Cum ergo audiebant Dominum dicentem, « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus », agnoscere certo debebant Dominum tunc implevisse quod promiserat, et propria significatione illa verba intelligentes credere se tunc accepisse quod expectabant.

Ipsa indoles Apostolorum, ut in Evangeliis delineatur, est aliud institutionis Eucharistiae adiunctum quod argumenta hucusque allata valde confirmat. Et revera quinam erant Apostoli quos Christus alloquebatur? Simplices et inculti homines, qui tam alieni erant a figuris quaerendis in verbis Salvatoris, ut evi-

dentes metaphoricas locutiones, communissimos tropos quandoque non intelligentes, quod illis figuris exprimebatur, sumerent in sensu proprio. Homines erant qui miraculis a Christo passim patratis assueti erant; qui viderant eum convertere unam in aliam substantiam, multiplicare panes ac pisces, ambulare super aquas, imperare ventis et mari, dominium supremum exercere super omnem creaturam, sanare omnem languorem et omnem infirmitatem, revocare mortuos ad vitam. Homines erant educati in schola Christi ad simplicem adhibendam fidem verbis divini Magistri, propter eius auctoritatem, quin umquam ratio aut comprehensio modi, quo res a Magistro enunciata aut sit aut fieri possit, motivum esset eis ad assentiendum et norma qua assensum darent aut denegarent; — et hanc simplicem fidem, quam exigebat Magister Divinus, eidem promittenti carnem suam ad manducandum, et sanguinem ad bibendum iam exhibuerant: — Non poterant ergo Apostoli metaphoricam locutionem intelligere in verbis Christi.

Praeterea, loquebatur Christus eis, quos *amicos* vocaverat, et magistros elegerat omnium futurarum generationum; quibus solebat parabolas a se propositas declarare; quibus dixerat, *datum esse nosse mysteria regni coelorum* (Matth. XIII. 11.); quos *cum dilexisset, in finem dilexit* (Ioan. XIII. 1.): — quis, quaeso, his perpensis, dicet, Christum sub metaphora inintelligibili eis tunc locutum fuisse, et non omnia plane, locutione obvia et simplicissima ipsis Christum declarasse?

Deinde attendantur circumstantiae, quae ex re, de qua tunc agebatur, desumi possunt: instituebat Christus sacramentum, et condebat Novum Testamentum; et haec figuratam locutionem prorsus excludunt.

Sacramentum esse, de quo hic agitur, nemo negat. Sacramenta autem solere a Deo institui propriis verbis, ut in eorum usu non erretur, perspicuum est ex institutione sacramentorum omnium veteris, et novae legis. Certe Gen. XVII. ubi instituitur agnus paschalis, et in toto Levitico, ubi tot sacrificia, et expiationes instituuntur, vix unquam occurrit una aliqua vox figurata: sic etiam Matth. ult. Marc. ult. et Ioan. III. ubi de Baptismi institutione, vel potius promulgatione et praecepto agitur, omnia propriis vocibus explicantur. Neque obstat, quod Ioan. III. Dominus utitur voce renascendi, quae videtur metaphorica: nam

ibidem explicatur vox illa per adiuncta: « Ex aqua et Spiritu Sancto ». Et praeterea non pertinet vox illa ad sacramenti essentiam, sed ad effectum significandum.

Deinde Testamentum Novum fuisse simul a Domino institutum, patet ex illis verbis: « Hic est sanguis meus Novi Testamenti ». (Matth. XXVI.) vel, ut habet Luc. XXII.: « Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo ». — Iam vero nihil solet magis proprie, simpliciter et exquisite explicari, quam Testamentum; ne videlicet detur occasio litigandi de voluntate testatoris. Ita videmus Exod. XXIV., ubi Testamentum vetus instituitur, omnia propriissimis et apertissimis vocibus, declarari: sic enim refert illam institutionem Apostolus, Hebr. IX.: « Lecto », inquit, « omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum, et hircorum cum aqua, et lana coccinea, et hyssopo; ipsum quoque librum, et omnem populum aspersit, dicens: Hic sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus ». Sic etiam in testamentis hominum factum fuisse legimus in Scripturis; nam Gen. XLIX. Iacob, qui vaticinando variis figuris usus fuerat, ad ipsum Testamentum veniens, clarissimis verbis utitur: « Ego congregor ad populum meum, sepelite me cum patribus meis, in spelunca duplici, quae est in agro Ephron Hethaei contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham ». Ita quoque et rex David (III. Reg. II.) et Tobias (c. IV.) et Mathatias (l. I. Machab. II.) testamenta sua verbis simplicissimis composuerunt. — Quidni igitur etiam Christus Testamentum suum tanti momenti, quo de aeterna haereditate agitur, propriis verbis, et apertis composuerit? dicentne forte adversarii nostri: decet ut Testamentum Vetus, quod figura erat et umbra, propriis ac perspicuis vocibus proponatur; Testamentum autem Novum figuratis, et typicis locutionibus obscuretur? —

Et recte Cardinalis Bellarminus [1] postquam proposuerat argumentum hoc, in confirmationem eius adnotat: « Testamenta humana in proprio sensu verborum intelligenda esse, iubent humanae leges, (ff. de legat. 3.) non aliter; et ideo si testamento relinquatur domus, aut ager, et vellet aliquis cavillari, non esse relictam domum veram, sed depictam, et exponeret, relinquo domum, idest, signum domus; apud nullum iudicem obtineret.

[1] De Sacramento Eucharistiae, l. I. c. 9.

Quanto igitur minus obtinere debent adversarii, qui Testamentum ipsum Christi contra morem omnium testamentorum, detorquere audent ad metonymias? »

Ultima circumstantia quae attendi debet, et quae certo certius demonstrat verba Christi sumenda esse in sensu obvio et litterali, est modus quo refertur Eucharistiae institutio apud quatuor scriptores inspiratos. Argumentum quod ex eo modo desumitur referam hic verbis Cardinalis Franzelin [1].

« Narratio institutionis Eucharistiae tradita est a quatuor sacris scriptoribus diversis temporibus, diversis in regionibus, pro diversis lectoribus (immediatis). Iam si verba Christi accipienda essent in sensu translato, figura tam insolita et inaudita, ut usque ad nostram aetatem assertores figurae de summa obscuritate conquerantur, exemplum aliquatenus simile ac locum parallelum nullum reperire queant, et de via ac ratione defendendi talem sensum translatum inter se ipsos pugnent; si, inquam, verba Christi in re tanti momenti et tanto discrimini erroris obnoxia ita haberent, fieri non potuisset, ut nullus quatuor scriptorum obscuritatem locutionis, cuius nullum simile exemplum nec in Christi sermonibus, nec in tota Scriptura, nec in ullo prudenti sermone humano reperire est, sustulisset, vel addendo aliquam explicationem, vel substituendo locutioni impropriae enuntiationem propriam: 'panis est signum ac memoriale corporis mei pro vobis in mortem tradendi' ». Eo magis id est incredibile, quod frequenter occurrunt apud sacros scriptores huiusmodi explicationes in rebus et verbis minus gravibus et certe minus obscuris. Io. II. 19-21.; III. 3-5.; IV. 32. 34.; VII. 38. 39.; VIII. 32-34.; XXI. 19. 23.; Matth. XVI. 6. 12.; XVII. 12. 13.; Io. XII. 4. coll. Matth. XXVI. 8. et Marc. XIV. 4.; Luc. XXIII. 39. coll. Matth. XXVII. 44. et Marc. XV. 32.; Iac. II. 20. seqq. coll. Rom. III. et IV. etc. [2] Atqui verba eucharistica tres Evangelistae, et praeter morem Evangelistam agens gentium Apostolus, referunt alius paulo quidem aliter et non omnes eodem prorsus modo, ut manifestum sit,

[1] De Eucharistia, p. 43.

[2] « Et tamen nullam parabolam non aut ab ipso invenies edisseratam aut a commentatore Evangelii praeluminatam aut ultro coniectandam. Quod si nec parabolae obumbrant Evangelii lucem, tanto abest ut sententiae et definitiones, quarum aperta natura est, aliter quam sonant, sapiant ». — Tertullianus, de resurr. carn. c. 33.

non voluisse singulos ipsas syllabas et verba eadem materialia Christi Domini praescribere, sed solum sensum exprimere; nihilominus tamen apud omnes eadem est verborum simplicitas, absque ulla circumlocutione aut explicatione sensus verborum. Quod indicium est evidens, sacros scriptores verba habuisse ut plana et in suo sensu clara. At clara non sunt nisi in sensu obvio ac proprio intelligantur, in sensu autem improprio essent obscurissima. Ergo ipsi sacri scriptores sensum obvium habuerunt ut genuinum, et in eo sensu verba retulerunt ac intelligi voluerunt ».

Verum, Paulus Apostolus in modo quo refert Eucharistiae institutionem, ipsi a Domino specialiter revelatam, praeter argumentum mox propositum, demonstrationem novam nobis offert veritatis quam propugnamus.

Etenim postquam in I. Epistola ad Corinthios (XI. 23-25.) retulerit quod a Domino de institutione augustissimi Sacramenti acceperat, et addiderit, (ver. 26.): « Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat »; ex significatione in verbis Christi contenta, quam supponit apertissimam et fidelibus notissimam, nempe de reali eius praesentia in Mysterio, infert et docet quam grave sit peccatum quod in indigna susceptione veri corporis et veri sanguinis Domini perpetratur. « Itaque », ait (vv. 27-29.), « quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat, et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini ».

Sensus ergo Apostoli hic est: Quicumque panem hunc aut calicem indigne sumpserit, obnoxius erit poenae quam meretur ille qui corpus ipsum Domini sanctissimum, et sanguinem pretiosissimum indigne tractaverit. Ne fiat reus tanti criminis, *probet seipsum homo,* conscientiam suam exploret, videat num talis sit qualem oportet eum esse qui ad mensam Domini conviva accedat, accepturus ab eo cibum et potum, verum corpus Christi ad manducandum, et sanguinem ad bibendum. Cum seipsum probaverit homo et dignum repererit, tunc et non aliter, *de pane illo edat et de calice bibat;* quisquis enim edit aut bibit non probatus, ipse sibi damnationem accersit, *iudicium sibi manducat et bi-*

bit; et causa huius iudicii seu condemnationis pro tali homine, addit Apostolus, est manifesta, accedit enim *non diiudicans corpus Domini,* seu non discernens corpus Domini quod hic in mysterio est praesens, et vere sumitur, a quocumque alio cibo.

Verba institutionis Eucharistiae perpetuo intellecta fuisse in Ecclesia Christi iuxta obviam et litteralem significationem probabimus in sequenti articulo: de obiectionibus, quas afferunt adversarii ad ostendendam repugnantiam mysterii, agemus inferius postquam omnem veritatem circa praesentiam Domini in Eucharistia, et modum quo ibi fit praesens, prout catholica fides docet, vindicaverimus: hic difficultates tantum, quas Sacramentarii proponunt ex Scripturis, solvendae nobis supersunt. Obiiciunt

1. Quod Christus accepit, et dedit discipulis suis ad manducandum dicens: *Accipite et comedite,* etc. id solum est in Eucharistia. — Atqui id quod Christus accepit ac discipulis suis dedit ad manducandum erat panis: in Evangelio enim dicitur: « Accepit Iesus panem et benedixit ac fregit deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite », etc. — Ergo in Eucharistia solum est panis.

R. — *Dist. min.* — Quod Christus accepit erat panis, qui remansit panis *N.* Qui per verba consecratoria « hoc est corpus meum » transiit in corpus Christi *C.* Et *N. conseq.* — Quod ergo Christus accepit fuit panis et corpus Christi successive: — panis quando illum Christus e mensa accepit; corpus vero Christi absoluta prolatione horum verborum, *hoc est corpus meum.* Etenim propositio Christi, *hoc est corpus meum,* est practica, sicut haec, *sit lux,* seu *fiat lux:* differt autem propositio speculativa a practica in eo quod illa, scilicet speculativa, obiectum suum supponat non efficiat; haec, nempe practica, quod enuntiat non supponat existens sed efficiat. Quare in propositionibus practicis, etsi, dum inchoantur, terminus a quo fit mutatio adhuc existat, ut in praesenti casu panis; in fine tamen, quando propositiones illae practicae completae sunt, terminus a quo mutatus est et conversus in terminum ad quem, qui in praesenti casu est corpus Christi.

2. — Nisi sensus figuratus tribuatur verbis Christi proposi-

tio eius erit falsa; nam in propositione, *hoc est corpus meum,* si proprio sensu intelligatur, pronomen *hoc* vel demonstrat panem, vel species panis, vel corpus Christi. Sed nullum ex his vere demonstrare potest: Ergo. — *Prob. min.* Pronomen *hoc* demonstrare non potest *panem,* aut *species panis ;* quia falsum est panem aut eius species esse corpus Christi: similiter demonstrare non potest corpus Christi; quia dum *hoc* pronuntiatur, corpus Christi nondum adest. — Ergo.

R. — *N. assumpt.* — Et quoad eius *prob. R.* pronomen *hoc* in instanti quo pronuntiatur, non demonstrat *determinate* neque panem, neque species panis, neque corpus Christi, sed *confuse* et *indeterminate* rem aliquam, seu quid commune utrique, pani et corpori Christi, videlicet *contentum sub his speciebus.* — Ratio est quia pronomen demonstrativum *hoc,* ex parte subiecti in propositione aliqua positum, sine substantivo adiuncto, non significat aliquid *determinate,* sed rem aliquam *generatim et confuse.* Sane si Christus in nuptiis Canae convertisset sex hydriarum aquam in vinum, dicendo *hoc est vinum,* pronomen *hoc* significasset *contentum in his* hydriis; idque nobiscum adversarii fateri debent.

3. — Pronomen *hoc* dum profertur, substantiam demonstrat. Atqui dum profertur panis est praesens. Ergo demonstrat panem.

R. — *Dist. min.* — Pronomen *hoc* dum profertur demonstrat *determinate* substantiam, seu cum determinatione propriae naturae *N.* Absque *ista determinatione quoad naturam C.* — Cf. S. Th. 3. q. 78. a. 5. ad. 1. — Igitur pronomen *hoc* demonstrat quidem corpus Christi, sed dum propositio inchoatur, id tantum significat sub *ratione confusa* substantiae praesentis sine *determinatione naturae;* in instanti vero propositionis completae significat *clare* et *determinate:* quod in propositionibus practicis locum habet.

Haec locutio, *hoc est corpus meum,* ait S. Thomas loco citato, « habet virtutem factivam conversionis panis in corpus Christi. Et ideo comparatur ad alias locutiones, quae habent solum vim significativam, et non factivam, sicut comparatur conceptio intellectus practici, quae est factiva rei, conceptioni intellectus nostri speculativi, quae est accepta a rebus; nam *voces sunt signa intellectuum,* secundum Philosophum, l. 1. Periher., in princ. Et ideo sicut conceptio intellectus practici non praesupponit rem

conceptam, sed facit eam, ita veritas huius locutionis non praesupponit rem significatam, sed facit eam; sic enim se habet verbum Dei ad res factas per verbum. Haec autem conversio non fit successive, sed in instanti, sicut dictum est quaest. 75. art. 7. Et ideo oportet quidem intelligere praedictam locutionem secundum ultimum instans prolationis verborum, non tamen ita quod praesupponatur ex parte subiecti id quod est terminus conversionis, scilicet quod corpus Christi sit corpus Christi; neque etiam illud quod fuit ante conversionem, scilicet panis; sed id quod communiter se habet quantum ad utrumque scilicet contentum in generali sub istis speciebus. Non enim faciunt haec verba quod corpus Christi sit corpus Christi, neque quod panis sit corpus Christi, sed quod contentum sub his speciebus, quod prius erat panis, sit corpus Christi. Et ideo signanter non dicit Dominus: *Hic panis est corpus meum,* quod esset secundum intellectum secundae opinionis: neque: *Hoc corpus meum est corpus meum,* quod esset secundum intellectum tertiae. Sed in generali: *Hoc est corpus meum,* nullo nomine apposito a parte subiecti, sed solo pronomine, quod significat substantiam in communi, sine qualitate, id est, forma determinata ».

Nec refert, quod Christus hebraice loquens non dixerit, *hoc,* sed *hic* est corpus meum: nam 1. — Sicut Hebraei genere neutro carent in pronomine, ita et in nomine: quocirca etiam *corpus* hebraice est generis masculini, et demonstrari potuit per pronomen masculinum. 2. — Potest quoque τὸ *hic* sumi adiective ut sensus sit: hic cibus est corpus meum; sicut etiam in consecratione secunda, *hic est sanguis meus,* vel *hic calix* (Luc. XXII. et I. Cor. XI.) sumitur adiective, ut sensus sit: hic potus in calice est sanguis meus. Marcus tamen, Lucas, Paulus et Graecus Matthaei interpres in consecratione prima genere neutro utuntur τοῦτο, etsi ἄρτος *panis* apud Graecos ad masculinum genus pertineat. Et quovis modo τὸ *hoc* sumas, substantive, vel adiective, nihil refert; sensus erit idem: — substantive, sensus erit: hoc contentum, haec substantia in communi, est corpus meum; adiective: hoc edulium est corpus meum.

4. — Si in fine propositionis pronomen *hoc* significet corpus Christi propositio erit identica et nugatoria. Ergo pronomen *hoc* in illa propositione nonnisi panem significat.

R. — *N. Ant.* — Non ideo propositio continuo est identica quia subiectum est re idem cum attributo; alias foret identica haec, « Homo est animal rationale »; illa Matth. XVII.: « Hic est Filius meus dilectus », et similes innumerae; sed identica propositio est, quae non solum ex parte subiecti et praedicati exprimit idem, sed etiam eodem modo; seu quando praedicatum non affert subiecto notionem novam. Verum in propositione Christi quod ex parte subiecti significatur tantum confuse, ex parte praedicati distincte et clare significatur.

5. — Apostolus referens verba, *hoc est corpus meum,* addit, *quod pro vobis frangitur,* ut legitur in textu graeco. — Atqui corpus Christi non frangitur, sed panis tantum. Ergo. —

R. — *N. Min.* — Corpus Christi in Eucharistia frangitur — 1. Non utique ratione sui, sed ratione specierum sub quibus continetur, eodem sensu ac dicitur tangi, manducari, etc. — 2. frangitur, quia distribuitur, iuxta locutionem in Scripturis non semel usurpatam, ut ex. gr. Isai. LVIII. 7.: « Frange esurienti panem tuum ». — 3. frangitur, quia immolatur, ut demonstrabitur.

6. — Iuxta frequentem modum loquendi Scripturarum, id quod est signatum praedicatur de signo, et nomen illius isti datur. Ergo eodem modo Christus loquens panem dabat, et hunc panem appellabat corpus suum, quia panis corpus suum significabat. — Et ut antecedens probent multa loca adversarii nostri congerunt Scripturarum: ex. gr. in lib. Genesis (XLI. 26.) dicitur: « Septem boves pulchrae, et septem spicae plenae septem ubertatis anni sunt »; in Ezech. (XXXVII. 11.) ossa dicuntur domus Israel; Daniel ait (VII. 17. 23. 24.) quatuor animalia sunt quatuor regna et decem cornua decem reges; apud Matth. (XIII. 38. 39.) ager est mundus, bonum semen sunt filii regni, inimicus est diabolus, messis est finis mundi etc.

R. — *Dist. Ant.* — Signatum de signo praedicatur, et illius nomen isti datur, cum rationem signi inesse rei de qua est sermo probe constat auditoribus, eisque solum declaratur quid significet res quam sciunt esse signum *C.* Secus *N.* et *N. conseq.* cum panis nec ex sese, nec ex usu recepto, nec ex antecedenti institutione spectabatur, vel spectari poterat ut signum, de quo solum

dicendum fuisset quid esset res significata. — In locis quae ab adversariis afferuntur res quae in subiecto ponitur, manifeste rationem signi habebat. Ad primum quod attinet, Iosephus a Pharaone interrogatus fuerat quid somnia portenderent, proinde quid boves et spicae significarent per somnium visae. Respondet Iosephus ad mentem interrogantis, ideoque necessario in responsione eius intelligebatur eum de significatione loqui illius rei quae iam cognita erat ut signum. Idem dicendum est de verbis ex Ezechiele citatis, quibus Propheta a Domino doctus fuerat quid visione quam viderat significabatur; et eadem responsio dari debet relate ad alium locum ex Daniele, in quo Propheta docetur de significatione quam quaerebat visionis ab eo habitae quatuor ingentium bestiarum e mari ascendentium. Quoad testimonium desumptum ex Evangelio Matthaei, evidens est discipulos cognovisse Christum dixisse parabolam, quae aliarum rerum semper est adumbratio; et cum optime scivissent nonnisi signa contineri in verbis tunc a Christo prolatis, eum rogasse ut significationem aperiret; quod et ipse fecit dicendo: *semen est verbum Dei,* etc.

Solent etiam adversarii citare alia loca in quibus Christus de se loquendo aut de Patre usus est locutione metaphorica, ut ex. gr. cum dixit: « Ego sum vitis vera, Pater meus agricola est, ego sum ostium », et similia. — Sed inter haec et verba quibus Eucharistiam instituit nullus est parallelismus, immo potius absoluta est dissimilitudo: Christus enim non dixit « ego sum panis, ego sum vinum », sed « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus ». Praeterea in illis locutionibus Christus de se, aut de Patre aliquas proprietates praedicabat, quarum similitudo reperitur in rebus notissimis, ut per has res notas melius et vividius proprietates illae intelligerentur: et quamvis statim percipi ab hominibus poterat haec locutio figurata; continuo tamen, vel per adiuncta orationis, vel per expressam declarationem, sensum, quo locutus fuerat, ipse indicabat.

7. — Obiiciuntur verba Pauli (I. Cor. x. 4.), loquentis de petra ex qua Iudaeis in deserto profluebat aqua, et dicentis: *petra erat Christus.*

Sed responsio ad hunc locum non differt ab illa quam dedimus pro praecedentibus. — Etenim mysticam significationem illius petrae evidenter in eodem contextu declarat Apostolus velle

se exponere Corinthiis. Iam dixerat Patres baptizatos fuisse *in nube et in mari,* ut innueret, figuram id fuisse nostri baptismatis; eamdem eos escam spiritalem manducasse, et potum spiritalem bibisse, scilicet in figura; petram etiam, de qua biberant, vocaverat *spiritalem:* — cum ergo dixit: *petra autem erat Christus,* non poterant non intelligere Corinthii, petram fuisse figuram Christi; praesertim cum id clare exposuit subdens: *Haec omnia in figura contingebant illis.* Nec refert, quod dicat Apostolus: *Patres nostri eamdem escam spiritalem manducaverunt;* et hi manducaverunt Christum in figura: nam sensus est, quod eam escam manducaverint inter se, non vero nobiscum.

8. — Duo praesertim loca Scripturarum, in quibus locutiones, quas sacramentales vocant et in quibus maxime confidunt, adversus doctrinam catholicam urgent adversarii; — 1. ex capite 17. Genesis, in quo circumcisio appellatur foedus, cum esset signum foederis: — 2. ex capite 12. Exodi, ubi de agno dicitur *Est enim Phase (id est transitus) Domini.* — Sicut in illis locis, aiunt, quae spectant sacramenta a Deo instituta, verbum *est* appositum est non ad declarandum quid sit subiectum propositionis, sed quid significet, ita et in verbis Christi sumi debet *est* pro *significat.*

R. — 1° — Loca, quae citantur hic ab adversariis, Christi verbis parallela non sunt. Sane parallelismus duplex est, *realis* et *verbalis;* ille inter ea loca reperitur, quae de eadem re et sub eadem ratione agunt; iste adest inter ea loca, in quibus verba et verborum constructio sibi respondent. Cum autem, ad sensum verborum Christi illustrandum, argumentum desumitur ex parallelismo biblico, ex parallelismo reali desumi deberet, et non ex eo qui solum est *verbalis:* — in locis vero citatis *neque realis* parallelismus est, neque *verbalis.* — Non *realis,* ut patet, quia non de eadem re loca illa citata loquuntur, de qua Christus loquitur in verbis quibus instituit Eucharistiam. — Non *verbalis,* quia cum adversarii contendant verba Christi, « hoc est corpus meum », hanc praeseferre significationem « panis significat corpus meum », ad parallelismum verbalem adstruendum deberent afferre loca in quibus *subiectum* sit nomen rei quae, ut *panis,* absolute, et non sub ratione signi spectari soleat; *praedicatum* sit pariter nomen alterius substantiae, quod correspondeat nomini *corpus* adhibito in institutione Eucharistiae: et subiectum ac praedicatum simul

coniungantur per verbum substantivum *est,* quod aequivaleat verbo *significat.* Porro in locis allatis *subiectum* non est aliqua substantia quae, ut est *panis,* spectari soleat absolute; e contra est *coeremonia* aliqua a Deo praescripta, quae in uno loco est *circumcisio,* in alio est *ritus servandus in esu agni paschalis:* — item praedicatum in utroque loco obiecto non est substantia, verum in uno est *pactum,* in alio *transitus Domini:* — ac proinde in locis ab adversariis citatis nullus habetur verbalis parallelismus cum verbis quae pronuntiavit Christus, dum Sacramentum instituebat.

2° — Praeterea, etiam facta ad mentem adversariorum suppositione quod in locis citatis verbum *est* aequivaleat verbo *significat,* adhuc nulla comparatio fieri debet inter loca quae nobis obiiciuntur, et verba Eucharistiae; — quia in locis ab adversariis contra nos commemoratis, ratio signi pro re, de qua agebatur, et intelligi de se poterat ab auditoribus, et diligenter explicatur: — dum in verbis eucharisticis nec intelligi poterat panem esse signum, nec declaratio ulla subiungitur quae hunc sensum inducat; immo id quod additur est ad firmandum sensum proprium. — Constat autem id quod hic asserimus, quia et intelligi facile poterat signum aliquod dari ad foedus initum, aut ad transitum Domini commemorandum; et explicatio in locis citatis immediate subiungitur, cum in Genesi, statim post ver. 10. ab adversariis citatum, legatur (v. 11.): « Et circumcidetis carnem praeputii vestri, ut sit *in signum foederis* inter me et vos » [1], et in capite XII.

[1] Ut magis ac magis appareat nihil pro adversariis valere testimonium quod afferunt ex Gen. XVII., attendatur haec alia animadversio proposita a Cardinale Wiseman. « Circumcision was, at all events, not merely, the symbol or emblem, but actually the instrument whereby the covenant between God and his people was at once executed and recorded. It was, according to the established law of every language and country, the treaty itself. If I present any one with a writing or book, and say to him, 'This is the treaty of Amiens, or Tolentino, or Westphalia', every one must understand me to mean the instrument or act of treaty. . . . Was circumcision not a bare and empty simbol, but an effective representative, that which formed the covenant, and recorded upon each individual his personal comprehension under its provisions, and his accession to it as a holder of its promises. Therefore, 'this is my covenant between me and thee', signifies much more than 'this is the sign of my covenant', to wit, this is 'the *act* of my covenant'; taking the word 'act' in both its meanings, of its execution and its record. This interpretation is fully borne out by what follows, v. 13. 'He who is born in

Exodi, v. 26., Moyses declaret: « Et cum dixerint vobis filii vestri: Quae est ista religio? Dicetis eis: *Victima transitus Domini est,* quando transivit super domos filiorum Israel in Aegypto, percutiens Aegyptios, et domos nostras liberans ».

3° — Negatur suppositum adversariorum: verbum enim *est* in locis obiectis suam retinet significationem, nec sumitur ut aequivalens verbo *significat.*

In verbis (Gen. XVII. 10.): « Hoc est pactum meum quod observabitis inter me et vos, et semen tuum post te: circumcidetur ex vobis omne masculinum »; pactum dicitur id quod Deus praecipiebat, et Israelitae servare debebant ex parte sua, ut obtinerent quod benignissima voluntate Dominus eis promittebat: et quia circumcisio non erat totum pactum, seu tota lex ab eis servanda, sed pars eius, quae Israelitas perpetuo moneret foederis totius cum Deo initi, ideo circumcisio dicitur etiam esse *in signum.* Verba ergo Genesis non reddunt hunc sensum, ut contendunt adversarii: hoc (circumcisio) *significat* pactum meum; sed hunc alium: hoc *est* mandatum meum, quod praecipio vobis ut pars legis totius, ex parte vestra servandae ut foedus maneat inter me et vos, nimirum, circumcidetur ex vobis omne masculinum [1].

thy house, and he that is bought with thy money, must needs be circumcised, and *my covenant shall be in your flesh* for an everlasting covenant ». — Card. Wiseman, op. cit. Lect. 5.

[1] Hanc interpretationem veram esse ostendit ipse textus hebraicus, qui habet:

« Hoc pactum meum, quod custodietis	זאת בריתי אשר תשמרו
inter me et inter vos, et inter semen	ביני וביניכם ובין זרעך
tuum post te: circumcidi vobis omnem	אחריך המול לכם כל־
masculum ». (v. 10.).	זכר

Consonant versiones; nam in Syriaca legimus: « Hoc pactum meum... ut circumcidatis omnem masculum »; et in paraphrasi Chaldaica: « Hoc pactum meum... ut circumcidatur in vobis omnis masculus »; et in versione Arabica similiter: « Ut circumcidatur omnis masculus ex vobis ».

Cardinalis Wiseman ait: « I have no hesitation in saying that the verb *is* must here be taken quite literally, and the pronoun *this* referred not to *circumcision* or its idea, but to the latter member of the sentence. 'This is my covenant which ye shall keep between me and thee.... every male child among you shall be circumcised'. As, if one said, 'this is our agreement, you shall pay me a hundred pounds'. I presume no one would hesitate to

In cap. 12. Exodi (v. 11.), verba: « Est enim Phase, (id est transitus) Domini », propriam exhibent locutionem, nimirum: *est* enim agnus, hoc ritu immolatus, *victima transitus*. Usus enim apud hebraeos notissimus hic erat ut victimae nomine finis ob quem immolabantur, quodam compendio sermonis, appellarentur; ideoque *pacificae* vocabantur victimae quae pro pace aut in gratiarum actionem offerebantur, *peccata* dicebantur victimae quae pro peccatis immolatae erant Deo. Victima ergo pro transitu immolata vocari potuit transitus. Et quod iste fuerit sensus locutionis, constat tum ex ipsa phrasi hebraica quae sic habet:

« Phase est Domino », פסח הוא ליהוה

h. e., sacrum, oblatum: tum ex declaratione quae continetur (ver. 26.): « Et cum dixerint vobis filii vestri: quae est ista religio (ritus religiosus)? dicetis eis: victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios, et domos nostras liberans ».

9. — In lingua Aramaea, qua Christus loquebatur, nullum est vocabulum quod respondeat verbo latino *significat*: quare, si Dominus voluit dicere « hoc *significat* corpus meum », dicere debuit « hoc *est* corpus meum ».

R. — N. — Refutationem invictam huius falsae assertionis habes apud Cardinalem Wiseman in opere saepius citato, lect. 7. Ceterum cum Scriptores inspirati, saltem tres, retulerint verba Christi *graece* secundum sensum quem iis Dominus expresserat, de sensu horum verborum diiudicari debet prout *graece* in Evangeliis et a Paulo relata sunt.

10. — Christus figuras adhibuit quum de sanguine locutus est, nam calicis nomine vocavit id quod in calice continebatur, eumque vocavit Testamentum Novum: sic enim legimus apud Lucam: « Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo ». — Ergo et verba eius, quae spectant corpus, ut figurata accipi debent.

R. — *Dist. Ant.* — Et locutio illa figuram apud omnes usitatam continet, quae sine ulla difficultate ex verbis immediate

refer the pronoun to the condition proposed. The idea of *is* meaning to represent, would never have entered into any one's head in either proposition, except in a controversial argument ».

praecedentibus intelligebatur, et quae apud alios Evangelistas adhuc clarius explicatur, *C.* — Secus *N.* — Et *N.* *conseq. et parit.* — Vox *calix* equidem tropice sumitur, continens nimirum pro contento; sed tropus hic tam communis est usus inter homines quam ipsae voces propriae. Etiam Lucas se tropice loqui innuit referens Christi verba praevia: *accipite, et bibite;* vas enim non bibitur. Item haec sequentia: *qui pro vobis fundetur;* sed vas ipsum non funditur. — Pariter, signum illud externum, quo voluntas ultima exprimitur, dici *testamentum,* neminem latet mortalium; quin adeo communi inter homines usu scriptura ex. gr. qua defuncti testatoris ultima voluntas exprimitur dici *testamentum* consuevit, ut vox ferme propria censenda sit, etsi revera instrumentum hoc scriptum ultimae voluntatis nonnisi signum sit. Quare apud Lucam sanguis in calice contentus dum testamentum vocatur, facile erat intelligere sensum; scilicet esse signum foederis novi, quo simul hoc confirmetur. Atque id planius faciunt Matthaeus et Marcus, dicendo: « Hic est sanguis meus Novi Testamenti ».

11. — Christus iussit ut in sui commemorationem celebraretur Eucharistia. Atqui commemoratio non fit praesentis, sed absentis. Ergo.

R. — *Dist. Mai.* — Ut celebraretur in commemorationem sui, non visibiliter praesentis *C.* In commemorationem sui neque invisibiliter, seu in statu sacramentali, praesentis *N.* — *Ad Min.* — Commemoratio non fit praesentis *D.* Visibiliter praesentis, et secundum visibilem praesentiam *C.* Non fit vel visibiliter praesentis at non secundum visibilem eius praesentiam, vel invisibiliter praesentis *N.* — Quia corpus et sanguis Domini in Eucharistia speciebus panis et vini obvelata sunt, sacramentum hoc memoriam in nobis excitat Christi reapse in eo praesentis, sed latentis, et solum perspecti oculis fidei; et nobis perpetuo repraesentat sacrificium quod pro salute hominum in cruce Salvator obtulit. « Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis mortem Domini annuntiabitis » (I. ad Cor. XI. 26.).

12. — Quod in calice contentum erat post consecrationem Christus dixit esse vinum, ut constat ex Matth. XXVI. 29.: « Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in

diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei ». — Ergo.

R. — 1. — Verba illa Christi prolata fuerunt ante consecrationem, et spectant calicem, qui in coena paschali a patrefamilias inter accumbentes distribui solebat. Confer Maldonatum, in Matth. XXVI. 29.

2. — Si cum aliis admittere velis, verba illa ad calicem eucharisticum pertinere, facile etiam intelligitur quare contentum in eo calice dictum fuerit *genimen vitis:* quia nempe ex vino factum, et ob speciem vini quam retinebat. — Ob eamdem rationem Apostolus (I. ad Cor. XI.) corpus Christi dicit *panem.* — Huius locutionis exempla habes in Ex. VII. 12., ubi serpens a Moyse productus appellatur *virga,* quia ex virga factus, « *Virga* Aaron devoravit *virgas* eorum »; et in Evangelio Ioannis (II. 9.) vinum per miraculum ex aqua factum, dicitur *aqua,* « Ut autem gustavit Architriclinus *aquam vinum factam*, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauserant *aquam* »; et alibi.

SCHOLION — Etsi Catholici Doctores non eodem modo explicent omnes significationem pronominis *hoc* in verbis consecrationis primae; nihil tamen, ut patet, ex hac opinionum varietate haeretici lucrari possunt; omnes enim realem ac substantialem Christi praesentiam agnoscunt in Eucharistia.

Praeter sententiam, quam tenuit S. Thomas quamque praeclariores Theologi tum antiquiores tum recentiores amplexi sunt [1], et nos secuti sumus in solutione difficultatum, duae aliae praecipue commemorantur.

Una, quae fuit S. Bonaventurae, asseruit pronomen *hoc* significare panem in corpus convertendum, ita ut tota propositio « hoc est corpus meum » non *substantive,* sed *transitive* esset interpretanda.

Seraphicus Doctor in 4. Sent. (dist. 8. part. 2. art. 1. qu. 1.) declarat mentem suam proponendo sibi obiectionem eique respondendo his verbis: « Quomodo est locutio vera, si demonstratur substantia panis, cum haec sit semper falsa: 'Panis est corpus Christi', cum sint formae incompossibiles? Et si tu dicas, quod

[1] Ita sentiunt Scotus, Paludanus, Gabriel, Aegidius, Soto, Caietanus, Ledesma, Bellarminus, Suarez, aliique multi.

hoc verbum, *est,* non dicit ibi inhaerentiam, sed potius conversionem; tunc ergo secundum hoc potius competeret verbum imperativum. Et propterea notandum, quod sicut in Verbo aeterno Filio Dei Domino nostro Iesu Christo est veritas et omnipotentia; sic in verbo suo ab ipso prolato est veritas et efficacia. Ut tale verbum sacramentis novae legis competat, ideo debuit ita dicere verbum enuntiativum veritatis, sicut est ipsa veritas, ac per hoc indicativum. Et quia non esset verum simplici enuntiatione; ut non sit falsus, iunxit verbo efficaciam ore suo. Et quia mandavit aliis facere et dicere, et ipse non iubet aliquem esse falsum; ideo in ore eorum, in quibus dedit mandatum, dedit verbo efficaciam. Et ideo hoc verbum, *est,* in hac oratione non identitatem, nec simultatem signat: sed hoc esse corpus, hoc est, ad huius verbi prolationem hoc totum transire in corpus: unde oratio ista in ore alterius, quam in ore sacerdotis, falsa est, quia non convertit, neque transubstantiat hoc in illud, nec vera est per identitatem ».

At opinio haec, merito notat Suarez [1], nullo modo a Catholicis sustinenda est: in ea enim et propriam significationem verbi *est* amplius non habetur; et praeterea, pronomen *hoc* non recte sumitur. Nam, ut ait idem Suarez, illud *hoc,* « positum in recto, et substantive sumptum, non recte accomodatur ad rem praesentem, prout est nota sensibus, et per se patet; ut signato Petro, non recte dicitur, *hoc* est doctor, vel quid simile, sed *hic;* quia illud pronomen *hoc,* sic usurpatum, designat rem sub conceptu valde confuso et universali, sub quo non recte designatur res quae sensibus clare et distincte nota est ».

Altera opinio, quam strenue defendit Maldonatus [2], docuit per pronomen *hoc* designari ipsum Christi corpus; et ad declarationem addit, in huiusmodi propositionibus, quae significant id, quod tunc fit cum propositio dicitur, pronomina demonstrativa non demonstrare id quod est, sed id quod erit, sicut id quod erit indicatur ab eo qui pingens lineam, aut circulum simul dicat, « haec est linea, hic est circulus ».

Adversus hanc sententiam obiici posset propositionem Christi, intellectam sensu mox explicato, esse identicam: sed respondetur,

[1] In 3. S. Thomae disp. 58. s. 7.
[2] Comm. in Matth. XXVI. 26.

propositionem identicam non esse si res magis confuse demonstretur per subiectum quam per praedicatum; idque fieri iuxta datam expositionem in locutione Christi. Urgetur: pronomen demonstrativum demonstrare quidem rem futuram quando nihil est praesens quod demonstretur, ut ostenditur in exemplis allatis; sed si quis indigitet aliquid praesens dum pronomen *hoc* demonstrativum effert, absonum videtur dici eum non demonstrare id quod est praesens. — Verum etiam huic instantiae probabiliter responderi potest: satis esse rem, quae demonstratur, fieri praesentem in fine prolationis verborum, quia haec pronomina in propositionibus practicis et efficacibus demonstrant id quod nondum est, sed per ipsam orationem fit, et ea finita, erit.

P. Suarez, re hinc inde perpensa, sententiam hanc vocat probabilem; aliam vero, nempe eam, iuxta quam pronomen *hoc* significat *contentum sub his speciebus,* dicit simpliciter esse probandam.

ARTICULUS QUARTUS

De perpetua Ecclesiae fide circa realem Christi praesentiam in Eucharistia.

Perpetuae fidei Ecclesiae Christi circa realem ac substantialem corporis ac sanguinis Domini in Eucharistia praesentiam tam multa et praeclara testimonia sunt, tot diserta monumenta extant, ut hic tantum seligere et proferre quaedam ex illis cogamur. Posset equidem traditio Ecclesiae circa veritatem quam defendimus constare iam ex locis Patrum quae citavimus pro thesi I.; sed illis iuvat ad plenissimam demonstrationem absolvendam addere alia, quae ordinis ac perspicuitatis gratia dividimus in quasdam classes; et quia Protestantes ad remotam appellant antiquitatem, primo documenta damus ex tribus prioribus Ecclesiae saeculis.

THESIS III.

Perpetua Ecclesiae fides circa veram, realem, ac substantialem corporis ac sanguinis Christi praesentiam in Eucharistia luculenter apparet, 1. — ex testimoniis Patrum trium priorum saeculorum, 2. — ex Patribus sequioris aetatis, 3. — ex publica fidei professione in omnibus Liturgiis expressa, 4. — ex ritu suscipiendi Eucharistiam. 5. — ex miraculis in veritatis confirmationem patratis. 6. — ex praescriptione.

PROBATUR THESIS

I. — Ex testimoniis Patrum trium priorum saeculorum.

S. Ignatius Martyr, ep. ad Smyrneos (n. 7.), refert haereticos docetas abstinuisse ab Eucharistia, carnem Christi eam esse negantes, et monet ab eis esse recedendum: « Ab Eucharistia », inquit, « et oratione abstinent, eo quod non confiteantur Eucharistiam *carnem esse* Salvatoris nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quamque Pater benignitate sua suscitavit. Qui ergo contradicunt huic dono Dei altercantes moriuntur .... Decet itaque abstinere a talibus, et nec in privato, nec in communi colloquio de illis verba fecere ». — Idem in epistola ad Philadelphienses (n. 4.) fideles ad unitatem adhortatur, quia unam eamdemque carnem Christi, unum eumdemque sanguinem sumunt: « Studeatis igitur », ait, « una Eucharistia uti; una enim est caro Domini nostri Iesu Christi, et unus calix in unitatem sanguinis ipsius, unum altare, sicut unus episcopus, cum presbyteris et diaconis conservis meis ». — Et in Epistola ad Ephesios, dum (n. 20.) unionem inter fideles et obedientiam commendat, Eucharistiae excellentiam his verbis declarat: « Si Dominus mihi revelaverit quod vos ad unum omnes nominatim per gratiam convenitis in una fide et in uno Iesu Christo (qui secundum carnem ex semine David, filius est hominis et filius Dei), ut obediatis episcopo et presbyterio mente indivulsa *frangentes panem unum,* qui pharmacum immortalitatis est, antidotum ne moriamur, sed vivamus semper in Christo Iesu ».

S. Iustinus Martyr in 1. Apologia pro Christianis, n. 66., de Eucharistia loquens « cuius nemini », ait, « licet esse participi nisi qui credat vera esse quae docemus, atque illo ad remissionem peccatorum et regenerationem lavacro ablutus fuerit, et ita vivat ut Christus tradidit », deinde sic prosequitur: « Quemadmodum per verbum Dei caro factus Iesus Christus Salvator noster et carnem et sanguinem habuit pro nostra salute, *sic etiam illam, in qua (per precem ipsius verba continentem) gratiae actae sunt, alimoniam,* ex qua sanguis et carnes nostrae per mutationem aluntur, *incarnati illius Iesus et carnem et sanguinem esse edocti sumus.* Nam Apostoli in commentariis suis, quae vocantur Evangelia, ita sibi mandasse Iesum tradiderunt: eum scilicet accepto pane, cum gratias egisset, dixisse: hoc facite in meam commemorationem, 'hoc est corpus meum . . . hic est sanguis meus' ».— Itaque iuxta S. Iustinum per verba a Christo instituta ita Eucharistia verum corpus et verus sanguis Domini fit, ut veram carnem et verum sanguinem pro salute nostra Verbum Dei assumpsit.

S. Irenaeus, lib. 4. *adversus haereses* (c. 18.), impugnans eos qui negabant Christum esse Filium Creatoris, et Verbum assumpsisse corpus materiale, sic arguit ex veritate corporis et sanguinis Domini in Eucharistia: « Quomodo constabit eis (haereticis) eum panem, in quo gratiae actae sunt, *corpus esse Domini sui, et calicem sanguinis eius,* si non ipsum Fabricatoris mundi Filium dicant, id est Verbum eius, per quod lignum fructificat et defluunt fontes? » etc. — Et agens contra eos qui negabant futuram corporum resurrectionem ex eodem mysterio argumentum paulo post desumit, his verbis: « Quomodo autem rursum dicunt carnem in corruptionem devenire, et *non percipere vitam, quae corpore Domini et sanguine alitur* . . . Quemadmodum enim qui est a terra panis, *percipiens invocationem Dei, iam non communis panis est, sed Eucharistia,* ex duabus rebus constans terrena et coelesti (corpore et sanguine Christi et accidentibus panis et vini; vel, ut alii intelligunt, humanitate Christi et Verbo), sic et corpora nostra percipientia Eucharistiam iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia ».

Tertullianus in libro *de resurrectione carnis,* enumerans rationes ad hoc dogma demonstrandum, et indicans (c. 8.) veluti iura carnis ad resurrectionem, illud notissimum effatum habet:

« Caro corpore Christi et sanguine vescitur, ut anima de Deo saginetur ». In opere *contra Marcionem,* lib. 4. c. 40., probat ex Eucharistia Christum verum corpus et verum sanguinem habuisse; et ostendit in institutione Eucharistiae Dominum implevisse quod in Veteri Testamento figuratum fuerat de vera carne sua et de vero sanguine. « Acceptum panem », ait, « et distributum discipulis, *corpus illum suum fecit,* 'Hoc est corpus meum' dicendo, id est, figura corporis mei ». Ubi diligenter notandum est, illud *figura corporis mei,* — de quo exultant adversarii, et tamen contra eos efficaciter pro nobis valet, — non coniungi cum voce proxime praecedenti, *corpus meum;* sed cum pronomine *hoc,* ita ut iste sit sensus: acceptum panem, corpus suum fecit dicendo, *hoc,* id est, panis qui olim fuit figura corporis mei, *nunc est corpus meum.* Quod evidenter patet tum ex verbis immediate sequentibus « figura autem non fuisset (tunc in V. T.) nisi veritatis esset corpus »; tum ex toto contextu.

Etenim obiurgans Marcionem inquit: « Cur autem panem corpus suum appellat, et non magis peponem, quem Marcio cordis loco habuit? Non intelligens veterem fuisse istam figuram corporis Christi dicentis per Ieremiam: 'Adversum me cogitaverunt cogitatum dicentes: venite, coniiciamus lignum in panem eius', (Ier. XI. 19.) scilicet crucem in corpus eius. Itaque illuminator antiquitatum, quid tunc voluerit significasse panem, satis declaravit, corpus suum vocans panem ». — Panis ergo iuxta Tertullianum significavit corpus Christi, quod vere cruci affixum fuit, et vere ac realiter in Eucharistia adest. — Dein ut veritatem corporis Christi pressius contra Marcionem demonstret, ita prosequitur: « Sic et in calicis mentione testamentum constituens, sanguine suo obsignatum, substantiam corporis confirmavit. Nullius enim corporis sanguis potest esse nisi carnis. Nam etsi qua corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe sanguinem nisi carnea non habebit. Ita consistit probatio corporis de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis ». — Denique adductis nonnullis figuris sanguinis ex V. T. concludit: « Ita et nunc sanguinem suum in vino consecravit, qui tunc vinum in sanguine figuravit ».

Praeterea rectam testimonii nuper citati interpretationem confirmant clarissima verba eiusdem Tertulliani in eodem opere contra Marcionem, l. 3. c. 19., quae sic habent: « Hoc lignum et

Ieremias tibi insinuat, dicturis praedicans Iudaeis: 'Venite mittamus lignum in panem eius', utique in corpus. Sic enim Deus in Evangelio quoque vestro revelavit panem *corpus suum appellans,* ut et hinc iam eum intelligas corporis sui figuram pani dedisse, cuius retro corpus in panem Prophetes figuravit, *ipso Domino hoc sacramentum postea interpretaturo* [1].

In libro *de idololatria* insurgens adversus idolorum artifices, qui manibus eo scelere contaminatis ad Eucharistiam accedebant, haec alia diserta habet Tertullianus quoad rem nostram: « Christianum ab idolis in Ecclesiam venire, de adversarii officina in domum Dei venire, attollere ad Deum patrem manus matres idolorum, his manibus adorare quae foris adversus Deum adorantur, eas manus admovere corpori Domini, quae daemoniis corpora conferunt. Nec hoc sufficit. Parum sit, si ab aliis manibus accipiant quod contaminant; sed etiam ipsi tradunt aliis quod contaminaverunt. Alleguntur in ordinem ecclesiasticum artifices idolorum. Proh scelus! Semel Iudaei Christo manus intulerunt, isti quotidie corpus eius lacessunt. O manus praecidendae! » — Comparat ergo hic Tertullianus crimen eorum qui impuris manibus attrectant corpus Christi cum crimine Iudaeorum qui violentas in idem corpus manus intulerunt; et hac comparatione aperte ostendit idem utrobique verum ac reale corpus Domini esse violatum.

S. Cyprianus in libro *de lapsis* (c. 15.) pari zelo invehens in eos, qui absque debita probatione Eucharistiam sumebant, testimonium exhibet insigne de perpetua fide Ecclesiae circa Christi praesentiam in Eucharistia. « A diaboli aris », inquit, « revertentes, ad sanctum Domini sordidis et infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes, exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus et contagia funesta redolentibus, Domini corpus invadunt, quando occurrat Scriptura divina, et clamet et dicat: 'Omnis mundus manducabit carnem, et anima quaecumque manducaverit ex carne sacrificii salutaris quod est Domini, et immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo' (Lev. VII. 20.). Apostolus item testetur et dicat: 'Non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum, non potestis mensae Domini communicare et

[1] Conf. lib. adversus Iudaeos c. 10.

mensae daemoniorum' (I. Cor. x. 21.). Idem contumacibus et pervicacibus comminatur et denuntiat dicens: 'Quicumque ederit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini' (I. Cor. xi. 27.). Spretis his omnibus atque contemptis, ante expiata delicta, ante exomologesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis Domini et minantis, vis infertur corpori eius et sanguini, et plus modo in Dominum manibus atque ore delinquunt, quam cum Dominum negaverunt».

S. Hippolytus in fragmentis quae supersunt ex eius scriptis, eamdem fidem confitetur clarissime. In illud Prov. x. 1.: «Sapientia aedificavit sibi domum»[1], haec habet: «Et paravit *mensam suam,* promissam Sanctae Trinitatis cognitionem, *nec non venerandum sanctumque eius corpus ac sanguinem, quae in arcana et divina mensa quotidie perficiuntur et sacrificantur* in memoriam numquam non recolendae memoria primae illius et arcanae divinae coenae. Illud porro *misit servos suos* Sapientia, Christus nimirum, convocans alta praeconii voce: Si quis est, inquit, insipiens veniat ad me . . . . Insipientes vero appellat eos qui Sancti Spiritus virtutem nondum sunt assecuti: 'Venite comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis': divinam ipsius carnem, ac venerabilem eius sanguinem, inquit, dedit nobis edendam, bibendumque in remissionem peccatorum».

Origenem de reali Christi praesentia in Eucharistia catholice sensisse, praeter loca quae dedimus (p. 474.) haec alia manifesta ostendunt.

In Leviticum, hom. X. (n. 10.) exponens verba quae in cap. 16. v. 14. Levitici leguntur, 'Tollet quoque *de sanguine vituli*', ait: «Ritus quidem apud veteres propitiationis pro hominibus, qui fiebat ad Deum, qualiter celebraretur edocuit; sed tu qui ad Christum venisti, pontificem verum, qui sanguine suo Deum tibi propitium feci, et reconciliavit te Patri, non haereas in sanguine carnis (idest, in sanguine animalium, qui erat in figuram sanguinis Christi), sed disce potius *sanguinem Verbi,* et audi ipsum tibi dicentem, quia 'hic sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum'. Novit qui mysteriis im-

[1] V. Migne P. G. t. 10. p. 627.

butus est, et *carnem et sanguinem Verbi Dei.* Non ergo immoremur in his *quae scientibus nota sunt et ignorantibus patere non possunt* ».

In Exodum, hom. XIII. haec scribit: « Nostris qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo, cum suscipitis *corpus Domini,* cum omni cautela et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decidat, ne conservati muneris aliquid delabatur. Reos enim vos creditis, et recte creditis, si quid inde per negligentiam decidat. Quod si circa *corpus eius* conservandum tanta utimini cautela, et merito utimini: quomodo putatis minoris esse piaculi verbum Dei neglexisse, quam *corpus eius* ».

E libro 8. *contra Celsum* (n. 33.) ultimum quod citamus testimonium Origenis sic se habet: « Nos vero qui huius universitatis Conditori gratias agimus, cum precibus et gratiarum actione oblatos edimus panes, *qui* propter orationem *fiunt corpus quoddam sanctum, quod, sano proposito manducantibus, sanctitatem largitur* ». — Quid autem est panes oblatos per precationem fieri sanctum corpus, et sanctos efficiens, qui cum sano proposito illud manducant, nisi eos panes, per consecratoria verba, effici corpus Christi? [1]

II. — Ex Patribus sequioris aetatis.

Hactenus documenta quaedam collegimus, quae exhibentur ex tribus prioribus Ecclesiae saeculis; ex illa nempe aetate in qua secreti lex arctissima vigebat ad occultanda profanis mys-

[1] Egregie in hoc testimonium Origenis, clarissimus Freppel, Episcopus Andegavensis, adnotat: « Ces paroles n'attestent pas seulement la présence réelle de Jésus-Christ dans le sacrement de l'autel; elles indiquent en outre par quel moyen ' le pain devient le corps ': par la prière de la consécration (διὰ τὴν εὐχήν). Il ne fallait rien moins qu'une conviction profonde pour arracher à Origène un tel aveu dans un livre destiné à être lu de païens. Rappelons-nous en effet qu'à l'époque où il écrivait, les infidèles reprochaient aux chrétiens de manger la chair d'un enfant; et l'apologiste aurait de gaieté de cœur, prêté le flanc à cette incrimination, en disant que les chrétiens se nourrissent d'un corps saint, tandis qu'il ne se serait agi que d'un pain symbolique! C'eût été de sa parte véritable folie; une pareille déclaration ne se comprend qu'autant qu'Origène croyait à une conversion réelle du pain au corps de Jésus-Christ ». Freppel—Origène, t. 2. p. 242.

teria nostra [1]; ex aetate illa quae, inter saevissimas persecutiones transacta, pauca Patrum scripta nobis servavit. Et tamen in testimoniis nuper citatis indubie vidimus assertam fidem de reali Christi praesentia in Eucharistia: illam vidimus contra haereticos vindicatam: illam argumentum praebere invictum ad demonstrandam divinitatem Christi Filii Dei, et veritatem carnis ab eo assumptae, nec non ad ostendendam futuram resurrectionem carnis nostrae: ex illa demum fide crimen gravissimum agnovisse omnes in indigna sumptione Eucharistiae. Nunc Patrum posteriorum aetatum testimonia, quae innumera sunt, ad classes quasdam revocamus, et maiori qua possumus brevitate hic subiicimus.

Patres docent in Eucharistia *non exhiberi corporis et sanguinis Christi imaginem, sed veritatem.* Ita, ex. gr. S. Cyrillus Hierosolymitanus. cath. 4. mystag. (nn. 1. 6.).

« Cum igitur ipse pronunciaverit, et dixerit de pane: 'Hoc meum est corpus', quis audebit deinceps ambigere? Et cum ipse asseveraverit et dixerit: 'Hic meus est sanguis'; quis unquam dubitaverit, aiens non esse eius sanguinem?.. Quamobrem ne tamquam nudis (et communibus elementis), pani et vino (eucharisticis) attende. Sunt enim corpus et sanguis Christi, secundum Domini asseverationem. Nam etiamsi illud tibi suggerat sensus, fides tamen et certum et firmum efficiat. Ne iudices rem ex gustu; sed ex fide citra ullam dubitationem certus esto te corporis et sanguinis Christi dono dignatum fuisse ».

[1] S. Cyril. Hierosol. post illam aetatem, sub finem saec. IV., haec dicebat fidelibus (Protocathec. n. 12.): « Cum autem catechesis recitatur, si catechumenus ex te quaesierit, quid dicebant doctores? nihil dicas externo. Mysteria enim tibi et spem futuri saeculi tradidimus. Custodi hoc mysterium retributori, nec unquam dicentem aliquem audi: quid obest, si et ego didicero? Etiam aegroti vinum quandoque postulant, quod si intempestive illis detur, phrenesim conciliat. Et duo hinc nascuntur mala: nam aeger interit et medicus male audit. Sic et catechumenus, si audiat mysteria a fideli, phrenesim patitur, nescit enim quid audiverit, et tamen arguit rem ignotam dictaque irridet: fidelis vero tamquam proditor condemnatur. Iam ergo tu, in finibus nostris constitutus, cave, ne quid effutias; non quod digna non sint narratione ea, quae ibi dicuntur, sed quod indignus est ille audire, cui referas. Fueras et tu aliquando catechumenus, neque tamen proposita mysteria tibi enarrabantur. Quando autem sublimitatem eorum, quae nunc traduntur, experientia didiceris, tunc plane intelliges, dignos non esse catechumenos, qui ea audiant ».

Alter Cyrillus, nempe Alexandrinus, apertissime ait [1]: « Demonstrative (δεικτικῶς) autem dixit: 'Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus', ne figuram esse arbitreris ea quae videntur, sed arcana ratione aliqua transformari ab omnipotente Deo in corpus et sanguinem Christi vere oblata, quorum participes effecti vivificam et sanctificantem Christi virtutem suscipimus. Oportebat enim eum per Spiritum Sanctum in nobis, prout Deum decet, attemperari quodammodo corporibus nostris per sanctam carnem suam et pretiosum sanguinem; quae utique etiam habuimus ad vivificam benedictionem, tamquam in pane et vino, ne ignavi fiamus carnem illius sanguinemque in Ecclesiarum mensis proposita cernentes; accomodans enim sese Deus nostris infirmitatibus, immittit propositis vitae virtutem, transfertque ea ad vitae suae efficaciam: ac ne dubites verum id esse, ipso clare pronuntiante: 'Hoc est corpus meum'; et: 'Hic est sanguis meus'; suscipe autem potius per fidem Salvatoris sermonem. Veritas enim cum sit, non mentitur ».

Praeclare quoque Macarius Magnes [2]: « Dixit (Christus) *hoc est corpus meum,* non enim figura (τύπος) corporis est, neque figura sanguinis, ut quidam stupida mente nugati sunt, sed secundum veritatem (κατ' αλήθειαν) sanguis et corpus Christi ».

Et S. Maruthas Tangritensis [3]: « Nunc quoties ad corpus et sanguinem (Christi) accedimus, et ea super manus nostras accipimus, sic credimus nos corpus amplecti et fieri de carne eius et de ossibus eius, sicut scriptum est. Nam etiam Christus illud non appellavit typum aut figuram, sed (dixit) vere 'hoc est corpus meum' et 'hic est sanguis meus' ».

Et S. Iacobus Sarugensis, serm. 66. de Passione Domini [4], ea, qua nulla excogitari potest maior, perspicuitate, inquit: « Ab illo temporis puncto, quo (Iesus) accepit panem et dixit illud corpus suum, *non erat panis* sed *corpus eius, et hoc edebant admirantes.* Edebant corpus eius, qui cum ipsis in mensa accubabant, et bibebant sanguinem eius cuius simul audiebant vocem doctrinae.... Corpus suum Dominus noster suis manibus distribuit in mensa. *Et quis rebellis sit, ut dicat nunc non esse corpus?*

[1] In Matth. XXVI. 27.
[2] Fragm. apud Galland. Bibl. t. 3. p. 541.
[3] Ap. Assemani, bibl. orient. t. I. p. 180.
[4] Op. S. Ephrem. Lat. t. 2. p. 46.

Ipse (Christus) dixit: 'hoc est corpus meum', et quis verum non fateatur? Si quis hoc non credat verum, non est discipulus Apostolatus..... Electi Apostoli ut Filio fidem adhiberent satagebant, non ut scrutarentur et quaestiones moverent sicut rebelles Panem quem fregit et dixit corpus suum, *corpus agnoscebant, et ita illud reputabant, ac si in veritate sanguis eius stillaret* ».

Patres docent *in Eucharistia esse rem et veritatem, quae praefigurata fuerat in Veteri Testamento, seu nunc in Eucharistia esse et exhiberi corpus et sanguinem Christi quae in antiqua dispensatione praenuntiata fuerant et adumbrata.*

Ita S. Ambrosius in Ps. 118. serm. 18. n. 26.: « Christus mihi cibus, Christus mihi potus: caro Dei cibus mihi, et Dei sanguis potus est mihi.... Meus cibus est qui non corpus impinguat, sed confirmat cor hominis. Fuerat mihi ante mirandus panis de coelo: scriptum est enim 'Panem de coelo dedit eis manducare; sed non erat verus ille panis, sed *futuri umbra.* Panem de coelo illum verum mihi servavit Pater. Mihi ille panis Dei descendit de caelo, qui vitam dat huic mundo ».

Et S. Hieronymus[1]: « Si laicis imperatur, ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu; quid de Episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populisque peccatis *illibatas Deo oblaturus est victimas*? Relegamus Regum libros.... Nisi eos audisset ab heri et nudius tertius vacasse ab opere coniugali, nequaquam panes, quos prius negaverat, concessisse. *Tantum interest inter propositionis panes, et corpus Christi, quantum inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum et ea ipsa, quae per exemplaria praefigurabantur* ».

Et S. Augustinus[2] expendens illud quod in libro Ecclesiastici legebat: « 'Non est bonum homini nisi quod manducabit et bibet' (VIII. 15.): « Quid credibilius dicere intelligitur, quam quod ad participationem mensae huius pertinet, quam sacerdos ipse Mediator Testamenti Novi exhibet secundum ordinem Melchisedech *de corpore et sanguine suo?* Id enim sacrificium successit omnibus illis sacrificiis Veteris Testamenti *quae immola-*

[1] In Ep. ad Titum I. 8.
[2] De Civ. Dei, l. 17. c. 20.

bantur in umbra futuri.... Quia pro illis omnibus sacrificiis et oblationibus *corpus eius offertur et participantibus ministratur* ».

Et S. Gaudentius Brixianus in serm. 2. ad egressos e fonte neophitos (de Exodi lectione): « In umbra illius legalis paschae non unus agnus occidebatur, sed plures; singuli enim occidebantur per domos, nam sufficere unus non poterat universis, quoniam figura erat, non proprietas Dominicae Passionis. Figura etenim non est veritas, sed imitatio veritatis.... Ergo in hac veritate qua sumus, unus pro omnibus mortuus est; *et idem per singulas ecclesiarum domos, in mysterio panis ac vini, reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus.* Haec agni caro, hic sanguis est. Panis enim qui de coelo descendit, ait: 'Panis quem ego dabo, caro mea est pro saeculi vita' (Ioan. VI.). Recte etiam vini specie sanguis eius exprimitur, quia cum ipse in Evangelio dicit: 'Ego sum vitis vera' (Ioan. XV.), satis declarat sanguinem suum esse omne vinum quod in figura Passionis eius offertur: unde beatissimus patriarcha Iacob de Christo prophetaverat dicens: 'Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvae amictum suum' (Gen. XLIX.). Stolam quippe nostri corporis indumentum suum proprio erat sanguine abluturus. Ipse igitur naturarum Creator et Dominus, qui producit de terra panem, *de pane rursus (quia et potest, et promisit) efficit proprium corpus: et qui de aqua vinum fecit, facit et de vino sanguinem suum* ».

Patres docent *corpus quod manducamus in Eucharistia ipsum esse Christi corpus quod crucifixum pro nobis fuit, resurrexit et sedet ad dexteram Patris; sanguinem, quem bibimus, esse illum ipsum qui fluxit a latere Christi.*

Ita, e. g., S. Ioannes Chrysostomus, hom. XXIV. in I. ad Cor. n. 4.: « Si enim regem quis non utcumque nec perfunctorie acceperit: quid regem dico? ne vestem quidem regiam quis impuris manibus tetigerit, etiamsi in solitudine sit, etiamsi solus et nemo adsit.... Si autem humanum vestimentum nemo ausus fuerit temere tangere; quomodo *corpus universorum Dei immaculatum et purum,* quod cum divina illa natura versatum est, per quod sumus et vivimus, per quod portae mortis fractae sunt et fornices coeli aperti sunt, cum tanta contumelia accipiemus? Ne, quaeso, ne nos ipsos iugulemus per impudentiam; sed cum

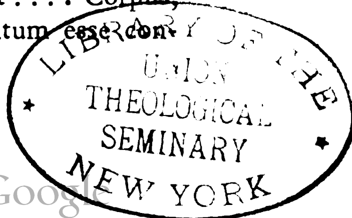
horrore et puritate omni ad ipsum accedamus; et cum ipsum videris propositum, tibi ipsi dic: Propter *hoc corpus* non sum ego amplius terra et cinis, non ultra captivus, sed liber: ideo coelos spero et bona illic reposita me accepturum esse, immortalem vitam, angelorum sortem, cum Christo consuetudinem: *hoc corpus* clavis confixum, flagris caesum, mors non tulit; *hoc corpus* sol cum crucifixum videret, radios avertit: ideo tunc velum scissum est, petrae ruptae sunt, et universa terra concutiebatur: *hoc est illud corpus,* quod cruentatum fuit, lancea perfossum, quod salutares fontes scaturivit orbi, alium sanguinis, alium aquae.... Ex penetralibus (Christus) prodiit cum splendore multo, radiosque emittens non usque ad hoc coelum, sed usque ad ipsum supernum solium: nam illuc quoque ipsum (corpus) adduxit. *Hoc corpus* dedit nobis *et tenendum et comedendum,* quod intensae dilectionis fuit».

Et in eadem homilia (n. 1.) dixerat: «*Hoc quod in calice est, illud ipsum est, quod ex latere fluxit,* et illius sumus participes. Calicem autem benedictionis vocavit, quia illum prae manibus habentes, sic ipsum celebramus, admirantes, terrore perculsi de ineffabili dono, benedicentes quod ipsum effuderit, ut ne in errore maneremus; et non solum effuderit, sed etiam eum ipsum nobis omnibus impertierit. Itaque *si sanguinem cupis,* inquit, ne idolorum aram brutorum caede, sed *altare meum sanguine meo cruenta.* Quid hac re horribilius? Quid, quaeso, amabilius?»

S. Ambrosius, inter multa quae citari possent, haec habet (lib. de Mysteriis, c. 9. n. 53.): «Hoc, quod conficimus, corpus ex Virgine est: quid hic quaeris naturae ordinem in Christi corpore, cum praeter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? Vera utique caro Christi, quae crucifixa est, quae sepulta est: vere ergo carnis illius Sacramentum est».

Patres docent *in Eucharistia esse vere Filii Dei corpus, quod manducatur, quodque manducatum non consumitur, et toto orbe terrarum distributum multis manet in se integrum.*

Sic S. Caesarius Arelatensis (hom. V. de Pasch. — Migne P. L. t. 67. p. 1053.): «Cum reverendum altare cibis satiandus ascendis, *sacrum Dei tui corpus et sanguinem fide respice .... Ad cognoscendum et percipiendum sacrificium veri corporis,* ipse (Christus) te roboret, et potentia consecrantis invitet .... Corpus, sacerdote dispensante, tantum est in exiguo, quantum esse con-

stat in toto. Quod cum Ecclesia fidelium sumit, *sicut plenum in universis, ita integrum esse probatur in singulis* .... Si forte esum panis esurientibus apponeremus, non ex toto perveniret ad singulos, quia particulatim et minutatim portionem suam unusquisque praesumeret. De hoc vero pane cum assumitur, nihil minus habent singuli, quam universi. Totum unus, totum duo, totum plures sine diminutione percipiunt: quia benedicito huius Sacramenti scit distribui, nescit distributione consumi ».

Quae verba in mentem revocant pulcherrima illa S. Andreae Apostolo attributa in epistola presbyterorum et diaconorum Achaiae de eius martyrio, cum iussus idolis sacrificare dixisse fertur [1]: « Omnipotenti Deo ego omni die vivum offero sacrificium. . . . *immaculatum agnum quotidie in altari* crucis Deo offero, *cuius carnes postquam fidelis populus comedit et sanguinem eius bibit, immolatus agnus integer manet et vivus* ».

Et S. Ephrem Syrus, idem repetens (de natura Dei minime scrut. c. 5.), ait: « Fidei oculus, quum in corde cuiuspiam clare ac liquide lucis instar effulserit, pure quoque, ac sincere Agnum Dei contemplatur, qui pro nobis occisus, ac immolatus est, donavitque nobis *corpus suum sanctum et immaculatum, ut iugiter eo vescamur* .... Esto itaque fidelis atque innocens. *Participa immaculatum corpus et sanguinem Domini tui fide plenissima, certus quod Agnum ipsum integre comedas* ».

Patres docent *panem in corpus Christi divina omnipotentia converti ac transmutari.*

S. Ioannes Chrysostomus (hom. I. de proditione Iudae, n. 6.) praeclara haec habet: « Adest Christus, ita ille, et nunc is, qui mensam illam apparavit, hic ipse hanc nunc exornat. Non enim homo est, qui facit ut proposita efficiantur corpus et sanguis Christi, sed ipse Christus, qui pro nobis crucifixus est. Figuram implens (σχῆμα πληρῶν) stat sacerdos verba illa proferens: virtus autem et gratia Dei est. *Hoc est corpus meum,* inquit. Hoc verbum transformat ea, quae proposita sunt. Ac quemadmodum vox illa, '*Crescite et multiplicamini, et replete terram*' (Gen. 1. 28.), semel quidem prolata est, omni vero tempore naturae nostrae vim praebet ad filiorum procreationem; ita et vox haec semel

[1] Migne P. G. t. 2. p. 1227.

prolata in Ecclesiis ad unamquamque mensam, ab illo ad hodiernum usque tempus et usque ad adventum eius, sacrificium perfectum efficit ».

S. Ioannes Damascenus (de fide Orthod. l. 4. c. 13.) de eadem re disserens, ait: « Quamobrem si *sermo Dei vivus est et efficax* (Hebr. IV. 12.); *et omnia quaecumque voluit Dominus fecit* (Ps. CXXXIV. 6.), . . . si coelum et terra, aqua et ignis et aer omnisque eorum ornatus verbo Domini perfecta sunt, quin et hoc nobilissimum animal, quod homo nuncupatur: si denique ipse Deus Verbum pro sua voluntate homo factus est, atque ex sanctae semperque Virginis purissimis et intaminatis sanguinibus ipse sibi, nullo semine, carnem compegit; cur demum panem corpus, vinum item et aquam sanguinem suum efficiendi potens non sit? In principio dixit: '*Producat terra herbam virentem*' (Gen. I. 11.) et ad hanc usque diem, accedente imbre, divino praecepto impulsa et roborata, fetus suos profert: dixit perinde Deus: *Hoc est corpus meum* . . . . idque omnipotenti eius praecepto, donec veniat, efficitur . . . . per invocationem huicce novae segeti imbre superveniente, Spiritus Sancti nimirum obumbrante virtute . . . . Tu quaeris, quî panis fiat corpus Christi, ac vinum et aqua sanguis illius. Ego vero tibi repono Spiritum Sanctum supervenire et ea facere, quae sermonem conceptumque procul exuperant ».

S. Gregorius Nyssenus (Oratione catechetica, c. 37.) postquam fidem Ecclesiae his verbis expresserat: « Dei Verbo sanctificatum *panem in Dei Verbi corpus credo transmutari* », mox dogma hoc ingeniose ita illustrat: « Unde in illo corpore (Christi, Verbi Dei incarnati) transmutatus panis transiit in divinam virtutem per idem nunc fit similiter. Nam et illic Verbi gratia sanctum fecit corpus, cui ex pane erat substantia, et quodammodo ipsum corpus erat panis: et hic similiter panis sicut dicit Apostolus sanctificatur per verbum Dei et orationem non quod cibo mediante in Verbi corpus evadat, sed quod *statim per verbum in corpus transmutetur,* sicut dictum est a Verbo: *Hoc est corpus meum* ».

Patres docent *Christum in Eucharistiae institutione, non metaphorice, sed vere, secundum litteram, proprium corpus suum in manibus suis tulisse, quod utique nemo hominum facere potest.*

Insigne hac de re testimonium S. Augustini sufficiat hic referre.

In Ps. XXXIII. serm. I. n. 10., exponens haec verba, quae iuxta versionem LXX. ibi leguntur « *Et ferebatur in manibus suis* », ait: « Hoc vero, fratres, quomodo posset fieri in homine quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur *ipso David secundum litteram non invenimus, in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis quando commendans ipsum corpus suum ait: 'hoc est corpus meum'. Ferebat enim illud corpus in manibus suis* ».

III. — Ex Liturgiis.

Communis et perpetua fides de reali Christi praesentia in Eucharistia in omnium Ecclesiarum liturgiis expressa est.

Ut a veteribus Romanae Ecclesiae Liturgiis incipiam, in Sacramentariis Leoniano et Gelasiano legimus: « Remotis obumbrationibus carnalium victimarum, spiritualem tibi, summe Pater, hostiam supplici servitute deferimus, quae miro ineffabilique mysterio *et immolatur semper, et eadem semper offertur* ». — Ex Canone antiquissimo Missae Ambrosianae in Coena Domini haec clarissima referimus: « At quid desperare de tua misericordia possumus qui tantum munus accepimus, ut *talem tibi hostiam offerre mereremur, corpus scilicet et sanguinem Domini Nostri Iesu Christi* .... qui formam sacrificii salutis perennis instituens, hostiam se primus obtulit, et primus docuit offerri.... Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus ob diem .... in qua Dominus Noster Iesus Christus Filius tuus in Novo Testamento *sacrificandi ritum instituit, dum panem et vinum .... in sacramentum sui corporis et sanguinis transformavit* ». — In Sacramentario S. Gregorii Magni, pro Dominica Quinta post Epiphaniam, in praefatione dicitur: — « *Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est; nec per singulos minuitur, sed integrum se praebet in singulis* ».

Nec minus diserta exhibent testimonia aliarum Occidentalium Ecclesiarum Liturgiae vetustissimae. — In Missali Gothico, seu Gallicano perantiquo, ad diem Epiphaniae legitur: « Epiphaniae diem, fratres, celebri solemnitate veneremur, pia observatione

poscentes, ut *qui tunc aquas in vina mutavit nunc in sanguinem suum oblationum nostrarum vina convertat* ». Et in Missa Dominicali: « Precamur mente devota te, Maiestas aeterna, ut operante virtute, panem mutatum in carnem, poculum versum in sanguinem, *illum sumamus in calice qui de te fluxit in cruce ex latere* ».

In Missa Natalis Domini iuxta Liturgiam Mozarabicam, oratio haec habetur pulcherrima: « Famuli tui indigni et exigui sacerdotes tremendae Maiestati tuae spirituales victimas immolantes, offerimus tibi, Deus, hostiam immaculatam, quam maternus uterus impolluta virginitate produxit, pudor edidit, sanctificatio genuit, hostiaque immaculata vivit et vivens iugiter immolatur, hostia, quae sola Deo placere praevalet, quia Dominus est ».

Quid autem Liturgiae Orientalium, sive Graecorum, sive Syriorum, de reali praesentia Christi in Eucharistia habeant, nunc attendamus.

In Liturgia, quae Sancti Ioannis Chrysostomi nomen praesefert, et qua utuntur plerique graecorum, sacerdos orat: « Emitte Spiritum Sanctum tuum in nos, et in haec dona proposita. *Fac quidem panem hunc pretiosum corpus Christi tui* ». Diaconus ait: « *Amen* ». Addit sacerdos: « *Quod autem est in hoc calice fac pretiosum sanguinem Christi tui* ». Diaconus repetit: « *Amen* ». Rursus Sacerdos: « *Transmutans Spiritu tuo Sancto* ». Diaconus: « *Amen, amen, amen* ». — In Liturgia S. Marci nomine insignita apud Aegyptios, sacerdos dicit confessionem: « *Corpus sanctum, et sanguis pretiosus verus Iesu Christi Filii Dei. Amen* ». Populus respondet: « *Amen* ». Sacerdos repetit: « *Sanctum, pretiosum corpus, et sanguis verus Iesu Christi Filii Dei* ». Populus « *Amen* ». Sacerdos tertio ait: « *Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est vere. Amen* ». Et populus: « *Amen* ». Deinde sacerdos prosequitur: « Credo, credo, credo, et confiteor usque ad ultimum spiritum, *quod sit ipsa caro vivifica* Unigeniti Filii tui, Domini Dei et Salvatoris Nostri Iesu Christi. Accepit ipsam ex Sancta Domina nostra, Deipara et semper Virgine Maria .... Tradidit ipsam ad liberationem, et ad remissionem peccatorum, et vitam aeternam illis qui ex ea participant. *Credo eam ipsam vere esse* ». — Idem legitur in Liturgia Coptica S. Basilii. — In altera vero S. Gregorii sic orat sacerdos: « Tu Domine voce tua *commuta haec,* quae sunt proposita (panem et vinum). Tu coram nobis positus perfice nobis hoc mysterium plenum mysteriis. Mitte super

nos gratiam Spiritus Sancti qui sanctificet et *transferat haec dona proposita in corpus et sanguinem salutis nostrae,* et hunc quidem panem faciat *corpus tuum sanctum .... Et rursus hunc calicem sanguinem pretiosum Testamenti tui Novi».*

Quae sub nomine Iacobi Fratris Domini Hierosolymis antiquitus in usu fuit, et tum a Iacobitis Monophysitarum errorem profitentibus usurpatur, tum a Melchitis Orthodoxis, haec, inter multa, habet praeclare. Sacerdos ante Communionem dicit: «Praesta mihi, Domine, ut comedam te sancte, et per comestionem tui pellantur omnia prava mea desideria» etc. Dum accipit particulam, ait: *«Teneo te, qui contines fines terrae; te in manibus habeo, qui regis profunda; te, Deus, pono in os meum»* etc.

Demum in liturgia quae apud Aethiopes communis est et *Canon universalis* appellatur, postquam sacerdos ad consecrationem adhibuerit verba «hic panis est corpus meum», populus respondet «Amen, amen, amen. Credimus et certi sumus. Laudamus te Domine Deus noster: *hoc est vere, ita credimus corpus tuum*». Et postquam sacerdos ad consecrationem calicis pronuntiaverit verba: «hic est calix» etc. populus respondet: «Amen. *Vere est sanguis tuus. Credimus*» [1].

IV. — Ex ritu suscipiendi Eucharistiam.

Aliud argumentum, ad comprobandam Ecclesiae fidem circa mysterium altaris, eruitur ex ritu quo fideles illud recipiebant. Non vacuum profecto signum, ut blasphemant Sacramentarii, sed ipsum Dominum Iesum suscipere credebant fideles cum praesentem eum adorabant; et profitebantur illud esse verum Christi corpus quod sacerdos in manu tenebat eisque tradebat; et summa cautione cavebant ne minimam tanti doni particulam in terram decidere sinerent.

Audiatur hac in re testimonium S. Cyrilli Hierosolymitani qui in catechesi 5. mystagogica, de sacra liturgia, fidelem communicantem sic alloquitur:

[1] Confer — Muratori, *Liturgia Romana Vetus,* t. 1. de rebus liturgicis diss. c. 9-14.; Perpetuité de la foi de l'Eglise catholique sur l'Eucharistie, t. 1. l. 5.; Monumenta liturgica, apud Migne, P. L. t. 72.; Liturgias, quae inter opera S. Basilii habentur, Migne P. G. t. 31.

« Adiens igitur, ne expansis manuum volis, neque disiunctis digitis accede; sed sinistram velut thronum subiiciens dexterae, utpote regem suscepturae; et concava manu suscipe corpus Christi, respondens: *Amen.* Postquam autem caute oculos tuos sancti corporis contactu sanctificaveris, illud percipe, advigilans ne quid ex eo tibi depereat. Quod enim intercidere patieris, id tibi tanquam ex propriis membris diminutum puta. Dic enim, quaeso, si quis tibi auri ramenta dedisset, nonne summa cautione ac diligentia teneres, providus ne quid horum tibi periret, ac damnum paterere? nonne multo cautius ac vigilantius curabis, ne ex eo tibi vel mica intercidat, quod est auro ac gemmis longe pretiosius? Tum vero post communionem corporis Christi, accede et ad sanguinis poculum: non extendens manus; sed pronus, et adorationis ac venerationis in modum, dicens *Amen,* sanctificeris, ex sanguine Christi quoque sumens. Et cum adhuc labiis tuis adhaeret ex eo mador, manibus attingens, et oculos et frontem et reliquos sensus sanctifica. Postremo, expectans orationem, gratias age Deo, qui te tantis mysteriis impertire dignatus est ».

Cyrilli verbis respondent quae legimus apud S. Ioannem Damascenum (de fide orthodoxa, l. 4. c. 13.). Postquam dixerit: « Nec vero panis et vinum, Christi corporis et sanguinis figura sunt, absit! sed *ipsum Domini corpus deitate donatum* », prosequitur: « Quapropter cum omni timore et conscientia pura, fideque non dubia accedamus: et erit omnino nobis sicut credimus, nihil haesitantes... Accedamus ad eum ardenti desiderio, compositisque in crucis formam manibus, *Crucifixi corpus suscipiamus, oculos, labia, frontem adhibentes, divinum carbonem sumamus,* ut desiderii nostri ignis, *accepto carbonis ardore,* peccata nostra comburat, et corda illuminet, divinique adeo ignis commercio inardescamus, et in deos evadamus ».

Hic autem praeteriri nullatenus potest insigne testimonium S. Augustini de supremo cultu latriae qui debetur Eucharistiae, in qua verum corpus Domini realiter et substantialiter est praesens. In Psalmum 98. exponens ver. 5. « *Et adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est* », haec habet: — « Quid habemus adorare? Scabellum pedum eius... Sed videte, fratres, quid nos iubeat adorare. Alio loco Scripturarum dicitur, *'Coelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum'.* Ergo terram nos iubet adorare, qui dixit alio loco quod sit scabellum pedum Dei? Et

quomodo adorabimus terram, cum dicat aperte Scriptura *'Dominum Deum tuum adorabis?'* Et hic dicit: *'Adorate scabellum pedum eius:'* exponens autem mihi quod sit scabellum pedum eius, dicit *'terra autem scabellum pedum meorum'*. Anceps factus sum: timeo adorare terram, ne damnet me, qui fecit Coelum et terram: rursus timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia Psalmus mihi dicit: *'Adorate scabellum pedum eius'*. Quaero quod sit scabellum pedum eius; et dicit mihi Scriptura, terra scabellum pedum meorum. Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quaero hic, et invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum eius. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariae carnem accepit. Et *quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit;* inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, *et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando* ».

Haesitatio Sancti Doctoris, quam multis exponit, et causa, quam affert, dubitationis suae in interpretatione divini praecepti: « *Et adorate scabellum pedum eius* », patenter ostendunt eum loqui de supremo cultu latriae, qua non licet colere rem, aut personam ullam, nisi divinam. « *Cum dicat aperte,* inquit, *Scriptura, 'Dominum Deum tuum adorabis'* ».

V. — Ex miraculis in veritatis confirmationem patratis.

Brevitati consulens quatuor tantum hic prodigia referam prout in scriptis Patrum gravissima auctoritate leguntur.

S. Cyprianus, in libro *de lapsis,* terrens eos qui indigne communicant, ostendit Deum ex illis quosdam etiam in hac vita poena mulctasse « quamvis nondum dies venerit poenae. Plectuntur interim quidam, quo ceteri corrigantur ». Inter alia, exemplum hoc adducit [1]:

« Praesente ac teste me ipso accipite quid evenerit. Parentes forte fugientes, dum trepidi minus consulunt, sub nutricis alimento parvulam filiam reliquerunt; relictam nutrix detulit ad magistratus. Illi ei, apud idolum quo populus confluebat, quod car-

[1] Migne, P. L. t. 4. p. 499.

nem necdum posset edere per aetatem, panem mero mistum, quod tamen et ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater. Sed facinus puella commissum tam loqui et indicare non potuit, quam nec intelligere prius potuit nec arcere. Ignoratione igitur obreptum est ut sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. Sed enim puella mista cum sanctis, precis nostrae et orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis aestu coepit fluctuabunda iactari, et velut tortore cogente, quibus poterat indiciis conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Ubi vero, solemnibus adimpletis, calicem diaconus offerre praesentibus coepit, et accipientibus ceteris locus eius advenit, faciem suam parvula, instinctu divinae Maiestatis, avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, et reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus et vomitus. In corpore atque ore violato Eucharistia permanere non potuit. Sanctificatus in Domini sanguine potus de pollutis visceribus erupit. Tanta est potestas Domini, tanta maiestas!... Hoc circa infantem quae ad eloquendum alienum circa se crimen necdum habuit aetatem. At vero ea quae, aetate provecta et in annis adultioribus constituta, sacrificantibus nobis latenter obrepsit, non cibum sed gladium sibi sumens, et velut quaedam venena lethalia intra fauces et pectus admittens, angi et anima exaestuante concludi postmodum coepit. Et pressuram non iam persecutionis sed delicti sui passa, palpitans et tremens concidit. Impunitum diu non fuit nec occultum dissimulatae conscientiae crimen. Quae fefellerat hominem, Deum sensit ultorem. Et cum quaedam arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est ne auderet attingere».

In Vita S. Basilii S. Amphilochio Iconii Episcopo adscripta [1], cap. 7. legimus: «Itaque cum divinum celebraretur officium, hebraeus quidam, ut christianus, se populo miscuit, ordinem officii et donum communionis explorare volens, et videt infantulum membratim incidi in manibus Basilii; et communicantibus omnibus venit et ipse, et data est ei in veritate caro; deinde adest et calici, qui erat sanguine plenus, et ipsius particeps est effectus. Atque ex utroque conservatas reliquias, pergens in domum suam,

[1] Migne, P. L. t. 73. p. 301.

ostendit uxori suae, ad confirmationem eorum quae dicebantur, enarrans quae propriis viderat oculis. Credens ergo quod revera horrendum sit et gloriosum Christianorum mysterium, in crastinum adit Basilium supplicans ei quo sine dilatione acciperet in Christo signaculum. Qui nihil negligens, solitas grates ei, qui omnes vult salvari, referens, baptizavit eum cum omni domo suo credentem in Dominum ».

Ioannes Diaconus in Vita S. Gregorii Magni, quam iubente Ioanne Papa VIII. elucubravit, quaeque tantae auctoritatis fuit apud veteres, ut Guitmundus Aversanus, saeculo XI., affirmare potuerit « eam sanctissimos, doctissimosque Romanos Pontifices, nullo hactenus dissonante, probasse », miraculum insigne narrat in confirmationem realis Christi praesentiae in Eucharistia. In libro 2. n. 41. refert [1]: « Matrona quaedam beato Gregorio, per stationes publicas missarum solemnia celebranti, solitas oblationes obtulerat. Cui post mysteria traditurus, cum diceret: — Corpus Domini nostri Iesu Christi conservet animam tuam, — lasciva subrisit. Ille continuo dexteram ab eius ore convertens, partem illam dominici corporis super altare deposuit. Expletis vero missarum solemniis, matronam coram populo inquisivit quam ob rem corpus dominicum susceptura ridere praesumpserit. At illa

[1] Idem miraculum narrat Paulus Diaconus in Vita eiusdem Sancti Doctoris, quam, ante Ioannis Diaconi opus, breviter conscripserat; et quidem fusius (n. 23.) de illo prodigio indicat Paulus Diaconus circumstantias. « Tunc sanctus Domini pontifex », inquit, « sermonem exinde fecit ad populum, et hortatus est eum ut suppliciter Dominum exoraret, quatenus ad multorum fidem corroborandam, carnis oculis ostenderet quid infidelitas huius mulieris mentis oculis et fidei luminibus conspicere debuisset. Quod cum fuisset oratum, ipse una cum populo et eadem muliere ab oratione exurgens, ad altare cunctis cernentibus, et sese ad cernendum coeleste spectaculum comprimentibus, corporalem pallam revelat, et universo populo ipsaque muliere contuente, partem digiti auricularis sanguine cruentatam invenit, et mulieri dixit: *Disce, inquam, veritati vel modo iam credere contestanti:* Panis quem ego do, caro mea est, et sanguis meus vere est potus (Ioan. VI. 52. 56.) *Sed praescius Conditor noster infirmitatis nostrae, ea potestate qua cuncta fecit ex nihilo, et corpus sibi ex carne semper Virginis, operante Sancto Spiritu, fabricavit, panem et vinum aqua mixtum, manente propria specie, in carnem et sanguinem suum, ad catholicam precem ad reparationem nostram, Spiritus sui sanctificatione convertit.* Indeque universos iussit divinam precari potentiam ut in formam pristinam sacrosanctum reformaret mysterium; quatenus mulieri ad sumendum fuisset possibile, quod et factum est ».

diu mussitans, tandem prorupit, quia panem, inquiens, quem propriis manibus me fecisse cognoveram, tu corpus dominicum perhibebas. Tunc Gregorius, pro incredulitate mulieris, cum tota plebe se in orationem prostravit; et post paululum surgens, particulam panis, quam super altare posuerat, carnem factam reperit: quam, coram cunctis, incredulae matronae demonstrans, ad credulitatis gratiam tam illam revocare potuit, quam totum populum confirmare curavit. Rursus itaque in orationem cum eisdem prostratus, carnis frustum in panis primordia reformavit ».

Ita misericors Deus, humili supplicatione placatus, benignissime voluit ut catholica veritas de reali Christi praesentia in Eucharistia, in ipsa catholici orbis metropoli, dum augustissima celebratione sacrificium offerretur, coram ingente multitudine, ab illo Christi vicario per miraculum confirmaretur, qui gloria sanctitatis, apostolatus, et doctrinae inter alios eminet, quique certatim ab Occidentali et ab Orientali Ecclesia veneratur, et veritati Eucharistiae hoc in scriptis suis testimonium egregium legendum posteris reliquit [1]: —

« Debemus itaque praesens saeculum... tota mente contemnere, quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas *carnis eius et sanguinis hostias immolare.* Haec namque singulariter victima ab aeterno interitu animam salvat; quae illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, *qui licet resurgens a mortuis iam non moritur et mors ei ultra non dominabitur,* tamen in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, *pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis immolatur.* Eius quippe ibi corpus sumitur, *eius caro in populi salutem partitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur...* Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem coelos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena coelestibus iungi, unumque ex visibilibus atque invisibilibus fieri? »

Demum, aetate qua Berengarius realem Christi praesentiam in Eucharistia impiissime negavit, Deus per miraculum veluti digito suo catholicae veritati subscripsit.

Huius rei testes habemus omni exceptione maiores. Sanctus Petrus Damianus, in epistola, quam dedit ad Desiderium Cassi-

[1] Dialogorum, l. 4. c. 58.

nensem Abbatem [1], refert mulierem quamdam, quasi communicaturam, accepisse a sacerdote corpus Domini, sed reservasse ut viro suo illud quibusdam maleficiis propinaret. At, « particula dominici corporis », addit, « inventa est usque ad medietatem conversa, altera vero medietas panis speciem non mutavit ». Et explicans, iuxta Desiderii inquisitionem, quid miraculum istud portenderet, prosequitur: « Quod autem medietas sic remansit, ad evidentioris iudicii testimonium profecit, ut dum in una eademque substantia, hinc panis, illinc carnis adesse considerans speciem, in utroque verae carnis, verique panis indifferenter intelligas veritatem: quia et ipse est qui de coelo descendit, et ipsa nihilominus caro quae de virginalis uteri materia prodiit ». Et subiungit: « Nam et vester ille finitimus piae recordationis Amalphitanus episcopus... Stephano Romano Pontifici, *me praesente, sub iureiurando testatus est,* quia cum aliquando ad mensam Domini sacrificaturus accederet, sed super sacramento Domini corporis incredulus haesitaret, in ipsa confractione salutaris hostiae rubra prorsus ac perfecta caro inter eius manus apparuit, ut digitos illius cruentaret, sicque sacerdoti scrupulum dubietatis auferret ».

VI. — Ex praescriptione.

Cum Berengarius, saeculo XI., negare coepit veritatem realis praesentiae corporis et sanguinis Domini in Eucharistia, fideles dogma hoc apud omnes Ecclesias unanimiter profitebantur.

Id constat ex Conciliis tunc temporis contra Berengarium convocatis: — id testantur omnes auctores qui illa ipsa aetate adversus eius haeresim libros scripserunt, Hugo Lingonensis, Lanfrancus, Guitmundus, Durandus Abbas Troarnensis, Guitbertus, Gulielmus S. Theodorici, Algerus, aliique.

Ne nimius sim unum vel aliud tantummodo commemorabo.

B. Lanfrancus, Archiepiscopus Cantuariensis, in libro de corpore et sanguine Domini, c. 22., sic Berengarium alloquitur: « Si verum est quod de corpore Christi tu credis et adstruis, falsum est quod ab Ecclesia ubique gentium de eadem re creditur et

[1] Hanc epistolam habes in Annal. Eccles. Card. Baronii, ad annum Christi 1059.

adstruitur. Omnes enim qui Christianos se et esse et dici laetantur, veram Christi carnem, verumque eius sanguinem, utraque sumpta de Virgine, in hoc sacramento se percipere gloriantur. Interroga universos qui Latinae linguae nostrarumve litterarum notitiam perceperunt. Interroga Graecos, Armenos, seu cuiuslibet nationis christianos quoscumque homines. Uno ore hanc fidem se testantur habere. Porro si universalis Ecclesiae fides falsa existit, aut numquam fuit catholica Ecclesia, aut periit. Nihil namque efficacius ad interitum animarum, quam perniciosus error. Sed non fuisse, aut periisse Ecclesiam catholicus nemo consenserit ».

Et Guitmundus Archiepiscopus Aversanus et Cardinalis, lib. 3. de Eucharistiae Sacramento, haec habet: « Si illud quod semper Ecclesia tenuit, nullis munitum Conciliis Apostolicum est; quanto magis illud quod et semper tenuit, et multis est Conciliis Generalibus confirmatum, ex Apostolica auctoritate traditum esse credendum est? Sed panem et vinum Altaris Domini in corpus et sanguinem Christi *substantialiter* commutari (non sicut delirat Berengarius, corporis et sanguinis Domini figuras tantum esse et umbras, aut intra se latentem Christum tegere) *universalis Ecclesiae consensione* roboratum est. Secura igitur voce, gubernante Domino Deo nostro et Salvatore Iesu Christo, id a nobis asseri potest...... Notissimum namque est hoc tempore, priusquam Berengarius insanisset, huiusmodi vesanias numquam fuisse ».

Addam, ad fidem Graecorum ex graecis documentis ostendendam, testimonium praeclarissimum celeberrimi illius aetatis praesulis, et sacrarum scripturarum interpretis, Theophilacti.

In Evangelium Matthaei, XXVI. 26., ait: « Porro dicens '*hoc est corpus meum*' ostendit quod ipsum corpus Domini est panis qui sanctificatur in altari, et non respondens figura. Non enim dixit 'hoc est figura', sed 'hoc est corpus meum'. Ineffabili enim operatione *transformatur* (μεταποιεῖται), etiamsi nobis videatur panis: quoniam infirmi sumus, et abhorremus crudas carnes comedere, maxime hominis carnem: *et ideo panis quidem nobis apparet, sed revera caro est* ». — Et similiter in Evangelium Ioannis VI. 48–52.: « Attende », inquit, « quod panis qui a nobis in mysteriis manducatur, non est figuratio quaedam carnis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit 'Panis quem ego dabo figura est carnis', sed 'caro mea est'. Transformatur enim

arcanis verbis panis ille, per mysticam benedictionem et accessionem Sancti Spiritus, in carnem Domini. Et ne quem conturbet quod credendus sit panis caro. Etenim et in carne ambulante Domino, et ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur.... Igitur et nunc panis in carnem Domini mutatur. Et quomodo, inquit, non apparet nobis caro, sed panis? Ut non abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuaviter affecti essemus erga communionem, nunc autem condescendente Domino nostrae infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus ».

Difficiliores quaedam Patrum locutiones paucis elucidantur.

1. — Eucharistia dicitur subinde a Patribus *signum, figura, typus, imago* corporis Christi; sic autem vocatur *a*) ratione specierum: — *b*) ratione corporis Christi in cruce immolati, et existentis in coelo; nam etsi idem corpus Christi sit in Eucharistia quod immolatum fuit in cruce, et nunc est in coelo, non est tamen idem status; et ideo idem sui ipsius diverso respectu signum et figura esse potest: — *c*) ratione corporis Christi mystici, seu Ecclesiae, cuius unitas per panem ex multis granis confectum, et per vinum ex multis racemis expressum repraesentatur.

2. — Quum Patres aliquando corpus et sanguinem Domini in Eucharistia dixerunt esse ἀντίτυπα, seu exemplaria futurorum, id intelligebant de futura gloria, cuius Eucharistia pignus est. — «*Non tamquam Christi corpus et sanguis,* » ait Andreas Cretensis (in Orat. 1. S. Greg. Naz.), « *non vere sint,* dicuntur antitypa; *sed quia nunc per ea divinitatem Christi participamus, qui nostris corporibus veluti commiscetur, tunc autem intellectu per solam contemplationem* ». Eodem modo explicat illam locutionem S. Ioannes Damascenus, *de fide orthodoxa,* lib. 4. c. 13. in fine.

3. — Origenes tria in Eucharistia distinguens, — nempe *speciem externam* sensibus subiectam; *substantiam intus latentem,* et solo fidei intuitu aspectabilem, id est, corpus et sanguinem Domini: et *mysticam quamdam sacramenti significationem,* — ad externam

speciem, oculis apparentem et Christi manibus attrectatam, respicit, cum ait, tract. 35. in Matth., «non enim panem illum visibilem, quem tenebat in manibus, corpus suum dicebat Deus Verbum... nec potum illum visibilem sanguinem suum dicebat». — Deinde, substantiam sub externa specie latentem breviter indicatam, de mystica sacramenti significatione copiose disserit, verba institutionis Eucharistiae allegorice interpretando de Verbo Dei, quod instar cuiusdam panis et potus coelestis «nutrit et laetificat, potat et inebriat praeclare corda bibentium».

Eodem fere modo S. Augustinus, sermone 272. ad Infantes, disserit de sacramento Altaris: «Quod videtis», inquit, «panis est et calix, quod vobis etiam oculi vestri renuntiant» — en species externa, sensibus subiecta; — «quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis Christi» — en substantia intus, seu sub specie, latens. — Tunc ad mysticam quamdam significationem sacramenti procedens, eamque abunde explicans ait: «Breviter quidem hoc dictum est *quod fidei forte sufficiet*; sed fides instructionem desiderat.... quomodo est panis corpus eius? et calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis eius? Ista fratres ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem; quod intelligitur fructum habet spiritalem.... Quare ergo in pane?... Unum corpus multi. Recolite quia panis non sit de uno grano, sed de multis... Sic et de vino. Fratres recolite unde fit vinum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in unitate confunditur. Ita et Dominus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit mysterium panis et unitatis nostrae in sua mensa consecravit».

Hoc igitur differunt inter se Augustinus et Origenes, quod alter, Augustinus, *symbolicam mysterii eucharistici significationem* ad unitatem fidelium in uno eodemque corpore Christi mystico, quam frequentissime tunc S. Doctor inculcabat propter schisma Donatistarum, alter vero, Origenes, ad Verbum Dei deflectat.

Praeterea S. Augustinus, in epist. 23. (al. 98.) ad Bonifacium (n. 9.), ait sacramentum corporis Christi ita se habere ad ipsum Christi corpus, sicut sacramentum fidei, seu baptismus ad fidem; sed id affirmat, *prout hic se habet in aliquibus, non in omnibus, et prout poscebat quaestio quae proposita ei fuerat.* — Quaesierat ex Augustino Bonifacius, cur in baptismo nomine parvuli sponso-

res dicerent: *Credo,* etsi infans per aetatem credere non possit? Respondet Augustinus, infantem dici posse fidelem, vel fidem habere, quia habet sacramentum fidei, nempe baptismum, *sicut secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est.* Unde comparatio in hoc sita est, quod, cum de signo vel eo quod in sacramentis similitudinem habet cum re significata, ipsa res significata dici possit, et ideo *sacramentum,* h. e. signum sive species sensibiles, corpus Christi aliquando dicuntur; ita baptismus possit dici fides, quia est sacramentum, vel signum fidei, et qui proinde baptismum habet, ut infantes, habere fidem dici possit; de quo solo fuerat interrogatus.

4. — S. Anastasius Sinaita, in Hodego, veritatem corporis Christi, illudque esse naturae vere corporeae, et ante resurrectionem fuisse passibile, probat contra Gaianos incorrupticolas, ex veritate corporis et sanguinis in Eucharistia. Sed probe distingui debet confessio communis fidei de reali Christi praesentia in mysterio, ab argumento quod exinde deducit contra haereticos: — nam istud quod proponit ad probandam ex Eucharistia passibilitatem carnis Christi ante resurrectionem, valet solum per quamdam extensionem: quatenus nempe status sacramentalis sub speciebus corruptibilibus et veritas sacrificii incruenti repraesentant statum passibilem et sacrificium cruentum in Vita Christi mortali. Audiatur S. Anastasius (In Hodego, c. 23.):

Orthodoxus interrogat Gaianitam: « Communio corporis et sanguinis Christi, quam offers et participas, estne verum corpus Christi Filii Dei, an nudus panis, qualis ostiatim venditur; vel vicem dumtaxat gerit et figuram corporis Christi, ut sacrificium hirci, quod Iudaei offerunt? Gaianita: *Absit, ut dicamus sacram Communionem esse tantum figuram corporis Christi, aut nudum panem ; sed vere ipsum corpus et sanguinem Christi Filii Dei suscipimus, incarnati et nati ex S. Dei genitrice semper Virgine Maria.* Orthodoxus: *Sic credimus et sic confitemur, iuxta dictum ipsius Christi,* quod pronuntiavit ad discipulos in coena mystica dans eis panem vivificum: 'accipite, comedite, hoc est corpus meum'; similiter et calicem tradens illis dixit: 'hic est sanguis meus'. *Non dixit: hoc est figura seu, quid vices gerens corporis et sanguinis mei.* Et aliis pluribus in locis Christus manifesto dixit: 'qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeter-

nam '. Cum igitur ipse Christus testetur, vere esse suum corpus et sanguinem quod fideles accedentes sumimus, agedum adfer nobis aliquid ex Communione vestrae Ecclesiae, tamquam supra omnes Ecclesias, scilicet orthodoxae; et cum omni reverentia sanctum hoc corpus et sanguinem in vase honorifice reponemus. Et si intra paucos dies non corrumpatur aut immutetur aut alteretur, planum fiet, vos recte asserere corpus Christi ex ipso incarnationis exordio omnimodo fuisse incorruptibile. Si vero corrumpatur aut immutetur, necesse erit ut unum ex his fateamini, — vel id quod sumitis, non esse verum corpus Christi, sed simplicem figuram, aut propter perversam fidem vestram Spiritum Sanctum (ad conversionem efficiendam) in illud non descendisse, — vel corpus Christi ante resurrectionem fuisse corruptibile, utpote immolatum, morti traditum, vulneratum, perforatum, et manducatum ».

5. — Facundus Hermianensis in opere quod sexto saeculo scripsit *pro defensione trium Capitulorum*, conatur (l. 9. cap. 5.) in sanum aliquem sensum interpretari quod dixerat Theodorus Mopsuestenus, nimirum, Christum adoptionem filiorum suscepisse. Ad hunc finem, ait: « Sacramentum adoptionis suscipere dignatus est Christus, et quando circumcisus est, et quando baptizatus est; *et potest sacramentum adoptionis adoptio nuncupari* ». Ut autem hunc modum loquendi confirmet, quo visibile sacramentum adoptionis vocetur adoptio, in exemplum adducit Eucharistiam, et dicit: « *Sicut sacramentum corporis et sanguinis eius, quod est in pane et poculo consecrato', corpus eius et sanguinem dicimus: non quod proprie corpus eius sit panis, et poculum sanguis, sed quod in se mysterium corporis eius sanguinisque contineant..... Quocirca sicut Christi fideles sacramentum corporis et sanguinis eius accipientes, corpus et sanguinem Christi recte dicuntur accipere; sic et ipse Christus sacramentum adoptionis filiorum cum suscepisset, potuit recte dici adoptionem filiorum suscepisse* ».

Sed in verbis citatis praesentia realis corporis Christi nedum negatur, immo clare asseritur; hic enim est sensus illorum verborum: panis, seu species panis, in sacramento altaris, licet non sit proprie corpus Christi, dicitur tamen corpus Christi, quia eius est signum, non utique nudum, — sicut baptismus per se non est nudum signum adoptionis, cum eam conferat obicem non ponentibus, — sed coniunctum cum ipsa re. — Et recte di-

cere potuit: « *non quod proprie corpus eius sit panis* »; quia et panis consecratus, de quo loquitur, non est in substantia panis, sed solum in specie; et *species* sacramentales *secundum se* non sunt, *proprie loquendo,* Christi corpus, sed *denominative,* quatenus nempe significant corpus Christi, quod vere, realiter et substantialiter sub eis latet.

6. — Cum, saeculo IX., Rabanus Maurus, Ratramnus aliique impugnabant Paschasium Ratbertum, qui circa annum 818. opus ediderat *de corpore et sanguine Domini,* minime negabant veram et substantialem praesentiam Domini nostri in Eucharistia; sed hanc fidei veritatem cum Paschasio profitentes, id unum adversus eum, quem contrarium docuisse putabant, contendebant, nimirum, corpus Christi in sacramento non esse illud idem quod natum ex B. Virgine in cruce pependit, resurrexit, et sedet in gloria Patris. Cum autem id asserebant, non adstruebant corpus Christi in Eucharistia ab illo quod est in coelo diversum esse *quoad substantiam, sed quoad statum et quoad modum existendi.*

Hanc fuisse illius temporis controversiam patet ex auctore anonymo adversario Paschasii, edito a Mabillonio ad calcem sec. IV. Benedict. part. 2. (quippe non alius esse putatur quam Rabanus ipse, esseque eius ad Egilonem epistola). Is vero libello, cui titulus: « Dicta cuiusdam sapientis de corpore et sanguine Domini adversus Ratbertum »; ne videatur, quoad Eucharistiae dogma, dissentire a Ratberto, sic orthodoxam fidem in primis profitetur: « Quod corpus et sanguis Domini vera sit caro, verusque sanguis, unusquisque debet credere.... Hoc ego fidelissime confirmo, et addo, quod, sicut veritas est Christus, et verus agnus Dei, qui quotidie mystice immolatur; ita procul dubio ex pane verus sanguis eius consacratione Spiritus Sancti potentialiter creatur. Quae cum certissima sint.... nec ullus christianus ambigere possit».... Et disputationem concludit: « Haec dicta Magistri (Augustini) si fideliter ferventer legeritis, manifeste cognoscetis, non quidem, quod absit, *naturaliter,* sed *specialiter,* aliud esse corpus Domini, quod ex substantia panis ac vini pro mundi vita quotidie per Spiritum Sanctum consecratur, quod a sacerdote postmodum Deo Patri suppliciter offertur; et aliud *specialiter* corpus Christi, quod natum est ex Maria Virgine ».

Alter Paschasii adversarius anonymus, eamdem apertam habet professionem fidei quoad veritatem corporis Domini in Eu-

charistia: « Aliud est », ait, « *specialiter corpus Dei,* quod glorificatum sedet ad dexteram Dei, et tamen *naturaliter unum est,* ipso Domino dicente: 'Hoc est corpus meum' », — Rabanus Maurus in libro « de sacris Ordinibus » pari fide confitetur: « Quae fidelium ore percipiuntur figuram esse secundum speciem visibilem: at vero secundum invisibilem substantiam *verum corpus et sanguinem Christi* ».

Quoad Ratramnum, is de reali Christi praesentia in Eucharistia dogma catholicum clarissime profitetur. Etenim in prima parte operis *de corpore et sanguine Domini* (nn. 9. 10.) inquit [1]: « Exterius quidem panis, quod ante fuerat, forma praetenditur, color ostenditur, sapor accipitur; ast interius longe aliud multo pretiosius, multoque excellentius intimatur; quia coeleste, quia divinum, id est Christi corpus, ostenditur, quod non sensibus carnis, sed animi fidelis contuitu vel aspicitur, vel accipitur, vel comeditur: vinum quoque, quod sacerdotali consecratione Christi sanguinis efficitur sacramentum, aliud superficie tenus ostendit, aliud interius continet ». Num catholicus quispiam nitidius hoc dogma suum proponeret? Deinde, num. 12., totus in eo est, ut ostendat veram mutationem esse factam in Eucharistia, sed invisibilem. Sic quoque, num. 13., ait: « Si ergo nihil est hic permutatum; non est aliud, quam ante fuit. Est autem aliud, quoniam panis corpus, et vinum sanguis Christi facta sunt ». Ac, num. 15.: « Si hoc (conversionem illam) profiteri noluerint, compelluntur negare corpus esse sanguinemque Christi; quod nefas est non solum dicere, verum etiam cogitare ».

Quamobrem dum ait Eucharistiam non continere corpus Christi in *veritate,* nomine veritatis non intelligit realem et substantialem praesentiam, sed *claram rei manifestationem:* quod et ipse expresse declarat tum in definitione *veritatis,* quam affert (n. 8.) dicens: « Veritas est rei manifesta demonstratio, nullis umbrarum imaginibus obvelatae »; tum in ipsa propositione (num. 5.) quaestionis, quam aggreditur: « Quod in Ecclesia », inquit, « ore fidelium sumitur, corpus et sanguis Christi, quaerit vestrae magnitudinis excellentia (Carolus Calvus), in mysterio fiat an in veritate. Id est, utrum aliquid secreti contineat, quod oculis solummodo fidei pateat, an sine cuiuscumque vela-

[1] Migne, P. L. t. 121. p. 131.

tione mysterii *hoc aspectus intueatur corporis exterius, quod mentis visus aspiciat interius, ut totum quod agitur in manifestationis luce clarescat* ».

Simili pacto intelligendus est Ratramnus cum ait in Eucharistia esse corpus et sanguinem Christi *non in ispecie, sed in virtute.* Ipsemet quid sibi velit sine ulla ambiguitate (n. 56.) aperit: « Si perspiceres », ait, « quia quod credis nondum vides; nam si videres, diceres: Video; non diceres: Credo corpus sanguinemque esse Christi: nunc autem quia fides totum quidquid illud totum est, aspicit, et *oculis carnis nihil apprehendit;* intellige *quod non in specie, sed in virtute corpus et sanguis Christi existant quae cernuntur* ».

Demum differentiam inter corpus Christi in Eucharistia et corpus quod de Virgine Maria natum est, passum, mortuum, sepultum, quodque ad dexteram Patris sedet, Ratramnum admisisse *non quoad substantiam, sed quoad modum existendi,* liquet ex tota secunda parte Tractatus. Ut unum saltem in confirmationem afferam testimonium, subiungam quae scripsit n. 69.: — « Multa differentia », ait, « separatur corpus in quo passus est Christus, et sanguis quem pendens in cruce de latere suo profudit; et hoc corpus quod in mysterio passionis Christi quotidie a fidelibus celebratur, et ille quoque sanguis qui fidelium ore sumitur .... Iste namque panis et iste potus *non secundum quod videntur, corpus sive sanguis existunt Christi; sed secundum quod spiritualiter vitae substantiam subministrant.* Illud vero corpus in quo semel passus est Christus, *non aliam speciem praeferebat quam in qua consistebat; hoc enim erat quod vere videbatur, quod tangebatur, quod crucifigebatur, quod sepeliebatur.* Similiter sanguis illius de latere manans, *non aliud apparebat exterius, et aliud interius obvelabat* ».

Hinc Lanfrancus, saeculo XI., in dialogo contra Berengarium c. 18., merito dixit sententias Ratberti et adversariorum eius facile inter se conciliari, ac corpus Christi eucharisticum « *vere posse dici et ipsum corpus, quod de Virgine sumptum est nos sumere; et tamen non ipsum. Ipsum quidem quantum ad essentiam, veraeque naturae proprietatem et virtutem; non ipsum autem, si spectes panis vinique species* ». — Dissensio inter catholicos illos auctores saeculi IX. non rem ipsam spectabat, sed proprium de eadem re loquendi modum.

ARTICULUS QUINTUS

De Transsubstantiatione.

Realis ac substantialis Christi praesentiae in Eucharistia demonstrationem absolvimus; adstrui nunc debet ac vindicari modus quo Christus in Eucharistia fit praesens; qui modus est per *transsubstantiationem*, seu per mirabilem et singularem conversionem totius substantiae panis et vini, quae consecrantur, in corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi.

Haec conversio, ut dogma fidei profitenda, a Concilio Tridentino, sess. 13. canone 2., his verbis definita fuit: « Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiae sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine Domini nostri Iesu Christi; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini; quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat; anathema sit ».

In hac Concilii definitione duae partes, ut patet, continentur: in una damnantur asserentes manere in Eucharistia substantiam panis et vini cum corpore et sanguine Domini; in altera damnantur qui negant conversionem totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem; simulque *transsubstantiationis* appellatio, ad hanc conversionem significandam, aptissima declaratur.

Ex priore parte canonis damnantur tum *Impanatores,* tum *Consubstantiatores. Impanatores* sunt, qui vel unionem hypostaticam Verbi divini cum pane et vino asserunt, ut quidam inter Berengarii discipulos dixerunt, et postea Osiander docuit; vel unionem adstruunt Verbi cum pane et vino, mediante Christi corpore, quatenus panis proxime uniretur corpori Christi, et per Christi corpus Verbo, ut initio saeculi XIV. somniavit Ioannes Parisiensis: *Consubstantiatores* vero dicuntur qui consociationem substantiae panis et vini cum substantia corporis et sanguinis

Christi statuunt; quam consociationem Lutherani [1] communiter admittunt.

Sed hic non sistit dogma fidei definitum a Tridentina Synodo; et in secunda parte canonis 2., modus, fide divina credendus, quo Christus fit praesens in Eucharistia, nempe per transsubstantiationem, definitur.

Hinc gravissime erravit Synodus Pistoriensis quum catholicam doctrinam « de ritus consecrationis efficacia » hac formula absolutam voluit, videlicet, Christum post consecrationem vere, realiter ac substantialiter esse sub speciebus, et, his solis remanentibus, omnem panis ac vini substantiam tunc cessare. Propositio Synodi 29., quae hanc erroneam doctrinam proponebat, damnata fuit a Pio Papa VI. in Bulla Dogmatica « Auctorem Fidei »; damnatio propositionis ita habet: — « Doctrina Synodi, qua parte, tradere instituens fidei doctrinam de ritu consecrationis, remotis quaestionibus scholasticis circa modum quo Christus est in Eucharistia, a quibus parochos docendi munere fungentes abstinere hortatur, duobus his tantum propositis: 1. — Christum post con-

[1] Lutheranorum doctrina sic exponitur a Ioanne Gerhard (Loci theologici, XXII. 10. § 69.): « Quam vere in sacra coena praesens est res terrena, panis et vinum; tam vere etiam praesens res coelestis, corpus et sanguis Christi: proinde credimus, docemus et confitemur in Eucharistiae sacramento veram, realem et substantialem corporis et sanguinis Christi praesentiam, exhibitionem, manducationem et bibitionem. Quae praesentia non est essentialis conversio panis in corpus et vini in sanguinem Christi, quam transsubstantiationem vocant; neque est corporis ad panem, ac sanguinis ad vinum, extra usum coenae, localis aut durabilis; neque est panis et corporis Christi personalis unio, qualis est divinae et humanae naturae in Christo unio; neque est localis inclusio corporis in panem; neque est impanatio, neque est incorporatio in panem; neque est consubstantiatio, qua panis cum corpore Christi, et vinum cum ipsius sanguine in unam massam physicam coalescat; neque est naturalis inexistentia, neque delitescentia corpusculi sub pane, neque quidquam huiusmodi carnale aut physicum: sed est praesentia et unio sacramentalis, quae ita comparata est, ut iuxta ipsius Salvatoris nostri, veracis, sapientis, et omnipotentis institutionem, pani benedicto, tanquam medio divinitus ordinato, corpus, et vino benedicto, tamquam medio itidem divinitus ordinato, sanguis Christi modo nobis incomprehensibili uniatur, ut cum illo pane corpus Christi una manducatione sacramentali, et cum illo vino sanguinem Christi una bibitione sacramentali in sublimi mysterio sumamus, manducemus ac bibamus. Breviter non ἀπουσίαν absentiam, non ἐνουσίαν inexistentiam, non συνουσίαν consubstantiationem, non μετουσίαν transsubstantiationem, sed παρουσίαν corporis et sanguinis Christi in sacra coena statuimus ».

secrationem vere, realiter, substantialiter esse sub speciebus, 2. — tunc omnem panis et vini substantiam cessare, solis remanentibus speciebus, prorsus omittit ullam mentionem facere transsubstantiationis seu conversionis totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem, *quam velut articulum fidei Tridentinum Concilium definivit, et quae in solemni fidei professione continetur;* quatenus per inconsultam istiusmodi suspiciosamque omissionem notitia subtrahitur *tum articuli ad fidem pertinentis,* tum etiam vocis ab Ecclesia consecratae ad illius tenendam professionem adversus haereses; tenditque adeo ad eius oblivionem inducendam, quasi ageretur de quaestione mere scholastica: perniciosa, derogansque expositioni veritatis catholicae circa dogma transsubstantiationis, favens haereticis.

Tria ergo, iuxta dogmaticam Pontificis declarationem, *de fide* hac in re haberi debent 1. — quod Christus substantialiter praesens est in Eucharistia; 2. — quod ibi non amplius panis et vini substantia, sed eorum species tantum manent; 3. — quod haec corporis sanguinisque praesentia et substantiae panis ac vini desitio fit *per conversionem* totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem, quae conversio, voce ab Ecclesia consecrata ad dogmatis professionem tuendam adversus haereticos, appellatur *transsubstantiatio.* Proinde qui ex his tribus primum et secundum doceret, omisso tertio, mancam traderet doctrinam fidei; qui vero tertium ideo omitteret quia putaret illa duo priora sufficere ad fidei professionem, et *transsubstantiationem* ad scholasticas disquisitiones pertinere, veritatem de fide tenendam negaret a Tridentina Synodo definitam.

Nec dicatur in utraque propositione praesentiae realis corporis Christi sub speciebus et desitionis substantiae panis ac vini implicite contineri affirmationem transsubstantiationis, ideoque ad fidei integritatem sufficere explicitam professionem duplicis illius veritatis; et hac professione facta, silentium quoad tertiam affirmationem non esse culpandum.

Etenim, ut merito animadvertit Cardinalis Franzelin, « imprimis falsum est, in affirmatione praesentiae realis corporis Christi et absentiae panis iam contineri etiam modum enuntiatum, quo illud fiat, cum modus non unicus per conversionem sed etiam aliquis alius esse possit. Deinde etiamsi verum esset, quod de comprehensione implicita conversionis in duplici priori illo ca-

pite asseritur, ne tum quidem consequens foret, ut enuntiatio explicita hujus tertii articuli tuto omitti posset. Necessitas, ut Ecclesia identidem explicite proponat credendas veritates, quae continerentur implicite in aliis veritatibus revelatis, inde oritur, vel quia, quamdiu sunt implicitae, nondum sunt sufficienter pro omnibus propositae, vel etiam quia ab haereticis impugnantur, et ita depositum fidei in discrimen adducitur. Sic, ex. gr. duplex voluntas et duplex operatio Christi, divina et humana, iam continetur implicite revelata in veritate duplicis integrae naturae Verbi incarnati; nihilo tamen secius explicitam definitionem et instantiorem praedicationem duarum voluntatum Christi necessariam reddidit Monotheletarum oppugnatio. Tum vero imperatores, suasu ac impulsu Praesulum haereticorum, extorquere conabantur ab orthodoxis Episcopis et Doctoribus, ut duae tantummodo praedicarentur naturae Christi, sileretur autem de una vel duplici eius operatione ac voluntate. Huc tendebat *Ecthesis* Heraclii et maxime *Typus* Constantis. Utrumque vero decretum damnatum est in Concilio Lateran. sub Martino I. can. 14. et 18. ».

Quapropter, verbis eiusdem Card. Franzelin [1] concludamus: « quando caput aliquod doctrinae continetur in explicita praedicatione vel est explicite definitum, praesertim, si idem ab haereticis impugnatur, non potest sub praetextu comprehensionis implicitae in aliqua alia doctrina commendari silentium in institutione populi christiani, quin silentium ipsum deroget expositioni veritatis catholicae et faveat haereticis. Atqui omnino hic esset status quaestionis circa expositionem doctrinae de efficacia consecrationis a Pistoriensibus commendatam, si revera in duobus capitibus ab eis propositis contineretur implicite dogma transsubstantiationis; at haec ipsa implicita comprehensio falsa est. Non ergo solum iusta sed etiam necessaria erat eiusdem expositionis condemnatio a Pontifice decreta ».

Quod autem ad modum loquendi attinet, si quis rem confitendo vocem transsubstantiationis abiiceret, eum « non existimo », inquit Suarez [2], « esse haereticum, quia usus vocis per se non pertinet ad obiectum fidei; esset tamen valde temerarius, scandalosus, ac pias aures offenderet, ac denique in externo foro ha-

[1] De Eucharistia, p. 174.
[2] In 3. p. disp. 50. sect. 1. in fine.

bendus esset vehementer de haeresi suspectus ». — Et sane ista vox *transsubstantiatio,* quam Concilium Tridentinum pronuntiavit aptissimam esse ad mirabilem et singularem illam conversionem significandam, qua Christus Dominus fit praesens in Eucharistia, est veluti tessera catholicam professionem aperte distinguens ab erroribus Novatorum.

Ut autem id manifeste appareat, simulque notio conversionis, quae in Eucharistiae consecratione fit elucidetur, quaedam de variis conversionum modis, et de conditionibus ad conversionem requisitis, dicenda sunt.

Conversio est transitus unius rei in aliam, et multiplex esse potest: etenim si eadem manente substantia accidens quoddam in ea mutatur conversio est accidentalis, substantialis vero si una substantia mutetur in aliam; sed tamen diversimode id fieri potest. Si una forma alteri succedat in eadem materia, conversio erit formalis; si divinitus fieret ut eadem forma ab una in aliam transiret materiam, conversio esset materialis; si vero nihil maneat prioris substantiae sed tota convertatur, conversio substantialis erit totalis: — haec ultima locum habet in mysterio Eucharistiae, et vocatur *transsubstantiatio.* Quare transsubstantiationis nomen admirabilem conversionem totius substantiae panis in corpus Christi et vini in sanguinem designat; et istud nomen huic conversioni solum convenit, cum nonnisi conversionem totalem substantiae vi sua exprimat.

Nec mirum esse debet si hoc nomen non legatur in ecclesiasticis documentis adhibitum ante aetatem Berengarii: nam aequivalentes ei formulae passim in illis occurrunt; et vocabulum *transsubstantiatio,* — sicut alia novis insurgentibus haereticis primo usurpata ad eorum errorem unica voce veluti unico ictu confodiendum, — tum necessarium fuit cum necessitas occurrit proscribendi perspicuitate et simplicitate maxima locutionis novam haeresim Berengarii.

In Synodo Romana, anno 1079., Berengarius hanc fidei confessionem legit, confirmavit ac subscripsit: « Corde credo et ore confiteor panem et vinum, quae ponuntur in altari... *substantialiter converti* in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem Domini nostri Iesu Christi »: — et sub finem eiusdem saeculi XI. vocem *transsubstantiationis* usurpatam videmus ab Hildeberto episcopo Cenomanensi (sermone 93. de diversis 6.).

Deinde vox illa occurrit, saeculo XII. apud Petrum Blesensem (ep. 104. al. 140. ad Petrum Clericum Regis Angliae), ubi haec leguntur: « pane et vino *transsubstantiatis,* virtute verborum coelestium, in corpus et sanguinem Christi, accidentia, quae prius ibi fuerant, sine subiecto remanent et apparent ». In eodem saeculo vox « transsubstantiatio » adhibita invenitur in litteris encyclicis Cardinalis Sedis apostolicae legati adversus Albigenses [1]; in tractatu Stephani Aeduensis de sacramentis (c. 13.); et apud alios scriptores: solemniter vero, initio saeculi XIII. Concilium Lateranense 4. illam vocem pronuntiavit, cum definivit adversus Albigenses ceterosque haereticos, corpus et sanguinem Christi in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter contineri, « *transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina* ».

Maneat ergo ratum transsubstantiationis voce aptissime designari conversionem quae fit in consecratione Eucharistiae; at quaenam requiruntur conditiones ut vere unius rei in alteram conversio fiat?

Ex communi doctrina tria haec sequentia requiruntur, scilicet, duplex terminus positivus, desitio unius termini cum ordine ad positionem alterius, et quid commune, quod idem permaneat cum utroque termino.

1. — Et primo duplex terminus positivus requiritur, unus *a quo* et alter *ad quem;* ille qui desinit, et alter qui succedit ei secundum aliquam rationem entis, pro diversitate conversionis diversam. Uterque vero terminus *a quo* et *ad quem* distingui debet in *terminum formalem et terminum totalem. Terminus totalis a quo* est ipsa res tota in concreto inspecta quae in aliam mutatur: et *terminus totalis ad quem* est res tota in concreto inspecta in quam fit conversio. *Terminus vero formalis a quo* est illud quod in ente convertendo mutatur; et *terminus formalis ad quem* est illud termini totalis in quod fit proprie mutatio. — Sic in eucharistica conversione, *panis,* prout dicit *substantiam et species,* est *terminus totalis a quo;* et eius *substantia,* a speciebus praecisa, est terminus *formalis a quo; corpus* autem *Christi in se est terminus formalis ad quem;* et *hoc corpus sub speciebus panis est terminus totalis ad quem.*

[1] V. Annal. Eccl. Baronii, ad an. 1178.

Diximus ad conversionem requiri desitionem unius termini cui succedat alter; sed non est necesse ut semper desitio illa sit destructio termini *formalis a quo* — anima enim, quando corpus hominis in cadaver mutatur, non perit; — sed sufficit ut ille terminus *formalis a quo* non amplius vices gerat, quas gerebat relate ad tertium aliquod commune, de quo mox sermo erit. Necessario tamen adest semper destructio *termini totalis a quo*, sicut, in exemplo allato, *corpus humanum* quod mutatur in *cadaver*, simpliciter *perit*, recedente forma, seu anima.

Quod autem spectat *terminum ad quem*, non absolute requiritur ut *terminus formalis ad quem* simpliciter novam existentiam acquirat, nam potuit secundum aliam rationem praeexistere; sed certe *terminus totalis ad quem* debet de novo incipere; quia conversio sicut denominat conversum terminum *a quo*, ita denominat succedentem terminum *ad quem*, et cum successio ex suo conceptu dicat inceptionem, licet terminus formalis *ad quem* non incipiat simpliciter in suo esse, incipere tamen debet in eo in quo succedit termino *a quo* ac proinde totus terminus *ad quem* de novo incipit.

Id in conversione eucharistica locum habere manifeste apparet; nam in ea terminus formalis ad quem, seu corpus Christi, profecto non incipit simpliciter esse, sed esse sub speciebus panis in sacramento; terminus vero totalis ad quem, seu corpus Christi sub speciebus panis, per conversionem panis in illud corpus incipit esse. — « Potest etiam id declarari », ait Franzelin [1], « ex generatione in hypothesi praeexistentiae animarum, quae licet ut thesis sit falsa et haeretica, non tamen absolute et per se esset impossibilis; ea autem supposita adhuc esset vera generatio hominis, licet anima, quae ut forma perfectionem et *esse* humanum tribuit, non tum primum inciperet, sed iam praeexstitisset. Analogia sublimior et mysterio eucharistico propinquior potest considerari in generatione Filii Dei secundum naturam suam alteram assumptam ex Virgine Matre. Quamvis enim Filius Dei praeexstiterit ab aeterno, est tamen vera eius secunda generatio, qua incepit non quidem esse simpliciter, sed esse homo. (Vide tractatum de Incarnatione). Si autem generatio potest consistere, licet substantialis forma generati, imo licet ipsa persona quae genera-

[1] De Eucharistia, p. 180.

tur, non tum simpliciter esse incipiat, sed iam praeexstiterit; haud difficulter intelligitur, posse esse veram conversionem, etiamsi terminus *formalis ad quem* non simpliciter esse incipiat, sed secundum aliam rationem iam praeexstiterit ».

2. — Altera conditio quae ad veram conversionem requiritur est ut connexio intercedat inter desitionem prioris termini et alterius successionem. Necessitas huius connexionis ex eo patet quod nisi sit habitudo connexionis inter res, inter quas dicitur esse conversio, non habebunt illae res rationem termini *a quo* et *ad quem,* et desitio unius mere concomitanter se haberet ad positionem alterius.

3. — Ad omnem conversionem demum requiritur ut aliquid commune idem permaneat cum utroque termino. Et huius conditionis, quae in omnibus conversionibus sive accidentalibus, sive substantialibus invenitur, ratio est, quia eo ipso, quod « unum convertatur in aliud, dicitur unum fieri ex alio, et unum terminum formalem succedere alteri et poni loco alterius, et supplere vicem illius: supplere autem debet esse in ordine ad aliquod tertium, cui deest terminus *a quo,* et cui advenit terminus *ad quem* in aliquo munere, quod prior terminus exercebat circa aliquod tertium; quod idem munus exercet terminus adveniens, et ratione cuius successionis dicitur *hoc secundum* esse *quod erat primum.* Sic enim dicimus, quod erat lignum, iam est ignis; quod erat homo iam est cadaver » [1].

His itaque praenotatis, ad veritatis catholicae vindicationem iam accedentes, demonstramus Christum Dominum praesentem fieri in consecratione Eucharistiae per conversionem totius substantiae panis in eius corpus, et totius substantiae vini in eius sanguinem; quae conversio mirabilis et singularis dicitur transsubstantiatio. Hinc

[1] De Lugo, de sacramento Eucharistiae, disp. 7. sect. 1. n. 3.

THESIS IV.

In Augustissimo Sacramento Eucharistiae Christus fit realiter et substantialiter praesens per conversionem totius substantiae panis in eius corpus, et totius substantiae vini in eius sanguinem; quae conversio admirabilis, singularis, et fide credenda, aptissime dicitur transsubstantiatio.

In hac thesi tria enuntiari, et ex illis unum, videlicet veram corporis sanguinisque Christi praesentiam in Eucharistia, plene probatum fuisse, perspicuum est: duo ergo vindicanda supersunt, desitio nempe, dum Eucharistia consecratur, totius substantiae panis ac vini, quae consecrantur; et utriusque in corpus et sanguinem Christi conversio.

Paucis quibusdam theologis catholicis, Scoto, Paludano, Cardinali Alliacensi, visum fuit duplicem hanc fidei veritatem non posse *ex solis* verbis, quibus Dominus noster Eucharistiam instituit, demonstrari. Etenim putabant isti doctores verba Christi admittere quidem sensum transsubstantiationis, non tamen hunc solum: ac proinde illis verbis transsubstantiationem significari et non aliud, nobis non innotescere nisi ex Traditione et Ecclesiae auctoritate, quae in intelligendo vero sensu Scripturarum, sub directione Spiritus Sancti, infallibilitate gaudet. — Sed horum auctorum sententia, praesertim post Concilii Tridentini declarationem, nullo modo defendi potest. « Quoniam autem Christus Redemptor noster », ait Concilium, « corpus suum id, quod sub specie panis offerebat, vere esse dixit: *ideo* persuasum semper in Ecclesia fuit, idque nunc denuo Sancta haec Synodus declarat, per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis eius; quae conversio convenienter et proprie a Sancta Catholica Ecclesia transsubstantiatio est appellata ». — Ex veritate ergo verborum Christi collegit Concilium conversionem totius substantiae panis et vini in corpus et sanguinem Christi Domini.

Itaque ex verbis ipsis demonstramus desitionem panis et vini et conversionem utriusque in corpus et sanguinem Salvatoris.

Quoad desitionem totius substantiae panis, eo supposito, quod probatum fuit thesibus praecedentibus, et nobiscum admittunt Lutherani, nimirum, verba Christi sumenda esse in sensu proprio, sic procedit argumentum.

Arg I de Desitione Panis. Sonaret falsum formula "hoc est Corpus meum".

Si post conversionem remaneret sub speciebus substantia panis, verba illa « hoc est corpus meum » essent falsa. Ergo post consecrationem non remanet sub speciebus substantia panis. — Prob. antecedens. Pronomen *hoc,* iuxta communem et sincerum loquendi modum, designat totam substantiam sub speciebus praesentem, quam demonstrat; ergo si remaneret substantia panis, haec etiam designaretur per pronomen *hoc.* Sed si pronomen *hoc* designaret panem simul et Christi corpus, iam propositio, « hoc est corpus meum », esset falsa; nam falsum est dicere panem esse Christi corpus. Ergo. — Et eodem modo argumentari licet ex veritate verborum quae significant realem praesentiam sanguinis Christi sub speciebus vini.

Vis argumenti adhuc melius apparet cum proponitur sub hac alia forma.

Si peracta consecratione remaneret adhuc substantia panis, haec, in verbis a Christo prolatis, demonstrari deberet per pronomen *hoc.* — Sed si pronomen *hoc,* in verbis a Christo prolatis, panem demonstrat, omnino falsa propositio Christi evadat necesse est, quia *panis non est corpus* Christi. — Ergo, ne falsa sit Christi propositio, admitti debet non remanere substantiam panis, peracta consecratione.

Maior argumenti declaratur sequenti pacto. — Quando duae substantiae sunt in eodem loco, una sensibilis per propria accidentia, altera sub iisdem accidentibus latens; et hae duae substantiae ad invicem ita se habent, ut illa, quae est per propria accidentia sensibilis, neque ex natura sua, neque ex hominum usu, neque ex speciali aliqua destinatione, substantiam aliam latentem contineat: pronomen *hoc* non hanc latentem substantiam designat, sed eam quae per accidentia sua propria est sensibilis. Hinc, si peracta consecratione remaneret adhuc panis, pronomen *hoc,* in verbis a Christo prolatis, deberet demonstrare panem, quia panis natura sua destinatus non est ut corpus Christi contineat, nec Christus quidquam dixerat quod ostenderet se velle fidelibus suis corpus suum tradere latenter in pane, cum pane, et per panem. — Et argumentum declaratur exemplo: nam, si

quis in pomo includeret aurum, et pomum, quod in manibus habet ostenderet aliis, dicendo *hoc;* auditores intelligerent eum demonstrare voluisse pomum, et nihil aliud: et si ille, in manu habens pomum cum auro, diceret: *hoc est aurum;* in proprio et sincero sermone non censeretur verum dicere, quia cum pomum non sit res de se apta, nec usurpata ad continendam aliam, absolute censeretur demonstrare id quod sub accidentibus pomi naturaliter continetur, nimirum pomum.

Neque dicas et in sententia nostra pariter falsa fore verba Christi, « hoc est corpus meum », cum species panis tales non sint ut, sive ex natura sua, sive ex usu, contineant corpus Christi. — Respondetur: pronomen *hoc* necessario substantiam aliquam demonstrat contentam sub speciebus: si remaneret substantia panis, hanc, utpote visibilem per accidentia propria, utique, ut diximus, demonstraret; at quia substantia panis desinit esse, et sub speciebus panis est corpus Christi, pronomen hoc demonstrat corpus Christi in fine propositionis, ac proinde Verba Christi manent verissima.

Neque instent adversarii dicentes: in hostia consecrata, iuxta doctrinam catholicam, remanent etiam accidentia panis, anima quoque ac sanguis Christi, et tamen vera est propositio « hoc est corpus meum »: ergo, etsi remaneret panis, adhuc tamen maneret vera illa propositio. — Respondemus, negando paritatem et quidem merito. Nam ad accidentia quod attinet, pronomen *hoc*, ex natura sua et ex hominum usu, per se et directe non designat *accidentia*, sed, ut supra adnotavimus, *substantiam* demonstrat sub accidentibus: vera igitur manet propositio Christi etsi accidentia panis maneant post consecrationem; — at si panis remaneret, hunc in propositione Christi demonstraret pronomen *hoc*, substantiae demonstrativum; ideoque propositio Christi falsa esset. — Quod autem spectat animam et sanguinem, adnotari debet, pronomen *hoc* illud solum demonstrare quod sensibiliter est praesens, vel per proprias species vel per verba formae consecratoriae, quae efficiunt quod significant: porro anima et sanguis Christi non sunt praesentes sensibiliter per species panis ut patet; neque per verba formae, quia haec, *vi sua,* solum corpus significant licet *per concomitantiam* sub speciebus ponantur cum corpore Christi sanguis et anima; — ergo propositio Christi « hoc est corpus meum » manet vera, etiamsi

in hostia consecrata cum corpore sint etiam anima et sanguis Christi, « vi naturallis illius connexionis et concomitantiae, qua partes Christi Domini, qui iam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur: et divinitas quoque adsit propter admirabilem eius cum corpore et anima unionem hypostaticam ».[1] Si autem remaneret panis, iam vera propositio Christi non esset, ut declaravimus.

Quod hucusque diximus de veritate propositionis Christi, vi cuius admitti nequit substantia panis adhuc manens post consecrationem, refutat non modo *Consubstantiatores,* sed etiam *Impanatores;* nam verba « hoc est corpus meum », manente pane, semper falsa essent, etiamsi supponeretur hypostatica unio panis cum Verbo Dei, cum, hac etiam facta hypothesi, non posset cum veritate dici « hunc panem esse corpus Christi ». — Equidem] in Christo datur communicatio idiomatum in concreto; sed communicatio haec commune suppositum respicit, et per illud ideo potest una natura *in concreto* de altera natura vere et proprie praedicari, quia una et altera in eodem supposito uniuntur et nomina concreta cum sint nomina suppositi, *in recto* significant idem suppositum. Hinc communicatio idiomatum non datur inter partes eiusdem naturae, nec inter duas naturas ad invicem, si praedicentur *in abstracto,* non *in concreto.* Quare loquendo de Christo, *hic homo* dicitur *Deus,* quia *hic homo* supponit *pro supposito,* quod in recto importatur, ita ut sensus propositionis sit: suppositum terminans hanc naturam humanam est Deus; quod est verissimum. Sed non potest dici, etiam in Christo *humanitas* est *divinitas;* quia illa nomina « humanitas, divinitas » non sunt nomina concreta quae significent subiectum habens tales naturas, sed sunt nomina abstracta quae naturas abstracte significant: nec dici potest *corpus* est *anima:* quia haec sunt nomina quae significant partes eiusdem naturae. — Iam vero, his positis, quae in Tractatu de Incarnatione fuse demonstrantur, patet nullam esse paritatem inter duas has propositiones « hic homo est Deus », et aliam « hoc est corpus meum ». Illa prima propositio verissima est, quia « hic homo » supponit pro supposito, quod idem est subsistens in utraque natura, divina nempe et humana; secunda vero propositio in hypothesi Impanatorum,

[1] Concil. Trid. sess. 13. cap. 3.

falsa omnino esset, quia *hoc* iuxta ipsos significaret *panem,* et *panis* esse *corpus* diceretur; — quod est omnino falsum. Etiam in eadem persona hominis singularis, puta Petri, corpus et anima uniuntur atque subsistunt; et tamen non possumus, de illo homine loquentes, dicere « corpus est anima ».

Praeterea attendantur verba quae a Christo praedicato illius propositionis « hoc est corpus meum » adiuncta sunt, et aliud argumentum habebitur contra *Impanatores.* Sane id quod additum est, scilicet, « quod pro vobis tradetur », omnino repugnat doctrinae horum adversariorum: nam etiamsi panis fuisset assumptus ad unionem hypostaticam, panis non posset umquam dici corpus pro nobis traditum, seu oblatum Deo in sacrificium. Idem argumentum patet ex verbis secundae consecrationis, nam in nulla hypothesi posset vinum dici « sanguis qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum ».

Insuper cum Suarez possumus hoc alio modo ratiocinari. Quaerimus, cur unionem hypostaticam statuant adversarii inter panem et verbum Dei. Reponent: ut vera sit illa locutio: « hoc est corpus meum »; nam ibi designatur panis, ideoque panis adest, et ut pani convenire possit illud praedicatum « corpus meum » necesse est ut panis hypostatice sit unitus Verbo. — Sed contra hanc responsionem recte arguitur [1]: Si solum propter hanc unionem esset vera locutio « hoc est corpus meum », ex vi illorum verborum non esset hic in Eucharistia realiter praesens corpus humanum Christi; nam si illud *hoc* designat panem, qui dicitur corpus Christi propter hanc unionem; eodem modo dici posset, etiamsi corpus humanum Christi hic non adesset. Consequens autem refutatum est in thesibus praecedentibus, et non admittitur ab adversariis.

Ultimo notamus ex hypothesi Impanatorum sequi Verbum appellari posse et debere impanatum, sicut dicitur incarnatum, et ipsum Verbum quotidie impanari, dum semel incarnatum fuit: quae prorsus absurda sunt et inaudita.

Quod autem substantia panis non manet in Sacramento unita hypostatice Verbo mediante corpore Christi, probatur iisdem argumentis mox allatis; et speciali ratione, quia unio hypostatica non fit in natura, sed in persona, seu subsistentia; in Christo

[1] V. Suarez, in 3. p. disp. 49. sect. 2. n. 3.

autem homine, si abstractio fiat a subsistentia Verbi, nulla est alia subsistentia, sed sola natura; ergo non potuit fieri unio hypostatica immediate in corpore, sed si aliqua supponitur facta, necesse est ut immediate facta dicatur in subsistentia, seu persona Verbi. Id vero paulo ante refutatum est.

Ex dictis constat, ad veritatem propositionis Christi requiri absentiam substantiae panis, et praesentiam corporis Christi: porro exinde sequitur vi verborum illius propositionis totalem fieri conversionem panis in corpus Christi, et vini in sanguinem, seu transsubstantiationem.

Et re quidem vera propositio Christi « hoc est corpus meum »; ex dictis, aequivalet duabus propositionibus, uni directae et affirmanti, nempe, « hoc quod nunc est sub his speciebus est corpus meum »; alteri indirectae et neganti: « hoc quod nunc est sub speciebus non est amplius panis ». Ut autem haec verba Christi vera sint, necesse est ut efficiant quod significant. Ergo quia verba a Christo prolata, dum significant corpus Christi constitutum sub speciebus panis, vi sua negant esse panem sub illis speciebus; reapse sic efficiunt corpus Christi esse sub illis speciebus ut, vi sua, eadem verba exigant desitionem panis sub illis speciebus, seu vi sua efficiunt ut desinat tota substantia panis in ordine ad positionem substantiae corporis Christi sub speciebus panis. — Sed hoc importat conversionem totius substantiae panis in corpus Christi, seu transsubstantiationem. Ergo vi verborum Christi significatur et efficitur transsubstantiatio.

Altera demonstratio dogmatis de conversione substantiae panis et vini in corpus et sanguinem Christi ex Traditione exurgit. Haec autem constat in primis apertissime ex universali fide quam Ecclesia profitebatur ante Novatorum apparitionem.

Concil Florent

Etenim, saeculo XV. in Florentino Decreto pro Armenis legitur: « Ipsorum verborum (Christi) virtute, substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur ». — Initio eiusdem saeculi, anno 1418., a Concilio Constantiensi et a Papa Martino V. damnantur articuli Ioannis Wikleff, quorum tres primi negabant transsubstantiationem [1]. — In Confessione

[1] Articuli damnati sic se habent. — 1. « Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in sacramento altaris. — 2. Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem sacramento. — 3. Christus non est in eodem sacramento identice et realiter propria praesentia corporali ».

fidei Michaelis Paleologi in Concilio Oecumenico Lugdunensi II Gregorio Papae X. oblata, an. 1274. diserte dicitur: « Sacramentum Eucharistiae ex azymo conficit eadem Romana Ecclesia, tenens et docens, quod in ipso sacramento panis vere transsubstantiatur in corpus et vinum in sanguinem Domini nostri Iesu Christi ». — Eodem saeculo XIII. an. 1215., Concilium Lateranense IV. ut antea monuimus, definivit: « corpus et sanguis (Christi) in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem, potestate divina ». — Definitio ergo Tridentinae Synodi nonnisi expressio fuit antecedentis consensus et communis professionis fidei totius Ecclesiae.

Conc. Lugdun.

Conc. Later.

Quod si, ad superiorem aetatem ascendentes, inquiramus utrum eadem omnino fuerit Christi fidelium fides quum primum Berengarius eiusque sectatores dogma, quod defendimus, impugnaverunt; monumenta illius aetatis affirmativum dabunt responsum, et apertissimum. Praesules namque, Doctores, fideles omnes statim ac impias blasphemias Berengarii audire coeperunt, horruisse, ac communem, quam profitebantur, fidem asseruisse, nempe Christum non tantum esse praesentem in Eucharistia, sed etiam fieri praesentem per transsubstantiationem, luculentissime historiae, Concilia et Patrum illius aetatis scripta testantur.

In libro *de corpore et sanguine Domini;* B. Lanfrancus confutans libellum Berengarii, quo professionem fidei in Concilio Romano sub Nicolao II. editam retractavit, ipsius Berengarii refert testimonium pro re nostra. — Haec sunt verba Berengarii, — qui Cardinalem Humbertum, a quo formulam fidei subscribendam acceperat in Concilio Romano, appellat Burgundum: — « Erat autem Burgundus in sententia, imo vecordia vulgi, Paschasii atque Lanfranci, *minime superesse* in altari post consecrationem *substantiam panis atque vini* ». Fatebatur ergo haereticus communem esse christianorum fidem de transsubstantiatione panis et vini in corpus et sanguinem Christi. Hinc respondet ei (c. 4.) Lanfrancus: « Cum catholica Ecclesia dividatur in clericalem ordinem atque laicalem, clericalis vero ordo consistat in episcopis ac reliquis Christi sacerdotibus, aliisque diversarum dignitatum ecclesiasticis personis, hos autem omnes, praeter paucissimos schismaticos, hanc fidem tenere manifestissimum sit,

rectius dixisse: Erat autem Burgundus in sententia catholicae Ecclesiae, sed non in mea, meorumque sequacium, qui maluimus nos ab ea superbe separare, et contra ad nostram perniciem schisma facere quam humiliter membra eius esse, et communem cum ea fidem salubriter retinere.... Quod vero sententiam qua panem in veram Christi carnem, et vinum in verum Christi sanguinem converti credimus, vecordiam nominas; de hac re opportunius tibi respondebo, cum fidem hanc, auctore Deo, divinis auctoritatibus et manifestis rationibus veram esse monstravero... Certissimum habeto tu, indubitanter credant amici mei, atque Ecclesia Christi, quasi etiam deesset mihi auctoritas atque ratio, quibus fidem meam tueri possem; mallem tamen cum vulgo esse rusticus et idiota catholicus, quam tecum existere curialis atque facetus haereticus ».

Idem Lanfrancus (cap. 18.) dogma transsubstantiationis ab omnibus catholicis creditum apertissime sic proponit: « Credimus igitur terrenas substantias, quae a mensa Dominica, per sacerdotis mysterium, divinitus sanctificantur; ineffabiliter incomprehensibiliter, mirabiliter, operante superna potentia, converti in essentiam Dominici corporis, reservatis ipsarum rerum speciebus, et quibusdam aliis qualitatibus, ne percipientes cruda et cruenta, horrerent, et ut credentes fidei praemia ampliora perciperent, ipso tamen Dominico corpore existente in coelestibus ad dexteram Patris, immortali, inviolato, integro, incontaminato, illaeso.... hanc fidem tenuit a priscis temporibus, et nunc tenet Ecclesia, quae per totum diffusa orbem catholica nominatur ».

Guitmundus, archiepiscopus Aversanus, in opere *de corpore et sanguine Christi*[1], postquam refutaverit haeresim eorum qui realem Christi praesentiam in Eucharistia negabant, alios, contra fidem errantes, libro 3. perstringit, nempe eos qui « Ecclesiae rationibus expugnati, iam quidem negare nequeunt substantiam corporis Christi cibo inesse Dominico, panem tamen et vinum per verba Salvatoris in carnem eius et sanguinem *verti nequaquam credentes,* sed Christum pani et vino commiscentes, tamquam subtiliori ratione *haeresim aliam condiderunt* ». — Multas et gravissimas adversus eos affert rationes et auctoritates; eos ex ipsa publica professione fidei, quae in quotidiana celebratione

[1] Migne, P. L. t. 149.

sacrificii Missae continetur, revincit: et de eorum errore stupens sic pronuntiat: —

« Equidem ego de hac impanatione mecum etiam atque etiam retractans, non satis verbis exprimere possum quantum super istorum stultissima audacia, et insanissima praesumptione admiror pariter et indignor. Nam contra divinas auctoritates, humana ratione incedere, id quidem insanum, sine ratione autem, id longe insanius. At vero et sine ratione, et contra rationem adversus Deum semper latrare, id prorsus supra quam dici possit insanissimum. Isti enim nequiores nequissimis fratres suos umbraticos prae se iustificaverunt .... O infelices, quos pietas non vincit! O infelicissimos, qui dum subiici pietati renuunt, impietatis servi esse non erubescunt! Contra quorum manifestissimam stultitiam respondere indignissimum videretur, nisi quia ad cumulum perditionis suae non eis mors propria sufficit, nisi etiam quoscunque possunt vilissima falsitate perditum eant ». — Denique opus suum Guitmundus concludit his verbis: « Restat ut haec tantum sit, Deo iuvante, *mera et solida fides, ut totus ille panis et totum illud vinum altaris Domini, ita per divinam consecrationem substantialiter commutentur in carnem et sanguinem Christi, ut postea iam in aeternum nihil omnino quam caro et sanguis Salvatoris Domini nostri Iesu Christi esse possint* » [1].

Extat et aliud insigne monumentum, ad ostendendam fidem catholicam de transsubstantiatione, in veteri Pontificali Ecclesiae Rothomagensis. Est professio fidei, quae in Synodo Rothomagensi, anno 1063., contra errores Berengarii decreta fuit, quaeque ab unoquoque episcopo in Nortmanniae provincia consecrando exigebatur. Professio illa ita habet [2]: « Oportet etiam, fratres carissimi, ut fides vestra de corpore et sanguine Domini, quam praesidente huic sanctae sedi venerabilis memoriae Maurilio, communi assensu contra spurcissimas Berengarii eiusque successorum voces definivistis, iterum recitetur. Corde credimus et ore

[1] Confer — Durandi Abbatis Troarnensis, lib. *de corpore et sanguine Christi,* apud Migne P. L. t. 149. — Aldemani Episcopi Brixiensis epist. *de Eucharistiae sacramento,* Migne, P. L. t. 143. — Algeri, *de sacramentis corporis et sanguinis Dominici,* lib. 1. c. 6.: « Quod Christus in pane sacramentali non ita personaliter sit impanatus, ut in carne incarnatus ». (Vide SS. PP. opusc. edit. a P. Hurter S. I. vol. 23. p. 88.).

[2] Apud Migne, P. L. t. 143. p. 1382.

profitemur, panem in mensa Dominica propositum, panem tantummodo esse ante consecrationem; sed in ipsa consecratione ineffabili potentia divinitatis converti naturam et substantiam panis in naturam et substantiam carnis; carnis vero non ullius alterius, sed illius quae concepta est de Spiritu Sancto, nata ex Maria Virgine, quae etiam propter nos et propter nostram salutem flagellis caesa, et in ligno suspensa, iacuit in sepulcro, tertia die resurrexit a mortuis, et sedet ad dexteram Dei Patris. Similiter vinum, quod aquae mistum in calice sanctificandum proponitur, vere et essentialiter converti in eum sanguinem qui per lanceam militis de vulnere Dominici lateris in redemptionem mundi feliciter emanavit. Anathematizamus autem contra hanc sanctam et apostolicam fidem superbe atque haeretice sentientes, et impia temeritate garrientes ».

Conc. Rom.

Quinimo et ipse Berengarius, in Synodo Romana habita anno 1079. mense Februario, indictione secunda, retractans haeresim suam et communem Ecclesiae fidem profitens, declaravit: « Ego Berengarius corde credo et ore confiteor, panem et vinum, quae ponuntur in altari, per mysterium sacrae orationis et verba nostri Redemptoris, *substantialiter converti* in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem Domini nostri Iesu Christi . . . . *Sic credo,* nec contra *hanc fidem* ulterius docebo. Sic me Deus adiuvet, et haec Sacra Evangelia ».

Iam age, si a saeculo XI., retrogrado cursu, ad ipsam Ecclesiae originem devenies, si omnia quae supersunt Traditionis documenta perpendas eamdem perpetuo fuisse christianorum fidem veluti uno ore audies conclamatam.

In praecedenti thesi multa protulimus, nec vacat illis addere. Legantur quae ex omnibus Liturgiis desumpsimus, et constabit Ecclesiam semper credidisse; — panem et vinum, per consecrationem *transformari, converti, mutari, commutari* in corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi; *dona proposita super altare fieri* corpus et sanguinem Christi; — *transferri* in vivificam carnem Salvatoris et in eius sanguinem pretiosissimum. — Recolantur Patrum testimonia superius a nobis citata et patebit eos docere, ut dogma fidei, *nihil* post consecrationem *superesse panis et vini praeter species*; — sub illis speciebus solum *adesse* corpus Christi, quod natum ex Maria Virgine, et pro nobis crucifixum, gloriosum resurrexit et ascendit in coelum; *adesse* sanguinem pro nobis

effusum; — per verba Christi panem *effici* corpus Christi, et vinum *effici* sanguinem; — vi illorum verborum panem et vinum *transire, converti, transelementari* in corpus et sanguinem Salvatoris.

Ut autem hanc fidem inculcent Patres ad divinam omnipotentiam recurrunt, creationem omnium rerum e nihilo in mentem revocant, efformationem carnis Christi in utero Deiparae Virginis ad exemplum referunt; et similiter, ut transsubstantiationis mysterium aliquo modo illustrent, appellant ad naturalem conversionem communis alimoniae in carnem et sanguinem hominis, ad supernaturalem conversionem aquae in vinum, aquae in sanguinem, virgae Moysis in serpentem. Liceat unum hic audire S. Ambrosium. Ne quis externa specie perculsus in fide fluctuet, plurimis exemplis, quibus mutatam aut victam fuisse naturam constat, in medio allatis, e pane veram Christi carnem fieri evincit.

Haec sunt verba S. Doctoris: « Forte dicas: Aliud video, quomodo tu mihi asseris quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis? Probemus non hoc esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit: maioremque vim esse benedictionis quam naturae; quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moyses, proiecit eam, et facta est serpens (Exod. IV. 3. 4.). Rursus prehendit caudam serpentis, et in virgae naturam revertit. Vides igitur prophetica gratia bis mutatam esse naturam et serpentis et virgae? Currebant Aegypti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis coepit erumpere, et non erat potus in fluviis (ib. VII. 20. et seqq.). Rursus a prophetae prece cruor cessavit fluminum, aquarum natura remeavit . . . . . Misit Moyses lignum in aquam, et amaritudinem suam aquarum natura deposuit, quam infusa subito gratia temperavit (Exod. XV. 25.). Sub Eliseo propheta uni ex filiis prophetarum excussum est ferrum de securi, et statim mersum est (IV. Reg. VI. 6.). Rogavit Eliseum, qui amiserat ferrum: misit etiam Eliseus lignum in aquam, et ferrum natavit. Utique et hoc praeter naturam factum cognoscimus; gravior est enim ferri species, quam aquarum liquor. Advertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quam naturam, et adhuc tamen propheticae benedictionis numeramus gratiam. Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam

converteret; quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliae, ut ignem de coelo deponeret: non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: 'Quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt' (Psal. CXLVIII. 5.): sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quae sunt in id mutare, quod non erant? Non enim minus est novas rebus dare, quam mutare naturas ».

Quisque autem videt argumentum quod ex Patribus desumitur ad ostendendam fidem Ecclesiae, non inniti verbis *transmutari, transferri, transelementari* in se inspectis, seiunctim a contextu, et non attenta re de qua agitur. Catholici omnes facile admittunt transmutationes accidentales, aut saltem substantiales sed non totius substantiae, designari etiam verbis illis commemoratis: sed unum contendunt, — idque manifestum est cuique sincere consideranti testimonia quae citavimus, — nimirum Patres illis locutionibus *transmutationis, transelementationis panis et vini in corpus et sanguinem Christi,* et aliis similibus, non aliud intelligere nisi conversionem totius substantiae panis et vini in corpus et sanguinem Christi per transsubstantiationem. Etenim de illa loquuntur mutatione, et illam locutionem mox citatis appellant, per quam prolatis verbis consecratoriis, et virtute illorum verborum, desinat omnino esse panis, qui aderat ante consecrationem, et praesens sit corpus Christi sub speciebus quae solae ex termino *totali a quo,* seu ex pane cum speciebus, non mutatae remanent.

Ad solvendas difficultates haec teneantur.

1. — Propositio Christi, apud Ioannem 6.: « Ego sum panis », similis non est huic « hoc est corpus meum »: ac proinde inaniter concludunt adversarii: sicut per illa verba Christus non mutavit seipsum in panem, ita nec panem in seipsum mutavit quando in coena dixit « hoc est corpus meum ». — Etenim quando Christus dicebat: Ego sum panis », non loquebatur de pane triticeo sed de pane coelesti; nam absolute numquam dixit: « Ego sum panis », sed « Ego sum panis vivus », aut « panis vitae », aut aliud huiusmodi. Quare nulla mutatione opus erat

ut illae sententiae essent verae, cum pro eodem Christo supponerent, tam pronomen *Ego,* quam nomen *panis.* At cum Christus dixit « hoc est corpus meum », propositio vera esse non potuit, nisi mutatio facta fuerit panis in corpus Domini, quippe ante finem prolationis illorum verborum, nonnisi panis erat sub speciebus panis.

2. — Similiter non datur paritas inter hanc propositionem « Verbum caro factum est » et aliam « hoc est corpus meum ». — In subiecto prioris propositionis est Verbum, seu persona divina, in qua omnis quaecumque mutatio prorsus repugnat; adeo ut si de Verbo enuntietur « factum est caro », seu « factum est homo », nullatenus significetur aut intelligi possit Deum Verbum esse *conversum* in humanam naturam; sed solum eamdem esse divinam personam quae vere simul Deus est et homo, quia personae divinae, seu Verbo, habenti ab aeterno divinam naturam, absque ulla sui mutatione, incepit in tempore esse propria, utpote personaliter sibi unita, natura humana. — In alia vero propositione nihil simile occurrit, ut patet: panem enim capacem esse mutationis constat, nec posse humanum corpus assumere in unitatem suppositi; quamobrem cum dicitur « hoc est corpus meum », huius propositionis veritas impleri debet per conversionem et desitionem panis. — Prior propositio inquit Sylvius [1] similis potius est huic, « Petrus factus est sacerdos », aut alteri « Petrus factus est doctus »; posterior his aliis « laicus factus est sacerdos, indoctus factus est doctus ».

3. — Nullam vim habet hoc argumentum adversariorum. Patres dicunt Eucharistiam non esse *panem simplicem,* aut *panem communem.* — Ergo eo ipso adstruunt in Eucharistia substantiam panis. — Respondetur: Patres dicunt Eucharistiam *ideo* non esse panem simplicem, aut panem communem, *quia* non est in Eucharistia panis triticeus, sed corpus Christi, quod est *panis vivus, panis vitae, panis de coelo descendens;* ac proinde illis locutionibus omnino declarant *omnem substantiam panis materialis desiisse,* postquam consecrationis verba fuerint super panem prolata, et loco illius esse *sub speciebus panis* cibum animarum nostrarum vivum et vivificantem.

[1] In 3. S. Thomae, q. 75. a. 2.

4. — Origenes (Comm. in Matth. l. 11. n. 14.) asserit: « Cibus ipse per verbum Dei et orationem consecratus, secundum illud quidem ipsum quod materia constat, in ventrem abit »: — sed per materiam intelligit accidentia, quae supersunt et materiam panis repraesentare videntur sensibus.

5. — Patres quandoque aiunt in Eucharistia manere *naturam* aut etiam *substantiam* panis; sed per naturam et substantiam proprietates *qualitatesque naturales* intelligunt, quo sensu illae voces frequentissime usurpantur a scriptoribus antiquis graecis atque latinis. — Sic Tertullianus libro *de anima* (c. 32.), *duritiam* lapidis ejus naturam vocat; sic Sanctus Ioannes Chrysostomus, hom. XII. in Genesin, de igne fornacis Babylonicae, divinitus impedito quominus tres pueros laederet, ait: « Dominus prout vult, unumquodque elementorum in contrariam vertit substantiam ». S. Hilarius (Comm. in Matth. cap. 10. n. 24.) dicit: « Corpus, per fidem mortificatum, in naturam animae evadit ». S. Ambrosius in Hexameron (lib. 3. c. 2. n. 9.) ait: « Discant naturam posse converti, quando petra aquas fluxit, et ferrum aquae supernatavit ». Et similiter consuetudo, mores natura dicuntur, iuxta illud Horatii: « naturam expellas furca », etc. S. Augustinus in Ps. 68. conc. 1. n. 5. Adamum dicit « lapsum esse a substantia, in qua creatus fuit ». Et demum, innumeris praetermissis, Theodoretus (Dial. 2. *Inconfusus*) substantiam sumit pro qualitatibus et accidentibus corporis Christi resurgentis, scribens, illud « corporis retinuisse substantiam, quia retinuit priorem formam, figuram, circumscriptionem ».

Quod autem iste sit sensus quo Patres loquebantur de natura, et substantia panis in Eucharistia, patet non modo indirecte ex communi Ecclesiae fide, quam profitebantur, sed directe ex contextu in quo illae locutiones adhibitae inveniuntur. — Etenim tria praesertim loca Patrum ab adversariis obiiciuntur; et in eis contextus ostendit nihil nomine naturae, aut substantiae panis, significare Patres voluisse praeter qualitates sensibiles, seu accidentia panis.

Apud Theodoretum (Dialogo 2. mox citato), Eranistes Monophysita ex sacramento Eucharistiae probare instituit contra Orthodoxum, « corpus Domini in aliam, divinam scilicet, mutatum esse naturam ». Conveniunt primo collocutores ambo, ante

consecrationem esse panem et vinum, tum pergit interrogare haereticus: « post sanctificationem vero quomodo haec appellas? *Orthodoxus:* Corpus Christi et sanguinem Christi. *Eranistes:* Et credis utique, te corpus Christi et sanguinem percipere? *Orthodoxus:* Ita credo. *Eranistes:* Sicut ergo symbola Dominici corporis et sanguinis alia sunt ante sacerdotis invocationem, post invocationem vero mutantur et fiunt alia; ita et Dominicum corpus post ascensionem in divinam essentiam transmutatum est. *Orthodoxus:* Captus es retibus, quae ipse texuisti. Neque enim post sanctificationem mystica symbola recedunt a sua natura; manent enim in prioris essentiae et figura et forma aspectabili, et visibilia sunt et tangibilia, qualia erant prius: intelliguntur autem esse ea quae facta sunt, et creduntur et adorantur, utpote quae sint id quod esse creduntur.... Ita etiam illud corpus (post ascensionem, de quo quaerebatur) priorem habet formam et figuram et circumscriptionem, et, ut uno verbo dicam, corporis essentiam ». — Hoc loco Theodoretus evidenter discernit inter speciem sensibilem, quae manet eadem ut antea fuerat, et rem quae cognitione fidei intelligitur esse corpus Christi, cum antea esset panis: ac proinde illud, quod non recedere a sua *natura* dicit, est tantum *species panis,* seu sunt accidentia panis, quae manent; non autem substantiam panis.

Idem est sensus Gelasii Pontificis, si tamen ipse est auctor libri *de duabus naturis* contra Eutychen. Humanae naturae assumptae realitatem eiusque distinctionem a natura divina, adversus Monophisitarum haeresim, Gelasius sic illustrat: « Certe sacramenta, quae sumimus, corporis et sanguinis Christi, divina res sunt, propter quod et per eadem divinae efficimur consortes naturae, et tamen esse non desinit *substantia vel natura panis et vini.* Et certe imago et similitudo corporis et sanguinis Christi (ut existebat redemptionem complens in propria specie connaturali) in actione mysteriorum celebrantur. Satis ergo nobis evidenter ostenditur, hoc nobis in ipso Christo Domino (de incarnatione et natura assumpta) sentiendum, quod in eius imagine profitemur, celebramus, et sumimus; ut sicut *in hanc, scilicet in divinam* (i. e. Verbo unitam hypostatice) *transeunt Sancto Spiritu perficiente substantiam,* permanente tamen in *sua proprietate natura,* sic illud ipsum mysterium principale (incarnationem) cuius nobis efficientiam virtutemque veraciter repraesentant, ex

quibus constat (naturis) proprie permanentibus, unum Christum.. demonstrent ».

Nec aliter intelligi possunt verba Epistolae ad Caesarium Monachum, quae S. Ioanni Chrysostomo adscribitur, et sic habent: « Unus Filius, unus Dominus, idem ipse, procul dubio, unitarum naturarum unam dominationem, unam potestatem possidens, etiamsi non consubstantiales existunt (duae naturae)... propter hoc quod inconfusa sunt duo. Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus, divina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis, dignus autem habitus Dominici corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, et non sunt duo corpora (panis et corpus Christi), sed unum corpus Filii praedicamus ».

In hoc textu ita remanere dicitur natura panis, ut tamen expresse negetur duo esse in Eucharistia corpora. At si per naturam panis, auctor illius Epistolae intelligeret substantiam panis, negare id certe non posset: e contra intelligendo per naturam panis, speciem sensibilem panis seu accidentia, recte concludit unum non duo corpora esse in Eucharistia. — Praeterea attendatur scopus epistolae. Auctor eius impugnat Sinusiastes, seu Apollinaristas, qui non negabant in Christo esse humanam naturam, sed tantum eius *proprietates* et affectiones naturales: ad eas significandas sumebant nomen *naturae,* et hoc sensu dicebant post Ascensionem Christum non amplius *humanam naturam* retinuisse. Adhibet ergo auctor epistolae nomen *naturae* eo ipso sensu quo usurpatum fuerat ab haereticis quos impugnabat; et dum remanere in Christo *naturam humanam* probat exemplo mysterii Eucharistiae, in qua, ait, remanet *natura* panis; per naturam intelligit speciem sensibilem panis, seu accidentia.

6. — Rupertum Abbatem Tuitiensem contra dogma transsubstantiationis errasse putat Bellarminus, et cum eo multi; alii, inter quos Suarez [1], ab errore eum vindicant; et quidem, ut videtur, merito.

Difficilior textus desumitur ex lib. 6. in Ioannem, ubi sic loquitur Rupertus: « Verbum quod est panis angelorum caro factum est, non mutatum in carnem, sed assumendo carnem: sic

[1] In 3. S. Thomae, disp. 48. sect. 2. n. 12.

idipsum Verbum iamdudum caro factum panis visibilis fit, non mutatum in panem, sed assumendo, et in unitatem personae suae transferendo panem. Proinde sicut de carne nostra, quam Virgo Maria peperit, vere fatemur propter unitatem personae, quia Deus est; sic nihilominus de pane illo visibili, quem eiusdem Verbi invisibilis Divinitas assumens in carnem suam transfert, vere et catholice confitemur, quia corpus Christi est ». Videtur hic Rupertus eamdem inter panem et Christum hypostaticam unionem agnoscere, ac illam quae est inter humanam naturam et Verbum Dei.

Sed respondetur: hic unus est Ruperti scopus in comparatione quam instituit inter assumptionem humanitatis a Verbo et assumptionem panis a Christo, quod sicut Verbum mutatum non fuit in humanitatem, ita Christus assumendo panem, mutatus non fuit in panem. Immo expresse affirmat eodem in loco Rupertus, Christum *panem terrenum in carnem suam transmutare*, quod de Verbo assumente humanitatem in unitate personae nusquam dixit. Et quomodo stare posset illa unio hypostatica cum transmutatione unius substantiae in alteram; siquidem in unione hypostatica utraque natura inconfusa et impermixta remanet, non autem una natura seu substantia in aliam convertitur, et transmutatur? Assumpsit ergo Christus et humanitatem in Incarnatione; et panem in Eucharistia, sed non eodem modo: assumpsit humanitatem, eam sibi hypostatice uniendo; et assumpsit panem, non per unionem hypostaticam, sed per conversionem panis in corpus suum; et quemadmodum in Incarnatione unus est Christus non mutatus in humanitatem, ita in Eucharistia unum est corpus non mutatum in panem, immo panis mutatur seu convertitur in corpus. Hoc unum prae oculis habebat Rupertus cum scriberet verba quae obiiciuntur.

Et haec interpretatio fit manifesta ex eo quod conversionem panis in corpus, et vini in sanguinem diserte Rupertus agnoscit his verbis: « Crede et hoc, quia panis iste visibilis, et vinum... quamvis nihil de exteriori specie mutatum sit, in aliud transierint, et in illum cibum potumque conversa sint, qui Angelorum victus est ». Et iterum in ipso textu ex quo desumuntur verba nobis obiecta: « Ipse, panis coelestis », ait, « panem terrenum nobis dat, quem, ut viventibus et quibus manducari potest vitam det aeternam, in carnem suam transmutat ». Quapropter cum postea Ru-

pertus ait Christum « in unitatem personae transferre panem », non aliud intendit, nisi quod unum sit, non duo corpora in Eucharistia.

Et haec animadvertisse sufficiat; solutionem difficultatum, quae contra transsubstantiationem ex ratione proponuntur, invenies in ultimo huius primae partis articulo.

Scholion I. — Ex thesi nuper vindicata refutantur non modo haereses *Impanatorum* et *Consubstantiatorum*, sed etiam alii quorumdam paucorum tum antiquiorum tum recentiorum errores in re praesenti. Etenim non defuerunt qui assererent iu Eucharistia vel manere *materiam panis*, desinente forma panis substantiali [1];— vel manere *formam hanc panis*, desinente panis materia [2]; — vel manere totam *naturam* panis, sed non *substantiam*, quia panis in corpore Christi esse incipit, et ab eo sustentatur.

Et sane, ut de hac ultima opinione statim loquamur, eam prorsus reiiciendam esse patet: —

a) quia, vel docet naturam panis sustentari a persona Verbi, sive immediate, sive mediate; et tunc instaurat haeresim Impanatorum; — vel docet naturam esse in corpore Christi et ab eo sustentari sicut accidens habet esse in subiecto, et ab eo sustentatur; et tunc opinio haec omnino repugnat, quia natura aliqua substantialis, nempe panis, nequit esse accidens corporis Christi, et ab eo sustentari ut a subiecto.

b) quia Concilium Tridentinum statuendo (can. 2. sess. 13.) in Eucharistiae sacramento « conversionem totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem Domini nostri Iesu Christi, *manentibus dumtaxat speciebus panis et vini* »; definivit totum *esse* panis desinere per conversionem in corpus Christi, ita ut *nihil panis* in sacramento maneat praeter species; et similiter totum *esse vini* desinere per conversionem in Christi sanguinem, adeo ut *nonnisi species vini* maneant: — iuxta vero opinionem, quam impugnamus, non solae species panis et vini in Eucharistia manerent; sed tota realitas, totum *esse panis et vini*, mutatione sola facta in eorum existendi modo, maneret.

c) quia Patres unanimiter docuerunt *panem* et *vinum* post verba

[1] Ita Durandus, 4. dist. 11. q. 3.

[2] Hunc errorem commemorat et refutat S. Thomas, 3. p. q. 75. a. 6.

consecrationis *non amplius esse* in Eucharistia, sed *solum* sub *speciebus panis et vini adesse corpus et sanguinem Christi:* et in sententia de qua loquimur *adessent panis et vinum.*

d) quia iuxta hanc sententiam *accidentia panis et vini* in Eucharistia *non manerent sine subiecto;* et haec propositio in terminis damnata fuit a Concilio Constantiensi inter errores Wikleffi. Articulus enim eius secundus, a Concilio damnatus, sic habet: « Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem (altaris) sacramento ».

e) quia veritas propositionis Christi « hoc est corpus meum », necessario exigit, ut demonstravimus, non *esse panem* in Eucharistia; et tamen *adesset,* iuxta illam sententiam, sustentatus a corpore Christi.

Opinio vero Durandi, qui tenebat *solam materiam* panis remanere in Eucharistia, in primis pugnat expresse cum definitione Concilii Tridentini, ubi legimus conversionem fieri *totius* substantiae panis et vini in corpus et sanguinem Domini; et cum Concilio Constantiensi, ubi damnatur secundus error Wikleffi, qui erat, accidentia non manere in sacramento altaris sine subiecto; nam si materia panis maneret, manerent etiam accidentia in *suo* subiecto: accidentium enim subiectum est etiam materia.

Deinde, ut recte arguit Bellarminus [1], refellitur sententia Durandi quia vel informaretur materia panis sola Christi anima, vel tota Christi humanitate; et utrumque apertissime falsum est. Etenim nullo pacto dici potest informari materiam illam tota Christi humanitate; nam materia potentiam habet ad formam, non ad materiam, et ipse Durandus vult conversionem panis similem esse nutritioni. Nec potest dici materiam panis a sola Christi anima informari: nam illud compositum ex materia panis et anima Christi, non esset caro, aut certe non esset illa caro, quae de Virgine sumpta est, et in cruce suspensa. Scriptura vero disertis verbis affirmat Eucharistiam esse carnem illam, quae crucifixa est. Sic, in c. 6. Ioannis, Christus dixit: « Panis, quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita ». Et (Matth. XXVI.): « Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur ».

Praeterea vel materia panis accedit reliquo corpori Christi, et in eo manet; vel accedit, sed non manet; vel non accedit. Si

[1] De Sacramento Eucharistiae, l. 3. c. 13.

accedit et manet; ergo quotidie augetur, et crescit corpus Domini, et iam in immensam molem excrevit: si accedit, et postea recedit; ergo quotidie crescit, quod sane quis ferat? si non accedit, ergo tria sunt Christi corpora re ipsa distincta: unum de Virgine sumptum, alterum conflatum ex materia panis et Christi anima; tertium ex materia vini et forma sanguinis Domini.

Demum opinio illorum, qui dixerunt *formam substantialem* panis in Sacramento manere, facta consecratione, et Ecclesiae definitionibus, quas attulimus, proscribitur, et manifeste apparet falsa, tum ex veritate propositionis Christi, tum ex ratione.

« Quidam posuerunt », ait S. Thomas [1], « quod, facta consecratione, non solum remanent accidentia panis; sed etiam forma substantialis eius. Sed hoc esse non potest, primo quidem, quia si forma substantialis panis remaneret, nihil de pane converteretur in corpus Christi, nisi sola materia; et ita sequeretur quod non converteretur in corpus Christi totum, sed in eius materiam, quod repugnat formae sacramenti, qua dicitur: 'Hoc est corpus meum'. — Secundo, quia si forma substantialis panis remaneret, aut remaneret in materia, aut a materia separata. Primum autem esse non potest, quia si remaneret in materia panis, tunc tota substantia panis remaneret, quod est contra praedicta art. 2. hui. quaest. In alia autem materia remanere non posset, quia propria forma non est nisi in propria materia. Si autem remaneret a materia separata, iam esset forma intelligibilis actu, et etiam intelligens; nam omnes formae a materia separatae sunt tales ».

Scholion II. — De panis desitione et de corporis Christi replicatione hic breviter dicendum est.

I. Demonstravimus nihil prorsus substantiae panis et vini manere in Eucharistia; sed quaeritur, desitio haec substantiae panis et vini estne annihilatio? — Quaestio tamen est de nomine; nam quod panis et vinum, super quae verba consecrationis pronuntiantur, peracta consecratione *omnino desinant esse,* indubium est ex probatione thesis.

Itaque ad modum loquendi quod attinet, nonnulli concedunt desitionem panis et vini esse annihilationem. « Hanc sententiam »,

[1] 3. q. 75. a. 6.

ait Suarez [1], « non existimo dignam censura aliqua, vel nota; immo neque esse omnino improbabilem; et valde miror, quam ob causam Dominicus Soto (d. 9. q. 2. a. 4.), ante solutionem argumentorum dixerit, annihilationis opinionem minime citra errorem sustineri posse: cum enim haec sit opinio gravium et catholicorum Doctorum, et habeat probabilia fundamenta, et probabiliter solvat omnia quae docet fides, non video quo fundamento aut ratione possit ita notari: praesertim cum Innocentius (lib. 4. de hoc mysterio, c. 20.), hanc attingens opinionem, etiam probabilem censeat » [2].

Sed ipse Suarez addit postea veriorem esse oppositam sententiam, eam nempe, quae docet panem et vinum non annihilari: — et haec profecto amplectenda est, quae a S. Thoma docetur (3. p. q. 75. a. 3.), et communiter defenditur a Theologis » [3]. Pluribus aliis rationibus omissis, confirmari optime potest tum ex frequentissimis locutionibus Patrum et Conciliorum, quae panem et vinum *converti, mutari, transelementari, transsubstantiari,* pronuntiant; tum ex ipsa notione *annihilationis.* Etenim, annihilatio est desitio per quam id quod desinit esse in nihil abit; *annihilari* enim est *ad nihilum* abire: quare ad annihilationem non sufficit quod nihil maneat rei desinentis; sed praeterea debet res, quae desinit esse, ita desinere ut ista desitio ex vi actionis propter quam fit non ordinetur ad aliud, sed sistat in non esse. Porro in mysterio Eucharistiae, licet substantia panis et vini desinat, et ita desinat, ut nihil prorsus horum maneat; desitio tamen substantiae panis et vini non tendit ad nihilum, sed tendit ad aliud, scilicet ad corpus et ad sanguinem Christi: ideoque panis et vinum non annihilari dicendum est, sed converti totaliter, seu transsubstantiari.

[1] Disp. 50. sect. 7. a. 2.

[2] Verum Card. Toletus ait: « tutum non est concedere panem annihilari in Sacramento; et vix a temeritate saltem excusari posset talis assertio ». — In 3. S. Thomae, q. 75. a. 4. q. 2.

[3] Card. de Lugo ait: « Licet sententia asserens substantiam panis annihilari non sit digna ulla censura theologica..... asserendum tamen est cum S. Thoma et communi theologorum, illam non esse annihilationem, ut magis distemus ab haereticis, qui contendunt, panem non posse converti in corpus Christi, quia, inquiunt, nos ponere panis annihilationem ». — Inter auctores qui sententiam, quam defendimus tenent, confer, si lubet, Becanum, c. 18. de transsubst. q. 2.; Sylvium, in 3. q. 73. a. 3.; de Valentia, disp. 6. q. 3. p. 2.; Coninck, q. 75. a. 4. dub. 5.; Lessium, in 3. S. Th. q. 75. a. 3.

II. Altera quaestio, quae non modum de Eucharistiae mysterio loquendi, sed ipsum mysterium attingit, est circa naturam transsubstantiationis.

Quidam theologi putaverunt « transsubstantiationem in suo conceptu formali consistere in relatione, — et quidem extrinseca et solius rationis, — ordinis inter substantiam quae desinit, et eam, in quam desinere dicitur vi verborum Christi; ita ut transsubstantiatio nihil addat reali praesentiae, nisi *cessationem panis in ordine ad realem Christi praesentiam,* quo verba Christi sint vera »[1]. Ut autem auctoritatem huic opinioni conciliarent, fautores eius tribuerunt eam Vasquesio; sed immerito.

Etenim sententiam suam declarans Vasquez aperte docet *relationem extrinsecam, et solius rationis* nullo modo sufficere ad transsubstantiationem, sed necessariam esse saltem actionem *adductivam,* quam mox explicabimus. « Notandum est », ait Vasquez, « ut id quod desinit dicatur in aliud converti, necessariam esse connexionem inter illa duo, *ita ut esse illius in quod aliud convertitur pugnet cum esse eius quod in ipsum convertitur,* et sit veluti forma opposita ei, ac proinde causa desitionis illius, quasi formaliter ipsum expellens, sicut inter formas oppositas contingit.... Neque vero satis est, ut connexio solum referatur in voluntatem Dei volentis unum destruere, vel alio praesente, vel producto: nam si hoc satis esset, omne quod ex voluntate Dei desinit, simulque atque aliud est, diceretur in illud converti. Adde quod connexio debet esse *in ipso modo efficiendi,* non in tempore: nempe quod ita Deus efficiat unum et illud statuat, ut *hoc ipso talem modum faciendi et statuendi sequatur necessario* desitio alterius: si enim hoc modo non esse unius non est esse alterius, *nulla intentione fieri potest, ut esse unius sit vere connexum cum non esse alterius* ». Et infra: « Quidam existimant esse *adductionem* corporis aut sanguinis Christi; propter quod haec conversio a Scoto adductiva dicitur; quod sane eatenus verum existimo, quatenus ipsa adductione fit praesens corpus et sanguis, qui antea praesens non erat ». Et concludit: « Dicimus.... conversionem cum sola *adductione* fieri, *absque eo quod corpus virtute verborum producatur,* seu conservetur »[2].

[1] Perrone, de Euch. p. 1. c. 2. patet 3. — Knoll, Institut. theol. theor. p. 4. sect. 2. tract. 2. c. 3. diss. 1. a. 2.

[2] Vasquez, in 3. S. Thomae disp. 181. cc. 12. 13. n. 126-148.

Praeterea non videtur quomodo asseri possit, praesertim post damnationem propositionis 29. Synodi Pistoriensis per Bullam « Auctorem Fidei », transsubstantiationem consistere *in extrinseca relatione ordinis* inter substantiam quae desinit, seu panem, et substantiam in quam desinere dicitur, seu corpus Christi: mirabilis enim et singularis *conversio* unius substantiae in aliam, manentibus solum prioris substantiae accidentibus, prorsus differt, ut videtur, a mera extrinseca relatione ordinis, per rationem intellecta, inter unam substantiam, quae desineret esse, et aliam substantiam quae praesens fieret loco prioris. Recolantur quae praenotavimus ante thesim, ad conceptum transsubstantiationis declarandum. Argumenta vero, quae pro vindicatione thesis attulimus, et illum conceptum confirmant, et diserte ostendunt transsubstantiationem non esse solum *cessationem panis cum extrinseco ordine ad realem Christi praesentiam.*

Hac igitur opinione reiecta, sententia prima probabilis censet corpus Christi fieri praesens sub speciebus per actionem *adductivam*. Hanc tenet Bellarminus [1] et explicat his verbis: « Colligimus conversionem panis in corpus Domini non esse productivam, nec conservativam, sed adductivam. Nam corpus Domini praeexistit ante conversionem, sed non sub speciebus panis: conversio igitur non facit, ut corpus Christi simpliciter esse incipiat, sed ut incipiat esse sub speciebus panis. Porro adductivam vocamus istam conversionem, non quia corpus Christi per hanc adductionem deserat suum locum in coelo, vel quia per motum localem huc de coelo adducatur; sed solum quia per eam fit, ut corpus Christi, quod antea solum erat in coelo, iam etiam sit sub speciebus panis, et non solum sub illis sit per simplicem praesentiam, sive coexistentiam, sed etiam per unionem quandam, qualis erat inter substantiam panis, et accidentia panis, excepta tamen inhaerentia ».

Huic sententiae accedit ea, quam defendit Cardinalis de Lugo: nam etsi nolit insignis ille theologus ut actio, quae transsubstantiationem perficit, appelletur adductiva, in re tamen adductionem hanc videtur admittere. « Merito displicet », inquit de Lugo [2], « sententia quae transsubstantiationem vocat actionem adducti-

[1] De sacramento Eucharistiae, l. 3. c. 13.
[2] De sacramento Eucharistiae, disp. 7. sect. 6. n. 89.

vam. Melius ergo dicitur actio constitutiva corporis Christi sub speciebus, connotando etiam desitionem substantialem panis; nec enim unitio secundum se, nec desitio secundum se est adaequate conversio, sed utraque simul componit conversionem constantem ex utraque mutatione, ex desitione et unitione ». — Cum igitur ex una parte actio unitiva supponat praesentiam rei uniendae, ideoque corpus Christi fieri debeat praesens speciebus, ut eis uniatur; et ex alia parte, Card. de Lugo expresse dicat « quod non interveniat (in transsubstantiatione) aliqua productio, vel conservatio nova corporis Christi, imo nec ulla etiam productio alicuius termini substantialis, *sed solum introductio nova* corporis Christi sub his speciebus »; — superest ut iuxta eumdem Card. de Lugo, in re saltem si non conceptis verbis, dicatur corpus Christi fieri praesens et uniri speciebus per ipsam actionem adductivam, sicut contendit Card. Bellarminus; vel ut actio adductiva dicatur praesupposita actioni, qua corpus Christi, iam praesens ubi sunt species, eis unitur.

Verum praeferenda videtur sententia communior, quae tenet transsubstantiationem esse actionem *reproductivam* corporis Christi; seu, ut quidam loquuntur, esse *quasi productionem illius corporis,* quia per eam idem esse quod habet in coelo ei confertur, etsi cum alio essendi modo; quae actio talis est ut ipsa sufficeret ad corpus producendum, nisi secundum alium modum connaturalem iam praeexisteret. Id docent cum Thomistis communiter Suaresius, Lessius, Coninck, Sylvius, Tournely, Franzelin et alii multi.

Probatur 1. — Ex Liturgiis, et ex modo quo Patres loquuntur de transsubstantiatione. Etenim aiunt corpus Christi in Eucharistia *fieri, effici, produci;* ad preces sacerdotis corpus Christi *confici;* corpus illud *creari,* et *recreari.* Insuper actionem, qua transsubstantiatio fit, comparant creationi, aut mutationibus, in quibus aliquid realiter producitur; et vim verbis consecratoriis inditam illi assimilant virtuti, quam vox Domini semel prolata « Crescite et multiplicamini, et replete terram », habuit ut naturae nostrae vim praeberet ad filiorum procreationem.

Probatur 2. — Ex doctrina S. Thomae; nam S. Doctor (3. q. 75. a. 8.) conversionem panis in corpus Christi comparat cum conversione formali et cum creatione; ac proinde sicut in creatione vere producitur ens, et in omni conversione formali vere pro-

ductio aliqua intervenit; ita actionem quodammodo productivam in Eucharistiae consecratione admittendam esse saltem insinuat: et idem facit cum transsubstantiationem ait convenire cum creatione in eo quod neutra habeat subiectum commune utrique termino, quasi dicat per utramque aliquid produci sine subiecto, in quo recipiatur.

Praeterea S. Thomas, eadem quaestione, articulo 2., et omnino excludit corpus Christi esse in Eucharistia per loci mutationem; et ait « relinquitur quod non possit aliter *corpus Christi incipere esse de novo* in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum ». Idem repetit, articulo 4.; et insuper a. 7. dicit terminum huius conversionis esse corpus Christi; et art. 8., postquam docuerit vere et proprie dici « ex non ente fit ens, et ex pane corpus Christi », ad 3. ait: « In hac conversione sunt plura difficiliora quam in creatione, in qua solum hoc est difficile, quod aliquid fit ex nihilo, quod tamen pertinet ad proprium modum productionis primae causae, quae nihil aliud praesupponit; sed in hac conversione non solum est difficile quod hoc totum convertatur in illud totum, ita quod nihil prioris remaneat (*quod non pertinet ad communem modum productionis* alicuius causae); sed etiam habet hoc difficile quod accidentia remaneant, corrupta substantia; et multa alia ».

Probatur 3. — Ex ratione theologica; quia transsubstantiatio cum sit vera conversio, et quidem substantialis, requirere videtur ut pro termino formali habeat substantiam in quam fit conversio, non solum quatenus circa eam substantiam versetur, sed etiam quatenus illam vel omnino producat, vel saltem de se sufficiens foret ad eam producendam. Et inde est quod adductiva actio, quae ad solam *praesentiam accidentalem* terminatur, translocationem quidem explicare posset, sed non videtur sufficiens ad explicandam transsubstantiationem.

Hic autem duo adnotari debent. Primum est, per transsubstantiationem fieri mutationem aliquam late sumptam in corpore Christi; quia ex vi illius actionis aliter se habet quam prius: primario quidem et per se, quia in suo esse substantiali habet dependentiam quam antea non habebat, cum iam per novum influxum causae agentis recipiat idem esse substantiale; secundario autem et consequenter, quia acquirit novam praesentiam realem, quam non habebat. — S. Thomas utique dicit corpus Christi

non mutari per hoc quod praesens sistitur in Sacramento: sed verba S. Doctoris intelligenda sunt vel de mutatione, quae fieret in corpus Christi prout est in coelo; vel de mutatione proprie dicta, quae requirit ut idem sit subiectum formae deperditae et acquisitae; nam proprie loquendo id quod creatur, non mutatur.

Secundo est adnotandum, corpus Christi, prout est in Sacramento, nullam habere *physicam* dependentiam a seipso prout est in coelo, quantum est *ex vi physicae actionis, qua in Sacramento reproducitur et conservatur;* est enim actio transsubstantiationis de se sufficiens ad corpus Christi producendum et conservandum, si iam non praeexisteret: at *moraliter et ex voluntate Dei* omnimodam a seipso dependentiam habere. Nam, ut egregie notat P. Coninck [1], « Deus non statuit illud (Christi corpus) aut reproducere, aut conservare modo sacramentali, nisi dependenter ab existentia naturali. Unde corpus Christi ponitur in Sacramento gloriosum, vel non gloriosum, prout alibi modo naturali existit. Secundo, quia forma esset falsa, si dum pronuntiatur, Christus non existeret; quia tunc minister non posset ex persona ipsius dicere: 'hoc est corpus meum'. Sed haec ratio secunda non probat absolute Christum debere existere modo naturali, sed tantum debere aliquo modo alicubi existere, dum pronuntiatur forma; quia haec absolute esset vera, etsi nullibi aliter existeret quam sacramentaliter ».

Hac animadversione facta corruunt multae difficultates, quae a defensoribus aliarum opinionum proponuntur; et facile respondetur obiicienti: si Christus constitueretur in Sacramento per actionem ad substantiam terminatam, et de se productivam, verba haberent vim ad ponendum ibi corpus Christi, etiamsi alibi non existeret; quod nequit admitti. Sequela in hoc argumento, ex paulo ante dictis, falsa est: Deus enim statuit corpus Christi modo sacramentali reproducere, dependenter ab existentia eius naturali.

Nec magis valent contra sententiam, quam amplectimur, obiectiones aliae similiter desumptae ab inconvenientibus. Dicitur I. — si corpus Christi in Eucharistia affirmatur praesens per actionem productivam, illud sub speciebus eucharisticis, ex pane

[1] In 3. S. Thomae, q. 75. a. 4. n. 167.

productum, non erit corpus ex Maria natum; sicut vinum ex aqua, iussu Christi, factum in Cana Galileae non erat vinum de vite. — Respondetur negando illationem, nam *idem omnino* corpus quod primo ex B. Virgine natum est, *reproducitur* ex pane in Eucharistia: et exemplum vini per miraculum producti a Christo in Cana non respicit rem praesentem, quia illud *primo productum* fuit ex aqua, et *hanc ob causam* non fuit vinum de vite.

Dicitur 2. — Posita doctrina, quam amplectimur, toties substantia corporis Christi annihilaretur quoties desinunt species Eucharisticae, cum talis desitio sit qualis est productio: — sed pariter negari debet sequela, quia corpus Christi alibi existit, ac proinde quando corrumpuntur species, desinit sub illis esse, sed non desinit esse simpliciter; desitio autem tum talis est qualis productio, cum desitio est rei primo productae, non vero rei reproductae, et iam alibi existentis.

Dicitur 3. — Actio substantialis, quam tenemus esse necessariam ut transsubstantiatio recte explicetur, attingit substantiam corporis Christi secundum se, non vero praesentiam corporis Christi sub speciebus; requiritur ergo alia actio per quam corpus fiat praesens sub illis speciebus: at si ita se res habet, iam actio, per quam corpus Christi praesens fit speciebus, sufficiens per se solam est ad mysterium transsubstantiationis declarandum, et in quantum possumus intelligendum. Ergo. — Resp., posita actione substantiali reproductiva corporis Christi, non requiritur alia actio ad constituendum corpus hoc sub speciebus. Etenim in omni actione necessarium est ut fiat alicubi; et ideo sicut ex actione substantiali reproductiva corporis Christi, secundum se considerata, resultat esse substantiale istius corporis; sic ex *praesentia* eiusdem actionis consequitur, — scite notat Suarez [1], — ut terminus eius hic potius, quam alibi fiat; ita ut *praesentia actionis* sit quasi *fieri praesentiae termini:* ac proinde actio, quae corpus Christi sub speciebus panis reproducit, illud sub eis praesens facit.

Placet quae de transsubstantiatione hucusque disputavimus concludere verbis Sancti Bonaventurae [2]: — « Haec est mutatio

[1] In 3. S. Thomae, disp. 50. s. 4. n. 16.
[2] In 4. sent. dist. 11. p. 1. a. 1. q. 2.

singularis, quae nullum simile plenum habet. Assimilatur tamen in aliquo aliis. Quia enim in hac mutatione nihil commune manet, assimilatur creationi. Quia vero principium initiale non est nihil, sed aliquid; ideo dissimilis est creationi, et similis generationi. Quia vero terminum finalem non habet aliquid de novo factum, sed prius existens; ideo est dissimilis generationi et similis augmento. Quia vero corpus Christi ex hoc non crescit, sed in pluribus locis existit; ideo dissimilis augmento, et similis loci mutationi. Quia vero in alio loco existit, et a proprio non recedit, et aliquid in ipsum transit; ideo omni motui et mutationi dissimilis est, et est prorsus mutatio singularis ».

ARTICULUS SEXTUS

De obiectiva realitate specierum sacramentalium.

Sensuum testimonio constat in Eucharistia manere species panis et vini nullatenus mutatas; quantitatem, nempe, figuram, colorem, saporem, atque his similia: quaeritur, habentne species illae realem extra nos existentiam, necne? Vel aliis verbis, quaeritur utrum species Eucharisticae sint aliquid reale quod, ante consecrationem, in pane et vino tamquam in proprio subiecto inerat, et peracta consecratione maneat, ex divina virtute, sine subiecto: — an potius quantitas et qualitates panis et vini quae a sensibus percipiuntur, post consecrationem Eucharistiae, non maneant, quia separari nequeunt a substantia panis et vini, a qua realiter non distinguuntur; adeoque ex supernaturali operatione divina sit ut illae species nobis appareant, tamquam id quod ex pane et vino remanserat, quamvis realiter et *obiective* nihil supersit. Hanc doctrinam, ab aetate qua, reiecta philosophiae Maiorum traditione, theologi de natura corporum iuxta Cartesianorum principia opinari coeperunt, quidam, — inter quos praecipuus fuit P. Emmanuel Maignan in opere cui titulus *Philosophia sacra,* — primo timide, deinde maiori securitate propugnaverunt. — Putaverunt enim isti Doctores species, quas in Sacramento videmus, explicare, sive asserendo Deum esse, qui immediata sua operatione ita immutat sensus nostros, ut ipsi eodem modo af-

ficiantur sacramentalibus speciebus post consecrationem, ac afficerentur si adhuc existeret panis et vini substantia ut erat ante consecrationem; sive dicendo Deum removere corpora a loco quem occupare deberent panis et vinum si adessent, et sic in corporibus circumstantibus agere ut exinde haberentur extensio, impenetrabilitas, pondus, color et alia, quae a corporibus praesentibus produci solent.

Quid autem in Traditione catholica hac de re doceatur, ac proinde quid circa eam teneri debeat, patebit ex propositione sequenti, quam ut nobis certam proponimus ac vindicamus.

THESIS V.

In Eucharistia species sacramentales panis et vini, obiectivam habentes realitatem, manent sine subiecto.

Probatur thesis 1. — Ex doctrina Patrum, in quorum scriptis non modo nullum minimum verbulum illius actionis divinae, quam adversarii defendunt, invenire est; sed apertissima loca occurrunt, ubi realitas specierum sacramentalium declaratur.

Et sane Patres sine ambiguitate eam docent, quum species sensibiles vel *rem materialem* appellant, ut dixit Origenes loco a nobis iam citato (pag. 552.); vel *rem sensibilem* vocant, ut S. Ioannes Chrysostomus (hom. 82. in Matth.) locutus est. « Cum ergo », inquit, « Sermo dicat: 'hoc est corpus meum', obtemperemus et credamus et spiritualibus oculis ipsum respiciamus. Nihil enim sensibus percipiendum Christus nobis tradidit, sed *in rebus quidem sensibilibus*, omnia vero intelligibilia (mente et fide suspicienda) ».

Eamdem obiectivam realitatem specierum sacramentalium Patres docent cum in Eucharistia duo distinguunt: unum nempe quod *sacramentum*, vel *signum* vocant corporis Christi; et aliud, quod est corpus ipsum *sub illo signo* realiter contentum. Hinc S. August. ait (l. contra Adim. Manichaeum): « Non dubitavit Dominus dicere 'hoc est corpus meum' cum *signum* daret corporis sui »: et idem S. Doctor in epist. 23. (al. 98.) ad Bonifacium: « secundum quemdam modum *sacramentum corporis Christi*, corpus Christi est ». — Facundus Hermianensis (pro defens. trium

cap. lib. 9. cap. 5.) dixit: « Sicut *sacramentum* corporis et sanguinis eius, *quod est in pane et poculo consecrato,* corpus eius et sanguinem dicimus; non quod proprie corpus eius sit panis, et poculum sanguis, sed *quod in se* mysterium corporis eius sanguinisque *contineant* ». — Aldemannus (de Eucharistiae sacramento ad Berengarium) inquit [1]: « Quod si quos movet cur hoc sacramentum non visibiliter transmutetur in speciem carnis et sanguinis, attendant quod Apostolus ait, 'Per fidem ambulamus et non per speciem'.... Ut ergo fides exerceatur credendo quod non apparet, vitale sacramentum *sub specie corporea* viriliter latet, *uti anima in corpore.* Denique et baptismi aqua quaelibet oculis intuentium videtur, et homo baptizatus, quid aliud quam quod antea erat apparet?.... O animalis homo qui non percipit ea quae Dei sunt ».

Insuper, doctrinam quam defendimus certam atque indubitabilem fuisse apud Patres, manifestum est ex argumento quod ipsi urgebant contra Monophysitas. Nam ad haeresim suam confirmandam abutebantur Monophysitae dogmate conversionis panis et vini in corpus et sanguinem Domini, et ex hac conversione arguebant humanam naturam Christi in divinam naturam sic fuisse conversam, ut humanitatis Christi proprietates visibiles, circumscriptio nempe, figura, color et aliae similes quae conspiciebantur, apparentes essent sed non reales. Ex eodem tamen mysterio Patres haereticos revincebant: et ex *realitate quantitatis et qualitatum panis ac vini,* quae, facta conversione substantiarum manent sine mutatione, tamquam unius sacramenti pars sensibilis cum parte non sensibili, idest cum corpore et sanguine Christi, ostendebant et declarabant *realitatem humanae naturae,* quae absque sui mutatione manet cum divinitate unita in una persona Verbi Dei.

Profecto si species sacramentales non essent accidentia panis et vini quae, peracta transsubstantiatione, in Eucharistia realiter manerent sine subiecto, ac proinde si vera esset doctrina recentiorum, quos impugnamus; quin ullam potuissent analogiam ex Eucharistiae mysterio deducere Patres adversus Monophysitas, analogia potius istius mysterii respondisset horum haeresi de humana natura in divinam transmutata et de apparenti tantum os-

[1] Migne, P. L. t. 143. p. 1294.

tensione proprietatum sensibilium humanitatis in Christo. Recolantur loca Patrum quae exposuimus in thesi praecedenti (p. 552.): — hic satis erit, ex illis, pauca sed clarissima verba referre Theodoreti. Orthodoxus ait: « Captus es (haeretice) retibus, quae ipse texuisti. Neque enim post sanctificationem mystica symbola *recedunt a sua natura; manent enim in priori essentiae et figura et forma aspectabili*, et visibilia sunt et tangibilia, *qualia erant prius* ».

Eamdem veritatem inculcabat B. Lanfrancus, retorquens adversus Berengarium argumentum, quod hic pro defensione Sacramentariorum haeresis proferebat. Berengarius aiebat: « Sacrificium Ecclesiae duobus constat, duobus conficitur, visibili et invisibili, sacramento et re sacramenti; quae tamen res, id est Christi corpus, si esset prae oculis visibilis esset, sed elevata in coelum, sedensque ad dexteram Patris usque in tempore restitutionis omnium..... coelo devocari non poterit; sicut Christi persona Deo constat et homine ». Reponebat Lanfrancus [1]: « Caiphas, cum esset pontifex anni illius, verum de Salvatore nesciens prophetavit..... Verum quidem dixit, verumtamen quo eius verbum vergeret ignoravit. Sic et tu, volens loqui contra causam nostram, manifeste quam defendendam suscepimus asseris partem nostram. Hoc est namque quod dicimus, hoc modis omnibus contra te ac sequaces tuos approbare centendimus, sacrificium scilicet Ecclesiae duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, et invisibili Domini Iesu Christi carne et sanguine, sacramento et re sacramenti; quae res (ut verbis tuis utar) est corpus Christi, sicut Christi persona, te quoque auctore, constat et conficitur Deo et homine, cum ipse Christus sit verus Deus, et verus homo, quia omnis res illarum rerum naturam et veritatem in se continet ex quibus conficitur. Conficitur autem, te etiam teste, sacrificium Ecclesiae sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi ».

Verum a saeculo XI., propter exortam haeresim Berengarii, Patres fusius et ex professo tractantes de Eucharistiae mysteriis, doctrinam, quam vindicamus, docuerunt expressis verbis et eadem, qua nunc utimur, usi sunt formula ad eam significandam.

Hildebertus, Episcopus Cenomanensis, quem S. Bernardus vocavit *magnum* sacerdotem *excelsum in verbo gloriae,* et *magnam*

[1] L. de corpore et sanguine Domini c. 10.

Ecclesiae columnam, in *Brevi tractatu de sacram. altaris,* dum in hoc augustissimo mysterio ostendit divinam virtutem supra omnem captum hominis operari, ait: « Numquid ei (homini) capabile est qualiter substantia panis et vini in substantiam corporis et sanguinis Domini conversa, *non tamen conversa sunt pariter, sed manent immutata,* sine panis et sine vini substantia, *tam panis quam vini accidentia? Quomodo accidentia sine subiecto, vel haec accidentia, in quo nata sint, sine subiecto?* Via in istis est ignota rationi, sed non penitus ignota fidei. Ratio hic totum ignorat; sed fides praesumit quod ratio non capit.... Novit fides per gratiam quod ratio per nullam scire potest experientiam ».

Saeculi XII. tria tantum, brevitatis causa, testimonia proferam insignia. Gulielmus, S. Theodorici Abbas, in libro *de sacramento altaris* inquit[1]: « Similitudo illa panis, quae in altari carnis oculis se ingerit, per se inspecta, non est corpus Domini. Sed cum esset *quidem priori substantiae, id est pani inhaerens, vel accidens,* migrante in Dominicum corpus substantia cui inhaerebat, *remansit,* ad peragendum sacri institutum mysterii. Quod quidem contra usum et rationem est mundanae sapientiae, ut sublata substantia, substantiae accidens subsistat. Sed legi naturae non subiacet Deus; imo ipsius legis lex est Creator suus. Potestque accidentia, subducto substantiae fundamento, vel continere, vel in aliam transferre substantiam: qui terram, vel secundum unum prophetam 'appendit in nihilum' (Iob. XXVI.), vel secundum alium, 'super maria fundavit, et super flumina praeparavit eam' (Ps. XXIII.)... Est igitur in mysteriis vera Dominici corporis substantia, sed absque visibili specie sua; et est vera species visibilis panis sed absque substantia sua.... Nihil enim falsum putandum est in sacrificio veritatis vel sicut fit in magorum praestigiis, ubi delusione quadam falluntur oculi, ut videatur illud esse quod non est omnino; sed vera species visibilis panis, quae fuit in pane, ipsa facta praeter substantiam suam, quodammodo in aliena peregrinatur, continente eam qui fecit eam, et ad suum transferente corpus. Quae tamen translata ad corpus Domini, non eo modo est ad illud quomodo accidens ad substantiam: quia corpus Domini, quantum in sua substantia, nec album efficit albedo illa, nec rotundum rotunditas illa; sicque de reliquis ».

[1] Migne, P. L. tom. 180. p. 343.

D. Algerus, in opere *de sacramentis corporis et sanguinis Domini*, l. I. c. 7.[1], de speciebus eucharisticis ex professo agens, earum multis argumentis demonstrat obiectivam realitatem, et inter alia haec habet: « Cum autem in Sacramento forma panis, soliditas, color, sapor sentiatur, vel verum hoc esse, vel phantasticum dicitur. Sed absit ut perfecta veritas phantasiae fallacia adstruatur, maxime cum ipsi angeli, et ipse Spiritus Sanctus in columba vel linguis igneis, quoties apparuisse leguntur, non phantastica, sed vera corpora in aere assumere adstruantur; et in ceteris omnibus sacramentis Novi Testamenti et Veteris, nihil phantasiae, sed omnia vera inveniantur. Absurdum enim revera est, ut quod non vere est, veritatem approbet; et quod de se fallit aestimationem, de alio veram exhibeat fidem. Phantastica enim illusio, magicis congruit et diabolicis fraudibus: veritatis autem assertio, divinis sanctionibus. Ne ergo phantastica species, sacramento Christi aliena prorsus et indigna, superinduci credatur, quae magis novit fallere quam veritatem astruere, quomodo id non solum rationi, sed et auctoritati sit contrarium, videamus ».

Et paulo post: « Sacrificium enim Ecclesiae revera *veritatem, et naturam in se continet earum rerum ex quibus conficitur*, quia vere et naturaliter continet corpus Christi et sanguinem, et *nihilominus vere et naturaliter elementorum eamdem quae fuerat speciem*. Alioquin quomodo verum erit, quod de elementis sacramentalibus Ambrosius dicit, ut sint quae erant, et in aliud commutentur, nisi *de eis in sacramento et aliquid reservetur,* ut sit quod fuerat, et aliquid mutetur, ut melius fiat? »

Robertus Cardinalis Pullus, in libro 8. *Sententiarum* (cap. 5.) ait: « Cum autem panis in carnem, vinum quoque virtute Christi vertatur in sanguinem, substantia utique vini et panis desinit esse quod fuerat, idque fit quod prius non erat: *proprietates* tamen amborum *transeuntium manent*.... Transit itaque substantia, sed *manet forma; neutrum miraris,* sed Omnipotentem contemplaris. Quamobrem *non est sensuum delusio, sed vera rei* comprehensio, quod cum Dominica in mensa sit solum caro et sanguis, *nihilominus tamen vini natura percipiatur et panis*. Non tamen quod caro et sanguis huiusmodi sint qualitatis; verum quod post mutationem utriusque substantiae, *non mutatur qualitas naturae.* Haec

[1] Migne, tom. cit. p. 759.

qualitas tamen frangendo et conterendo aliter, aliterque variatur, res ipsa, quae sub specie latet, nullo modo alteratur ».

Demum, ut ostendam communem hac in re doctrinam Ecclesiae, addam gravissimum testimonium quod saeculo XIII. protulit Innocentius III. Hic enim in opere *de sacro altaris mysterio,* (l. 4. c. 9.) ait: « Qualem significandi modum habet nomen accidentis in physica facultate, talem existendi modum habet accidens nominis in theologica veritate. Nam sicut hoc nomen *album* significat accidens in substantia id est, in adiacentia; sed hoc nomen *albedo* significat accidens sine subiecto, id est in existentia: sic ante consecrationem accidens est in subiecto, quoniam existit in alio. Sed post consecrationem *accidens est sine subiecto, quoniam existit per se;* transit enim substantia, sed remanent accidentia: nec dicitur accidens in vi participii, sed accipiendum est in vi nominis..... Non enim debemus quaerere naturam in gratia, neque consuetudinem in miraculo ».

Probatur thesis 2. — Ex unanimi consensu omnium Scholasticorum, breviter celebriores commemorabo.

B. Albertus Magnus (de Eucharistia, dist. 6. Tract. 1. cap. 3. n. 14.) inquit: « Dicendum est, quod in veritate in sacramento remanent accidentia panis et vini sine omni substantia illis accidentibus subiecta, quam ipsa sufficiunt accidentia ». — S. Thomas id saepissime repetit et in Summa Theologica quaestionem 77. integram habet *de accidentibus remanentibus in Eucharistia.* Ex primo articulo hic referam conclusionem: « Et ideo relinquitur quod accidentia in hoc sacramento manent sine subiecto, quod quidem virtute divina fieri potest: cum enim effectus magis dependeat a causa prima quam a causa secunda, Deus, qui est prima causa substantiae et accidentis, per suam infinitam virtutem conservare potest in *esse* accidens, subtracta substantia per quam conservabatur in *esse* sicut per propriam causam, sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere sine naturalibus causis, sicut humanum corpus formavit in utero Virginis sine virili semine ».

S. Bonaventura in 4. sent. (dist. 11. p. 1. a. 1. q. 2.) hanc propositionem sibi demonstrandam proponit: « Totus panis convertitur in corpus Christi in Eucharistia, solis accidentibus remanentibus ». Et in *Compendio theologicae veritatis* (lib. 6. c. 4.) varias enumerando mutationes, ait: « Tertia est mutatio supernaturalis,

ut quando nec materia nec subiectum manet, sed tantum *accidentia sine subiecto.* Et talis mutatio est in transsubstantiatione corporis Christi ». — Duns Scotus, Doctor subtilis, in 4. dist. 12. q. 6., hanc defendit conclusionem: « Dum manet Eucharistia, non est ibi substantia corporis Christi. *Accidentia etiam manent tunc sine subiecto* ». Ocham in 4. dist. 11. q. 6. dicit: « In ista transsubstantiatione non includitur nisi quod *species illae ibi realiter maneant,* et quod substantia non maneat in se realiter; et quod ibi sit realiter corpus Christi, non quantitative ». Gabriel Biel, in 4. dist. 12. q. 1. sic habet: « 1ª Conclusio. — Accidentia panis et vini post consecrationem manentia per se stant, nulli subiecto inhaerentia ».

Citavimus Scholasticos antiquiores; sed eorum doctrinam quoad rem praesentem, omnes recentiores tenuerunt, saltem usque ad mediam partem saeculi XVII.: quinimo Toletus, Suarez, de Lugo, Coninck aliique docebant illam doctrinam ut *de fide* definitam. — Constat igitur unanimem inveniri consensum Theologorum, a saeculo XII. ad saeculum saltem XVII. quoad accidentia in Eucharistia manentia sine subiecto; et constat hunc consensum non fundari in quadam opinione universaliter tunc recepta, sed in principiis fidei et in Traditione ecclesiastica. Huiusmodi vero concors sententia ostendit doctrinam, quam de speciebus sacramentalibus defendebat, fuisse traditam; nam in iis quae ad fidei dogmata pertinent, Theologorum consensus unanimis indubium est indicium veritatis traditae.

Probatur thesis 3. — Ex Decreto Concilii Constantiensis a Papa Martino V. approbato: damnatus enim ab illo fuit articulus secundus Wikleffi, quem non semel citavimus, et hic iuvat iterum referre: « Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem (altaris) sacramento ».

Porro ut ratio condemnationis a Concilio et a Pontifice pronuntiatae appareat, et manifesta fiat vis argumenti quod pro thesi nostra ex hac damnatione exurgit, quaedam historice recolenda sunt; quae praecludent etiam omnia adversariis nostris subterfugia ad evadendam illam damnationem. Facta narrabit, et mentem Concilii atque Pontificis aperiet nobis Thomas Waldensis, Carmelita Anglus, qui, iussu Regis Henrici V., opus *de sacramentis* contra errores Wikleffi, et ad exponendam, propugnan-

damque genuinam Ecclesiae fidem scribere coepit anno 1425., idest post septem annos a Decretis Concilii Constantiensis et Martini V. adversus Wikleffum. Postquam opus perfecerat, scilicet an. 1427., Waldensis Romam ad Pontif. Martinum V. id transmiserat, ut Apostolico iudicio probaretur: et reapse Summus Pontifex, diligenti Doctorum praemisso examine, opus illud coram Cardinalibus approbavit.

Itaque in *Doctrinali fidei, de sacramento Eucharistiae* cap. 76., refert Waldensis verba Wikleffi desumpta ex secunda parte sermonum illius haeretici, sermone 58.; et haec sunt: « A tempore », inquit Wikleff, « Innocentii III., — nescitur utrum catholice, an haeretice sentiebat, — ad *unam tamen coguntur obedientiam illius Ecclesiae, tamquam fidem, quod credatur accidens esse sine subiecto in hoc sacramento.* Sed nec afferunt rationem, nec Scripturam, ut debeat ita credi: ideo *fideles in Domino* istud renuunt ». Et infra prosequitur: « Similiter quod accidens sit sine subiecto, tam Philosophi, quam Theologi renuerunt; propter hoc quod non potest sic esse de potentia Dei absoluta ». In libro autem *de Apostasia* c. 1. Wikleffus ait: « Nedum Philosophi, sed omnes sancti de millenario Christi [1] tacuerunt accidens esse sine subiecto ». Et cap. 5. asserit: « Si ergo oportet fidelem credere ut fidem catholicam, quod sacramentum altaris sit accidens sine subiecto, et Porphyrius et Aristoteles in isto verissime ac pertinentissime laborarunt, oportet in isto canonizare suas sententias ».

Has haereticas, falsas, et calumniosas assertiones singillatim refutat Waldensis ex professo a c. 74. ad 84. Ostendit enim « quod determinatio Innocentii et Ecclesiae de accidente sine subiecto suo, non est contra omnes ethnicos philosophos »: demonstrat « Vikleffum in materia de accidente Parmenidis et Anaxagorae errores sequi »; probat sententiam Wikleffi, « quod substantia sit accidens re et essentia, Philosophis magnis et praecipuis, et nedum eis, sed omnino magnis Theologis transiisse in derisum »: docet « quod determinatio accidentis sine subiecto est consona sanctis *de millenario Christi* »: demum refutat omnia

[1] *Millenarium Christi* vocat Wikleff primos mille annos, qui ab Ecclesiae Christi primordiis effluxerunt. Haec autem sententia erat illius haeretici quod soli audiendi sint Patres qui in primo Millenario scripserunt; ceteri vero deserendi.

argumenta Wikleffi. Et quia Wikleffus urgebat novellam esse istam fidem de accidente sine subiecto, quia haec formula non inveniebatur in epistolis Pauli, aut apud antiquiores Patres; Waldensis probat « articulos omnes fidei *lucidiores* factos esse post contradictiones haereticorum », et illam de accidente « non novellam fidem, sed eiusdem fidei novam esse declarationem ». Addit etiam: « Et si petatur ratio Decreti Concilii de fide accidentis sine subiecto, dicendum, quia fides principalis articuli hoc concludit..... Ex prima fide Evangelica, 'hoc est corpus meum', pure, sine vitio et proprie intellecta, infugibiliter sequuntur *transsubstantiatio, et accidentis positio absoluta* ».

Ex his omnibus evidenter patet 1. — Wikleffum doctrinam, quam Ecclesia docebat de permanentia accidentium sine subiecto in Eucharistia, *seorsum et per se sumptam* reiecisse ut falsam et repugnantem; 2. — Concilium hunc errorem *per se et seorsum sumptum* damnasse, quamvis dependentem ab alio errore eiusdem Wikleffi, nempe a negatione desitionis panis in sacramento; ideoque duos articulos, doctrinam Wikleffi continentes, *distincte* damnasse; unum, scilicet, qui negationem desitionis substantiae panis asserebat, et est iste: « articulus 1. — *Substantia* panis materialis et similiter *substantia* vini materialis remanent in sacramento altaris »; alterum, a primo dependentem, sed ab eo distinctum, qui continebat specialem errorem Wikleffi, adversantem veritati, speciali et explicita professione, admissae a catholicis, de accidentibus nimirum manentibus in Eucharistia sine subiecto; et est articulus 2. Wikleffi superius citatus.

Verum ergo non est quod asserit Drouin [1], « in hoc haereticus (Wikleff) erat, non quod more Philosophorum accidentia sine subiecto esse non posse contenderet, *de quo ne quidem* cogitabat: sed quod vellet post consecrationem, elementum panis accidentium, ut fuerat, esse subiectum, *nullamque fieri transsubstatiationem*: hoc itaque sensu debet Synodus Constantiensis intelligi ». — Negavit utique Wikleff transsubstantiationem, asserendo elementum panis esse subiectum accidentium in Eucharistia, et Ecclesia hanc haeresim damnavit; sed praeterea negavit etiam accidentia Eucharistiae manere sine subiecto, idque, — quod tamen fatebatur esse communem catholicorum fidem a

[1] De re sacramentaria, l. 4. c. 4. sect. 1. § 2.

tempore Innocentii III., — omni argumentorum genere impugnavit; et Ecclesia hunc alium Wikleffi errorem proscripsit, atque oppositam veritatem — quam fideles confitebantur, et haereticus deridebat quia putabat accidentia realiter non distingui a subiecto, ac proinde non posse realiter ab eo manere separata, — expressis verbis confirmavit. Haec veritas exprimitur propositione, quae contradictoria est articulo 2. Wikleffi, et sic se habet: *Accidentia panis et vini manent in sacramento altaris, et non manent ibi cum subiecto.* — Et hac propositione Ecclesia statuit species Eucharisticas non esse solam modificationem a Deo factam in sensibus nostris, non esse operationem divinam in corpora quae nos undique circumstant; — sed esse quid reale quod in pane et vino ante consecrationem existebat, et a substantia panis et vini sustentabatur; quodque, post consecrationem, desinente panis et vini substantia, non desinit esse, manens, per divinae omnipotentiae miraculum, absque sustentatione subiecti in quo insit et innitatur.

Nec iuvat Drouinio quod appellet ad testimonium Alliacensis, quasi ipse, qui interfuit Concilio Constantiensi, dicat ibi actum fuisse solum de errore circa existentiam substantiae panis et vini in Eucharistia. Petrus de Alliaco, in suis commentariis ad 4. sent., quos citat Drouin, nihil de Synodo Constantiensi testatus est, nec testari potuit. « Illos enim », recte notat Franzelin [1], « scripsit iunior, cum esset magister in schola Parisiensi, 30 et amplius annis antequam senescens Cardinalis 65 annorum, et maioribus negotiis occupatissimus, interfuit Concilio. Patet id etiam evidenter ex modo, quo in commentariis loquitur de definitione Ecclesiae circa absentiam substantiae panis in Eucharistia, quod dogma, post Concilium Constantiense, non potuisset dicere se nondum videre explicite definitum ».

Quod si quis, plene agnoscens nullum esse testimonium Alliacensis relate ad Concilii Constantiensis definitiones, quaereret tamen quid ipse de accidentibus eucharisticis senserit, huic etiam quaestioni respondet Franzelin: « Exponit in 4. qu. 6. art. 3. ipsam recentiorum theoriam de speciebus intentionalibus, quam aliquis posset 'imaginari' inquit. Iudicium Alliacensis de tali opinione hoc est: si reperiretur qui ita diceret, 'non esset propter hoc

[1] De Eucharistia p. 268.

tamquam haereticus habendus; aliter enim minus esset favor fidei ad doctrinam philosophi'. Pergit continuo: 'quarta et communior opinio (sic loquitur etiam de ipso dogmate transsubstantiationis: 'quarta opinio, inquit, communior est, quod substantia panis non remanet, sed simpliciter desinit esse') et *cui magis favet doctrina Ecclesiae,* est quod in sacramento accidentia, quae fuerant panis, remanent sine subiecto et in illis fit fractio, et hanc teneo' ».

Quapropter idem Franzelin merito concludit: « Neque ergo possunt adversarii provocare ad opinionem Alliacensis, quae ceterum repugnans universali aliorum consensui nullius esset ponderis; prorsus vero absurde agunt, quando hunc locum ex eius commentariis volunt constituere normam ad interpretandum sensum Concilii Constantiensis. Ne vero dicant haec, etiam post Concilium, ab auctore fuisse probata, quia ea non correxit; cogitent de eiusdem modo loquendi quoad transsubstantiationem, quem etiam post Concilium incorrectum reliquit. Paucis scriptoribus animus fuit imitandi Augustinum, ut senes retractarent, quae iuvenes scripserant minus castigate. Quamquam si recentiores philosophi catholici admisissent hoc ipsum iudicium Alliacensis, ut in commentariis exstat, non tam acriter defendissent sententiam, quae non sit quidem damnanda ut haeretica, sed cui faveat minus doctrina Ecclesiae ».

Probatur thesis 4. — ex Canone 2., sessionis 13. Concilii Tridentini. In hoc namque canone definitur « conversio totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem, *manentibus dumtaxat speciebus panis et vini* »: et verba canonis sive spectentur in se seipsis, sive secundum sensum, communiter a Theologis admissum quando definitio lata fuerat, sine dubio docent realem et obiectivam existentiam specierum sacramentalium. Verba enim per se spectata ostendunt, ex illis quae *realiter* in pane et vino existebant, aliquid, nempe totam substantiam *transire*, et *aliquid,* nempe species, *manere;* ac proinde *illas easdem species* esse in Eucharistia *realiter*, peracta transsubstantiatione, *quae iam fuerant in pane et vino,* sed absque subiecto, quia substantia panis et vini desinit esse. — Et insuper verba Concilii secundum sensum tunc temporis communiter admissum considerata, nequeunt aliam ferre interpretationem, quia *species panis et vini in Eucharistia manentes* nonnisi ut accidentia divinitus

absque subiecto sustentata, ab omnibus Theologis, et ab omnibus fidelibus intelligebantur.

Hinc nullius ponderis esse potest exceptio adversariorum, qui contendunt divina providentia factum fuisse ut Concilium Lateranense IV. et Tridentinum nunquam *accidentia* panis et vini in Eucharistia adesse dixerint, sed *species;* quod vocabulum per se significat *species intentionales,* non autem obiectiva accidentia.

Etenim hic non quaeritur, quid vocabulo *species* per se possit significari, sed quid tempore Concilii, et in contextu canonis a Concilio editi, comma illud « *species panis et vini manentes* », in oppositione ad panis et vini substantiam, quae *conversa* est in corpus et sanguinem Christi, significaverit. — Porro significationem unicam habuisse specierum obiective realium, ex dictis, non est dubium.

Si vero reponerent adversarii, locutionem illam « species panis et vini » habuisse quidem tempore Concilii determinatam significationem quam vindicamus, admittere tamen etiam eam, quae subsequenti tempore invecta fuit, seu specierum *intentionalium;* nihil ex hac responsione prorsus proficerent. Nam 1. — Locutio a Concilio adhibita, si spectetur *per se ipsam in canone citato,* — praescindendo a significatione iuxta quam illo tempore communiter adhibebatur, — obiectivam dicit existentiam specierum sacramentalium. 2. — Praepostere, ut intelligatur sensus illius locutionis, ab adversariis nostris fit recursus ad significationem eidem a nonnullis attributam, multo post quam Concilium eam adhibuerit. Sane, sicut quivis sermo, ita etiam textus Conciliorum intelligendi sunt secundum usum loquendi et significationem verborum tunc obtinentem, quando verba dicta vel scripta sunt. Hac interpretandi regula negata sequeretur, quod definitionibus Conciliorum non necessario competeret infallibilitas formaliter secundum significationem, qua sunt editae, sed solum verbis materialiter spectatis, quia secundum alium usum loquendi postea inducendum continerent sensum verum. At omnino contrarium tenendum esse quisque videt; infallibiles enim sunt definitiones tantummodo secundum significationem, qua editae sunt; secundum aliam vero significationem, quae aliquo alio tempore induceretur, possent esse falsae; et ideo intelligendae sunt quovis tempore secundum significationem verborum et usum loquendi illius aetatis, qua sunt editae [1].

[1] Franzelin, de Eucharistia p. 264.

Ceterum ratione optima Concilium Tridentinum post Lateranense IV. usum est voce *specierum*, potius quam *accidentium*. Quamvis enim illud ipsum dicatur species, quod est accidens, non tamen idem conceptus formalis exprimitur utroque nomine: *species* designat accidens cum relatione ad nostram perceptionem; *accidens* vero non exprimit illam relationem, sed nomine suo tantum dicit *ordinem quem necessario habet ut alteri insit*, et recipiatur in subiecto. Quapropter cum agebatur de mysterio, in quo nihil quoad perceptionem sensuum est mutatum, et sola fide creditur *sub accidentibus, quae videntur,* non esse subiectum, sed adesse corpus et sanguinem Domini, aptius adhibita fuit appellatio *specierum,* quam *accidentium.*

Sensum, quem declaravimus, canonis 2. sessionis 13. Concilii Tridentini, genuinum fuisse confirmatur auctoritate Catechismi eiusdem Concilii, iussu S. Pii V. Pontificis Maximi promulgati, ubi (p. 2. cap. 25.) haec leguntur: « Tria sunt maxime admiranda atque suspicienda, quae in hoc Sacramento verbis consecrationis effici fides catholica sine ulla dubitatione credit ac confitetur. 1. — Primum est, verum Christi Domini corpus, illud idem quod natum ex Virgine, in coelis sedet ad dexteram Patris, hoc Sacramento contineri. 2. — Alterum est nullam in eo elementorum substantiam remanere; quamvis nihil magis a sensibus alienum et remotum videri possit. 3. — Tertium est, quod ex utroque facile colligitur, etsi verba consecrationis id maxime exprimunt, *accidentia* quae aut oculis cernuntur, aut aliis sensibus percipiuntur, *sine ulla re subiecta esse, mira quadam atque inexplicabili ratione.* Ac panis quidem et vini *accidentia* omnia licet videre, *quae tamen nulli substantiae inhaerent, sed per se ipsa constant:* cum panis et vini substantia in ipsum Domini corpus et sanguinem ita mutetur, ut panis et vini substantia omnino esse desinat ».

Probatur thesis 5. — Ex rationibus theologicis; quarum prima deducitur ex verbis Christi, « hoc est corpus meum » : nam propositionis veritas omnino requirit ut pronomen *hoc* possit aliquod individuum sensibile designare, quod in initio et in fine propositionis idem sit, saltem per habitudinem ad eadem numero accidentia: debent ergo illa ipsa accidentia, sub quibus substantia panis erat initio propositionis, manere in fine eiusdem propositionis, quando non amplius substantia panis adest, sed solum

corpus Christi, in quod panis substantia conversa fuit. « Necesse est », ait S. Thomas [1], « aliquid remanere, ut verum sit quod dicitur: 'hoc est corpus meum'; quae quidem verba sunt huius conversionis significativa et factiva. Et quia substantia panis non manet, nec aliqua prior materia, ut ostensum est, necesse est dicere quod maneat id quod est praeter substantiam panis. Huiusmodi autem est accidens panis. Remanent ergo accidentia panis etiam post conversionem ».

Praeterea, si nihil reale sensibile maneret ex pane et vino, facta transsubstantiatione, Eucharistia non esset signum sensibile, ac proinde non esset sacramentum, praesertim cum hostia clauderetur in pixide: quae omnia repugnant fidei. — Insuper, si vera esset adversariorum doctrina, sequeretur in hoc mysterio sensus nostros rite dispositos decipi circa obiectum suum proprium debite propositum; quod tamen et rationi manifeste repugnat, et ab Ecclesia expresse reiicitur cum in Officio divino de corpore Christi haec verba recitanda praecipiat [2]: sensus (in Sacramento altaris) *a deceptione redduntur immunes,* qui de accidentibus iudicant sibi notis ».

Nec reponant adversarii etiamsi accidentia absoluta dicantur existere, semper aliquam inveniri in Eucharistia deceptionem sensuum, cum ex eorum testimonio videatur substantia panis et vini adesse sub illis accidentibus, et nulla reapse adsit. Respondemus sensus bene dispositos, non falli circa *obiecta propria* sensibilia, debite proposita; et obiecta haec propria *qualitates sensibiles* esse [3]; si ergo hae realiter existunt, dum eas sensus referunt, hi non falluntur. Cum autem substantia non sit sensibile proprium sensus, sed tantum sensibile per accidens; substantiam sub accidentibus existentem non sensus percipere debet, sed intellectus, sive ex lumine rationis, sive ex illustratione fidei. Sane accidentia sensibilia sunt *naturalia* signa internae substantiae, ideoque significant sub illa specie, iuxta naturae ordinem, latere subiectum proprium eorumdem accidentium, idest substantiam, quae natura sua haec accidentia habere potest et habet: sed eo ipso quod significant solum *naturaliter* sub illa specie talem latere substantiam, nullatenus excludunt aliam substantiam quae *supernaturaliter* sub

[1] In lect. 6. 2. noct., desumpta ex opusc. 57. S. Thomae.
[2] Cont. Gent. l. 4. c. 63.
[3] V. S. Thomam contra Gentes, l. 2. c. 66.

eis adesse possit. — Hinc in augustissimo Sacramento altaris accidentia panis, quae manent, ostendunt *naturaliter* sub eis latere panis substantiam: et in hoc nulla est falsitas, aut deceptio, sed tota veritas. Quod autem sub eis non panis sit, sed corpus Christi, id *non naturaliter,* sed divina operante virtute *supernaturaliter* factum est, et noscitur per revelationem: — ex qua intellectus, ne iudicet in hoc mysterio de substantia sub speciebus existente, secundum id quod *naturaliter* fit in aliis rebus sensibilibus, illustratur ac dirigitur. Quare, admissa realitate specierum sacramentalium, nulla in Sacramento veritatis invenitur falsitas: — nam fideles non falluntur, quia sciunt testimonio Dei et Ecclesiae ibi esse accidentia sine substantia; et infideles, qui utique falluntur, vel *ex propria culpa* falluntur quia nolunt Deo et Ecclesiae credere, vel *solum ex ignorantia mysterii, et non ex falsitate quae sit in re.*

Demum confirmamus thesim ostendendo adversarios in re praesenti erronea ratiocinandi methodo procedere, et inniti ad suam sententiam defendendam fundamento pessimo. — Etenim, ad methodum quod attinet, non modo theologus, sed christianus philosophus illam methodum sequi debet, iuxta quam theologiae subservientem habens philosophiam, ita nobilissimam hanc scientiam prosequatur, ut ad divinam revelationem, et ad doctrinam a Patribus traditam circa res fidei, aut cum fide intime coniunctas, veluti ad rectricem stellam oculos vertat, eaque praelucente, in suis investigationibus ab illis caveat, quae plus minusve adversantur revelationi, traditioni et sensui Ecclesiae [1]. Quapropter cum de natura et qualitatibus corporum sermo erit, primo quid Ecclesia doceat quod cum his arctum habeat nexum inquiri debet, deinde quid conformius doctrinae traditae dici possit investigandum erit. At adversarii nostri oppositam methodum secuti sunt: ex praeconcepta enim philosophica opinione, de distinctione reali nulla substantiam inter et accidentia, primo statuerunt panis et vini accidentia in Eucharistia manere non posse a panis et vini substantia separata; et propter hanc opinionem deinde dixerunt *species* sacramentales obiectivam realitatem non habere, sed *apparere* nobis ut realiter extra nos existentes ex divina operatione in sensibus nostris. — Praeposteram methodum secuti sunt adversarii et ad erroneam devenerunt conclusionem.

[1] V. Ep. Papae Pii IX. ad Arch. Monacensem, dat. 21 Dec. 1863.

Sed praeterea, quid de opinione philosophica, qua innituntur, dicendum est? De ea, in Cosmologia ut in proprio loco, agitur, ibique plenissime refutatur, demonstrando in rebus creatis, praeter substantias, accidentia realia a substantiis realiter distincta esse admittenda. Et certe realia atque a substantia realiter distincta dici debent accidentia quae et positivae actionis sunt effectus, et substantiae realem mutationem afferunt, et permanente substantia advenire possunt, vel discedere. Sane si per huiusmodi accidentia, puta magnitudinem, colorem et alia quae corpori accidunt et in eo mutantur, mutatio quaedam realis in corpore efficitur, et tamen talis ut ipsa eadem res in sui natura non mutetur, adeoque idem, cum fiunt, maneat subiectum harum mutationum, ac erat antequam fierent, et idem subiectum maneat si id, quod acciderat, amplius non existat; quis dubitabit quod per hanc mutationem aliquid a subiecto diversum, ac realiter ab eo distinctum, in subiecto incepit esse, aut in eo esse desinit? [1]

[1] Leibnitz, in opere posthumo cui titulus *Systhema Theologicum,* habet ad rem nostram sequentia scitu dignissima. Opus primo vulgatum fuit Parisiis, anno 1819., et statim post in Germania editum. Ex anglica versione Caroli G. Russell, Professoris historiae ecclesiasticae in Collegio S. Patricii, Maynooth, desumimus loca quae hic citantur. En verba Leibnitzii:

« As there are, especially among the members of the Reformed Church, some eminent and acute-minded men, who, deply imbued with the principles of a certain new and captivating philosophy, imagine, to use their own language, that they understand clearly and distincly that the essence of a body consists in extension; that accidents are but modes of a substance; and therefore that they can no more subsists without a subject, or be separated from a substance, than uniformity of circumference can be separated from a circle; and as it is from this fancied evidence that their deplorable and almost insuperable aversion for the doctrines of the Catholic Church arises, I think that it is our duty to consult for their malady; and that Catholic philosophers should labour (as the Council of Lateran directed to be done against those who erred regarding the nature of the soul), not only to satisfy the objections clearly and lucidly, but even to establish accurately the contrary doctrine.... Our brief limits, it is true, do not permit us to enter at much length into philosophical discussions; but it will be enough for us to observe, in passing, that we too have applied, and that not merely in a perfunctory manner, to the study of mathematics, mechanics, and experimental philosophy; and though it must be confessed that in the beginning we inclined to the very opinions to which we have just alluded, yet we have been compelled, by the progress of study, to return to the principles of the old philosophy...... This resistance or mass, and this effort to act, or motive power, are distinct from

Haec et alia argumenta a philosophis declarantur: hic tamen praeterire nequeo illud quod de opinione, quam tuentur adversarii, senserunt Patres, qui non minus philosophi summi fuerunt quam theologi. Pro omnibus audiantur Basilius et Augustinus.

S. Basilius (in Hexaem. hom. 6. n. 3.) ait: « Nec cuiquam incredibile videatur quod dictum est, lucis scilicet splendorem, aliud quiddam esse; aliquid vero aliud, ipsum corpus luci subiectum. Primum quidem ex eo quod composita omnia sic a nobis dividantur, *et in recipientem substantiam, et in qualitatem ipsi advenientem.* Quemadmodum igitur aliud natura est albor, aliud corpus dealbatum: sic etiam quae modo retulimus, *licet natura diversa,* tamen Creatoris potentia fuere coniuncta. Nec mihi dixeris fieri non posse, ut haec a se invicem separentur. Neque enim aio lucis a solari corpore separationem mihi et tibi esse possibilem: sed quae nostra cogitatione dividi possunt, ea dico a naturae Conditore etiam reipsa seiungi posse ».

Et S. Augustinus (de Trinitate, l. 5. c. 10. n. 11.) dixit: « In rebus quae participatione magnitudinis magnae sunt, quibus est aliud esse, aliud magnas esse, sicut magna domus, et magnus mons... in his ergo rebus aliud est magnitudo, aliud quod ab ea magnitudine magnum est, et prorsus non hoc est magnitudo quod est magna domus ». — Et in eod. opere (l. 7. c. 1. n. 2.): « Candor corporis », inquit, « non est essentia, quoniam ipsum corpus essentia est, et illa eius qualitas; unde et ab ea dicitur candidum corpus, cui non hoc est esse quod candidum esse. Aliud

matter, or the primary power of suffering or resisting, and from substantial form, or the primary power of acting, which others call the first act; because the secondary powers may be limited or increased, while the primary powers remain unchanged.... Here, then, we have two absolute qualities, or real accidents — mass or power of resisting, and effort or power of acting; and these qualities certainly are not modes of a corporeal substance, but something absolute and real superadded to it; for, when they are changed, a real change takes place, while the substance remains. And, in general, either there must exist real or absolute accidents, which are distinguished from the substance by some other distinctions besides modal ones (as those which we call relations ordinarily are); or every real change must also be essential or substantial — an alternative which will not be admitted even by those who deny the existence of real accidents ». — A system of theology by Godfrey William von Leibnitz translated, with an Introduction and Notes, by Charles W. Russel D. D. London, 1850. p. 110-115.

enim ibi forma, et aliud color; et utrumque non in seipso, sed in aliqua mole; quae moles nec forma, nec color est, sed formata et colorata ».

Hinc S. Anselmus, catholicae philosophiae traditionem optime tenens, merito hanc sententiam pronuntiare poterat [1]: « Illi utique nostri temporis dialectici (in dialectica haeretici, qui nonnisi flatum vocis putant esse universales substantias, et *qui colorem non aliud queunt intelligere quam corpus*, nec sapientiam hominis aliud quam animam) prorsus a spiritualium quaestionum disputatione sunt exsufflandi ».

Nec difficultatem facessit illud Augustini [2], quod pro se afferunt Cartesiani: « Prius abs te quaero utrum corpus nullum putes esse, quod non pro modo suo habeat aliquam longitudinem et latitudinem et altitudinem?... Si hoc demas corporibus, quantum mea opinio est, neque sentiri possunt, neque omnino corpora esse recte existimari ». — In hoc loco, et in similibus, S. Doctor minime docet essentiam corporis in tribus dimensionibus esse positam, ac proinde nullum corpus dari posse absque illis, nec quantitatem existentem sine corpore quod illam habeat quantitatem esse possibilem; sed hoc unum sibi vult, nempe nullum corpus *naturaliter* esse posse quod tribus dimensionibus, ideoque quantitate omni expers sit; quamvis divina virtute quantitas a corpore, quod eam habet, separari queat.

Obiicitur, inhaerentiam actualem, seu existentiam actualem in alio de essentia esse accidentis actu existentis; ideoque nec divinitus fieri posse ut accidens existat non inhaerens in suo subiecto: si enim id fieri posset iam accidens amplius non esset, sed substantia. At utrumque est falsum: — de natura accidentis est ut *aptitudinem* inhaerendi in alio habeat, sed non necessario ut *actu* in eo inhaereat; nec cessat illa aptitudo ad inhaerendum in alio, si accidens a substantia, in qua inhaerebat, maneat divinitus separatum et sine subiecto. « Non est definitio substantiae », ait S. Thomas [3], « ens per se sine subiecto, nec definitio accidentis, ens in subiecto; sed quidditati seu essentiae substantiae competit habere *esse* non in subiecto; quidditati autem sive essentiae accidentis competit habere *esse* in subiecto. In hoc autem sacra-

[1] De fide Trin. c. 2. in ed. Migne p. 265.
[2] De quantitate animae n. 6.
[3] 3. p. q. 77. a. 1. ad 2.

mento non datur accidentibus quod ex vi suae essentiae non sint in subiecto, sed ex divina virtute sustentante; et ideo non desinunt esse accidentia, quia nec separatur ab eis definitio accidentis, quae est aptitudo ad subiectum, quae semper manet in iis, non actualis inhaerentia, nec competit eis definitio substantiae ».

Hanc responsionem optime declarat Bellarminus [1]. « Habent accidentia triplicem ordinem ad substantiam. Primus est essentialis, quia, ut dixi, sunt entia essentialiter imperfecta, et ideo essentialiter respiciunt substantiam. Hic autem ordo non est relatio proprie dicta, sed est ipsa natura imperfecta, et ratione huius dicitur esse non tam ens, quam entis, et eius esse dicitur inesse, quia ordinatur ad inhaerendum in subiecto. Secundus ordo est quaedam potentia, seu aptitudo ad inhaerendum: et hic ordo non est de essentia, sed est proprietas quaedam accidentis, quae oritur ex natura illa imperfecta, ut diximus. Tertius ordo est actualis inhaerentia, qui est quasi actus quidam et officium accidentis, et proinde quid posterius ipso accidente. Non enim accidens, verbi gratia candor talis est, quia facit parietem candidum, sed contra, ideo facit parietem candidum, quia ipse in se est candor. Nulla igitur repugnantia admittitur, si divina potentia separaretur accidens ab eo, quod nec est de essentia eius, et a quo ipsum non pendet, cum sit prius ».

Concludamus ex dictis Deum sine dubio posse accidentia sensibilia corporis ab eo separata conservare, idque in Eucharistia efficere ubi manent accidentia panis et vini sine subiecto.

Quod autem spectat *modum quo manent,* adnotetur *accidentia omnia* manere sine subiecto, si attendatur *subiectum ultimum,* seu substantia, in qua ultimo inhaerent omnia: at si consideretur *subiectum immediatum* inhaesionis, probabilius dici *solam quantitatem* manere sine subiecto, et cetera in ea existere et ab ea veluti sustentari. « Necesse est », ait S. Thomas [2], « dicere accidentia alia quae remanent in hoc sacramento esse sicut in subiecto in quantitate dimensiva panis vel vini remanente: primo quidem per hoc quod ad sensum apparet aliquid quantum esse ibi coloratum, et aliis accidentibus affectum, nec in talibus sensus decipitur. Secundo, quia prima dispositio materiae est quantitas dimensiva....

[1] De sacram. Eucharistiae, l. 3. c. 24.
[2] 3. q. 77. a. 2.

Et quia primum subiectum est materia, consequens est quod omnia alia accidentia referantur ad subiectum, mediante quantitate dimensiva, sicut et primum subiectum coloris dicitur esse superficies, ratione cuius quidam posuerunt dimensiones esse substantias corporum, ut dicitur in 1. Metaph. text. 19. et seq. Et quia subtracto subiecto remanent accidentia secundum *esse* quod prius habebant, consequens est quod omnia accidentia remaneant fundata super quantitatem dimensivam. Tertio, quia cum subiectum sit principium individuationis accidentium, oportet id quod ponitur aliquorum accidentium subiectum, esse aliquo modo individuationis principium. Quantitas autem dimensiva est quoddam individuationis principium. Est enim de ratione individui quod non possit in pluribus esse, quod quidem contingit dupliciter: uno modo quia non est natum esse in aliquo, et hoc modo formae immateriales separatae per se subsistentes sunt etiam per seipsas individuae; alio modo ex eo quod forma substantialis vel accidentalis est quidem nata in aliquo esse, non tamen in pluribus, sicut haec albedo, quae est in hoc corpore. Quantum igitur ad primum, materia est individuationis principium omnibus formis inhaerentibus, quia cum huiusmodi formae, quantum est de se, sint natae in aliquo esse sicut in subiecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia, quae non est in alio, ideo nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantum autem ad secundum, dicendum est quod individuationis principium est quantitas dimensiva. Ex hoc enim aliquid est natum esse in uno solo, quod illud est in se indivisum et divisum ab omnibus aliis. Divisio autem accidit substantiae ratione quantitatis, ut dicitur in 1. Physic., text. 15. et 16. Et ideo ipsa quantitas dimensiva est quoddam individuationis principium in huiusmodi formis, in quantum scilicet diversae formae numero sunt in diversis partibus materiae: unde et ipsa quantitas dimensiva secundum se habet quamdam individuationem ».

Si petas, utrum accidentia Eucharistica valeant agere in corpora quae circumstant, responsum non erit dubium. Etenim accidentia Eucharistica manent supernaturaliter in eo *esse* quod habebant, substantia panis et vini existente: sed « unumquodque », ait S. Thomas [1], « sicut se habet ad *esse*, ita se habet ad *agere*: ....

[1] Ibid. a. 3.

consequens est quod etiam (accidentia) remaneant in suo *agere*, et ideo omnem actionem quam poterant agere, substantia panis et vini existente, possunt etiam agere, substantia panis et vini transeunte in corpus et sanguinem Christi. Unde non est dubium quod possunt immutare exteriora corpora ».

Et ad difficultatem[1]: « Omnes formae accidentales agunt instrumentaliter in virtute formae substantialis, tamquam principalis agentis. Cum ergo in hoc sacramento non remaneat forma substantialis panis et vini...... videtur quod formae accidentales remanentes agere non possint ad immutationem exterioris materiae »; S. Doctor respondet: — « Ita actio formae accidentalis dependet ab actione formae substantialis, sicut *esse* accidentis dependet ab *esse* substantiae; et ideo sicut divina virtute datur speciebus sacramentalibus ut possint esse sine substantia, ita datur eis ut possint agere sine forma substiantiali virtute Dei, a quo sicut a primo agente dependet omnis actio formae et substantialis et accidentalis ».

Ex eodem principio, nimirum, « species sacramentales retinere idem *esse* quod prius habebant, substantia panis et vini existente »; S. Thomas, admirabili claritate declarat, quomodo species sacramentales corrumpi possint, et quandonam maneat vel desinat esse Christus sub illis speciebus, quae corrumpuntur. Lucidissimam expositionem Doctoris Angelici quasi piaculum reputarem obtenebrare verbis meis: — referam ergo illam integram, prout legitur in 3. p. q. 77. a. 4.

« Respondeo dicendum », inquit Angelicus, « quod corruptio est motus ex *esse* in *non esse*. Dictum est autem supra, art. praec. quod species sacramentales retinent idem *esse* quod prius habebant, substantia panis et vini existente. Et ideo sicut *esse* horum accidentium poterat corrumpi, substantia panis et vini existente, ita etiam potest corrumpi, illa substantia abeunte.

Poterant autem huiusmodi accidentia primo corrumpi dupliciter: uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem, sicut per alterationem qualitatum, et augmentum vel diminutionem quantitatis, non quidem per modum augmenti vel diminutionis, qui invenitur in solis corporibus animatis, qualia non sunt substantia panis et vini, sed per additionem vel divisionem; nam,

[1] Art. cit. ad 2.

sicut dicitur 3. Metaph,, text. 17. per divisionem una dimensio corrumpitur, et fiunt duae; per additionem autem e converso, ex duabus fit una. Et per hunc modum manifeste possunt corrumpi huiusmodi accidentia post consecrationem, quia et ipsa quantitas dimensiva remanens potest divisionem et additionem suscipere; et cum sit subiectum qualitatum sensibilium, sicut dictum est art. 2. hui. qu., potest etiam esse subiectum alterationis earum, puta si alteretur color aut sapor panis aut vini.

Alio modo poterant corrumpi per accidens per corruptionem subiecti, et hoc modo possunt corrumpi etiam post consecrationem; quamvis enim subiectum non remaneat, remanet tamen *esse* quod habebant huiusmodi accidentia in subiecto, quod quidem est proprium et conforme subiecto; et ideo huiusmodi *esse* potest corrumpi a contrario agente, sicut corrumpebatur substantia panis vel vini, quae etiam non corrumpebatur, nisi praecedente alteratione circa accidentia.

Distinguendum tamen est inter utrumque modum praedictarum corruptionum, quia, cum corpus Christi et sanguis succedant in hoc sacramento substantiae panis et vini, si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quae non suffecisset ad corruptionem panis et vini, propter talem immutationem non desinit corpus et sanguis Christi esse sub hoc sacramento; sive fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cum modicum immutatur color aut sapor panis vel vini; sive ex parte quantitatis, sicut cum dividitur panis aut vinum in tales partes, quod adhuc in eis possit salvari natura panis aut vini. Si vero fiat tanta immutatio quod fuisset corrupta substantia panis aut vini, non remanent corpus et sanguis Christi sub hoc sacramento; et hoc sive ex parte qualitatum, sicut cum ita immutatur color, et sapor, et aliae qualitates panis et vini, quod nullo modo possint compati naturam panis aut vini; sive etiam ex parte quantitatis, puta si pulverizetur panis, vel vinum in tam minutas partes dividatur, ut iam non remaneant species panis vel vini ».

Quaestio modo soluta aperit viam ad aliam quaestionem, quam ipse S. Thomas dixit *difficilem*. Ex corruptione specierum sacramentalium fit generatio aliarum substantiarum, et pari ratione possunt species sacramentales in substantiam corporis humani converti per nutritionem. Quomodo haec fiunt?

Duae probabiles solutiones huic quaestioni a Theologis pro-

ponuntur. Una est communior, et a multis Thomistis etiam admissa, quod « in ipso ultimo instanti corruptionis specierum, redit *non quidem substantia panis et vini,* quia illud idem instans est in quo primo habent *esse* substantiae generatae ex speciebus; sed *materia* panis et vini, quae magis creata diceretur quam rediens, proprie loquendo ». — Hanc solutionem, S. Thomas nedum improbaverit, dixit sustineri posse; et si eidem alteram, quam proposuit, praetulit, id unice fuit quia, ut ipse ait, « non rationabiliter videtur dici quod miraculose aliquid accidat in hoc sacramento, nisi ex ipsa consecratione ».

Verum ut hic adnotat Card. Toleto[1], qui tenet sententiam mox propositam, materia de novo creanda crearetur a Deo *absque miraculo.* « Illam actionem », inquit, « quamvis sit solius Dei, non dici miraculosam, quando eam aliqua lex naturalis aut supernaturalis a Deo instituta postulat et exigit. V. g. creatio animae rationalis non dicitur miraculum; nam lex naturae eam a Deo petit. Lex enim naturae petit, in materia disposita perfecte esse convenientem inducendam formam. Similiter propter legem supernaturalem non est miraculum Deum creare gratiam in anima, si creatio dicenda est. Miracula namque supra leges ordinarias Dei fiunt. Quum igitur lex naturae sit, ut existente dispositione conveniente ad formam, sit talis forma; et per miraculum consecrationis accidentia sint per se, ut possint recipere dispositionem convenientem formae; sequitur ut, tali posita, debeat esse forma; quumque ad hanc opus sit materia, consequenter Deus dat illam; nec est miraculum, sicut nec est in animae creatione ».

Attamen sententia, quam praeelegerat Sanctus Thomas docet « quod quantitas dimensiva panis et vini *retinet naturam propriam et accipit miraculose vim et proprietatem substantiae;* et ideo potest transire in utrumque, id est in substantiam et dimensionem ». Idque S. Doctor ita declarat: « Melius videtur dicendum quod in ipsa consecratione miraculose datur quantitati dimensivae panis et vini, quod sit primum subiectum subsequentium formarum. Hoc autem est proprium materiae; et ideo ex consequenti datur praedictae quantitati dimensivae omne illud quod ad materiam pertinet; et ideo quidquid posset generari ex materia panis vel vini, si adesset, totum potest generari ex praedicta quan-

[1] In 3. S. Thomae, q. 77. a. 5. *Quarta Conclusione.*

titate dimensiva panis vel vini, non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti ».

NOTA. — Ut innotescat quanti in quaestione praesenti, et in aliis praesentiam Christi Domini in Eucharistia spectantibus, doctrina S. Thomae facienda sit, subiiciam stupendum prodigium, quod in Vita Doctoris Angelici ab historicis narratur, et praesertim ab illustri eius biographo coaevo Gulielmo de Tocco. Quod hic auctor refert, S. Antoninus Archiepiscopus Florentinus ad verbum transcripsit (Hist. 3. p. tit. 28. cap. 7. § 7.) et invenies etiam apud Bullandistas (Mensis Martii, t. 1. n. 53.).

Haec sunt verba agiographi: — « Aliud admirandum divinae virtutis prodigium praedicto Doctori dicitur divinitus esse monstratum. Nam cum Magistri Parisienses diversas rationes adinvenissent *super quaestione de dimensionibus Corporis Iesu Christi, et de accidentibus existentibus sine subiecto* in sacramento ipsius corporis et sanguinis, quorum accidentium probat evidentiam sensus, et sine subiecto existentiam suadet fidei intellectus; et dicti Magistri super modo docendi hoc mysterium discordarent; in hanc sententiam convenerunt, ut quidquid super hoc praedictus Doctor F. Thomas diceret, et *sententialiter definiret,* hoc ab omnibus teneretur ut verum et consonum fidei, et persuasibile ratione, de quo experti fuerant in aliis quod subtilius in omni quaestione veritatem attingeret, et clarius edoceret. Super qua quaestione cum delata fuissent ad eum omnia in scriptis, quae unusquisque sentire videbatur, recollecto intra se spiritu, et in contemplatione elevato altius intellectu, praemissa more solito oratione devota, quod invenire potuit, et quod Deus ei dignanter infudit, quo *brevius et clarius* potuit, *scriptura* digessit.

Quae cum non praesumeret, *ut in scholis coram Magistris proponeret,* nisi prius Ipsum consuleret, de quo erat quaestio, quem oraverat ut doceret; accedens ad altare, quaternum quem scripserat de quaestione praedicta ante se, quasi coram suo Magistro, posuit, et elevatis ad Crucifixum manibus sic oravit: Domine Iesu Christe, qui in hoc sacramento mirabili veraciter contineris, et res mirabiliter operaris, ut artifex, in quo te quaero intelligere et te veraciter edocere, rogo suppliciter, ut si ex te, et de te sunt vera, quae scripsi, concedas mihi illa dicere et aperte disserere. Sin autem aliquid scripsi, quod non sit fidei consonum,

et ab huius sit sacramenti mysteriis alienum, impedias ne possit procedere quae videntur a fide catholica deviare. Quem Doctorem orantem cum praedictus eius Socius, cum aliquibus aliis fratribus observaret, subito viderunt Christum ante dictum Doctorem super quaternum quem scripserat, stare, et Fr. Thomae dicere: *Bene de hoc mei Corporis sacramento scripsisti; et de quaestione tibi proposita bene et veraciter determinasti: sicut ab homine in via potest intelligi, et humanitus definiri.* Quo diutius in oratione perdurante, quem intellectualis non sensualis visio delectabat, visus est Doctor praedictus, quasi per unum cubitum elevari in aerem, quem tanta virtus contemplationis erexerat, et divina assistentia attrahebat. Ad quod prodigium intuendum Priorem conventus et plures alios, fratres, quibus revelatum erat hoc mirabile, pro testimonio vocaverunt. Qui venientes viderunt, et pluribus aliis retulerunt, inter quos fuit frater Martinus Schola de provincia Hispaniae, vir magnae devotionis et famae, qui audivit a fratre, qui praedictam vidit mirabilem visionem, qui eam in conventu s. Maximi praedicto fratri et eius socio, qui pro Canonizatione praedicti Doctoris, ad curiam accedebant, coram pluribus retulit, et certa attestatione firmavit, reputans quod ad Dei et Sancti gloriam cederet, si quod de tanto Doctore audiverat, revelaret. Qui Doctor cum mirifice certus esset effectus de definitiva propositae quaestionis veritate, tam *laetanter et lucide quaestionem propositam coram Universitate proposuit,* quia evidenter Christus de quo erat quaestio, Doctorem suum de veritate plenius illustraverit ».

Doctor Petrus Ant. Uccelli, codicum, qui nobis exhibent opera S. Thomae, peritissimus, putat solutiones quaestionum, de quibus in narratione miraculi sermo est, contineri in opusculo cui titulus: « *super quaestione de dimensionibus corporis Iesu Christi, et de accidentibus existentibus sine subiecto in sacramento ipsius corporis et sanguinis* ». In illo autem opusculo [1], de eucharisticis accidentibus, haec habentur:

« Trigesimus quintus articulus est, an species sacramentales sine subiecto remanentes possint naturaliter agere, immutari et corrumpi sicut prius.

[1] Descriptionem, vindicationem et textum opusculi invenies in dissertatione D. Uccelli edita in Neapolitana ephemeride « La Scienza e la Fede », an. 19. (1859.) p. 304.

Quantum ad aliquid verum est, et quantum ad aliquid non. Nihil enim potest agere vel pati nisi praesupposito suo esse. Quod autem in esse conserventur absque subiecto miraculosum est; et quantum ad hoc actio consequens miraculosa est et similiter passio secundum quod dimensio miraculose subsistens, miraculose habet officium subiecti et materiae, cuius est pati ».

ARTICULUS SEPTIMUS

De modo quo Christus est sub speciebus sacramentalibus.

Ad plenam doctrinae catholicae de reali Christi praesentia in Eucharistia propositionem ac vindicationem, superest ut dicatur de modo quo Christus est sub speciebus sacramentalibus; idque, iam ex praecedentibus satis apertum, praestabit breviter

THESIS VI.

Christus in Eucharistiae sacramento sub unaquaque specie, et sub singulis cuiusque speciei partibus totus continetur, non modo separatione partium facta, sed etiam ante separationem.

Tria in thesi enunciantur; et horum duo priora *de fide* sunt, videlicet: Christum totum (seu corpus eius, sanguinem, animam et divinam naturam in persona Verbi subsistentem), esse sub unaquaque specie in sacramento; — et ipsum Christum totum esse sub qualibet specierum parte, saltem facta partium separatione. Haec definita fuerunt in Conc. Trid. sess. 13. can. 3. in quo statuitur: « Si quis negaverit in venerabili sacramento Eucharistiae sub unaquaque specie, et sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri, anathema sit ». — Tertium thesis enunciatum, scilicet, Christum totum sub singulis cuiusque speciei sacramentalis partibus contineri *etiam ante factam separationem,* etsi *de fide non sit,* est tamen omnino *certum.*

I. — Probatur thesis 1. *enunciatum.* *a*) Ex Evangelio Ioan-

nis, cap. 6. ubi Christus dixit (vers. 58.): « Qui manducat *me* et ipse vivet propter me ». Illud *me*, totum Christum significat, ut ex duabus naturis, divina nempe et humana, et persona divina Verbi constat: ergo quando sub una specie, manducando, Christus sumitur, totus sumitur.

b) Ex verbis consecrationis. Etenim dum dicitur « hoc est corpus meum » efficitur praesens Christi corpus, quod nunc est pars inseparabilis totius Christi. Atqui dum talis pars efficitur praesens, eo ipso totum, cuius illa est pars, praesens etiam efficitur. Ergo dum praesens sub specie panis fit corpus Christi, sub eadem specie praesens fit totus Christus. — Simili pacto arguitur ex verbis secundae consecrationis, « hic est sanguis meus ».

Adnotari tamen debet: 1. — corpus Christi est sub specie panis, et sanguis sub specie vini *ex vi verborum;* quia illa *vi verborum* fiunt praesentia in sacramento sub speciebus, *quae per verba consecrationis expresse significantur:* — corpus vero sub specie vini, sanguinis sub specie panis, et anima sub utraque specie, sunt ex *vi naturalis connexionis et concomitantiae,* qua partes Christi domini, qui iam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur; et divinitas est cum corpore, sanguine et anima sub panis et vini specie, *propter admirabilem cum corpore et anima unionem hypostaticam.* — Id conceptis verbis, Concilium Tridentinum declaravit, sess. 13. capite 3.

Adnotari debet 2. — Ex modo dictis terminus *vi verborum consecrationis alterutrius significatus* non est totus ille qui *praesens adest* post peractam consecrationem: verba enim « hoc est corpus meum » *vi sua et formaliter* significant *corpus Christi,* sed non significant illud cum sanguine, aut absque sanguine, informatum vel non informatum anima, hypostatice unitum Verbo vel non; terminus vero *qui praesens adest* est corpus *ut extat quando verba consecrationis pronuntiantur.* Hinc *ratione personae dicentis* « corpus meum », et *ratione unionis hypostaticae perpetuae et indissolubilis, praesens adest semper et necessario* corpus hypostatice unitum Verbo: — verbis iisdem « hoc est corpus meum » *praesens aderat in ultima coena* corpus vivum cum sanguine, informatum anima, sed adhuc mortale: — *in triduo mortis Christi* per verba consecrationis primae *praesens fuisset* corpus exsangue, inanimatum, at unitum Verbo; sicut per verba secundae consecrationis *praesens fuisset* sanguis

separatus, ut tunc erat, a corpore, sed unitus personae Verbi: — nunc demum, prima consecratione peracta, *praesens adest* corpus Christi, cum sanguine, Verbo unitum, animatum et glorificatum.

c) Ex Traditione, cuius testimonia quaedam iam citavimus cum ageremus de promissione Eucharistiae et de perpetua Ecclesiae fide circa realem Christi praesentiam in Sacramento altaris, confirmatur 1. thesis enunciatum. Revera Patres docent in Eucharistia esse *corpus Christi vivum, corpus unitum divinitati, corpus idem quod sedet ad dexteram Patris, totum Christum.* — Ita S. Ignatius Martyr, in Ep. ad Smyrneos, ait nos in Eucharistia comedere carnem, « quam Pater suscitavit »; et S. Cyril. Alexandrinus in Ep. ad Nestorium, quam Ephesina Synodus ratam habuit, Eucharistiam vocat, « vivificam Verbi carnem ». S. Cyril. Hier. [1] eos, qui sumunt Eucharistiam, vocat « Christiferos », id est, non carnem tantum, sed ipsum Christum ferentes. S. Ambrosius [2] inquit: « In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi ». S. Ephraem, in sermone de iis, qui Filii Dei naturam scrutantur, asserit in Eucharistia nos « Agnum ipsum integre » comedere. S. Hieronymus in Epist. ad Hedibiam (quaest. 2.) scribit: « Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus, ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur ». Et in epistola 48. ad Pamachium, loquens de iis, qui Eucharistiam non audebant in Ecclesia sumere, domi autem sumebant eam, inquit: « An alius in publico, alius in domo Christus est? » S. Hilarius [3] docet, per manducationem fieri, ut « ipse Christus, Dei Filius, naturaliter maneat in nobis ». S. Augustinus [4] ait, Christum « seipsum in manibus gestasse », quando in ultima coena panem conservavit.

Praeterea supremum latriae cultum Ecclesia semper detulit Eucharistiae; — in Liturgiis frequenter adorandum corpus et adorandus sanguis dicitur; — Concilium Constantiense, sessione 13., statuit: « Firmissime credendum est, et nullatenus dubitandum integrum Christi corpus et sanguinem tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri »; — demum Florentina

[1] Catech. Myst. 4.
[2] De Mysteriis c. 9.
[3] L. 8. de Trinitate, n. 13.
[4] In Ps. XXXIII. serm. 1. n. 10.

Synodus, in Decreto pro Armenis, aperte ait: « Totus Christus continetur sub specie panis, et totus sub specie vini ».

II. — Probatur thesis 2. *enunciatum,* nimirum, totum Christum contineri sub qualibet specierum parte, post factam saltem earum partium separationem: —

a) Ex eo quod factum est in ipsa Eucharistiae institutione, quando Christus consecratas species divisit Apostolis. Etenim, etiamsi quis contenderet Christum Dominum ante consecrationem fregisse panem, et deinde singulas partes seiunctim consecratas dedisse Apostolis; ex historia evangelica hoc saltem est omnino evidens, nempe *singulos discipulos bibisse ex uno consecrato calice,* — « bibite », dixit enim Christus, « ex hoc omnes ». Porro indubium est unumquemque discipulorum sub illa speciei vini parte, quam sumpserat, sumpsisse totum Christum: ergo Christus totus praesens fuerat sub singulis speciei vini partibus, saltem post divisionem factam illius speciei: — ex hoc autem recte concluditur sub singulis partibus *utriusque speciei* adesse Christum, saltem postquam facta fuerit partium separatio.

b) Id confirmatur ex perpetua Ecclesiae praxi, iuxta quam solet frangi hostia ad communicandos fideles; et si sensibilia fragmenta, etiam minima, ex hostia separentur, summa veneratione asservantur atque coluntur. — Confirmatur etiam ex gravibus poenis, quas Ecclesia sacerdoti imposuit, ex cuius culpabili negligentia aliquid stillaverit de Christi sanguine. Et Concilium Florentinum, in Decreto pro Armenis, expresse dixit: « Sub qualibet quoque parte hostiae consecratae et vini consecrati, separatione facta, totus est Christus ».

c) Idipsum ex certissima ratione theologica constat. Nam Christus tamdiu sub speciebus consecratis manet, quamdiu sub iisdem substantia panis conservari posset. Sed si substantia panis esset sub accidentibus quae in Eucharistia manent, profecto substantia panis, facta divisione partium, in singulis partibus permaneret. Ergo et Christus manet in singulis speciei partibus, peracta partium separatione. — Id etiam, in praecedenti articulo (p. 588.) audivimus a S. Thoma: « Cum corpus Christi et sanguis », ait, « succedant in hoc sacramento substantiae panis et vini, si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quae non suffecisset ad corruptionem panis et vini, propter talem immuta-

tionem non desinit corpus et sanguis Christi esse sub hoc sacramento ».

III. — Probatur thesis 3. *enunciatum.* — *a*) Ex Concilio Tridentino, quod canone 3. sess. 13., *definivit* utique « Christum totum contineri sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta »; sed in cap. 3. eiusdem sessionis, absque ulla restrictione, simpliciter *docuit:* « totus et integer Christus sub panis specie, et sub quavis ipsius speciei parte, totus idem sub vini specie, et sub eius partibus existit ». — Et hanc, ut exponimus, fuisse mentem Concilii testatur etiam in historia Synodi Pallavicinus [1].

b) Ex verbis consecrationis « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus », demonstratur certo Christum praesentem esse totum sub quavis speciei parte ante divisionem. Etenim cum illa verba a ministro sacramenti, debita cum intentione, super validam materiam, panem nempe et vinum, pronuntiantur; significatur et efficitur ut sub ea specie, sub qua exhibebatur nobis substantia panis et vini, iam exhibeantur corpus et sanguis Christi, et sit praesens ibi, ut mox vidimus, totus Christus. Atqui sub quavis parte speciei continua, antequam verba consecrationis proferrentur, substantia panis et vini exhibebatur. Ergo sub quavis speciei parte continua exhibentur corpus et sanguis Christi, ac proinde adest praesens totus Christus, post consecrationem.

c) Ex secundo enunciato thesis constat, post divisionem partium, Christum totum esse sub singulis partibus. Ergo etiam ante

[1] « Finisce (il Soave) in dire: *fu ancora notata quella parola nell' anatematismo terzo, che tutto Cristo sia in ciascuna delle parti dopo fatta la separazione; poichè di là par necessario inferire, che non sia tutto in ciascuna delle parti eziandio innanzi la divisione.* Ottima logica! un vescovo da noi ricordato mostrò d'aver dubbio, che taluno interpretasse così, e nondimeno tutti gli altri vi scorsero tanta chiarezza in contrario che non riputarono far mestieri di maggior luce: ma il dir poi, che ciò paia *necessariamente inferirsi,* è argomentazione di non più intesa analitica. Perchè si condanna come eretico chiunque nega una cosa in tali determinate circostanze, è necessaria conseguenza che quella cosa sia falsa fuori di tali circostanze? Per figura, se diremo esser eresia il negar, che il carattere battesimale duri durante la vita, ne corremo per necessaria conclusione, che sia falsa la sentenza comunissima de' teologi, rimaner egli altresì dopo morte? Il più l'argomento terrebbe: *adunque non sarà manifesta eresia il negare, che Cristo sia tutto sotto ciascuna parte innanzi alla separazione:* del che ho io ragionato di sopra ». — Pallavicino, Istoria del Concilio di Trento, l. 12. c. 7. n. 7.

divisionem totus Christus erat praesens sub singulis partibus. — Consequentia probatur, quia non est separatio partium speciei quae facit Christum esse sub eis praesentem, sed consecratio; haec enim sola est quae ponit Christum in sacramento sub speciebus sacramentalibus. Ergo si praesens adest Christus sub speciebus sacramentalibus in partibus divisis, debuit adesse sub singulis specierum partibus antequam divisae fuerint. — Quod argumentum illustrari et confirmari etiam potest e contrario. Nam si supponantur duo calices in quibus duae sint consecratae species, et hae in uno solo calice coniungantur; Christus totus profecto erit in partibus huius speciei coniunctis, quia propter solam coniunctionem specierum non amittit praesentiam, quam iam sub illis habebat vi verborum consecrationis. — Praeterea potest sacerdos, sumpta hostia integra, solam dimidiam eius partem consecrare, et sub illa dimidia parte esset totus Christus. Ergo ut totus Christus sit sub aliqua specierum parte non oportet ut actu sit divisa.

Nec dicatur si Christus totus esset sub qualibet specierum parte ante divisionem, cum species illae dividi possent in infinitum, sequeretur infinite Christum esse in sacramento. Huic difficultati S. Thomas respondet: « numerus sequitur divisionem, et ideo quamdiu quantitas manet indivisa actu, *neque substantia alicuius rei est pluries sub dimensionibus propriis, neque corpus Christi sub dimensionibus panis;* et per consequens neque infinities, sed *toties in quot partes dividuntur* ».

Modus quo Christus praesens est sub speciebus Eucharisticis uberius ac penitius declaratur.

Ex dictis hactenus de reali Christi praesentia in Eucharistia sequentia doctrinae capita deducuntur:

1. — *Corpus Christi in Eucharistia existit cum quantitate sua.* — Hanc communiter tenent omnes fere Theologi, qui contrariam opinionem quorumdam antiquorum doctorum, asserentium quantitatem corporis Christi neque vi verborum consecrationis neque per concomitantiam esse in sacramento, non modo reiiciunt, sed etiam *erroneam* pronuntiant, aut saltem *errori proximam.* — Pro-

batur — *a*) quia iuxta opinionem illam Christus non esset *totus* in sacramento, quum ipsius quantitas, et consequenter qualitas non sit: Patres vero, Conciliaque docent, ut *de fide* tenendum, *totum* Christum esse praesentem in Eucharistia. — *b*) Quia secundum eamdem opinionem sequeretur, Christum in sacramento existentem nullas habere operationes vitae, quum sine quantitate nulla organa esse possint, quae necessaria sunt ad vitae operationes; ac proinde sequeretur etiam non esse in sacramento animam Christi, quae informat corpus organizatum, et est principium vitae: haec autem omnia admitti nequeunt absque haeresi [1]. — *c*) Quia esset ibi Christus sine figura; figura enim est terminus quantitatis. — *d*) Praeterea in Eucharistia neque *caro* neque *ossa* essent corporis Christi; quia impossibile est carnem et ossa esse sine quantitate et qualitate. — *e*) Demum, « quantitas dimensiva corporis alicuius », ait S. Thomas [2], « non separatur, secundum *esse*, a substantia eius. Sed in hoc sacramento est tota substantia corporis Christi, ut supra habitum est. Ergo tota quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc sacramento ».

Quapropter, ut egregie post Altissiodorensem adnotavit Cardinalis Toletus [3], in hoc sacramento quaedam sunt *secundum naturam et secundum* intellectum, puta accidentia, quae vera et naturalia accidentia sunt et comprehensibilia ab humano intellectu. Quaedam sunt *supra naturam, sed non supra intellectum,* ut quod accidentia maneant sine subiecto: hoc enim fugit *naturalem* potestatem, sed *non intellectus captum,* quia potest intellectus percipere qualiter maneat accidens sine subiecto. Quaedam sunt *supra naturam, et supra intellectum,* quae nec natura potest facere, nec humanus capere intellectus; et hoc est quod *totus Christus, in sua quantitate extensus, sub tam parva maneat quantitate.* Hoc quidem intellectus credit fide; non potest tamen *naturaliter perfecte apprehendere nec imaginari.* — Sed humilitas, cum qua fides est, in hoc mysterio exigitur, non autem perfecta et distincta intelligentia.

[1] « Quamvis substantia possit abstrahi a quantitate, tamen quod corpus vivat, et sit organicum, et non sit quantum, hoc *nec esse, nec intelligi potest* ». S. Bonav. 4. s. dist. 10. p. 1. a. 1. q. 2.

[2] 3. q. 76. a. 4.

[3] In 3. p. S. Thomae, q. 76. a. 4.

2. — *Quantitas corporis Christi in sacramento altaris est quidem, iuxta ea quae nuper diximus, extensiva partium in ordine ad se, ita ut, ex. gr. caput continuetur collo, et collo mediante pectori; sed non est extensiva partium in ordine ad locum, ac proinde ad dimensiones seu quantitates specierum sub quibus est.*

« Quantitas », inquit Toletus [1], « habet duo officia circa substantiam, in qua est. Unum, ipsius substantiae partes inter se extendere, et divisionem unius ab altera facere. Alterum est, illas easdem partes locare, id est sic in loco constituere, ut una uni parti loci, altera alteri, et tota toti adaequate insit. Extenditur ergo et in se, et in ordine ad locum. Prius quidem est de ratione et natura quantitatis; nec enim potest quantitas esse, quin tales in se partes habeat, et substantiam sic etiam afficiat. Posterius vero est passio quaedam, et proprietas quantitatis, et velut quaedam operatio et actus secundus ipsius; sicut caloris est calefactio, ut bene dixit Aegidius.

Dicimus ergo quantitatem corporis Christi in sacramento primum habere; unde partes in se extensae sunt, et una extra aliam: tamen carent secunda positione; in ordine enim ad quantitatem panis et locum indivisibiliter se habent, ut tota quantitas corporis cuilibet respondeat parti specierum. Hoc autem difficile est, et mirabile; tamen Deo non impossibile: quod sic ostendo.

Quidquid non pertinet ad rei essentiam potest Deus auferre et impedire, re ipsa manente: sed ista secunda positio non est natura quantitatis, sed proprietas: potest ergo Deus illam separare a quantitate; sicut separavit in fornace calefactionem a calore ipso; et posset, si vellet, separare risibilitatem ab homine; et a sua natura humana, quam assumpsit, impedivit personalitatem illius propriam, quae non minus erat tali naturae naturalis, quam ista positio quantitati.

Hoc solum videtur discriminis, quod noster intellectus hoc non capit. Sed hic, ut diximus, non potest esse mensura potentiae infinitae. Sat est ostendere non esse repugnantiam, nec implicationem in natura ipsius rei, quum ad essentiam quantitatis non pertineat talis positio, sicut prior pertinet: ob id haec non potest separari; potest autem posterior, non solum ubi nullus est locus, aut quantitas extrinseca, sed etiam ubi ista sunt, ut bene notat Scotus d. 10. q. 1. a. 2. ».

[1] Loco superius citato, concl. 3.

3. — *Corpus Christi sub speciebus sacramentalibus non est eodem prorsus modo quo sub illis erat substantia panis aut vini ante consecrationem.* Etenim species illae, seu accidentia, *inhaerebant* substantiae panis et vini; at *non inhaerent corpori* Christi: — *partes dimensionis* erant *partibus* illarum substantiarum *aequales;* at *non sic* quoad corpus Christi existens in sacramento sub dimensionibus panis et vini: — substantiae illae panis et vini *non erant totae in qualibet parte* dimensionum; at corpus Christi *totum est* sub illis dimensionibus. *Est igitur corpus Christi sub speciebus, sicut substantia dicitur esse sub quantitate, remota tamen inhaerentia, et ratione existendi in loco per talem quantitatem.*

4. — *Si Christus comparatur ad locum in quo species sacramentales sunt, potest quodammodo dici esse in loco, idest secundum quod praesens est realiter ubi sunt species consecratae: sed non potest dici proprie locatus sive circumscriptive, sive definitive; et dici debet esse in Eucharistia sacramentaliter.* — Prior pars enunciati constat, quia specierum dimensiones adaequate continent Christum non secundum aequalitatem in quantitate, nec secundum partium conterminationem; sed secundum aequalitatem in continendo, cum totum contineant Christum realiter ibi praesentem, nec plus, nec minus. — Secunda pars etiam clara est, et admissa ab omnibus Theologis, *tum quoad rem ipsam, tum quoad modum loquendi*, si Christus dicitur in sacramento *non esse circumscriptive;* nam illud dicitur circumscriptive esse in loco, quod totum est in toto et cuius pars est in parte; ac proinde cuius quantitas ita ad locum commensurata sit, ut partes eius correspondeant loci partibus: at quantitas Christi, ut dictum est, nec extensa est ad locum, nec illi commensurata. — Si vero quaeritur, utrum Christus *definitive* sit in sacramento, discordant doctores *non quoad rem,* sed *quantum ad modum loquendi.* Quidam, quin aliud requirerent, dixerunt id esse *definitive* in aliquo quod est totum in toto et totum in qualibet parte: et hunc modum existendi opposuerunt modo *circumscriptive* existendi, iuxta quem totum est in toto et pars est in parte. Secundum hanc explicationem anima dicitur esse definitive in corpore, et Deus in mundo, et Christus in sacramento: non tamen circumscriptive.

S. Thomas vero aliter intelligit illas voces. Nam 1. p. q. 52. art. 2. et 4. sent. d. 10. q. 1. a. 3. q. 2. id vocat esse definitive

in aliquo, quod ex modo existendi illic non potest esse simul alibi, sive sit totum in parte, sive pars in parte. Sic anima est definitive in toto corpore, quia secundum modum generationis, quo illic est, non potest simul esse in alio corpore. At Christus, hoc sensu, non est definitive in sacramento, quia ibi est per conversionem panis in ipsum, quo modo potest esse simul alibi per alterius panis conversionem.

Modus loquendi, quem S. Thomas adhibet, magis accedit ad ipsius vocis significationem, a gravioribus theologis antiquioribus usurpatus fuit et communiter servatur etiam a recentioribus: illum et nos secuti sumus. — Dicimus ergo corpus Christi in Eucharistia esse *sacramentaliter,* quia nec ibi est circumscriptive, nec definitive, sed est *modo huius sacramenti proprio,* qui nullum exemplum habet in natura, et antiquis Philosophis ignotus prorsus fuit, utpote qui humanae mentis captum transcendit, et fide solum est cognoscibilis.

5. — *Non datur vera unio et compositio physica corporis et sanguinis Christi cum speciebus sacramentalibus, ex qua resultet unum compositum physicum, tamquam ex duabus partibus componentibus.*

Etenim vera unio physica, in qua duo extrema ita coniungantur ut proprie ac realiter unum efficiant, requirit « in utroque vel in altero extremo », adnotat Suarez [1], « intrinsecum et realem modum unionis, essentialiter dependentem ab altero extremo cum quo est compositio, seu a toto composito, quatenus ipso destructo non potest ille modus conservari; sicut e converso, posito illo modo unionis, necesse est ut compositum resultet ». Hic vero modus unionis neque in speciebus, neque in corpore Christi fingi potest: nam ad species quod attinet, facta consecratione, species *per se existunt,* ac proinde nequeunt habere realem modum qui requirat unionem earumdem specierum ad alterum: et quod spectat corpus Christi, illud non unitur accidentibus, ut eis per se ipsum *formaliter,* aut *materialiter,* aut *terminative* conferat effectum.

6. — *Coniunctio igitur inter species et corpus Christi est appellanda sacramentalis.* — Sensus huius enunciati est, coniunctionem inter illa duo esse ad unum sacramentum efformandum, in quo cor-

[1] In 3. p. q. 75. a. 1. dist. 47. sect. 3.

pus Christi, vi institutionis, sit significatum et demonstratum per speciem panis; sicut ante consecrationem, seu antequam sacramentum conficeretur, naturaliter significabatur sub eadem specie et demonstrabatur substantia panis: — et sicut haec substantia *naturaliter* ab ea specie inseparabilis erat; sic, vi institutionis, inseparabile sit ab illa eadem specie corpus Christi, quod per consecrationem loco panis positum fuit. — Quod autem dicitur de unione corporis cum specie panis, id ipsum, ut patet, dici debet de unione sanguinis Christi Domini cum specie vini.

Hac posita coniunctione inter species sacramentales et corpus ac sanguinem Christi, quaedam mutationes, quae fiunt in speciebus possunt de corpore et sanguine Christi praedicari; aliae vero non. Sic, ratione specierum, corpus Christi, quod non potest moveri *per se* localiter, quia non est in sacramento *ut in loco, per accidens* tamen ad motum specierum localiter movetur; unde dicitur elevari, ac deferri in processionibus: sed nequit dici quod frigescat, aut calefiat ad frigefactionem, vel calefactionem specierum. Ratio discriminis est quia haec in speciebus fiunt *praecise* ut sunt quid distinctum a corpore Christi; et praeterea corpus Christi iam incapax est omnis *motus alterationis.*

7. — *Omnes fatentur, et de se patet, Christum in Eucharistia habere omnes actus immanentes, qui a sensibus non pendent, et in anima eius omnes esse thesauros beatificae visionis et scientiae infusae: — insuper propter identitatem humanitatis inesse animae Christi omnes perceptiones quas habet Christus alibi ex sensuum exercitio.* — Hinc sicut beata humanitas Christi omnia, quae sunt, erant, et erunt, ipsa visione beatifica videt in essentia divina ut in omnium causa exemplari; et videt ea omnia in se ipsis per eam amplitudinem scientiae infusae, quae Redemptori generis humani, Primogenito omnis creaturae, ac Iudici vivorum et mortuorum debetur (vide Tractatum de Incarnatione): ita profecto omnes hi thesauri beatificae visionis et infusae scientiae sunt in anima Christi, etiam quatenus est in Eucharistia. At praeter has rationes speciali titulo, formaliter ut existens in Eucharistia, ex ipso fine instituti mysterii, videt omnes cogitationes hominum et affectus, omnes virtutes et peccata, omnes tum totius Ecclesiae tum singulorum membrorum eius indigentias, labores et angores, persecutiones et triumphos, totam denique vitam externam et internam sponsae suae Ecclesiae, quam carne sua et sanguine suo pretioso nutrit ac fovet: —

et titulo veluti triplicato (si fas est ita loqui) in eodem statu sacramentali videt tum cogitationes omnes et affectus, cultum et obsequia omnium hominum, tum iniurias et peccata (et velut propinquius suorum fidelium ac proxime ministrorum et sacerdotum suorum), quae immediate ad hoc ineffabile mysterium amoris referuntur.

Iuxta communissimam sententiam, — paucissimi enim dissentiunt, — *Christus non habet in sacramento naturaliter*, seu *spectata virtute sola naturali, actus sensuum externorum, qui supponunt modum existendi extensum*: quod autem *supernaturaliter* potuerit fieri ut actus illi a Christo elicerentur, generatim a Theologis admittitur.

Ad factum quod attinet, visum fuit nonnullis gravissimis doctoribus dignitatem sanctissimae humanitatis Christi exigere, vel certe decere ut tribueretur ei supernaturalis communicatio actuum visionis et auditionis per sensus ipsos sacratissimi corporis in statu sacramentali. Et quamvis communior sententia theologorum eam communicationem non admiserit, ut fatetur Cardinalis Cienfuegos celeberrimus eius assertor ac defensor, illam tamen S. Bonaventura (4. d. 10. p. 1. a. 1. q. 2.) Ysambertus (3. q. 76. disp. 4. a. 2.) et alii non pauci saltem ut probabilem tuiti sunt; simpliciter ut veram Lessius 3. qu. 76. art. 7. dub. 2. n. 51.; Cornelius a Lapide in Cant. Cantic. II. 9.; Gamachaeus, Martinonus, Tannerus; et prae ceteris Cardinalis Cienfuegos, mox citatus, in opere cui titulus: « Vita abscondita seu speciebus eucharisticis velata ». — De hac sententia Card. Franzelin ait[1]: « Mihi certe haec sententia, non propter diserta testimonia Scripturae et Patrum, quae proferuntur parum efficacia, sed propter eius connexionem cum dignitate sacratissimae humanitatis et cum scopo ac fine Sacramenti, quo Christus cum suis fidelibus non solum spirituale sed etiam corporale commercium inire voluit, ut loquitur Lessius loc. cit., videtur probabilissima et pia ».

[1] De Eucharistia p. 167.

ARTICULUS OCTAVUS

De obiectionibus adversus Eucharistiae mysterium ex ratione petitis.

Ad hunc ultimum primae partis articulum difficultates, quae contra fidem praesentiae realis Christi Domini in Eucharistia ex ratione moventur, consulto distulimus: multae enim ex sola expositione catholicae veritatis refutatae sunt; pro aliis principia solutionis dedimus in articulis praecedentibus; et omnes non poterant initio tractatus dilui, quin notiones traderentur, quae postea, iuxta debitum ordinem, declarandae erant et vindicandae.

Nunc itaque pauca hucusque dictis addemus ad respondendum quibusdam obiectionibus adversariorum, et indicabimus loca ubi solutio aliarum difficultatum inveniri debet. — Sed in primis illud Augustini[1] monitum revocemus in mentem: « Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis ». — Necesse est ergo ut non confundamus ea quae captum intellectus nostri, iuxta naturalem suam vim cognoscendi verum, *superant,* cum iis quae sunt *contra* rationem; et illud, quod solius rationis lumine ut factum, vel saltem ut possibile, cognoscere non possumus, non pronuntiemus factum non esse vel simpliciter impossibile. Teneamus normam a Patribus constanter inculcatam, dum stupenda divinae sapientiae ac potentiae in Eucharistiae sacramento prodigia proponebant et declarabant; et cum S. Gaudentio Brixiensi[2] dicamus: « Si qua mysteriorum superaverint in mane futurae illius resurrectionis manifestanda, quae capere modo non possumus; modo enim scio ex parte, inquit Apostolus..... haec igne cremanda sunt, idest divino tradenda Spiritui, ut ea, quorum rationem modo non capimus, ardentis fidei spiritu consummentur ».

Hac praemissa animadversione, ad solvendas obiectiones accedimus.

I. — Implicat, inquiunt adversarii, idem corpus esse simul in

[1] Ep. 137. (al. 3.) ad Volusianum, n. 8.
[2] In sermone ad egressos e fonte neophitos (de Exodi lectione).

pluribus locis. Atqui Christi corpus in pluribus esset locis, si realiter praesens esset in Eucharistia; esset enim in coelo, et in omnibus locis, in quibus sunt hostiae consecratae. Ergo.

Resp. — *Dist. Mai.* — Implicat idem corpus esse simul in pluribus locis *naturaliter C. Supernaturaliter, Subd. Circumscriptive, Transeat.* In uno loco *circumscriptive,* et in aliis *sacramentaliter N.* Corpus autem Christi, ut iam vidimus, in articulo praecedenti (p. 600.) non est *circumscriptive* in Eucharistia; unde et Concilium Tridentinum, sessione 13. capite 1., ait: « Nec haec inter se pugnant ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in coelis assideat iuxta modum existendi naturalem, et in multis nihilominus aliis locis *sacramentaliter* praesens, *sua substantia* nobis adsit ». — Et revera illa implicant contradictionem quae pugnant cum essentia rei, ita ut dicatur res esse et non esse. At esse in loco non est de essentia corporis, sed quid extrinsecum et accidentarium: repugnare proinde nequit essentiae corporis, ut sit in pluribus locis; praesertim si in uno loco sit *circumscriptive,* in aliis non *circumscriptive,* sed *sacramentaliter,* seu modo indivisibili, quo totum in tota hostia sit, et totum in qualibet hostiae parte, et simul totum in coelo et in aliis hostiis consecratis. — In distinctione data, et in hac declaratione, non diximus *de multiplicatione locationis circumscriptive,* quia *haec non datur in mysterio Eucharistiae;* et de ea a Theologis catholicis disputatur.

2. — Si simul corpus Christi esset in coelo, iuxta modum existendi naturalem, et in altari sacramentaliter, esset a seipso distans, ideoque iam non idem. Ergo.

Resp. — *Dist. Ant.* esset a se distans secundum entitatem *N.* Secundum diversos modos existendi in locis, quae sunt inter se distantia *C.*

3. — Idem corpus non potest simul existere in pluribus temporibus. Ergo nec in pluribus locis.

Resp. — *N. Conseq.* — Disparitas est quod plura loca possunt existere simul; plura vero tempora, praeteritum, praesens, futurum non possunt existere simul: de ratione enim temporis est quod sit successivum; unde solum praesens existit.

4. — Si idem corpus Christi vere et realiter existeret in plu-

ribus locis, contradictoria de eodem corpore praedicarentur; nam, ex. gr., manducaretur et non manducaretur, existeret et desineret esse.

Resp. — Corpus Christi *simpliciter* non manducatur, et desinit existere, sed species *simpliciter* manducantur et desinunt: corpus vero Christi manducatur sub speciebus et desinit esse sub speciebus. Quamobrem absque contradictione manducatur sub istis speciebus, et non manducatur sub aliis speciebus; desinit sub istis speciebus, et non desinit sub aliis speciebus: contradictoria namque sunt de uno et eodem subiecto *sub eadem ratione.*

5. — Corpus non potest esse sine quantitate. Atqui corpus Christi esset in Eucharistia sine quantitate. Ergo.

Resp. — Transmissa Maiori, quae negari posset, quantitas enim non est essentialis corpori, sed est accidens, quod divinitus separari potest ab ipso corpore, — ad Minorem, *Dist.* Corpus Christi esset, ut esse credimus, sine quantitate *quoad primarium eius effectum N. Quoad effectum eius secundarium C.* — Etenim primarius effectus quantitatis est extensio et coordinatio partium in ordine ad se et in toto: secundarius vero est extensio et coordinatio partium in ordine ad locum: nam prius est quantitatem extendi in se, quam extendi in loco, esse impenetrabilem, divisibilem, etc. Unde quaerenti cur quantitas sit extensa in loco, cur sit impenetrabilis? recte respondetur, quia est extensa in se: quaerenti vero cur sit extensa in se? nulla est ratio prior quam quia est quantitas. Porro potest effectus secundarius quantitatis divinitus ab ipsa separari, prout de facto separatus est quando Christus exivit ex utero virginali clauso, et de sepulchro non revoluto lapide; item quando intravit ad Discipulos ianuis clausis: et ita separatur in Eucharistia.

6. — Corpus nequit esse sine figura. Ergo nec sine quantitate extensa localiter.

Resp. — *Dist. Ant.* — Corpus non potest esse sine figura sumpta pro ordinatione partium in ordine ad locum, *N.* Sine figura sumpta pro coordinatione partium in se et in toto, *C.* Et hoc sensu corpus Christi est figuratum in Eucharistia, caput enim non est collum, et est extra collum in ordine ad se: eodem sensu manus non est pes, brachia sunt extra humeros.

7. — Spiritus non potest divinitus esse extensive localiter: ergo nec corpus potest esse inextensive et indivisibiliter.

Resp. — *N. Cons.* — Disparitas est quod spiritus non habeat, nec habere possit partes, secundum quas localiter extendatur: at corpus potest privari partibus integrantibus localiter extensis, quia hoc est effectus secundarius quantitatis, qui potest divinitus impediri.

Obiectiones, quas opponunt adversarii ex eo quod sensus nostri falli non possunt circa ea quae sub sensibus cadunt, et admisso, inquiunt, dogmate catholico, fallerentur, invenies solutas articulo 6. p. 579. Alias desumptas ex natura accidentium, quae, ut aiunt, nequeunt esse sine subiecto, pariter refutatas habes in eodem articulo, p. 584. — Demum reliquae, quae oriuntur ex eo quod panis eucharisticus nutriat, prorsus evanescunt si attendas quae ibidem diximus, p. 588.

PARS SECUNDA

DE EUCHARISTIA PROUT EST SACRAMENTUM

ARTICULUS PRIMUS

De natura sacramenti Eucharistiae.

Augustissimum corporis et sanguinis Christi mysterium in hac secunda Tractatus parte, prout est sacramentum, spectantes, primo naturam eius considerabimus; et circa eam, postquam brevissime de unitate, ac de iis, quae illud proprie constituunt, dixerimus, quaeremus utrum in re permanente consistat, an in usu tantum. — Quod autem Eucharistia *vere* et *proprie* sacramentum sit, ex disputatis in prima parte, praesertim in articulis, secundo, tertio et quarto, evidenter patet; — nam in illis demonstravimus Eucharistiam, rem subiectam sensibus per species panis et vini, ac per verba consecrationis, fuisse a Christo Domino institutam, et vim habere conferendi gratiam in praesenti vita, et gloriam in futura. « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me » (Ioan. VI. 55-58.).

Porro Eucharistiam esse *unum* sacramentum *in specie atoma,* communis sententia adversus paucos antiquiores affirmat, quae tenenda est. Hanc docet Catechismus Concilii Tridentini (p. 2. cap. 10.), dicens: « Licet sint duo elementa, panis scilicet et vi-

num, ex quibus integrum Eucharistiae sacramentum conficitur; non tamen plura sacramenta, sed unum tantum esse, Ecclesiae auctoritate docti, confitemur ». Ratio vero theologica praecipua, ex qua constat Eucharistiae sacramentum esse unum in specie, proponitur a S. Thoma[1]. « Unum dicitur », inquit S. Doctor, « non solum quod est indivisibile, vel quod est continuum; sed etiam quod est perfectum, sicut dicitur una domus et unus homo. Est autem unum perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia quae requiruntur ad finem eiusdem; sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem animae, et domus integratur ex omnibus partibus quae sunt necessariae ad inhabitandum. Et sic hoc sacramentum dicitur unum: ordinatur enim ad spiritualem refectionem, quae corporali conformatur.

Ad corporalem autem refectionem duo requiruntur, scilicet cibus qui est alimentum siccum, et potus, qui est alimentum humidum. Et ideo etiam ad integritatem huius sacramenti duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus et spiritualis potus, secundum illud Ioan. VI. 56.: 'Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus'. Ergo hoc sacramentum multa quidem est materialiter, sed unum formaliter et perfective ».

Dices: — Qui unam speciem sumit, puta, solam speciem panis consecratam, totum sacramentum sumit, et gratiam sacramentalem recipit: est ergo quaelibet species per se integrum sacramentum, adeoque duae species consecratae duo constituunt in specie ultima sacramenta. — Huic difficultati respondemus[2]: primo, et quoad modum loquendi attinet, partem rei saepe dominationem rei totius accipere, si per se, et quasi separata consideratur; ut, exempli gratia, pars domus, si sufficiens sit ad usum, et finem domus, seiuncta ab aliis partibus, et per se constituta, dicitur absolute domus, quamvis ex illa componi possit perfectior et integrior domus. Hinc species panis, per se sumpta, potest dici sacramentum, quamvis cum alia specie vini componat unum sacramentum, cuius est pars. — Secundo, quamvis homo, dum unam tantum speciem sumit, totum sacramentum non recipit *sub ratione signi materialis continentis et significantis,* recipit tamen totum sacramentum *sub ratione rei contentae et significatae, Christi*

[1] 3. q. 73. a. 2.
[2] V. Suarez, in 3. q. 73. a. 2.

nempe et gratiae sanctificantis. Constat enim ex prima parte huius Tractatus totum Christum praesentem esse sub qualibet specie, adeoque fructum sacramenti percipi posse ex sumptione unius speciei.

At Eucharistia, quae unum *in specie* est sacramentum, potestne unum dici etiam sacramentum *numerice* inspectum, seu aliis verbis multiplicatis speciebus sacramentalibus, multiplicanturne *numero* sacramenta Eucharistiae? Quidam dixerunt solam pluralitatem specierum sufficere ad constituenda plura numero sacramenta: é contra Cardinalis de Lugo [1] omnino contendit, sacramentum « nec per pluralitatem specierum, nec sumptionum multiplicari numero, sed simpliciter et absolute loquendo posse dici *unum et idem numero sacramentum Eucharistiae, quod ubique terrarum ab omnibus fidelibus accipitur* ». Praeferenda tamen videtur sententia quae, veluti media consistens inter extrema, conformior est doctrinae S. Thomae et a Soto, Ledesma, Tournely, multisque aliis propugnatur: haec autem docet unitatem numericam sacramenti Eucharistiae repetendam esse *ex morali coniunctione specierum, et earum ad unam refectionem spiritualem ordinatione*: ac proinde plura sacramenta esse, si moraliter species sint disiunctae, sicut evenit cum distinctae hostiae consecratae distinctis personis distribuuntur.

Quoad constitutiva intrinseca sacramenti Eucharistiae in *facto esse* non una fuit sententia Theologorum; qui tamen magis in modo loquendi, quam in re differre videntur. Catechismus Concilii Tridentini (p. 2. c. 8.) aperte statuit *solas species ut consecratas* constituere essentiam sacramenti Eucharistiae. « Illud diligenter pastoribus observandum est », inquit, « multa in hoc mysterio esse, quibus aliquando sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt. Interdum enim et consecratio et perceptio, frequenter vero et ipsum Domini corpus, et sanguis, qui in Eucharistia continetur, sacramentum vocari consuevit: inquit enim divus Augustinus sacramentum hoc duobus constare, et visibili scilicet elementorum specie et invisibili carne et sanguine ipsius Domini nostri Iesu Christi. Atque ad eumdem modum hoc sacramentum adorandum esse, nimirum corpus et sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verum haec omnia minus proprie sacramenta dici perspicuum est. Ipsa autem panis et vini species veram et absolutam huius nominis rationem habent ».

[1] De sacram. Eucharistiae, disp. 2. sect. 2. n. 15.

Hanc doctrinam sequentes, dicimus *species ut consecratas* constituere sacramentum, et hac formula intelligimus 1. —*formam* determinativam specierum ad *esse sacramenti* esse *consecrationem* moraliter permanentem. Et sane, cum sacramenta omnia novae legis essentialiter constent rebus tamquam materia et verbis tamquam forma, ut demonstratum est in Tractatu de sacramentis in genere (p. 2. art. 2.), verba consecrationis componere Eucharistiae sacramentum intrinsece debent.

Praeterea species non significant nobis praesentiam Christi in sacramento et paratam gratiam sanctificantem eis qui rite ad sacram accedunt communionem, nisi quatenus scimus verba consecrationis prius fuisse debite prolata, adeoque species ad illa verha habitudinem habere eisque subesse.

2. — Hac locutione « *species ut consecratas* » significamus *species esse materiam* sacramenti, quatenus dicunt essentialem ordinem ad corpus et ad sanguinem Christi, ut ad significata et sub se contenta.

Species vero *ut consecratas* sacramentum Eucharistiae, intrinsece constituere constat *a*) ex doctrina Patrum qui eas *species* appellant *sacramentum* [1]. *b*) Ex Concilio Tridentino docente (sess. 13. cap. 1., et can. 1.) corpus et sanguinem Domini *contineri* in sanctissimo Eucharistiae *sacramento;* continentur autem ibi, ut patet, quia sunt sub *speciebus consecratis*. *c*) Ex eo quod sacramentum novae legis est signum sensibile sacrum significans et conferens gratiam: species autem consecratae tale signum constituunt: quia et sub sensibus cadunt, et significant Christum praesentem, ut sanctificantem homines per modum spiritualis alimoniae, et ideo, dum vere et realiter dant Christum cibum animarum, significant etiam gratiam sanctificantem et eam conferunt eis, qui communionem recipiunt rite dispositi. *d*) Confirmatur adhuc ex eodem Concilio Tridentino, quod sess. 13. mox citatae, cap. 3., statuit: « Commune quidem est Sanctissimae Eucharistiae cum ceteris sacramentis, *symbolum esse rei sacrae, et invisibilis gratiae formam visibilem* ».

His absolutis, quae de unitate et de constitutivis intrinsecis Eucharistiae dicenda erant, superest ut demonstremus sanctissi-

[1] V. p. 524. et seq.

mum Sacramentum non in usu tantum consistere, sed in re permanente, seu aliis verbis Christum Dominum in sacramento vere realiter et substantialiter praesentem esse, ante et post sumptionem, donec species corrumpantur; ex quo sequitur eum, etiam extra sumptionem, adorandum esse in Sacramento. — Quod sane iam ex prima Tractatus parte manifestum apparet, sed hic ad refutandam aliam Lutheranorum a catholica fide aberrationem specialiter demonstratur. Etenim Bucerus, ut Lutheranos cum Zwinglianis facilius conciliaret, hanc, an. 1536., excogitavit opinionem, nempe Christi corpus in ipsa sumptione adesse, non etiam extra sumptionem. — Eamdem doctrinam Lutherus et omnes deinde Lutherani amplexi sunt, ea potissima ratione moti quod viderent per eam destrui adorationem Eucharistiae et alia cum dogmate de praesentia Christi in sacramento extra sumptionem connexa, quae in usu erant apud catholicos. Chemnitius tamen, aliique ex Lutheri discipulis, nonnihil hanc doctrinam emollierunt, et docuerunt corpus Christi praesens esse in tota Coenae actione, imo cum statim ad aegrotos defertur; sed non manere in sacramento cum asservatur in pyxide.

Concilium Tridentinum hos omnes errores proscripsit sequentibus definitionibus:

Can. 4. — « Si quis dixerit, peracta consecratione in admirabili Eucharistiae sacramento non esse corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi, sed tantum in usu, dum sumitur, non autem ante vel post; et in hostiis seu particulis consecratis, quae post communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum corpus Domini; A. S. ».

Can. 6. — « Si quis dixerit, in sancto Eucharistiae sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriae, etiam externo, adorandum; atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus, secundum laudabilem et universalem Ecclesiae sanctae ritum et consuetudinem, solemniter circumgestandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, et eius adoratores esse idololatras; A. S. ».

Can. 7. — « Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam in sacrario reservari, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendam; aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur; A. S. ».

Ad vindicationem catholicae fidei sit igitur

THESIS VII.

Peracta consecratione, Christus in Eucharistiae sacramento praesens est non in usu tantum dum sumitur, sed ante et post, donec species consecratae corrumpantur; — hinc, etiam extra sumptionem, Christus adorari debet in Eucharistia cultu latriae.

Duae partes, quas thesis complectitur, intime connectuntur; ex probatione namque primae partis, secunda sponte veluti sua fluit; et dum probatur, quod in secunda parte statuitur, id quod in prima parte enunciatum est, aperte evincitur: etenim si Christus, utpote in Eucharistia praesens, etiam extra sumptionem, adorari debet; adoratio, quae Eucharistiae extra sumptionem exhibetur, ostendit ibi adesse Christum. — Verum ad pleniorem demonstrationem, duas partes seorsim confirmamus.

Prob. 1. pars. — *a*) Ex verbis institutionis; nam haec verba, vi sua efficiunt, ut superius demonstratum est, (thes. II. et IV.) conversionem totius substantiae panis et vini in corpus et sanguinem Christi Domini. — Ergo Christus, statim ac prolata sunt illa verba, seu statim ac peracta est consecratio, praesens adest sub speciebus panis et vini in Eucharistia, ante usum, et independenter a sumptione.

b) Ex innumeris testimoniis Patrum, quorum quaedam, speciminis gratia legere est in prima parte, thesi 3. — Etenim S. Irenaeus ait, « panem percipientem invocationem Dei, iam non esse communem panem, sed Eucharistiam »; et S. Iacobus Sarugensis: « Ab illo temporis puncto, quo (Iesus) accepit panem et dixit illud suum corpus, non erat panis, sed corpus eius, et hoc edebant admirantes »; et S. Ioan. Chrysostomus: « Stat sacerdos verba illa proferens . . . . 'Hoc est corpus meum', inquit. Hoc verbum transformat ea quae proposita sunt »; et S. Gregorius Nyssenus: « Statim per verbum in corpus (panis) transmutatur, sicut dictum est a Verbo: 'Hoc est corpus meum' ». — Optimum etiam est ad rem praesentem testimonium S. Cyrilli Ale-

xandrini in Ep. ad Calosyrium [1]: « Audio alios esse, qui mysticam Eulogiam nihil ad sanctificationem iuvare dicant, si quid ex ea fiat relinqui in alium diem: insaniunt vero, qui haec asserunt; neque enim alteratur Christus, neque sanctum eius corpus immutatur, sed benedictionis vis ac facultas et vivificans gratia perpetuo in illo existit ».

c) Ex praxi Ecclesiae antiquissima, quae patenter ostendit perpetuam fidem circa Christi praesentiam in Eucharistia, etiam extra sumptionem. Nam 1. — A prima Ecclesiae aetate mos viguit ut Eucharistia ad absentes per diaconos perferretur, et Episcopi eam ad aliarum civitatum Episcopos mitterent in mutuae communionis testificationem [2]. 2. — Eucharistiam fuisse reservatam, et sollicite ad infirmos delatam ostendit historia Serapionis, ad quem, ut narrat Eusebius [3], iamiam animam agentem infirmus sacerdos sacramentum per puerum misit. 3. — Fideles consueverunt Eucharistiam asportare domum, illamque domi asservare, opportuno tempore, aut certe persecutionis periculo urgente, sumendam [4]. S. Ambr. l. 1. de excessu fratris sui Satyri (n. 43.) refert: « Cum esset in naufragio constitutus, ne vacuus mysterii (scilicet Eucharistiae) exiret e vita, quos initiatos esse cognoverat, ab his divinum illud fidelium sacramentum poposcit . . . et ligari fecit in orario (seu linteo) et orarium involvit in collo, atque ita se deiecit in mare, non requirens de navis compage resolutam tabulam, cui supernatans iuvaretur, quoniam fidei solius arma quaesierat . . . . nec deseruit spes, nec fefellit opinio , . . . primus servatus ex undis ». Et Sanctus Gregorius Magnus (lib. 2. dialog. cap. 24.) narrat, puerum in paterna domo defunctum sepeliri non potuisse, quia terra corpus eius reiiciebat; quo facto perterriti parentes ad S. Benedictum recurrerunt, « quibus vir Dei manu sua protinus communionem dominici corporis dedit dicens: Ite, atque hoc dominicum corpus super pectus eius cum magna reverentia ponite et sic sepulturae eum tradite; quod dum factum fuisset, susceptum corpus eius terra tenuit ». 4.— Eucharistia in templis asservata fuit ab antiquo in pastophoriis,

[1] Op. S. Cyrilli, edit. Migne, t. 9. p. 175.
[2] V. S. Iustini M. Apol. 1. n. 67. — Eusebii, l. 5. Hist. Eccles. c. 24.
[3] Hist. Eccl. l. 7. c. 44.
[4] V. Tertulliani, l. 2. ad uxorem, c. 5. — S. Cyp. de lapsis, Migne, P. L. t. 4. p. 499. — S. Bas. ep. 289. ad Caesariam Patriciam.

ciboriis, columbis, turriculis. Constitutiones ipsae apostolicae (l. 8. c. 13.) pastophoria, in quibus sacramentum custodiebatur, indicant his verbis: « Cumque universi et universae communicaverint, accipientes diaconi quae supersunt, inferant in pastophoria ». Et S. Ioannes Chrysostomus, epistola ad Innocentium I. Papam (n. 3.), de militibus ab Imperatore ad ipsum occidendum missis inquit: « Locum, in quo sancta condita servabantur, ingressi sunt milites..... et sanctissimus Christi sanguis (το ἁγιώτατον αἷμα τοῦ Χριστοῦ) effusus est ».

d) Ex antiquissima, praecipue in Ecclesia Graeca, disciplina celebrandi *Missam praesanctificatorum,* in qua nulla fit consecratio, sed sacerdos sumit hostiam praeconsecratam et reservatam. Porro tanta certitudine apud omnes semper persuasum fuit Christum in hostia consecrata et reservata manere praesentem, ut numquam liceret sacerdoti in illis Missis verba consecrationis repetere, quamvis, quod apud Graecos saepe contigit, hostia, die dominica consecrata, nonnisi sexta sequenti feria sumeretur.

e) Ex rationibus theologicis. Nam sacramentum Eucharistiae est institutum ad spiritualem animarum nostrarum refectionem: haec autem natura cibi est, ut sit res permanens, et ut prius sit quam comedatur. — Et insuper Eucharistia, licet sumatur a fidelibus, non est tamen instituta solum ad usum sumendi, sed est etiam verum, ut probabitur, sacrificium; ideoque priusquam Eucharistia sumatur, praesens super altare adest Christus, qui « in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis immolatur [1] ».

Prob. 2. pars. — Christum, Verbum Incarnatum et Dominum nostrum, adorandum esse in Eucharistia cultu latriae ostendunt testimonia S. Cyrilli Hierosolymitani, et S. Augustini, quae ad exemplum citavimus pro thesi III. §. 4. — Illis vero ad abundantiam addas sequentia selecta ex multis.

S. Gregorius Nazianzenus (orat. 8. in laudem sororis suae Gorgoniae, n. 18.) sanctissimum Sacramentum asservatum, et a fidelibus adoratum clarissime ostendit. En verba Theologi: « Desperatis omnibus aliis auxiliis, ad mortalium omnium medicum confugit, atque intempesta nocte captata, cum morbus nonnihil

[1] S. Greg. M., l. 4. dialog. c. 58.

remisisset, ad altare cum fide procumbit, eumque qui super ipso honoratur cum ingenti clamore invocans, omnibusque nominibus appellans, atque omnia ea, quae unquam mirifice gesserat, velut in memoriam ei revocans (nam, et veteres, et novas historias callebat), tandem pia et praeclara quadam impudentia effertur. Eam, quae Christi fimbria sanguinis profluvium compresserat, imitatur. Quid enim agit? Cum caput suum pari cum clamore, lacrymisque, quibus abundabat, mulieris illius instar, quae olim Christi pedes rigavit, altari admovisset, nec se prius istud dimissuram esse denuntiasset, quam sanitatem obtinuisset; ac deinde hoc suo pharmaco corpus totum perfudisset; et si quid uspiam antityporum pretiosi corporis aut sanguinis manus recondiderat, id lacrymis admiscuisset, (o rem admirandam!) statim liberatam se morbo sentit, atque et corpore, et animo, et mente levis discedit, pro spei mercede, id, quod speraverat, consecuta, et per animae robur corporis vires accipiens.... Ac ne nunc quidem eam (rem) evulgassem, nisi timor quidam animum incessisset, si tantum miraculum, et fidelibus, et infidelibus, et iis qui nunc sunt, et posteris occultassem».

S. Ambrosius (lib. 3. de Spiritu Sancto, c. 11. n. 78.) exponens illud Psal. XCVIII. 5.: « Adorate scabellum pedum eius», inquit: «Itaque per scabellum terra intelligitur: per terram autem caro Christi, *quam hodieque in mysteriis adoramus,* et quam apostoli in Domino Iesu, et supra diximus, adorarunt».

S. Ioannes Chrysostomus (in I. ad Cor. hom. 24. n. 5.) egregia haec habet: «Hoc etiam corpus (Christi) in praesepi iacens reveriti sunt magi. Et viri impii ac barbari patria domoque relicta, viam emensi sunt longam, et venientes cum timore et tremore multo ipsum adoraverunt. Imitemur ergo saltem barbaros, nos coelorum cives. Illi namque in praesepe respicientes et in tugurio, et nihil eorum recipientes, quae tu nunc vides, cum tremore multo accesserunt: tu vero non in praesepe respicis, sed in altare; non mulierem tenentem, sed sacerdotem adstantem, et Spiritum cum ubertate magna in proposita supervolantem.... Excitemus itaque nos ipsos et horreamus, et multo maiorem quam barbari illi pietatem exhibeamus, ut non temere et inconsiderate accedentes, ignem in caput nostrum congeramus».

S. Theodorus Studita (in Antirrhetico 2. c. 31.) sic inter se loquentes exhibet Haereticum et Orthodoxum. « *Orthodoxus:* Quo

in numero habes corpus et sanguinem Domini Iesu Christi? *Haereticus:* sancta sunt procul dubio. Etenim 'Sancta sanctis' a sacerdote pronuntiatur. *Orthodoxus:* Haec itaque etiam adoranda iudicas? *Haereticus:* Et quis adeo impie sentiat qui non sancta simul et adoranda confiteatur? *Orthodoxus:* Non igitur tecum pugnantia loqueris, qui cum antea dixeris, non statim quod sanctum est, idem etiam adorandum esse; nunc rursum affirmas quod negasti? *Haereticus:* Atqui non de mysteriis (eucharisticis) mihi sermo erat, quum de iis omnes consentiant, ut dixi ».

Theodoretus (dialog. 2.) ita orthodoxum inducit loquentem: « mystica symbola . . . . manent in prioris essentiae et figura et forma aspectabili, et visibilia sunt et tangibilia, qualia erant prius: intelliguntur autem ea *esse quae facta sunt, et creduntur, et adorantur,* upote quae sint id quod esse creduntur ».

Demum in Vita Beati Lucae Iunioris, a Combefisio edita inter Graecorum opuscula, refertur ritus quo sacra Eucharistia adorando suscipiebatur, saeculo X.; declarat enim Archiepiscopus Corinthi modum quo *praesanctificata* sumenda erat. « Tum explicans velum minus », inquit, « propones in ea sacras particulas, accensoque thymiamate, Typicorum Psalmos, aut Hymnum ter sanctus cantabis cum Symbolo Fidei, *trinaque genuum flexione adorans,* manus quidem contrahes, ore autem sacrum pretiosi Christi ac Dei nostri corpus sumens, dicendo: Amen. Rursum vero reliquas particulas in vase linteolo colliges, omnem diligentiam adhibens, ut ne margarita decidat ac conculcetur ».

His de Eucharistiae adoratione documentis respondent quae in Liturgiis continentur. Sufficiat unum hic commemorasse. In usitata apud Graecos Liturgia, a Gario edita, haec habentur: « Adorant Sacerdos et Diaconus, in quo sunt loco, ter secreto dicentes: Deus propitius esto mihi peccatori. Et populus similiter cunctus cum devotione adorat. Quum autem viderit Diaconus Sacerdotem manus extendentem, et sanctum panem tangentem, ut faciat sanctam elevationem, exclamat: Attendamus. Et Sacerdos: Sancta Sanctis. Chorus: unus sanctus, unus Dominus Iesus Christus in gloria Dei Patris. Amen ».

Neque abs re erit hic etiam referre testimonium quod adversus Protestantes protulerunt Graeci aliique Orientales a catholica communione longe et acerbissimo schismate separati. — Anno 1684. proposita fuit Simeoni Metropolitae Dyrrachii a

Protestantibus quaestio, quae sit in graeca Ecclesia circa Eucharistiam fides. Simeon respondit, inter alia, quod legitur apud Emmanuelem Schelstrate, qui haec responsa ex autographo primus edidit t. 2. Actorum Orientalis Ecclesiae, p. 656.: « In sacra Liturgia quando Sacerdos facit ex pane et vino corpus et sanguinem Domini et Salvatoris nostri Iesu Christi, mutatur panis in corpus, et vinum in sanguinem Christi, et ab una substantia transmutatur in aliam venerandi corporis et sanguinis, manente solum exteriori specie panis et vini cum accidentibus: et vere creditur et adoratur cultu latriae Deus homo Iesus Christus, sicut sedet ad dexteram aeterni Patris ». Testatur praeterea idem Simeon singula a se commemorata fidei capita, quae Calvinianis ac Lutheranis erroribus opposita sunt, credi ab omnibus Orientalibus Episcopis, monachis, et omni populo, seque hoc longo rerum usu cognovisse. — Eadem confirmat Daniel Metropolita Varnensis, tamquam vera et credita ab Orientali Ecclesia usque ad praesentem diem, sicut in universis Moscoviae, Russiae, Moldaviaeque regionibus creditur. Subscripsit quoque Theophanes Metropolita Paronaxiae, suoque testimonio roborat Raphael Metropolita Ancyranus, totius Phrygiae et Galatiae Exarchus. — Dositheus Patriarcha in Synodo Ierosolymitana, an. 1672. (apud Harduinum in actis Conciliorum t. 11. col. 254) exponens fidem Graecae Ecclesiae circa Eucharistiam, ait: « Credimus supremo colendum honore, cultuque latriae idem Domini corpus et sanguinem esse adorandum. Quippe Sanctissimae Trinitatis, et corporis sanguinisque Domini una est adoratio. Credimus ante usum, statim a consecratione, ac post usum id quod sacris in pyxidibus communioni moribundorum asservatur, corpus esse Domini verum ».

Adversarii obiiciunt: —

Reliquiae Eucharistiae antiquitus non servabantur, peractis mysteriis. Id probant 1. ex Epistola Clementis Romani ad Iacobum fratrem Domini, relata cap. 23. dist. 2. de consecrat.: « Tanta in altari holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant; quod si remanserint, in crastinum non reserventur, sed cum timore ac tremore clericorum diligentia consumentur ». Ex simili textu apud Hesychium lib. 2. in Lev.; et apud Nicephorum, Hist. 17. c. 25. 2. — Ex Origene hom. 5. in Levit. num. 8., ubi de pane, quem Christus dedit discipulis, inquit: « Non distulit,

nec servari iussit in crastinum». 3. — Ex S. Cypriano, serm. de coena Dom., his verbis: « Panis iste recipitur, non includitur». 4. — Ex S. Hieronymo qui in cap. 12. I. Cor. ait: « Quaecumque de sacrificiis superfuissent, illi in Ecclesia communem coenam comedentes pariter consumebant». 5. — Ex v. Beda, l. 4. Hist. Eucha. cap. 14., ubi refert Apostolos apparuisse puero aegroto, eique dixisse, ut expectaret, dum celebraretur Missa, ut viaticum corporis Domini perciperet. 6. — Tandem ex Conc. Caesaraugustano an. 381., Toletano I. an. 400., aliisque particulas Eucharistiae asservari prohibentibus.

Resp. 1. — Pleraque haec testimonia probare contra adversarios, tum quia aperte sacrificium Missae commemorant, quod Protestantes reiiciunt; tum quia probant post distributionem Eucharistiae factam credidisse fideles in particulis residuis vere et realiter Christum esse praesentem: debebant enim illae particulae, *cum timore ac tremore, clericorum diligentia consummari.*

Resp. 2. ad singula articulatim. — Ad 1.um Epistola illa non censetur, et praesertim ab adversariis, genuina S. Clementis Romani productio; — at cuiuscumque sit non favet adversariis, nam loquitur de particulis, quae citra corruptionis periculum servari non poterant, et supererant, postquam iam aliae sepositae pro infirmis, et aliae ad absentes missae fuerant. Id constat ex eadem epist. ubi legitur: « Reliquias fragmentorum corporis Domini custodire debent, ne qua putredo inveniatur in sacrario, ne cum id negligatur, corpori Domini gravis iniuria inferatur». — Eadem responsio valet quoad textum Hesychii. In Ecclesia enim Ierosolymitana non diu servabatur Eucharistia, sed post aliquot dies renovabatur, et quod ex priori supererat igne absumebatur: id, et non aliud dicunt ipsa verba Hesychii (l. c.) « Quod reliquum est», inquit, « de carnibus et panibus in igne incendi praecepit (Deus in Veteri Testamento), quod nunc videmus etiam sensibiliter in Ecclesia fieri, ignique tradi quaecumque remanere contigerit inconsumpta, *non omnino ea quae una die, vel duabus, aut multis servata sunt*». — Nicephorus, loco, obiecto scribit datas fuisse Constantinopoli *superfluas* particulas pueris innocentibus, seu illas, quae supererant, sepositis necessariis pro infirmorum communione. « Cum *plusculum*», ait, « de partibus immaculati divinique corporis Domini reliquum esset, sacerdotes pueros incorruptos.... accerserent».

Ad 2um Origenes id solum intendit sacrificium laudis debere esse recens; et ad hoc probandum assumit exemplum Christi, qui panem consecratum statim distribuit, necnon praeceptum Apostolis datum, ne panem portarent in via et Gabaonitarum exemplum condemnatorum, eo quod panes veteres detulissent ad Israelitas. Haec vero exempla adhibet, in quantum eius scopo servire poterant, ad probandum nempe sacrificium debere esse novum; alias pariter inferre quis posset, non licere panem portare per viam, aut uti pane veteri. Ceterum Eucharistiam ut sacrificium semper de novo offerri catholici fatentur.

Ad 3um Sermo ille, non est S. Cypriani, sed Arnoldi Bonae Vallis; et hic auctor non contendit Eucharistiam non esse in vasis includendam, sed iuxta fidem catholicam, ait, Christum in Eucharistia esse qui « integer erogatur, distributus non demembratur, incorporatus non iniuriatur, recipitur non includitur, cum infirmis habitans non infirmatur »,

Ad 4um Neque hi Commentarii sunt D. Hieronymi, sed Pelagii haeresiarchae; quamquam et is non neget partem aliquam particularum fuisse prius sepositam; et in textu citato videatur loqui solum de particulis, quae commode non poterant asservari.

Ad 5um Beda iuxta alios loquitur de monacho alicuius monasterii, in quo Eucharistia non servabatur. Dici etiam potest Apostolos monuisse hunc puerum, ut expectaret sacrificii tempus, ut maiore cum devotione fructuque viaticum perciperet. Ceterum Bedae tempore usum servandi apud se domi Eucharistiam adhuc non fuisse omnino sublatum, constat ex eiusdem Hist. Eucharist. l. 4. c. 24.

Ad 6um Concilia citata morem asportandi secum Eucharistiam prohibitum propter abusus volebant; quia scilicet Priscillianistae, ut colligitur ex Conc. Toletano XII. c. 11., ad S. Eucharistiam accedebant cum catholicis se catholicos simulando et eam deinde horrenda cum impietate sacrilegii proiiciebant.

Obiiciunt etiam adversarii ex ratione.

1. Sacramentum Eucharistiae institutum est propter usum, iuxta illa: « Accipite, et comedite »; ergo consistit in usu. *Prob. Cons.* — Sicut enim Christus (Matth. XXVIII. 19.) dixit: « Docete omnes gentes, baptizantes eos », sic (Matth. XXVI.): « Accipite, et manducate ». Ergo sicut Baptismus consistit in actione indistincta ab eius usu, sic Eucharistia.

2. Omne sacramentum debet esse signum gratiae sanctificantis; sed Eucharistia non est signum gratiae nisi in usu, sive sumptione. *Prob. min.* Eucharistia enim instituta est per modum cibi, ut Extrema Unctio per modum medicinae: sed haec in applicatione sola est signum gratiae; ergo et illa in sola sumptione; proinde in hac consistere dicenda est.

Ad 1um *N. Cons.* — Licet enim Eucharistia non statim sumatur, non idcirco cessat hic eius finis; quia servatur, ut sumatur. Deinde hic finis est quid mere extrinsecum sacramento; unde eo licet cessante, vel nondum obtento, non ideo cessat sacramentum sed manet signum sensibile efficax gratiae, quamvis hanc in actu secundo non conferat, nisi dum sumitur.

Ad prob. *Tr. Ant. N. Cons.* — Etsi enim Christus singula sacramenta instituerit ad usum hominum; non ideo singula in solo usu consistunt, sed quod in sacramentis ceteris, praeter Eucharistiam, eorum effectio non distinguatur ab usu, ex ipsis formis colligitur; Eucharistia vero ad sui usum praesupponitur; alias quippe falsa esset forma: «Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus»: quae verba rem praesentem demonstrant. Item, Eucharistia consistit in corpore et sanguine Christi ceu cibo spirituali; sed cibus ante usum praesupponitur.

Ad 2um *C. Mai. N. Min.* — Ex modo dictis; quibus adde, nequidem de essentia aliorum sacramentorum, quae in actuali usu consistunt, esse ut gratiam, quam ceu signa illius practica significant, semper in actu secundo conferant; fide enim certum est baptismum in haereticis aut improbis cum obice gratiae illum sumentibus sacramentum esse.

Ad prob. *D.* — Ut Extrema Unctio per modum medicinae cuiuscumque, nondum applicatae *N.* Qua applicatae *C.* Eucharistia instituta est per modum spiritualis alimoniae; e contra non oleum secundum se institutum est per modum spiritualis medicinae, sed unctio olei, iuxta illud Iac. v.: « Ungentes eum oleo » En usus, vel applicatio, sicut pro baptismo, Matth. ult.: « Baptizantes eos ». — Oleum enim per se, nisi determinatum per verba formae spiritualem medicinam nondum significat, sicut aqua extra baptismum nondum significat ablutionem spiritualem.

Specialiter contra adorationem Christi in Eucharistia obiiciunt.

1. Scriptura nullibi praecipit Christum *in Eucharistia* esse adorandum. Ergo adoratio haec Deo placere nequit.

Resp. *Conc. Ant. Neg. Cons.* — Adoratio enim haec est reali praesentiae Christi in Eucharistia, et praecepto generali, quo Deum adorare iubemur, omnino conformis.

2. Apostoli in ultima coena Christum in Eucharistia non adoraverunt. Ergo neque a nobis adorandus est.

Resp. *Dist. Ant.* — Non adoraverunt adoratione externa, *Transeat.* Adoratione saltem interna *N.*; et *N. Cons.* — Apostoli cum Christo agentes, quandoque illum proni adorabant, alias solum animo: — et in ultima coena non tenebantur maiorem Christo sub speciebus eucharisticis latenti cultum exhibere, quam eidem visibiliter praesenti et mensae accumbenti.

3. Rex, qui alieno habitu se occultat, offenditur, si quis eum latentem agnoscens, publicis honoribus prosequatur. Ergo a pari Christo in Eucharistia latenti adoratio non est accepta.

Resp. *Dist. Ant.* — Si Rex sub illo habitu alieno non sese manifestet, et omnino nolit agnosci *C.* Secus *N.* — et *N. Cons.* — Christus praesentiam suam realem sub speciebus sacramentalibus diserte manifestavit nobis verbis institutionis Eucharistiae, et voluit ut intellectum captivantes in obsequium fidei praesentem eum in Eucharistia crederemus, et tanti beneficii perpetuo memores, qua maiori possumus veneratione amori coniuncta prosequeremur.

4. Si in Eucharistia Christus adorari deberet, ob realem eius in sacramento praesentiam, sequeretur adorandos esse fideles statim post Eucharistiam acceptam; imo et creaturae omnes adorandae essent, quibus intime praesens est Deus. Atqui haec sunt falsa. Ergo.

Resp. *N. Mai.* — In Eucharistia enim adoratur Christus quia in ea ita est, ut nulla cum eo alia sit in Sacramento substantia creata quae adorari videretur: species namque sacramentales substantiae non sunt, et prout species sunt *aliquid Christi ut existit in Sacramento.* Haec autem ratio excludit, ut patet, adorationem creaturarum in quibus Deus est praesens.

5. Si in Eucharistia Christus adoratur, fideles periculo exponuntur idololatriae: potest enim fieri ut adorationi exponatur hostia, quae non fuerit consecrata.

Resp. — Fideles exponuntur periculo idololatriae *formalis N. Materialis,* et quidem periculo valde remoto *C.*

Scholion. — Etsi in adoratione species panis et vini a corpore et sanguine Christi non discernantur, seu corpus ac sanguis Domini sub speciebus ut unum obiectum attingantur; *adoratio* tamen *non ad species* terminatur, sed ad corpus et sanguinem Christi, et ad totum Christum: in species vero, ex adoratione Christo exhibita, *veneratio* quaedam debita derivatur. Ita pariter cum Regem veneramur, personam eius et vestes quibus induitur ut unum obiectum apprehendimus, neque has ab illa secernimus; etsi honor quem exhibemus Regi, non ad vestes, sed ad personam terminetur, et licet in ipsas vestes regias aliquis honor, longe tamen inferior, refundatur.

ARTICULUS SECUNDUS

De prima sacramenti Eucharistiae materia remota.

Materiam remotam ex qua Eucharistia conficitur duplicem esse panem nempe et vinum, constat ex praecedentibus. Hic vero de prima Eucharistiae materia remota agentes, quae est panis, ante omnia dicimus *solum panem triticeum* esse ad valide sacramentum hoc conficiendum sufficientem, ita ut nulla in alio fieret consecratio. Id non est expresse definitum, sed tam certum tamen est, ut Suarez[1] dixerit oppositam sententiam defendi non posse sine temeritate et erroris periculo. Quinimmo graviori etiam censura notanda esse videri posset, cum et in utraque Ecclesia perpetuo consecratus fuerit solus panis triticeus, et Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis statuat: « Tertium (sacramentum) est Eucharistiae sacramentum, *cuius materia est panis triticeus* »; et in rubricis Missalis Romani §. 3. aperte dicatur: « Si panis non sit triticeus, vel si triticeus, admixtus sit granis alterius generis in tanta quantitate, ut non maneat panis triticeus, vel sit alioqui corruptus, *non conficitur sacramentum* ».

[1] In 3. S. Thomae, disp. 44. sect. 1.

At panis triticeus duplici modo confici solet; vel enim in eius confectione fermentum miscetur, et dicitur fermentatus, vel sine fermento paratur ex farina triticea aqua naturali subacta et igne cocta, et vocatur azymus. Porro Michael Cerularius Patriarcha Constantinopolitanus, et Leo Archiepiscopus Acridanus in Bulgaria circa annum 1053. ausi sunt S. Leonem IX. omnesque Latinos, quos per contemptum vocabant Azymitas, erroris arguere eo quod in azymo consecrarent. Insanam hanc audaciam Sanctus Pontifex merito reprehendit; Graeci tamen vocem Summi Pastoris audire recusarunt, et a centro unitatis divulsi, tam pertinaciter falsae doctrinae quam a Cerulario acceperant adhaeserunt, ut, saeculo XVII, Ieremias Patriarcha Constantinopolitanus in Censura adversus Confessionem Augustanam scripserit (cap. 10.) non posse sacramentum Eucharistiae confici in pane azymo.

Contra eos sequens statuitur *de fide*

THESIS VIII.

Panis triticeus, sive azymus sit, sive fermentatus, ad conficiendum Eucharistiae sacramentum est materia valida.

Ut patet, loquimur in thesi de *validitate materiae,* non *de liceitate:* nam ex praecepto ecclesiastico panis azymus pro Latinis est necessarius, et fermentatus pro Graecis, ita ut mortaliter peccent sacerdotes iuxta ritum suae Ecclesiae non celebrantes. — Quum autem de valore panis fermentati nemo sit qui dubitet, thesis quoad panem azymum adversus schismaticos graecos probanda est.

I. Primam thesis demonstrationem suppeditat exemplum Christi, nam Christus Sacramentum corporis sui consecravit in azymo. Et sane Christus, ut tres Evangelistae testantur, Eucharistiam instituit prima die azymorum: — dicit enim Matth. (XXVI. 17.): « *Prima* autem *die azymorum* accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Ubi vis, paremus tibi comedere Pascha »; idque repetunt Marcus (XIV. 12.) et Lucas (XXII. 7.). — Sed prima die azymorum e domibus Iudaeorum sublatum erat fermentum, et aderant

tantum mensis appositae panis azymi placentae; — nam statuerat Deus: « Septem diebus azyma comedetis: *in die primo non erit fermentum* in domibus vestris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die usque ad diem septimum » (Exodi, XII. 15.); et iterum (ib. 17-20.): « Et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense, quartadecima die mensis ad vesperam comedetis azyma usque ad diem vigesimam primam eiusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris: qui comederit fermentatum, peribit anima eius de coetu Israel, tam de advenis quam de indigenis terrae. Omne fermentatum non comedetis: in cunctis habitaculis vestris edetis azyma ». — Ergo.

Hoc argumentum urget S. Leo IX., epistola sua data anno 1054. ad Michaelem Cerularium [1]. « Qui non venerat », inquit, « solvere legem sed adimplere, iuxta ipsius legis praeceptum, ex azymis et vino vetus pascha adimplevit, et protinus ex azymis et vino novum, sicut aperte Lucas narrat, discipulis tradidit. Neque enim totis octo diebus illis fermentatum apparebat in omnibus finibus Israel, et apud quemcumque inveniebatur, peribat anima eius de populo suo (Exod. XII.). Quod si in Coena Domini Iesu apparuisset, aut ipse seu discipuli eius quoquo modo gustassent, iuste sicut praevaricatores legis perirent, nec ipse Dominus diceret suis insidiatoribus: 'Quis ex vobis arguet me de peccato?' (Ioan. VIII.). Nec esset opus falsos testes ad perdendum eum quaerere, cum hoc solo perderetur iuste ».

Et hic cum Estio [2] adnotetur adversus graecos, quod etiamsi admitteretur Christum Dominum, ut illi volunt, in celebratione paschae legitimum eius tempus, id est 14. lunam, praevenisse, nec consequens foret eum fermentato pane in coena novissima cum discipulis suis, et in institutione Eucharistiae, usum fuisse. Sicut enim ipsius agni paschalis immolationem et esum, ita et totum eius ritum in lege praescriptum, qui inter alia habet, et cum azymis comedatur, credendum est observare eum voluisse: unde S. Ioan. Chrysostomus (hom. 82. in Matth.) ait Dominum facto demonstrasse quod a principio circumcisionis suae, usque ad diem paschae extremum non erat contrarius divinae legi.

[1] Migne, P. L. t. 143. p. 775.
[2] In lib. 4. sent. dist. 8. § 8. in fine.

II. Indubitabilis probatio thesis est ex definitione fidei in Concilio Florentino lata, et tum a graecis tum a latinis subscripta, in qua legitur: « Definimus... in azymo sive fermentato pane triticeo corpus Domini veraciter confici ». — In confessione fidei a Michaele Paleologo Gregorio X. oblata in Concilio Oecumenico Lugdunensi II., iam agnitum fuerat ex azymo confici sanctissimum Eucharistiae sacramentum ab Ecclesia Romana.

III. Alia, et quidem efficacissima probatio thesis habetur ex ipsa praxi totius Ecclesiae Occidentalis; haec enim, saltem a tempore remotissimo, adhibuit panem azymum ad Eucharistiam conficiendam, qui proinde absque dubio valida esse sacramenti materia dicendus est. Et re quidem vera, latinam Ecclesiam diu iam ante schisma Photianum in azymo consecrasse ostenditur: —

a) Auctoritate legatorum, quos S. Agatho Papa, anno 680. misit Constantinopolim ut VI. Synodo, Constantinopolitanae nempe tertiae, praesiderent. A Constantino Pogonato Imperatore interrogati: « qualiter Romana Ecclesia de sacrificio corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi ordinem teneret », ut refert Humbertus Cardinalis in responsione adversus Nicetam Pectoratum [1], legati illi responderunt: « Oblatio, quae in sacrificium altaris offertur, nullam commixtionem aut corruptionem fermenti debet habere: sicut Beata Virgo Maria absque omni corruptione Christum concepit et peperit. — Sic et oblatio munda debet esse a fermento ». Quibus verbis recitatis, Nicetam ita urget Humbertus: « Tunc placuit piissimo Principi Constantino haec traditio Apostolicae Sedis. Ecce istius et ceterarum sex Synodorum omnibus Sanctis Patribus et Orthodoxis Imperatoribus per omnia placuit fides et traditio Apostolicae Sedis. Et tu quis es cui displicent? » Equidem haec in Actis VI. Synodi, quae adhuc supersunt, haud amplius inveniuntur; neutiquam tamen dubitandum est ea extitisse: neque enim in suspicionem fraudis trahi, aut tam crassae inscitiae accusari potest Humbertus, inter Latinos sui aevi et vitae probitate et doctrina apprime insignis.

b) Testimonio Alcuini, qui obiit anno 804. In Epistola enim 90. quam ad Lugdunenses scripsit, Alcuinus ait: « Audivimus aliquos in illis partibus (Hispaniae) affirmare salem esse in sacrificium

[1] Migne P. L. t. 143. p. 991. n. 19.

corporis Christi mittendum. Quam consuetudinem nec universalis observat Ecclesia, nec Romana custodit auctoritas. Tria sunt quae in sacrificio huius testimonii offerenda sunt, panis, aqua et vinum. Panis qui in Christi corpus consecratur, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus ».

c) Apertis verbis Rabani Mauri, Archiepiscopi Muguntini, qui anno 846. e vivis excessit. Is in l. 1. de clericorum institutione, c. 31., declarat panem sacrificii azymum esse oportere; et addit rationem, dicens: « Panem infermentatum... in sacramentum corporis et sanguinis Christi sanctificari oportet... Credimus et panem illum, quem primum Dominus in coena mystica in mysterium sui corporis consecravit, infermentatum esse ».

Nec dici potest testimonium Rabani valere solum pro Germania, in qua receptus eo tempore erat usus azymorum; nam Rabanus in praefatione operis, ex quo textus citatus desumptus est, pollicetur se acturum « de officio Missae secundum morem Romanae Ecclesiae »; et l. 1. c. 33., postquam de sacrificii ritibus egerat, et dixerat de azymo pane qui adhiberi debuerat, subdit: « Istum ergo ordinem ab Apostolis et Apostolicis viris traditum Romana tenet Ecclesia, et per totùm pene occidentem omnes Ecclesiae eamdem traditionem servant ».

Manet igitur certo probatum azymorum usum in consecratione Eucharistiae apud latinos a remota *saltem* antiquitate fuisse servatum, et ante schisma Graecorum; — id autem plane sufficit ad thesis nostrae confirmationem.

Verum potest etiam, et quidem magna probabilitate, ostendi hunc morem consecrandi in pane azymo in Ecclesia latina fuisse perpetuum [1].

Nam verba Rabani mox citata id significant; et id ipsum de-

[1] Tres hac in re eruditorum sunt opiniones. Iacobus Sirmondi contendit panis fermentati usum pro sacrificio Missae octingentis et amplius annis in Ecclesia Latina obtinuisse, azyma vero fuisse recepta a tempore schismatis Photiani, seu ab anno 867.; — Ioannes Mabillonius cum multis aliis tenuit perpetuum et constantem iam ab apostolicis temporibus fuisse in Ecclesia azymorum usum, et numquam receptum ad Eucharistiam consecrandam panem fermentatum; — Cardinalis Bona putavit ab apostolorum temporibus ad schisma Photianum in Ecclesia Latina promiscuum fuisse usum fermentati et azymi panis, nec ante saeculi decimi initium, lege communi ac generali, ubique receptum fuisse azymum apud Latinos. — Mabillonii sententiam, quae communior est, et optimis firmata rationibus, secuti sumus.

clarat S. Leo IX. in ep. sua ad Michaelem Cerularium et Leonem Acridanum. (c. 5.) « Ecce iam », ait, « post mille ac ferme viginti a passione Salvatoris nostri annos, incipit per vos discere Romana Ecclesia qualiter memoria Passionis eiusdem sit recolenda, quasi nihil ei contulerit praesentia, conversatio et diuturna institutio, seu, qua clarificavit Deum, mors pretiosa illius venerabilis senis, cui specialiter Christus Filius Dei vivi dicit: Beatus es, Simon Bar–Iona, quia et caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in coelis' ». — In eadem epistola Sanctus Pontifex id confirmat, addens (c. 20.): « Quapropter a tanta amentia iam resipiscite, et Latinos vere catholicos, atque maximi Petri familiariores discipulos, *institutionisque eius devotiores sectatores,* cessate subsanando azymitas vocare »: — et deinde (cap. 23.) Constantinopolitano Antistiti in mentem revocat Romanam et apostolicam Sedem, per Evangelium genuisse latinam Ecclesiam in Occidente, et matrem etiam fuisse Ecclesiae Constantinopolitanae, quando iam « in divino cultu victrix et coronata, alta pace triumphabat, iam innumerabilis utriusque sexus et diversae aetatis martyrum exercitus, *nostris azymis saginatus*, universos idololatriae fregerat impetus ».

Praeterea ex responsione Humberti Cardinalis, et legati Summi Pontificis Leonis IX., adversus Nicetam Pectoratum, immo ex ipsa declaratione Nicetae [1], patet Latinos credidisse usum azymorum in Missa fuisse ab Apostolis traditum. Sic enim obiiciebat Humberto Nicetas: « Si traditum vobis fuit ab Apostolis comedere azyma, quomodo Agatho Papa vester, praesessor sanctae sextae Synodi, cum Gregorio Agrigentinorum episcopo et aliis Patribus, contra azyma, ne fierent, legem statuit? » Cui Humbertus: « Audi, stulte, vane: *non tantum ab Apostolis,* quantum ab ipso Domino nostro Iesu Christo traditum est nobis azyma non de Phase Iudaico comedere, sed de Pascha Christiano percipere ». Et ostendit nullum decretum contra usum azymi in sacrificio Missae fuisse latum a Papa Agathone; quinimmo, a legatis Agathonis Papae audivisse Constantinum Imperatorem *traditionem apostolicae sedis de usu azymi,* eique et Patribus sextae Synodi, sicut et omnibus, qui praecesserunt Patribus, placuisse.

[1] Migne, P. L. t. 143. p. 989. n. 13.

Insuper, D. Algerus, qui saeculo XII. scripsit, in opere *de sacramentis corporis et sanguinis Domini,* l. 2. c. 10., ait: « Omnis autem Ecclesia, praeter Graecam, *a primordio sui ex Traditione Principum Ecclesiae,* Petri scilicet et Pauli, azymis celebravit »; — Rupertus, l. 2. *de divinis Officiis* c. 22., affirmat Romanam Ecclesiam in sacrificio *fermentum numquam* adhibuisse; — et Hugo Etherianus, l. 2. de haeresibus, quarum Latinos Graeci accusant, c. 17., inquit: « Latinorum Sancta Ecclesia *aeternaliter* azyma offert et immolat ». — Quapropter Innocentius III., sub finem eiusdem saeculi scripsit (l. 4. de Myst. Missae, c. 4.): « Ab ipsis beatis Apostolis Petro et Paulo, quos et vivos habuit, et defunctos custodit, hunc sacrificii ritum (Romana Ecclesia) accepit, quem hactenus inviolabili cultu servavit ». Innocentio autem e vestigio successit scholasticorum aetas, quorum communis opinio fuit azymorum usum pro Latinis ab exordio Christianae Ecclesiae incepisse.

Demum, ipsa universalis praxis, — quam certo demonstravimus ubique receptam fuisse apud Latinos, saltem a saeculo IX., consecrandi in azymo, — suadet Ecclesiam occidentalem *semper* rem divinam in azymo confecisse. Nam si prioribus saeculis Latini fermentato pane in Missa usi fuissent, subrogatus ei fuisset azymus panis vel lege ecclesiastica, vel communi Ecclesiarum occidentalium consensu, vel consuetudine sensim introducta et approbata: sed ex his nullum admitti potest. — Non 1. quia nullum extat Decretum Pontificium, aut cuiuscumque Concilii statuens, ante saeculum IX., fermentatum panem non amplius esse adhibendum pro Eucharistiae consecratione; — non 2. quia fieri non potuit ut omnes simul Ecclesiae occidentales sponte et communi consensu, eodem tempore, nullo reclamante Pastore, nulla commotione fidelium, ritum a maioribus acceptum, et quotidiana consuetudine usurpatum relinquerent, et novum adoptarent; — non 3. quia non potest similiter admitti novam disciplinam fuisse sensim et absque ulla contradictione introductam in Ecclesiis occidentalibus, ita ut nullum supersit monumentum quod originem, et progressum ostendat huius innovationis; praesertim si consideretur aliquas inter occidentales Ecclesias rituum tenacissimas fuisse multo minoris momenti ad celebrationem Missae, eo quod ab institutoribus suis, vel certe a maioribus, illos receperant. — Hic sane locum habet illud S. Aug. notissimum effa-

tum (l. 4. de bapt. cont. Donatistas c. 24.): « Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est; nonnisi ab auctoritate apostolica traditum rectissime creditur ».

IV. Ratio theologica ad thesim confirmandam est manifesta. Enim vero materia ad consecrationem Eucharistiae est panis: nam id Scripturae, Patres omnes et Concilia universa docent, et facile concedunt adversarii. Atqui non tantum fermentatus, sed etiam azymus vere est panis. Ergo non modo fermentatus, sed etiam azymus est materia valida ad Eucharistiae consecrationem. — Minor constat, quia azymus panis accidentaliter tantum differt a fermentato, et in Scripturis simpliciter vocatur *panis*. Azymi panes profecto erant quos Scriptura commemorat l. I. Regum c. 21. et illos vocat *panes;* et panis azymus erat ille quem Christus fregit in Castello Emmaus, — erant enim tunc dies azymorum, — et apud Lucam (XXIV. 30. 35.) simpliciter appellatur *panis* (ἄρτος).

Adversus thesim vindicatam, et argumenta quae proposuimus, obiicitur: —

I. — Christus in pane fermentato Eucharistiam instituit, quia ultimam coenam habuit non in festo Paschatis, sed in vigilia eiusdem festi, in qua usus panis fermentati licitus erat. Id probatur *a*) Ex Evang. Ioan. XIII. I.; ait enim Evangelista: « Ante diem festum Paschae, sciens Iesus quia venit hora eius . . . . in finem dilexit eos. Et coena facta . . . . » — *b*) Ex eodem capite Evangelii, vv. 27. 29., nam ibi refertur Christus dixisse Iudae proditori: « Quod facis, fac citius »; et additur: « Quidam putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quae opus sunt nobis ad diem festum »; festum Paschae ergo tunc nondum inceperat. — *c*) Ex Ioan. XVIII. 28., ubi legitur: « Et ipsi non introierunt in praetorium (Pilati gentilis), ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha »; ergo Christus mortuus est luna decimaquarta quando manducabatur Pascha; et coenam habuit die praecedenti. — *d*) Ex eodem Evang., XIX. 14., ubi Christus dicitur passus et mortuus « in parasceve Paschae »; at parasceve Paschae est praeparatio, seu vigilia Paschae: ergo Christus non potuit coenam habere in festo Paschatis. — *e*) Quod ultimo confirmatur tum ex eo quod iam Iudaei decreverant Chri-

stum occidendum non esse in die Paschae vel azymorum: « non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo » (Matth. xxvi. 5.); — et ex illis quae facta fuerunt post mortem Christi, et licita non fuissent in die festo.

Resp. 1. — Etiamsi probari posset Christum coenam paschalem uno die anticipasse, non exinde, ut iam in probatione thesis adnotavimus, sequeretur Christum consecrasse Eucharistiam in pane fermentato.

Resp. 2. *Neg. assertum,* nempe Dominum nostrum coenam ultimam non habuisse in festo Paschatis. Ad 1. prob. — *Dist.* Ante diem festum naturalem *C.* Legalem *N. Festus* autem *dies,* de quo Ioannes loquitur, est dies decimaquinta, cuius solemnitas maxima erat, ut legitur Levit. xxiii. 5.: « Decima quarta die mensis ad vesperam Phase Domini est, et decima quinta die mensis huius solemnitas azymorum Domini est ». Iuxta hanc explicationem S. Ioan., dicens Christum coenam celebrasse *ante diem festum Paschae* omnino concordat cum aliis Evangelistis, qui dicunt coenam factam fuisse *primo die azymorum.* Hi loquentes *de die legali,* qui erat decimus quintus sed inchoabatur luna decimaquarta post occasum solis, dicunt Christum (qui coenam celebravit luna decimaquarta exeunte) coenam habuisse *primo die azymorum,* tum enim dies legalis incipiebat: Ioannes vero loquens de eadem die, prout *naturaliter* incipiebat a media nocte, dicit Christum celebrasse ultimam coenam *ante diem festum.*

Nec obstat, quod S. Ioannes dicat: ante diem festum *paschae* non vero *azymorum;* nam festum azymorum a praecedente pascha nomine paschae designabatur. Ita apud Luc. xxii. 1. habemus: « Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha »; et in Actibus Apostolorum (c. 12.) omnes dies azymorum vocantur *pascha.* « Erant autem dies azymorum .... volens post *pascha* producere eum » (Act. xii. 3–4.).

Ad 2. prob. *N. Cons.* — Putabant enim Apostoli Iudam missum fuisse ad emenda quae necessaria erant *ad diem festum,* nempe decimamquintam; quae iuxta computationem *diei naturalis,* ut mox adnotavimus, adhuc non inceperat.

Ad 3. prob. *Dist. Ant.* — Ut manducarent pascha, id est agnum paschalem *N.* Paschales victimas *C.;* et *Neg. Cons.* — Nomine *paschae* non solum agni paschales appellabantur, sed etiam victimae pacificae per septem azymorum dies caedi solitae,

et praesertim illae, quas omnes, qui die decimaquinta coram Domino apparebant, offerre tenebantur.

Ad 4. prob. *Neg. Min.* — *Parasceve* praeparatio audit; hic vero non significat praeparationem ad paschalis agni manducationem, sed ad sequens sabbatum, ac dicitur *parasceve paschae,* quia eo anno initium sabbati in ipsam paschalem solemnitatem incidebat. Sic nos dicimus Dominica Paschae, quia Pascha in Dominicam incidit. Responsio ex ipso Ioan. XIX. 31. constat, ubi de eodem, quo Christus mortuus est, die loquens, inquit: « Iudaei ergo, quoniam parasceve erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato, (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum », etc.: ergo erat parasceve sabbati. Ita quoque Luc. XXIII. 54.: « Dies erat parasceves: et sabbatum illucescebat »: et Marcus XV. 42., adhuc apertius: « Erat autem parasceve, quod est ante sabbatum, προσάββατον »; prosabbati autem nomine exprimi feriam sextam, nemo ignorat. — Dicitur tamen sabbatum hoc '*magnus dies sabbati*', non quod dies primus solemnis azymorum perfecte coincideret et totus cum die sabbati; sed quod in alteram azymorum diem, sicque in tempus paschale, vel dies paschales incideret; itaque geminata esset festivitas.

Ad 5. prob. *Resp.* — Quamvis principes sacerdotum et seniores biduo ante in Concilio dixerint non esse Christum occidendum « in die festo », idque non religionis causa, sed timore populi « ne forte tumultus fieret in populo »; opportunitatem tamen nacti ex proditione Iudae, cum eodem convenerunt ut in ipsa paschali nocte Iesus caperetur: et, mane facto, obtinuerunt ut Pilatus eum damnaret et crucifigeret. — Illa vero quae facta narrantur ab Evangelistis ad capiendum Iesum, et ad eum occidendum, vel putabant Iudaei non esse a lege prohibita, vel sì existimabant transgressiones esse legis, conscientia pharisaica, non curabant. Quoad ea quae facta sunt post mortem Iesu, si Ioseph decurio emit sindonem, et ea involvit corpus Iesu, et sepelivit, haec nulla lege prohibebantur.

2. — Panem, ex quo Eucharistia conficiebatur, Patres appellabant *communem* et *usitatum.* Atqui communis et usitatus panis est *fermentatus.* Ergo.

Resp. *Dist Mai.* — Appellabant *communem* et *usitatum* quatenus illum panem opponebant *azymo N.* Quatenus opponebant

illum *pani consecrato C.* — S. Ambrosius, l. 4. de sacr. c. 4., ait: « Tu forte dicis panis meus est *usitatus* », et statim subiungit: « Sed panis iste *panis* est ante verba sacramentorum; ubi accesserit consecratio *de pane fit caro Christi* ». — Insuper adnota panem azymum appellari etiam potuisse communem et usitatum, nam Graeci, Romani, aliaeque nationes olim hunc panem frequenter adhibebant.

3. — Primis Ecclesiae saeculis fideles, qui ad Missae celebrationem conveniebant, panem sacerdoti offerebant. Porro verisimile non est quod offerrent panem azymum.

Resp. Duplex distingui debet oblatio, quae fiebat primis illis temporibus a fidelibus. Prima fiebat vel ante Missam, vel cum canebatur Evangelium, et tunc offerebant fideles panem, vinum, ceram, et alia quae ad cultum Dei, ad ministrorum altaris victum et ad pauperum ac viduarum sustentationem erant necessaria. In hac oblatione panem fuisse fermentatum non negamus. Altera vero oblatio fiebat tempore offertorii, et hac oblatione panis ac vini utebantur sacerdotes ut Eucharistiam consecrarent: — porro nulla ratione ostendi potest panem tunc a fidelibus oblatum fuisse fermentatum, cum et azymus aeque facile, immo facilius quam fermentatus parari potuerit, et adversarii nostri admittant post schisma Photianum in Missae oblationibus fideles obtulisse panem azymum.

4. — S. Innocentius I., in epistola ad Decentium Eugubinum, Eucharistiam appellat *fermentum*: et in aliis priorum Ecclesiae saeculorum documentis *oblationes consecratae,* quae in signum communionis mittebantur ad absentes, appellantur nomine *fermenti.* — Ergo ex fermentato pane Eucharistia conficiebatur.

Resp. *N. Cons.* — Eucharistia *fermentum* appellabatur, non quod ex fermentato pane confecta fuerat, sed quia nomen istud Eucharistiam, iuxta legem arcani, prophanis celabat; et significabat per Eucharistiam Ecclesias ac fideles absentes, quibus mittebatur, in unum coniungi, et in eis, quoad spiritualem vitam, effici id quod in materiali farinae massa, cum aqua, praestatur a *fermento.*

5. — Inter ea quae Photius Latinis obiicit, nulla mentio est

de azymo. — Atqui id certe eis obiecisset si Latini azymo pane, illa saltem aetate, in Missa usi fuissent. — Ergo.

Resp. *N. Min.* — Photius enim non exprobravit Latinis usum azymorum, quia pro certo habuit eos uti azymis exemplo Christi. Vide Photii Bibliothecam (cod. 96.), ubi profitetur hanc fuisse sententiam Ecclesiae Graecae. — Ceterum Photius multa alia omittit, quae postea adversus Latinos Graeci protulerunt.

6. — Usus azymorum legales caeremonias iam abolitas perpetuat. — Ergo non est admittendus in nova lege.

Resp. Non omnes caeremoniae in usu tempore legis abolitae fuerunt, sed illae quae cum Christiana professione consistere non poterant; cuiusmodi erant ritus, qui professionem Iudaismi exhibebant, et Christum venturum praefigurabant. Hinc Humbertus Cardinalis, Graecis qui contendebant omnia legalia abolita fuisse, aiebat: « Unde vobis templum, altare, sacrificium, candelabrum, cortinae, sanctum chrisma et thymiama, aspersionis aqua, thuribulum, et cetera sancti ministerii vasa seu ornamenta et vestimenta sacerdotalia? »

7. — Azymus panis, qui vocatur a Moyse *afflictionis panis* (Deut. XVI. 3.), nequit convenire Eucharistiae, quae est divinum convivium. — Ergo.

Resp. *N. Ant.* — Azyma enim fuerunt simul doloris et laetitiae signa: doloris, quia revocabant in mentem Aegyptiacam servitutem; laetitiae, quia liberationem ab ea iucundissimam commemorabant. Sic Eucharistia *doloris* signum est, dum Christi passionem et mortem nobis significat; *laetitiae* vero dum gratiam confert, et amoris ineffabilis Christi ac vitae aeternae pignus certissimum nobis exhibet.

SCHOLION — Quamvis pro pane fermentato afferri possent etiam quaedam congruentiae, praesertim ex eo quod in admixtione fermenti significetur unio divinae cum humana natura in mysterio Incarnationis, et fermentum, quo panis in altum tollitur, insinuet mentes nostras ad coelum esse attollendas, ut coelestia ac spiritualia contemplemur; consuetudo tamen consecrandi in azymo rationabilior est et convenientior, — tum quia ipse Christus azyma adhibuit in Eucharistiae institutione, — tum quia melius si-

gnificat immaculatissimam puritatem corporis Christi, — tum quia inculcat necessariam in suscipientibus munditiam, — tum demum quia melius, dum utimur azymis, veritas in N. T. exhibita respondet figuris Veteris Testamenti.

ARTICULUS TERTIUS

De secunda sacramenti Eucharistiae materia remota.

Quoad hanc Eucharistiae materiam, quae est vinum, varii diversisque temporibus errores prodiere. Etenim hac in re erraverunt non solum antiquiores quidam haeretici, nempe Ebionitae, Encratitae, et Manichaei, qui vinum reiiciebant; sed etiam, ex ignorantia et metu persecutionis, nonnulli in Africa Catholici saeculi III., qui ne forte ex odore vini facilius deprehenderentur, in sacrificio altaris offerebant aquam. Deinde, saeculo IV., Concilium Carthaginiense III. damnavit aliquos qui in lacte consecrabant; et alios qui, saeculo VII., non vinum ex uvis expressum, sed uvas integras offerebant, damnavit Concilium IV. Bracarense. Demum propter penuriam vini, siccas uvas, vel foeces vini aqua mersas adhibuerunt quidam Daniae sacerdotes in celebratione Missae, quos Pontifex Alexander III. hac de causa graviter reprehendit.

Ex alio capite erraverunt Armeni, qui vinum purum, sine aqua, asserebant esse consecrandum: et Lutherus, aliique post eum Protestantes, qui putant aquae admixtionem in calice rem esse omnino indifferentem, imo nec ab Ecclesia praecipi posse.

Hos omnes errores refutat

THESIS IX.

Materia necessaria, in sacramento Eucharistiae, pro secunda consecratione, est vinum de vite; aqua tamen in modica quantitate vino miscenda est, non de necessitate sacramenti, neque praecepti divini, sed tantum ecclesiastici.

Tres partes sunt in thesi, sed *prima,* — quae statuit vinum de vite esse materiam necessariam pro secunda consecratione in

sacramento Eucharistiae, — nulla indiget demonstratione, cum apertissima sit ex hucusque dictis. Superest ut probemus duas alias partes, scilicet, aquam esse vino miscendam in quantitate modica, et admixtionem istam fieri non ex necessitate sacramenti, neque ex praecepto divino, sed ex praecepto ecclesiastico. —

Prob. 2. pars thesis. 1. — Christus, dum Eucharistiam instituit, aqua vinum temperavit. Ergo. — Antecedens constat ex Traditione. Etenim S. Irenaeus[1] ait: « Accipiens panem suum corpus esse confitebatur, et temperamentum calicis suum sanguinem confirmavit ». S. Cyprianus[2] scribit: « Dominus panem et calicem mixtum vino obtulit ». S. Basilius in Liturgia haec habet: « Similiter etiam calicem post coenam miscuit vino et aqua ». S. Hieronymus comment. in Marc. 14. inquit: « Christus format sanguinem suum in calice, vino et aqua mixtis ». S. Ioan. Damascenus[3] dicit: « Similiter etiam calicem post coenam acceptum, ex vino et aqua constantem, impertivit eis ». Idem testatur Concilium Carthaginiense III. supra citatum, et Florentinum, in decreto pro Armenis, dicens: « Aqua autem ideo (vino) admiscetur, quia iuxta testimonia SS. Patrum et Doctorum Ecclesiae creditur ipsum Dominum in vino aqua permixto hoc instituisse sacramentum ». Hoc idem testatur Concilium Tridentinum, sess. 22. cap. 7.

2. — Praxis perpetua Ecclesiae fuit ut modicum aquae vino in Missa pro secunda consecratione admisceretur. Nam S. Iustinus Martyr in prima Apologia pro Christianis (n. 65.) de Eucharistiae celebratione loquens, ait: « Deinde ei, qui praeest, panis offertur, et poculum aquae et vini ». S. Irenaeus[4] dicit: « Quando ergo et mixtus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi ». S. Cyprianus[5] scribit: « A Domino admoniti et instructi sumus, ut calicem dominicum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus ». S. Ambrosius (de sacram. l. 4. c. 4.) inquit: « Ante verba Christi calix est vini et aquae plenus; ubi verba Christi operata fuerint ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit ». S. Augustinus (Tract. 120.

[1] Lib. 4. c. 33. al. 57.
[2] Ep. 63. ad Caecil. n. 16.
[3] Lib. 4. de fide, c. 13.
[4] Lib. 5. adv. haer. c. 2.
[5] Ep. 63. ad Caecil. n. 17

in Ioan. n. 2.) docet aquam ex latere Christi profluentem non solum ad baptismi, sed etiam ad Eucharistiae pertinere sacramentum; nam, ait, « aqua illa salutare temperat poculum, haec et lavacrum praestat et potum ». Gennadius (de dogm. eccles. c. 75.) ita loquitur: « In Eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis falluntur imagine, sed vinum aqua mixtum ». S. Ioannes Damascenus (de fide l. 4. c. 13.) ita disserit: « Panis ac vinum et aqua, per Sancti Spiritus invocationem et adventum, mirabili modo in Christi corpus et sanguinem vertuntur ». — Simile testimonium de perpetua Ecclesiae praxi exhibent omnes quotquot sunt Liturgiae Orientalium et Occidentalium.

3. — Concilia multa statuerunt aquam admiscendam esse vino in celebratione mysteriorum. Ita Conc. Carth. III. an. 397. (c. 24). decrevit: « Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil aliud offeratur, quam quod ipse Dominus tradidit, hoc est panis et vinum aqua mixtum; nec amplius in sacrificiis offeratur, quam de uvis et fermentis ». — Concilium Aurelianense IV., anno 541. (can. 4.) praecepit: « Ut nullus in oblatione sacri calicis, nisi quod ex fructu vineae separatur, et hoc aqua mixtum, offerre praesumat ». — Concilium Antisidiorense, anno 578. (can. 8.) ait: « Non licet in altari... ullum aliud poculum extra vinum cum aqua mixtum offerre ». — Concilium Bracarense IV., anno 675. (capite 2.): « Calix dominicus vino et aqua permixtus debet offerri »; et eadem verba habentur in canone 4. Concilii Vormatiensis, an. 868. — Demum, quin alia recitem, Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis inquit: « Cuius (Eucharistiae sacramenti) materia est panis triticeus, et vinum de vite, cui ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet ». Et paulo post addit: « Decernimus igitur, ut etiam ipsi Armeni se cum universo orbe christiano conforment; eorumque sacerdotes in calicis oblatione paululum aquae, prout dictum est, admisceant vino ». — Concilium vero Tridentinum (sess. 22. c. 9.) definivit: « Si quis dixerit... aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem, anathema sit ».

Prob. 3. pars thesis. — Et quidem non esse admixtionem aquae de necessitate sacramenti constat tum negative, quia nullum fundamentum sive in Scriptura, sive in traditione habetur ad hoc adstruendum; tum positive, quia expresse Rubricae Missalis Ro-

mani (tit. 4.) declarant: « Si celebrans... non fuisse appositam aquam... advertat post consecrationem calicis, nullo modo apponat, *quia non est de necessitate sacramenti* ». — Non esse admiscendam aquam in calice ex praecepto divino similiter probatur ex eo quod non possit illud ostendi; nam etsi Christus miscuerit paululum aquae vino cum sacramentum instituit, non ideo tamen hoc exemplum in praeceptum transiit; cum id quod Dominus fecit, ut dicatur ab eo fuisse praeceptum, constare debeat ex Ecclesiae declaratione, sive explicita, sive implicita. Porro Ecclesia praxim miscendi aquam in calice consecrando numquam dixit a Domino statutam, immo videtur dixisse ecclesiastica tantum auctoritate fuisse introductam, quia Tridentina Synodus monet: « praeceptum esse *ab Ecclesia* sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent ».

Dices: 1. — S. Cyprianus (ep. 63. ad Caecilium cap. 13.) scribit: « Sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum potest ». Ergo S. Cyprianus dicit aquam necessariam esse ad veritatem consecrationis.

Resp. 1. — Iuxta S. Thomam aliosque verba S. Cypriani intelligi debent ita ut dicant utrumque, vinum nempe et aquam, esse necessarium, sed non eodem modo; vinum enim necessarium est ex necessitate sacramenti, aqua est ex necessitate praecepti ecclesiastici. 2. — Iuxta alios, S. Cyprianus dicit aquam cum vino mixtam esse necessariam *non ad validam consecrationem,* sed *ad mysticam significationem,* nempe ad significandam unionem populi fidelis cum Christo capite. Hunc autem fuisse sensum illorum verborum apparet ex immediate sequentibus: « Nam si vinum tantum quis offerat », inquit, « sanguis Christi incipit esse sine nobis; si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo ». — Praeterea adnotetur haec etiam verba aperte ostendere Cyprianum nullo modo putasse aquam necessariam in calice ad *veritatem* consecrationis: dicit enim sine aqua vinum converti in Christi sanguinem.

Dices: 2. — In eadem epistola S. Cyprianus (cap. 14.) ait: « Si Iesus Christus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei Patris, et sacrificium Patri se ipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem praecepit, utique ille sacer-

dos vice Christi vere fungitur qui id quod fecit Christus imitatur; et sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre secundum quod ipsum Christum videat obtulisse ».

Resp. — S. Cyprianus haec dicit non de mixtione aquae, sed de vini oblatione. Sic enim in capite obiecto loquitur: « Non est ergo, frater carissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorumdam consuetudinem, si quis in praeteritum in calice Dominico *aquam solam* offerendam putaverunt. Quaerendum est enim ipsi quem sint secuti. Nam si in sacrificio, quod Christus obtulit, nonnisi Christus sequendus est, utique id nos obaudire et facere oportet quod Christus fecit, et quod faciendum esse mandavit ».

Dices: 3. — Sacrificium Missae est repraesentatio mortis Christi. Ergo cum aqua sit symbolum illius, quae cum sanguine e latere Christi fluxit, necessaria est ad sacrificium.

Resp. *N. Cons.* — Mors Christi sufficienter repraesentatur per consecrationem panis et vini; nec ad sacrificium Missae necessario requiritur ut singulae passionis Dominicae circumstantiae repraesententur.

Nota 1. — Quod Volterranus scripsit, lib. 7. Geographiae, de concessione ab Innocentio VIII. facta Norvegis ut absque vino consecrarent, communi eruditorum iudicio, commentitium est. Etenim nemo alius illius aevi scriptor huius concessionis meminit, nullum Decretum Pontificis de ea re extat; et Volterranus forte deceptus fuit ex falsariorum quorumdam mendacio. Constat etiam Innocentii VIII. temporibus Dominicum de Viterbio, Franciscum Maldente, et quosdam alios, qui Pontificia quaedam Decreta adulterare et alia de novo cudere ausi sunt, poena capitis crimen suum gravissimum expiasse.

Nota 2. — Aqua vino mixta in calice convertitur per consecrationem in Christi sanguinem; et licet haec veritas non sit *de fide* tenenda, certa tamen est et opposita assertio communiter a theologis temeritatis nota afficitur.

Probatur 1. — Ex ipsis verbis, quibus institutio Eucharistiae refertur ab Evangelistis. Nam (Matth. XXVI. 27-28.) legimus: « Et accipiens (Iesus) calicem gratias egit, et dedit illis dicens: bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus ». Ex quibus

verbis sic arguimus: — Christus omnem liquorem, qui in calice continebatur, in suum sanguinem convertit: dixit enim sine ulla limitatione: « hic est sanguis meus ». Atqui in calice erat etiam aqua. Ergo aquam vertit in suum sanguinem.

Probatur 2. — Ex auctoritate Patrum, qui dicunt ante consecrationem in calice esse vinum et aquam; post consecrationem vero esse Christi sanguinem. Ita S. Ambrosius, lib. 4. de sacram. c. 4., scribit: « Ergo didicisti quod ex pane corpus fiat Christi, et quod vinum et aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi coelestis ». Et cap. 5.: « Ante verba Christi calix est vini et aquae plenus: ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit ». S. Ioannes Damascenus, de fide orthodoxa, lib. 4. cap. 13.: « Quemadmodum naturaliter panis per cibum, et vinum et aqua per potum, in comedentis et bibentis corpus et sanguinem immutantur, corpusque alterum fiunt, atque a priori ipsius corpore diversum; sic propositionis panis, ac vinum et aqua, per Sancti Spiritus invocationem et adventum, mirabili modo in Christi corpus et sanguinem vertuntur, nec sunt duo, sed unum et idem ». B. Algerus (de sacram. corp. et sang. Domini l. 1. c. 19.): « Licet prius mystice vinum et aqua misceatur, post consecrationem tamen nonnisi sanguis bibitur ».

Utrum vero aqua in sanguinem convertatur immediate, an mediate solum, seu utrum prius vertatur in vinum, deinde in vinum iam versa in sanguinem Christi transsubstantietur, disputant recentiores theologi: in Catechismo tamen Concilii Tridentini legitur (p. 2. c. 18.): « Ecclesiasticorum scriptorum sententia et iudicio, aqua illa in vinum convertitur ».

ARTICULUS QUARTUS

De forma sacramenti Eucharistiae.

Cum quaestione de forma sacramenti Eucharistiae connectitur alia quaestio in antecessum solvenda, quae spectat factum Christi in Eucharistiae institutione.

Et sane Innocentius III., in opere, ante evectionem suam ad Summum Pontificatum conscripto, de mysteriis Missae, (c. 6.)

probabile censuit Christum potestate sua excellentiae, absque ulla prolatione formae, Eucharistiam consecrasse; et deinde verba protulisse, quae pro aliis forma forent ad sacramentum conficiendum. Hanc opinionem, quae paucissimos habuit fautores, Ambrosius Catharinus propugnavit. — Quidam vero alii, de quibus loquitur S. Thomas (3. q. 78. art. 1. ad 1.), putaverunt Christum consecrasse verbis nobis ignotis; et alii dixerunt consecrationem a Christo in ultima coena factam fuisse iisdem verbis, quibus nunc fit, sed bis prolatis; primo enim, iuxta ipsos, Dominus illa verba pronuntiavit secreto ad consecrandum, secundo alta voce ad instruendum.

Verum opiniones istae paucorum communiter a theologicis reiiciuntur: Christus enim, ut probabimus, illa ad Eucharistiam consecrandam in ultima coena verba adhibuit quae in Missa adhibentur, et semel protulit ea, prout referuntur ab Evangelistis. Haec conclusio « ita certa est meo iudicio », ait Suarez[1], « ut contraria defendi non possit absque temeritate ».

Hoc autem admisso, ulterius quaeritur quaenam sit necessaria forma pro panis et vini eucharistici consecratione?

Praetermissis erroribus Buceri, qui nullis verbis ad Eucharistiam conficiendam opus esse contendebat, et aliorum Protestantium, qui requirunt quidem verba, sed per modum concionis ad fidem excitandam et fovendam, non ad consecrationem elementi; hic commemorari debet sententia eorum qui tenent verba Christi « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus », a sacerdote in Missa pronuntiata, non constituere sufficientem formam consecrationis sed necessario coniungenda esse, ut fiat consecratio, cum precibus quae, pro diversa Ecclesiarum consuetudine, apud Latinos praecedunt, apud Graecos vero subsequuntur verba Christi: rogat enim Deum, post ea verba, sacerdos graecus: « ut mittat Spiritum Sanctum suum super proposita dona, et panem faciat corpus Christi, vinum vero sanguinem eius, immutans ea Spiritu Sancto suo ».

Opinio haec inter graecos schismaticos praecipuos habuit patronos Simeonem Thessalonicensem, Gabrielem Philadelphiensem, Marcum Ephesinum; inter catholicos eam defendit Ambrosius Catharinus duobus opusculis, hac de re conscriptis, et mis-

[1] In 3. p. disp. 58. sect. 1. n. 4.

sis ad Tridentinos Patres. Catherino accesserunt postea nonnulli ex Gallia theologi, inter quos P. Le Brun, presbyter Oratorianus, in opere cui titulus est gallice: « Explication litterale, historique et dogmatique des prières et des ceremonies de la Messe ».

A communi sententia ex motivo diverso recessit Scotus. Quamvis enim docuerit verba Christi formam esse consecrationis, dubius tamen haesit num etiam illa, quae in Missa immediate ante Christi verba proferuntur, necessaria essent, non solum de praecepto, — omnes enim hoc concedunt, — sed etiam de necessitate sacramenti. « Hic est dubium », inquit [1], « utrum praetermissis verbis praecedentibus, per ista sola quatuor verba (hoc est corpus meum) conficeret sacerdos. Dicitur quod sic, quia ista sunt praecise forma, alia sunt propter reverentiam vel propter orationem praemittenda. Sed contra istud arguitur, quia verba sacramentalia ex vi verborum debent significare illud quod efficitur ex vi sacramenti: sed ex vi consecrationis huius efficitur ibi esse verum corpus Christi: ergo verba sufficientia ex vi propria debent significare illud ibi contineri. Sed haec verba: « hoc est corpus meum » prolata sine praecedentibus,.... non significant absolute quia ly *meum* significat referri ad personam ipsius loquentis: quia licet minister possit intendere ut loquatur in persona Christi, non tamen propter hoc significatum illorum verborum esset, quo ly *meum* demonstraret corpus Christi, sed corpus loquentis ». — Quamobrem concludit Scotus (dist. 13. q. 2.); « nec forte absolute quis conficeret, ut supra tactum est, dist. 8., nisi praemitteret ad minus verba illa, per quae significat se proferre verba consecrationis in persona Christi, non in persona sacerdotis ».

Inter Thomistas controversia est circa formam calicis: quidam enim volunt solummodo verba « hic est sanguis meus » esse essentialia formae, alii contendunt his adiungenda esse sequentia: « Novi et aeterni testamenti » etc.

His breviter, ut status quaestionis intelligatur, declaratis, ad eam solvendam subiungitur

[1] In 4. sent. dist. 8. q. 2.

THESIS X.

Christus Dominus in ultima coena, panem et vinum consecravit his verbis: « Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus » (vel « hic est calix sanguinis mei »): — et haec sola requiruntur ac sufficiunt, ut forma, ad Eucharistiae sacramentum conficiendum.

Prob. I. pars thesis. 1. — Ex disertis Patrum testimoniis, quorum quaedam hic referimus.

Tertullianus (contra Marcionem, l. 4. c. 40.) ait: « Acceptum panem et distributum discipulis, corpus illum suum fecit (Christus), 'hoc est corpus meum' dicendo ». — S. Ambrosius (l. 4. de sacr. c. 5. nn. 22. 23.), perpendens ea quae evangelicus textus habet de consecratione panis et vini a Christo facta in ultima coena, inquit: « Verba Evangelistae sunt usque ad *accipite,* sive corpus, sive sanguinem. Inde verba sunt Christi.... Et vide singula. Qui pridie, inquit, quam pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem. Antequam consecratur, panis est; ubi autem *verba Christi accesserint,* corpus est Christi. Denique audi dicentem: 'Accipite, et edite ex eo omnes, hoc est enim corpus meum'. Et *ante verba Christi* calix est vino et aqua plenus: ubi *verba Christi operata fuerint,* ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit ». Et idem S. Doctor in opere de Myst. (c. 9. n. 52.): « Si tantum valuit », ait, « humana benedictio ut naturam converteret; quid dicimus de ipsa *consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur?* [1] »

S. Ioannes Chrysostomus (de proditione Iudae, homil. nn. 5. 6.) praeclare dicit: « Illis manducantibus ac bibentibus, ... accipiens panem fregit et dixit: 'Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum'. Sciunt ii, qui initiati sunt illa quae dicuntur. Et rursus calicem dicens: 'Hic est sanguis meus, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum'... Adest Christus, et nunc is qui mensam illam apparavit, hic ipse hanc nunc exornat, non enim homo est, qui facit ut proposita

[1] Egregium hoc S. Ambrosii testimonium citavimus integrum, cum de transsubstantiatione ageremus. V. p. 549.

efficiantur corpus et sanguis Christi; sed ipse Christus qui pro nobis crucifixus est.....'Hoc est corpus meum' inquit. Hoc verbum transformat ea quae proposita sunt'. Ac quemadmodum vox illa 'crescite et multiplicamini et replete terram', semel quidem prolata est, omni vero tempore naturae nostrae vim praebet ad filiorum procreationem; ita et vox haec, semel prolata, in Ecclesiis ad unamquamque mensam, ab illo ad hodiernum usque tempus, et usque ad adventum eius, sacrificium perfectum efficit ».

S. Ioannes Damascenus (de fide orth. lib. 4. cap. 13.) similiter ait: « Frangens (Christus) panem, porrexit eis dicens: 'Accipite et comedite: hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum'. Simili quoque modo calicem, vino et aqua temperatum, accipiens, impertivit eis, dicens: 'bibite ex hoc omnes: hic est sanguis meus'.... Quamobrem si 'sermo Dei vivus est et efficax'.... si dixit: 'Fiat lux, et facta fuit; fiat firmamentum, et factum est'; si 'verbo Domini coeli firmati sunt et spiritu oris eius omnis virtus eorum'... cur demum panem corpus, vinum item et aquam, sanguinem suum efficiendi potens non sit? In principio dixit: 'Producat terra herbam virentem', et ad hanc usque diem, accedente imbre, divino praecepto impulsa et roborata, fetus suos profert: dixit proinde Deus: 'Hoc est corpus meum' et: 'hic est sanguis meus' et 'hoc facite in meam commemorationem'; idque omnipotenti eius praecepto, donec veniat, efficitur ».

2. — Non immerito arguit Suarez[1] ex Ecclesiae auctoritate; nam in canone Missae videtur significatum quod contendimus, nimirum Christum verbis, quae ab Evangelistis referuntur, panem et vinum consecrasse in ultima coena. Sic enim in canone legitur: « Qui (Christus) pridie quam pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas.... benedixit, fregit, deditque discipulis suis dicens: accipite et manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum.... Simili modo postquam coenatum est, accipiens et hunc praeclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas... benedixit, deditque discipulis suis, dicens: accipite et bibite ex eo omnes. Hic est enim calix sanguinis mei... »

3. — Ex Concilio Tridentino, quod utique rem non definivit

[1] In 3. S. Thomae, disp. 58. s. 2. n. 4.

sed non parum tamen favet communi Theologorum sententiae quam propugnamus. « Hoc tam admirabile sacramentum », inquit Concilium (sess. 13. c. 1.), « in ultima coena Redemptorem nostrum instituisse, *cum*, post panis vinique benedictionem, *se suum ipsius corpus illis praebere ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est:* quae verba a Sanctis Evangelistis commemorata, et a D. Paulo postea repetita (sunt). » — Ergo, iuxta Concilium, sacramentum Eucharistiae consecratum fuit a Domino, et institutum, non per solam benedictionem, sed *post benedictionem* per verba evangelica, quibus testatus est se corpus et sanguinem suum praebere: — haec autem verba non sunt nisi illa « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. »

4. — Ex ratione theologica. Christus exemplum dedit et praeceptum ut facerent sacerdotes in Missa quod ipse prior fecerat in ultima coena. — « Hoc facite », dixit, « in meam commemorationem ». — Atqui sacerdotes in Missa panem et vinum his verbis consecrant: « hoc est corpus meum, hic est calix sanguinis mei », seu « hic est sanguis meus », idem enim est sensus. — Ergo Christus his adhibitis verbis, in ultima coena, panem et vinum consecravit. — Profecto, si Christus sola sua voluntate, vel aliis verbis Eucharistiam consecravit, sacerdos censeri non posset, in persona Christi, eo modo consecrare quo Christus ipse primum consecravit.

His addas, opiniones, quae asserunt Christum vel absque verbis consecrasse, vel adhibuisse verba quae ab Evangelistis non commemorantur, vel bis protulisse verba 'hoc est corpus meum, hic est sanguis meus', nullo prorsus inniti fundamento, sive ex Scripturis desumpto, sive ex Traditione.

Prob. 2. pars thesis. 1. — Ex vi verborum « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus ». Nam verba essentialia et sufficentia ad Eucharistiae sacramentum conficiendum ea sunt per quae realiter praesens fit corpus Christi sub specie panis et praesens sanguis sub specie vini, transsubstantiatis substantia panis in corpus et substantia vini in sanguinem Christi. — Atqui talia sunt verba « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus », ut demonstravimus in prima parte huius Tractatus, articulo 5. — Ergo.

Confirmatur argumentum istud ex doctrina Concilii Tridentini, ubi (sess. 13. cap. 3.) ait: « Verum Domini nostri corpus

verumque eius sanguinem sub panis et vini specie, una cum ipsius anima et divinitate existere; sed corpus quidem sub specie panis, et sanguinem sub vini specie *ex vi* verborum ». — At quorumnam verborum vi? profecto illorum verborum quibus Christus, ut idem Concilium loquitur, « se suum ipsius corpus (discipulis in ultima coena) praebere, ac suum sanguinem testatus est ». Haec autem verba sunt ea superius commemorata, nempe « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus ».

Nec quidquam valet exceptio Scoti, qua asseritur verba haec, nisi coniungantur cum praecedentibus, non significare corpus Christi, sed corpus ipsius sacerdotis. Etenim verba illa, dum a sacerdote proferuntur cum intentione conficiendi sacramentum, intelliguntur nomine et in persona Christi prolata: nam quod minister loquatur in persona Christi non ex verbis praecedentibus pendet, sed ex ministri intentione qua ita profert verba consesecrationis ut practice significent, nomine et in persona Christi Domini, corpus et sanguinem eius poni sub speciebus panis et vini.

Et animadverte, si alia verba praeter illa « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus » requirerentur, ut intelligi possit sacerdotem ea proferre nomine et auctoritate Christi, non ea quae de facto praecedunt, sed alia omnino verba ad consecrationem necessario requisita, dici deberent. Ratio est, quia illis quae in Missa praecedunt, explicatur quidem sacerdotem postea loqui non de suo, sed de Christi corpore, *nullatenus vero explicatur, sacerdotem, verbis sequentibus, loqui nomine Christi et in persona Christi:* posset enim sacerdos eisdem omnino verbis narrare historiam, et de facto eam narrat legendo epistolam S. Pauli I. ad Cor. XI. 23-25. — Quare ut recte adnotat P. Coninck, verba praecedentia, — de quibus Scotus dubitabat, num necessaria essent an non, de necessitate sacramenti, ad Eucharistiam conficiendam, — quin iuvent ad intelligendum sacerdotem non in persona sua propria sed Christi dicere « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus »; potius obesse videntur, cum videantur indicare sacerdotem proferre *recitative* totam illam historiam, quam verbis praecedentibus recitare incepit.

2. — Ex auctoritate Patrum. Testimoniis, quae dedimus ad probandam primam partem thesis, haec alia adiicimus, tum ex Graecis, tum ex Latinis.

S. Iustinus Martyr in Apologia I. pro Christianis, num. 66. inquit: « Quemadmodum per verbum Dei caro factus Iesus Christus Salvator noster et carnem et sanguinem habuit pro nostra salute, sic etiam illam, in qua per precem *ipsius verba continentem,* gratiae actae sunt, alimoniam . . . . incarnati illius Iesus et carnem et sanguinem esse edocti sumus. Nam Apostoli in commentariis suis, quae vocantur Evangelia, ita sibi mandasse Iesum tradiderunt: eum scilicet accepto pane, cum gratias egisset, dixisse: hoc facite in meam commemorationem 'hoc est corpus meum'; et poculo similiter accepto, et gratiis actis, dixisse: 'hic est sanguis meus' ».

S. Irenaeus (lib. 5. adv. haeres. cap. 2.) ait: « Quando ergo et mixtus calix, et fractus panis *percipit verbum Dei,* fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi ».

S. Gregorius Nyssenus (Orat. Catech. c. 37.) scribit: « Hic panis . . . . statim *per verbum* in corpus transmutatur, *sicut dictum est a Verbo:* Hoc est corpus meum ».

S. Gregorius Nazianzenus (Orat. 45. in sanctum Pascha) dicit: « Sine pudore ac dubitatione corpus ede, sanguinem bibe, si modo vitae desiderio teneris, nec *sermonibus de carne* fidem abrogans ».

S. Ambrosius (l. 4. de sacram. cap. 4.) clarissime docet: « Quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, et cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua omnia, quae dicuntur, laudem Deo offerunt, oratio praemittitur pro populo, pro regibus: ubi autem venitur ut conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum ».

S. Augustinus (serm. 227. alias 83. de diversis), inquit: « Panis ille, quem videtis in altari, *sanctificatus per verbum* Dei, corpus est Christi. Calix ille, immo quod habet calix, *sanctificatum per verbum* Dei, sanguis est Christi ».

3. — Ex Concilio Florentino. Etenim, in Decreto pro Armenis, declarat: « Forma huius sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc conficit sacramentum; sacerdos enim, in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Nam ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur ». — Iamvero quaenam sunt verba

Salvatoris, quae virtute sua convertunt substantiam panis in corpus et substantiam vini in sanguinem, nisi illa « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus? » — Ergo haec verba sunt forma sacramenti Eucharistiae.

4. — Ex ipsa confessione Graecorum. Nam in Concilio Florentino Graeci, interrogati circa formam Eucharistiae, responderunt (sess. 25.) (apud Labbe, t. 13. p. 491.): « Fateri nos diximus *per haec verba* (hoc est corpus meum) *transsubstantiari sacrum panem et fieri corpus Christi;* sed postea quemadmodum et ipsi (Latini) dicitis: 'Iube haec perferri per manus Sancti Angeli tui in sublime altare tuum'; ita nos quoque oramus dicentes, 'ut Spiritus Sanctus descendat super nos, et efficiat *in nobis* panem hunc pretiosum corpus Christi tui, et quod in calice isto est, pretiosum sanguinem Christi tui, transmutetque ipsa, Spiritu Sancto suo, ut *fiant communicantibus in purgationem animae, in remissionem peccatorum et non fiant in iudicium et condemnationem nostram* ». — Quibus verbis declaraverunt se per preces, quas fundunt postquam pronuntiata fuerint verba « hoc est corpus meum », non petere ut *fiat corpus Christi,* — quod iam supponunt praesens vi illorum verborum, — sed petere ut corpus Christi *fiat sumentibus in remissionem peccatorum, non autem in condemnationem.*

Sed praeterea extat aliud documentum certissimum de confessione Graecorum in declaratione a Bessarione facta, nomine suo et aliorum praesulum Ecclesiae graecae, coram Summo Pontifice Eugenio IV.

Declaratio illa, quae in archivio Magni Ducis Etruriae cum authenticis litteris unionis Latinos inter et Graecos conservabatur, ita habet (Migne P. G. t. 161. p. 490.):

« Die Dominica, quinta Iulii anno 1439., in generali congregatione, praesidente in eadem sanctissimo Domino nostro Eugenio, divina providentia Papa IV., praesentibus reverendissimis reverendisque Patribus et dominis sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, doctoribus et magistris, tam Latinis quam Graecis, reverendus Pater dominus archiepiscopus Nicaenus, suo ac aliorum Patrum Ecclesiam Orientalem repraesentantium nomine, publice, alta et intelligibili voce exposuit in haec verba, vel eis in effectu similia. 'Beatissime Pater, vosque reverendissimi Patres et domini hic praesentes. Quoniam in praecedentibus congregationibus

nostris inter alias differentias nostras ortum est dubium de consecratione sacratissimi sacramenti Eucharistiae; et aliqui suspicati sunt nos et Ecclesiam nostram non credere illud pretiosissimum sacramentum per verba Salvatoris Domini nostri Iesu Christi confici; propter hanc causam adsumus coram vestra beatitudine, omnibusque aliis hic astantibus qui pro parte sanctae Romanae Ecclesiae sunt, ad certificandum vestram beatitudinem et alios Patres et dominos hic praesentes de hac dubitatione, et dicimus breviter: Nos usos fuisse Scripturis et sententiis sanctorum Patrum, cognoscentes et animadvertentes fragilitatem humani sensus, volumus adhaerere sententiis sanctorum Patrum et rationibus, spretis humanis inventis; qua quidem de re, Pater beatissime, cum in omnibus aliis auctoritatibus Patrum sanctorum usi sumus, etiam his in praesenti dubitatione utimur. Et quoniam ab omnibus sanctis doctoribus Ecclesiae, praesertim ab illo beatissimo Ioanne Chrysostomo, qui nobis notissimus est, audimus verba Dominica esse illa quae mutant et transsubstantiant panem et vinum in corpus verum Christi et sanguinem; et quod illa verba divina Salvatoris omnem virtutem transsubstantiationis habent; nos ipsum sanctissimum doctorem, et illius sententiam sequimur de necessitate. De hac quaestione breviter diximus et sufficienter, et vestram beatitudinem de nostra intentione certam reddimus'. Arnoldus notarius ».

Idem Bessario opus edidit ad quaestionem de forma Eucharistiae elucidandam, ubi tria probanda suscipit, quae ipsissimis Bessarionis verbis referam: « Primum conabimur ostendere », ait (op. cit. p. 499.), « divinissimum corpus Christi et sanguinem, nullis aliis verbis, aut sacerdotum precibus confici, quam iis quae supra memoravimus Domini verbis: 'Hoc est corpus meum', et, 'Hic est sanguis meus'. Post haec, sanctorum Ecclesiae doctorum ac Patrum, nostrorum unam et eamdem esse sententiam declarabimus. Postremo quae huic opinioni adversari videntur, duce Domino, cuius res agitur, dissolvemus ». — In hac vero tertia demonstrationis suae parte, Bessario ostendit preces, quam sacerdos graecus fundit postquam dixerit verba Christi « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus », adhiberi non ad sacramentum corporis et sanguinis Christi conficiendum, sed propter tres alias rationes praecipuas (op. cit. p. 516. 519.):

a) Ut « descendens Spiritus Sanctus . . . . fidelem populum

mysticum corpus Christi sanguinemque faciat, quo membra et partes corpusque eius effecti, et sibi ipsi caritate et Christo uniti, vivant cum eo vitam aeternam, et fiant ipsius cohaeredes ».

b) Ut «*populo ostendatur communia esse in creatura opera Trinitatis*. Quemadmodum enim beneplacito Patris, et Spiritus Sancti voluntate, unus in Trinitate .... Filius .... corpus assumpsit, ita et hoc corpus altaris ipsa Trinitas creat, ipse Spiritus Sanctus potentia sua ex substantia in substantiam, hoc est ex pane in corpus transmutat. *Quae res ut fideli populo palam fiat*, illius (Spiritus Sancti) nos meminisse necesse est .... Quod si rerum natura tale aliquod verbum pati posset, quod mox et sine alicuius temporis intervallo rem omnem exprimeret, profecto nos simul et eodem tempore cum verbis Domini cetera omnia pronuntiaremus, *illa quidem* (verba Domini) *dumtaxat sacramenta efficientia credentes*, et tamen Patris et Spiritus Sancti gratiam non dubitantes adesse, et hoc oratione et precibus manifestantes ... Quoniam natura rerum id vetat, necesseque est unum post aliud verbum pronuntiare .... oportet haec, aliaque huiusmodi (quibus precatio fit ut elementa in corpus et sanguinem Christi transmutentur) *non tamquam in tempore in quo dicuntur, sed tamquam in tempore pro quo dicuntur*, ita intelligere, ac si tempus illud maneret, minimeque deflueret, sed in uno eodemque nunc illa dicerentur ».

c) « His addi tertia quoque ratio nulli fortasse superiorum inferior, posset: hierarcham, totum Deo repletum divinoque amore, iuxta Dionysium (*de divinis nominibus*), captum, veluti extasim quamdam et divinum pati zelum: ob hoc saepenumero extra se positum, et totum rei amatae haerentem, zelo quodam et timore, ne id quod desiderat non assequatur, *saepius ex vero ac pene incredibili mentis desiderio petere; nec ignorare quidem se iam quod quaerebat adeptum, sed insatiabili quodam amore iterum atque iterum eadem repetere* ».

5. — Demum ex praxi utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis, quae hucusque diximus, confirmantur. Atque in Latina quidem Ecclesia, ut omnes norunt, statim ac sacerdos verba illa protulit, « Hoc est corpus meum », hostiam primus adorat, eamque elevat ac populo adorandam ostendit. — Ergo Latina Ecclesia credit, simul ac prolata sunt a Sacerdote illa Christi verba, panem in corpus Christi et vinum in eius sanguinem transmu-

tari; alias nec hostiam, nec contentum in calice, adoranda populo statim proponeret.

In Graeca vero Ecclesia verba Christi, « hoc est corpus meum » etc. alta voce proferuntur a sacerdote, ac mox Eucharistiae latriae cultus exhibetur. Ut enim in Liturgia Sancti Chrysostomi praescribitur, Diaconus accedit ad sacerdotem vicinius, et ambo ter adorant ante sanctam mensam, et orant inter se dicentes, *Deus propitius esto mihi peccatori;* populus vero assistens, sacerdote Christi verba pronuntiante, respondet *Amen,* quasi dicat: vere ita est, ut dicis: certe corpus et sanguis Christi sunt munera ista proposita; ita credimus, ita confitemur. — Ergo censet Ecclesia Graeca, preces, quae consecrationem subsequuntur, non pertinere ad essentiam consecrationis; secus antequam illae recitentur, non exhiberet Eucharistiae cultum latriae.

Adversus primam partem thesis obiicitur: —

1. — Christus, antequam proferret illa verba « hoc est corpus meum », dicitur (Matth. XXVI.) panem benedixisse. Ergo per benedictionem illam panem consecravit, quia non minus efficax ad hoc perficiendum erat quam ad panem multiplicandum, quod alias fecit.

Resp. *Conc. Ant. Neg. Cons.* — Ratio est, quia benedictio Christi efficax procul dubio erat, sed relate ad effectum, quem Christus intendebat: porro Christus per benedictionem illam non intendit consecrare panem; sed, omnipotentiam divinam invocando, panem disponere ac praeparare voluit ad consecrationem mox futuram, et per verba perficiendam. Quare benedictio illa Christi Domini fuit haud dubie efficax, non quidem immediate, se sola et sine verbis, sicuti sine illis in deserto multiplicati sunt panes; sed mediate, ac per verba, quibus vim et efficaciam impetravit. Exemplum huius in Lazaro habemus. Quemadmodum enim hic, oratione praemissa, non surrexit nisi ad vocem qua Christus clamavit, *Lazare, veni foras:* sic nec panis mutatus est in corpus Christi, nisi ad illa verba, « hoc est corpus meum ».

2. — Consecratio calicis a Christo facta non fuit per verba « hic est sanguis meus », nam S. Marc. (XIV. 23.) narrat omnes ex calice bibisse, et deinde Christum dixisse « hic est sanguis meus ».

Resp. *N. assumpt.* — Verba illa « biberunt ex illo omnes » per

anticipationem dicta sunt. Id omnibus historicis familiare est: vide S. Aug. de Consensu Evang. l. 2. cc. 30. 31. 34.

3. — Quando Christus Eucharistiam porrexit duobus discipulis in Emmaus, eam solo voluntatis imperio consecravit, nam (Luc. XXIV. 30.) legitur: « Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis ». — Ergo id etiam praestitit in ultima coena.

Resp. *Trans. Ant. N. Cons.* — Primo negari potest Christum verba non adhibuisse cum Eucharistiam in Emmaus consecravit; nam ex eo quod Evangelista diserte non referat illa verba prolata fuisse concludi non debet Christum ea non protulisse. — Secundo, etsi antecedens argumenti propositi concedatur, iure negatur consequentia; nam, licet Christus mutaverit, in castello Emmaus, panem in corpus suum sine ullis verbis, non exinde deducitur eum ita fecisse in coena ultima ante passionem.

4. — S. Gaudentius Brixianus (tract. 2. in Ex.) dicit: « Cum panem consecratum et vinum discipulis suis porrigeret Dominus, sic ait: 'hoc est corpus meum'. — Ergo antequam Christus verba proferret, panis, iuxta hoc S. Gaudentii testimonium, iam erat consecratus ».

Resp. *Dist. Cons.* — Consecratus *dispositive,* ut supra declaratum est *C. Formaliter N.*

Adversus secundam partem thesis obiicitur: —

1. — Patres passim aiunt Eucharistiam perfici oratione et invocatione, ut constat ex locis saepius citatis S. Iustini, S. Irenaei, aliorumque. — Ergo preces de essentia formae sunt.

Resp. *Dist. Ant.* — Dicunt Eucharistiam oratione et invocatione perfici, significando consecrationem non perfici verbis Dominicis « hoc est corpus meum, hic est sanguis meus » *N.* — Aliis de causis *C.* — Ideo enim Patres dicunt Eucharistiam invocatione et oratione perfici, quia 1. — ex instituto Ecclesiae preces et invocationes verba Christi consecratoria semper antecedunt et sequuntur. 2. — Quia ipsa verba Christi appellant Patres precem et invocationem, cum implicita sint Trinitatis invocatio, ut iuxta promissiones Christi, ad illorum verborum prolationem sub specie panis praesens fiat corpus Domini, et sub specie

vini eius sanguis. 3. — Quia illa eadem verba recte etiam dici possunt preces, ex eo quod omne opus bonum, et maxime sacrificium, quo supremum in omnem creaturam divinae Maiestatis dominium agnoscimus, vere nuncupari possit oratio.

2. — Forma calicis debet perfecte significare naturam Eucharistiae. — Sed eam non significat sine his verbis « Novi et aeterni Testamenti, qui pro multis effundetur » etc.; nam, sine his, non significatur *sanguis effusus*. — Ergo haec verba etiam sunt de essentia formae.

Resp. *Trans. M. N. min. et prob.* — Nam eo ipso quod vi verborum ponatur sanguis a corpore separatus, sufficienter *ut effusus* significatur.

3. — Verba illa « Novi et aeterni Testamenti » etc. sunt quaedam determinationes praedicati, quibus exprimitur virtus sanguinis Christi in passione effusi. — Ergo ad essentiam formae pertinent.

Resp. *N. Cons.* — Illud tantum essentiale censendum est in forma, quod determinat praedicatum ad aliquod essentiale, non ad aliquod accidentale: essentiale autem est significare transsubstantiationem. Hinc sicut verba « hoc est corpus meum » sufficienter significant conversionem, et essentialia formae sunt, quin haec alia adiiciantur « quod pro vobis tradetur » ; ita etiam verba « hic est sanguis meus » sine sequentibus.

Scholion 1. — Ex modo dictis perspicuum est verba consecrationis a sacerdote proferri *historice* simul et *assertive. Historice* quidem, quia proferuntur ab eo ex intentione narrandi quod Christus fecit in ultima coena; immediate enim ante panis consecrationem sacerdos, de Christo loquens, ait: «*fregit, deditque discipulis suis dicens* » ; et ante vini consecrationem sacerdos addit: « *Simili modo, postquam coenatum est, accipiens* (Christus) *et hunc praeclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas... benedixit, deditque discipulis suis, dicens* ». — *Assertive* vero pronuntiat sacerdos verba consecrationis, quia ea profert ex intentione loquendi in persona Christi, et ita efficiendi conversionem totius substantiae panis in corpus eius, et totius substantiae vini in eius san-

guinem, significandique corporis et sanguinis Domini praesentiam sub speciebus panis et vini.

SCHOLION 2. — Quoad sententiam S. Thomae circa quaestionem de forma necessaria, necessitate sacramenti, ad consecrationem calicis, disputatur.

Probabilius tamen videtur S. Doctorem sententiam, quam defendimus approbasse. Etenim *a*) in 3. parte Summae Theologicae, q. 78. art. 1. quaerit: « Utrum haec sit forma huius sacramenti, 'hoc est corpus meum, et hic est calix sanguinis mei »; et respondit affirmando, et probat hoc argumento: quia « Forma huius sacramenti importat solam consecrationem materiae, quae in transsubstantiatione consistit, puta cum dicitur: 'Hoc est corpus meum', vel, 'hic est calix sanguinis mei' » : — quasi diceret illa est forma huius sacramenti, quae significat et importat consecrationem materiae, quae in transsubstantiatione consistit: Atqui ista verba, « hoc est corpus meum, et, hic est calix sanguinis mei », significant et important hanc consecrationem et transsubstantiationem. Ergo.

b) S. Thomas in eodem articulo, ad 4., ait: « Quod quidam dixerunt *hoc sacramentum perfici non posse praedictis verbis prolatis* (nempe « hoc est corpus meum » et « hic est calix sanguinis mei » de quibus solum quaerit in titulo articuli), *et aliis praetermissis,* praecipue quae sunt in canone Missae ». Et respondet « *sed hoc patet esse falsum* » ; — ac proinde concludit: « Unde dicendum est quod si sacerdos *sola verba praedicta proferret,* cum intentione conficiendi hoc sacramentum, *perficeretur hoc sacramentum* ».

Reponunt qui in contrariam partem trahunt sententiam Angelici: — hic S. Doctor excludit verba quae praecedunt, seu illa « *Qui pridie quam pateretur* » etc., non vero sequentia, nimirum « *Novi et aeterni Testamenti* » etc.: — idque probant ex obiectione cui respondet; nam obiecerat sibi, « si illa sola verba praedicta 'hoc est corpus meum, et hic est calix sanguinis mei' sunt forma huius sacramenti, videtur quod aliquando possit hoc sacramentum perfici his solis verbis prolatis, et omnibus aliis praetermissis quae in Missa dicuntur; quod tamen videtur esse falsum, quia ubi verba alia praetermitterentur, praedicta verba acciperentur ex persona sacerdotis proferentis, in cuius corpus et sanguinem panis et vinum non convertuntur ». — Dum ergo, concludun ad-

versarii, obiectioni huic respondendo, S. Thomas ait, « *sola illa verba perficere sacramentum* », exclusio fit solum verborum quae ea praecedunt, Et hoc confirmant ex eadem responsione S. Doctoris; addit enim « perficeretur hoc sacramentum (illis solis verbis) quia intentio faceret ut haec verba intelligerentur quasi ex persona Christi prolata, etiamsi verbis praecedentibus hoc non recitaretur ».

Sed contra: his quidem verbis, et tota responsione sua excludit utique S. Thomas verba praecedentia, non tamen haec sola, sed etiam sequentia; et conclusioni positae in corpore articuli, (scilicet sola verba: 'Hoc est corpus meum' et 'hic est sanguis meus', esse formam huius sacramenti) constanter inhaeret: quod manifeste patet ex ratione, quam affert in eadem responsione, quae militat pariter contra sequentia et praecedentia. « Ad quartum, inquit, dicendum quod quidam dixerunt hoc sacramentum perfici non posse praedictis verbis prolatis, et aliis praetermissis, praecipue quae sunt in canone Missae. Sed hoc patet esse falsum... quia canon Missae non est idem apud omnes, nec secundum omnia tempora, sed diversa sunt a diversis apposita ». Atqui verba sequentia, *Novi et aeterni,* etc., non sunt eadem apud omnes, nec secundum omnia tempora, sed diversa sunt a diversis apposita. Ergo iuxta S. Thomam, solis praedictis verbis prolatis, et sequentibus, sicut et praecedentibus omissis, perficitur sacramentum.

Loca haec S. Thomae, satis evidentia ad excludendam necessitatem aliorum verborum, praeter ea sola « hic est calix sanguinis mei » ut fiat consecratio calicis, illustrant et explicant quid sibi voluerit S. Doctor cum in eadem quaestione, art. 3. pronuntiaverit: « sunt alii qui melius dicunt quod omnia sequentia sunt *de substantia formae* usque ad hoc quod postea sequitur: 'Haec quotiescumque feceritis' ». — Hic *de substantia formae,* non dicit ea sola quae ad *essentiam formae* pertinent, sed etiam quae pertinent ad *eius integritatem:* — et sane non omnia quae de alicuius *rei substantia* sunt, censeri debent *de eius essentia;* pes enim aut oculus hominis de substantia hominis sunt, licet non *essentiales partes* hominis sint, sed *integrales.*

Interpretationem, quam damus verbis S. Thomae, veram esse constat non modo ex necessitate conciliandi articulum 1. quaestionis 78. cum articulo 3.; sed etiam tum ex titulo huius arti-

culi, tum ex declaratione quam in articulo addit, qua lectori aperit mentem suam.

1. — *Ex titulo articuli* 3., nam in eo quaerit « utrum haec sit *conveniens* forma consecrationis vini: 'hic est calix sanguinis mei'» etc.: — non ergo agit de illis quae solum *essentialia* sunt formae, sed etiam de iis quae *formam integrant,* et reddunt eam *convenientem.* Et sane non debebat de solis essentialibus formae in hoc articulo 3. agere, cum de illis egerit in articulo 1. eiusdem quaestionis, et dixerit *hanc esse formam* consecrationis vini, scilicet, « hic est calix sanguinis mei ».

2. — *Ex declaratione addita in eod. art.* 3., nam in eo ante omnia refert sententiam eorum qui dicebant « quod de substantia formae huius est hoc solum quod dicitur: 'hic est calix sanguinis mei', non autem ea quae sequuntur »; et statim addit: « Sed hoc videtur inconveniens, quia ea quae sequuntur *sunt quaedam determinationes praedicati,* id est sanguinis Christi; *unde pertinent ad integritatem eiusdem locutionis.* Et *propter hoc* sunt alii qui melius dicunt quod omnia sequentia sunt de substantia formae ». Deinde concludit: « Dicendum est ergo quod omnia praedicta verba sunt de substantia formae; *sed per prima verba,* cum dicitur, 'hic est calix sanguinis mei', *significatur ipsa conversio vini in sanguinem, eo modo quo dictum est,* articulo praecedenti, *in forma consecrationis panis;* per verba autem sequentia designatur virtus sanguinis effusi in passione, quae operatur in hoc sacramento ». — Porro quae *non significant conversionem* vini in sanguinem, quae *ad integritatem tantum locutionis pertinent, et designant solum virtutem sanguinis effusi,* sunt certe *de substantia formae,* seu *ad integritatem omnem formae* pertinent; at non sunt *de eius essentia.*

Quae ex libro 4. sent. (dist. 8. qu. 2.) et ex lect. 6. in I. ad Cor. XI. obiiciuntur, vel eodem sensu intelligi debent, vel in Summa Theologica, meliori adhibita consideratione, retractata fuisse censenda sunt.

ARTICULUS QUINTUS

De ministro sacramenti Eucharistiae.

Minister Eucharistiae duplex est, unus qui conficit, alter qui dispensat sacramentum. Sacerdotes, seu episcopos et presbyteros, solos esse ministros Eucharistiae consecrandae, ita ut nulli alteri mortalium id competat, dogma fidei est, quod iam Concilium Lateranense IV. definivit adversus Albigenses, aliosque haereticos, his verbis: « Et hoc utique sacramentum (Eucharistiae) nemo potest conficere nisi sacerdos, qui rite fuerit ordinatus, secundum claves Ecclesiae, quas ipse concessit Apostolis, eorumque successoribus Iesus Christus ». — Hanc fidei veritatem, adversus Novatores saeculi XVI. Concilium Tridentinum iterum proclamavit sess. 22.

Dispensandae vero Eucharistiae ministri alii sunt ordinarii, alii extraordinarii. Ordinarii pariter sunt Episcopi soli et Presbyteri, quibus potestas conficiendae Eucharistiae concessa est: extraordinarii autem ministri sunt Diaconi, qui, ut ex Traditione et praxi Ecclesiae constat, ad munus etiam distribuendi fidelibus Eucharistiam assumuntur.

Sit ergo quoad ministrum Eucharistiae conficiendae et dispensandae

THESIS XI.

Soli sacerdotes Eucharistiae conficiendae ministri sunt, eiusdemque dispensandae ministri iure ordinario: ministri vero extraordinarii in Eucharistiae dispensatione sunt Diaconi.

Prima pars thesis probatur ex verbis Christi. Nam hi soli potestatem habent Eucharistiam consecrandi, quibus Christus eam contulit: sed Christus his verbis « Hoc facite in meam commemorationem » (Luc. XXII.) solis Apostolis et eorum in sacerdotio successoribus potestatem illam contulit. Ergo.

Minor probatur, quia, ut Concilium Tridentinum loquitur, catholica Ecclesia semper in eo sensu intellexit verba Christi, et intelligenda esse docuit.

Quod patet 1. ex Patribus. — S. Iustinus Martyr (ap. 1. n. 65.) scribit *eum qui fratribus praeest,* seu episcopum vel presbyterum, Eucharistiam conficere, quae deinde a Diaconis praesentibus distribuatur, et ad absentes perferatur.

« Deinde », inquit, « ei qui fratribus praeest, panis affertur, et poculum aquae et vini: quibus ille acceptis laudem et gloriam universorum Parenti per nomen Filii et Spiritus Sancti emittit, et Eucharistiam, sive gratiarum actionem, pro his ab illo acceptis donis prolixe exsequitur. Postquam preces et Eucharistiam absolvit, populus omnis acclamat 'Amen'... Postquam vero is, qui praeest, preces absolvit, et populus omnis acclamavit, qui apud nos dicuntur Diaconi, panem et vinum et aquam, in quibus gratiae actae sunt, unicuique praesentium participanda distribuunt, et ad absentes perferunt ».

Tertullianus (de praescript. cap. 41.) ea de re maxime haereticos perstringit, quod « laicis sacerdotalia munera iniungunt »; et lib. de Corona Militis (c. 3.) testatur Eucharistiae sacramentum antelucanis coetibus sumi, « *nec de aliorum manu, quam praesidentium* », seu episcoporum, aut presbyterorum.

S. Cyprianus (epist. 4.) commendat presbyteris, qui in carceribus detentos martyres invisunt, ut hoc non glomeratim faciant, sed caute, « ita ut presbyteri quoque, *qui illic apud confessores offerunt,* singuli cum singulis diaconis per vices alternent, ne ex hoc invidia concitetur, et introeundi aditus denegetur ».

Origenes (hom. 4. in Num. n. 3.) loquens de sacrorum mysteriorum ministris, ait: « Ad illa, quae mystica sunt, et in secretis recondita et solis sacerdotibus patent, non solum nullus animalis homo accedit, sed ne ipsi quidem, qui habere aliquid exercitii et eruditionis habentur, nondum tamen meritis et vita ad sacerdotalem gratiam ascenderunt.... Quia igitur huiusmodi dispensatio est mysteriorum Dei et ministerii, quod habetur in sanctis, tales nos exhibere debemus, ut digni efficiamur ordine sacerdotii, ne velut irrationabilibus nobis onera gravia imponantur, sed tanquam rationabiles et sancti sacerdotalibus officiis deputemur ».

S. Epiphanius haeresi 79., quae est Collyridianorum, (n. 4.)

ait: « Neque Diaconis quidem ipsis ullum in ecclesiastico ordine sacramentum perficere conceditur, sed hoc dumtaxat, ut eorum quae perficiuntur ministri sint (ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ επιτελεῦμενα) ». Et in expositione catholicae fidei (c. 13.) redarguit quemdam Pseudomonachum, Zachaeum nomine, quod « cum laicus esset attingere ac sacrificia celebrare nefario ac temerario ausu est aggressus ».

S. Hieronymus (dialogo adver. Luciferianos, n. 21.) hoc argumento potissimum ostendit apud ipsos veram Ecclesiam non esse, quod sacerdotes non habeant, qui corpus Christi conficiant, sed diaconum dumtaxat: « Hilarius », ait, « cum diaconus de Ecclesia recesserit neque Eucharistiam conficere potest, Episcopos et presbyteros non habens ». Et Epist. ad Evang. (epist. 146. n. 1.) scribit: « Cum Apostolus perspicue doceat, eosdem esse presbyteros, quos episcopos (quoad potestatem conficiendae Eucharistiae), quid patitur mensarum et viduarum minister, ut supra eos se tumidus (diaconus) efferat, ad quorum preces Christi corpus sanguisque conficitur? »

S. Ioannes Chrysostomus saepe hac de re testimonium profert. Sic, ex. gr., in lib. 3. de sacerdotio (n. 4.) ait: « Sacerdotium enim in terra peragitur, sed caelestium ordinum classem obtinet: et iure quidem merito. Non enim homo, non angelus, non archangelus, non alia quaepiam creata potestas, sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit ut angelorum ministerium animo conciperent.... Stat enim sacerdos, non ignem gestans, sed Spiritum Sanctum; preces multo tempore fundit, non ut fax demissa coelitus apposita consumat, sed ut gratia in sacrificium delapsa per illud omnium animos inflammet, et argento igne purgato splendidiores exhibeat. Hoc itaque terribilissimum mysterium, quis tandem, nisi admodum insaniat, vel mente captus sit, despicere queat? An ignoras humanam animam ignem sacrificii huiusmodi numquam gestare potuisse, sed omnes funditus perituros fuisse, nisi magnum adesset gratiae Dei auxilium? Si quis enim secum reputet quantum illud sit, nempe hominem carne et sanguine involutum, prope beatam illam et immortalem naturam constitui, tunc probe intelliget quanto honore Spiritus gratia sacerdotes ornaverit ».

Testimoniorum, quae exhibemus, seriem absolvam duobus aliis apertissimis. S. Gaudentius Brixianus in sermone, iam non semel

citato, de Exodi lectione secundo (Migne P. L. t. 20. p. 860.), ait: « Voluit enim (Christus) beneficia sua permanere apud nos, voluit animas pretioso sanguine suo sanctificari per imaginem propriae Passionis; et ideo discipulis fidelibus mandat, *quos primos Ecclesiae suae constituit sacerdotes*, ut indesinenter ista vitae aeternae mysteria exercerent, *quae necesse est a cunctis sacerdotibus* per singulas totius orbis Ecclesias celebrari, usquequo iterum Christus de coelo adveniat; quo *et ipsi sacerdotes*, et omnes pariter fidelium populi, exemplar Passionis Christi ante oculos habentes quotidie, et gerentes in manibus, ore etiam sumentes et pectore, redemptionis nostrae indelebilem memoriam teneamus, et contra venena diaboli dulcem medicinam sempiterni tutaminis consequamur ».

Egregie vero S. Isidorus Pelusiota, duplex sacrificium distinguens, unum strictioris et propriae appellationis, quod offertur Deo, cum Eucharistia consecratur, alterum latioris et minus propriae appellationis, quod omnes immolamus dum carnis concupiscentiis fortes obsistimus, (lib. 3. ep. 75.) inquit: « Quemadmodum in Veteri Testamento sacerdotii munere fungi exceptis sacerdotibus nemini licebat, Paschae tamen tempore omnes quodammodo sacerdotii honore afficiebantur, quilibet enim pecudem suam immolabat: sic etiam in Novo Testamento, cui nullum alterum successurum est, *peculiari quidem ratione, ac veluti praerogativae nomine incruentae victimae sacrificium ii habent, quibus illud concessum est;* at interim *unusquisque sui corporis sacerdos creatus est,* non ut citra ordinationem et institutionem subditorum imperium arripiat, sed ut vitiis imperans, corpus suum castitatis delubrum, aut templum efficiat ».

2. Probatur ex ordinationibus ministrorum Ecclesiae. Etenim, iuxta omnes et antiquissimos libros rituales Ecclesiae Latinae et Graecae, cum sacerdotes ordinantur, potestas eis confertur conficiendi Eucharistiam: haec vero potestas in nullius inferiorum ordinum collatione communicatur. Soli igitur sacerdotes Eucharistiae conficiendae sunt ministri.

3. Probatur ex praxi Ecclesiae. Constat enim ex ecclesiasticae historiae monumentis notissimis sacerdotes, summo cum vitae periculo, carceres penetrasse, ubi Martyres detinebantur, ut ibi sacra peragerent, et athletas Christi ad extremum certamen roborarent. Constat Anachoretas Aegypti et Thebaidos acceptam a

sacerdote Eucharistiam, ne ea privarentur, cautissime, diuturno tempore, custodisse. Constat laicos, qui quandoque infideles ad Christi fidem adduxerant, statim, longis quidem itineribus, ad Antistites accurrisse, ut ab eis sacerdotes obtinerent qui Neophytis sacramenta conferrent. Demum constat eos, qui sacerdotio initiati non erant, numquam Eucharistiam confecisse. Quae omnia plane ostendunt penes sacerdotes tantum potestatem esse hoc sacramentum conficiendi.

4. Probatur ex Conciliorum definitionibus. Concilii Lateranensis IV. dedimus superius verba: nunc addimus Concilium Nicaenum I., quod, can. 18., habet: « Pervenit ad sanctum magnumque Concilium, quod, in quibusdam locis et civitatibus presbyteris gratiam sacrae communionis Diaconi porrigant; quod nec regula, nec consuetudo tradit, ut ab his, *qui potestatem non habent offerendi, illi, qui offerunt, corpus Christi accipiant* ». — Concilium Florentinum, in Decreto pro Armenis, docet: « Sacerdos, in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum ». — Tridentina Synodus, sess. 22. c. 2. definit: « Si quis dixerit, illis verbis, 'hoc facite in meam commemorationem', Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi, aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum; anathema sit ».

Praeterea, quoad hanc primam partem thesis, confer etiam quae diximus in Tractatu de sacramentis in genere, parte secunda. art. 6.

Secunda pars thesis duo complectitur enunciata: primum est, sacerdotes esse ministros ordinarios, quibus iure divino competit Eucharistiae dispensatio: secundum vero est, Diaconum esse ministrum huius dispensationis extraordinarium, quatenus vi ordinationis suae habet ut ei dispensatio Eucharistiae committi possit.

Ad primum quod attinet, id certe eruitur ex ipsis verbis Christi: « hoc facite in meam commemorationem ». Nam si sacerdotes his verbis potestatem acceperunt faciendi quod Christus in ultima coena fecit consecrando Eucharistiam; cum Dominus consecratam Eucharistiam singulis distribuerit, patet et ipsos sacerdotes ius accepisse ministrandi fidelibus sacramentum corporis et sanguinis Domini. Quare, ut Conc. Tridentinum docet, sess. 13. cap. 8.: « Semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a

sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent ».

Quoad secundum enunciatum, potestatem Diaconis concessam fuisse ministrandi, ex delegatione, fidelibus Eucharistiam, constat ex praxi Ecclesiae. Hanc praxim ostendunt testimonia quae citavimus ad probandam primam partem thesis, et confirmant sequentia. In Constitutionibus Apostolicis (l. 8. c. 28.) legitur: « Oblatione ab Episcopo vel presbytero facta, ipse diaconus (synaxin) dat populo, non tanquam sacerdos, sed tamquam qui ministrat presbyteris». — Concilium Carthaginiense IV., can. 38. inquit: « Diaconus, praesente presbytero, Eucharistiam corporis Christi populo, si necessitas cogat, iussus eroget ». — S. Gelasius Papa, in Epistola ad Episcopos Lucaniae, cap. 8., scribit: « Diaconi... sacri corporis Christi prorogationem sub conspectu Pontificis seu presbyteri, nisi his absentibus, ius non habeant exercendi ».

Ex dictis constat clericos diaconis minores in coetu publico et solemniter non posse Eucharistiam dispensare. Diximus *in coetu publico et solemniter,* quia ex necessitate privatim id factum fuisse apparet in primis Ecclesiae saeculis, quando acolytos Eucharistiam ad absentes non raro detulisse legimus, et testatur ipse Innocentius I. Papa in Epist. ad Decentium. — Quin etiam, ut superius commemoravimus, laici in necessitate adhibiti quandoque tunc fuerant ad Eucharistiam aliis tradendam, et ipsis concessum fuit ut ex Ecclesia sacras particulas domum deferrent, ad communionem opportuno tempore suscipiendam.

Ad solvendas difficultates adversus primam partem thesis, adnota.

1. — Ex eo quod Paulus in I. ad Cor. XI. 25. 26. postquam retulerit verba Christi « hoc facite in meam commemorationem », addat: « Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat »; pessime infertur consecrandi Domini corporis potestatem concessam fuisse a Christo omnibus fidelibus. — Etenim, illis verbis « hoc facite in meam commemorationem », Christus Apostolos instituit sacerdotes, et iussit ut ii, eorumque in sacerdotio successores facerent quod ipse fecit, idest consecrarent aliisque distribuerent corpus Domini. — Secundum vero aliquas tantum actio-

nes illa eadem verba «hoc facite in meam commemorationem» etiam ad ceteros fideles pertinent, quatenus in eis includitur praeceptum accipiendi et edendi Eucharistiam, idque in memoriam passionis Dominicae: — et ideo S. Paulus post verba Christi «hoc facite in meam commemorationem», addit «Quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis mortem Domini annuntiabitis». — Hinc merito ex S. Paulo arguitur et reponebat Petavius[1] Grotio: «Utrique et sacerdotes et laici quod faciunt, in Christi memoriam faciunt, eiusque passionis; sed hi sumendo dumtaxat, illi consecrando ac sumendo».

2. Fideles in Scripturis vocantur sacerdotes lato sensu, quatenus Deo offerunt sacrificium laudis et bonorum operum; non quasi offerant sacrificium stricto sensu acceptum, quod Deo offertur cum Eucharistia consecratur. Vide quae habentur in Tract. de sacramentis in genere, p. 2. c. 5.

3. — Tertullianus, lib. de exhort. castitatis cap. 7., ostendere conatur secundas nuptias fidelibus esse interdictas, eo quod sacerdotes debeant esse monogami; et fideles omnes esse sacerdotes aperte pronuntiat. En eius verba: «Inde igitur apud nos plenius, atque instructius praescribitur, unius matrimonii esse oportere, qui adleguntur in ordinem sacerdotalem. Usque adeo quosdam memini bigamos loco deiectos. Sed dices; ergo ceteris licet, quos excipit. Vani erimus, si putaverimus, quod sacerdotibus non liceat, laicis licere. Nonne et laici sacerdotes sumus? Scriptum est: Regnum quoque nos et sacerdotes Deo et Patri suo fecit. Differentiam inter ordinem et plebem constituit Ecclesiae auctoritas, et honor per ordinis consessum sanctificatus. Adeo, ubi ecclesiastici ordinis non est consessus, et offers et tinguis, et sacerdos es tibi solus. Sed ubi tres, Ecclesia est, licet laici. Igitur si habes ius sacerdotis in temetipso, ubi necesse est habeas oportet etiam disciplinam sacerdotis ubi necesse sit habere ius sacerdotis».

Ut huic difficultati plene respondeatur, postquam animadversum fuerit librum illum conscripsisse Tertullianum in Montani haeresim iam lapsum, notetur: —

a) Tertullianus laicos vocat sacerdotes non *proprie* et *formaliter*, sed solum *remote* et *aptitudinaliter*, quatenus nempe ad sa-

[1] De potestate consecrandi, diatriba c. 2.

cerdotium admitti possunt, si a se arceant impedimentum bigamiae. Sic enim ibidem mentem suam ipse declarat: « Omnes nos Deus ita vult dispositos esse, ut ubique sacramentis eius obeundis apti simus.... Usque adeo nisi et laici ea observent, per quae presbyteri adleguntur, quomodo erunt presbyteri, qui de laicis adleguntur? Ergo pugnare debemus ante laicum iussum a secundo matrimonio abstinere, dum presbyter esse non alius potest, quam laicus qui semel fuerit maritus ».

b) Quum dicit: « differentiam inter ordinem et plebem constituit Ecclesiae auctoritas », explicari debet de auctoritate Ecclesiae quae *inchoatam* facit illam differentiam, non *completam;* Ecclesia enim ideo solum talem differentiam constituit, quia aliquem a plebe *eligit* ad ministerium sacrum, qui tamen rite *ordinandus* est, ut potestatem a Deo accipiat, per sacram ordinationem, ad munus suum fungendum.

c) Verba, quae in textu sequuntur: « Ubi ecclesiastici ordinis non est consessus, et offers et tinguis, et sacerdos es tibi solus » iuxta Pamelium mendosa lectione proponuntur, et corrigi hoc modo debent: « Ubi ecclesiastici ordinis est consessus, offert et tingit sacerdos, qui est ibi solus ». — Sed admisso textu ut profertur ab adversariis, nihil hic eis favet. Verbum enim *offert,* ut solide ostendit Petavius, opere citato, non semper valet *consecrare,* et *perficere sacrificium altaris.* Potest ergo illud *offert* significare vel oblationem latius dictam laudis, aut bonorum operum; vel potius alludere ad *repraesentationem quamdam* oblationis proprie dictae, quae quandoque fiebat cum *nullus sacerdos adesset* in conventu fidelium. Etenim Christianis in cryptis simul convenientibus, et secum corpus Christi portantibus, si nemo inter eos esset sacerdos, delectus aliquis e laicorum numero Christi corpus, quod iam prius alias a sacerdote consecratum fuerat, Deo certis precibus offerebat, et sic quamdam oblationis speciem ad commune solatium usurpabat.

4. — Theodoretus (Hist. Eccl. lib. I. c. 22.) refert Frumentum laicum, cum esset in India, hortatum fuisse mercatores, qui eo commeabant, ut ex more institutoque Romanorum simul convenirent ad divina mysteria celebranda. — At in primis nemo nos cogit tenere nullum inter eos fuisse sacerdotem peregrinationis comitem: et insuper Theodoretus, nomine Liturgiae, intellexit non sacrificii incruenti celebrationem, sed sacrum conventum in quo pre-

ces ad Deum funduntur; Theodoretus enim illam historiam a Rufino mutuatus est, qui nonnisi de oratione loquitur. « Admonuit », inquit Rufinus (hist. lib. I. cap. 9.), « ut conventicula per singula loca facerent, ad quae, ritu Romano, orationis causa confluerent ».

5. — Ex antiquissimis canonibus Conciliorum Arelatensis I. an. 314. et Ancyrani, eiusdem anni, adversarii probare nituntur diaconos olim habuisse potestatem consecrandi Eucharistiam. Concilium enim Arelatense I. (can. 15.) habet: « De Diaconibus, quos cognovimus multis locis offerre, placuit minime fieri debere ». Concilium vero Ancyranum (c. 2.): « Diaconus ..... ab omni sacerdotali ministerio cessare, et panem vel calicem offerendi, vel praedicandi ».

Porro, etiamsi *consecrationem* Eucharistiae illi canones spectarent, nihil aliud ex eis erui posset nisi diaconos quosdam olim ius consecrandi sibi usurpasse, et ab Ecclesia mox talem audaciam fuisse repressam: — quod sane confirmat thesim nostram. — Verum illi canones probabilius non de *consecratione* Eucharistiae intelligi debent, sed de eius *dispensatione,* absque licentia Episcopi vel presbyteri: verbum enim *offerre* non semper significat *sacrificare,* sed saepe *ministrare* tantum et *distribuere.*

6. — In libro I. de officiis, c. 41., S. Ambrosius inducit S. Laurentium ita episcopum suum Xystum, qui ad martyrium properabat, alloquentem: « Cui commisisti Dominici sanguinis *consecrationem,* cui consummandorum consortium sacramentorum, huic sanguinis tui consortium negas? » — Hanc lectionem admittimus, nec ubi *consecrationem* habet textus substituimus *dispensationem,* cum omnes codices noti habeant *consecrationem:* sed vox ista in textu Sancti Ambrosii minime significat *Dominici sanguinis consecrandi actum,* sed *consecrati sanguinis distributionem.* — Sane in ipso contextu S. Laurentius diaconus non dicit se offerre sacrificium, sed ministrare sacrificio, quod a sacerdote offertur. « Quo sacerdos sancte », ait, « sine diacono properas tuo? Numquam sacrificium sine ministro offerre consueveras ... Experire certe utrum idoneum ministrum elegeris ». — Deinde in verbis obiectis non ait se habere munus conficiendi sacramentum, sed *consortium consummandorum sacramentorum;* id est ministerium

ad distribuendum fidelibus sacramentum. Quia igitur proprium diaconorum officium erat plebi dispensare Dominicum sanguinem, qui est consecratio et sanctificatio nostra, et fons omnis sanctificationis, ideo, ait Cardinalis Bona, commissa dicitur diacono Dominici sanguinis *consecratio*.

ARTICULUS SEXTUS

De necessitate sacramenti Eucharistiae.

Iis absolutis, quae spectabant naturam, materiam, formam et ministrum sacramenti Eucharistiae, cum de subiecto et de dispositionibus in eo requisitis dixerimus, quantum ad Theologiam dogmaticam attinet, in Tractatu de sacramentis in genere, p. 3. a. 3.; superest ut de necessitate ac de effectibus eiusdem sacramenti loquamur: de necessitate quidem in praesenti articulo, in sequenti vero de effectibus.

Et de necessitate sacramenti Eucharistiae agentes, tria quaerimus: primum est, utrum Eucharistia sit omnibus ad salutem necessaria necessitate medii; secundum utrum ex praecepto divino sumi debeat sub utraque specie ab omnibus fidelibus, ac proinde etiam a non sacrificantibus: tertium utrum detur praeceptum divinum et ecclesiasticum sumendi Eucharistiam saltem sub una specie.

Quaedam ad rectam harum quaestionum intelligentiam praemitti debent.

1. — Ut notum est, duplici modo potest esse aliquid necessarium ad salutem, necessitate nempe medii vel praecepti: et illud de necessitate medii est necessarium, sine quo vel in re, vel in voto saltem percepto, salus obtineri nequit; illud autem de necessitate praecepti est necessarium, quo inculpabiliter deficiente obtineri potest salus; quodque tamen omitti voluntarie non potest quin salus amittatur, quia praeceptum grave voluntarie violari non potest sine peccato gravi, quod aeternae beataeque vitae impedit assecutionem.

2. — Cum res aliqua necessaria dicitur necessitate medii saltem in voto, sermo est non de generali voluntate, qua quis

servare intendit omnia mandata, et facere quidquid praeceptum est; ac proinde non est sermo de *voto aliquo improprie dicto,* quod in caritate perfecta semper includitur, et ab ea nullatenus seiungi potest: sed sermo est *de voto proprie dicto,* quod directe spectet rem, quae dicitur in voto haberi, utpote medium ita ad salutem necessarium, ut nonnisi per illud, et cum dependentia saltem ab illo salus obtineri queat. Tale est votum baptismi, quod saltem habere debet quis ut salvus fiat.

3. — Hinc cum de Eucharistia quaeritur utrum de necessitate medii necessaria sit ad salutem, saltem in voto, improprie dicto agitur, sed de *voto proprie dicto,* ut nuper declaravimus. Attamen eum, qui rite baptizatur, semper, aliquo sensu, votum habere Eucharistiae suscipiendae certum est, si intelligatur homo habere votum illius rei ad quam obtinendam vult ius acquirere et de facto acquirit; et ille, qui rem aliquam incipit, habere votum censeatur obtinendi eiusdem rei perfectionem, prout ab eo obtineri potest.

4. — A saeculo tertio usque ad undecimum, datam fuisse infantibus Eucharistiae communionem in Ecclesia etiam Latina constat ex indubiis monumentis historicis: at non ideo data fuit quia necessaria eis existimabatur: « Ut enim », inquit Concilium Tridentinum (sess. 21. cap. 4.), « sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt; ita certe, eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est ».

5. — Idem Concilium (sess. 21. can. 4.) definivit: « Si quis dixerit parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiae communionem, anathema sit ». — Ex qua definitione patet realem perceptionem Eucharistiae necessariam non esse necessitate medii ad salutem: — ex hoc autem, quod Eucharistia necessaria non sit in re, facile deducitur eam ne in voto quidem proprio esse necessariam, ut dicemus in probatione thesis. Sanctus Thomas et alii Theologi, qui Eucharistiam aiunt necessariam esse in voto, de eo voto loquuntur quod declaravimus n. 3. — « Ante perceptionem huius sacramenti », ait S. Thomas (3. quaest. 73. art. 3.), « potest homo habere salutem ex voto percipiendi hoc sacramentum, sicut et ante baptismum ex voto baptismi, ut supra dictum est, q. 68. art. 2. Est tamen differentia quantum ad duo: primo quidem quia

baptismus est principium spiritualis vitae, et ianua sacramentorum; Eucharistia vero est quasi consummatio spiritualis vitae, et omnium sacramentorum finis, ut supra dictum est, q. 65. a. 3.; per sanctificationes enim omnium sacramentorum fit praeparatio ad suscipiendam vel consecrandam Eucharistiam. Et ideo perceptio baptismi est necessaria ad inchoandam spiritualem vitam, perceptio autem Eucharistiae est necessaria ad consummandam ipsam, non ad hoc quod simpliciter habeatur, sed sufficit eam habere in voto, sicut et finis habetur in desiderio et intentione. Alia differentia est, quia per baptismum ordinatur homo ad Eucharistiam, et ideo ex hoc ipso, quod pueri baptizantur, ordinantur per Ecclesiam ad Eucharistiam; et sicut ex fide Ecclesiae credunt, sic ex intentione Ecclesiae desiderant Eucharistiam, et per consequens recipiunt rem ipsius. Sed ad baptismum non ordinantur per aliud praecedens sacramentum, et ideo ante susceptionem baptismi non habent pueri aliquo modo baptismum in voto, sed soli adulti; unde rem sacramenti non possunt percipere sine perceptione sacramenti. Et ideo hoc sacramentum non hoc modo est de necessitate salutis, sicut baptismus ».

6. — Quod ad aliam quaestionem pertinet, nempe ad Eucharistiam sumendam sub utraque specie, animadvertimus, hic non agi de Eucharistia, ut est sacrificium, et quatenus a sacerdotibus sacrificantibus sub duplici specie sumi debet, quod omnes fatentur catholici; — sed de ea agitur prout est sacramentum, et quaeritur utrum laicis, et etiam clericis Eucharistiam non conficientibus, a Domino praecepta sit eius sumptio sub utraque specie.

7. — Licet communio dari antiquitus, et ad saeculum usque duodecimum, in Occidentali etiam Ecclesia soleret laicis sub utraque specie; id tamen iuxta mutabilem illius aetatis disciplinam fiebat, non quasi necessitatis esset ex praecepto Domini. Iam vetusta consuetudo in desuetudinem abierat, et, ubique fere locorum, communicantes unicam speciem sumebant, nemine reclamante; cum, circa annum 1414., Petrus Dresdensis, ludimagister, opera adiutus Iacobelli Misnensis, qui Pragae magno auditorum concursu conciones habebat, asserere coepit necessariam laicis communionem sub utraque specie. Hunc errorem Ioannes Huss, aliique Hussitae, et maxime, qui ex usu calicis vocati sunt *Calixtini,* propugnaverunt. Concilium Constantiense eumdem

errorem damnavit sess. 13. decreto a Martino V. confirmato per Bullam « in Eminentis », datam 8. Cal. Mart. 1418.

« Cum in nonnullis », inquit Concilium, « mundi partibus quidam temerarie asserere praesumant populum christianum debere sacrum Eucharistiae sacramentum sub utraque panis et vini specie suscipere, et non solum sub specie panis, sed etiam sub specie vini populum laicum passim communicent, etiam post coenam vel alias non ieiunum, et communicandum esse pertinaciter asserant contra laudabilem Ecclesiae consuetudinem rationabiliter approbatam, quam tamquam sacrilegam damnabiliter reprobare conantur: hinc est, quod hoc praesens Concilium.... declarat, decernit et definit, quod licet Christus post coenam instituerit et suis discipulis administraverit sub utraque specie panis et vini hoc venerabile sacramentum, tamen hoc non obstante sacrorum canonum auctoritas, laudabilis et approbata consuetudo Ecclesiae, servavit et servat, quod huiusmodi sacramentum non debet confici post coenam, neque a fidelibus recipi non ieiunis, nisi in casu infirmitatis aut alterius necessitatis a iure vel Ecclesia concesso, vel admisso. Et similiter, quod licet in primitiva Ecclesia huiusmodi sacramentum reciperetur a fidelibus sub utraque specie: tamen haec consuetudo ad evitandum aliqua pericula et scandala est rationabiliter introducta, quod a conficientibus sub utraque specie, et a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, cum firmissime credendum sit et nullatenus dubitandum, integrum Christi corpus et sanguinem tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri; etc. Quapropter dicere, quod hanc consuetudinem aut legem observare sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneum, et pertinaciter asserentes oppositum praemissorum tamquam haeretici arcendi sunt et graviter puniendi per dioecesanos locorum seu officiales eorum aut inquisitores haereticae pravitatis, etc. ».

8. — Lutherus, minime sibi constans, primo Carlostadium redarguit, quod cum iterum introduceret praxim communionis sub utraque specie, summam Christianismi in rebus parvi, aut nullius momenti, constitueret; deinde calicem nonnisi a Concilio permitti posse opinatus est, et postea, iterum mutans sententiam suam, dixit posse quemlibet Episcopum dare utramque speciem laicis, immo et eis « totum sacramentum panis omnibus dandum esse, si optant ». — Calvinus acerbe invehens in Ecclesiam ca-

tholicam, hanc proferre blasphemiam non dubitavit (Inst. l. 4. c. 17. n. 47.), nempe, ex officina diaboli Constitutionem prodiisse quae dimidiam Coenae partem populo Dei eripuit.

Ecclesia vero catholica, in Conc. Tridentino adunata, nullis obstantibus petitionibus, quae tum Imperatoris, tum Galliarum Regis Caroli IX. et aliorum Principum nomine fiebant, ut restitueretur cuique usus calicis, sess. 21. capite 3. docuit: « Quamvis Redemptor noster, ut antea dictum est, in suprema illa coena hoc sacramentum in duabus speciebus instituerit et Apostolis tradiderit, tamen fatendum esse, etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum verumque sacramentum sumi; ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia, necessaria ad salutem, eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt ». — Quapropter definivit can. 1.: « Si quis dixerit, ex Dei praecepto, vel necessitate salutis, omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi Eucharistiae sacramenti sumere debere; anathema sit ». Et can. 2.: « Si quis dixerit, sanctam Ecclesiam catholicam non iustis causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos, atque etiam clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse; anathema sit ».

In fine autem sessionis 22. Tridentina Synodus declaravit spectare ad prudentiam et auctoritatem Romani Pontificis examinare, an usus calicis, ob rationes christianae caritati consentaneas, alicui nationi concedendus sit, et statuere quidquid opportunius iudicaverit.

His praenotatis sit

THESIS XII.

Eucharistia non est ad salutem omnibus necessaria, necessitate medii, sive in re, sive in voto proprie dicto; sed fidelibus adultis necessaria est necessitate praecepti divini et ecclesiastici: — nullum tamen extat divinum praeceptum ex quo non sacrificantibus sumptio Eucharistiae necessaria sit sub utraque specie.

Probatur prima pars thesis 1. — Ex Scripturis. Etenim Eucharistia necessaria non est ad salutem necessitate medii, si iuxta Scripturas, salus solo baptismo obtineri potest. Atqui ita se res habet. Ergo. Prob. min. ex Marc. XVI. 16.: « Qui crediderit et

baptizatus fuerit salvus erit »; ex ep. ad Tit. 3. 5.: « Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis »; ex 1. Pet. 3. 21.: « Quod et vos nunc similis formae salvos facit baptisma ».

2. — Ex perpetua fide Ecclesiae, quae semper tenuit et docuit parvulos, qui post baptismum morte corripiuntur, etiamsi Eucharistiam non susceperint, salvos fieri. Huius fidei testimonium exhibent Patres, et omnium nomine audiantur S. Augustinus et S. Fulgentius.

S. Augustinus, in epistola 98. (alias 23.) ad Bonifacium scribit: « Tantum valebit (baptismus parvulo collatus), ut si ante rationis usum ex hac vita emigraverit, per ipsum sacramentum, commendante Ecclesiae caritate, ab illa condemnatione, quae per unum hominem intravit in mundum, christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, et fieri non posse arbitratur, profecto infidelis est, etsi habeat fidei sacramentum ». Idem (l. 1. de peccat. mer. et remiss. c. 19.) ait: « Verumtamen si (parvulus), percepto baptismate, de hac vita emigraverit, soluto reatu, cui originaliter erat obnoxius, perficietur in illo lumine veritatis, quod incommutabiliter manens in aeternum iustificatos praesentia Creatoris illuminat ».

S. Fulgentius in epist. 12. ad Ferrandum, a quo interrogatus fuerat quid de aeterna salute cuiusdam Aethiopis sentiendum esset, qui subito post receptum baptismum e vivis excesserat quin Eucharistiam recepisset, respondit (num. 26.): « Arbitror, sancte frater, disputationem nostram praeclari Doctoris Augustini sermone firmatam, nec cuiquam esse aliquatenus ambigendum tunc unumquemque fidelium corporis sanguinisque dominici participem fieri, quando in baptismate membrum corporis Christi efficitur, nec alienari ab eo panis calicisque consortio, etiamsi antequam panem illum comedat et calicem bibat, de hoc saeculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat ».

Praeterea, Ecclesiam semper credidisse Eucharistiam non esse necessitate medii ad salutem necessariam constat, quia secus nec aliquando negavisset lapsis etiam in extremo vitae communionem sacramentalem, nec morem antiquum administrandi infantibus cum baptismo Eucharistiam immutasset.

3. — Ex ratione theologica; nam, ut Tridentini Patres (sess. 21. c. 4.) argumentabantur, si parvulis necessaria foret Eucharistia, ideo esset quia vel ad primam gratiam obtinendam necessaria

foret, vel ad hanc gratiam conservandam; ad neutrum dici potest. Non ad gratiam primam obtinendam, quia iam per baptismum eam adepti sunt: non ad gratiam conservandam, quia gratia non amittitur nisi per peccatum, et huius patrandi sunt incapaces.

Haec autem argumenta non modo probant, ut facile cuique patet, Eucharistiam non esse in re necessariam, necessitate medii, sed etiam ostendunt eam neque in voto proprie dicto esse necessariam ad salutem.

Probatur secunda pars thesis, quoad *praeceptum divinum* sumendi Eucharistiam, 1. — ex Ioannis VI. 54.: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis ». Haec enim verba, quae Eucharistiam spectant ut demonstratum est, (p. 1. a. 2.), statuunt eam necessariam ad vitae aeternae assecutionem: — sed in prima parte thesis probavimus Eucharistiam non esse necessariam necessitate medii; — manet ergo ut necessaria sit necessitate praecepti.

2. — Ex Luc. XXII. 19., et Pauli I. ad Cor. XI.; « Hoc facite in meam commemorationem ». Ut enim exposuimus, articulo praecedenti, Christus Dominus, dedit his verbis praeceptum non tantum solis sacerdotibus, ut Eucharistiam consecrent, sed etiam fidelibus omnibus, qui possunt hoc praecepto ligari, ut eam recipiant in eius commemorationem. Praeceptum Domini, de Eucharistia suo tempore sumenda, illis verbis contentum declarat Concilium Tridentinum, sess. 13. cap. 2. dicens: « Salvator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum; et in illius sumptione colere nos sui memoriam praecepit suamque annuntiare mortem, donec ipse ad iudicandum mundum veniat. Sumi autem voluit Sacramentum hoc tamquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dixit: Qui manducat me, et ipse vivet propter me ». — Ubi Concilium docet Christum non praecepisse nobis, veluti sub conditione, ut memoriam passionis eius recolamus in hoc sacramento, si eo uti volumus; sed absolute nobis mandasse ut illud sumamus, in eo passionis Dominicae memoriam recolentes.

3. — Indicat insuper Concilium, verbis citatis, praeceptum divinum de sumptione Eucharistiae deduci etiam ex huius mysterii

institutione; nam si cibum materialem sumere debemus ad vitae corporis sustentationem, profecto praeceptum nobis datur sumendi Eucharistiam, quam Christus nobis reliquit tamquam cibum animarum nostrarum praestantissimum, quo alamur et roboremur viventes vita supernaturali.

Porro praecepto hoc ligantur omnes baptizati adulti, qui cum ad annos discretionis pervenerint, seipsos probare possunt, iuxta monitum Apostoli, ut accedant ad Eucharistiam. — Quandonam obliget illud praeceptum exponitur in Theologia Morali.

Praeceptum vero *ecclesiasticum* suscipiendi Eucharistiam, constat ex decretis Conciliorum. 1. Lateranensis IV. cap. « Omnis utriusque sexus ». De poenit. et remiss. (ap. Labb. tom. 11. pag. 172.): « Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata, saltem semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam studeat pro viribus adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiae sacramentum: nisi forte de consilio proprii sacerdotis, ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum: alioqui et vivens ab ingressu Ecclesiae arceatur; et moriens christiana careat sepultura ». 2. Tridentini sess. 13. can. 9., ubi Patres sanciunt, omnes ac singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis, *saltem in paschate,* ad communicandum.

Probatur tertia pars thesis. 1. — Ex doctrina Christi. Loquens enim Christus de Eucharistia, in cap. 6. Ioannis, promittit gratiam et vitam aeternam tum iis, qui Eucharistiam suscipiunt sub utraque specie, tum iis, qui eam sumunt sub una tantum specie, nempe manducantibus carnem Domini sub specie panis. Ergo ex capite sexto Ioannis colligi non potest praeceptam omnibus ad salutem fuisse speciei utriusque eucharisticae sumptionem; immo ex eo contrarium recte deducitur.

Argumentum hoc urget Concilium Tridentinum sess. 21. can. 1.: « Neque ex sermone illo apud Ioannem sexto », inquit Concilium, « recte colligitur utriusque speciei communionem a Domino praeceptam esse... namque qui dixit (Ioan. 6.): Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis; dixit quoque: Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum. Et qui dixit: Qui manducat meam carnem,

et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam; dixit etiam: Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Is denique, qui dixit: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo; dixit nihilominus: Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum ».

2. — Ex usu et praxi Apostolorum. Nam in Act. (II. 42.) legimus de primis fidelibus « erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum et communicatione fractionis panis et orationibus ».— Porro hic Eucharistiam designari adversarii non diffitentur; et contextus aperte ostendit, cum fractio illa panis cum doctrina coniungatur et sacris precibus, et si non ageretur de communione sacramentali, adnotat Bellarminus, « vituperatio potius quam laus fuisset de fidelibus commemorare, perseverantes eos fuisse in prandiis et coenis corporalibus ». — Sed hic nulla calicis mentio fit, et fideles dicuntur in *communicatione panis* perseverantes. — Ergo ex loco citato iuste infertur fideles non fuisse divino praecepto adstrictos ad sumendam Eucharistiam sub duplici specie, eosque sanctissimum sacramentum recepisse sub una panis specie.

Nec dicat Chemnitius per *fractionem panis* significari, figura locutionis, etiam calicem, quia secus sequeretur panem solum fuisse ab Apostolis consecratum. Inanis est haec ratio: non enim Lucas hic describit quid Apostoli, sed quid primi fideles facerent: Apostoli utique in utraque specie Eucharistiam consecrabant, sed eam in una specie populis ministrabant.

« Quod etiam ex eo confirmatur », sapienter idem Bellarminus animadvertit [1], « quia plurimi in Ierusalem Christiani erant, qui in illis initiis servabant legalia Moysis, Apostolis permittentibus, ut patet ex cap. 21. Actorum; et ex iis nonnulli usque ad certum tempus Nazaraei erant, non bibentes vinum, nec radentes capita, usque ad finem dierum voti sui. Hos autem neque credibile est contra votum suum bibisse de calice Domini; neque probabile est abstinuisse omnino a communione, cum Lucas dicat, omnes perseverantes fuisse, in doctrina et communicatione fractionis panis. Quare probabilissima coniectura est, ideo Lucam solum meminisse fractionis panis, quod ab ea sola specie nulli abstinerent. Unde etiam beatus Paulus I. Cor. x. non sine causa de calice dicit: 'Calix benedictionis, cui benedicimus'; de pane

[1] De sacram. Euch. l. 4. c. 24.

autem: 'Panis quem frangimus'. Calix enim semper benedicebatur, sed non semper distribuebatur. Unde etiam paulo infra dicit: 'Unus panis et unum corpus sumus, qui de uno pane participamus'».

Ad eumdem usum sumendi Eucharistiam sub una specie primis Ecclesiae temporibus alludit etiam Paulus I. ad Cor. XI. 27., dicens: « Itaque quicumque manducaverit panem hunc, *vel* biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini » ; particula enim disiunctiva *vel* id innuit. Profecto non negamus hanc particulam *vel* apud profanos et sacros auctores usurpatam interdum fuisse pro particula *et* coniunctiva; sed id contendimus, quod sane nemo in dubium revocabit, nimirum *vel* ad disiunctionem, ordinarie loquendo, non ad coniunctionem significandam adhiberi; ac proinde hic, ubi nihil cogit, ut in sensu particulae copulativae sumatur, disiunctivum sensum suum obvium retinere, iuxta quem Apostolus confirmat, quod ex aliis Scripturarum locis nuper expensis probatum est, sufficientiam nempe communionis sub una specie.

3. — Ex praxi Ecclesiae. Et revera si praeceptum datum omnibus fuisset a Domino sumendi Eucharistiam sub duplici specie, numquam Ecclesia permisisset speciem alterutram populis eripi. Porro vel a prioribus Ecclesiae saeculis, nemine reclamante, data est communio sub una specie. Ergo. —

Minor constat: — *a*) Ex communionibus infirmorum. Diximus enim antea Serapionem senem moribundum recepisse sacramentum per puerum quemdam missum a presbytero aegrotante, qui ad eum venire non poterat: iam vero Eusebius [1] narrat senem recepisse « exiguam Eucharistiae partem (sub specie nempe panis) madefactam », seu aqua intinctam, ut vertit Valesius, et particula paulatim absorpta, continuo animam edidisse. — Paulinus diaconus in Vita S. Ambrosii (n. 47.) refert S. Honoratum Episcopum, cum in superiori tabulato noctu decumberet, coelesti voce admonitum fuisse, ut cito descenderet et Ambrosio moribundo subveniret; quare « descendens obtulit sancto Domini corpus, quo accepto, ubi glutivit, emisit spiritum ». — Aliquando datam fuisse in Hispania infirmis Eucharistiam sub una tantum specie vini, colligitur ex Concilio Toletano XI., anno 675. In cap. 11. ait:

[1] Lib. 6. hist. Eccles. c. 44.

« Solet humanae naturae infirmitas, in ipso mortis exitu praegravata, tanto siccitatis pondere deprimi, ut nullis ciborum illationibus refici, sed vix tantumdem illati delectetur poculi gratia sustentari. Quod etiam in multorum exitu vidimus, qui, optatum suis votis sacrae communionis expetentes viaticum, collatam sibi a sacerdote Eucharistiam reiecerunt, non quod infidelitate hoc agerent, sed quod praeter Dominici calicis haustum traditam non possent Eucharistiam deglutire ».

b) Ex communione infantium; eis enim, ut S. Cyprianus[1], aliique testantur, sola vini species antiquitus dabatur, et etiam hodiedum datur apud Graecos.

c) Ex communione domestica, de qua iam pluries locuti sumus. Fideles enim, tempore praesertim persecutionis, Eucharistiam sub unica panis specie, arca ut plurimum lignea inclusa, domum deferebant ad communionem opportuno tempore sumendam. Huius consuetudinis testis est Tertullianus, qui (lib. 2. ad uxorem, cap. 5.) ait: « Non sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes; et si sciverit omnem, non illum esse credet, qui dicitur (scilicet corpus Christi) » ; — testis pariter est S. Zeno Veronensis, qui (l. 1. tract. 11. n. 4.) dicit: « Omnibus peraeque unus panis cum ligno (arca lignea in qua Eucharistia recondita erat) datur » : — testes S. Cyprianus (lib. de lapsis, n. 18.), S. Basilius (epist. 289. ad Caesariam Patriciam), S. Ambrosius (de excessu fratris sui Satyri, l. 1. n. 43.), aliique.

d) Ex communione publica, in qua etiam, quando fidelibus utraque Eucharistiae species dispensabatur, liberum fuit sive unam tantum speciem sumere, sive duas. Id certo deducimus ex verbis S. Leonis Magni in serm. 42., seu 4. de quadragesima. In eo Summus Pontifex docuit latentes Manichaeos detegi posse ex eo quod ad communionem accedentes abstinebant semper a calice, et semper unam panis speciem in publica communione accipiebant. « Cumque », ait, « ad tegendam infidelitatem suam nostris audeant interesse mysteriis, ita in sacramentorum communione se temperant, ut interdum tutius lateant, ore indigno corpus Christi accipiant, sanguinem autem redemptionis nostrae haurire omnino declinent. Quod ideo vestram volumus scire sanctitatem,

[1] Lege miraculum, quod S. Cyprian. narrat in lib. de lapsis, n. 18., et retulimus p. 518.

ut vobis huiusmodi homines et his manifestentur indiciis, et quorum deprehensa fuerit sacrilega simulatio, sanctorum societate, sacerdotali auctoritate, pellantur ». Cum igitur S. Leo ad Manichaeos detegendos iubeat observari eos, qui sanguinem haurire semper declinabant, indicat liberum tunc temporis fuisse Romae sub una, vel sub utraque specie communionem sumere; nam si ex illius Ecclesiae disciplina Eucharistia semper debuisset sub utraque specie dispensari, non potuissent latere Manichaei, dum a sanguine Domini bibendo abstinuissent.

Quod etiam in Ecclesia Constantinopolitana liberum aliquando fuerit Eucharistiam in publica communione recipere sub una specie, ostendit mirabile factum a Sozomeno relatum (lib. 8. Hist. cap. 5.) de quadam muliere e secta Macedonianorum. Cum enim ipsius coniux audiendo S. Chrysostomum concionantem, quomodo de divinitate sentiendum sit, fidem catholicam amplexus esset, suaderetque uxori ut sibi in fide consors esset, si vitae consors esse vellet; de fallendo marito consilium suum cum ancilla aperuit, eique dedit panem communem, quem sibi in Ecclesia porrigeret. Itaque cum accepisset a S. Chrysostomo sacra faciente, in manibus panem eucharisticum, quasi paulo post illum manducatura, eum clam dedit ancillae, et ab ancilla accepit panem communem, hunc vero cum ori admovisset, illico in lapidem mutatus fuit. Ex hac narratione, quam etiam refert Nicephorus l. 13. c. 7., patet ea mente mulierem accessisse ad sacram Synaxim, ut putaret facile sibi esse virum suum fallere, loco communionis fidelium, panem communem subrogando: haec autem simulatio impossibilis sane fuisset, si ex illius Ecclesiae disciplina semper una cum pane calix sanguinis fuisset administratus; calix enim cum Diaconi manu communicantium ori admoveretur, illius loco alium sumere mulier non potuisset.

In Anglia vero perantiquum fuisse usum communionem publice recipiendi sub unica specie, colligitur indubie ex historia ecclesiastica Venerabilis Bedae. In libro 2. cap. 5. [1], ad annum *616.*, narrat Saberti orientalium Saxonum regis filios, qui regenerationis christianae gratiam non acceperant, post parentis mortem, cum « viderent pontificem, celebratis in Ecclesia missarum solemniis, Eucharistiam populo dare, dicebant, ut vulgo fertur, ad eum, bar-

[1] Migne, P. L. t. 95. p. 90.

bara inflati stultitia: 'Quare non et nobis porrigis panem nitidum, quem et patri nostro Saba (Al., Saeba), sic namque eum appellare consueverant, dabas, et populo adhuc dare in Ecclesia non desistis?' Quibus ille respondebat: 'Si vultis ablui fonte illo salutari quo pater vester ablutus est, potestis etiam *panis sancti,* cui ille participabat, esse participes: sin autem lavacrum vitae contemnitis, nullatenus valetis panem vitae percipere'. At illi: 'Nolumus, inquiunt, fontem illum intrare, quia nec opus illo nos habere novimus, sed tamen pane illo refici volumus'. Cumque diligenter ac saepe ab illo essent admoniti, nequaquam fieri posse ut absque purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctae communicaret (Al., communicet), ad ultimum furore commoti, aiebant: 'Si non vis adsentire (Al., adsentiri) nobis in tam facili causa quam petimus, non poteris iam in nostra provincia demorari'. Et expulerunt eum, ac de suo regno cum suis abire iusserunt ».

e) Ex Missa praesanctificatorum. Solent enim Graeci sacerdotes per Quadragesimam, exceptis diebus sabbati ac dominicis et festo Annuntiationis B. M. V., Eucharistiam non consecrare, sed panem praeconsecratum in praecedenti sacrificio et reservatum, iterum offerunt cum precibus Missae; ex quo pane consecrato ipsi sacerdotes, et populus communionem recipiunt, quin Eucharistiam sumant sub specie vini. Patet ergo Graecos, quamvis extra Quadragesimam communionem recipiant sub duplici specie, nullo tamen pacto existimare hunc communicandi modum esse ex Christi praecepto omnino necessarium.

Et hic adnota ritum, quo utuntur Graeci recentiores, aliquas nempe sanguinis guttas infundendi in modum crucis pani consecrato, non fuisse adhibitum ab antiquo in Ecclesia graeca, cum nullum illius vestigium in ipsorum Liturgiis, aut antiquis auctoribus reperiatur; et Michael Cerularius, auctor schismatis Graecorum, in libro ad defensionem ritus praesanctificatorum conscripto, diserte dicat « *nullam in panibus reservatis infundi guttam sanguinis* ». — Ceterum et recentiores Graeci, quas sanguinis guttulas infundunt pani consecrato, statim exsiccant, panem igni superponendo; quare nec dici potest eos, qui praesanctificatum panem sumunt iuxta hunc ritum infundendi consecrato pani sanguinem Christi, recipere Eucharistiam sub utraque specie.

Missam praesanctificatorum, quam Graeci frequentant toto

tempore Quadragesimali, Latini celebrant feria sexta Maioris hebdomadae, in qua sacerdos hostiam, pridie consecratam, sumit absque sumptione sanguinis Domini: — et in antiquo Ordine Romano, (Migne P. L. tom. 78. p. 954.) ubi pro feria sexta Hebdomadae sanctae ritus Missae et communionis describuntur, legimus non solum celebrantem, sed etiam populum ex praeconsecrato pane communionem sumpsisse: « Presbyteri... intrant secretarium, vel ubi positum fuerat corpus Domini, quod pridie remansit, ponentes eum in patena; et subdiaconus teneat ante ipsos calicem *cum vino non consecrato,* et alter subdiaconus patenam cum corpore Domini; quibus tenentibus accipit unus presbyter patenam et alter calicem, et deferunt super altare nudatum. Pontifex vero sedet dum persalutet populus crucem..... Qua salutata et reposita in loco suo, descendit Pontifex ante altare et dicit, *Oremus, Praeceptis salutaribus moniti, Pater noster;* sequitur *libera nos, quaesumus Domine.* Cum dixerint *Amen,* sumit de sancta, et ponit in calicem, nihil dicens: et communicant omnes cum silentio et expleta sunt universa ».

3. — Ex ratione theologica. Etenim natura sacramenti eucharistici minime requirit ut necessario sumatur sub duplici specie; nam sub una tantum specie et sumitur totus Christus, et ratio sacramenti salvatur, tum quoad significationem, tum quoad efficientiam. — Quod *Christus totus sumatur* ab eo, qui communicat sub una specie, patet ex prima Tractatus parte, articulo 7., ubi demonstravimus Christum in Eucharistiae sacramento sub unaquaque specie totum contineri, immo sub singulis cuiusque speciei partibus. — Quod autem ratio sacramenti in unaquaque specie salvetur, tum *quoad significationem, tum quoad efficientiam,* constat, quia: —

a) Quod *ad significationem attinet,* sacramentum Eucharistiae significat Christum praesentem, passionem eius, refectionem animae per gratiam, et unionem fidelium inter se ac cum Christo capite: quae omnia salvantur etiam in una specie consecrata. Sane hostia consecrata totum Christum praesentem significat, ut dictum est; — et passionem eius significat, quia corpus solum, *vi verborum* consecrationis, sub specie panis positum fuit; — et ratio convivii spiritualis manet cum unica specie panis consecrata, quia, etsi non adeo expresse ac in duplici specie cibus et potus seorsum repraesentetur, sub una tamen specie panis cum corpore

Christi est sanguis, qui non amplius a corpore separatur, sicque cibus habetur et potus; — et tandem significationem mysticam unionis fidelium inter se et cum Christo, species panis consecrati retinet, cum iuxta Patrum doctrinam significatio illa exurgat ex eo quod multa grana unum panem efficiunt. Confer quae, p. 525., ex Sancto Augustino exscripsimus, serm. 272. ad infantes.

b) Quod demum *efficientiam* spectat, effectum sacramenti obtineri sub unica specie, et nulla gratia ad salutem necessaria privari eos, qui unicam tantum consecratam speciem sumunt, ex verbis Christi, evidenter eruitur, ex quibus, ut adnotavimus, argumentabantur Patres Conc. Tridentini. Christus enim, qui dixit (Ioan. VI. 55.): « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam », dixit nihilominus (ib. v. 59.): « Qui manducat hunc panem vivet in aeternum ». — Quare idem Conc. dixit (sess. 21. c. 3.): « Fatendum esse, etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque sacramentum sumi; *ac propterea, quoad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt* ».

Quod si, ut ex dictis manifestum est, nullo praecepto divino Eucharistia a non sacrificantibus sub duplici specie accipi debet; si nulla salutis necessitas id requirit, ac proinde usus calicis pro eis, qui Eucharistiam non conficiunt, pertinet ad disciplinam ecclesiasticam, et non afficit sacramenti substantiam; — cum, ut loquitur Tridentina Synodus (sessione 2. capite 2.), « potestas in Ecclesia perpetuo fuerit, ut in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate, magis expedire iudicaret »: — procul dubio Ecclesia, tali potestate a Christo instructa, omnibus hinc inde mature discussis, prohibere calicis usum potuit, prout reipsa in Concilio Constantiensi et Tridentino prohibuit, vel potius, invectam iam diu consuetudinem communicandi sub una tantum specie, lege data, confirmavit.

Causae autem et rationes, quibus Ecclesia adducta est, ut consuetudinem sub altera tantum specie communicandi non solum approbaret, sed etiam decreti auctoritate firmaret, sunt praecipue istae: — Primo periculum sanguinem Domini in terram

effundendi, quod quidem in magna populi multitudine evitari haud posse videbatur: — deinde magna difficultas in asservanda specie vini, praecipue in regionibus calidioribus aut nimis frigidis; nec non in pluribus regionibus vini penuria: et insuper tum multorum naturalis constitutio, qui a vino summopere abhorrent, tum eorum nausea in labiis admovendis ad eumdem calicem: — demum ex una parte, consuetudo iam recepta et approbata communi populorum consensu, et ex alia, protervia, necessario retundenda, haereticorum, negantium totum Christum sub unaquaque specie praesentem esse in Eucharistia.

Difficultates, quae moventur ab adversariis, iam ex dictis fere omnes praeoccupatae sunt. Quasdam tantum addimus dilucidationes.

1. — Evinci nequit necessitas Eucharistiae pro omnibus ad salutem ex comparatione illius sententiae Christi: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei », cum hac alia: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis ». — Disparitas enim inter utramque est tum in locutionis forma, tum in subiecta materia. — Quoad locutionis formam, haec verba, « *nisi quis renatus fuerit* », in tertia persona, omnes homines complectuntur, cum universaliter de omnibus dicantur: alia « *nisi manducaveritis* », in secunda persona, ad eos diriguntur, qui praecepti sunt capaces. — Quod subiectam materiam spectat, illa, « *nisi quis renatus fuerit* », ostendunt baptismum conferre homini regenerationem, seu initium vitae supernaturalis, sine quo vivere profecto homo non potest vita supernaturali, ideoque introire in regnum Dei: alia vero verba, « *nisi manducaveritis* », docent Eucharistiam esse cibum supernaturalem, quo sustentatur et fovetur vita supernaturalis; qui proinde non est eis necessarius, qui nondum ad vitam supernaturalem regenerati sunt, aut si regenerati, amittere hanc vitam propria culpa nequeunt, ut sunt parvuli.

Praeterea, ex hoc textu: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem », ut in probationibus thesis ostensum est, erui nequit necessitas suscipiendi Eucharistiam sub duplici specie.

Animadversionibus iam factis, addas Christum hic rem ipsam praecipere, seu ut corpus eius et sanguis sumatur, quae etiam

sub unica specie continentur: non autem praecipere, ut sacramentum sub utraque specie simul recipiatur, ut scilicet in eadem communione seorsim corpus manducetur, et seorsim sanguis bibatur. — Et insuper verba citata, « *nisi manducaveritis* » etc. *speciem* habere locutionis *copulativae,* sed *vim* habere *disiunctivae,* aut certe *copulativae in sensu negativo,* nimirum, « si *neque* manducaveritis, *neque* biberitis ». Quod ex aliis locis Scripturarum constat. Nam, ex. gr. Exodi XXI. 15. in textu hebraico legitur: « *Qui percusserit patrem suum et matrem, morte moriatur* »; quae procul dubio accipi debent in sensu disiunctivo, cum necesse non sit, ut quis ad comminatam poenam incurrendam utrumque parentem percutiat; et ideo Vulgata transtulit: « *Qui percusserit patrem suum, vel matrem* ». Similiter, Act. III. 6., Petrus dixit claudo eleemosynam ab eo petenti: « *Argentum et aurum non est mihi* »; et significabat neque argentum habere neque aurum.

2. — Falluntur adversarii dum putant praeceptum divinum, obligans laicos ad usum calicis, inveniri (Matth. XXVI. 27.) in verbis Domini: « Bibite ex hoc omnes ». Contextus aperte ostendit ea verba ad solos convivas Apostolos dirigi, et S. Marcus id evidenter declarat, dum refert: « Et biberunt ex illo omnes », id est omnes, qui soli aderant, Apostoli. — Quod si quaeratur, cur Christus illud de calice dixerit, ratio occurrit obvia, quia unum calicem praebebat, et ideo ne unus vel primi bibentes exhaurirent eum totum, dixit: « Bibite ex eo omnes »: — de pane vero, quem ipse *fregit, deditque discipulis,* necesse non erat dicere, ut patet, « manducate ex hoc omnes ». Non defuit tamen inter Patres, qui putavit sic etiam de pane Christum locutum fuisse; et ita legitur in canone Missae.

3. — Cum Apostolus ait (I. Cor. II. 28.): « Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat »; praeceptum *probationem* spectat, non *sumptionem utriusque speciei:* — eodem enim modo loquitur, ac si quis diceret: probet seipsum homo, et sic religiosum statum ingredi voveat; qua locutione non diceret votum religionem ingrediendi esse praeceptum, sed probationem. Et sane cum Apostolus, versu immediate praecedenti, disiunctive dixerit: « Itaque quicumque manducaverit panem hunc, *vel* biberit calicem Domini indigne, reus erit corpo-

ris et sanguinis Domini »; in versu sequenti, hunc sensum exprimit: probet seipsum homo, et nonnisi probatus consecratum panem manducet, aut calicem bibat.

4. — Testimonia nonnulla Patrum obiiciuntur ad ostendendum eos Eucharistiam aeque ac baptismum putavisse necessariam esse omnibus ad salutem. Revera, Innocentius I., Ep. ad Patres Conc. Milev., inter Augustinianas 182. al. 93., sic loquitur refellens Pelag. (n. 5.): « Illud vero quod eôs vestra fraternitas asserit predicare, parvulos aeternae vitae praemii, etiam sine baptismatis gratia posse donari, perfatuum est. Nisi enim manducaverint carnem Filii hominis, et biberint eius sanguinem, non habebunt vitam in semetipsis. Qui autem hanc eis sine regeneratione defendunt, videntur ipsum Baptismum velle cassare, cum praedicant hos habere, quod in eos creditur nonnisi baptismate conferendum. Si ergo nihil volunt officere, non renasci fateantur necesse est, nec regenerationis sacra fluenta prodesse.

Hanc Innocentii sententiam saepius cum laude commemorat S. Augustinus, eamque, tamquam Sedis Apostolicae definitionem, suscipit. Ita Epistola 186, alias 106., ad Paulinum cap. 8., l. 2. ad Bonifacium contra duas Epistolas Pelagianorum c. 4. l. 1. contra Iulianum, cap. 4. (t. 10. p. 504.) » inquit, abloquens Iulianum, « vide quid respondeas.... qui parvulos definivit, nisi manducaverint carnem Filii hominis, vitam prorsus habere non posse. Huic responde: immo ipsi Domino, cuius ille Antistes usus est testimonio ». — Et ipse Augustinus, pluribus in locis, praesertim, l. 1. de peccatorum meritis et remissione ex hoc textu: « Nisi manducaveritis » etc., ostendit parvulos non baptizatos excludi ab aeterna vita, et commentitiam distinctionem explodit, quam Pelagiani excogitaverant, inter regnum Dei et vitam aeternam, ut dicerent parvulos baptismo non regeneratos, vita quidem aeterna donari, sed ingredi non posse in regnum Dei. « An vero quisquam », ait S. Augustinus (loc. cit. c. 20.), « et hoc dicere audebit, quod ad parvulos haec sententia (' Nisi manducaveritis etc.) non pertineat, possintque sine participatione corporis huius et sanguinis in se habere vitam? » — In eodem sensu loquitur Sanctus Gelasius Papa, epist. 7. ad Episcopos in Piceno.

Porro ut solvatur difficultas, adnotari debet Summos Pontifices Innocentium et Gelasium, et frequentius S. Augustinum,

cum ad illud testimonium appellabant « nisi manducaveritis.... non habebitis vitam in vobis », arguere ad hominem contra Pelagianos. Quapropter in hunc modum adversarios perstringebant: — quidne asseritis? in textu evangelico, ubi agitur de baptismo legi quidem non regeneratos exclusos esse *a regno Dei,* sed non legi exclusos *a vita aeterna:* ac proinde parvulos non baptizatos qui moriuntur ante discretionis aetatem, pervenire ad vitam aeternam: — sed legitur in eodem Ioan. Evangelio, illos non habere *vitam aeternam,* qui non manducant carnem Filii hominis et non bibunt eius sanguinem: ergo cum nonnisi baptizati manducent illam carnem et bibant illum sanguinem, parvuli qui non sunt baptizati, etiam permissa et non concessa distinctione, quam facitis inter regnum Dei et vitam aeternam, excluduntur indubie a vita aeterna. — In hac autem ratiocinatione non assumebant *actualem* perceptionem *sacramenti* Eucharistiae esse omnibus, non exclusis parvulis, necessariam; sed necessariam esse *aliqualem manducationem carnis et potationem sanguinis Christi Iesu Redemptoris:* quae spiritualis manducatio non minus ac potatio in baptismo fit, ut fatetur S. Augustinus; nam et Christo capiti per baptismum tamquam membra unimur, et in baptismo ius accipimus ad verum Christi corpus in Sacramento sumendum et ad sanguinem bibendum; et ita Eucharistiam, quae est consummatio omnium sacramentorum, in voto per baptismum quodammodo manducamus.

Hanc fuisse mentem S. Augustini certissime constat ex declaratione, quam ipse nobis exhibet in eodem opere, de peccatorum meritis et remissione (l. 3. c. 4. n. 8.). Ut sensus verborum eius genuinus appareat necesse est ut integer textus hic subiiciatur:

« Ac per hoc », inquit, « si ambigui aliquid habent verba apostolica, quibus dicit: 'Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit' (Rom. v. 12.), possuntque in aliam duci transferrique sententiam: numquid et illud ambiguum est, 'nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei' (Ioan. III. 5.)? Numquid et illud: 'Vocabis nomen eius Iesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum' (Matth. I. 21.)? Numquid etiam illud: 'Quia non est opus sanis medicus, sed aegrotantibus' (Id. IX. 12.); hoc est, quia non est

necessarius Iesus eis, qui non habent peccatum, sed eis qui salvandi sunt a peccato? Numquid etiam illud, quia nisi manducaverint homines carnem eius, hoc est, participes facti fuerint corporis eius, non habebunt vitam (Ioan. VI. 51.)? His atque huiusmodi aliis, quae nunc praetereo, testimoniis divina luce clarissimis, divina auctoritate certissimis, nonne veritas sine ulla ambiguitate proclamat, non solum in regnum Dei non baptizatos parvulos intrare non posse, sed nec vitam aeternam posse habere praeter Christi corpus, cui ut incorporentur, sacramento baptismatis imbuuntur? Nonne veritas sine ulla dubitatione testatur, eos non ob aliud ad Iesum, hoc est, ad salvatorem et ad medicum Christum piis gestantium manibus ferri, nisi ut per medicinam sacramentorum eius possint a peccati peste sanari ».

Et S. Fulgentius, Augustini discipulus obsequentissimus, in epist. 12. ad Ferrandum, superius citata, docet hominem rite baptizatum, ac subito post baptismum e vivis raptum salvari; et (cap. 11. num. 24.) prosequitur: « Nullus autem debet moveri fidelium in illis, 'qui etsi legitime sana mente baptizantur, praeveniente velocius morte, carnem Domini manducare, et sanguinem bibere non sinuntur'; propter illam videlicet sententiam Salvatoris qua dixit: 'Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis' (Ioan. VI. 54.). Quod quisquis non solum secundum veritatis mysteria, sed secundum mysterii veritatem considerare poterit, in ipso lavacro sanctae regenerationis hoc fieri providebit. Quid enim agitur sacramento sancti baptismatis nisi ut credentes membra Domini nostri Iesu Christi fiant, et ad compagem corporis eius ecclesiastica unitate pertineant? Ipsis enim dicit beatus Apostolus: 'Vos estis corpus Christi, membra de membro' (I. Cor. XII. 27.)..... Quocirca quoniam *unus panis et unum corpus,* tunc incipit unusquisque particeps esse illius unius panis, quando coeperit membrum esse illius unius corporis, quod in singulis membris, quando in baptismo capiti Christo subiungitur, tunc iam Deo viva hostia veraciter immolatur ». — Doctrinam, quam exposuit Ferrando, confirmat S. Fulgentius auctoritate Patrum, dicens: « Quod etiam Sanctos Patres indubitanter credidisse ac docuisse cognoscimus »: et quia speciali titulo prae ceteris — hac praesertim in re, quae peccatum originale et gratiam regenerationis spectat — S. Augustini documenta suspiciebat, confirmat

responsum suum transcribendo totum serm. 272 ad Infantes, in quo S. Doctor eamdem sententiam elucidat; — et epistolam suam Fulgentius sic concludit: « Nec cuiquam esse aliquatenus ambigendum, tunc unumquemque fidelium corporis sanguinisque Dominici participem fieri, quando in baptismate membrum corporis Christi efficitur, nec alienari ab illo panis calicisve consortio, etiamsi antequam panem illum comedat et calicem bibat, de hoc saeculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat ».

5. — Interdum adhortatio occurrit apud unum vel alium Patrem ad communionem sub utraque specie, immo haec dicitur praecepta; sed testimonia illa Patrum optime explicantur, si unum attenditur, nempe, eos loqui iuxta disciplinam tunc temporis vigentem, a qua recedere, privata auctoritate, fidelibus fas non erat.

6. — S. Gelasius Papa, in capite, quod apud Gratianum extat (3. part. Decreti, dist. 2. cap. 12.), statuit: « Comperimus autem, quod quidam, sumpta tantummodo corporis sacri portione a calice sacri cruoris abstineant. Qui procul dubio (quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi) aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur, quia divisio unius eiusdemque mysterii, sine grandi sacrilegio non potest provenire ». — Sed haec verba vel solos sacerdotes, sacrificium Missae celebrantes, respiciunt, ut dicit S. Thomas (3. qu. 80. art. 12. ad 1.), et in titulo capiti praefixo legitur; vel, ut communius tenent doctores, decretum illud Manichaeos spectabat Romae latentes, qui a vino et in eucharistica mensa a specie vini, impia superstitione abhorrebant, *et ideo* unum et idem mysterium non sine grandi sacrilegio, ut ait Pontifex, dividebant. Mysterium vero non dividunt Catholici, qui et illud agnoscunt sub duplici specie a sacerdote in Missa consecratum et sub specie vini, non minus ac sub specie corporis, totum et integrum Christum realiter praesentem confitentur.

Scholion. — Concilium Tridentinum decrevit « nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt »; at non docuit, saltem expresse, aliquam novam gratiam non dari per calicem. Et hac de re Theologi disputant.

Communis sententia, ut fatetur Cardinalis de Lugo [1], negat gratiam, licet non necessariam ad salutem, conferri maiorem communicanti sub utraque specie. Hanc sententiam tenuerunt S. Thomas [2], et Sanctus Bonaventura (4. dist. 11. p. 2. art. 1. q. 2.), eamque defendunt Bellarminus, Suarez et alii multi. — Affirmans vero opinio fuit quorumdam inter antiquiores; citantur enim pro ea Alexander Alensis et Riccardus; in Concilio Tridentino propugnata fuit tum a Melchiore Cano, tum a quibusdam aliis doctoribus; et defenditur a Cardinale de Lugo, qui in praesenti quaestione Vasquesium secutus est.

Declarat autem de Lugo, quo sensu dicat maiorem gratiam, ad salutem non necessariam, conferri per sumptionem utriusque speciei: « Aliquis effectus », inquit, « correspondet calici, *nempe potare spiritualiter, qui nullatenus respondet hostiae,* et e contra cibatio spiritualis, nullatenus provenit a calice, sed ab hostia ». — Et ad maiorem perspicuitatem, addit: « Licet per utramque speciem Eucharistiae conferatur gratia eiusdem rationis quoad entitatem, est tamen diversa quoad connotatum: nam gratia 'quae confertur per speciem panis' affert secum de connotato effectus, quos praestat cibus, et e contra.

Petes, in quo differant isti effectus secundarii cibi, et potus spiritualis? Resp. aliquam differentiam agnosci ab ipsa Ecclesia in iis effectibus, licet in speciali non possimus omnes differentias comprehendere; ideo enim singulis speciebus tribuit suos proprios effectus in hymno corporis Christi:

Dedit fragilibus corporis ferculum,
Dedit et tristibus sanguinis poculum.

Quasi dicat effectum cibi esse roborare fragiles: iuxta illud Ps. CIII. 15.: 'Et panis cor hominis confirmat'; effectum vero potus esse nutrire quidem, quia vinum etiam deservit ad nutritionem, laetificando tamen animam tristem; iuxta illud eiusdem Psalmi: 'Et vinum laetificet cor hominis' ».

[1] De sacramento Eucharistiae, disp. 12. sect. 3. n. 68.

[2] Eam S. Thomas docet praesertim in op. 51. de Sacramento Altaris, cap. 29., ubi haec habet: « Unde sicut sumit sacerdos sanguinem Christi sacramentaliter de calice, sic populus sumit eum intellectualiter sub specie panis de ipso corpore Christi, et *est eis tam utilis et tam dulcis* ut sacerdotibus, qui sumunt eum sub specie vini de calice ».

At Cardinalis de Lugo, postquam sententiam suam exposuerit, hoc monito eam sollicite communivit. « Admoneo », inquit [1], « ex hac doctrina non fieri, ullo modo posse aliquos merito conqueri de Ecclesia, quod usum calicis laicis interdixerit: tum quia fructus substantialis et praecipuus in singulis speciebus habetur, quia per singulas seorsim accipitur gratia nutrimentalis, qui est potissimus fructus huius sacramenti, per utramque autem simul solum additur gratia aliqua in ordine ad aliquid accidentale minus principale; tum etiam, quia, ut dixit Tridentinum sess. 21. cap. 2., in huius sacramenti dispensatione attendendum est, non solum ad suscipientium utilitatem, sed etiam ad ipsius sacramenti reverentiam, propter quam multa videmus omitti, quae aliquam suscipientium utilitatem impediunt. Ideo hoc sacramentum non potest una die bis sumi, licet maiorem fructum afferret duplex communio quam unica: ideo negatur parvulis baptizatis etiam in articulo mortis, quibus procul dubio gratiam augeret, et per consequens gloriam etiam essentialem: item hanc ob causam non datur perpetuis amentibus etiam baptizatis, neque iis aegrotis, in quibus timetur periculum vomitus: quamvis utrique priventur fructu sacramenti; imo propter eamdem reverentiam non permittitur aegrotus sumere de laici manu sacramentum, absente sacerdote, iudicante Ecclesia minus inconveniens, quod moriatur sine viatico, quam tangi Eucharistiam manu laica, absente sacerdote. Quid mirum, quod propter reverentiam sanguinis Christi priventur etiam laici illo fructu secundario, et minus principali, quem ex calice perciperent? »

Verumtamen communior sententia est etiam probabilior, et eam amplectimur, iuxta quam tenemus, in una eademque communione, sumenti Eucharistiam sub duplici specie, non dari, *per se loquendo,* maiorem gratiam, quam sumenti sub una. Dicimus, *per se loquendo,* quia si caritatis fervor augeatur in sumptione secundae speciei, ratione melioris dispositionis, dabitur maior gratia. Confer Tractatum de sacramentis in genere, p. 3. a. 4.

Rationes, quae nos movent ad praeeligendam sententiam propositam, sunt sequentes.

Maior gratia in susceptione duplicis speciei conferretur vel ratione signi significantis, vel ratione rei significatae et realiter

[1] De sacram. Euch. loc. cit. n. 81.

contentae sub signo sensibili. Atqui neutrum dici potest. Ergo. — Probatur minor, nam 1. — nequit dici maiorem gratiam dari ratione rei contentae sub signo sensibili, quia totus Christus aeque sub una continetur ac sub duplici specie: 2. — nequit etiam dici maiorem gratiam conferri ratione signi significantis; quia quaelibet species *totum Christum* significat, et supernaturalem refectionem animae significat, quia rite suscipiens unam speciem consecratam, *totum Christum suscipit, seipsum praebentem in sacramento ut cibum et potum fidelium animarum;* et unionem significat, ut superius adnotavimus, membrorum corporis Christi mystici tum inter se, tum cum Christo capite.

Certe, ut ultro concedimus adversariis, *in modo significandi,* expressior et perfectior est significatio in duabus speciebus quam in una; sed significatio talis non est, *in re significata.* Cum ergo ad perfectionem effectus sacramentalis attendenda sit perfectio significationis ex parte *rei significatae,* non ex parte *modi quo significatur,* nimirum prout est magis minusve clarus atque distinctus; et sub una specie, etsi non tam distincte, eadem tamen omnino res sit significata ac sub duplici specie, effectus sacramentalis perfectior non erit in sumente duplicem speciem prae illo, qui unicam speciem tantum sumit. — Tota sacramenti huius perfectio est in toto et in qualibet eius parte, et ideo promissio gratiae a Christo facta rite Eucharistiam suscipientibus, spectat totum sacramentum et quamlibet eius partem, et tanta virtus est in singulis eius partibus, quam in toto. Huc spectat, quod in figura factum est in Veteri Testamento: manna enim omnem habebat saporem suavitatis, nec « qui plus collegerat habebat amplius » (Ex. xvi. 18.).

Confirmatur sententia quam defendimus, exemplo desumpto ex sacramento baptismi: nam baptismus per immersionem expressius significat Christi mortem et sepulturam, quam baptismus per aspersionem vel infusionem; et trina immersio adhuc vividiorem mysterii habet significationem; sed non conceditur maiorem gratiam conferri per baptismum trina immersione collatum, quam per eum, qui confertur infusione, aut aspersione. — Ergo clarior modus significandi in sacramentis non auget effectum sacramentalem, seu sacramenti gratiam.

Dices 1. — Alius est effectus cibi, alius potus. Ergo saltem

secundum effectum aliquem secundarium et connotationem specialium auxiliorum,praeter gratiam datam per susceptionem unius speciei sacramentalis, seu panis, alia sacramentalis gratia dabitur ei, qui ex consecrato calice hauriet.

Resp. — In hac refectione spirituali eadem est res, Christus nempe sumptus in sacramento, qui omnes effectus cibi et potus spiritualis animae confert.

2. — Qui communicat sub duplici specie, bis Christum recipit. Ergo abundantiorem gratiam.

Resp. *Dist. Ant.* — In ordine ad eamdem refectionem *C.* Ad diversam *N.*, et *Neg. Conseq.* quia sumptio bis repetita Christi in ordine ad eamdem spiritualem refectionem per se non auget gratiam: secus, qui plures sumeret hostias, aut partes hostiae in eadem communione, aut pluribus haustibus ex calice hauriret, abundatiorem gratiam perciperet, quod certe non est admittendum.

3. — Si statuitur eamdem gratiam conferri in sumptione utriusque speciei, admitti debet eam dari vel in sumptione primae speciei, vel secundae: sed neutrum dici potest. Ergo. — Prob. min. Non potest dici gratiam conferri in prima sumptione, quia tunc secunda esset prorsus superflua: nec dici potest dari in secunda sumptione, quia, iuxta hanc responsionem, sacerdos, qui moreretur postquam hostiam sumpserit, sacramenti gratia privaretur.

Resp. — Licet certum non sit quando in sumptione duplicis speciei gratia conferatur, communius a Theologis conceditur in sumptione prioris speciei gratiam conferri: — dicunt enim nullam probabilem rationem assignari posse, cur subiecto bene disposito sacramenti effectus differatur, et duas sumptiones unum efficere sacramentum, quod operatur per aliquid sui, cum primum potest [1]. Non otiose tamen sumitur secunda species, quia perfectio sacrificii requirit ut ea sumatur, et per accidens conferri tunc potest maior gratia, si subiectum melius sit dispositum.

[1] F. Sylvius, in 3. D. Thomae, q. 80. a. 12., quaeritur 2. ad 4.

4. — Quidam Patres videntur tribuere peculiarem effectum sanguini Domini, qui ex calice sumitur. Sic enim S. Ambrosius loquitur l. 5. de sacramentis, c. 3.: « Quotiescumque bibis, remissionem accipis peccatorum, et inebriaris spiritu ». Et Cyprianus Ep. 56. n. 1.: « Gravior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et virtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere ».

Resp. — Patres non tribuunt peculiarem effectum sumptioni sanguinis Domini, ut distinguitur a sumptione corporis eiusdem Domini, sed solum tribuunt effectum quemdam sanguini Domini, quia vere illi convenit, et non negant eundem convenire etiam corpori Domini; quemadmodum saepe multa tribuuntur Deo Patri, vel Filio, et tamen non negantur ea de Spiritu Sancto, licet non exprimatur tunc Spiritus Sanctus. Hoc autem esse verum patet, quia iidem auctores in aliis locis eosdem effectus tribuunt corpori Domini. Ambrosius enim, qui lib. 5. cap. 3. tribuit sanguini remissionem peccatorum, idem lib. 4. cap. 5. ait: « Qui manducaverit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum ». Et Cyprianus in illa ipsa epistola, ubi dicit, martyres futuros confirmari, atque armari debere potu sanguinis Domini; ibidem dicit muniri debere protectione corporis Domini (l. c. n. 9.). — Et animadverte Patres effectum illum, de quo loquuntur, non tribuere *speciebus vini,* sed Christi sanguini: sanguinem vero accipiunt, qui sub una specie communicant, licet vini speciem non accipiant.

5. — Refertur Clementem VI. concessisse Regi Angliae communionem sub utraque specie *ad gratiae augmentum.*

Resp. — In dubium a multis revocatur existentia illius Bullae, tum quia non consentiunt auctores cuinam regi concessa fuerit, Galliaene an Angliae, tum quia dicitur data anno 1341., et Clemens VI. electus fuit Pontifex anno 1342.: — sed admissa etiam eius veritate, verba illa, « ad gratiae augmentum », optime intelligi possunt de gratia non *ex opere operato* collata, sed *ex opere operantis.*

ARTICULUS SEPTIMUS

De effectibus sacramenti Eucharistiae.

Priusquam, iuxta probatissimam Patrum doctrinam, stupendos effectus illius mysterii recenseamus, per quod infinitae caritatis suae thesauros Salvator in nos effudit, Lutheri errorem refutare debemus, qui remissionem peccatorum mortalium Eucharistiae effectum primarium esse dixit. Hunc errorem damnavit Concilium Tridentinum, sess. 13. c. 5. statuens: « Si quis dixerit, vel praecipuum fructum sanctissimae Eucharistiae esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus provenire, anathema sit ».

Sequens ergo thesis haeresim Lutheri quoad rem praesentem primo confutat, deinde catholicam veritatem circa effectus sacramenti Eucharistiae adstruit, vindicatque.

THESIS XIII.

Eucharistia per se et directe peccata mortalia non dimittit: — sed dum supernaturalem vitam in nobis auget, unionem nostram cum Christo et cum omnibus membris corporis Christi mystici per caritatem maxime perficit; peccata venialia delet; ad remissionem poenae temporalis, quae peccato remisso adhuc debetur, prodest; contra tentationum impetus roborat; concupiscentiam minuit; copiosas gratias ad peccata vitanda atque virtutum actus exercendos confert; et gloriosae corporis resurrectionis, ac aeternae beatitudinis pignus tribuit.

In prima thesis parte dicimus Eucharistiam *per se et directe* peccata mortalia non dimittere, qui tenemus Eucharistiam, licet sit sacramentum vivorum, conferre quandoque *per accidens gratiam primam.* Confer quae hac de re habentur in Tractatu de sacramentis in genere, p. 3. a. 2.

Probatur 1. pars thesis. — *a*) Ex natura huius sacramenti. Eucharistia enim instituta est ad modum cibi et potus, ut supernaturalis alimonia sit nostrarum animarum. — At cibus potusque non dantur mortuis, sed viventibus; et natura sua ordinantur ad vitam conservandam atque fovendam, non ad eam, postquam amissa fuerit, recuperandam. — Ergo Eucharistia ex institutione sua non ordinatur, saltem *per se et directe,* ad delendum peccatum mortale, per quod homo vitam supernaturalem gratiae amisit, et ad conferendam iterum ei gratiam sanctificantem per quam ad supernaturalem vitam revocetur.

b) Ex doctrina Apostoli. In I. Cor. XI., cum institutionem Eucharistiae commemorasset, ut, excellentiam Dominicae mensae Corinthii recogitantes, intelligerent quam digne et reverenter, seu quanta animi puritate et humilitate ad eam sit accedendum, Paulus inquit (vv. 27–29.): « Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat, et bibit, indigne, iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans corpus Domini ».

Docet ergo Apostolus eum, qui *panem hunc,* aut *calicem,* indigne sumpserit, obnoxium fieri illi poenae, quam meretur is, qui corpus et sanguinem Christi Domini violaverit, ignominia affecerit, tradiderit crucifigendum. Ac proinde, ut prosequitur idem Apostolus, ne tanti criminis fiat reus, probet seipsum homo antequam conviva accedat ad mensam Domini, conscientiam suam ab omni inquinamento peccati, saltem gravis, diligenter emundet. Ergo non ad remissionem peccatorum mortalium obtinendam Eucharistia sumitur, sed post peccatorum remissionem acceptam; et si quis secus faceret, gravissimam culpam adderet iis, quibus inquinatus ausus est accedere ad sacramentum.

Nec valet effugium, quod ad eludendam vim testimonii huius apertissimi haeretici excogitaverunt, nempe probationem ab Apostolo hic praescriptam esse fidei, scilicet ut homo se probet an sit in fide, iuxta illud eiusdem Apostoli II. ad Cor. XIII. 5.: « Vosmetipsos tentate, si estis in fide: ipsi vos probate »: — nam, utcumque intelligenda sit fides, de qua S. Paulus illic agit, et ad rem praesentem non pertinet hic eam declarare, certo constat aliam probationem, praeter solam fidem, Apostolum docere,

tamquam omnino necessariam ad Eucharistiae susceptionem, ut quis per eam sibi tremendum iudicium et damnationem aeternam non accersat. Etenim in eodem capite eos corripit, eosque indigne edere corpus Domini et sanguinem bibere dicebat, qui in coena Domini ad ebrietatem usque replebantur, et pauperes a suis mensis excludebant: quae sane peccata non sunt adversus fidem.

Quod si regi terreno iniuriam faceret, qui mensae eius assideret inimicus, et osculum pacis ei offerret, dum mortali odio illum prosequeretur; quamobrem non benevolentiam regis, aut favorem eius acquireret, si rex secretas has dispositiones sciret, sed magis iustissimam indignationem et poenam gravissimam expectare sibi deberet; quis unquam comprehendere plene potest gravitatem illius offensae, qua vilissimus peccator, non adhuc coelesti regi reconciliatus, audet conviva accedere ad mensam Domini, ac Dominico corpori ac sanguini vim inferre?

c) Ex unanimi doctrina Patrum. Cum de exploratissima re agatur, quaedam tantum dabimus testimonia.

S. Iustinus (Ap. I. n. 66.) ait: « Alimentum hoc apud nos appellatur Eucharistia, quod nulli alii participare licitum est quam veram esse doctrinam nostram credenti, et lavacro propter remissionem peccatorum et regenerationem abluto, et secundum Christi mandata viventi ».

Origenes (hom. 2. in Ps. XXXVII. n. 6.) inquit: « Cum anima tua aegrotet, et peccatorum languoribus urgeatur, securus es, contemnis gehennam atque ignis aeterni supplicia despicis et irrides? Iudicium Dei parvipendis, et commonentem te Ecclesiam despicis? Communicare non times corpus Christi accedens ad Eucharistiam, quasi mundus et purus, quasi nihil in te sit indignum, et in his omnibus putas quod effugias iudicium Dei? Non recordaris illud quod scriptum est, quia *Propterea in vobis infirmi, et aegri, et dormiunt multi?* Quare multi infirmi? Quoniam non seipsos diiudicant, neque seipsos examinant, nec intelligunt quid est communicare Ecclesiae, vel quid est accedere ad tanta et tam eximia sacramenta. Patiuntur hoc, quod febricitantes pati solent, cum sanorum cibos praesumunt, sibimetipsis inferentes exitium ».

S. Cyprianus (ep. 10. ad Martyres) reprehendit quosdam presbyteros qui lapsis, nondum rite purgatis, Eucharistiam concedebant, et ait: « Nondum poenitentia acta, nondum exomologesi

facta, nondum manu eis ab Episcopo et clero imposita, Eucharistia illis datur, cum scriptum sit: 'Qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini' ».

S. Ambrosius (lib. 6. in Luc. c. 9. n. 71.) ait: « Nemo cibum accipit Christi, nisi fuerit antea sanctus, et illi, qui vocantur ad coenam, prius vocando sanantur... Ubique igitur mysterii ordo servatur, ut prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, postea alimonia mensae coelestis exuberet ».

S. Augustinus (Tract. 26. in Ioan. n. 11.) inquit: « Aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Quam multi de altari accipiunt et moriuntur, et accipiendo moriuntur! Unde dicit Apostolus: *'Iudicium sibi manducat et bibit'*. Non enim buccella dominica venenum fuit Iudae? Et tamen accepit, et cum accepit, inimicus in eum intravit, non quia malum accepit, sed quia bonum male malus accepit. Videte ergo, fratres, panem caelestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare portate: peccata etsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera ».

Sed pro omnibus audiatur S. Ioannes Chrysostomus, qui prae ceteris abundantius et magnificentius de Mysterio altaris locutus est. Unum locum seligam ex multis. In Matthaeum (hom. 82. alias 83. n. 5.) ait: « Quamobrem oportet semper vigilare: non parvum enim imminet supplicium iis, qui indigne communicant. Cogita quantum contra proditorem indignaris, et contra eos qui Christum crucifixerunt. Cave ergo, ne tu ipse reus sis corporis et sanguinis Christi. Illi sacrum corpus trucidarunt, tu post tot beneficia cum sordida suscipis anima. Neque enim satis habuit hominem fieri, alapis caedi, immolari, sed seipsum commiscet nobiscum, non fide tantum, sed reipsa nos corpus suum constituit. Quanta ergo puritate oportet eum esse, qui hoc fruitur sacrificio? quanto radiis solaribus puriorem esse oporteret manum illam, quae hanc carnem secat, os quod spirituali repletur igne, linguam tremendo sanguine tinctam? Cogita quantum adeptus sis honorem? qua fruaris mensa? Quod angeli tremunt videntes, nec sine metu respicere audent ob fulgorem inde manantem, eo nos alimur, huic commiscemur, factique sumus Christi unum corpus et una caro ».

Et postquam necessariam animi puritatem ad communionem accedentibus eloquenter inculcaverit, prosequitur (n. 6.): « Haec vobis, qui communicatis dico, necnon vobis, qui ministratis. Nam

necesse est vos alioqui, ut cum multa diligentia haec dona distribuatis. Non parvum vobis supplicium deputatum est, si quem improbum vobis notum ad huius mensae participationem admittatis. Sanguis eius exquiretur de manibus vestris. Quamvis dux quispiam sit, quamvis praefectus, sive is ipse, qui diademate redimitur, si indigne accedat, cohibe; maiorem tu quam ille potestatem habes. Si tibi fons purus gregi custodiendus commissus esset, ac videres os ovis cuiuspiam luto foedatum, non sineres demisso capite fluentum turbare. Nunc non aquae, sed sanguinis, et spiritus fonti custodiendo deputatus, si peccatis terra et luto foedioribus inquinatos accedere videas, nec indigneris, nec cohibeas, quam veniam merearis? Idcirco vos Deus hoc honore decoravit ut haec discernatis... Time Deum, non hominem... Si non audes, mihi adduc; nec permittam huiusmodi ausus. Animam potius amittam, quam indigno sanguinem dominicum praebeam: et sanguinem potius profundam, quam tremendum sanguinem dem cui non par est ».

d) Ex magisterio Ecclesiae. Illud enim constat tum ex universa antiquitatis christianae disciplina poenitentiali, qua poenitentes ad reconciliationem disponebantur, et nonnisi hac impetrata ad mysteriorum participationem admittebantur; tum ex liturgiis, iuxta quas antiquitus, ad arcendos peccatores a coelesti corporis et sanguinis Christi convivio, inter Missarum solemnia diaconus clamabat: « Exite, catechumeni, poenitentes, indigni »; et etiam nunc apud Graecos clamat: « sancta sanctis ».

Conc. vero Tridentinum (sess. 13. can. 11.) postquam anathema pronuntiaverit eum, « qui dixerit solam fidem esse sufficientem praeparationem ad sumendum sanctissimum Eucharistiae sacramentum », addit sequentem declarationem:

« Et ne tantum sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur; statuit atque declarat ipsa Sancta Synodus, illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, praedicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat ».

Difficultates, quas adversarii proponunt contra doctrinam mox

vindicatam, facillime solvuntur. Verba namque formae in consecratione calicis adhibita, « Qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum », non significant sanguinem *sumi* ad remissionem peccatorum; sed *effusum fuisse* in remissionem peccatorum, et nunc offerri, ut fructus passionis dominicae nobis applicetur. — Ecclesia in Missa orat ut hoc mysterium « sit ablutio scelerum, sit vivorum atque mortuorum fidelium remissio omnium delictorum »; sed verba ista intelligenda sunt de Eucharistia prout est sacrificium; et addi potest, iuxta S. Th. (3. q. 79. a. 3. ad 1.), nos petere ut « hoc sacramentum sit ablutio scelerum, quorum conscientiam non habemus, secundum illud Psal. XVIII. 13., 'ab occultis meis munda me, Domine'... vel etiam ut nobis robur detur ad scelera vitanda ». — Patres vero, de Eucharistia prout est sacramentum loquentes, dicunt eam peccata abluere non *per se* et *directe*, sed *per accidens* et *indirecte*.

Probatur 2. pars thesis. 1. — Eucharistiam *augere in nobis vitam supernaturalem*, seu in iis, qui rite sacramentum suscipiunt gratiam sanctificantem augere, virtutes quoque infusas et dona Spiritus Sancti, perspicuum est ex dogmate catholico, in Tractatu de sacramentis in genere demonstrato, de efficacitate sacramentorum, quae omnibus non ponentibus obicem *ex opere operato* gratiam conferunt. — Hoc igitur praesupposito, dicimus in primis Eucharistiam *unionem nostram cum Christo et cum omnibus membris corporis Christi mystici per caritatem maxime perficere;* et his verbis significamus, quod etsi omnia sacramenta vivorum, dum augmentum conferunt gratiae sanctificantis, augeant in nobis caritatem, et arctiorem unionem nostram cum Christo reddant; ex propria tamen ratione sua id Eucharistia sibi vindicat, ita ut prae ceteris sacramentis unionem illam magis magisque arctet atque perficiat. — Cetera enim sacramenta vivorum « non ordinantur », ait Suarez [1], « per se primo et directe ad nutriendam caritatem propter solam maiorem perfectionem eius, maioremque unionem cum Christo; sed ordinantur ad speciales effectus, propter quos conferunt specialia auxilia, et aliquod augmentum gratiae: at vero hoc sacramentum per se primo ordinatur ad perficiendam unionem cum Christo et cum corpore eius ».

[1] In 3. S. Thomae, disp. 63. sect. 1. n. 3.

Hunc praestantissimum Eucharistiae effectum, non obscure Christus ipse indicavit dicens: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo »: — et ex ipsa natura sacramenti huius innotescit. Hic enim non per elementum, quod nobis applicatur, Christus nos sanctificat, sibique nos unit; sed ipse per se sub signis sacramentalibus ad nos venit, ipse nobis se coniungit, et nobiscum veluti commiscet. — Et si Christus sacramentum hoc ad modum cibi et potus instituit, ut in effectibus alimoniae corporalis adumbratos aliquo modo intelligeremus mirabiles effectus alimoniae huius spiritualis in anima; quis dubitabit quin sicut proprium alimenti est, quod alito tam intime uniatur, ut in eius substantiam convertatur et unum fiat cum illo, ita, prout fieri potest, alimentum hoc coeleste, quod suscipimus, nobis arctissime coniungatur, ac proinde per caritatem efficiat ut et nos cum illo in unum veluti coalescamus.

Illustrat S. Cyrillus Alex. (l. 4. in Ioan. c. 17.) unionem quae inter nos et Christum per Eucharistiam perficitur, vulgata sed pulcherrima similitudine: « Sicut si quis », inquit, « cerae liquefactae aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat necesse est, sic qui carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso ita coniungitur, ut Christus in ipso et ipse in Christo inveniatur ».

Et egregie S. Chrysostomus (in Ioan. homil. 46. al. 45. n. 4.) eiusdem unionis rationem reddens: « Si quis », inquit, « in liquefactum aurum manum vel linguam iniiciat, si tamen id fieri possit, statim inauratam reddit; id proposita mysteria longe melius animae praestant. Fluvius enim igne ferventius ebullit; at non urit, sed abluit tantum... Qui huius sanguinis participes sunt, cum Angelis stant et Archangelis et supernis potestatibus, regia Christi stola induti et armis spiritualibus instructi. Sed nihil magnum hactenus dixi: nam ipso sunt induti rege ».

Verum enimvero, quum Eucharistia intime Christo nos caritate coniungat, membris corporis eius mystici pariter nos coagmentet oportet, et ideo hic est etiam sacramenti altaris fructus primarius.

Praeterea, Eucharistia apponitur in Ecclesia ut *convivium,* et convivae ad communem mensam assidere debent amore coniuncti. Quare Apostolus fidelibus caritatem maximopere commendans, ad Eucharistiam appellabat dicens (I. ad Cor. x. 17.): « Quo-

niam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus ».

Ipsa materia, ex qua sacramentum conficitur, hoc vinculum amoris, quod Christifideles vincire debet, insinuat, ut docent Patres. — Sic, ad exemplum, S. Ioannes Chrysostomus (hom. 24. in I. ad Cor. num. 2.), ait: « Sicut panis ex multis granis constans unitus est, ita ut grana nusquam appareant, sed sint quidem ipsa, non manifesta autem illorum sit differentia propter coniunctionem; sic nos et mutuo et cum Christo coniungimur. Non enim ex altero corpore hic, ex altero ille nutritur, sed ex eodem ipso omnes. Ideo adiecit: 'Omnes enim ex uno pane participamus'. Si autem ex eodem, et idipsum efficimur omnes, cur non eamdem caritatem exhibemus, et ea ratione unum efficimur? Nam olim, maiorum nostrorum tempore, hoc erat: 'Multitudinis enim credentium', inquit, 'cor unum et anima una erat' ».

Et S. Augustinus (serm. 272. ad infantes): « Dominus Christus.... mysterium pacis et unitatis nostrae in sua mensa consecravit. Qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se ».

Idem S. Doctor, in admirationem raptus significationis et efficientiae huius mysterii, exclamabat (in Ioan. Tract. 36. n. 13.): « O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum caritatis! » — Quam doctrinam, Concilium Tridentinum iterum inculcavit, (sess. 13. cap. 1.) docens: « Salvatorem nostrum in Ecclesia sua Eucharistiam tamquam symbolum reliquisse eius unitatis et caritatis, qua Christianos omnes inter se coniunctos et copulatos esse voluit ».

2. — *Peccata venialia dimitti* per susceptionem sacramenti Eucharistiae indubium est. Id Patres tradunt cum dicunt per communionem *detergi maculas, quae sunt in anima, eamque splendidissimam fieri, ac totam inflammari,* vel Eucharistiam appellant *coelestem medicinam:* quae utique non mortuo vitam tribuit, sed viventi, infirmo tamen et languenti. — Concilium vero Tridentinum eamdem doctrinam confirmat, dum aperte docet sanctissimum sacramentum esse antidotum, quo liberamur a culpis quotidianis; et S. Thomas (3. quaest. 79. art. 4.) sic optime rationem considerat huius effectus.

« In hoc sacramento », ait, « duo possunt considerari, scilicet

ipsum sacramentum, et res sacramenti. Et ex utroque apparet quod hoc sacramentùm habet virtutem ad remissionem venialium peccatorum. Nam hoc sacramentum sumitur sub specie cibi nutrientis. Nutrimentum autem cibi est necessarium corpori ad restaurandum id quod quotidie deperditur per actionem caloris naturalis. Spiritualiter autem quotidie aliquid in nobis deperditur ex calore concupiscentiae per peccata venialia, quae diminuunt fervorem caritatis, ut in secunda parte habitum est, 2. 2. q. 24. a. 10. Et ideo competit huic sacramento ut remittat peccata venialia. Unde et Ambrosius dicit in lib. 5. de sacramentis, c. 4. (implic.), quod *iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianae infirmitatis.* Res autem huius sacramenti est caritas, non solum quantum ad habitum, sed etiam quantum ad actum, qui excitatur in hoc sacramento, per quem peccata venialia solvuntur. Unde manifestum est, quod virtute huius sacramenti remittuntur peccata venialia ».

Hic S. Thomas duplicem rationem assignat, cur peccata venialia dimittantur ex susceptione sacramenti: — una est, quia Eucharistia per se, immediate, peccata illa remittit, cum supernaturaliter effectus operetur in anima, quos cibus corporis producit in corpore; — alia ratio est quia sacramentum habet ex se vim excitandi actualem caritatis fervorem, per quem peccata venialia remittuntur. Nequit ergo attribui S. Thomae sententia, quam ipse non docuit, nempe per hoc sacramentum non remitti peccatum veniale, *nisi mediante* actu caritatis formaliter illi repugnante.

3. — *Eucharistia, ut est sacramentum, prodest ad remissionem poenae temporalis,* quae peccato remisso adhuc debetur, *quamvis ex opere operato remissionem hanc non tribuat.* Id communiter tenent theologi, sequentes doctrinam Angelici, qui ait (3. q. 79. a. 5.): « Ut sacramentum, habet (Eucharistia) effectum dupliciter: uno modo *directe ex vi sacramenti;* alio modo *quasi ex quadam concomitantia....* Ex vi quidem *sacramenti directe* habet illum effectum ad quem est institutum. Non est autem institutum ad satisfaciendum, sed ad spiritualiter nutriendum per unionem ad Christum, et ad membra eius, sicut et nutrimentum unitur nutrito. Sed quia haec unitas fit per caritatem, ex cuius fervore aliquis consequitur remissionem non solum culpae, sed etiam poenae; inde est quod *ex consequenti per quamdam concomitantiam* ad principalem effectum homo consequitur remissionem poenae,

non quidem totius, sed secundum modum suae devotionis et fervoris ».

4. — *Eucharistia contra tentationes nos roborat, concupiscentiam minuit, atque copiosas gratias nobis confert ad vitanda peccata et ad omnium virtutum actus exercendos.* — Eucharisticae alimoniae hos esse effectus Christus ipse patefecit. Nam, ut Eucharistiae praesentiam Christus nobis ostenderet, comparationem (Ioan. 6.) inter eam instituit et manna, dicens, antiquos Patres panem quidem de coelo descendentem manducasse, sed tamen a Deo defecisse et spiritualiter mortuos esse; panem autem vivum a se dandum praestantiorem effectum producturum esse, *ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur,* id est, per peccatum a Deo non deficiat, et spiritualem mortem non incurrat: quibus verbis sat luculenter declaratur, per Eucharistiam homines a peccatis praeservari, atque contra carnis, mundi daemonisque omnes tentationes ita muniri, ut bonum certamen certantes, ad immarcescibilem gloriae coronam valeant pervenire.

Nec minus diserte eamdem veritatem Magister divinus docuit cum diceret in eadem mysterii promissione (v. 58.): « Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui manducat me, et ipse vivet propter me ». — Si ergo vitam supernaturalem, divinam, quam nobis Filius Dei promittit, per Eucharistiam custodimus, fovemus, perficimus; copiosa auxilia ad supernaturalium virtutum actus exercendos, atque ad pericula spiritualis interitus vitanda per Eucharistiam nobis certo impertiri fatendum est.

Patres suavissimos hos Eucharistiae fructus commemorant, atque declarant. — S. Ignatius Martyr (Ep. ad Ephes. num. 20.) Eucharistiam nominat, « pharmacum immortalitatis et antidotum, ne moriamur, sed semper vivamus in Iesu Christo ». Clemens Alex. (Paedagog. l. 2. p. 2.) dicit: « Eucharistia bona est gratia cuius qui per fidem sunt participes, sanctificantur et corpore et anima ». Tertullianus (lib. de resur. n. 8.) ait: « Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur ». Et ne nimii simus, his addimus tantum S. Io. Chrysostomum, S. Cyrillum Alexandrinum et S. Bernardum.

Itaque S. Chrysostomus (h. 46. al. 45. in Io. n. 3.) ait: « Ab illa ergo mensa recedamus tanquam leones ignem spirantes, diabolo terribiles, cogitantes, quod (Christus) sit caput nostrum, et

quantam nobis dilectionem exhibuerit. Parentes saepe liberos suos aliis alendos tradunt, ego e contra carnibus illos meis alo, me ipsum appono: vos omnes nobiles esse volo et bonam de futuris spem adfero. Nam qui in hac vita se vobis tradidit, multo magis in futuro favebit.... Hic sanguis in vobis regiam floridamque exhibet imaginem, pulcritudinem parit incredibilem, animae nobilitatem marcescere non sinit, dum frequenter irrigat et nutrit. Sanguis enim non statim in nobis fit ex cibo, hic vero sanguis confestim irrigat animam, et magnam vim indit... Hic sanguis salus animarum nostrarum est; hoc abluitur anima, hoc ornatur, hoc incenditur, hic igne splendidiorem mentem nostram reddit.... Ex hac mensa fons scaturit fluvios emittens spirituales. Ad hunc fontem eriguntur non salices infructuosae, sed arbores ad ipsum coelum pertingentes, quae fructus semper producunt tempestivos, qui numquam marcescunt. Si quis aestuat, hunc adeat fontem, et ardorem temperet. Nam aestum fugat, et adusta omnia refrigerat, non quae e solis ardore aestuant, sed quae igneis sagittis exusta sunt. Supernum enim habet principium et radicem, unde et irrigatur. Ex hoc fonte multi rivi manant, quos emittit Paracletus, Filiusque mediator est, non bidente viam parat, sed affectum nostrum aperit. Hic fons lucis est, veritatis radios diffundens ».

S. Cyrillus Alexandrinus (comm. in Ioan. VI. 57.), ait: « Quare pie apud te statuas, recte honesteque degere, atque ita Eulogiae particeps fias, credens eam non mortis solum, verum etiam morborum nostrorum depellendorum vi pollere. Christus enim existens in nobis sopit saevientem in nostris membris carnis legem, et pietatem in Deum exsuscitat, perturbationes mortificat, delicta, in quibus sumus, nobis non imputans, sed potius ut aegrotos sanans. Confractum enim alligat, erigit lapsum ceu bonus pastor, et qui animam suam ponit pro ovibus suis ».

S. Bernardus (serm. de coena Domini, n. 3.) inquit: « Duo sacramentum (Eucharistiae) operatur in nobis, ut videlicet et sensum minuat in minimis, et in gravioribus peccatis tollat omnino consensum. Si quis vestrum non tam saepe modo, non tam acerbos sentit iracundiae motus, invidiae, luxuriae aut ceterorum huiusmodi, gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus sacramenti operatur in eo, et gaudeat quod pessimum ulcus accedat ad sanitatem ».

5. — *Eucharistiam gloriosae corporis resurrectionis et futurae gloriae pignus tribuere* iis, qui eam digne sumpserint in hac terrena peregrinatione, iam patet ex dictis: sed et id dignatus est, immensa benignitate sua, Christus aperte nobis promittere, dicens (Ioan. VI. 55.): « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die ». — Quibus verbis intelligere debemus resurrectionem gloriosam, et vitam corporis immortalem, non ea tantum ratione huic sacramento attribui, quia, nempe, confert gratiam, quae semen est gloriae; id enim commune esset omnibus sacramentis; — sed quia immortalitas et gloria corporis speciales veluti effectus sunt huius sacramenti, qui digne communicantibus certius et gloriosius conferuntur, propter specialem coniunctionem, quam fideles, ex salutari Eucharistiae susceptione, cum Christo Iesu acquirunt.

Christus namque, ut merito adnotat Franzelin (de Euch. p. 286.) « ipsam carnem eorum qui digne suscipiunt sacramentum, tamquam contactu suae sanctissimae carnis consecratam considerat ut carnem suam speciali affinitate. Quamvis enim corpora nostra, quamdiu per statum gratiae templa sunt Spiritus Sancti, sint per hoc ipsum membra Christi, de ossibus eius et de carne eius, ex quo tempore ipse naturam nostram per incarnationem fecit suam et participavit carni et sanguini nostro (I. Cor. VI. 15-19., Ephes. V. 30.; Hebr. II. 14.); haec tamen mystica unitas carnis nostrae cum carne Christi suam pleniorem consummationem et velut sacramentalem consecrationem accipit per coniunctionem glorificati corporis et sanguinis eius cum ipsis corporibus nostris, in qua coniunctione celebrantur nuptiae Agni cum sponsa sua Ecclesia adhuc peregrinante in membris singulis, quae iucundiores et plenioris unitionis solum celebrabuntur in patria (Cf. Apoc. XXI. 2. 3.) ».

Hinc Patres Eucharistiam celebrant ut semen quoddam immortalitatis, quod in carne nostra corruptibili deponitur, et in ea crescit, eamque veluti in incorruptibilem substantiam transmutat et in futura resurrectione « configuratam corpori claritatis Christi » gloria coronat.

Magnifice rem declarat S. Cyr. Alex. (in Io. l. 4. Migne p. 578.): « Itaque (Christus) non solo verbo mortuos excitari vult, sed ut ostendat vivificum esse suum corpus, ut iam antea diximus,

mortuos tangit, et per ipsum vitam iam corruptis immittit. Quod si solo tactu sanctae carnis id quod corruptum est vivificatur, quomodo vivificam illam eulogiam non uberiorem consequemur, cum eam quoque degustabimus? In suum enim ipsius bonum, hoc est immortalitatem, nos qui participes eius fuerimus, omnino transformabit. Neque vero eam ob rem mirari velis, aut Iudaeorum more apud te, *quomodo,* quaerere: sed cogita potius, aquam natura sua frigidam esse, sed in lebetem infusam, cum igni admota fuerit, tum suae propemodum naturae immemorem, in potioris virtutem migrare: eodem quoque modo nos, licet ob carnis naturam corruptibiles simus, verumtamen, mixtione verae vitae, deposita nostra infirmitate, ad id quod proprium illius est, reformari, id est, vitam. Oportebat enim, oportebat non solum per Sanctum Spiritum in vitae novitatem animam reformari, sed et crassum ac terrenum corpus hoc crassiore et cognata participatione sanctificari, et ad incorruptionem vocari ».

PARS TERTIA

DE EUCHARISTIA PROUT EST SACRIFICIUM

ARTICULUS PRIMUS

De sacrificio generatim inspecto.

Tertiam huius tractatus partem aggredientes, quae spectat Eucharistiam ut est sacrificium, nonnulla de sacrificio generatim attingere opportunum esse ducimus.

Itaque, sacrificii nomen, a sacro faciendo derivatum, dupliciter usurpari potest, lata nempe et stricte sumpta significatione. *Lato sensu* sacrificium vocatur quodcumque opus, immo quilibet actus sive internus, sive externus elicitus in honorem Dei. Ita S. Aug., in opere de Civitate Dei (l. 10. c. 6.): « Verum sacrificium », inquit, « est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhaereamus Deo »; et S. Thomas (3. qu. 22. a. 2.) ait: « Omne illud quod Deo exhibetur ad hoc ut Spiritus hominis feratur in Deum potest dici *sacrificium* ».

Hoc sensu pluribus in locis Sacrae Litterae loquuntur. In Ps. XLIX. 14. legitur: « Immola Deo sacrificium laudis ». Et Ps. L. 19.: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus ». In libro Ecclesiastici (XXXV. 2.): « Sacrificium salutare est attendere mandatis, et discedere ab omni iniquitate »; et (vers. 4.): « Qui facit misericordiam offert sacrificium ». — Confer Sap. III. 6.; ad Rom. XII. 1.; ad Heb. XIII. 16.

Stricto autem *sensu* sacrificium est *specialis et praecipuus religionis actus,* a ceteris aliis plane distinctus: — quare falsa prorsus

censenda est definitio sacrificii proprie dicti, quae a Philippo Melancthone in defensione Confessionis Augustanae proponebatur, nimirum: « Est coeremonia vel opus quod nos Deo reddimus, ut eum honore afficiamus »; — falsum est assertum Calvini (lib. 4. Inst. cap. 18.): « Nos perpetuo Scripturae usu sacrificium appellari scimus.... quidquid omnino Deo offertur ».

Et re quidem vera, facile ostenditur tum *ex communi hominum consensu, tum ex Sacris Litteris,* praeter generalem et latissimam significationem, qua sacrificium vocamus omne opus bonum in Dei honorem exhibitum; alteram esse stricte sumptam, specialem et unius boni operis tantum propriam, secundum quam sacrificium nominamus, atque illud ab aliis religionis actibus plane discernimus.

Nam si *communem hominum consensum* attendimus, nulla umquam gens tam barbara inventa est, quae non habuerit distinctum a ceteris quemdam actum religiosum, praecipuum, publicum, ad placandum Numen; simulque non habuerit ministros specialiter deputatos, quibus solis potestas tribuebatur illum religionis actum perficiendi. Porro et hi sacerdotes appellati fuerunt, et actus ille religionis praecipuus sacrificium.

Si vero *Sacras Litteras* consulamus clarissime inveniemus *sacrificium* proprie et stricte dictum ab aliis distinctum, quae late et minus proprie sacrificia vocant.

Etenim 1. — Scripturae multarum virtutum actus sacrificiis opponunt; sed quae opponuntur, procul dubio distinguuntur: ergo Scriptura sacrificium proprie dictum distinguit ab aliis religionis actibus, quos etiam, sed minus proprie, sacrificia appellat. Minor est patens, et Maior constat ex Scripturis, ubi, ex. gr. Osee. VI. 6. legimus: « Misericordiam volui et non sacrificium »; et in I. Reg. XV. 22.: « Melior est obedientia quam victimae ».— Dicant adversarii quomodo Deus velle posset misericordiam et non sacrificium si ipsa misericordia est verum et proprie dictum sacrificium; quomodo melior sit obedientia quam victimae, si ipsa obedientia vere ac proprie victima est?

2. Si omne opus bonum in honorem Dei peractum esset, ut adversarii contendunt, iuxta Scripturas, verum et *proprie dictum sacrificium* id in sola operantis actione consistere posset, adeo ut qui voce psallit, aut genua flectit, aut alia huiusmodi operaretur, verum et proprie sumptum sacrificium offerret. — Sed iuxta

Scripturas verum sacrificium in sola operantis actione consistere non potest; nam ad illud perficiendum res aliqua requiritur externa ac sensibilis, et quidem aliquo modo, ut inferius declarabitur, immutanda per sacrificium. Ergo. — Minor probatur ex Genesis XXII. 7. « Ecce ignis et ligna », dicebat Isaac Abrahamo patri suo « ubi est *victima* holocausti? » — Et Paulus Apostolus apertissime in Ep. ad Heb. VIII. 3., ait: « Omnis enim Pontifex ad offerendum munera, et hostias constituitur: unde *necesse est et hunc habere aliquid, quod offerat* ».

3. Insuper, bona opera perficere, actus virtutum elicere, omnes valent et debent; ac proinde si quibuslibet operibus bonis, si quocumque virtutis actu verum et proprium offerretur Deo sacrificium, omnes hoc sacrificium offerre Deo possent, immo et tenerentur. — Atqui ex sacris litteris contrarium evidenter constat. Ergo.

Minor multipliciter comprobatur. — Populo Iudaico semel constituto, una sola tribus speciali modo Deo consecratur, et ex hac tribu, una tantum familia, quae sola sacrificia offerret. Numeri III. 3.: « Haec nomina filiorum Aaron sacerdotum, qui uncti sunt, et quorum repletae et consecratae manus ut sacerdotio fungerentur ». — Si alii in hoc ministerium se ingerebant, iam non actus cultus Deo offerebant, sed iram Dei vindicem super se provocabant. Leviticus XVII. 8. 9.: « Et ad ipsos dices: Homo de domo Israel, et de advenis, qui peregrinantur apud vos, qui obtulerit holocaustum, sive victimam, et ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit eam, et offeratur Domino, interibit de populo suo ». — Quin de Saul dicam, qui eo quod sacrificium Deo obtulerit absente sacerdote, reiectus a Deo fuit et regno privatus (I. Regum XIII. 9-13.); Ozias rex, cum non esset sacerdos et tamen sacrificium offerre voluerit, a Deo lepra, ut omnibus esset ad exemplum, percussus fuit. II. Paralip. XXVI. 16-19.: « Sed cum roboratus esset, elevatum est cor eius in interitum suum, et neglexit Dominum Deum suum; ingressusque templum Domini, adolere voluit incensum super altare thymiamatis. Statimque ingressus post eum Azarias sacerdos, et cum eo sacerdotes Domini octoginta, viri fortissimi, restiterunt regi, atque dixerunt: Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad huiuscemodi ministerium: egredere de sanctuario, ne contempseris, quia non reputabitur tibi in gloriam hoc a Domino Deo.

Iratusque Ozias, tenens in manu thuribulum, ut adoleret incensum, minabatur sacerdotibus. Statimque orta est lepra in fronte eius coram sacerdotibus in domo Domini super altare thymiamatis ». — Quare Apostolus absolute proclamat, (Heb. v. 1-4.): « Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis .... Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron ».

Maneat igitur certissime demonstratum, *sacrificium,* proprie dictum, esse a quovis alio religionis actu distinctum, qui nonnisi lato sensu sacrificium appellari potest. Hanc ob causam *verum et proprie dictum sacrificium* sine addito nominatur, dum alii religionis actus, immo virtutum omnium actus, sive externi, sive interni, qui in gloriam Dei perficiuntur, etsi sacrificia etiam vocentur, additum tamen accipiant ut a *vero sacrificio* distinguantur, et in seipsis determinentur: dicuntur enim *sacrificia laudis, sacrificia spiritus contribulatus, hostiae vociferationis, spirituales hostiae.*

Sed iam ulterius procedentes, inquiramus oportet quid sacrificium proprie dictum essentialiter constituat, ac proinde quomodo definiri debeat? — Hanc autem quaestionem ut rite solvamus, distinguere in primis debemus illud quod est de primaria ratione, seu de essentia omnis sacrificii proprie dicti, ab eo quod de facto in omni vero sacrificio invenitur post lapsum Adae.

Si primum inquirimus, sacrificium definiri potest: « Oblatio rei sensibilis soli Deo facta, per realem vel aequivalentem destructionem eiusdem rei et in signum legitime institutum ad supremum Dei in nos dominium recognoscendum ». Illis verbis « oblatio rei sensibilis Deo soli facta » genus proximum sacrificii significatur; — aliis vero verbis differentia specifica exprimitur, qua sacrificium proprie dictum ab aliis oblationibus Deo factis distingui debet.

Et sane, *quod ad genus proximum attinet,* dum dicimus sacrificium esse « oblationem rei sensibilis soli Deo factam », eo ipso dicimus: — 1. illud esse actum religionis, seu pertinentem ad Dei cultum, ac proinde determinamus cuiusnam cultus sit actus; significamus, nempe, non *civilis cultus,* non cultus *religiosus inferioris ordinis,* seu *duliae,* aut *hyperduliae* propter supernaturalem

quidem, at creatam tamen excellentiam; sed actum esse *latriae,* quae nonnisi Deo debetur propter increatam, et infinitam eius excellentiam: — 2. sacrificium esse actum cultus erga Deum, non internum tantum, sed externum: 3. sacrificium distinguimus ab omnibus actibus cultus externi erga Deum, qui in sola operantis actione consistunt, ut est, ex. gr., adoratio externa.

Verum haec verba: « Oblatio rei sensibilis soli Deo facta », non sufficiunt ad sacrificium definiendum, nam per ea non distingueretur sacrificium ab aliis oblationibus, quae soli Deo utique offerebantur, et tamen sacrificia non erant.

Ratio ergo *specifica* sacrificii in hoc est, quod offeratur ad *agnitionem supremi Dei dominii in nos,* idest, *in vitam et mortem nostram:* — et hac ratione sacrificium proprie dictum ab oblationibus distinguimus, quae significabant Dei dominium *in res omnes* in potestate nostra positas, non autem formaliter dominium Dei in *nos ipsos* et *in vitam nostram.* Per *simplicem oblationem* agnoscimus dominium Dei universale, et ideo res aliquas Deo offerimus, ut denotemus earum et reliquarum omnium, quas possidemus, ipsum potius quam nos dominum esse: — per *sacrificium* vero, proprie dictum, agnoscimus Deum esse auctorem vitae et mortis, cuius placitu omnes res sunt, ac in esse conservantur; et ideo, in sacrificio, realiter vel aequivalenter destruimus rem, quam Deo offerimus, ut significemus vitam nostram ab eius nutu ita pendere, nosque pro nutu voluntatis divinae ita destrui posse, sicut res oblata in sacrificium immutatur a nobis.

Ab hac significatione sacrificii aliena profecto non est altera, quam Cardinalis de Lugo his verbis proposuit: — « Mihi semper placuit ratio », inquit [1], « quam insinuavit Eusebius libro 1. de Demonstrat. capite ult. dicens: 'Hominem debere vitam suam Deo in sacrificio; quia tamen hoc non expedit, ideo lege naturae introductum fuisse, ut in sacrificium animale, vel aliquid eiusmodi commutaretur'. Quasi dicat, sacrificium esse protestationem, qua homo profitetur se habere totum suum esse a Deo, et ideo dignum esse Deum, in cuius honorem et cultum idem esse et eadem vita consumatur et destruatur; quod quia regulariter non licet, offertur, pro vita propria, vita seu entitas alterius rei, protestando eodem modo nostram vitam oblaturos, si liceret et oporteret ».

[1] De Euch. disp. 19. sect. 1. n. 5.

In definitione diximus sacrificium offerri Deo ad agnitionem supremi eius dominii in nos; addidimus tamen id fieri *per signum legitime institutum*. Ratio est quia sacrificium est *signum ad placitum* ad significandum, per destructionem rei sacrificatae, supremum in nos dominium Dei; et quamvis destructio ipsa rei *habeat secundum se quamdam congruitatem ad illud* significandum, non est tamen huiusmodi dominium Dei profitendum *signum naturale,* sed indifferens ad significandum hoc vel aliud; ac proinde debet a *legitima auctoritate* assumi, ut huiuscemodi protestationis determinatam significationem habeat. « Sicut vox *homo* », merito Card. de Lugo (l. c. n. 11.) animadvertit, « non potest privata alicuius voluntate accipere vim significandi hominem, sed necessaria est ad hoc institutio communis, vel alicuius habentis plusquam privatam auctoritatem: sic occisio ovis, e. g. non videtur posse fieri signum sufficienter significans talem, vel talem reverentiam, ex sola unius vel alterius privata voluntate. Nam si aliquis nunc vellet abscindere arborem, vel putare vites, ut significaret per illam destructionem idem quod significatur per occisionem ovis, nemo diceret illum vere et realiter sacrificare; quia illa abscissio arboris non est assumpta publice ad hoc significandum sicut occisio ovis: non ergo potest reperiri vera... ratio sacrificii sine auctoritate publica illud instituentis, quia sacrificium..... est signum humanum politicum, et in ordine ad commercium humanum, sicut voces, quo homo significet suam protestationem, etc. et per consequens debet uti signo habente ex institutione publicam vim et potestatem significandi ».

Haec autem, quae clare ostendunt necessitatem legitimae institutionis ad verum sacrificium constituendum, homines spectant in quadam societate, saltem domestica et patriarchali coadunatos: nam, si supponerentur homines omnino solitariam vitam agentes, et nulli societati politicae tamquam membra adhaerentes, possent, ut videtur, auctoritate privata eligere signum protestativum divini dominii in vitam et in mortem, quodque veri et proprie dicti sacrificii rationem haberet.

Ex hucusque adnotatis facile deducitur:

1. — De essentia sacrificii esse realem, vel aequivalentem destructionem rei, quae Deo offertur ad agnoscendum supremum eius dominium in vitam et mortem nostram.

2. — Non esse de essentia sacrificii, quod fiat per destructio-

nem *rei quae nobis* substituatur; essentia enim sacrificii omnino salvaretur, si *vita nostra* sacrificaretur, supposito quod liceret et expediret.

3. — Sacrificium in genere esse de lege naturae, quia lumine ipso naturali homines inclinantur ad assumenda signa quaedam congrua in recognitionem supremi Dei dominii in nos; quae tamen signa a publica auctoritate determinari deberent, ut pro hominibus in societate constitutis vera et proprie dicta sacrificia forent. Cf. S. Th. 2. 2. q. 85. a. 1.

4. — Sacrificium oblatum Deo falso veram proprie dicti sacrificii rationem habere. Nec valet, quod obiici posset, nempe sacrificium esse signum significans excellentiam Dei cui offertur: ergo si haec excellentia non inveniatur in eo cui offertur, non erit verum signum, sed falsum. Hanc difficultatem optime solvit Cardinalis de Lugo (loc. cit. nu. 13.) dicens: « Respondeo distinguendo consequens: non erit verum veritate transcendentali et essentiali, nego; non erit verum veritate formali, concedo. Aliud enim est, quod sit verum signum, idest, habens ea quae vere requiruntur ad significandum; aliud, quod significet vere, id est, ea, quae significat, ita sint a parte rei; potest enim aliquid esse vere et essentialiter signum, et tamen significare aliquid falsum, sicut hae voces; *Antichristus existit,* vere significant Antichristum existere: alioquin vere non esset propositio; sed tamen est propositio falsa; quia id quod significant non ita se habet a parte rei. Ita sacrificium vere significat illum, cui offertur, habere excellentiam; si tamen illa excellentia non sit prout significatur, significabitur falso. Habet igitur tunc sacrificium veritatem transcendentalem et essentialem sacrificii; non tamen veritatem formalem, quae consistit in conformitate cum re sisignificata ».

5. — Demum ex principiis antea declaratis deducitur mortem martyrum non fuisse proprie dictum sacrificium: quia etsi, quoad martyrum intentionem attinet, mors illa fuerit in cultum Dei, et ad protestationem divini dominii in vitam ac mortem; attamen in signum ex legitima auctoritate instituta non fuerat. — E contra mors Christi ideo verum potuit esse sacrificium, quia ex institutione divina potuit illam divinam excellentiam atque potestatem significare: — et similiter sacrificium eucharisticum ex publica Christi institutione hanc accepit significationem.

Hucusque declaravimus, quae essentialiter sacrificium constituunt: — at si sacrificia spectamus, quae in statu naturae lapsae offeruntur, praeter ea, quae dicta sunt, agnitionem involvunt culpae ex parte hominis, et necessariae expiationis ad placandum Deum offensum.

Porro, notae, quas sacrificio proprie dicto competere diximus, quasque aliis religionis actibus non convenire manifestum est, inveniuntur clarissimae in omnibus proprii nominis sacrificiis, tum apud ethnicos, tum apud populum Dei electum.

Etenim 1. apud ethnicos, constat *a*) sacrificium semper habitum fuisse ut actum supremi cultus oblatum eis, quos gentiles finxerant sibi deos. « Quis sacrificandum censuit », ait S. Aug. (de Civ. Dei, l. 10. c. 4.), « nisi ei, quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit? » — *b*) Sacrificium semper agnitum fuisse ut publica auctoritate institutum ad significandum, per destructionem victimae, dominium Numinis in vitam et mortem hominis, necnon necessitatem placandi numen offensum [1]. Latinus vates id pulchre expressit, dicens:

« Cor pro corde precor, pro fibris sumite fibras
Hanc animam vobis pro meliore damus ».
Ov. *Fast.* VI. 161.

2. Apud populum, qui verum Deum colebat, sacrificium fuisse oblatum in agnitionem supremi eius in nos dominii et ad significandum nos esse peccato obnoxios, mortis reos, ac necessariam indigere delicti expiationem, patet ex tota historia Veteris Testamenti. — Iam inde ab originibus humani generis, cum patriarchae, ait Eusebius [2], « divino Spiritu illustrati viderent, magno sibi opus esse obsequio ad suorum humanorum delictorum purgationem, pretium pro salute sua ei, qui vitam atque animam praebuisset, se debere putabant. Sed cum nihil praestantius aut pretiosius anima sua haberent, quod dicarent, pro hac interim brutorum animalium vitam offerebant, pro sua anima sacrificia suae vitae vicaria (ἀντιψυχα) offerentes ».

[1] Non est opus ut exemplis confirmemus quod hic affirmamus de natura sacrificiorum apud gentiles. Huic rei notissimae testimonium reddidit ipse Voltaire, inquiens: « De tant de religions différentes, il n'en est aucune qui n'ait pour but principal *les expiations*. L'homme a toujours senti qu'il avait bèsoin de clémence. — Voltaire, *essai sur le mœurs* ch. 120.

[2] Demonst. evang. l. 1. c. 10.

In lege vero Mosaica, sacrificia primaria, ut erant sacrificia animalium, offerebantur Deo effusione sanguinis, et consumptione per ignem; sacrificia vero incruenta, quae subordinata cruentis erant, eisque veluti adiuncta, destructione etiam rei oblatae offerebantur. Nec a sacrificiis proprie dictis excipi debet, ut concludunt nonnulli doctores, oblatio panum propositionis; nam et hi etiam in gloriam Dei, et eadem significatione ac cetera proprie dicta sacrificia destruebantur. Etenim quoad illos panes, hic erat ritus oblationis praescriptus a Domino (Lev. XXIV. 5-9.): « Accipies quoque similam, et coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas, quorum senos altrinsecus super mensam purissimam coram Domino statues: et pones super eos thus lucidissimum, ut sit panis in monimentum oblationis Domini. Per singula sabbata mutabuntur coram Domino suscepti a filiis Israel foedere sempiterno: eruntque Aaron et filiorum eius, ut comedant eos in loco sancto: quia Sanctum Sanctorum est de sacrificiis Domini iure perpetuo ». — Ex quo ritu constat panes propositionis, — qui cum thure superposito sicut unum considerari debet, — non minus quam cetera sacrificia fuisse destructos in honorem Dei, cum singulis sabbatis et thus panibus impositum in altari aureo cremabatur, et panes ipsi *manducatione sacra* ad destructionem rei Deo consecratae consumebantur, — « eruntque Aaron et filiorum eius, ut comedant eos, in loco sancto: quia Sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini iure perpetuo ».

In iisdem sacrificiis Mosaicis, ad significandam pro nobis substitutionem victimae, ritus impositionis manus super caput eiusdem victimae adhibebatur. In libro Lev. I. 3. 4. legimus: « Si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento: masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonii, ad placandum sibi Dominum: ponetque manum super caput hostiae, et acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens ». Et eodem modo pro aliis sacrificiis ritus ille describitur Lev. III. 2. 8. 13.; IV. 4. 15. 24. 29. 33. etc.

Apertissime vero haec ratio substitutionis pro nobis victimae, quae Deo offertur, declaratur in ritibus descriptis Lev. XVI. Ibi statuitur quando et quomodo sacerdos potuerit ingredi Sanctuarium, ipsum mundare una cum tabernaculo et altari, et celebrare festum expiationis: et ibi (vv. 20–23.) legitur: « Postquam emundaverit sanctuarium, et tabernaculum, et altare, tunc offerat hir-

cum viventem: et posita utraque manu super caput eius, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa delicta atque peccata eorum: quae imprecans capiti eius, emittet illum per hominem paratum, in desertum. Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam, et dimissus fuerit in deserto, revertetur Aaron in tabernaculum testimonii ».

Itaque sacrificia omnia V. L. notas essentiales exhibent, quas pro vero et proprie dicto sacrificio superius descripsimus, nempe oblationes semper fuerunt Deo factae, iuxta legitimam institutionem, ad recognoscendum, per realem aut saltem aequivalentem rei oblatae destructionem, supremum Dei in nos dominium, debitum a nobis per culpam contractum erga divinam iustitiam, et necessariam nobis expiationem.

In hac autem sacrificiorum omnium significatione continetur, ut patet, Dei *adoratio* et quidem perfectissima; ideoque in Scripturis nomine *adorationis* simpliciter, sacrificium designatur. Confer Gen. XXII. 5.; I. Reg. I. 3.; Ioan. IV. 20. et seqq. — Praeterea in omnibus illis sacrificiis continetur etiam significatio *grati animi* erga Deum, expressio *poenitentiae* ad obtinendam peccati commissi remissionem, et protestatio *indigentiae* nostrae, propter quam divinum imploratur auxilium. Sacrificia ergo illa erant laudis, gratiarum actionis et petitionis, seu in se continebant rationem sacrificii *latreutici, eucharistici, propitiatorii et impetratorii,* modo tamen una, modo altera ex his ratione praevalente, secundum specialem finem propter quem sacrificium offerebatur.

Quare S. Thomas, hunc varium finem spectans sacrificiorum distinguit (1. 2. q. 102. a. 3. ad 8.) in lege veteri, — *holocaustum, sacrificio pro peccato* et *hostiam pacificam.* « Triplex erat », inquit, « sacrificiorum genus: quoddam erat quod totum comburebatur; et hoc dicebatur *holocaustum*, quasi *totum incensum.* Huiusmodi enim sacrificium offerebatur Deo specialiter ad reverentiam maiestatis ipsius et amorem bonitatis eius; et conveniebat perfectionis statui in impletione consiliorum; et ideo totum comburebatur, ut, sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaretur totum hominem et omnia, quae ipsius sunt, Dei dominio esse subiecta, et ei esse offerenda. — Aliud autem erat *sacrificium pro peccato,* quod offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati; et conveniebat statui poenitentium in satisfactione peccatorum; quod dividebatur in duas partes:

nam una pars eius comburebatur, altera vero cedebat in usum sacerdotum, ad significandum quod expiatio peccatorum fit a Deo per ministerium sacerdotum; nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato totius populi, vel specialiter pro peccato sacerdotis; tunc enim totum comburebatur. Non enim debebant in usum sacerdotum venire ea quae pro peccato eorum offerebantur, ut nihil peccati in eis remaneret; et quia hoc non esset satisfactio pro peccato. Si enim cederet in usum eorum pro quorum peccatis offerebatur, idem esse videretur ac si non offerretur. — Tertium vero sacrificium vocabatur *hostia pacifica*, quae offerebatur Deo vel pro gratiarum actione, vel pro salute et prosperitate offerentium, ex debito beneficii, vel accipiendi, vel accepti; et convenit statui proficientium in impletione mandatorum. Et ista dividebatur in tres partes: nam una pars incendebatur ad honorem Dei, alia pars cedebat in usum sacerdotum, tertia vero pars in usum offerentium, ad significandum, quod salus hominis procedit a Deo dirigentibus ministris Dei, et cooperantibus ipsis hominibus, qui salvantur. Hoc autem generaliter observabatur, quod sanguis et adeps non veniebant neque in usum sacerdotum, neque in usum offerentium; sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei, adeps vero adurebatur in igne. Cuius ratio una quidem fuit ad excludendam idololatriam... Secunda ratio ad informationem humanae vitae... Tertia vero ratio est propter reverentiam divinam.... et ideo ut ostenderetur, quod a Deo nobis est et vita, et omnis bonorum sufficientia, ad honorem Dei effundebatur sanguis, et adurebatur adeps. Quarta ratio est, quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi; et pinguedo caritatis eius, per quam se obtulit Deo pro nobis ».

ARTICULUS SECUNDUS

De ratione typica sacrificiorum Veteris Testamenti, et de cruento sacrificio Christi in cruce.

Ultima verba S. Thomae, quae in fine articuli praecedentis citavimus, declaratione indigent, ut appareat ratio typica sacrificiorum veteris legis, et intelligatur relatio quam habebant ad sa-

crificium cruentum, quod Dominus noster pro salute mundi obtulit in cruce. Id breviter praestabimus in praesenti articulo.

Sed in primis, ratio haec typica veterum sacrificiorum iam ex eo apparet, quod tota oeconomia Veteris Testamenti, et praesertim totus cultus externus, praefigurabat Novum Testamentum, novumque cultum, idest christianum. Cum ergo sacrificia pars essent et quidem praecipua cultus veteris, eis inesse debebat ratio typica, qua significabant sacrificium illud per quod solum condigna peccati expiatio fieri poterat, et mundus Deo reconciliari.

Hanc veritatem S. Paulus inculcat in Epistola ad Hebraeos, in qua, praesertim cap. VIII., IX., et X. magnifice exponit significationes veterum sacrificiorum. — Ipsa constructio tabernaculi, ac templi a Deo praescripta, nec non totus ritus, quo sacrificia offerebantur in veteri lege, significabant, iuxta doctrinam Apostoli, futurum sacrificium, quod Christus obtulit in cruce. Etenim sacrificia offerebantur in atrio, et non in interiori tabernaculo, quod erat « sanctum sanctorum »: in eo nonnisi semel in anno pontifex ingrediebatur inferens sanguinem sacrificii, « hoc significante », ait Paulus (IX. 8. 9.) « Spiritu Sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priori tabernaculo habente statum: quae parabola (typus) est temporis instantis (praesentis), iuxta quam munera et hostia offeruntur, quae non possunt, iuxta conscientiam, perfectum facere servientem ». Et illo ritu non modo sacrificiorum Veteris Testamenti insufficientia significabatur, sed necessitas simul et efficacia repraesentabantur illius futuri sacrificii, quo Christus « per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, id est non huius creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa » (v. 11. 12.).

Eadem ratio typica in sacrificiis legis mosaicae apparebat in repetitione incessanti sacrificiorum, quia singula non erant applicatio expiationis iam completae, sed ostendebant necessariam esse futuram expiationem. « Umbram enim habentes lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum, per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, numquam potest accedentes perfectos facere; alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati (pro quo non iam esset praestita satisfactio), cultores semel mundati..... Et omnis quidem sacerdos (Leviticus) praesto est quotidie mini-

strans et easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei...... Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos » (ad Heb. x. 1-29).

Demum antiqua sacrificia cum offerrentur ad sanctitatem legalem conferendam, per hanc praefigurabant sanctificationem internam, obtinendam vi sacrificii Christi; et sicut totum Testamentum Vetus cum haereditate sua bonorum temporalium initiatum fuit sanguine typico sacrificiorum; et tabernaculum et vasa omnia, quae Novi Testamenti Ecclesiam figurabant, consecrata fuerunt sanguine typico: ita his respondet, tamquam antitypus, initiatio Novi Testamenti et sanctificatio Ecclesiae per sanguinem Christi, in sacrificium oblati pro peccatis hominum; ex quo sacrificio, tunc adhuc futuro, derivabatur pro Veteri etiam Testamento omnis gratia ad remissionem peccatorum et animae sanctificationem. « Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi.... emundabit conscientiam nostram..... Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum praevaricationum, quae erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, aeternae haereditatis. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.... Unde nec primum sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato.... omnem populum aspersit dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit; et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur, et sine sanguinis effusione non fit remissio. Necesse est ergo, exemplaria (ὑποδείγματα typi) quidem coelestium his mundari, ipsa autem coelestia melioribus hostiis quam istis » (Heb. IX. 13-23.).

Significationem mysticam sacrificiorum V. T., quam S. Paulus clare docet, S. Augustinus in libris suis, praesertim adversus Faustum Manichaeum, frequenter evolvit. « Hebraei », inquit (contra Faustum lib. 20. cap. 18.). « in victimis pecorum, quas offerebant Deo, multis et variis modis, sicut re tanta dignum erat, prophetiam celebrabant futurae victimae, quam Christus obtulit ». Et paulo post in eodem libro (c. 21.) sacrificia Hebraeo-

rum, ait, offerebantur « vero uni Deo, ut ei offerretur similitudo promittens veritatem sacrificii, cui erat offerenda ipsa reddita veritas in passione corporis et sanguinis Christi ».

Sacrificium enim, quod Christus consummavit in cruce, redemptionem ita perfecit, et pro omnibus omnino hominibus divinae iustitiae satisfactionem superabundantem obtulit, ut quaecumque gratia collata fuerit post lapsum Adae, quaecumque fuerit vel est mediorum omnium supernaturalium ad sanctificationem hominum institutorum dignitas et virtus; totum id ex merito in cruce consummato repeti debeat, et ex virtute oblationis Christi in cruce. « Sanctificati sumus », ait Paulus, « per oblationem corporis Iesu Christi semel » (ad Heb. x. 10.); et « una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos » (ib. x. 14.).

Sed sacrificium crucis in se perfectum pro redemptione ac sanctificatione hominum, obstare non debuit quominus iuxta generalem oeconomiae eiusdem redemptionis, et iuxta naturam cultus publici Deo in nova lege exhibendo, Christus « dilectae sponsae suae Ecclesiae [1] visibile .... relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repraesentaretur, eiusque memoria in finem usque saeculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur ».

Hoc autem sacrificium in ultima coena Christus instituit cum corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit; et est illud quod ubique terrarum in Ecclesia catholica celebratur, quodque communiter aqud Latinos vocatur *Missa,* vocabulo derivato vel, ut quibusdam placet, ex hebraico *Missah,* quod oblationem significat, vel ex voce graeca μυέω, *sacris initio,* ut contendunt alii, vel melius a latino verbo *mitto,* ita ut Missa nomen acceperit a missione seu dimissione fidelium, peractis mysteriis.

Inter Protestantes, non tantum sacramentarii, sed etiam ii, qui realem Christi praesentiam in Eucharistia inficiati non sunt, sacrificium Missae negaverunt.

Concilium Tridentinum, sess. 22., damnans hanc Novatorum haeresim, sequentes statuit canones de fide credendos:

[1] Conc. Trid. sess. 22. c. 1.

Can. 1. « Si quis dixerit, in Missa non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari; A. S.

Can. 3. « Si quis dixerit, Missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium; vel soli prodesse sumenti; neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere; A. S. »

Can. 4. « Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio, in cruce peracto, per Missae sacrificium, aut illi per hoc derogari; A. S. »

Catholicum dogma de veritate sacrificii Missae vindicabimus articulis insequentibus.

ARTICULUS TERTIUS

De sacrificio Eucharistiae, seu Missae, in V. L. praenuntiato.

Veritas sacrificii Eucharistiae probatur in primis ex celeberrima prophetia Malachiae, et ex praenuntiato sacerdotio Christi secundum ordinem Melchisedech; quamobrem subiicitur

THESIS XIV.

Eucharistiam esse verum et proprie dictum sacrificium, quod in Missa offertur, ex prophetia Malachiae I. 10. 11., *et Ps.* CIX. 4. *clarissime patet.*

I. A Malachiae vaticinio demonstrationem thesis incipimus, et verba prophetiae ante omnia damus. In capite I. vv. 10. 11. legimus: « Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum ». — Iam vero ex hoc textu ita argumentamur:

In verbis mox citatis continetur praenuntiatio sacrificii novi, ac proprie dicti, repudiatis Iudaeorum sacrificiis successuri. Atqui illud sacrificium novum, proprie dictum, nequit aliud esse praeter sacrificium Eucharistiae, quod offertur in Missa. Ergo.

Ut Maior constet, ostendi tantum debet sermonem esse in verbis citatis de sacrificio proprie dicto, quod a sacrificiis Veteris Testamenti abrogandis distinguatur; — et hoc evincitur:

1. Ex verbis a Propheta adhibitis, quae sacrificium proprie dictum sonant; et maxime ex voce מנחה (oblatio), quae in Sacris Litteris et significationem genericam praesefert sacrificii proprie dicti, et determinate communiter adhibetur ad sacrificium incruentum significandum. Confer Bellarminum de Missa, l. 5. c. 10.; Franzelin, de Euch. p. 331.

2. Ex oppositione inter sacrificium, quod vers. 11. praenuntiatur, et ea quae vers. 10., a Iudaeis offerebantur, et repudiantur. Oppositio haec evidenter ostendit vetera sacrificia ita esse abolenda, ut eis substitueretur aliud sacrificium; ac proinde istud esse verum ac proprie dictum, sicut illa, in quorum locum succedere debebat, vera erant et proprie dicta.

3. Ex antithesi sacerdotum: nam amplius nolle sacrificia suscipere e manibus sacerdotum Iudaeorum protestatur Deus sed successurum sacrificium suscipere velle dicit ab aliis sacerdotibus, qui assumendi sint ex omnibus gentibus, et nomine Levitarum distinguuntur ratione muneris sacerdotalis proprie dicti, idest ex eo quod electi sint ad offerendum sacrificium proprie et stricte sumptum. Id constat ex eadem prophetia Malachiae III. 3., ubi legitur: « Et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum, et erunt offerentes Domino sacrificium in iustitia »; et ex loco parallelo apud Isaiam LXVI. 19-21.: « Et annuntiabunt gloriam meam gentibus: et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, et in quadrigis et in lecticis, et in mulis et in carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem, dicit Dominus: quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in sacerdotes, et levitas, dicit Dominus ».

Quod vero ad probationem attinet Minoris, nonnisi Eucharistiam sacrificium esse illud novum a Malachia praedictum, facile ostenditur ex characteribus, quibus insignitur. Etenim, ex dictis patet, 1. sacrificium illud praenuntiatum fuisse non ut pro-

prium unius populi electi, sed ut commune omnibus gentibus, et quod offerri deberet in omni loco « ab ortu solis usque ad occasum ». 2. — Ut offerendum a legitimis et proprie dictis sacerdotibus, ad hoc munus sacerdotale a Deo eligendis ex omnibus gentibus. 3. — Ut sacrificium omnino et semper *mundum*, quod nulla malitia offerentium inquinari potest. 4. — Ut sacrificium incruentum, quale erat *mincha* apud Iudaeos. — Sed characteres a Propheta indicati Eucharistiae conveniunt, et nonnisi Eucharistiae convenire possunt, ut cuique facile patet. — Ergo novum et proprie dictum sacrificium, quod in Prophetia Malachiae praenuntiatur, est Eucharistia, seu sacrificium Missae, quod apud omnes gentes Ecclesia celebrat.

Concilium Tridentinum (sess. 22. c. 1.) explicite docuit sacrificium Eucharistiae esse illam oblationem « quam Dominus per Malachiam nomini suo, quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam praedixit »; et hanc perpetuo fuisse Patrum sententiam, ex eorum testimoniis, quae hic adiicimus, plene constabit.

S. Iustinus Martyr, dialogo cum Tryphone, n. 41., post citata verba Malachiae inquit: « De nostris vero gentium sacrificiis, quae in omni loco offeruntur, hoc est, de pane Eucharistiae et poculo similiter Eucharistiae, iam tum locutus praedixit (Malachias), nos quidem glorificare nomen eius, vos autem profanare ».

S. Irenaeus (l. 4. adv. haer. c. 17. al. 32. n. 5.) ait: « Eum, qui ex creatura panis est, accepit et gratias egit dicens: 'Hoc est corpus meum'. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est. Novi Testamenti novam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo offert Deo ». Tum adductis Malachiae verbis addit: « Manifestissime significans per haec, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo: omni autem loco sacrificium offeretur ei, et hoc purum; nomen autem eius glorificatur in gentibus ».

Eusebius Caesar. (lib. 1. Dem. evang. cap. ult.), citato loco Malachiae, haec subiungit: « Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus Deo plenum et odorem adferens et sacrosanctum sacrificium; sacrificamus novo more secundum Novum Testamentum hostiam mundam ».

S. Chrysostomus, vel alius auctor hom. in Ps. xcv. num. 2., in verba Malachiae dicit: « Vide, quam luculenter atque dilucide mysticam interpretatus est mensam, quae est incruenta hostia ». Idem argumentum versat S. Doctor in hom. 5. c. Iudaeos n. 12. ubi probat, verba Malachiae referenda esse ad sacrificium a Christo institutum, quod ubique offertur, et de hoc dicit: « Si quis hoc ipsum sacrificium cum illo (in V. T. oblato) conferat, ingens immensumque discrimen inveniet, ut iuxta comparationem rationis solum hoc purum dici mereatur ».

S. Augustinus (l. 1. c. adv. leg. et proph. c. 20.) tractans hunc locum Malachiae ait: « Ecclesia per successiones Apostolorum immolat in corpore Christi sacrificium laudis ». Et lib. 18. de Civ. Dei (c. 35. n. 3.) docet, vaticinium Malachiae impleri per sacrificium secundum ordinem Melchisedech ubique oblatum. Idem docent S. Hieronymus; et Theodoretus (Comment. in c. 1. Malachiae).

Denique S. Ioan. Damascenus (l. 4. de fide, c. 13.) ait: « Hoc nimirum est purum et incruentum sacrificium, quod ab ortu solis usque ad occasum offerri sibi per Prophetam Dominus dixit: corpus est et sanguis Christi, quod ad animae nostrae corporisque conservationem conceditur ».

II. Argumentum ex Psalmo cix. 4. sic proponitur: —

Christus pronuntiatur sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech: ergo sacrificium offerre debuit simile illi, quod obtulit Melchisedech. — Sed ideo tantum dici potest Christum obtulisse sacrificium Melchisedechi sacrificio simile, quia assumptis pane et vino, iisque in corpus et sanguinem suum transsubstantiatis, Christianae Religionis sacrificium instituit, quod ab Ecclesia catholica in Missa celebratur. — Ergo.

Quod Christus Dominus praenuntiatus fuerit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, evidens est ex verbis ipsis Psalmi: « Iuravit Dominus, et non poenitebit eum: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech »; — quae verba indubie spectare Christum, ipse Dominus docuit, prout colligitur ex eius responsione relata in Evangelio Matth. xxii. 41-44.: « Congregatis autem Pharisaeis, interrogavit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, di-

cens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dexteris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? »

Similiter Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech aperte docet Paulus in Ep. ad Hebraeos, ubi tale sacerdotium Christi pluries commemorat, et ex illo arguit.

« Sic », ait Apostolus, « et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit: Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech » (v. 5. 6.); et iterum: « Contestatur enim: Quoniam tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Reprobatio quidem fit praecedentis mandati, propter infirmitatem eius et inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine iureiurando (alii quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum: Iuravit Dominus, et non poenitebit eum: Tu es sacerdos in aeternum): in tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus » (VII. 17-22.).

Quod autem Christus cum sacerdos constitutus fuerit secundum ordinem Melchisedech, sacrificium sacrificio a Melchisedech oblato simile offerre debebat, certum est ex ipsis verbis « secundum ordinem, (seu secundum ritum, vel offerendi modum) Melchisedech »; necnon ex eo quod sacerdotium et sacrificium sibi mutuo respondent, iuxta illud S. Pauli, ad Heb. (v. 1.): « Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis ».

His vero in tuto positis, Minor in argumento subsumpta, nempe Christum dici non posse sacerdotem in aeternum secundum ordinem Melchisedech, nisi quia sacrificium obtulit et instituit in consecratione corporis et sanguinis sui, facili negotio vindicatur. — Nam de Melchisedecho legimus, Gen. XIV. 18.: « At vero Melchisedech, rex Salem, proferens panem et vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei ». Cum ergo Melchisedech sacrificium incruentum obtulerit in pane et vino, Christus utpote sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, debuit sacrificium incruentum sub specie panis et vini offerre et instituere: — quod sane Christum fecisse admitti non

potest, nisi confiteamur in consecratione corporis et sanguinis sui sub speciebus panis et vini id eum perfecisse.

Argumentum roboramus ex interpretatione Patrum.

S. Cyprianus, post relata Psaltis verba: « Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech », dicit: « Qui ordo utique hic est de sacrificio illo veniens, et inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem et vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Iesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem? » (Ep. ad Caecil. l. 2. ep. 3. al. ep. 63.).

Clemens Alexandrinus: « Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei altissimi, qui panem et vinum sanctificatum dedit nutrimentum, in typum Eucharistiae » (l. 4. Stromatum c. 25.).

Eusebius Caesareensis: « Quemadmodum Melchisedech, qui sacerdos gentium erat, nusquam videtur sacrificiis corporalibus functus, sed solo vino ac pane; ita Salvator ac Dominus noster, deinde qui ab eo profecti sunt sacerdotes, in omnibus gentibus... vino ac pane corporis illius ac salutaris sanguinis mysteria repraesentat: quae sane mysteria Melchisedech tanto ante Spiritu divino cognoverat, et rerum futurarum imaginibus usus fuerat » (l. 5. dem. Ev. c. 3.).

S. Ambrosius: « Cognovimus sacramentorum istorum figuram Abrahae temporibus praecessisse, quando obtulit sacrificium sanctus Melchisedech » (l. 5. de Sac. c. 1.).

S. Hieronymus ad Marcellam: « Recurre ad Genesim, et Melchisedech regem Salem huius principem invenies civitatis, qui iam tunc in typo Christi panem et vinum obtulit, et mysterium christianum in Salvatoris corpore et sanguine dedicavit » (Ep. 46. ad Marcellam).

S. Augustinus ad Innocentium: « Melchisedech prolato sacramento mensae Dominicae, novit aeternum eius sacerdotium figurae » (Ep. 177. al. 95.). Et alio in hoc loco: « Ibi quippe primum apparuit sacrificium, quod nunc a Christianis offertur Deo, toto orbe terrarum, impleturque illud, quod longe post hoc factum per prophetam dicitur ad Christum, qui fuerat adhuc venturus in carne: « Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech » (l. 16. de Civ. Dei c. 22.). Et iterum de Psaltis

verbis agens, animadvertit: « Ibi quippe et hoc dictum est: « Iuravit Dominus, et non poenitebit eum: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech ». Noverunt, qui legunt quid protulerit Melchisedech, quando benedixit Ahraham, et iam sunt participes eius: vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum. Dei autem iuratio, incredulorum est increpatio: et quod Deum non poenitebit, significatio est quia hoc sacrificium non mutabit, mutavit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron » (l. 1. contra adversarium legis et prophetarum c. 20.).

Declarationes nonnullas probationibus thesis addimus.

1. — *Mincha,* ut offerebatur apud Iudaeos, sane non offertur a Christianis in sacrificium; sed per *mincha* Leviticorum sacerdotum praedici poterat sacrificium legis novae; quatenus hoc et illud in ratione veri et proprie dicti sacrificii conveniunt. Similiter sacrificium ovium legis veteris significabat sacrificium Christi cruentum, quatenus hoc erat verum et proprii nominis sacrificium, licet aliud esset corpus, quod in cruce offerendum erat.

2. — Patres, perfecta conversione, vaticinium Malachiae interpretantur de sacrificio Eucharistiae; et S. Cyrillus Hierosolymitanus, dum, Cat. 18. n. 25., ad probandam reprobationem Synagogae et Ecclesiae christianae catholicitatem, affert inter cetera illud « ab ortu solis usque ad occasum, magnum nomen meum in gentibus », non ideo ab aliis Patribus dissentit quoad intelligentiam prophetiae Malachiae; nam eam tunc integram non referebat, et declarabat, sed illud solum, quod ad eius scopum pertinebat, quodque nullo pacto opponitur communi interpretationi, proferebat.

3. — Quod spectat argumentum desumptum ex sacerdotio Christi secundum ordinem Melchisedech, falsum est Scripturam non referre, eum sacrificasse *in pane et vino.* In Genesis XIV. 18. legitur:

At vero Melchisedech rex Salem proferens panem et vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi.	ומלכי־צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון

Porro illud *proferens,* hic significat idem ac *offerens,* seu denotat sacrificium.

Etenim in hebraico textu legitur *hotsi, produxit,* a *iatsa;* sed cum haec vox varie accipiatur, vertenda est prout loci sensus et circumstantiae poscunt. Sic Exod. XII. 51. *hotsi* sumitur pro *eduxit,* scilicet filios Israel ex Aegypto; — Is. XLII. 1, pro *iudicium protulit;* — sed Iud. VI. 18. pro *sacrificium offerre;* et ita hic sumitur, ut patet ex citato textu Hebraeo: *et erat sacrificans Deo altissimo* »; — vel ex Vulgata nostra, quae vertit: *erat enim sacerdos Dei altissimi;* quae causalis alioqui inepte omnino addita esset.

Nec dicas 1. Haec: « *erat sacerdos Dei* », non necessario referuntur ad praecedentia, sed potius pertinent ad sequentia: « *benedixit ei* ». — Ergo illa: « *erat sacerdos* », non adduntur ut causa oblationis panis et vini.

R. *N. Ant.* — Nam in Hebraeo post illa verba: « *erat sacerdos* », ponitur accentus *soph pasuch,* qui indicat periodum ibi terminari; eaque interpunctio est in chaldaico, graeco et latino textu: ergo haec: « *erat sacerdos* », ad praecedentia adhuc pertinent.

Nec dicas 2. In Hebraeo non haberi particulam causalem *ki, enim,* sed copulativam *ve,* quae *et* vel *autem* significat; nam particula *ve* frequentissime ab Hebraeis et in Scriptura pro *causali* adhibetur; cuius rei plurima exempla exhibet Perrerius in illum locum Genesis, ut, ex. gr., Gen. XXX. 27.: « Experimento didici, quia benedixerit mihi Dominus », ubi pro *quia* habetur *ve.* Quod vero et hic ita sumatur, inde patet, quia redditur ratio cur Melchisedech panem et vinum protulerit, *quia erat sacerdos,* ut habet Samaritana editio.

Neque obstare debet Complutensis editio 70., quae habet ἐξήνεγκεν αὐτῷ ἄρτους καὶ οἶνον, *obtulit ipsi,* scilicet Abrahae, *panes et vinum;* nam 1. τὸ *ipsi* nec in Hebraeo legitur, nec in graeca editione Romana 70., ut proinde hinc corrigenda potius sit editio Complutensis; praesertim, quod τὸ *ipsi* non insit versionibus aliis, Chaldaicae, Samaritanae, etc. 2. — Hinc id solum probabile fit, nempe Melchisedechum de pane et vino ante sacrificato dedisse Abrahae et militibus in victoriae laetitiae signum, more non tantum apud ethnicos, sed etiam Hebraeos usitato, ut tum religionis, tum laetitiae causa, vescerentur omnes de iis quae fuerant sacrificata. Quoad Hebraeos id constat ex I. Reg. IX. ubi

legitur: « Ipse benedicit hostiae, et comedunt, qui vocati sunt ». Et ex I. Paral. xvi. 3. Quoad Ethnicos ex Act. xv., ubi prohibentur fideles vesci de idolothytis.

4. — Sacrificia praecipua Aaronici ritus erant cruenta cum immolatione animalium, et sacrificia incruenta nonnisi subordinata eis et adiuncta: — Melchisedech vero sacerdos, ut ex Genesi constat, incruentum sacrificium obtulit, non alteri sacrificio subordinatum et adiunctum, sed in se absolutum. Quare hic fuit ritus sacerdotii Melchisedechi proprius, a ritu sacerdotii aaronici omnino diversus, quod incruentum nempe sacrificium Deo offerret, in pane et vino: — et ideo Christus sacerdos appellatur secundum illum ritum, quia corpus et sanguinem suum in sacrificium obtulit sub specie panis et vini.

Nec dicant adversarii: — si ex eo quod Melchisedech obtulerat *panem et vinum* in sacrificium, deducitur Christum, sacerdotem secundum ordinem Melchisedech constitutum, simile sacrificium obtulisse et instituisse; pari ratione concludi deberet sacrificium a Christo oblatum et institutum consistere non in Eucharistia, sed in *pane et vino,* cum haec tantum oblata fuerint a Melchisedecho.

Respondemus negando sequelam, nam figuratum figurae in omnibus aequale esse non debet: secus eodem modo inferri posset, sicut Melchisedech fuit purus homo, ita et Christus, per eum, ut docet Paulus, praefiguratus. — Ut igitur Melchisedech, ratione sacrificii sui, figura fuerit Christi offerentis et instituentis sacrificium Eucharistiae, sufficit panem et vinum, remanentibus speciebus, converti in corpus et sanguinem Christi, et sacrificium incruentum corporis et sanguinis Christi Deo offerri sub illis remanentibus speciebus panis et vini.

Christus vero, seipsum in cruce offerens, neque secundum ritum Aaronis, neque secundum ritum Melchisedech, obtulit sacrificium; quia nec immolavit typica animalia, nec seipsum sub specie panis et vini, sed in propria humana forma cruente se obtulit.

5. — Apostolus Paulus, in Ep. ad Hebraeos, non dicit aperte Melchisedech sacrificium obtulisse in pane et in vino, et in hoc

figurasse sacrificium Eucharistiae institutum a Christo; sed pro scopo ab Apostolo intento, id docere non oportebat.

Etenim scopus, in Epistola ad Hebraeos, intentus a Paulo erat ut ostenderet sacrificium Christi longe praestantius esse sacrificio Aaronis, immo Christum longe maiorem esse Angelis, Moyse, et sacerdotibus Leviticis. Porro excellentiam sacrificii Christi super aaronicum probat tum ex dignitate personae offerentis, seu sacerdotis, tum ex dignitate hostiae oblatae: et haec duo ostendit. 1. — Quia Melchisedech, qui Christi typus et figura fuit, maior erat Abrahamo, ac consequenter Aarone eius pronepote. Qui enim Abrahamo benedixit, et ab eo decimas accepit, eo maior fuit, nam minor a maiori benedicitur: atqui Melchisedech benedixit Abrahamo, et ab eo decimas accepit; ergo maior fuit Abrahamo; et Christus, qui est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, maior est Aarone, ac proinde sacrificium Christi sacrificio Aaronico longe praestantius est et excellentius. 2. — Praestantiam vero victimae Novi Testamenti supra veteres omnes, probat Paulus tum ex inutilitate, insufficientia, et infirmitate sacrificii Aaronici. « Impossibile quippe est », ait Apost. Heb. x. 4., « sanguine hircorum et taurorum auferri peccata ». Tum ex iterata saepius sacrificii Aaronici oblatione, cum e contra de Christo doceat quod « una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos ». Heb. x. 14. Tum ex duratione seu aeternitate sacrificii Christi, qui *sacerdos est in aeternum secundum ordinem Melchisedech.* E contra sacrificium Aaronicum ad tempus institutum, adveniente Christo destruendum erat. Haec vero momenta, ut patet, vim maximam per se habebant, nec ad suum scopum quidquam profecisset Apostolus ex similitudine oblationis panis et vini in sacrificio Melchisedechi. — Excellentiam autem ipsius Christi supra Angelos, Moysen, et sacerdotes omnes Leviticos, Apostolus disertissime probat comparando cum illis Christum. Ipse enim est, ait Apostolus, « quem (Deus) constituit haeredem universorum, per quem fecit et saecula; qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae eius, portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius prae illis nomen hereditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? » (ad Hebr. 1. 2–5.). Et si Moysi comparat Christum « amplioris gloriae », inquit, « iste prae Moyse dignus est

habitus, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo; qui autem omnia creavit, Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius tamquam famulus, in testimonium eorum, quae dicenda erant; Christus vero tamquam filius in domo sua » (ibid. III. 3-6.).

Praeterea animadversione dignum est Paulum aperte fateri se multa in Epistola ad Hebraeos Melchisedechum spectantia omisisse propter eorum, ad quos scribebat, imbecillitatem: — « de quo (Melchisedecho) nobis grandis sermo, et ininterpretabilis », inquit, « ad dicendum; quoniam imbecilles facti estis ad audiendum » (ad Heb. v. 10.).

ARTICULUS QUARTUS

De sacrificio Eucharistiae instituto a Christo.

Sacrificium, quod in V. T. praenuntiaverant, ac typi expresserant futurum, Christus Dominus obtulit ac instituit. Is enim, ut loquitur Tridentina Synodus (sess. 22. cap. 1.), « sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit; ac sub earumdem rerum symbolis Apostolis, quos tunc Novi Testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit; et eisdem, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, praecepit per haec verba: 'Hoc facite in meam commemorationem', uti semper catholica Ecclesia intellexit et docuit ».

Veritatem sacrificii Eucharistiae a Christo Domino instituti demonstrabimus tum ex ipsis verbis Institutionis Eucharistiae, tum ex doctrina Pauli in 1. Epistola ad Corinthios, tum ex rationibus theologicis; et confirmabimus ex perpetua et apertissima professione Traditionis Christianae. Sit ergo

THESIS XV.

Veritas sacrificii Eucharistiae, quod in Missa celebratur, evincitur; 1. — *ex verbis ipsis institutionis Eucharistiae;* 2. — *ex Ep. I. ad Cor.* X. 14-21.; 3. — *ex rationibus theologicis;* 4. — *ex perpetua ac evidenti Traditione.*

I. Probatur thesis *ex verbis institutionis Eucharistiae:* et primo de consecratione calicis loquemur, deinde de panis consecratione. Verba consecrationis calicis apud Evangelistas Matthaeum, Marcum, et Lucam sic leguntur:

Luc. XXII. 20. τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματι μου, το ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον
Hic est calix Novum Testamentum in sanguine
meo, qui pro vobis fundetur.

Marc. XIV. 24. τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον
Hic est sanguis meus Novi Testamenti,
qui pro multis fundetur.

Matth. XXVI. 28.: τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν
Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti,
Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Iam vero ex comparatione horum textuum apparet: 1. — Verba a Christo prolata haec omnia fuisse: « Hic est enim calix sanguinis mei Novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum » : quae verba in canone Missae posita sunt pro calicis consecratione. 2. — In Vulgata legi *effundetur,* at in graeco textu esse *effunditur.*

His in antecessum statutis, ad demonstrandum quod proposuimus, inquirere debemus quaenam sit illa effusio de qua Christus loquitur: et textus ipse ostendet *effusionem* enuntiari *de sanguine ut est in calice.* Et sane apud Lucam apertissime dicitur « *hic calix... qui effunditur* (τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον): quibus verbis, *calix* dicitur, iuxta obviam loquendi figuram, pro re in calice contenta, seu pro *sanguine;* et *sanguis* significatur effusus *prout est in*

calice: — ac proinde, ex vi illius locutionis non modo significatur, id quod continetur in calice *esse* in cruce *effundendum*, sed idipsum *effundi*, quatenus ponitur in calice, seu in eo statu ut est in calice. Effusio autem haec sanguinis facta est, ut ait Christus « pro multis, in remissionem peccatorum ».

Ex his animadversionibus argumentum pro re nostra clarescit, et sic se habet: — Sanguis Christi, effusus pro nobis in remissionem peccatorum, offertur Deo in verum et proprii nominis sacrificium. Sed sanguis Christi, formaliter ut positus per verba consecrationis in calice, effusus fuit pro nobis in remissionem peccatorum. Ergo sanguis Christi, formaliter ut positus per verba consecrationis in calice, oblatus fuit Deo in verum et proprii nominis sacrificium. — Maior patet ex articulis 1. 2. huius tertiae partis: Minor constat ex verbis consecrationis calicis mox explicatis. Stat ergo conclusio.

Duo tantum hic declaranda manent: primum nempe, cur in sacrificio incruento, ut est sacrificium Eucharistiae, sanguis Chrisi dicatur effundi; alterum quomodo textus graecus cum latino vulgato concilietur.

Ad primum quod attinet, duplex effusio sanguinis Christi attendi debet; *realis* et *mystica*. *Realis* effusio sanguinis Christi facta est in cruce, in qua consummatum fuit sacrificium Christi cruentum: *mystica* vero effusio sanguinis fit cum idem Christus sub speciebus eucharisticis in statu victimae constituitur, et *vi verborum* consecrationis sanguis eius ponitur sub speciebus vini seorsum a corpore, *vi verborum* posito sub speciebus panis: qua mystica effusione repraesentatur sanguinis Christi effusio in sacrificio crucis. « Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat » (I. ad Cor. XI. 26.). Hinc in institutione Eucharistiae, quatenus per consecrationem vini sanguis Christi ponebatur in calice, mystice effundebatur, et per hanc mysticam effusionem, simul repraesentabatur immolatio Christi in cruce.

Haec vero, quae diximus, viam sternunt ad declarandum, quod secundo loco proposuimus, nempe quomodo textus graecus cum latino textu vulgato concilietur. Nam, quum in consecratione calicis, ut exposuimus, praesens effusio sanguinis fiat, et relatio huius effusionis habeatur ad sacrificium consummatum in cruce, dum *in textu graeco* dicitur: « hic est sanguis meus, qui pro multis

effunditur», enuntiatur *in recto* praesens effusio mystica, et *in obliquo* effusio in cruce realis, quae in mystica effusione repraesentatur: — in textu vero vulgatae latinae per verba: «Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur», significatur *in recto* realis effusio sanguinis facta in cruce, ad quam praesens effusio mystica in Eucharistia refertur, quae *in obliquo* etiam significatur. Sic in utraque lectione idem, etsi aliter et aliter, significatur.

Perpendamus nunc verba primae consecrationis, ex quibus etiam sacrificii Eucharistiae veritas certo eruitur.

Apud Lucam (XXII. 19.), legimus: «Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur» (τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον): — et apud Paulum in I. ad Cor. XI. 24.: «Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur», graece, quod pro vobis *frangitur*: — (τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον). — Porro haec verba incruentam immolationem corporis Christi significant in Eucharistia.

Et re quidem vera, locis citatis, non dicitur corpus Christi «*vobis*» dari, aut tradi, ad significandum, quod detur ad manducandum; sed dicitur, corpus Christi *pro vobis dari, pro vobis tradi,* idest *Deo pro vobis in sacrificium.* Modus enim iste loquendi de Christi corpore, iuxta communem usum Scripturarum, immolationem Christi significat pro salute nostra. Ita Paulus ad Gal. II. 20.: «Dilexit me et *tradidit* semetipsum *pro me*»: ad Ephes. V. 25.: «Dilexit (Ecclesiam) et *tradidit* semetipsum *pro ea*»; et iterum ad Gal. I. 4.: «*Dedit* semetipsum *pro peccatis nostris*»; ad Titum II. 14.: «*Dedit* semetipsum *pro nobis,* ut nos redimeret»; in I. ad Tim. II. 6.: «Qui *dedit* redemptionem semetipsum pro omnibus».

Confirmatur etiam argumentum ex eo quod verba Christi, «hoc est corpus meum, quod pro vobis datur», non Apostolos solos respiciunt, quasi solum dicerent corpus Christi Apostolis tradi ad manducandum; sed extenduntur ad omnes redemptos, ac significant corpus Christi dari «in remissionem peccatorum», ideoque pro remissione peccatorum libari Deo in sacrificium. Id evidenter colligitur tum ex verbis quae in consecratione sanguinis pronuntiantur», hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur (graece *effusus* ἐκχυνόμενον) in remissionem peccatorum» Matth. (XXVI. 28.); — tum ex verbis apud Ioannem relatis (VI. 52.) ubi Christus promittit se daturum panem vivificum, seu carnem suam

ad manducandum sub specie panis: « panis, quem ego dabo, caro mea est *pro mundi* vita », seu ut distinctius habetur in textu graeco; « ipsa caro mea est, *quam* ego dabo pro mundi vita » (ἡ σάρξ μοῦ ἐστὶν, ἥν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς).

Quod ex locutione a Christo adhibita constat, prout legimus apud Lucam et Ioannem, roboratur ex verbis consecrationis primae, sicut referuntur a Paulo « hoc est corpus meum, quod *pro vobis frangitur* ». Verba enim haec, quae verum Christi corpus sub specie panis spectant, et synonyma sunt illis « hoc est corpus meum, quod *pro vobis datur* », nonnisi hunc sensum habent: — hoc est corpus meum, quod *nunc pro vobis* in specie panis *frangitur,* idest pro vobis Deo *datur et immolatur.* — Et hic diligenter etiam animadvertatur, immolationem, quae *fractio corporis Christi* appellari posset, nonnisi illam esse qua in Eucharistia sub speciebus panis, corpus Christi ratione harum specierum frangitur, et idem corpus immolatum, ac in statu cibi positum, fidelibus distribuitur ad manducandum. Corpus namque Christi in cruce cruento modo immolatum non fuit, proprie et in rigore loquendo, *fractum;* et Evangelista sedulo refert: « Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum non fregerunt eius crura; sed unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua .... Facta sunt enim haec ut Scriptura impleretur: os non comminuetis ex eo ». (Ioan. XIX. 33-36.).

Ut patet in demonstratione hac, desumpta ex verbis consecrationis primae, vim non fecimus in eo quod adhibitum fuerit tempus *praesens,* et non *futurum.* Scimus, et libenter fatemur, in Scripturis saepe accipi praesens, immo et praeteritum pro futuro; nos autem non ex forma locutionis in tempore praesenti, sed gravissimis aliis rationibus ostendimus verba consecrationis *sacrificium praesens* significare, *futuri repraesentativum,* non solum sacrificium quod tunc, quando verba consecrationis proferebantur, erat futurum, seu cruentum sacrificium crucis. — Verumtamen id etiam animadversum volumus, locutionem pro mysterio Eucharistiae expressam tempore praesenti aliud nobis argumentum suppeditare. Nam si in Scriptura *praesens* pro *futuro* adhibetur, communius vero *praesens* in eadem Scriptura pro *praesenti,* iuxta communem loquendi morem, et obviam significationem verborum, usurpari nemo inficiabitur: quamobrem ubi nulla ratio

cogit, vel saltem suadet, praesens pro futuro esse intelligendum, a communi, plena, et obvia significatione praesentis temporis recedere certe non licet.

Quod si nobis opponitur in vulgata lectione Scripturarum verba Pauli sic referri, ut corpus Christi pro futuro tempore tradi dicatur: « Hoc est corpus meum, quod pro vobis *tradetur* »; — respondemus, ut supra pro consecratione sanguinis, lectiones quae in textu graeco et in vulgata latina habentur nullatenus inter se pugnare, sed optime in unum sensum convenire. Verba enim graeci textus « quod pro vobis frangitur » significant directe sacrificium corporis Christi in Eucharistia, et indirecte, seu *in obliquo* sacrificium crucis, ad quod Eucharistiae sacrificium refertur, quodque repraesentat; verba vero ut sunt in Vulgata latina: « quod pro vobis tradetur », significant directe sacrificium crucis, ad quod sacrificium Eucharistiae refertur, et *in obliquo* sacrificium etiam Eucharistiae.

II. Eucharistiae sacrificii demonstratio altera ex doctrina Apostoli eruitur in Ep. I. ad Cor. x. 14-21. Haec sunt verba Pauli: « Propter quod, carissimi mihi, fugite ab idolorum cultura: ut prudentibus loquor, vos ipsi iudicate, quod dico. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes, qui de uno pane participamus. Videte Israel secundum carnem: nonne, qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? dico, quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid? Sed quae immolant gentes, daemoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri daemoniorum: non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum: non potestis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum ».

Ut autem probationis nostrae vis ex hoc Pauli testimonio melius appareat, praenotari debet gentiles solitos fuisse de reliquiis victimarum, quas idolis immolabant, parare convivium: et quaestionem ortam fuisse inter recenter baptizatos in Ecclesia Corinthiorum, utrum Christianis liceret vesci *idolothytis,* seu iis quae immolata idolis fuerant, et praesertim utrum ea vesci liceret in *idolis,* seu in loco ubi idolum colebatur. Paulus ergo docet, loco citato, illicitam omnino esse illam manducationem, quia

per eam comedens participaret sacrificio peracto in honorem idoli, ac proinde reus fieret peccati idololatriae. Quare summa doctrinae, quam Apostolus docet, est haec: Israelitae, ut sacrificii fierent participes, comedebant de hostiis Deo oblatis, et idem fieri solet in sacrificiis gentium, qui edentes victimas daemonii mactatas, communicant his immolationibus: ideoque vos, qui mensae Domini participes estis, et communicatis sacrificio Domino Deo oblato, non potestis manducare quod immolatur idolis; nam non potestis communicare sacrificio quod Deo offertur, et oblationibus daemoniorum.

Iam vero ex hac Pauli doctrina apertissime patet non modo Eucharistiam esse verum sacrificium, seu verum sacrificium Deo offerri cum Eucharistia conficitur; sed id assumi ab Apostolo ut principium suae argumentationis omnibus notissimum.

III. Ex rationibus theologicis invicte thesis nostra stabilitur.

Earum primam desumimus *ex impletione figurae Agni paschalis*. Nam immolatio illa agni verum fuisse sacrificium nemini dubium esse potest, contestante Moyse (Num. IX. 13.): « Si quis mundus est, et in itinere non fuit, et tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo »: — insuper agni sacrificium figuram fuisse immolationis Christi patet ex Apostolo qui docet (I. Cor. V. 7.): « Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur . . . in azymis sinceritatis et veritatis »: — et agnum paschalem non modo figuram fuisse immolationis cruentae Christi in cruce, sed etiam incruentae in mysterio Eucharistiae, facili negotio demonstratur. — Etenim agnus immolabatur ut manducaretur, et manducari non poterat nisi a circumcisis et mundis; praeterea sumi debebat cum panibus azimis, et ut esset veluti viaticum peregrinorum, quia a Iudaeis calceatis, baculos in manu gestantibus, accinctis renibus edi praecipiebatur, et in memoriam transitus Domini et liberationis populi a captivitate Aegypti. Haec autem omnia adamussim conveniunt Eucharistiae, quam in Ecclesia baptizati et mundi manducant in memoriam transitus Christi ex hoc mundo ad Patrem, et liberationis nostrae a captivitate daemonis, simulque ut viaticum sumunt ad coelestem patriam peregrinantes.

Sane, immolatio agni paschalis figura fuit passionis Christi,

cum et ipsa Eucharistia repraesentatio sit cruenti sacrificii Christi in cruce; sed certe principaliter ac immediate caeremonia agni paschalis figura fuit non crucifixionis Christi, sed Eucharistiae. Christus enim neque crucifixus fuit in memoriam transitus alicuius, aut liberationis, neque crucifigebatur ut manducaretur, neque in domo, aut in Ierusalem, sed extra portam, in monte, immolatus fuit; et praeterea, etiamsi, impropria locutione, diceretur Christus in cruce immolatus manducari per fidem, id non solum baptizati et mundi, sed etiam alii facere possunt ac debent, quia fides praecedit baptismum et iustificationem.

Sed iam ex eadem figura agni paschalis, quae impleta fuit in ultima coena, novum argumentum exurgit ad demonstrationem thesis. — Apostoli enim in illa coena, implendo typum agni paschalis, Eucharistiam manducaverunt: at non manducabatur agnus nisi prius in sacrificium immolatus fuerit; ergo Agnus verus, quem in Eucharistia manducaverunt, immolatus prius iam fuerat in sacrificium, seu Agnum iam sub speciebus Eucharisticis immolatum manducaverunt.

Nec dicatur: — agnus paschalis a multitudine filiorum Israel immolabatur, et non a solis sacerdotibus; unde figura sacrificii Eucharistiae esse non potuit, quae nonnisi a sacerdotibus celebratur. Huic difficultati respondemus animadvertendo sacrificium agni institutum fuisse antequam familia Aaron ad sacerdotale munus eligeretur; ideoque privilegium, quoad hoc sacrificium, mansisse ut patresfamilias omnes illud offerrent, aliis per eos immolantibus, et ex sacrificio participantibus; id autem quoad Eucharistiam etiam impleri, quia Presbyteri, quasi patresfamilias in Ecclesia sacrificant, et reliqui fideles in sacrificio consentiunt et de eo participant.

Argumentum ex figura agni paschalis desumptum communi interpretatione Patrum maxime roboratur. Ne tamen modum excedam, quatuor hic tantum eorum testimonia subiungam speciminis gratia.

S. Ioan. Chrys. (hom. I. de proditione Iudae n. 4. 5.): « In ipsa mensa », inquit, « utrumque Pascha, et typi et veritatis celebratum est .... Fuit quidem aliquando Pascha iudaicum, sed exemptum et evacuatum est Paschatis spiritualis adventu, quod Christus tradidit. Nam cum manducarent et biberent, accepit panem et fregit, et dixit: ' Hoc est corpus meum ' ».

S. Hieronymus (comm. in Matth. lib. 4. c. 26.) in verbis illis Evangelistae « coenantibus autem eis, accepit Iesus panem » et sequentibus, ait: « Postquam typicum Pascha fuerat impletum, et agni carnes cum Apostolis comederat, assumit panem qui confortat cor hominis, et ad verum Paschae transgreditur Sacramentum, ut quo modo in praefiguratione eius Melchisedech summi Dei sacerdos, panem et vinum offerens fecerat, ipse quoque in veritate sui corporis et sanguinis repraesentaret ».

Ven. Beda (in Lucae Evang., lib. 6. c. 22.), exponens verba Christi: « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar », haec habet: « Desiderat primo typicum Pascha cum discipulis manducare, et sic passionis suae mundo mysteria declarare, quatenus et antiqui legalisque Paschae probator existat, et hoc ad suae dispensationis figuram pertinuisse docendo, carnaliter ultra vetet exhibenti, immo, umbra transeunte, veri iam Paschae lumen advenisse demonstret ». Et paulo post: « Finitis Paschae veteris solemniis, quae in commemorationem antiquae de Aegypto liberationis agebatur, transiit ad novum, quod in suae redemptionis memoriam Ecclesia frequentare desiderat. Ut videlicet pro carne agni vel sanguine suae carnis sanguinisque sacramentum in panis ac vini figura substituens, ipsum se esse monstraret, cui *iuravit Dominus et non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech* (Ps. CIX.) ».

Sed prae ceteris omnibus audiendus est S. Cyrillus Alexandrinus, quo nemo abundantius, clarius, aut disertius de mysteriis eucharisticis locutus est. In homilia X., quae *in mysticam coenam et pedum lavationem in sancta Quinta* inscripta est, sic pro re nostra loquitur: « Eamus una in celeberrimam Sion, et arcem illam mente contemplemur, quo pacto is qui terrae fines continet, ad mysticam coenam se praepararet, quomodo qui sedet super Cherubim in coena recumberet, quomodo is qui typice manducatus est in Aegypto, hic ultro seipsum immolet, comestaque figura ceu typicorum consummator veritatem ostendat, ipse seipsum cibum vitae statim proponens, ut oraculorum suorum fini eorum quae sapienter instituit initio coniuncto, in universum genus promanantia hominum statui bonitatis suae divina munera praebeat. De quibus accipe, quaeso, divinorum Evangeliorum narrationem in hunc modum: ‘ Coenantibus enim illis, inquit, accepit Iesus panem ac fregit, deditque discipulis suis, et

ait: Accipite, comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: 'Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum'. O rem stupendam! o sacrum illud mysterium! o divinam illam initiationem! Deduxit per litteram, perfecit per spiritum, instituit per figuras, gratiam donavit per opera. In Sion litterae legem implevit. Ex Sion gratiae legem promulgavit[1] ».

[1] Liceat hic quaedam alia ex eadem sublimi homilia excepta promere, quae mentem illustrant, fidem vindicant, et cor suaviter movent:

« Ad mysticam coenam una properemus. Christus nos excipit hodie convivio, Christus nobis hodie ministrat; Christus ille hominum amans refocillat. Tremendum est quod dicitur; formidabile quod perficitur. Saginatus ille vitulus mactatur; Dei agnus, qui tollit mundi peccatum, mactatur. Pater laetatur: Filius sponte immolatur, non quidem hodie a Dei hostibus, sed a seipso, ut ad hominum salutem voluntarios se cruciatus subiisse significet. Visne tibi demonstrem, eo quod dicitur, maximae cuiusdam rei signum contineri? Ne tu brevitatem sermonis attendas, aut nostram tenuitatem, sed eorum vocem et auctoritatem qui haec ante praedicarunt.... 'Sapientia, inquit, aedificavit sibi domum, et subdidit columnas septem, mactavit hostias suas, miscuit in cratera vinum suum, et paravit mensam suam, misit servos suos convocans cum excelsa praedicatione ad craterem, dicens: Qui est insipiens declinet ad me. Et egentibus sensu dixit: Venite, edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis'..... Haec tibi, carissime, eorum quae nunc peraguntur sunt symbola. Hae tibi convivii huius omni ciborum genere atque apparatu lautissimi deliciae. Adest magnificentiae auctor, divina dona sunt proposita, mystica mensa praeparata est, vivificus crater mixtus est. Rex gloriae arcessit; Filius Dei suscipit; Deus incarnatus Verbum invitat: quae aedificavit sibi templum non manufactum Dei ac Patris, illa subsistens Sapientia corpus suum ut panem distribuit, et vivificum suum sanguinem tanquam vinum propinat. O tremendum mysterium! o divini consilii rationem ineffabilem! o demissionem quae cogitatione capi non potest! o bonitatem non vestigabilem! Opifex operi sese fruendum proponit, ipsamet vita mortalibus se edendam bibendamque largitur. Venite, comedite corpus meum, hortatur, et bibite vinum quod miscui vobis. Ego meipsum in cibum praeparavi, ego meipsum cupientibus miscui. Sponte caro factus sum cum ipse vita sim; ultro carnis et sanguinis particeps esse volui, cum sim Verbum et character Patris hypostaticus, ut servarem vos. 'Gustate, et videte, quoniam suavis ego Dominus'. Gustastis fructum inobedientiae, et cognovistis acerbi consultoris quam acerbus sit cibus. Gustate nunc quoque fructum obsequii, qui mala depellit, et cognoscetis melius et utilius esse obedire Deo. . . . Ego sum vita, et resurrectio; ego sum panis vitae qui de coelo descendit, et dat vitam hominibus': excipite me tanquam fermentum in massa vestra, ut indeficientis vitae quae apud me est participes efficiamini. 'Ego sum vera vitis'. — 'Gaudium meum bibite, vinum

Ex *institutione Eucharistiae per modum cibi ac potus* aliud argumentum, praecedenti affine, desumit Nyssenus. Sic enim ipse ratiocinatur: Christus, qui seipsum pro nobis dedit victimam Deo, discipulis ad coenam novissimam congregatis dedit victimae corpus edendum, et sanguinem bibendum. Sed nequit victima, nisi prius immolata, edi, sugique. Ergo Christus seipsum immolavit in coena novissima, antequam corpus suum discipulis vescendum, et sanguinem suum traderet hauriendum. En verba S. Greg. Nysseni (in Christi resurrectionem, Orat. 1. Migne, P. G. t. 46. p. 611.): —

« Qui enim potestate sua cuncta disponit, non ex proditione sibi impendentem necessitatem, non Iudaeorum quasi praedonum impetum, non iniquam Pilati sententiam exspectat, ut eorum malitia sit communis hominum salutis principium et causa; sed consilio suo antevertit, et arcano sacrificii genere, quod ab hominibus cerni non poterat, seipsum pro nobis hostiam offert, et victimam immolat, sacerdos simul exsistens, et agnus Dei, ille qui mundi peccatum tollit. Quando id praestitit? cum corpus suum discipulis congregatis edendum, et sanguinem bibendum praebuit, tunc aperte declaravit agni sacrificium iam esse perfectum. Nam victimae corpus non est ad edendum idoneum si animatum sit. Quare cum corpus edendum, et sanguinem bibendum discipulis exhibuit, iam arcana et non aspectabili ratione corpus erat immolatum, ut ipsius mysterium peragentis potestati collibuerat ».

quod miscui vobis'. Calix enim meus inebrians me, potentissimum inebrians antidotum, tristitia quae est in Adam laetitiam germinante. 'Ecce praeparavi vobis mensam adversus eos qui tribulant vos'. Contra Eden collocavi Adamum qui locum celebrem violavit, ut ipso aspectu nondum concessae voluptatis perpetuo suburentem dolorem acciperet. Ego vero contra eos qui vos premunt; dedi vobis mensam vitae et gaudii effectricem, quaeque osoribus vestris incredibilem dictu dolorem rependat. Comedite panem qui vestram naturam instauret. Bibite vinum immortalitatis delicias. Comedite panem veteris acerbitatis purgativum, et bibite vinum quod vulneris dolorem astringit. Hoc naturae est medicamentum, hoc eorum qui vulnera infligunt castigatio. Factus sum propter vos vestri similis, idque natura non mutata, ut vos per me naturae divinae sitis participes. Mutatione igitur pulchra immutamini, ut decori, a mundo ad Deum, et a carne ad Spiritum convertamini. Factus sum vitis vera in genere vestro, ut vos in me fructus afferatis odore suaves. Sugite ambrosiae meae pinguedinem, et pinguescetis ». — Migne, P. G. t. 77. ep. S. Cyrilli, t. 10. 1015.

Ex *Novi Testamenti constitutione* nova adhuc probatio colligitur, quoad sacrificii Eucharistiae veritatem. Etenim in ultima coena Christus Novum Testamentum condens, et dicens: « Hic est sanguis meus Novi Testamenti », alludebat ad veteris Testamenti institutionem, et ad verba Moysis (Ex. XXIV. 8.), qui, sumpto, aspersoque sanguine in populum, dixit: « Hic est sanguis foederis, quod pepigit Dominus vobiscum ». Opponit ergo se Christus Moysi, sanguinem suum vitulorum sanguini, Apostolos populo Iudaeorum, aspersionem aspersioni, testamentum testamento: et sicut Moyses extrinsecus aspersit Iudaeos vitulorum sanguine, et cum eis, effusione sanguinis animalium, testamentum seu pactum Dei firmavit; ita in ultima coena Christus intrinsecus sanguine suo aspersit Apostolos, et Novum Testamentum seu novum pactum, non cum solis Iudaeis, verum cum omnibus omnino gentibus, quae Evangelium reciperent, confirmavit. — At Veteris Testamenti institutionem, sanguine *victimae immolatae* firmatum fuit; et quidem victimae quae Christum ipsum, pro salute mundi et ad novum pactum firmandum, victimam repraesentabat. Ergo institutio Testamenti Novi, in coena novissima, confirmata fuit sanguine Christi, tamquam victimae Deo immolatae in sacrificium.

Ex *perfectione cultus Christianae Ecclesiae* non minus efficaciter veritas sacrificii Eucharistiae demonstratur. Enimvero nulla ratio patitur ut christiana societas careat sacrificio, quo Deum colat; sacrificium enim praecipuus actus est cultus erga Deum, et dici nequit Christum Ecclesiam suam imperfectam reliquisse in eo, quod maxime honorem Dei spectat, nostraeque erga eum devotionis significationem. Quamobrem Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, epistola contra Petrobrusianos (Migne P. L. t. 189. p. 793.) sapienter dicebat: « Mirum valde si praecipuus, ut iam dictum est, deitatis cultus Deo nostro tempore non defertur, qui omni ante nostra tempora tempore, summo studio, sollicita devotione frequentabatur. Mirum si Christiani a sacrificiis uni Deo offerendis arcentur, cum patriarchae, prophetae, Iudaei, gentiles, fideles ab ipso Deo ipsi Deo sacrificare cogantur. Mirum nunc primum de mundo divina auferri sacrificia, cum numquam mundus in retroactis generationibus suis absque sacrificiorum sacris fuerit. Nam nec in profundis ignorantiae et nequitiae suae tenebris ita a Deo periit, ut non haberet aliquos, etsi paucos, qui et

per iustitiam Deum colerent, et per sacrificia eum se colere demonstrarent. At nunc si novam vestram doctrinam mundus exaudiat, faciet quod nunquam fecerat... Erit his temporibus gratiae, quod nunquam fuit nec tempore irae, ut, Christianis Deo sacrificare cessantibus, cultus qui semper in mundo fuerat, omnino de mundo pereat, et qui Deum ritu suo colens, Deo esse subditus probatur, cultum eius abiiciens, absque aliquo Deo prorsus esse videatur ».

Sed hoc extra controversiae aleam posito, nimirum, Ecclesiam christianam suum proprium habere sacrificium, a Christo Domino institutum, quo Deum maxime colat; iam facillime ostendi potest Eucharistiam illud esse sacrificium, cum nullum aliud praeter sacrificium Eucharistiae assignari liceat. Et re quidem vera, dubium unice occurrere posset quoad crucis sacrificium; at illico dubium evanescit, dum haec attenduntur. — *a*) Sacrificium quod Christus Dominus in cruce obtulit, nequit dici *sacrificium proprium* christianae religionis, nam illud, utpote sacrificium *redemptionis*, respicit, qua tale, non modo Christianos, sed quotquot fuerunt ab initio mundi a Christo redempti. — *b*) Sacrificium crucis, ut sacrificium *redemptionis*, nequit dici quod a nobis oblatum fuerit; et opus fuit pro redemptione nostra consummatum, non autem opus, quo nos exhibemus cultum Deo. — *c*) Illud sacrificium in cruce oblatum fuit antequam societas christiana coeperit, ac proinde nequit dici fuisse sacrificium in ea et ab ea societate religiosa oblatum Deo. — *d*) Illud cruentum sacrificium quod semel peractum fuit, et iterari non poterat, nequit esse pro Christianis omnibus usque ad consummationem saeculi existentibus sacrificium *externum, visibile* quo colant Deum.

Demum in Eucharistia *omnia quae ad verum sacrificium requisita sunt reperiuntur,* ideoque in ea verum et proprie dictum sacrificium offertur Deo. Etenim *qui principaliter offert* Christus est; sacerdos vero, sacrificium offert ut *minister proximus* ad hoc munus specialiter consecratus: — *quod offertur,* est ipse Christus sub speciebus eucharisticis: — ille *cui* oblatio fit, solus est Deus; — *pro Ecclesia et pro singulis fidelibus offertur:* — institutio divina constat ex Ps. CIX., illis verbis: « Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech »; et ex verbis Christi prolatis in ultima coena: « Hoc facite in meam commemorationem »: —

nec *actio sacrifica* deest in hoc mysterio, in quo verbis consecrationis, dum separatim vi verborum praesens fit corpus a sanguine, quasi mactatur victima, quae ponitur sub speciebus alienis, in statu cibi ac potus: — haec autem abunde sufficiunt ad *aequivalentem* destructionem victimae. Sed de actione sacrifica dicemus inferius.

IV. Documenta *Traditionis,* quae veritatem sacrificii Eucharistiae ostendunt, supervacaneum ducimus singillatim hic afferre, cum hactenus, tum pro aliarum thesium probationibus, tum directe pro praesenti thesi, tot loca attulimus Patrum, tot decreta Conciliorum, tot ecclesiasticae historiae facta, ut plenissimae luci oculos claudere debeat qui absolutam ac superabundantem demonstrationem ex illis pro re nostra exurgere diffiteatur.

Itaque, in summa quasi redigentes quae sparsim in testimoniis, decursu huius tractatus citatis, habentur, dicimus:

1. In omnibus liturgiis et a Patribus omnium aetatum celebrationem Eucharistiae appellari *sacrificium, immolationem, oblationem,* et quidem in talibus adiunctis, ut appareat omnino sermonem esse de vero ac proprii nominis sacrificio.

2. Patres et Liturgias tradere sacrificium hoc ita perenniter celebrari, ut quotidie victima semper eadem offeratur et immoletur et hanc victimam nonnisi Agnum Dei esse, « qui numquam moritur immolatus, et semper vivit occisus; qui postquam super altare in mysterio panis et vini, ore sacerdotum, tamquam spirituali gladio mactatur, fideles reficit atque sanctificat ».

3. Sacrificium hoc in nocte coenae fuisse institutum a Christo Domino, « cum panem et vinum in sacramentum sui corporis et sanguinis transmutavit » : — et mandavit sacerdotibus ut illud offerrent quod ipse Christus « tum primus obtulit et offerri docuit ».

4. Sacrificium perenne Novi Testamenti fuisse in V. T. praenuntiatum, et successisse sacrificiis typicis veteris legis. « Mensam sacerdos ipse Mediator Novi Testamenti exhibet, secundum ordinem Melchisedech, de corpore et sanguine suo; id enim sacrificium successit omnibus illis sacrificiis Veteris Testamenti, quae immolabantur in umbra futuri... quia pro illis omnibus sacrificiis et oblationibus corpus eius offertur, et participantibus ministratur ». S. Aug. de Civ. Dei, l. 17. n. 20.

5. Sacrificium Eucharistiae a solis sacerdotibus offerri; qui

soli possunt, per verba consecrationis Eucharistiae, divinam victimam immolare. « O cultor Dei sanctissime », scribebat S. Gregorius Nazianzenus in epistola (171. al. 240.) ad S. Amphilochium, « ne cuncteris et orare et legatione fungi pro nobis, quando verbo Verbum attraxeris, quando incruenta sectione secaveris corpus et sanguinem dominicum, vocem adhibens pro gladio ».

6. Sacrificium Eucharistiae a sacrificio semel in cruce oblato ita distingui, ut una quidem numero sit victima, sed diversa actio sacrifica; et incruentum altaris sacrificium repraesentare cruentam Christi mortem in ara crucis. « Quid vero? an non quotidie nos offerimus? offerimus quidem, sed eius mortem revocamus in memoriam, et ipsa (hostia) una est non multae... Ut ergo multis in locis oblatum unum est corpus, ita etiam unum sacrificium. Pontifex noster ille est, qui illam obtulit hostiam, quae nos mundat. Illam nunc quoque offerimus, quae tunc fuit oblata, quae non potest sumi ». S. Ioan. Chrysostomus Hom. 17. in Ep. ad Heb. n. 3.

Praecipuas adversariorum obiectiones commemoramus et solvimus.

1. — Iuxta Apostolum, ad Heb. VII., non est in nova lege nisi unus sacerdos, Christus; ait enim Paulus: « Alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere; hic autem, eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium ». — Ergo non sunt in nova lege alii, praeter Christum sacerdotes, qui in terris, post eius mortem, verum et proprii nominis offerant sacrificium.

Resp. *Dist. Ant.* Non est in nova lege, nisi unus sacerdos principalis, *C.* Ministerialis, *N.* In hoc ergo situm est discrimen, quod Apostolus statuit inter sacerdotes antiquae legis et novae, quod sacerdotes antiquae legis, cum morte prohiberentur permanere, haberent successores in eodem gradu dignitatis et potestatis; ideoque Aaroni successit Eleazar, Phinees, et sic de ceteris: in nova autem lege, cum sacerdos Christus maneat in aeternum, non habet utique successores in eadem dignitate, excellentia et potestate; habet tamen ministros, sicut etiam summi sacerdotes ministros habebant in lege veteri. « Idem nunc », ait Tridentina Synodus, sess. 22. cap. 2., « offerens (est) sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa ».

2. — Iuxta doctrinam Pauli, ad Hebraeos, cap. cit., unicum sacrificium est in nova lege, nempe sacrificium crucis; et si aliud daretur ab hoc sacrificio distinctum, huius excellentiae et merito derogaretur. Haec sunt enim verba Apostoli: « Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes (veteris legis) prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi; hoc enim fecit semel seipsum offerendo »: et c. 10. vv. 11–14.: « Et omnis quidem sacerdos », ait, « praesto est, quotidie ministrans, et easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cetero exspectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos »: unde concludit, v. 18.: « Ubi autem horum (peccatorum) remissio, iam non est oblatio pro peccato ». — Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* quoad 1^am^ partem. Est unicum in nova lege sacrificium quoad substantiam hostiae *C.* Quoad modum eamdem hostiam offerendi N. Similiter *Dist. Ant.* quoad 2^am^ partem. Si daretur aliud sacrificium a sacrificio crucis distinctum, quod esset ad solutionem pretii pro redemptione et sanctificatione totius generis humani, virtuti atque efficaciae sacrificii crucis esset derogans *C.* Si aliud sacrificium daretur, a sacrificio crucis quoad modum offerendi distinctum, non ad solutionem pretii pro redemptione et sanctificatione nostra, sed ad applicationem eiusdem pretii, excellentiae sacrificii crucis derogaretur N.

In locis citatis, manifestum est Apostolum loqui de cruenta Christi oblatione, quam ita docet ad expiationem peccatorum esse sufficientem, ut nulla unquam eiusdem cruentae oblationis repetitione opus esse possit, quia ad exhibendum pretium peccatis totius mundi necessarium abundantissime suffecit unica illa oblatio. At incruenta oblatione corporis et sanguinis Christi, quae fit in Missa, non hoc agitur, ut per eam pretium aliud solvatur divinae iustitiae, quo peccata redimantur; sed ut pretium unicum, illo crucis sacrificio iam Deo solutum et nobis comparatum ad peccatorum remissionem, et ad cetera salutis dona consequenda, nobis applicetur. Quare sicut sacrificium crucis non excludit baptismum, aliaque sacramenta, quibus a peccatis purgamur, renovamur et sanctificamur, ita sacrificium incruentum Eucharistiae non excludit; neque istud virtuti sacrificii crucis quidquam derogat.

3. — In Eucharistiae celebratione repraesentatio fit sacrificii: — ergo non fit sacrificium.

Resp. *Dist. Ant.* — Repraesentatio sacrificii solum fit *N.* Etiam *C.* et *N. conseq.* — Sicut ad rationem sacrificii non sufficit esse figuram aut repraesentationem sacrificii; ita non est contra rationem sacrificii, quod repraesentatio sit alterius sacrificii, si necessaria ad sacrificium constituendum concurrant, ut concurrere possunt. Et certe sacrificia veteris legis, et agnus paschalis et sacrificium Melchisedech fuerunt vera sacrificia, simulque typicae repraesentationes alterius futuri sacrificii. Nec mirum id esse debet, quia in signis ad placitum saepe contingit dari signum et signum signi, et utrumque veram rationem signi participare; ac proinde sacrificium, quod est signum ad placitum, utique dari potest, quod in se conditiones habeat ad verum sacrificium constituendum, et simul institutum sit ad aliud sacrificium significandum. Id autem in Eucharistiae mysterio contingit, quod verum sacrificium incruentum est, simulque cruentum Christi sacrificium in cruce oblatum repraesentat.

4. — Eucharistia est sacramentum, quod dat nobis Deus: ergo non est sacrificium, quod nos damus Deo.

Resp. *C. Ant. N. conseq.* — Potest enim idem mysterium, diversis rationibus, sacrificium esse et sacramentum; nam eadem res, quae in Dei honorem, et ad agnitionem supremi eius in nos dominii consecratur, potest deinde ad sanctificationem nostram ordinari, nobisque tradi.

5. — Eucharistia est testamentum; ergo nequit esse sacrificium; nam per testamentum testator aliquid nobis largitur; et nos aliquid offerre debemus Deo per sacrificium.

Resp. *Neg. Conseq.*, et ad probat. notamus sacrificium non in eo est quod aliquid Deo offeratur, atque sub eius dominio constituatur quod antea erat nostrum, sed in eo essentialiter consistit quod per destructionem, saltem aequivalentem, alicuius rei, in signum institutae, profiteamur Deum esse auctorem vitae et mortis nostrae: ad hoc autem faciendum accipere possumus a Deo ipso victimam, quam ei offeramus. Quare Deus nobis victimam non habentibus idoneam, concedit sacrificare Filium suum, quem simul et a Deo accipimus, et ei offerimus in sacrificium.

Quod ut paulo fusius declaretur, animadvertimus, Eucharistiam dici posse testamentum 1. — quia est id quo Novum Testamentum confirmatum est (vide supra p. 286.). 2. — Quia haereditas testamento legata testamentum quandoque appellari solet, et id quod praecipue Ecclesiae suae in Novo Testamento Christus legavit fuit corpus et sanguis eius in Eucharistia. 3. — Quia testamentum vocatur instrumentum significans et continens voluntatem testatoris; et Eucharistia hoc etiam modo potest dici testamentum, tamquam signum et instrumentum continens ac significans voluntatem Christi, et liberalem omnium bonorum eius largitionem nobis factam. — Sed nulla ex his rationibus, iuxta quas Eucharistia ut testamentum sumitur, impedit quominus vere sit sacrificium. Idem sanguis, quo Novum Testamentum confirmatum est, poterat consecrari in sacrificium; eadem res quae nobis a Deo, et a Christo in haereditatem huius vitae, et in pignus aeternae haereditatis donata est, poterat profecto offerri Deo in eius honorem, in sacrificium; immo nihil convenientius fieri potuit.

6. — Christus in coena novissima cum consecravit Eucharistiam, non obtulit sacrificium. — Ergo nec sacrificium sacerdotes offerunt cum Missam celebrant. Probatur autem antecedens, quia si Christus in ultima coena sacrificium obtulisset, illud infiniti valoris esset et redemptionem nostram absolvisset, sicque supervacaneum omnino fuisset sacrificium crucis.

Resp. *N. Ant. et prob.* — Ratio, quam afferunt adversarii, non modo, si valeret, ostenderet, sacrificium in ultima coena a Christo oblatum crucis sacrificium inutile reddidisse; sed omnes alias, imo et singulas Christi actiones sacrificium crucis reddidisse superfluum; quaelibet enim actio Christi, utpote infiniti valoris, sufficiens fuisset ad satisfaciendum pro nobis divinae iustitiae, et ad redemptionem nostram perficiendam. Verum, iuxta catholicam fidem, quamvis admittamus excellentiam hanc actionum Christi et sufficientiam earum ad satisfaciendum, si valor, quem ex dignitate personae satisfacientis infinita habent, spectetur; tenemus tamen Christum voluisse, ut perfectissimam suam erga Patrem obedientiam et flagrantissimam pro salute nostra charitatem ostenderet, redemptionem nostram et sanctificationem, ut superius declaravimus, in cruce absolvere. Sacrificium ergo a Christo oblatum in ultima coena fuit per modum applicantis re-

demptionem, iam inchoatam, sed in cruce per cruentum sacrificium consummandam.

7. — Patres dicunt in Eucharistia Christum non immolari vere et realiter, sed mystice. Ergo docent Eucharistiam non esse veri nominis sacrificium, sed solum sacrificii crucis repraesentationem.

Resp. *Dist. Ant.* — Quidam inter Patres, et post eos S. Thomas, 3. q. 83. a. 1., dixerunt Christum in Eucharistia non immolari realiter, sed mystice, quia nomine immolationis mactationem cruentam victimae significabant *C.* Quia negabant in Eucharistia verum et proprii nominis sacrificium Deo offerri *N.* et *N. Cons.*

Scholion. — Etsi sacrificium Missae non differat essentialiter a sacrificio incruento, quod in coena novissima Christus obtulit, distinguitur tamen ab eo quibusdam conditionibus accidentalibus, quas hic breviter enumeramus. — 1. Ex parte rei oblatae differentia est in eo quod in coena oblatus est Christus mortalis: nunc vero in Missa offertur immortalis et gloriosus. — 2. Ex parte sacerdotis proxime offerentis, quia tum in coena, Christus per se ipsum obtulit sacrificium, nunc vero illud offert per manus sacerdotis. — 3. Sacrificium Missae differt a sacrificio coenae, quia hoc sacrificium significabat mortem Christi in cruce tunc futuram, nunc vero sacrificium Missae significat mortem illam iam praeteritam: at differentia haec non oritur ex parte signorum, sed solum ex parte rei significatae; ideoque differentia est solummodo accidentalis, et eo magis quod ex intentione Christi sacrificium Eucharistiae institutum fuit ut esset permanens pro tempore in quo mors eius peracta esset. — 4. Differentia accidentalis est etiam inter sacrificium Missae et sacrificium coenae, quia sacrificium coenae non fuit imago alterius sacrificii incruenti, sed veritas respectu sacrificiorum praeteritorum, praesertim Melchisedech, et exemplar respectu nostri; sacrificium vero Missae, quamvis sit etiam veritas respectu sacrificiorum antiquorum, est tamen imago vera et repraesentatio ipsiusmet sacrificii coenae. — 5. Differentiae aliae sunt accidentales ratione temporis, loci, huius vel illius numero materiae panis et vini, apparatus caeremoniarum accidentalium, etc.

ARTICULUS QUINTUS

De essentia sacrificii Eucharistiae.

Post sacrificii Eucharistiae vindicationem, nobis inquirendum est quaenam sit in Missae celebratione actio in qua essentia sacrificii huius consistat: quatuor quippe sunt in Missa, de quibus dubitari potest, et circa quae disputatio habetur inter Theologos.

Primo igitur *consecratio* est panis et vini, per quam conversio eorum fit in corpus et sanguinem Christi; secundo est *oblatio*, quae post consecrationem fit illis verbis: « Unde et memores, Domine, nos servi tui, sed et plebs tua sancta eiusdem Christi Filii tui Domini nostri tam beatae passionis . . . offerimus praeclarae Maiestati tuae de tuis donis ac datis, Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam »; . . . . tertio est *fractio* hostiae consecratae et *commixtio* partis eius cum sanguine; demum est *communio* sacerdotis sub utraque specie. Num in his omnibus, an in aliquibus, an in uno eorum Eucharistiae sacrificii essentia reponenda est?

Ad solutionem huius quaestionis, adnotamus in primis partes alicuius rei compositae alias esse *essentiales*, alias *integrantes*: sine partibus essentialibus res non est talis naturae; essentia vero rei salva consistit sine partibus integrantibus. Hac ergo distinctione in sacrificio Eucharistiae facta, iuxta communem Theologorum sententiam dicimus in sola Eucharistiae consecratione essentiam sacrificii consistere, et ad integritatem eius referri utriusque speciei consecratae sumptionem, quae a sacerdote fit in Missa.

Sed iam ulterius quaeri potest, sub quanam ratione consecratio ipsa formaliter sit actio sacrifica, et verum constituat sacrificium?

Quidam theologi, quorum dux est Vasquez (in 3. D. Th. disp. 220. et 222.), docent sacrificium Missae consistere in mera repraesentatione mortis Christi. Ut autem id adstruat, distinctionem Vasquez inducit inter sacrificium *absolutum* et sacrificium *relativum*: in absoluto, ait, per aliquam physicam destructionem

victimae fit protestatio divinae omnipotentiae; in sacrificio autem relativo circa victimam ipsam repraesentatio fit eius immolationis. Quapropter Eucharistia, inquit, est verum sacrificium, sed relativum non absolutum; quia etsi nulla in ea immolatio victimae fiat, victima tamen in cruce immolata praesens sistitur, et circa illam cruenta eius mors repraesentatur.

Hanc sententiam Concilium Tridentinum proscripsisse affirmare nolumus, quia Oecumenica illa Synodus damnavit haeresim, quae celebrationem Eucharistiae nudam commemorationem sacrificii crucis ita esse autumat, ut simul eam non esse verum sacrificium proterve affirmet. Sed negare non possumus in sententia Vasquesii, controversiam inter catholicos et Lutheranos de sacrificio Missae potius videri esse de nomine, quam de re ipsa: et hoc est omnino falsum.

Refutatur autem opinio Vasquesii optimis argumentis.

Et 1. Sacrificium proprie dictum non quocumque modo est realis protestatio supremi dominii Dei, seu, ut Vasquez loquitur, nota realis supremi dominii Dei in vitam et mortem, sed modo determinato, scilicet per rei immutationem et, saltem morali aestimatione, aequivalentem destructionem: — quod Vasquez ipse de sacrificio absoluto fatetur et contendit. Sed hoc concesso sequitur per relationem ad sacrificium absolutum eiusdemque repraesentationem posse quidem haberi aliquam supremi dominii protestationem, at nullam protestationem sacrificii propriam. Ergo non potest intelligi ratio sacrificii ex sola repraesentatione sacrificii absoluti. Et sane longe aliud est, quod hic et nunc per rei destructionem fiat professio et protestatio supremi dominii et absolutae nostrae dependentiae, in quo propria ratio sacrificii, illud distinguens ab omnibus aliis actibus religionis, sita est; et aliud est, quod solum repraesentetur talis agnitio supremi dominii, alibi per rei destructionem facta.

2. Quando dicitur *sacrificium relativum,* duo dicuntur; esse scilicet illud imprimis in se verum sacrificium, deinde vero referri ad aliud. Quatenus est verum sacrificium non differt a sacrificio absoluto, sed unice in eo differt, quod unum refertur, alterum non refertur ad aliud sacrificium. Utrum ergo sacrificium sit absolutum an relativum, perinde omnino est respectu notarum essentialium ad rationem *veri sacrificii;* quamobrem si istae notae desint in relativo, poterit illud esse aliquod aliud signum,

alius actus repraesentans sacrificium absolutum, sed non poterit esse *verum sacrificium*.

3. Sacrificia veteris legis repraesentabant etiam Christi mortem, et immolationem futuram; non tamen id satis erat, ut illa essent vera sacrificia, nisi in se ipsis continerent realiter destructionem alicuius rei tunc sacrificatae: ergo quod in Missa detur commemoratio, seu repraesentatio mortis Christi, non erit satis, si nihil aliud adsit, ut dicatur Missa vere et simpliciter sacrificium, sed solum secundum quid, seu repraesentative.

Nec quidquam valet in re praesenti Vasquesii effugium: — in sacrificiis, antiquis, licet daretur repraesentatio mortis Christi, non tamen intervenisse ipsum Christum praesentem, et ideo non potuisse tunc illum sacrificari; nihil enim potest sacrificari nisi ubi adest: in Eucharistia vero realiter adesse Christum, in qua repraesentatio fit mortis eius praeteritae; ideoque posse vere ibi sacrificari. Cardinalis de Lugo aperte ostendit repraesentationem mortis Christi factam in Eucharistia, *in qua praesens adest Christus,* per se solam non sufficere ad verum sacrificium constituendum. Etenim, « licet », inquit de Lugo (de Sacramento Eucharistiae disp. 19. sect. 4. num. 58.), « adsit in tragoedia praesens rex ipse, qui olim vulneratus est, et repraesentative vulneraretur, non tamen vere et realiter diceretur vulnerari: item licet filia Iephte, quae olim fuit sacrificata, nunc resurgeret, et adesset in tragoedia qua sua mors repraesentaretur, non diceretur nunc vere et proprie sacrificari ».

4. Frustra conatur P. Vasquez sententiam suam confirmare ex Sanctis Patribus; nam ii omnes utique dicunt hoc sacrificium esse commemorativum sacrificii crucis, quod et nos saepissime declaravimus; sed non dicunt *ideo* convenire ei essentiam sacrificii, *quia* est commemorativum sacrificii crucis; immo contrarium docent, cum aliam rationem assignent, iuxta quam docent Eucharistiam esse verum et proprii nominis sacrificium.

Opinionem Vasquesii refutata, dicimus essentiam sacrificii Missae in mystica immolatione, quae per consecrationem fit, consistere, quatenus *vi verborum* formae ponitur corpus Christi sub specie panis, et seorsim sanguis sub specie vini; sicque Christus sub speciebus alienis tamquam mortuus constituitur, et in statu in quo edi ac potari possit. Doctrina de Eucharistiae sacrificii essentia sic proposita defenditur a multis, inter quos accenseri

debet Cardinalis Franzelin; et dum communiorem Theologorum opinionem de sacrificii ratione formaliter reponenda in separatione corporis Christi a sanguine vi verborum consecrationis conciliat cum sententia Cardinalis de Lugo, qui contendit rationem formalem sacrificii Missae inveniri in eo, quod Christus in Eucharistia per consecrationem ponatur « *in statu decliviori* », in eo scilicet statu quo sit tamquam mortuus; praecipuas vitat difficultates, quae contra unum vel alium modum explicandi sacrificium, si exclusive statuatur, urgeri possent.

His praemissis, subiungitur

THESIS XVI.

Consecratio utriusque speciei Eucharistiae essentialiter constituit sacrificium; et communio sacerdotis celebrantis Missam nonnisi ad integritatem sacrificii pertinet. Ratio vero formalis, propter quam in consecratione sacrificium, quantum ad eius essentiam, perficitur, est quia vi verborum consecrationis ponitur corpus Christi sub specie panis, et seorsim sanguis sub specie vini, sicque Christus sub alienis speciebus constituitur tamquam mortuus, et in statu in quo edi, potarique possit.

Probatur 1ma pars thesis, qua statuimus essentiam sacrificii reponendam esse in consecratione

1. Ex *Doctrina Patrum*, qui communiter tradunt Christum tum in coena sacrificium obtulisse, cum discipulis suis obtulit corpus suum ad manducandum et sanguinem ad bibendum; et statuunt nos in sacrificio Missae, verbis consecrationis, infiniti valoris victimam immolare. Sequentes textus valeant ad exemplum.

S. Irenaeus (Contra haereses, lib. 4. c. 17. n. 5.), ait: « Eum, qui ex creatura panis est, accepit (Christus), et gratias egit, dicens: 'Hoc est corpus meum'. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et Novi Testamenti *novam docuit oblationem;* quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo ».

S. Gregorius Nazianzenus (ep. 171. al. 240. ad S. Amphilochium) dicit: « Ne cuncteris et orare et legatione fungi pro no-

bis, quando verbo (consecrationis) secaveris corpus et sanguinem dominicum, vocem adhibens pro gladio ».

S. Ioan. Chrys. (hom. 1. de proditione Iudae, n. 6.) inquit: « Haec vox (*hoc est corpus meum*) semel prolata in Ecclesiis ad unamquamque mensam, ab illo usque ad hodiernum tempus et usque ad adventum eius, sacrificium perfectum efficit ».

S. Ambrosius (in Ps. XXXVIII. n. 25.) ait: « Sequimur (Principem sacerdotum) ut possumus sacerdotes, ut offeramus pro populo sacrificium, etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio; quia etsi nunc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur; imo ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo (consecrationis scilicet) sanctificat sacrificium, quod offertur ».

S. Gregorius Nyssenus (Orat. 1. in Christi resurrectionem), praeclara haec habet: « Qui (Christus)... seipsum pro nobis hostiam offert, et victimam immolat, sacerdos simul existens et agnus Dei, ille, qui mundi peccatum tollit. Quando id praestitit? cum corpus suum discipulis congregatis edendum et sanguinem bibendum exhibuit; tunc aperte declaravit, agni sacrificium iam esse perfectum ».

S. Cyrillus Hierosol. (Catech. mystag. 5. n. 8.), aperte dicit: « Postquam vero perfectum est spirituale sacrificium, incruentus cultus, super illam propitiationis hostiam obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace: pro recta mundi compositione; pro imperatoribus; pro militibus et sociis: pro iis, qui infirmitatibus laborant; pro his, qui afflictionibus premuntur: et universim pro omnibus, qui opis indigent, precamur nos omnes et hanc victimam offerimus. Postea recordamur eorum quoque qui obdormierunt: primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat. Deinde et pro defunctis sanctis patribus et episcopis, et omnibus generatim, qui inter nos vita functi sunt (oramus); maximum hoc credentes adiumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et per quam tremenda coram iacet victima ».

S. Gregorius Magnus (Dialog. l. 4. c. 58.) ait: « Haec namque singulariter victima (Christus) ab aeterno interitu animam salvat; quae illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, qui licet resurgens a mortuis iam non moritur, et mors ei

ultra non dominabitur, tamen in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis immolatur... Quis enim fidelium habere dubium possit, *in ipsa immolationis hora ad sacerdotis* vocem coelos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena coelestibus iungi, unumque ex visibilibus atque invisibilibus fieri? »

Porro immolationis hora, de qua loquitur S. Gregorius, sine dubio est illa in qua sacerdos consecrationis verba pronuntiat, ut Bellarminus ipse fatetur, nam « illa est hora, qua ad sacerdotis vocem Christus vere in altari esse incipit... et id est ima summis coniungi, terrena coelestibus sociari, et unum quid ex visibilibus et invisibilibus fieri; neque dubium est, quin ob Christi praesentiam, Angeli de coelo in terram veniant »[1].

II. Ex *Auctoritate S. Thomae,* qui clarissime excludit etiam sumptionem sacerdotis, ut partem essentialem sacrificii, et huius essentiam adaequate docet consistere in consecratione. Etenim in 3. q. 79. a. 5. ait: « Eucharistiam habere rationem sacrificii in quantum offertur, rationem vero sacramenti in quantum sumitur »; et q. 82. art. 4. ad 1. inquit: « Consecratio chrismatis, vel cuiuscumque alterius materiae, non est sacrificium, sicut *consecratio Eucharistiae* ». — Deinde, q. 83. a, 4., ubi omnes fere caeremonias Missae declarat, ita habet: « Quarto petit (sacerdos) hoc sacrificium peractum, esse Deo acceptum, cum dicit: *supra quae propitio ac sereno vultu* », etc. — Sed hanc orationem sacerdos fundit statim post utriusque speciei consecrationem: ergo iuxta S. Thomam tunc peractum est iam sacrificium. — Demum 3. q. 82. a. 10. aperte ait sacerdotem teneri ad Eucharistiam consecrandam « principaliter per comparationem ad Deum, cui *consecratione huius sacramenti sacrificium offertur* »: et in eodem articulo, in responsione ad 1. dicit: « Hoc sacramentum perficitur in *consecratione Eucharistiae, in qua sacrificium* Deo offertur ».

III. Ex *Ratione Theologica,* quae hoc modo proponi potest. Actio essentialiter constituens sacrificium est ea, quae fit a sacerdote in persona Christi. Atqui illa actio nonnisi consecratio est

[1] Bellarminus, de Missa l. 1. c. 27.

utriusque speciei Eucharisticae. Ergo. — *Maior* videtur per se patens; nam Christus est principaliter offerens sacrificium, ac proinde ipse est principaliter actionem perficiens, quae essentialiter constituit sacrificium: in ea igitur actione essentia sacrificii absolvitur, in qua Christus principaliter agit, agens per ministrum suum, sacerdotem nempe in terris, qui nomine, et in persona eius loquitur. — *Minor* constat, nam in consecratione solum sacerdos loquitur verbis Christi, ideoque agit in persona Christi; cetera vero quae in Missa fiunt a sacerdote peraguntur ut a publico ministro Ecclesiae, et dicuntur sive nomine totius Ecclesiae, sive nomine ipsius sacerdotis proprio.

Confirmatur 1. ex exclusione aliarum actionum, quae essentiam sacrificii Missae nequeunt continere.

Et re quidem vera, *oblatio consecrationem subsequens* non est de essentia sacrificii; nam *a*) per illam oblationem nihil circa rem oblatam fit, sed solummodo deprecatio quaedam, quae fieri, immo et saepius iterari potest, peracto sacrificio; *b*) Christus illam non adhibuit in nocte coenae, neque a sacerdote fit in persona Christi, neque etiam constat Ecclesiam illam semper adhibuisse.

Praeterea *fractio hostiae, mixtioque particulae eius cum speciebus vini consecrati,* nullatenus ad essentiam sacrificii pertinent; quod ex modo dictis perspicuum est. Nulla enim actio est de essentia sacrificii Eucharistiae, quam non adhibuerit Christus in coena: ipse vero fractione mystica hostiae consecratae et commixtione particulae eius in calice non est usus. Item, substantia sacrificii Eucharistiae eadem est in universa Ecclesia, et pro omni tempore: haec autem caeremonia fractionis et mixtionis hostiae, quamvis antiquissima, non fuit tamen universalis, ut constat ex liturgia S. Basilii, in qua nulla extat illius mentio. Insuper, potest aliquando contingere ut caeremonia ista prorsus omittatur, et id etiam inculpabiliter evenire potest, quin sacrificium imperfectum maneat. « Quod fractio hostiae consecratae », ait S. Thomas (3. q. 83. a. 6. ad 6.), « et quod una sola pars mittatur in calicem, respicit corpus mysticum [1], sicut admixtio aquae significat popu-

[1] Caeremoniae huius significationem ita Cardinalis Toleto declarat (in 3. controv. 5. de Missa):

« Ista fractio trina significat trinam fractionem corporis Christi: in manibus pedibusque per clavos; in corde per lanceam. Significat etiam tres fide-

lum, et ideo horum praetermissio non facit imperfectionem sacrificii ».

Demum *ipsam sumptionem utriusque speciei consecratae a sacerdote celebrante* non esse de sacrificii essentia, ostenditur 1. quia sumens non agit in persona Christi, cum non offerat aliquid, sed sibi et in propriam utilitatem aliquid recipiat. 2. De fide certum est Christum consecrasse; quod vero se communicaverit, quamvis sit probabilius, non est tamen fide certum. 3. Cap. *Relatum* de consec. d. 2. redarguuntur Presbyteri sacrificantes et non communicantes. 4. Sumptio supponit victimam iam mactatam, et non est nisi participatio sacrificii oblati. 5. Non est actio immutativa nisi localiter, remanet enim, ea non obstante, corpus Christi sub speciebus; — neque dicas immutationem fieri in stomacho, dum consumuntur species, nam actio sacrificativa debet fieri in altari, et non in hominis stomacho. 6. Tandem sumptio est repraesentativa sepulturae Christi tantum, non vero mortis eius nisi mediate, et ex suppositione quod immolatus prius fuerit.

Probatur 2[da] pars thesis, quatenus in ea statuimus *sumptionem, quae a sacerdote celebrante in Missa fit, ad sacrificii integritatem pertinere,* quia *a*) per sumptionem fit totalis destructio victimae iam immolatae per consecrationem; *b*) quia sacrificium Eucharistiae habet rationem cibi et potus, ac proinde dicit ordinem ad sumptionem, tamquam ad partem integrantem et completivam; *c*) quia sumptionem integrum reddere sacrificium ostendunt Decreta Ecclesiae, quae strictissime iniungunt sacerdoti ut utramque ab eo consecratam speciem sumat, et si ipse id perficere non possit, statuunt ut alius in eius locum substituatur qui sacrificium

lium status. Beatorum statum significat particula una, quae in calicem mittitur; quia illi perfecte fruuntur fructu redemptionis. Altera particula, quae olim servabatur usque in finem Missae et tunc consumebatur, significat exsistentes in Purgatorio. Tertia, quae olim statim consumebatur, significat viatores, qui hoc cibo pascuntur in hac peregrinatione. Ita explicat Sergius Papa cap. *Triforme* de consecr. d. 2., ubi dicit particulam immersam sanguini significare Christum in gloria; particulam servatam, Christum in limbo et sepulchro; aliam Christum in via. Iam non est mos servandi particulam; sed simul cum altera sumitur.

Alii aliter explicant. Dicunt enim partem calici immersam significare viatores, qui in huius mundi laboribus versantur. Vide Gabrielem lect. 80. super Canonem ».

consummet. — Satis erit hic unum referre decretum Concilii Toletani XII., quod legitur in tertia parte Decreti (de Consecratione dist. 2. c. 11.); et sic se habet:

« Relatum est nobis, quosdam de sacerdotibus non tot vicibus communionis sanctae gratiam sumere, quot sacrificia in uno die videntur offerre: sed si in uno die plurima per se offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus a communione suspendant, et in sola tantum extrema sacrificii oblatione communionis sanctae gratiam sumant: quasi non sit toties illi vero et singulari sacrificio participandum, quoties corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi immolatio facta constiterit. Nam ecce Apostolus dicit: 'Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?' Certum est, quod hi, qui sacrificantes non edunt, rei sunt Dominici sacramenti. Quicunque ergo sacerdotum deinceps divino altario sacrificium oblaturus accesserit, et se a communione suspenderit, ab ipsa, qua se indecenter privavit, gratia communionis anno uno repulsum se noverit. Nam quale erit illud sacrificium cui nec ipse sacrificans particeps esse cognoscitur? Ergo modis omnibus est tenendum, ut quotiescunque sacrificans corpus et sanguinem Iesu Christi Domini nostri in altario immolat, toties perceptionis corporis et sanguinis Christi participem se praebeat ».

Probatur nunc 3^{tia} pars thesis, in qua rationem formalem sacrificii Eucharistiae in eo dicimus reponendam esse, quod *vi verborum consecrationis corpus Christi ponitur sub specie panis, et seorsim sanguis sub specie vini; sicque Christus sub alienis speciebus constituitur tamquam mortuus, et in statu in quo edi potarique possit.*

Et sane, ex illis quae hucusque exposita atque probata sunt constat sacrificium Eucharistiae esse in se *verum* et proprii nominis sacrificium, simulque repraesentationem sacrificii crucis; ac proinde ideo in sua essentia sacrificium incruentum Missae formaliter perfici, quia dum immolationem Christi in cruce repraesentat, Christum constituit in statu victimae. Atqui hoc ideo fit quia *vi verborum* sub utraque specie corpus a sanguine Christi separatum constituitur, et in statu in quo Christus edi potarique potest. Ergo.

Ut Minor argumenti huius evolvatur, simulque vindicetur, adnotamus: 1. — Duplicem formam consecrationis corporis et sanguinis Christi, super duplicem materiam panis et vini, perfectam

repraesentationem efficere mortis Christi; nam *quantum est ex vi verborum* separatur corpus a sanguine, et sub specie panis ponitur solum corpus non sanguis, sicut sub specie vini ponitur sanguis non corpus: quare si in hoc sacrificio per consecrationem duplicis speciei panis et vini *reapse* separatio non fit corporis a Christi sanguine, id est *propter concomitantiam partium.*

2. Hanc vero distinctam positionem sub diversis speciebus, per se solum spectatam, seu *si nihil aliud in ea positione consideretur,* praeter hoc quod verba *vi sua* solum corpus sub specie panis constituunt et sanguinem sub specie vini; sufficere et quidem perfectissime ad rationem repraesentationis passionis Christi constituendam, sed non sufficere ad explicandum quomodo vere Christus immoletur et ut victima, per consecrationem mactata, in altari sistatur. Etenim etsi *per concomitantiam,* vere tamen sanguis cum corpore Christi ponitur sub specie panis, et cum sanguine Christi corpus sub specie vini; neque ullo pacto unum ab alio realiter separatum est, et si sola illa positio spectetur corporis seorsim a sanguine vi verborum, nulla immutatio realiter fit in Christo, qui est victima sacrificii. Porro ad verum et reale sacrificium, et consequenter ad actionem formaliter sacrificam requiritur, ut supra demonstravimus, realis immutatio rei oblatae, quae vel talis sit oportet ut res totaliter destruatur, vel saltem ut *morali aestimatione* aequivaleat illi destructioni; sicut, ex. gr., immutatio fiebat in sacramento libaminis, in quo vinum physice non destruebatur, sed effundebatur in terram, et hac effusione *moraliter* destructum censebatur. Si ergo actio sit talis, quae nullam omnino immolationem in Christo realiter inducat, profecto nequit actio illa considerari tamquam sacrifica formaliter, prout nullam in victima realem inducit immutationem.

« Si ictu gladii », non immerito hic de Lugo (de Sacr. Euch. disp. 19. sect. 4. n. 61.) animadvertit, « percuteretur ovis in sacrificio, Deus tamen miraculose penetraret gladium cum gutture ovis, ita ut non consequeretur abscissio nec vulneratio, vere non diceretur ovis sacrificata; quia licet de se ictus sufficeret ad occisionem, re tamen vera non fuit secuta occisio. Sic etiam contingit in praesenti. Adde, hanc concomitantiam non esse miraculosam, sed debitam ad positionem alterius partis, ut supra vidimus: quare neque etiam possumus hic invenire ictum, vel actionem tendentem ex natura sua ad separandum unum ab alio:

nam aliud est, quod ex vi verborum non ponatur sanguis cum corpore: aliud vero, quod verba petant, quod non ponatur ibi sanguis: illud primum est verum; hoc secundum falsum: verba enim licet non significent sanguinem, non tamen petunt, non poni ibi sanguinem: imo, si ita fas est dicere, exigendo quod ponatur corpus, exigunt quasi mediate et consequenter quod ponatur etiam sanguis; tantum abest, quod ex se tendant ad separandum unum ab alio, et mactandum, quantum est ex se ».

3. Verum, si consideretur actio sacerdotis consecrantis sub ea formali ratione, qua ponendo corpus a sanguine Christi sub specie aliena separatum, et vicissim sanguinem a corpore sub aliena specie, totum Christum vere et realiter ponit in statu in quo edi ac potari possit; evidenter apparebit illam eamdem actionem sacerdotis Christum constituere in statu victimae, et incruente, sed verissime eum mactare. « Consideretur, quaeso, status », inquit Cardinalis Franzelin (de Eucharistia pag. 380.) « in quo Christus Dominus summus sacerdos per consecrationem secundum ss. corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini sese ut victimam constituit. Primogenitus omnis creaturae, caput Ecclesiae, in omnibus primatum tenens (Coloss. 1. 15-18.) dat seipsum Ecclesiae suae per suos ministros sacerdotes constituendum, corpore ac sanguine suo in tali modo existendi sub speciebus panis ac vini, ut vere sit in statu cibi ac potus; ut (formaliter quatenus constituitur sub his speciebus) desinat omnis actus connaturalis vitae corporeae pendens a sensibus; ut nihil secundum corpus possit agere connaturaliter; ut corpus eius ac sanguis, in quantum praesentia eius alligatur speciebus, permittatur quodammodo arbitrio creaturarum non secus, ac si esset res inanimata; in tali vero conditione se constituit, ut ipse summus sacerdos pro tota Ecclesia, cuius ipse est caput, et Ecclesia per ipsum exprimat in corpore et sanguine sacratissimo supremum Dei dominium et absolutam dependentiam omnis creaturae, cuius ipse homo Iesus Christus est primogenitus, et simul exprimat et exhibeat satisfactionem pro reatibus olim consummatam in cruce huius ipsius corporis traditione et huius sanguinis effusione. Atqui talis 'exinanitio' ad exprimendam maiestatem absoluti dominii Dei, et satisfactionem pro reatibus nostris, morte completam, non solum satis intelligitur ut vere et proprie sacrificalis; sed etiam, excepto sacrificio cruento in cruce, nullam

sublimiorem ac profundiorem rationem veri et proprii sacrificii concipere possumus. Non ergo est dubium, in ipso modo existendi sacramentali corporis et sanguinis Christi, aptitudinem et, supposita institutione, actualem significationem sacrificalem, et proinde rationem intrinsecam veri et proprii sacrificii non solum sufficienter sed etiam insigniter contineri ».

Contra thesim vindicatam, obiici potest

1. — Ad sacrificium essentialiter oblatio requiritur. Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* — Oblatio quae fiat actu signato *N.* Quae fiat actu exercito *C.* Non enim requiritur ut sacrificans dicat: *offero tibi, Deus, hoc sacrificium;* sed sufficit ut victimam super altare immolet in gloriam Dei; nam tunc per ipsam immolationem, actu exercito, victima offertur Deo. Oblatio autem haec invenitur in consecratione.

2. — Concilium Tridentinum, dum dicit, sess. 23. cap. 1., Christum dedisse Apostolis potestatem consecrandi, offerendi et ministrandi, videtur consecrationem reputare distinctam ab oblatione. Ergo oblatio, quae essentialis est in sacrificio, non videtur fieri ipsa consecratione.

Resp. *N. Ant.* — Lutherani, contra quos Concilium ibi agebat, presbyteris concedebant potestatem consecrandi, sed non offerendi; Concilium vero dicit collatam eis potestatem esse non solum consecrandi, sed et offerendi, quia consecratio ipsa est oblatio.

3. — Modus quo Christus existit in Eucharistia nihil in eo mutat; in mysterio enim manet cum tota sua perfectione. Ergo Christus in Eucharistia non immolatur.

Resp. *Dist. Ant.* — Nihil in Christo mutat ut est in coelo; et secundum modum quo in coelo existit Christus non est victima *C.* Nihil in Christo mutat prout *formaliter* sub speciebus panis et vini constituitur *N.* Et ad *prob. Dist.* Christus in Eucharistia manet cum tota sua perfectione, quae non pendet a modo existendi *C.* Cum tota sua perfectione quoad actus vitae corporeae, qui pendent a modo existendi, *subdist.* illi actus non tolluntur absolute, et iuxta modum existendi in coelo *C.* Non tolluntur

secundum modum existendi in Eucharistia, et attenta connaturali exigentia eiusdem modi *N.*

4. — Sacrificium, quod essentialiter perficitur per actionem destructivam rei, quae sacrificatur, non potest essentialiter constitui in actione eiusdem rei productiva. Atqui consecratio est actio productiva rei, quae sacrificatur. Ergo.

Resp. *Dist. Mai.* — Non potest constitui in actione productiva, *formaliter sumpta ut est talis C. Sub alio respectu N.* ad *Min. Dist.* Consecratio est actio productiva rei quae sacrificatur, et simul destructiva *C.* Solum productiva *N.* Productiva enim est, quatenus sub speciebus ponit Christum: destructiva quatenus eum ponit ad modum mortui.

5. — Productio victimae praesupponi debet immolationi. Ergo consecratio, quae est productio victimae, non est eius immolatio.

Resp. *Dist. Ant.* — Debet praesupponi prioritate temporis vel rationis *C.* Semper temporis *N.*

6. — In die Parasceves apud Latinos, et apud Graecos per Quadragesimam saepius, dum celebratur Missa *praesanctificatorum,* offertur sacrificium, et tamen nulla in ea fit consecratio. Ergo.

Resp. *N. Ant.* — Usurpatur enim in Missa praesanctificatorum vox *sacrificium* latiori sensu, ratione nempe hostiae, quae fuerat antea per consecrationem immolata, et ratione precum ac caeremoniarum, quae in sacrificio Missae adhiberi solent.

Scholion I. — Theologi communiter tenent Christum sacrificium Eucharistiae instituisse ita, ut *consecratio utriusque speciei* sit de eius essentia, ac proinde neque ex Summi Pontificis dispensatione unam speciem licite consecrari posse absque alia. Talem fuisse Christi institutionem constat ex facto ipsius instituentis, et ex sensu Ecclesiae. Christus enim utramque speciem consecravit, et praecepit ut Apostoli, omnesque futuri sacerdotes facerent quod ipse fecit: Ecclesia vero semper verba Christi de consecratione utriusque speciei intellexit, atque servavit. — Aliud argumentum hac in re desumitur ex sacerdotio Christi secundum ordinem Melchisedechi: nam, in sacrificio oblato a Melchisede-

cho panis et vinum essentialia omnino fuisse recte deducimus ex eo, quod Scriptura utrumque indicet, et copulativa locutione unam et aliam materiam aeque comprehendat. — Demum necessaria est consecratio utriusque speciei, quia sacrificium Eucharistiae essentialiter repraesentat *immolationem* Christi in cruce; et haec *immolatio* per duplicem consecrationem repraesentatur. Sacrificium enim Christi cruentum « non constitit in hoc », ait Suarez (disp. 75. sect. 6. num. 7.), « quod corpus eius fuerit mortuum, vel quod sanguis fuerit extra venas, sed in ipsamet actuali passione, et sanguinis effusione, usque ad separationem animae a corpore. Unde fit, ut, licet demus, per unam speciem corporis significari corpus mortuum, et per sanguinis speciem per se sumptam significari sanguinem effusum; non inde fit, per singulas species per se sumptas repraesentari sacrificium cruentum, nisi fortasse in suo termino. At vero, quando sanguis statim post corpus separatim consecratur, quasi in viva imagine repraesentatur ipsa effusio sanguinis, et consequenter separatio animae a corpore, quae ex effusione sanguinis secuta est: nam (ut Scriptura interdum loquitur) vita hominis in sanguine est: et ideo solet anima per sanguinem repraesentari ».

SCHOLION II. — Ex institutione Christi consecratio Eucharistiae et oblatio sacrificii necessario connexa sunt, ac proinde per intentionem ministri separari numquam possunt: si quis ergo consecrare vellet Eucharistiam, et nullo modo sacrificium offerre, nihil prorsus faceret, cum id facere vellet ad quod non accepit a Christo potestatem.

SCHOLION III. — Praeceptum esse sacerdotibus impositum, ut cum sacrificant, de sacrificio communionem sumendo participent, superius diximus. Utrum vero hoc praeceptum iuris divini sit, an iuris ecclesiastici, non satis constat Suaresio (disp. 75. s. 5. n. 16.). Sane Concilium Tridentinum (sess. 13. c. 8.) solum dicit Ecclesiae semper morem fuisse ut sacerdotes celebrantes seipsos communicent; « qui mos », inquit, « tamquam ex Traditione apostolica descendens, iure ac merito retineri debet »: sed traditio apostolica non semper et necessario infert ius divinum. Nec antiquiora Conciliorum aut pontificum Decreta praeceptum hoc esse ex iure divino disertius statuunt. Attamen constans

Ecclesiae praxis, et sollicitudo maxima, quam Ecclesia ipsa manifestavit, ut post consecrationem sequatur sumptio sacerdotis, probabiliorem saltem reddunt opinionem, quae tenet communionem iure divino praecipi sacerdoti celebranti.

ARTICULUS SEXTUS

De effectibus sacrificii Eucharistiae.

Sacrificium Missae, iuxta quadruplicem finem ad quem dirigitur, seu iuxta quatuor effectus quos producit, latreuticum, eucharisticum, propitiatorium et impetratorium esse, facile ex praecedentibus colligi potest: — quia tamen ab adversariis praesertim impugnatur ratio sacrificii propitiatorii et impetratorii in celebratione Missae; hanc ipsam rationem specialiter hoc articulo vindicabimus, postquam nonnulla praemiserimus ad uberiorem naturae sacrificii huius et impetrationis, quae per ipsum fit, declarationem.

Et primo quidem in Missa sacrificium latreuticum et eucharisticum soli Deo offerri manifestum est. Et ideo S. Augustinus (de Civ. Dei, l. 22. c. 10.) aiebat: « Nos martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus; nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed uni Deo, et martyrum et nostro ».

Id tamen non impedit quominus in honorem Sanctorum ex mente Ecclesiae sacrificia fiant: in his enim de meritis ac victoriis eorum, quos commemoramus, Deo, cui sacrificium offertur, gratias agimus; dum eadem sacrificia in eorum etiam laudem cedunt, qui veluti instrumenta fuerunt, per quae Deus, virtutum auctor, operatus est. Praeterea in iisdem sacrificiis, patrocinium Sanctorum imploramus, ut ipsi « pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam agimus in terris ».

Antiquissimum esse hunc morem Patres et Liturgiae testantur. Sic, exempli gratia, Tertullianus (de Corona, n. 3.) dicit: « Oblationes pro natalitiis (martyrum) annua die facimus ».

S. Cyrillus Hier. (Catech. myst. 5. n. 9.) inquit: « Postea recordamur eorum quoque, qui obdormierunt, primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat. S. Cyprianus (Epist. 34. n. 3.) scribit: « Laurentius et Ignatius . . . . palmas a Domino et coronas illustri passione meruerunt. Sacrificia pro eis (in gratiarum actionem) semper, ut meministis, offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus ». S. Augustinus (tract. 84. in Ioan. n. 1.) ait: « Ad ipsam mensam non sic eos (martyres) commemoramus quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro iis oremus, sed magis ut ipsi (orent) pro nobis, ut eorum vestigiis adhaereamus ». Et l. 8. de Civ. Dei, (c. 27. n. 1.) rationem, cur apud memorias sanctorum sacra celebrentur, hanc reddit, « ut ea celebritate et Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum eodem invocato in auxilium, ex illorum memoriae renovatione adhortemur ».

Similiter in liturgia S. Basilii haec leguntur: « Nunc, Domine, ex praecepto Filii tui unigeniti communicamus memoriae Sanctorum tuorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum etc., quorum precibus et supplicationibus miserere nostrum omnium et libera nos propter nomen sanctum tuum, quod invocatum est, super nos ». In liturgia S. Chrysostomi fit commemoratio « honorandi Prophetae, Praecursoris et Baptistae Ioannis, sanctorum, gloriosorum et percelebrium Apostolorum, Sancti illius cuius est dies festus et omnium Sanctorum tuorum, quorum precibus protege nos, Deus ». Et infra: « Custodi vitam nostram, tutos fac gressus nostros precibus et supplicationibus gloriosae Deiparae et semper Virginis Mariae et omnium Sanctorum ».

Iure igitur, iuxta perpetuam Ecclesiae traditionem, Concilium Trid. (sess. 22. can. 5.) definivit: « Si quis dixerit, imposturam esse, Missas celebrare in honorem Sanctorum, et pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit; anathema sit ».

Sacrificium Missae non eodem sensu propitiatorium est, quo crucis sacrificium; neque nos eodem modo Deo reconciliat, quo sacramenta baptismi et poenitentiae. Nam sacrificium crucis meritorium fuit redemptionis seu remissionis peccatorum et gratia-

rum omnium, quae nobis conferuntur, et in eo meritum omne Christi Domini consummatum fuit; Missae vero sacrificium Christus voluit esse veluti instrumentum, quo meritum passionis suae nobis applicaretur: « oblationis », enim, « cruentae fructus per hanc incruentam uberrime percipiuntur ». At hic probe animadvertendum est, reatum culpae per sacramenta baptismi, et poenitentiae, *immediate* remitti, per sacrificium vero Missae *mediate* tantum; quatenus intuitu huius sacrificii Deus peccatori gratias elargitur, quibus ad poenitentiam movetur et disponitur ad sacramentum sive baptismi sive poenitentiae, per quod immediate consequitur remissionem culpae. Quemadmodum itaque sacrificium crucis *immediate* peccatores non iustificavit, sed placavit Deum impetravitque, ut per debita media peccatores ad salutem perducerentur: sic etiam sacrificium Missae non iustificat homines immediate, sed impetrat, ut ex merito sacrificii crucis dentur hominibus gratiae et donum poenitentiae. Imo iuxta doctrinam catholicam pii motus fidei, spei, contritionis etc. requiruntur, ut adstantes fructum ex sacrificio capiant.

Praeterea, iuxta communem theologorum doctrinam, sacrificium Missae vim et efficaciam habet impetrandi remissionem peccatorum *ex opere operato,* mediate quoad culpam, immediate quoad remissionem poenae temporalis, iuxta minorem aut maiorem devotionem illius, a quo offertur. Ratio est quia in sacrificio Missae Christus non solum est res oblata, sed etiam principalis offerens. Ergo sacrificium Missae, independenter a fide, probitate et merito sacerdotis secundarii offerentis, adeoque *ex opere operato,* vim habet movendi Deum ad condonanda peccata, seu ad dandam gratiam, qua homo adiutus peccata sua rite detestetur, et ad remittendam poenam peccatis debitam. Quamvis autem de fide non sit, per sacrificium Missae certo semper, seu certa lege poenam temporalem ex opere operato remitti; est tamen *certa* theologorum doctrina ex opere operato poenam eiusmodi remitti per sacrificium. Ideo Card. Bona de sacrif. Missae (cap. I. § 3.) scribit: « Constans semper fuit Catholicorum sententia, habere hoc (sacrificium) infallibiles et determinatos effectus ex opere operato, nisi ille, pro quo offertur, obicem ponat, remissionem videlicet alicuius poenae peccatis iam remissis debitae, vel donum alicuius gratiae praevenientis ad obtinendam commissarum remissionem ».

Manet ut de valore sacrificii Missa, an infinitus vel finitus sit, dicamus: et quia multum circa hanc quaestionem discordes inter se theologi disputant, varios quaestionis respectus distinctim considerabimus, ne incerta cum certis confundantur.

Itaque sacrificium Missae spectari potest vel ut a summo sacerdote Christo offertur, et a sacerdote celebrante, quatenus Christum repraesentat; vel ut offertur ab Ecclesia; vel demum ut ab aliquo offerente privato celebrari curatur. Porro nulli dubium esse potest sacrificium hoc, si non spectetur ut a Christo oblato, sed consideretur solum ut offertur in persona Ecclesiae, aut a privato offerente, valorem habere finitum et limitatum; valor enim iste ex opere operantis est et in finita illorum offerentium dignitate fundatur.

Quaestio ergo procedit solum quoad valorem huius sacrificii, ut est a Christo principali offerente. Sed etiam iuxta hunc sensum, distingui debet valor sacrificii *secundum se,* et in *actu primo,* seu *secundum sufficientiam,* — a valore eiusdem sacrificii *in actu secundo*, et prout de facto effectum suum producit, seu *secundum efficaciam.* Iam vero sacrificium Missae *in actu primo,* seu *secundum sufficientiam,* simpliciter infiniti est valoris, ex infinita dignitate rei oblatae et personae offerentis: *in actu* tamen *secundo,* seu *secundum efficaciam,* effectus quem ex opere operato confert, finitus est *intensive;* cum et sacrificium crucis quoad effectum infinitum non fuerit, nec ullus effectus dari possit infinite intensus.

Quid autem dicendum est si effectus consideratur non *intensive,* sed *extensive:* habet ne sacrificium Missae valorem in actu secundo *extensive* infinitum, an non? — « Quaestio haec », adnotat Suarez (disp. 79. sect. 12. n. 1.), « confundi solet cum praecedenti; est tamen valde diversa; nam, licet causa aliqua non possit formam producere ultra certum gradum intensionis, potest tamen interdum totam illam formam et aeque intensam in multis subiectis producere: ut si ignis simul efficiat calorem ut octo in tribus, vel quatuor subiectis applicatis, aut si posset idem efficere simul in quacunque multitudine subiectorum sicut potest successive. Sic igitur sacrificium, quamvis solum possit tres vel quatuor gradus satisfactionis applicare uni et eidem personae, adhuc restat dubitandum, an eosdem seu aequales possit conferre duobus vel tribus, et sic in infinitum, et hanc potestatem vocamus infinitatem extensivam; an vero potius ita sit finitus hic fructus,

sicque limitata efficacia sacrificii, ut si pro pluribus offeratur, prout offerri potest, dividendus necessario sit ille fructus inter ipsos, ideoque quo fuerit pro pluribus oblatum, eo minor fructus ad singulos perveniat ».

Quoad solutionem quaestionis attinet, prima opinio docet effectum Missae integre multiplicari in omnibus et singulis, pro quibus sacrificium offertur, quicumque sit eorum numerus, absque termino, nec minui fructum unius ex consortio alterius. Hanc sententiam, quam inter antiquiores theologos Caietanus defenderat, Vasquez amplectitur et tuetur (in 3. S. Th. disp. 231. c. 3.); eamque S. Alphonsus (theol. moral. l. 6. tract. 3. n. 312.) dicit a recentioribus theologis communissime esse receptam, et *speculative videri probabiliorem.* — Secunda opinio, huic e diametro adversa, tenet fructum Missae esse etiam *extensive* finitum, et applicatum multis dividi, ac proinde unum sacrificium oblatum pro multis, non tantum valere pro singulis, ac si pro uno illud offerretur. Hanc sententiam, de Lugo appellat « communiorem et veriorem », eamque docuisse videntur S. Thomas et S. Bonaventura. Haec Scoto etiam placuit (Quodl. 20.) una tantum addita restrictione: fructum enim Missae distinxit inter primarium et secundarium; et primarium, qui speciali intentione sacerdotis applicatur, dixit esse limitatum, ac dividi inter plures; secundarium vero, quem provenire docuit absque speciali sacerdotis applicatione, putavit esse illimitatum.

Nobis vero magis probatur opinio Suaresii, qui distinctione etiam ad solvendam quaestionem utitur, et doctrinam eius proinde sequimur.

Distinguit ergo eximius doctor inter offerentes, et eos pro quibus fit oblatio, et ait (disp. 79. sect. 12. num. 4.): « Dico ergo primo; — quando plures offerentes concurrunt cum sacerdote ad idem numero sacrificium, omnes et singuli, quatenus offerentes sunt, accipiunt integrum fructum, non minorem, quam si unus tantum esset offerens; unde in hoc sensu fructus huius sacrificii potest quodammodo dici infinitus, vel potius augmentabilis in infinitum extensive. In hac conclusione habet verum prima sententia, quam a nullo auctore existimo negari. Potest quidem inter eos esse controversia, an isti offerentes, ut sic, recipiant aliquem fructum ex opere operato, vel solum ex opere operantis, vel per modum impetrationis. Quod autem hic fructus, qualiscumque

ille sit, fiat praedicto modo, nec minuatur in singulis ex aliorum consortio, a nemine, ut arbitror, negari potest. Et hoc imprimis recte probatur a posteriori illo inconveniente supra illato, quod alias audientes Missam minorem fructum reciperent, solum ob multitudinem audientium, quod sine dubio est valde absurdum. Secundo probatur a priori: nam supposita institutione, ut a nobis supra declarata est, hoc videtur necessario consequens, quia quando plures sic offerunt idem sacrificium, non potest in singulis minui fructus ratione rei oblatae, neque etiam ratione oblationis, aut personae proxime, vel remote offerentis: ergo nullo modo ».

Si autem illi spectentur pro quibus fit oblatio, Suarez sequentem statuit conclusionem; « Dico secundo; — effectus sacrificii respondens oblationi sacerdotis, ut sic, quem ipse potest pro aliis offerre, finitus est, et unus tantum, Unde, si pro multis offeratur, sive diversis intentionibus specialibus, sive una tantum communi, ut pro populo, vel communitate, minuetur fructus in singulis, tantoque magis, quanto illi plures fuerint, supposita uniformi applicatione ».

Ut autem sententiam suam probet, ostendit duplici modo intelligi posse Christum statuisse quoad applicationem et fructum sacrificii Missae; uno modo, quod sacerdoti offerenti data sit a Christo potestas applicandi tot gradus satisfactionis, vel uni personae tantum, vel pluribus in quovis numero pro sua voluntate, et ita, ut omnes illi gradus singulis donentur. Alter modus institutionis intelligi potest, quod uni oblationi sacerdotali unus respondeat adaequatus effectus, ex. gr. decem graduum satisfactionis, qui omnes possint, vel uni personae applicari, vel inter multas distribui: non vero, quod omnes possint singulis donari, vel (ut ita dicam) totaliter multiplicari.

Hoc itaque posito, institutionem sacrificii factam fuisse posteriori modo, et non priori, probatur a Suaresio: 1. quia si institutio facta fuisset priori modo, numquam deberent sacerdotes uni tantum applicare sacrificii fructum, cum nulla ratione privare deberent ceteros tanto beneficio, si absque detrimento unius possent multi alii aequalem fructum percipere. 2. Quia « in hoc effectu satisfactionis non est alia intensio effectus, quam multitudo satisfactionis; sed effectus sacrificii est limitatus intensive.... satisfactio ergo applicanda per hoc sacrificium simpliciter est li-

mitata quoad intensionem, seu magnitudinem suam; ergo est limitata respectu cuiuscumque personae, vel multitudinis personarum. Patet consequentia, quia quantitas effectus eiusdem rationis est sive uni, sive multis applicetur..... Eo vel maxime quod hic effectus respondet oblationi sacrificii; oblatio autem nullo modo in se variatur ex hoc, quod fructus eius uni vel multis applicetur; nam hoc est quid posterius et extrinsecum oblationi; ergo non est cur multiplicetur effectus propter solam voluntatem sacerdotis volentis uni tantum vel multis effectum tribuere ». 3. Nihil contrariae sententiae prodest exemplum desumptum ex fructu, qui in sacramentorum usu percipitur, nam diversitas magna, inquit Suarez, inter sacramentum et sacrificium intercedit: sacramentum enim non applicatur multis, nisi per realem multiplicationem; et si multis idem sacramentum Eucharistiae dari contingit, saltem sumptiones ipsae multiplicantur, ideoque mirum non est, quod effectus multiplicentur: — at sacrificii oblatio uni vel multis applicata, quoad fructum, eadem omnino est, solumque extrinseca voluntas applicantis est diversa; ergo non potest illa sola efficere ut effectus augeatur.

Nec minoris ponderis pro sententia, quam defendit, est haec altera Suaresii animadversio.

« Revera est per se incredibile, gratis et sine ulla causa, posuisse Christum in sola libertate sacerdotis, ut multis, vel paucis, vel uni tantum, omnino aequaliter sua oblatione prodesse posset: nec minus incredibile est, dedisse Christum sacerdotibus hanc facultatem, et tanto tempore fuisse, tam ipsis, quam Ecclesiae incognitam. Vel e converso: incredibile est, illis esse notam, et tamen voluntarie non uti illa; sine causa enim limitarent sacerdotes hunc effectum ad unam, vel paucas personas, si possent omnibus et singulis totum applicare: imo, si Christus voluisset, ut posset hoc modo omnibus applicari, melior institutionis modus fuisset hanc virtutem dare ipsi sacrificio secundum se, independenter a voluntate sacerdotis, quam hoc gratis sine causa ponere in eius arbitrio ».

Et haec de fructu Missae *ex opere operato:* — sed praeterea sacrificium hoc ex se habet valorem *ad impetrandum,* et quidem valorem infinitum, qui non in speciali promissione innititur, sed oritur *ex intrinseca dignitate et valore ipsius sacrificii;* ideoque, ex sententia ipsius Suaresii, sacrificium Missae, quantum est ex se,

oblatum pro multis non minus prodest singulis, *quoad impetrationem,* quam si pro uno tantum esset oblatum; quamquam alia de causa fieri possit ut non aequaliter prosit singulis. « Advertendum tamen est », addit Suarez, « licet sacrificium hoc ex se sit valens ad impetrandum, tamen non applicari ad impetrandum, nisi, ut orationi coniungitur: quia non impetratur, nisi quod petitur, vel desideratur ab alio: et ideo impetratio per se pertinet ad orationem, quam sacrificium facit exaudiri, et hoc modo impetrat. Oratio autem, ceteris paribus, efficacior est ad impetrandum in particulari et speciatim facta, quam si generatim pro multis fiat ». Hinc concludit « efficaciorem fore oblationem, si pro aliquo specialiter fiat, quam si fiat pro eodem, solum ut est pars alicuius multitudinis, pro qua tantum fit immediate oblatio: et hoc est proprium, orationem esse specialem, vel generalem; nam specialis est, quando fit pro aliquo in se ipso, generalis vero, quando fit pro aliquo tantum ut contento in aliquo communi; quod potest contingere, vel ex parte personarum, pro quibus oratur, ut cum oro pro Petro, vel pro Collegio, cuius pars est Petrus; vel ex parte rerum, quae postulantur, ut si peto humilitatem, in particulari, vel solum petendo virtutem, sub qua humilitas continetur ».

Ad praxim vero quod attinet, sacerdotes omnes revocare in memoriam debent Alexandrum VII. Pontificem Maximum hanc damnasse propositionem: « Non est contra iustitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et sacrificium unum offerre; neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam iuramento firmata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram ».

His declaratis sit pro catholica fide sequens

THESIS XVII.

Eucharistiae sacrificium est non solum latreuticum et eucharisticum, sed etiam propitiatorium et impetratorium pro vivis atque defunctis.

Prob. I. pars thesis. I. — Ex ipsis verbis in institutione Eucharistiae adhibitis: dixit enim Christus sacrificium hoc offerri

«pro mundi vita, in remissionem peccatorum». Vide argumentum superius propositum ad probandam thesim XV.

II. Ex intrinseca natura sacrificii. Etenim de ratione veri et proprie dicti sacrificii est, ut offeratur ad obtinendam peccatorum remissionem.

Sane Apostolus Heb. v. 1.: «Omnis», inquit, «pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis». Quibus verbis describit Paulus munus sacerdotis in universum, ut inde colligat Christum eodem modo assumptum fuisse, et pro hominibus a Deo constitutum sacerdotem. Cum igitur in Ecclesia sua ipse etiam reliquerit et constituerit sacerdotes, opus fuit, ut ad offerendum munera et sacrificia pro peccatis eos constitueret; et cum nullum aliud ipsis reliquerit sacrificium, nisi sacrificium Missae, necesse est, ut illud ab eis pro peccatis offeratur.

Praeterea, adversariis ipsis fatentibus, sacrificia veteris legis, quatenus figurae erant sacrificii in cruce a Christo offerendi, vere ac proprie propitiatoria erant pro peccatis, et ad bona a Deo impetranda idonea, quin dici possit per eiusmodi proprietatem illa aliquo modo derogasse sacrificio crucis; — ergo multo magis propitiatorium dicendum est, atque ad beneficia impetranda idoneum sacrificium Missae, quod non solum figuram prae se fert sacrificii crucis, sed eamdem continet victimam, quae immolata est in cruce, et ab eodem summo sacerdote Christo offertur.

III. Ex manifesta omnium aetatum traditione. Praeter testimonia Patrum, quae pro aliis thesibus iam attulimus, et hanc praesentem confirmant, hic quaedam nova subnectimus ad exemplum.

S. Ambrosius (lib. 1. de offic. cap. 48. n. 248.) scribit: «Ante agnus offerebatur, offerebatur et vitulus; nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, et offert se ipse quasi sacerdos, ut peccata nostra dimittat».

S. Chrysostomus (lib. 6. de sacerd. num. 4.) de Christo in altaribus nostris oblato ait: «Eum, qui pro tota civitate, et quid dico civitate? imo pro universa terra oratorem agit Deo supplicans, ut omnium peccatis sit propitius non vivorum tantum, sed et eorum, qui obierunt, qualem, quaeso, oportet esse?»

S. Hieronymus (Comment. in Tit. 1. 8.) dicit: « Si laicis imperatur, ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu, quid de Episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? »

S. Aug. (l. 3. quaest. in Lev. q. 57.): « Illis (V. T.) sacrificiis unum hoc sacrificium (eucharisticum) significabatur, in quo vera fit remissio peccatorum: a cuius tamen sacrificii sanguine in alimentum sumendo non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam ».

Et in Enchir. (c. 110. n. 29.) ait: « Cum ergo sacrificia altaris sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes, pro valde malis, etiamsi nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt ».

Ex Liturgiis quoque patet, sacrificium Missae iam antiquissimis temporibus ad placandum Deum, et ad remissionem peccatorum et poenarum obtinendam oblatum fuisse. Ita in liturgia antiquissima, quae S. Iacobi Apostoli nomine inscribitur, sacerdos orat: « Offerimus tibi reverendum hoc et incruentum sacrificium pro peccatis nostris et ignorantiis populi ». In Liturgia S. Basilii haec verba recitantur: « Dignos effice nos, qui puro corde . . . . offeramus sacrificium hoc reverendum ad abolenda delicta nostra etc. » Et in Liturgia S. Chrysostomi dicitur: « Idoneos nos redde ad offerenda tibi dona et sacrificia pro peccatis nostris et populi ignorantiis ».

Prob. 2. pars thesis, nempe sacrificium Eucharistiae impetratorium esse tum *pro vivis,* quibus obtinet ut uberiores gratiae spirituales concedantur, et bona etiam temporalia tribuantur, si hoc eis utile fuerit; tum *pro defunctis,* seu pro animabus in purgatorio detentis, quibus prodest per modum suffragii ad remissionem poenae, quam habent adhuc luendam.

Et primo quidem *quoad vivos,* patet per Missae sacrificium *spiritualia bona* nos impetrare et consequi posse tum quia sacrificium Missae applicat merita sacrificii crucis, Christus autem in cruce bona quaecumque spiritualia nobis promeritus est; tum quia valet ad peccata remittenda, et ideo multo magis valere debet ad gratias obtinendas pro virtutum augmento. — Nec so-

lum spiritualia, sed temporalia bona, si id expedit nobis, impetrari per Missae sacrificium manifestum est; tum quia haec etiam bona ad salutem nostram et ad profectum nostrum in virtutibus ordinantur; tum quia si per vetera sacrificia temporales gratiae obtineri poterant, multo magis haec beneficia e sacrificio N. L. profluere debent, quo non in umbra figurarum, sed vere ac realiter ipse bonorum omnium largitor, Christus Iesus, mediator Dei et hominum, immolatur.

Hinc a primis Ecclesiae saeculis Missae sacrificium offerri consuevit non solum ad spiritualia, sed etiam ad temporalia beneficia impetranda. Tertullianus (lib. ad Scapulam, c. 2.) inquit: « Sacrificamus pro salute imperatoris ». S. Cyrillus Hier. (Catech. myst. 5. n. 8.) ait: « Postquam confectum est illud spirituale sacrificium, et ille cultus incruentus, super illam propitiationis hostiam obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace, pro tranquilitate mundi, pro regibus, pro militibus, pro sociis, pro aegrotis, pro afflictis, pro omnibus, qui egent auxilio ». S. Chrysost. (Hom. 18. et 21. in Acta Apost.) moris meminit sacrificii peragendi « pro fructibus terrae aliisque necessitatibus ». S. Augustinus, de Civ. Dei (lib. 22. cap. 8. num. 6.) domum commemorat, quam vix oblatum sacrificium corporis Christi a vexatione daemonum liberavit. S. Gregorius Magnus (Hom. in Evang 37.) narrat, captivum in alia regione gementem et nescium quid ab amicis suis alibi fieret, a vinculis ipsa sacrificii hora expeditum fuisse. Similia exempla referuntur a Ven. Beda lib. 4. hist. anglic. cap. 22. — Praeterea Liturgiae omnes, in quibus oratur pro pace, pro infirmorum sanitate recuperanda, pro fructuum ubertate, et pro aliorum bonorum temporalium consecutione, thesi, quam defendimus, testimonium reddunt.

Quod *defunctos* spectat, sacrificium Missae pie et utiliter offerri pro animabus in purgatorio detentis, demonstratur ex eo quod in Scripturis actum legitur a Iuda Machabaeo, qui « facta collatione duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam, offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans . . . . sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur ». (II. Mach. XII. 43. etc.). — Quod autem pie et religiose in veteri lege fieri potuit, cur aeque fieri non poterit in lege evangelica, quae veteris est perfectio?

Insuper directe idipsum manifestum est ex praxi Ecclesiae et ex doctrina Patrum.

Etenim ex Christianorum populorum liturgiis scimus sacrificium Missae in suffragium animarum defunctorum fidelium semper fuisse oblatum. Sic, ex. gr., in Liturgia Alexandrina S. Basilii sacerdos orat his verbis: « Memento, Domine, et omnium ex ordine sacerdotali qui pridem quieverunt, et eorum qui erant in statu saeculari. Praesta omnium animas requiescere in sinibus sanctorum Patrum nostrorum Abraham, Isaac, et Iacob. Induc et congrega eos in locum herbidum, super aquam requietis, in paradiso voluptatis, unde fugit dolor, tristitia, et gemitus, in splendore Sanctorum tuorum . . . . Illis quidem, Domine, quorum animas accepisti, illic quietem tribue, eosque in regnum coelorum transferre dignare ». — Et in Liturgia, qua utuntur Syri, latine reddita ab Andrea Masio, legitur: « Memento Domine ad aram tuam coelestem eorum omnium qui transierunt de hoc mundo angustiarum plenissimo. Erue ipsos ex tenebris et caligine; appareatque eis facies tua pacifica; neque intres cum ipsis in iudicium, etc. » — Similia in Liturgiis aliis habentur.

In scriptis vero Patrum, de sacrificiis pro mortuis in Domino offerendis, testimonia pariter occurrunt luculentissima. — Tertullianus (de corona mil. c. 3.) ait: « Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die facimus »; et similia habet in lib. 3. *de Monogamia* et lib. 2. *ad uxorem.* — S. Cyprianus scribens (Ep. 66. n. 2.) ab antecessoribus suis Episcopis vetitum fuisse, ne quis clericus ad tutelam adhiberetur et: « Si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur »; addit relate ad Victorem quemdam, qui decretum illud contempserat, « non est quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio (seu sacrificium) aut deprecatio aliqua nomine eius in Ecclesia frequentetur ». — S. Ioannes Chrysostomus (in Ep. ad Phil. c. 1. hom. 3. n. 4.) dicit: « Non frustra haec ab Apostolis sunt legibus constituta, ut in venerandis, inquam, atque horrificis mysteriis memoria eorum fiat qui decesserunt: noverant hinc multum ad illos lucri accedere, multum utilitatis ».

Sed prae omnibus aliis audiantur S. Cyrillus Hierosolymitanus et S. Augustinus.

S. Cyrillus, postquam in catechesi mystagogica 5., superius citata, dixerit (n. 9.): « Deinde et pro defunctis sanctis patribus

et episcopis, et omnibus generatim, qui inter nos vita functi sunt (oramus); maximum hoc credentes adiumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram iacet victima »; ita prosequitur (n. 10.): « Huius rei fidem vobis ab exemplo facere volo. Novi enim multos ita dicere: Quid iuvat animam ex hoc mundo in peccatis seu sine peccatis decedentem, si eius in oratione mentio fiat? An vero, si rex quispiam viros, a quibus offensus fuerit, relegarit in exilium; posteaque illi, ad quos attinent, coronam plectentes eam regi pro suis poena ab ipso afflictis obtulerint, nonne ipsis suppliciorum relaxationem gratificaturus sit? Ad eundem modum et nos pro defunctis, etiamsi peccatores sint, preces Deo offerentes, non coronam plectimus, sed Christum mactatum pro peccatis nostris offerimus, clementem Deum cum pro illis tum pro nobis demereri et propitiare satagentes ».

Demum S. Augustinus (libro de cura pro mortuis cap. 1. n. 3.) ait: « In Machabaeorum libro legimus oblatum pro mortuis sacrificium; sed etsi nusquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, non parva est universae Ecclesiae, quae in hac consuetudine claret, auctoritas, ubi in precibus sacerdotis, quae Domino Deo ad eius altare funduntur, locum suum etiam habet commendatio mortuorum ». — In libro autem 9. Confessionum (c. 11.) parentem suam piissimam, die resolutionis eius imminente, sic se, fratremque suum allocutam fuisse memorat: 'Ponite', inquit, 'hoc corpus ubicumque: nihil vos eius cura conturbet: tantum illud vos rogo, ut ad Domini altare memineritis mei, ibi, ubi fueritis ». Et deinde funus matris eius enarrans (cap. 12.), addit: « Cum ecce corpus elatum est, imus, redimus sine lacrymis. Nam neque in eis precibus quas tibi fudimus, cum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadavere, priusquam deponeretur, sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego flevi ».

ARTICULUS SEPTIMUS

De Missis privatis.

Missa, proprie loquendo, numquam privata dicenda esset, cum publicum et commune semper sit sacrificium quod a publico ministro ad communem omnium fidelium utilitatem et salutem offertur; invaluit tamen usus ut Missae inter *privatas* et *publicas,* seu solemnes, distinguerentur, et *privatae* illae appellarentur, quae vel in privato loco, vel non ad aram templi maiorem celebrarentur, nec parochiales essent, aut conventuales, vel in quibus nullus ex assistentibus sacramentaliter communicaret.

Missas privatas, in quibus solus sacerdos communionem suscipit, Novatores proscriptas voluerunt, et Lutherus illas conviciis multis, libro ab eo conscripto *de abroganda Missa privata,* insectatus est.

Adversus Novatorum errores Concilium Tridentinum catholicam veritatem statuit (sess. 22. cap. 6.) his verbis: « Optaret quidem sacrosancta Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes, non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiae perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi huius sacrificii fructus uberior proveniret: nec tamen, si id non semper fiat, propterea Missas illas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat, atque adeo commendat, si quidem illae quoque Missae vere communes censeri debent; partim quod in eis populus spiritualiter communicet; partim vero, quod a publico Ecclesiae ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur ». — Et in canone eiusdem sessionis 8. definivit: « Si quis dixerit, Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, ideoque abrogandas; anathema sit ».

Hac vero non obstante definitione, sub finem saeculi elapsi, Synodus Pistoriensis ausa fuit asserere: « *Victimae participationem esse partem sacrificio essentialem* », addens, « *non tamen se damnare ut illicitas Missas illas, in quibus adstantes sacramentaliter non com-*

municant, ideo quia isti participant, licet minus perfecte de ipsa victima, spiritu illam recipiendo ». — His verbis insinuabant Pistorienses, ut notavit Pius VI. summus Pontifex, in Constitutione « Auctorem fidei » data 25. Augusti 1794., « ad sacrificii essentiam deesse aliquid in eo sacrificio, quod peragatur sive nullo adstante, sive adstantibus, qui nec sacramentaliter, nec spiritualiter de Victima participant; et quasi damnandae essent ut illicitae Missae illae, in quibus, solo sacerdote communicante, nemo adsit qui sive sacramentaliter, sive spiritualiter communicet » ; ac proinde propositio illa Synodi, sub numero 28. posita, ab eodem Pontifice damnata fuit ut « falsa, erronea, de haeresi suspecta, eamque sapiens ».

Dogma catholicum circa Missas privatas vindicat

THESIS XVIII.

Missae, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, non sunt, ut Novatores impie ac sacrilege asserunt, illicitae et abrogandae; sed probandae prorsus et retinendae.

Probatur thesis I. Ex antea dictis. Etenim illae Missae illicitae dici nequeunt, in quibus finis praecipuus, propter quem institutum est Eucharistiae sacrificium, obtinetur. Atqui tales sunt Missae, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat. Ergo. — *Prob. min.* Finis praecipuus sacrificii Eucharistiae est Deo supremum latriae cultum exhibere, eum propitium nobis reddere, fidelibus vivis atque defunctis veniam, pacem, omniaque bonorum genera impetrare, et pro collatis donis gratias agere.

Atqui haec omnia fiunt in Missis, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat. Ergo.

II. Usus semper in Ecclesia a primis usque temporibus receptus ostendit Missas, de quibus loquimur, fuisse licitas, atque laudandas. Et sane, S. Ioannes Chrysostomus (hom. 3. in ep. ad Eph. n. 4.) illos increpans, qui tantum in Quadragesima participabant s. mysteria, inquit: « Frustra est quotidianum sacrificium, frustra adstamus altari; nemo est, qui participet ». Testatur ergo sacrificium licite offerri, etiamsi nullus sit qui de eo participet, praeter sacerdotem celebrantem: — nam adnotari debet· illud

« frustra » in verbis Sancti Doctoris non referri ad sacrificium, sed ad communionem adstantium; et Sanctum Antistitem non increpare sacerdotes offerentes, sed laicos, qui ex vecordia sacramentalem communionem negligunt. — S. Ambrosius (serm. 25. nn. 5. 6.) hortatur populum, ut in Quadragesima, die saltem dominica, offerat et communicet: ibidem tamen omnes admonet, ut qui non fuerit legitime impeditus, quotidiano sacrificio intersit. Ergo sine communione populi Missa Mediolani fiebat, et licita habebatur. — S. Augustinus (Ep. 54. ad Ianuar. n. 3.) docet, non esse ad salutem necessarium ut fideles quotidie ad s. communionem accedant, cum tamen saepius testetur, quotidie sacrificium offerri, ut Epist. 98. ad Bonif. et de Civ. Dei lib. 22. cap. 8. num. 6.

III. Ne diutius immoremur in re facillima, sufficiat sequentia hic adnotasse 1. — Nullum esse praeceptum in verbis Christi « Hoc facite in meam commemorationem », per quod Missae privatae improbentur et proscribantur. Illis enim verbis potestatem concessit Christus sacerdotibus conficiendi Eucharistiam, et si eis iisdem verbis praeceptum dedit eam distribuendi, huic affirmativo praecepto parendum est pro tempore, loco et circumstantiis; idest Ecclesiae ministri obligantur ad Eucharistiam distribuendam fidelibus rite dispositis, cum illam poscunt, et ex consequenti fideles obligantur ut quandoque accedant ad sacram mensam. Sed praeceptum a Christo latum profecto non obligat sacerdotes, ut necessario coram populo Eucharistiam conficiant, et cum incruentum N. L. offerunt sacrificium, multitudini necessario dare debeant communionem. Quis non videt, in sententia adversariorum haec patenter absurda admittenda esse, nempe Eucharistiam distribuendam esse praesentibus, licet indignis, et sacrificium omnino esse praetermittendum, si in eo populus nollet de oblatione participare?

2. Multo minus ex eo quod Eucharistia dicatur in Scripturis *fractio panis, et participatio ac communicatio corporis et sanguinis Domini,* inferri potest, in celebratione Missae necessario Eucharistiam adstantibus esse distribuendam. Etenim per istas denominationes solum declaratur, quid in Eucharistiae distributione fiat, et quid illa operetur, non autem praeceptum proponitur: imo quamvis in Missa solus sacerdos communicet, vera tamen fractio

panis, et vera communicatio et participatio est corporis et sanguinis Domini.

3. Apostolus, dum Corinthios increpat (I. Cor. XI. 20.) dicens: « Convenientibus vobis in unum, iam non est dominicam coenam manducare; unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum », per coenam dominicam non intelligit sacram Eucharistiae perceptionem, sed convivia illa, quae vel praecedebant vel subsequebantur eucharisticam communionem, quaeque *agapae* dicebantur, ut constat tum ex S. Chrysostomi, S. Augustini et Oecumenii expositione, tum etiam ex ipsa orationis serie, in qua S. Paulus divites carpit, qui pauperes excludebant a participatione eorum, quae ipsi secum afferebant, unde fiebat, ut alii quidem esurirent, alii autem ebrii essent; quare concludebat: « Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis et confunditis eos, qui non habent? »

4. « Missas absque communicantibus non celebrare (Graecos) falsum est » ait Allatius (l. 3. de Eccl. Occid. et Orient. consensu c. 15. n. 3.). « Qui non credit, adeat », idem Allatius prosequitur, « adeat ipsas Graecorum Ecclesias, ubicumque terrarum constitutas; in omnibus sacerdotes, ut plurimum nulla interveniente communione, tum privatim, tum publice celebrant ».

« O memoriale mortis Domini,
Panis vivus, vitam praestans homini,
Praesta meae menti de te vivere
Et te illi semper dulce sapere ».
S. Thomas, *Rythmus de SS. Sacramento*.

APPENDIX

Responsum a S. Congr. Rom. et Univ. Inquisitionis datum, die 7. Iulii 1875., circa propositiones quasdam dogma transsubstantiationis spectantes.

(Confer ea quae in fine articuli 5. primae partis huius de Eucharistia tractatus, Scholio I. habentur).

Humillime rogat Praepositus generalis Societatis Iesu S. Supremam Congregationem S. Officii, ut declarare dignetur, utrum tolerari possit explicatio transsubstantiationis in SS. Eucharistiae Sacramento, quae sequentibus propositionibus comprehenditur.

I. Sicut formalis ratio hypostaseos est *per se esse* seu per se subsistere, ita formalis ratio *substantiae* est *in se esse* et actualiter non sustentari in alio tamquam primo subiecto; probe enim ista duo discernenda sunt *esse per se* (quae est formalis ratio hypostaseos) et *esse in se* (quae est formalis ratio substantiae).

II. Quare sicut natura humana in Christo non est hypostasis, quia non *per se* subsistit, sed est assumpta ab hypostasi superiori divina; ita *substantia* finita, ex gr. substantia panis, desinit esse *substantia,* eo solum et absque alia sui mutatione, quod in alio supernaturaliter sustentatur, ita ut iam non *in se* sit sed in alio ut in primo subiecto.

III. Hinc transsubstantiatio, seu conversio totius *substantiae* panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, explicari potest hac ratione, quod corpus Christi, dum fit substantialiter praesens in Eucharistia, sustentat *naturam panis*, quae hoc ipso et absque alia sui mutatione desinit esse *substantia*, quia iam non est *in se* sed in alio sustentante: adeoque manet quidem *natura panis*, sed in ea cessat formalis ratio *substantiae;* et ideo non duae sunt substantiae, sed una sola, nempe corporis Christi.

IV. Igitur in Eucharistia manent materia et forma elementorum panis; verum iam in alio supernaturaliter existentes rationem substantiae non habent, sed habent rationem *supernaturalis accidentis*, non quasi ad modum naturalium accidentium afficerent corpus Christi, sed eo dumtaxat quod a corpore Christi, modo, quo dictum est, sustentantur.

Romae 20. Maii 1875.

FERIA IV. DIE 7. Iulii 1875.

In Coñgne Geñli S. Rom. et Univ. Inquisitionis habita coram Emis ac Rmis DD. S. Rom. Ecclesiae Cardinalibus contra haereticam pravitatem Inquisitoribus generalibus, lectis ac ponderatis suprascriptis propositionibus, iidem Emi Dñi dixerunt: « Doctrinam transsubstantiationis, prout hic exponitur, tolerari non posse ».

Pro Dño I. PELAMI S. R. et Univ. Inquisit. Not.

IACOBUS VAGAGGINI *Substitutus.*

INDEX ANALYTICUS

LIBER PRIMUS

TRACTATUS I.

DE SACRAMENTIS IN GENERE

De Sacramento Legis Naturae

Art. Secundus — *De Materia et forma Sacramentorum*

Notiones Praeviae

PARS TERTIA

DE EFFICACITATE SACRAMENTORUM

Art. Primus — *De Modo quo Sacramenta conferunt gratiam*

Notiones Praeviae

TRACTATUS II.

DE BAPTISMO

TRACTATUS III.

DE CONFIRMATIONE

PARS PRIMA

DE REALI CHRISTI PRAESENTIA IN EUCHARISTIA

Art. Quintus — ***De Transsubstantiatione***

NOTIONES PRAEVIAE

PARS SECUNDA

DE EUCHARISTIA PROUT EST SACRAMENTUM

Art. Primus — *De natura sacramenti Eucharistiae*

Art. Secundus — *De prima sacramenti Eucharistiae materia remota*

Art. Quintus — *De ministro sacramenti Eucharistiae*

PARS TERTIA

DE EUCHARISTIA PROUT EST SACRIFICIUM

REIMPRIMATUR

Fr. Raphael Pierotti Ord. Praed. S. P. A. Magister.

REIMPRIMATUR

Iulius Lenti Patriarcha Constant. Vicesgerens.